

ARABIŚCI W POLSCE
(1945–1990)

Zbigniew Landowski

Arabiści w Polsce (1945–1990)

Zbigniew Landowski

Wydawnictwo Episteme
Lublin 2023

Recenzja

dr hab. Kinga Paraskiewicz, prof. UJ

dr hab. Wojciech Ślusarczyk, prof. UMK

Redakcja językowa

Alena Androsik lambe.pl

Opracowanie indeksu

Wiaczesław Kryształ studioformat.pl

Skład, łamanie

Robert Wojniusz studioformat.pl

Projekt okładki

Robert Wojniusz studioformat.pl

© Copyright by Zbigniew Landowski i Uniwersytet Gdański, 2023

© Copyright by Wydawnictwo Episteme, 2023

Publikacja dofinansowana przez Uniwersytet Gdański
i Dziekana Wydziału Historycznego Uniwersytetu Gdańskiego

ISBN 978-83-67049-56-6

Episteme

Solna 4/9

20-021 Lublin

728 352 141

wydawnictwoepisteme.pl

Druk „Elpil”

ul. Artyleryjska 11

08-110 Siedlce

Spis treści

Wykaz użytych symboli – skrótów i skrótowców	9
Podziękowania	17
Wstęp	19
1.1. „Niepotrzebni jak orchidee”	21
1.2. Struktura pracy	26
1.3. Stan badań i wyjaśnienia terminologiczne	29
1.4. Transkrypcje	60

ROZDZIAŁ I

2. Studenci	63
2.1. Modernizacja procesu rekrutacji	65
2.1.1. Lata 1945–1949	66
2.1.2. Lata 1950–1955	77
2.1.3. Lata 1956–1959	95
2.1.4. Lata 1960–1965	107
2.1.5. Lata 1966–1973	109
2.1.6. Lata 1974–1982	118
2.2. Modyfikacje sposobów organizacji czasu pracy studentów – kalendarz akademicki jako element modernizacji toku studiów	122
2.3. Pozostałe zmiany w toku i trybie studiów, kształtowanie nowego typu/„profilu” studenta (absolwenta)	127
2.3.1. Sytuacja prawna studentów w Polsce Ludowej – wybrana problematyka	127
2.3.2. Uniwersytet Jagielloński	151
2.3.3. Uniwersytet Warszawski	169
2.4. Zmiany w życiu społecznym studentów – organizacje studenckie	192

6 Spis treści

2.5.	Baza materialna, zasoby i modernizacja oraz polonizacja materiałów i literatury dydaktycznej	197
2.5.1.	Literatura dydaktyczna i dydaktyczno-naukowa	197
2.5.2.	Gramatyki j. arabskiego	200
2.5.3.	Podręczniki do nauki j. arabskiego	203
2.5.4.	Słowniki	209
2.5.5.	Podręczniki inne i skrypty do nauki języka arabskiego	216
2.5.6.	Pozostałe (przykładowe) podręczniki arabistyczne	218
2.6.	Reformy i modernizacja zakresu i trybu uzyskiwania magisteriów z zakresu arabistyki na polskich wyższych uczelniach	228
2.6.1.	Uniwersytet Jagielloński	231
2.6.2.	Uniwersytet Warszawski	235
2.7.	Studenci arabscy w Polsce	237
2.8.	Reformowanie i unowocześnianie procesu edukacji podyplomowej	243
2.8.1.	Ważniejsze reformy systemu edukacji podyplomowej na uniwersytetach	243
2.8.2.	Krótką historia studiów doktoranckich na arabistyce UW i UJ	249
2.9.	Habilitacje	252
2.10.	Podsumowanie rozdziału	255

ROZDZIAŁ II

3.	Akademiczne środowisko i otoczenie arabistyki	265
3.1.	Kontekst legislacyjny sytuacji kadrowej na uczelniach i w PAN w latach 1945–1990	266
3.2.	Stopnie i tytuły naukowe	275
3.3.	Sprawy kadrowe obu uczelni	283
3.3.1.	Proces zmian kadrowych w Uniwersytecie Jagiellońskim	283
3.3.2.	Arabistyczne kadry UJ: biogramy	309
3.3.3.	Proces zmian kadrowych w Uniwersytecie Warszawskim	439
3.3.4.	Arabistyczne kadry UW: biogramy	467

3.3.5.	Native lektorzy obu uczelni: sprawy kadrowe i notki biograficzne	626
3.3.6.	„Kwestia mieszkaniowa” kadry uczelnianej na przykładzie UW	641
3.4.	Arabiści w PAN	648
3.4.1.	Zmiany kadrowe w Zakładzie Krajów Pozaeuropejskich PAN	649
3.4.2.	Arabistyczne kadry PAN: noty biograficzne	650
3.5.	Inne polskie placówki akademickie	667
3.5.1.	Uczelnie kościelne: duchowni-arabiści – noty biograficzne	667
3.5.2.	Pracownicy placówek akademickich (w tym innych arabistyk czy innych kierunków studiów) – wzmianki biograficzne	677
3.5.3.	Naukowcy zasłużeni dla polskich badań lub dydaktyki arabistycznej, którzy nie byli arabistami – notki biograficzne	702
3.6.	Zagraniczne uczelnie. Arabiści wykształceni w Polsce – szkice biograficzne	713
3.7.	Podsumowanie rozdziału	733

ROZDZIAŁ III

4.	Absolwenci (zatrudnieni głównie poza środowiskiem akademickim)	739
4.1.	Tłumacze	741
4.1.1.	Tłumacze literaccy	742
4.1.2.	Tłumacze przysięgli	747
4.1.3.	Tłumacze instytucjonalni. Urzędy i instytucje	749
4.2.	Arabiści – pracownicy MSZ (notki i wzmianki biograficzne)	760
4.3.	Służby i ich współpracownicy	788
4.3.1.	Pracownicy akademicki	796
4.3.2.	Pracownicy MSZ (arabiści)	807
4.3.3.	Etatowi pracownicy MSW	810
4.3.4.	Etatowi pracownicy MON (ASG WP)	818
4.4.	Media polskie	825
4.4.1.	Polskie Radio	829

8 Spis treści

4.5.	Praca na kontraktach w państwach arabskich	850
4.6.	Firmy zagraniczne działające w Polsce	875
4.6.1.	„As-Sadaka”	876
4.6.2.	Hotele Marriott	880
4.6.3.	Inne	882
5.	Działalność społeczna arabistów	883
5.1.	Koła Naukowe	888
5.2.	Polskie Towarzystwo Orientalistyczne	890
5.3.	Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Arabskiej	903
5.4.	Towarzystwa Przyjaźni Arabsko-Polskiej i stowarzyszenia Polonii w państwach arabskich	908
5.5.	Stowarzyszenia i organizacje międzynarodowe	913
5.6.	Arabiści – <i>silva rerum</i>	916
5.7.	Podsumowanie rozdziału	926
6.	Zakończenie	929
7.	Posłowie	935
8.	Streszczenie/Summary	937
9.	Wykaz tabel	941
10.	Spis wykresów	943
11.	Spis ilustracji	945
12.	Bibliografia	957
13.	Indeks osobowy	1027
14.	Słowa kluczowe	1071

Wykaz użytych symboli – skrótów i skrótowców

abs.	absolwent/ absolwentka
AIPN	Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej
AIJP	Archiwum im. Józefa Piłsudskiego, Brooklyn, NY, USA.
AK	Armia Krajowa
AN ZSRR	Akademia Nauk ZSRR
ang.	angielski
AP	Akademia Pomorska
AR	Akademia Rolnicza
arab.	arabski
art.	artykuł
ASP	Akademia Sztuk Pięknych
asyst.	asystent/ asystencki
ATK	Akademia Teologii Katolickiej
AZS	Akademickie Zrzeszenie Sportowe/ Akademicki Związek Sportowy
bdb	bardzo dobry
BIGSAS	Bayreuth International Graduate School of African Studies
BIP	Biuro Informacji i Propagandy Komendy Głównej Związku Walki Zbrojnej Armii Krajowej
BOR	Biuro Ochrony Rządu
BRH	Biuro Radcy Handlowego
CAŚ UW	Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej UW
CECC	Centro de Estudos de Comunicação e Cultura (Research Centre for Communication and Culture)
CEKOP	Centrala Eksportu Kompletnych Obiektów Przemysłowych
CESNOVA	Center for Sociology Studies at The Universidade Nova
CHZ	Centrala Handlu Zagranicznego

10 Wykaz użytych symboli – skrótów i skrótowców

CHZB	Centrala Handlu Zagranicznego Budownictwa
CIA	Central Intelligence Agency
CKK	Centralna Komisja Kwalifikacyjna (dla Pracowników Nauki)
CNRS	Centre National de la Recherche Scientifique
CRZZ	Centralna Rada Związków Zawodowych
DAAD	Deutscher Akademischer Austauschdienst
db	dobry
DM	Deutsche Mark, marka niemiecka
DMG	Deutsche Morgenländische Gesellschaft
dn.	dnia
doc.	docent
dr	doktor
ds.	do spraw
dst	dostateczny
Dz.U.	Dziennik Ustaw/ Dziennik Urzędowy
EHES	École des hautes études en sciences sociales
EI	Enzyklopädie des Islam/ Encyclopaedia of Islam/ Encyclopédie de l'Islam
Enlov/ ENLOV	École nationale des langues orientales vivantes
FDA	Fundacja Domów Akademickich
FO	„Folia Orientalia”
FPOS	Federacja Polskich Organizacji Studenckich
fr.	francuski
GKKFiT	Główny Komitet Kultury Fizycznej i Turystyki
gł.	głównie
GUGiK	Główny Urząd Geodezji i Kartografii
GUKPiW	Główny Urząd Kontroli Publikacji i Widowisk
hab.	habilitowany
IBL PAN	Instytut Badań Literackich PAN
ICES	International Conferences of Ethiopian Studies
IEO	Instituto de Estudios Orientales
IFAN	Institut Fondamental d'Afrique Noire
IFO (UJ)	Instytut Filologii Orientalnej (Uniwersytetu Jagiellońskiego)
IFO WF UJ	Instytut Filologii Orientalnej Wydziału Filologicznego UJ
IH PAN	Instytut Historii PAN
IH UW	Instytut Historii Uniwersytetu Warszawskiego
IHKM PAN	Instytut Historii Kultury Materialnej PAN
IISMM	L'Institut d'Études de l'Islam et des Sociétés du Monde Musulman
IKR WGiSR UW	Instytut Krajów Rozwijających się Wydziału Geografii i Studiów Regionalnych UW
IKŚiO PAN	Instytut Kultur Śródziemnomorskich i Orientalnych Polskiej Akademii Nauk

IM UW	Instytut Muzykologii UW
im.	imienia
in.	inni
Inalco/ INALCO	Institut national des langues et civilisations orientales
IO UAM	Instytut Orientalistyki UAM
IO UW	Instytut Orientalistyczny UW
IO UJ	Instytut Orientalistyki UJ
IPALMO	Istituto per le Relazioni tra l'Italia e i paesi dell'Africa, America Latina, Medio es Estremo Oriente
IPN	Instytut Pamięci Narodowej
j.	język
JM	Jego Magnificencja
KBN	Komitet Badań Naukowych
KC PZPR	Komitet Centralny PZPR
KFO (UJ)	Katedra Filologii Orientalnej (UJ)
KGB	Комитет государственной безопасности СССР (<i>Komitet gosudarstwiennej biezopasnosti SSSR</i>), Komitet bezpieczeństwa państwowego (ZSRR)
KiW	Książka i Wiedza
KM MO	Komenda Miasta Milicji Obywatelskiej
KNiT	Komitet Nauki i Techniki
KNO PAN	Komitet Nauk Orientalistycznych PAN
KO PAN	Komitet Orientalistyczny PAN
KOS	Kuratorium Oświaty i Szkolnictwa
KP Iraku	Komunistyczna Partia Iraku
ks.	ksiądz
KSMO	Komenda Stołeczna Milicji Obywatelskiej
KUL	Katolicki Uniwersytet Lubelski
KW PZPR	Komitet Wojewódzki PZPR lub Komitet Warszawski PZPR
lit.	literatura
LO	Liceum Ogólnokształcące
Ł.Eg.	funt egipski
łac.	łaciński
MECAS	The Middle East Centre for Arab Studies (Bliskowschodnie Centrum Studiów Arabskich w Shemlanie, Liban)
MEN	Ministerstwo Edukacji Narodowej
MGiMO	Moskiewski Państwowy Instytut Stosunków Międzynarodowych (<i>Московский государственный институт международных отношений</i> – МГИМО)
mgr	magister
MHZ	Ministerstwo Handlu Zagranicznego
Min.	Minister/ Ministerstwo

12 Wykaz użytych symboli – skrótów i skrótowców

MKiS	Ministerstwo Kultury i Sztuki
MN, SzWiT	Ministerstwo Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki
MNiSzW	Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego
MOiSzW	Ministerstwo Oświaty i Szkolnictwa Wyższego
MON	Ministerstwo Obrony Narodowej
Min. Ośw.	Ministerstwo Oświaty
MP	Monitor Polski
m-sta	miasta
MSW	Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
MSZ	Ministerstwo Spraw Zagranicznych
MSzW	Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego
MZiOs	Ministerstwo Zdrowia i Opieki Społecznej
ndst	niedostateczny
nadzw.	nadzwyczajny
NMP	Najświętsza Maryja Panna
niem.	niemiecki
NJW MSW	Nadwiślańskie Jednostki Wojskowe MSW
np.	na przykład
NRD	Niemiecka Republika Demokratyczna
NRF	Niemiecka Republika Federalna (tj. Niemcy Zachodnie)
NSZZ „Solidarność”	Niezależny Samorządny Związek Zawodowy „Solidarność”
NZS	Niezależne Zrzeszenie Studentów
OBOP KdsRiTV	Ośrodek Badania Opinii Publicznej przy Komitecie ds. Radia i Telewizji
OBWE	Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie
OHP	Ochotnicze Hufce Pracy
OIC	Organizacja Współpracy Islamskiej
OM TUR	Organizacja Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego
ONZ	Organizacja Narodów Zjednoczonych
OOP	Oddziałowa Organizacja Partyjna (PZPR)
oprac.	opracował
OT PHZ Polservice	Oddział Terenowy Przedsiębiorstwa Handlu Zagranicznego Polservice
OWP	Organizacja Wyzwolenia Palestyny
p.	Pan/ Pani
PAN	Polska Akademia Nauk
PAP	Polska Agencja Prasowa
PAU	Polska Akademia Umiejętności
PGNiG SA	Polskie Górnictwo Naftowe i Gazowe Spółka Akcyjna
PIHZ	Polska Izba Handlu Zagranicznego
PISAI	Pontificio Istituto di Studi Arabi e d’Islamistica
PISM	Państwowy Instytut Spraw Międzynarodowych

PIW	Państwowy Instytut Wydawniczy
PKR	Powiatowa Komisja Rekrutacyjna
pkt	punkt
PO	„Przegląd Orientalistyczny”
POP PZPR	Podstawowa Organizacja Partyjna PZPR
por.	porównaj
poz.	pozycja
PPR	Polska Partia Robotnicza
PPWK	Państwowe Przedsiębiorstwo Wydawnictw Kartograficznych
pr.	protokół
PR	Polskie Radio
prac. umysł.	pracownik umysłowy
PRIO	Peace Research Institute Oslo
PRL	Polska Rzeczypospolita Ludowa
PRN	Powiatowa Rada Narodowa
prof.	profesor
PSL	Polskie Stronnictwo Ludowe
PSUAD	Paris Sorbonne University Abu Dhabi
PSZ	Polskie Siły Zbrojne (na Zachodzie)
pt.	pod tytułem
PTO	Polskie Towarzystwo Orientalistyczne
PTSM	Polskie Towarzystwo Schronisk Młodzieżowych
PTTK	Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze
PUBP	Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego
PWN	Państwowe Wydawnictwa Naukowe
PWST	Państwowa Wyższa Szkoła Teatralna
PZPR	Polska Zjednoczona Partia Robotnicza
PZU	Państwowy Zakład Ubezpieczeń
PZWSz	Państwowy Zakład Wydawnictw Szkolnych
QUT	Queensland University of Technology
r.	rok
r.a./ r. akad.	rok akademicki
r. szkol.	rok szkolny
RdEI	„Revue des Études Islamiques”
rec.	recenzja
red.	redakcja, pod redakcją
RFN	Niemiecka Republika Federalna (tj. Niemcy Zachodnie)
RM	Rada Ministrów
RO	„Rocznik Orientalistyczny”
RODO	Rozporządzenie o ochronie danych osobowych
RO ZNP WFO UW	Rada Oddziału Związku Nauczycielstwa Polskiego Wydziału Filologii Orientalnej Uniwersytetu Warszawskiego

14 Wykaz użytych symboli – skrótów i skrótowców

ros.	rosyjski
RP	Rzeczpospolita Polska
SB	Służba Bezpieczeństwa
SD	Stronnictwo Demokratyczne
SFO (UJ)	Seminarium Filologii Orientalnej (UJ)
SGGW	Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie
SGH	Szkoła Główna Handlowa
SGPiS	Szkołą Główna Planowania i Statystyki
SGSZ	Szkole Głównej Służby Zagranicznej
SHP	Studenckie Hufce Pracy
SJP	Słownik Języka Polskiego
SOAS	School of Oriental and African Studies (University of London)
SP	Powszechna Organizacja „Służba Polsce”/ Służba Polsce
SPR	Studenckie Praktyki Robotnicze
SSM	Spółdzielcze Stowarzyszenie Mieszkaniowe (Profesorów Uniwersytetu im. Józefa Piłsudskiego)
SSM IO UW	Studium Stosunków Międzykulturowych Instytutu Orientalistycznego UW
st.	starszy
STP	Stowarzyszenie Tłumaczy Polskich
SVD	Societas Verbi Divini (Zgromadzenie Słowa Bożego), tj. werbista/werbiści
SWPS	Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej
SZMW	Socjalistyczny Związek Młodzieży Wiejskiej
SZSP	Socjalistyczny Związek Studentów Polskich
św.	święty
t.	tom
TEPIS	Polskie Towarzystwo Tłumaczy Przysięgłych i Specjalistycznych PT TEPIS
TN KUL	Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego
TNW	Towarzystwo Naukowe Warszawskie
TPPAr	Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Arabskiej
TPPR	Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Radzieckiej
TRZZ	Towarzystwo Rozwoju Ziem Zachodnich
TVP	Telewizja Polska
tys.	tysiąc
UAM	Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
UAR	United Arab Republic
UBP	Urząd Bezpieczeństwa Publicznego
UCLA	The University of California, Los Angeles
UE	Unia Europejska
UEAI	European Union of Arabists and Islamologists

UJ	Uniwersytet Jagielloński w Krakowie
UJK	Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie
UKSW	Uniwersytet im. Kardynała Stefana Wyszyńskiego
UKW	Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy
UŁ	Uniwersytet Łódzki
UNESCO	The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
USA	United States of America/ Stany Zjednoczone Ameryki Północnej
UW	Uniwersytet Warszawski
UWB	Uniwersytet Warszawski w Białymstoku
vol.	wolumin
WAiF	Wydawnictwo Artystyczne i Filmowe
wf	wychowanie fizyczne
WF UJ	Wydział Filologiczny UJ
WL	Wydawnictwo Literackie
WLKZM	Komsomoł, Всесоюзный Ленинский Коммунистический Союз Молодёжи, czyli Wszeczwiązkowy Leninowski Komunistyczny Związek Młodzieży
WMON	Wydawnictwa Ministerstwa Obrony Narodowej
WN IO (UW)	Wydział Neofilologii Instytut Orientalistyczny (Uniwersytet Warszawski)
WN UW	Wydział Neofilologii UW
WO UW	Wydział Orientalistyczny UW
WRON	Wojskowa Rada Ocalenia Narodowego
WSI	Wojskowe Służby Informacyjne
WSMiP	Wydział Studiów Międzynarodowych i Politycznych (UJ)
WSMW	Wyższa Szkoła Marynarki Wojennej im. Bohaterów Westerplatte w Gdyni
WSNS KC PZPR	Wyższa Szkoła Nauk Społecznych przy Komitecie Centralnym PZPR
WSSM	Wyższa Szkoła Stosunków Międzynarodowych w Łodzi
WUBP	Wojewódzki Urząd Bezpieczeństwa Publicznego
WUSW	Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych
WUW	Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego
wyd.	wydanie/ wydawnictwo
wzgl.	względnie
x.	ksiądz
z.	zeszyt
ZA IFO (UJ)	Zakład Arabistyki Instytutu Filologii Orientalnej (UJ)
ZAiI IO WF UW	Zakład Arabistyki i Islamistyki Instytutu Orientalistycznego Wydziału Filologicznego UW
ZAIKS	Związek Autorów i Kompozytorów Scenicznych

16 Wykaz użytych symboli – skrótów i skrótowców

ZAMP	Związek Akademickiej Młodzieży Polskiej
ZEA	Zjednoczone Emiraty Arabskie
ZFO (UJ)	Zakład Filologii Orientalnej (UJ)
ZHP	Związek Harcerstwa Polskiego
ZjKA	Zakład Języków i Kultur Afryki
ZKP	Zakład Krajów Pozaeuropejskich (PAN)
ZLP	Związek Literatów Polskich
zł	złoty
ZMA	Związek Młodzieży Akademickiej
ZMD	Związek Młodzieży Demokratycznej
ZMP	Związek Młodzieży Polskiej
ZMS	Związek Młodzieży Socjalistycznej
ZMW	Związek Młodzieży Wiejskiej
ZNP	Związek Nauczycielstwa Polskiego
ZO PAN	Zakład Orientalistyki PAN
ZPMD	Związek Polskiej Młodzieży Demokratycznej
ZPMD RP	Związek Polskiej Młodzieży Demokratycznej Rzeczypospolitej Polskiej
ZRA	Zjednoczona Republika Arabska
ZSL	Zjednoczone Stronnictwo Ludowe
ZSMW	Związek Socjalistycznej Młodzieży Wiejskiej
ZSP	Zrzeszenie Studentów Polskich
ZSRR	Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich
zw.	zwyczajny

Podziękowania

Za pomoc w tworzeniu tej publikacji dziękuję: mgr Barbarze Wronie (†2022) z biblioteki arabistyki UW, której wielogodzinne, detaliczne i barwne opowieści o zdarzeniach i ludziach legły jako fundament tej właśnie książki, poświęconej ARABISTOM. Przy realizacji tego tomu szczególną pomoc, obok osób wymienionych w tomie pierwszym, okazała m.in. Anetta Chachłowska z Archiwum Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie. Dziękuję też pracownikom archiwów TVP, PR, AAN – wszystkie w Warszawie, IPN w Gdańsku, biblioteki PISM w Warszawie, AP w Gdańsku, Łodzi, Archiwów UJ, UW, UWr, Biblioteki PAN w Gdańsku i tym bibliotekarzom orientalistyk na UJ i UW, którzy okazali mi cierpliwość, bo dzięki ich zaangażowaniu publikacja mogła stać się dostatecznie wszechstronna i udokumentowana. Wielodniowa praca w Archiwum UW była możliwa tylko dzięki uprzejmości i pomocy Krzysztofa Pileckiego i Barbary Krzyżanowskiej oraz pozostałych współpracowników. Dziękuję za wsparcie i udział w poszukiwaniach. Odrębne podziękowania należą się: pani Renacie Zofii Grzegórskiej z Archiwum UW i panu archiwariuszowi Przemysławowi Żukowskiemu z Archiwum UJ, a także dr Urszuli Lewickiej-Rajewskiej z Instytutu Orientalistyki UJ, Andrzejowi Bartczakowi z Biblioteki Jagiellońskiej i Marzenie Kujot z gdańskiego AIPN. Specjalne słowa wdzięczności kieruję do Grażyny Jurendt-Paruk, która umożliwiła mi szybki dostęp do odległych źródeł, a także wspierała mnie ich natychmiastową identyfikacją. Wielką pomoc w identyfikacji osób i problemów oraz w odtwarzaniu chronologii okazywał mi wielokrotnie prof. dr hab. Andrzej Pisowicz. Ogromne dzięki.

Oddzielne ukłony należą się wszystkim, dzięki uprzejmości których stało się możliwe wzbogacenie tomu o dotychczas niepublikowany materiał ilustracyjny: Annie Kmiotowicz za zdjęcia z prywatnego archiwum i prof. UJ dr hab. Kindze Paraskiewicz

za cykl fotografii dokumentujących losy Paderevianum; prof. UJ dr. hab. Robertowi Kłosowiczowi – za portret dr A. Małeckiej; Barbarze Wronie i Stanisławie Nazmi (z Warszawy) – za liczne zdjęcia arabistów; a także innym, którzy udostępnili dodatkowo dokumenty: indeksy, dyplomy etc. (m.in. D. Frątczakowi). Swoje zasoby fotograficzne udostępniło też, z prawem reprodukcji i nieodpłatnej publikacji, Archiwum Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, za co również składam wyrazy wdzięczności. Należą się one również mgr Marii Gawron-Zaborskiej, żonie prof. Andrzeja Zaborskiego, za rozmowę odbytą jesienią 2019 r. w Krakowie.

Pięknie dziękuję!

Autor

Wstęp

„Ze względu na specyficzne trudności studiów orientalistycznych od kandydata na studia wymaga się szczególnych uzdolnień (zwłaszcza językowych, pamięci wzrokowej i słuchowej), siły charakteru, pracowitości i aktywnych zainteresowań Wschodem (samodzielne lektury). Studia również wymagają zdrowia fizycznego i odporności psychicznej”¹.

Część druga i ostatnia projektu jest monografią komplementarną, dopełniającą część pierwszą, chociaż każda z nich jest równocześnie „bytem” autonomicznym. Niniejszy wolumin uzupełnia tom pierwszy – historię instytucji – o wiedzę o ludziach, arabistach, czyli absolwentach arabistyki (jako specjalności i kierunku) oraz wykładowcach przedmiotów zawodowych na arabistykach w okresie lat 1945–1990. Dlatego najkrócej można część drugą scharakteryzować jako monografię biograficzną, tematyczny zbiór biogramów uzupełniony opisem kontekstowym i osadzony (z grubsza) w epoce PRL. Ponieważ literatura biograficzna dotycząca wielu arabistów akademickich już istnieje, skoncentrowałem się na osobach do tej pory niestanowiących przedmiotu badań naukowych, czyli materiale nowym. Również skorygowałem, uzupełniłem i opatrzyłem źródłami biogramy już obecne w literaturze przedmiotu. Modyfikacja pierwszych założeń projektu jest owocem studiów nad źródłami w ramach projektu; okazało się, że materiał niewykorzystany w monografiach metodologicznie nie stanowi z nimi części wspólnej, chociaż dotyczy tej samej lub zbliżonej tematyki. Dlatego tom redagowanych źródeł z komentarzem stanowi odrębną publikację, choć dopełnia poprzednie dwa tomy. Ten dyptyk podsumowujący projekt nie wyczerpuje całości wiedzy o tej tematyce (tj. historii arabistyki i arabistów w okresie – mniej więcej – PRL), dlatego prace idące tym śladem będą kontynuowane, ale ze względu na odmienną metodologię i zakresy będą odrębnymi projektami badawczymi. Pierwszym autonomicznym suplementem będzie publikacja wspomnień arabistów (akademickich i nieakademickich) sięgająca

---

¹ AUW, IO-412 Plany i programy studiów na r.a. 1971/72, Dyrektor IO UW, prof. dr Janusz Chmielewski, Dane do informatora o studiach wyższych. Studia orientalistyczne, 6.12.1971.

m.in. do osiągnięć *oral history*; kolejne, będące na razie w trakcie definiowania zakresów, najprawdopodobniej staną się przyczynkami: opisami historii efemeryd – odrębnych polskich instytucji naukowych i naukowo-dydaktycznych, które zatrudniały arabistów lub nauczały przedmiotów arabistycznych.

Podstawą do napisania niniejszej pracy były archiwalia uniwersytetów i PAN, dokumenty z innych archiwów oraz – przede wszystkim – akta osobowe (z archiwów uczelnianych, państwowych i innych), artykuły wspomnieniowe i podsumowujące dorobek orientalistyki (niekiedy samej arabistyki) publikowane na łamach prasy, gł. „Przeglądu Orientalistycznego” i „Rocznika Orientalistycznego”, referaty publikowane w zbiorach materiałów pokonferencyjnych i – stosunkowo nieliczne – publikacje zwarte poświęcone arabistyce polskiej i arabistom (przede wszystkim w kontekście historycznym). Spośród wymienionych materiałów najwięcej dostatecznie wiarygodnej informacji biograficznej znajduje się w teczkach akt osobowych: mieszczące się tam ankiety i kwestionariusze personalne oraz życiorysy umożliwiły w miarę wierne ustalenie miejsca pochodzenia, przebiegu wykształcenia oraz niektórych kwalifikacji konkretnych osób. Piszę „dostatecznie wiarygodnej” i „w miarę”, gdyż dokumenty te nie do końca są pozbawione błędów i opuszczeń: wypełniali je swego czasu sami zainteresowani i wyjątkowo rzadko były weryfikowane. Nawet służby, przygotowując werbunek czy też sprawdzając kandydata, zwykle dokonywały tylko wypisu z akt personalnych i sprawdzały swoimi kanałami jedynie dane – dla nich – newralgiczne, np. o rodzinie przebywającej za granicą.

Pamięć ludzka szwankuje, i w kwestionariuszach później wypełnianych w miejscach pracy częściej popełniano błędy w datowaniu czy tytule pracy magisterskiej etc. Niestety stan archiwów z trudem pozwala na weryfikację większości tych danych. Może to zabrzmieć zaskakująco, ale największe braki wcale nie dotyczą okresu lat 50. czy 60., tylko znacznie nam bliższego, szczególnie ostatniego dziesięciolecia PRL (1980–1990). Wiarygodność teczek osobowych współpracowników służb również pozostawia wiele do życzenia, szczególnie w sferze terminologii i nomenklatury naukowej, gdyż dla podoficerów, urzędników i nawet oficerów piszących wyciągi, notatki i raporty była ona obca, stąd bardzo często, zwłaszcza w latach 50. i 60., w życiorysach tamże opracowywanych znajdują się uwagi typu „profesor na Wydziale Arabistyki”. Organy bezpieczeństwa państwa rzeczywiście sprawdzały większość „wrażliwych dla nich” danych osobowych, ale dopóki nie zaistniało jakieś konkretne podejrzenie, porównywano jedynie dokumenty będące w łatwym dla służb dostępie, nie konfrontując ich z np. „terenem”. Wynikało to z ergonomii i praktycznego doświadczenia – drobne nieścisłości

w życiorysach bywały zwykle albo błędami, albo próbami ukrycia pewnych mało istotnych luk w życiorysie. Wykrywanie ich zajmowało dużo czasu, a korzyść z takiego odkrycia była żadna albo nikła. Z punktu widzenia niniejszych badań przeprowadzono jednak istotne nieścisłości: np. w życiorysie pewnej współpracownicy, absolwentki arabistyki UW, znajduje się uwaga, iż w jednym roku pracowała w dwóch miejscach. Niejasnym pozostaje, czy pracowała w nich po kolei, np. po kilka miesięcy w każdym, czy może równocześnie. A może praca w jednym z tych miejsc była na godziny zlecone czy też była inną formą pracy dodatkowej? Często mylono datę ukończenia studiów z datą obrony pracy magisterskiej, przypisywano zbyt wysoki stan wiedzy zawodowej studentom etc. Z tego powodu, mimo źródłowego charakteru większości danych tu przytaczanych, nie można uznać je wszystkie za obiektywnie wiarygodne, pełne i bezbłędne. Oprócz tego w badanych aktach służb dostatecznie często istnieją obszerne luki i sprzeczności, a właściwie w prawie każdym przypadku nie było kompletu danych, szczególnie źródeł o zakresie i konkretach zadań czy meldunków.

1.1. „Niepotrzebni jak orchidee”²

Historycy piszą historie. Także – historie historii. Mam na myśli: uniwersyteckiej historii. To liczny kierunek, ma mnogie kadry – w dodatku często wpływowe, jak np. absolwenci historii UW, którzy potrafili stworzyć rozbudowaną literaturę na swój własny temat. Tylko w ostatnich latach powstały o nich dwie obszerne publikacje, mocno zawężające luki w dziejach tego kierunku na Uniwersytecie Warszawskim. Jedna to *Pracownicy naukowo-dydaktyczni Instytutu Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego 1930–2010. Słownik biograficzny*³, pierwsze zestawienie wszystkich pracowników naukowych Instytutu Historii UW obejmujące 80-letnią historię Instytutu. Zawiera lakoniczne biogramy ponad 300 naukowców i dydaktyków tej placówki. I druga pozycja – *Studenci Instytutu Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego 1945–2000*⁴, dopełniająca poprzednią (w gruncie rzeczy chronologicznie wyszła drukiem jako

² I. Konarska, *Studenci innego Boga*, „Tygodnik Przegląd”, 19.10.2001, za: <http://www.tygodnikprzeglad.pl/studenci-innego-boga/> [dostęp: 15.09.2016].

³ S. Brzeziński, K. Fudalej, *Pracownicy naukowo-dydaktyczni Instytutu Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego 1930–2010. Słownik biograficzny*, Wydawnictwo Neriton, Warszawa 2012.

⁴ T. Wituch, B. Stolarczyk, *Studenci Instytutu Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego 1945–2000*, Wydawnictwo Arkadiusz Wingert, Warszawa 2010.

pierwsza); razem tworzą pewien portret „historyka” z UW. „Czytelnikowi, sięgającemu po opracowanie takie jak *Studenci Instytutu Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego 1945–2000* nie trzeba szerzej wyjaśniać pożytków z niego płynących. W wielu krajach takie wydawnictwa mają charakter periodyczny i są bardzo cenione, zwłaszcza przez akademickie instytucje naukowe. [...] W Polsce, niestety, jest inaczej. Takie edycje są rzadkie i mało doceniane”⁵. No właśnie. Czy ma sens projekt, który nie będzie budził zainteresowania albo nie zostanie doceniony? Przecież arabiści to grupa zawodowa elitarna i nieliczna... A nawet – endemiczna. Niemniej już wcześniej ukazywały się prace poświęcone dziejom innych, niezbyt licznych, grup naukowo-zawodowych, np. sławistów (*Losy akademickiej elity: krajowa slawistyka*⁶, monografia poświęcona dziejom nie tylko tytułowej kadry naukowej slawistyki radzieckiej w czasach ZSRR, ale i losom ich najbliższych kolegów i uczniów, pozycja liczy prawie 500 stron) czy portugalistów.

Dziś w Polsce rzesza arabistów z doświadczeniem praktycznym liczy ok. 1000–1500 osób, chociaż większość z nich jest już nieczynna zawodowo z wielu przyczyn (m.in. wieku, wieloletniego braku kontaktu z językiem etc.). W badanym okresie liczebność arabistów wahała się od kilku osób (lata 40. i 50.) do ok. 1000 (lata 80.–90.). Liczebność absolwentów osiągnęła apogeum w końcu lat 70. i 80., potem ich grupy zaczęły maleć, ale spadek ten gł. dotyczył już następnego okresu historii Polski. Najliczniejsze roczniki kończące studia arabistyczne na obu uczelniach przekraczały barierę 40 (i więcej) absolwentów w jednym roku akademickim. Podaję tu liczby tylko przybliżone, z powodów objaśnionych dalej. Arabiści byli pewną elitą, specjalistami o wysokich i unikalnych kwalifikacjach i dlatego, mimo że w skali całego społeczeństwa byli nieliczni, to odgrywali w życiu ekonomicznym kraju ważną rolę. A jako jednostki – byli wyjątkowo nietuzinkowymi, uzdolnionymi i intrygującymi ludźmi. Co prawda, nie zawsze ukazywali swe walory na polu arabistyki. Mimo tych superlatywów pod ich adresem niniejsza publikacja nie jest przykładem literatury panegirycznej, to tylko konstatacja faktów.

Hipoteza badawcza niniejszej pracy zakłada, że cel zaplanowany przez konstruktorów orientalistycznego szkolnictwa wyższego PRL w zakresie arabistyki został osiągnięty, a było nim przygotowanie do pracy zawodowej licznych arabistów-praktyków

⁵ Ibidem.

⁶ М.А. Робинсон, *Судьбы академической элиты: отечественное славяноведение (1917–начало 1930-х годов)*, Индрик, Москва 2004.

(ze względu na zapotrzebowanie społeczne) i – w znacznie mniejszej liczbie – arabistów-naukowców i dydaktyków (docelowo jako tych, którzy wyedukują na wysokim poziomie pierwszą z wspomnianych grup). Kształcenie arabistów było wyspecjalizowaną ścieżką realizującą politykę oświatową PRL, dlatego jej funkcjonowanie powiązane było z zewnętrznymi czynnikami: demografią, stanem gospodarki, innymi czynnikami ekonomicznymi i politycznymi, kontekstem historyczno-narodowym i tradycją naukowo-dydaktyczną. W znacznym stopniu kształtowały ją determinanty ustrojowo-polityczne i – ogólnej natury – społeczne. Ponieważ arabiści byli częścią polskiego społeczeństwa, ich portret musi zostać naszkicowany na jego tle; w pracy ukazano w zarysie składowe tego procesu, uwypuklając rolę aktów prawnych, gdyż stanowiły kwintesencję uwarunkowań ideowo-gospodarczych. Jednocześnie były też narzędziami sterowania polityką oświatową Polski Ludowej. Przecież „[n]auki społeczne [...] szukają zależności i związków między jednostką a społeczeństwem, a więc zarówno chcą rozumieć (*understanding*), jak i wyjaśniać (*explanation*)”⁷.

Podstawowym założeniem badania było uwzględnienie w nim wszystkich studentów, którzy formalnie ukończyli studia, broniąc pracy magisterskiej na arabistyce. Takie ograniczenie się wyłącznie do absolwentów nie ukazuje w pełni rzeczywistości badanych placówek naukowo-dydaktycznych: odsiew w trakcie studiów był znaczny. Niemniej kwestie techniczne, takie jak brak możliwości zidentyfikowania i odnalezienia studentów, którzy przerwali studia i, najczęściej, kontakty ze wspólnotą arabistyczną, uniemożliwiły przeprowadzenie badania na pełnym zbiorze tych, którzy te studia rozpoczęli. Równocześnie takie zawężenie badanej grupy doprowadziło do pewnej „czystości” formalno-metodologicznej, a i usunęło dylemat badawczy: czy można interpretować wpływ studiów na życie zawodowe studentów, jeśli takowi byli na nich np. przez rok? Czynnikiem doboru kandydatów był niewątpliwie ważny i dlatego poświęcono mu w poprzedniej części pracy cały podrozdział. Zdaniem autora jednak decydujące było wieloletnie oddziaływanie życia uczelnianego i zewnętrznych czynników społeczno-politycznych na kształtowanie losu przyszłych absolwentów.

Niniejsza praca obejmuje swoim zakresem wszystkich absolwentów arabistyki UJ i UW, których udało mi się zidentyfikować i zebrać o nich potwierdzone dokumentami informacje. W niektórych przypadkach są to w miarę wyczerpujące szkice biograficzne, w innych – garstka okruszków informacji, która – być może – stanie się

---

⁷ A. Bron, *O badaniach biograficznych krytycznie*, „Nauki o Wychowaniu. Studia interdyscyplinarne” 2017, t. 1, nr 4, s. 19.

załącznikiem dla dalszych poszukiwań i badań. Zakres rekonesansu objął także pracowników wymienionych arabistyk, którzy nie byli jej absolwentami. Dlatego pierwszym zadaniem badawczym stało się odtworzenie spisów kadr i list absolwentów obu uczelni i zidentyfikowanie znajdujących się na nich osób. Już w przypadku pracowników naukowych arabistyki nie było to zadanie trywialne, szczególnie jeśli chodzi o asystentów, którzy z różnych powodów nie zostali na uczelni. Jeśli chodzi o pozostałych, absolwentów, problem stał się bardziej skomplikowany. W przypadku absolwentów orientalistyki UW istnieje publikacja ułatwiająca to zadanie; mam na myśli *Album magistrów Instytutu Orientalistycznego, 1951–1992. Cz. 2⁸*. Mimo to należało wykryć i uwzględnić opuszczenia oraz błędy techniczne tej publikacji. Z kolei w przypadku UJ takie wykazy nie zostały opublikowane, a archiwalne albumy (księgi dyplomów) urywają się w latach 70. Stąd skala błędów w przypadku oszacowania liczebności grup absolwentów UW jest znacznie mniejsza, a i proces identyfikacji osób był mniej problemowy. W dodatku działania badawcze w znacznym stopniu utrudniały przepisy RODO, a właściwie, mówiąc bez ogródek, sposoby jego interpretacji. Dlatego nie udało się ustalić ostatecznej, pełnej i wolnej od błędów listy absolwentów obu arabistyk w badanym okresie. Inne cele cząstkowe też nie zostały w pełni osiągnięte: wiadomości o tym, kto i co wykładał (czego nauczał), zarysy biografów niektórych dydaktyków są szczątkowe, bo w dokumentacjach uczelnianych istnieją luki i braki. Identyfikacja absolwentów obu uczelni celem prześledzenia ich dalszych losów zawodowych też napotkała liczne bariery (m.in. problem zmiany nazwiska przez absolwentki po wyjściu za mąż, o czym nie ma świadectw w archiwach uczelnianych). Dlatego bardziej rozbudowane informacje biograficzne dotyczą tylko wybranej grupy osób, o których dane zdołałem odszukać, ale dzięki wykorzystaniu nowych narzędzi i technik badawczych udało się zidentyfikować kilkudziesięciu wychowanków i kilkunastu nauczycieli wcześniej nieopisanych w literaturze.

Udało się także osiągnąć inne cele pracy: sportretować arabistów pozaakademickich, uzupełnić wiele luk w wiedzy o pracownikach naukowych, dydaktycznych, jak i pozaakademickich, ich karierze czy losach. Dokonano korekty wielu danych dotyczących arabistów, opatrując je przypisami do źródeł. Ukazano systemowe czynniki utrudniające kształtowanie zespołu dydaktycznego, szczególnie w zakresie doboru lektorów. Zebrane dane pozwoliły na pewne uogólnienia systematyzujące

---

⁸ *Album magistrów Instytutu Orientalistycznego (1951–1992). Oprac. materiałów z lat 1951–1987*, red. K. Wojakowska, E. Siwierska, A. Bator, WUW, Warszawa 1993, s. 135.

naszą wiedzę o losach zawodowych absolwentów arabistyki. Powiodła się również próba naświetlenia problematyki penetracji środowiska arabistycznego przez służby w czasach Polski Ludowej i ich wzajemne relacje. Na przykładzie mediów ukazano nowe funkcje społeczne i zawodowe arabistów w tym okresie. Wskazano i częściowo zgłębiono naukowo temat form zawodowej aktywności społecznej arabistów, w tym zorganizowanych. Wyłoniono i pokrótce scharakteryzowano najważniejszych pracodawców zatrudniających wówczas absolwentów (i nie tylko) arabistyk. Ukazano wszechstronną obecność arabistów w życiu społeczno-polityczno-ekonomicznym badanego okresu: w dyplomacji, służbach, sferze gospodarki (w tym handlu zagranicznego)⁹, życiu kulturalnym, a także szeroko rozumianej działalności edukacyjnej i naukowej. Wskazano ułomności planowania, ale i jego zalety – np. uwzględnianie potrzeb państwa w zakresie obronności.

Zakres badań źródłowych ograniczono do archiwów polskich, gdyż celem pracy było zbadanie i opisanie arabistów *en masse*, a grupka wykształconych poza Polską była niewielka. Zasoby wykorzystane w pracy to głównie (w zakresie materiałów źródłowych) zbiory archiwów uniwersyteckich, państwowych oraz różnych instytucji (PR, TVP, IPN). Sięgałem również po spuścizny arabistów polskich spoczywające (i udostępnione, bo nie dotyczy to wszystkich zdeponowanych tam materiałów) w archiwach PAN. Korzystałem także ze źródeł drukowanych (m.in. *Szkiców z dziejów orientalistyki*, wydawnictw jubileuszowych typu „księgi pamiątkowe” czy zbiorów epistolograficznych wydanych drukiem, jak np. *Urzeczeni orientem: listy profesora Ananiasza Zajączkowskiego do profesora Tadeusza Kowalskiego 1925–1948*¹⁰). Eksploatowałem również wszelką inną literaturę przedmiotu: obituaria, studia, życiorysy i biogramy, ale przede wszystkim – zarysy informacji biograficznych rozrzucone po różnych artykułach. Ważna uwaga dotycząca sposobów notacji przypisów z IPN – ponieważ nazwy wiązek, teczek czy nawet poszczególnych dokumentów mogą zawierać informacje niejawne (np. Kwestionariusz agenta-informatora, Teczka pracownika zewnętrznego kryptonim..., Ankieta Tajnego Współpracownika, Kwestionariusz Agent Informatora KSMO w Warszawie etc.), w przypisach pozostawiłem tylko wskazanie na archiwa IPN i sygnaturę konkretnych akt. W istocie poszczególne

⁹ Niemniej dane dotyczące arabistów zatrudnionych w Biurach Radców Handlowych ukazano w stopniu znikomym – to już oddzielny problem badawczy. W znacznym stopniu dostęp do źródeł jest nadal ograniczony.

¹⁰ *Urzeczeni orientem: listy profesora Ananiasza Zajączkowskiego do profesora Tadeusza Kowalskiego 1925–1948*, red. T. Majda, Agade, Warszawa 2013.

zbiory dokumentów tu cytowanych nie są zbyt obszerne i nawet bez wskazania nazwy świadectwa odnalezienie go w zidentyfikowanej sygnaturą tece nie stanowi żadnego problemu. Omijanie zaś nazw tylko konfidenacyjnych dokumentów od razu oznaczałoby ich charakter. Powyższe uwagi nie dotyczą źródeł cytowanych za już opublikowanymi pracami, gdzie zostały imiennie wskazane. To samo dotyczy imion i nazwisk – opublikowałem tylko te, które już wcześniej zostały upublicznione (m.in. w mediach), oraz tych osób, które same wyraziły na to zgodę.

1.2. Struktura pracy

Dla realizacji ww. celów poszukiwania naukowe podzieliłem na kilka etapów i rezultaty tych sekwencji badań znalazły się w kolejnych rozdziałach. We wstępie wprowadzającym do problematyki badania i jego metodologii zreferowałem stan wiedzy w już opracowanej literaturze przedmiotu. Następnie są trzy rozbudowane rozdziały merytoryczne i zakończenie, w którym znalazły się zwięzłe wyniki przeprowadzonych badań i podsumowanie wykonanej pracy oraz wnioski. Każdy z rozdziałów dedykowany jest innej fazie i sferze „bycia arabistą”: pierwszy dotyczy fazy wstępnej, kształtowania się (edukacji, studentów), drugi – sfery pracy akademickiej, a trzeci – arabistów zatrudnionych poza środowiskiem akademickim.

Chciałbym tu od razu podkreślić, że nie udało mi się opracować idealnego konceptu struktury pracy i treści poszczególnych jej części, który pozwoliłby mi uniknąć redundancji informacji. Chcąc zapewnić w znacznym stopniu autonomiczność (szczególnie) biogramów, informacji o projektach czy publikacjach zespołowych etc., czyli możliwość zapoznania się z nimi bez obowiązku poznania całej pracy, musiałem przywołać pewne informacje kilkakrotnie. Zdaję sobie z tego sprawę, jest to zabieg celowy, choć ubocznym efektem stał się rozrost objętości pracy i nużące ponowienia. Mimo wielokrotnych prób redukcji – bez utraty czytelności – „nadreprezentacji” pewnych danych, nie znalazłem metody pozwalającej połączyć przejrzystość tekstu z jego ścisłością i wyczerpującym stanem informacyjnym. Arbitralnie utrzymałem powtórzenia, opierając się na priorytecie kompletności i samowystarczalności pracy w każdym jej fragmencie, na ile to tylko było możliwe.

Rozdział pierwszy dedykowałem przebiegowi kształtowania studentów arabistyki. Część wstępna koncentruje się na przebiegu rekrutacji przyszłych studentów, czyli zasadach doboru przyszłych kadr; później, chronologicznie, scharakteryzowano

sytuację prawną studentów PRL w badanym okresie (zawężoną przede wszystkim do resortowych aktów, które mogły i dotyczyły studentów orientalistyki, w tym arabistyki); a następnie ujęto historię wewnętrznych zmian legislacyjnych dotyczących studentów i magistrantów. Materiał rozdziału został podany chronologicznie, z wyjątkiem tej jego części, gdzie został najpierw skategoryzowany na trzy mniejsze części, które dopiero wtedy poddano porządkowi chronologicznemu. Wynika to z kilku powodów – albo brakowało materiału źródłowego, albo dostępne zasoby były zbyt asymetryczne (w archiwach dominują źródła tylko jednej z uczelni), albo dlatego, że różnice pomiędzy placówkami były nikłe. Niejednorodność zasobów archiwalnych, brak ich ciągłości i niekompletność zmusiły mnie do wyboru metody pośredniej: przedstawiania procesów i zjawisk naprzemiennie. Kolejno zarysowano uwarunkowania życia studenckiego oraz wpływ działalności organizacji studenckich na życie studentów arabistyki. Następnie przedstawiono aspekty dydaktyczne, tak istotne dla studentów, w szczególności skupiono uwagę na dostępnych wówczas pomocach i literaturze dydaktycznej oraz modernizacji i polonizacji niezbędnych podręczników, chrestomatii, słowników, skryptów, gramatyk i ćwiczeń etc. Kolejna część rozdziału sygnalizuje nowelizacje zakresu i trybu uzyskiwania magisteriów. Niejako „wtrętem” jest sekwencja dedykowana studentom arabskim w Polsce, która znalazła się tu, aby unaocznić, jaką drogę edukacji i asymilacji przechodzili niektórzy z lektorów, a nawet wykładowców uniwersyteckich po przyjeździe do Polski. Skupiono się na działalności Studium Językowego w Łodzi, bo jest ona niedoceniana z punktu widzenia zarówno jego własnego dorobku, jak i jego roli i funkcji w ówczesnym społeczeństwie polskim, w tym i dla środowisk arabistycznych. Po tej demonstracji jednego z aspektów edukacji studentów arabskich w Polsce naszkicowano formy i zakresy edukacji podyplomowej (studia doktoranckie) z zakresu arabistyki oraz procedury habilitacyjne, czyli *de facto* dalsze ścieżki kształcenia arabistów.

Następny, drugi rozdział poświęcony jest akademickiemu środowisku i otoczeniu arabistyki, procesom zmian kadrowych w obu placówkach i ich kadrom przedstawionym w formie biogramów. Biogramy objęły najważniejsze postaci naukowców i dydaktyków, w tym historyków, politologów, socjologów, archeologów etc., którzy albo byli z wykształcenia arabistami i kontynuowali w pewnym zakresie badawczym swoje zainteresowania, albo specjalizowali się naukowo w szeroko pojętym świecie arabskim i mieli po temu kwalifikacje („angielskie” pojęcie arabisty). Rozdział rozpoczyna szkic kontekstu legislacyjnego sytuacji kadrowej na uczelniach i w PAN w latach 1945–1990, w tym schematycznie kwestii stosowanych i uzyskiwanych stopni i tytułów

naukowych. Następnie zarysowano zmiany kadrowe w uczelniach, odnotowując pracowników wcześniej pomijanych w literaturze – asystentów – i specyficzną grupę dydaktyków – native lektorów. Jednym z trudnych problemów, zarówno dla lektorów, jak i pozostałej kadry, była kwestia mieszkaniowa, dlatego niewielki rozdziałik dedykowano tej tematyce, odwołując się do przykładu twórczego rozwiązania tej sprawy (dla nielicznej grupki) – „Profesorskiej” Spółdzielni Mieszkaniowej. Dalej następuje opis działalności arabistycznej wybranych pracowników PAN – ograniczyłem się do arabistów zatrudnionych w Zakładzie Krajów Pozaeuropejskich PAN (ze wszystkimi jego formacjami) i pracowników innych polskich placówek akademickich. Deskrybowano tu – w formie notek i wzmianek biograficznych – nieliczną grupkę osób duchownych będących arabistami lub zajmujących się zawodowo tą tematyką. Potem naszkicowano losy pracowników kilku innych, mniejszych placówek, zarówno uniwersyteckich, jak i pozostałych, w których pracowali arabiści lub kwalifikowani specjaliści ds. arabskich (np. na innych kierunkach uniwersyteckich, gł. orientalistycznych, archeologii etc.). Kolejny segment objął polskich arabistów działających naukowo, naukowo-dydaktycznie lub dydaktycznie na zagranicznych uczelniach. Ostatnie dwa sektory to naukowcy niearabiści zasłużeni dla polskiej arabistyki i arabiści – pracownicy uczelniani (ponad 50 biogramów pracowników naukowych, naukowo-dydaktycznych i pozostałych akademickich obu arabistyk). Łącznie w całym tomie znajduje się ok. 200 różnej wielkości i formy informacji biograficznych, poczynając od wzmianek, a kończąc na kilkustronicowych biogramach. Większość z nich do tej pory nie była opracowywana pod tym kątem, kilkanaście jest całkowicie nowymi dokumentami, a kilkadziesiąt zostało uzupełnionych, sprostowanych lub opatrzonych źródłami. Całość rozdziału zwięźcza jego podsumowanie.

Ostatni, trzeci rozdział – absolwenci zatrudnieni głównie poza środowiskiem akademickim – przeznaczyłem na krótkie szkice niewielkich grup zawodowych, których arabiści stali się członkami bądź je stworzyli, oraz na informacje osobowe o absolwentach w nich zatrudnionych. Dokonałem (w podrozdziałach) ich podziału na najliczniejsze podgrupy zawodowe – wedle moich szacunków – czyli: społeczność tłumaczy (literackich, przysięgłych, rządowych etc.), skupiska pracowników-arabistów w MSZ, MSW, MON i współpracowników polskich mediów (z podkreśleniem działalności Redakcji Audycji dla Krajów Arabskich Polskiego Radia w Warszawie). Każde z tych ugrupowań praktycznie wykorzystywało swoją wiedzę zawodową dla specyficznych potrzeb, m.in. w dyplomacji, służbach, międzynarodowych stosunkach gospodarczych, kontaktach kulturalnych czy szczególnie w tzw. pracy „na kontraktach”. W tym

rozdziale ulokowałem też informacje dotyczące arabistycznej aktywności społecznej, chociaż obejmowała gł. działalność przedstawicieli środowisk akademickich. Były to przede wszystkim te formy ekspresji ich zainteresowań, które zostały skanalizowane m.in. w towarzystwach i stowarzyszeniach i polegały przede wszystkim na realizacji inicjatyw popularyzatorskich, informacyjnych, a także propagandowych.

Nie wszyscy arabiści-nauczyciele akademicy pracujący na UJ i UW w badanym okresie znaleźli tu swoje biografie; o paru osobach zatrudnionych w przełomowym (końcowym) okresie nie udało mi się zebrać danych bądź dane te są szczątkowe lub niepotwierdzone źródłami, stąd nieobecność ich biogramów. W nielicznych przypadkach ich wspomnienia znalazły się w dodatkowym tomie – źródeł z komentarzem. Zakresem badania objąłem tych, którzy zakończyli studia przed kalendarzowym 1990 r. (włącznie), kilkoro przedstawicieli absolwentów późniejszych roczników umieściło swoje wspomnienia w kolejnej pracy, ale nie dotarłem do danych ani do wspomnień kilku, kilkunastu pracowników, szczególnie wielu z UJ. Ten sam problem dotyczy arabistów zatrudnionych w „otoczeniu” akademickim arabistyki czy też tych, którzy pracowali poza krajem. Absolwenci, którzy wykonywali zawód poza środowiskiem naukowym, reprezentowani są w pracy w sposób przypadkowy: obecni są ci, o których udało się znaleźć dane.

Całość pracy zwińcza zakończenie, po którym znajdują się: wykaz tablic, spisy wykresów i ilustracji, bibliografia, indeks osobowy, słowa kluczowe i streszczenie.

1.3. Stan badań i wyjaśnienia terminologiczne

Dotychczasowy stan badań – historia polskiej arabistyki – dokumentuje jej tradycje (XIX w. i okres międzywojenny) i dorobek, w tym – portrety najważniejszych postaci. Temu okresowi poświęcono parę prac, w tym trzy tomy *Szkiców z dziejów polskiej orientalistyki*, gł. omawiające postaci, których działalność naukowa osiągnęła apogeum przed 1960 r. Okres późniejszy – poza wrywkowymi biogramami i księgami pamiątkowymi – właściwie nie został opracowany i usystematyzowany. Nieliczne noty biograficzne w formie obituariów są najczęściej rozproszone po różnych pismach branżowych („Przegląd Orientalistyczny”, „Folia Orientalia”, „Rocznik Orientalistyczny”, „Studia Arabica et Islamica” etc.) i słownikach biograficznych.

Wszystkie dotychczas opublikowane wydawnictwa koncentrują się wokół dorobku naukowego i organizacyjnego arabistyki; praktycznie nie ma publikacji, które by

poruszały i badały tematykę związaną z absolwentami, ich drogami życiowymi, dorobkiem dydaktycznym arabistyki, wpływem arabistyki na życie polityczne i gospodarcze państwa w PRL ani relacją odwrotną.

Właściwie nie ma literatury dotyczącej biografii arabistów nieakademickich. Sądzę, że jest to dowodem, iż temat niniejszej pracy jest nowatorski; nie ma tak kompleksowych przykładów nawet w literaturze światowej – w kilku państwach pojawiały się różne opracowania syntetyczne, ale zawsze dotyczyły środowisk akademickich, m.in. *Arabistyka w ZSRR (1917–1959)*¹¹ czy *Słowo o nauczycielach. Moskiewscy orientaliści lat 1930–60*¹² (wybrane biogramy). Wykaz uwzględnionej literatury znajduje się w bibliografii.

W literaturze w ogóle nie została poruszona aktywność arabistyki na polu współpracy międzynarodowej w PRL – wojskowej, edukacyjnej, kulturalnej czy politycznej (ostatnio ukazują się książki i artykuły o tej tematyce pióra samych arabistów, niekoniecznie absolwentów polskich uczelni, którzy pracowali w dyplomacji¹³, ale brak jakichkolwiek opracowań sumarycznych).

W literaturze światowej ukazało się kilka pozycji o częściowo podobnym charakterze, najważniejsze z nich to publikacje brytyjskie i amerykańskie – w obu tych państwach, ze względu na ich imperialny charakter, arabiści odgrywali i nadal odgrywają ważną rolę w życiu politycznym, dyplomacji i służbach. W przypadku Wielkiej Brytanii większość szerszych opracowań dotyczy okresu do II wojny światowej, co wynika z procesów historycznych; jeśli chodzi o USA – okresu od II wojny światowej po dzień „wczorajszy”, tj. do okresu wojny z Irakiem i jego okupacji. Najważniejsze z tytułów to R. Kaplana *The Arabists. The Romance of an American Elite* (1993) oraz L. McLoughlina *In a Sea of Knowledge. British Arabists in the Twentieth Century* (2002).

Podobnie jak w publikacjach naukowych poświęconych Arabom (historii, kulturze etc.) na samym początku rozważań natykamy się na fundamentalny problem – braki terminologiczne. Tak jak nie ma ścisłej, jednoznacznej, naukowej definicji „Arabów”, podobnie termin „arabista” ma kilka znaczeń i to nietożsamych sobie w różnych językach (np. w polskim i angielskim). Dlatego autor pryncypialnie ograniczył zakres tego terminu do jego pragmatycznego wymiaru, definiując go jako

¹¹ Г.Ш. Шарбатов, *Арабистика в СССР (1917–1959)*, Институт востоковедения АН СССР, Издательство восточной литературы, Москва 1959.

¹² *Слово об учителях. Московские востоковеды 30–60-х годов*, red. О.К. Дрейер, Г.Д. Тягай, П.П. Шаститко, Восточная литература, Москва 1988.

¹³ Np. K. Płomiński, *Arabia Incognita Raport polskiego ambasadora*, M-D-M, Warszawa 2019.

„absolwenta arabistyki”¹⁴, traktując go i szerzej niż np. SJP („specjalista w zakresie języka, historii i kultury Arabów”), i równocześnie wężej, gdyż ograniczając jedynie do tych, którzy dysponują dyplomem magisterskim ukończenia odpowiednich studiów wyższych. Materiał niniejszego tomu objął również wykładowców przedmiotów kierunkowych na obu arabistykach, niezależnie od tego, jakie tytuły do tego predestynowały: np. w okresie gründerskim wielu wykładowców nie posiadało dyplomu ukończenia arabistyki, bo takich w Polsce jeszcze nie było (np. W. Skuratowicz); dotyczyło to również wielu lektorów, którzy dopiero w czasie pracy jako lektorzy podejmowali studia na arabistyce. Oczywiście od razu pojawiły się też inne problemy podczas konstruowania takiej definicji: pierwsi absolwenci powojennej orientalistyki krakowskiej otrzymywali tytuł magistra filozofii, później magistra filologii orientalnej, a dopiero potem magistra filologii orientalnej w zakresie arabistyki. Identyfikacja któregoś z pierwszych absolwentów orientalistyki krakowskiej – jeśli nie wybrał sobie specjalności naukowej i nie został pracownikiem naukowym którejś uczelni – bez przekazu, relacji kogoś z ówczesnych orientalistów jest niemożliwa: w dokumentach uczelnianych nie ma żadnej innej adnotacji. Jedynie wspomnienia (kolegów, wykładowców czy rodziny) są w stanie uzupełnić te informacje. Kraków dostarczył jeszcze inne problemy związane z identyfikacją arabistów i próbą określenia ich tożsamości zawodowej: ponieważ w pewnym okresie swojej działalności uruchomił specjalność afrykanistyczną, pojawiły się hybrydy – afrykaniści znający świetnie arabski lub arabiści specjalizujący się w językach afrykańskich (hausa, suahili). Znowu – w przypadku pracowników naukowych można uznać, że specjalność kontynuowana po ukończeniu studiów przesądza o charakterze i rodzaju wykształcenia, ale... Szczegółowiej omówię te kwestie w konkretnym przypadku biogramu jednego z profesorów. Analizując zakresy i użycie podstawowego dla tej części pracy terminu „arabista”, odwołuję się do historii jego znaczeń, ale w zakresie literatury przedmiotu i problemu sięgam wyłącznie do prac dotyczących arabistów współczesnych, przede wszystkim z drugiej połowy XX w., chociaż ze względu na przeciętną długość życia ludzkiego mowa o ludziach, którzy byli aktywni zawodowo jeszcze przed II wojną światową.

¹⁴ Z pewnymi wyjątkami wynikłymi z historycznego charakteru narodzin powojennej arabistyki w Polsce, ściślej objaśnionymi w dalszej części publikacji poświęconej metodologii. Wszystkie przypisy, o ile nie oznaczono tego inaczej, pochodzą od autora. W całej pracy w cytatach zachowano pisownię oryginalną.

Kto jest arabistą?

Francesco Gabrieli w swoim artykule poświęconym terminowi „arabista” odnotował, że arabskim klasycznym odpowiednikiem jest „termin «*musta'rib*», którego dzieje są długie i splątane”. Jego zdaniem „we współczesnym, lingwistycznym użyciu termin ten (wraz z jego synonimem *mustashriq*) wskazuje na orientalistę, i bardziej szczegółowo, na arabistę nie-Araba, człowieka Zachodu, który za przedmiot swych studiów obrał Arabów, i na przeróżne sposoby próbuje być im bliski, a nawet zasymilować się z nimi”¹⁵.

Wg SJP W. Doroszewskiego, wydawanego w latach 1950–1969, arabista to „badacz języka, dziejów i kultury Arabów”¹⁶.

arabista

— Słownik języka polskiego pod red. W. Doroszewskiego

arabista *m odm.* jak *z IV, CMs.* ~iście, *lm*
M. ~iści, *D.* -ów «badacz języka, dziejów i kultury Arabów»: Pełne czaru [są] wspomnienia uczonego arabisty o starodawnych rękopisach i miłujących je ludziach, o pokrytych pyłem wieków księgach w bibliotekach Bejrutu, Kairu, Haify, Aleksandrii... *Probl.* 1953, s. 288.

Ilustracja 1. Źródło: zdjęcie autora

W świecie anglojęzycznym przyjmuje się co najmniej kilka interpretacji tego terminu (najczęściej 3)¹⁷. Używa się też równolegle innych nazw tej dyscypliny nauki: *Arab studies* lub *Arabic studies*. Najstarsza angielska definicja arabistów, pochodząca z 1753 r. i przytoczona w *Oxford English Dictionary*, to notatka o pierwszym spotkaniu w literaturze cytacie objaśniającym znaczenie hasła „*Arabists*”: „Severinus¹⁸ nadał to miano wszystkim XIII-wiecznym chirurgom (lekarzom)”¹⁹. Specjaliści zajmujący się językiem arabskim działali już przed XVIII w. – w 1645 r. ustanowiono imienną profesurę języka arabskiego (tj. jednoosobową katedrę j. arab.) o nazwie *Sir Thomas*

¹⁵ F. Gabrieli, *Casual Remarks of an Arabist*, „*Diogenes*” 1973, nr 21, s. 1.

¹⁶ W. Doroszewski, *Słownik Języka Polskiego*, za: <https://sjp.pwn.pl/doroszewski/arabista;5409744.html> [dostęp: 17.09.2022].

¹⁷ Np. *Webster's College Dictionary*, Random House, New York–London 2010.

¹⁸ Severinus/ Seweryn z Noricum (ok. 410–482), święty, znany jako „Apostoł z Noricum”.

¹⁹ K.R. Jankowsky, *The establishment of Oriental language studies in France, Britain and Germany*, [w:] *History of the Language Sciences Geschichte der Sprachwissenschaften Histoire des sciences du langage. An International Handbook on the Evolution of the Study of Language from the Beginnings to the Present / Ein internationales Handbuch zur Entwicklung der Sprachforschung von den Anfängen bis zur Gegenwart*, t. 2, red. S. Auroux, E.F.K. Koerner, H.-J. Niederehe, K. Versteegh, De Gruyter, Berlin–New York 2001, s. 1185.

Adams's Professor of Arabic za środki pozostawione na ten właśnie cel przez Sir Thomasa Adamsa, Pierwszego Baroneta (1586–1668), Lorda Mayora Londynu²⁰. Przez dwa stulecia utrzymywano też dwie jednoosobowe katedry j. arabskiego na Uniwersytetach w Oksfordzie i w Cambridge ufundowane przed 1724 r. (*The Lord Almoner's Professorships of Arabic*)²¹, ostatnia z nich działała do lat 30. XX w. Niemniej, na ile wiadomo, nie używano wobec nich i materii ich badań terminu „arabistyczne”. Szybko termin angielski stał się terminem świata anglojęzycznego; mam tu na myśli najczęściej dziś spotykane rozumienie „Arabist” jako naukowca-specjalisty ds. języka, historii i kultur Arabów²², bo

[k]lasyczna definicja arabistów określała ich jako ludzi biegle władających językiem arabskim i spędzających długie okresy czasu, mieszkając i pracując w świecie arabskim. Wielu z nich miało rodziców-misjonarzy i dorastało w tym regionie lub miało powiązania rodzinne z amerykańskimi uniwersytetami w Bejrucie i Kairze. Inni byli zafascynowani regionem i zainteresowali się nauką języka²³.

Ostatnio jednak nawet w Wielkiej Brytanii sytuacja się zmienia, następuje wyraźne upolitycznienie tego terminu i przypisywanie mu innych, dotychczas niespotykanych znaczeń²⁴.

Literatura amerykańska jest bogata w prace dedykowane „arabistom”, ale jak poniżej, nieco inaczej pojmuje się w niej ten termin, szczególnie po 1968 r. Tematykę miejsca, funkcji i roli arabistów w życiu politycznym obu mocarstw (Wielkiej Brytanii i USA) porusza kilkadziesiąt artykułów naukowych, popularnonaukowych i źródłowo-historycznych²⁵. Publikacje w języku rosyjskim mają charakter bardziej indywidualny

²⁰ A. Chalmers, *The General Biographical Dictionary. Containing an Historical and Critical Account of the Lives and Writings of the most Eminent Persons in Every Nation; Particularly the British and Irish; from the Earliest Accounts to the Present Time*, t. 1, z. 32, London 1812–1817, s. 141.

²¹ Za: L. Sutherland, *Politics & Finance in the Eighteenth Century*, Hambledon Press, London 1984.

²² *American Heritage Dictionary of the English Language*, Houghton Mifflin Harcourt Publishing Company, Boston 2016.

²³ B. Mitchell, *The Arab Lobby. The Invisible Alliance That Undermines America's Interests in the Middle East*, Harper Collins, New York 2010, za: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/arabists> [dostęp: 17.09.2022].

²⁴ R. Miller, „The Rhetoric of Reaction”. *British Arabists, Jewish Refugees and the Palestine Question*, „Israel Affairs” 2008, t. 14, nr 3, s. 467–485.

²⁵ Np. C.F. Jones, *The Education of an Arabist*, „Foreign Service Journal” 1982; L. Pope, *The Arabist Myth*, „Foreign Service Journal” 1985; J. Kraft, *Those Arabists in the State Department*, „New York Times Magazine”, 7.11.1971; A. Jacob, *The British Arabists*, „History Today” 1973.

(np. wspomnienia konkretnych dyplomatów, wojskowych i szpiegów²⁶) lub dotyczą okresu narodzin arabistyki w Rosji i ZSRR²⁷. Dziś w USA – przynajmniej w dyskursie politycznym – pojawiło się inne znaczenie arabisty: jako osoby przychylniej Arabom w sprawach ich dotyczących (polityka etc.)²⁸, i znane jest też trzecie znaczenie – student arabistyki (lub łącznie – naukowiec i student)²⁹. Drugie znaczenie nie jest nowe, ma już swoją historię, ale teraz zaczęto go nagminnie używać w USA. Od lat 90. XX w. arabiści to

(zwykle) nie-Arabowie, politolodzy-obszerni polityczni z doświadczeniem lub specjalizacją w języku i kulturze arabskiej, postrzegani jako nadmiernie przychylni arabskim poglądom politycznym w stosunku do konfliktu arabsko-izraelskiego. Oskarżani są o stronniczość, a sam ten termin używany bywa jako pejoratywny przez środowiska z organizacji syjonistycznych i żydowskich w Stanach Zjednoczonych, gdzie „arabiści” w służbie publicznej (głównie w Departamencie Stanu, ale także w Białym Domu czy Kongresie³⁰) byli postrzegani jako „proarabscy”³¹.

Książka dedykowana tej problematyce (R.D. Kaplan, *Arabists. The Romance of an American Elite*³²) – nowemu politycznemu rozumieniu terminu „arabiści” jako wpływowej grupy politycznej – zyskała znaczny rozgłos na fali ożywionych dyskusji na temat wojny w Zatoce Perskiej (1990–1991)³³. Studium to koncentruje się na arabistach z amerykańskiej służby zagranicznej – dyplomatach, którzy dzięki znajomości języka arabskiego stali się specjalistami ds. Bliskiego Wschodu i większość swej pracy poświęcili tematyce tego regionu. Autor podtrzymuje stereotyp, że „arabiści

²⁶ Np. wiele książek, monografii i artykułów Jewgienija Primakowa.

²⁷ Np. biografie I. Kraczkowskiego etc.

²⁸ *American Heritage Dictionary...*

²⁹ *Collins English Dictionary*, Harper Collins Publishers, New York 2014.

³⁰ R. Medoff, A. Smith, *Jewish Americans and Political Participation. A Reference Handbook*, ABC-CLIO, New York 2002, s. 135.

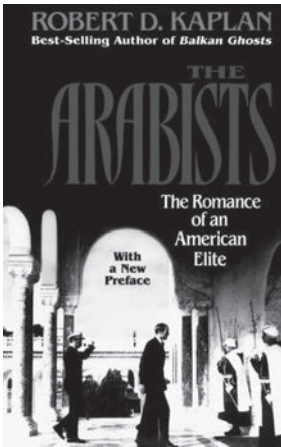
³¹ R.D. Kaplan, *Arabists. The Romance of an American Elite*, Simon and Schuster, New York 1995, s. 6–7.

³² Ibidem.

³³ K.R. Trąba, *Kim są i skąd przychodzą arabiści?*, „Mazurek, Biuletyn Polonii w Egipcie” 2015, nr 1, s. 8–10. za: <https://kair.msz.gov.pl/resource/8do7f1e9-550e-49b2-82f8-f767f18ecd41:JCR> [dostęp: 11.11.2021].

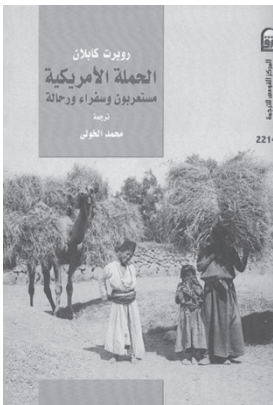
to najbardziej egzotyczna i kontrowersyjna grupa amerykańskiego establishmentu Wschodniego Wybrzeża³⁴.

Ze względu na silne lobby żydowskie w USA – zarówno w życiu politycznym, jak i w środowisku medialnym – kwestia „arabistów” w tym drugim ujęciu była „tematem dnia” przez kilka lat i doczekała się licznej literatury polemicznej, w tym i wydawnictw zwartych.

Ilustracja 2. Źródło: zdjęcie autora

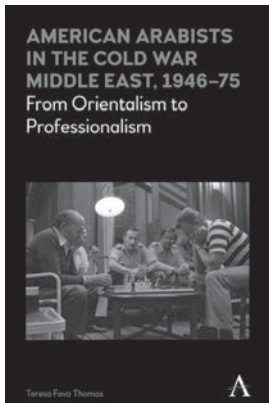
Książka zdobyła taką popularność, że została przetłumaczona na arabski.

Ilustracja 3. Źródło: zdjęcie autora

³⁴ Ibidem.

Teresa Fava Thomas w *American Arabists in the Cold War Middle East, 1946–75. From Orientalism to Professionalism*³⁵ podobnie jak R. Kaplan opisuje kariery „chłopców” z East Coast, którzy stworzyli wysoce wyspecjalizowany zespół ekspertów ds. Bliskiego Wschodu. Materiał obejmuje ponad 30 lat – książka analizuje działalność grupy po 1946 r., jej rolę w formułowaniu i realizacji polityki na Bliskim Wschodzie. Bada także jej interakcje z mieszkańcami tego regionu oraz z amerykańskimi prezydentami – przez szereg studiów przypadku (od Eisenhowera po administrację Forda). Autorka wcześniej doktoryzowała się w tej samej tematyce: *From orientalism to professionalism. United States Foreign Service officers in the Middle East since 1946. The training and foreign policy role of State Department arabists*³⁶. W tym samym okresie (1997) powstał w USA, na University of Southern California w Los Angeles, inny doktorat poruszający tę samą problematykę: G. Andrew, *Laborers in the vineyard. Foreign Service arabists and American-Middle East policy, 1948–1960*. Ta ponad 300-stronicowa rozprawa nie ukazała się drukiem, chociaż bardzo szczegółowo i wyczerpująco przedstawiła zarówno samych „arabistów”, jak i ich działalność.

Ilustracja 4. Źródło: zdjęcie autora

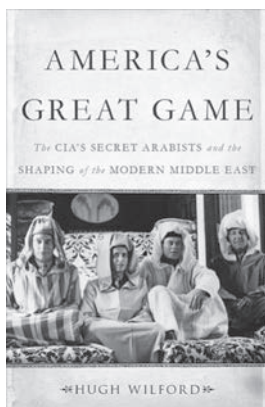
Kolejnym propagatorem użycia terminu arabista w podobnym, nieklasycznym rozumieniu jest Hugh Wilford, autor *America's Great Game. The CIA's Secret Arabists*

³⁵ T.F. Thomas, *American Arabists in the Cold War Middle East, 1946–75. From Orientalism to Professionalism*, Anthem Press, New York–London 2016.

³⁶ T.F. Thomas, *From orientalism to professionalism. United States Foreign Service officers in the Middle East since 1946. The training and foreign policy role of State Department arabists*, Clark University, Worcester, MA 1996.

and the Shaping of the Modern Middle East (2013)³⁷. Bada w niej działania Centralnej Agencji Wywiadowczej na Bliskim Wschodzie w latach 50. i, w znacznie mniejszym stopniu, latach 60. Konkretnie analizuje prace grupy urzędników, specjalistów ds. świata arabskiego, a wśród nich dwóch wnuków prezydenta Theodora Roosevelta: Kermita „Kima” Roosevelta i Archiego Roosevelta, oraz Milesa Copelanda. Przez krótki okres wpływy tej grupy kształtowały dyplomację USA dotyczącą tego regionu. Autor opisuje m.in. historię spisku CIA w Egipcie – zamachu stanu przeciw królowi Farukowi, gdy CIA współpracowała z „Wolnymi Oficerami” Dżamala Abdel Nassera.

Ilustracja 5. Źródło: zdjęcie autora

Inną perspektywę reprezentuje monografia Matthew F. Jacobsa *Imagining the Middle East. The Building of an American Foreign Policy, 1918–1967* (2011). Jacobs stara się rzucić światło na kulturowe, ekonomiczne, militarne i polityczne przyczyny, jakie doprowadziły do zaangażowania się USA w aktywną działalność polityczną w tym regionie. Bada, w jaki sposób nieformalna sieć akademickich, biznesowych i rządowych specjalistów, ich medialnych interpretacji i wizji Bliskiego Wschodu – od końca I wojny światowej po koniec lat 60. – wpłynęła na uzasadnienie polityki mającej na celu stworzenie Bliskiego Wschodu przyszłości. Jacobs udowadnia, że analiza korzeni intelektualnych bieżącej polityki i polityki zagranicznej USA jest kluczem do zrozumienia zaangażowania się Stanów Zjednoczonych na Bliskim Wschodzie w dzisiejszym świecie. Wspierają takie rozumienie „arabistów” cykle artykułów, m.in. Josepha Krafta

³⁷ H. Wilford, *America's Great Game. The CIA's Secret Arabists and the Shaping of the Modern Middle East*, Basic Books, New York 2013.

*Those Arabists in the State Department*³⁸ i dziesiątki innych³⁹, oraz książki – Williama A. Rugha *American Encounters with Arabs. The “Soft Power” of U.S. Public Diplomacy in the Middle East*⁴⁰ czy Gila Eyala *The Disenchantment of the Orient. Expertise in Arab Affairs and the Israeli State*⁴¹. Literatura dotycząca tej medialnej polityki w latach 80. w USA obejmuje kilkaset pozycji – artykułów naukowych, publicystyki, a nawet publikacji zwartych; gros z nich ujęto w bibliografii do wspomnianego już obszernego tomu pióra T.F. Thomas⁴², gdzie jej lista wypełnia prawie dziewięć stron drobnego druku. Warto tu wyróżnić pracę Laurence Pope’a *The Arabist Myth*⁴³ opublikowaną w 1985 r., gdzie autor, opisując problem, przywołuje serię amerykańskich artykułów publicystycznych, w których sięga się po określenia *arabists*, *arabisants* dla sprecyzowania pewnej wpływowej, zdaniem autorów tych polemik⁴⁴, grupy urzędników państwowych w amerykańskim Departamencie Stanu – z grubsza mówiąc, „dyplomatów”, którzy nie byli filosemitami ani w zakresie swoich poglądów, ani realizacji projektów dotyczących kształtowania bliskowschodniej polityki USA. Charakteryzując medialną dyskusję na temat istnienia takowej „grupy” i jej ewentualnej rzeczywistej efektywności w działaniach politycznych, L. Pope podkreśla, że tzw. arabiści (jak np. Joseph Sisco) ani nie znali arabskiego, ani nawet nie mieszkali nigdy w krajach Bliskiego Wschodu, zatem epitet ten jest nieadekwatny. Stwierdzenia o kilkusetosobowej grupie „arabistów” działającej w konspiracji na rzecz państw arabskich i kreującej „antyizraelską”

³⁸ J. Kraft, op. cit., s. 82–92, za: M.F. Jacobs, *Imagining the Middle East. The Building of an American Foreign Policy, 1918–1967*, University of North Carolina Press, Chapel Hill 2011.

³⁹ M.in. J. Kraft, op. cit., s. 38; *State Department Opponents to Israel Say Term Arabist*, JTA (Jewish Telegraphic Agency), New York, 8.11.1971, za: <https://www.jta.org/1971/11/08/archive/state-department-opponents-to-israel-say-term-arabist-originated-by-jta> [dostęp: 17.09.2022]; *In Defense of State*, „Time”, 23.04.2003, za: <http://content.time.com/time/world/article/0,8599,446183,00.html> [dostęp: 17.09.2022]; S. Glain, *Freeze-Out of the Arabis. Neocons isolate State Department experts, with disastrous results*, „The Nation”, 14.10.2004, s. 26–28, za: <https://www.thenation.com/article/freeze-out-arabists/#axzz2a7RiT1WD> [dostęp: 17.09.2022]; A.I. Killgore, *Reflections of an Arabist. “Memory Hole” Shapes U.S. Policy to Pressure Group Requirements*, „Washington Report on Middle East Affairs”, 14.06.1994, za: <https://www.questia.com/magazine/1P3-509236601/reflections-of-an-arabist-memory-hole-shapes-u-s> [dostęp: 17.09.2022].

⁴⁰ W.A. Rugh, *American Encounters with Arabs. The “Soft Power” of U.S. Public Diplomacy in the Middle East*, Greenwood Publishing, Westport 2005.

⁴¹ G. Eyal, *The Disenchantment of the Orient. Expertise in Arab Affairs and the Israeli State*, Stanford University Press, Redwood City 2006.

⁴² T.F. Thomas, *American Arabists...*

⁴³ L. Pope, *The Arabist Myth*, „Foreign Service Journal” 1985, s. 30–33.

⁴⁴ Np. artykuł M. Kondracke w „New Republic” z 1.10.1985 czy D. Pipesa w jesiennym numerze „International Security” z 1984.

koncepcję działań dyplomacji amerykańskiej podczas kilku prezydenckich kadencji (Nixona, Forda, Cartera i Reagana) nie potwierdzają się w żadnym stopniu: „Mit o «Arabistach» jest nie tylko bezpodstawny, ale i wysoce szkodliwy, bo fabrykuje nowy, podgrzewający atmosferę, konspiracyjny czynnik w debacie bliskowschodniej, która sama z siebie jest już wystarczająco gorąca”⁴⁵. Autor najwyraźniej zarzuca autorom lobby izraelskiego stworzenie „fake newsa”, medialnego „faktu”, który ma stworzyć negatywnie postrzegany kontekst dla oceny działalności dyplomacji amerykańskiej (zarówno Departamentu Stanu, jak i Sekretarza Stanu) na polu jej bliskowschodniej polityki.

Podobnie stwierdza John Solecki⁴⁶, pisząc, że na neutralne, apolityczne znaczenie terminu „Arabista” – jako filologa arabskiego posiadającego „doświadczenie arabistyczne” (pobyty, praktyczna znajomość kultury i życia na Bliskim Wschodzie) – zostało nadpisane nowe, konstatające, że mowa o „tym, którego uważa się również za skłonnego do zajęcia stanowiska proarabskiego i antysyjonistycznego w kwestiach arabsko-izraelskich”⁴⁷. Autor określa równocześnie, że nowe znaczenie ma charakter „zjadliwy”, pejoratywny i polityczny, odsuwające na bok jego wymowę kulturową czy filologiczną. W badaniach (1987) autor konstatuje, że większość ówczesnych (okres po II wojnie światowej) urzędników Departamentu Stanu zajmujących się tym regionem nie tylko nie znała biegle języka arabskiego, ale nawet – jeśli spędzili tam dłuższy czas – nie postrzegała się jako arabiści, tj. nie odczuwali wspólnoty, byli zbiorem jednostek i określali siebie, tak jak określa ich i nomenklatura Departamentu Stanu, „specjalistami ds. Bliskiego Wschodu”, bo nie posiadali tytułu (np. dyplomu ukończenia filologii arabskiej) do używania nazwy „arabiści”. Autor konkluduje⁴⁸, że urzędnicy Departamentu Stanu – arabiści (w prawdziwym tego słowa znaczeniu – filologowie arabscy) i nawet „specjaliści ds. Bliskiego Wschodu” (ci, którzy nie studiowali arabistyki i nie znali arabskiego) – w okresie powojennym (tj. po II wojnie światowej) ogółem mieli nikły wpływ na kształtowanie polityki zagranicznej USA dotyczącej tego zapalnego regionu. Wspiera ten pogląd Curtis F. Jones, konstatując, iż termin „arabista” stał się w debacie bliskowschodniej epitetem⁴⁹.

⁴⁵ L. Pope, op. cit., s. 33.

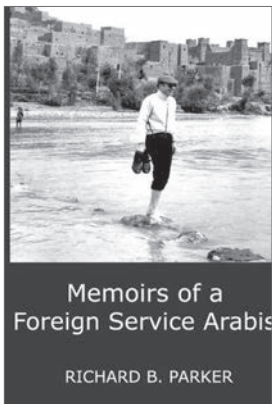
⁴⁶ J. Solecki, *Arabists and the Myth*, „Middle East Journal” 1990, t. 44, nr 3, s. 446–457.

⁴⁷ Ibidem, s. 446.

⁴⁸ Ibidem, s. 456.

⁴⁹ C.F. Jones, op. cit., s. 19.

Debata stała się tak zażarta, że pojawiła się nawet wyspecjalizowana strona internetowa tak samo zatytułowana. Była właściwie podstroną serwisu <http://usdiplomacy.org>, ale – jak i sam serwis – zniknęła rok temu. Jej treść to wszechstronna dysputa na temat amerykańskich problemów terminologicznych, opatrzona rozbudowaną literaturą przedmiotu. Ukazuje różnice w rozumieniu głównego „pojęcia” tej części pracy – arabisty. W istocie jej przesłaniem było traktowanie „arabisty” jako epitetu. Imiennie podaje nazwiska amerykańskich dyplomatów i politologów zaliczanych tam do tej wpływowej grupy: Alfred L. Atherton Jr.; Hermann F. Eilts; Parker T. Hart; Hume Horan; David Mack; Richard B. Parker; Marjorie Ransom; Isa Khalil Sabbagh; Talcott W. Seelye; William A. Stoltzfus Jr. Jeden z tej grupy, R.B. Parker, opublikował swoje wspomnienia: *Memoirs of a Foreign Service Arabist*⁵⁰.

Ilustracja 6. Źródło: zdjęcie autora

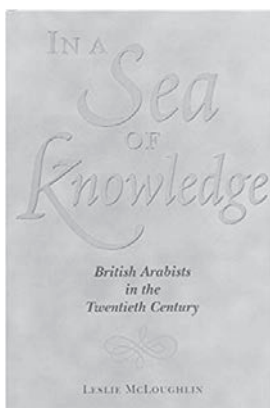
Reminiscencje używania terminu „arabista” w USA (i nie tylko) jako epitetu trwały do lat 90.⁵¹, jeśli nie po dziś dzień.

Na rynku brytyjskim największą popularność uzyskały pozycje dwojakiego charakteru: popularnonaukowego i naukowego. Do pierwszych należy prawie 300-stronicowa książka Leslieego McLoughlina *In a Sea of Knowledge. British Arabists in the*

⁵⁰ B. Parker, *Memoirs of a Foreign Service Arabist*, New Academia Publishing/Vellum Books, Washington, DC 2013.

⁵¹ Patrz J. Beinín, *Knowing Your Enemy, Knowing Your Ally. The Arabists of Hashomer Hatzá'ir (MAPAM)*, „Duke University Press – Social Text” 1991, nr 28, s. 100–121.

*Twentieth Century*⁵² opisująca awanturyczny okres w dziejach „podbojów” świata arabskiego przez Brytyjczyków. Ma jednak naturę pobieżnego opracowania, zawiera wiele błędów rzeczowych i strukturalnych i może służyć wyłącznie za „wskazówkę” do poszukiwań, bowiem podaje odpowiednie problemy, nazwiska, lokalizuje postaci i wydarzenia. Badania tego autora obejmują zróżnicowaną grupę barwnych osób, od archeologów, szpiegów, podróżników i odkrywców po oficerów wojskowych, dyplomatów i ministrów Korony. Mają niezbyt wielką wartość naukową, bo duża część informacji nie została potwierdzona źródłami, praca raczej powierzchowna, o charakterze popularyzatorskim, jednak w odróżnieniu od większości tego typu książek, o na poły przygodowej narracji, nie opuszcza i naukowców arabistów, np. poświęca sporo miejsca postaci Denisona Rossa, który był pierwszym dyrektorem London School of Oriental Studies.

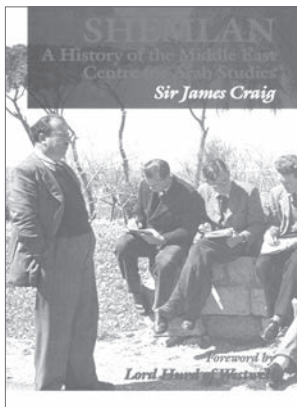

Ilustracja 7. Źródło: zdjęcie autora

Drugi typ reprezentują m.in. wydawnictwa opisujące dzieje instytucji i losy absolwentów specyficznego brytyjskiego „tworu”, potocznie nazywanego „szkołą szpiegów”: Shemlan. W 1948 r. rząd brytyjski otworzył Bliskowschodnie Centrum Studiów Arabskich (MECAS) w Shemlan (w tej miejscowości urodził się słynny arabista, maronita Philip Khuri Hitti). Szkoła zyskała reputację „szkoły szpiegów”, gdyż wielu jej absolwentów pracowało dla CIA lub wywiadu brytyjskiego i Ministerstwa Spraw Zagranicznych Wielkiej Brytanii, byli wśród nich również (niejasne, czy byli też

⁵² L.J. McLoughlin, *In a Sea of Knowledge. British Arabists in the Twentieth Century*, Ithaca Press, Reading 2002.

szpiegami) znani późniejsi politycy bliskowschodni i dyplomaci. Najbardziej znanym szpiegiem z MECAS był słynny George Blake z siatki agenturalnej K. Philby'ego. Jeden z wykładowców MECAS, Sir James Craig, absolwent orientalistyki w Oksfordzie, po trzech latach pracy jako główny instruktor w MECAS dołączył do służby dyplomatycznej Wielkiej Brytanii i pracował na różnych stanowiskach dyplomatycznych na Bliskim Wschodzie, kończąc karierę jako ambasador w Syrii w latach 1976–1979 i w Arabii Saudyjskiej w latach 1979–1984. Właśnie on został autorem *Shemlan. A History of the Middle East Centre for Arab Studies*⁵³ i współautorem kilku obszernych publikacji dedykowanych dziejom MECAS, gł. redagowanych przez Paula Tempesta. Dokumentalny materiał w nich użyty – oprócz jawnych dokumentów szkoły (cz. 1 – *The Arabists of Shemlan*, vol. 1: *MECAS memoirs 1944–1978*⁵⁴) – zawiera fragmenty wspomnień kilkudziesięciu jej absolwentów (cz. 2 – *Envoys to the Arab World*, vol. 2: *MECAS Memoirs 1944–2009*⁵⁵).

Ilustracje 8–10

Tak naprawdę ta „szkoła szpiegów” została założona w 1944 r. i pierwotnie przez kilka lat mieściła się w Jerozolimie, zanim przeniosła się do wioski Shemlan. Była tak znaną kuźnią młodych kadr dyplomatycznych, że tam umiejscowili akcje swoich

⁵³ J. Craig, *Shemlan. A History of the Middle East Centre for Arab Studies*, Palgrave Macmillan UK, London 1998.

⁵⁴ P. Tempest, J. Craig, D. Maitland, *The Arabists of Shemlan*, vol. 1: *MECAS memoirs 1944–1978*, Stacey International, London 2006.

⁵⁵ P. Tempest, *Envoys to the Arab World*, vol. 2: *MECAS Memoirs 1944–2009*, Stacey International Publishers, London 2009, s. 333.

powieści Leslie J. McLoughlin (*A Nest of Spies*⁵⁶) i Alexander McNabb (*Shemlan. A Deadly Tragedy*⁵⁷). Szkoła prowadzona przez Brytyjskie Ministerstwo Spraw Zagranicznych działała oficjalnie jako niezależny podmiot w świecie arabskim przez 33 lata, i choć do dziś do tego nie przyznano się, była ośrodkiem szpiegowskim prowadzonym m.in. przez arabistów i szkolącym arabistów.

Kontynuacją tej samej perspektywy badawczej – politycznego postrzegania znaczenia terminu „arabista” – są artykuły naukowe i popularnonaukowe pisane przez wielu autorów brytyjskich. Alaric Jacob uznał za pierwszego brytyjskiego arabistę kapitana marynarki Indii (brytyjskiej, rzecz jasna) Stafforda Bettswortha Hainesa. Był to ten wojskowy, który zdobyty Aden przekształcił w 1839 r. w bazę paliwową (składy węgla dla parowców) dla floty. Haines został „wirtualnym sułtanem” Adenu, a jego wieloletnia dyplomacja z szejkami z głębi lądu upoważnia do uznania go za pierwszego arabistę. Jest prawdą, że książka Richarda Burтона *Pielgrzymka do Mekki i Medyny (Pilgrimage to Al-Medina and Mecca, 1855)* oraz publikacja Charlesa Doughty’ego *Podróże po Arabii Deserta (Travels in Arabia Deserta)*, która wyszła drukiem trzy lata później, uczyniły arabistykę dyscypliną romantyczną – rozpoczęły modę na wędrowki po Arabii (James Elroy Flecker, Robert Hichens, Rosita Forbes) uwieczniane w literaturze gł. podróźniczej. Prawdziwe zainteresowanie Brytyjczyków tymi terytoriami zrodziło się jednak dopiero w przededniu I wojny światowej i rozkwitło w jej trakcie. Jacob w swojej historii arabistów brytyjskich *The British Arabists. History Today*⁵⁸ oparł rozumienie omawianego terminu i odpowiedniej grupy społecznej na powiązanych ze sobą relacjach zawodowo-społeczno-politycznych. Dla niego arabistami byli ci, którzy swoją wiedzę o tym przedmiocie badań – Arabach – wykorzystywali w okresie kolonialnym na rzecz Imperium Brytyjskiego. Właściwie pominął rolę kadry naukowej jako takiej w przypadkach, kiedy jej przedstawiciele nie spełniali co najmniej pomocniczych funkcji w systemie kolonizatorskim.

Rory Miller w *“The Rhetoric of Reaction”. British Arabists, Jewish Refugees and the Palestine Question*⁵⁹ opisuje losy brytyjskich arabistów w kontekście kwestii

⁵⁶ L.J. McLoughlin, *A Nest of Spies*, Alhani, London 1994.

⁵⁷ A. McNabb, *Shemlan. A Deadly Tragedy*, CreateSpace Independent Publishing Platform, Scotts Valley 2013.

⁵⁸ A. Jacob, *The British Arabists*, „History Today” 1973, t. 23, za: www.historytoday.com/archive/british-arabists [dostęp: 17.09.2022].

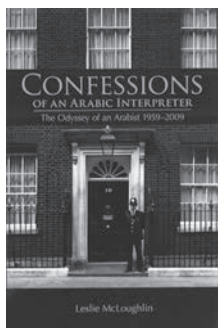
⁵⁹ R. Miller, *“The Rhetoric of Reaction”. British Arabists, Jewish Refugees and the Palestine Question*, „Israel Affairs” 2008, nr 14:3, s. 467–485.

palestyńskiej od lat 20. XX w., naświetlając je z perspektywy politologicznej, i dysputę rozpoczyna przedstawieniem swojego punktu widzenia: „Arabowie i ich sympatycy w Wielkiej Brytanii od dawna argumentowali, że przed ustanowieniem Izraela w 1948 r. wysiłki Anglii, aby wyjaśnić i promować stanowisko Arabów w kwestii Palestyny, składały się jedynie ze «spontanicznych inicjatyw kilku odważnych ludzi»⁶⁰.

Podobnie Shohei Sato w *Mapping for Modernity. An Arabist in Arabia, 1953–1955*⁶¹ opisuje działalność Juliana Fortaya Walkera, Brytyjczyka, który przybył na terytorium obecnych arabskich państw Zatoki na początku lat 50. i działając na rzecz nieformalnego brytyjskiego imperium, stworzył m.in. mapę powstającego ZEA⁶². On również postrzega „arabistę” jako praktyka uprawiającego działalność o charakterze politycznym, a nie naukowca.

Przykładem brytyjskiej memuarystki arabistycznej, osadzonej w tym samym politycznym kontekście, jest pozycja autorstwa tłumacza brytyjskiego MSZ Lesliego McLoughlina – wyjątek w jego dorobku – zatytułowana *Wyznania tłumacza-arabisty. Odyseja arabisty 1959–2009*⁶³, wydana przez brytyjskie wydawnictwo z siedzibą w Zjednoczonych Emiratach Arabskich. Jest to intrygujący dokument losów tłumacza rządowego, który od 1964 r. przez pół wieku pracował dla instytucji rządowych Wielkiej Brytanii, odwiedził wszystkie kraje arabskie oprócz Algierii i tłumaczył m.in. dla premier Thatcher w 1983 r., kończąc karierę zawodową tłumaczeniami na Downing Street dla premiera Gordona Browna.

Ilustracja 11. Źródło: zdjęcie autora

⁶⁰ Ch. Mayhew, Ch. Adams, *Publish it Not. The Middle East Cover Up*, Harlow 1975, s. 43.

⁶¹ S. Shohei, *Mapping for Modernity. An Arabist in Arabia, 1953–1955*, „The East Asian Journal of British History” 2012, t. 2, s. 108–127.

⁶² Ibidem, s. 109.

⁶³ L.J. McLoughlin, *Confessions of an Arabic Interpreter. The Odyssey of an Arabist, 1959–2009*, Motivate Publishing, Abu Dhabi 2010.

Taki quasi-politologiczny wymiar definicji terminu „arabista” we współczesnym brytyjskim angielskim potwierdzają serie biografii⁶⁴ i nekrologów poświęcone „tłumaczom-dyplomatom”⁶⁵, szpiegom i oficerom oraz wszelkiej maści innym politykom działającym pod przykryciem nauczycieli, geodetów, etnografów etc. uprawiającym brytyjską *Real-Politik* na ziemiach arabskich. Wyjątkową, specyficzną pragmatyczną rolę w świecie anglojęzycznym odgrywała praca zespołowa *Middle East & North Africa. A Directory of Specialists and Institutions*⁶⁶ opublikowana w 1993 r.; dziś jest to już pozycja historyczna, ale w latach 90. pełniła funkcję informatora zawodowego dla potencjalnych pracodawców – zarówno instytucjonalnych, jak i prywatnych. W niej przyjęta „definicja” arabisty była ściśle zawodowa: człowiek biegle posługujący się językiem arabskim, z – najczęściej – praktycznym doświadczeniem terenowym i przedstawiany w kontekście posiadanej praktyki wykonywanego zawodu (gł. tłumacza, zarządzającego, dyplomaty, doradcy i wykładowcy). Uznano w niej także np. geologa czy kapitana żegluga z praktyczną biegłą znajomością potwierdzoną stosownym doświadczeniem zawodowym arabskiego za specjalistę arabistę.

We Francji tradycyjnie za pierwszą uznaje się definicję terminu *arabisant* (który przed XX w. istniał też w formie *arabiste*)⁶⁷, czyli osobę, która włada językiem arabskim, ale nie jest to jej język ojczysty. Termin powszechnie używany w świecie akademickim (w odniesieniu do orientalistów specjalizujących się w wiedzy o Arabach) i dyplomatycznym (np. w przypadku dragomanów⁶⁸) czy w kadrach z epoki kolonialnej.

⁶⁴ Np. E. Monroe, *Philby of Arabia*, London 1973, czy A.-C. Brown, *Treason in the Blood. Harry S. John Philby, Kim Philby, and the Spy Case of the Century*, Boston 1994.

⁶⁵ H. Leach, *Arabist – obituary. Soldier, diplomat and Arabist who explored Yemen with Freya Stark and was a circus ringmaster*, „Telegraph”, za: <https://www.telegraph.co.uk/news/obituaries/12016585/Hugh-Leach-Arabist-obituary.html> [dostęp: 17.09.2022].

⁶⁶ E. Murphy, G. Nonnemann, N. Quilliam, *Middle East & North Africa. A Directory of Specialists and Institutions*, Eurames, Durham 1993.

⁶⁷ P. Guérin, *Dictionnaire des dictionnaires. Lettres sciences arts encyclopédie universelle*, t. 1, Gallica, Paris 1892, s. 447.

⁶⁸ Tj. w uproszczeniu – tłumaczy.

Ilustracje 12–13. Źródło: zdjęcia autora

W takim znaczeniu zostaje używany po dziś dzień w literaturze francuskojęzycznej skoncentrowanej na penetrowaniu dorobku swojej arabistyki. Jedną z najważniejszych pozycji dotyczących arabistów to zwarte, cyklopowe (ponad 1000-stronicowe) dzieło o szerszym zakresie: biografii orientalistycznych, ale obejmujących też arabistyczne – zespołowa praca Jeana Ferreux, Lucette Valensi (2001–2006), Guya Barthélémy’ego i Sylvette Larzul oraz Alaina Messaoudiego (2006–2012) pod redakcją François Pouillon zatytułowana *Dictionnaire des orientalistes de langue française*⁶⁹, która doczekała się drugiego, rozszerzonego i poprawionego wydania w 2012 r. Jej powstanie wspierał l’Institut d’Études de l’Islam et des Sociétés du Monde Musulman (IISMM). To opracowany przez multidyscyplinarny zespół specjalistów słownik biograficzny sięgający – w zakresie arabistyki i islamistyki – do wieku XVII (biogram Barthélémy’ego d’Herbelota, 1625–1695, autora słynnej Biblioteki Orientalnej, kluczowej „sumy wiedzy z pierwszej ręki na temat arabsko-muzułmańskiego Orientu”⁷⁰). Znajdują się tu też biogramy arabistów z epoki kolonialnej – m.in. Jeana Serviera często cytowanego w celu zilustrowania „mieszania dyscyplin, wykorzystującego zarówno etnologię, jak i orientalizm kolonialny” w celu badania lokalnej populacji w Algierii, poprzednika

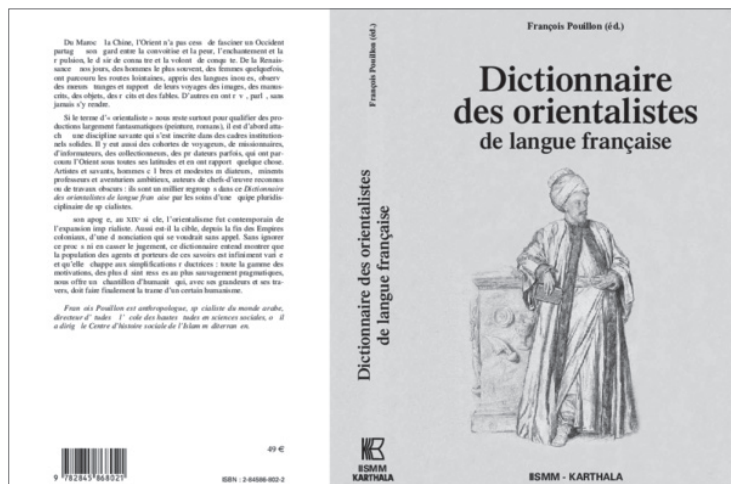
bibliothèque de l’Estre la Consolation des excellé dans la fabrica- utafacture de Tolède eut se grande réputation ce de la trempe que eluros. Les armes de rmeria de Madrid, ont l des chefs-d’œuvre de Selon la tradition, ces lées par Julien del Rey, embrassé la religion iquète et dont le roi le parrain. — Les fon-

arabique, .V. *Gumnique (acide)*. || ARABISQUES. Hist. rel. Secte chrétienne du m^e s. (V. *Arabes*.) ARABIQUE (golfe). V. *Rouge (mer)*. ARABIS. Bot. Nom scientif. de l’*Arabette*. ARABIS ou ARABUS. Fl. de la Gédrostie tributaire de l’océan Indien, qui sépareit les Arabites des Hontes. Auj. *Arabah* ou *Pouraly*. ARABISANT ou ARABISTE. s. m. Celui qui étudie spécialement la langue arabe. ARABISME, s. m. Philol. Locution, construction particulière à la langue arabe. ARABISTAN. Nom donné, en Turquie, aux provinces de l’empire dont la population est de sang arabe: Irak-Arabi, Mésopotamie,

⁶⁹ *Dictionnaire des orientalistes de langue française*, red. F. Pouillon, IISMM-Karthala, Paris 2012.

⁷⁰ *Ibidem*, s. 489.

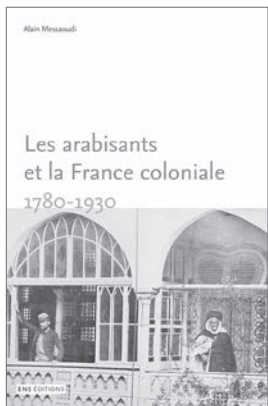
Michela Seurata, badaczka socjologii i wszechstronnego reinterpretera myśli Ibn Chalduna, którą zastosował do krytycznej analizy społeczeństw Bliskiego Wschodu.

Ilustracja 14. Źródło: zdjęcie autora

Druga pozycja – z mojego punktu widzenia znacznie ważniejsza – dotyczy, co prawda, tylko francuskiej epoki kolonialnej, ale jej poziom merytoryczny i głębia refleksji oraz doskonały warsztat czynią ją niezastąpioną dla badaczy tego okresu. Jest to *Les arabisants et la France coloniale*⁷¹ Alaina Messaoudiego, współautora poprzednio wspomnianej edycji. Jest to przerezegowany tekst rozprawy doktorskiej z 2008 r. autora *Savants, conseillers, médiateurs: les arabisants et la France coloniale, vers 1830-vers 1930*. Duża część tej historycznej pracy poświęcona jest francuskim arabistom XIX w., zwłaszcza dragomanom, tłumaczom wojskowym, uczonym związanym z uniwersytem i innymi instytucjami w Paryżu i Algierze. Autor stara się analizować indywidualne trajektorie losów z jednej strony oraz ustanowienie i działalność instytucji służących procesowi kolonizacji z drugiej.

⁷¹ A. Messaoudi, *Les arabisants et la France coloniale. Savants, conseillers, médiateurs, 1780–1930*, ENS éditions, Lyon 2015.

Ilustracja 15. Źródło: zdjęcie autora

Arabistyka hiszpanojęzyczna ma w swoim dorobku niewiele zbiorczych opracowań dotyczących przedmiotu „arabistów”. Właściwie tylko jedna obszerna publikacja porusza tę tematykę w kontekście współczesności. To praca zbiorowa – materiały z tematycznej konferencji, kongresu Towarzystwa Historii Współczesnej⁷², który odbył się w 2012 r. w Granadzie – pod redakcją naukową I.G. González, B.A. Piazza i M.H. de Larramendi Martíneza oraz literacką T.M. Ortegi López i M.Á. del Arco Blanco: *Arabistas españoles: actores de la política exterior española en el mundo árabe durante el franquismo. Claves Del Mundo Contemporáneo, Debate e Investigación: Actas Del XI Congreso de La Asociación de La Historia Contemporánea*⁷³, która ukazała się w 2013 r. i stanowi w istocie rozliczenie się z okresem frankistowskim, w kontekście jednak szerszym niż zwykle: arabisci postrzegani są w tekstach nie tylko jako naukowcy, ale i „aktorzy polityczni”. Za to pojedynczy hiszpańscy luminarze arabistyki doczekali się wielu opracowań swoich biografii czy to w formie biogramów, czy nekrologów, ale tylko niektóre dotyczą osób, które uprawiały inne pola działalności niż tylko naukowe⁷⁴.

⁷² Asociación de Historia Contemporánea. Congreso.

⁷³ I.G. González, B.A. Piazza, M.H. de Larramendi Martínez, *Arabistas españoles: actores de la política exterior española en el mundo árabe durante el franquismo*, [w:] *Claves Del Mundo Contemporáneo, Debate e Investigación: Actas Del XI Congreso de La Asociación de La Historia Contemporánea*, 2013.

⁷⁴ M.J.C. Frás, V. Angeles, F. Corriente, *Trayectoria académica de un arabista singular*, „Aragón en la Edad Media” 2015, nr 26, s. 15–27; V.M. Lezcano, *Don Emilio García Gómez: De Arabista a Embajador*, „Fundamentos de Antropología” 2001, nr 10, s. 299–304; F. de Ágreda Burillo, *Esmeralda Gijón Zapata, Una Arabista Singular*, „Anaquel de Estudios Árabes” 2000, t. 11, nr 11, s. 47–56; E. de la Torre Giménez, Nicolás Clénard, *Un Flamenco Arabista Del Siglo XVI*, [w:] *Estudios de La Universidad de Cádiz Ofrecidos a La Memoria Profesor Braulio Justel Calabozo*, 1998, s. 71–76;

W Izraelu literatura dotycząca arabistów – nawet łącznie z klasycznymi publikacjami pożegnalnymi dedykowanymi odchodzącym luminarzom – jest bardzo nieliczna. Wynika to z charakteru ich pracy – jest silnie powiązana z działalnością organów bezpieczeństwa państwa i „cywilność” nawet kadry uniwersyteckiej jest głęboko umowna. Tematyce wojskowej, w dodatku aktualnej, nie poświęca się ogólnodostępnej literatury. W rezultacie cenzury (w tym wewnętrznej) o arabistach – z naszego punktu widzenia – powstały tylko dwa materiały: Joela Bienina *Knowing Your Enemy, Knowing Your Ally. The Arabists of Hashomer Hatzar (MAPAM)*⁷⁵, opublikowany w USA, i Yonatana Mendela *Israel's Army of Arabists*⁷⁶, też opublikowany poza Izraelem (w Londynie). Obie prace poświęcone są jednej tematyce: trwałym i ścisłym związkowi arabistyki w Izraelu ze służbami, silnym pionem arabistycznym w wywiadzie i kontrwywiadzie izraelskim oraz – u Y. Mendela – genezie tego zjawiska. Mendel uważa, że dopiero w następstwie m.in. wojny 1973 r. pojawiła się pilna potrzeba i wzrosło znaczenie posiadania wystarczającej liczby arabskojęzycznego personelu wojskowego pracującego dla izraelskich organów bezpieczeństwa, co w rezultacie spowodowało, że izraelski wywiad wojskowy głęboko ingerował i ingeruje w sferę edukacji: w latach 70. i 80. XX w. nastąpił wyraźny wzrost programów wojskowo-edukacyjnych i zaangażowania służb Izraela w izraelski system szkolny, szczególnie w tych jego sektorach, w których dydaktyka rozwijała i pogłębiała znajomość arabskiego, a to z kolei zrodziło zapotrzebowanie na wysoko wykwalifikowane i liczne kadry arabistów.

Literatura niemieckojęzyczna ma w swoim dorobku liczne biografie i szkice biograficzne⁷⁷ (najczęściej o charakterze dokumentów okolicznościowych), które zwykle

---

F.V. Martínez, *Un Franciscano, Arabista y Diplomático: El P. Lerchundi*, „Boletín de La Asociación Española de Orientalistas” 1997, nr 33, s. 5–12; M.C. Hernández, *D. Miguel Asín Palacios, Arabista e Islamólogo, a Los Cincuenta Años de Su Muerte*, „Cuadernos de Aragón” 1997, nr 24, s. 21–30; F. Agreda Burillo, *José Elías Guráieb: Recuerdos de Un Arabista Argentino: Recuerdos de Un Arabista Argentino*, „Qurtuba: Estudios Andalusies” 1997, nr 2, s. 273–281; M. Marín, *Arabistas en España: un asunto de familia*, „Al-Qantara: Revista de estudios árabes” 1992, t. 13, nr 2, s. 379–394; [Obituarial:] M.H. de Larramendi, *Julio Cortés Soroa, arabista, traductor y lexicógrafo*, „El País”, 6.04.2009; J. van Ess, *Félix María Pareja, S. J. (1890–1983)*, „ZDMG” 1985, nr 135, s. 13–15; M. de Epalza, *El Padre Félix María Pareja y los Eclesiásticos en el Arabismo Español del Siglo XX*, „Boletín de la Asociación Española de Orientalistas” 1984, nr 20, s. 33–52.

⁷⁵ J. Beinín, *Knowing Your Enemy...*, s. 100–121.

⁷⁶ Y. Mendel, *Israel's Army of Arabists*, [w:] *The Creation of Israeli Arabic. Political and Security Considerations in the Making of Arabic Language Studies in Israel*, Palgrave, London 2014, s. 133–179.

⁷⁷ Np. H. Eisenstein, *Hans Wehr (5. Juli 1909 bis 24. Mai 1981)*, „Archiv für Orientforschung” 1981/82, t. 28, s. 283–284, czy A. Vrolijk, *From shadow theatre to the empire of shadows. The career of Curt Prüfer, arabist and diplomat (1881–1959)*, „ZDMG” 2006, t. 156, z. 2, s. 369–378.

nie podejmują problematyki osadzonej w kontekście socjo- czy antropologicznym grupy zawodowej arabistów i jej dziejów. Interesującą mozaikę zbioru biografii tworzących portret grupowy arabistów wiedeńskich zrobił Wolfdieter Bihl w *Orientalistik an der Universität Wien. Forschungen zwischen Maghreb und Ost- und Südasien. Die Professoren und Dozenten*⁷⁸ wydanej w 2009 r. Biogramy te dokumentują życie i działalność tamtejszych orientalistów (w tym arabistów i islamistów) od XVI w. po dziś dzień (tj. do lat 20. XXI w.), przy czym tych ostatnich niezbyt wielu. Pozostałe publikacje opierają się na ścisłym rozumieniu arabistów jako pracowników naukowych.

Ilustracja 16. Źródło: zdjęcie autora

W Holandii powstała praca, która tylko częściowo zahacza o okres tu badany, ale jest w swym zakresie wyjątkowo skrupulatna i rzeczowa. Mam na myśli publikację zbiorową pod redakcją A. Vrolijk i R. van Leeuwena *Arabic Studies in the Netherlands. A Short History in Portraits, 1580–1950*⁷⁹, plód obchodów 400-lecia arabistyki holenderskiej (finansowo wspartych przez saudyjski koncern Aramco). Książka przedstawia życie i kariery najwybitniejszych arabistów z Holandii od końca XVI do połowy XX w. Arabski jest jedynym żywym językiem, którego nauczano w holenderskich szkołach wyższych od ponad czterech stuleci, ale też od zawsze potrzeba jego nauki miała

⁷⁸ W. Bihl, *Orientalistik an der Universität Wien. Forschungen zwischen Maghreb und Ost- und Südasien. Die Professoren und Dozenten*, Böhlau, Wien 2009.

⁷⁹ *Arabic Studies in the Netherlands. A Short History in Portraits, 1580–1950*, red. A. Vrolijk van Leeuwen, Brill, Leiden 2013.

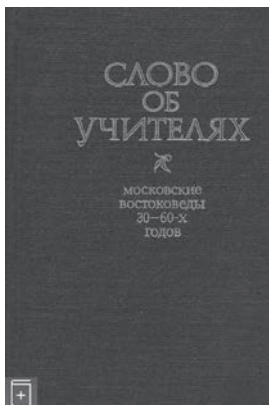
bardzo pragmatyczne przyczyny: miała promować holenderskie interesy w świecie muzułmańskim lub – jako język pokrewny klasycznemu hebrajskiemu – służyła jako nauka pomocnicza do studiów biblijnych. Książka jest bogato ilustrowana zdjęciami rzadkich arabskich manuskryptów, wspaniałymi rycinami i stronami z najwcześniejszych drukowanych dzieł arabskich (ponad 110 kolorowych ilustracji z kolekcji Leiden Oriental).

Chociaż arabistyka w ZSRR była silnym kierunkiem i miała kilka wiodących centrów badawczych i świetne ośrodki dydaktyczne, a co za tym idzie – liczną kadrę świetnych arabistów (tylko w encyklopediach ogólnych pojawiają się biogramy kilkudziesięciu badaczy, innymi słowy samych luminarzy było ponad 70), literatury o arabistach jest niewiele (nie licząc wspomnień pośmiertnych, pożegnań i obituariów, niekiedy w postaci książek pamiątkowych czy nawet zbiorów artykułów). Sytuacja zmieniła się dopiero w latach 90., kiedy indywidualne sukcesy i kariery arabistów stały się jawne (mam na myśli np. J. Primakowa) i po raz pierwszy publicznie ukazywano ścisłe związki pomiędzy nauką a praktyką życia politycznego (i dotyczyło to nie tylko arabistyki). Za czasów ZSRR niektóre placówki arabistyczne były obsadzone przez arabistów-wojskowych, a wiele nazwisk luminarzy radzieckiej arabistyki to oficerowie i to wówczas na służbie (np. G. Szarbatow). Dlatego w ZSRR definicja arabisty była jedna i miała dwa oczywiste znaczenia: naukowiec i tłumacz. Literatura pośmiertna, panegiryczna jest nader liczna, bo i arabistów było wielu, a wśród nich znaczna liczba wybitnych. Nawet wspomnienia T.A. Szumowskiego, opublikowane w 1977 r. pt. *Wspomnienia arabisty*⁸⁰, nie tyle dotyczyły jego autobiografii, ile innych, już nieżyjących wyjątkowych arabistów: Kraczkowskiego, Juszmanowa etc. Izaak Filsztinskij poświęcił rozdział osobie Ch.K. Baranowa w zbiorowej publikacji biograficznej o orientalistach *Słowo o nauczycielach: moskiewscy orientaliści lat 30.–60.*⁸¹,

⁸⁰ Т.А. Шумовский, *Воспоминания арабиста*, Наука, Ленинград 1977.

⁸¹ И. Фильштинский, *Замечательный арабист Харлампий Карпович Баранов (1892–1980) в науке и жизни*, [w:] *Слово об учителях. Московские востоковеды 30–60-х годов*, red. О.К. Дрейер, Г.Д. Тягай, П.М. Шаститко, Наука, Москва 1988.

Ilustracja 17. Źródło: zdjęcie autora

a jemu z kolei 20 lat później koledzy poświęcili z okazji jubileuszu 90-lecia urodzin księgę na pół tysiąca stron: *Apologia: Izaakowi Moisiejewiczowi Filsztyńskiemu poświęca się...*⁸²

Ilustracja 18. Źródło: zdjęcie autora

Kilku postaciom poświęcono bibliografie (m.in. I. Kraczkowski⁸³, G. Szarbatow⁸⁴). Większość publikacji to typowe podsumowania działalności naukowej, przy czym

⁸² *Восхваление: Исааку Моисеевичу Фильштинскому посвящается...*, red. М.С. Мейер, В.А. Кузнецов, К.Т. Осипова, Ключ-С, Москва 2008.

⁸³ Г.З. Пумпян, *Игнатий Юлианович Крачковский (1883–1951): биобиблиографический указатель*, Изд-во Библиотеки Российской академии наук (БАН), Санкт-Петербург 2007.

⁸⁴ С.Д. Милибанд, *Список основных научных трудов доктора филологических наук, профессора Г. Ш. Шарбатова*, „Народы Азии и Африки” 1985, nr 3; Г.Ш. Шарбатов, *Памяти Б. М. Гранде*, „Народы Азии и Африки” 1975, nr 5.

zazwyczaj co znaczniejszym luminarzom dedykowano ich kilka: wspomnianemu już Baranowowi artykuł poświęcił jeszcze N. Usmanow⁸⁵; Bielajewowi trzy artykuły⁸⁶ dedykował R. Landa; G. Szarbatowowi też na 90-lecie ufundowano księgę jubileuszową, owoc konferencji naukowej⁸⁷; swojego wspomnienia doczekał się A. Chalidow⁸⁸. Niemniej większość z takich publikacji dotyczy wyłącznie naukowców i nawet wątki osobiste zwykle w tego typu literaturze są redukowane do minimum.

Powstała też, choć w niewielkiej ilości, memuarystyka dotycząca nie tylko „pracy nad rękopisami”. Przykładem może być zbiór artykułów O. Frołowej *Z przelotnymi ptakami do Afryki*⁸⁹, w których autorka wspomina swoich nauczycieli i uczniów z Leningradu, Kairu, Chartumu, Damaszku; włączono również artykuły z poprzedniego zbioru *W świecie literatury i kultury Wschodu* (Sankt-Petersburg 2004). Inna publikacja tego typu to T. Szumowskiego *Światło ze Wschodu*⁹⁰ – autobiografia wybitnego arabisty, ucznia I. Kraczkowskiego, książka o orientalistyce, rodzinie, nauczycielach i przyjaciółach, zesłaniu i łagrach, o niszczeniu studiów orientalistycznych w ZSRR. W dorobku T. Szumowskiego są trzy pozycje o charakterze memuarystycznym, ale tylko dwie mają znamiona autobiograficzne, jego *Nad morzem arabistyki*⁹¹ takich nie posiada, a jest pracą poświęconą historii średniowiecznej nawigacji arabskiej. Forma wspomnień i refleksji pozwala autorowi zająć się licznymi problemami naukowymi radzieckiej arabistyki i przedstawić poetyckie przekłady słabo znanych średniowiecznych poetów arabskich. Charakter autobiografii mają też wspomnienia

⁸⁵ Н.К. Усманов, *Патриарх российской арабистики*, „Вестник МГИМО” 2012, nr 3, s. 244–245.

⁸⁶ Р.Г. Ланда, Е. А. Беляев как арабист-исламовед и историк Востока, [w:] *Ислам в истории народов Востока*, Москва 1981; idem, Е. А. Беляев и его вклад в науку о Востоке, „Народы Азии и Африки” 1986, nr 2; idem, *Талант ученого и учителя. Воспоминания о Е. А. Беляеве (1895–1964)*, [w:] *Слово об учителях...*

⁸⁷ *В мире арабского языка. К 90-летию со дня рождения Г.Ш. Шарбатова. Труды научной конференции*, Проблемы общей и востоковедной лингвистики, Институт востоковедения РАН, Москва 2014.

⁸⁸ Р.Ш. Шарафутдинова, *Первый среди равных. Вспоминая А. Б. Халидова (25/II-1929 – 1/ XII-2001)*, [w:] *Восток-востоковеды-востоковедение*, Издательство СПбГУ, Санкт-Петербург 2004, s. 27–37.

⁸⁹ О.Б. Фролова, *С перелетными птицами в Африку. Биографии и мемуары*, Филологический факультет СПбГУ, Издательство СПбГУ, Санкт-Петербург 2008.

⁹⁰ Т.А. Шумовский, *Свет с Востока*, Издательство СПбГУ, Санкт-Петербург 2006.

⁹¹ Т.А. Шумовский, *У моря арабистики. По страницам памяти и неизданных документов*, Наука, Москва 1975.

N. Usmanowa *Sezamie! Otwórz się!*⁹², rozdział w szerszej pracy – zbiorze wspomnień absolwentów MGIMO z 1955 r., jednak to tylko esej i też koncentruje się na pracy naukowej. Unikalne jest opracowanie *Ludzie i losy. Słownik biograficzny orientalistów – ofiar represji w okresie 1917–1990*⁹³, która oprócz biografii zawiera także bibliografie dorobku tychże orientalistów, w tym arabistów. Interesujący jest artykuł dotyczący dziejów najnowszych – lat 90. – arabistyki rosyjskiej, ale ponieważ wykracza poza materię tu badaną, zainteresowanych odsyłam wprost do lektury: G. Menicucci, *Glasnost, the Coup, and Soviet Arabist Historians*⁹⁴; podobnie artykuł-wywiad T.I. Tiukajewej *Tradycje rodzimej arabistyki*⁹⁵ zawiera obserwacje i informacje o najnowszych dziejach arabistyki rosyjskiej.

Rosja jest jedynym państwem, gdzie arabista (tj. absolwent arabistyki) osiągnął największe sukcesy polityczne w całej historii tej dyscypliny naukowej: J.M. Primakow (Е.М. Примаков), 1929–2015, był zastępcą członka Biura Politycznego KC KPZR, przewodniczącym Izby Związkowej ZSRR, deputowanym do Rady Najwyższej ZSRR, członkiem Rady Prezydenckiej, członkiem Rady Bezpieczeństwa Rosyjskiej Federacji, naczelnikiem I Zarządu Głównego KGB ZSRR, pierwszym zastępcą szefa KGB, dyrektorem Służby Wywiadu Zagranicznego Federacji Rosyjskiej, ministrem spraw zagranicznych Federacji Rosyjskiej i – w końcu – jej premierem. Był też dyrektorem Instytutu Orientalistyki Akademii Nauk ZSRR i korespondentem „Prawdy”. Jak widać, był człowiekiem nietuzinkowym i żywym dowodem, jak nieprawdopodobne kariery mogą zrobić arabiści.

Polski dorobek poświęcony tej tematyce – arabistyce i jej historii w latach 1945–1990 – w zakresie dziejów instytucji, publikacji (w tym tłumaczeniowych) i biogramów ważniejszych postaci, luminarzy nauki (arabistyki i islamistyki) jest obfity i temat wydaje się być wyczerpująco zbadany i opisany: dedykowano mu dziesiątki artykułów naukowych i popularnonaukowych, kilkadziesiąt publikacji zwartych,

⁹² Н.К. Усманов, *Сезам! Откройся!*, [w:] idem, *От Яузы до Москвы-реки... Воспоминания выпускников 1955 года*, МГИМО, Москва 2005, s. 175–200.

⁹³ *Люди и судьбы. Биобиографический словарь востоковедов – жертв политического террора в советский период (1917–1991)*, red. Я.В. Васильков, М.Ю. Сорокина, Петербургское Востоковедение (Наука РАН), Санкт-Петербург 2003.

⁹⁴ G. Menicucci, *Glasnost, the Coup, and Soviet Arabist Historians*, „International Journal of Middle East Studies” 1992, t. 24, nr 4, s. 559–577.

⁹⁵ Т.И. Тюкаева, *Традиции отечественной арабистики. Интервью с Владимиром Исаевым*, Институт Востоковедения РАН, „Вестник Российского университета дружбы народов” 2014, nr 3, s. 177–186.

monografii i materiałów z konferencji. Szczególnie bogata wydaje się część poświęcona arabistom: księgi pamiątkowe, jubileuszowe i nekrologi, artykuły jubileuszowe etc... Właśnie to one – poza *Szkicami z dziejów orientalistyki*, o których poniżej – są podstawą do opracowań biogramów. Większość tych publikacji, czyli wycinek arabi-styczny w dziejach orientalistyki i arabistyczny *sensu stricte*, wydał M.M. Dziekan. Te pracochłonne i skrupulatne studia, przyczynki i opracowania stały się kamieniem węgielnym na polu historii nauki dotyczącej nurtu arabistycznego w obrębie orienta-listyki polskiej. Niemniej wszystkie te publikacje opierają się na założeniu, że arabistą jest naukowiec-arabista. Literatura ta opisuje przeszłość nauki i jej twórców, a nieliczne, bardziej osobiste „wtręty” biograficzne nie zmieniają jej zakresu – właściwie jedynie wtedy mowa jest o arabistach spoza kręgu pracowników nauki, kiedy praca dotyczy przekładów literackich z języka arabskiego (różnych ich aspektów).

Tym samym istniejąca literatura opiera się tylko na oficjalnej polskiej definicji ter-minu „arabista” zawężonej wyłącznie do naukowców. W niniejszej pracy przyjęto zna-czenie funkcjonujące w niektórych innych państwach, tj. szersze i oficjalne: „arabistą jest absolwent arabistyki”, co zmieniło zakres zbioru badanego, dlatego jednoznacznie można stwierdzić, że dla większej części niniejszego badania nie ma polskiej literatury przedmiotu. O ile – podawałem już przykłady i kilka przytoczę poniżej – na niektó-rych wydziałach i kierunkach pewnych uczelni (np. historii UW) w miarę regularnie powstawały prace poświęcone np. studentom, absolwentom czy nawet pracownikom, ale zbiorcze, a nie jednostkowe biogramy, o tyle na arabistyce – nie. Niniejsze badanie ma zatem na celu przede wszystkim zapełnienie tej luki. Po drugie, dotychczasowa literatura biograficzna – dedykowana pracownikom nauki – ogranicza się właściwie do dokumentowania działalności i interpretacji dorobku wyłącznie luminarzy; w tym badaniu zakres został poszerzony do wszystkich pracowników nauki, o których dało się zebrać przekazy. Po trzecie, tam, gdzie tylko było to możliwe, opatrzone faktografię w biogramach w aparat naukowy, tj. opisywane zjawiska i działania – w odsyłacze do źródeł i opracowań. Po czwarte, w publikacji zawarto także dużo niepublikowanych dokumentów wizualnych, uznając je za nieodłączną część wiedzy. Praca zawiera też dane, do których wcześniej nie było dostępu – m.in. z archiwów IPN – zatem wypełnia lukę w dotychczasowej, czyli tej dotyczącej pracowników nauki, literaturze przedmiotu.

Ponieważ istniejąca przedmiotowa literatura biograficzna jest liczna, ale dotyczy tylko wąskiej grupy z objętych badaniami, nie podjąłem próby stworzenia wydzie-lonej, wyspecjalizowanej biobibliografii, gdyż byłaby *de facto* zaprzeczeniem celu prowadzonych badań; lista odpowiednich publikacji jest częścią bibliografii całej

pracy. Wracając do istniejącej literatury i stanu wiedzy dotyczących badanej problematyki: kilka pozycji o charakterze monograficznym ma charakter cykliczny. Są to kolejne tomy *Szkiców z dziejów orientalistyki* (doprowadzone do t. 6) oraz księgi pamiątkowe dedykowane konkretnym, zwykle kończącym już działalność naukową, osobom (np. *Studia orientalia. Thaddaeo Lewicki Oblata*⁹⁶); wyjątkiem w *Szkicach* jest publikacja Barbary Michalak-Pikulskiej o dziejach arabistyki krakowskiej.

Szkice z dziejów polskiej orientalistyki, t. 1, pod redakcją Stefana Strelcyńskiego i Jana Reychmana, ukazały się nakładem Państwowego Wydawnictwa Naukowego w 1957 r. W tym tomie z zakresu niniejszych badań znajduje się tylko rozprawka Ananiasza Zajączkowskiego *Tadeusz Kowalski i jego prace orientalistyczne*, gdzie pojawiają się wątki arabistyczne. W t. 2⁹⁷ nie znalazł się żaden materiał dotyczący arabistów czasów powojennych, w t. 3⁹⁸ – artykuł Tadeusza Lewickiego *Dzieje polskich badań w zakresie numizmatyki orientalnej*, w którym można się takowych śladów doszukać.

Ilustracje 19–21

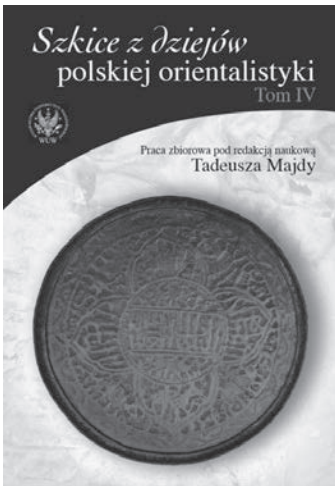
W t. 4 serii, która została wznowiona po prawie 40 latach przerwy pod redakcją naukową Tadeusza Majdy, prezentowana jest w obszernym biogramie sylwetka Józefa Bielawskiego⁹⁹.

⁹⁶ *Studia orientalia. Thaddaeo Lewicki Oblata. Materiały z sesji naukowej poświęconej pamięci prof. T. Lewickiego, Kraków 17–18 listopada 1993*, The Enigma Press, Kraków 1994.

⁹⁷ *Szkice z dziejów polskiej orientalistyki*, t. 2, red. J. Reychman, PWN, Warszawa 1966.

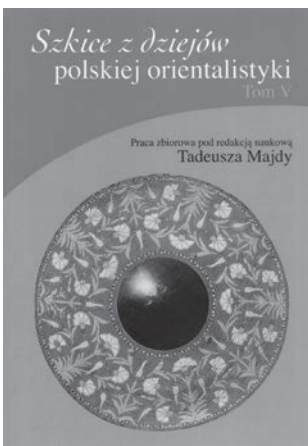
⁹⁸ *Szkice z dziejów polskiej orientalistyki*, t. 3, red. J. Reychman, PWN, Warszawa 1969.

⁹⁹ M.M. Dziekan, *Profesor Józef Bielawski (1910–97). Człowiek i dzieło*, [w:] *Szkice z dziejów polskiej orientalistyki*, t. 4, red. T. Majda, WUW, Warszawa 2007, s. 9–27.

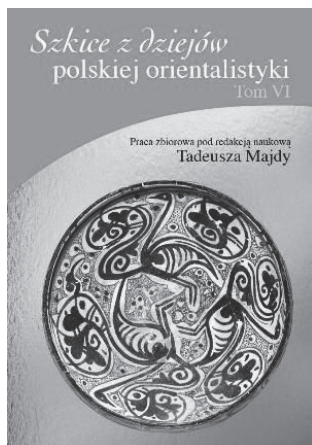
Ilustracja 22. Źródło: zdjęcie autora

W opublikowanym w 2010 r. kolejnym tomie *Szkiców*, też pod redakcją T. Majdy, tylko dwa artykuły nie dotyczyły historii najnowszej polskiej arabistyki; cztery traktowały właśnie o niej: M.M. Dziekana *Komitet Nauk Orientalistycznych PAN i jego działalność naukowa oraz organizacyjna* (s. 9–21), B. Michalak-Pikulskiej *Arabistyka krakowska – przeszłość i terażniejszość* (s. 21–37), pośrednio Jerzego Hauzińskiego *Badania nad dziejami świata islamu w Polsce po 1945 r.* (s. 37–108) i przyczynek autora niniejszych badań *Kosmografia i eschatologia arabsko-muzułmańska w publikacjach dra Ryszarda Piwińskiego* (s. 108–118).

Ilustracja 23. Źródło: zdjęcie autora

Następny tom *Szkiców*¹⁰⁰ zawiera tylko jeden tekst arabistyczny, literaturoznawczy – Ewy Machut-Mendeckiej o Sad Allahu Wannusie – i nie dotyczy arabistów.

Ilustracja 24. Źródło: zdjęcie autora

Poza *Szkicami* podstawowym, wyjściowym materiałem dla niniejszej części pracy stało się opracowanie *Album magistrów Instytutu Orientalistycznego (1951–1992). Oprac. materiałów z lat 1951–1987*¹⁰¹ pod redakcją Krystyny Wojakowskiej, Ewy Siwierskiej i Andrzeja Batora, gdzie materiały z lat 1951–1987 przygotowały K. Wojakowska i E. Siwierska, a z lat 1988–1992 – A. Bator. Mimo kilku opuszczeń i błędów technicznych opracowanie stanowiło punkt wyjścia i podstawę chronologii niniejszych badań, a brak takowego dla absolwentów arabistyki/ orientalistyki UJ jest przyczyną wielu luk i braku możliwości zweryfikowania danych ich dotyczących. Ważną rolę odegrały też informacje publikowane na łamach PO: nie tylko w biogramach *sensu stricte*, ale i zawarte w notach kronikarskich, m.in. *Z ruchu naukowego na polu orientalistyki*, *Kronika naukowa* etc. W PO ukazywały się również większe, niekiedy nawet krytyczne materiały omawiające dzieje i rozwój arabistyki, zwykle będące częścią opisywanej historii orientalistyki polskiej, a także planów rozwoju, podsumowań efektów i ich rezultatów, dane statystyczne (liczba studentów, absolwentów) etc. Przez lata publikowano tam coroczne wykazy absolwentów studiów orientalistycznych w ośrodkach krakowskim i warszawskim wraz z tytułami ich prac magisterskich. Korzystałem

¹⁰⁰ *Szkice z dziejów polskiej orientalistyki*, t. 6, red. T. Majda, WUW, Warszawa 2013.

¹⁰¹ *Album magistrów Instytutu Orientalistycznego...*

w szerokim zakresie z opracowań zbiorczych typu: *Kronika Uniwersytetu Jagiellońskiego za lata akademickie...*, *Spis wykładów...* i inne cyklicznie wydawane w pewnych okresach wiadomości o życiu uczelni, w tym arabistyki. W miarę regularnie pojawiały się raporty informacyjne o historii i dorobku oddzielnych ośrodków arabistycznych, włączając ich kadry (np. E. Machut-Mendecka, *Warsaw Arabic Studies. People and Their Works*¹⁰², czy *Arabic scholars still much in demand*¹⁰³, *Oriental Studies in the sixty years of independent Poland*¹⁰⁴); niektóre adresowane do odbiorcy zagranicznego, niektóre do orientalistów polskich (m.in. S. Kałużńskiego *Uniwersyteckie studia orientalistyczne w Polsce*¹⁰⁵). W kilku jubileuszowych opracowaniach zbiorczych znajdujemy teksty dotyczące dziejów instytucji, jak i biogramy, np. w *Orientalia Commemorativa*¹⁰⁶, gdzie zgromadzono materiały przedstawiające historię i obecny profil badań prowadzonych w Instytucie Orientalistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego (były Instytut Filologii Orientalnej UJ), m.in. szkice biograficzne orientalistów krakowskich¹⁰⁷ (Kingi Maciuszak) i artykuł poświęcony Tadeuszowi Kowalskiemu¹⁰⁸ pióra Andrzeja Zaborskiego. W innych – np. *75 lat Instytutu Orientalistycznego Uniwersytetu Warszawskiego* pod redakcją Macieja Popko¹⁰⁹ – informacje te są częścią dziejów opisywanych kierunków, w tym arabistyki. Korzystałem z jakże nielicznych, opublikowanych wspomnień arabistów polskich – arabistów pojętych jako absolwenci tego kierunku nauki – np. Czesława Szrednickiego i Wiesława Tomaszkieвича *Warto wspominać tamte lata. Pierwsze powojenne lata studiów na orientalistyce*¹¹⁰, które dotyczą początków powojennej orientalistyki na Uniwersytecie Jagiellońskim, czy Edwarda Tryjarskiego¹¹¹. Bardzo ciekawym materiałem – opierającym się na szerokiej definicji umownego

¹⁰² E. Machut-Mendecka, *Warsaw Arabic Studies. People and Their Works*, [w:] *Arabic and Islamic Studies in Europe and Beyond, 26th Congress UEAI, Basel, 2012*, red. M. Reinkowski, M. Winet, *Orientalia Lovaniensia Analecta*, t. 248, Peeters, Leuven–Paris–Bristol 2016, s. 83–90.

¹⁰³ *Arabic scholars still much in demand*, „Poland” 1989, nr spec., s. 22 i 53.

¹⁰⁴ *Oriental Studies in the sixty years of independent Poland*, red. W. Tyloch, PWM, Warszawa 1983.

¹⁰⁵ S. Kałużński, *Uniwersyteckie studia orientalistyczne w Polsce*, PO 1994, nr 1/2, s. 3–13.

¹⁰⁶ *Orientalia Commemorativa*, red. L. Sudyka, WUJ, Kraków 2011.

¹⁰⁷ K. Maciuszak, *Orientaliści krakowscy*, [w:] *Orientalia Commemorativa...*, s. 75–89.

¹⁰⁸ A. Zaborski, *Koncepcja i praktyka orientalistyki profesora Tadeusza Kowalskiego. Filologie orientalne dawniej i dziś*, [w:] *Orientalia Commemorativa...*, s. 15–27.

¹⁰⁹ *75 lat Instytutu Orientalistycznego Uniwersytetu Warszawskiego*, red. M. Popko, WUW, Warszawa 2007.

¹¹⁰ Cz. Szrednicki, W. Tomaszkievicz, *Warto wspominać tamte lata. Pierwsze powojenne lata studiów na orientalistyce*, „Alma Mater” 2001, nr 28, s. 29–31.

¹¹¹ E. Tryjarski, *Warsaw Turkology 1918–1978*, [w:] *Oriental Studies in the sixty years of independent Poland*, red. W. Tyloch, PWN, Warszawa 1983, s. 28–29.

„arabisty” – byłby słownik biograficzny M.M. Dziekana *Polacy a świat arabski*¹¹², ale niestety dotyczy innego okresu dziejów niż tu badany. Niestandardowe opracowania problemu znajdują się w różnych materiałach pokonferencyjnych (m.in. *Arabista tłumaczem kultury*¹¹³), choć nie zawsze dotyczą materii tu przedstawianej.

1.4. Transkrypcje

W książce nie zastosowałem ujednoliconej transkrypcji języków orientalnych (przede wszystkim arabskiego), gdyż byłby to zabieg ahistoryczny. W cytatach zachowałem pisownię źródła (dotyczy to także tytułów, nazw czy imion własnych). Taka koncepcja wynika z dwóch przesłanek: 1. wiedza i standardy transkrypcji (czy transliteracji) są *signum temporis* odpowiednich nauk; 2. zasady tradycyjnych transkrypcji dla różnych języków bywają różne, np. dla tytułów publikacji w j. angielskim czy francuskim.

W pozostałych częściach tekstu sięgnąłem po uproszczoną transkrypcję języka arabskiego dla języka polskiego zaproponowaną przez Bogusława R. Zagórskiego. Niniejsza publikacja ma charakter historyczny, a nie językoznawczy, i zachowano w niej priorytety nauk historycznych.

---

¹¹² M.M. Dziekan, *Polacy a świat arabski: słownik biograficzny*, Niezależne Wydawnictwo „Rocznik Tatarów Polskich”, Gdańsk 1998.

¹¹³ *Arabista tłumaczem kultury: publikacja pokonferencyjna*, red. K. Jaworska et al., Koło Naukowe Arabistów UJ, Rada Kół Naukowych UJ, Kraków 2010.

ROZDZIAŁ I

2. Studenci

„Odbywałem wówczas studia z zakresu filologii Bliskiego Wschodu ze specjalizacją turkologiczną: egzaminy: z gramatyki opisowej j. arabskiego, osmańsko-tureckiego, nowoperskiego, ogólnego zarysu geografii, etnografii i historii Bliskiego Wschodu, ogólnej historii literatury ludów muzułmańskich, pogłębionej znajomości literatury perskiej i arabskiej, szczegółowe wiadomości z historii politycznej i kulturalnej ludów tureckich”¹.

Pierwsze lata powojenne miały swoją specyfikę: po pierwsze wśród studentów przeważały osoby znacznie starsze, niż bywało to wcześniej i później, a po drugie nawet ci młodzi musieli najczęściej nadrabiać równoległe zaległości edukacyjne spowodowane przez wojnę. Na tajnych kompletach nie prowadzono pełnych programów i mało kto mógł przejść cały kurs nawet wedle przedwojennych standardów. Trzecią charakterystyczną cechą tego pokolenia było niedożywienie. Poza tym – braki. Brak miejsca do spania, nauki, życia, brak stołówki, akademika, podręczników, spodni i butów. Stypendiów. Mieszkali kątem, niedojadali, ale – czynnie odbudowywali miasta, w tym oczywiście swoje uczelnie, po zajęciach pomagali przygotować do działalności dydaktycznej wyremontowane czy przysposobione pomieszczenia, dyżurowali w bibliotece, działali w kołach naukowych i – przede wszystkim – w organizacjach samopomocowych, tj. „Bratniej Pomocy”.

Przed wojną arabistyki jako odrębnej specjalizacji nie było, chociaż byli już arabiści, a liczba studentów na kilku latach orientalistyki jako całości łącznie nie przekraczała kilkunastu osób; absolwentów zaś można było liczyć na sztuki. Od roku 1952 jednak rozpoczęto prawdziwą rekrutację, najpierw opierając się na szczątkowych informacjach przekazywanych do szkół i prasy, powoli rozbudowując akcję informacyjną: wpięrow ulotki pisane przez orientalistów z Instytutu adresowane do dyrekcji szkół, potem pojawiły się informatory o studiach (ogólne, ministerialne), np. w 1953 r.²; trochę później informacje o orientalistyce zaczęli do nich pisać sami orientaliści.

---

¹ S. Kałużyński, *Uniwersyteckie studia...*, s. 5–6.

² *Informator dla kandydatów do szkół wyższych na rok szkolny 1953/54*, PWN, Warszawa 1954.

Równoległe rozpowszechniano materiały dla studentów wszystkich kierunków, w których informowano nowicjuszy (czyli chętnych i kandydatów oraz świeżo upieczonych studentów pochodzących z rodzin, w których nie było żadnych tradycji akademickich) o podstawowych rzeczach związanych z rozpoczęciem studiów, ich trybem, prawami i obowiązkami. Taką publikacją była np. wydana w 1953 r. broszura *Ogólne uwagi dla nowowstępujących na Uniwersytet Jagielloński w r. 1953*³, która rozpoczyna się od „Ogólnych Przepisów Szkoły oraz Wskazówek dla Studentów” słowami:

Student przyjęty na studia na Uniwersytecie Jagiellońskim staje się członkiem wielkiej społeczności akademickiej, której organizację, prawa i obowiązki określają przepisy o studiach wyższych. Przepisy te powinny być studentom najdokładniej znane, znajomość ich bowiem ułatwia znacznie prawidłowe odbywanie studiów.

Podstawą przepisów jest Ustawa z 15 grudnia 1951 r. o szkolnictwie wyższym i o pracownikach nauki.

Potem znajduje się „Regulamin studiów pierwszego stopnia i studiów jednolitych w szkołach wyższych”⁴, następnie „Instrukcja Studium Wojskowego przy UJ”⁵, „Studium Wychowania Fizycznego UJ”⁶ i „Studium Języków Obcych UJ”⁷.

Kiedy informacja stała się powszechnie dostępna, a w drugiej połowie lat 50. i latach 60. nastąpiła epoka uzyskiwania niepodległości przez różne państwa, gł. afrykańskie i azjatyckie, oraz przyszły zmiany ich ustrojów politycznych, na orientalistykę rozpoczęły się naciski – władz i kandydatów. Nie bez znaczenia był fakt, że równie powszechnie stało się wiadomym, że absolwenci tych kierunków mają wielkie szanse na długotrwałe i stosunkowo częste pobyty poza granicami kraju: w państwie odciętym od świata przez „żelazną kurtynę” była to gratka nie lada. Sytuacja więc zmieniła się diametralnie – w połowie lat 70. na jedno miejsce popularniejszych kierunków przypadało po kilku, kilkunastu kandydatów; jedynie filologia starożytnego wschodu czy pod różnymi nazwami ukryta łaistyka cieszyły się niewielkim zainteresowaniem kandydatów i miały niewielu studentów. Oczywiście limity przyjęć na poszczególne kierunki i specjalności przez większość czasu w PRL były minimalne, co wynikało

³ *Ogólne uwagi dla nowowstępujących na Uniwersytet Jagielloński w r. 1953*, WUJ, Kraków 1953.

⁴ *Ibidem*, s. 15–27.

⁵ *Ibidem*, s. 28–31.

⁶ *Ibidem*, s. 32–33.

⁷ *Ibidem*, s. 34.

ze zdrowego rozsądku i zapotrzebowania społecznego, a nie ze względów politycznych – te wpłynęły na krótkotrwały wzrost liczby przyjmowanych na afrykanistykę i arabistykę.

2.1. Modernizacja procesu rekrutacji

Przepisy ogólne dotyczące zasad i warunków przyjęć najczęściej przyjmowały formę rozporządzeń, ale znajdowały się także w tekstach ustaw o szkolnictwie wyższym i niższych rangą aktów prawnych. Często rozporządzenia ukazywały się co rok lub podlegały po roku zmianie, np. w latach 1986–1988 ukazały się czterokrotnie⁸. Poza tym wydawano rozporządzenia zmieniające zakres egzaminu wstępnego na I rok studiów w szkołach wyższych, co też zmieniało „warunki gry” – w ten sposób „ręcznie” ingerowano w proces rekrutacji na studia wyższe w roku 1989 i 1990⁹. Jeśli dodamy do tego wszystkie odrębne regulacje prawne dotyczące obcokrajowców i oddzielnie określające warunki przyjmowania na studia osób niebędących obywatelami polskimi i odbywania przez nie tych studiów (wraz ze zmianami, np. z 1986¹⁰) oraz przepisy stanowiące zasady przyjmowania na I rok studiów dziennych laureatów i finalistów olimpiad stopnia centralnego (np. z 1988¹¹), to można zrozumieć, że płynność podstawowych, ogólnych zasad i warunków przyjęć dla kandydatów także na studia orientalistyczne

⁸ Zarządzenie Min. Nauki i Szk. Wyż. z 29 grudnia 1986 r. w sprawie zasad i warunków przyjęć na I rok studiów dziennych w szkołach wyższych nadzorowanych przez Min. Nauki i Szk. Wyż., MP 1986 Nr 35, poz. 272; Zarządzenie Min. Edukacji Narodowej z 30 grudnia 1987 r. w sprawie zasad przyjęć na pierwszy rok studiów w szkołach wyższych, MP 1987 Nr 38, poz. 334; Zarządzenie Min. Edukacji Narodowej z 26 kwietnia 1988 r. w sprawie zasad przyjęć na pierwszy rok studiów w szkołach wyższych, MP 1988 Nr 13, poz. 110; Zarządzenie Min. Edukacji Narodowej z 6 grudnia 1988 r. w sprawie przyjęć na I rok studiów dziennych w szkołach wyższych, MP 1988 Nr 37, poz. 343.

⁹ Zarządzenie Min. Edukacji Narodowej z 21 grudnia 1989 r. w sprawie określenia zakresu egzaminu wstępnego na I rok studiów w szkołach wyższych nadzorowanych przez Min. Edukacji Narodowej w r.a. 1990/1991, MP 1989 Nr 44, poz. 355; Zarządzenie Min. Edukacji Narodowej z 8 marca 1990 r. zmieniające zarządzenie w sprawie określenia zakresu egzaminu wstępnego na I rok studiów w szkołach wyższych nadzorowanych przez Min. Edukacji Narodowej w r.a. 1990/1991, MP 1990 Nr 10, poz. 78.

¹⁰ Zarządzenie Min. Nauki i Szk. Wyż. z 10 czerwca 1986 r. w sprawie warunków przyjmowania na studia osób nie będących obywatelami polskimi i odbywania przez nie tych studiów, MP 1986 Nr 17, poz. 110.

¹¹ Zarządzenie Min. Edukacji Narodowej z 5 maja 1988 r. w sprawie zasad przyjmowania na I rok studiów dziennych laureatów i finalistów olimpiad stopnia centralnego, MP 1988 Nr 17, poz. 138.

była znaczna i nie miejsce tu na ich analizę – zwracamy uwagę jedynie na te artykuły i akty, które bardziej bezpośrednio i znacząco wpływały na nabór orientalistów. Nie można mówić o oddzielnych zasadach rekrutacji dla arabistów, bo takich nie było, chociaż w trakcie egzaminów wstępnych tych kandydatów, którzy deklarowali swoją chęć studiowania na tym kierunku, nie raz bardzo wnikliwie odpytywano ze znajomości kultury, historii czy innych aspektów wiedzy o świecie arabskim.

2.1.1. Lata 1945–1949

28 sierpnia 1945 r. ukazał się króciutki Okólnik Ministra Oświaty w sprawie pierwszeństwa przy przyjmowaniu kandydatów do szkół akademickich, w którym znajdują się m.in. takie słowa:

Celem udostępnienia studiów wyższych obywatelom, którzy pracą swą lub walką z okupantem hitlerowskim przyczynili się do odzyskania wolności Polski, Ministerstwo Oświaty zwraca niniejszym uwagę władz szkół akademickich oraz szkół nieakademickich na konieczność przyznawania przy przyjmowaniu kandydatów do studiów wyższych w wypadkach równych kwalifikacji – prawa pierwszeństwa osobom:

- 1) które brały czynny udział w walce o wyzwolenie Polski w oddziałach wojska polskiego, bądź też w oddziałach partyzanckich,
- 2) które pracowały w organizacjach konspiracyjnych w okresie okupacji,
- 3) więźniom politycznym,
- 4) osobom powracającym z obozów¹².

Zapewne można podkreślać jego wymowę polityczną (np. pkt 3), ale niewątpliwie trzeba uznać jego wyższą rację moralną, próbę zadośćuczynienia młodym ofiarom wojny strat i cierpień przez nich poniesionych. Zdaniem prof. A. Zaborskiego takie posunięcia „pod hasłem «edukacja dla mas» ograniczały dostęp do studiów wyższych, zaś początkowe «kontyngenty» zostały przemianowane później na «limity przyjęć»”¹³.

¹² Okólnik nr 46 z 28 sierpnia 1945 r. (IV 1891/45 N) w sprawie pierwszeństwa przy przyjmowaniu kandydatów do szkół akademickich i innych szkół wyższych, Dz.U. Min. Ośw. Nr 4, poz. 185.

¹³ A. Zaborski, *Koncepcja i praktyka...*, s. 22.

Wedle dokumentów archiwalnych do 17 października 1945 r. na zajęcia na Uniwersytecie Warszawskim zapisało się 4428 osób, najwięcej na Wydział Lekarski (1272 osoby), następnie na Prawo i na Wydział Humanistyczny (prawie 1000 osób). Na Wydziały Matematyczno-Przyrodniczy i Farmaceutyczny zgłosiło się ponad pół tysiąca, a na Wydział Teologii Katolickiej – 103 osoby, Ewangelickiej – siedem¹⁴. Wedle innych źródeł immatrykulowano na uczelni w 1945 r. ok. 3200 osób¹⁵.

„Wskazówki ogólne dla wpisujących się na Uniwersytet Jagielloński w r.a. 1946/47.

Prawo do studiów w charakterze studenta zwyczajnego mają:

- a) osoby, które uzyskały świadectwa z ukończenia z liceów ogólno-kształcących, liceów dla wychowawczyń przedszkoli, liceów pedagogicznych, oraz szkół zawodowych stopnia licealnego;
- b) osoby, które uzyskały także świadectwa na podstawie egzaminu;
- c) osoby, które ukończyły zakład kształcenia kandydatów na nauczycieli szkół powszechnych, albo zdały równowartościowy egzamin i uzyskały dyplom na nauczyciela szkół powszechnych.

Poza tym mają prawo do studiów osoby posiadające świadectwo dojrzałości ogólno-kształcącego gimnazjum państwowego dawnego typu, lub gimnazjum prywatnego z prawami szkół państwowych, względnie świadectwo dojrzałości Seminarium Nauczycielskiego, ew. przedłożenie równoznacznego zaświadczenia jednej z państwowych Komisji Weryfikacyjno-Kwalifikacyjnych dla kandydatów do szkół wyższych – uprawniającego do wstępu na I-szy rok studiów, względnie na wstępny rok studiów [...]. Warunkiem przyjęcia w charakterze studenta nadzwyczajnego (wolnego) jest ukończenie szkoły średniej, która nie uprawnia do studiów w charakterze studentów zwyczajnych [...]"¹⁶.

„Kandydaci (nowowstępujący na Uniwersytet Jagielloński bez względu na który rok studiów) pragnący zapisać się na jeden z wydziałów Uniwersytetu, winni złożyć podanie w Sekretariatach odnośnych Wydziałów [...]. Podania te napisane własnoręcznie i czytelnie winny być składane na specjalnych formularzach. Do podania należy dołączyć następujące dokumenty:

- 1) metrykę urodzenia

¹⁴ AUW, WH 130, Zapisy do UW do dnia 17 października 1945 r.

¹⁵ B. Brzostek, *Życie społeczne Uniwersytetu 1945–1989*, [w:] *Monumenta Universitatis Varsoviensis 1816–2016. Dzieje Uniwersytetu Warszawskiego po 1945*, WUW, Warszawa 2016, s. 335.

¹⁶ *Spis wykładów UJ w Krakowie. 1946/47*, WUJ, Kraków 1946, s. 3.

- 2) świadectwo dojrzałości lub równoznaczne zaświadczenie jednej z Państwowych Komisji Weryfikacyjno-Kwalifikacyjnych dla kandydatów do szkół wyższych, ponadto
- 3) 2 karty indywidualne (1 dla kandydatów, 1 dla słuchaczy)
- 4) kartę wpisową dla Dziekanatu
- 5) kwit Kwestury UJ na uiszczoną opłatę manipulacyjną. [...] Wysokość tych opłat będzie później ustalona¹⁷.

W r.a. 1946/47, aby dostać się na UJ, wystarczyła matura z językiem łacińskim; jeśli abiturient nie miał oceny z łaciny na świadectwie maturalnym, musiał ją dodatkowo zaliczyć. Kandydaci bez matury zapisywali się jako wolni słuchacze i równocześnie kończyli liceum, a kiedy zdali maturę, zaliczano im wszystkie te przedmioty, które już zdążyli zrobić na uczelni¹⁸. Kandydat na wolnego słuchacza winien był złożyć prośbę do Rady Wydziałowej o zezwolenie na wpis oraz „świadectwo poprzednich studiów i należycie wypełnioną jedną kartę wpisową z jedną kartą indywidualną, a także książeczkę legitymacyjną, tudzież pisemne przyrzeczenie przestrzegania przepisów i zarządzeń władz akademickich. Wpisy odbywają się w czasie od 16 do 30 września”. Opłaty za kandydowanie na studia „bezpłatne” obejmowały opłatę manipulacyjną i opłatę za badania lekarskie, jak też „tytułem wkładki członkowskiej do Bratniej Pomocy Studentów studenci [wpłacali] kwotę 100 zł rocznie”. Przy tym „[n]iezamożni studenci mogą uzyskać obniżenie, względnie zwolnienie od wkładki członkowskiej na podstawie wniesionego podania do Zarządu Bratniej Pomocy Studentów, popartego odpowiednimi dowodami niezamożności¹⁹. Płacono też za każdy egzamin:

Taksy egzaminacyjne wynoszą:

- 1) za egzamin z przedmiotu pojedynczy 50 zł
- 2) za egzamin z przedmiotu podwójny (teoretyczno-praktyczny lub ustny i pisemny) 70 zł
- 3) za egzamin z przedmiotu:
  - a) wykładanego w liczbie mniejszej niż 3 tygodniowo w ciągu roku lub

¹⁷ Ibidem, s. 4.

¹⁸ Cz. Szrednicki, W. Tomaszkiwicz, *Warto wspominać...*, s. 29–31.

¹⁹ *Spis wykładów UJ... 1946/47...*, s. 9.

- b) wykładanego tylko przez 1 semestr (trymestr) niezależnie od liczby godzin wykładanych 30 zł
- 4) za egzamin poprawczy 100 zł
- 5) za egzamin końcowy (ostateczny) 100 zł
- 6) za ocenę pracy przy egzaminie końcowym pobiera się opłatę w kwocie 150 zł²⁰.

D. Wydział Humanistyczny i Matematyczno-Przyrodniczy.

Studia trwają 4 lata. W ciągu studiów składa się egzaminy magisterskie, unormowane odrębnymi przepisami. Termin wpisów od 16 do 30 września włącznie, w godzinach od 10 do 13 (Gmach Collegium Novum, I p., sala nr 24 i 27). [...]

I. Immatrykulacja.

Przez immatrykulację uzyskuje się prawa studenta Uniwersytetu. Jest ona ważna tylko dla określonego Uniwersytetu i Wydziału. Obowiązki immatrykulacji podlegają:

- a) rozpoczynający studia akademickie
- b) przybywający z innej szkoły akademickiej
- c) przenoszący się z jednego Wydziału na drugi,
- d) zapisujący się po przerwie na studia. [...]

II. Wpisy

1. Studenci podlegający immatrykulacji

Student podlegający immatrykulacji zgłasza się w oznaczonych terminach osobiście u Dziekana właściwego Wydziału i składa u niego książeczkę legitymacyjną (indeks) należycie wypełnioną według wskazówek zawartych w ogłoszeniu Dziekanatu, kartę rejestracyjną z załącznikami i dokumentami, wymienionymi poprzednio.

Jeśli immatrykulacji nic nie stoi na przeszkodzie, Dziekan zatrzymuje studentowi dokumenty, wydaje mu znak kolejności do Kwestury i odbiera od niego ślubowanie. Dokumenty odsyła Kancelaria Wydziału do Kwestury, gdzie student zgłosi się w wyznaczonym dniu celem złożenia przypadających opłat i dokonania wpisu.

Dokumenty te oprócz kart wpisowych wraca Kwestura studentowi po złożeniu przezeń przypadających opłat.

Dowody osobiste (dla nowowstępujących) wydawać będzie Kwestura w trzecim dniu po złożeniu opłaty i odbitki fotograficznej (bez nakrycia głowy).

2. Studenci już immatrykulowani

²⁰ Ibidem, s. 10.

Student już immatrykulowany w UJ zgłasza się w Kancelarii odnośnego Wydziału z książeczką legitymacyjną, jedną kartą wpisową dla Dziekanatu i jedną kartą indywidualną (druk dwustronny) należycie wypełnionymi i świadectwem maturalnym. [...] Kartę wpisową zaopatruje Kancelaria dziekańską pieczęcią Dziekanatu na dowód, że przeciw przyjęciu studenta na nowy rok szkolny nie zachodzą żadne przeszkody. Student otrzymuje znaczek kolejności do Kwestury.

Dokumenty zatrzymuje Kancelaria i przesyła następnie do Kwestury, gdzie student w oznaczonym dniu dla dokonania wpisu uiszcza należne opłaty. Pobór opłata stwierdza Kwestura w książeczce legitymacyjnej (indeksie) i wydaje na przyjętą kwotę kwit, który należy przechować.

Indeksy – również dodatkowe – muszą być bezwarunkowo zaopatrzone fotografią (bez nakrycia głowy).

Przy załatwianiu formalności w Kwesturze winien student przedłożyć dowód osobisty do prolongaty²¹.

Nabór kandydatów na studia w r.a. 1947/48 daleko odbiegał od późniejszych, stanowiło o nim Rozporządzenie Ministra Oświaty z 21 lipca 1947 r. (Nr IV R-6345/47) w sprawie powołania Komisji dla doboru kandydatów do studiów w szkołach wyższych na rok szkolny 1947/48²². Ciągłe jeszcze starano się zminimalizować demograficzne i edukacyjne destrukcyjne skutki wojny: przyjmowano absolwentów „wstępnego roku studiów”²³ („Od egzaminu wstępnego są zwolnieni absolwenci wstępnego roku szkolnego, którzy zdali egzamin końcowy i zostali zakwalifikowani na dany wydział”²⁴), czyli – w istocie – rocznego kursu przyspieszającego przygotowanie do studiów, w trakcie którego starano się nadrobić wszystkie zaległości programowe z okresu wojny; zezwalano na repetowanie I roku studiów (jeśli repetent posiadał zaświadczenie instytucji lub organizacji uzasadniające przyczyny powtarzania roku)²⁵ oraz przyjęcie kandydatów, którzy nie posiadali potwierdzonej matury, ale mieli

zaświadczenie z Państwowej Komisji Weryfikacyjno-Kwalifikacyjnej, stwierdzającej prawo wstępu na I rok studiów w oryginale lub odpisie (oryginał winien być złożony

²¹ Ibidem, s. 6–8.

²² *Spis wykładów UJ w Krakowie r.a. 1947/48*, WUJ, Kraków 1947, s. 7.

²³ Ibidem, s. 4–5.

²⁴ Ibidem, s. 6.

²⁵ Ibidem, s. 4–5.

przed immatrykulacją); kandydaci, którzy mają poddać się egzaminowi przed Państwową Komisją Weryfikacyjno-Kwalifikacyjną na I rok studiów oraz eksterniści, którzy mają składać egzamin dojrzałości przed Państwową Komisją Egzaminacyjną dla eksternów w terminie jesiennym, winni przedstawić zaświadczenie z Kuratorium, że złożyli podanie o dopuszczenie do egzaminu²⁶.

Wśród dokumentów, które należało składać, kandydując na studia, było świadectwo moralności (wystawione przez starostwo). Takowego nie składali kandydaci, którzy ukończyli liceum zwykłe (nie dla dorosłych) w 1947 r. Na rok 1947/48 dla Wydziału Humanistycznego UJ ustalono kontyngent przyjęć na 900 studentów²⁷.

Podstawą przyjęcia na I rok studiów był egzamin wstępny:

„a) pisemny – na temat związany z kierunkiem studiów

b) ustny – z nauki o Polsce współczesnej”²⁸.

Niemniej wykaz osób zwolnionych z egzaminu wstępnego był bardzo rozbudowany:

§ 6 Komisja może zwolnić od egzaminu następujących kandydatów [...]:

a) czynnych i byłych żołnierzy wojska z czasów wojny [...]

b) b. uczestników walki zbrojnej [...] oraz b. więźniów politycznych [...], o ile nie dopuścili się zbrodni, albo występku,

c) osoby zasłużone w pracy społecznej [...],

d) osoby zasłużone w odbudowie gospodarczej kraju [...],

e) osoby ze środowisk mających utrudniony dostęp do kultury, które wykazały ofiarność w zdobywaniu nauki [...]

f) repententów z I roku studiów, o ile Komisja uzna za ważne przyczyny, dla których nie ukończyli I roku studiów²⁹.

Opłaty egzaminacyjne wynosiły 400 złotych (egzamin z nie więcej jak dwóch przedmiotów) lub 500 złotych (egzamin z trzech lub więcej przedmiotów)³⁰.

---

²⁶ Ibidem.

²⁷ Ibidem, s. 6.

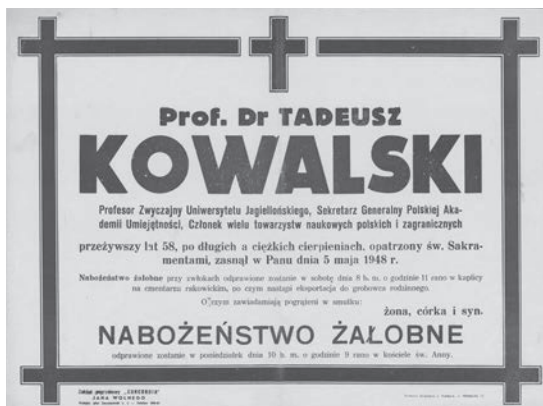
²⁸ Ibidem, s. 4–5.

²⁹ Ibidem, s. 7.

³⁰ Ibidem, s. 6.

W tym okresie – pierwszych kilku lat po wojnie – zainteresowanie studiami orientalistycznymi było niewielkie, od 1947 do 1952 r. tylko 10 osób zdobyło magisteria z orientalistyki (i sześć uzyskało doktorat)³¹.

Rok 1948 nie tylko dla orientalistyki (śmierć prof. T. Kowalskiego),

Ilustracja 25

ale dla całego życia akademickiego w kraju był ciężki: „zaczął się najgorszy okres w powojennej historii uniwersytetu – stalinowski. Władze komunistyczne uniemożliwiły pracę niektórym znanym uczonym: filozofowi Romanowi Ingardenowi, historykowi Władysławowi Konopczyńskiemu i ekonomiście Adamowi Krzyżanowskiemu”³². Doszło do licznych zmian wprowadzonych rozporządzeniami, chociaż wiele elementów procesu naboru pozostało nieruszonych: terminy egzaminów wstępnych ustalono na okres od 3 do 20 września 1948 r.³³, a limit przyjęć dla Wydziału Humanistycznego UJ zmniejszono – w porównaniu z zeszłorocznym – o 200 osób, teraz wyniósł jedynie 700 miejsc³⁴. W maju 1948 r. zdefiniowano tryb postępowania przy rekrutacji kandydatów na rok szkolny 1948/49 Rozporządzeniem Ministra Oświaty z 19 maja 1948 r.³⁵, gdzie stwierdza się, iż podstawą przyjęcia kandydata na studia

³¹ M. Popko, *Z dziejów IO UW*, [w:] *75 lat Instytutu Orientalistycznego...*, s. 14.

³² *Historia UJ*, za: <https://www.uj.edu.pl/universytet-z-collegium-medicum/historia> [dostęp: 17.04.2022].

³³ *Spis wykładów UJ w Krakowie r.a. 1948/49*, WUJ, Kraków 1948, s. 6.

³⁴ *Ibidem*, s. 7.

³⁵ Rozporządzenie Min. Ośw. z 19 maja 1948 r. o trybie postępowania przy przyjmowaniu kandydatów na I rok studiów do państwowych szkół wyższych na rok szkolny 1948/49, Dz.U. 1948 Nr 29, poz. 196.

jest zdany egzamin wstępny (§ 1), nie jest to jednak jedyne kryterium: „Doboru kandydatów dokonuje komisja na podstawie oceny egzaminu wstępnego i kwalifikacji osobistych kandydata” (§ 5). Na egzamin wstępny składały się egzamin pisemny na temat związany z kierunkiem studiów i egzamin ustny z nauki o Polsce współczesnej. Ponadto na wydziałach, na których liczba miejsc została ograniczona, można było wprowadzić dodatkowy egzamin, np. z języka obcego. Pierwszeństwo przyjęcia mieli: dzieci robotników, chłopów i inteligencji pracującej oraz młodzież autochtoniczna Ziemi Odzyskanych; żołnierze biorący udział w wojnie 1939–1945; kandydaci, którzy przepracowali rok społecznie w organizacjach młodzieżowych; kandydaci z roczną praktyką zawodową (np. nauczyciele idący na studia pedagogiczne). Podanie należało złożyć pomiędzy 15 a 28 sierpnia 1948 r., egzaminy odbywały się od 3 do 20 września, a do 30 września musiały być podane wyniki rekrutacji.

Miesiąc później ukazało się kolejne rozporządzenie Ministra Oświaty, dotyczące studiów wstępnych³⁶, czyli „kursu przygotowawczego dla kandydatów na studia wyższe”. Ich idea była oczywista: luki w edukacji wynikające z okupacji i II wojny światowej powodowały drastyczne opóźnienie we właściwym starcie na studiach, wielu studentów z pierwszych powojennych lat odpadało w ciągu pierwszego roku, więc nowym kandydatom zaoferowano możliwość przygotowania się do studiów. Przepisy te były też furtką do dostania się na studia dla aktywistów młodzieżowych, ale i tak musieli zdać egzamin końcowy na studiach wstępnych, aby być przyjętymi na studia wyższe. W październiku wprowadzono korektę ww. ustawy o trybie postępowania przy przyjmowaniu kandydatów na I rok studiów do państwowych szkół wyższych na rok szkolny 1948/49: dopisano ulgę dla tych kandydatów, którzy odbyli I lub II turnus pracy w brygadach Służby Polsce na Ziemiach Odzyskanych³⁷.

W regulacjach dotyczących nowowstępujących pojawiły się nowe, już sformalizowane tendencje – zasady klasowego i politycznego doboru przyszłych studentów; np. preferencje dotyczyły „zasłużonych w pracy społecznej w organizacjach młodzieżowych”³⁸, a obowiązek poświadczania przynależności „klasowej” dotyczył wszystkich:

³⁶ Rozporządzenie Min. Ośw. z 20 czerwca 1948 r. w sprawie organizacji i programów studiów wstępnych w szkołach wyższych, Dz.U. 1948 Nr 34, poz. 234.

³⁷ Rozporządzenie Min. Ośw. z 21 października 1948 r. w sprawie zmiany rozporządzenia Min. Ośw. z 19 maja 1948 r. o trybie postępowania przy przyjmowaniu kandydatów na I rok studiów do państwowych szkół wyższych na rok szkolny 1948/49, Dz.U. 1948 Nr 53, poz. 421.

³⁸ *Spis wykładów UJ... 1948/49...*, s. 6.

- 1) dzieci robotników, chłopów i inteligencji pracującej ze środowisk o utrudnionym dostępie do kultury składają zaświadczenia wystawione przez organizacje lokalne a poświadczone przez Komisje Okręgowych Związków Zawodowych lub Wojewódzkie Zarządy Związku Samopomocy Chłopskiej. Zaświadczenie to powinno zawierać:
  - a) charakterystykę środowiska kandydata,
  - b) zawód i stan majątkowy rodziców,
  - c) charakterystykę kandydata.
- 2) Młodzież autochtoniczna składa zaświadczenie Polskiego Związku Zachodniego, [...].
  - kandydaci do kompanij akademickich, zakwalifikowani przez Ministerstwo Obrony Narodowej składają przy zgłoszeniu zaświadczenie zakwalifikowania przez MON³⁹.

Skład Komisji dla doboru kandydatów na studia określił Minister Oświaty 19 maja 1948 r.⁴⁰; oprócz dziekanów wchodził do niego: delegat Ministra Oświaty; jeden z członków rady wydziałowej powołany przez Ministra Oświaty po wysłuchaniu opinii dziekana; przedstawiciel Okręgowej Komisji Związków Zawodowych (Rady Związków Zawodowych w Warszawie) i przedstawiciel Zarządu Wojewódzkiego Związku Samopomocy Chłopskiej⁴¹. Na egzamin wstępny składały się egzamin pisemny (na temat związany z kierunkiem studiów) i egzamin ustny (z nauki o Polsce współczesnej)⁴². Na każdy egzamin pisemny przeznaczano 3 godziny, a kandydatom nie wolno było przynosić ze sobą na egzamin papieru ani pomocy naukowych (papier z pieczęcią szkoły otrzymywali z rąk komisji na samych egzaminach, przed opuszczeniem sali winni byli zwrócić wszystkie otrzymane arkusze). Każdy kandydat przyłapany podczas egzaminu na korzystaniu z cudzej pomocy lub pomaganiu innym zostawał skreślony z listy zdających. Na egzamin ustny przeznaczano najwyżej pół godziny⁴³. Zmianie uległa struktura opłat – oprócz opłaty manipulacyjnej i za badania lekarskie (200 zł)

³⁹ Ibidem, s. 4–5.

⁴⁰ Rozporządzenie z 19 maja 1948 r. (Nr IV R-3762/48) o trybie postępowania przy przyjmowaniu kandydatów na I rok studiów do państwowych szkół wyższych na rok szkolny 1948/49, za: *Spis wykładów UJ... 1948/49...*, s. 11.

⁴¹ *Spis wykładów UJ... 1948/49...*, s. 12.

⁴² Ibidem.

⁴³ Ibidem, s. 14–15.

wpisujący się na Uniwersytet Jagielloński musieli uiścić składkę na Opiekę Zdrowotną Akademicką w wysokości 300 zł⁴⁴.

Wówczas kalendarz akademicki wyglądał odmiennie od dzisiaj obowiązującego, z czego wynikały różne konsekwencje dla kandydatów, np. o przyjęciu na studia dowiadywali się właściwie w ostatniej chwili – we wrześniu:

Tabela 1. Kalendarz naboru w r.a. 1949/50.

Kalendarz naboru w r.a. 1949/50	
Datę	Działania
do 30 czerwca 1949 r.	złożenie podania przez kandydata
od 1 lipca do 15 października 1949 r.	praca Komisji dla doboru kandydatów
od 1 do 20 września 1949 r.	egzamin wstępne
od 26 września do 8 października 1949 r.	zapisy dodatkowe

Źródło: Zestawienie przygotowane przez autora na podstawie *Spisu wykładów Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie: r.a. 1948/49*, WUJ, Kraków 1948.

Z treści wynika, że pomiędzy 20 a 26 września miano ogłosić wyniki, ale nie wskazano tego wprost. Egzamin wstępne w r.a. 1949/50 przeprowadzono pomiędzy 1 a 20 września 1949 r., a limit miejsc przyznany Wydziałowi Humanistycznemu UJ na ten rok wyniósł 600, czyli ponownie został zmniejszony, tym razem o 100 miejsc⁴⁵.

4 czerwca 1949 r. ukazało się rozporządzenie Ministra Oświaty o trybie postępowania przy przyjmowaniu kandydatów na I rok studiów w roku szkolnym 1949/50⁴⁶. Regulowało ono i ujedynolificało m.in. wymagania wobec kandydatów na studia. Stwierdziło, iż „podstawą przyjęcia na pierwszy rok studiów [...] jest egzamin wstępny”⁴⁷. Egzamin wstępny obejmował egzamin pisemny na temat związany z kierunkiem studiów i egzamin ustny z nauki o Polsce współczesnej⁴⁸. W § 7 stanowiono, że jeśli liczba zgłoszeń przekracza limit miejsc na danym wydziale, po zdanym egzaminie pierwszeństwo mają kolejno:

⁴⁴ Ibidem, s. 32.

⁴⁵ *Spis wykładów UJ w Krakowie r.a. 1949/50*, WUJ, Kraków 1950, s. 5.

⁴⁶ Rozporządzenie Min. Ośw. z 4 czerwca 1949 r. o trybie postępowania przy przyjmowaniu kandydatów na I rok studiów do państwowych szkół wyższych na rok szkolny 1949/50, Dz.U. 1949 Nr 37, poz. 273.

⁴⁷ Ibidem, § 1.

⁴⁸ Ibidem, § 5.

- „1. dzieci robotników, chłopów małorolnych i średniorolnych,
- 2. dzieci inteligencji pracującej, wykazujące się pracą społeczną [...]”⁴⁹.

Wszyscy kandydaci-absolwenci szkół ogólnokształcących i zawodowych stopnia licealnego w roku 1948/49 zostali zobowiązani do złożenia zaświadczenia o pochodzeniu społecznym i uzdolnieniach kandydata, które wystawiała dyrekcja szkoły, do której kandydat uczęszczał.

Inni kandydaci – dzieci robotników, chłopów oraz inteligencji pracującej – składali zaświadczenia od lokalnych organizacji społecznych, które winne były zawierać:

- „a) charakterystykę i stan majątkowy rodziców, środowisko kandydata,
- b) zawód i stan majątkowy rodziców,
- c) charakterystykę kandydata”⁵⁰.

Wydzielono jeszcze dwie inne grupy kandydatów, których „zaświadczenia” miały inne pochodzenie⁵¹:

- a) absolwenci szkół ogólnokształcących i zawodowych stopnia licealnego z roku 1948/49 wykazujący się pracą społeczną składali zaświadczenia wydane przez zarząd szkolny Związku Młodzieży Polskiej poświadczone przez władze powiatowe ZMP;
- b) osoby, które odbyły służbę wojskową w brygadzie operacyjnej Służby Polsce, składały zaświadczenie wydane przez dowódcę brygady SP.

Jeśli po przyjęciu osób preferowanych pozostały wolne miejsca, można było przyjmować innych kandydatów, którzy zdali egzamin, w liczbie nieprzekraczającej 15% miejsc⁵².

Tematy egzaminów pisemnych ustalało Ministerstwo Oświaty. Egzamin pisemny z przedmiotu związanego z kierunkiem studiów odbył się 1 września, a egzamin pisemny z języka obcego nowożytnego przeprowadzono 2 września⁵³. Oba egzaminy pisemne przebiegały następująco:

⁴⁹ *Spis wykładów UJ... 1949/50...*, s. 7.

⁵⁰ *Ibidem*, s. 11.

⁵¹ *Ibidem*.

⁵² Rozporządzenie Min. Ośw. z 4 czerwca 1949 r. o trybie postępowania przy przyjmowaniu kandydatów..., § 7.

⁵³ *Spis wykładów UJ... 1949/50...*, s. 12.

§ 10 W dniu egzaminu pisemnego, bezpośrednio przed jego rozpoczęciem przewodniczący otwiera kopertę, zawierającą tematy z przedmiotów wyznaczonych na dany dzień, w obecności delegata Ministra Oświaty, i ogłasza nadesłane tematy zdającym, a to po 3 tematy na temat związany z kierunkiem studiów i z języka obcego nowożytnego⁵⁴.

2.1.2. Lata 1950–1955

W 1950 r. weszło w życie Rozporządzenie Ministrów Oświaty i Zdrowia z 29 kwietnia 1950 r. w sprawie trybu postępowania przy przyjmowaniu kandydatów na I rok studiów do szkół wyższych na rok szkolny 1950/51⁵⁵, które standaryzowało tryb przyjęcia kandydatów na studia wyższe. Trzeba tu zwrócić uwagę, że ówczesne władze zdawały sobie sprawę, że dokument jest nadal niedopracowany, i z góry założyły, że obowiązuje tylko na ten konkretny rok akademicki. Większość zmian (np. dodatkowe egzaminy podczas egzaminów wstępnych) nie dotyczyła orientalistów, w tym arabistów – poza zmianą kalendarza rekrutacji⁵⁶. Postanowiono, że podstawą jest zdany egzamin wstępny (§ 1); powołano do życia Komisje dla doboru kandydatów (§ 2), określając ich skład i kompetencje, a także pełnomocników ds. rekrutacji (§ 4.1), do obowiązków których należały koordynacja prac Komisji i podjęcie decyzji o dopuszczeniu kandydata do egzaminu wstępnego. Dobór kandydatów był przez Komisję dokonywany na podstawie wyniku egzaminu wstępnego i „kwalifikacji osobistych” kandydata (§ 6.1). Egzamin wstępny obejmował (§ 6.2) egzamin pisemny (temat związany z kierunkiem studiów) i ustny (z nauki o Polsce i świecie współczesnym). Spośród osób, które zdały egzaminy wstępne, pierwszeństwo przyjęcia miały (§ 8.1) dzieci robotników, chłopów etc. Egzaminy wstępne odbywały się pomiędzy 2 a 20 września (§ 11.1).

Zmiany kalendarza rekrutacji:

- od 1 do 20 lipca 1950 r. – składanie przez kandydatów podań,
- od 15 sierpnia do 31 października 1950 r. – praca Komisji,
- od 2 do 20 września – egzaminy wstępne,

⁵⁴ Ibidem, s. 12–13.

⁵⁵ Rozporządzenie Min. Ośw. i Zdrowia z 29 kwietnia 1950 r. w sprawie trybu postępowania przy przyjmowaniu kandydatów na I rok studiów do szkół wyższych na rok szkolny 1950/51, Dz.U. 1950 Nr 22, poz. 196.

⁵⁶ Ibidem, § 9–11.2.

- od 9 do 12 października – dodatkowe terminy dla absolwentów szkolnych kompanii oficerów rezerwy⁵⁷.

Wielkim wydarzeniem dla powojennej warszawskiej orientalistyki było rozpoczęcie rekrutacji w 1951 r. Do tej pory liczba studentów była minimalna, ale trzeba pamiętać, że nawet podczas tej pierwszej rekrutacji limit miejsc określały nie uczelnie, tylko Minister: art. 29 Ustawy z 15 grudnia 1951 r. o szkolnictwie wyższym i o pracownikach nauki⁵⁸ głosił, że „Minister ustali liczbę studentów, jaka może być przyjęta w danym roku na dany rodzaj i stopień studiów w poszczególnych szkołach wyższych”. We wrześniu wydano akt prawny ustalający tryb przyjmowania kandydatów na studia w r.a. 1951/52⁵⁹. W porównaniu do poprzedniego, z 1950 r., zawierał sporo istotnych zmian lub uściśleń: egzaminy wstępne na filologię rozszerzono z dwóch do trzech (pisemny na temat związany z kierunkiem studiów, ustny z nauki o Polsce i świecie współczesnym⁶⁰ i egzamin pisemny z j. obcego zależnie od wybranego kierunku)⁶¹. Kalendarz naboru kandydatów na r.a. 1951/52 wyglądał następująco:

- od 20 czerwca do 7 lipca 1951 r. kandydaci składali podania w powiatowych, miejskich, dzielnicowych komisjach rekrutacyjnych,
- od 1 sierpnia do 15 października 1951 r. – praca Komisji dla doboru kandydatów,
- od 25 sierpnia do 8 września – egzaminy wstępne.

Prezydium RM Okólnikiem z 10 marca 1951 r.⁶² powołało na rok szkolny 1951/52 Szkolne Komisje Rekrutacyjne, „których celem będzie właściwy klasowo i sprawny dobór kandydatów do szkół wyższych”⁶³, a które kończyły swoją działalność 30 września 1951 r.⁶⁴ Odpowiednie ciała powstały również na szczeblu dzielnicy, miasta, powiatu i województwa, tj. Dzielnicowe, Miejskie etc. Komisje Rekrutacyjne. W skład tych ciał obligatoryjnie wchodziły:

⁵⁷ Ibidem.

⁵⁸ Ustawa z 15 grudnia 1951 r. o szkolnictwie wyższym i o pracownikach nauki, Dz.U. 1952 Nr 6, poz. 38.

⁵⁹ Rozporządzenie Min.: Szkół Wyższych i Nauki, Ośw., Zdrowia oraz Spr. z 1 czerwca 1951 r. w sprawie trybu postępowania przy przyjmowaniu kandydatów na I rok studiów do szkół wyższych na rok szkolny 1951/52, Dz.U. 1951 Nr 31, poz. 246.

⁶⁰ Ibidem, § 8 pkt 2a i 2b.

⁶¹ Ibidem, § 8 pkt 2a.

⁶² AUW, WFil-61, WFil-120 Rekrutacja. Podstawowe zasady prawne, 1951–1969, Prezydium Rady Min., Zespół II, Nr C.1-815/51, odpis, s. 1.

⁶³ Ibidem.

⁶⁴ AUW, WFil-61, WFil-120 Nabór na studia, 1951–1967.

1. Delegat Prezydium PRN⁶⁵, o ile możliwe – spoza aparatu pracowniczego, jako przewodniczący oraz jako członkowie; 2. Przedstawiciel Komisji Oświaty i Kultury Powiatowej /Miejskiej, Dzielnicowej/ Rady Narodowej, 3. Przedstawiciel Powiatowej Rady Związków Zawodowych, 4. Przedstawiciel Powiatowego Zarządu Związku Samopomocy Chłopskiej, 5. Przedstawiciel Powiatowego Zarządu Związku Młodzieży Polskiej⁶⁶.

Do zadań tych komisji oprócz koordynacji i kontroli działalności Szkolnych Komisji należało sprawdzenie wystawianych przez nie opinii o konkretnych kandydatkach na studia przez porównanie ich z ankietami kandydatów, jak też przyjmowanie podań na I rok studiów szkół wyższych. Jak w tym samym piśmie stwierdzono, ma to „zapewnić młodzieży robotniczej i chłopskiej mało- i średniorolnej liczniejszy udział w studiach, a tym samym dalsze poprawianie struktury społecznej w szkołach wyższych [...]”⁶⁷. Komisje Powiatowe rozpoczynały swoją działalność 24 marca 1951 r., od 20 czerwca do 7 lipca przyjmowały podania na I rok studiów, do 15 lipca przekazywano podania rektorom szkół wyższych, a następnie komisje przekazywały dwustronnie informacje – pomiędzy kandydatami i uczelniami – i kończyły swoją działalność 30 września 1951 r.⁶⁸ Z powyższego wynika, że państwo systemowo – poprzez wpływ czynników politycznych – sterowało od poziomu szkoły do województwa włącznie nienaukowymi kryteriami doboru kandydatów na studia. Trzeba podkreślić, że dobór ten odbywał się aż na czterech poziomach kontroli, co prawie uniemożliwiała przedostanie się na egzaminy wstępne elementów niewłaściwych klasowo. Taka struktura uwidaczniała, że dostęp na studia jest wynikiem doboru, a nie testu wiedzy czy zdolności, bowiem do tego ostatniego dochodziło już tylko wśród osób dobranych. Dotyczyło to wszystkich studiów, w tym i orientalistyki. Podkreśla to konkluzja pisma mówiąca o tak zorganizowanej akcji rekrutacyjnej, iż „przysporzy Państwu Ludowemu nowe kadry inteligencji zawodowej, wychowanej w duchu socjalistycznym”⁶⁹.

⁶⁵ Powiatowej Rady Narodowej.

⁶⁶ AUW, WFil-61, WFil-120 Rekrutacja. Podstawowe zasady prawne, 1951–1969, Prezydium Rady Min., Zespół II, Nr C.1-815/51, odpis, s. 1.

⁶⁷ Ibidem.

⁶⁸ AUW, WFil-61, WFil-120 Nabór na studia. 1951–1967.

⁶⁹ AUW, WFil-61, WFil-120 Rekrutacja. Podstawowe zasady prawne. 1951–1969, Prezydium Rady Min., Zespół II, Nr C.1-815/51, odpis, s. 4.

Stosunkowo długi okres działalności komisji (2,5 miesiąca) od przekazania dokumentów kandydatów rektorom wynikał z dosyć rozbudowanych możliwości odwołań i interwencji czynników pozauczelnianych na dobór kandydatów, bo procedury te dotyczyły już wyselekcjonowanej grupy. Tym kandydatom, którzy zdali egzamin, ale z powodu zbyt małej liczby punktów nie zostali przyjęci, gwarantowano uzyskanie miejsca w roku następnym pod warunkiem odbycia rocznej pracy w zakładzie pracy, do którego zostali skierowani, „w porozumieniu z Wojewódzką Komisją Planowania Gospodarczego”⁷⁰. Przepis ten działał – z pewnymi modyfikacjami – aż do lat 80.; jedynie zakładami pracy, do których kierowano kandydatów, stawały się same uczelnie, a instytucję organizującą takie zatrudnienie nazwano Studenckimi Hufcami Pracy. Dla realizacji tego celu, jeśli takich kwalifikacji wymagało wykonywanie pracy, w latach 50. uruchamiano dla młodzieży specjalne kursy przysposobienia zawodowego Centralnego Urzędu Szkolenia Zawodowego⁷¹.

Limit rekrutacyjny na I rok studiów II stopnia według stanu na 15 maja 1951 r. dla orientalistyki określono na 20 miejsc⁷². Orientalistyka podówczas była częścią Wydziału Filologicznego, w jego skład wchodziły ponadto: filologia polska, rosyjska, romańska, angielska, węgierska, klasyczna i słowiańska.

W czerwcu wydano akt prawny ustalający tryb przyjmowania kandydatów na studia w r.a. 1951/52⁷³. Tekst właściwy poprzedza rozbudowana „preambuła”: „1. Dobór kandydatów na studia do szkół wyższych ma służyć zabezpieczeniu: a) dopływu najlepszych kadr fachowych z wyższym wykształceniem oraz kadr naukowych dla wykonania planu 6-letniego, b) wychowania inteligencji ludowej spośród dzieci robotników, chłopów pracujących i inteligencji pracującej”⁷⁴. Sam proces doboru kandydatów stał się wieloetapowy i praktycznie – przed egzaminami wstępnymi – przebiegał poza uczelnią: dokonywano selekcji „właściwego” narybku w szkolnych, dzielnicowych, miejskich, powiatowych komisjach rekrutacyjnych⁷⁵. Kontrolę nad ich działalnością

⁷⁰ Ibidem, s. 3, pkt. 6.

⁷¹ Ibidem.

⁷² AUW, WFil-61, WFil-120 Rekrutacja. Podstawowe zasady prawne. 1951–1969, Limity rekrutacyjne na I rok studiów II stopnia według stanu na dzień 15.05.1951.

⁷³ Rozporządzenie Min.: Szkół Wyższych i Nauki, Ośw., Zdrowia oraz Spr. z 1 czerwca 1951 r. w sprawie trybu postępowania przy przyjmowaniu kandydatów na I rok studiów do szkół wyższych na rok szkolny 1951/52, Dz.U. 1951 Nr 31, poz. 246.

⁷⁴ Ibidem, § 1.

⁷⁵ Ibidem, § 3 pkt 1.

sprawował Delegat Ministra Szkół Wyższych i Nauki⁷⁶. Hierarchię pierwszeństwa przyjęcia wśród kandydatów stanowiono następująco:

1. dzieci Budowniczych Polski Ludowej, dzieci odznaczonych Sztandarem Pracy, sieroty po wybitnych bojownikach o Niepodległość, Demokrację i Socjalizm, dzieci przodowników pracy, racjonalizatorów, dzieci inteligencji z awansu społecznego, dzieci robotników zatrudnionych w produkcji przemysłowej i rolniej, w budownictwie i transporcie, dzieci członków spółdzielni produkcyjnych, dzieci inteligencji technicznej, twórczej, nauczycieli, osoby wymienione w art. 2 ustawy z 23 lipca 1945 r. o zasiłkach i pomocy dla osób, pozostałych po uczestnikach ruchu podziemnego i partyzanckiego, poległych w walce o wyzwolenie Polski spod najazdu hitlerowskiego oraz osoby wymienione w art. 2 dekretu z 13 listopada 1945 r. o zasiłkach i pomocy dla ofiar wrogów demokratycznego ustroju Polski [...], 2) dzieci pracowników fizycznych, chłopów mało- i średniorolnych, dzieci pracowników umysłowych nie wymienionych w pkt. 1 oraz dzieci rzemieślników – członków spółdzielni pracy.
2. Pozostali kandydaci będą przyjęci w miarę wolnych miejsc i zależnie od wyniku egzaminu.
3. Przy kwalifikowaniu kandydatów należy wziąć pod uwagę aktywność społeczną kandydata⁷⁷.

W r.a. 1951/52 na I rok studiów orientalistycznych na Wydziale Filologicznym UJ przyjęto studentów tylko na dwie specjalności; *de facto* wówczas w KFO nauczano tylko turkologów i arabistów, bo iranistyka wydzieliła się później, ale wszyscy studenci mieli w programie „trójpolówkę”, czyli zajęcia z trzech języków.

Z kolei na Uniwersytecie Warszawskim na pierwszy pisemny egzamin wstępny zorganizowano wspólną, jedną grupę kandydatów liczącą 50 osób. Egzamin rozpoczął się 23 lipca o godz. 9.00⁷⁸. Niektóre pytania dla kandydatów przygotowano centralnie, dla całego państwa, np. „dla orientalistyki przygotowano pytanie o «znaczenie zwycięstwa rewolucji w Chinach dla wyzwolenia ludów Azji»”⁷⁹. W 1951 r. w skład

⁷⁶ Ibidem, § 7 pkt 3.

⁷⁷ Ibidem, § 10.

⁷⁸ AUW, WFil-61, WFil-120 Rekrutacja. Podstawowe zasady prawne. 1951–1969, Protokół egzaminacyjny, s. 3.

⁷⁹ B. Brzostek, *op. cit.*, s. 93.

Komisji Rekrutacyjnej jako egzaminatorzy z orientalistów wchodził: prof. W. Jabłoński, prof. S. Strelcyn, J. Reychman⁸⁰.

20 sierpnia 1951 r. Minister Szkół Wyższych i Nauki skierował pismo do Rektora UW, w którym ustalili „zadanie rekrutacyjne na I rok studiów w roku szkolnym 1951/52”, w tym dla orientalistyki – 25 miejsc⁸¹. Limit rekrutacyjny na I rok studiów II stopnia według stanu na 15 maja 1951 r. dla orientalistyki określono na 20 miejsc⁸². Przy czym „Uczelnia winna przyjąć warunkowo 10% kandydatów ponad ustalony kontyngent, z których będzie pokrywać odpad w początkowym okresie roku szkolnego”⁸³. Na polecenie Rektora do listy przyjętych komisje miały załączyć „zestawienie procentowe składu społecznego kandydatów z rozbiciem na grupy: robotnicze, chłopskie, inteligencja twórcza, inteligencja pracująca i inne”⁸⁴. Warto zauważyć, że chociaż przed komisjami stawiano „zadania produkcyjne”, to równocześnie w rozporządzeniu z 1 czerwca 1951 r.⁸⁵ podkreślono: „podnieść przy egzaminach wstępnych wymagania w zakresie przygotowania naukowego” (§ 1.2a), co było najwyraźniej reminiscencją poprzedniego naboru i znacznego odsiewu przez pierwszy rok akademicki (1950/51).

Wyniki egzaminów/ naboru zostały opublikowane przez wywieszenie 13 września 1951 r. Tego samego dnia o 15.00 upływał termin nadesłania przez dziekanaty list studentów, którym przyznano stypendia i domy akademickie. Zostały opublikowane przed 15 września tegoż roku. Wedle listy z 26 sierpnia⁸⁶ na orientalistykę przyjęto: Małgorzatę Arkuszewską, Elżbietę Dobrowolską, Urszulę Dobrowolską, Ryszarda Futymę, Blandynę Kokot, Krystyna Liczbińskiego, Tadeusza Polanowskiego, Barbarę Pietraszewską, Kalinę Kosicką, Jadwigę Stadnik, Krystynę Skarzyńską, Alicję Szczepańską, Alojzego Studnika, Marię Wojciechowską, Teresę Walicką. W dopiskach ołówkiem

⁸⁰ A UW, Wydz. Filolog. WFil-62 WFil-4211 Wydz. Komisja Rekrut. 1951/52, Wykaz „Praca Komisji I (filologie obce)”, s. 8.

⁸¹ A UW, Wydz. Filolog. WFil-62 WFil-4211 Wydz. Komisja Rekrut. 1951/52, Pismo Min. Szkół Wyższych i Nauki, nr DP-II-6a/51, 20.08.1951, s. 10.

⁸² A UW, WFil-61, WFil-120 Rekrutacja. Podstawowe zasady prawne. 1951–1969, Limity rekrutacyjne na I rok studiów II stopnia według stanu na dzień 15.05.1951.

⁸³ A UW, Wydz. Filolog. WFil-62 WFil-4211, Wydz. Komisja Rekrut. 1951/52, Pismo Min. Szkół Wyższych i Nauki, nr DP-II-6a/51, 20.08.1951, s. 10.

⁸⁴ A UW, Wydz. Filolog. WFil-62 WFil-4211, Wydz. Komisja Rekrut. 1951/52, Wykaz „Praca Komisji I (filologie obce), telefonogram, 11.09.1951, s. 12.

⁸⁵ Rozporządzenie Min.: Szkół Wyższych i Nauki, Ośw., Zdrowia oraz Spr. z 1 czerwca 1951 r. w sprawie trybu postępowania przy przyjmowaniu kandydatów na I rok studiów...

⁸⁶ A UW, Wydz. Filolog. WFil-62 WFil-4211, Wydz. Komisja Rekrut. 1951/52, Lista kandydatów przyjętych na filologie obce, Warszawa, 26.08.1951, s. 14.

widnieją jeszcze dwa nazwiska: Bobrownickiego-Liebsehen (Liebschen?) i Marka Wasilewskiego. Listę podpisał prodziekan Wydziału Filologicznego dr Wiesław Kotański⁸⁷. Do tej grupy doszli kandydaci, którzy zdali w II terminie: Aleksandra Kosanowska, Maria Korbecka, Tadeusz Świętochowski, Zofia Fiedos, Maria Chrostowska, Barbara Lewandowska, Maria Żoła, Helena Jadczak, Wanda Ustaszewska, Andrzej Łakomy. Wykaz kandydatów przyjętych warunkowo w miarę zwalniania się miejsc zawierał pięć nazwisk, ale został później w całości skreślony. Jedna osoba (Helena Domaradzka) z tego spisu skierowana została na studia na SGGW (Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego)⁸⁸. Dodatkowo przyjęto dwie osoby, które zdawały na psychologię, ale z braku miejsc nie zostały przyjęte⁸⁹: Danutę Dziwińską (z Zakładu Doskonalenia Rzemiosła w Warszawie) i Teresę Gajewicz (z Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie, wówczas na ul. Nowogrodzkiej 20)⁹⁰. Spośród przyjętych na orientalistykę w akademiku przy ul. Niepodległości 147 w r.a. 1951/52 przyznano miejsca pięciu dziewczętom (dwóm z Białegostoku, po jednej z Poznania, Krotoszyna i Sosnowca)⁹¹.

Wśród studentów przyjętych byli przyszli arabiści (np. B. Kokot, T. Polanowski, K. Skarżyńska), chociaż tej specjalizacji jeszcze formalnie nie było; dwa lata później uruchomiono „ścieżkę arabistyczną” na turkologii.

We wrześniu 1951 r. wydano rozporządzenie⁹² w sprawie utworzenia studiów przygotowawczych w niektórych uczelniach (m.in. UJ), bo sprawa była pilna – liczba kandydatów posiadających stosowne do podjęcia studiów wykształcenie, szczególnie wśród preferowanych warstw społecznych, nie gwarantowała zapewnienia pokrycia kadrowych potrzeb gospodarki państwa. W pewnym sensie akt ten był logiczną kontynuacją wydanego w 1945 r. o uruchomieniu roku wstępnego na uczelniach wyższych⁹³,

⁸⁷ Ibidem, s. 14–16.

⁸⁸ A UW, Wydz. Filolog. WFil-62 WFil-4211, Wydz. Komisja Rekrut. 1951/52, Kandydaci przyjęci w II terminie na I rok studiów w akad. 1951/52, sekcja: orientalistyka, Warszawa, 1.10.1951, s. 40.

⁸⁹ A UW, Wydz. Filolog. WFil-62 WFil-4211, Wydz. Komisja Rekrut. 1951/52, Pismo Komisji Uczelnianej (omyłkowo adresowane do Wydziału Historycznego zamiast Filologicznego), 12.09.1951, s. 39.

⁹⁰ A UW, Wydz. Filolog. WFil-62 WFil-4211, Wydz. Komisja Rekrut. 1951/52.

⁹¹ A UW, WFil-495, Pismo Dziekanatu Wydziału Filologicznego UW do Rektoratu UW, nr Fil 1698/52, 7.10.1952.

⁹² Rozporządzenie Min. Szkół Wyższych i Nauki z 15 września 1951 r. w sprawie utworzenia studiów przygotowawczych w niektórych szkołach wyższych, Dz.U. 1951 Nr 48, poz. 355.

⁹³ Dekret z 24 maja 1945 r. o utworzeniu wstępnego roku studiów w szkołach wyższych, Dz.U. Min. Ośw. 1945 Nr 2, poz. 53 (przedruk za Dz.U.P. 1945, Nr 21, poz. 122).

który przygotowywał ich w ciągu jednego roku studiów do egzaminu uprawniającego do wstąpienia na pierwszy rok uniwersytetu⁹⁴.

W 1952 r. na orientalistykę na UJ egzamin wstępny (obowiązywał egzamin ze znajomości j. obcego – mógł to być niem., ros., ang. lub fr. – oraz z nauki o Polsce współczesnej, a także pytanie z literatury polskiej) zdało dziewięć osób, nie przyjęto dwie. Przyjęci to trzej mężczyźni i cztery kobiety; prawie połowa z nich mieszkała w Krakowie, a ponieważ przyznano cztery miejsca w akademiku, 100% kandydatów potrzebujących zakwaterowania w domu studenckim je otrzymało. Przyznano także cztery stypendia całkowite⁹⁵.

W tym samym roku na UW II Komisja Wydziału Filologicznego UW „dla doboru kandydatów na I rok studiów w zakresie filologii obcych przeprowadziła zasadniczy egzamin piśmienny 9 sierpnia bieżącego roku oraz w terminie dodatkowym 20 i 23 sierpnia br. i w drugim terminie 12 września br.”⁹⁶. Na orientalistykę zgłosiło się 34 kandydatów, stawilo się na egzamin 30. Wszystkich kandydatów podzielono na trzy grupy, kandydatów na anglistykę, hungarystkę i orientalistykę zebrano w sali drugiej. Po otwarciu kopert z tematami nadesłanymi przez Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego okazało się, że tematy dla orientalistów i hungarystów, „którzy mogli pisać w dowolnym języku europejskim, okazały się zbieżne z tematami dla anglistów”⁹⁷. Przez dowolne języki europejskie rozumiano: angielski, francuski, łaciński, niemiecki i rosyjski. Podczas egzaminów obowiązywał zakaz korzystania ze słowników. Do egzaminu z języka niemieckiego przystąpiła tylko jedna osoba – właśnie kandydatka na orientalistykę.

Przykładowe tematy wypracowań: „Złot Młodych Przodowników”, „Bohaterstwo Młodzieży Radzieckiej”. Egzaminy pisemne zdawało 30 kandydatów na orientalistykę, z nich do ustnego przystąpiło 29. Egzaminy ustne obejmowały nauki o Polsce i świecie współczesnym oraz historię literatury polskiej, jak też egzamin z języka obcego (ten ostatni jako poprawkowy w przypadku niezdania egzaminu pisemnego). Oprócz tego wszystkich kandydatów pytano o cele lub powody wyboru danego kierunku studiów. Instrukcja Ministerstwa określała jednoznacznie, że pytania zasadnicze muszą być

⁹⁴ *Spis wykładów UJ... 1946/47...*, s. 10.

⁹⁵ AUJ, SIII 261, Lista przyjętych. Protokół Wydziałowej Komisji dla Doboru Kandydatów na I rok Studiów, Filologia Orientalna, Kraków, 23.08.1952.

⁹⁶ AUW, WFil-63 WFil-4211 Wyzd. Komisja Rekrut. 1952/53, Sprawozdanie z przebiegu egzaminów na I rok studiów Wydziału Filologicznego (neofilologie), 25.09.1952, s. 11.

⁹⁷ *Ibidem*.

wypisane na biletach, które kandydaci wyciągali; następnie mieli 15 minut na przygotowanie odpowiedzi; potem przystępowali do wypowiedzi. Ustny egzamin odbywał się w sali egzaminacyjnej, tzn. w niej udzielano odpowiedzi, a czas do namysłu kandydaci spędzali w sąsiednim pokoju, pozostając pod „kontrolą aktywu ZMP”⁹⁸.

Poniższa tabela ukazuje, jaki wpływ na przyjęcie na studia wywierały wówczas kwestie ideologiczne.

Tabela 2. UW. Statystyka ocen na ustnych egzaminach wstępnych na orientalistykę w r.a. 1952/53.

UW. Statystyka ocen na ustnych egzaminach wstępnych na orientalistykę w r.a. 1952/53						
	Ocena	Liczba	Ocena	Liczba	Ocena	Liczba
Nauka o Polsce	bdb i db	10	dst	20	ndst	2
Literatura	bdb i db	8	dst	19	ndst	3
J. obcy	bdb i db	2	dst	7	ndst	2

Źródło: Zestawienie przygotowane przez autora na podstawie: AUW, UW Wydz. Filolog. WFiL-63 WFiL-4211 Wydziałowa Komisja Rekrutacyjna 1952/53.

Jak widać po powyższym, na egzaminach wstępnych na filologię piątki ze znajomości języka obcego uzyskało tylko dwóch kandydatów, przeważała znajomość na poziomie dostatecznym. Za to z nauki o Polsce otrzymano 10 ocen bardzo dobrych. Ilustruje to wpływ polityki na sumaryczną punktację ogólną, która decydowała o przyjęciu.

Spośród kandydatów na filologię orientálną w roku szkolnym 1952/53⁹⁹:

- 1) Tegoroczni maturzyści stanowili ogółem pięć osób, w tym: kobiet – dwie, dzieci chłopów – jedno, małorolnych – jeden, dzieci inteligencji – czworo, innych pracowników umysłowych – czworo, zakwalifikowanych jako wybitnie uzdolnione – jeden, członków ZMP - czterech, zasługujących na miejsce w Domu Studenckim – dwoje, w tym kobiet – jedna¹⁰⁰.
- 2) Absolwenci z lat ubiegłych to ogółem 10 osób, w tym: kobiet – siedem, dzieci robotników – dwoje, innych – dwoje, dzieci inteligencji pracującej – siedmioro, dzieci pracowników umysłowych – siedmioro, niezatrudniających sił

⁹⁸ Ibidem, s. 13.

⁹⁹ AUW, Wydz. Filolog. WFiL-32a WFiL-0352 Statystyczne opracowania cząstkowe 1951–1972, Zestawienie liczbowe kandydatów na I rok studiów do szkół wyższych /tegoroczni maturzyści/ w r. szkol. 1952/53.

¹⁰⁰ Ibidem.

najemnych – jedno. Wśród nich: członkowie ZMP – pięć osób, zasługujących na akademik – jedna (w tym kobiet – 1), zasługujących na stypendium – pięć.

Po przeprowadzeniu kwalifikacji merytorycznej Komisja przystąpiła do wytypowania najlepszych kandydatów na studia wyższe. Poza kwalifikacją egzaminacyjną przyjęto ostatecznie sześć osób, w tym czterech „przodowników nauki i pracy społecznej” i dwóch absolwentów Uniwersyteckiego Studium Przygotowawczego¹⁰¹.

W rezultacie na studia orientalistyczne przyjęto 22 osoby (przy limicie – 20)¹⁰². Poniżej dane statystyczne, jako dokument epoki (mowa wyłącznie o kandydatach przystępujących do egzaminu, poza nimi przyjęto sześć osób ze „specjalnego naboru”). Wśród przyjętych w tym roku byli m.in. Alicja Karlikowska¹⁰³, Jarosław Pańko, Wojciech Pożoga¹⁰⁴.

Komisja w raporcie sprawozdawczym umieściła konkluzję: „Były też prace, których autorzy nie potrafili złożyć kilku znośnych zdań w języku obcym, ponieważ byli to na ogół kandydaci na orientalistykę, czy hungarystkę, należy przypuszczać, że liczyli wyłącznie na to, że na owe egzotyczne kierunki nikt poza nimi nie pójdzie, więc, że dostaną się na UW bez konkurencji”¹⁰⁵.

Jesienią na posiedzeniu Rady Naukowej Instytutu Orientalistycznego UW 6 października 1952 r. podsumowano wnioski z tegorocznej rekrutacji: ponieważ poradniki dotyczące kierunków studiów uniwersyteckich opracowane i wydane przez Ministerstwo Szkół Wyższych nie docierały do rąk wszystkich kandydatów, rekrutacja w znacznym stopniu dotyczyła osób przypadkowych. Prof. Stefan Strelcyn wnioskował, żeby przygotować rekrutację na I rok studiów orientalistycznych zawczasu, sięgając po kilka form informowania kandydatów:

- 1) informator o studiach orientalistycznych odbity na powielaczu (rozesyłany przez Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego),
- 2) udzielanie informacji o studiach orientalistycznych w szkołach przez nauczycieli.

¹⁰¹ AUW, WFil-63 WFil-4211 Wyd. Komisja Rekrut. 1952/53, Sprawozdanie z przebiegu egzaminów na I rok studiów Wydziału Filologicznego (neofilologie), 25.09.1952, s. 15.

¹⁰² Ibidem, s. 11–15.

¹⁰³ Późniejsza specjalistka od urdu, prowadziła na arabistyce jego lektorat.

¹⁰⁴ AUW, WFil-63 WFil-4211 Wyd. Komisja Rekrut. 1952/53, Sprawozdanie z przebiegu egzaminów na I rok studiów Wydziału Filologicznego (neofilologie), 25.09.1952, Lista kandydatów przyjętych na I rok fil. orient., 25.08.1952, s. 11–15.

¹⁰⁵ Ibidem, s. 13.

Prof. Ananiasz Zajączkowski zaproponował opracowanie w terminie możliwie szybkim informatora z uwzględnieniem specyficznego charakteru studiów orientalistycznych jako studiów „niechlebnych”, czyli odróżniających się od np. polonistyki czy historii, gdzie istnieją konkretne zapotrzebowania na kadry pedagogiczne.

Prof. Jabłoński dodał, iż należy przy tym pamiętać, że orientalistyka to pięć kierunków studiów¹⁰⁶.

„W szkołach wyższych młodzież pochodząca z klasy robotniczej i pracującego chłopstwa stanowi większość. Jest rzeczą dla każdego zrozumiałą, dlaczego przy równych w zasadzie wynikach egzaminów dajemy pierwszeństwo młodzieży robotniczej i dzieciom pracujących chłopów. To jest przecież trzon inteligencji ludowej”.

Adam Rapacki, Minister Szkolnictwa Wyższego, we wstępie zatytułowanym *Do młodzieży – przed wyborem kierunku nauki i pracy w Informatorze na rok szkolny 1953/54*¹⁰⁷.

Dla kandydatów na studia przygotowano *Informator dla kandydatów do szkół wyższych na rok szkolny 1953/54*, który później ukazywał się co rok aż po lata 90. Oprócz wstępnych informacji o samych kierunkach studiów zawierał także dane o ich lokalizacji, trybie składania podań, procedurach egzaminacyjnych, możliwościach i sposobach uzyskania stypendiów, jak też podstawowe informacje o samych studiach jako takich. Przez lata młodzież, szczególnie ta z prowincji, mogła dzięki nim – były w każdej bibliotece szkolnej szkół średnich – dowiedzieć się także o unikalnych kierunkach, jakie są na nie wymagania, opanowanie jakiego materiału i lektur jest obligatoryjne na poszczególnych egzaminach, a nawet jakie są opłaty za formalności. W przedstawianym tu informatorze aż dziewięć stron poświęcono polityczno-społecznym słowom wstępnym i informacjom ideologicznym.

W okólniku premiera z marca 1953 r. poświęconym doborowi kandydatów na studia wyższe postawiono przed komisjami następujące zadania:

1. Zapewnienie takiego składu klasowego i oblicza moralno-politycznego młodzieży szkół wyższych, aby mogły one najskuteczniej spełnić swe zadania kształcenia

¹⁰⁶ A UW, UW IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 6.10.1952–7.03.1957, Protokół z posiedzenia RN IO UW, 6.01.1952, s. 2.

¹⁰⁷ *Informator dla kandydatów... 1953/54...*, s. 9.

i wychowania inteligencji ludowej [...] 3. pokierowanie wyborem kierunku studiów przez młodzież [...] 5. dokonanie szczególnie starannego doboru kandydatów do Wojskowej Akademii Technicznej, Szkoły Głównej Służby Zagranicznej [...] oraz na studia filozoficzne¹⁰⁸.

W celu zorganizowania naboru kandydatów powołano szkolne, dzielnicowe, miejskie, powiatowe komisje rekrutacyjne, na szczeblu województw – pełnomocników prezydiów wojewódzkich rad narodowych ds. rekrutacji, a w uczelniach – uczelniane komisje ds. rekrutacji i wydziałowe komisje dla doboru kandydatów na I rok studiów¹⁰⁹.

Do zadań Szkolnych Komisji Rekrutacyjnych należały m.in.:

b. dokładne sprawdzenie na podstawie dostarczonych przez ucznia dokumentów i znajomości młodzieży danych dotyczących pochodzenia społecznego i sytuacji materialnej [...] kandydatów.

c. podanie wyczerpującej charakterystyki pod względem przygotowania ogólnego, uzdolnień, zainteresowań, pilności, postawy ideowo-moralnej, cech charakteru, udziału w pracy społecznej [...] ¹¹⁰.

W załączniku do okólnika opracowano terminarz dla procesu naboru kandydatów na I rok studiów:

- do 15 stycznia – powołanie Szkolnych Komisji Rekrutacyjnych,
- do 5 lutego – sporządzenie przez Szkolne Komisje Rekrutacyjne wykazów imiennych kandydatów,
- do 5 marca – powołanie pozostałych Komisji Rekrutacyjnych (wyższych szczebli niż szkolne),
- do 15 marca – przyjmowanie ankiet od absolwentów z lat ubiegłych przez PKR¹¹¹,
- do 10 kwietnia – sprawdzenie danych i przesłanie ankiet i dokumentów ze szkół do PKR,
- od 11 kwietnia do 10 czerwca – sprawdzenie ankiet i ich zaopiniowanie w PKR,

¹⁰⁸ Okólnik nr 31 Prezesa Rady Min. z 2 marca 1953 r. w sprawie zadań i organizacji doboru kandydatów na studia w szkołach wyższych, MP 1953 Nr 29, poz. 363, cz. I.

¹⁰⁹ Ibidem, cz. IV.

¹¹⁰ Ibidem.

¹¹¹ Powiatowa Komisja Rekrutacyjna.

- od 1 do 15 czerwca – badania lekarskie kandydatów w Powiatowych Ośrodkach Zdrowia,
- do 15 czerwca – praca informacyjno-wyjaśniająca przez wszystkie powołane organy na wszystkich szczeblach,
- do 20 czerwca – składanie podań przez kandydatów wraz z kompletem wymaganych dokumentów,
- do 1 sierpnia – zawiadomienie dopuszczonych kandydatów o terminie egzaminów wstępnych,
- od 7 do 20 sierpnia – egzaminy wstępne,
- od 20 do 24 sierpnia – ogłoszenie wyników egzaminów (przyjęcie/ nieprzyjęcie),
- 1 września – rozpoczęcie roku akademickiego.

Tryb zgłaszania się na I rok studiów wyższych wyglądał następująco:

Kandydaci ubiegający się o przyjęcie na I rok studiów składają w szkole średniej „ankiety indywidualne” oraz załączają zaświadczenie o stanie majątkowym rodziców, kandydaci pochodzenia chłopskiego składają nadto zaświadczenie o stopniu wyżywiania się przez ich rodziców (opiekunów) z dostaw obowiązkowych. Formularz ankiety otrzymują w szkole średniej. Podanie o przyjęcie na I rok studiów składają kandydaci w powiatowej (miejskiej, dzielnicowej) komisji rekrutacyjnej¹¹².

Do podania należało załączyć:

- 1) własnoręcznie napisany życiorys,
- 2) metrykę urodzenia,
- 3) świadectwo dojrzałości (w oryginale); ew. dyplom przodownika nauki i pracy społecznej,
- 4) trzy fotografie o wymiarze 37x52 mm, bez nakrycia głowy, na jasnym tle.

Kandydaci ubiegający się o przyznanie stypendium (pieniężnego, mieszkalnego, stołówkowego) powinni byli do podania dołączyć oddzielnie podanie o przyznanie stypendium oraz oddzielnie o mieszkanie w domu akademickim.

Kandydaci, którzy uzyskali świadectwo dojrzałości w latach ubiegłych, składali ankietę i podanie wraz z załącznikami w powiatowych (miejskich, dzielnicowych) komisjach rekrutacyjnych rad narodowych w miejscu stałego zamieszkania¹¹³.

---

¹¹² Ibidem.

¹¹³ *Informator dla kandydatów... 1953/54...*, s. 48.

„Na uniwersytety, na wydziały filologiczne konieczne jest dobre przygotowanie z przedmiotów humanistycznych, z zwłaszcza języka i literatury polskiej (na wszystkie filologie) oraz z języka obcego – na orientalistykę – z języka rosyjskiego, niemieckiego, francuskiego lub angielskiego do wyboru [...]”¹¹⁴.

Kandydatów na filologię orientalną obowiązywały egzaminy wstępne:

- pisemny: z j. obcego (do wyboru: ang., niem., fr., ros. lub łac.),
- ustny: z nauki o Konstytucji lub/ i literatury polskiej¹¹⁵.

W 1953/54 zaplanowano nabór na orientalistykę w Uniwersytecie Warszawskim i w Uniwersytecie Jagiellońskim¹¹⁶.

W *Informatorze o studiach wyższych na rok akademicki 1953/54* znalazła miejsce dosyć obszerna informacja o studiach orientalistycznych – czym są, na co się dzielą, jaki to rodzaj studiów.

VI Studia orientalistyczne

Orientalistyka szkoli pracowników naukowych w dziedzinie filologii orientalnej, tj. zagadnień językowych i kulturalnych Dalekiego, Bliskiego i Starożytnego Wschodu. Studia trwają 5 lat, przy czym po 3 latach następuje specjalizacja naukowa. Studenci 2. i 3. roku mają możliwość kształcenia się w zakresie bibliotekarstwa i muzealnictwa orientalnego oraz mogą uzyskać przeszkolenie wydawnicze. Należy dodać, że studium orientalistyki nie szkoli kandydatów do służby konsularnej, ani do służby handlu zagranicznego. Absolwenci orientalistyki mogą zostać pracownikami naukowymi lub bibliotecznymi, zajmować się pracą przekładową lub wydawniczą, albo pracować w dziedzinie muzealnictwa w działach wschodnich.

Wobec braku podręczników orientalnych studenci muszą przede wszystkim pracować w bibliotekach zakładowych.

Kandydaci na orientalistykę powinni przede wszystkim odznaczać się uzdolnieniami językowymi, i biegłą znajomością przynajmniej jednego obcego języka, ponieważ studia orientalistyczne wymagają lektury w czterech głównych językach (rosyjski, angielski, francuski, niemiecki), które student musi opanować biernie (umiejętność czytania) w ciągu studiów. Przy opanowywaniu orientalnych systemów graficznych pożądane są też uzdolnienia rysunkowe. [...]

¹¹⁴ Ibidem, s. 23.

¹¹⁵ Ibidem, s. 25.

¹¹⁶ Ibidem, s. 35.

Instytut Orientalistyczny UW obejmuje następujące kierunki:

- 1) sinologia – język chiński, japoński
- 2) turkologia – turecki, arabski, perski
- 3) Starożytny Wschód – hetycki, akadyjski, sumeryjski
- 4) semitystyka – abisyński, hebrajski, aramejski
- 5) egiptologia – egipski, koptyjski, arabski
- 6) altaistyka – mongolski, mandżurski, staroturecki

W porozumieniu z kierownikiem katedry student może obrać inny język pomocniczy z innej katedry. W zasadzie przewiduje się studia tylko w obrębie jednego z sześciu wymienionych kierunków.

Na UJ (katedra filologii orientalnej) **reprezentowany jest kierunek arabi-
styczny**¹¹⁷, przy szerokim uwzględnieniu turkologii¹¹⁸.

W 1953 r. w skład Komisji Rekrutacyjnej na Wydziale Filologicznym UW weszli (m.in.): Komisja I (skład ośmioosobowy, w tym dwóch członków ZMP) – przewodniczący, prodziekan prof. W. Kotański i dr Stanisław Frybes; Komisja II (skład siedmioosobowy, w tym dwóch członków ZMP) – przewodniczący, dziekan, prof. Zdzisław Libera i prof. Mieczysław Brahmner¹¹⁹.

Limit naboru na orientalistykę w 1953 r. dla UJ wynosił 10 miejsc¹²⁰, a na UW – 20¹²¹. Według innego źródła limit miejsc na I rok studiów jednolitych na orientalistykę na UW wynosił 21 miejsc, przy czym stan na 31 grudnia 1953 r. wynosił 20¹²². Trzeba podkreślić, że nie była to mała liczba, zważywszy że ówczesny nabór na I rok polonistyki na UW ograniczono do 28 miejsc na studiach jednolitych dziennych (anglistyce – 10, romanistyce – 12, ukrainistyce – 15 etc.)¹²³.

¹¹⁷ Wytłuszczenie autora.

¹¹⁸ *Informator dla kandydatów...* 1953/54..., s. 103–104.

¹¹⁹ AUW, Wydz. Filolog. WFil-64 WFil-4211 Wydz. Komisja Rekrut. 1953/54, Pismo poufne Prorektora UW do Dziekana Wydziału Filologicznego UW, Nr VI-768/53, 2.07.1953, s. 3.

¹²⁰ AUJ, WFlg 14, Rekrutacja. Limity rekrutacyjne na 1953 i 1954 rok, Tablica nr 1, brak paginacji.

¹²¹ AUW, IO-0070, Posiedzenia Rady Naukowej IO Orientalistycznego 6.10.1952–7.03.1957, Protokół z posiedzenia Rady Instytutu Orientalistycznego UW, ref. 91-2/2 Ab, 19.06.1953, s. 16.

¹²² *Ibidem*, s. 3.

¹²³ AUW, WFil-61, WFil-120 Rekrutacja. Podstawowe zasady prawne, 1951–1969, Załącznik nr 1 do planu limitów rekrutacyjnych na I rok studiów na Wydziale Filologii na rok 1953.

Do egzaminu pisemnego kwalifikacyjnego dopuszczono 34 kandydatów¹²⁴ na I rok studiów orientalistycznych na Wydziale Filologicznym UW, zgłosiło się 31¹²⁵. W pierwszym terminie zgłosiły się 33 osoby.

Przedmiotami egzaminu wstępnego były:

1. Nauka o Konstytucji (1 bdb, 8 db, 19 dst i 6 ndst).
2. Historia literatury polskiej (1 bdb, 13 db, 19 dst).
3. Języki obce (ros., ang., fr., niem.). Angielski zdawała jedna osoba (db), francuski – również jedna (dst), rosyjski – 23 osoby (5 db, 8 dst, pozostałe ndst) i niemiecki – dziewięciu kandydatów (3 bdb, 1 db, 3 dst, 2 ndst). W terminie poprawkowym j. obce (ros.) zdały cztery osoby (dst), sześć nie zdało i dwie osoby nie zdały niemieckiego¹²⁶.

Zdały 22 osoby, jedna nie została przyjęta z braku miejsc. Przyjęto 21 kandydatów (23.09.1953)¹²⁷, spośród nich stypendium mieszkaniowe przyznano czworgu studentów I roku orientalistyki (w tym jednej kobiecie)¹²⁸ – w 1953 r. działał m.in. dom studencki przeciwgruzliczy przy ul. Górnośląskiej¹²⁹.

W r.a. 1954/55 na egzamin wstępny na orientalistykę na UW zgłosiło się 37 kandydatów, w tym 25 pochodziło z rodzin inteligencji pracującej, dziewięciu – robotniczych, pięciu – chłopskich i dwoje z innych. Limit miejsc wynosił 20. Limity rekrutacyjne w 1954 r. dla UJ były takie same jak w roku poprzednim – 10 miejsc na filologię orientálną na I rok studiów jednolitych¹³⁰.

Egzamin pisemny dla (m.in.) orientalistów odbywał się w sali 2 i 3 Pałacu Kazimierzowskiego oraz w sali seminaryjnej filologii klasycznej (tu pisała pracę w j. łac. jedna kandydatka na orientalistykę). Na egzamin przybyło 35 kandydatów na orientalistykę.

¹²⁴ A UW, Wydz. Filolog. WFil-64 WFil-4211 Wydz. Komisja Rekrut. 1953/54, Pismo Wydziału Filologicznego, 7.08.1953, s. 55.

¹²⁵ A UW, Wydz. Filolog. WFil-64 WFil-4211 Wydz. Komisja Rekrut. 1953/54, Lista nr 1 kandydatów na I-szy rok studiów Wydziału Filologicznego UW dopuszczonych do egzaminu pisemnego kwalifikacyjnego, 3.08.1953, karta 1 i 2.

¹²⁶ A UW, Wydz. Filolog. WFil-64 WFil-4211 Wydz. Komisja Rekrut. 1953/54, Sprawozdanie, s. 10.

¹²⁷ A UW, Wydz. Filolog. WFil-64 WFil-4211 Wydz. Komisja Rekrut. 1953/54, Pismo Dziekana Wydziału Filologicznego do Instytutu Orientalistycznego, Nr W Fil-8a-30/53, 23.09.1953.

¹²⁸ A UW, WFil-495, Pismo Dziekana Z. Libery do Zarządu Ośrodków Akademickich Ekspozytura, 22.09.1953.

¹²⁹ B. Brzostek, op. cit., s. 97.

¹³⁰ AUJ, WFlg 14, Rekrutacja. Limity rekrutacyjne na 1953 i 1954 rok, Tablica nr 1, brak paginacji.

W początkowej fazie egzaminu miał miejsce wypadek korzystania z tekstu przygotowanego w domu. Sprawa dotyczyła kandydata na filologię orientalną, NN. Wyżej wymieniony przepisywał pracę z uprzednio przygotowanego tekstu. Na zapytanie, „Skąd kandydat otrzymał ów tekst?“, zapytany stwierdził, że przygotował go sobie w domu. Kandydat uchwałą komisji został skreślony z listy kandydatów¹³¹.

W 1954 r. pojawiły się w procesie doboru kandydatów niewielkie korekty (zarządzenie w sprawie egzaminów wstępnych)¹³² – wydłużono o dzień okres przeprowadzania egzaminów wstępnych¹³³, określono czas trwania egzaminu pisemnego (obowiązywały dwa – pisemny i ustny) na 4 godziny bez wliczenia czasu na podyktowanie i przepisanie tematów¹³⁴. Egzamin ustny musiał przebiegać wobec wszystkich członków komisji¹³⁵ i trwać od 15 do 20 minut na jednego kandydata bez wliczenia czasu na przygotowanie odpowiedzi¹³⁶.

Egzaminy ustne odbyły się w dwóch terminach: 9–13 sierpnia i 11 września 1954 r.¹³⁷ Przykładowe tematy (po jednym z trzech) egzaminów pisemnych:

j. ros. – *Istoriczeskije korni polsko-sowieckoj družby*,

j. ang. – *What does the World Peace Movement mean to every honest man and woman?*,

j. fr. – *Situation politique de la France*,

j. niem. – *Die Aufgaben der heutigen Jugend*,

j. łaciński – *Charakterystyczne cechy gospodarki formacji niewolniczej*.

Kandydaci na orientalistykę uzyskali ogółem następujące oceny: 3 bdb, 8 db, 5 dst i 18 ndst¹³⁸.

Po ustnych przyjęto 19 kandydatów na I rok studiów. Nie zakwalifikowano 12 osób. Egzaminów wstępnych nie zdało sześć osób.

¹³¹ A UW, WFil 60-65 WFil-4211 Wydz. Komisja Rekrut. 1954/55, Protokół z egzaminu pisemnego dla kandydatów na I-szy rok studiów neofilologicznych, 6.08.1954, s. 76–77.

¹³² Zarządzenie Min.: Szk. Wyż., Ośw. i Zdrowia z 25 maja 1954 r. w sprawie egzaminów wstępnych i regulaminu uczelnianych komisji ds. rekrutacji i wydziałowych komisji dla doboru kandydatów na I rok studiów w szkołach wyższych, MP 1954 Nr 55, poz. 755.

¹³³ *Ibidem*, § 7.

¹³⁴ *Ibidem*, § 10.

¹³⁵ *Ibidem*, § 16.

¹³⁶ *Ibidem*, § 18.

¹³⁷ A UW, WFil 60-65 WFil-4211 Wydz. Komisja Rekrut. 1954/55.

¹³⁸ A UW, WFil 60-65 WFil-4211 Wydz. Komisja Rekrut. 1954/55, Protokół opisowy z działalności Komisji Rekrutacyjnej Wydziału Filologicznego – neofilologii, nr ref. WF 34-8/54, 21.09.1954, s. 7.

Łącznie na rok szkolny 1954/55 przyjęto 20 kandydatów na orientalistykę¹³⁹, nie przyjęto 18 kandydatów¹⁴⁰, dwie osoby przyjęto bez egzaminów: Agnieszkę Łobacz i Mikołaja Melanowicza¹⁴¹. Skład społeczny przyjętych kandydatów to: 10 pochodzących z rodzin inteligencji pracującej, sześciu – robotniczych, dwoje – chłopskich, jeden z innych¹⁴². Wśród przyjętych na orientalistykę było dwóch członków PZPR, 13 – ZMP (w tym 9 osób – członkowie aktywu)¹⁴³.

Przyjmując kandydatów staraliśmy się przyjąć najlepszych, tak pod względem naukowym, jak i ideologicznym. [...] Jedna z kandydatek powiedziała, że jest wzruszona z powodu opieki, jaką ją otoczyła organizacja ZMP-owska na UW. Planowaliśmy szereg rozrywek kulturalnych. Odbyła się zabawa w sali kolumnowej, wycieczka statkiem do Młocin, kandydaci byli także w Cyrku Czeskim. Frekwencja na wszystkich imprezach była dostateczna. Szereg osób nie przyszło, ponieważ brakowało im funduszy. [...] Wszyscy członkowie Komisji Rekrutacyjnej II są towarzyszami partyjnymi, oprócz przewodniczącego Komisji prof. dr Reichmana¹⁴⁴.

Zaczęła się niewielka, ale „odwilż”. 22 czerwca 1955 r. wydano zarządzenie¹⁴⁵: na stanowisko sekretarza komisji, uprzednio zajmowane przez przedstawiciela ZMP, przewidziano pomocniczego pracownika nauki¹⁴⁶. Sprecyzowano i ujednotaczono dla wszystkich szkół wyższych termin egzaminu pisemnego – 6 sierpnia 1955 r.¹⁴⁷ Na Konferencji Rektorów Szkół Wyższych, która odbyła się 3 sierpnia, ustalono limit

¹³⁹ AUW, WFil 60-65 WFil-4211 Wydz. Komisja Rekrut. 1954/55, Zestawienie liczbowe przyjętych kandydatów na I rok studiów wyższych w r. szkol. 1954/55, s. 97.

¹⁴⁰ AUW, WFil 60-65 WFil-4211 Wydz. Komisja Rekrut. 1954/55, Zestawienie liczbowe nieprzyjętych kandydatów na I rok studiów wyższych w r. szkol. 1954/55, s. 96.

¹⁴¹ AUW, WFil 60-65 WFil-4211 Wydz. Komisja Rekrut. 1954/55, Protokół Wydziałowej Komisji Rekrutacyjnej Wydziału Filologicznego-neofilologii, s. 99.

¹⁴² AUW, WFil 60-65 WFil-4211 Wydz. Komisja Rekrut. 1954/55, Sprawozdanie Komisji Rekrutacyjnej II Wydziału Filologicznego, 1.09.1954, s. 5.

¹⁴³ Ibidem, s. 6.

¹⁴⁴ AUW, WFil 60-65 WFil-4211 Wydz. Komisja Rekrut. 1954/55, Sprawozdanie Komisji Rekrutacyjnej II Wydziału Filologicznego, 1.09.1954, s. 6.

¹⁴⁵ Zarządzenie Min.: Szk. Wyż., Ośw. i Zdrowia z 22 czerwca 1955 r. zmieniające zarządzenie z 25 maja 1954 r. w sprawie egzaminów wstępnych i regulaminu uczelnianych komisji ds. rekrutacji i wydziałowych komisji dla doboru kandydatów na I rok studiów w szkołach wyższych, MP 1955 Nr 63, poz. 747.

¹⁴⁶ Ibidem, § 27.

¹⁴⁷ Ibidem, § 7.1.

miejsc na orientalistykę w r.a. 1955/56 na 20 (liczba ta obejmowała jednak także repetentów)¹⁴⁸.

Podczas procesu rekrutacji na UW na orientalistykę 11 kandydatów nie zdało egzaminu, a z braku miejsc nie przyjęto dziewięciu osób. Przy czterech nazwiskach znalazła się adnotacja „Nie przyjęć”¹⁴⁹. 26 kandydatów zostało przyjętych na I rok studiów¹⁵⁰, wśród nich byli Józef Pacholczyk (późniejszy arabista), Krzysztof Byrski (późniejszy indolog), Barbara Czerniak (późniejsza arabistka), Bolesław Korzeniowski (późniejszy iranista), Andrzej Ługowski (późniejszy indolog)¹⁵¹. Na turkologii studiowało łącznie 33 słuchaczy: osiem osób na I roku, siedem na II, sześć na III, dziewięć na IV i trzy na V¹⁵².

2.1.3. Lata 1956–1959

Kolejne modyfikacje dotknęły trybu naboru kandydatów w 1956 r.¹⁵³, część z nich wynikała z postępującej kroczkami „odwilży”. Akt podkreślał¹⁵⁴ konieczność spełnienia trzech warunków, aby kandydat został dopuszczony do studiów wyższych:

- wykształcenie przygotowujące do studiów wyższych,
- złożenie z wynikiem pomyślnym egzaminów wstępnych,
- zakwalifikowanie do studiów przez komisję rekrutacyjną.

Świeżo upieczeni absolwenci szkół średnich mieli składać podania w swoich macierzystych szkołach, absolwenci z lat uprzednich – bezpośrednio w szkołach wyższych, w których chcieli studiować (w terminie od 15 kwietnia do 15 maja)¹⁵⁵. Zlikwidowano pośredników opiniujących ich podania – dzielnicowe, miejskie, powiatowe etc. komisje

¹⁴⁸ A UW, Wydz. Filolog. WFil-66 WFil-4211 Wydz. Komisja Rekrut. 1955/56, Pismo Prorektora UW do Dziekana Wydziału Filologicznego, nr ref. P-24a/14/55, 10.08.1955, s. 1.

¹⁴⁹ A UW, Wydz. Filolog. WFil-66 WFil-4211 Wydz. Komisja Rekrut. 1955/56, Protokół Wydziałowej Komisji dla doboru kandydatów na I rok studiów Wydział Filologiczny, 17.09.1955, adnotacja „nie przyjęć”, s. 77.

¹⁵⁰ A UW, Wydz. Filolog. WFil-66 WFil-4211 Wydz. Komisja Rekrut. 1955/56.

¹⁵¹ Ibidem, Protokół Wydziałowej Komisji dla doboru kandydatów na I rok studiów Wydział Filologiczny, 17.09.1955, s. 70–77.

¹⁵² A UW, Wydz. Filolog. WFil 412 Programy i plany studiów. 1954–56, Zestawienie godzin programowych, 28.06.1954, Tablica nr 3, Wydział Filologiczny, projekt planu na rok 1955, semestr letni 1954/55.

¹⁵³ Zarządzenie Min. Szk. Wyż. z 7 czerwca 1956 r. w sprawie trybu doboru kandydatów oraz warunków dopuszczenia na I rok studiów w szkołach wyższych, MP 1956 Nr 49, poz. 566.

¹⁵⁴ Ibidem, § 2.

¹⁵⁵ Ibidem, § 3.2.

rekrutacyjne. Dobór kandydatów przeprowadzały wyłącznie komisje uczelni (uczelniane, wydziałowe)¹⁵⁶. Jednoznacznie określono zadania tychże komisji („1. przeprowadzenie egzaminów wstępnych, 2. kwalifikowanie kandydatów [...] na podstawie oceny wyników egzaminu wstępnego [...], 3. opiniowanie podań o [...] stypendium lub miejsce w domu studenckim”¹⁵⁷), pozostawiając jednak (przekonstruowaną, ze zmianą akcentów¹⁵⁸) hierarchię pierwszeństwa – przy równych wynikach egzaminów – w doborze kandydatów wg kryteriów klasowych:

- 1) dzieci przodowników pracy, racjonalizatorów, robotników zatrudnionych w produkcji przemysłowej i rolniej, w budownictwie i transporcie, członków spółdzielni produkcyjnych, nauczycieli, inteligencji technicznej i twórczej, 2) dzieci chłopów mało- i średniorolnych, pracowników fizycznych i umysłowych niewymienionych w pkt. 1 oraz rzemieślników – członków spółdzielni pracy. 2. Przy kwalifikowaniu należy brać pod uwagę również postawę moralno-społeczną kandydata¹⁵⁹.

Należy podkreślić, że zmienił się też skład komisji uczelnianych – teraz należeli do nich wyłącznie pracownicy naukowcy i przedstawiciele związków zawodowych¹⁶⁰, inne „czynniki” mogły zostać zaproszone, ale nie były już ich obowiązkowymi uczestnikami¹⁶¹.

Na wymagany komplet dokumentów kandydata na I rok studiów składały się:

- 1) własnoręcznie napisany życiorys,
- 2) ankieta indywidualna na ustalonym formularzu,
- 3) metryka urodzenia,
- 4) oryginał świadectwa dojrzałości,
- 5) trzy fotografie (37x52 mm) bez nakrycia głowy, na jasnym tle,
- 6) świadectwo lekarskie wraz z kartą zdrowia,

---

¹⁵⁶ Ibidem, § 4.1.

¹⁵⁷ Ibidem, § 4.3.1–3.

¹⁵⁸ Rozporządzenie Min.: Szkół Wyższych i Nauki, Ośw., Zdrowia oraz Spr. z 1 czerwca 1951 r. w sprawie trybu postępowania przy przyjmowaniu kandydatów na I rok studiów do szkół wyższych na rok szkolny 1951/52, Dz.U. 1951 Nr 31, poz. 246, § 10.

¹⁵⁹ Zarządzenie Min. Szk. Wyż. z 7 czerwca 1956 r. w sprawie trybu doboru kandydatów..., MP 1956 Nr 49, poz. 566, § 5.1.1–2 i § 5.2.

¹⁶⁰ Ibidem, § 7.2.

¹⁶¹ Ibidem, § 9.1 i 9.2.

- 7) kandydaci ubiegający się o przyznanie stypendium/ o miejsce w domu studenckim – składali podanie o przyznanie stypendium oraz oddzielną prośbę o miejsce w domu studenckim wraz z zaświadczeniem stwierdzającym stan majątkowy rodziny kandydata, potwierdzonym przez zakład pracy i prezydium rady narodowej. Do dokumentów absolwentów szkół z danego roku dołączano charakterystykę kandydata, a absolwenci szkół z lat ubiegłych zobowiązani byli dołączyć opinię zakładu pracy¹⁶².

Kandydaci na filologię słowiańską i orientalną zdawali obowiązkowo egzaminy wstępne:

- 1) pisemny z języka obcego nowożytnego (do wyboru przez kandydata),
- 2) ustny z języka obcego (wybranego na egzaminie pisemnym) oraz ustny z literatury polskiej¹⁶³.

Poinformowano także, że egzamin ustny z literatury polskiej może zawierać pytania z zakresu gramatyki języka polskiego¹⁶⁴.

O dopuszczeniu do egzaminu wstępnego i jego terminie kandydaci powinni byli zostać zawiadomieni przez uczelnianą komisję ds. rekrutacji w terminie do 25 czerwca¹⁶⁵. Egzaminy odbywały się od 2 do 15 lipca¹⁶⁶. Zaplanowano następujący przebieg egzaminu pisemnego:

1. Bezpośrednio przed rozpoczęciem egzaminu przewodniczący komisji wydziałowej otwiera w obecności członków komisji i egzaminatorów kopertę zawierającą ustalone tematy i ogłasza je zdającym, następnie dyktuje je i pisze na tablicy. Tematy do chwili ujawnienia ich na sali są tajemnicą służbową¹⁶⁷.
2. Uczestnikom zostaje rozdany osteplowany pieczęcią uczelni papier, przy czym przed opuszczeniem sali egzaminowany musi zwrócić wszystkie otrzymane arkusze. Zdającym nie wolno przynosić na egzamin papieru ani pomocy naukowych. Egzamin trwa 4 godziny (nie wliczając czasu przeznaczonego na podyktowanie i przepisanie tematu) pod ścisłą kontrolą¹⁶⁸. Kandydat, który korzystał

¹⁶² Ibidem, Załącznik 1.

¹⁶³ Ibidem, Załącznik 2.

¹⁶⁴ Ibidem, Załącznik 2.

¹⁶⁵ Ibidem, Załącznik 3 § 5.

¹⁶⁶ Ibidem, Załącznik 3 § 10. 7.

¹⁶⁷ Ibidem, Załącznik 3 § 11.8.

¹⁶⁸ Ibidem, Załącznik 3 § 13.

z cudzej pomocy (lub posługiwał się środkami pomocniczymi) albo pomagał innym, zostawał skreślony z listy zdających przez przewodniczącego¹⁶⁹.

W praktyce egzamin pisemny polegał na napisaniu wypracowania¹⁷⁰ na jeden wybrany z 3–4 tematów. Egzamin ustny przebiegał wyłącznie w obecności wszystkich członków komisji, każdy z nich miał prawo zadawania pytań, które nie mogły jednak wykraczać poza materiał ustalony programem szkoły średniej¹⁷¹. Oceną ostateczną z egzaminów była ocena łączna z egzaminu pisemnego i ustnego¹⁷².

W r.a. 1956/57 zaplanowano przyjęcie 20 kandydatów¹⁷³ na I rok studiów orientalistycznych UW, w tym 19 miało być absolwentami z bieżącego roku. Liczba zgłoszeń wyniosła 81¹⁷⁴. Ostatecznie było 108 kandydatów¹⁷⁵. Dla studentów I roku orientalistyki zaplanowano siedem stypendiów całkowitych i trzy częściowe¹⁷⁶. S. Strelcyn podał na bieżąco – w 1956 r. – nieco inne dane: limit 25 osób na 10 kierunków specjalizacji¹⁷⁷.

Egzamin pisemny polegał na przygotowaniu bez pomocy słownika wypracowania pisemnego na obrany temat (jeden z trzech) we wskazanym przez kandydata języku nowożytnym (ros., ang., niem., fr.).

Wielu kandydatów uzyskało oceny niedostateczne, co „skłoniło Komisję rekrutacyjną do dopuszczenia wszystkich kandydatów do egzaminu ustnego”¹⁷⁸. Egzamin ustny obejmował pytania z zakresu historii literatury polskiej i nauki o Konstytucji oraz rozmowę na temat obranego kierunku studiów i odbywał się systemem wyciągania kartek z tematami.

Do egzaminu pisemnego przystąpiło 106 osób, do ustnego dopuszczono tyle samo, nie zgłosiło się pięć osób, przystąpiło do ustnego 101 kandydatów. Ogólną

¹⁶⁹ Ibidem, Załącznik 3 § 14.

¹⁷⁰ Ibidem, Załącznik 3 § 15.

¹⁷¹ Ibidem, Załącznik 3 § 19.

¹⁷² Ibidem, Załącznik 3 § 20.3.

¹⁷³ AUW, IO-0080 Posiedzenia Komisji Naukowej IO 23.02.1950–30.06.1956, Protokół z zebrania pracowników Instytutu Orientalistycznego z 30 czerwca 1956 r.

¹⁷⁴ AUW, WFil-4211 Wydz. Komisja Rekrut. 1956/57, Zadania planowe na rok 1956/57, nr ref. D-33-68/56, s. 1.

¹⁷⁵ AUW, IO-0080 Posiedzenia Komisji Naukowej IO 23.02.1950–30.06.1956, Protokół z zebrania pracowników Instytutu Orientalistycznego, 30.06.1956.

¹⁷⁶ AUW, WFil-4211 Wydz. Komisja Rekrut. 1956/57, Pismo Oddziału Organizacji i Toku Studiów do Dziekana Wydziału Filologicznego, nr ref. D-33-68/56, 3.07.1956, s. 5.

¹⁷⁷ S. Strelcyn, *Uwagi krytyczne o sytuacji orientalistyki polskiej i perspektywach jej rozwoju*, PO 1956, nr 3, s. 320.

¹⁷⁸ AUW, IO-0080 Posiedzenia Komisji Naukowej IO 23.02.1950–30.06.1956, Protokół z zebrania pracowników Instytutu Orientalistycznego, 30.06.1956.

ocenę niedostateczną otrzymało 19 osób, dostateczną – 51, dobrą – 28 i bardzo dobrą – trzy¹⁷⁹.

Wśród kandydatów najliczniej reprezentowane były dzieci inteligencji pracującej (68 osób)¹⁸⁰, przy czym 50% przyjętych rekrutowało się ze szkół warszawskich¹⁸¹. W rezultacie kwalifikacji przyjęto na orientalistykę 26 osób (przy limicie 20). 27 osób nie zdało egzaminu wstępnego, 55 nie zostało przyjętych ze względu na brak miejsc¹⁸².

Według listy przyjętych w tym roku akademickim przyjmowano na orientalistykę, z uwzględnieniem jako wydzielonego kierunku arabistyki, łącznie na: turkologię, arabistykę, egiptologię, indianistykę, sinologię, japonistykę, Bliski Wschód. Na arabistykę przyjęto 11 osób (w tym sześć kobiet), m.in. Alinę Niedzielską i Rajmunda Szwaba¹⁸³. Stypendia całkowite i miejsca w akademiku uzyskały dwie osoby (1 mężczyzna i 1 kobieta), stypendium częściowe i miejsca w akademiku – jeden mężczyzna. Przyznano też jedno stypendium częściowe (kobiecie)¹⁸⁴.

Lista osób nieprzyjętych wymienia 53 osoby¹⁸⁵, z nich 20 osób nie zdało egzaminów, a pięć osób nie zgłosiło się¹⁸⁶.

W tym samym roku akademickim Katedra Filologii Orientalnej UJ przyjęła ośmiu (10 według innego źródła¹⁸⁷) kandydatów¹⁸⁸, chociaż limit wynosił 10 miejsc, a kandydatów było 51. Z braku miejsc nie przyjęto 20 osób. Ocenę niedostateczną z egzaminów otrzymało 21 osób¹⁸⁹.

¹⁷⁹ AUW, WFil-4211 Wydz. Komisja Rekrut. 1956/57, Sprawozdanie Komisji Egzaminacyjnej dla doboru kandydatów na I-szy rok studiów filologii angielskiej, romańskiej i orientальной w r.a. 1956/57, 18.09.1956, s. 3.

¹⁸⁰ Ibidem.

¹⁸¹ Ibidem, s. 4.

¹⁸² AUW, WFil-4211 Wydz. Komisja Rekrut. 1956/57, Zestawienie liczbowe przyjętych na I-szy rok studiów wyższych po egzaminach wstępnych w trybie normalnym, brak daty, brak numeru referencyjnego.

¹⁸³ AUW, WFil-4211 Wydz. Komisja Rekrut. 1956/57, Lista przyjętych na I-szy rok studiów filologii orientальной w roku akad. 1956/57, 27.09.1956, s. 70.

¹⁸⁴ AUW, WFil-4211 Wydz. Komisja Rekrut. 1956/57, Lista przyjętych na I rok studiów filologii orientальной w roku akad. 1956/57, 14.07.1956, s. 72.

¹⁸⁵ Ibidem, s. 73.

¹⁸⁶ AUW, WFil-4211 Wydz. Komisja Rekrut. 1956/57, Lista nie przyjętych na I rok studiów filologii orientальной w roku akad. 1956/57 z powodu złożenia egzaminu z wynikiem niedostatecznym, 14.07.1956, s. 74.

¹⁸⁷ *Kronika UJ za r.a. 1956/57*, WUJ, Kraków 1961, s. 35.

¹⁸⁸ S. Strelcyn, *Uwagi krytyczne...*, s. 320.

¹⁸⁹ *Kronika UJ za r.a. 1956/57...*, s. 35.

W 1956 r. opublikowano Regulamin studiów w szkołach wyższych¹⁹⁰, który wszedł w życie 1 października tegoż roku. Równocześnie utracił moc obowiązującą Regulamin studiów pierwszego stopnia i studiów jednolitych z 1 września 1952 r. wraz z późniejszymi zmianami¹⁹¹. W zakresie naboru kandydatów nowy dokument nie wniósł zmian.

W czerwcu 1957 r. Minister Szkolnictwa Wyższego wydał zarządzenie¹⁹² w sprawie trybu doboru kandydatów zmieniające taki sam akt z 7 czerwca 1956 r., ale modyfikacje w nim zawarte właściwie nie dotyczyły kandydatów na studia orientalistyczne ani nie wprowadzały głębokich zmian w życie samej uczelni i jej pracowników.

W trakcie egzaminów wstępnych na UW klasyfikowano kandydatów m.in. wg konkretnych kierunków orientalistyki, które chcieli studiować, np. sinologii (m.in. Włodzimierz Kruszewski)¹⁹³, ale także ogólnie – orientalistyki (np. Barbarę Stawicką); niektórzy z kandydatów przystępowali do egzaminów (termin jesienny) po odwołaniach (np. B. Stawicka)¹⁹⁴. Rok ten obfitował w kandydatów na studia orientalistyczne¹⁹⁵ – podczas rekrutacji na jedno miejsce przypadało ośmiu kandydatów¹⁹⁶. Przykładowo na liście nr 1 znalazło się 19 kandydatów na orientalistykę¹⁹⁷, na liście nr 2 – 18¹⁹⁸, na liście nr 5 – 39¹⁹⁹, na liście nr 6 – dziewięciu²⁰⁰, na liście nr 7 – siedmiu²⁰¹.

¹⁹⁰ Regulamin studiów w szkołach wyższych opublikowany jako załącznik do Zarządzenia Min. Szk. Wyż. z 14 lipca 1956 r., Dz.U. Min. Szk. Wyż. 1956 Nr 8, poz. 32.

¹⁹¹ *Spis wykładów na r.a. 1957/58: Wydział filologiczny 3*, WUJ, Kraków 1957, s. 20.

¹⁹² Zarządzenie Min. Szk. Wyż. z 24 czerwca 1957 r. zmieniające zarządzenie z 7 czerwca 1956 r. w sprawie trybu doboru kandydatów oraz warunków dopuszczenia na I rok studiów w szkołach wyższych, MP 1957 Nr 52, poz. 327.

¹⁹³ AUW, WFil-4211 Wydz. Komisja Rekrut. 1957/1958, Lista nr 1 kandydatów na I-szy rok studiów Wydziału Filologicznego UW w r.a. 1957/58, 7.03.1957, s. 3.

¹⁹⁴ Ibidem.

¹⁹⁵ AUW, WFil-69 WFil-4211 Wydz. Komisja Rekrut. 1958/59.

¹⁹⁶ M. Popko, *Z dziejów IO UW...*, s. 14.

¹⁹⁷ AUW, WFil-69 WFil-4211 Wydz. Komisja Rekrut. 1958/59, Lista Nr 1 kandydatów na I rok studiów Wydziału Filologicznego UW w r.a. 1957/58, 20.05.1958, s. 6.

¹⁹⁸ AUW, WFil-69 WFil-4211 Wydz. Komisja Rekrut. 1958/59, Lista Nr 2 kandydatów na I rok studiów Wydziału Filologicznego UW w r.a. 1957/58, 2.06.1958, s. 4.

¹⁹⁹ AUW, WFil-69 WFil-4211 Wydz. Komisja Rekrut. 1958/59, Lista Nr 5 kandydatów na I rok studiów Wydziału Filologicznego UW w r.a. 1957/58, 20.06.1958, s. 12.

²⁰⁰ AUW, WFil-69 WFil-4211 Wydz. Komisja Rekrut. 1958/59, Lista Nr 6 kandydatów na I rok studiów Wydziału Filologicznego UW w r.a. 1957/58, 21.06.1958, s. 5.

²⁰¹ AUW, WFil-69 WFil-4211 Wydz. Komisja Rekrut. 1958/59, Lista Nr 9 kandydatów na I rok studiów Wydziału Filologicznego UW w r.a. 1957/58, 21.06.1958, s. 1.

Egzamin pisemny dla kandydatów na I rok studiów orientalistycznych na UW odbył się 2 lipca 1957 r., rozpoczął się o godzinie 9 rano. Koperty z tematami otworzył zastępca przewodniczącego Komisji Rekrutacyjnej doc. Józef Bielawski. Po odczytaniu tematów i ich wypisaniu na tablicy rozpoczął się limitowany czas na odpowiedź – trwał od 10.15 do 14.15; sprawdzian odbywał się w Sali Kolumnowej UW (w Gmachu Pomuzealnym); wśród egzaminatorów byli pomocniczy pracownicy naukowcy – m.in. Krystyna Skarżyńska. Do egzaminu przystąpiło 139 kandydatów. Każdy z nich mógł wybrać jeden z trzech podanych tematów i odpowiedź napisać w konkretnym języku obcym (ros., ang., fr. i łac.). Sześć prac nie oddano bądź nie spełniały podstawowych kryteriów (np. jedną napisano po polsku). Do egzaminu ustnego dopuszczono 111 osób, zdało go pomyślnie 91 kandydatów. W rezultacie przekroczono limit (20) przyjęć, akceptując 33 kandydaty.

Jednym z kryteriów przyjęcia były sprecyzowane zainteresowania chętnych odnośnie do wybranego kierunku studiów na UW. „Zainteresowania i inteligencję kandydatów badali przewodniczący Komisji prof. dr J. Reychman, doc. dr O. Wojtasiewicz a także doc. dr J. Bielawski”²⁰².

Po odwołaniach przyjęto na orientalistykę na UW łącznie 39 osób, w tym 29 kobiet. 27 przyjętych było absolwentami szkół średnich z 1957 r. Siedmiu osobom przyznano stypendia pieniężne, pięciu – miejsce w akademiku (w tym dla 4 kobiet). Wśród przyjętych byli: Elżbieta Podhorska, Jolanta Podobińska, Anna Russak, Zofia Przybyłowa, Mieczysław Stępiński, Ryszard Kurowski, Danuta Wawrzczyk²⁰³.

W 1957 r. o 10 miejsc na orientalistyce na UJ w Krakowie ubiegało się 50 kandydatów²⁰⁴, według innego źródła – kandydatów było 38, przyjęto 10, z powodu braku miejsc nie przyjęto dziewięciu osób, pozostali (19) nie zdali egzaminów lub do nich nie przystąpili²⁰⁵.

²⁰² AUW, WFil-69 WFil-4211 Wydż. Komisja Rekrut. 1958/59, II Filologiczna Komisja Rekrutacyjna UW, Sprawozdanie opisowe z działalności Komisji ds. rekrutacji dla doboru kandydatów na pierwszy rok studiów na r.a. 1957/56, 15.07.1957, s. 67–70.

²⁰³ AUW, WFil-69 WFil-4211 Wydż. Komisja Rekrut. 1958/59, Protokół Wydziałowej Komisji dla doboru Kandydatów na I-szy rok studiów rok szkolny 1957/58 Wydział Filologiczny, Filologia Orientalna.

²⁰⁴ E. Dziwisz, *Psychologiczna sylwetka językoznawcy*, „Alma Mater” 2012, nr 148–149, s. 49.

²⁰⁵ *Kronika UJ za rok 1957/58*, WUJ, Kraków 1962, s. 20.

W marcu 1958 r. ukazało się zarządzenie²⁰⁶ zmieniające akt prawny w sprawie trybu doboru kandydatów z 1956 r., ale dla orientalistyki nie wniosło żadnych zmian.

Podczas akcji rekrutacyjnej na Wydziale Filologicznym UW w r.a. 1958/59 jako „czynnik społeczny” z ramienia ZSP²⁰⁷ wzięli udział dwaj (z sześciu) studenci orientalistyki: Wojciech Szydłowski (student II roku, Przewodniczący Rady Wydziału Filologicznego ZSP) i Waław Janas (student II roku, członek Rady Wydziału Filologicznego ZSP)²⁰⁸. W składzie II Komisji Rekrutacyjnej dla kandydatów na I rok studiów znaleźli się orientaliści: prof. dr Jan Reychman (przewodniczący), doc. dr Józef Bielawski (z-ca przewodniczącego Komisji Rekrutacyjnej) i doc. dr Olgierd Wojtasiewicz (Przedstawiciel Samodzielnych Pracowników Naukowych)²⁰⁹, oraz pomocniczy pracownicy naukowemu – m.in. K. Skarżyńska²¹⁰. Podczas rekrutacji w 1958 r. na jedno miejsce przypadało ośmiu kandydatów²¹¹.

Informator dla kandydatów do szkół wyższych na rok szkolny 1959/60 wydany przez Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego w 1959 r.²¹² solidnie, rzeczowo i wyczerpująco przygotowywał kandydatów na studia zarówno do samego procesu naboru, jak i podstawowych aspektów życia studenckiego po przyjęciu na studia. Definiował tryb zgłaszania się na I rok studiów wyższych:

Kandydaci ubiegający się o przyjęcie na studia wyższe, którzy uzyskają świadectwo dojrzałości w 1959 r., składają podania w szkole, w której kończą naukę. Dyrektorzy szkół powinni przesłać udokumentowane podania do rektorów właściwych szkół wyższych w terminie do dn. 15 czerwca 1959 r. [...] Maturzyści z lat ubiegłych składają podanie bezpośrednio w okresie od 15 kwietnia do 15 maja 1949 r.²¹³

²⁰⁶ Zarządzenie Min. Szk. Wyż. z 20 marca 1958 r. zmieniające zarządzenie z 7 czerwca 1956 r. w sprawie trybu doboru kandydatów oraz warunków dopuszczenia na I rok studiów w szkołach wyższych, MP 1958 Nr 25, poz. 147.

²⁰⁷ Zrzeszenie Studentów Polskich.

²⁰⁸ AUW, WFil-69 WFil-4211 Wyzd. Komisja Rekrut. 1957/1958, Pismo Rady Wydziału Filologicznego Zrzeszenia Studentów Polskich do Dziekana Wydziału Filologicznego UW, 8.09.1958, s. 49.

²⁰⁹ AUW, WFil-69 WFil-4211 Wyzd. Komisja Rekrut. 1957/1958, Pismo Dziekana Wydziału Filologicznego Do Rektora UW, nr ref. WF 34-71/57, 22.06.1957, s. 71.

²¹⁰ AUW, WFil-69 WFil-4211 Wyzd. Komisja Rekrut. 1957/1958, II Filologiczna Komisja Rekrutacyjna UW, Sprawozdanie opisowe z działalności Komisji ds. rekrutacji dla doboru kandydatów na pierwszy rok studiów na r.a. 1957/56, 15.07.1957, s. 67–70.

²¹¹ M. Popko, *Z dziejów IO UW...*, s. 14.

²¹² *Informator dla kandydatów do szkół wyższych na rok szkolny 1959/60*, Min. Szk. Wyż., Warszawa 1959.

²¹³ *Ibidem*, s. 5.

Określał również wymagania dokumentacyjne podczas rekrutacji. Do podania należało dołączyć:

- 1) własnoręcznie napisany życiorys,
- 2) ankietę indywidualną dla kandydata na I rok studiów wyższych,
- 3) odpis metryki urodzenia potwierdzony przez dyrektora szkoły bądź zakład pracy,
- 4) świadectwo dojrzałości w oryginale,
- 5) trzy fotografie o wymiarze 37x52 mm, bez nakrycia głowy, na jasnym tle,
- 6) orzeczenie lekarskie stwierdzające przydatność kandydata do studiów na odpowiednim kierunku.

Kandydaci ubiegający się o przyznanie stypendium (pieniężnego, mieszkalnego, stołówkowego) powinni byli dołączyć do podania prośbę o udzielenie stypendium wraz z zaświadczeniem stwierdzającym stan materialny rodziny kandydata potwierdzony przez zakład pracy i prezydium rady narodowej stałego miejsca zamieszkania, w którym oznaczona została liczba osób pozostających na wspólnym utrzymaniu. Do podań kandydatów pracujących należało dołączyć opinię zakładu pracy²¹⁴.

Informator zawierał również wiadomości o opłatach w trakcie procesu rekrutacji:

- zasadnicza za egzamin wstępny – 6 zł,
- za każdy egzamin – 3 zł,
- manipulacyjna – 4,5 zł.

Kandydaci niezamożni mogli uzyskać zwolnienie z opłaty egzaminacyjnej²¹⁵.

W publikacji podano także termin egzaminów wstępnych (2–15 lipca)²¹⁶, jak i ich zakres merytoryczny (bardzo szczegółowo): „Filologia: słowiańska i orientalna: pisemny język obcy nowożytny do wyboru przez kandydata egzaminy ustne: j. obcy wybrany na egz. pisemny + literatura polska i elementy gramatyki”²¹⁷. „Zakres materiału nauczania obowiązującego na egz. wstępnych do szkół wyższych (opracowany na podstawie programów nauczania obowiązujących w liceach ogólnokształcących)”²¹⁸ wyglądał następująco. Jeśli chodzi o j. polski,

---

²¹⁴ Ibidem, s. 5–6.

²¹⁵ Ibidem, s. 6.

²¹⁶ Ibidem, s. 7.

²¹⁷ Ibidem, s. 8.

²¹⁸ Ibidem, s. 27–28.

[w] czasie egzaminu zdający powinien wykazać się:

- 1) znajomością treści niżej wymienionych utworów literackich, rozumieniem ich sensu ideowego i wartości artystycznych,
- 2) orientacją w podziale historii literatury polskiej na okresy oraz znajomością kierunków literackich dominujących w tych okresach,
- 3) umiejętnością charakterystyki dzieła literackiego oraz jego twórcy w powiązaniu z epoką,
- 4) opanowaniem podstawowych wiadomości z teorii literatury, tj. orientacją w rodzajach i gatunkach literackich, środkach artystycznych, cechach mowy związanej etc.
- 5) orientacją w istniejących czasopismach społeczno-literackich oraz przejawach aktualnego życia kulturalnego,
- 6) opanowaniem podstawowych wiadomości z gramatyki polskiej w zakresie niżej podanym oraz orientacją w składnikach kultury języka.

Wymagane utwory z lit. polskiej i powszechnej – 74 (w tym wiersze, dramaty, powieści, opowiadania – np. *Makbet* Szekspira, *Pamiętka z celulozy* Igora Newerły'ego, *Wybór wierszy* Gałczyńskiego, *Noce i dnie* Dąbrowskiej (I i II tom), *Chłopi* Reymonta, *Opowiadania* Żeromskiego, etc.)

Wymagania w zakresie gramatyki: składnia, określenia, kultura języka, słowianoznawstwo, liczebniki, czasowniki, fonetyka, fleksja, rzeczownik, przymiotnik, zaimki, zdanie – składnia, funkcje, etc. mowa zależna i niezależna. Razem 68 odrębnych tematów (np. Rzeczownik – osobliwości deklinacyjne.).

Wiedza w oparciu o 8 podręczników²¹⁹.

W przypadku j. rosyjskiego wymagania były następujące:

Absolwent szkoły średniej po 7 latach nauki j. rosyjskiego powinien:

- 1) poprawnie i płynnie czytać
- 2) tłumaczyć przerobione teksty na język polski bez słownika a inne przy pomocy słownika,
- 3) tłumaczyć niezbyt trudne teksty języka polskiego na j. rosyjski w zakresie znanego słownictwa i materiału gramatycznego,

---

²¹⁹ Ibidem, s. 27–30.

4) znać wskazane przez program podstawowe dzieła (w całości lub we fragmentach) z literatury rosyjskiej i radzieckiej

5) czynnie operować językiem rosyjskim w zakresie tematów z życia codziennego i przerobionych utworów literackich

6) umieć stosować poznane zasady ortograficzne

Praca pisemna może obejmować jedną podanych niżej form:

1) krótkie wypracowanie o treści narracyjnej, opisowej i charakteryzującej na tematy z literatury lub z bieżącego życia młodzieży,

2) streszczenie znanego utworu literackiego lub jego fragmentu

3) dyktando sprawdzające umiejętność poprawnego stosowania zasad ortograficznych.

W czasie egzaminu ustnego zdający powinien wykazać się znajomością niżej wymienionych utworów literatury rosyjskiej i radzieckiej w wyjątkach zamieszczonych w obowiązujących podręcznikach dla liceów ogólnokształcących. Znajomość ta powinna polegać na umiejętności płynnego odczytywania tekstów, przetłumaczenia ich na język polski, streszczenia treści, wskazania przewodniej myśli utworu, na scharakteryzowaniu głównych postaci. Poza tym zdający powinien wykazać się znajomością pamięciowego opanowania 1–2 utworów wierszowanych²²⁰.

Wykaz literatury obejmował 15 utworów, w tym powieści (gł. fragmenty), opowiadania, dramaty i poezję. Z zakresu gramatyki wymagano wiedzy o głosowni, morfologii i składni, razem 112 tematów (np. imiesłowowy równoważnik zdania w zdaniu złożonym). Podstawą wiedzy miało być pięć podręczników²²¹.

Zakres wymagań do egzaminów z języków obcych nowożytnych (zachodnich) dla grupy składającej się z niemieckiego, angielskiego i francuskiego obejmował:

1) znajomość słownictwa i podstawowych zasad gramatyki danego języka w zakresie materiału objętego programem nauczania obowiązującego w liceum ogólnokształcącym (kurs czteroletni),

2) rozumienie niezbyt trudnego tekstu w języku obcym oraz umiejętność poprawnego pod względem stylistycznym i wiernego treści tłumaczenia (przy pomocy słownika) tekstu średnio trudnego z danego języka na język polski,

²²⁰ Ibidem, s. 31–33.

²²¹ Ibidem.

- 3) umiejętność odpowiedzi w danym języku obcym na łatwe pytanie odnoszące się do życia codziennego,
- 4) umiejętność streszczenia w prostych zdaniach łatwiejszych czytanek,
- 5) opanowanie najważniejszych wiadomości o niektórych wielkich pisarzach i dziełach literatury angielskiej, francuskiej lub niemieckiej. Zakres orientacji kandydata: w lit. ang. – Szekspir, Byron, Swift, Scott, Dickens, Wilde, Kipling, Twain, London; w lit. fr. – Zola, Hugo, Dumas, Daudet, France, Rolland; w lit. niem. – Goethe, Schiller, Heine, H. Mann, Th. Mann.

Ponadto kandydaci powinni byli znać fragmenty utworów wymienionych wyżej pisarzy bądź adaptacje lub fabuły utworów, które znajdują się w obowiązujących podręcznikach czy oddzielnych wydaniach przewidzianych programem lektury dla klas licealnych. Należy przy tym zaznaczyć, że dobór lektur (poza podręcznikami) był wówczas utrudniony, gdyż utwory przewidziane na lekturę w programie bądź się jeszcze nie ukazały, bądź były trudne do nabycia²²². W zakresie gramatyki angielskiej wymagania objęły 36 tematów, np. *gerund* i jego stosowanie. W zakresie gramatyki j. francuskiego – 37 (np. użycie trybu *subjonctif*), a niemieckiego – 28 (np. mowa zależna przy użyciu trybu *konjunktiv*). Do egzaminu z angielskiego obowiązywała wiedza z sześciu podręczników, francuskiego – z pięciu i niemieckiego – z czterech²²³.

Informator podawał także, w jakich szkołach wyższych w r.a. 1959/60 będzie przeprowadzany nabór na studia orientalistyczne: 1) Uniwersytet Jagielloński, Kraków, ul. Gołębia 24, na Wydziale Filologicznym kierunek studiów filologia orientalna²²⁴; 2) Uniwersytet Warszawski, Warszawa, ul. Krakowskie Przedmieście 26/28 na Wydziale Filologicznym filologia orientalna²²⁵. Taka rzetelna i wyczerpująca informacja dawała realne szanse kandydatom z „prowincji” na przystąpienie do egzaminów – oczywiście w przypadku, kiedy na egzaminach przestrzegano tych zasad. Umożliwiło to podjęcie studiów wielu osobom spoza Warszawy i innych dużych miast, chociaż nadal stanowili oni niezbyt wielki procent wśród studentów. Np. studentów pochodzenia chłopskiego można było w roczniku liczyć na sztuki, a i nie w każdym byli tacy.

W 1959 r. Dziekan Wydziału Filologicznego prof. dr Zdzisław Libera wystąpił z pismem do Rektora UW o zmianę dotychczas obowiązujących limitów przyjęć na orientalistykę i zwiększenie dla niej liczby miejsc z 20 do 30, a równocześnie o redukcję

²²² Ibidem, s. 35.

²²³ Ibidem, s. 34–36.

²²⁴ Ibidem, s. 11.

²²⁵ Ibidem, s. 12–13.

liczby miejsc na rusycystyce z 70 na 60²²⁶. W 1959 r. powołano II Komisję Rekrutacyjną na Wydziale Filologicznym dla przeprowadzenia egzaminów i rekrutacji wśród kandydatów na orientalistykę i anglistykę, w jej skład z orientalistów weszli: O. Wojtasiewicz, W. Kotański, mgr Tadeusz Żbikowski, kandydat nauk Jan Braun²²⁷. Przyjęto ok. 32 osób²²⁸ (w tym Henryka Lipszycy), a z arabistów m.in. Barbarę Wereszczyńską²²⁹.

2.1.4. Lata 1960–1965

W 1960 r. podwyższono limit miejsc dla orientalistyki UW do 30²³⁰, podwyższoną liczbę miejsc utrzymano w 1961 i następnym r.a.²³¹ Egzaminów wstępnych w 1961 r. nie zdało 22 kandydatów. Egzaminów zdało, ale nie zostało przyjętych 21 osób, a nie zgłosiło się na egzamin 16 ubiegających się²³².

W r.a. 1962/63 zaplanowano ogółem na jednolitych studiach magisterskich na UW dla studentów I roku 2060 miejsc (na wszelkich²³³ studiach na UW w tym roku limit łączny wyniósł 2300 miejsc)²³⁴ na wszystkich kierunkach (m.in. na prawie 300, polonistyce 220, germanistyce 30, etnografii 10, socjologii 40), podwyższając limit dla orientalistyki do 45 miejsc (wg innego źródła – do 40)²³⁵ i podkreślając równocześnie, że jest to górna granica limitu²³⁶. Wśród przyjętych w pierwszym terminie w tym

²²⁶ A UW, WFil-61 WFil-120 Rekrutacja. Podstawowe zasady prawne, 1951–1969, Pismo Dziekana Wydziału Filologicznego, prof. dr Zdzisława Libery do Rektora UW, nr ref. 34-1/59, 28.04.1959.

²²⁷ A UW, Wyzd. Filolog. WFil 66-70 WFil-4211 Wyzd. Komisja Rekrut. 1959/61, Pismo do Rektora UW, nr ref. WF 34-27/59, 16.06.1959, s. 28.

²²⁸ *Kronika*, PO 1961, nr 1, s. 111–112.

²²⁹ A UW, Wyzd. Filolog. WFil 66-70 WFil-4211 Wyzd. Komisja Rekrut. 1959/61, Pismo do Rektora UW..., s. 28.

²³⁰ A UW, WFil-61 WFil-120 Rekrutacja. Podstawowe zasady prawne, 1951–1969, Pismo Min. Szk. Wyż. z 21 czerwca 1960 r., nr DSU-1-2-02a/1/60, zreferowane w informacji dla dziekanów UW od Prorektora prof. dra Witolda Czachórskiego, nr 3a/-2/60, 29.06.1960.

²³¹ A UW, WFil-61 WFil-120 Rekrutacja. Podstawowe zasady prawne, 1951–1969, Pismo Rektora UW prof. dra Z. Kraczkiewicza do Dziekana Wydziału Filologicznego, T. 34-5/61, 20.06.1961.

²³² A UW, WFil-72 WFil-4211 Wyzd. Komisja Rekrut. 1961/62, Protokół Wydziałowej Komisji dla doboru kandydatów na I rok studiów na rok szkolny 1961/62, 12.07.1961.

²³³ Tj. oprócz wyżej wspomnianych i studiach II stopnia, podyplomowych, na Studium Dziennikarskim i Wyższym Studium Języków Obcych.

²³⁴ A UW, WFil-61 WFil-120 Rekrutacja. Podstawowe zasady prawne, 1951–1969, Pismo Departamentu Studiów Uniwersyteckich i Ekonomicznych, nr DUS-I-2a/3/62, s. 212.

²³⁵ A UW, WFil-61 WFil-120 Rekrutacja. Podstawowe zasady prawne, 1951–1969, Pismo Prorektora UW prof. dra Z. Kraczkiewicza do Dziekana Wydziału Filologicznego, Nr NP-14-1-61/62, 27.06.1962.

²³⁶ A UW, WFil-61 WFil-120 Rekrutacja. Podstawowe zasady prawne, 1951–1969, Pismo Rektora UW prof. dra Z. Kraczkiewicza do Dziekana Wydziału Filologicznego...

roku byli m.in. Eugeniusz Rzewuski, Maria Świerzevska, Zbigniew Żelazowski²³⁷. W drugim terminie cztery osoby nie zgłosiły się na egzamin, a nie zdało pięć osób²³⁸. Łącznie nie zdały egzaminów wstępnych 22 osoby; zdało, ale nie zostało przyjętych 21 kandydatów; na egzamin nie zgłosiło się 16 osób²³⁹. Spośród przyjętych na I rok studiów orientalistycznych siedem dziewcząt otrzymało miejsca w żeńskim domu studenckim na ul. Kickiego 9 (m.in. M. Świerzevska, arabistka)²⁴⁰.

Wśród członków Komisji Rekrutacyjnej na r.a. 1963/64 był m.in. J. Bielawski. Na orientalistykę zgłosiło się 41 kandydatów, obowiązywały ich egzaminy: pisemne z dwóch języków obcych i ustne z tych samych języków²⁴¹. „Trzeba podkreślić, że od dwóch lat, od kiedy wprowadzono na orientalistyce egzamin z dwóch języków obcych, ilość zgłoszeń zmalała tak, że ledwo pokrywa zapotrzebowanie Katedr, a w rezultacie nawet bardzo słabi (byle nie dwójkowi) kandydaci dostają się bez większego trudu na studia orientalistyczne”²⁴². Arabistykę wybrało 19 studentów²⁴³ (według innego źródła w 1963 nie rekrutowano na arabistykę²⁴⁴). W 1963 r. ustalono, że w r.a. 1964/65 będzie przeprowadzany nabór na arabistykę²⁴⁵, wśród świeżo przyjętych była m.in. Ewa Machut, absolwentka Liceum im. E. Orzeszkowej w Warszawie²⁴⁶.

W 1965 r. Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego zmniejszyło limit przyjęć na orientalistykę do 20 miejsc. W tymże roku Katedra Arabistyki miała najliczniejszą grupę

²³⁷ A UW, WFil 71-74 WFil 4211 Wydz./Instytutowa Komisja Rekrutacyjna 1962/63, Protokół Wydziałowej Komisji dla doboru kandydatów na I rok studiów w r. szkol. 1962/63 Filologia Orientalna, 11.07.1962.

²³⁸ A UW, WFil 71-74 WFil 4211 Wydz./Instytutowa Komisja Rekrutacyjna 1962/63, Protokół Wydziałowej Komisji dla doboru kandydatów na I rok studiów w r. szkol. 1962/63 Filologia Orientalna, 27.09.1962.

²³⁹ A UW, WFil-72 Wfil-4211, Wydz. Komisja Rekrut. 1961/62, Protokół Wydziałowej Komisji dla doboru kandydatów na I rok studiów na rok szkolny 1961/62, 12.07.1961.

²⁴⁰ A UW, Wfil-495 Dziekanat Wydz. Filolog., Wykaz studentów I roku zakwaterowanych w DS przy Kickiego 9, 20.09.1962.

²⁴¹ A UW, Wfil 73 Wfil 4211 Wydz. Komisja Rekrut. 1962/63, Sprawozdanie z działalności Wydziałowej Komisji Rekrutacyjnej dla kandydatów na I rok studiów Hungarystyki i Filologii Orientalnej Uniwersytetu Warszawskiego, 24.10.1963, s. 47–52.

²⁴² Ibidem, s. 49.

²⁴³ Ibidem, s. 52.

²⁴⁴ A UW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961–5.12.1972, Protokół z posiedzenia Rady Naukowej IO, 23.01.1963, s. 3.

²⁴⁵ A UW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961–5.12.1972, Protokół nadzwyczajnego posiedzenia Rady Naukowej IO UW, 3.07.1963, s. 2.

²⁴⁶ AIPN, IPN BU 01943/23.

studentów w całym Instytucie Orientalistycznym UW – ponad 50 osób (na wszystkich latach)²⁴⁷.

W latach 1945–1963 obroniono na orientalistyce warszawskiej ponad 100 magisteriów²⁴⁸.

2.1.5. Lata 1966–1973

W *Informatorze dla kandydatów do szkół wyższych i średnich szkół zawodowych dla maturzystów na rok szkolny 1967/68* wydanym w Warszawie w 1966 r. przez Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego podano dla kandydatów poniższe informacje:

Studia orientalistyczne są organizacyjnie traktowane łącznie, lecz w istocie są bardzo zróżnicowane i obejmują różne kierunki – filologia orientalna na UW obejmuje: japonistykę (j. japoński), sinologię (j. chiński), filologię Starożytnego Wschodu (j. hetycki, akadyjski, sumeryjski), semitystkę (j. abisyński, arabski, hebrajski), egiptologię (j. egipski, koptyjski, arabski), fil. ludów Azji Środkowej (j. mongolski łącznie z mandżurskim i starotureckim), indianistykę (j. sanskryt, bengali, hindi), afrykanistykę (j. abisyński, hausa, ewe, suahili), turkologię (j. turecki), arabistykę (j. arabski), iranistykę (j. perski)²⁴⁹, zaś filologia orientalna na UJ obejmuje turkologię (j. turecki), arabistykę (j. arabski), iranistykę (j. perski). Na filologię orientalną w Uniwersytecie Warszawskim przyjęcia młodzieży na I rok poszczególnych kierunków nie odbywają się corocznie, stosuje się rekrutację „przemianną” (to znaczy, że przyjęcia na I rok studiów odbywają się, co drugi rok)²⁵⁰. W 1967 r. nie będzie naboru na arabistykę na UW.

Arabistyka znajduje się na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Warszawskiego²⁵¹ (język arabski, łącznie z tureckim i perskim) i na Wydziale Filologicznym UJ w Krakowie²⁵².

²⁴⁷ AUW, teczka 5191 zw BE50, Mukarkar Hanna, K5.341. Teka akt osobowych, Pismo Kierownika Katedry Arabistyki doc. J. Bielawskiego do Rektora UW, 26.11.1965.

²⁴⁸ *Orientalistyka polska w okresie XXlecia Polski Ludowej*, red. S. Kałużnyński, J. Reychman, L. Skurzak, W. Zajączkowski, PO 1964, nr 3, s. 202.

²⁴⁹ *Informator dla kandydatów do szkół wyższych i średnich szkół zawodowych dla maturzystów na rok szkolny 1967/68*, Warszawa 1966, s. 71–72.

²⁵⁰ Ibidem, s. 72.

²⁵¹ Ibidem, s. 53.

²⁵² Ibidem, s. 51.

Studia trwają 5 lat (10 semestrów) [...] ²⁵³.

Kandydaci na orientalistykę powinni odznaczać się zdolnościami językowymi oraz znajomością dwóch języków obcych. W czasie studiów uczą się przeważnie trzech języków wschodnich oraz winni sobie przyswoić przynajmniej bierną znajomość dwóch z czterech wielkich języków europejskich ²⁵⁴.

Absolwenci szkół średnich bezpośrednio po złożeniu egzaminu dojrzałości składają podania w szkołach, w których kończą naukę. Dyrektorzy szkół powinni przesłać udokumentowane podania do rektorów właściwych szkół wyższych w terminie do 15 czerwca każdego roku ²⁵⁵.

Wymagane dokumenty ²⁵⁶:

- 1) podanie na ustalonym formularzu na rok szkolny 1967/68
- 2) życiorys
- 3) kwestionariusz statystyczny kandydata
- 4) odpis metryki lub wyciąg z dowodu osobistego
- 5) świadectwo dojrzałości w oryginale
- 6) 3 fotografie
- 7) orzeczenie lekarskie

Egzaminy wstępne na I rok studiów uniwersyteckich odbywają się corocznie między 2 a 15 lipca. W czasie trwania egzaminów wstępnych kandydaci przejezdni korzystają odpłatnie z pomieszczeń w domach studenckich i z wyżywienia w stołówkach ²⁵⁷. [...]

Egzaminy wstępne obowiązujące kandydatów na I rok studiów na filologię orientalną:

to egzaminy pisemne – 2 języki obce do wyboru przez kandydata i egzaminy ustne – 2 języki obce wybrane przez kandydata na egzamin pisemny oraz gramatyka języka polskiego ²⁵⁸. [...]

---

²⁵³ Ibidem, s. 82.

²⁵⁴ Ibidem, s. 83.

²⁵⁵ Ibidem, s. 14–15.

²⁵⁶ Ibidem, s. 15.

²⁵⁷ Ibidem, s. 17.

²⁵⁸ Ibidem, s. 42.

Opłaty za egzaminy wstępne wynosiły:

opłata zasadnicza – 6 zł

opłata za każdy egzamin – 3 zł

opłata manipulacyjna – 4,5 zł²⁵⁹.

W r.a. 1967/68 ponownie obniżono limit miejsc dla orientalistyki UW do 20 miejsc²⁶⁰. Dodatkowo podkreślono, że w tę limitowaną grupę wlicza się studentów, którzy uzyskali zgodę dziekana na powtórzenie I roku studiów²⁶¹. W r.a. 1967/68 nie prowadzono naboru na arabistykę²⁶². W kolejnym roku na UW otwarto nabór m.in. na arabistykę²⁶³, liczba przyjęć na I rok orientalistyki jako całości wynosiła 39 osób²⁶⁴. W r.a. 1969/70 na UW także odbyła się rekrutacja m.in. na arabistykę²⁶⁵, ale uznano, że do r.a. 1972/73 arabistyka będzie przyjmowała studentów co drugi rok²⁶⁶. W roku szkolnym 1971/72 prowadzono nabór (m.in.) na arabistykę w IO na Wydziale Filologicznym UW²⁶⁷ i na filologii orientalnej na Wydziale Filologicznym UJ²⁶⁸. Limit przyjęć na r.a. 1971/72 wynosił dla Instytutu Orientalistycznego UW 30 miejsc²⁶⁹. Podczas rekrutacji przyjęto 44 osoby, z tego na arabistykę 11 osób²⁷⁰. Kandydatów obowiązywały egzaminy wstępne pisemne z dwóch języków obcych do wyboru przez

²⁵⁹ Ibidem, s. 16.

²⁶⁰ AUW, Wfil-61 Wfil-120 Rekrutacja. Podstawowe zasady prawne, 1951–1969, Pismo Prorektora do Dziekana Wydziału Filologicznego, Nr PN-18-9/66/67, 6.03.1967.

²⁶¹ AUW, Wfil-61 Wfil-120 Rekrutacja. Podstawowe zasady prawne, 1951–1969, Pismo Przewodniczącego Uczelnianej Komisji ds. Rekrutacji, prof. dra Ludwika Bazyłowa, l.dz. N-3-a-25/67/10, 21.06.1967.

²⁶² AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961–5.12.1972, Protokół z posiedzenia Rady Naukowej IO, 5.05.1966, s. 5–6.

²⁶³ AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961–5.12.1972, Protokół z posiedzenia Rady Naukowej IO, 26.06.1967, s. 2.

²⁶⁴ AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961–5.12.1972, Protokół z posiedzenia Rady Naukowej IO, 20.11.1968.

²⁶⁵ AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961–5.12.1972, Protokół z posiedzenia Rady Naukowej IO, 4.05.1968, s. 1.

²⁶⁶ AUW, IO-0070 UW IO, Pismo Kierownika Zakładu Arabistyki i Islamistyki J. Bielawskiego do Dziekana Wydziału Filologii Obcych UW, 10.12.1969.

²⁶⁷ *Informator dla kandydatów do szkół wyższych i zawodowych studiów medycznych oraz szkół chorążych zawodowych na rok szkolny 1971/72*, PWN, Warszawa 1971, s. 49–50.

²⁶⁸ Ibidem, s. 46.

²⁶⁹ AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961–5.12.1972, Protokół posiedzenia Rady Naukowej IO, 6.06.1971.

²⁷⁰ AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961–5.12.1972, Protokół posiedzenia Rady Naukowej IO, 12.10.1971, s. 2.

kandydata i egzaminy ustne z tych samych dwóch języków obcych i z gramatyki języka polskiego²⁷¹. Wysokość opłat nie uległa zmianie i wynosiła²⁷²:

- opłata zasadnicza 6 zł,
- opłata za każdy egzamin 3 zł,
- opłata manipulacyjna 4,5 zł.

Na rok 1972 nie zaplanowano naboru na arabystykę na UW²⁷³. 28 października 1972 r. w referacie na Sesji Jubileuszowej PTO prof. W. Tyloch podał orientacyjne dane o wielkości naboru na obie orientalistyki, na UJ i UW: „Co roku przyjmujemy 40–50 słuchaczy”²⁷⁴.

Przez cały okres istnienia arabystyk na obu uczelniach kierunek ten był sfeminizowany, było to problemem – szczególnie w latach 60., ale i nawet w 70. – gdyż MSZ nie chciało przyjmować absolwentek arabistyki w związku z kłopotami, jakie to powodowało w przypadku wysyłania kobiety do pracy w placówce w świecie arabskim. Inne instytucje, np. handlowe, również nie chciały przyjmować absolwentek, bo te nie były – dla Arabów – partnerami np. do rozmów handlowych etc. Powodowało to zwiększenie się odsetka bezrobotnych „w zawodzie” arabistów czy, ściślej, arabistek. Stąd był to przedmiot dyskusji na uczelniach i proponowano różne metody jego rozwiązania: np. na posiedzeniu Rady Naukowej IO UW 7 listopada 1972 r. po dyskusji na temat przewagi liczbowej kobiet w stosunku do mężczyzn na wszystkich kierunkach studiów w Instytucie (młodzież żeńska stanowiło ok. 80–85% studentów) i trudności w późniejszym ich zatrudnieniu „Przewodniczący zaproponował, aby już przy tegorocznej rekrutacji przyjmować 50% dziewczyn i 50% chłopców. Rada Naukowa po dyskusji jednogłośnie przyjęła wniosek [...]”²⁷⁵. Wskutek celowych preferencji w okresie rekrutacji na samej arabistyce (w odróżnieniu od pozostałych kierunków orientalistyki) doprowadzono do względnej harmonii, co jednak nie zmienia faktu, że jednym z przejawów modernizacji studiów arabistycznych stała się ich feminizacja (w porównaniu do okresu przedwojennego).

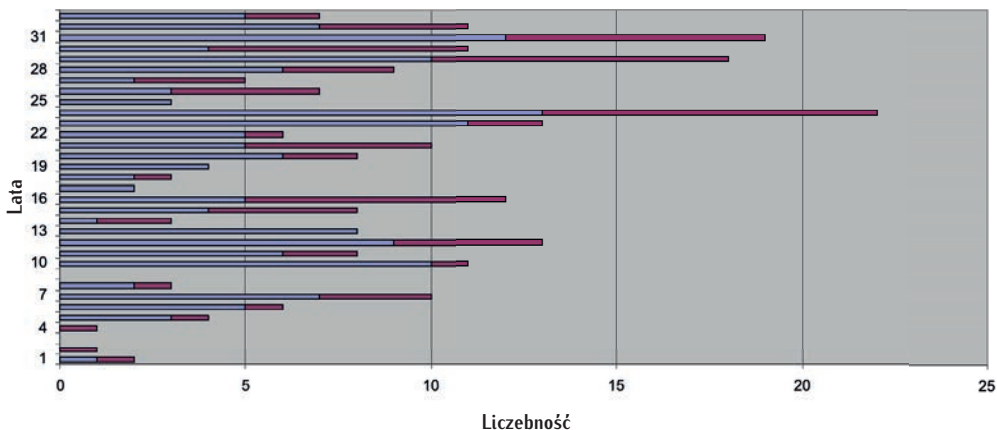
²⁷¹ *Informator dla kandydatów... 1971/72...*, s. 37.

²⁷² *Ibidem*, s. 16.

²⁷³ *Ibidem*, s. 6.

²⁷⁴ W. Tyloch, *Uniwersyteckie studia orientalistyczne*, PO 1973, nr 3, s. 230.

²⁷⁵ AUW, IO-0070, Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961–5.12.1972, Protokół posiedzenia Rady Naukowej IO, 7.11.1972, s. 5.

Wykres 1. Poziom feminizacji studiów arabistycznych w latach 1959–1991 (0 = 1959) w UW. Kolorem niebieskim oznaczono kobiety, kolorem różowym – mężczyzn.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych z *Albumu absolwentów...*, protokołów komisji rekrutacyjnych i indeksów studenckich. Liczby są przybliżone do rzeczywistych, maksymalny błąd sięga 1–2 osób w każdym roku.

Rada Naukowa Instytutu Orientalistycznego UW ustaliła rekrutację na r.a. 1973/74 na sześć kierunków, w tym na arabistykę²⁷⁶. Aby uzmysłowić sobie, jaki rozmach organizacyjny i kadrowy w tych latach zajmowała rekrutacja na orientalistykę, warto odwołać się do stosownych dokumentów. M.in. specyfika orientalistyki – egzaminy z dwóch języków obcych – powodowała znaczny rozrost kadrowy Komisji Rekrutacyjnej orientalistyki na UW: w jej składzie musieli się znaleźć specjaliści od kilku języków europejskich. W r.a. 1973/74 skład komisji musiał być zgodny z Zarządzeniem 11/73 Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki z 13 marca 1973 r. w sprawie zasad i trybu przyjęć na I rok studiów w szkołach wyższych (§ 4 ustęp 2). Przedstawiciela OOP wyznaczała Egzekutywa OOP, przedstawiciela organizacji młodzieżowych – Uczelniany Zarząd SZSP, a przedstawiciela KOS²⁷⁷ – Kuratorium. Jedna komisja miała być powoływana na 150 kandydatów²⁷⁸. Skład powołanej Komisji Rekrutacyjnej IO UW na r.a.

²⁷⁶ AUW, IO-0070, Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961–5.12.1972, Protokół posiedzenia Rady Naukowej IO, 21.06.1972, s. 2.

²⁷⁷ Kuratorium Okręgu Szkolnego.

²⁷⁸ AUW, IO-4211 Instytutowa Komisja Rekrutacyjna 1973, Pismo Prorektora UW do Dyrektora IO UW, nr DK-42-26/73, 2.04.1973.

1973/74²⁷⁹ był następujący: przewodniczący doc. dr Jan Braun; sekretarz dr Bogdan Składanek; członkowie: mgr Anna Grossman (arabistyka) i mgr Andrzej Ferenc; członek przedstawiciel OOP PZPR dr Tadeusz Żbikowski; członek przedstawiciel SZSP Ludmiła Kleczko (II r. sinologii) i egzaminatorzy (z j.: pol., fr., niem., ang., ros. i łac.). Jak widać, co najmniej pięć osób z kadry IO UW pracowało podczas rekrutacji i po jej zakończeniu. Przy tak niewielkim składzie osobowym, jaki liczył IO UW, i to w dodatku rozbitym na katedry i zakłady, gdzie obsady liczyły po kilka osób, był to coroczny trud dla większości kadry, kiedy chciało się chociaż co 2–3 lata pozwolić pracownikom na pełne, letnie urlopy. Przecież rekrutacja – niezależnie od konkretnych jej kalendarzy – przebiegała zawsze po maturach, czyli pod koniec czerwca i w lipcu oraz ponownie we wrześniu.

Na liście kandydatów dopuszczonych do egzaminów wstępnych w r.a. 1973/74²⁸⁰ znajdowało się 147 (wg innego źródła 148) osób (m.in. przyszli arabiści Zofia Paluch, Antoni Siejek, Ewa Lorenc). W tej grupie 103 kandydatów było kobietami²⁸¹. Limit przyjęć początkowo określono na 40 osób, co oznaczało, że w tym roku akademickim przypadało 2,5 kandydata na jedno miejsce. 90 kandydatów było świeżo upieczonymi maturzystami, pozostali zdawali matury w latach ubiegłych. „Poziom przygotowania kandydatów można [było] określić jako średni”. Egzaminy pisemne przebiegały popołudniami w dniach 2–3 lipca 1973 r. w sali B Auditorium Maximum i trwały po 5 godzin. Kandydatów rozsadzano na sali tak, aby szeregi osób piszących z pierwszego języka rozdzielały szeregi piszących z drugiego języka. 11 osób nie zjawilo się na egzamin.

Zakres wymagań obejmował:

- 1) tłumaczenie tekstu z j. obcego na j. polski,
- 2) odpowiedzi na pytania dotyczące właściwości struktury gramatycznej danego języka obcego.

Tematy były na odpowiednim poziomie, niezbyt trudne. Egzaminy pisemne odbywały się anonimowo. Do egzaminu z j. ros. przystąpiło 109 osób, bdb i db otrzymało 89 osób (jeden olimpijczyk), dst – 41, ndst – 39. Do egzaminu z j. ang. przystąpiło

²⁷⁹ A UW, Wfil-0352 Instytutowa Komisja Rekrutacyjna 1973, Pismo zastępcy dyrektora IO UW prof. dra W. Kotańskiego do Prorektora UW, nr I.O. 4231-1/73, 10.04.1973.

²⁸⁰ A UW, Wfil-0352 Instytutowa Komisja Rekrutacyjna 1973, Lista kandydatów dopuszczonych do egzaminów wstępnych, 16.07.1973.

²⁸¹ A UW, Wfil-32a Wfil-0352 Statystyczne opracowania cząstkowe 1951–1972, Sprawozdanie liczbowe z wyników egzaminów wstępnych na Filologię Orientalną w 1973.

97 osób, bdb i db – 36, dst – 40, ndst – 21. Do egzaminu z j. niem. – 37 osób, bdb i db – 17, dst – 13, ndst – siedem. Francuski zdawało 28 osób, bdb i db – 11 osób (jeden olimpijczyk), dst – 16, ndst – jedna osoba. Łacinę pisała jedna osoba i otrzymała ocenę niedostateczną. Wyniki ogłoszono trzeciego dnia (tj. 4 lipca) po południu: pierwszej tury egzaminów – dwóch egzaminów pisemnych z języków obcych – nie przeszło 17 osób (w tym 13 kobiet). Egzaminy ustne trwały od 5 do 11 lipca i odbywały się w sali konferencyjnej Instytutu Orientalistycznego UW. Dwie osoby się nie zgłosiły, przystąpiło 118 osób. Podczas egzaminu na sali znajdowało się czterech kandydatów – dwóch odpowiadało, dwóch się przygotowywało. Każdy odpowiadał z trzech przedmiotów: gramatyki polskiej i dwóch języków obcych. Zestawy trzech pytań z gramatyki polskiej kandydaci losowali. Na egzaminie z języka obcego kandydat otrzymywał krótki tekst w danym języku, tłumaczył go na polski, po czym dyskutowano z nim gramatyczne i leksykalne kwestie tegoż fragmentu. Następnie otrzymywał kilka pytań sprawdzających biegłość władania tym językiem. Tekst tematycznie dotyczył Wschodu. Rosyjski zdawało 91 kandydatów: bdb i db – 38, dst – 39, ndst – 4. Angielski 85 osób: bdb i db – 47, dst – 27, ndst – 11. Niemiecki 31 osób: bdb i db – 21, dst – dziewięć, ndst – jedna. Francuski 27: bdb i db – 18, dst – osiem. Na pierwszy dzień egzaminów ustnych dopuszczono 23 osoby, egzaminy pierwszej czteroosobowej grupy rozpoczęły się o 9.00, następnej grupy o 10.30, potem o 12.00, 15.00, 16.30 i ostatniej, trzyosobowej o 18.00. 6 lipca do egzaminu przystąpiły 23 osoby (ostatnia grupa o 16.30) i 7 lipca kolejne 23 osoby (ostatnia grupa o 16.30). W poniedziałek 9 lipca wznowiono egzaminy (grupa 26-osobowa, ostatnia grupka o 18.00), 10 lipca kolejna grupa 26-osobowa (ostatnia, trzyosobowa grupka rozpoczęła egzamin o 18.00) i w środę ostatnia – 16 osób (dwuosobowa zamykająca grupka o 16.30).

49 osób (w tym 37 kobiet) zdało egzaminy ustne, lecz nie zostało przyjętych na I rok studiów. Nie zdało ten egzamin 45 osób²⁸². Ocenę bdb i db uzyskało 58 osób, dst 42 kandydatów, ndst – 18. Wstępnych egzaminów nie zdały 52 osoby, zdało 85²⁸³. Przy limicie 40 osób na sześć kierunków Komisja Rekrutacyjna zaproponowała przyjęcie 33 osób na I rok studiów. Uczelniana Komisja w ramach swoich uprawnień dodała do tej grupy jeszcze trzy osoby – ostatecznie przyjęto 36 osób: 24 kobiety i 12 mężczyzn.

²⁸² AUW, Wfil-0352 Instytutowa Komisja Rekrutacyjna 1973, Ogólne opracowanie opisowe Wydziałowej Komisji dla doboru kandydatów na I rok studiów. Wydział Filologii Obcych UW Filologia Orientalna, 1973 przewodniczącego Komisji doc. dra Jana Brauna, 15.09.1973.

²⁸³ AUW, Wfil-32a Wfil-0352 Statystyczne opracowania cząstkowe 1951–1972, Sprawozdanie liczbowe z wyników egzaminów wstępnych na Filologię Orientalną w 1973.

11 osób pochodzenia robotniczego, trzy chłopskiego, dwie rzemieślniczego, 20 z inteligencji pracującej. Minimalna liczba uzyskanych punktów – 27, maksymalna – 39 (uzyskała ją przyszła iranistka i pracownica naukowa w tym zakładzie). Tylko 11 przyjętych osób osiągnęło mniej niż 30 punktów. Niemniej wśród ostatecznie przyjętych najniższa średnia wyniosła 22 pkt (dotyczyła dwóch osób, jedna miała pochodzenie robotnicze, druga – chłopskie)²⁸⁴.

W chwili zakończenia egzaminów wstępnych z przyjętych kandydatów po pięć osób wybrało iranistykę i turkologię, sześć osób arabistykę, trzy osoby afrykanistykę, osiem osób sinologię, a dziewięć osób nie określiło wybranego przez siebie kierunku studiów. Nie było żadnego chętnego na semitystkę²⁸⁵. Wszystkie osoby przyjęte, które nie zostały zwolnione z obowiązku odbycia praktyk, były zobowiązane w sierpniu lub wrześniu 1973 r. odbyć Studenckie Praktyki Robotnicze.

Po egzaminach wstępnych postąpiła do Rektora duża liczba odwołań. Dyrekcja IO UW poparła kandydatury siedmiu osób, które zdały i nie zostały przyjęte, a osiągnęły średnią ocen od 4,17 do 4,3. W tym roku Rektorat UW dla całej uczelni ustalił dla rekrutowanych minimalną średnią ocen na 4,1. W związku z odwołaniami i sugestiami Rektoratu dyrekcja IO UW zadeklarowała zdolność do przyjęcia większej liczby kandydatów, niż określał to limit²⁸⁶. Na prośbę kierownika Zakładu Arabistyki dyrekcja skierowała podanie o przyjęcie na arabistykę jeszcze jednej kandydatki, NN, która nie osiągnęła dobrej średniej, ale już drugi raz (tj. w kolejnym roku) zdawała na arabistykę, a jest córką uczestniczki Powstania Warszawskiego i pozostaje w ciężkiej sytuacji rodzinnej²⁸⁷.

24 sierpnia 1973 r. Rektor UW podjął decyzję – motywowaną chęcią „maksymalnego rozładowania napięć społecznych związanych z przyjęciami na studia” – o zwiększeniu limitów przyjęć. W przypadku orientalistyki limit powiększono do 50 osób²⁸⁸.

---

²⁸⁴ Ibidem.

²⁸⁵ AUW, Wfil-0352 Instytutowa Komisja Rekrutacyjna 1973, Ogólne opracowanie opisowe Wydziałowej Komisji dla doboru kandydatów na I rok studiów. Wydział Filologii Obcych UW Filologia Orientalna, 1973 przewodniczącego Komisji doc. dra Jana Brauna, 15.09.1973.

²⁸⁶ AUW, Wfil-0352 Instytutowa Komisja Rekrutacyjna 1973, Pismo Dyrektora IO UW prof. dra J. Chmielewskiego do Prorektora UW, nr przyjęcia 4233-8/73, 4.09.1973.

²⁸⁷ AUW, Wfil-0352 Instytutowa Komisja Rekrutacyjna 1973, Pismo zastępcy dyrektora IO UW prof. dra W. Kotańskiego do Prorektora UW, nr I.O. 4233-7/73, 3.08.1973.

²⁸⁸ AUW, Wfil-0352 Instytutowa Komisja Rekrutacyjna 1973, Pismo Prorektora UW do Dziekana Wydziału Filologii Obcych UW, nr DN-42-271/73, 24.08.1973.

W tej sytuacji Instytut Orientalistyczny UW z listy rekrutowanych zaproponował 15 kandydatur do przyjęcia.

Poniższe dwie tabele ilustrują, jakie języki obce wówczas były nauczane i egzaminowane oraz jaki stopień ich znajomości przeważał wśród kandydatów.

Tabela 3. Uogólnione rezultaty wyników pisemnych egzaminów wstępnych na Filologię Orientalną UW w 1973 r.

Egzaminy pisemne (2–3 lipca)					
Język	Zgłosiło się 137 osób		Nie zgłosiło się 11 osób		
	Przystąpiło	Olimpijczycy	Bdb i db	Dost	Ndst
Rosyjski	109	1	29	41	39
Angielski	97		36	40	21
Niemiecki	37		17	13	7
Francuski	28	1	11	16	1
Łacina	1				1

Źródło: Zestawienie przygotowane przez autora na podstawie Sprawozdania liczbowego z wyników egzaminów wstępnych na Filologię Orientalną w 1973 r.²⁸⁹

Tabela 4. Uogólnione rezultaty wyników ustnych egzaminów wstępnych na Filologię Orientalną UW w 1973 r.

Egzaminy ustne (5–11 lipca)					
Język	Zgłosiło się 118 osób		Nie zgłosiły się 2 osoby		
	Przystąpiło	Olimpijczycy	Bdb i db	Dost	Ndst
Polski	118		58	42	18
Rosyjski	91		38	39	14
Angielski	83		47	27	11
Niemiecki	31		21	9	1
Francuski	27		18	8	
Łacina	1				1

Źródło: Zestawienie przygotowane przez autora na podstawie Sprawozdania liczbowego z wyników egzaminów wstępnych na Filologię Orientalną w 1973 r.²⁹⁰

²⁸⁹ AUW, WfiL-32a WfiL-0352 Statystyczne opracowania cząstkowe 1951–1972, Sprawozdanie liczbowe z wyników egzaminów wstępnych na Filologię Orientalną w 1973.

²⁹⁰ Ibidem.

Dane z obu tabeli konstatują, że w ówczesnym szkolnictwie przeważała nauka języka rosyjskiego jako obcego (ok. 100 osób), ale proporcjonalnie kandydaci na egzaminie najlepiej opanowali niemiecki i francuski (ok. 40% na pisemnym i ok. 2/3 kandydatów na ustnym otrzymało oceny bdb), potem angielski (ok. 40% na pisemnym i ponad połowa na ustnym otrzymali oceny bdb), z rosyjskiego natomiast niecałe 30% kandydatów na pisemnym i niecała połowa na ustnym otrzymali ocenę bdb.

W wyniku rekrutacji na r.a. 1973/74 przyjęto (stan na jesień 1973) do Instytutu 60 nowych studentów (na ogółem 232), w tym 13 osób na I rok arabistyki²⁹¹.

2.1.6. Lata 1974–1982

Podczas rekrutacji na UW na r.a. 1974/75 kandydatów obowiązywał egzamin wstępny z jednego języka obcego oraz gramatyki j. polskiego z elementami literatury polskiej²⁹². W tym roku akademickim odbywała się rekrutacja na arabistykę²⁹³.

Dla zilustrowania, jak wyglądał proces rekrutacji w tych latach, poniżej zreferowane są dokumenty sprawozdawcze komisji z tegoż roku. Skład Komisji Rekrutacyjnej (zatwierdzony przez Prorektora UW 3.05.1974²⁹⁴) na r.a. 1974/75 był następujący: przewodniczący dr T. Żbikowski, sekretarz dr Maciej Popko, członkowie: dr Halina Ogarek-Czój i mgr Zofia Józefowicz-Czabak, przedstawiciel OOP PZPR mgr Danuta Chmielowska, przedstawiciel SZSP²⁹⁵ Ewa Kemnitz (III r. arabistyki) oraz siedmiu egzaminatorów (filologowie zewnętrzni)²⁹⁶. Egzaminowane były języki: rosyjski, angielski, niemiecki, francuski, łacina, włoski i hiszpański. Ponieważ jeden z kandydatów zdał egzamin z języka włoskiego, powołano dodatkowego egzaminatora²⁹⁷.

²⁹¹ A UW IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 29.01.1974–29.10.1974, Sprawozdanie z działalności dydaktycznej IO za semestr letni r.a. 1973/74.

²⁹² A UW IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 29.01.1974–29.10.1974, Zaproszenie na posiedzenia Rady Naukowej IO UW w dniu 1 kwietnia 1974 (z 26.03.1974) i Protokół posiedzenia Rady Naukowej IO, 1.04.1974.

²⁹³ A UW IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 29.01.1974–29.10.1974, Sprawozdanie z działalności dydaktycznej IO za semestr letni r.a. 1973/74.

²⁹⁴ A UW, IO-4211 Instytutowa Komisja Rekrutacyjna 1974, Pismo Prorektora UW do Dyrektora IO UW, nr DN-42-26/74, 3.05.1974.

²⁹⁵ SZSP – Socjalistyczny Związek Studentów Polskich.

²⁹⁶ A UW, IO-4211 Instytutowa Komisja Rekrutacyjna 1974, Pismo z-cy dyrektora IO UW dra Sławińskiego do Dziekana Wydziału Filologii Obcych UW, nr I.O. 4231-1/74, 25.04.1974.

²⁹⁷ A UW, IO-4211 Instytutowa Komisja Rekrutacyjna 1974, Pismo Dyrektora IO do Dziekana Wydziału Filologii Obcych UW, nr I.O. 4231-1/74, 8.05.1974.

W związku z obchodami 500-lecia stosunków Polski z Iranem, na które oddelegowano mgr Z. Józefowicz-Czabak, zastąpiła ją w Komisji Rekrutacyjnej dr Jolanta Jasińska z arabistyki²⁹⁸. Zmiana została zatwierdzona przez Prorektora UW 29 maja 1974 r.²⁹⁹ Dokumenty złożyło 225 kandydatów, limit wynosił 40 miejsc – średnio przypadało 5,5 kandydata na jedno miejsce. Trzy osoby były zwolnione całkowicie z egzaminów (dwóch prymusów i jeden olimpijczyk) oraz dwie osoby zdawały egzaminy tylko z j. obcych (matury uzyskane za granicą). Do egzaminu pisemnego – odbył się 2 lipca w sali C Auditorium Maximum i w sali im. Rektora Mianowskiego w Pałacu Kazimierzowskim – przystąpiło 207 osób (118 z nich to tegoroczni maturzyści, 89 – wcześniejsi). Egzaminy pisemne odbyły się anonimowo, czas na egzamin wynosił 4 godziny. 14 osób nie zgłosiło się na egzamin ustny, mimo że w tym roku każdy kandydat dopuszczony do egzaminu pisemnego automatycznie dopuszczany był do ustnego.

Poziom egzaminu pisemnego w danym roku ilustruje zestawienie ocen uzyskanych na nim przez kandydatów.

Tabela 5. Uogólnione rezultaty wyników pisemnych egzaminów wstępnych na Filologię Orientalną UW w 1974 r.: oceny.

Filologia orientalna. Egzaminy pisemne					
lp.	Język	Ogółem	Bdb i db	Dst	Ndst
1	Rosyjski	52	42	16	24
2	Angielski	103	30	42	31
3	Francuski	19	6	4	6
4	Niemiecki	23	5	11	7
5	Łaciński	3	2		1
6	Włoski	2		1	1
7	Hiszpański	1		1	

Źródło: Zestawienie przygotowane przez autora na podstawie Ogólnego opracowania opisowego Wydziałowej Komisji ds. Rekrutacji w Instytucie Orientalistycznym UW, 2 lipca 1974 r.³⁰⁰

²⁹⁸ A UW, IO-4211 Instytutowa Komisja Rekrutacyjna 1974, Pismo z-cy dyrektora IO dra Sławińskiego do Prorektora UW, nr I.O. 4231-1/74, 24.05.1974.

²⁹⁹ A UW, IO-4211 Instytutowa Komisja Rekrutacyjna 1974, Pismo Prorektora UW do Dyrektora IO UW, nr DN-42-26/74, 29.05.1974.

³⁰⁰ A UW, IO-4211 Instytutowa Komisja Rekrutacyjna 1974, Ogólne opracowanie opisowe Wydziałowej Komisji ds. Rekrutacji w IO UW Przewodniczącego Komisji dr. hab. T. Żbikowskiego, 2.08.1974.

Jak widać, poziom kandydatów był niższy niż w latach ubiegłych – 43% nie zdało egzaminu (w roku ubiegłym nie zdało go 33%). Z przyjętych kandydatów najwyższa lokata wyniosła 31 punktów, najniższa 17 pkt.

Egzaminy ustne trwały od 3 do 8 lipca 1974 r., odbywały się w dwóch czterogodzinnych sesjach dziennie (9.00–13.00 i 14.00–18.00) w salach 104 (3 lipca) i 21 (pozostałe dni) i polegały na sprawdzianach z gramatyki j. polskiego i z jednego j. zachodniego. Na egzaminie z polskiego kandydat losował kartkę z czterema pytaniami. Przeciętnie kandydat zdawał ok. 20 minut. Zgłosiło się 188 osób. Poniższa tabela ukazuje poziom kandydatów na egzaminach ustnych.

Tabela 6. Uogólnione rezultaty wyników ustnych egzaminów wstępnych na Filologię Orientalną UW w 1974 r.: oceny.

Filologia orientalna. Egzaminy ustne					
lp.	Język	Ogółem	Bdb i db	Dst	Ndst
1	Polski (gramatyka)	188	45	84	59
2	Rosyjski	48	12	19	16
3	Angielski	99	42	30	27
4	Francuski	16	6	4	6
5	Niemiecki	20	7	9	4
6	Łaciński	3	2		1
7	Włoski	2		1	1
8	Hiszpański	1		1	

Źródło: Zestawienie przygotowane przez autora na podstawie Ogólnego opracowania opisowego Wydziałowej Komisji ds. Rekrutacji w Instytucie Orientalistycznym UW, 3–8 lipca 1974 r.³⁰¹

Tabela przedstawia na podstawie zestawienia ocen obniżenie poziomu kandydatów podczas egzaminu ustnego; egzaminy wstępne zdało 111 osób, nie zdało 96. Komisja zaproponowała przyjęcie 32 osób (przy limicie 40), Komisja Uczelniana zaakceptowała tę propozycję i dodała cztery osoby, ostatecznie przyjęto 36 osób (22 kobiety, 14 mężczyzn), w tym osiem osób pochodzenia robotniczego, cztery chłopskiego, 24 z inteligencji pracującej. 20 z nich to ówczesi maturzyści, 16 – z lat ubiegłych.

Decyzja o ograniczeniu egzaminu wstępnego do egzaminu tylko z jednego języka obcego wpłynęła ujemnie na poziom kandydatów na orientalistykę – zarówno jeśli

³⁰¹ Ibidem.

chodzi o poziom znajomości języka obcego, jak i gramatyki polszczyzny. Świadczy o tym poniższe zestawienie:

Tabela 7. Poziom ocen egzaminacyjnych w rekrutacji w r.a. 1973 i po reformie reguł rekrutacji w r.a. 1974.

Język	Ocena	1973	1974
Polski	bdb i db	49%	24%
Rosyjski	bdb i db	42%	25%
Angielski	bdb i db	55%	42%
Niemiecki	bdb i db	67%	37%
Francuski	bdb i db	66%	37%

Źródło: Zestawienie przygotowane przez autora na podstawie Ogólnego opracowania opisowego Wydziałowej Komisji ds. Rekrutacji w Instytucie Orientalistycznym UW, 2 sierpnia 1974 r.³⁰²

Porównanie ocen uzyskanych na egzaminach wstępnych w dwóch kolejnych latach, 1973 i 1974, ukazuje zdecydowany spadek poziomu przygotowania kandydatów.

W 1975 r. limity przyjęć na I rok studiów dziennych magisterskich na kierunku filologia orientalna wynosiły: na UJ – 30 miejsc, na UW – 50 miejsc³⁰³.

W r.a. 1982/83 obowiązywała nowa ustawa o szkolnictwie wyższym wydana w 1982 r., była ona efektem negocjacji między władzami a „Solidarnością”. Zdaniem B. Brzostka stanowiła „dziurawy, lecz jednak parasol”³⁰⁴ chroniący uczelnie i ich społeczności przed normami prawa stanu wojennego. Doszło wtedy w prawodawstwie dotyczącym szkolnictwa wyższego do fundamentalnych zmian, m.in. zlikwidowano kryteria ideologiczne przy przyjmowaniu kandydatów na studia: „Decydującym kryterium przyjęcia na studia jest merytoryczna ocena wiadomości”³⁰⁵.

³⁰² A UW, IO-4211 Instytutowa Komisja Rekrutacyjna 1974, Ogólne opracowanie opisowe Wydziałowej Komisji ds. Rekrutacji w IO UW Przewodniczącego Komisji dr. hab. T. Żbikowskiego, 2.08.1974.

³⁰³ BIR UJ 1975, nr 6, s. 28.

³⁰⁴ B. Brzostek, op. cit., s. 21.

³⁰⁵ Ustawa z 4 maja 1982 r. o szkolnictwie wyższym, Dz.U. 1982 Nr 14, poz. 113, art. 86.2.

2.2. Modyfikacje sposobów organizacji czasu pracy studentów – kalendarz akademicki jako element modernizacji toku studiów

Zmiana przedwojennego kalendarza akademickiego – z trzech trymestrów na dwa semestry – zapoczątkowała jego głębokie reformy. Sięgnęły one zarówno struktury czasu zajęć, jak i czasu wolnego, studentów (m.in. praktyki) i pracowników (np. egzaminy wstępne). Część tych modyfikacji związana była z czynnikami zewnętrznymi (m.in. święta ruchome). W podrozdziale przeanalizowane są głównie zmiany w organizacji studiów w trakcie roku akademickiego.

W 1949 r. odbyła się usankcjonowana prawem zmiana organizacji roku szkolnego (akademickiego) w całym kraju – już ostatecznie przybrał on formę dwusemestralną:

§ 1 Rok szkolny rozpoczyna się 1 września, a kończy 31 sierpnia.

§ 2 Wykłady i ćwiczenia rozpoczynają się 1 października, a kończą 10 czerwca. Egzaminy odbywają się od 11 do 30 czerwca.

§ 3 Pierwszy semestr kończy się 31 stycznia, a drugi zaczyna 13 lutego. Przerwa międzysemestralna przeznaczona jest na egzaminy.

§ 4 Przerwa w okresie Świąt Bożego Narodzenia trwa od 22 grudnia do 2 stycznia włącznie.

§ 5 Przerwa w okresie Świąt Wielkiejnocy trwa jeden tydzień od czwartku przed niedzielą świąteczną do środy włącznie.

§ 6 Poza wymienionymi wyżej okresami, wolnymi od wykładów i ćwiczeń, wolne są od zajęć dni, wyszczególnione w Dzienniku Urzędowym Ministerstwa Oświaty nr 11 z 1946 r., poz. 359³⁰⁶.

Zatem pożegnano się z przedwojennym podziałem roku szkolnego na uczelniach na trymestry.

2 stycznia 1950 r. wyszło rozporządzenie w sprawie organizacji i planu niektórych kierunków studiów na wydziałach humanistycznych³⁰⁷, w którym oprócz podziału

³⁰⁶ Zarządzenie Min. Ośw. z 30 listopada 1949 r. (nr IV O-17007/49) w sprawie ustalenia i podziału roku szkolnego i dni wolnych od nauki w państwowych szkołach wyższych, podległych Min. Ośw., Dz.U. Min. Ośw. 1950 Nr 1, poz. 1.

³⁰⁷ Rozporządzenie Min. Ośw. z 2 stycznia 1950 r. w sprawie organizacji i planu niektórych kierunków studiów na wydziałach humanistycznych państwowych szkół akademickich, Dz.U. 1950 Nr 2, poz. 9.

kierunków studiów na dwustopniowe i jednolite uściślono wiele szczegółów organizacyjnych życia studenckiego: podzielono rok akademicki na dwa semestry, ustalono trzy sesje egzaminacyjne, określono warunek kontynuowania studiów. Zmiany to m.in.³⁰⁸ określenie, że w r.a. 1950/51 II semestr rozpoczyna się 15 lutego, przerwa semestralna trwa od 23 do 27 grudnia włącznie. Dniami wolnymi od pracy były: Nowy Rok (1 stycznia), Trzech Króli (6 stycznia), pierwszy i drugi dzień Wielkanocy, 1 maj, pierwszy dzień Zielonych Świątek, Boże Ciało, Narodowe Święto Odrodzenia (22 lipca), Wniebowzięcie NMP (15 sierpnia), Wszystkich Świętych (1 listopada), pierwszy i drugi dzień Bożego Narodzenia, niedziele.

Rok szkolny 1952/53 trwał od 1 września do 31 sierpnia³⁰⁹. Na I roku zajęcia rozpoczynały się 1 września, na latach następnych – 1 października³¹⁰. Rok szkolny trwał dwa semestry i obejmował również okres pomiędzy 1 lipca a 31 sierpnia – przeznaczony na praktyki, obozy wojskowe oraz wakacje letnie³¹¹. Wakacje zimowe trwały od 23 do 27 grudnia³¹², a wiosenne – przez pięć dni w okresie marzec–kwiecień, termin ustalany corocznie przez Ministerstwo³¹³. Od 10 do 15 lutego włącznie trwała przerwa międzysemestralna³¹⁴. W r.a. 1952/53 zajęcia kończyły się 4 czerwca 1953 r. Sesja egzaminacyjna miała miejsce w okresie 8–30 czerwca³¹⁵.

Rok szkolny 1953/54 dla I roku studiów

[...] trwa od 1 września do 31 sierpnia. Obejmuje on dwa okresy zajęć, kończące się sesjami egzaminacyjnymi: semestr zimowy i semestr letni, a okres pomiędzy 1 lipca i 30 września przeznaczony jest na praktyki, obozy wojskowe oraz wakacje letnie. Na pierwszym roku studiów semestr zimowy trwa od 1 września do 10 lutego następnego roku kalendarzowego włącznie i obejmuje okres wykładów, ćwiczeń, wakacji zimowych oraz sesję egzaminacyjną. Okres od 10 do 15 lutego włącznie przeznaczony jest na przerwę międzysemestralną. [...] Semestr letni trwa od 16 lutego do

---

³⁰⁸ Ibidem.

³⁰⁹ *Regulamin Studiów Pierwszego Stopnia i Studiów Jednolitych w Szkołach Wyższych*, Warszawa 1952, § 15, s. 5.

³¹⁰ Ibidem, § 16, s. 5.

³¹¹ Ibidem, § 17, s. 5.

³¹² Ibidem, § 22 pkt 1, s. 6.

³¹³ Ibidem, § 22 pkt 2, s. 6.

³¹⁴ Ibidem, § 18 pkt 2, s. 5.

³¹⁵ Ibidem, § 19, dopisek piórem przed pkt 1, s. 6.

30 czerwca włącznie i obejmuje okres wykładów, ćwiczeń, wakacje wiosenne oraz sesję egzaminacyjną³¹⁶.

W tym wakacje zimowe trwały od 23 do 27 grudnia, sesja zimowa – od 21 stycznia do 10 lutego włącznie, sesja letnia – od 1 do 30 czerwca włącznie³¹⁷.

Regulamin studiów pierwszego stopnia i studiów jednolitych w szkołach wyższych w 1954 r.³¹⁸ precyzował kalendarz akademicki UJ na rok 1954/55: zajęcia szkolne na I roku studiów rozpoczynały się 1 września, a dla pozostałych lat studiów – 1 października. Semestr zimowy trwał od 1 września/ października do 6 lutego 1955 r. włącznie, a okres od 1 do 6 lutego włącznie zajmowała przerwa międzysemestralna. Następnie 7 lutego rozpoczynał się semestr letni i trwał do 30 czerwca włącznie. W ciągu tego roku szkolnego odbywały się dwie sesje egzaminacyjne: zimowa (11–31 stycznia) oraz letnia (1–28 czerwca). Wakacje zimowe trwały tydzień, w okresie od 22 do 27 grudnia włącznie, a wiosenne – pięć dni w okresie marzec–kwiecień.

W roku 1956 opublikowano nowy, ogólnokrajowy regulamin studiów³¹⁹, który m.in. stanowił nowy kalendarz akademicki na r.a. 1957/58. Rok szkolny trwał od 1 października do 30 września następnego roku kalendarzowego i obejmował semestr zimowy, semestr letni oraz okres między 1 lipca a 30 września przeznaczony na wakacje letnie lub praktyki studenckie czy obozy wojskowe. Semestr zimowy trwał od 1 października do 9 lutego i obejmował: okres zajęć szkolnych od 1 października do 22 grudnia, wakacje zimowe od 23 grudnia do 2 stycznia, okres zajęć szkolnych od 3 do 24 stycznia i zimową sesję egzaminacyjną od 25 stycznia do 9 lutego. Semestr letni trwał od 10 lutego do 30 czerwca i obejmował: okres zajęć szkolnych od 10 lutego do 31 maja, sześć dni wakacji wiosennych (termin wakacji ustalany był corocznie przez Ministra³²⁰), letnią sesję egzaminacyjną od 1 do 20 czerwca oraz okres pozostawiony do dyspozycji Rektora, tj. czas od 21 do 30 czerwca. W następnych latach, aż do roku szkolnego 1974/75, większych zmian w organizacji kalendarza akademickiego nie było (w 1966 na obu uczelniach obowiązywał rok szkolny od 1 października do 30 września

³¹⁶ *Informator dla kandydatów... 1953/54...*, s. 21.

³¹⁷ Ibidem.

³¹⁸ *Spis wykładów na r.a. 1954/55: Wydział filologiczny 3*, WUJ, Kraków 1955, s. 17.

³¹⁹ Regulamin studiów w Szkołach Wyższych, Dz.U. Min. Szk. Wyż. 1956 Nr 9, poz. 3.

³²⁰ Wielkanoc jest świętem ruchomym.

następnego roku³²¹). Dopiero kalendarz akademicki na rok 1974/75 stanowił, że zajęcia dydaktyczne odbywały się od 1 października do 21 grudnia 1974 r., potem od 2 do 26 stycznia i od 17 lutego do 27 marca oraz od 2 kwietnia do 5 czerwca 1975 r. Pierwsza zimowa sesja egzaminacyjna trwała od 27 stycznia do 8 lutego, a druga zimowa – od 17 do 22 lutego 1975 r.³²² Sesja letnia – od 6 do 30 czerwca 1975 r.

Odejście od przedwojennego podziału okresu pracy studenta z trzysemestralnego na dwusemestralny miało uprościć organizację studiów i uczynić ją przejrzystszą, wzmocnić ich dyscyplinę. Przez pierwsze kilka lat ręcznie sterowano organizacją czasu na uczelni: zmieniano kalendarz naboru kandydatów i sam przebieg roku akademickiego, dni wolne, okresy sesji i egzaminów, obligatoryjne terminy rozliczeń i tzw. ostateczne terminy otrzymania absolutorium, próbując je na bieżąco dopasować do ciągle niepewnych ram politycznych obowiązków studenta: ile czasu i kiedy przeznaczać na praktyki studenckie, czy uznawać za dni wolne święta kościelne etc.

Najpoważniejszą zmianą organizacji roku akademickiego było przesunięcie terminu jego rozpoczęcia z 1 września (do 1951) na 1 października. Po 1951 r. (do 1957) 1 września pozostawał datą rozpoczęcia studiów dla I roku, pozostali studenci rozpoczynali zajęcia od 1 października. Od 1957 r. do końca badanego okresu wszyscy studenci rozpoczynali rok akademicki 1 października. Od 1949 r. rok akademicki trwał dwa semestry. Modyfikowano też liczbę sesji (i ich długość), wahała się ona od dwóch do trzech. Przez pierwsze lata były trzy „sesje” (w 1949 były to dwa terminy i sesja: 31 stycznia, 13 lutego i okres 11–30 czerwca; w 1950 – pełne trzy sesje), a od 1952 r. obowiązywały tylko dwie sesje: zimowa i letnia, przy czym ich długość zmieniała się. Drugą ważną zmianą to państwowa modyfikacja długości tygodnia roboczego: wolne soboty (wprowadzane za Gierka stopniowo w latach 1972–1973) również zmieniły przebieg studiów i organizację czasu pracy studentów (i pracowników). Wcześniej tydzień akademicki, tak jak i roboczy, trwał sześć dni. Przez wiele lat (od 1952) traktowano okres pomiędzy 1 lipca a 30 września jako przeznaczony na praktyki, obozy wojskowe oraz wakacje letnie. Zmieniał się ich przebieg, czas trwania i skład grup zobowiązanych do ich odbycia, ale był to okres zarezerwowany dla uczelni. Modyfikowano długość okresu wolnego z okazji Bożego Narodzenia – od pięciu dni (np. w 1952) do 11 dni (w 1949 i 1957), przy czym w 1949 r. nazywano ten czas wakacjami z okazji Bożego

---

³²¹ *Informator dla kandydatów do szkół wyższych i średnich szkół zawodowych dla maturzystów na rok szkolny 1967/68*, Warszawa 1966, s. 19.

³²² Zarządzenie nr 3 Rektora UJ z 10 listopada 1974 r., BIR UJ 1975, nr 1, s. 3.

Narodzenia, a później – wakacjami zimowymi (co najmniej do 1957). Od 1952 r. dni wolne z okazji Świąt Wielkanocnych nosiły nazwę wakacji wiosennych i nie nawiązywano w określeniu ich terminu do dat święta ruchomego: „ich termin jest ustalany corocznie oddzielnie”. W spadku po okresie przedwojennym spis dni wolnych w 1950 r. określono imiennie: Nowy Rok (1 stycznia), Trzech Króli (6 stycznia), pierwszy i drugi dzień Wielkanocy, pierwszy dzień Zielonych Świątek, Boże Ciało, Wniebowzięcie NMP (15 sierpnia), Wszystkich Świętych (1 listopada), pierwszy i drugi dzień Bożego Narodzenia. Okres przerw międzysemestralnych był ruchomy, przypadał w lutym i zajmował ok. pięciu dni.

Zmiany systemowe organizacji czasu pracy studenta wynikały nie tylko z założeń polityczno-społecznych, ale i z rozwoju kierunku: w pierwszych dziesięcioleciach (lata 40. i 50.), kiedy kontynuowano jeszcze przedwojenne plany i programy studiów przewidujące absolwenta jako pasjonata-naukowca i nauczano języka arabskiego (i innych orientalnych) głównie jako języków „martwych” dla badań przez naukowców gabinetowych, liczba godzin wykładów i ćwiczeń była niewielka (wynikało to też z ewidentnych braków kadrowych) i na studentów przerzucano większość godzin nauki: musieli uczyć się i studiować materiały, podręczniki i słowniki sami, w czytelnich – gdyż w przyszłości miała im wystarczyć taka bierna forma znajomości języka. Po 2–3 godzinach wykładów spędzali godziny w czytelnich, poświęcając się pracy własnej. Później zmiana wizji absolwenta, rozwój kadry naukowej i zwiększony dostęp do literatury (zakupy i własne podręczniki) zmieniły te proporcje: więcej czasu nauki studenci spędzali w salach zajęciowych, a okresy wypoczynku poświęcano w znacznym stopniu na naukę np. na praktykach, obozach językowych, wyjazdach etc. Generalnie zmiany miały zdyscyplinować studentów, zwiększyć „zdawalność” i przyspieszać ukończenie studiów (tzw. ukończenie studiów w terminie). Stopniowo zmieniały dopuszczalną liczbę zajęć w ciągu jednego dnia, dostosowując ją do wymagań zdrowia psychicznego i efektywności procesu uczenia się, przerw pomiędzy zajęciami, harmonogramów tygodniowych, planów na semestr, zwiększania częstotliwości i długości zajęć wf, wydłużano kursy nauczania języków obcych (lektoraty) – co razem wpływało zarówno na przebieg samego procesu studiów, jak i na rozkłady zajęć na poszczególnych latach, długość i częstotliwość przerw w zajęciach. Dotyczyło to zarówno modyfikacji ilości czasu wykładów konkretnych kursów przedmiotów zawodowych, jak i zmian w programie przedmiotów uzupełniających, metodologicznych i polityczno-społecznych.

2.3. Pozostałe zmiany w toku i trybie studiów, kształtowanie nowego typu/„profilu” studenta (absolwenta)

Materiał tej części pracy został podzielony na trzy moduły, co wynikało z powodów merytorycznych: każda z uczelni szła do wspólnego celu swoimi drogami i należało to uwzględnić. Dlatego część pierwsza, wspólna, opisuje zmiany w sytuacji prawnej i polityczno-społecznej społeczności studenckiej w Polsce, druga – te, które dotyczyły UJ, a szczególnie jego orientalistyki, zwłaszcza sposobów praktycznych realizacji tych zmian i ich efektów, a trzecia – UW i jego studentów.

2.3.1. Sytuacja prawna studentów w Polsce Ludowej – wybrana problematyka

Pierwsze dziesięciolecie Polski Ludowej to okres, który – ze względu na sposób organizacji studiów wyższych – można podzielić na kilka etapów, zależnie od przyjętych kryteriów. Najogólniej można wydzielić okres powojenny będący kontynuacją przedwojennego stylu, zakresu i sposobu organizacji toku studiów (do – z grubsza – 1948) i następane, reformujące różne składowe tego procesu i organizacji samych studiów.

Okres pierwszy, tymczasowy, w którym zaraz po zawierusze wojennej uruchamiano i odbudowywano zręby szkolnictwa wyższego, koncentrował się na rekonstrukcji uczelni, życia akademickiego, badań i możliwie szybkim wygenerowaniu dyplomowanych fachowców. Dla tego celu dokonano dwóch zabiegów: po pierwsze, przyjmowano w pierwszym rządzie kandydatów, którzy już byli studentami (przedwojennymi lub z tajnych kompletów w okresie okupacji) i teraz mieli szybko dokończyć studia; po drugie, uruchomiono wstępny rok studiów, który miał szybko adaptować młodzież chętną do studiów do normalnego życia studenckiego:

Art. 1. Na każdym wydziale szkoły wyższej, począwszy od roku akademickiego szkolnego 1945–46, tworzy się na okres przejściowy, aż do odwołania wstępny rok studiów. [...]

Art. 5. Słuchacze roku wstępnego posiadają pełne prawa studentów.

Art. 6. Rozporządzenie Ministra Oświaty określi szczegółowe warunki przyjęcia oraz przejścia na pierwszy rok studiów³²³.

³²³ Dekret z 24 maja 1945 r. o utworzeniu wstępnego roku studiów w szkołach wyższych, Dz.U. Min. Ośw. 1945 Nr 2, poz. 53 (przedruk za Dz.U. 1945 Nr 21, poz. 122).

Dekret ten wszedł w życie 11 czerwca. Rozporządzeniem Ministra Oświaty z 8 czerwca 1946 r.³²⁴ ustanowiono porządek, tryb i zakres egzaminów dla absolwentów wstępnego roku studiów: „§ 2 Egzamin na wstępnym roku studiów przeprowadza komisja egzaminacyjna złożona z przewodniczącego i czterech członków. [...] § 3 Przedmiotem egzaminu jest język polski oraz 1 lub 2 przedmioty związane z przyszłym kierunkiem studiów słuchacza”³²⁵.

Najważniejsze akty prawne, które dotyczyły kandydatów na studia, różnych aspektów życia studenckiego i statusu studentów w badanym okresie, zaczęto wydawać już w październiku 1945 r., kiedy Minister Oświaty zastrzegł sobie prawo do powołania delegatów ds. młodzieży szkół wyższych w określonych ośrodkach akademickich „dla załatwienia spraw pomocy gospodarczej i zdrowotnej dla młodzieży i jej stowarzyszeń”³²⁶. Szybko ukazało się Rozporządzenie Ministra Oświaty (25.10.1945) w sprawie ustalenia właściwości delegatów ds. młodzieży szkół wyższych³²⁷, w którym precyzowano zakres działania tych delegatów, ograniczając go głównie do uprawnienia do podjęcia decyzji o przyznaniu/ odebraniu stypendium (we wszelkich jego formach).

Szczególnie ważna była – oprócz rekrutacji – kwestia wspierania studentów mniej zamożnych. Była to sprawa polityczna i dlatego pomiędzy majem 1946 a wrześniem 1957 r. poświęcono jej 12 aktów prawnych³²⁸, których myśl – po

³²⁴ Rozporządzenie Min. Ośw. z 8 czerwca 1946 r. (Nr-IV/3978-46) o egzaminach na wstępnym roku studiów w szkołach wyższych, Dz.U. Min. Ośw. Nr 6, poz. 170.

³²⁵ Ibidem.

³²⁶ Dekret z 16 października 1945 r. o ustanowieniu delegatów ds. młodzieży szkół wyższych, art. 1.

³²⁷ Rozporządzenie Min. Ośw. z 25 października 1945 r. w sprawie ustalenia właściwości delegatów ds. młodzieży szkół wyższych, Dz.U. 1945 Nr 46, poz. 264.

³²⁸ Rozporządzenie Min. Pracy i Opieki Społecznej z 6 maja 1946 r. wydane w porozumieniu z Min. Ośw. w sprawie bezzwrotnych stypendiów dla studentów szkół wyższych, Dz.U. 1946 Nr 23, poz. 153; Rozporządzenie Min. Odbudowy z 17 kwietnia 1947 r. wydane w porozumieniu z Min. Ośw. o stypendiach dla studentów szkół wyższych, Dz.U. 1947 Nr 37, poz. 179; Rozporządzenie Min. Odbudowy z 21 kwietnia 1948 r. wydane w porozumieniu z Min. Ośw. i zmianie rozporządzenia Min. Odbudowy z 17 kwietnia 1947 r. o stypendiach dla studentów szkół wyższych, Dz.U. 1948 Nr 24, poz. 168; Ustawa z 7 marca 1950 r. o państwowych stypendiach dla młodzieży szkół wyższych, Dz.U. 1950 Nr 10, poz. 105; Uchwała Rady Min. z 30 października 1950 r. w sprawie państwowego planu stypendialnego dla młodzieży szkół wyższych, podległych Min.: Szkół Wyższych i Nauki, Ośw. oraz Zdrowia za okres od dn. 1 października 1950 r. do dn. 31 grudnia 1950 r., MP 1950 Nr 124, poz. 1536; Uchwała nr 263 Rady Min. z 7 kwietnia 1951 r. w sprawie państwowego planu stypendialnego dla młodzieży szkół wyższych, podległych Min.: Szkół Wyższych i Nauki, Ośw. i Zdrowia oraz Przewodniczącemu Głównego Komitetu Kultury Fizycznej, na okres od dn. 1 stycznia 1951 r. do dn. 31 grudnia 1951 r., MP 1951 Nr 34, poz. 425; Uchwała nr 490 Rady Min. z 18 lipca 1951 r. w sprawie państwowego planu stypendialnego dla młodzieży szkół wyższych podległych Ministrowi Kultury i Sztuki na okres od 1

modyfikacjach – przetrwała w formie prawnej do 1972 r. (uchylono wtedy wszystkie obowiązujące jedną uchwałą³²⁹).

Już w 1947 r. ogłoszono kompleksowy akt prawny, który ustalał nowe zasady organizacji i działalności szkół wyższych, ich pracowników i słuchaczy – był to Dekret z 28 października 1947 r. o organizacji nauki i szkolnictwa wyższego³³⁰. W tym samym roku ustanowiono tzw. planową rekrutację na studia³³¹.

We wspomnianym dekreście znalazło się następujące sformułowanie: „Przyjęcie do szkoły wyższej w charakterze studenta można również uzyskać bez względu na wykształcenie szkolne pod warunkiem złożenia uprzednio egzaminu wstępnego”³³². Oprócz tego studenci mieli „obowiązek brania udziału we wszystkich zajęciach, przewidzianych w programie studiów i zdawanie przepisowych kolokwiiów i egzaminów”³³³.

Jesienią 1948 r. podzielono studia na trwające 3,5 r. studia zawodowe (I stopnia) i dwuletnie studia akademickie (II stopnia), które dawały tytuł magistra, lecz na które dostać się mogło jedynie 10–15% absolwentów I stopnia, teoretycznie najlepszych i przeznaczonych do pracy naukowej³³⁴. W tym samym roku w składach komisji rekrutacyjnych implementowano tzw. czynnik społeczny, czyli aktywistów organizacji

stycznia 1951 r. do 31 grudnia 1951 r., MP 1951 Nr 68, poz. 886; Uchwała nr 569 Rady Min. z 11 sierpnia 1951 r. w sprawie zmiany planu stypendialnego dla młodzieży szkół wyższych, podległych Min.: Szkół Wyższych i Nauki, Ośw. i Zdrowia oraz Przewodniczącemu Głównego Komitetu Kultury Fizycznej, na okres od dn. 1 stycznia 1951 r. do 31 grudnia 1951 r., MP 1951 Nr 77, poz. 1066; Uchwała nr 91 Rady Min. z 20 lutego 1952 r. w sprawie państwowego planu stypendialnego dla młodzieży szkół wyższych, podległych Min.: Szk. Wyż., Ośw., Zdrowia, Kultury i Sztuki oraz Przewodniczącemu Głównego Komitetu Kultury Fizycznej, na okres od dn. 1 stycznia 1952 r. do dn. 31 grudnia 1952 r., MP 1952 Nr 22, poz. 278; Uchwała nr 877 Rady Min. z 14 listopada 1953 r. w sprawie rodzajów stypendiów państwowych, warunków i trybu ich przyznawania w szkołach wyższych oraz w sprawie trybu zatwierdzania państwowych planów stypendialnych, MP 1953 Nr 107, poz. 1430; Uchwała nr 610 Rady Min. z 22 września 1956 r. w sprawie rodzajów i wysokości stypendiów państwowych oraz warunków i trybu ich przyznawania i cofania w szkołach wyższych, MP 1956 Nr 90, poz. 1018; Uchwała nr 360 Rady Min. z 10 września 1957 r. zmieniająca uchwałę z 22 września 1956 r. w sprawie rodzajów i wysokości stypendiów państwowych oraz warunków i trybu ich przyznawania i cofania w szkołach wyższych, MP 1957 Nr 77, poz. 469.

³²⁹ Uchwała nr 304 Rady Min. z 4 grudnia 1972 r. w sprawie utraty mocy obowiązującej niektórych uchwał Rady Min., Prezydium Rządu, Komitetu Ekonomicznego Rady Min. i Komitetu Min. ds. Kultury, ogłoszonych w MP 1972 Nr 58, poz. 311.

³³⁰ Dekret z 28 października 1947 r. o organizacji nauki i szkolnictwa wyższego, Dz.U. Nr 68, poz. 414 i 415.

³³¹ B. Brzostek, op. cit., s. 58.

³³² Dekret z 28 października 1947 r. o organizacji nauki i szkolnictwa wyższego..., poz. 414 i 415, art. 81.

³³³ Ibidem, art. 88.

³³⁴ B. Brzostek, op. cit., s. 58.

i związków zawodowych, oraz do przedmiotów na egzaminach wstępnych wprowadzono, jako obligatoryjny, egzamin z nauki o Polsce współczesnej³³⁵.

Julian Dybiec stwierdza, że tymi wszystkimi decyzjami władz

ograniczono rolę uczelni w przyjmowaniu młodzieży na studia. Kwalifikacje przeprowadzano już na szczeblu szkoły średniej. Potem o przyjęciu decydowały komisje, wśród których było wielu członków z organizacji partyjnych, młodzieżowych, oświatowych, którzy majoryzowali przedstawicieli Uniwersytetu. Kierowano na studia aktywistów młodzieżowych, bez żadnego przygotowania. Z kolei ograniczono, a nawet nie dopuszczano na studia młodzieży z dawnego ziemiaństwa, sfer przemysłowych, niektórych grup inteligencji³³⁶.

Na Uniwersytecie Jagiellońskim pojawiłem się, jako student, jesienią 1948 r. [...] Rozpocząłem studia w systemie trymestralnym, jak przed wojną, który w następnym roku akademickim zamienił się na semestralny. Moje studia trwały 4 lata, moi młodszy o jeden rok koledzy studiowali 5 lat. W zachowanym spisie wykładów na rok akademicki 1948/49 figurowała jeszcze teologia. Należałem chyba do ostatniego, szczęśliwego pokolenia moich kolegów, dla którego przyjęcie na studia polegało na pomyślnym zdaniu egzaminu wstępnego, niemal bez politycznych uwarunkowań. Również w moim liceum nie zaczęły jeszcze w pełni działać organizacje młodzieżowe. [...] Polityczna selekcja pojawiła się też przy rekrutacji na studia magisterskie, po trzecim roku studiów.

*Kazimierz Grotowski*³³⁷

Od 1949 r. rozpoczęła się reforma systemu pomocy materialnej dla studiującej młodzieży: dzięki zwiększeniu dotacji ponad 70–80% słuchaczy szkół wyższych otrzymywało różne formy stypendiów³³⁸.

„Cokolwiek się powie o tamtym systemie, faktem jest, że wskaźnik młodzieży z małych ośrodków, pochodzenia nie tylko robotniczego i chłopskiego, ale i marnie zarabiającej

³³⁵ Ibidem, s. 59.

³³⁶ J. Dybiec, *Uniwersytet Jagielloński wobec stalinizmu 1945–1956*, PAU, Prace Komisji Historii Nauki, 2001, t. 3, s. 15.

³³⁷ Ibidem, s. 26.

³³⁸ J. Popińska, *Od „Bratniaka” do NZS. Aktywność studentów wrocławskich w latach 1945–1989*, „Pamięć i Przyszłość” 2011, nr 11, s. 10.

inteligencji, był bardzo wysoki. [...] Niewątpliwie bardzo przyczyniał się do tego system stypendiów państwowych. W praktyce znakomita większość młodzieży aż do 1955 r. otrzymywała stypendia. Nie były one wysokie, ale np. w moim wypadku wynosiło ono na roku IV 530 złotych (450 złotych plus 80 złotych tytułem premii za wyniki w nauce). Z tego można było się w warunkach studenckich utrzymać. Pierwsze pobory były z reguły niższe. Stypendia były więc elementem redystrybucji dochodu narodowego w tamtych czasach”.

*Stanisław Waltoś*³³⁹

W ramach planu sześcioletniego³⁴⁰ wprowadzono przepisy o dyscyplinie socjalistycznej – ukazało się zarządzenie o dyscyplinie pracy studentów szkół wyższych³⁴¹, w zasadzie zbliżone do Ustawy z 19 kwietnia 1950 r. o zabezpieczeniu socjalistycznej dyscypliny pracy. Wykluczało możliwość traktowania przez studentów swoich studiów jako sprawy prywatnej. W szczególności postanawiało:

§ 1 Na wszystkich wydziałach, (oddziałach, studiach specjalnych i latach studiów wyższych zawodowych i szkół wyższych akademickich) studenci zobowiązani są do przestrzegania dyscypliny pracy przez:

- a) uczęszczanie na wykłady, ćwiczenia i zajęcia praktyczne objęte planem studiów,
- b) zgłaszanie się w przewidzianych terminach na egzaminy i kolokwia oraz wykonywanie prac w terminach przewidzianych planem studiów³⁴².

Zgodnie z tymi stanowieniami obecność na wykładach i ćwiczeniach stała się obowiązkowa i była sprawdzana³⁴³. Przed rozpoczęciem zajęć ogłoszono zarządzenie³⁴⁴, które też miało wzmocnić dyscyplinę studiów – walczono przede wszystkim z „wagarowaniem”:

³³⁹ J. Dybiec, op. cit., s. 22–23.

³⁴⁰ Tj. w latach 1950–1955, Ustawa z 21 lipca 1950 r. o 6-letnim planie rozwoju gospodarczego i budowy podstaw socjalizmu na lata 1950–1955, Dz.U. 1950 Nr 37, poz. 344.

³⁴¹ Zarządzenie nr 160 Prezesa Rady Min. i Min.: Szkół Wyższych i Nauki, Zdrowia, Ośw. oraz Kultury i Sztuki z 28 września 1951 r. w sprawie dyscypliny pracy studentów szkół wyższych, MP 1951 Nr 91, poz. 1256.

³⁴² *Spis wykładów na r.a. 1953/54: Wydział filologiczny* 3, WUJ, Kraków 1953, s. 6.

³⁴³ J. Dybiec, op. cit., s. 14–15.

³⁴⁴ Zarządzenie Min.: Szkół Wyższych i Nauki, Zdrowia, Ośw. oraz Kultury i Sztuki z 21 września 1950 r. o dyscyplinie pracy studentów szkół wyższych, MP 1950 Nr 104, poz. 1311.

Stosuje się następujące kary:

- a) za nieusprawiedliwione opuszczenie zajęć w ciągu jednego dnia w danym semestrze – upomnienie;
- b) za nieusprawiedliwione opuszczenie drugiego dnia zajęć lub dwóch dni kolejno w danym semestrze – upomnienie z zamieszczeniem na tablicy ogłoszeń;
- c) za nieusprawiedliwione opuszczenie trzeciego dnia zajęć lub trzech dni kolejno w danym semestrze – upomnienie z odnotowaniem w aktach personalnych i zamieszczeniem na tablicy ogłoszeń oraz dla stypendystów – wstrzymaniem stypendium na jeden miesiąc³⁴⁵.

Dodatkowo ustanowiono przeliczniki nieusprawiedliwionych nieobecności (stosowano je do 1956/57):

- trzykrotne spóźnienie = jedna nieobecność,
- opuszczenie połowy zajęć danego dnia = opuszczenie całego dnia³⁴⁶.

To kolejne posunięcie konsekwentnie wymuszające na studentach terminowe kończenie studiów i szybkie po nich zatrudnienie.

W styczniu 1950 r. wprowadzono obowiązkowe zajęcia wychowania fizycznego dla studentów I i II roku w wymiarze 2 godzin tygodniowo³⁴⁷.

W 1950 r. powstała jedna organizacja studencka, która uzurpowała sobie prawo występowania w imieniu całej braci studenckiej w Polsce:

Organizacja studencka pod nazwą Zrzeszenie Studentów Polskich powstała w kwietniu 1950 r. w Warszawie (16–18 kwietnia 1950). Decyzję o powstaniu organizacji podjął Kongres Studentów Polskich obradujący w auli Politechniki Warszawskiej w dniu 16 kwietnia 1950 r. z inicjatywy Federacji Polskich Organizacji Studenckich (FPOS), dominującą w niej pozycję zajmowała organizacja „Bratnia Pomoc”. Federacja nie obejmowała formalnie organizacji polityczno-ideologicznych, które po zjednoczeniu ruchu młodzieżowego w 1948 r. występowały pod nazwą ZAMP a potem ZMP (na uczelniach). Kongres ZSP (założycielski-pierwszy) obradujący w dniach 17–18 kwietnia 1950 r. w sali Klubu Studenckiego „Medyk” w Warszawie,

³⁴⁵ Ibidem, § 7.

³⁴⁶ *Spis wykładów na r.a. 1954/55...*, s. 7.

³⁴⁷ Rozporządzenie Min. Ośw. i Zdrowia z 5 stycznia 1950 r. w sprawie obowiązku wychowania fizycznego studentów szkół wyższych, Dz.U. 1950 Nr 7, poz. 72.

przyjął program i statut organizacji, wybrał władze naczelne. Przewodniczącym Rady Naczelnej ZSP został Sylwester Zawadzki³⁴⁸.

We wrześniu 1951 r. zmieniono poprzednie rozporządzenie dyscyplinujące studentów, wydając nowe³⁴⁹, jednoznacznie represyjne: „Nieusprawiedliwione spóźnienie lub nieobecność na zajęciach [...] podlega karze”³⁵⁰, i dalej:

Nieusprawiedliwiona nieobecność w ciągu kolejnych czterech dni zajęć lub więcej albo opuszczenie bez usprawiedliwienia czwartego dnia zajęć lub więcej w danym semestrze jest złośliwym i uporczywym powtarzaniem naruszenia dyscypliny pracy studenta i podlega kolejno następującym karom: 1. naganie, [...] wstrzymaniem stypendium na 2 miesiące 2. naganie z zagrożeniem skreślenia z listy studentów i [...] wstrzymaniem stypendium na okres czterech miesięcy, 3. usunięciu z uczelni³⁵¹.

Oprócz tego „[n]iezależnie od powyższych kar nieusprawiedliwione opuszczenie trzech ćwiczeń, seminariów lub zajęć praktycznych powoduje skreślenie studenta z listy uczestników tych zajęć”³⁵².

Ustawa o szkolnictwie wyższym ukazała się 15 grudnia 1951 r.³⁵³ Przepisy wstępne do jej Działu I głosiły: „Szkoły wyższe, kształcąc i wychowując kadry inteligencji ludowej w duchu ofiarnej służby ojczyźnie, walki o pokój i socjalizm: 1) przygotowują pracowników o najwyższym poziomie kwalifikacji zawodowych, [...] 5) biorą udział w upowszechnianiu nauki i techniki oraz w szerzeniu naukowego poglądu na świat”³⁵⁴. Art. 22 pkt 1 stanowił o możliwości kształcenia w szkołach wyższych w trybie dwustopniowym. Z kolei art. 26 pkt 1 jednoznacznie stwierdzał, że warunkiem dopuszczenia na studia jest „posiadanie wykształcenia, przygotowującego do studiów w szkole wyższej, stwierdzonego świadectwem dojrzałości, lub dyplomem

³⁴⁸ Za: *Leksykon ludzi ZSP*, t. 1, oprac. W. Klimczak, Z. Skuza, W. Ulicki, Elipsa, Warszawa 2002.

³⁴⁹ Zarządzenie nr 160 Prezesa Rady Min. i Min.: Szkół Wyższych i Nauki, Zdrowia, Ośw. oraz Kultury i Sztuki z 28 września 1951 r. w sprawie dyscypliny pracy studentów szkół wyższych, MP 1951 Nr 91, poz. 1256.

³⁵⁰ Ibidem, § 6.

³⁵¹ Ibidem, § 10.

³⁵² Ibidem, § 12.

³⁵³ Ustawa z 15 grudnia 1951 r. o szkolnictwie wyższym i o pracownikach nauki, Dz.U. 1952 Nr 6, poz. 38.

³⁵⁴ Ibidem, Dział I, art. 1.

stopnia licealnego³⁵⁵. Dla osób nieposiadających takiego wykształcenia mogły być tworzone kursy przygotowawcze³⁵⁶.

Student przyjęty do szkoły wyższej składa przyrzeczenie [...]: Jako student Polski Ludowej sumiennie wypełniać będę swoje obowiązki, uczynię wszystko, aby w przepisany terminie ukończyć studia, będę strzec godności studenta i nie przyniosę ujemy dobremu imieniu uczelni, jak również będę przestrzegać dyscypliny pracy i wszelkich zarządzeń władzy ludowej oraz obowiązujących przepisów szkoły³⁵⁷.

Wspomniana ustawa określała także obowiązki studenta, należało do nich „branie udziału w zajęciach, zdawanie kolokwiiów i egzaminów oraz odbywanie praktyk przewidzianych w planie studiów”³⁵⁸. W następnym artykule ustawy stwierdza się, iż „student wykazujący się dobrymi postępami w nauce może otrzymać pomoc materialną w ramach państwowego systemu stypendialnego”³⁵⁹.

Jak widać po obszernych wyimkach, rok ten był przełomowy: zrezygnowano ze stopniowych adaptacji przedwojennego systemu szkolnictwa wyższego i oparto go na wzorcach radzieckich³⁶⁰, a uczelniom pozostawiono przede wszystkim dydaktykę³⁶¹. W styczniu 1952 r. zmieniono³⁶² dotychczas obowiązujące zasady dotyczące obowiązku uczęszczania na zajęcia wf przez studentów I i II roku studiów – przestał dotyczyć słuchaczy studiów wieczorowych³⁶³.

Reformy wprowadzone w poprzednim roku, ich modyfikacje i luki prawne w wydanych aktach doprowadziły do sytuacji, w której Ministrowie Szkolnictwa Wyższego oraz Oświaty oddzielnym zarządzeniem ogłosili datę rozpoczęcia roku szkolnego i akademickiego 1952/53 – rozpoczął się 1 września 1952 r.³⁶⁴

³⁵⁵ Ibidem, Dział IV, art. 26.1.

³⁵⁶ Ibidem, art. 28.1.

³⁵⁷ Ibidem, art. 30.

³⁵⁸ Ibidem, Dział V, Rozdz. 1, art. 31.

³⁵⁹ Ibidem, art. 32.1.

³⁶⁰ B. Brzostek, op. cit., s. 79.

³⁶¹ Ibidem, s. 80.

³⁶² Rozporządzenie Min.: Szk. Wyż., Zdrowia, Ośw. oraz Kultury i Sztuki z 31 stycznia 1952 r. w sprawie obowiązku wychowania fizycznego studentów szkół wyższych, Dz.U. 1950 Nr 7, poz. 72.

³⁶³ Ibidem, § 1.

³⁶⁴ Zarządzenie Min. Szk. Wyż. oraz Ośw. z 24 czerwca 1952 r. w sprawie rozpoczęcia zajęć dydaktycznych dla pierwszego r. studiów w r.a. 1952/53 w szkołach wyższych podległych Min. Szk. Wyż. oraz Ośw., MP Nr A-58, poz. 892, 893 i 894.

Studia w szkołach wyższych zorganizowane są bądź w formie studiów jednolitych, bądź też w formie studiów dwustopniowych. Pierwszy stopień studiów trwa od 6 do 8 semestrów i daje wykształcenie zawodowe. Studia II stopnia trwają 1,5 r. i kształcą szczególnie zdolnych absolwentów I stopnia – przyszłych pracowników nauki lub wysoko wykwalifikowanych pracowników działów pracy [...]. Studia II stopnia kończą się nadaniem tytułu magistra, który uprawnia do ubiegania się o stopień naukowy kandydata nauk. Studia jednolite trwają do 8 do 11 semestrów i dają te same uprawnienia, co studia I i II stopnia łącznie. Absolwenci otrzymują tytuł magistra [...]³⁶⁵.

Uniwersyteckie jednolite studia orientalistyczne trwały pięć lat³⁶⁶, podczas których „[z]aliczeniu podlegają ćwiczenia (seminaria) oraz inne zajęcia praktyczne”³⁶⁷. Trzeba podkreślić, że państwo otoczyło studentów dosyć wszechstronną (na miarę swoich możliwości) opieką, zapewniając im podstawowe warunki życia, a nawet rozrywki i rozwoju.

STOŁÓWKI

„Przy każdej prawie szkole wyższej i przy wielu domach akademickich istnieją stołówki zamknięte przeznaczone wyłącznie dla studentów. Oprócz obiadów stołówki wydają także śniadania i kolacje, po ustalonych cenach, przy czym część kosztów ponosi państwo”³⁶⁸.

ZDROWIE

„Wszyscy studenci korzystają z bezpłatnej opieki lekarskiej społecznej służby zdrowia na zasadach analogicznych jak pracownicy. [...] We wszystkich ośrodkach akademickich zorganizowane są placówki wyłącznie dla studentów”³⁶⁹. Opieka zdrowotna – od 1953 r. – obejmowała przeprowadzanie wśród studentów okresowych masowych badań lekarskich, a nie tylko badania kandydatów na I rok studiów.

Studentom, szczególnie tym zrzeszonym, umożliwiano korzystanie z różnych form rekreacji, np. letnie i zimowe wczasy dla studentów organizowane przez Zrzeszenie

³⁶⁵ *Informator dla kandydatów... 1953/54...*, s. 20.

³⁶⁶ *Ibidem*, s. 21.

³⁶⁷ *Ibidem*, s. 14.

³⁶⁸ *Ibidem*, s. 17.

³⁶⁹ *Ibidem*, s. 17.

Studentów Polskich i Przedsiębiorstwo Państwowe „Zarząd Ośrodków Akademickich”. Były to zarówno obozy wypoczynkowe, jak i wczasy wypoczynkowe czy lecznicze oraz obozy szkoleniowe ZMP, ZSP i AZS. „Obiekty wczasowe położone są w najpiękniejszych miejscowościach Polski, przeważnie w okolicach nadmorskich i górskich”³⁷⁰.

STYPENDIA

W § 2 uchwały z 14 listopada 1953 r.³⁷¹ stwierdza się, że stypendia państwowe dzielą się na: zwyczajne (pełne lub częściowe), premiowe, naukowe, mieszkaniowe i zasiłki. W załączniku do uchwały określono wysokość stypendiów dla poszczególnych kierunków studiów, orientalistyka została ujęta w grupie I, czyli najniższej kwotowo, i sumy obliczono następująco:

Tabela 8. Wysokość stypendiów studenckich na studiach jednolitych w r.a. 1953/54.

Studia jednolite	Stypendium pełne	Stypendium częściowe
I rok	260 zł	175 zł
II rok	280 zł	185 zł
III rok	315 zł	205 zł
IV rok	340 zł	225 zł
V rok	375 zł	250 zł

Źródło: Zestawienie przygotowane przez autora na podstawie *Informatora dla kandydatów do szkół wyższych na rok szkolny 1953/54*³⁷².

³⁷⁰ Ibidem, s. 17.

³⁷¹ Uchwała nr 877 Rady Min. z 14 listopada 1953 r. w sprawie rodzajów stypendiów państwowych, warunków i trybu ich przyznawania w szkołach wyższych oraz w sprawie trybu zatwierdzania państwowych planów stypendialnych, MP 1953 Nr 107, poz. 1430.

³⁷² *Informator dla kandydatów... 1953/54...*, s. 15.

Tabela 9. Stypendia studenckie na kierunku filologia orientalna w 1953/54 r. (w zł).

Stypendia dla filologii orientalnej (jak i pozostałych filologii)					
Stypendium w złotych	Rok I	Rok II	Rok III	Rok IV	Rok V
Całkowite	263	281	313	338	375
Częściowe	175	188	206	225	250
Dla porównania stypendium całkowite na V roku na kierunkach:					
Zootechnika			453		
Metalurgia			488		

Źródło: Zestawienie przygotowane przez autora na podstawie *Informatora dla kandydatów do szkół wyższych na rok szkolny 1953/54*³⁷³.

Powyższe zestawienia wyraźnie wskazują, że wysokość stypendium była wprost proporcjonalnie zależna od roku studiów, co wynikało z większej pewności, że zainwestowane pieniądze się zwrócą, tj. że student ukończy studia i podejmie pracę. Wbrew ideologii nie miały za zadanie wspieranie najbiedniejszych studentów (np. pochodzenia robotniczego) w momencie dla nich najtrudniejszym – rozpoczęcia studiów. Przy tym: „[...] student nie ma prawa podejmować pracy zarobkowej bez zgody Dziekana wydziału. Ma to na celu niedopuszczenie do odrywania się studentów od nauki”³⁷⁴.

Stalinizacja:

„Grupa studencka posiada swego starostę, męża zaufania oraz opiekuna, którym jest pracownik nauki wyznaczony przez dziekana. Opiekun troszczy się o postępy w nauce studentów powierzonych jego opiece i prowadzi ewidencję tych postępów”³⁷⁵.

Rezultaty przebudowy życia intelektualnego, kulturalnego i akademickiego kraju – w duchu żywcem kopiowanego stalinizmu z ZSRR – zapoczątkowane w 1951 r. stopniowo nasilały się, a ich apogeum na uczelniach nastąpiło, jak się wydaje, w 1954 r. Doszło do wręcz paradoksalnych zmian np. filozofii studiów jako takich:

³⁷³ Ibidem.

³⁷⁴ Ibidem.

³⁷⁵ Ibidem, s. 13.

Student pracuje w zasadzie indywidualnie; jego praca szkolna, tak jak zawodowa, jest jednak wydatniejsza, gdy jest wykonywana zespołowo. Tej wyższej formie pracy studenta służy organizacja grup studenckich. Na każdym Wydziale i na każdym roku studiów Dziekan Wydziału w porozumieniu z Zarządem Uczelnianym ZMP i Zarządem Uczelnianym ZSP dzieli studentów na stałe grupy obejmujące w zależności od kierunku studiów i warunków lokalnych 22–30 studentów. Grupa jest podstawową jednostką organizacyjną studentów. Reprezentuje ona interesy swych studentów, gwarantując jednocześnie wypełnienie wszystkich ciężących nań obowiązków. Z tego powodu wszystkie zasadnicze prace studentów wykonywane są zespołowo w grupach (słuchanie wykładów, udział w ćwiczeniach, repetytoriach, kolokwiach, egzaminach). Grupa pomaga studentom pokonywać trudności, kontroluje ich obowiązkowość w pracy, przejmuje dla nich zarządzenia Uczelni, dość często załatwia sprawy bytowe, organizuje imprezy kulturalne, itp. Na czele grupy stoi starosta, wyznaczony przez Dziekana Wydziału, na wniosek Komitetu Uczelnianego ZSP spośród studentów przodujących³⁷⁶.

Student, jako istota społeczna, zbiorowa, powinien być udzielać się w sposób zorganizowany nie tylko w procesie dydaktycznym i naukowym, ale także politycznym – w organizacjach młodzieżowych UJ:

Transmisjami Partii w wychowaniu socjalistycznym młodzieży są organizacje młodzieżowe: Związek Młodzieży Polskiej (ZMP), Zrzeszenie Studentów Polskich (ZSP), Akademicki Związek Sportowy (AZS), Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Radzieckiej (TPPR). ZMP jest pierwszym pomocnikiem Partii. Z założeń programowych tych organizacji wynika charakter (treść) i metody pracy. Studenci tak zorganizowani jak i niezorganizowani, realizują program Frontu Narodowego, uchwały Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej i rządu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej na odcinku uczelni³⁷⁷.

³⁷⁶ *Spis wykładów na r.a. 1954/55...*, s. 5.

³⁷⁷ *Ibidem*, s. 32.

Student miał się stać jednostką społecznie wzorową pod każdym względem: „Źle i niestarannie napisane podanie świadczy ujemnie o poziomie intelektualnym studenta, a ponadto utrudnia i opóźnia załatwienie sprawy”³⁷⁸.

Jesienią 1956 r. doszło do zmiany ustawy o szkolnictwie wyższym³⁷⁹. Sądząc z zakresu modyfikacji, stało się to rezultatem Czerwca 1956 r. – nastąpiły znaczna demokratyzacja i odseparowanie życia naukowego uczelni od czynników politycznych, a także wpływu ideologii na studentów i samą uczelnię i jej pracowników, a przy okazji stopniowa likwidacja nowomowy okresu stalinowskiego. Dla przykładu – art. 30 pkt 1 brzmiał:

1952 ³⁸⁰	1956 ³⁸¹
Student, przyjęty do szkoły wyższej składa przyrzeczenie przestrzegania dyscypliny pracy i przepisów szkoły oraz pilnego przykładania się do studiów.	Student przyjęty do szkoły wyższej składa przyrzeczenie sumiennego wypełniania obowiązków studenta.

Generalnie zmiany dotyczyły demokratyzacji i decentralizacji procedur – w wielu miejscach ustawy dopisano akapity „po zasięgnięciu opinii...”³⁸², pojawił się artykuł „dziekana wybiera Rada Wydziału”³⁸³ zamiast „[dziekana] powołuje minister na wniosek rektora”³⁸⁴.

Prof. A. Zaborski zwrócił uwagę, że „jedną ze zdobyczy Października 1956 r. było oficjalne zniesienie, a praktycznie znaczne ograniczenie wprowadzonej w czasach stalinowskich tzw. dyscypliny studiów, tj. rygorystycznego kontrolowania obecności studentów na wszystkich zajęciach i karania za nieobecność”³⁸⁵.

³⁷⁸ Ibidem, s. 12.

³⁷⁹ Ustawa z 10 września 1956 r. o zmianie ustawy o szkolnictwie wyższym i o pracownikach nauki, Dz.U. 1956 Nr 41, poz. 185.

³⁸⁰ Ustawa z 15 grudnia 1951 r. o szkolnictwie wyższym i o pracownikach nauki, Dz.U. 1952 Nr 6, poz. 38, art. 30.1.

³⁸¹ Ustawa z 10 września 1956 r. o zmianie ustawy o szkolnictwie wyższym i o pracownikach nauki, Dz.U. 1956 Nr 41, poz. 185, art. 30.1.

³⁸² Ibidem, art. 36 ust. 3.

³⁸³ Ibidem, art. 19e 1.

³⁸⁴ Ustawa z 15 grudnia 1951 r. o szkolnictwie wyższym i o pracownikach nauki..., art. 19.2.

³⁸⁵ A. Zaborski, *Koncepcja i praktyka...*, s. 21.

W ślad za wspomnianą ustawą wydano Uchwałę nr 610 dotyczącą stypendiów państwowych oraz warunków i trybu ich przyznawania³⁸⁶, która stwierdzała, że pomoc finansową państwa udziela się w formie: stypendiów zwyczajnych (pełnych lub częściowych), premiovych, naukowych, jednorazowych premii dla słuchaczy studiów przygotowawczych, zasiłków mieszkaniowych, zasiłków dla studentów I semestru I roku, zasiłków jednorazowych³⁸⁷. Wysokość kwot stypendiów zwyczajnych dla wszystkich kierunków, z wyjątkiem górniczych, była taka sama³⁸⁸. Przy czym należy zwrócić uwagę na poniższym zestawieniu na zmniejszenie różnic w wysokości stypendium pomiędzy poszczególnymi latami.

Tabela 10. Wysokość stypendiów dla studentów orientalistyki na poszczególnych latach studiów w 1956/57.

Filologia orientalna	Stypendium pełne	Stypendium częściowe
I rok	340 zł	260 zł
II rok	340 zł	260 zł
III rok	410 zł	300 zł
IV rok	410 zł	300 zł
V rok	410 zł	300 zł

Źródło: Zestawienie przygotowane przez autora na podstawie uchwały w sprawie rodzajów i wysokości stypendiów państwowych oraz warunków i trybu ich przyznawania i cofania w szkołach wyższych³⁸⁹.

Tabela jednoznacznie wykazuje, że stypendium przestawało już być środkiem motywującym do zakończenia studiów, a stawało się narzędziem socjalnym: pomocy społecznej dla studenta. Porównując ich wysokość z przeciętnym wynagrodzeniem w Polsce podówczas: 1118 zł (1956) i 1279 zł miesięcznie (1957)³⁹⁰, można jednoznacznie stwierdzić, że nie zapewniało możliwości studiów osobom niezamożnym – musiały albo otrzymywać pomoc finansową (rodzina?), albo pracować.

³⁸⁶ Uchwała nr 610 Rady Min. z 22 września 1956 r. w sprawie rodzajów i wysokości stypendiów państwowych oraz warunków i trybu ich przyznawania i cofania w szkołach wyższych...

³⁸⁷ Ibidem, § 2.

³⁸⁸ Ibidem, § 11.1.

³⁸⁹ Ibidem.

³⁹⁰ Za: <https://myvimu.com/thread/223-ceny-czyli-kiedy-co-ile-kosztowalo> [dostęp: 26.04.2022].

Pod koniec 1958 r. rozpoczął się legalny proces destalinizacji życia naukowego i edukacji na studiach. Jednoznacznie stwierdzono, że studentem może zostać jedynie osoba, która uzyskała świadectwo dojrzałości³⁹¹. Minister określa liczbę miejsc na studiach w każdym roku akademickim³⁹², a obowiązki studenta określono następująco:

- 1) systematyczne i pilne przykładanie się do studiów
- 2) zachowanie nienaganej postawy moralnej i obywatelskiej
- 3) ściśle przestrzeganie przepisów regulujących porządek studiów oraz wszelkich zarządzeń obowiązujących studentów,
- 4) właściwe zachowanie się względem przełożonych, personelu nauczającego, innych pracowników szkoły oraz kolegów,
- 5) poszanowanie mienia szkoły i przeciwdziałanie niewłaściwemu stosunkowi do niego,
- 6) unikanie w postępowaniu swym wszystkiego, co mogłoby zaszkodzić dobremu imieniu szkoły i godności studenta³⁹³.

Prawa i obowiązki studenta były określone w

[...] Ustawie o szkołach wyższych z 5 listopada 1958 r., znowelizowanej ustawą z 31 marca 1965 r. (jednolity tekst ustawy ogłoszony został w Dz.U. z dn. 9 kwietnia 1965 r. nr 1, poz. 98) oraz w regulaminach studiów, które zostały wprowadzone zarządzeniami Ministra Szkolnictwa Wyższego z 20, 21 i 22 listopada 1958 r. (Dz.U. MSzW i CKK nr 11, poz. 46, 47 i 48), zmienionymi częściowo późniejszymi postanowieniami³⁹⁴.

„Ustawa o szkołach wyższych w art. 59 wymienia następujące obowiązki studenta:

- 1) systematyczne i pilne przykładanie się do studiów
- 2) zachowywanie nienaganej postawy moralnej i obywatelskiej
- 3) ściśle przestrzeganie przepisów regulujących porządek studiów oraz wszelkich zarządzeń obowiązujących studentów
- 4) właściwe zachowanie się względem przełożonych, personelu nauczającego, innych pracowników szkoły oraz kolegów,
- 5) poszanowanie mienia szkoły i przeciwdziałanie niewłaściwemu stosunkowi do niego,

³⁹¹ Ustawa z 5 listopada 1958 r. o szkołach wyższych, Dz.U. 1958 Nr 68, poz. 336, art. 45.1.

³⁹² Ibidem, art. 45.4.

³⁹³ Ibidem, art. 52.

³⁹⁴ *Informator dla kandydatów...1967/68...*, s. 19.

6) unikanie w swym postępowaniu wszystkiego, co mogłoby zaszkodzić dobremu imieniu szkoły i godności studenta”³⁹⁵.

Rok później ukazał się *Informator dla kandydatów do szkół wyższych na rok szkolny 1959/60*³⁹⁶.

W 1966 r. ukazał się kolejny *Informator*³⁹⁷, w którym

omówiono, na czym polega istota wyboru dalszego kierunku nauki – przyszłego zawodu, rodzaje szkół wyższych, oraz ich rozmieszczenie, przedmiot i strukturę poszczególnych kierunków studiów, scharakteryzowano specjalności i specjalizacje będące przedmiotem studiów wyższych, podano warunki przyjęcia na studia, obowiązki i prawa studiujących. Opisano ponadto zakres pomocy udzielanych studentom, życie akademickie na uczelniach, uprawnienia i możliwości pracy po ukończeniu studiów, itp.³⁹⁸

Ważnym elementem wyboru jest swoboda podejmowania decyzji. Skrępowanie wynikające z warunków materialnych, przesądów, utartych opinii, perspektyw zarobkowych związanych z określonym zawodem, niejednokrotnie ogranicza możliwość trafego wyboru³⁹⁹.

Jeśli chodzi o prośbę o udzielenie stypendium (a także zasiłków zwrotnych, losowych i jednorazowych – dotyczących studentów), to do podania należało dołączyć zaświadczenia o wysokości zarobków lub innych dochodów poszczególnych członków rodziny, wystawione wg wzoru wymaganego przez szkołę wyższą.

Ubiegający się o przyjęcie na studia, jeśli pochodzą z rodzin, w których na jednego członka rodziny przypada rocznie nie więcej niż:

8 400 zł dochodu netto w rodzinach pracowniczych

10 200 zł przychodu szacunkowego w rodzinach chłopskich lub

³⁹⁵ Ibidem, s. 19.

³⁹⁶ *Informator dla kandydatów... 1959/60...*

³⁹⁷ *Informator dla kandydatów... 1967/68...*

³⁹⁸ Ibidem, s. 5.

³⁹⁹ Ibidem.

9 300 zł dochodu netto w rodzinach pracowniczo-chłopskich (o dochodowości mieszanej)

mogą razem z podaniem o przyjęcie na studia złożyć prośbę o przyznanie stypendium pieniężnego, które na I semestrze I roku studiów wynosi 300 zł miesięcznie, a na kierunkach fizyka i matematyka 400 zł miesięcznie. [...] Częściowe stypendium stołówkowe może otrzymać również student, w rodzinie, którego przypada na jednego członka rocznie nie więcej niż:

9 600 zł dochodu netto w rodzinach pracowniczych

11 640 zł przychodu szacunkowego w rodzinach chłopskich lub

10 620 zł dochodu netto w rodzinach pracowniczo-chłopskich (o dochodowości mieszanej).

Stypendia mieszkaniowe i stołówkowe nie są wypłacane w gotówce. Wartość ich wynosi:

– stypendium stołówkowe od zł 100 do 411 zł miesięcznie, w zależności od ilości i rodzaju posiłków objętych stypendiami,

– stypendium mieszkaniowe całkowite zł 120, a częściowe zł 60 miesięcznie.

Wysokość opłat za kwatery w domu studenckim wynosi 120 zł miesięcznie. [...]

Opłaty za posiłki w stołówkach studenckich wynoszą:

za śniadanie zł 5,50 [...]

za obiad 11,50 [...]

za kolację 5,50 [...]

Razem opłata za wszystkie trzy posiłkiienne wynosi 22,50 zł, tj. miesięcznie zł 675, z czego stypendysta, któremu zostało przyznane całkowite stypendium stołówkowe, [...] płaci 264 zł miesięcznie. [...] Od II semestru stypendium całkowite wynosi 450 zł miesięcznie (mat. i fizyka 550 zł)⁴⁰⁰.

Tymczasem przeciętne wynagrodzenie w Polsce w 1966 r. wynosiło 1934 zł miesięcznie⁴⁰¹.

W r.a. 1967/68 powrócono do starych restrykcji: „Nie zgłoszenie się studenta z przyczyn nieusprawiedliwionych do złożenia ślubowania w wyznaczonym terminie jest jednoznaczne z rezygnacją ze studiów w szkole wyższej. Po dokonaniu immatrykulacji i złożeniu ślubowania następuje przyjęcie kandydata w poczet studentów

⁴⁰⁰ Ibidem, s. 22–23.

⁴⁰¹ Za: <https://myvimu.com/thread/223-ceny-czyli-kiedy-co-ile-kosztowalo> [dostęp: 17.09.2022].

szkoły wyższej i wręczenie mu indeksu⁴⁰². Student, który nie przystąpił do egzaminu w ustalonym czasie lub złożył go z wynikiem niedostatecznym, może składać egzamin poprawkowy. „Jeśli i w tym przypadku nie złożył egzaminu z wynikiem pozytywnym, student może prosić o egzamin dodatkowy, który jest egzaminem komisyjnym i ostatecznym⁴⁰³. „Przyznane stypendium pieniężne, stołówkowe, czy mieszkaniowe, może być w każdej chwili cofnięte przez władze szkoły, jeśli zachowanie studenta świadczy o lekceważeniu nauki⁴⁰⁴. Studenci III roku studiów i lat wyższych wykazujący się wybitnymi uzdolnieniami i zainteresowaniami wybranym kierunkiem studiów mogli otrzymać bez względu na sytuację materialną pieniężne stypendia naukowe w wysokości 1000 zł miesięcznie⁴⁰⁵.

ŻYCIE STUDENCKIE – ORGANIZACJE MŁODZIEŻOWE

W szkołach wyższych, podobnie jak przy zakładach pracy, działają organizacje partyjne, stronnictwa polityczne, organizacje społeczne oraz młodzieżowa organizacja – Związek Młodzieży Polskiej. Ponadto na terenie szkół wyższych istnieje powszechna organizacja studentów – Zrzeszenie Studentów Polskich oraz organizacja studenckiego sportu – Akademickie Zrzeszenie Sportowe. [...] Nasza nowa, ludowa młodzież studencka żyje, tak jak cały naród, planem sześcioletnim, programem wyborczym Frontu Narodowego, i świadomie realizuje wraz z profesorami i asystentami jeden z najważniejszych i decydujących odcinków planu – kształcenie wysoko wykwalifikowanych kadr inteligencji ludowej⁴⁰⁶.

Związek Młodzieży Wiejskiej jest ideowo-wychowawczą, polityczną organizacją młodego pokolenia wsi polskiej. Wychowuje on i prowadzi do działania społecznego najbardziej aktywną młodzież wiejską w duchu ideologii socjalistycznej. Pod ideowym kierownictwem PZPR i ZSL wnosi twórczy wkład w realizację ogólnonarodowego programu społeczno-politycznego, reprezentowanego przez obie partie⁴⁰⁷.

⁴⁰² *Informator dla kandydatów... 1967/68...*, s. 19.

⁴⁰³ *Ibidem*, s. 20.

⁴⁰⁴ *Ibidem*, s. 22–23.

⁴⁰⁵ *Ibidem*, s. 24.

⁴⁰⁶ *Ibidem*, s. 18.

⁴⁰⁷ *Ibidem*, s. 26.

Na terenie uczelni działały ZSP, AZS, ZMS, ZMW (Związek Młodzieży Wiejskiej), TPPR, TRZZ⁴⁰⁸, Towarzystwo Szkoły Świeckiej, Studenckie Stowarzyszenie Przyjaciół ONZ, Stowarzyszenie Ateistów i Wolnomyslicieli⁴⁰⁹.

Ilustracja 26. Legitymacje różnych stowarzyszeń i organizacji społecznych obecnych w życiu studenckim w latach 50.

Szczególną formą organizacji studenckich były koła naukowe. W szkołach wyższych istniało wtedy ponad 600 kół naukowych, do których należało ponad 18 tys. studentów⁴¹⁰. Życie społeczne braci studenckiej kanalizowano w organizacjach młodzieżowych o różnym charakterze: politycznym, sportowym etc.

Związek Młodzieży Socjalistycznej jest ideowo-polityczną wychowawczą, samodzielną organizacją młodzieży pracującej, uczniów i studentów w miastach i osiedlach. ZMS pracuje pod ideowo-politycznym kierownictwem PZPR, zaznajamia swoich członków z programem Partii i realizuje stawiane przez nią zadania, wiąże młode pokolenie z ideą Partii, przygotowując swoich członków do wstąpienia w jej szeregi. [...] ZMS w szkołach wyższych ma za zadanie przygotowanie do życia młodej inteligencji, wychowanie jej w duchu patriotyzmu i internacjonalizmu oraz rozwijanie jej zainteresowań naukowych i politycznych⁴¹¹.

⁴⁰⁸ Towarzystwo Rozwoju Ziemi Zachodnich (TRZZ) to organizacja społeczna powołana w 1957, która prowadziła badania i propagowała tematykę ziem zachodnich i północnych (Ziem Odzyskanych), uzasadniając prawa państwa polskiego do tych ziem i ich integrację z pozostałymi obszarami kraju. Towarzystwo rozwiązane w 1970.

⁴⁰⁹ *Informator dla kandydatów...* 1967/68..., s. 28–29.

⁴¹⁰ *Ibidem*, s. 29.

⁴¹¹ *Ibidem*.

„Zrzeszenie Studentów Polskich powstało w 1950 r. jako organizacja społeczno-zawodowa studentów, powszechna, jeśli idzie o zakres jej oddziaływania, która jednoczy w sobie cechy reprezentanta i obrońcy interesów studenckich z cechami organizatora studentów do udziału w życiu społecznym i politycznym kraju”⁴¹².

„Akademicki Związek Sportowy (AZS). Celem działania AZS jest upowszechnienie sportu w uczelniach dla umacniania zdrowia i podnoszenia tężyzny fizycznej młodzieży studenckiej oraz stwarzanie warunków wszystkim chętnym studentom, którzy pragną rozwijać i podnosić swoje umiejętności sportowe”⁴¹³.

WF

„We wszystkich szkołach wyższych prowadzone są obowiązkowe zajęcia z zakresu wychowania fizycznego na I i II roku studiów, w wymiarze dwóch godzin tygodniowo oraz dobrowolne zajęcia na dalszych latach studiów”⁴¹⁴.

SZKOLENIE WOJSKOWE

Celem umożliwienia studentom wykonania obowiązku odbycia zasadniczej służby wojskowej w czasie studiów i niezwłocznego przystąpienia po ukończeniu nauki do wykonywania zawodu prowadzone jest wojskowe szkolenie studentów szkół wyższych [...], tylko mężczyzn. [...]

Szkolenie wojskowe obejmuje:

- zajęcia wojskowe prowadzone w ramach Studium Wojskowego w ciągu roku szkolnego,
- przeszkolenie wojskowe w jednostkach wojskowych, które studenci odbywają w czasie wakacji letnich⁴¹⁵.

Wojskowe szkolenie studentów polegało na odbywaniu w czasie studiów zajęć wojskowych w ramach Studium Wojskowego oraz przeszkoleniu wojskowym odbywanym w jednostce wojskowej w czasie wolnym od zajęć w szkole lub po zakończeniu ostatniego roku nauki w szkole wyższej⁴¹⁶.

---

⁴¹² Ibidem, s. 32.

⁴¹³ Ibidem, s. 35.

⁴¹⁴ Ibidem, s. 37.

⁴¹⁵ Ibidem, s. 37–38.

⁴¹⁶ Ibidem, s. 31–32.

STUDENCKIE PRAKTYKI ROBOTNICZE

Już w r.a. 1967/68 Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego zajęło się ponownie tematem praktyk robotniczych (wprowadzonych w życie Rozporządzeniem RM z 19 grudnia 1960 r. w sprawie praktyk studentów szkół wyższych⁴¹⁷), czyli obowiązkowej pracy fizycznej studentów, przypominając w *Informatorze*, że „[s]pośród innych obowiązków studenta należy wymienić obowiązek odbywania praktyk studenckich”⁴¹⁸. W 1969 r. ukazało się Zarządzenie Ministra Oświaty i Szkolnictwa Wyższego w sprawie praktyk robotniczych studentów szkół wyższych⁴¹⁹, którego § 1 głosił:

1. W celu wzbogacenia doświadczeń społecznych studentów, ugruntowania w środowisku studenckim szacunku do pracy i ludzi pracy, zbliżenia młodzieży do realiów życia gospodarczego i społecznego oraz zwiększenia możliwości wniesienia przez studentów własnego wkładu pracy w rozwój gospodarczy kraju sprowadza się do planów studiów szkół wyższych praktyki robotnicze.

Masowo wprowadzać ten obowiązek w życie zaczęto jednak dopiero w 1970 r.; niektórzy historycy uważają, że było to rezultatem protestów studenckich w 1968 r. W latach 1970–1988 Studenckie Praktyki Robotnicze (SPR) były obowiązkowym elementem szkolnictwa wyższego (wcześniej, od lat 50., odbywały się w różnych formach prace przymusowe studentów uczelni wyższych). Było to skierowanie studentów na miesiąc do obowiązkowej pracy w przedsiębiorstwach państwowych, na stanowiskach robotników niewykwalifikowanych. Często – szczególnie dla orientalistów – branża, w której odbywali praktykę, nie miała nic zbieżnego ani związanego z kierunkiem studiów. Przykładowo studentów UW z Warszawy bardzo często kierowano do pracy fizycznej na rzecz uczelni w dziale gospodarczo-administracyjnym czy np. w domach studenckich.

Praktyki dotyczyły zarówno studentów rozpoczynających studia, jak i studiujących na wyższych latach. Niekiedy przeprowadzano je na tzw. roku zerowym, czyli latem po zdaniu egzaminu wstępnego i przyjęciu na studia; dla tych, którzy nie odbyli ich w roku zerowym, organizowano je latem po I lub po II roku studiów. Istniała też – przynajmniej pod koniec lat 70. – możliwość uzyskania zwolnienia ze studenckiej

⁴¹⁷ Dz.U. 1961 Nr 1, poz. 1.

⁴¹⁸ *Informator dla kandydatów... 1967/68...*, s. 20.

⁴¹⁹ Zarządzenie Min. Ośw. i Szk. Wyż. z 22 marca 1969 r. w sprawie praktyk robotniczych studentów szkół wyższych, Dz.U. Min. Ośw. i Szk. Wyż. 1969 Nr A-3, poz. 16.

praktyki robotniczej na podstawie odbycia miesięcznej praktyki w OHP podczas nauki w szkole średniej. Zaświadczenie o jej odbyciu zastępowało zaświadczenie o odbyciu SPR. Czasami organizację SPR powierzano instytucji OHP (działającej od 1958), stąd spotyka się termin Studenckie Hufce Pracy (częściej dotyczy okresu przed 1970, np. w lipcu 1960 pierwsze wakacyjne hufce pracy, szkolne i studenckie (SHP), pomagały przy żniwach w 2–3-tygodniowych turnusach)⁴²⁰. Wbrew mniemaniu, że OHP było wynalazkiem stalinizmu, ich tradycja sięga okresu międzywojennego – Junackich Hufców Pracy, które zostały powołane do życia dekretem Prezydenta Rzeczypospolitej Ignacego Mościckiego z 22 września 1936 r.⁴²¹ Przed OHP działały inne organizacje o podobnym charakterze, np. PO Służba Polsce (1948–1955).

Przy Wydziałach (Dziekanach) i Instytutach (Dyrektorach) powoływano Pełnomocników ds. Studenckich Praktyk Robotniczych⁴²², którzy zdawali Dyrektorowi sprawozdania z ich organizacji i przebiegu.

Podstawę prawną stanowiła Uchwała nr 24 RM z 16 lutego 1970 r. w sprawie organizacji praktyk robotniczych studentów szkół wyższych⁴²³ oraz Zarządzenie Przewodniczącego Komitetu Pracy i Płac z 12 marca 1970 r. w sprawie organizacji praktyk robotniczych studentów szkół wyższych oraz ponoszenia kosztów związanych z organizacją tych praktyk⁴²⁴. Przepisy te zostały w mało istotny dla studentów praktykantów sposób zmodyfikowane w 1974 r. Uchwałą nr 224 RM⁴²⁵ i uszczegółowione w Rozporządzeniu RM z 1 grudnia 1986 r. w sprawie praktyk studenckich robotniczych i zawodowych:

⁴²⁰ A. Krauz, *Ochotnicze Hufce Pracy oknem na świat na współczesnym rynku pracy w procesie przygotowania zawodowego*, „Edukacja – Technika – Informatyka” 2010, t. 1, s. 198.

⁴²¹ Ibidem, s. 197–208.

⁴²² AUW, IO-0080 Posiedzenia Pomocniczych Pracowników Naukowych IO 28.10.1963–24.11.1968, Protokół z posiedzenia Instytutowej Rady ds. Młodzieży, 10.04.1973.

⁴²³ Uchwała nr 24 Rady Min. z 16 lutego 1970 r. w sprawie organizacji praktyk robotniczych studentów szkół wyższych, MP 1970 Nr 7, poz. 64.

⁴²⁴ Zarządzenie Przewodniczącego Komitetu Pracy i Płac z 12 marca 1970 r. w sprawie organizacji praktyk robotniczych studentów szkół wyższych oraz ponoszenia kosztów związanych z organizacją tych praktyk, MP 1970 Nr 10, poz. 89.

⁴²⁵ Uchwała nr 224 Rady Min. z 14 września 1974 r. zmieniająca uchwałę w sprawie organizacji praktyk robotniczych studentów szkół wyższych, MP 1974 Nr 31, poz. 187.

§ 1.1

1. Studenci studiów dziennych, zwani dalej „studentami”, odbywają praktyki studenckie robotnicze i zawodowe, określone w planach studiów.

§ 2

1. Praktyki studenckie robotnicze i zawodowe, zwane dalej „praktykami”, stanowią część procesu dydaktyczno wychowawczego i podlegają obowiązkowemu zaliczeniu.

2. Zaliczenie praktyki poświadczają wpisem do indeksu, na podstawie zaświadczenia zakładu pracy o odbyciu praktyki oraz opinii opiekuna praktyki. [...]

2. 4. Praktyka robotnicza trwa do 4 tygodni. [...]

3. 5. Rektor szkoły wyższej na wniosek rady społecznej szkoły lub z własnej inicjatywy może zwiększyć wymiar praktyki robotniczej na rzecz szkoły lub regionu, nie więcej jednak niż do 8 tygodni. [...]

4. Praktyki robotnicze odbywają się najpóźniej przed ostatnim rokiem studiów, z tym, że część praktyki robotniczej, o której mowa w ust. 2, jest organizowana dla osób przyjętych na I rok studiów, w okresie przed immatrykulacją. W wypadkach uzasadnionych potrzebami regionu część ta może być organizowana w okresie pierwszych dwóch lat studiów. [...]

§ 6

1. Praktyki studenckie zawodowe, zwane dalej „praktykami zawodowymi”, są organizowane w zakładach pracy, w tym także w jednostkach szkoły wyższej oraz w indywidualnych gospodarstwach rolnych, które mogą zapewnić prawidłowy przebieg praktyk. Mogą być one także organizowane w formie obozów naukowo-badawczych i artystycznych. [...]

§ 7

1. 9 Praktyki robotnicze są odbywane na podstawie umowy o pracę na czas określony lub umowy zlecenia zawartej przez studenta z uspołecznionym zakładem pracy.

2. Studentom odbywającym praktyki na podstawie umowy o pracę w uspołecznionym zakładzie pracy przysługuje wynagrodzenie według kategorii zaszeregowania odpowiadającej kategorii wykonywanej pracy. [...]

§ 18

1. Nadzór dydaktyczno-wychowawczy nad praktyką sprawuje opiekun praktyki, wyznaczony na wniosek dziekana przez rektora szkoły wyższej spośród nauczycieli akademickich.

2. Opiekun praktyki jest przedstawicielem organów szkoły wyższej i z tego tytułu jest przełożonym studentów odbywających praktykę. Odpowiada on za realizację

praktyki zgodnie z jej celami i ustalonym programem. Jest on upoważniony do rozstrzygnięcia wspólnie z kierownictwem zakładu pracy spraw związanych z przebiegiem praktyki⁴²⁶.

Studenckie Praktyki Robotnicze zostały uznane za uchylone w 1989 r. Uchwałą nr 193⁴²⁷ RM z 21 listopada 1988 r.

STYPENDIA, ZASIĘKI I NAGRODY

Stypendia zwyczajne w 1971 r. mogły być przyznawane przez szkoły wyższe począwszy od II semestru I roku studiów⁴²⁸ i wynosiły:

- II semestr I roku: całkowite 550 zł, częściowe 375 zł;
- II i III rok studiów: całkowite 600 zł, częściowe 375 zł;
- IV i wyższe lata: całkowite 650 zł, częściowe 375 zł.

Zasiłek dla studenta I roku I semestru wynosił 375 zł, a stypendium naukowe – 650 zł miesięcznie.

Studentom wyróżniającym się w nauce, którzy terminowo zakończyli semestr studiów, mogły być przyznane nagrody pieniężne w wysokości od 300 do 750 zł. Studenci, którzy uzyskali w terminie ustalonym w planie studiów dyplom ukończenia szkoły wyższej z wyróżnieniem, otrzymywali nagrodę w wysokości 3000 zł⁴²⁹. Przeciętne wynagrodzenie w tym samym 1971 r. w Polsce wynosiło 2358 zł.

Stypendium zwyczajne otrzymywali studenci z rodzin, w których dochód roczny na głowę był niższy niż:

- rodzina pracownicza: całkowite przy dochodzie 7200 zł; częściowe przy 9600 zł;
- rodzina chłopska (przychód szacunkowy): całkowite przy 8760 zł; częściowe przy 11 640 zł;
- o dochodowości mieszanej: całkowite przy 7980 zł; częściowe przy 10 620 zł⁴³⁰.

⁴²⁶ Rozporządzenie Rady Min. z 1 grudnia 1986 r. w sprawie praktyk studenckich robotniczych i zawodowych, Dz.U. 1987 Nr 1, poz. 1.

⁴²⁷ Uchwała nr 193 Rady Min. z 21 listopada 1988 r. w sprawie uznania niektórych uchwał Rady Min. i Prezydium Rządu ogłoszonych w Monitorze Polskim za nieobowiązujące, MP 1989 Nr 2, poz. 10.

⁴²⁸ *Informator dla kandydatów... 1971/72...*, s. 20.

⁴²⁹ Ibidem, s. 22.

⁴³⁰ Ibidem, s. 23.

Od początku 1973 r. obowiązywał nowy regulamin studiów i nowy system stypendialny⁴³¹. Zgodnie z wytycznymi Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego, Nauki i Techniki zajęcia z podstaw nauk politycznych zostały zawieszane na półtora roku⁴³².

2.3.2. Uniwersytet Jagielloński

Studia orientalistyczne na UJ rozpoczęły się w tym samym momencie, co studia na Uniwersytecie – 20 lub 21 marca 1945 r. prof. Tadeusz Kowalski zamieścił na tablicy ogłoszeń w Collegium Novum informację o naborze na orientalistykę. Co prawda, Włodzimierz Zajączkowski stwierdza, że działalność dydaktyczna orientalistyki (T. Kowalski i A. Zajączkowski) nastąpiła już w lutym 1945 r., ale chyba raczej chodziło o działalność organizacyjną: „Dopiero w lutym 1945 r. pracownicy Katedry Filologii Orientalnej wznowili zajęcia dydaktyczne”⁴³³. T. Kowalski podjął wykłady z filologii arabskiej i perskiej⁴³⁴. Jednakże w tym czasie główny gmach uniwersytetu, Collegium Novum, był „bez szyb, zdewastowany, i najważniejsze – zaminowany, nie był gotów do użytku”⁴³⁵, i dlatego zainteresowani – trzy osoby – stawili się na pierwsze spotkanie w budynku PAU na ul. Sławkowskiej 32. Liczba słuchaczy powoli rosła, jednak do 1951 r. nie przekroczyła 10 osób naraz⁴³⁶. Zajęcia w Seminarium odbywały się na ul. Straszewskiego 27, na II piętrze (do 1954).

W pierwszym powojennym, niepełnym roku akademickim, 1945, na wszystkich latach podjęły studia 5622 osoby⁴³⁷, w tym na orientalistykę zapisało się dziewięć osób⁴³⁸, zaś na całym Wydziale Filozoficznym (którego częścią wówczas było Seminarium Filologii Orientalnej) do 15 marca liczba studentów zarejestrowanych wynosiła

---

⁴³¹ AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 6.03.1973–12.12.1973, Protokół posiedzenia Rady Naukowej IO, 13.03.1973.

⁴³² Ibidem.

⁴³³ W. Zajączkowski, *Z dziejów orientalistyki w Uniwersytecie Jagiellońskim*, [w:] *Wydział Filologiczny Uniwersytetu Jagiellońskiego. Historia Katedr, Uniwersytet Jagielloński Wydawnictwa Jubileuszowe*, t. 9, red. W. Taszycki, A. Zaręba, WUJ, Kraków 1964, s. 379.

⁴³⁴ *Kronika KFO UJ za lata 1945–1954*, PO 1954, nr 2, s. 191.

⁴³⁵ *Kronika Uniwersytetu Jagiellońskiego za okres wojny 1939–1945 oraz za r.a. 1945*, WUJ, Kraków 1946, s. 4–5.

⁴³⁶ Cz. Szrednicki, W. Tomasziewicz, *Warto wspominać...*, s. 29–31.

⁴³⁷ BIR UJ 1975, nr 3: *Universitas Rediviva. W 30 rocznicę pierwszej powojennej inauguracji Uniwersytetu Jagiellońskiego 19 marca 1945*, s. 86.

⁴³⁸ Cz. Szrednicki, W. Tomasziewicz, *Warto wspominać...*, s. 29–31.

1368 osób⁴³⁹. W tym samym roku na Wydziale Filozoficznym UJ ukończyło studia 86 studentów⁴⁴⁰. Zajęcia na orientalistyce prowadzili dwaj profesorowie – T. Kowalski oraz Ananiasz Zajączkowski (ten ostatni głównie wykłady turkologiczne). Nie było żadnych podziałów na specjalności⁴⁴¹.

W r.a. 1945/46, który był pierwszym pełnym rokiem szkolnym na UJ, na Wydziale Humanistycznym rozpoczęło studia 1208 osób. Ogółem w tym roku akademickim na wszystkich latach podjęło studia 9422 studentów⁴⁴², w tym na studia w Seminarium Filologii Orientalnej zapisało się 16 osób. Studia rozpoczęli (czyli zapisali się na I rok): Wanda Boguszewska, Władysław Dulęba (ukończył studia na orientalistyce, iranista), Roman Gnoiński, Wanda Kostka Gilewicz, Józef Marzec, Jerzy Lech Meissner, Danuta Mięśówna (po mężu Kot, ukończyła orientalistykę), Marian Molé (ukończył orientalistykę, iranista), Natalia Rykaczewska (ukończyła orientalistykę, zmarła w latach 50.) i Hadassa Weiss (po mężu Natan). Na II rok zapisali się: Zygmunt Birkenmajer, Krystyna Maziówna (ukończyła orientalistykę), Maria Opozda (po mężu Czapkiewiczowa, ukończyła orientalistykę), Feliks Szreder i Wiesław Tomasziewicz (ukończył orientalistykę). Na III rok zapisał się Józef Bielawski (ukończył orientalistykę). Wśród słuchaczy byli także studenci innych kierunków: Czesław Srzednicki (ukończył orientalistykę), Henryk Hammer i Ryszard Wolak – z Wydziału Prawa; J. Papier i E. Haratyn z Wydziału Teologicznego oraz Danuta Orzechowska z Wydziału Biologii. Z powyższej wymienionych orientalistykę ukończyło dziewięć osób⁴⁴³.

Powojenna bieda była przyczyną szybkiego wznowienia przez studentów UJ akcji samopomocowych – już w lutym Zarząd Bratniej Pomocy UJ podjął staranie o uruchomienie w Rotundzie stałego kina, dochody z którego miały być przeznaczone na wsparcie gł. wyżywienia dla studentów i zakupy materiałów szkolnych. 26 marca dzięki dotacji Ministerstwa Oświaty oraz pomocy (przydziałów żywności) Wojewódzkiego Urzędu Aprowizacji w suterrenach II Domu Akademickiego otwarto pierwszą po wojnie „kuchnię” studencką. W kwietniu korzystało z niej ok. 360, w maju ok. 600, a w czerwcu 700 osób. Cena jednego posiłku wynosiła 10 zł. Na obiad dawano „1/2 litra pożywnej zupy, ziemniaki lub groch, fasolę, kaszę, do tego jarzyny, jak kapusta kiszona, surowa

⁴³⁹ BIR UJ 1975, nr 3..., s. 44.

⁴⁴⁰ Ibidem, s. 89.

⁴⁴¹ E. Siemieniec-Gołaś, *Krakowska turkologia – historia, teraźniejszość i perspektywy*, [w:] *Orientalia Commemorativa...*, s. 50.

⁴⁴² BIR UJ 1975, nr 3..., s. 86.

⁴⁴³ Cz. Srzednicki, W. Tomasziewicz, *Warto wspominać...*, s. 29–31.

lub gotowana, buraki, marchew, brukiew polane sosem mięsnym lub sporządzonym na tłuszczu”. Ze względu na trudności aprowizacyjne śniadania i kolacje „wydawano tylko niekiedy, gdy zostawało coś z obiadu”⁴⁴⁴. 2 maja Ministerstwo Oświaty przyznało za miesiąc kwiecień dotację w wysokości 1665 tys. zł na pomoc dla najbiedniejszej młodzieży studiującej⁴⁴⁵.

Rok akademicki (1945/46) objął już więcej przedmiotów orientalistycznych, nadal jednak studenci nie byli podzieleni na specjalności⁴⁴⁶. Ponieważ zakończenie studiów orientalistycznych nic nie gwarantowało – zawodu czy miejsca zatrudnienia – wielu studentów obierało ten kierunek studiów jako drugi. W 1946 r. ukazała się pierwsza powojenna publikacja arabistyczna – praca autorstwa T. Kowalskiego, wykonana wraz z J. Kostrzewskim, K. Stołyhwą, K. Moszyńskim i K. Nitschem, *Relacja Ibrāhīma Ibn Jakūba z podróży do krajów słowiańskich w przekazie al-Bekriego*⁴⁴⁷.

W styczniu 1946 r. T. Kowalski poinformował pismem Rektora – w odpowiedzi na jego okólnik⁴⁴⁸ – że od 1945 r. w Seminarium Filologii Orientalnej Uniwersytetu Jagiellońskiego studiowało ok. 20 studentów⁴⁴⁹.

3 maja 1946 r. w Krakowie doszło do wystąpień studenckich zapoczątkowanych po aresztowaniu uczestników studenckiego pochodu – do starć doszło w okolicy Collegium Novum. Utarczki przerodziły się w krwawo stłumiony konflikt, byli ranni i zabici. Milicja i wojsko przy użyciu broni rozproszyły manifestantów, a siły Urzędu Bezpieczeństwa i Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego otoczyły II Dom Akademicki i aresztowały ok. 800 osób. Osadzono je w koszarach na Zakrzówku. Dziewięć osób skazano na więzienie od 8 miesięcy do 5 lat⁴⁵⁰. Protesty były w maju kontynuowane przez uczniów z Chrzanowa, Jaworzna i Wieliczki oraz studentów z Poznania, Wrocławia, Trójmiasta, Torunia i Warszawy, więc strajki studenckie ogarnęły cały kraj. Po ich spacyfikowaniu na uczelniach rozpoczęto polityczne czystki, stworzono nowe mechanizmy kontroli życia uczelnianego i dozoru studentów⁴⁵¹.

⁴⁴⁴ BIR UJ 1975, nr 3..., s. 50.

⁴⁴⁵ Ibidem, s. 62.

⁴⁴⁶ E. Siemieniec-Gołaś, op. cit., s. 50.

⁴⁴⁷ T. Kowalski, *Relacja Ibrāhīma Ibn Jakūba z podróży do krajów słowiańskich w przekazie al-Bekriego*, PAU, Kraków 1946.

⁴⁴⁸ AUJ, WHm 73 Katedra i Seminarium Filologii Orientalnej 1945–51, Okólnik Rektora UJ, l.dz. L. 6065/45, 29.12.1945.

⁴⁴⁹ Ibidem, Odręczne, podpisane pismo prof. dra T. Kowalskiego do Rektora UJ, 8.01.1946.

⁴⁵⁰ J. Dybiec, op. cit., s. 10.

⁴⁵¹ Szerzej patrz: Cz. Brzoza, *3 Maja 1946 w Krakowie. Przebieg wydarzeń i dokumenty*, Księgarnia Akademicka, 1996.

25 maja Ministerstwo Oświaty zwróciło się do władz uczelni z prośbą o przyjęcie na studia w UJ zasłużonych z pracy konspiracyjnej członków Związku Młodych⁴⁵².

Stan na dzień 9 czerwca: na UJ zapisało się 7124 studentów, w tym na Wydział Filozoficzny 2362. Choć oficjalny termin zakończenia zapisów na studia już minął, władze uczelni postanowiły nadal przyjmować kandydatów na studia, zwłaszcza młodzież wiejską, byłych więźniów obozów koncentracyjnych, zdemobilizowanych żołnierzy, repatriantów i ewakuowanych. Jednym ze skutków wojny i niedożywienia było szybkie rozprzestrzenianie się gruźlicy – 13 lipca, w związku ze stwierdzonym nasileniem zachorowań na tę chorobę wśród młodzieży akademickiej, a w szczególności zamieszkującej domy akademickie, Senat zarządził przymusowe (pod rygorem odmówienia wizy dziekańskiej) ogólne badanie młodzieży studiującej⁴⁵³.

W 1946 r. działało już Koło Orientalistów UJ, które zostało zatwierdzone 8 lutego tegoż roku, a jego kuratorem naukowym był T. Kowalski. Swoją aktywność rozwinęło jednak w następnym roku akademickim⁴⁵⁴. Siedziba koła znajdowała się w pomieszczeniu Seminarium na ul. Straszewskiego 27.

W r.a. 1946/47 na Wydziale Humanistycznym UJ studiowało 957 studentów, 2047 studentek, ośmiu wolnych słuchaczy i sześć wolnych słuchaczek⁴⁵⁵.

W ciągu następnych lat (1946/47 i 1947/48) studenci orientalistyki wyłącznie słuchali wykładów i zajmowali się pracą własną w bibliotece Seminarium Filologii Orientalnej. Nie mieli w programie praktycznej nauki języka z lektorem. Jako że nie było prawie żadnych podręczników, słowników i gramatyk i praktycznie nie było możliwości ich zakupu, a biblioteka posiadała pojedyncze egzemplarze, spędzali – poza zajęciami – większość czasu w bibliotece, przepisując odpowiednie rozdziały czy części z książek, czytając i ucząc się z nich na miejscu. Dostępne tam książki były głównie w językach: francuskim, angielskim, niemieckim, rosyjskim i orientalnych⁴⁵⁶. Studentów orientalistyki obowiązywała obecność na co najmniej 10 godzinach wykładów i seminariów tygodniowo. W programie Seminarium było ich tylko siedem, więc na trzech pozostałych godzinach zajęć trzeba było być obecnym na innych kierunkach, np. na historii sztuki, filologii klasycznej czy teologii⁴⁵⁷.

⁴⁵² BIR UJ 1975, nr 3..., s. 66.

⁴⁵³ Ibidem, s. 73.

⁴⁵⁴ *Skład UJ w Krakowie. Rok akademicki 1945/46*, WUJ, Kraków 1946.

⁴⁵⁵ *Skład UJ w Krakowie. Rok akademicki 1947/48*, WUJ, Kraków 1948.

⁴⁵⁶ Cz. Szrednicki, W. Tomaszkiwicz, *Warto wspominać...*, s. 29–31.

⁴⁵⁷ Ibidem.

W r.a. 1949/50 znacznie wzrosła liczba słuchaczy na Wydziale Humanistycznym, studiowało tam 2709 studentów, z tego na I roku było 558 słuchaczy, na II – 613, na III – 483, na IV – 623 i na V – 432 studentów. Ogółem na UJ studiowało wtedy 8781 słuchaczy⁴⁵⁸.

W 1950 r. na drzwiach Seminarium pojawiło się obwieszczenie: „Ponieważ w Seminarium odbywają się zajęcia, studenci mogą korzystać z biblioteki i sali Seminarium jedynie w następujących godzinach”⁴⁵⁹:

Tabela 11. Harmonogram pracy biblioteki SFO w 1950 r.

Dzień tygodnia	Godziny
Poniedziałek	9–12
	16–19
Wtorek	9–12
	17–20
Środa	11–13
Czwartek	11–13
Piątek	17–19
Sobota	9–12

Źródło: Zestawienie przygotowane przez autora na podstawie AUJ, WHm 73 Katedra i Seminarium Filologii Orientalnej 1945–51.

Powyższe zarządzenie i tabela ukazująca okresy, kiedy studenci mogli korzystać z biblioteki, w istocie są dokumentem, który mówi o tragicznej wówczas sytuacji lokalowej SFO. Ponieważ biblioteka dysponowała jedynymi i jednostkowymi egzemplarzami podręczników, słowników i literatury do zajęć, a ksero jeszcze nie istniało, ograniczanie czasu pobytu w niej studentów, bo kolidowało to z odbywającymi się tam zajęciami (brak innego lokalu), powodowało brak ich dostępu do obowiązkowych pomocy naukowych i wręcz do samych materiałów lekcyjnych. To zaś opóźniało ich postępy.

⁴⁵⁸ *Skład osobowy UJ w Krakowie. Rok akademicki 1949/50*, WUJ, Kraków 1950. Według stanu z 1.01.1950, Wykaz statystyczny studentów UJ w r. szkol. 1949/50, s. 29.

⁴⁵⁹ AUJ, WHm 73 Katedra i Seminarium Filologii Orientalnej 1945–51, Załącznik do pisma Kierownika SFO prof. dra T. Lewickiego do Dziekana Wydziału Humanistycznego UJ, przyjęte pod numerem Lp. 1578/50, 26.09.1950.

W tym roku w SFO studiowali m.in. przyszli arabiści: Andrzej Czapkiewicz, Franciszek Kmiotowicz i Władysław Kubiak⁴⁶⁰. Przed kadra i społecznością studencką po raz pierwszy stanął wówczas problem związany ze studentką, najprawdopodobniej niezdrową psychicznie. Na grupową prośbę studentów⁴⁶¹ – popartą wnioskami adiunkta dra J. Makarczyka i akceptacją T. Lewickiego – wystosowano do władz UJ wniosek o jej relegację ze studiów. W petycji znalazły się następujące sformułowania: „Agresja wobec kolegów i wykładowców, mitomania, brak kontroli nad sobą, niszczenie mienia, uniemożliwianie nauki pozostałym stały się podstawą do tego wystąpienia”⁴⁶².

W ramach planu sześcioletniego⁴⁶³ przyjęto do wykonania zadanie wykształcenia przez uczelnie wyższe 146 tys. absolwentów. Uniwersytet Jagielloński miał się też szerzej otworzyć dla młodzieży robotniczej i chłopskiej. Niemniej kwestia dyscyplinowania studentów pozostawała oczkiem w głowie władz, już w 1946 r. uczelnie (w tym przypadku UJ) usiływały przywrócić porządek i poszanowanie dla dokumentów akademickich. We *Wskazówkach ogólnych dla wpisujących się na Uniwersytet Jagielloński w r.a. 1946/47*⁴⁶⁴ znajduje się następujący akapit:

Pouczenie.

Powtarzają się coraz częściej wypadki niedbałego obchodzenia się z dokumentami uniwersyteckimi, objawiające się w odrywaniu fotografii z indeksów i legitymacyj, dopisków na nich, wymazywań, etc. Zwraca się uwagę Młodzieży Akademickiej, że tak z indeksem, jak i legitymacjami akademickimi, które stanowią dokumenty publiczne, należy obchodzić się starannie, ponieważ uszkodzenie indeksów lub legitymacyj może narazić właściciela na wszczęcie przeciwko niemu postępowania dyscyplinarnego, a nawet karnego⁴⁶⁵.

⁴⁶⁰ AUJ, WHm 73 Katedra i Seminarium Filologii Orientalnej 1945–51, Pismo sześciorga studentów SFO UJ do kierownika SFO UJ, 7.10.1950.

⁴⁶¹ Ibidem.

⁴⁶² AUJ, WHm 73 Katedra i Seminarium Filologii Orientalnej 1945–51, Pismo dra J. Makarczyka do kierownika SFO UJ prof. dra T. Lewickiego, 9.10.1950, poparte przez niego i przeadresowane do Dziekanatu Wydziału Humanistycznego UJ, przyjęte tamże, Lp. 1657/50, 12.10.1950.

⁴⁶³ Tj. w latach 1950–1955, Ustawa z 21 lipca 1950 r. o 6-letnim planie rozwoju gospodarczego i budowy podstaw socjalizmu na lata 1950–1955, Dz.U. 1950 Nr 37, poz. 344.

⁴⁶⁴ *Spis wykładów UJ... 1946/47...*, s. 3.

⁴⁶⁵ Ibidem, s. 10.

2 stycznia 1950 r. wyszło rozporządzenie w sprawie organizacji i planu niektórych kierunków studiów na wydziałach humanistycznych⁴⁶⁶, w którym oprócz podziału kierunków studiów na dwustopniowe i jednolite uściślono wiele szczegółów organizacyjnych życia studenckiego: podzielono rok akademicki na dwa semestry, ustalono trzy sesje egzaminacyjne, określono warunek kontynuowania studiów: „§ 5 Warunkiem przejścia na drugi rok studiów jest zaliczenie wszystkich obowiązkowych wykładów i ćwiczeń oraz złożenie kolokwii i egzaminów”. Wiele artykułów tego rozporządzenia poświęcono zwiększeniu dyscypliny studiów, np. § 8.1: „Student ma prawo powtórzenia egzaminu ocenionego niedostatecznie tylko jeden raz. Prawo powtórzenia egzaminów ocenionych niedostatecznie nie służy [tj. nie przysługuje] studentowi, który otrzymał więcej niż dwie oceny niedostateczne na sesji wiosennej lub więcej niż jedną ocenę niedostateczną na sesji jesiennej”.

Trwały też czystki o podłożu polityczno-społecznym, np. studenci z rodzin dawnych funkcjonariuszy policji, kiedy dowiedziano im ten fakt, byli usuwani (m.in.) z Uniwersytetu Jagiellońskiego⁴⁶⁷.

Z pisma prof. T. Lewickiego (1951):

Na Zjeździe Dziekanów, który odbył się w Warszawie, przedstawiciel młodzieży krakowskiej miał podnieść zarzut przeciw metodom nauczania historii w Seminarium Filologii Orientalnej UJ. Jakoby kierownictwo Seminarium zaleca korzystanie z podręcznika historii Wschodu „faszysty” Brockelmana, podczas gdy nowoczesny polski podręcznik J. Makarczyka leży nadal w cenzurze. W związku z tym zarzutem [...] stwierdzam, co następuje:

- 1) Podstawą dla studiów historii Wschodu arabskiego są moje wykłady [...]
- 2) Podręcznik [...] C. Brockelmana znajduje się oczywiście w zasobach biblioteki Seminarium Filologii Orientalnej, kierownictwo jednak nigdy nie zalecało go jako obowiązujący.

⁴⁶⁶ Rozporządzenie Min. Ośw. z 2 stycznia 1950 r. w sprawie organizacji i planu niektórych kierunków studiów...

⁴⁶⁷ J. Dybiec, op. cit., s. 19.

3) Autor inkryminowanego podręcznika C. Brockelmann nigdy nie wypowiedział się, wedle posiadanych przeze mnie autorytatywnych informacji, po stronie narodowego socjalizmu i obecnie wykłada na uniwersytecie w Halle, na terenie Niemieckiej Republiki Demokratycznej⁴⁶⁸.

W r.a. 1951–1952 (stan na 1.06.1952) ogółem liczba studentów orientalistyki UJ wynosiła 46 osób, w tym 21 kobiet. Na I roku studiów było 24 słuchaczy (w tym 15 kobiet), na II – 11 słuchaczy (w tym cztery kobiety), na III – czterech (w tym dwie kobiety), na IV – sześciu i na V – jeden. Studentom przyznano ogółem 21 stypendiów, w tym trzy całościowe, 10 częściowych, osiem pełnych, jedno dyplomowe i jedno specjalne naukowe. W tym roku ukończył studia jeden absolwent i obroniono jedną pracę magisterską⁴⁶⁹.

30 stycznia 1952 r. nadesłano projekt Regulaminu Studiów Pierwszego Stopnia i Studiów Jednolitych w Szkołach Wyższych do Dziekana Wydziału Filologicznego UJ celem przedstawienia na Radzie Wydziału, zebrania uwag i nadesłania ich do 10 marca 1952 r.⁴⁷⁰ Znalazła się w nim następująca inwokacja: „Szkoły wyższe, kształcąc i wychowując kadry inteligencji ludowej w duchu ofiarnej służby ojczyźnie, walki o pokój i socjalizm: [...] d) biorą udział w upowszechnianiu nauki i techniki oraz w szerzeniu naukowego poglądu na świat”⁴⁷¹.

Ogółem na orientalistyce w r.a. 1952/53 studiowało 45 studentów: na I roku 13 studentów, na II – 22, na III i IV razem – 10. I i II były latami zreformowanymi, tj. objętymi nowymi programami studiów (po reformie), a III i IV realizowały stary program (zdawano cząstkowe egzaminy magisterskie zgodnie ze starym programem). W r.a. 1952/53 złożono pięć magisteriów, a dwa były na ukończeniu. Wychowankowie katedry, pod kierunkiem T. Lewickiego, opracowywali skarby monet arabskich

⁴⁶⁸ AUJ, WHm 73 Katedra i Seminarium Filologii Orientalnej 1945–51, Pismo z 2 marca 1951 r. prof. dra T. Lewickiego do Dziekana Wydziału Humanistycznego UJ, załączone przez ostatniego jako „wyjaśnienie prof. dra T. Lewickiego” do jego pisma do Min. Szkół Wyższych i Nauki przez Rektorat UJ, Lp. 620/51, 14.03.1951.

⁴⁶⁹ AUJ, WFlg 145 Wiązka danych statystycznych.

⁴⁷⁰ AUJ, WFlg 41, Projekt Regulaminu studiów I stopnia, 30.01.1952.

⁴⁷¹ 1. Przepisy wstępne § 1, [w:] *Regulamin Studiów Pierwszego Stopnia i Studiów Jednolitych w Szkołach Wyższych*, Warszawa 1952, s. 3.

znalezione w Polsce. Oddano do druku pracę *Skarb monet arabskich z Czechowa koło Lublina*⁴⁷².

W *Spisie wykładów* wskazano przewidziany przez państwo cel studiów: „Student, który prawidłowo odbywa studia, kończy je w czasie przepisany, otrzymując dyplom oraz – zgodnie z obowiązującymi przepisami o planowym zatrudnianiu absolwentów – nakaz pracy”⁴⁷³.

Nowa organizacja życia uczelnianego wcielona w życie regulacjami prawnymi (gł. ustawą o szkolnictwie wyższym z 1951) zmieniła filozofię działania organów i instytucji uczelnianych; teraz położono nacisk na pracę dziekanatów jako miejsce organizacji życia kadry i studentów:

Dziekani funkcjonują poprzez Sekretariaty Wydziałów (zwanymi powszechnie „Dziekanatami”). Stanowią one pierwszą instancję w postępowaniu administracyjnym Uczelni. W biurach tych młodzież uzyskuje wiadomości o studiach, czyta ogłoszenia i komunikaty, dokonuje zapisów, otrzymuje dokumenty studenckie, przedkłada prośby i podania w sprawie studiów, egzaminów, stypendiów, domów akademickich, otrzymuje zwolnienia, urlopy, dyplomy, świadectwa odejścia⁴⁷⁴.

Od stycznia 1954 r. opiekunem I roku studiów na Katedrze Filologii Orientalnej UJ w Krakowie był mgr A. Czapkiewicz⁴⁷⁵. Aktywnie działało studenckie Koło Naukowe Orientalistów⁴⁷⁶. W ramach pogłębiania dyscypliny studiów ściślej powiązано program stypendialny dla studentów z ich wynikami w nauce: „Premię stypendialną w kwocie zł 60 otrzymują stypendiści, począwszy od II roku studiów, którzy zaliczyli bez poprawek rok lub semestr studiów z wynikiem bardzo dobrym lub dobrym z wszystkich przedmiotów”⁴⁷⁷.

W 1956/57 r.a. na Wydziale Filologicznym UJ było 656 studentów⁴⁷⁸, a w KFO – 57 studentów⁴⁷⁹. W tym roku akademickim w życie wszedł nowy *Regulamin studiów*⁴⁸⁰,

⁴⁷² AUJ, WFlg 14, Katedra Filologii Orientalnej UJ w Krakowie, 26.06.1953. Sprawozdanie z działalności KFO UJ za rok szkolny 1952/53.

⁴⁷³ *Spis wykładów na r.a. 1953/54...*, s. 12.

⁴⁷⁴ Ibidem, s. 10.

⁴⁷⁵ AUJ, WFlg 12.

⁴⁷⁶ *Kronika KFO UJ...*, s. 192.

⁴⁷⁷ *Spis wykładów na r.a. 1954/55...*, s. 10.

⁴⁷⁸ *Kronika UJ za r.a. 1956/57...*

⁴⁷⁹ S. Strelcyn, *Uwagi krytyczne...*, s. 321.

⁴⁸⁰ Regulamin studiów w Szkołach Wyższych, Dz.U. Min. Szk. Wyż. 1956 Nr 9, poz. 3.

opublikowany jesienią, dlatego tylko część jego regulacji dotknęła życia studenckiego w 1956 r. Nowe prawo nie przetrwało długo, tylko do 1958 r., ale bardzo szczegółowo regulowało wszystkie aspekty działalności uczelni względem słuchaczy i ich życia uczelnianego.

Student powinien stale zapoznawać się z bieżącymi komunikatami i ogłoszeniami w sprawie studiów, umieszczanymi na tablicach ogłoszeń swojej sekcji kierunkowej, Wydziału oraz Rektoratu. [...] Student winien znać dokładnie strukturę Uczelni, jej władze, jednostki organizacyjne oraz biura, z którymi wielokrotnie w ciągu swych studiów będzie miał do czynienia. Przy załatwianiu swych spraw student powinien pamiętać o zachowaniu drogi służbowej⁴⁸¹.

Ten sam zbiór przepisów nadał wysoką rangę indeksowi studenckiemu jako jednemu, uniwersalnemu dokumentowi potwierdzającemu nie tylko tożsamość studenta wewnątrz uczelni, ale i dokumentującemu przebieg jego edukacji. To odejście od poprzedniej perspektywy postrzegającej studenta jako element zbiorowości „produkcyjnej” – indeks był indywidualny.

Po immatrykulacji student otrzymuje indeks, który jest podstawowym jego dokumentem, towarzyszącym mu przez cały czas studiów. Indeks stanowi dowód tożsamości, dowód uprawnień studenckich, a zarazem skrócony rejestr danych o przebiegu studiów studenta. Z indeksem należy się zgłaszać na wykłady i ćwiczenia, do egzaminów i kolokwiów, indeks należy okazywać w Kwesturze przy wypłacie stypendiów i zapomóg, w Sekretariatach Wydziałów i biurach Rektoratu przy podejmowaniu zaświadczeń, w Bibliotece Jagiellońskiej przy wypożyczaniu książek, etc. Zarówno indeks, jak i legitymacja studencka (uprawniająca do 33% zniżki kolejowej), stanowią dokumenty publiczne⁴⁸².

Utrzymano instytucję wolnych słuchaczy jako osób niebędących studentami, ale za zgodą Rektora (na warunkach ustalonych przez Ministra Oświaty) podejmujących naukę na uczelni⁴⁸³. Utworzono katalog ocen wyników przy egzaminach.

⁴⁸¹ *Spis wykładów na r.a. 1957/58...*, s. 6.

⁴⁸² *Ibidem*, s. 5.

⁴⁸³ *Ibidem*, s. 4.

Tabela 12. Katalog ocen stosowanych podczas egzaminów w latach 1956–1958.

Oceny stosowane podczas egzaminów w latach 1956–1958 ⁴⁸⁴		
lp.	słownie	cyfrą
1	bardzo dobry	5
2	dobry	4
3	dostateczny	3
4	niedostateczny	2

„Ocen pośrednich nie stosuje się. (§ 31)”⁴⁸⁵.

Źródło: Zestawienie przygotowane przez autora na podstawie *Spisu wykładów na r.a. 1957/58: Wydział filologiczny 3*, WUJ, Kraków 1957.

Utworzenie standardu ocen na egzaminach, uwidocznionego powyżej w tabeli, było efektem normalizowania toku studiów: kończył się okres powojenny i postalinowski i wracano do unifikacji systemu kształcenia i jego elementów.

Regulamin porządkował też system stypendialny, mocniej wiążąc go z dyscypliną studiów, ale i – to novum – poszerzając go na studentów I roku, którzy do tej pory tylko w bardzo wyjątkowych wypadkach mogli korzystać z zapomóg i zastępczych form stypendialnych (nie biorąc oczywiście pod uwagę dostępu do miejsc w akademikach i stołówkach, które zawsze były dla nich osiągalne, jeśli spełniali stosowne kryteria). Od tego roku studentom I semestru I roku, którzy znajdowali się w ciężkich warunkach materialnych, mógł być przyznany zasiłek wypłacany co miesiąc. Według deklaracji⁴⁸⁶ system stypendialny obejmował przeciętnie do 80% studiujących. Składał się ze stypendiów zwyczajnych (pełnych i częściowych), premiowych, naukowych, jednorazowych premii dla słuchaczy studiów przygotowawczych, zasiłków mieszkaniowych, zasiłków dla studentów I semestru I roku studiów i zasiłków jednorazowych. Nie dotyczył jednak studentów, którzy powtarzali rok (lub semestr)⁴⁸⁷. Powtórzenie danego roku studiów możliwe było tylko jeden raz w ciągu toku studiów (§ 41)⁴⁸⁸. Stypendium premiowe wypłacane było dopiero od II roku studiów wyłącznie tym słuchaczom, którzy w poprzednim roku mieli najlepsze wyniki w nauce oraz wykazali się sumiennością, samodzielnością i aktywnością w opanowaniu materiału naukowego.

⁴⁸⁴ Ibidem, s. 15.

⁴⁸⁵ Ibidem.

⁴⁸⁶ Ibidem, s. 8.

⁴⁸⁷ Ibidem.

⁴⁸⁸ Ibidem, s. 17.

Stypendium naukowe dotyczyło tylko studentów, którzy w ciągu kolejnych dwóch lat studiów uzyskali przeciętnie bardzo dobre wyniki oraz działali np. w kole naukowym etc. Z kolei zasiłek mieszkaniowy wypłacano miesięcznie studentom, którym należał się akademik, ale go nie dostali z braku miejsc⁴⁸⁹.

Regulamin ustanowił też zakres dostępu studentów do administracji uczelnianej, ograniczając go do: „Działu Nauczania i Spraw Młodzieżowych (pok. 32), Kwestury (pokój 47), Sekretariatu Szkoły (pokój 32), Samodzielnej Sekcji Spraw Bytowych Studentów (pokój 34). Rektor i Prorektorzy przyjmują studentów w ustalonych dniach i godzinach przyjęć⁴⁹⁰ (przy ul. Gołębiej 24).

Na studiach orientalistycznych na UJ znajdowało się 52 słuchaczy. Trzy osoby ukończyły studia i obroniły się, pozostałe cztery odroczyły termin obrony pracy. Po raz pierwszy w historii arabistyki krakowskiej wyjechało na stypendia do państw arabskich dwóch absolwentów tutejszej arabistyki, m.in. Wojciech Dembski – absolwent 1957 r. Wyjazd do Egiptu zaplanowano na okres siedmiu miesięcy⁴⁹¹.

W r.a. 1958/59 na UJ było zapisanych łącznie 3955 studentów (w tym 2032 kobiety), 1894 z nich otrzymało stypendia, a 1543 – miejsce w akademiku. Na Wydziale Filologicznym było 765 studentów (w tym 530 kobiet), 441 z nich otrzymało stypendium, a 385 – miejsce w akademiku⁴⁹². Na filologii orientalnej (wg stanu z 1.12.1958) łącznie studiowało 61 studentów (24 mężczyzn i 37 kobiet), w tym siedmiu było pochodzenia robotniczego, ośmiu chłopskiego, 38 inteligenckiego, pięciu rzemieślniczego, jeden – innego. 18 studiowało na I roku, 15 – na II, 12 – na III, siedmiu – na IV i dziewięć osób na V roku⁴⁹³.

W tym roku akademickim studentom udostępniono dwa domy studenckie:

- II Dom Studenta (męski) na ul. 3 Maja 5, popularnie nazywany „Żaczek”, gdzie znajdowała się kawiarnia i główna siedziba radiowężła. W akademiku zatrudnieni byli: kierownik radiowężła, kierownik, dwóch pianistów, siedmiu portierów, 20 pokojowych, kierownik kawiarni, szatniarka, szwaczka, czterej palaczy, pięciu robotników. Historia tego domu studenckiego sięga czasów przedwojennych, kiedy 24 października 1926 r. arcybiskup metropolita krakowski ks. Adam Stefan Sapieha poświęcił wschodnie skrzydło gmachu z 65 pokojami dla ponad

⁴⁸⁹ Ibidem, s. 8.

⁴⁹⁰ Ibidem, s. 6–7.

⁴⁹¹ *Kronika UJ za rok 1957/58...*, s. 102.

⁴⁹² *UJ Skład osobowy w r.a. 1958/59*, WUJ, Kraków 1959.

⁴⁹³ AUJ, WFlg 145, Sprawozdanie WF UJ, 10.12.1958.

150 studentów, a 28 lipca 1929 r. II Dom Akademicki UJ otrzymał patrona i w konsekwencji nową nazwę: Dom Akademicki im. Prezydenta Ignacego Mościckiego. Mimo trudności finansowych prace budowlane postępowały dość szybko: w styczniu 1931 r. oddano do użytku drugie skrzydło, a we wrześniu 1936 r. – następne. Niedługo przed wybuchem II wojny światowej oddano czwarte skrzydło. W ukończonym gmachu w 319 pokojach (64 jedno-, 223 dwu- i 46 trzyosobowych) zamieszkać miało około 650 studentów⁴⁹⁴.

- III Dom Studenta (żeński) na ul. Reymonta 11, popularnie nazywany „Nawojką”, w którym mieścił się Klub „Nawojka”. W akademiku byli zatrudnieni: jedna osoba obsługi radiowęzła, kierownik, pianista, st. referent administracyjny, czterech portierów, dwóch palaczy, dziewięć pokojowych, kierownik bufetu, szwaczka, elektryk, dwóch robotników.

Rok później, w 1959 r., do dyspozycji studentów oddano IV Dom Studencki (żeński), na ul. Garbarskiej 7a, w którym zatrudniano kierownika, czterech portierów, palacza i jego pomocnika oraz cztery pokoje⁴⁹⁵.

Przełom lat 50. i 60. znamionowała wszechstronna działalność społeczna kadry i studentów UJ; ci ostatni uruchomili i działali w całej sieci przeróżnych stowarzyszeń – politycznych, sportowych, naukowych etc.⁴⁹⁶:

- Rada Uczelniana ZSP⁴⁹⁷, ul. 3 Maja 5⁴⁹⁸.
- Związek Młodzieży Socjalistycznej, ul. Gołębia 24.
- Związek Młodzieży Wiejskiej, ul. Słowackiego 48.
- Towarzystwo Biblioteki Słuchaczy Wydziału Prawa, ul. Olszewskiego 2 (Prezes: Andrzej Zoll).
- Chór Akademicki, ul. Floriańska 55 (Opiekun: prof. Jan Gwiazdomorski).
- Koło Przyrodników Studentów UJ, ul. Św. Anny 6.
- Koło Historyków Studentów UJ, ul. Gołębia 24.
- Koło Chemików Studentów UJ, ul. Krupnicza 41.
- Koło Pedagogów Studentów UJ, ul. Manifestu Lipcowego 13.

⁴⁹⁴ Dziennik Polski 24.pl, za: <https://dziennikpolski24.pl/przed-jubileuszem-zaczka/ar/1652338> [dostęp: 17.09.2022].

⁴⁹⁵ *UJ Skład osobowy w r.a. 1959/60*, WUJ, Kraków 1960.

⁴⁹⁶ *Ibidem*, s. 143–146.

⁴⁹⁷ *Zrzeszenie Studentów Polskich*.

⁴⁹⁸ *UJ Skład osobowy w r.a. 1959/60...*, s. 14.

- Koło Sportowe Akademickiego Związku Sportowego przy UJ, ul. Manifestu Lipcowego 14.
- Koło Polonistów Studentów UJ, ul. Gołębia 20.
- Studenckie Kółko Filologiczne przy Katedrze Filologii Klasycznej UJ, ul. Świerczewskiego 3.
- **Koło Orientalistów Studentów UJ**⁴⁹⁹, ul. Sławkowska 32 (Opiekun: z-ca prof. dr Władysław Zimmnicki, prezes: Jan Ciopiński, sekretarz: Elżbieta Niezabitowska).
- Koło Archeologów Polski Studentów UJ, ul. św. Jana 20.
- Koło Matematyków Studentów UJ, ul. św. Jana 20.
- Koło Rusycystów Studentów UJ, ul. Manifestu Lipcowego 8.
- Koło Archeologii Śródziemnomorskiej Studentów UJ, ul. Gołębia 14.
- Koło Geografów Studentów UJ.
- Koło Etnografów im. Kazimierza Moszyńskiego.

W r.a. 1960/61 na UJ było zapisanych 4628 studentów, w tym 2403 kobiet. 2224 z nich otrzymało stypendia, a 1725 miejsca w domach studenckich. Na Wydziale Filologicznym studiowało 880 osób, w tym 619 kobiet, 514 osób otrzymało stypendia, a 474 – akademik⁵⁰⁰. Koło Orientalistów Studentów UJ działało w składzie: opiekun – W. Zimmnicki, prezes – Roman Reichert⁵⁰¹, wiceprezes – Irena Jabłońska, sekretarz – Maria Sass, skarbnik – Tadeusz Fryzeł. Siedzibą Koła, jak poprzednio, były pomieszczenia orientalistyki na ul. Sławkowskiej 32⁵⁰².

Pomiędzy 1 stycznia a 30 czerwca 1961 r. na filologii orientalnej dyplomy uzyskali dwaj abiturienti, ale do obrony dyplomu nie przystąpiło 17 słuchaczy, w tym opóźnionych z 1960 r. było siedmioro⁵⁰³.

Liczba stowarzyszeń studenckich wzrosła, doszły w porównaniu z 1960 r.⁵⁰⁴:

- Koło Prawa Międzynarodowego Studentów UJ.
- Koło Językoznawcze Studentów UJ.
- Koło Socjologów Studentów UJ.
- Koło Fizyków Studentów UJ.

⁴⁹⁹ Wytłuszczenie autora.

⁵⁰⁰ *UJ Skład osobowy w r.a. 1960/61*, WUJ, Kraków 1961, s. 156.

⁵⁰¹ AIPN, IPN Kr 009/7814.

⁵⁰² *UJ Skład osobowy w r.a. 1960/61...*

⁵⁰³ AUJ, WFlg 145, Pismo Dziekana WF UJ, nr ref. LW II/8/46/61, 10.07.1961.

⁵⁰⁴ *UJ Skład osobowy w r.a. 1961/62*, WUJ, Kraków 1962, s. 109.

- Koło Historyków Sztuki Studentów UJ.
- Koło Filozofów Studentów UJ.
- Koło Sławistów Studentów UJ.
- Koło Anglistów Studentów UJ.

W 1962 r. na całym UJ studiowało 5938 studentów, a na jego Wydziale Filologicznym (stan na 31.12.1962) 1169 słuchaczy, w tym 930 studentek. Stypendia pieniężne otrzymywało 707 słuchaczy, a miejsca w akademikach dostało 635 osób⁵⁰⁵.

Ożywioną działalność w 1964 r. prowadziło Koło Orientalistów Studentów UJ, którego siedziba mieściła się wtedy na ul. Krupniczej 35. Jego opiekunem naukowym był nadal W. Zimmnicki, a prezesem – Jerzy (Władysław) Daniel⁵⁰⁶, iranista, ur. 26 czerwca 1942 r. w Kielcach, późniejszy (1965) absolwent filologii orientalnej UJ. Po obronie rozpoczął pracę jako dziennikarz. Został pisarzem, wydawcą i prominentnym działaczem kultury w Kielcach. Od 1966 r. pracował w „Słowie Ludu. Dzienniku Kieleckim”⁵⁰⁷. Wiceprezesem Koła była Barbara Friedberg, a sekretarzem Joanna Luberadka⁵⁰⁸.

W rozpoczętym r.a. 1968/69 na UJ było 8594 słuchaczy (w tym 5343 kobiet), na Wydziale Filologicznym studiowało razem 2039 studentów⁵⁰⁹ (wg innego źródła 2016, w tym 1678 kobiet)⁵¹⁰. Na UJ stypendia otrzymywało 3347 słuchaczy (w tym 906 studentów Wydziału Filologicznego), a miejsca w akademikach otrzymało 2592 studentów (w tym z Wydziału Filologicznego – 759)⁵¹¹. Z tego na orientalistyce było wg jednego źródła 61 słuchaczy⁵¹², wg drugiego – 63⁵¹³: na I roku 16 osób (w tym 10 kobiet), na II 18 osób (w tym 13 kobiet), na III roku 11 osób (w tym 5 kobiet), na IV roku 10 osób (w tym 9 kobiet) i na V roku osiem osób (w tym 6 kobiet).

Znacznie poprawiły się warunki socjalne: baza akademików rozbudowała się i unowocześniła, pojawił się luksusowy „Piast”, „Bursa” o podwyższonym standardzie, a i w pozostałych rozgęszczano pokoje. W 1970 r. do dyspozycji pozamiejscowych studentów były miejsca w czterech domach studenckich:

⁵⁰⁵ AUJ, L.29/15 U, *Skład osobowy władz akademickich, senatu Uniwersytetu Jagiellońskiego i komisji senackich w r.a. 1962/63*, s. 171.

⁵⁰⁶ *UJ Skład osobowy w r.a. 1963/64*, WUJ, Kraków 1964.

⁵⁰⁷ Za: <http://ludzie.kieleckietowarzystwonaukowe.pl/wywiady/red-jerzy-daniel-czesc-1/> [dostęp: 26.04.2021].

⁵⁰⁸ *UJ Skład osobowy w r.a. 1963/64...*

⁵⁰⁹ *Kronika Uniwersytetu Jagiellońskiego za lata akademickie 1968/69*, WUJ, Kraków 1969, s. 65.

⁵¹⁰ *UJ Skład osobowy w r.a. 1970/71*, WUJ, Kraków 1971, s. 196.

⁵¹¹ *Ibidem*.

⁵¹² *Kronika Uniwersytetu Jagiellońskiego za lata akademickie 1968/69...*, s. 65.

⁵¹³ AUJ, WFlg 145, Wykaz ilości studentów Wydziału Filologicznego w r.a. 1968/69.

- „Żaczek” na ul. 3 Maja 5 wraz ze stołówką. Obsługiwali go: kierownik, trzech referentów, planista, magazynier, dwie telefonistki, elektryk, elektryk, elektromonter, dwóch ślusarzy, starsza szwaczka, hydraulik, robotnik do pracy ciężkiej, dwaj palacze c.o., dwaj pomocnicy palaczy, dwaj rzemieślnicy gospodarczy, dwóch konserwatorów, pięciu starszych portierów, czterech portierów, woźna, 17 starszych pokojowych, 11 pokojowych⁵¹⁴.
- „Nawojka” (żeński) na ul. Reymonta 11. Obsługiwany był przez: kierownika i dwóch jego zastępców, starszego referenta, ekonomistę, konserwatora wodno-kanalizacyjno-gazowego, dwóch elektryków, ślusarza, starszą szwaczkę, rzemieślnika gospodarczego, dwóch palaczy, jednego pomocnika palacza, czterech starszych portierów, siedem starszych pokojowych, pięć pokojowych⁵¹⁵.
- „Bursa Akademicka” na ul. Garbarskiej 7a, obsługiwana przez kierownika, kierownika radiowęzła, elektryka, konserwatora urządzeń sanitarnych, starszego strażnika, starszą woźną, dwóch starszych portierów, dwóch palaczy c.o., trzy starsze pokoje i dwie pokoje⁵¹⁶.
- „Piast” na ul. Piastowskiej 47. Najnowszy i – jak na tamte czasy – luksusowy akademik, dlatego mieszkało w nim wielu cudzoziemców-studentów UJ. Obsługiwany był przez kierownika, trzech starszych referentów, jednego referenta, kierownika stołówki, kierownika pralni mechanicznej, dwie telefonistki, czterech konserwatorów-elektryków, hydraulika, ślusarza, stolarza, rzemieślnika gospodarczego, starszą szwaczkę, osiem praczek, czterech starszych portierów, dwóch portierów, trzech palaczy, trzech pomocników palaczy, cztery szatniarki, woźną, robotnika, 10 starszych pokojowych i 12 pokojowych⁵¹⁷.

W tym roku akademickim wśród arabistów UJ pojawił się pierwszy student-stypendysta naukowy: Jan Piotr Szczepański z IV roku filologii orientalnej⁵¹⁸, studiował w latach 1966–1971, egzamin końcowy zdał 8 czerwca 1971 r., uzyskując tytuł magistra filologii orientalnej z wyróżnieniem⁵¹⁹.

Na UJ w r.a. 1969/70 studiowało razem 9674 słuchaczy (w tym 5876 kobiet), z tego 2284 słuchaczy (w tym 1919 pań) uczęszczało na Wydział Filologiczny. Stypendia

⁵¹⁴ UJ *Skład osobowy w r.a. 1970/71...*, s. 192.

⁵¹⁵ Ibidem, s. 192–193.

⁵¹⁶ Ibidem, s. 193.

⁵¹⁷ Ibidem, s. 194.

⁵¹⁸ Ibidem, s. 190.

⁵¹⁹ AUJ, WFlg 143, *Ks. dyplomów 1945–67*.

pieniężne otrzymywało 3306 studentów UJ (955 z Wydziału Filologicznego), miejsce w akademikach – 2655 słuchaczy (w tym 845 studentów Wydziału Filologicznego)⁵²⁰.

Profesor T. Lewicki wystąpił do władz z postulatem podniesienia limitu miejsc dla przyjmowanych na orientalistykę studentów z 15 osób do 30, dodając, że nie przewiduje się na orientalistyce uruchomienia studiów zaocznych, wieczorowych czy podyplomowych⁵²¹.

W następnym roku akademickim (1970/71) studiowało w Katedrze Filologii Orientalnej UJ 73 słuchaczy – 16 na I roku, 22 na II, 11 na III, 16 na IV i ośmiu na V (stan na kwiecień 1971)⁵²².

W kolejnym z rzędu roku akademickim (1971/72) w uniwersyteckim informatorze (*Uniwersytet Jagielloński. Spis wykładów na rok akademicki 1971/72*) znalazło się następujące ostrzeżenie dla kandydatów na orientalistykę:

Nieliczni absolwenci wyróżniający się uzdolnieniami i zainteresowaniami naukowymi, mogą mieć szansę dalszej pracy w tym kierunku. Dla osób wybijających się w szczególności pod względem praktycznego opanowania języków orientalnych zarysowują się większe niż dawniej możliwości ewentualnego ich zatrudniania w charakterze tłumaczy w placówkach handlu zagranicznego i innych zainteresowanych resortów państwowych. Wchodzą też w grę skromniejsze możliwości pracy w bibliotekach i archiwach oraz innych placówkach kulturalnych i oświatowych⁵²³.

Rok później ten tekst przeformułowano na: „Wchodzą również w grę mniej efektywne, ale też częściej osiągalne możliwości zatrudniania orientalistów w wydawnictwach i bibliotekach naukowych, muzeach, archiwach oraz innych placówkach o charakterze kulturalnym i kulturalno-oświatowym”⁵²⁴.

Na początku lat 70., podobnie jak i w poprzednim okresie, zapotrzebowanie gospodarki na orientalistów było mniej niż nikłe, a instytucji państwowych – na podobnym poziomie. Studia orientalistyczne były wówczas adresowane do pasjonatów, podobnie jak np. historia sztuki czy filmoznawstwo – gwarantowały jakieś zatrudnienie po ich

---

⁵²⁰ UJ Skład osobowy w r.a. 1970/71..., s. 197.

⁵²¹ AUJ, WFlg 11, Plan perspektywiczny 1965 do 1980, Pismo kier. Katedry FO prof. dr T. Lewickiego do Dziekana WF UJ, 11.11.1969.

⁵²² AUJ, WFlg 145, Studia 1961 i później.

⁵²³ UJ. Spis wykładów na r.a. 1971/72. Wydział Filologiczny 5, WUJ, Kraków 1971, s. 74.

⁵²⁴ Ibidem, s. 73.

ukończeniu, ale zwykle na stanowiskach nierokujących nadziei ani na awanse, ani przywileje, ani godziwe zarobki. Szansa pozostania na uczelniach też była niewielka: rotacja na etatach właściwie była naturalna – zwalniały się po śmierci je zajmujących.

W 1971/72 r.a. na filologii orientalnej studiowało na I roku 23 słuchaczy (w tym 16 kobiet), na II roku 14 studentów (w tym 10 kobiet), na III roku 16 osób (w tym 12 kobiet), na IV roku 10 słuchaczy (w tym 7 kobiet) i na V roku 15 osób (w tym 9 kobiet)⁵²⁵. W sesji letniej na I roku cztery osoby nie dopuszczono do sesji, semestr zaliczyło 14 słuchaczy, na II roku z 11 studentów dopuszczonych do sesji zaliczyło ją tylko pięciu słuchaczy. Z kolei na III roku wszyscy słuchacze zdali semestr, a na IV roku tylko jedna osoba nie zaliczyła semestru. Na V roku zaliczyło sesję 10 osób na 15 do niej dopuszczonych. W rezultacie na II roku jedna osoba powtarzała rok, cztery poprawiały zaliczenia i egzaminy i jedna przełożyła termin zdawania sesji, na IV roku jedna osoba przełożyła termin egzaminów, a na V roku aż 10 studentów przełożyło termin zaliczenia tej sesji⁵²⁶. W latach 60. i 70. (na początku) rocznie UJ kształcił od sześciu do ośmiu magistrów orientalistyki⁵²⁷.

Struktura nowego, jeszcze „ciepłego” Instytutu Filologii Orientalnej UJ w r.a. 1972/73 nie uległa zmianie, studiowało w nim 82 studentów. Magisterium w pierwszym terminie obroniło czterech z 11 ówczesnych absolwentów. 18% studentów orientalistyki uzyskało wyniki bardzo dobre⁵²⁸. Studia w roku 1972 powinno było ukończyć 17 osób, egzamin dyplomowy zdało siedem (41,1%), zalegało 10 osób, w czerwcu zdały obronę prac magisterskich cztery osoby⁵²⁹.

W 1973 r. podjęto historyczną decyzję w powojennych dziejach UJ – Kolegium Rektorskie Uniwersytetu Jagiellońskiego zaakceptowało 6 października 1973 r. wniosek JM Rektora prof. Mieczysława Karasia o przyjęciu w roku szkolnym 1973/74 na I rok studiów wszystkich kandydatów, którzy zdali z wynikiem pozytywnym egzamin wstępny⁵³⁰.

⁵²⁵ AUJ, WFlg 145, Studia 1961 i później, Pismo Dziekanatu do Działu Nauczania UJ, 10.11.1971, Wykaz studentów studiujących w roku akad. 1971/72.

⁵²⁶ AUJ, WFlg 145, Studia 1961 i później, Wydział Filologiczny. Sprawozdanie liczbowe z przebiegu letniej sesji egzaminacyjnej w roku akad. 1971/72 (stan na dzień po 25.06.1972).

⁵²⁷ A. Pisowicz, *Stulecie krakowskiej orientalistyki*, [w:] *Języki i cywilizacje. Orientalistyka w Krakowie*, Nowa Strona, Kraków–Bielsko-Biała 2019, s. 21.

⁵²⁸ AUJ, WFlg 14, Sprawozdania WF 1972–1973, Sprawozdanie z działalności Wydziału Filologicznego UJ za r.a. 1972/73.

⁵²⁹ AUJ WFlg41, Ilość studentów IO 1973, Pismo Dziekanatu WF UJ do Rektoratu, nr ref. LW II 18/71/72/73.

⁵³⁰ BIR UJ 1975, nr 4, s. 3.

W wyniku tej decyzji po rekrutacji przyjęto na Filologię Orientalną 24 osoby (stan na 1.10.1973)⁵³¹.

Co się tyczy przyszłej pracy w zdobytym zawodzie — możliwości zatrudnienia orientalistów nie są jednolite. Nieliczni absolwenci, wykazujący ogólne uzdolnienia i zainteresowania naukowe, mogą mieć szansę pracy w tym kierunku. Dla osób wyróżniających się wysokim stopniem opanowania języka zarysowują się wzrastające obecnie możliwości pracy w charakterze tłumaczy w instytucjach handlowych i przemysłowych kooperujących z krajami Wschodu i Afryki, oraz w placówkach innych zainteresowanych resortów państwowych. Wchodzą też w grę mniej efektywne, ale częściej osiągalne możliwości zatrudnienia orientalistów w wydawnictwach i bibliotekach naukowych, muzeach, archiwach oraz innych placówkach o charakterze kulturalnym i kulturalno-oświatowym⁵³².

Rzeczywisty wymiar zatrudnienia i arabistycznych losów absolwentów arabistyki krakowskiej, której wychowankami byli przecież m.in. prof. Józef Bielawski, współzałożyciel i wieloletni kierownik Zakładu Arabistyki i Islamistyki na UW, i arabista Władysław Kubiak, który przez wiele lat był sekretarzem Stacji Archeologii Śródziemnomorskiej UW w Kairze⁵³³, przedstawiono w dalszych częściach pracy.

2.3.3. Uniwersytet Warszawski

Oficjalnie restauracja katedry turkologii w Instytucie Orientalistycznym UW nastąpiła w 1945 r. (A. Zajączkowski, S. Płaskowicka, J. Reychman) i po 1946 r. liczebność kadry naukowej tej placówki powoli rosła, ale w 1947 i 1948 r. był na niej tylko jeden student, Edward Tryjarski⁵³⁴. Zainteresowanie studiami orientalistycznymi rosło bardzo wolno, w latach 1947–1952 tylko 10 osób zdobyło magisteria z orientalistyki, za to aż sześć uzyskało doktorat⁵³⁵.

⁵³¹ Ibidem, s. 6.

⁵³² *UJ. Spis wykładów na r.a. 1974/75. Wydział Filologiczny 5*, WUJ, Kraków 1974, s. 78.

⁵³³ W. Zajączkowski, *Z dziejów orientalistyki...*, s. 381.

⁵³⁴ E. Tryjarski, *Warsaw Turkology...*, s. 29.

⁵³⁵ M. Popko, *Z dziejów IO UW...*, s. 14.

Przed studentami w tym pierwszym, powojennym okresie stało zadanie nie lada – Warszawa, która została w znacznym stopniu zburzona przez Niemców po Powstaniu Warszawskim, nie mogła oferować nie tylko pracownikom, ale i młodzieży akademickiej dostatecznej liczby miejsc kwaterunkowych. Studenci „zgłaszali się codziennie do wielkiego akademika przy placu Narutowicza. Nieliczni pomieścili się w domu Fundacji Domów Akademickich (FDA) przy ul. Polnej 50. Choć warunki życia w tych przepełnionych budynkach były trudne, zamieszkanie tam było niemałym szczęściem”⁵³⁶.

Poza kwestią mieszkaniową w pierwszych latach po wojnie pracowników i studentów nurtowała jeszcze jedna kwestia: wyżywienie. W tej sprawie pomoc przyszła ze strony braci studenckiej – Bratnia Pomoc, która udostępniła nie tylko studentom, ale i wykładowcom swoją stołówkę, gdyż w niedziele i święta stołówka pracownicza była nieczynna⁵³⁷.

Kwestie finansowe – u studentów – rozwiązywane były zasadniczo zgodnie ze standardami przedwojennego systemu stypendialnego, który nadal funkcjonował na tych samych zasadach, choć już zaczynało weń ingerować ministerstwo (od 1947)⁵³⁸.

Od początku nowe władze starały się roztoczyć opiekę nad studentami: państwu potrzebna była inteligencja, zwłaszcza nowa, młoda, wychowana w innym duchu inteligencja, która będzie kompetentna i jednocześnie będzie mogła zastąpić przedwojenną. Uruchomiono systemy stypendialne i nagrody za naukę, udostępniano domy studenckie – ten czynnik miał spowodować napływ pozamiejskiej młodzieży, w zamierzeniu chłopskiej i robotniczej. Za r.a. 1945/46 nie ma danych dotyczących liczby miejsc w domach akademickich w skali całego kraju, ale znane są już liczby za 1946/47 i lata następne:

---

⁵³⁶ B. Brzostek, op. cit., s. 51.

⁵³⁷ Ibidem, s. 43.

⁵³⁸ Ibidem, s. 51.

Tabela 13. Liczba studentów mieszkających w domach studenckich w latach 1946–1953.

Domy akademickie ⁵³⁹	
1946/47	5921 studentów
1950/51	16 380 studentów
1952/53	32 000 studentów

Źródło: Zestawienie przygotowane przez autora na podstawie *Informatora dla kandydatów do szkół wyższych na rok szkolny 1953/54*, PWN, Warszawa 1954.

W powyższej tabeli podano liczbę studentów mieszkających w danym roku akademickim w domach akademickich wszystkich wyższych uczelni w Polsce. Wykaz ilustruje znaczący wzrost liczbeności miejsc w akademikach i ich dostępności. W 1948 r. zaczęła poprawiać się sytuacja mieszkaniowa studentów Uniwersytetu Warszawskiego, gdyż otwarto Dom Studencki „Dziekanka” mieszczący się (po dziś) przy Krakowskim Przedmieściu⁵⁴⁰. Ponieważ jednak założono, że ten akademik ma zarobić na sobie, to jest działać bez dotacji, wprowadzono tam wysokie opłaty miesięczne, które w 1948 r. wynosiły 6000 zł od osoby, co właściwie uniemożliwiało zamieszkiwanie tam „córek robotników czy niższych urzędników”, bo ci wówczas zarabiali przeciętnie 8000 zł miesięcznie⁵⁴¹. W tym roku przynależność słuchaczy do Bratniej Pomocy Studentów stała się już obowiązkowa i wiązała się z obligatoryjną, coroczną „wkładką członkowską” wynoszącą 300 zł⁵⁴².

Jesienią 1950 r. miał pojawić się pierwszy nowy narybek – rezultat naboru i egzaminów wstępnych⁵⁴³. Uchwałą RM z 1949 r.⁵⁴⁴ zaoferowano studentom „specjalne stypendia naukowe”, a w 1950 r. ukazało się Zarządzenie Ministra Oświaty⁵⁴⁵ określające tryb jego przyznawania i procedury wykonawcze dla wspomnianej Uchwały RM. Powołano Centralną Komisję Stypendialną przy Ministrze Oświaty oraz komisje wydziałowe – przy wszystkich wydziałach uczelni. W skład Komisji Centralnej wchodziłi oprócz

⁵³⁹ *Informator dla kandydatów... 1953/54...*, s. 16.

⁵⁴⁰ B. Brzostek, op. cit., s. 49–50.

⁵⁴¹ Ibidem, s. 51.

⁵⁴² *Spis wykładów UJ... 1948/49...*, s. 32.

⁵⁴³ B. Brzostek, op. cit., s. 93.

⁵⁴⁴ Uchwała Rady Min. z 31 grudnia 1949 r. w sprawie specjalnych stypendiów naukowych dla studentów, MP 1950 Nr 4, poz. 39.

⁵⁴⁵ Dz.U. Min. Ośw. 1950 Nr 1, poz. 2.

oficjeli dwaj przedstawiciele studentów: jeden z FPOS i drugi z ZAMP⁵⁴⁶. Ustanowiono specjalne stypendia naukowe dla studentów w celu „uzupełnienia, zwiększenia i odnowienia kadr pracowników naukowych, zatrudnionych w wyższych uczelniach oraz instytucjach naukowo-badawczych i otoczenia specjalną opieką studentów wyróżniających się uzdolnieniami do pracy naukowo-badawczej i planowego ich kształcenia na przyszłych pracowników nauki”⁵⁴⁷. Specjalne stypendia naukowe były przyznawane studentom II i wyższych lat studiów.

Kandydaci na specjalne stypendia naukowe dla studentów powinni wykazywać:

- a) zdecydowane uzdolnienia i zainteresowanie pracą naukowo-badawczą, pozwalające na zakwalifikowanie ich jako przyszłych pracowników naukowych;
- b) dobre postępy w nauce w zakresie przedmiotów podstawowych dla przyszłej specjalizacji naukowej;
- c) wysoki stopień społecznienia szczególnie w dziedzinie prac naukowych podejmowanych w zakładach wyższych uczelni, kołach naukowych etc.⁵⁴⁸

Kandydatów na specjalne stypendia naukowe przedstawiały komisje wydziałowe na uczelniach. W zasadzie przyznawano je na cały okres dalszych studiów, z tym że corocznie sprawdzano wyniki pracy stypendysty. Stypendia te dawały również pierwszeństwo do uzyskania miejsca w domu akademickim, co podówczas w ciągle zrujnowanej Warszawie było nader ważne. „Na rok 1950 ustala się plan stypendialny w ilości 500 stypendiów specjalnych w wysokości po 14.000 zł miesięcznie płatnych w ciągu całego roku”⁵⁴⁹.

„Jeszcze w końcu lat 50. nie było ani skryptów, ani podręczników. Należało robić notatki na wykładach i ćwiczeniach, by uzupełniać je potem literaturą przedmiotu, w kilku językach obcych najczęściej. Brakowało słowników. Pracowali już lektorzy

---

⁵⁴⁶ Organizacja studencka powołana w lipcu 1948, połączone: Akademicki Związek Walki Młodych „Życie”, Związek Niezależnej Młodzieży Socjalistycznej, akademickie koła Związku Młodzieży Wiejskiej Rzeczypospolitej Polskiej i Związku Młodzieży Demokratycznej. Był autonomiczną częścią Związku Młodzieży Polskiej (ZMP). Podporządkowany politycznie PPR (później – PZPR); wpływał m.in. na rekrutację studentów, program i dyscyplinę studiów oraz sprawy socjalne (Bratnie Pomoce). W 1950 ZAMP liczył ok. 40 tys. członków (36% ogółu studentów). W 1950 ZAMP wcielono do ZMP.

⁵⁴⁷ Uchwała Rady Min. z 31 grudnia 1949 r. w sprawie specjalnych stypendiów naukowych dla studentów...

⁵⁴⁸ Ibidem.

⁵⁴⁹ Ibidem.

(native speakerzy) języków perskiego i arabskiego⁵⁵⁰. Od jesieni 1950 r. studenci musieli uczestniczyć w kursach materializmu dialektycznego, zwanego z rosyjska diamatem. Uparcie rozwijano wszędzie, gdzie się dało i nie dało, kolektywizację. W tym czasie dzielono studentów każdego roku na „grupy produkcyjne” składające się z 20–30 osób, kierowane przez starostów. W założeniu były kolektywami wspólnie uczącymi się i wychowującymi⁵⁵¹. „Studenci winni brać udział we współzawodnictwie między sobą. Współzawodnictwo w pracy bywa jednak niekiedy pogonią za stopniem, i to jest forma niewłaściwa”⁵⁵². Na Sesji Dydaktycznej Wydziału Filologicznego UW stwierdzono: „[...] rygory dydaktyczne mobilizują go [studenta], i zmuszają do pracy systematycznej. Kontrola ma dotyczyć w pierwszym rzędzie grupy produkcyjnej, a nie wyłącznie jednostek”⁵⁵³.

W marcu absolwentów studiów poddano obowiązkowi pracy zaraz po zakończeniu studiów we wskazanych miejscach (np. absolwent arabistyki na UJ B. Petecki został skierowany do pracy w dziennikarstwie – w Katowicach). W tymże miesiącu zmieniono system stypendialny w duchu uchwały rządu z grudnia 1949 r.⁵⁵⁴

Prof. Żółkiewski porusza w swym referacie sprawę kontroli pracy studentów. Odsiew nie może przekroczyć 20%, bo z tą cyfrą liczy się Plan Sześcioletni. Trzeba, więc dopilnować terminowego egzaminowania i przechodzenia z roku na rok. Ważną jest tu również atmosfera moralna, jaką wytwarzają studenci na swych grupach pracy, szczególnie młodzież zorganizowana. Na patosie pracy młodzieży zorganizowanej należy się oprzeć⁵⁵⁵.

Aktywnie zaczęły działać Komisje Dyscyplinarne (na różnych szczeblach struktury uczelni, tu – Wydziałowa Wydziału Filologicznego), np. w stosunku do studentów orientalistyki w r.a. 1951 skonstatowano:

⁵⁵⁰ M.E. Zajączkowska-Łopatto, *Ananiasz Zajączkowski – orientalistyka przede wszystkim*, „Almanach Karaimski” 2014, nr 3, s. 136.

⁵⁵¹ B. Brzostek, op. cit., s. 75.

⁵⁵² AUW, IO-0080 Posiedzenia Komisji Naukowej IO 23.02.1950–30.06.1956, Protokół Sesji Dydaktycznej Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Warszawskiego, 9.05.1951, s. 3.

⁵⁵³ Ibidem, s. 2.

⁵⁵⁴ B. Brzostek, op. cit., s. 74.

⁵⁵⁵ AUW, IO-0080 Posiedzenia Komisji Naukowej IO 23.02.1950–30.06.1956, Protokół Sesji Dydaktycznej Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Warszawskiego, 9.05.1951, s. 1.

1. Kolega *NN*⁵⁵⁶ – orientalistyka, I na II rok – zaległości: kolokwium z języka japońskiego do 10 grudnia.
  2. Koleżanka *MM*⁵⁵⁷ – orientalistyka, I na II rok, nagana z wpisaniem do akt, zobowiązuje się złożyć kolokwium do 10.12.(gramatyka języka tureckiego)
- Dwie osoby z orientalistyki na 21 ogółem (3 odłożono)⁵⁵⁸.

23 lutego 1951 r. odbyła się konferencja personelu dydaktycznego sekcji orientalistycznej w osobach profesorów W. Jabłońskiego, S. Strelcyina i A. Zajączkowskiego oraz pomocniczych sił naukowych: S. Kałużyńskiego, W. Kotańskiego, J. Reychmana, S. Rymkiewicz, W. Skuratowicza i N. Varzandeha. Dyskusja doprowadziła do następujących wniosków:

2. program szczegółowy na pierwszy semestr roku akademickiego 1951/52 został zrealizowany w całości.
3. na kontrolne kolokwia z języków wschodnich zgłosiło się 70% studentów, 5% ma zaliczać je w terminie późniejszym. Około 25% nie zgłosiło się i rezygnuje ze studiów (lub wzięło urlop dziekański na drugi semestr). Dotyczy to głównie studentów nie przyjętych na innych kierunkach i przeniesionych ze zlikwidowanej w zeszłym roku Szkoły Języków i Zagadnień Wschodnich. [...]
7. studenci przygotowują się do ćwiczeń, kolokwiów i egzaminów przeważnie zbiorowo, sytuacja ich jednak, wobec szczupłości pomieszczeń Instytutu Orientalistycznego UW (brak oddzielnej pracowni studenckiej) jest niepomysłna, gdyż praca ich jest przerywana wykładami odbywanymi w tych samych lokalach; trudnością jest również niemożność uczenia się głośnego, gdyż przeszkadza to innym, obecnym na sali, a niebiorącym udziału w pracy danej grupy⁵⁵⁹.

⁵⁵⁶ Nazwisko ukryte przez autora.

⁵⁵⁷ Nazwisko ukryte przez autora.

⁵⁵⁸ AUW, WFil-103 WFil-495 Posiedzenia Komisji Dyscyplinarnej 1951–1958, Protokół z posiedzenia Komisji Dyscyplinarnej [Wydziałowa], 14.11.1951.

⁵⁵⁹ AUW, IO-0080 Posiedzenia Komisji Naukowej IO 23.02.1950–30.06.1956, Pismo Kierownika IO, prof. dra W. Jabłońskiego, 6.03.1951, do Dziekana Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Warszawskiego, w miejscu, odpowiedź na pismo N 126/51, 17.02.1951, s. 2.

Omawiano także metody i techniki dydaktyczne oraz dyskutowano formy zajęć:

W sprawie wykładów większość dyskutantów wypowiedziała się za ujmowaniem wykładu jako całości, z omówieniem na wstępie treści poprzedniego wykładu, względnie streszczenie treści wykładu pod jego koniec. [...] W czasie wykładów nie można unikać terminów naukowych, choć zaleca się język jasny i prosty. Wykład dwugodzinny musi być rozłożony na dwie części po 45 minut⁵⁶⁰.

Działalność Instytutu w r.a. 1951/52 przejawiała się w zakresie toku studiów w następujący sposób: zajęcia rozpoczęto 2 października 1951 r., przyjęto 33 osoby, z nich dwie zrezygnowały. W sesji zimowej dwie osoby nie poprawiły swoich wyników (do marca).

Z kolei na odcinku kształcenia kadry naukowej – proces nie wstąpił jeszcze w etap kształcenia zbiorowego. „Młoda kadra jest intensywnie (znacznie ponad pensum) wykorzystywana w obrębie instytutu i poza nim dydaktycznie (6 asystentów i adiunktów np. szkoli zecerów w piśmie orientalnym dla celów naukowych wydawnictw orientalistycznych). Współpraca Instytutu z organizacjami partyjnymi ma miejsce na poziomie Wydziału”⁵⁶¹.

Ciągle aktualny był problem braku polskich podręczników i polskich tłumaczeń literatury orientalnej – niezbędnych w procesie edukacji studentów: „Musimy zorganizować planową i zespołową akcję przekładania arcydzieł klasyków Bliskiego Wschodu [...]. Niemniej pilną sprawą staje się konieczność wydania polskich podręczników uniwersyteckich”⁵⁶².

Na orientalistyce UW odbyła się w 1952 r. też jedna ogólnoinstitutowa narada produkcyjna⁵⁶³. Było na niej obecnych ok. 40 studentów z II roku i lat wyższych. Zgodnie z wytycznymi Dziekanatu – ze względu na niewielką liczbę studentów na poszczególnych kierunkach studiów – narada była wspólna dla wszystkich katedr Instytutu.

⁵⁶⁰ AUW, IO-0080 Posiedzenia Komisji Naukowej IO 23.02.1950–30.06.1956, Protokół Sesji Dydaktycznej Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Warszawskiego, 9.05.1951, s. 1.

⁵⁶¹ AUW, WFil 25-34 WFil-31 WFil-033 Plany i sprawozdania roczne 1952–1970, Pismo Kierownika Instytutu Orientalistycznego prof. dr W. Jabłońskiego do Dziekana Wydziału Filologicznego UW, 26.03.1952.

⁵⁶² A. Zajączkowski, *Pół wieku orientalistyki polskiej*, PO 1950, z. 3, s. 81.

⁵⁶³ AUW, WFil-103 WFil-495 Posiedzenia Komisji Dyscyplinarnej 1951–1958, Pismo Kierownika Instytutu Orientalistycznego prof. dr W. Jabłońskiego do Dziekana Wydziału Filologicznego UW, 26.03.1952.

Przewodniczył jej prof. S. Strelcyn. Posiedzenie rozpoczęło się o godz. 17.15 i trwało przeszło 2,5 godziny. Przez większą część czasu dyskutowano nad referatem przedstawicielki młodzieży, „koleżanki Żołny”⁵⁶⁴. Poruszono też następujące zagadnienia: niedopracowaną siatkę godzin; nadobowiązkowe szkolenia zawodowe dla II r., które miały się odbyć po raz pierwszy; „omówione zostały sprawy grup i kolektywów studenckich, które nie wszędzie dobrze działają. Sprawa dyscypliny studiów, a w szczególności na lektoracie j. rosyjskiego, WF, Studium Wojskowym, przedmiotach ideologicznych, ćwiczeniach dra Bielawskiego i prof. Konecznej”⁵⁶⁵; sprawa studentów zapóźnionych w nauce; kwestia egzaminów (omówiono wyniki ostatniej sesji), jak też sprawy różne, m.in. lektorat z j. perskiego – sformułowano „prośbę o zatrudnienie koleżanki perskiej, bawiącej na studiach w Warszawie”⁵⁶⁶. W dyskusji zabrało głos ok. 20 osób, w tym opiekun sekcji mgr Andrzejewski, przewodniczący Koła ZMP, kol. Kuczera oraz dr Bielawski⁵⁶⁷.

Oдноśnie do egzaminów Rada Naukowa postanowiła, że na IV roku studiów powinien obowiązywać egzamin z językoznawstwa ogólnego⁵⁶⁸.

Przed egzaminami oprócz konsultacji przeprowadzано repetycje. Ogólny wynik sesji na I i II roku (objęte programem i dyscypliną) – dobry. Na wyższych latach – mało wyrównany (skutek przyjmowania studentów z innych uczelni, zlikwidowanych w latach 1949–50 – z Akademii Nauk Politycznych i Studium Języków i Zagadnień Wschodnich).

Obecne zarządzenie Ministerstwa w sprawie terminów kończenia studiów uzdrawia sytuację do dn. 1 lipca 1952 r.⁵⁶⁹

⁵⁶⁴ Maria Barbara Składanek, *de domo Żołna* – polska iranistka, profesor i pracowniczka naukowa Zakładu Iranistyki w Instytucie Orientalistycznym UW.

⁵⁶⁵ AUW, IO-0080 Posiedzenia Komisji Naukowej IO 23.02.1950–30.06.1956, Wyniki narady produkcyjnej Instytutu Orientalistycznego, 8.11.1952, s. 1–2.

⁵⁶⁶ Tj. Zofii Niedźwieckiej.

⁵⁶⁷ AUW, IO-0080 Posiedzenia Komisji Naukowej IO 23.02.1950–30.06.1956, Wyniki narady produkcyjnej Instytutu Orientalistycznego, 8.11.1952, s. 1–2.

⁵⁶⁸ AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 6.10.1952–7.03.1957, Protokół z Posiedzenia Rady Naukowej IO Orientalistycznego UW, nr ref. 64-18/52, 6.10.1952, s. 2–3.

⁵⁶⁹ AUW, WFil 25-34 Wfil-31 Wfil-033 Plany i sprawozdania roczne 1952–1970, Pismo Kierownika Instytutu Orientalistycznego prof. dr W. Jabłońskiego do Dziekana Wydziału Filologicznego UW, 26.03.1952.

Kwestie dyscypliny studiów i postępów studentów monitorowano nie tylko w skali Instytutu, ale także katedr. Przykładowy wyciąg z protokołu posiedzenia Katedry Turkologii 16 stycznia 1952 r. poświęconego ewidencji słuchaczy kierunku:

Obecni (z turkologów): prof. dr A. Zajączkowski, dr dr Bielawski, Reychman, Rymkiewicz. „Stwierdzono obecność 1 studentki wśród studentów pierwszego roku (11 słuchaczy, w tym 3 osoby nadesłane przez Ministerstwo). Na drugim roku formalnie jest 6 słuchaczy, faktycznie – 3, i jeden wolny słuchacz. Na trzecim roku akta dwóch słuchaczy są w Komisji Dyscyplinarnej, jedna osoba jest do skreślenia, jedna nie zawiżowała indeksu, jedna słuchaczka przerwała studia. Poza tym 11 osób. Na czwartym roku 4 osoby nie mają zaległości (w tym jedna to W. Skuratowicz, trzeba sprawdzić, czy zawiżował indeks). Na piątym roku trzy osoby można skreślić, jedna osoba skończyła właśnie urlop zdrowotny, ale nie zgłosiła się na zajęcia, trzy dziewczyny złożyły podania o przełożenie egzaminów, trzy osoby – należy wyjaśnić, jedna do skreślenia, jedna idzie na urlop służbowy, 9 osób ma wszystko w porządku. Po podsumowaniu ustalono, że z 57 osób faktycznie uczęszcza i utrzymuje kontakt z katedrą 38 osób⁵⁷⁰.

Stale baczono na postępy studentów w nauce, przed sesjami odbywały się narady kadry katedry dotyczące przygotowań do letniej sesji egzaminacyjnej, np. w protokole poświęconego tej tematyce zebrania pracowników Katedry Turkologii – obecni: J. Reychman, J. Bielawski, S. Rymkiewiczowa, A. Dubiński, A. Mrozowska – 17 kwietnia 1953 r. znajdują się następujące analizy: „Na pierwszym roku najsłabszymi studentami są Wasilewski i Polanowski; poziom drugiego roku jest ogólnie słaby i niższy w porównaniu z poziomem tychże studentów w ubiegłym roku, zaś studenci III roku są mniej więcej na jednakowym poziomie”⁵⁷¹. Dlatego postanowiono zaproponować „kol. kol. Majdzie i Składankowi zaopiekowanie się słabszymi kolegami z I-go roku, a A. Dubiński i A. Mrozowska poprowadzą repetytorium dla II-go roku. F. Jarosiewicz przeprowadzi repetytorium pisanie tekstów arabskich”⁵⁷². Podkreślono też, że III rok musi uzupełnić egzaminy z lat ubiegłych⁵⁷³.

⁵⁷⁰ AUW, IO-0080 Posiedzenia Komisji Naukowej IO 23.02.1950–30.06.1956, Protokół z posiedzenia katedry turkologii, 16.01.1952.

⁵⁷¹ AUW, IO-0080 Posiedzenia Komisji Naukowej IO 23.02.1950–30.06.1956, Protokół zebrania pracowników Katedry Turkologii w dniu 17 kwietnia 1953 poświęconego omówieniu przygotowania do letniej sesji egzaminacyjnej.

⁵⁷² Ibidem.

⁵⁷³ Ibidem.

Na poziomie Instytutu też na bieżąco analizowano rezultaty pracy dydaktycznej:

Katedra Sinologii. Profesor Jabłoński stwierdza, że I rok studiów (2 kolektywy) podciągnął słabszego kolegę. Kolektyw żeński uzyskał jeden stopień dobry. Dwóm osobom niesłusznie przełożono egzaminy na sesję jesienną, będzie prawdopodobnie rezultat gorszy. Egzamin z ekonomii wypadł b. dobrze. Prof. Chmielewski – na latach wyższych jedna czwórka, cztery trójki, w czym jedna wyciągnięta (za włosy)⁵⁷⁴.

Prof. Jabłoński poruszył sprawę głośnych rozmów studentów w sali przy gabinecie kierownika Instytutu⁵⁷⁵, w odpowiedzi na co mgr Andrzejewski rzekł (podczas wolnych wniosków): „Aktyw ZMP na terenie orientalistyki poważnie przyczynia się do podniesienia dyscypliny pracy na terenie orientalistyki”⁵⁷⁶.

W letniej sesji miały zostać przeprowadzone następujące egzaminy z wymaganą do nich znajomością lektury:

I rok

1/ gramatyka turecka, perska

2/ wstęp do islamistyki (lektura: W.W. Barthold *Istorija izucheniya Vostoka*⁵⁷⁷, B. Baranowski *Znajomość Wschodu w dawnej Polsce*⁵⁷⁸, J. Reychman *Znajomość i nauczanie języków wschodnich*⁵⁷⁹)

3/ Podstawowe wiadomości (lektura: S. Przeworski *Azja Zachodnia*⁵⁸⁰, I.A. Witfer *Ekonomicheskaya geografiya zarubiezhnyh stran*⁵⁸¹, artykuły w *Encyklopedii Islamu*).

II rok

1/ Składnia turecka, składnia perska,

⁵⁷⁴ AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO, 6.10.1952–7.03.1957, Protokół z posiedzenia Rady Instytutu Orientalistycznego UW, ref. 91-2/2 Ab, 19.06.1953, s. 16 (paginacja ołówkiem), s. 2.

⁵⁷⁵ AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO, 6.10.1952–7.03.1957, Protokół posiedzenia Rady Naukowej IO, 15.05.1953.

⁵⁷⁶ Ibidem.

⁵⁷⁷ В.В. Бартольд, *История изучения Востока в Европе и России*, Тип. М.М. Стасюлевича, Ленинград 1911.

⁵⁷⁸ B. Baranowski, *Znajomość Wschodu w dawnej Polsce do XVIII wieku*, ŁTN, Łódź 1950.

⁵⁷⁹ J. Reychman, *Znajomość i nauczanie języków orientalnych w Polsce XVIII w.*, Wrocławskie Towarzystwo Naukowe, Wrocław 1951.

⁵⁸⁰ S. Przeworski, *Azja Zachodnia*, Trzaska, Evert i Michalski, Warszawa 1934.

⁵⁸¹ И.А. Витвер, *Экономическая география зарубежных стран*, УЧПЕДГИЗ РСФСР, Москва 1953.

2/ Składnia arabska (Lektura: Socin *Arabische Grammatik*⁵⁸²)

3/ Historia Turcji, literatura turecka, literatura perska.

III rok

Ma uzupełnić egzaminy z lat ubiegłych⁵⁸³.

Na naradzie Rady Instytutu głos zabrali m.in.:

- Prof. Zajączkowski z Katedry Turkologii ocenił: „Ogólnie rzecz biorąc, starsze lata słabo”.
- Prof. Reychman stwierdził: „Zły poziom i brak pracy studentów”.
- Dr Bielawski skonstatował: „Egzaminy z perskiego poszły dość dobrze: trzy piątki, jedna czwórka, jedna trójka (na pierwszym roku)”.
- Dr Płaskowicka: „Egzaminy z tureckiego na I roku zdały trzy osoby, najlepsze osiągnięcia miała studentka Skarżyńska, otrzymała piątkę. Poza tym były dwie czwórki”.
- Prof. Strelcyn z semitystyki: „Dotychczas odbył się jeden egzamin, jego wyniki to oceny: dobry – Sobolówna, bardzo dobry – Mantel. Dobrze pracują. Joanna Mantel będzie zdawała dalsze egzaminy po wakacjach”⁵⁸⁴.

W połowie lat 50. studenci jeździli na zajęcia z wychowania fizycznego na ul. Konwiktorską, jednak chęci do uprawiania tych ćwiczeń nie było, bo Kierownik Studium Wychowania Fizycznego poprosił Dziekana Wydziału Filologicznego o skierowanie do Komisji Dyscyplinarnej 10 studentów orientalistyki z I i II roku studiów za nieusprawiedliwione nieobecności na zajęciach wf⁵⁸⁵. Kursy Studium Wojskowego studenci odbywali na Wawrzyszewie, a jadali – w stołówce przy Krakowskim Przedmieściu. Wielu z nich mieszkało w nowych akademikach na Grochowie⁵⁸⁶. Spod ASP ruszał trolejbus, którym dojeżdżało się do żeńskiego akademika przy ul. Górnośląskiej 14⁵⁸⁷. Ten budynek projektu Konstantego Jakimowicza już przed wojną był Domem Akademickim⁵⁸⁸.

⁵⁸² A. Socin, *Arabische grammatik*, Reuther & Reichard, Berlin 1913.

⁵⁸³ AUW, IO-0080 Posiedzenia Komisji Naukowej IO 23.02.1950–30.06.1956, Protokół zebrania pracowników Katedry Turkologii w dniu 17 kwietnia 1953 poświęconego omówieniu przygotowania do letniej sesji egzaminacyjnej.

⁵⁸⁴ AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 6.10.1952–7.03.1957, Protokół z posiedzenia Rady Instytutu Orientalistycznego UW, ref. 91-2/2 Ab, 19.06.1953, s. 3.

⁵⁸⁵ AUW, WFil-103 WFil-495 Posiedzenia Komisji Dyscyplinarnej 1951–1958, Pismo Kierownika Studium Wychowania Fizycznego UW do Dziekana Wydziału Filologicznego, l.dz. 52/54, 20.03.1954.

⁵⁸⁶ B. Brzostek, op. cit., s. 77.

⁵⁸⁷ Ibidem, s. 78.

⁵⁸⁸ M. Kochańska, *Konstanty Sylwin Jakimowicz, życie i twórczość (1879–1960)*, „Kwartalnik Architektury i Urbanistyki” 1990, t. 35, z. 3–4, s. 232–233.

Wśród studentów orientalistyki byli prymusi – ci, którym wypłacono premie stypendialne za dobre wyniki w nauce (z wyłączeniem oceny ze Studium Wojskowego). W 1954 r. byli nimi Mieczysław Künstler, Andrzej Lasota i Tadeusz Majda⁵⁸⁹.

W 1955 r. coraz więcej studentów znajdowało miejsca w akademikach, co pozwalało napływać do Warszawy młodzieży z całej Polski, i chociaż w działalności domów studenckich ciągle występowały znaczne problemy, to UW posiadał w tym czasie już cztery akademiki: przy ul. Kickiego, ul. Karolkowej, ul. Radomskiej i na Jelonkach. Mieszkało w nich w 1955 r. ok. 40% studentów (2257 osób)⁵⁹⁰. Sytuacja mieszkaniowa w powojennej, zrujnowanej Warszawie jest do dziś znana, znalezienie wówczas kwatery – jeśli nie miała się tam rodziny – graniczyło z cudem. Zwiększająca się stale liczba miejsc w domach studenckich doprowadziła do zmiany nie tylko struktury społecznej studentów, ale i wzrostu konkurencji wśród kandydatów, a w rezultacie – napływu wielu utalentowanych i zdolnych osób z całego kraju. Konsekwencje tego były szersze – absolwentami stawały się nie tylko dzieci warszawskich elit, w których późniejszym zatrudnieniu pomagali zwykle dobrze ustawieni rodzice, ale ludzie „z prowincji”, którzy po skończeniu studiów szukali pracy – a ponieważ państwo (największy i dominujący pracodawca w tym okresie historii) nie było do tego gotowe, dotychczasowi absolwenci zwykle zatrudniali się w instytucjach naukowych i wokół naukowych, rosła presja na uporządkowanie tej sytuacji. Brak państwowych rozwiązań systemowych (gospodarka planowa) powodował w tym okresie brak sprawności studiów orientalistycznych:

Tabela 14. Stan zatrudnienia powojennych absolwentów orientalistyki 1955/56.

	IO UW			UW razem	UJ	Razem
	sinologia	turkologia	Starożytny Wschód			
Absolwenci	9	12	2	23	20	43
w zawodzie	4	5	2	11	11	22
bez pracy/ poza zawodem	5	7	-	12	9	21

Źródło: Zestawienie przygotowane przez autora na podstawie: S. Strelcyn, *Uwagi krytyczne o sytuacji orientalistyki polskiej i perspektywach jej rozwoju*⁵⁹¹.

⁵⁸⁹ A UW, WFil-33b/54 WFil-495 Wydział Filologiczny, Pismo Dziekana WF UW do Rektora UW, 10.06.1954.

⁵⁹⁰ T.P. Rutkowski, *Na styku nauki i polityki. Uniwersytet Warszawski w PRL 1944–1989*, [w:] *Dzieje Uniwersytetu Warszawskiego po 1945*, WUW, Warszawa 2016, s. 428–429.

⁵⁹¹ S. Strelcyn, *Uwagi krytyczne...*, s. 319.

Powyższa tabela ukazuje, jaka była w rzeczywistości skala problemu braku pracy w zawodzie dla absolwentów orientalistyki w tym okresie. S. Strelcyn konkludował następująco: „[...] w takich warunkach absolwenci uniwersyteckich studiów orientalistycznych, którzy nie dostają się do pracy na uniwersytecie, czy w Zakładzie Orientalistyki PAN, skazani są na zatrudnienie w obcym zawodzie lub wręcz na bezrobocie”⁵⁹².

Liczy z listy przyjętych w 1956 r. nie całkiem zgadzają się z innymi źródłami, wg których przyjęto w tym roku 11 osób, ale może to wynikać np. z przeniesienia jednej osoby z innego kierunku studiów, już po egzaminach wstępnych⁵⁹³. W tym roku w Instytucie Orientalistycznym UW łącznie studiowało 145 studentów. Poniższa tabela ukazuje rozkład ogólnej liczby studentów na lata studiów w obu uczelniach oraz specjalności/ kierunki studiów orientalistycznych wówczas prowadzonych i ich obciążenie słuchaczami.

Tabela 15. Rozmieszczenie studentów na poszczególnych kierunkach studiów orientalistycznych (1956).

Rok studiów		V	IV	III	II	I
Sinologia		6	4	5	6	8
Japonistyka		2	1	–	3	4
Turkologia	UW	4	3	1	5 10	11 8
	UJ	4	4	1		
Arabistyka	UW	–	2	–		
	UJ	8	4	2		
Iranistyka	UW	2	1	–		
	UJ	5	2	5		
Semitystyka		2	–	1	1	–
Filologia Ludów Azji Środkowej		2	–	2	–	–
Indianistyka		–	–	3	–	6
Filologia Starożytnego Wschodu (z egiptologią)		2	3	–	2	–
Razem		37	24	20	27	37

Źródło: Zestawienie przygotowane przez autora na podstawie: S. Strelcyn, *Uwagi krytyczne o sytuacji orientalistyki polskiej i perspektywach jej rozwoju*⁵⁹⁴.

⁵⁹² Ibidem, s. 318.

⁵⁹³ AUW, WFiL-66 WFiL-4211 Wydż. Komisja Rekrut. 1956/57, Lista przyjętych na I-szy rok studiów filologii orientalnej w roku akad. 1956/57, 27.09.1956, s. 70.

⁵⁹⁴ S. Strelcyn, *Uwagi krytyczne...*, s. 321.

Jak widać, łącznie na filologiach bliskowschodnich (arabistyka, turkologia, iraniastyka) studiowało 82 słuchaczy, byli wśród nich m.in. arabiści Józef Pacholczyk i Barbara Czerniak⁵⁹⁵, na II roku studiów oboje otrzymali stypendia (Pacholczyk 340 zł, Czerniak 260 zł)⁵⁹⁶, a na IV roku studiów był Tadeusz Polanowski⁵⁹⁷. Podczas omawiania wyników wiosennej sesji egzaminacyjnej mgr A. Dubiński stwierdził, że

na I roku Katedry Turkologii wyniki są dość słabe: 1 osoba ma ocenę niedostateczną z j. tureckiego, 3 osoby są słabsze. Na II roku dwie osoby mają oceny niedostateczne, w tym jedna repetuje już drugi rok. Sytuacja na III i IV roku jest dobra. Potem mgr Andrzejewski referował sytuację na Katedrze Starożytnego Wschodu: Jest tylko jedna studentka. Wyniki dobre. Egzamin z j. arabskiego przełożony, ale bez uzgodnień z Dziekanatem⁵⁹⁸.

Jednym ze znaków odwilży była kwestia wyjazdów na stypendia zagraniczne, teraz już ośmielano się mówić o ich potrzebie czy wręcz konieczności, np. „[n]a zebraniu pracowników IO UW koleżanka Skarżyńska poruszyła sprawę wymiany studentów do Egiptu”⁵⁹⁹. Zebranie protokołował T. Majda. S. Strelcyn na konferencji w ministerstwie stwierdził: „Orientalistyka nie jest szkołą tłumaczy języka mówionego. Nie jest on także peñnocennym bibliotekarzem. Może – po szkoleniu, – zostać zawodowym redaktorem wydawnictw naukowych orientalnych lub orientalistą-kartografem. Może być pracownikiem naukowym – filologiem lub historykiem (po szkoleniu)”⁶⁰⁰. Pogląd ten jednak, w ówczesnym życiu zawodowym, nie całkiem odpowiadał rzeczywistości. Chociaż np. J. Pacholczyk uzyskał w r.a. 1959/60 stypendium rządu indonezyjskiego na wyjazd do Indonezji⁶⁰¹, co miało stać się początkiem ścisłej współpracy prowadzącej do utworzenia na orientalistyce malaistyki, to jednak kierunku tego w UW nie otwarto, a jego kariera naukowa rozwinęła się w USA. Z kolei będący w 1961 r. w IO UW na ostatnim roku studiów arabistycznych Rajmund Szwab⁶⁰², zamieszkały w Domu

⁵⁹⁵ AUW, WFil-66 WFil-4211 Wydz. Komisja Rekrut. 1955/56, Protokół Wydziałowej Komisji dla doboru kandydatów na I rok studiów Wydział Filologiczny, 17.09.1955, s. 70–77.

⁵⁹⁶ AUW, WFil-495, Pismo Dziekana WF UW do Rektora UW, nr WF-33b-234/56, 17.10.1956.

⁵⁹⁷ S. Strelcyn, *Uwagi krytyczne...*, s. 321.

⁵⁹⁸ AUW, IO-0080 Posiedzenia Komisji Naukowej IO 23.02.1950–30.06.1956, Protokół z zebrania pracowników Instytutu Orientalistycznego [UW], 30.06.1956, s. 1.

⁵⁹⁹ Ibidem.

⁶⁰⁰ S. Strelcyn, *Uwagi krytyczne...*, s. 321.

⁶⁰¹ PO 1960, nr 2.

⁶⁰² AUW, WFil-495, Pismo Prodziekana Wydziału Filologicznego UW doc. dr Olgierda Wojtasiewicza do Działu Nauczania i Spraw Studenckich w Rektoracie UW, nr WF-35-5/61, 10.05.1961.

Studenckim na ul. Kickiego 9, podążył w zupełnie innym kierunku, gdyż ilość miejsc pracy akademickiej dla arabistów była bardzo ograniczona.

W 1962 r. na posiedzeniach Rady Naukowej Instytutu Orientalistycznego UW trwała dyskusja na temat umocowania terminologicznego profesji orientalisty w „spisie zawodów”⁶⁰³, co miało być pierwszym etapem na drodze rozwiązywania problemu usytuowania orientalistów w strukturze zawodów i miejsc pracy oraz określenia ich kwalifikacji zawodowych, co do owej pory nie zostało rozwiązane.

W Domach Studenckich mieszkało 26 orientalistów, wśród nich arabiści: Maria Świerzevska⁶⁰⁴, Katarzyna Paprzycka (akademik na ul. Radomskiej), Jolanta Podobińska (akademik na ul. Radomskiej), Danuta Wesołowska⁶⁰⁵, Ryszard Kurowski⁶⁰⁶ (student V r.), oraz inni orientaliści: Stanisław Godziński⁶⁰⁷ (student V r.), Leon Cyboran, Maciej Popko⁶⁰⁸. Rozpoczęły się swobodniejsze (i częstsze) wyjazdy na stypendia językowe za granicę – 18 grudnia 1962 r. wyjechała na dziewięć miesięcy do Egiptu mgr B. Czerniak, a 8 stycznia 1963 r. – mgr E. Dąbrowska-Smektała⁶⁰⁹. Z kolei w następnym roku na dziesięciomiesięczne stypendium do Kairu wyjechał J. Stępiński⁶¹⁰.

Na kierunku arabistycznym w r.a. 1964/65 było na I roku 18 studentów⁶¹¹ (wśród nich był, mieszkający w akademiku, Janusz Danecki, który studiował arabistykę na UW w latach 1964–1969)⁶¹². W Domach Studenckich mieszkali m.in. studenci ostatniego

---

⁶⁰³ A UW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961–5.12.1972, Protokół z posiedzenia Rady Naukowej IO, 2.04.1962, s. 1.

⁶⁰⁴ A UW, WFil-495 Dziekanat Wydziału Filologicznego UW, Wykaz studentów I roku zakwaterowanych w DS przy Kickiego 9, 20.09.1962.

⁶⁰⁵ A UW, WFil-495 Dziekanat Wydziału Filologicznego UW, Wykaz studentów V roku zakwaterowanych w DS przy Kickiego 12, 19.05.1962.

⁶⁰⁶ A UW, WFil-495 Dziekanat Wydziału Filologicznego UW, Wykaz studentów V roku zakwaterowanych w DS przy Kickiego 9, 19.07.1962.

⁶⁰⁷ Ibidem.

⁶⁰⁸ A UW, WFil-495 Dziekanat Wydziału Filologicznego UW, Wykaz studentów kończących studia w bieżącym a. zakwaterowanych w DS przy Kickiego 9 w r.a. 1962/63, nr WF 35-21/63, 3.06.1963.

⁶⁰⁹ A UW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961–5.12.1972, Protokół z posiedzenia Rady Naukowej IO, 23.01.1963, s. 1.

⁶¹⁰ Ibidem, s. 2.

⁶¹¹ A UW, IO-62 [1964] Plan badań naukowych na 1965–80, Pismo Dyrektora Instytutu Orientalistycznego UW do Rektora, sygn. IO 26-22/64, wiązka 2 teczka 1, 2.11.1964.

⁶¹² A UW, WFil-495 Dziekanat Wydziału Filologicznego UW, Wykaz studentów I roku zakwaterowanych w DS w r.a. 1964/65, 25.07.1964.

roku orientalistyki: arabistki Barbara Wereszczyńska i Barbara Sajan⁶¹³ oraz Henryk Lipszyc⁶¹⁴.

W r.a. 1966/67 na I roku arabistyki było 13 słuchaczy. Łącznie na czterech latach studiów arabistycznych (nie było V r.) było 48 studentów⁶¹⁵.

W 1965 r. opracowywano założenia rozwojowe dla Instytutu Orientalistycznego UW i w uwagach szczegółowych znalazły się takie dezyderaty: „Dotychczasowy limit przyjęć rocznie – 30 osób będzie utrzymany do 1970, w latach 1971–80 zostanie podniesiony do 35. Łączna liczba studentów w 1970 r. wyniesie 180 osób, w 1975 r. – 230, a w 1980 – 240 osób”⁶¹⁶. Kontynuowano intensywnie wyjazdy kadry i studentów na stypendia zagraniczne: mgr K. Skarżyńska 13 lutego 1966 r. wyjechała na dziewięciomiesięczne stypendium do Kairu⁶¹⁷ na staż w Uniwersytecie Ajn Szams⁶¹⁸; tego samego dnia J. Pacholczyk wyjechał również na dziewięciomiesięczne stypendium do Kairu⁶¹⁹ w celu zebrania materiałów do doktoratu (specjalizował się w muzyce arabskiej).

Rzadko jawnie, ale zdarzały się bezpośrednie ingerencje służb – w tym wypadku dyplomatycznych – w życie akademickie studentów arabistyki: w 1968 r. zmieniono status stypendysty UW w Iraku, który miał powrócić w czerwcu tegoż roku na uczelnię: „Student Z. Żelazowski przebywa w Iraku, gdzie pozostaje do dyspozycji MSZ”⁶²⁰.

W poprzednim roku ustalono, że w r.a. 1969/70 rekrutacja odbędzie się m.in. na arabistykę⁶²¹, ale ponieważ Zakład Arabistyki i Islamistyki liczył tylko pięciu pracowników

⁶¹³ A UW, WFil-495 Dziekanat Wydziału Filologicznego UW, Wykaz studentów kończących studia w bieżącym r.a. zakwaterowanych w DS przy Kickiego 12 w r.a. 1963/64, nr WF 35-32/64, 27.05.1964.

⁶¹⁴ A UW, WFil-495 Dziekanat Wydziału Filologicznego UW, Wykaz studentów kończących studia w bieżącym r.a. zakwaterowanych w DS przy Kickiego 9 w r.a. 1963/64, nr WF 35-32/64, 27.05.1964.

⁶¹⁵ A UW, IO 15-25 IO-032 UW IO 1971-75 Plan rozwoju Instytutu Orientalistycznego [1969], Pismo Kierownika Katedry Arabistyki IO doc. dr J. Bielawskiego do Dziekana Wydziału Filologicznego UW, 14.01.1966.

⁶¹⁶ A UW, IO 15-25 IO-032 UW IO 1971-75 Plan rozwoju Instytutu Orientalistycznego [1969], Założenia rozwojowe Instytutu Orientalistycznego Uniwersytetu Warszawskiego w latach 1965-80.

⁶¹⁷ A UW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961-5.12.1972, Protokół z posiedzenia Rady Naukowej IO, 5.05.1966, s. 2.

⁶¹⁸ A UW, IO-64 (ołówkiem IO-50) Współpraca naukowa z Zagranicą 1965-69.

⁶¹⁹ A UW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961-5.12.1972, Protokół z posiedzenia Rady Naukowej IO, 5.05.1966, s. 2.

⁶²⁰ A UW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961-5.12.1972, Protokół z posiedzenia Rady Naukowej IO, 20.11.1968, s. 2.

⁶²¹ A UW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961-5.12.1972, Protokół z posiedzenia Rady Naukowej IO, 4.05.1968, s. 1.

etatowych, jego kadra uznała, że „do roku akademickiego 1972/73 przyjęcia studentów odbywać się będą, co drugi rok”⁶²².

W IO UW było dziewięć zakładów dydaktyczno-naukowych obejmujących 11 kierunków nauczania, w UJ w Krakowie projektowano powołanie zamiast dotychczasowej Katedry Filologii Orientalnej – Instytutu, który obejmie cztery zakłady: arabistyki, iraniistyki, turkologii i afrykanistyki⁶²³. W 1970 r. doszło do ewenementu: mgr J. Jasińska omówiła sprawę przyszłego IV roku arabistyki, który utworzą repetenci. Na utworzenie tego roku Zakład Arabistyki musiał otrzymać zgodę Rektora. Przedstawiono wniosek o skreślenie z listy studentów A. Szota⁶²⁴.

Od 1 kwietnia 1971 r. Instytut przejął cały tok studiów studenckich, w tym prowadzenie wszystkich akt, spraw urlopowych i zwolnień, wydawania dyplomów etc.; obciążenie Instytutu i dyrekcji wzrosło radykalnie. Z jednostki dydaktyczno-naukowej Instytut stał się jednostką dydaktyczno-naukowo-administracyjną⁶²⁵. Rezultaty widać po dziś dzień – w Archiwum UW przechowuje się minimalną ilość dokumentów związanych z historią Instytutu Orientalistycznego UW po latach 1974–1976, stąd i wielkie luki w niniejszej pracy dotyczące okresu jego działalności w drugiej połowie lat 70., 80. i pierwszych lat 90. Albo ta dokumentacja nie została do dziś przekazana do Archiwum UW, albo jej już nie ma. 30-letni okres zaczął upływać od początku lat 2000. dla kolejnych partii archiwów, a przygotowanie zbiorów do archiwizacji jest procedurą nie tylko pracochłonną, ale i kosztowną.

Limit przyjęć na r.a. 1971/72 wynosił 15 osób, dlatego Instytut wystąpił z pismem o zwiększenie liczby miejsc do 30 z uwagi, że w tym roku rekrutowało pięć kierunków⁶²⁶. Na studiach dziennych, pięcioletnich na arabistyce w 1971 r. studiowało 38 słuchaczy, w tym 22 kobiety. Dwóch absolwentów jeszcze nie obroniło magisterium. Na I roku studiowało 11 osób, II roku nie było, na III – 13, na IV – siedmiu i na V – pięciu⁶²⁷.

---

⁶²² AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961–5.12.1972, Pismo Kierownika Zakładu Arabistyki i Islamistyki J. Bielawskiego do Dziekana Wydz. Filol. Obcych UW, 10.12.1969.

⁶²³ W. Tyloch, *Problemy orientalistyki w ćwierćwieczu PRL*, PO 1969, nr 4, s. 328–329.

⁶²⁴ AUW, IO-0080 Rada Pedagogiczna 1969–70, Protokół posiedzenia Rady Pedagogicznej IO UW, 2.06.1970.

⁶²⁵ AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961–5.12.1972, Protokół posiedzenia Rady Naukowej IO, 30.03.1971, s. 1.

⁶²⁶ Ibidem.

⁶²⁷ AUW, IO-0354 UW IO Opracowania Statystyczne dla GUS 1971–74, Studenci wg roku nauki i kierunków studiów, stan na 31.12.1971.

Poniższe zestawienie ukazuje, jaki był stan liczbowy studentów orientalistyki i arabistyki w 1971 r.

Tabela 16. Stan liczbowy studentów Instytutu Orientalistycznego i arabistyki UW w 1971 r.

Rok	IO UW	Arabistyka UW
I	46	11
II	32	brak
III	36	13
IV	29	8
Razem	143	32

Źródło: Zestawienie przygotowane przez autora na podstawie Pisma Dyrektora IO UW z 30 listopada 1971 r.⁶²⁸

Ukazany stan liczbowy udowadnia, że arabistyki i Instytutu nie dotknęły jeszcze systemowe zmiany zapowiadające rozkwit zarówno tej specjalności, jak i większości kierunków w IO UW. Następne z kolei zestawienie jest dowodem klęski założeń ideologicznych przyjętych w latach 50.

Tabela 17. Podział studentów (stan na 31.12.1971) oraz absolwentów (stan w 1971) Instytutu Orientalistycznego UW ze względu na pochodzenie społeczne.

	IO UW	I rok	Absolwenci (1971)
Robotnicy	33	10	-
Chłopi	9	1	2
Prac. umysł.	140	32	23
Rzemieślnicy	11	3	6
Ogółem	193	46	31

Źródło: Zestawienie przygotowane przez autora na podstawie: Opracowania Statystyczne dla GUS 1971⁶²⁹.

⁶²⁸ AUW, IO- bez numeracji Liczba studentów IO. Na poszczególnych kierunkach 1971–72, Pismo Dyrektora IO UW do Dyrekcji Instytutu Nauk Politycznych UW, nr I.O.26-11/71, 30.11.1971.

⁶²⁹ AUW, IO-0354 UW IO Opracowania Statystyczne dla GUS 1971–74.

Jak widać, zmiana struktury pochodzenia społecznego studentów na rzecz zdobycia większości słuchaczy pochodzenia robotniczo-chłopskiego w latach 70. zawiodła całkowicie: przedstawiciele klas robotniczej i chłopskiej stanowili poniżej 27%.

Mianowano członków Rady Pedagogicznej IO UW na r.a. 1971/72, lista objęła osiem osób jako opiekunów (z arabistyki mgr J. Danecki) oraz osiem osób – delegatów poszczególnych zakładów (z arabistyki dr K. Skarżyńska-Bocheńska). Poza tym znaleźli się na niej przewodniczący (prof. W. Kotański) i wiceprzewodniczący (doc. dr hab. M. Künstler) oraz przedstawiciele organizacji młodzieżowych⁶³⁰. Rada spotykała się mniej więcej co dwa–trzy miesiące. Dla uwidocznienia jej zadań poniżej przytoczona jest przykładowa problematyka trzech takich zebrań z 1971 r.

Posiedzenie Rady Pedagogicznej IO UW z 23 stycznia 1971 r.:

Kwestia dopuszczenia do zimowej sesji egzaminacyjnej – na arabistyce 3 studentów dopuszczono warunkowo:

II r. NN⁶³¹ – brak zaliczenia łaciny z powodu choroby.

IV r. ZZ – brak zaliczenia urdu.

V r. YY nie zdała do 15 I zaległego egzaminu⁶³².

Posiedzenie Rady Pedagogicznej IO UW z 20 marca 1971 r.:

Arabistyka: Trzej studenci nadal nie zaliczyli zimowej sesji. Wniosek o skreślenie studentki Nskiej i przedłużenie terminu dla studenta II r. Mskiego oraz dla studenta V r. Zetskigo.

Problemy trudności dydaktycznych – J. Jasińska poruszyła kwestię cierpiącego na wadę słuchu studenta Pskiego⁶³³.

⁶³⁰ AUW, IO-0080 Rada Pedagogiczna IO 1969–70, Pismo Dyrektora IO UW do Dziekana WFO UW o mianowanie członków rady Pedagogicznej IO UW na r. akad. 1971/72, Ldz. O.55-8/71, 9.06.1971.

⁶³¹ Nazwiska ukryte przez autora.

⁶³² AUW, IO-0080 Rada Pedagogiczna IO 1969–70, Protokół posiedzenia Rady Pedagogicznej IO UW, 23.01.1971.

⁶³³ AUW, IO-0080 Rada Pedagogiczna IO 1969–70, Protokół posiedzenia Rady Pedagogicznej IO UW, 20.03.1971.

Posiedzenie Rady Pedagogicznej IO UW z 28 maja 1971 r.:

Arabistyka: większość studentów złoży prace magisterskie w czerwcu. Iksińska planuje obronę na wrzesień. Ygrekowski powtarza V r. i musi powtórzyć egzamin z językoznawstwa chamito-semickiego. Pracę ma złożyć we wrześniu. Tski nie pokazuje się w Zakładzie. Noska była zobowiązana do złożenia egzaminu magisterskiego do końca października zeszłego roku, ale nie pokazuje się w Zakładzie⁶³⁴.

Sprawy magisteriów: Zakład Arabistyki w terminie – ośmioro, we wrześniu – troje⁶³⁵.

Dyrekcja Instytutu wytypowała nowych kandydatów do Rady Instytutu ds. Młodzieży – kolejnego ciała, którego zakres działań koncentrował się na studentach. Aplikantów było 10, w tym przewodniczący W. Kotański, a z arabistyki kandydatką na członka Rady była K. Skarżyńska-Bocheńska oraz pięciu przedstawicieli organizacji młodzieżowych (ZMS i ZSP)⁶³⁶. Od razu po powołaniu, w grudniu 1971 r., odbyło się posiedzenie tejże Rady: powołano do życia Zespół ds. Bytowych Studentów. Zamiast Zespołu ds. Studentów Zagranicznych utrzymano jednoosobową funkcję Opiekuna Studentów Zagranicznych, pełniła ją ponownie K. Skarżyńska-Bocheńska. Dyskusja wskazała na zaniedbanie spraw higieny w domach studenckich, co w przypadku studentów zagranicznych ma szczególnie nieprzyjemny wydźwięk. Powołano Zespół ds. Nauki, Dydaktyki i Wychowania. Zalecono mu znalezienie dróg wychowawczego wpływu na studentów (chodziło o brak grzeczności na co dzień, dewastację mienia publicznego etc.). Zespół ds. Pracy Fizycznej ukonstytuował się w pięcioosobowym składzie i miał współpracować z Pełnomocnikiem Dziekanatu ds. Studenckich Praktyk Robotniczych⁶³⁷.

Studenci Bohdan Czerkwiński z III roku arabistyki i Hanna Jankowska zostali wytypowani przez Ministerstwo Oświaty i Szkolnictwa Wyższego na roczne stypendium

⁶³⁴ AUW, IO-0080 Rada Pedagogiczna IO 1969–70, Protokół posiedzenia Rady Pedagogicznej IO UW, 28.05.1971.

⁶³⁵ AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO Orientalistycznego 5.12.1961–5.12.1972, Protokół posiedzenia Rady Naukowej IO, 6.06.1971.

⁶³⁶ AUW, IO-0080 Posiedzenia Pomocniczych Pracowników Naukowych IO 28.10.1963–24.11.1968, Pismo Dyrekcji IO UW do Dziekana WFO UW, nr I.O. 55-12/71, 2.11.1971.

⁶³⁷ AUW, IO-0080 Posiedzenia Pomocniczych Pracowników Naukowych IO 28.10.1963–24.11.1968, Protokół z posiedzenia Instytutowej Rady ds. Młodzieży, 10.12.1971.

do Syrii⁶³⁸. W rezultacie na IV roku studiów B. Czerkwiński otrzymał stypendium syryjskie na dwa lata i wyjechał 30 września 1971 r., a typowana na to samo stypendium studentka H. Jankowska nie otrzymała zgody Ministerstwa Spraw Zagranicznych – bo zdaniem MSZ na stypendium mógł wyjechać tylko mężczyzna.

Zdobyto dwa stypendia roczne do Maroka: wyjechali na nie student J. Chrzanowski z IV roku i M. Celer z III roku arabistyki. Załatwiano także pięciomiesięczne stypendium do ZRA dla J. Jasińskiej, miało być połową stypendium rozdzielonego między mgr J. Jasińską i dr B. Stępniewską ze Studium Afrykanistycznego UW⁶³⁹.

Na czerwcowym posiedzeniu Rady Naukowej Instytutu J. Bielawski wyjaśnił sytuację dwóch studentów zagranicznych z Iraku, którzy nie wypełniali obowiązków studenckich⁶⁴⁰, a W. Tyłoch stwierdził: „Ostatnio MSZ wysyła arabistów na stypendia, co świadczy o tym, że inne resorty o nas pamiętają”⁶⁴¹.

Komisja Bytowa Instytutowej Rady ds. Młodzieży w swoim sprawozdaniu z 1972 r. stwierdziła: studenci i studentki IO UW w liczbie 30 osób mieszkają w pięciu różnych domach studenckich – na ul. Kickiego 12 (16 studentek), na ul. Kickiego 9 (8 studentów), na ul. Żwirki i Wigury (2 studentki i 2 studentów), na ul. Górnośląskiej (1 student) i na ul. Tatrzańskiej (1 student). Komisja ustaliła, że najgorsze warunki mieszkaniowe panują w akademikach na ul. Kickiego i na ul. Żwirki i Wigury: zapluskwienie, zbyt gęste zagęszczenie (pokoje 4–5-osobowe), brak apteczek pierwszej pomocy, brak „kołchozników”⁶⁴², a w tych działających zenujący dobór programu, mała liczba pokoi cichej nauki, nieuprzejmość i opryskliwość portierów i portierek.

Studentce V roku arabistyki H. Jankowskiej przyznano przedłużenie studenckiego stypendium naukowego (w wysokości 650 zł miesięcznie).

Dział Nauczania 1 grudnia 1972 r. powiadomił pisemnie Instytut o dwóch stypendiach rocznych do Syrii dla studentów. Zakład Arabistyki i Islamistyki wytypował studentów H. Jankowską (V rok) oraz Marka Celera (IV rok).

---

⁶³⁸ AUW, IO-0070 IO Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961–5.12.1972, Protokół posiedzenia Rady Naukowej IO, 12.01.1971, s. 1.

⁶³⁹ Ibidem, s. 2.

⁶⁴⁰ AUW, IO-0070 IO Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961–5.12.1972, Protokół posiedzenia Rady Naukowej IO, 6.06.1971.

⁶⁴¹ AUW, IO-0070 IO Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961–5.12.1972, Protokół posiedzenia Rady Naukowej IO, 12.01.1971, s. 4.

⁶⁴² Tj. głośników w pokojach podłączonych do uczelnianego radiowęzła.

W 1972 r. 15–16 grudnia (piątek i sobota) odbyła się sesja Koła Naukowego Orientalistów, na którą przyjechali studenci orientalistyki UJ z Krakowa. Prorektor Zofia Morecka wyraziła zgodę na zawieszenie zajęć na IO UW w tych dniach⁶⁴³.

Według stanu na 31 grudnia 1973 r. na arabistycę⁶⁴⁴ studiowało ogółem 36 osób, w tym 22 kobiety. Na I roku 10 słuchaczy, II roku nie było, na III roku – 10, IV roku nie było i na V roku – pięć. Wszyscy absolwenci obronili magisteria.

Podsumowanie działalności dydaktycznej IO UW za semestr letni r.a. 1973/74: 193 osoby zaliczyły semestr letni, 13 osób uzyskało zaliczenie warunkowe, odpadło ośmiu studentów (w tym 6 skreślonych), jedna osoba przeniosła się na inny kierunek, jedna osoba wzięła roczny urlop dziekański. Na arabistycę dziewięć osób wytypowano do Nagrody Rektora (miały średnią powyżej 4,0). Dziewięciu absolwentów orientalistyki (w tym 5 z arabistyki) uzyskało dyplomy z wyróżnieniem (czyli ich średnia ocen ze studiów była powyżej 4,5 i uzyskały dwie piątki: z obrony i z egzaminu magisterskiego)⁶⁴⁵. Taki dyplom (z wyróżnieniem) był bezpłatny⁶⁴⁶ i dawał priorytet przy ubieganiu się o pracę i mieszkanie oraz 3000 zł premii⁶⁴⁷. Za dobre wyniki w nauce w sesji letniej ubiegłego roku 65 studentów IO UW otrzymało nagrody Rektora: przy średniej powyżej 4 – 1000 zł, powyżej 4,5 – 1500 zł⁶⁴⁸.

Na posiedzeniu Rady Naukowej IO UW w 1974 r. stwierdzono, że poziom studentów I roku jest słaby (rezultat reform i wprowadzenia egzaminów tylko z jednego języka obcego)⁶⁴⁹. Rada jednogłośnie poparła wniosek Dyrekcji o przywrócenie egzaminu wstępnego z dwóch języków obcych⁶⁵⁰. Sesja zimowa – wyniki pozytywne, tylko 21 studentów miało poprawkowe. W semestrze letnim studiowało w IO UW

⁶⁴³ A UW, IO-48 UW IO Sprawy socjalno-bytowe studentów w r.a. 1972/73, Komisja Bytowa IO: Sprawozdanie z wywiadu na temat: sytuacja i problemy życiowe, ekonomiczne, zdrowotne, społeczne, warunki do nauki i wypoczynku młodzieży akademickiej mieszkającej w Domach Studenckich.

⁶⁴⁴ A UW, Roczne Sprawozdanie jednostkowe w zakresie studiów dziennych rok szkolny 1973/74, GUS S-w-2 1973/74.

⁶⁴⁵ A UW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 29.01.1974–29.10.1974, Sprawozdanie z działalności dydaktycznej IO za semestr letni r.a. 1973/74.

⁶⁴⁶ Za wydanie zwykłego dyplomu ukończenia studiów należało uiścić opłatę, ale symboliczną.

⁶⁴⁷ A UW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 29.01.1974–29.10.1974, Sprawozdanie z działalności dydaktycznej IO za semestr letni r.a. 1973/74.

⁶⁴⁸ A UW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 6.03.1973–12.12.1973, Protokół Posiedzenia Rady Naukowej IO, 13.11.1973.

⁶⁴⁹ A UW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 1974–74, 29.01.1974–29.10.1974, Protokół Posiedzenia Rady Naukowej IO Orientalistycznego, 10.06.1974.

⁶⁵⁰ A UW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 1974–74, 29.01.1974–29.10.1974, Protokół posiedzenia Rady Naukowej IO, 29.10.1974.

210 studentów (skreślono 10, urlopowano 5). 50 studentów otrzymało nagrody Rektora w wysokości 1500 i 1000 zł⁶⁵¹. Rada Naukowa jednomyślnie podjęła uchwałę o przyznaniu dyplomów z wyróżnieniem m.in. arabistom Agnieszce Kondrackiej, Eleonorze Karpuk, Bożenie Głębockiej, Markowi Celerowi i Ryszardowi Piwińskiemu. Nagrodę otrzymał także ówczesny turkolog Andrzej *secundo voto* Ananicz⁶⁵². Na wniosek Dyrekcji IO UW student V roku arabistyki R. Piwiński otrzymał specjalną premię naukową PAN im. J.B. de Courtenay w wysokości 1000 zł miesięcznie⁶⁵³. Rada poparła usilnie wnioski o zatrudnienie na etacie asystenta-stażysty dotychczasowego studenta R. Piwińskiego⁶⁵⁴. Poniższa tabela wskazuje, że w następnym okresie liczebność przedstawicieli klas robotników i chłopów na studiach orientalistycznych znajdowała się na podobnym, niskim poziomie, jak uprzednio.

Tabela 18. Pochodzenie społeczne studentów Instytutu Orientalistycznego UW w 1974 r.

	IO UW	I rok	Absolwenci (1974)
Ogółem	220	52	27
Pochodzenie robotnicze	38	10	2
Pochodzenie chłopskie	8	3	3
Pochodzenie prac. umysł.	162	36	17
Pochodzenie rzemieślnicze	11	3	5
Pochodzenie inni	1	-	-

Źródło: Zestawienie przygotowane przez autora na podstawie: Roczne opracowania statystyczne dla GUS 1974⁶⁵⁵.

Tabela uwidacznia, że udział absolwentów pochodzenia robotniczo-chłopskiego w łącznej liczbie dyplomantów w 1974 r. osiągnął 29%.

⁶⁵¹ AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 1974-74, 29.01.1974-29.10.1974, Zaproszenie na posiedzenia Rady Naukowej IO UW w dniu 1 kwietnia 1974 (z 26.03.1974) i Protokół posiedzenia Rady Naukowej IO, 1.04.1974.

⁶⁵² AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 1974-74, 29.01.1974-29.10.1974, Protokół posiedzenia Rady Naukowej IO, 29.10.1974.

⁶⁵³ Ibidem.

⁶⁵⁴ AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 1974-74, 29.01.1974-29.10.1974, Protokół posiedzenia Rady Naukowej IO, 29.01.1974.

⁶⁵⁵ AUW, IO-0070, GUS S-w-2 Roczne Sprawozdanie jednostkowe w zakresie studiów dziennych rok szkolny 1973/74.

W 1984 r.⁶⁵⁶ lista studentów arabistyki liczyła 18 słuchaczy na II roku, 18 na III roku, 30 na IV roku, 23 na V roku, 13 na VI roku. Łącznie już 102 studentów. Liczba zaległych magisteriów – sześć. Oczywiście studia nadal były pięcioletnie, po prostu specyfika przebiegu i toku studiów na arabistyce w epoce wyjazdów na stypendia i na kontrakty do pracy doprowadziła do „restrukturyzacji” i realnego spojrzenia na przebieg studiów.

2.4. Zmiany w życiu społecznym studentów – organizacje studenckie

W życiu uczelni w okresie Polski Ludowej ważną część stanowiła działalność przeróżnych organizacji i stowarzyszeń – politycznych (np. partii), społecznych (np. związków zawodowych), naukowych (np. towarzystw naukowych), sportowych (klubów sportowych), turystycznych (np. PTTK) etc. Niewiele z nich było wspólnych dla kadry i studentów, ci ostatni zwykle mieli swoje odrębne struktury czy nawet całe organizacje. Do pierwszej grupy (wspólnych) należy zaliczyć organizacje partyjne, ich liczba ze względów ideologicznych była ograniczona, najważniejsze z nich to: PPR (później PZPR), PSL (później ZSL) i SD.

Już w Ustawie o szkolnictwie wyższym z 5 listopada 1958 r.⁶⁵⁷ (w poprzedniej, Ustawie z 15 grudnia 1951 r. o szkolnictwie wyższym i o pracownikach nauki, znalazło się obszerne miejsce dla organizacji i zgromadzeń studenckich) studentom pozostawiono prawo uczestnictwa w organizacjach społecznych i politycznych na zasadach ogólnych (art. 58), jak też mieli prawo zakładania oddziałów ogólnomłodzieżowych organizacji politycznych, oddziałów stowarzyszeń, zrzeszeń i temu podobnych organizacji studenckich (za zgodą Ministra, art. 59.2), kół naukowych (za zgodą Rektora, art. 59.3). Minister zastrzegł do swojej decyzji jedynie tryb zakładania i rejestracji organizacji studenckiej (art. 64).

Liczebność członków instytucji politycznych (tj. partii) zarówno wśród kadry, jak i studentów orientalistyki była wręcz symboliczna, co nie zmienia faktu, że chociaż członków tych partii w obu orientalistykach, a szczególnie na arabistykach, było niewiele, byli jednak wśród nich osoby wpływowe, a nawet późniejsi członkowie Komitetu Centralnego PZPR. Niektóre kariery naukowe, jeśli przyjrzeć im się pod

⁶⁵⁶ W r.a. 1984/85.

⁶⁵⁷ Ustawa z 5 listopada 1958 r. o szkołach wyższych...

lupą, rzeczywiście nabrały „niespodzianego” rozpędu, ale w ani jednym przypadku nie dotyczyły osób niekompetentnych. Po prostu awanse następowały szybciej i ludzie ci mieli większe wpływy na życie instytutów, niż wskazywałyby na to ich oficjalne stanowiska i tytuły naukowe. Niemniej takich partyjnych „szyszek” – trzeba to podkreślić – nie było wśród kadry arabistycznej na obu uczelniach.

Za to wśród studentów arabistyki było kilkoro osób, które zrobiły w partii (PZPR) szybką karierę. Na orientalistyce nie była to jednak sfera instytucjonalna, tylko indywidualna; niektórzy ze słuchaczy brali udział w studenckich organizacjach o charakterze politycznym (gł. ZMP) w latach 50. (1950–1957). Mimo to ze względu na niszowy charakter studiów orientalistycznych, w tym i arabistycznych, gdzie maksymalna liczebność studentów w konkretnym roku akademickim nawet w apogeum (druga połowa lat 70.) sięgała – w przybliżeniu – 100 osób na wszystkich latach studiów arabiistycznych łącznie, trudno mówić o licznych udziale w tych „masowych organizacjach”.

Pierwsze zręby organizacji studenckich pojawiły się już w 1945 r., odbudowywał się przedwojenny „Bratniak” (i na UJ, i na UW), czyli studencka organizacja samopomocowa. Już w grudniu tegoż roku Ministerstwo Oświaty rozesłało do Szkół Wyższych pismo z żądaniem prowadzenia ścisłego rejestru stowarzyszeń na terenie szkół⁶⁵⁸.

Powstawały nowe organizacje studenckie, w różnych uczelniach i w różnych okresach działały takie organizacje ideowo-polityczne, jak Związek Młodzieży Demokratycznej, Polska Partia Socjalistyczna i Organizacja Młodzieżowa TUR, Akademicki Związek Młodzieży Wiejskiej, Związek Walki Młodych i PPR czy Akademicki Związek Walki Młodych „Życie”⁶⁵⁹, Związek Młodzieży Wiejskiej „Wici” (ZMW) czy Związek Młodzieży Akademickiej „Jedność” (ZMA)⁶⁶⁰.

W 1947 r. – dążąc ku centralizacji – powołano Krajowy Komitet Koordynacyjny Organizacji Studenckich, który w marcu 1948 r. został przekształcony w Federację Polskich Organizacji Studenckich (FPOS). 18–19 lipca 1948 r. we Wrocławiu obradował Kongres Jedności Demokratycznych Organizacji Studenckich zakończony powołaniem Związku Akademickiej Młodzieży Polskiej, autonomicznej przybudówki Związku Młodzieży Polskiej, która – monopolizując aktywność w ruchu młodzieżowym – miała być końcowym efektem centralizacji⁶⁶¹. Z kolei 16–18 kwietnia 1950 r. w Warszawie

⁶⁵⁸ J. Popińska, op. cit., s. 6–7.

⁶⁵⁹ Ibidem.

⁶⁶⁰ M. Zieliński, *Zarys historii Rady Uczelnianej Zrzeszenia Studentów Polskich przy UMK w Toruniu 1950–1989*, „Rocznik Toruński” 2012, nr 39, s. 76.

⁶⁶¹ J. Popińska, op. cit., s. 7–8.

na kongresie FPOS utworzono nową, ogólnopolską, scentralizowaną organizację studencką – Zrzeszenie Studentów Polskich (ZSP). Dlatego później przemianowano Kongres FPOS na Pierwszy, założycielski Kongres ZSP⁶⁶². 18 października 1950 r. władze Związku Akademickiego Młodzieży Polskiej zwróciły się do Rady Naczelnej ZMP z wnioskiem o przyłączenie organizacji do związku. Organizacje uczelniane ZMP szybko objęły około ⅔ ogółu studentów uczelni i niektórych młodszych/ pomocniczych pracowników nauki, głównie asystentów⁶⁶³. ZMP była organizacja *sensu stricte* polityczną, ale ponieważ istniała krótko – sześć lat, z czego dwa ostatnie były stadium jej obumierania – nie należy demonizować jej wpływu na życie studentów i uczelni poza krótkim okresem 1951–1953.

Zimna wojna i polityka państwa praktycznie uniemożliwiały obywatelom wyjazdy zagraniczne. Studentów również dotyczyły regulacje prawne państwa, taki proceder trwał aż do lat 90. W dodatku często był niejawny, np. jeszcze w 1969 r. w *Wykazie nie publikowanych, a wydanych w 1969 r. zarządzeń, Ministra Oświaty i Szkolnictwa Wyższego dotyczących szkolnictwa wyższego*⁶⁶⁴ znajduje się jako punkt 1: Zarządzenie Ministra Oświaty i Szkolnictwa Wyższego Nr 2/69 z 16 stycznia 1969 r. w sprawie wyjazdów za granicę studentów szkół wyższych i młodzieży szkolnej oraz przyjmowania studentów i młodzieży szkolnej z zagranicy⁶⁶⁵. Wszystkie „młodzieżówki” opiniują podania swoich członków wstępujących do rodzimych partii, nie było to niczym nowym, i ten mechanizm działa po dziś dzień, a opinia ZMP przy przyjmowaniu do pracy mogła być ważna raczej tylko dla towarzyszy podejmujących „zadania klasowe”, czyli pracę w organach partii (aparatchyków) czy odpowiednich służbach i w dyplomacji. Był to nikły procent absolwentów, więc dla większości ogółu opinie te były raczej irrelewantne, tym bardziej że wówczas obowiązywał przymus pracy zaraz po studiach i do teje kierowano absolwentów.

W latach 50. ZSP było organizacją wątplą, podporządkowaną politycznie ZMP i usiłowało stworzyć dosyć iluzoryczny samorząd studentów. ZSP podporządkowano również studenckie koła naukowe⁶⁶⁶. Od 1956 r., a więc tuż przed „odwilżą”, dzięki

⁶⁶² M. Zieliński, op. cit., s. 76.

⁶⁶³ J. Popińska, op. cit., s. 8.

⁶⁶⁴ Dz.U. Min. Ośw. i Szk. Wyż. 1969 Nr A-17, poz. 165, s. 15.

⁶⁶⁵ Zarządzenie Min. Ośw. i Szk. Wyż. nr 2/69 z 16 stycznia 1969 r. w sprawie wyjazdów za granicę studentów szkół wyższych i młodzieży szkolnej oraz przyjmowania studentów i młodzieży szkolnej z zagranicy (BWZ-4-35-126/69).

⁶⁶⁶ J. Popińska, op. cit., s. 9.

wspieraniu ówczesnego Ministra Oświaty Adama Rapackiego ZSP wyzwolił się spod kurateli ZMP i rozpoczął aktywne, samodzielne życie. Po 1956/57 na uczelniach obok Związku Młodzieży Socjalistycznej (ZMS) pojawił się Związek Młodzieży Wiejskiej (ZMW), a na krótko także Związek Młodzieży Demokratycznej (ZMD)⁶⁶⁷.

Kultura studencka, zjawisko w latach 50. elitarne, na przełomie lat 60. i 70. osiągnęła wręcz rozmiary „masowe”⁶⁶⁸: powstawały m.in. kabarety i kluby studenckie (niektóre z nich przeszły do historii, jak warszawskie Hybrydy, gdański Żak; teatryki – gdański Bim-Bom, krakowskie Jaszczury i Piwnica pod Baranami, warszawski STS⁶⁶⁹). Nawet pierwszy w Polsce Festiwal Jazzowy⁶⁷⁰ organizowało ZSP⁶⁷¹. W odróżnieniu od początku lat 50., kiedy ZSP miało tylko dwa cele: legitymizowanie rządów PZPR i pełnienie funkcji samorządu⁶⁷², teraz wpływało nie tylko na życie uczelniane, ale faktycznie na życie kulturalne całego kraju⁶⁷³. Najwięcej studenckich grup artystycznych działało w latach 1970–1975⁶⁷⁴. Do ZSP należało wówczas ponad 90% studentów.

Wtedy działalność ZSP oddzielono od aktywności samorządu, bo „§ 1.1 Studenci szkoły wyższej, niezależnie od przynależności organizacyjnej, tworzą samorząd studencki”⁶⁷⁵. Co prawda, na taką definicję samorządu umocowaną w systemie prawnym trzeba było poczekać aż do 1988 r., ale już na początku lat 60. w praktyce tak ją rozumiano. ZSP i jego działacze, a później i działacze innych organizacji i stowarzyszeń studenckich dominowali w działalności samorządowej, ale jej nie kontrolowali (najwyższą rangę w życiu społeczności studenckiej nadały samorządowi regulacje prawne dopiero w latach 80.)⁶⁷⁶.

⁶⁶⁷ Ibidem, s. 10.

⁶⁶⁸ Ibidem, s. 11.

⁶⁶⁹ Studencki Teatr Satyry.

⁶⁷⁰ Sopot, 1956, organizator ZSP Gdańsk.

⁶⁷¹ Szerzej patrz: *Zrozumieć współczesność. Księga pamiątkowa dedykowana Prof. Hieronimowi Kubiakowi*, red. G. Babiński, M. Kapiszewska, Wyd. Krak.SzW, Kraków 2009.

⁶⁷² R. Stemplowski, *Zrzeszenie Studentów Polskich w socjalizmie państwowym 1950–1973*, Wyd. Naukowe Scholar, Warszawa 2018.

⁶⁷³ J. Popińska, op. cit., s. 11.

⁶⁷⁴ Ibidem, s. 11.

⁶⁷⁵ Rozporządzenie Min. Edukacji Narodowej z 3 listopada 1988 r. w sprawie zasad tworzenia i funkcjonowania organów samorządu studenckiego, Dz.U. 1988 Nr 37, poz. 291.

⁶⁷⁶ Rozporządzenie Min. Nauki i Szk. Wyż. z 1 października 1985 r. w sprawie zasad tworzenia i funkcjonowania organów samorządu studenckiego, Dz.U. 1985 Nr 46, poz. 230; Rozporządzenie Min. Edukacji Narodowej z 3 listopada 1988 r. w sprawie zasad tworzenia i funkcjonowania organów samorządu studenckiego, Dz.U. 1988 Nr 37, poz. 291.

Sytuacja zmieniła się po 1968 r., kiedy okazało się, że po stronie protestujących znaleźli się też niektórzy działacze ZSP, co udowodniło, że kontrola polityczna PZPR nad ZSP była fikcją⁶⁷⁷. Dlatego nastąpiło obostrzenie polityki partii wobec środowisk studenckich (Andrzej Araszkiewicz z orientalistyki UW został aresztowany w marcu 1968 i skazany na 2 miesiące za zakłócanie porządku publicznego. A. Araszkiewicz był studentem arabistyki UW i w 1973 obronił pracę magisterską zatytułowaną *Kordoba stolica Omajjadów hiszpańskich i centrum kulturalne X-tego oraz I-szej połowy XI wieku*, jego promotorem był J. Bielawski⁶⁷⁸) i ich organizacji i ponownie je scentralizowano. W 1973 r. nastąpiła reorganizacja ruchu studenckiego: został scentralizowany w jednej organizacji studenckiej, Socjalistycznym Związku Studentów Polskich (SZSP)⁶⁷⁹. W tym samym roku, 11 kwietnia, powstała Federacja Socjalistycznych Związków Młodzieży Polskiej, czyli twór, w którym skanalizowano wszystkie organizacje młodzieżowe, nie tylko studenckie (SZSP, ZSMW⁶⁸⁰, SZMW⁶⁸¹, ZHP⁶⁸²). Z tej Federacji wyodrębnił się niedługo potem (bez SZSP i ZHP) Związek Socjalistycznej Młodzieży Polskiej (ZSMP), który liczył ok. 5 mln członków⁶⁸³.

Jesienią 1980 r. pojawiło się Niezależne Zrzeszenie Studentów (NZS), skupiało – w okresie swojej największej aktywności – do 20% studentów⁶⁸⁴.

W latach 1980–1981 pojawiły się także inne organizacje studenckie, np. Związek Młodzieży Demokratycznej, jednak po wprowadzeniu stanu wojennego wszystkie zostały rozwiązane. Do końca lat 80. wznowił działalność jedynie SZSP, następnie przekształcony w ZSP⁶⁸⁵.

Sytuacja w Polsce po wyborach z czerwca 1989 r. umożliwiła rejestrację NZS i kilku innych organizacji studenckich oraz wznowienie działalności samorządu studenckiego⁶⁸⁶.

Podsumowując poruszaną tu problematykę, można stwierdzić, że na podstawie dostępnych dokumentów nie da się zaobserwować jakiegos głębszego wpływu

⁶⁷⁷ J. Popińska, op. cit., s. 12.

⁶⁷⁸ *Album magistrów Instytutu Orientalistycznego...*

⁶⁷⁹ J. Popińska, op. cit., s. 12.

⁶⁸⁰ Związek Socjalistycznej Młodzieży Wiejskiej.

⁶⁸¹ Socjalistyczny Związek Młodzieży Wojskowej.

⁶⁸² Związek Harcerstwa Polskiego.

⁶⁸³ J. Popińska, op. cit., s. 12.

⁶⁸⁴ Ibidem, s. 13.

⁶⁸⁵ Ibidem.

⁶⁸⁶ Ibidem, s. 14.

upolitycznionych studenckich organizacji społecznych (zarówno lewicowych, jak i opozycyjnych) na rzeszę studentów orientalistyki i w tym arabistyki: ze względu na nieznaczną liczebnie grupkę, którą stanowili studenci orientalistyki jako struktura (instytutowa, zakładowa etc.), żadne organizacje studenckie nie odegrały poważnej roli w życiu studenckim orientalistów jako grupy. Wśród studentów były jednostki zaangażowane np. w działalność AZS, gdzie i świeciły tryumfy (np. „koleżanka” K. Skarżyńska w żeglarstwie, „kolega” Arkadiusz Izdebski w kendo etc.), byli też aktywiści politycznych organizacji młodzieżowych (jak ZSMP etc.), którzy zrobili polityczne kariery, ale przez cały czas były to tylko interesy indywidualne, a nie masowe. Obecnie już istnieje literatura dotycząca działalności tych organizacji w skali kraju, uczelni czy miast, do której mogą sięgnąć zainteresowani (np. dwa dzieła już tu cytowane, w których bibliografii znajduje się wiele wyczerpujących prac).

2.5. Baza materialna, zasoby i modernizacja oraz polonizacja materiałów i literatury dydaktycznej

2.5.1. Literatura dydaktyczna i dydaktyczno-naukowa

Zaraz w okresie powojennym, w latach 1945–1948, jak świadczą wspomnienia (Cz. Szrednicki⁶⁸⁷, A. Pisowicz⁶⁸⁸), w bibliotece Seminarium na UJ nie było prawie żadnych podręczników. Wojnę przetrwała S. Przeworskiego *Azja Zachodnia* (podręcznik do geografii Bliskiego Wschodu). Marzeniem studentów było zdobycie własnego egzemplarza podręcznika E. Hardera. Historię Bliskiego Wschodu poznawano z C. Brockelmana *Geschichte der islamischen Völker und Staaten* lub francuskiego, mocno skróconego jej przekładu. W Seminarium była *Encyklopedia Islamu* po francusku, w Bibliotece Jagiellońskiej znajdował się egzemplarz w j. niemieckim. Zdaniem A. Zaborskiego w Krakowie udało się w znacznym stopniu zachować naukowe księgozbiory, w tym T. Kowalskiego⁶⁸⁹, niemniej to oczywiście nie mogło służyć pomocą studentom pierwszych lat. W Warszawie sytuacja była jeszcze gorsza – prawie

⁶⁸⁷ Cz. Szrednicki, W. Tomaszkiwicz, *Warto wspominać...*, s. 29–31.

⁶⁸⁸ A. Pisowicz, *Stulecie krakowskiej orientalistyki...*, s. 22.

⁶⁸⁹ A. Zaborski, *Tadeusz Kowalski – pierwszy i ostatni nowoczesny orientalista polski*, [w:] *Tadeusz Kowalski (1889–1948). Materiały z Posiedzenia Naukowego PAU w dniu 19 czerwca 1998*, red. B. Majkowska, Kraków 1999, s. 9–18.

całkowicie spłonęła w 1939 r. biblioteka przedwojennego Instytutu Orientalistycznego UW, a w Powstaniu Warszawskim 1945 r. – prywatne biblioteki profesorskie. Dlatego, jak już wyżej cytowano, na początku lat 50. A. Zajączkowski stawiał jako drugi z celów orientalistyki: tworzenie podręczników.

Tu w skrócie zarysowano książki do nauki, które były w użyciu na arabystykach – także obcych autorów, niebędące dorobkiem polskiej arabistyki. Chociaż poniższa lista podręczników, skryptów, chrestomatii, gramatyk, słowników i innych form literatury podręcznikowej wydaje się imponująco długa, należy pamiętać, że przez pierwsze lata – praktycznie do lat 70. – liczba egzemplarzy tych podręczników w bibliotekach zakładowych jednej lub drugiej arabistyki wahała się zwykle od jednej do dwóch. Dlatego były dostępne tylko w lektorium czy też pomieszczeniu, które pełniło taką funkcję. Innym razem z kolei podręcznik czy gramatyka w jednym egzemplarzu były w posiadaniu osoby prywatnej (np. gramatyka E.E. Eldera), a ponieważ w latach 50. i 60. nie istniały kserografy, trzeba było ręcznie przepisywać stosowne części materiału czy ćwiczenia. Stąd we wspomnieniach arabistów ciągle podkreśla się: brak podręczników, słowników i gramatyk. A nawet – skryptów. To dlatego A. Czapkiewicz w artykule wydanym w 1983 r. krótko podsumował dorobek polskich autorów podręczników filologicznych: sześć pozycji (niektóre kilkuczęściowe) językoznawczych i trzy literaturo- i kulturoznawcze, a mianowicie:

A. Językoznawcze:

1. W. Skuratowicz, *Gramatyka arabska*, 1950.
2. T. Lewicki, *Wypisy do nauki języka arabskiego*, 1954.
3. R. Kurowski, M.H. Hasan, *Hal tatattkallamu bi'l-ʿarabijja*, 1963.
4. T. Lewicki, *Wypisy tekstów dialektalnych*, 1972.
5. A. Czapkiewicz, 'Ali Makki, *Nat- 'allamu' lugata'l-arabiyya*, 1977.
6. J. Bielawski, H. Mukarkar, H. Al-Dżamali, *Wypisy z literatury arabskiej*, cz. I–IV, 1965–1971 [skrypt], Wyd. Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1965–1971, s. 234+243+307+223. Podręcznik dla studentów arabistyki, cz. 1: *Poezja staroarabska i literatura okresu Omajjadów*, 1965; cz. 2: *Literatura okresu Abbasydów*, 1966; cz. 3: *Poezja i proza arabskiej Hiszpanii – Andaluzji*, 1968; cz. 4: *Nowa literatura arabska. Współczesna nowela w Egipcie*, 1971.

B. Literaturoznawcze:

1. J. Bielawski et al., *Nowa i współczesna literatura arabska, XIX–XX wiek*, 1978.
2. J. Bielawski, *Mały słownik kultury świata arabskiego*, 1973.
3. J. Bielawski, *Historia literatury arabskiej*, 1968.

[...] z punktu widzenia studentów książka ta [tj. J. Bielawski, *Historia literatury arabskiej*, 1968] powinna nosić dodatkowy podtytuł „Wybawienie”, jako że stała się dla nich wybawieniem od zapisywania w zeszycie wszystkiego, co podawano na wykładzie, ponieważ w owych latach własny notatnik był jedynym powszechnie dostępnym podręcznikiem⁶⁹⁰.

Powyższa lista⁶⁹¹ jest oczywiście niepełna, bo nie obejmuje publikacji niszowych (patrz np. podręcznik F. Jarosiewicz) czy dotyczących wiedzy kontekstowej (tj. krajoznawczej, historycznej, geograficznej, politycznej, religioznawczej etc.) oraz przekładów literackich, ale – z punktu widzenia filologa – dorobek podręcznikowy w ciągu pierwszych 30 lat istnienia powojennej arabistyki nie był zbyt imponujący, a w dodatku dostępność tych pozycji była niska. Nakłady niewysokie, jakość techniczna wydrukowanych podręczników i ich papier – katastrofalne: rozpadały się w rękach po pierwszym przeczytaniu (patrz *Nat-`allamu` lugata`l-arabiyya* z 1977).

Studenci arabistyki mogli korzystać także ze skryptów opracowanych – często przez wykładowców-arabistów – dla Studium Afrykanistycznego UW, pisali je m.in. T. Lewicki i E. Szymański. Lista takich wydawnictw (wydrukowanych do 1965) znajduje się w publikacji Antoniego Grzybowskiego *Rozwój zainteresowań Afryką w Polsce oraz polskie ośrodki badań afrykanistycznych*⁶⁹². W 1971 r. w „Przeglądzie Orientalistycznym” prof. J. Reychman opublikował krótkie podsumowanie działalności wydawniczej obu uczelni – UW i UJ – w tej dziedzinie zatytułowane *Uniwersyteckie skrypty orientalistyczne*⁶⁹³; wśród arabistycznych wymienił sześć pozycji w zakresie filologicznym, w tym trzy wieloczęściowe (wszystkie zostały tu przedstawione) i jedną islamistyczną – reprint własnej publikacji⁶⁹⁴.

⁶⁹⁰ B. Wrona, *Józef Bielawski. In memoriam*, PO 1998, nr 1–2, s. 154.

⁶⁹¹ A. Czapkiewicz, *Arabic Studies in Poland*, [w:] *Oriental Studies in the sixty years of independent Poland*, red. W. Tyloch, PWN, Warszawa 1983, s. 17–21.

⁶⁹² A. Grzybowski, *Rozwój zainteresowań Afryką w Polsce oraz polskie ośrodki badań afrykanistycznych*, „Przegląd Socjologiczny” 1965, nr 19/1, s. 20.

⁶⁹³ J. Reychman, *Uniwersyteckie skrypty orientalistyczne*, PO 1971, nr 1, s. 79–80.

⁶⁹⁴ J. Reychman, *Dzieje świata muzułmańskiego (do XVIII w.)*, Warszawa 1953.

2.5.2. Gramatyki j. arabskiego

Najstarsza gramatyka, z której korzystano jednak jeszcze w latach 50., to *Arabische Grammatik. Paradigmen, Litteratur, Chrestomathie. Porta Linguarum Orientalium* Alberta Socina wydana w Karlsruhe/Leipzig w 1885 r. Był to podręcznik gramatyki, do którego odsyłał w swoim kursie gramatyki arabskiej w latach 50. kierownik Seminarium Filologii Orientalnej UJ w Krakowie T. Lewicki.

Nieco wcześniej niż *Arabische Grammatik* A. Socin opublikował *Arabische Sprichwörter und Redensarten* (Tübingen 1878), ale najwidoczniej ten podręcznik nie był dostępny w Polsce, chociaż w krajach niemieckojęzycznych należał do najpopularniejszych. Socin (1844–1899) był szwajcarskim orientalistą, semitologiem, specjalizował się w dialektologii arabskiej i niearamejskich językach semickich, w tym kurdyjskich. Wniósł znaczny wkład do badań religio- i kulturoznawczych, archeologii i etnografii (a nawet geografii) Bliskiego Wschodu. W przeciągu swoich orientalistycznych studiów kształcił się na uniwersytetach w Bazylei, Genewie, Getyndze, Lipsku, doktorat obronił w Halle i jeszcze rok spędził na studiach w Berlinie. Swoją karierę akademicką rozwijał w Niemczech, po Tybindze pracował w Lipsku. Zorganizował i wziął udział w kilku ekspedycjach na Bliski Wschód.

Już XX-wieczna była gramatyka Ernsta Hardera *Arabische Konversations-Grammatik mit besonderer Berücksichtigung der Schriftsprache*⁶⁹⁵ wydana w Heidelbergu. Najpopularniejsze w Polsce było jej trzecie wydanie z 1921 r. liczące 434 strony. Obie wspomniane pozycje to dwie ze świetnych, niemieckich gramatyk, które przez lata cieszyły się wielkim powodzeniem u studentów w całej Europie.

E. Harder, autor wielu podręczników, gramatyk, słowników, chrestomatii i kompleksowych kursów nauki języka arabskiego (wraz z kluczem do ćwiczeń), wznawianych wielokrotnie (po kilkanaście wydań poszczególnych książek!), niemiecki arabista, żył w latach 1854–1927 (urodził się w Królewcu), a jego podręczniki służyły studentom na całym świecie jeszcze w latach 70., w tym i na polskich uczelniach. Tłumaczył też Koran i *Księgę tysiąca i jednej nocy* (we fragmentach), w swoim dorobku miał ponad 100 publikacji tłumaczonych na sześć języków. Miał wyjątkowo barwny życiorys (uniwersyteckie wykształcenie zdobył jako iberysta) – jeden z przywódców menonitów; arabskiego uczył się od swojego szwagra, wrocławianina, arabisty i islamisty – Martina Hartmanna.

⁶⁹⁵ E. Harder, *Arabische Konversations-Grammatik mit besonderer Berücksichtigung der Schriftsprache*, Julius Groos, Heidelberg, i *Arabische Grammatik*, wyd. 3, Julius Groos, Heidelberg 1921.

W późniejszych latach książki E. Hardera znajdowały się w bibliotekach obu arabystyk – UJ i UW. Najpopularniejszy przez wiele lat pozostawał wydany po raz czwarty w 1949 r. jego kurs arabskiego (uprzednie wydania były podstawowym podręcznikiem pod koniec lat 40.): E. Harder, R. Paret, *Kleine Arabische Sprachlehre*⁶⁹⁶, który zawierał klucz do ćwiczeń.

W 1911 r. Griffithes Wheeler Thatcher (1863–1950), pastor i językoznawca, który był autorem niewielu arabistycznych książek, wydał drukiem pierwsze wydanie gramatyki *Arabic Grammar of the Written Language* (Wyd. Julius Groos, Heidelberg). Szczególnie popularne stały się edycje poprawione (od wyd. 5 wzwyż), a łącznie ukazało się jej co najmniej dziewięć wydań. Po egzemplarzu – wydania z 1956 i 1960 r. – można było znaleźć w bibliotekach obu arabystyk (jak również G.W. Thatcher, *Key to the Arabic Grammar of the Written Language*, Lund Humphries, London 1942; idem, *Arabic Grammar Of The Written Language*, Percy Lund, Humphries & Co., London 1956 – od wyd. 5 wszystkie następne edycje zostały poprawione i zaktualizowane; a także egzemplarz *Arabic Grammar of the Written Language* wydany przez Frederick Ungar Publishing Co. w 1960).

W 1937 r. Earl Edgar Elder opublikował *Arabic Grammar. Inductive Method* (School of Oriental Studies, Kair 1937). Napisał również podręcznik do dialektu egipskiego języka arabskiego (E.E. Elder, *Egyptian colloquial Arabic reader*, London 1927).

W 1941 r. ukazała się pierwsza radziecka próba systematycznego wykładu składni współczesnego języka arabskiego. Składała się z 20 rozdziałów wyczerpująco omawiających składnię zdania prostego i złożonego. Wszystkie przykłady były w języku arabskim i w transkrypcji z wokalizacjami oraz w przekładzie literalnym na j. rosyjski. Przykłady zaczerpnięto ze współczesnej prozy (m.in. M. Tajmura, T. al-Hakima etc.) i prasy (m.in. „Al-Ahram”, „Al-Maszrik”). Książka D.W. Siemionowa *Sintaksis sowriemennogo arabskogo literaturnogo jazyka*⁶⁹⁷ wyszła drukiem w Moskwie i Leningradzie, liczyła 185 stron i znajdowała się w bibliotece arabistycznej UJ.

W 1949 r. ukazała się pierwsza część pracy W. Skuratowicza *Gramatyka arabska*⁶⁹⁸. To była pierwsza po wojnie próba opracowania – na solidnych podstawach (Harder i Elder) – gramatyki języka arabskiego dla studentów. Materiałem wyjściowym do publikacji były wykłady z gramatyki języka arabskiego, które W. Skuratowicz prowadził

⁶⁹⁶ E. Harder, R. Paret, *Kleine Arabische Sprachlehre*, wyd. 4, Groos, Heidelberg 1949.

⁶⁹⁷ Д.В. Семенов, *Синтаксис современного арабского литературного языка*, Издательство Академии Наук СССР, Москва–Ленинград 1941.

⁶⁹⁸ W. Skuratowicz, *Gramatyka arabska*, z. 1–3, PZWS, Warszawa 1949–1951.

dla studentów Studium Języków i Zagadnień Wschodnich w Warszawie. Składała się z trzech części – zeszytów, pierwszy miał objętość 40 stron, drugi ok. 120, trzeci – ok. 150. Ukazywały się w odstępach rocznych: z. 1 w 1949 r.⁶⁹⁹, z. 2 w 1950 r.⁷⁰⁰ i z. 3 w 1951 r.⁷⁰¹, nakładem Państwowych Zakładów Wydawnictw Szkolnych w Warszawie.

W 1962 r. wyszła *A New Arabic Grammar of the Written Language*⁷⁰² J.A. Haywooda, chyba najpopularniejsza wśród anglojęzycznych studentów arabistyki, a kiedy została uzupełniona o klucz – *Key to a New Arabic Grammar of the Written Language*⁷⁰³ – w 1964 r., pełniła właściwie rolę podręcznika. Niestety w bibliotekach znajdowało się w latach 60. jedynie po 1–2 egzemplarze, więc korzystali z niej właściwie tylko ci, którzy mogli prywatnym importem sprowadzić ją sobie z Zachodu, inni zaś musieli w kolejce czekać w lektorium na przepisywanie odpowiednich fragmentów niezbędnych do kolejnych zajęć.

W 1963 r. ukazała się w ZSRR i szybko dotarła do Polski książka B. Grandego *Kurs arabskiej grammatyki w sprawnościowo-istoriczeskom oswieszczeniu*⁷⁰⁴ [*Kurs gramatyki arabskiej z perspektywy historyczno-porównawczej*]. Gramatyka ta była później wznawiana w 1998 i 2001 r. Spory wolumin, popularnie nazywany *Gramatyką arabskiego Grandego*, był podstawowym podręcznikiem gramatyki dla pierwszych roczników arabistyki warszawskiej. Bencijon Mejerowicz Grande, urodzony w 1891 r. w dzisiejszym Sudargas (Litwa), a podówczas osadzie w guberni suwalskiej (zm. w 1974), był orientalistą ze starej, holenderskiej rodziny, która dotarła na te terytoria jeszcze przed panowaniem Piotra I i tu się zsemityzowała. Absolwent Uniwersytetu Moskiewskiego (medycyna, 1918) oraz Moskiewskiego Instytutu Wschodoznawstwa (Orientalistycznego) w 1922 r. Habilitację zrobił w 1935 r., profesurę w 1946 r., jeden z twórców radzieckiej szkoły arabistycznej. Przed 1914 r. odwiedził Palestynę. Podczas I wojny światowej był lekarzem w szpitalu polowym. Po rewolucji – wykładowca i naukowiec na Uniwersytecie Moskiewskim oraz w Moskiewskim Instytucie Orientalistycznym i innych instytucjach naukowych. Arabista i semitolog, autor ok. 50 prac, z arabistycznych najważniejsze to *Грамматические таблицы арабского литературного языка*

⁶⁹⁹ W. Skuratowicz, *Gramatyka arabska*, z. 1, PZWS, Warszawa 1949, s. 40.

⁷⁰⁰ W. Skuratowicz, *Gramatyka języka arabskiego*, z. 2, PZWS, Warszawa 1950, s. [2], 41–165.

⁷⁰¹ W. Skuratowicz, *Gramatyka języka arabskiego*, z. 3, PZWS, Warszawa 1951, s. 165–320.

⁷⁰² J.A. Haywood, H.M. Nahmad, *A New Arabic Grammar of the Written Language*, Harvard University Press, Cambridge 1962, s. 687.

⁷⁰³ J.A. Haywood, *Key to a New Arabic Grammar of the Written Language*, London 1964, 1976.

⁷⁰⁴ Б. Гранде, *Курс арабской грамматики в сравнительно-историческом освещении*, Восточная литература, Москва 1963.

[*Tablice gramatyczne arabskiego języka literackiego*] (Moskwa 1950) i – trzykrotnie wznawiany – ww. kurs.

Kurs arabskiej grammatyki łączy w sobie monografię i przewodnik po studiach dla osób już znających język arabski. W trzech częściach przedstawione są podstawowe zasady gramatyki arabskiej, towarzyszą im wycieczki do ich historii i porównanie z podobnymi zjawiskami występującymi w powiązanych z arabskim innych językach semickich. Książka zawiera tabele rodzajów czasowników arabskich, indeks tematyczny oraz słownik arabskich terminów i zwrotów gramatycznych.

Drugą próbę opracowania po polsku gramatyki arabskiej podjął pracownik semiistyki IO UW dr Władysław Tubielewicz, który już przedtem zajmował się arabskim: np. tłumaczył arabskie teksty literackie dla PO (gł. dramaty i poszczególne opowieści z *Księgi tysiąca i jednej nocy*). Jego *Gramatyka języka arabskiego*⁷⁰⁵ nigdy nie zdobyła popularności i ukazała się tylko jej pierwsza część (*Morfologia*), nie było kontynuacji. Skrypt liczący 157 stron w zasadzie przeznaczony był dla słuchaczy Studium Afrykanistycznego⁷⁰⁶.

Od lat 70. wśród anglojęzycznych arabistów i w bibliotekach arabistyki popularna była gramatyka *A grammar of the Arabic Language* W. Wrighta⁷⁰⁷, chociaż w istocie była „wiekowa”: właściwie pochodziła z 1859 r., kiedy pojawił się jej pierwowzór – gramatyka Caspariego, którą W. Wright przetłumaczył na angielski i zmodyfikował. Wersja Wrighta została zrewidowana, poszerzona i uaktualniona i była dość popularna – najpowszechniejsze było trzecie wydanie, w którym dwa początkowo tomy połączono w jeden.

2.5.3. Podręczniki do nauki j. arabskiego

Spośród będących w użyciu na arabistykach lub wykorzystywanych przez studentów arabistyki podręczników do nauki języka arabskiego najstarsze były dzieła Jochanana Kapliwatzky'ego.

J. Kapliwatzky uczył arabskiego i innych przedmiotów z językoznawstwa semickiego w Wiedniu i Berlinie w latach 20. i 30. Później dr Kapliwatzky przez wiele lat pracował w radiu Palestyna Broadcasting Service. W Izraelu napisał serię książek-podręczników do

⁷⁰⁵ W. Tubielewicz, *Gramatyka języka arabskiego, cz. 1: Morfologia*, Uniwersytet Warszawski, Studium Afrykanistyczne, WUW, Warszawa 1965.

⁷⁰⁶ J. Reychman, *Uniwersyteckie skrypty orientalistyczne...*, s. 80.

⁷⁰⁷ W. Wright, *A grammar of the Arabic Language*, Cambridge University Press, Cambridge 1967.

arabskiego, z których jedna jest do dziś szlagierem dla anglojęzycznych studentów, którzy chcą nauczyć się współczesnego standardu języka arabskiego (jednak jej pierwsze wydanie w 1937 było hebrajskie). Od 1940 r., kiedy ukazała się po raz pierwszy, miała już kilkanaście, a może i kilkadziesiąt wydań, publikowanych regularnie – co rok, dwa – i to przez różnych wydawców, więc trudno ustalić ostateczną liczbę wydań i ich łączny nakład. Jedyna wada tego podręcznika to nienajlepszy angielski. Na publikację składają się cztery woluminy po 100–150 stron każdy oraz broszura z kluczem do ćwiczeń do pierwszego tomu.

Publikacje omawianego autora to:

- J. Kapliwatzky, *Arabic Language and Grammar* [*Al-Luġa al-'arabiya wa-qa-wā'idhā*], t. 1, Rubin Mass, Jerusalem 1940.
- Y. Kapliwatzky, *The Arabic language and its grammar I*, wyd. 3, Kiryat Sefer, Jerusalem 1943.
- J. Kapliwatzky, *Arabic Language and Grammar Part 1 and 2 and Key to the Arabic Language*, Rubin Mass, Jerusalem 1959, wyd. 4. Zawiera ponad 20-stronicowy słowniczek arabsko-angielski.
- J. Kapliwatzky, *Arabic. Language and Grammar*, 4 tomy, Rubin Mass, Jerusalem 1963.
- J. Kapliwatzky, *Colloquial Arabic*, Rubin Mass, Jerusalem 1968.

Te książki nie znajdowały się w bibliotekach arabistyki, ale co najmniej dwie osoby z nich uczyły się arabskiego i to ze znakomitym rezultatem – ks. J. Nosowski i dr B. Zagórski (posługiwał się wydaniem z 1957).

Późniejszym był anglojęzyczny samouczek arabskiego Trittona. Arthur Stanley Tritton żył w latach 1881–1973. Jego ojciec był pastorem i Arthur Stanley też nim został. Studiował m.in. w Oksfordzie i dwa lata w Göttingen, następnie wyjechał na misję do Libanu i Adenu. Po powrocie ukończył (obok semitystyki) arabistykę i doktoryzował się w Glasgow, gdzie został wykładowcą hebrajskiego. Po 1920 r. zmienił uczelnię i rozpoczął nauczanie j. arabskiego, a w 1938 r. przejął etat profesorski po Hamiltonie A.R. Gibbie. Opublikował sześć książek, był – w zastępstwie H.A.R. Gibba – redaktorem *Encyklopedii Islamu*. Niektóre z jego książek są nadal wznawiane, w tym – *Teach Yourself Arabic*. Pierwsze wydanie tego podręcznika-samuczka⁷⁰⁸ wyszło na świat albo w 1943, albo w 1944 r. W obu bibliotekach i w wielu prywatnych (arabistycznych) rękach znalazły się egzemplarze z 1944 r.⁷⁰⁹ i – najwięcej – z 1965 r.⁷¹⁰

⁷⁰⁸ A.S. Tritton, *Teach Yourself Arabic*, The English Universities Press Ltd., London 1943.

⁷⁰⁹ A.S. Tritton, *Teach Yourself Arabic*, Hodder & Stoughton Limited, London 1944.

⁷¹⁰ A.S. Tritton, *Teach Yourself Arabic*, London 1955, reprint 1965.

W 1960 r. wyszło drukiem w ZSRR pierwsze wydanie podręcznika literackiego arabskiego A.A. Kowalowa i G.Sz. Szarbatowa *Uczebnik arabskiego języka*⁷¹¹, niesłychanie popularnego i wielokrotnie wznawianego (po 1990 kolejne edycje odnowiono – poprawiono błędy, usunięto przestarzałe teksty, dodano leksykę i frazeologię islamu). Materiał książki przewidziano na dwuletni kurs nauczania i zaprezentowano go w sposób umożliwiający korzystanie z niego jak z samouczka. Po kilka egzemplarzy tego podręcznika (różnych wydań) znajdowało się w obu bibliotekach arabistycznych.

Rok później, w 1961 r., ukazał się pierwszy kompletny kurs podstawowy języka arabskiego polskiego autorstwa – był to skrypt Ferdynanda Jarosiewicza *Nauka języka arabskiego* składający się z czterech części:

1. Wstęp. Czytanka i ćwiczenia – Semestr I⁷¹².
2. Czytanka i ćwiczenia – Semestry II, III, IV⁷¹³.
3. Gramatyka⁷¹⁴.
4. Słownik arabsko-polski⁷¹⁵.

Ukazał się on nakładem Lingwisty w Warszawie. O kursie również wspominał J. Reychman w swoim podsumowaniu *Uniwersyteckie skrypty orientalistyczne*⁷¹⁶. F. Jarosiewicz krótko nauczał praktycznej znajomości języka arabskiego w Instytucie Orientalistycznym UW. Nakład był symboliczny i dostęp do książki był bardzo ograniczony. W PO J. Stępiński opublikował recenzję tych podręczników: „spotykane tam liczne błędy i niedociągnięcia w dużym stopniu utrudniają jej praktyczne zastosowania i dyskwalifikują ją także jako podręcznik dla studentów”⁷¹⁷.

W 1962 r. ukazał się w ZSRR podręcznik dla początkujących: V.S. Siegal, *Naczalnyj kurs arabskiego języka* (B.C. Сегаль, *Начальный курс арабского языка*⁷¹⁸) przeznaczony do nauki podstaw współczesnego języka arabskiego literackiego. Egzemplarz

⁷¹¹ A.A. Ковалев, Г.Ш. Шарбагов, *Учебник арабского языка*, Москва 1960.

⁷¹² F. Jarosiewicz, *Nauka języka arabskiego*, cz. 1: *Wstęp, czytanka i ćwiczenia*, Lingwista Spółdzielnia Pracy Nauczycieli Języków Obcych, Warszawa 1961. Tyt. również w j. arabskim.

⁷¹³ F. Jarosiewicz, *Nauka języka arabskiego*, cz. 2: *Kaligrafia arabska oraz czytanka i ćwiczenia*, Lingwista Spółdzielnia Pracy Nauczycieli Języków Obcych, Warszawa 1961.

⁷¹⁴ F. Jarosiewicz, *Nauka języka arabskiego*, cz. 3: *Gramatyka (krótki zarys)*, Lingwista Spółdzielnia Pracy Nauczycieli Języków Obcych, Warszawa 1961.

⁷¹⁵ F. Jarosiewicz, *Nauka języka arabskiego*, cz. 4: *Słownik arabsko-polski [wariant tytułu: Słownik arabsko-polski]*, Lingwista Spółdzielnia Pracy Nauczycieli Języków Obcych, Warszawa 1961.

⁷¹⁶ J. Reychman, *Uniwersyteckie skrypty orientalistyczne...*, s. 79–80.

⁷¹⁷ J. Stępiński, *Nauka języka arabskiego [F. Jarosiewicz]* [recenzja], PO 1963, nr 4, s. 337.

⁷¹⁸ B.C. Сегаль, *Начальный курс арабского языка*, Институт Международных Отношений, Москва 1962.

znajduje się w bibliotece orientalistyki UW, ale czy był w praktycznym użyciu podczas studiów – brak świadectw.

W 1965 r. Akademia Teologii Katolickiej wydała niewielką (69 ss.) książeczkę pióra ks. prof. Pawła Nowickiego *Klasyczny język arabski: zagadnienia podstawowe*⁷¹⁹. Praca ta zawiera dwa zasadnicze działy: „Kurs wstępny”, obejmujący wykład pisma arabskiego i pisowni arabskiej, i „Morfologię”.

„Materiał przedłożony jest bardzo zwięzłe, a zarazem przejrzyste, komunikatywne i logiczne. Układ treści jest całkowicie oryginalny, świadczy o samodzielnym przemyśleniu przez Autora poszczególnych zagadnień i krytycznym naświetleniu wzajemnych genetycznych zależności między poszczególnymi zjawiskami gramatycznymi języka arabskiego”.

Z recenzji⁷²⁰.

Na ile udało się ustalić, skrypt nie był używany na arabystykach na UJ i UW, ale o tym, że istnieje i jest dostępny w bibliotece ATK, było wiadomo.

W 1973 r. ukazał się drukiem podręcznik dla początkujących spółki autorskiej: R. Kurowski i M.H. Hassan, [*Czy pan, pani mówi po arabsku?*] *Zwięzły kurs języka arabskiego*⁷²¹. Redaktorem naukowym publikacji był J. Bielawski. Książka ukazała się w sporym nakładzie i swego czasu była powszechnie dostępna na rynku. Wolumin wydano w „porozumieniu z PTO”. Nawet jeśli z niego nie korzystano oficjalnie podczas nauki praktycznej na uniwersytetach, to studenci chętnie „podglądali” przynajmniej część materiału.

Za to trzytomowy niemiecki (NRD) podręcznik G. Krahla do współczesnego języka arabskiego⁷²² (*Lehrbuch des modernen Arabisch*), którego pierwsze wydanie ukazało się w 1974 r. w Lipsku, był wykorzystywany podczas zajęć praktycznych. W zasadzie składał się z dwóch części, z czego druga wydana została w dwóch woluminach. W bibliotece arabistyki UW do dyspozycji studentów znajdowało się kilkanaście egzemplarzy.

⁷¹⁹ P. Nowicki, *Klasyczny język arabski: zagadnienia podstawowe*, Wyd. ATK, Warszawa 1965.

⁷²⁰ J. Nosowski, *Klasyczny język arabski: zagadnienia podstawowe*, ks. prof. dr Paweł Nowicki, Warszawa 1965 [recenzja], „Collectanea Theologica” 1966, nr 36/1–4, s. 248.

⁷²¹ M.H. Hassan, R. Kurowski, [*Czy pan, pani mówi po arabsku?*] *Zwięzły kurs języka arabskiego*, WP, Warszawa 1973.

⁷²² G. Krahl, W. Reuschel (t. 1), D. Blohm, W. Reuschel, A. Samarrie (t. 2), *Lehrbuch des modernen Arabisch*, t. 1, t. 2 (cz. 1–2), Leipzig 1974, 1976, 1977, 1981, VEB Enzyklopädie.

W 1975 r. Samir Shoukr, lektor języka arabskiego na arabistyce UW, opublikował własny, dużego formatu skrypt do nauki arabskiego – *Praktyczna nauka języka arabskiego*⁷²³, o sporej objętości (317 ss.). Skrypt składał się z dwóch części. Pierwsza zawierała bardzo ogólny i krótki zarys gramatyki, druga – obszerny materiał ćwiczeniowy. Podręcznik skierowany był do początkujących. Z „Przedmowy”:

Podręcznik jest przeznaczony dla studentów Instytutu Orientalistycznego Uniwersytetu Warszawskiego. Jest on przydatny do nauki języka arabskiego jedynie pod kierunkiem lektora. Skrypt składa się z dwóch części. Pierwsza zawiera bardzo ogólny i krótki zarys gramatyki, druga – obszerny materiał ćwiczeniowy, mający na celu przyzwyczajanie ręki do pisania, uwrażliwienie wzroku na słowo pisane oraz osłuchanie się z językiem i jego brzmieniem, dlatego też zaleca się głośne czytanie. Teksty ćwiczeń wzbogacone są wierszami, które mają specyficzną dla języka arabskiego intonację. W celu poznania i opanowania współczesnego, codziennego słownictwa umieszczono także teksty z prasy.

W 1977 r. ukazał się skrypt A. Czapkiewiczza i ‘Alego Mekki *Nata ‘allamu’ l-luġata’ l-‘arabijja* (materiały pomocnicze do nauki języka arabskiego)⁷²⁴, który doczekał się trzech wydań i przez lata był podstawowym podręcznikiem do nauki j. arabskiego w Instytucie Filologii Orientalnej UJ w Krakowie. Skrypt przeznaczony został dla studentów I i II roku arabistyki studiów stacjonarnych, recenzowali go J. Bielawski i T. Lewicki. Zawierał materiał przedstawiony w 29 lekcjach i słowniczek jako *addendum*.

Dopiero w 1982 r. ukazał się pierwszy polski podręcznik (skrypt) do dialektu egipskiego⁷²⁵, autorstwa A. Zaborskiego z Instytutu Filologii Orientalnej UJ, liczący nieco ponad 400 stron. Ośrodek warszawski siedem lat później opublikował *Wstęp do dialektologii języka arabskiego* J. Daneckiego⁷²⁶.

⁷²³ S. Shoukr, *Praktyczna nauka języka arabskiego*, WUW, Warszawa 1975.

⁷²⁴ A. Czapkiewicz, A. Mekki, *Nata ‘allamu’ l-luġata’ l-‘arabijja (materiały pomocnicze do nauki języka arabskiego)*, wyd. 1, Skrypty Uczelniane UJ nr 321, WUJ, Kraków 1977 (wyd. 2, 1979; wyd. 3, 1990).

⁷²⁵ A. Zaborski, *Dialekt egipski języka arabskiego: kurs praktyczny*, Skrypty Uczelniane UJ, nr 422, WUJ, Kraków 1982.

⁷²⁶ J. Danecki, *Wstęp do dialektologii języka arabskiego*, WUW, Warszawa 1989.

W 1983 r. ukazał się rosyjski podręcznik do języka arabskiego literackiego *Uczebnik arabskiego języka*⁷²⁷ autorstwa W.E. Szagala, M.N. Mieriekina i F.S. Zabirowa. To obszerne, prawie 800-stronicowe wydanie, którego egzemplarz znajduje się w bibliotece arabistyki warszawskiej. Zawiera kurs fonetyki arabskiej, czytania i rozumienia tekstów od poziomu zerowego do średnio zaawansowanego. Składa się z 25 lekcji. Według recenzji⁷²⁸ M. Wojtyłko zawiera sporo błędów, ale ogólnie rzecz biorąc, jest dobry. Dzisiaj jego słownictwo jest archaiczne i książka nie nadaje się już do użytku (poza częścią gramatyczną).

Pod koniec lat 80. (1987 i 1988) Adnan Abbas, wówczas lektor języka arabskiego na UJ, w rocznym odstępie wydał dwa skrypty do praktycznej nauki arabskiego: *Teksty do nauki języka arabskiego*⁷²⁹ i *Praktyczny przewodnik do nauki języka arabskiego dla zaawansowanych*⁷³⁰. Podręczniki te uzupełniały lub zastępowały skrypt A. Czapkiewiczza i A. Mekki *Nata 'allamu' l-luġata' l-'arabijja*.

Ostatnim podręcznikiem językowym wydanym w badanym okresie był dwutomowy skrypt Shakira Kitaba *Wstęp do nauki języka arabskiego*⁷³¹.

„Myśl o napisaniu tej książki zrodziła się w momencie rozpoczęcia przeze mnie pracy na Uniwersytecie imienia Adama Mickiewicza w Poznaniu. Chciałbym, aby ten podręcznik przyczynił się do pogłębienia więzi przyjaźni między naszymi narodami: polskim i arabskim, aby znajomość język arabskiego była tym ogniwem, które połączy nasze jakże odmienne kultury. Na powstanie *Wstępu do języka arabskiego* złożyło się kilka przyczyn: 1. Język arabski odgrywa coraz większą rolę we współczesnym świecie. W warunkach, gdy od połowy lat siedemdziesiątych współpraca między naszymi narodami w różnych dziedzinach wciąż rozwija się, znajomość języka arabskiego staje się niezbędną”.

Ze „Wstępu”⁷³².

⁷²⁷ В.Э. Шагаль, М.Н. Мерекин, Ф.С. Забиоров, *Учебник арабского языка*, Военное издательство, Москва 1983.

⁷²⁸ PO 1986, nr 1–2, s. 127–128.

⁷²⁹ A. Abbas, *Teksty do nauki języka arabskiego /Various texts in arabic language/*, Skrypty Uczelniane UJ, nr 558, UJ IFO, Kraków 1987.

⁷³⁰ A. Abbas, *Praktyczny przewodnik do nauki języka arabskiego dla zaawansowanych /A practical guide to the arabic language for advanced students/*, Skrypty Uczelniane UJ, nr 573, UJ, Kraków 1988.

⁷³¹ Sh. Kitab, *Wstęp do nauki języka arabskiego*, t. 1 i 2, Wyd. Nauk. UAM, Poznań 1989.

⁷³² Ibidem.

2.5.4. Słowniki

W związku ze zmianą paradygmatu studiów, nastawionych (stopniowo) na edukowanie i badania języka współczesnego, w cenie były nowopowstałe słowniki, których zasób leksyki był zbliżony do aktualnie używanego. Pierwszym chronologicznie i bardzo popularnym był (i pozostaje) słownik Charłampija K. Baranowa *Słownik arabsko-russkij*, wydawany i przerabiany w latach 1940–1946⁷³³. Po dziś wielokrotnie wznawiany, w różnych: trzy-, dwu- i jednotomowych edycjach, słownik był rezultatem życiowej pracy prof. Baranowa. Był pierwszym pełnym słownikiem ówczesnej leksyki języka arabskiego literackiego. Obejmował słownictwo i frazeologię utworów literackich i prasy od lat 80. XIX w. do lat 40.–50. XX w. włącznie (pierwsze wydania były poprawiane i aktualizowane). Hasła zbudowano i uporządkowano na podstawie rdzenia słów. W obu bibliotekach arabistycznych znajdują się w większych ilościach wydania słownika z 1958 r. i późniejsze.

Nieco młodszym jego bratem jest szalenie popularny na całym świecie *Arabisches Wörterbuch für die Schriftsprache der Gegenwart* pod redakcją Hansa Wehra (zarówno w swojej niemieckiej, jak i angielskiej wersji) z 1952 r. Cieszył się powszechną zasłużoną sławą (do dziś ma już kilkadziesiąt wydań), a wśród polskich arabistów w okresie PRL, szczególnie tych słabo władających językiem rosyjskim i zamożniejszych, był słownikiem podstawowym. Zakup jednak w Polsce był niemożliwy, trzeba było sprowadzać go prywatnie, a nie każdy miał takie możliwości. Największym powodzeniem cieszyła się edycja z suplementem: *Arabisches Wörterbuch für die Schriftsprache der Gegenwart*, red. H. Wehr⁷³⁴, i H. Wehr, *Supplement zum Arabischen Wörterbuch für die Schriftsprache der Gegenwart*⁷³⁵ – nie tylko z powodu dodatków, ale i z powodu ceny: kosztowała 57 DM (bez suplementu), co było sporą sumą, ale nie astronomiczną. Sam słownik został skompletowany już w 1945 r., ale sytuacja ekonomiczna (i polityczna, w której znajdował się autor, o czym niżej) w powojennych Niemczech nie pozwoliła na jego publikację, dlatego ukazał się drukiem dopiero w 1952 r. Hans Bodo Gerhardt Wehr (1909–1981), niemiecki arabista, profesor na Uniwersytecie w Münster (1957–1974), został w 1940 r. członkiem NSDAP⁷³⁶ i wyróżnił się medialnie

---

⁷³³ X.K. Баранов, *Арабско-русский словарь*, Изд-во Акад. наук СССР, Москва–Ленинград 1940–1946.

⁷³⁴ Otto Harrassowitz, Wiesbaden 1958.

⁷³⁵ Otto Harrassowitz, Wiesbaden 1959.

⁷³⁶ Za: https://www.goodreads.com/author/show/123927.Hans_Wehr [dostęp: 17.09.2022].

aktywnością światopoglądową, poza tym prace nad słownikiem finansowały władze III Rzeszy dla swoich celów ideologicznych, stąd w okresie denazyfikacji w Niemczech autor był osobą niechętnie widzianą. W 1961 r. ukazało się angielskie, poszerzone i poprawione, wydanie słownika (1952) wraz z suplementem (1959): *The Dictionary of Modern Written Arabic. Arabic-English dictionary* Hansa Wehra pod redakcją J. Milтона Cowana⁷³⁷.

W 1959 r. ukazał się niewielki słownik Krasnowskiego i Il-Farchiego: *Russko-arabskij słowar*⁷³⁸ – podręczny z założenia, z zasobem słownictwa (8000 słów) tematycznie dotyczącym życia codziennego, podróży i turystyki; hasła uzupełniono przykładami frazeologii. Studenci chętnie zabierali ten słownik, wyjeżdżając na stypendia, aczkolwiek na miejscu on nie do końca się sprawdzał.

W 1964 r. wyszło pierwsze wydanie rosyjsko-arabskiego słownika (*Słowar' russko-arabskij*)⁷³⁹ G.Sz. Szarbatowa, który zawierał ok. 16 tys. słów i przeznaczony był przede wszystkim dla Arabów uczących się j. rosyjskiego (zawierał np. krótki opis fonetyki i morfologii j. ros.), a w 1981 r. – *Arabsko-russkij učebynyj słowar*⁷⁴⁰ tego samego autora, przeznaczony dla tego samego odbiorcy, zawierający ok. 9800 słów arabskich i 26 frazeologizmów. Oba słowniki kupowane były przez polskich studentów właściwie przez pomyłkę – dopiero po zakupie zauważało się inne ich przeznaczenie i wynikające z tego ograniczenia. W bibliotece arabistyki UW znajdowało się kilka jego egzemplarzy.

W 1964 r. ukazało się pierwsze wydanie słownika niemiecko-arabskiego G. Krahl⁷⁴¹, bardzo popularnego wśród niemieckojęzycznych studentów. Słownik miał wiele wydań, a od 1984 r. współpracował nad nim Mohamed Gharieb. W 1986 r. ukazało się jego szóste wydanie. Słownik w kilku egzemplarzach znajdował się w bibliotece warszawskiej arabistyki, ale wraz ze zmniejszającą się liczbą studentów władających niemieckim zainteresowanie nim spadało. Najwięcej egzemplarzy pochodziło z wydań w latach 70.

Chociaż istniało duże zapotrzebowanie na słowniki wojskowe i technologiczne związane z obronnością, dostęp do nich był utrudniony. W 1965 r. wydano

⁷³⁷ *The Dictionary of Modern Written Arabic*, red. H. Wehr, J. Milton Cowan, Otto Harrassowitz, Wiesbaden 1961.

⁷³⁸ В.Н. Красновский, Т.А. Иль-Фархи, *Русско-арабский словарь*, Государственное издательство иностранных и национальных словарей, Москва 1959.

⁷³⁹ Г.Ш. Шарбатов, *Русско-арабский словарь*, Советская Энциклопедия, Москва 1964.

⁷⁴⁰ Г.Ш. Шарбатов, *Арабско-русский учебный словарь, часть 1–2*, Русский язык, Москва 1981.

⁷⁴¹ G. Krahl, *Deutsch-arabisches Wörterbuch*, VEB Verlag Enzyklopädie, Leipzig 1964.

*Arabsko-russkij i russko-arabskij wojennyj słowar*⁷⁴² I.S. Daniłowa. Arabsko-rosyjska część słownika zawiera około 20 tys. słów, terminów i frazeologizmów dotyczących organizacji, sprzętu, sztuki operacyjnej i strategii wszystkich rodzajów sił zbrojnych. Po arabsko-rosyjskiej umieszczono skróty używane w literaturze wojskowej w języku arabskim. Następnie znajduje się część rosyjsko-arabska, która zawiera około 4000 podstawowych terminów i zwrotów wojskowych. Słownik znajdował się w bibliotece arabistyki UW.

W 1967 r. ukazało się pierwsze z wielu wydań słownika rosyjsko-arabskiego Borisowa: *Русско-арабский словарь*⁷⁴³, który później był wielokrotnie wznawiany, a w 1993 r. (i późniejsze edycje) – został odnowiony, zmieniono i poszerzono słownictwo. Bardzo przydatny – ze świetnym doborem leksyki i frazeologii – w latach 70. był podstawowym słownikiem rosyjsko-arabskim mniej zamożnych studentów arabistyki. W tym samym roku ukazał się w Libanie najpopularniejszy wśród studentów lat 80. i powszechnie lubiany słownik arabsko-angielski, *Al-Mawrid*⁷⁴⁴, który był marzeniem większości wspomnianych studentów, ale nie był oficjalnie sprowadzany do Polski, więc posiadali go tylko ci, którzy mieli dostęp do „prywatnego importu”. Zawiera ok. 67 tys. haseł ułożonych w porządku alfabetycznym i liczy prawie 1300 stron (wyd. 1 – 1256 ss.). Wyszła też jego wersja kieszonkowa, *Al Mawrid Al-Qareeb Pocket Dictionary*, okrojona do 38 tys. haseł (leksykograficznych i frazeologicznych), ale do naszych zasobów nie dotarła.

W okresie 1967–1981 ukazywał się potężny wielojęzyczny słownik Régis Blachère’a, początkowo komplet liczył trzy tomy (łącznie 2287 ss.), ale w 1981 r. doszedł t. 4:

R. Blachère, M. Chouémi, C. Denizeau, *Dictionnaire arabe-français-anglais. Langue classique et moderne (Arabic-French-English dictionary)*, Centre de Lexicographie Arabe, G.-P. Maisonneuve et Larose, Paris (komplet 3-tomowy 1964/1967?–1976):

- T. 1: C. Denizeau, R. Blachere, M. Chouemi, G.-P. Maisonneuve et Larose, Paris 1964/7?.
- T. 2: C. Denizeau, R. Blachere, M. Chouemi, G.-P. Maisonneuve et Larose, Paris 1970.

⁷⁴² И.С. Данилов, *Арабско-русский и русско-арабский военный словарь*, Военное издательство Министерства обороны СССР, Москва 1965.

⁷⁴³ В.М. Борисов, *Русско-арабский словарь*, Советская Энциклопедия, Москва 1967.

⁷⁴⁴ M. Baalbaki, *Al-Mawrid, A Modern English-Arabic Dictionary*, Dar Al-Ilm Lill Malayeen, Beirut 1967.

- T. 3: C. Denizeau, R. Blachere, M. Chouemi, G.-P. Maisonneuve et Larose, Paris 1976.
- T. 4: M. Chouemi, Ch. Pellat, G.-P. Maisonneuve et Larose, Paris 1981.

Jak widać, właściwie słownik był rezultatem pracy zespołowej, ale inicjatorem był R. Blachère (1900–1973), francuski orientalista i tłumacz Koranu, stąd powszechna nazwa – Słownik Blachère’a. Wspomina o nim, jako narzędziu pracy, w swojej relacji K. Skarżyńska-Bocheńska.

W latach 1970–1992 w ZSRR ukazało się (i było wznawianych) kilka kieszonkowych słowników (w obie strony), m.in. *Kieszonkowy słownik arabsko-rosyjski*⁷⁴⁵ (640 ss. i 9000 haseł) – niewielki, ale bardzo przydatny w krajach arabskich słownik, którego zasoby koncentrowały się na sprawach codziennych, życiowych, zawierający listę nazw geograficznych. W 1974 r. ukazał się podobny słownik⁷⁴⁶ Szarbatowa i zespołu, jego zasób liczył 10 tys. haseł. Tu jednak słownictwo było silniej upolitycznione, znajdowały się np. nazwy wszystkich narodów świata, organizacji społecznych etc. W 1992 r. wyszedł kolejny kieszonkowy słownik rosyjsko-arabski⁷⁴⁷, liczył 561 stron i 11 tys. haseł. Wszystkie trzy miały podobny tematycznie zasób słownictwa, niezbyt dostosowany do życia w krajach arabskich – zawierały zbyt dużo leksyki, której zwykle się nie używa, z wyjątkiem mediów w czasach socjalizmu. Wszystkie trzy były reprezentowane w bibliotekach arabistyki, chociaż w nielicznych egzemplarzach.

W 1972 r. ukazało się pierwsze wydanie opasłego słownika N.S. Doniacha *The Oxford English-Arabic Dictionary of Current Usage*⁷⁴⁸, który liczy 1392 stron, a jego zasób zawiera też pewne warianty dialektalne. Jeden egzemplarz znalazł się w bibliotece IFO UJ w Krakowie.

W latach 70., kiedy do Polski napływało coraz więcej studentów arabskich, którzy przed rozpoczęciem studiów zazwyczaj uczyli się języka w Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców Uniwersytetu Łódzkiego w Łodzi⁷⁴⁹, na ich potrzeby drukowano w niewielkich nakładach skrypty i materiały dydaktyczne, m.in. *Słownik fizyczny*

⁷⁴⁵ В.М. Белкин, *Арабско-русский карманный словарь*, Советская энциклопедия, Москва 1970.

⁷⁴⁶ Г.Ш. Шарбагов, *Словарь русско-арабский*, Русский язык, Москва 1974.

⁷⁴⁷ В.Н. Красновский, Г.Ш. Шарбагов, *Карманный русско-арабский словарь*, Москва 1992.

⁷⁴⁸ N.S. Doniach, *The Oxford English-Arabic Dictionary of Current Usage*, Clarendon Press, Oksford 1972.

⁷⁴⁹ Działa od 1952. Szerzej patrz: D. Wielkiewicz-Jaźmużna, *Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców Uniwersytetu Łódzkiego w latach 1952–2002*, „Acta Universitatis Lodzianensis, Kształcenie polonistyczne cudzoziemców” 2008, nr 15, s. 73–74.

*polsko-arabski*⁷⁵⁰, *Mały słownik polsko-arabski*⁷⁵¹, *Słownik polsko-arabski do ćwiczeń w pisaniu*⁷⁵², oraz słowniki do konkretnych podręczników używanych przez słuchaczy tego Studium, m.in. *Słownik polsko-arabski do skryptu* K. Dudzianki, H. Olaczek, E. Wróblewskiej *Język polski. Kurs podstawowy dla słuchaczy Studium* (1983). Książki te prawie nie były dostępne poza Studium, jednak trafiły co najmniej na arabistykę warszawską wraz z przybywającymi do Warszawy absolwentami łódzkiej szkoły, studentami arabskimi, którzy rozpoczęli i kontynuowali studia w Warszawie albo odwiedzali tutejszych kolegów.

W 1960 r. ukazał się w Kairze obszerny *Niemiecko-arabski słownik techniczny*⁷⁵³, ale najprawdopodobniej w ogóle nie dotarł na arabystyki. W latach 1974(?)–1981(?) w NRD, w Lipsku wydano całą serię wielojęzycznych (angielsko-francusko-niemiecko-arabskich) słowników technicznych, która była prawdopodobnie adaptowanym przedrukiem egipskich arabskich słowników technicznych autorstwa prof. dra inż. Hassana Mar'iego.

Seria ta oficjalnie liczyła dziewięć tomów:

- T. 1. Textile Industry.
- T. 2. Automotive Engineering.
- T. 3. Electrical Engineering.
- T. 4. Architecture and Building.
- T. 5. Metal Forming.
- T. 6. Machine Tools.
- T. 7. Refrigeration and Air Conditioning.
- T. 8. Chemical Technology.
- T. 9. Agricultural Engineering.

Ich tłumaczem był Herbert Liebscher. Publikowały je, jako wydawnictwa, równocześnie Edition Leipzig i Al-Ahram Cairo. Zestaw tych słowników znajduje się w bibliotece arabistyki warszawskiej. Ze słownikami tymi łączy się wiele nieścisłości bibliograficznych – co najmniej dwa nie mają daty wydania, a pierwszy datowany podaje 1973 r. jako początek serii, a nie 1974; pisownia nazwisk autorów jest, delikatnie mówiąc, przypadkowa (ten sam autor notowany jest pod różnymi rodzajami

⁷⁵⁰ M. Mazerant, *Słownik fizyczny polsko-arabski*, WUŁ, Łódź 1973, nakład 1500 egzemplarzy (wyd. 2, 1982, nakład 500 egzemplarzy; wyd. 3, 1983; wyd. 4, 1985).

⁷⁵¹ T. Jeromin, *Mały słownik polsko-arabski. Dla użytku studentów Studium*, WUŁ, Łódź 1971.

⁷⁵² T. Jeromin, *Słownik polsko-arabski do ćwiczeń w pisaniu*, w 2 częściach, WUŁ, Łódź 1973.

⁷⁵³ W. Fanous, *Deutsch-Arabisches technisches Wörterbuch*, The New Publications, Kair 1960.

transkrypcji) i poza tym oficjalnie dziewięćdziesięciowa seria „nieco” się rozrosła: liczy (co najmniej) 18 woluminów i wydawana była do 1985 r., a nie do 1981 r., a mianowicie (w porządku chronologicznym):

Tabela 19. Wykaz woluminów niemieckiej serii wielojęzycznych słowników technicznych.

Tom	Tytuł	Redaktorzy	Rok wydania	Zasób
1	Technical dictionary: <i>Basic Technics</i>	A.M. Abd-El-Wahed	1973	1229 haset i 218 ilustracji oraz 8 tabel
2	Technical dictionary: <i>Iron and steel industry</i>	M. Abd al-Aziz Khat-tab, A. Abd al-Wahid	1974	1254 haset i 312 ilustracji oraz 12 tabel
3	Technical dictionary: <i>Technical Chemistry</i>	A. Abd-el-Wahed, U. Hansel	1974	1472 haset i 198 ilustracji oraz 3 tabele
4	Technical dictionary: <i>Textile industry</i>	A.M. Sabrie, R.S. Scharaf, A.M. 'Abd-al-Wahid	1975	1508 haset i 164 ilustracji
5	Technical dictionary: <i>Electrical Engineering</i>	B.M. Nassar; A.M. Shafi'i, A. M. Abd-el-Wahed	1975	b.d.
6	Technical dictionary: <i>Aeronautical engineering</i>	M. 'Abd-al-Mağid az-Zimaiti; A.M. Abd-al-Wahid; H. Liebscher	1976	1461 haset i 93 ilustracje oraz 7 tabel
7	Technical dictionary: <i>Agricultural Engineering</i>	M. Nassar, A.M. Abd-El-Wahed	1977	1370 haset i 200 ilustracji oraz 6 tabel
8	Technical dictionary: <i>Machine Tools</i>	A.M. Abd-El-Wahed	1977	1304 haset i 144 ilustracje
9	Technical dictionary: <i>Automotive Engineering</i>	A.M. Abd al-Wahid	1978	b.d.
10	Technical dictionary: <i>Refrigeration and cooling</i>	A.M. Abd al-Wahid, K. Birkner	1979	b.d.
11	Technical dictionary: <i>Plastics Technology</i>	H.Y. El-Desouki, A.M. Abd-El-Wahed	1980	b.d.
12	Technical dictionary: <i>Radio and Television</i>	A.M. Abd-El-Wahed	1980	1204 haset i 112 ilustracji
13	Technical dictionary: <i>Industrial Furnaces and Refractories</i>	A.M. Abd-El-Wahed	1981	b.d.
14	Technical dictionary: <i>Printing Techniques</i>	I. Shawki, dr M. Rashwan, A.M. Abd-El-Wahed	1981	1335 haset i 132 ilustracje oraz 6 tabel
15	Technical dictionary: <i>Welding Engineering</i>	A.M. Abd-El-Wahed	1982	1249 haset i 125 ilustracji oraz 10 tabel

16	Technical dictionary: <i>Telecommunication engineering</i>	A.M. El-Shafei, A.M. Abd-El-Wahed	1983	1472 haset i 167 ilustracji
17	Technical dictionary: <i>Architecture & Building Construction</i>	Prof. Dr T.A. Abd-El-Gawad, A.M. Abd-El-Wahed	1985	1319 haset i 236 ilustracji
18	Technical dictionary: <i>A Dictionary of Car Engineering</i>	B.M. Nassar, A.M. Abd-el-Wahed	b.d.	b.d.

W 1977 r. ukazało się pierwsze wydanie rosyjsko-arabskiego wyspecjalizowanego słownika medycznego autorstwa Arslaniana i Szubowa: *Russko-arabskij medicynskij słowar*⁷⁵⁴, który zawiera ok. 20 tys. terminów, w tym anatomicznych, dotyczących medycznego instrumentarium, jak też leksykę i frazeologię ze wszystkich dziedzin medycyny. Dobór terminologii do słownika przygotowały Akademe Języka Arabskiego w Kairze i Damaszku oraz Akademia Nauk Iraku. Swego czasu po jednym egzemplarzu znajdowało się w bibliotekach obu arabystyk. Słownik cieszył się dużym powodzeniem u nie-arabistów – kupowało go wielu lekarzy, którzy wyjeżdżali na kontrakty do któregoś z państw arabskich. Później ukazywały się inne słowniki medyczne (np. rosyjsko-łacińsko-arabski w 1992, a nawet rozmówki medyczne rosyjsko-arabskie), ale nie dotarły do bibliotek arabystyk w Polsce.

W 1984 r. wyszedł w ograniczonym nakładzie (praktycznie niedostępny dla postronnych) *Wojskowy słownik morski. Arabsko-polski. Polsko-arabski*⁷⁵⁵. Zebraniem i opracowaniem materiału w wersji polskiej kierowali Bronisław Szul i Józef Leszek Bukowski, redaktorem był Henryk Linka, a autorami materiału arabskiego J. Danecki, J. Kozłowska, E. Machut-Mendecka i A. Nazmi. Ta zbiorowa publikacja arabistów warszawskich ukazała się nakładem Wyższej Szkoły Marynarki Wojennej im. Bohaterów Westerplatte w Gdyni i liczyła stron 438 arabsko-polskich i 376 polsko-arabskich. Słownik zawierał ok. 7000 polskich i arabskich terminów morskich. Adresowany był głównie do studentów arabskich edukowanych w WSMW (wówczas przede wszystkim Libijczyków i Irakijczyków).

Słowniki rosyjskie miały bardzo szeroką gamę: m.in. w 1986 r. ukazał się *Słownik naukowy rosyjsko-arabski (nauki przyrodnicze)* [*Russko-arabskij słowar' po*

⁷⁵⁴ Г. Арсланян, Я. Шубов, *Русско-Арабский медицинский словарь*, Русский язык, Москва 1977.

⁷⁵⁵ *Wojskowy słownik morski. Arabsko-polski. Polsko-arabski*, red. H. Linka, Wyd. WSMW im. Bohaterów Westerplatte, Gdynia 1984.

jesti estwiennonaucznyj disciplinam]⁷⁵⁶ N.S. Kuzniecowa, liczył 224 stron i zawierał ok. 11 tys. terminów z minimalnego zakresu z fizyki, chemii, matematyki, geometrii wykreślnej, rysunku technicznego i biologii. Przeznaczony był dla studentów arabskich. Wśród studentów arabistyki nie cieszył się popularnością, bo nie wnosił wiedzy o j. arabskim, chyba tylko jeden egzemplarz znajdował się w bibliotece arabistyki warszawskiej.

W 1987 r. ukazał się jednotomowy ewenement: ilustrowany słownik rosyjsko-arabski dla studentów B.W. Romanowa: *Russko-arabskij uczebnyj słowar' s ilustracijami*⁷⁵⁷, ale był to już schyłek czasów PRL, poza tym studenci przestawiali się na inne języki jako nośniki podstaw wiedzy o arabskim i – na ile udało się ustalić – poza egzemplarzem bibliotecznym słownik ten nie znajdował się w podręcznych bibliotekach studentów-arabistów. Zawierał niewiele, ok. 5000 haseł i liczył 526 stron.

2.5.5. Podręczniki inne i skrypty do nauki języka arabskiego

CHRESTOMATIE I WYPISY

Najstarsza z będących w użyciu w okresie PRL pochodziła z 1911 r. – to E. Hardera *Arabische Chrestomathie: ausgewählte Lesestücke arabischer Prosaschriftsteller nebst einem Anhang, einige Proben altarabischer Poesie enthaltend; mit vollständigem Glossar*⁷⁵⁸, objętościowa, ponad pół tysiąca stron. Dostępna była w bibliotekach obu arabystyk, na UJ i UW. Kolejna, z tego samego roku – Augusta Fischera *Arabische Chrestomathie aus Prosaschriftstellern*⁷⁵⁹, na arabistyce najwięcej jej egzemplarzy pochodziło z wydań po 1948 r., a praca była tak popularna, że wznawiana była ostatni (znany autorowi niniejszej pracy) raz w 2018 r. (wydania: 1 – 1911, 2 – 1913, 4 – 1928, 5 – 1948, 6 – 1953, 8 – 1964, 9 – 1966, 1988, 2008, 2018).

Pierwsza polska chrestomatia do nauczania literatury arabskiej została opracowana przez ówczesnego dra T. Lewickiego i o zbliżającym się jej ukazaniu się drukiem było wiadomo już pół roku wcześniej, kiedy w sprawozdaniu z działalności Katedry Filologii

⁷⁵⁶ H.C. Кузнецов et al., *Русско-арабский словарь по естественнонаучным дисциплинам*, Русский язык, Москва 1986.

⁷⁵⁷ B.W. Романов, *Русско-арабский учебный словарь с иллюстрациями*, Русский язык, Москва 1987.

⁷⁵⁸ E. Harder, *Arabische Chrestomathie: ausgewählte Lesestücke arabischer Prosaschriftsteller nebst einem Anhang, einige Proben altarabischer Poesie enthaltend; mit vollständigem Glossar*, Groos, Heidelberg 1911.

⁷⁵⁹ A. Fischer, *Arabische Chrestomathie aus Prosaschriftstellern*, wyd. 5, w 2 tomach, O. Harrasowitz, 1948.

Orientalnej za rok szkolny 1952/53 T. Lewicki poinformował, że „oddał do produkcji wypisy arabskie ze słownikiem arabsko-polskim, przeznaczone dla studentów I i II roku”⁷⁶⁰. Chrestomatia doczekała się po prawie 20 latach wznowienia: mowa o *Wypisach do nauki języka arabskiego*⁷⁶¹. Wydanie drugie ukazało się w Wydawnictwie Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie w 1973 r. i miało nakład 150 + 22 egzemplarze⁷⁶². Skrypt zawiera wybór tekstów do nauki języka arabskiego dla studentów I, II i III roku filologii orientalnej. Składa się z dwóch części: pierwszą są łatwe opowiadania w prostym i zbliżonym do języka mówionego języku literackim. O podręczniku wspomniał J. Reychman w swoim podsumowaniu *Uniwersyteckie skrypty orientalistyczne*⁷⁶³.

Drugi ośrodek arabistyczny w Polsce nie pozostał w tyle i w latach 1965–1971 ukazywały się kolejno cztery woluminy *Wypisów z literatury arabskiej* w redakcji J. Bielawskiego i innych, ułożone chronologiczno-geograficznie (chronotopowo), przedstawiające dorobek literacki i język określonych epok: w części pierwszej literaturę staroarabską i z czasów Omajjadów, w drugiej – Abbasydów, trzeciej – Arabskiej Hiszpanii (Andaluzji) i w czwartej – współczesnej nowelistyki egipskiej⁷⁶⁴.

Ośrodek krakowski jako pierwszy położył duży nacisk również na badanie i nauczanie dialektów języka arabskiego, właśnie tutaj opracowano pierwszą i, jak się wydaje, jedyną chrestomatię do arabskich tekstów dialektycznych. Zadania tego podjął się T. Lewicki: *Materiały pomocnicze do nauki języka arabskiego: arabskie teksty dialektyczne*, cz. 1⁷⁶⁵ (1972). Wznowiono skrypt w 1980 r.⁷⁶⁶ W 1978 r. ukazała się nowa, niemiecka, prawie 300-stronicowa chrestomatia: *Chrestomathie der modernen*

⁷⁶⁰ AUJ, WFlg 14, Sprawozdania KFO 1952–53, Katedra Filologii Orientalnej UJ w Krakowie, 26.06.1953, Sprawozdanie z działalności KFO UJ za rok szkolny 1952/53.

⁷⁶¹ T. Lewicki, *Wypisy do nauki języka arabskiego*, Skrypty dla Szkół Wyższych UJ, PWN, 1954. Następne wydanie (drugie) ukazało się w Krakowie w 1973 nakładem WUJ.

⁷⁶² Egzemplarze obowiązkowe, dla bibliotek.

⁷⁶³ J. Reychman, *Uniwersyteckie skrypty orientalistyczne...*, s. 79–80.

⁷⁶⁴ *Wypisy z literatury arabskiej*, cz. 1: *Poezja staroarabska i literatura okresu Omajjadów*, red. H. Mukarkar, J. Bielawski, WUW, Warszawa 1965; cz. 2: *Poezja i proza złotego wieku Abbasydów*, red. H. Mukarkar, J. Bielawski, WUW, Warszawa 1966; cz. 3: *Literatura arabsko-hiszpańska: poezja i proza arabskiej Hiszpanii – Andaluzji*, red. H. Mukarkar, J. Bielawski, WUW, Warszawa 1968; cz. 4: *Nowa literatura arabska: współczesna nowela w Egipcie*, red. J. Bielawski, H. Al-Dżamali, WUW, Warszawa 1971.

⁷⁶⁵ T. Lewicki, *Materiały pomocnicze do nauki języka arabskiego: arabskie teksty dialektyczne*, cz. 1, WUJ, Kraków 1972.

⁷⁶⁶ T. Lewicki, *Materiały pomocnicze do nauki języka arabskiego: arabskie teksty dialektyczne*, cz. 1, wyd. 2, WUJ, Kraków 1980.

*arabischen Prosaliteratur*⁷⁶⁷ Manfreda Fleischhammera i Wiebke Walther, znanych literaturoznawców niemieckich z NRD; kilka egzemplarzy trafiło do bibliotek arabi-stycznych. W 1982 r., odpowiadając na zapotrzebowanie rzesz tłumaczy pracujących na kontraktach, na UJ ukazał się skrypt *Chrestomatia arabskich tekstów specjalistycznych*⁷⁶⁸ autorstwa arabistów z UJ A. Czapkiewicza i E. Górskiej, liczący 261 stron. Recenzentami pracy byli J. Bielawski i T. Lewicki.

2.5.6. Pozostałe (przykładowe) podręczniki arabistyczne

HISTORIA

W 1969 r. wyszedł drukiem przekład na j. polski fundamentalnej swego czasu pracy K. Hittiego *Dzieje Arabów*⁷⁶⁹ – w tłumaczeniu arabistów: W. Dembskiego, E. Szymańskiego i praktycznie znającej świat arabski Marii Skuratowicz. Oryginał – *History of the Arabs. From the Earliest Times to the Present*⁷⁷⁰ – opublikowano po raz pierwszy w 1938 r. i liczył 767 stron, zaś w połowie lat 70. opublikowano inny przekład podręcznika do historii: *Historia krajów arabskich 1917–1966*⁷⁷¹ w redakcji D.R. Woblikowa et al. Ta obszerna (685 ss.) praca była ewenementem, bo w tych latach już raczej nie tłumaczono podręczników uniwersyteckich z rosyjskiego, a wg recenzji W.I. Kisielowa:

Historia krajów arabskich we współczesnych czasach jest historią heroicznej walki mas tych krajów o wyzwolenie narodowe i niepodległość. Jest, zatem całkiem logiczne, że relacja narodowego ruchu wyzwolenia narodów arabskich zajmuje centralne miejsce w książce. Temat ten jest niejako rdzeniem wszystkich części pracy⁷⁷².

⁷⁶⁷ M. Fleischhammer, W. Wiebke, *Chrestomathie der modernen arabischen Prosaliteratur*, VEB Verlag Enzyklopädie, Leipzig 1978.

⁷⁶⁸ A. Czapkiewicz, E. Górka, *Chrestomatia arabskich tekstów specjalistycznych: materiały pomocnicze do praktycznej nauki języka*, WUJ, Kraków 1982.

⁷⁶⁹ Ph.K. Hitti, *Dzieje Arabów*, przeł. W. Dembski, M. Skuratowicz, E. Szymański, PWN, Warszawa 1969.

⁷⁷⁰ Ph.K. Hitti, *History of the Arabs. From the Earliest Times to the Present*, Macmillan & Co Ltd, New York 1938 (wyd. 4, 1949).

⁷⁷¹ *Historia krajów arabskich 1917–1966*, red. D.R. Woblikow et al., tł. W. Głuchowski, B. i T. Kulikowscy, KiW, Warszawa 1974 (oryginał: *Новейшая история арабских стран (1917–1966)*, red. Д.Р. Вобликов et al., Изд-во «Наука», Moskwa 1967).

⁷⁷² В.И. Киселев, recenzja, „Вопросы Истории” 1969, nr 7, s. 170–174.

W 1978 r. wyszła biografia Muhammada Ali⁷⁷³ pióra Barbary Stępniewskiej-Holzer, a rok później praca dotycząca początków państw arabskich Donalda Briana Doe *Południowa Arabia*⁷⁷⁴. W 1988 r. ukazała się drukiem *Historia świata arabskiego: okres osmański 1516–1920* Danuty Madeyskiej⁷⁷⁵ będąca na arabystyce UW podstawowym podręcznikiem do historii tego okresu przez wiele lat. Następne prace prof. D. Madeyskiej ukazały się już po badanym okresie.

GEOGRAFIA REGIONALNA I KRAJOZNAWSTWO

W 1935 r. wydano Stefana Przeworskiego *Azję Zachodnią*⁷⁷⁶, książka ukazała się w serii Wielka Geografja Powszechna. Seria ta była wydawnictwem zbiorowym – „w opracowaniu najwybitniejszych geografów profesorów uniwersytetów polskich”, ilustrowanym. *Azja Zachodnia* miała 255 ilustracji czarno-białych i cztery barwne tabele, opracował ją Tadeusz Dybczyński. Autor, dr S. Przeworski, był przed wojną docentem Uniwersytetu im. J. Piłsudskiego w Warszawie, orientalistą (iranistą i hetytologiem), archeologiem. Zginął rozstrzelany w Palmirach w 1939 r. Po wojnie, w dowód pamięci, wydrukowano w 1 tomie *Szkiców z dziejów orientalistyki polskiej* (PWN, Warszawa 1957) jego artykuł *Z polskich badań naukowych w Azji Zachodniej*. Wymieniony wyżej tytuł pojawia się we wspomnieniach z okresu lat 1946–1948 Cz. Szrednickiego, orientalisty i prawnika z UJ, jako jedyny podręcznik do geografii regionu w Seminarium Filologii Orientalnej UJ tych lat.

W 1947 r. w serii Wielkie Ośrodki Najstarszej Kultury (jako t. 13) ukazała się książeczka, właściwie zeszyt (20 ss.), autorstwa Bohdana Baranowskiego (1915–1993) *Arabowie i państwo arabskie*⁷⁷⁷. Był to zbiór esejów (o symbolicznych objętościach) na tytułowy temat, głównie zawierał informacje historyczne. B. Baranowski, członek PTO, w 1950 r. opublikował (pod egidą Towarzystwa Naukowego Łódzkiego) monografię *Znajomość Wschodu w dawnej Polsce do XVIII wieku*.

---

⁷⁷³ B. Stępniewska-Holzer, *Muhammad Ali. Narodziny nowoczesnego państwa egipskiego*, Ossolineum, Wrocław 1978.

⁷⁷⁴ D.B. Doe, *Południowa Arabia*, Wyd. Art. i Film., Warszawa 1979.

⁷⁷⁵ D. Madeyska, *Historia świata arabskiego: okres osmański 1516–1920*, WUW, Warszawa 1988.

⁷⁷⁶ S. Przeworski, *Azja Zachodnia...*, s. 285.

⁷⁷⁷ B. Baranowski, *Arabowie i państwo arabskie*, S. W. Czytelnik/ Wiedza Powszechna, Katowice 1947.

W 1963 r. ukazała się – przez długie lata jedyna taka pozycja o charakterze kompendium – krajoznawcza encyklopedia *Arabski Wschód: historia – gospodarka – polityka*⁷⁷⁸ autorstwa ukrywającego się pod pseudonimem „Marek Gdański” Marka Thee, niesłychanie barwnej postaci, orientalisty godnego oddzielnego opracowania, wówczas jeszcze etatowego pracownika PISM w Warszawie. Była to publikacja obszerna (prawie 700 ss.), wyczerpująca, zaopatrzona w mapy. Znajdowała się w obu bibliotekach arabistyk i wymieniano ją jako lekturę obowiązkową w proseminariach czy podczas zajęć o charakterze krajoznawczym.

W 1969 r. wyszła drukiem praca o Algierii pracownika Zakładu Nauk Ekonomicznych PAN J. Lindnera *Problemy uprzemysłowienia Algierii*⁷⁷⁹, książka liczyła 267 stron. Również w 1969 r. opublikowano monografię *Rolnictwo Zjednoczonej Republiki Arabskiej*⁷⁸⁰ Mieczysława Adamowicza, wydaną pod egidą Zakładu Badań Rolnictwa Krajów Rozwijających się Katedry Polityki Agrarnej Wydziału Ekonomiczno-Rolniczego SGGW.

W tym samym roku ukazała się książka o Libanie autorstwa wykładowcy i lektora j. arabskiego na UW W. Skuratowicza *Liban*⁷⁸¹, o objętości 201 stron, będąca raczej przewodnikiem turystycznym i zawierająca mały rozdział o historii i aktualnych problemach tego śródziemnomorskiego państwa. O Libanie – tamtejszych stosunkach politycznych i jego systemie władzy, konfliktach etniczno-religijnych – opowiadała wydana w 1983 r. książka *Liban i jego problemy*⁷⁸². Publikacja została wydana przez WMON, ale pod egidą PISM, liczyła 272 strony i zaopatrzona była w bibliografię. Biografię słynnego przywódcy Abd el-Kadera autorstwa Aleksandry Heleny Kasznik-Christian wydano drukiem w 1977 r.

Wiele publikacji dotyczących krajoznawczych, ekonomiczno-społecznych czy nawet polityczno-ideologicznych kwestii związanych z różnymi państwami regionu bliskowschodniego publikowali pracownicy Instytutu Afrykanistycznego, i były one interesującym dopełnieniem wiedzy zdobytej na studiach przez arabistów, np. wydana w 1978 r. praca Krystiana Seiberta *Urbanizacja Syrii: przykład specyficznych*

⁷⁷⁸ M. Gdański (właśc. Marek Thee), *Arabski Wschód: historia – gospodarka – polityka*, KiW, Warszawa 1963 [copyright 1962].

⁷⁷⁹ J. Lindner, *Problemy uprzemysłowienia Algierii*, PWN, Warszawa 1969.

⁷⁸⁰ M. Adamowicz, *Rolnictwo Zjednoczonej Republiki Arabskiej*, Zakład Wydawnictw CRS, Warszawa 1969.

⁷⁸¹ W. Skuratowicz, *Liban*, PWN, Warszawa 1969.

⁷⁸² T. Wujek, G. i P. Wujek, *Liban i jego problemy*, Wyd. MON, Warszawa 1983.

*determinant rozwojowych miast arabskich*⁷⁸³. W późniejszym okresie podstawową pozycją był podręcznik wykładowczyni tejże geografii na arabistycie UW Ewy Sulejczak i Janusza Gudowskiego *Podstawy geografii społecznej i gospodarczej krajów arabskich*⁷⁸⁴, zwarte kompendium o objętości 120 stron.

Podobnie Zakład Krajów Pozaeuropejskich PAN (i jego wcześniejsze formy) produkował literaturę także – oprócz ściśle arabistycznej – krajoznawczą, wiele publikacji o tym charakterze napisał prof. J. Zdanowski, np. *Czynniki integracji społecznej Kuwejtu w okresie przednaftowym*⁷⁸⁵ z 1990 r. czy *Początki państwowości Kuwejtu 1896–1904 z 1991 r.*⁷⁸⁶ oraz – jako współautor z innymi pracownikami z tego samego Zakładu – *Zarys historii i przemian społeczno-ekonomicznych Kuwejtu*⁷⁸⁷ (z G. Kończykiem) z 1989 r. i z B. Iwasiów-Pardus i G. Kończykiem *Problemy Bliskiego i Środkowego Wschodu (1991)*⁷⁸⁸.

LITERATURA PODRÓŻNICZO-KRAJOZNAWCZA

W tamtym okresie literatura podróżnicza była ważnym źródłem wiedzy o życiu codziennym i rzeczywistości państw arabskich, przekazującym obserwacje z życia wzięte, intrygujące i inspirujące dla studentów arabistyki. Zresztą w wielu bibliotekach pracowników naukowych i naukowo-technicznych arabistyk można było znaleźć wymienione niżej książki, a nawet całe serie wydawnicze.

Od 1956 r. ukazywała się seria *Naokoło Świata* wydawana przez blisko 40 lat przez Wydawnictwo Iskry, z charakterystyczną białą obwolutą z kolorowym paskiem i logiem serii – globusem (projekt Janusza Grabiańskiego). Wydano blisko 200 tytułów, w tym wiele o Bliskim Wschodzie. Jako że wyjazdy zagraniczne w okresie PRL były niesłychanie rzadkie, seria cieszyła się wielką popularnością. Przestała się ukazywać w połowie lat 90. Do popularnych „arabskich” tytułów należały m.in.:

---

⁷⁸³ K Seibert., *Urbanizacja Syrii: przykład specyficznych determinant rozwojowych miast arabskich*, WUW, Warszawa 1978.

⁷⁸⁴ E. Sulejczak, J. Gudowski, *Podstawy geografii społecznej i gospodarczej krajów arabskich*, WUW, Warszawa 1987.

⁷⁸⁵ J. Zdanowski, *Czynniki integracji społecznej Kuwejtu w okresie przednaftowym*, Zakład Krajów Pozaeuropejskich PAN, Warszawa 1990.

⁷⁸⁶ J. Zdanowski, *Początki państwowości Kuwejtu 1896–1904*, Zakład Krajów Pozaeuropejskich PAN & Semper, Warszawa 1991.

⁷⁸⁷ G. Kończyk, J. Zdanowski, *Zarys historii i przemian społeczno-ekonomicznych Kuwejtu*, Ossolineum, Wrocław 1989.

⁷⁸⁸ B. Iwasiów-Pardus, G. Kończyk, J. Zdanowski, *Problemy Bliskiego i Środkowego Wschodu*, Zakład Krajów Pozaeuropejskich PAN, Warszawa 1991.

- C. Louis, J. Petit, *Tefedest* (1957);
- O. Budrewicz, *Sygnaly z trzech kontynentów* (1957);
- C. Fayein, *Al Hakima* (1957 i 1959);
- J. Knothe, *Niedaleko Damaszku* (1961);
- J. Lichodziejewski, *Piaskiem w oczy* (1964);
- B. Szczygieł, *Tubib wśród nomadów* (1966);
- I. Diq, *Chłopięce lata Beduina* (1971);
- A. Kryński, *Droga do El-Faszer* (1971);
- E. Szumańska, *Tunes, Tunes* (1979);
- C. Fayein, *Szczęśliwa Arabia* (1986).

Wydawnictwo Iskry publikowało też inną serię podróżniczo-turystyczno-krajoznawczą, ABC Stolic Świata – publicystyczno-reportażowe monografie stolic państw świata – w której ukazało się kilka pozycji o państwach arabskich, m.in. w 1987 r. Jerzego Samusika *Trypoliskie ABC*⁷⁸⁹, o objętości 254 stron. Zwykle te monografie zawierały szkic historii kraju, dzieje najnowsze i sporo treści opisowo-podróżniczej różnych regionów państwa, nie tylko samej stolicy. Często zawierały też dane etnograficzne czy dotyczące kultury i religii danego kraju i jego mieszkańców.

Podobnego typu „reportaże” Polaków pracujących lub przebywających długo w różnych państwach Bliskiego Wschodu ukazywały się i poza tymi seriami oraz w innych wydawnictwach (np. kapitana W. Milenuszki *Kapitanowie na piasku*⁷⁹⁰).

KULTURA. LITERATURA ARABSKA

W 1952 r. wyszło polskie tłumaczenie książki Ignacego Kraczkowskiego *Nad arabskimi rękopisami. Kartki ze wspomnień o księgach i ludziach*⁷⁹¹, którą można traktować jako podręcznik – wstęp do kultury i literatury Arabów.

Pierwsze powojenne syntetyczne opracowanie dziejów literatury arabskiej ukazało się w 1968 r. – była to *Historia literatury arabskiej. Zarys*⁷⁹² J. Bielawskiego licząca 537 stron, z 49 ilustracjami w tekście, bibliografią, indeksem autorów i tytułów dzieł, czyli zaopatrzona w aparat naukowy i dydaktyczny.

⁷⁸⁹ J. Samusik, *Trypoliskie ABC*, Iskry, Warszawa 1987.

⁷⁹⁰ W.Z. Milenuszkin, *Kapitanowie na piasku*, Wydawnictwo Morskie, Gdańsk 1969.

⁷⁹¹ I.J. Kraczkowski, *Nad arabskimi rękopisami. Kartki ze wspomnień o księgach i ludziach*, PWN, Warszawa 1952.

⁷⁹² J. Bielawski, *Historia literatury arabskiej. Zarys*, Ossolineum, Wrocław 1968.

W 1978 r. drukiem wyszedł t. 1 historii współczesnej literatury arabskiej dedykowany literaturze Maszreku⁷⁹³ autorstwa zespołu arabistów warszawskich, o objętości 726 stron, popularnie nazywany przez studentów arabistyki „cegłą”. Praca dawała pełny obraz literatury pięknej arabskiego Orientu od XIX w. do lat 70. wieku XX. Wykład poprzedzony został obszernym wstępem historycznym wprowadzającym czytelnika w specyfikę literatury świata arabskiego. Mniej więcej dekadę później opublikowano drugą część historii współczesnej literatury świata arabskiego, poświęconą literaturze współczesnej Maghrebu⁷⁹⁴, również zespołowego autorstwa arabistów z UW. Ponieważ wolumin liczył 672 stron, był nazywany „cegłą dwa”.

W 1971 r. wyszło kompendium wiedzy o kulturze arabskiej – *Mały Słownik Kultury Świata Arabskiego*⁷⁹⁵ (red. J. Gałuszka, red. nauk. J. Bielawski, autorzy haseł: J. Bielawski, F. Bocheński, L. Dąbrowski, J. Jasińska, S. Kacieszczenko-Book, D. Madeyska, J. Pacholczyk, K. Skarżyńska-Bocheńska, K. Sidor⁷⁹⁶, W. Skuratowicz, J. Stępiński, E. Szymański, W. Tyloch). Prawie 600-stronicowe dzieło zbiorowe arabistów warszawskich (i semitysty W. Tylocha) miało

dostarczyć czytelnikowi polskiemu w sposób kompetentny, a jednocześnie jak najbardziej przystępny najważniejszych wiadomości z różnych dziedzin kultury arabskiej. Słownik ma dać przegląd wielkiej przeszłości Arabów oraz współczesnego życia świata arabskiego. Składa się on z ok. 1080 haseł, w układzie alfabetycznym. Drugą część słownika stanowią artykuły, które w szerszym, aczkolwiek syntetycznym ujęciu, omawiają kolejno: historię, język, metrykę, retorykę, literaturę, naukę, filozofię i sztukę arabską⁷⁹⁷.

Andrzej Dziubiński w recenzji tak scharakteryzował *Słownik*: „[...] jest dziełem skromnym, ale ambitnym i 1000 znajdujących się w nim haseł oraz artykuły

⁷⁹³ J. Bielawski, K. Skarżyńska-Bocheńska, J. Jasińska, *Nowa i współczesna literatura arabska 19 i 20 w. Literatura arabskiego Wschodu*, PWN, Warszawa 1978.

⁷⁹⁴ J. Bielawski, J. Kozłowska, E. Machut-Mendecka, K. Skarżyńska-Bocheńska, *Nowa i współczesna literatura arabska 19 i 20 w. Literatura Arabskiego Maghrebu*, PWN, Warszawa 1989.

⁷⁹⁵ *Mały słownik kultury świata arabskiego*, [praca zb.], WP, Warszawa 1971.

⁷⁹⁶ Kazimierz Sidor (1915–1987), członek KRN i dyplomata, wielokrotny ambasador PRL (Iran, Afganistan 1956–1960, Egipt, Somalia, Jemen i Libia 1960–1965, Włochy, Malta 1972–1977, Turcja 1978–1980). W latach 1950–1956 był wicedyrektorem Instytutu Spraw Międzynarodowych. Autor (m.in.): *Bogowie, magowie i nafta* (1967), *Rewolucja pod piramidami* (1969) i *Naseryzm: historia, praktyka i teoria socjalizmu w ZRA* (1969).

⁷⁹⁷ Z informacji wydawniczej.

tematyczne zamieszczone na końcu woluminu dają możliwie wszechstronny obraz świata arabskiego do czasów najnowszych⁷⁹⁸.

RELIGIOZNAWSTWO I ISLAMISTYKA

Przez wiele lat podstawą do wiedzy o islamie była *Encyklopedia Islamu*, wyd. 1, w Krakowie znajdowały się dwa egzemplarze uniwersyteckie – jeden, francuskojęzyczny⁷⁹⁹, na orientalistyce w Seminarium Filologii Orientalnej (koniec lat 40.); drugi, niemieckojęzyczny⁸⁰⁰, w Bibliotece Jagiellońskiej⁸⁰¹. W Warszawie – jeden w czytelni Biblioteki Instytutu Orientalistycznego UW (później przemianowanej w Wydziałową). Liczba egzemplarzy zmieniała się, doszły nowe wydania, ale pierwsze było podstawą przez wiele lat. Trzeba przypomnieć, że autorem haseł do *EI* był m.in. – jedyny z Polaków – T. Lewicki; był także jej redaktorem. *EI* jest dziełem referencyjnym, zawierającym wszelkie tematy dotyczące religii i prawa islamu lub z nimi powiązane. Obejmuje – w przybliżeniu geograficznie i chronologicznie – stare imperium arabsko-islamskie, muzułmańskie państwa Iranu, Azję Środkową, subkontynent indyjski i Indonezję, imperium osmańskie oraz różne państwa i społeczności muzułmańskie w Afryce, Europie i byłym ZSRR.

Wydanie niemieckojęzyczne (*Enzyklopädie des Islam. Geographisches, ethnographisches und biographisches Wörterbuch der muhammedanischen Völker*) składało się z czterech tomów:

- T. 1: (A-D), M.Th. Houtsma, T.W. Arnold, R. Basset i R. Hartmann, E.J. Brill und Otto Harrassowitz, Leiden und Leipzig 1913, ss. 1136.
- T. 2: (E-K), M.Th. Houtsma, T.W. Arnold, A.J. Wensinck, W. Heffening i E. Levi-Provencal, Leiden E.J. Brill und Leipzig Otto Harrassowitz, 1927, ss. 1262.
- T. 3: (L-R), M.Th. Houtsma, T.W. Arnold, A.J. Wensinck, W. Heffening, E. Levi-Provencal i H.A.R. Gibb, Leiden E.J. Brill und Leipzig Otto Harrassowitz, 1936, ss. 1285.

⁷⁹⁸ A. Dziubiński, *Mały słownik kultury świata arabskiego*, red. J. Bielawskiego, Warszawa 1971 [recenzja], „Przegląd Historyczny” 1973, nr 64–2, s. 417.

⁷⁹⁹ *Encyclopédie de l'Islam: Dictionnaire géographique, ethnographique et biographique des peuples musulmans. Publié avec le concours des principaux orientalistes*, red. M.Th. Houtsma, R. Basset, T.W. Arnold, w 4 tomach z dodatkiem, Brill, Leyde et Picard, Paris 1913–1938.

⁸⁰⁰ *Enzyklopaedie des Islām: Geographisches, ethnographisches und biographisches Wörterbuch der muhammedanischen Völker*, red. M.Th. Houtsma, R. Basset, T.W. Arnold, w 5 tomach, Brill–O. Harrassowitz, Leiden–Leipzig 1913–1938.

⁸⁰¹ Wspomnienia Cz. Szrednickiego.

- T. 4: (S-Z), M.Th. Houtsma, T.W. Arnold, A.J. Wensinck, W. Heffening, E. Levi-Provencal i H.A.R. Gibb, Leiden E.J. Brill und Leipzig Otto Harrassowitz, 1934, ss. 1345.

Do *Encyklopedii Islamu* dochodziły suplementy, w rezultacie w jej ramach ukazało się dziewięć woluminów tworzących pełne jej pierwsze wydanie (1913–1930). W 1953 r. ukazało się pierwsze wydanie skrócone tej *Encyklopedii*⁸⁰², wydane pod patronatem Królewskiej Akademii Niderlandów, wznawiano je w 1956, 1957, 1961, 1965, 1974, 1991 r., składa się z jednego tomu liczącego 671 stron, wyszło w języku angielskim. Dzięki rozsądnej cenie skrócony wariant znalazł się w Polsce w kilku bibliotekach uniwersyteckich, w tym i na UW i UJ (najwięcej egzemplarzy pochodziło z wydania z 1961).

W powojennych latach i później niemieckojęzyczni studenci arabystyk jako podręcznika do historii islamu i regionu używali książki C. Brockelmanna *Geschichte der islamischen Völker und Staaten*⁸⁰³, której pierwsze wydanie ukazało się w 1939 r., ale w użyciu, w bibliotekach było najwięcej egzemplarzy z edycji 1943 r., później – z 1977 r. Ogółem ten podręcznik miał na świecie 17 wydań, w tym tłumaczenia na arabski (np. w 2000), turecki (1993) i angielski (1947, 1949, 1952, 1956, 1959, 1960, 1973, 1979, 2000, 2005). O tym podręczniku Brockelmanna wspomina Cz. Szrednicki, student w Seminarium Filologii Orientalnej UJ w latach 1946–1948.

W 1958 r. wyszła pierwsza polska powojenna książka do historii islamu – niewielka pozycja J. Reychmana *Mahomet i świat muzułmański*⁸⁰⁴, która zawierała – obok tekstu – kalendarzyk najważniejszych wydarzeń w historii świata islamu, wskazówki bibliograficzne, słowniczek wyrazów arabskich użytych w tekście, portrety postaci z książki, dwie mapy, a trzy ostatnie rozdziały omawiały takie zjawiska, jak: kultura islamu, islam w świecie współczesnym i islam a Polska. Rok później, w 1959 r., ukazała się drukiem pierwsza historia sztuki islamu – *Sztuka islamu / Tadeusz Mańkowski; notaty z wykładów*⁸⁰⁵, opracowanie Z. Żygulskiego o objętości 175 stron. Pierwsza

⁸⁰² *Shorter Encyclopædia of Islam*, red. H.A.R. Gibb, J.H. Kramers, Brill, Leiden 1953.

⁸⁰³ C. Brockelmann, *Geschichte der islamischen Völker und Staaten*, Oldenbourg, München-Berlin 1939 (wyd. 2, Oldenbourg 1943, Georg Olms Verlag 1977). W książce znajduje się 8 map geograficznych, bibliografia, indeks i tablica chronologiczna.

⁸⁰⁴ J. Reychman, *Mahomet i świat muzułmański*, KiW, Warszawa 1958 (wyd. 2, 1960; wyd. 3, 1965/66).

⁸⁰⁵ *Sztuka islamu / Tadeusz Mańkowski; notaty z wykładów*, oprac. Z. Żygulski, WUW, Warszawa 1959.

popularna pozycja o sufizmie, R.A. Nicholsona *Mystics of Islam*⁸⁰⁶, ukazała się w 1914 r., liczyła 178 stron, jednak wedle stanów bibliotecznych do Polski na arabistyki trafiła w wydaniach znacznie późniejszych.

W połowie lat 60. wydano przekład książki o historii islamu napisanej przez współredaktora *Encyklopedii Islamu* H.A.R. Gibba – *Mahometanizm: przegląd historyczny*⁸⁰⁷; oryginał ukazał się drukiem w 1949 r., liczył 157 stron i wydano go w serii Omega (Współczesnej Bibliotece Naukowej).

Aż do lat 70. na obu arabistykach znajdowały się duże ilości Koranów, wydanych po arabsku w III Rzeszy, najprawdopodobniej dla nazistowskich muzułmańskich formacji wojskowych (m.in. Ochotniczy Legion Arabski). Podobno zaraz po wojnie wagon tych Koranów został przejęty pod Wrocławiem jako łup wojenny i stamtąd trafił do bibliotek arabistycznych. Dla wczesnych roczników studentów arabistyki były pierwszymi arabskimi książkami z wokalizacją, czyli – podręcznikami uczącymi prawidłowego czytania tekstów arabskich.

W 1967 r. opublikowano dwie prace Anny Mrozek: *Średniowieczną filozofię arabską*⁸⁰⁸ licząca 246 stron i 300-stronicową *Koran a kultura arabska*⁸⁰⁹.

Na początku lat 70. wyszedł *Mahomet*⁸¹⁰ – przekład na polski Grzegorza Łatuszyńskiego i A. Mrozek pracy *Muhamad* czeskich arabistów i islamistów Ivana Hrbka i Karela Petrůčka. Tłumaczenie to prawie 300-stronicowa publikacja, która ukazała się w Bibliotece Problemów (t. 167) i zawiera m.in. fragmenty Koranu tłumaczone z arabskiego oraz wypowiedzi o Mahomecie tłumaczone z różnych języków, zaopatrzone jest w indeks. Również na początku lat 70. w ceramowskiej serii ukazało się *Życie codzienne muzułmanów w średniowieczu (X–XIII w.)*⁸¹¹ (*La vie quotidienne des Musulmans au Moyen Age Xe au XIIIe siecle*) Aly'ego Mazahéri w tł. Eligii Bąkowskiej.

Dwa lata później ukazała się polska praca J. Bielawskiego, prawie 400-stronicowa *Islam, religia państwa i prawa*⁸¹², koncentrująca się na tych aspektach islamu, których wcześniej publikowane w Polsce prace nie zgłębiały. W tym samym 1973 r. wyszła

⁸⁰⁶ A. Nicholson, *Mystics of Islam*, Arkana, London 1914.

⁸⁰⁷ H.A.R. Gibb, *Mahometanizm: przegląd historyczny [Mohammedanism. An historical survey]*, PWN, Warszawa 1965.

⁸⁰⁸ A. Mrozek, *Średniowieczna filozofia arabska*, PWN, Warszawa 1967.

⁸⁰⁹ A. Mrozek, *Koran a kultura arabska*, KiW, Warszawa 1967.

⁸¹⁰ I. Hrbek, K. Petrůček, *Mahomet [Muhamad]*, PWN, Warszawa 1971.

⁸¹¹ A. Mazahéri, *Życie codzienne muzułmanów w średniowieczu (X–XIII w.) [La vie quotidienne des Musulmans au Moyen Age Xe au XIIIe siecle]*, PIW, Warszawa 1972.

⁸¹² J. Bielawski, *Islam, religia państwa i prawa*, WP, Warszawa 1973.

drukiem książka A. Mrozek-Dumanowskiej *Islam a naród w Afryce: Somalia, Sudan, Libia*⁸¹³. Pod koniec lat 70. ukazała się praca zbiorowa pod redakcją A. Mrozek-Dumanowskiej *Religie w procesie przemian w Afryce*⁸¹⁴, w której znalazły się trzy artykuły arabistyczne dotyczące islamu (A. Mrozek-Dumanowskiej, T. Stajudy i E. Reklajtis-Podhorskiej).

Nowe dziesięciolecie otworzyła w 1980 r. – ukazująca się w serii ceramowskiej – *Cywilizacja islamu (VII–XIII w.)*⁸¹⁵ pań Sourdel, przeł. z francuskiego przez M. Skuratowicz i W. Dembskiego, licząca 671 stron. W tym samym roku pojawiła się książeczka J. Bielawskiego *Islam*⁸¹⁶, z założenia adresowana do bardziej popularnego odbiorcy, a przez studentów traktowana jako „ściąga” (ze względu na niewielki format pozwalający na schowanie jej do kieszeni czy torebki). Trzecią istotną pozycją wydaną w tym samym roku był *Renesans islamu*⁸¹⁷ Adama Meza w tłumaczeniu J. Daneckiego, liczący prawie pół tysiąca stron. Książka oparta jest niemal wyłącznie na źródłach arabskich, perskich, syryjskich i hebrajskich.

W 1983 r. wyszły drukiem *Mity i legendy z krainy Proroka* R. Piwińskiego⁸¹⁸, barwna i oszałamiająca lektura na zajęcia z autorem. W tym samym roku pojawiła się na rynku praca zbiorowa *Awicenna i średniowieczna filozofia arabska*⁸¹⁹ pod redakcją Adama Aduszkiewicza i Mieczysława Gogacza.

W 1986 r. ukazał się nowy polski przekład Koranu⁸²⁰ autorstwa J. Bielawskiego, do dziś kilkakrotnie wznawiany. Trzy lata później wyszła *Mitologia Arabów*⁸²¹ R. Piwińskiego. Ostatnią dekadę PRL zwieńczyły przekłady (w 1991) *Opowieści Koranu*⁸²² J. Daneckiego i – z jego rekomendacji – *Mahometa*⁸²³ Maxime Rodinson. Poza nimi wyszła wydana w symbolicznym nakładzie pionierska polska publikacja

---

⁸¹³ A. Mrozek (Mrozek-Dumanowska), *Islam a naród w Afryce: Somalia, Sudan, Libia*, PWN, Warszawa 1973.

⁸¹⁴ *Religie w procesie przemian w Afryce*, red. A. Mrozek-Dumanowska, Ossolineum, Warszawa 1977.

⁸¹⁵ J. i D. Sourdel, *Cywilizacja islamu (VII–XIII w.)*, PIW, Warszawa 1980.

⁸¹⁶ J. Bielawski, *Islam*, KAW, Warszawa 1980.

⁸¹⁷ A. Mez, *Renesans islamu*, PIW, Warszawa 1980.

⁸¹⁸ R. Piwiński, *Mity i legendy w krainie Proroka*, Iskry, Warszawa 1983.

⁸¹⁹ *Awicenna i średniowieczna filozofia arabska*, red. A. Aduszkiewicz, M. Gogacz, WATK, Warszawa 1983.

⁸²⁰ *Koran. Z arabskiego przełożył i komentarzem opatrzył Józef Bielawski*, PIW, Warszawa 1986.

⁸²¹ R. Piwiński, *Mitologia Arabów*, WAIiF, Warszawa 1989.

⁸²² J. Danecki, *Opowieści Koranu*, NK, Warszawa 1991.

⁸²³ M. Rodinson, *Mahomet*, tł. E. Michalska-Novak, kons. nauk. i wybór ilustracji J. Danecki], PIW, Warszawa 1991.

politologiczno-islamistyczna J. Daneckiego *Polityczne funkcje islamu* (1991)⁸²⁴. Właściwie książka wyszła sumptem autora – sam ją zredagował, złożył i wydrukował na UW.

2.6. Reformy i modernizacja zakresu i trybu uzyskiwania magisteriów z zakresu arabistyki na polskich wyższych uczelniach

Po zakończeniu II wojny światowej pozostawiono rozwiązania uznające, że magister jest niższym stopniem naukowym. Dekret z 1947 r.⁸²⁵ w tej kwestii nic nie zmienił – stopień magistra pozostał niższym stopniem naukowym, ale już jedynym. W 1949 r., kiedy wprowadzono studia dwustopniowe, stopień magistra przysługiwał wyłącznie absolwentom studiów drugiego stopnia lub studiów równorzędnych, którzy zdali egzamin magisterski i obronili pracę magisterską. Od 1952 r. za niższy stopień naukowy uznano stopień kandydata nauk, od 1958 r. – stopień naukowy doktora; magister nie był już stopniem naukowym⁸²⁶. Oznaczało to, że ukończenie studiów wyższych potwierdzone tytułem (od 1956 stopniem zawodowym) magistra dawało jedynie prawo ubiegania się o wszczęcie przewodu prowadzącego do uzyskania niższego stopnia naukowego⁸²⁷.

Od pierwszych lat powojennych kwestia terminowego ukończenia studiów i uzyskania tytułu, czyli dyscypliny studiów, była oczkiem w głowie władz, poświęcano jej wiele uwagi i wiele regulacji prawnych, mówiły o tym wszystkie ustawy o szkolnictwie wyższym, rozporządzenia „w sprawie terminu uzyskiwania dyplomów” (np. Rozporządzenie Ministra Oświaty z 20 kwietnia 1950 r.⁸²⁸), wiele stale zmieniających się zarządzeń ustalających i zmieniających wzory dyplomów ukończenia studiów w szkołach wyższych (np. Zarządzenie Ministra Szkół Wyższych i Nauki z 2 października 1950 r.⁸²⁹

⁸²⁴ J. Danecki, *Polityczne funkcje islamu*, WUW, Warszawa 1991.

⁸²⁵ Dekret z 28 października 1947 r. o organizacji nauki i szkolnictwa wyższego...

⁸²⁶ K. Wojtczak, *O stopniach naukowych w Polsce Ludowej. Część 2. Organizacja aspirantury naukowej i studiów doktoranckich*, „Studia Prawa Publicznego” 2016, nr 2, s. 49.

⁸²⁷ K. Wojtczak, *W kwestii wyższego stopnia naukowego doktora w Polsce Ludowej*, „Studia Prawa Publicznego” 2016, nr 4, s. 34.

⁸²⁸ Rozporządzenie Min. Ośw. z 20 kwietnia 1950 r. w sprawie terminu uzyskiwania dyplomów w wyższych szkołach podległych Min. Ośw. oraz przejściowego trybu uzyskiwania w szkołach akademickich dyplomów ukończenia studiów pierwszego stopnia, Dz.U. 1950 Nr 20, poz. 178.

⁸²⁹ Zarządzenie Min. Szkół Wyższych i Nauki z 2 października 1950 r. w sprawie wzoru dyplomu ukończenia studiów w szkołach wyższych, MP 1950 Nr 122, poz. 1511.

czy Zarządzenie Ministra Szkół Wyższych i Nauki z 29 grudnia 1950 r.⁸³⁰), ale ich ogólna wymowa była taka sama: procedura prawie nie zmieniała się (inaczej definiowano skład komisji, przebieg zatwierdzania tematów prac, zakresy tematyczne etc.), zawsze trzeba było zdać egzamin magisterski i obronić pracę. W latach 40. i 50. obowiązywało częściowe zdawanie przedmiotów egzaminu magisterskiego, potem – kiedy sytuacja w państwie się ustabilizowała i nie trzeba było dążyć do szybkiego pozyskiwania magistrów – zmieniono to.

Do początku lat 50. obowiązywały przepisy przedwojenne (uzupełnione jedynie egzaminem z Wiedzy o Polsce i świecie współczesnym): z 1928 r., przepisy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego określiły ramowe wymogi magisterskich studiów orientalistycznych: studia 4-letnie, aby zaliczyć semestr trzeba było uzyskać wpisy, z co najmniej 5 godzin wykładów, 2 godzin ćwiczeń względnie seminariów, oprócz egzaminu z głównych zasad nauk filozoficznych należało jeszcze złożyć 6–7 egzaminów kierunkowych, zależnie od wybranej specjalności⁸³¹.

Kolejność składania egzaminów była dowolna. Zaliczenie roku studiów nie wynikało ze zdania egzaminów, ale zdanie tych ostatnich było niezbędne dla dopuszczenia do obrony dyplomu. Katedra (tj. profesor i jego współpracownicy) corocznie ogłaszała listę/ plan wykładów i ćwiczeń na następny rok. Często tematy wykładów określane przez kierownika katedry – profesora – nie pozostawały w bezpośrednim związku z zaplanowanymi egzaminami. Studia zwieńczyła obrona przedstawionej pracy dyplomowej i egzamin magisterski. Otrzymywało się dyplom uzyskania stopnia magistra filozofii, później dopisywano jeszcze „w zakresie orientalistyki”⁸³².

W październiku 1956 r. wszedł w życie nowy Regulamin studiów w Szkołach Wyższych⁸³³, ale w zakresie dotyczącym magisteriów praktycznie znalazł zastosowanie dopiero w następnym, 1957 r. Stanowił m.in.:

---

⁸³⁰ Zarządzenie Min. Szkół Wyższych i Nauki z 29 grudnia 1950 r. w sprawie zmiany wzoru dyplomu ukończenia studiów w szkołach wyższych, MP 1951 Nr 5, poz. 67.

⁸³¹ S. Kałużński, *Uniwersyteckie studia...*, s. 5.

⁸³² Ibidem, s. 5–6.

⁸³³ Regulamin studiów w Szkołach Wyższych, Dz.U. Min. Szk. Wyż. 1956 Nr 9, poz. 3.

1. Temat pracy magisterskiej wyznacza kierownik katedry tego przedmiotu, z którego student zamierza pracę wykonywać, biorąc pod uwagę zainteresowania naukowe studenta. [...]
2. Temat pracy magisterskiej po uprzednim zgłoszeniu radzie wydziału należy studentowi wydać na piśmie. (§ 43)⁸³⁴.

Ustalał także przebieg procedury egzaminu magisterskiego:

1. Egzamin magisterski odbywa się przed komisją powołaną przez rektora, w skład której wchodzi:
  - 1) dziekan lub prodziekan lub wyznaczony przez dziekana samodzielny pracownik nauki jako przewodniczący
  - 2) referent i koreferent pracy magisterskiej (§ 47)⁸³⁵.

Regulacje te nie przetrwały długo – do 1958 r.

Przez prawie ćwierć wieku normy prawa dotyczące zakończenia studiów wyższych, zasad wydania dyplomu i nadania tytułu magistra opierały się na Ustawie z 5 listopada 1958 r. o szkołach wyższych⁸³⁶, od 1982 r. magister stał się tytułem zawodowym. Zarówno jednak w poprzednim traktowaniu, tak i w nowym dla uzyskania tego tytułu spełnić trzeba było następujące wymagania:

- 1) uzyskać absolutorium,
- 2) złożyć pracę dyplomową,
- 3) zdać egzamin magisterski.

Regulamin studiów z roku 1967⁸³⁷ tak opisywał obligatoryjne etapy procesu uzyskiwania dyplomu i tytułu magistra:

Na ostatnim roku studiów obowiązuje studenta przygotowanie i uzyskanie przyjęcia pracy magisterskiej oraz złożenie egzaminu magisterskiego. Po spełnieniu tych rygorów absolwent otrzymuje dyplom ukończenia studiów oraz uzyskuje tytuł magistra. Podobnie, jak przy egzaminach zwykłych (semestralnych) tak i przy

⁸³⁴ *Spis wykładów na r.a. 1957/58...*, s. 18.

⁸³⁵ *Ibidem*, s. 19.

⁸³⁶ Ustawa z 4 maja 1982 r. o szkolnictwie wyższym...

⁸³⁷ *Informator dla kandydatów... 1967/68...*

egzaminie magisterskim istnieje możliwość powtórzenia go, jeśli wynik pierwszy był niepomyślny.

Przez wiele lat temat wybierał i narzucał studentowi jego promotor, ale na orientalistyce, w tym i arabistyce, student, który miał konkretne zainteresowania, proponował zakres swojej pracy, a promotor pomagał mu go tak ująć, żeby pracę dało się napisać na podstawie dostępnych źródeł, materiałów i literatury. W miarę możliwości dobry promotor, znając studenta po kilku latach jego studiów, starał się dobrać zakres i stopień trudności pracy do możliwości i wiedzy studenta. Nawet na posiedzeniach Rady Pedagogicznej Instytutu Orientalistycznego UW podkreślano ten pragmatyczny aspekt wyboru tematu pracy magisterskiej:

- „1. Tematy powinny być takie, żeby student bez trudu mógł napisać pracę w kraju
2. W przypadku nieprzewidzianych trudności powinny zostać szczegółowo opisane w podaniu”⁸³⁸.

Przewidywano „nieprzewidziane” trudności...

2.6.1. Uniwersytet Jagielloński

Dane o magistrantach zostały oparte na:

- 1) informacjach podawanych w „Przeglądzie Orientalistycznym”, ale te publikacje nie były regularne, a potem (w latach 70.) w ogóle przestano je drukować;
- 2) archiwalnych *Księgach dyplomów UJ*⁸³⁹, ale tu z kolei zapisy są:
  - a) rękopiśmienne (a ich kaligrafia słabo czytelna),
  - b) nie objęły całego okresu badania (tj. zakończone są na 1973 włącznie),
  - c) ewidentnie są niekompletne, nawet w zakresie lat, w których je prowadzono.

Dostępu do instytucyjnych danych komputerowych, nawet statystycznych, w Instytucie Orientalistyki UJ autorowi odmówiono, powołując się na przepisy RODO. Stąd podjęte w poniższym tekście próby szacunków w Krakowie są tylko przybliżone i skala błędu z pewnością jest duża, szczególnie jeśli chodzi o okres 1975–1990 – ten, w którym zdecydowanie zwiększyła się liczba studentów arabistyki UJ, co domyślnie powinno wpłynąć i na liczbę jej absolwentów i magistrantów. Kompletnych danych

---

⁸³⁸ AUW, IO-0080 Rada Pedagogiczna IO, 1969–70, Protokół posiedzenia Rady Pedagogicznej IO UW, 2.06.1970.

⁸³⁹ AUJ, WFlg 143 i Wflg 144, *Księga dyplomów. Wydz. Filolog. 1945–67 i Księga dyplomów UJ. 1967, Wydział Filologiczny 1967–73.*

liczbowych z tych lat w Archiwum UJ nie ma, a te, które się tam znajdują, są szczerkowe i wybiórcze.

W dodatku badanie samych tylko źródeł – tj. w tym przypadku *Ksiąg dyplomów* – bez możliwości ich konfrontacji z pozostałą dokumentacją uniemożliwia m.in. pełną identyfikację magistrantów ze specjalnością/ kierunkiem, czyli uzyskanie pewności, czy mamy do czynienia z arabistą. Nazwisko promotora czy problematyka tytułu pracy o niczym nie świadczą: np. R. Ohly pisał pracę o M. Tajmurze, co nie uczyniło go arabistą. Szczególnie łatwo o błędy właśnie przy klasyfikacji afrykanistów: czy mamy do czynienia z arabistą zajmującym się tematyką arabską w krajach Afryki, czy też afrykanistą opisującym np. problemy kultury arabskiej w Afryce Północnej? Niektórzy z absolwentów mają liczny i ważki dorobek arabistyczny, chociaż oficjalnie obecnie są afrykanistami (np. D. Ibriszimow), i na odwrót – są arabistami, a pisali (m.in.) o afrykanistycznej problematyce językoznawczej (np. A. Małecka). Większość tych dylematów związana jest właśnie z działalnością ośrodka krakowskiego, gdzie spłoty się dzieje afrykanistyki i arabistyki, głównie poprzez „unię personalną” kadry. Jeszcze jeden czynnik utrudniający identyfikację to historyczna zmiana stopni i tytułów – absolwenci orientalistyki UJ najpierw otrzymywali magistra filozofii, później filologii orientalnej⁸⁴⁰, jeszcze później uzupełniano go dopiskiem „w zakresie arabistyki”.

Podjęte próby identyfikacji na podstawie następnych publikacji niektórych osób dotyczyły jednak tylko późniejszej kadry naukowej (zatrudnionej po studiach niekoniecznie na orientalistykach, niektórzy z absolwentów pracowali np. na politologii UJ, socjologii w PAN etc.), ale taka interpretacja też nie daje pewności, np. T. Fryzeł, turkolog (zdaniem A. Pisowicza), pisał głównie o świecie arabskim i zjawiskach politycznych tamże. Na łamach PO ukazywały się przeglądowe artykuły o historii orientalistyki polskiej, w których autorzy podawali pewne podsumowania liczby absolwentów arabistyki, w tym na UJ, ale bez odwołania się do żadnych źródeł, w dodatku dane często różnią się od ustalonych na podstawie *Ksiąg dyplomów*.

Stąd wahania, czy w ogóle podawać liczbowe dane ogólne dotyczące magistrantów arabistyki UJ, skoro są skażone błędami metodologicznymi, oparte na niepełnych źródłach i obejmują tylko wycinki z badanego okresu dziejów arabistyki UJ. Przeważała jednak chęć przekazania informacji – choćby rudymenarnej – żeby uwidocznić skalę – przybliżoną, ale umożliwiającą ocenę rangi tej kwestii. W końcu istotne jest, czy tych absolwentów było 100, czy 1000. W dodatku stosowne kwerendy archiwalne

⁸⁴⁰ Cz. Srzednicki, W. Tomaszewicz, *Warto wspominać...*, s. 29–31.

zabrały sporo czasu i przyniosły dużo materiału, może będą wstępnie pomocne przy kolejnych badaniach tej problematyki. Poniżej w wykazie rozbito na poszczególne lata liczby absolwentów w obu placówkach.

Tabela 20. Szacunkowa liczebność absolwentów arabistyki UJ w latach 1945–1973 włącznie.

Rok/lata	Nazwa jednostki	Liczba obronionych prac	W tym kobiety	Niektóre nazwiska historyczne
1947–1953	SFO ⁸⁴¹ UJ	8 ⁸⁴²		J. Bielawski, A. Kmiotowicz ⁸⁴³ , M. Czapkiewicz, Cz. Szrednicki 1952 ⁸⁴⁴
1952?		2 ⁸⁴⁵		A. Czapkiewicz, W. Kubiak
1953		1 (?)		F. Kmiotowicz ⁸⁴⁶
1954		2 (?)		R. Ohly (<i>Twórczość Mahmuda Tajmura</i>) ⁸⁴⁷ , iranista
1955		1 ⁸⁴⁸ (2?) ⁸⁴⁹		E. Szymański ⁸⁵⁰
1956	ZFO ⁸⁵¹ UJ	4 ⁸⁵² (?) ⁸⁵³		M. Kowalska, A. Matecka, B. Peteki, Z. Maśka ⁸⁵⁴ (ten ostatni według <i>Księgi Dyplomów</i> obronił się w r.a. 1954/55 ⁸⁵⁵)
1957		8 ⁸⁵⁶ (10?)		W. Dembski
1958		2		
1959		2 ⁸⁵⁷		

⁸⁴¹ Seminarium Filologii Orientalnej.

⁸⁴² PO 1953, nr 1, s. 66.

⁸⁴³ AUJ, WFlg 143, *Księga dyplomów. Wydz. Filolog. 1945–67.*

⁸⁴⁴ Ibidem.

⁸⁴⁵ AUJ, WHm 73 Katedra i Seminarium Filologii Orientalnej 1945–51, Pismo dra T. Lewickiego Kierownika Seminarium Filologii Orientalnej do Dziekana Wydziału Humanistycznego UJ, L.dz. 15/VI//51, 20.04.1951.

⁸⁴⁶ AUJ WFlg 143, *Księga dyplomów. Wydz. Filolog. 1945–67.*

⁸⁴⁷ *Kronika KFO UJ...*, s. 191.

⁸⁴⁸ AUJ WFlg 143, *Księga dyplomów. Wydz. Filolog. 1945–67.*

⁸⁴⁹ PO 1956, nr 1, s. 95.

⁸⁵⁰ Ibidem.

⁸⁵¹ Zakład Filologii Orientalnej.

⁸⁵² PO 1957, nr 1.

⁸⁵³ Za: AUJ, WFlg 143, *Księga dyplomów. Wydz. Filolog. 1945–67*, w rzeczywistości mogło być o 9 osób więcej.

⁸⁵⁴ *Kronika*, PO 1957, nr 1.

⁸⁵⁵ AUJ, WFlg 143, *Księga dyplomów. Wydz. Filolog. 1945–67.*

⁸⁵⁶ PO 1959, nr 1, s. 92.

⁸⁵⁷ AUJ WFlg 143, *Księga dyplomów. Wydz. Filolog. 1945–67.*

Rok/lata	Nazwa jednostki	Liczba obronionych prac	W tym kobiety	Niektóre nazwiska historyczne
1960		3 (?)		K. Rapacka ⁸⁵⁸ , A. Golonka, A. Miodońska
1961		5		
1962		6		Saleh Hamarneh ⁸⁵⁹
1963/64	KFO ⁸⁶⁰ UJ	4 ⁸⁶¹	2	S. Cieński ⁸⁶² , E. Niezabitowska ⁸⁶³ , T. Strójwąg ⁸⁶⁴
1964		4 ⁸⁶⁵		A. Zaborski ⁸⁶⁶
1965		2 ⁸⁶⁷		
1966		10 (?) ⁸⁶⁸		K. Szapował ⁸⁶⁹
1967		2 (?) ⁸⁷⁰		prace dotyczące zapożyczeń arabskich w hausa i w suahili
1968		2 ⁸⁷¹ (?)		
1969		2 ⁸⁷² (?)		M. Glassgall ⁸⁷³
1970		1 (?)		
1971		8 (?)		
1972		1 (?)		
1973		2 ⁸⁷⁴ (?)		
Razem (1945–1973)		~ 83 osoby		

Znak zapytania oznacza wątpliwość – brak dostępu do źródła podającego zweryfikowane liczby.

Źródła: Zestawienie przygotowane przez autora na podstawie: *Księgi dyplomów UJ, PO* oraz badań własnych⁸⁷⁵.

⁸⁵⁸ PO 1961, nr 1, s. 11–112.

⁸⁵⁹ AUJ WFlg 143, *Księga dyplomów Wyd. Filolog. 1945–67*.

⁸⁶⁰ Katedra Filologii Orientalnej.

⁸⁶¹ PO 1965, nr 1, s. 85.

⁸⁶² AUJ WFlg 143, *Księga dyplomów Wyd. Filolog. 1945–67*.

⁸⁶³ PO 1965, nr 1, s. 85.

⁸⁶⁴ Ibidem.

⁸⁶⁵ AUJ WFlg 143, *Księga dyplomów Wyd. Filolog. 1945–67*.

⁸⁶⁶ PO 1966, nr 1, s. 86.

⁸⁶⁷ AUJ WFlg 143, *Księga dyplomów Wyd. Filolog. 1945–67*.

⁸⁶⁸ Ibidem.

⁸⁶⁹ Ibidem.

⁸⁷⁰ PO 1968, nr 3, oraz AUJ, WFlg 143, *Księga dyplomów Wyd. Filolog. 1945–67*.

⁸⁷¹ PO 1969, nr 3, s. 312.

⁸⁷² *Kronika*, PO 1970, nr 2.

⁸⁷³ Ibidem.

⁸⁷⁴ AUJ, WFlg 144, *Księga dyplomów Wyd. Filolog. 1967–73*.

⁸⁷⁵ AUJ, WFlg 143, *Księga dyplomów Wyd. Filolog. 1945–67*; AUJ, WFlg 144, *Księga dyplomów Wyd. Filolog. 1967–73*; różne numery PO. Późniejszych zbiorczych ani całostkowych danych nie uzyskano.

Dane z tabeli oraz dostępne późniejsze, weryfikowalne źródłowo dane są wrywkowe i nie mogą służyć jako podstawa do jakichkolwiek szacunków. Biorąc pod uwagę skalę błędu (i opuszczeń), można przyjąć, że do 1973 r. arabistykę na UJ ukończyło ok. 100–120 magistrantów, co potwierdza, że gwałtowny wzrost liczby słuchaczy i absolwentów nastąpił dopiero po 1973 r.

2.6.2. Uniwersytet Warszawski

Źródłami skompilowanych tu informacji o absolwentach arabistyki UW są:

- 1) Archiwum UW,
- 2) *Album magistrów Instytutu Orientalistycznego (1951–1992)*⁸⁷⁶,
- 3) badania własne autora.

Dane te były korygowane podczas weryfikacji i konfrontacji z podawanymi przez PO, i w odróżnieniu od danych z arabistyki UJ poniższe informacje są ścisłe, a skala błędu nie przewyższa w badanym okresie pięciu opuszczeń, zaś błędy w podziale na poszczególne lata czy płeć oraz inne dane mieszczą się w granicach 2%. Poniższy wykaz stanowi próbę chronologicznego przedstawienia zmian liczby absolwentów w latach 1945–1990 na arabistyce UW, przy czym autor starał się uwidocznic w odpowiednich latach ważniejsze postaci z historii arabistyki UW.

Tabela 21. Szacunkowa liczebność absolwentów arabistyki UW w latach 1945–1990 włącznie.

Rok	Razem	W tym kobiet	Niektóre nazwiska
Pomiędzy 1947 a 1952			Władysław Tubielewicz ⁸⁷⁷ (semitolog/hebraista)
1956			Tadeusz Majda (turkolog) ⁸⁷⁸
1959	2	1	Tadeusz Polanowski ⁸⁷⁹ – pierwsza oficjalna arabi-styczna praca magisterska; Krystyna Skarżyńska ⁸⁸⁰
1960	1		Jerzy Nosowski ⁸⁸¹
1961	?	?	

⁸⁷⁶ *Album magistrów Instytutu Orientalistycznego...*

⁸⁷⁷ PO 1953, nr 1, s. 66.

⁸⁷⁸ *Kronika*, PO 1957, nr 1.

⁸⁷⁹ *Kronika*, PO 1960, nr 2.

⁸⁸⁰ *Ibidem*.

⁸⁸¹ PO 1961, nr 1, s. 11–112.

Rok	Razem	W tym kobiet	Niektóre nazwiska
1962	1		Józef Pacholczyk
1963	6 ⁸⁸²	5	Alina Niedzielska, Elżbieta Podhorska-Rektajtis, Jacek Stępiński, Danuta Wesotowska
1964	4 ⁸⁸³	5?	Ryszard Kurowski, Jolanta Podobińska, Barbara Wereszczyńska
1965	6 ⁸⁸⁴ (7?)	3 (4?)	Włodzimierz Konarski, Grażyna Olejnik
1966	3 ⁸⁸⁵	3	Danuta Bobrowicz-Madeyska
1966/67	2 (?)	1 (?)	Franciszek Bocheński, Danuta Wawrzczyk
1968	11 ⁸⁸⁶	10	Teresa Stajuda, Maria Szabłowska, Stawomira Żerańska
1969	4 ⁸⁸⁷ (8?)	6	Janusz Danecki, Ewa Machut, Małgorzata Szyburska, Bogusław Zagórski
1970	13	9	Elżbieta Jachotkowska-Bator, Andrzej Leligdowicz, Andrzej Woźniak, Barbara Wrona, Bożena Żelazowska, Zbigniew Żelazowski
1971	8 (7?) ⁸⁸⁸	8	Anna Maria Grossmann, Blandyna Mejsner, Katarzyna Samuelowicz
1972	3	1	Dariusz Frątczak
1973	8	4	Hanna Jankowska, Krzysztof Suprowicz
1974	12	5	Marek Celer, Eleonora Karpuk, Agnieszka Kondracka, Jan Natkański, Ryszard Piwiński
1975	2	2	
1976	3	2	Danuta Kalicka, Ewa Maria Kemnitz, Mohamed Hanna Metwalli
1977	4	4	
1978	8	6	Lech Faszczka, Elżbieta Niezabitowska Sayegh
1979	10	5	
1980	6	5	Ewa Michniewicz, Małgorzata Redlak, Lidia Waluk-Legun
1981	13	10	Abbas Adnan Aouda, Magdalena Hebdzyńska, Maria Świętecka, Joanna Wronecka

⁸⁸² AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961–5.12.1972, Protokół z posiedzenia Rady Naukowej IO, 23.01.1963, s. 3.

⁸⁸³ PO 1965, nr 1, s. 85.

⁸⁸⁴ Ibidem.

⁸⁸⁵ PO 1967, nr 2, s. 189.

⁸⁸⁶ PO 1969, nr 3, s. 312.

⁸⁸⁷ PO 1970, nr 2, s. 173.

⁸⁸⁸ AUW, IO-0354 UW IO Opracowania Statystyczne dla GUS 1971–74.

Rok	Razem	W tym kobiet	Niektóre nazwiska
1982	22	13	Roman Dąbrowski, Elżbieta Gierattowska, Marek Lirski, Jadwiga Mikiewicz, Ahmed Nazmy, Tomasz Pracki, Shakir Kitab Mahjoob
1983	3	3	
1984	7	3	Andrzej Drewnowski, Bogumiła Grzejszczak, Ewa Rączkowska
1985	5	2	Adam Dubiński, Anna Jakubiak, Anita Kaczkowska
1986	9	6	Anna Korwin-Kowalewska, Idalia Kostrzewska, Dorota Kowalska
1987	18	10	Ryszard Gardy
1988	11	4	Marek Marian Dziekan
1989	19	11	Paulina Barancewicz, Jacek Śledź, Rosica Welewa
1990	11	7	Anita Pertyńska, Maciej Pertyński
1991	7	5	Georges Kass
RAZEM	~247	~160	

Znak zapytania oznacza wątpliwość – brak dostępu do źródła podającego zweryfikowane liczby. Źródła: Zestawienie przygotowane przez autora na podstawie: Dokumentów z Archiwum UW; *Albumu magistrów Instytutu Orientalistycznego (1951–1992)*⁸⁸⁹ i badań własnych.

Tabela ukazuje, że w rezultacie zwiększonych naborów w drugiej połowie lat 70. na arabystykę w latach 80. doszło do znacznego zwiększenia liczby absolwentów. Jednocześnie ilustruje ona jeszcze jedno specyficzne zjawisko – nierównomierny rozkład liczby absolwentów w stosunku do liczebności przyjętych studentów w konkretnych latach. Potwierdza to fakt, iż wielu studentów przebywało na kontraktach, odkładając obrony pracy magisterskiej, i jest pośrednim dowodem ich wysokich kwalifikacji: już jako studenci starszych lat mogli pracować w krajach arabskich i czynili to na tyle sprawnie, że opóźniali powroty do kraju, bo pracodawcy prolongowali ich umowy o pracę.

2.7. Studenci arabscy w Polsce

Studenci arabscy przyjeżdżający do Polski na studia najczęściej – w badanym okresie – najpierw kierowani byli do specjalistycznej placówki dydaktycznej (powstałej już w 1952 jako Studium Przygotowawcze, od 1958 działające jako Studium, a dzisiejszą

⁸⁸⁹ *Album magistrów Instytutu Orientalistycznego...*

nazwę nosi od 1961⁸⁹⁰), która przygotowywała ich do podjęcia studiów na polskich uczelniach wyższych – Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców Uniwersytetu Łódzkiego, potocznie przez łodzian nazywane „Wieżą Babel”⁸⁹¹. To Studium było do końca lat 70. jedyną placówką kształcącą cudzoziemców na dużą skalę i przez jego ławy przewinęła się znaczna część arabskich studentów na arabistycę, jak i lektorów języka arabskiego, często później zostających pracownikami naukowymi i wykładowcami na arabistykach UJ czy UW. Nauczyciele pracujący w Studium w swej działalności dydaktycznej wypracowali własne metody dydaktyczne, a nawet podręczniki.

W 1961 r. Studium uzyskało dobre warunki lokalowe: zespół gmachów przy ulicy Kopcińskiego 16 – budynek dydaktyczny, akademik, stołówkę i dużą aulę. Utworzono specjalistyczną bibliotekę, a nawet gabinet metodyczny. „Aula służyła jako sala kinowa i koncertowa. Tu odbywały się różnego rodzaju imprezy narodowościowe, okolicznościowe, akademickie, poświęcone np. rocznicy rewolucji październikowej czy wyrażające poparcie dla walk niepodległościowych i rewolucyjnych w krajach tzw. trzeciego świata. Większość tych imprez, o określonym zabarwieniu ideologicznym, miała kształtować prosocjalistyczną postawę słuchaczy”⁸⁹².

W Polsce nie było tradycji i doświadczeń w nauczaniu języka polskiego jako obcego, nie posiadano podręczników, wzorców programów ani innych pomocy (słowników, ćwiczeń etc.). Studium wypracowało własne publikacje, skupione głównie wokół problemów dydaktycznych, na które składały się skrypty i specjalistyczne słowniki tematyczne. Pełniły one wszechstronnie rolę materiałów dydaktycznych i pomocniczych (tj. podręczników, ćwiczeń, zbiorów zadań, słowników do podręczników etc.). W Studium powstawały pomoce do nauki języka polskiego jako obcego, część z nich była adresowana do odbiorcy-kursanta arabskiego. Produkcja ta przygotowana była przez pracowników Studium i skierowana do własnych słuchaczy⁸⁹³. Najwięcej tych publikacji powstało w latach 70. i 80., lata 90. to już powoli następująca stagnacja, a nawet pewien regres.

⁸⁹⁰ B. Rakowski, *Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców Uniwersytetu Łódzkiego (1958–2008)*, „Acta Universitatis Lodziensis, Kształcenie polonistyczne cudzoziemców” 2010, nr 17, s. 10.

⁸⁹¹ Ibidem, s. 9.

⁸⁹² Ibidem, s. 11.

⁸⁹³ Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców w Uniwersytecie Łódzkim, za: <http://www.student.sjpcd.uni.lodz.pl/?q=node/113> [dostęp: 19.02.2020].

Nakłady skryptów, np. popularniejszych słowników (m.in. arabskich), ustalone były na 900 do 1000 egzemplarzy⁸⁹⁴.

Przykładowo student Arab z grupy politechnicznej w czasie jednorocznego pobytu w Studium korzystał z ok. 20 skryptów: kurs wstępny języka polskiego, kurs podstawowy, ćwiczenia gramatyczne, wybór tekstów politechnicznych, słownik języka polskiego, słownik polsko – arabski, czterotomowy skrypt matematyki z wykazem zagadnień i słownikiem matematycznym polsko – arabskim, dwutomowy skrypt fizyki ze zbiorem ćwiczeń i słownikiem fizycznym polsko – arabskim, trzyczęściowy skrypt chemii z odpowiednim słownikiem i zbiorem zadań, skrypt i tablice synchronistyczne z wiedzy o Polsce. Skrypty te bardzo rzadko odstępowane były innym studentom, na ogół były zatrzymywane przez absolwentów Studium do wykorzystania podczas dalszych studiów. W latach sześćdziesiątych zapotrzebowanie Studium na skrypty wynosiło więc około 3 tys. egzemplarzy rocznie, w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych około 10 tys. egzemplarzy rocznie i w latach dziewięćdziesiątych około 3 tys. egzemplarzy rocznie⁸⁹⁵.

Cała ta produkcja wydawnicza przeznaczona była do zaspokajania potrzeb własnych szkoły, tworzyli je pracownicy Studium i sami studenci, bywały także rezultatem współpracy jednych i drugich. Wśród kadry też (w późnym okresie działalności tego Studium) znajdowała się arabistka, J. Zastrzeżyńska, absolwentka arabistyki UJ, która w 1989 r. uzyskała magisterium, broniąc pracy *Zmiany w funkcjonowaniu partykuły /i/ w języku arabskim pisanym od VII do XX wieku*, której promotorem był prof. A. Czapkiewicz.

Dla studentów arabskich drukowano wyspecjalizowane skrypty i materiały dydaktyczne, do nich należał m.in. *Słownik fizyczny polsko-arabski*⁸⁹⁶ Mariana Mazeranta, który doczekał się czterech wydań, słowniki T. Jeromina: *Mały słownik polsko-arabski* (1971)⁸⁹⁷ oraz *Słownik polsko-arabski do ćwiczeń w pisaniu* (1973)⁸⁹⁸, w dwóch

⁸⁹⁴ Strona internetowa Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców Uniwersytetu Łódzkiego, za: <http://www.sjpd.c.uni.lodz.pl/?q=node/113> [dostęp: 17.09.2022].

⁸⁹⁵ Ibidem.

⁸⁹⁶ M. Mazerant, *Słownik fizyczny polsko-arabski*, WUŁ, Łódź 1973 (wyd. 2, 1982; wyd. 3, 1983; wyd. 4, 1985).

⁸⁹⁷ T. Jeromin, *Mały słownik polsko-arabski. Dla użytku studentów Studium*, WUŁ, Łódź 1971.

⁸⁹⁸ T. Jeromin, *Słownik polsko-arabski do ćwiczeń w pisaniu*, w 2 częściach, WUŁ, Łódź 1973.

częściach. Ten ostatni opracowano przy pomocy samych studentów arabskich⁸⁹⁹. Odrębną grupę stanowiły niewielkie publikacje – słowniki – dedykowane konkretnym podręcznikom.

Poniższa lista zawiera także publikacje wydane już po okresie badanym, ale jest ich tak niewiele, że nie warto ich opuszczać, bo to zjawisko (i druki) unikalne⁹⁰⁰:

- T. Jeromin, *Mały słownik polsko-arabski. Dla użytku studentów Studium...*, Łódź 1971.
- T. Jeromin, *Słownik polsko-arabski do ćwiczeń w pisaniu*, w 2 częściach, Łódź 1973. Oprac. przy pomocy studentów arabskich.
- *Słownik polsko-arabski*, red. T. Jeromin, do skryptu K. Dudzianki, H. Olaczek, E. Wróblewskiej *Język polski. Kurs podstawowy dla słuchaczy Studium...*, Łódź 1983 (wyd. 2, 1986). Nakład pierwszy – 900 egz., słownik miał 74 strony.
- *Słownik polsko-arabski do skryptu D. Jezierskiej i G. Baranowskiej „Język polski dla cudzoziemców – Kurs wstępny” pod red. H. Kicińskiej dla słuchaczy Studium*, Łódź 1985. Książeczka liczy 34 strony, jej nakład wynosił 900 egz.
- E. Madej, K. Januzi, J. Zastrzeżyńska, *Podręczny arabsko-polski słownik medyczny*, Łódź 1992.
- J. Jerzewski, *Słownik matematyczny polsko-arabski*, Łódź 1973. Oprac. przy pomocy studentów arabskich (wyd. 2, 1982; wyd. 3, 1983, wyd. 4, 1985).
- S. Golewski, *Słownik chemiczny polsko-arabski*, Łódź 1973. Oprac. przy pomocy studentów arabskich (wyd. 2, 1983; wyd. 3, 1984). Liczył 43 strony, jego nakład wynosił 1500 egzemplarzy. Na stronie tytułowej miał napis: Dla słuchaczy Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców.
- Kidaha Mo, K. Kalinowski, *Słownik chemiczny polsko-arabski*, Łódź 2000.
- J. Michowicz, Dawood Ibrahim Balouska, Ben Dokhan Houssin, *Słownik polsko-arabski do skryptu J. Michowicza „Wiedza o Polsce dla słuchaczy Studium”...*, Łódź 1979 (wyd. 2 pt. *Słownik polsko-arabski do historii i wiedzy o PRL dla słuchaczy Studium...*, 1983; wyd. 3, 1985).
- M. Mazerant, *Słownik fizyczny polsko-arabski*, Łódź 1973. Oprac. przy pomocy studentów arabskich (wyd. 2, 1982; wyd. 3 pt. *Słownik polsko-arabski dla słuchaczy Studium...*, 1983; wyd. 4, 1985).
- S. Bednarek, El Hadi Hassan Osman, *Słownik fizyczny polsko-arabski*, Łódź 1993.

⁸⁹⁹ Za stronę poświęconą historii Studium w Łodzi: <http://www.student.sjpcd.uni.lodz.pl/?q=node/113> [dostęp: 5.03.2021].

⁹⁰⁰ Strona internetowa Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców Uniwersytetu Łódzkiego, za: <http://www.sjpcd.uni.lodz.pl/?q=node/113> [dostęp: 17.09.2022].

Książki te nie były dostępne poza Studium, ale trafiały na arabistykę warszawską wraz z przybywającymi do Warszawy absolwentami łódzkiej szkoły, studentami arabskimi, którzy rozpoczęli i kontynuowali studia w Warszawie. Literatura, która powstała dla edukacji obcokrajowców-Arabów, w istocie nie służyła w trakcie dydaktyki uniwersyteckiej na arabistyce.

Już w 1969 r. w Polsce studiowało 161 studentów z Syrii⁹⁰¹, a w latach 70. do Polski napływało coraz więcej studentów arabskich. Praktycznie wszyscy przed rozpoczęciem studiów właściwych uczyli się polskiego w Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców UŁ⁹⁰². Przez Studium w latach 1952–2002⁹⁰³ przeszło: 285 słuchaczy z Algierii, jeden z Bahrajnu, 38 z Egiptu, 1168 z Iraku, 560 z Jemenów, 490 z Jordanii, 19 z Kuwejt, 213 z Libanu, 148 z Libii, 268 z Maroka, 10 z Mauretanii, trzech z Omanu, 542 z Palestyny, dwóch z Sahary Zachodniej, 373 z Sudanu, 1101 z Syrii, 156 z Tunezji, jeden ze Zjednoczonych Emiratów Arabskich, czyli 5379 studentów. W całym okresie działania Studium najliczniejsze grupy studentów (2. i 3., jeśli chodzi o liczebność) były z Iraku i Syrii, przy czym najwięcej studentów z Iraku przybyło w latach 1981–1983 (614), na początku okresu rządów Saddama Husseina. Syryjczycy – najliczniej w roku szkolnym 1984/85 (112 osób). Najwięcej Sudańczyków przybyło w latach 60. (145 słuchaczy)⁹⁰⁴. Wielu z tych studentów mogło podjąć naukę w Polsce dzięki polskim programom stypendialnym, m.in. w r.a. 1972/73 takie stypendia otrzymało 686 studentów z państw arabskich (137 Syryjczyków, 130 Sudańczyków, 78 Algierczyków, 76 Irakijczyków, 68 Tunezyjczyków, 66 Egipcjan)⁹⁰⁵. Oprócz tych stypendiów część studentów przybywała do Polski w ramach podpisanych z niektórymi państwami umów naukowych i kulturalnych dotyczących kształcenia młodzieży z krajów Trzeciego Świata w Polsce⁹⁰⁶. W 1973 r. wykształcono w Polsce 216 mieszkańców Afryki, z nich 39 ukończyło szkoły średnie, 94 – wyższe, a 46 podyplomowe. 37 odbyło w Polsce praktyki zawodowe. Najliczniejszą grupę stanowili Egipcjanie – 35, Tunezyjczycy – 30, Algierczycy – 27, Sudańczycy – 22 i Marokańczycy – sześciu⁹⁰⁷. W tym samym r.a. 1973/74 udzielono

⁹⁰¹ *Historia Dyplomacji Polskiej*, t. 6: 1944/1945–1989, red. W. Materski, W. Michowicz, PISM, Warszawa 2010, s. 715.

⁹⁰² Szerzej patrz D. Wielkiewicz-Jałmużna, op. cit., s. 73–74.

⁹⁰³ W tym brak danych za trzy lata szkolne.

⁹⁰⁴ D. Wielkiewicz-Jałmużna, op. cit., s. 73–74.

⁹⁰⁵ *Historia Dyplomacji Polskiej*, t. 6..., s. 714.

⁹⁰⁶ J. Knopek, *Stosunki Polski z Afryką Arabską po II wojnie światowej*, [w:] *Forum Politologiczne*, t. 3, INP UWM, Olsztyn 2006, s. 148–149.

⁹⁰⁷ *Ibidem*.

pięciu stypendiów Palestyńczykom⁹⁰⁸. Zgodnie z przyjętymi ustaleniami w 1970 r. wstrzymano przyjmowanie cudzoziemców do szkół średnich zawodowych. Ostatni z nich opuścili szkoły w 1974 r. Z kolei w 1973 r. zmniejszono kwotę przyjmowanych na praktyki zawodowe, i na uczelnie zaczęło przybywać coraz więcej studentów⁹⁰⁹. W ramach umów z Egiptem z lat 80. Polska przyjmowała 46 stypendystów arabskich rocznie na okres od trzech miesięcy do trzech lat oraz osoby na staże w polskich zakładach pracy (też byli stypendystami)⁹¹⁰. W 1985 r. – według słów Ambasadora Republiki Iraku w Polsce, H.S. Husajna – „Irak płacił Polsce za kształcenie młodzieży w sumie ok. 6 mln dolarów rocznie”⁹¹¹.

Liczba studiujących obywateli krajów rozwijających się na początku lat 80. sięgała kilku tysięcy osób⁹¹², a wśród nich, od lat 60. aż do końca lat 80., pobierało naukę na polskich uczelniach akademickich od kilkunastu do kilkuset studentów arabskich rocznie⁹¹³.

Studium w Łodzi stało się częścią procesu modernizacji studiów orientalistycznych w Polsce (gł. afrykanistyki i arabistyki), gdyż właśnie tam wykształcono w zakresie znajomości języka polskiego przyszłych lektorów języka arabskiego na arabistykach (m.in. H. Mukarkara, G. Kassa etc.), co umożliwiło im samodzielną pracę ze studentami, lepszy kontakt i – z czasem – podjęcie pracy naukowej w polskich placówkach akademickich. Było elementem ich edukacji i w pewien sposób kształtowało zasób ich wiedzy, niezbędnej do takiej działalności. W ten sposób i publikacje Studium stały się w pewnym stopniu literaturą dostępną dla polskiej arabistyki.

Powodem, dla którego znalazła się tutaj informacja o studentach-Arabach w Polsce, jest ich obecność na obu arabistykach – jako słuchaczy lub wykładowców (i później nauczycieli akademickich). Studenci arabscy będący słuchaczami na arabistyce byli stosunkowo nieliczni i często stanowili dla swoich kolegów „żywą” pomoc naukową, przynajmniej w zakresie tłumaczeń. Często byli studentami innych kierunków, dziećmi dyplomatów biedniejszych państw arabskich lub wychodźców. Niektórzy z absolwentów Studium zostawali zatrudnieni na arabistyce, najpierw zwykle na godziny zlecone, jako lektorzy arabskiego, później – jako etatowi pracownicy dydaktyczni, a nawet naukowo-dydaktyczni. Były to jednak losy jednostkowe, dlatego ich dzieje naszkicowano w części biograficznej.

⁹⁰⁸ *Historia Dyplomacji Polskiej*, t. 6..., s. 719.

⁹⁰⁹ J. Knopek, op. cit., s. 148–149.

⁹¹⁰ *Ibidem*, s. 152.

⁹¹¹ AIPN, IPN BU Z 002560/251 t. 1.

⁹¹² J. Knopek, op. cit., s. 148–149.

⁹¹³ *Ibidem*.

2.8. Reformowanie i unowocześnianie procesu edukacji podyplomowej

2.8.1. Ważniejsze reformy systemu edukacji podyplomowej na uniwersytetach

Niezależnie od kwalifikacji prawnej problematyka tytułu/ stopnia „doktora”, traktowanego przez najdłuższy okres dziejów Polski Ludowej jako niższy (czytaj – najniższy) stopień naukowy, dotyczy kwestii pierwszego awansu naukowego; w założeniu – pierwszego z kolejnych (habilitacji, profesury). Awanse naukowe to „bardzo ważne ogniwo w łańcuchu doskonalenia kadr” akademickich (uczelnie, PAN i instytuty badawcze) i powinny mieć wpływ na kondycję nauki, bowiem „umożliwiają wymianę kadry naukowej z powodów naturalnego jej starzenia się” i „pozwalają najzdolniejszym na usamodzielnienie się i kierowanie własnymi zespołami badawczymi”⁹¹⁴. Ponieważ następne szczeble awansów naukowych są przede wszystkim rezultatami działań indywidualnych, nie zostaną tu szerzej omawiane, a ta część pracy skoncentrowana jest na przedstawieniu zarysu dziejów studiów doktoranckich, czyli instytucji mającej za cel (m.in.) kreowanie doktorów.

W Polsce Ludowej, tak jak w II RP, sprawy stopni naukowych normowano prawem szkolnictwa wyższego, a pierwszą powojenną reformę szkolnictwa wyższego wprowadzono Dekretem z 28 października 1947 r.⁹¹⁵ o organizacji nauki i szkolnictwa wyższego⁹¹⁶. M.in. uchylił on ustawę z 1933 r. i zarazem powierzył prawo nadawania stopni naukowych (magistra i doktora) wyłącznie wyższym szkołom akademickim⁹¹⁷. W późniejszym okresie stopnie naukowe określały przepisy pochodzące z różnych lat i o różnej randze (ustawy, dekry, rozporządzenia, zarządzenia, statuty szkół wyższych, regulaminy)⁹¹⁸.

Pomiędzy 1945 a 1960 r. doktoraty w Polsce były sprawą indywidualną, chociaż stymulowaną instytucjonalnie, mimo że już z początkiem 1952 r. odstąpiono od nadawania niższych stopni naukowych absolwentom szkół wyższych⁹¹⁹. W 1952 r. wprowadzono

⁹¹⁴ J.M. Brzeziński, *O poprawianiu (ale też i o psuciu) systemu przeprowadzania awansów naukowych w Polsce w latach 1990–2017*, „Nauka i Szkolnictwo Wyższe” 2017, nr 2, s. 147–148.

⁹¹⁵ Dekret z 28 października 1947 r. o organizacji nauki i szkolnictwa wyższego...

⁹¹⁶ K. Wojtczak, *W kwestii wyższego stopnia naukowego...*, s. 33.

⁹¹⁷ Ibidem, s. 39.

⁹¹⁸ Ibidem, s. 56.

⁹¹⁹ K. Wojtczak, *O stopniach naukowych w Polsce Ludowej. Część 2...*, s. 49.

aspiranturę naukową⁹²⁰, efemerydę, która przetrwała tylko do 1958 r. – określamy ją tak dlatego, że z uwzględnieniem okresów przejściowych, wdrożenia i prób jej realizacji dotyczyła stosunkowo nielicznej, wręcz jednostkowej grupki orientalistów (np. mgra A. Czapkiewicza, aspiranta od 1954⁹²¹), a „w generalnej ocenie aspirantura prowadziła do nabycia stopnia naukowego kandydata nauk”⁹²², który później zlikwidowano. Niemniej jej wdrożenie przygotowało – a nawet stało się pewnym poligonem ich przetestowania – pewne rozwiązania (np. stypendialne), które doprowadziły do rozpoczęcia prowadzenia w latach następnych (1958–1982, 1985–1990) studiów doktoranckich⁹²³. Właśnie w 1952 r. ustalono rozporządzeniem porządek obrony przyjętej pracy doktorskiej na publicznej rozprawie:

- 1) przewodniczący zapoznaje zebranych z tematem pracy, przedstawia przebieg dotychczasowej działalności naukowej i naukowo-dydaktycznej autora;
- 2) autor przedstawia podstawowe tezy i wnioski swej pracy;
- 3) recenzenci prezentują szczegółową ocenę pracy;
- 4) osoby obecne na rozprawie mogą zadawać pytania, a autor jest zobowiązany udzielić na nie odpowiedzi;
- 5) dyskusja, na końcu której autor odniesie się do oceny i pytań na niej zadanych.

Następnie Rada po naradzie bez publiczności w drodze tajnego głosowania decyduje o nadaniu lub odmowie nadania stopnia doktora nauk. Przewodniczący ogłasza zebrany wynik głosowania i treść decyzji⁹²⁴.

W 1958 r. uruchomiono legislacyjnie instytucję studiów doktoranckich (od tego samego roku za niższy stopień naukowy uznawano stopień doktora⁹²⁵) w celu rekrutacji kandydatów do pracy naukowej i badawczej oraz dydaktycznej, dzięki czemu miano zapewnić dopływ nowej, odpowiednio wykwalifikowanej kadry dla szkół wyższych i instytucji badawczych. Instytucja ta miała pełnić funkcję „parasola” i inkubatora dla przyszłych, potencjalnych pracowników naukowych, dydaktycznych i naukowo-dydaktycznych (wedle dzisiejszej nomenklatury). Ta instytucjonalna opieka naukowa opierała się na:

⁹²⁰ Ustawa z 15 grudnia 1951 r. o szkolnictwie wyższym i o pracownikach nauki, Dz.U. 1952 Nr 6, poz. 38 (tekst pierwotny).

⁹²¹ *Spis wykładów na r.a. 1954/55...*, s. 92–97.

⁹²² K. Wojtczak, *O stopniach naukowych w Polsce Ludowej. Część 2...*, s. 52.

⁹²³ *Ibidem*, s. 50–51.

⁹²⁴ K. Wojtczak, *W kwestii wyższego stopnia naukowego...*, s. 55.

⁹²⁵ K. Wojtczak, *O stopniach naukowych w Polsce Ludowej. Część 2...*, s. 49.

- realizacji specjalnego programu studiów adresowanego do tej grupy,
- nadzorze i wsparciu przygotowania dysertacji na stopień naukowy,
- zapewnieniu dla realizacji powyższego odpowiednich warunków (m.in. finansowych).

W badanym okresie instytucja studiów doktoranckich ewoluowała w wielu aspektach: sposobów naboru, wspierania finansowego, zakresu naboru, wymagań wobec kandydatów etc.⁹²⁶, ale niewątpliwie miała istotną wartość dla rozwoju życia naukowego w Polsce⁹²⁷.

Ustawa z 5 września 1958 r. o szkołach wyższych⁹²⁸ stanowiła, że na studia doktoranckie może być przyjęta osoba, która ukończyła studia w szkole wyższej. Studia doktoranckie i nabór na nie podporządkowano kierunkom studiów na poziomie wydziałów wskazanych szkół wyższych, ale dopiero w 1960 r.⁹²⁹ określono warunki przyjęcia na te studia (później ulegały zmianom, np. do 1968 nabór prowadzono wyłącznie dla osób niepracujących). Rozporządzenie z 1960 r. precyzowało, że studia doktoranckie należy uruchamiać „w zakresie dyscyplin naukowych szczególnie ważnych dla potrzeb gospodarki i kultury narodowej”, a w 1968 r., również rozporządzeniem, przeformułowano ten zakres na „dziedziny nauki wymagające szczególnego wzrostu kadry naukowej”⁹³⁰. Ostatnia (w badanym okresie) zmiana w tej kwestii została wprowadzona rozporządzeniem w 1986 r.: „w dyscyplinach i specjalnościach deficytowych lub priorytetowych”⁹³¹.

W 1960 r.⁹³² określono wymagania wobec kandydata na studia doktoranckie⁹³³:

- 1) miał wszczyć przewód doktorski,
- 2) wyróżniał się zdolnościami i zamiłowaniem do pracy naukowej i dydaktycznej,
- 3) odbył min. dwuletnią praktykę naukową, dydaktyczną lub zawodową,

⁹²⁶ Ibidem, s. 50.

⁹²⁷ Ibidem.

⁹²⁸ Ustawa z 5 września 1958 r. o szkołach wyższych...

⁹²⁹ Rozporządzenie Min. Szk. Wyż., Zdrowia i Opieki Społecznej, Ośw., Spraw Zagranicznych oraz Przewodniczącego Głównego Komitetu Kultury Fizycznej i Turystyki z 30 kwietnia 1960 r. w sprawie zasad odbywania studiów doktoranckich w szkołach wyższych, praw i obowiązków doktorantów oraz wysokości stypendiów dla doktorantów.

⁹³⁰ K. Wojtczak, *O stopniach naukowych w Polsce Ludowej. Część 2...*, s. 66.

⁹³¹ Rozporządzenie Min. Nauki i Szk. Wyż. z 19 lipca 1986 r. w sprawie studiów doktoranckich i stypendiów naukowych.

⁹³² Rozporządzenie Min. Szk. Wyż., Zdrowia i Opieki Społecznej, Ośw., Spraw Zagranicznych oraz Przewodniczącego Głównego Komitetu Kultury Fizycznej i Turystyki z 30 kwietnia 1960 r. w sprawie zasad odbywania studiów doktoranckich w szkołach wyższych, praw i obowiązków doktorantów oraz wysokości stypendiów dla doktorantów.

⁹³³ K. Wojtczak, *O stopniach naukowych w Polsce Ludowej. Część 2...*, s. 67–68.

- 4) nie przekroczył 35 roku życia,
- 5) złożył zobowiązanie, że po uzyskaniu stopnia naukowego doktora podejmie pracę w szkole wyższej na okres co najmniej trzech lat.

Jeszcze w 1970 r. przy uruchamianiu studiów doktoranckich utrzymywano wymóg minimalnie 10-osobowej grupy doktorantów, co, jak stwierdził prof. J. Chmielowski, uniemożliwia otwarcie takich studiów na orientalistyce UW⁹³⁴.

Później warunki te modyfikowano, ale w 1971 r., kiedy uruchomiono studia doktoranckie dla pracujących, dotychczasowe utrudnienia radykalnie zminimalizowano⁹³⁵. Od 1976 r. wymagania uległy zmianie, doszły: kandydat złożył przed komisją egzaminacyjną egzamin z wynikiem pozytywnym i cechuje się właściwą postawą ideową i obywatelską⁹³⁶. W 1986 r. obniżono pułap wiekowy do lat 30 i „kandydat miał wykazywać się nienaganną postawą obywatelską, potwierdzoną opinią wydaną przez kierowników jednostek kierujących kandydatów w uzgodnieniu z organizacją partyjną działającą w jednostce”⁹³⁷.

W 1969 r. zakres zobowiązań doktoranta określano następująco:

- systematyczna praca naukowa, szczególnie związana z przygotowawaną rozprawą,
- przygotowanie się do egzaminów doktorskich,
- nabycie umiejętności prowadzenia prac naukowo-badawczych,
- uczestniczenie w zajęciach ustalonych w programie studiów,
- udział w zebraniach naukowych katedry,
- składanie w wyznaczonych terminach sprawozdań z przebiegu własnej pracy naukowej⁹³⁸.

Zakres obowiązków według regulacji z 1968 r. nie uległ istotnym zmianom, ale w 1976 r. zobowiązano doktorantów do udziału w zajęciach z dyscypliny dodatkowej (ekonomii politycznej lub filozofii) i prowadzenia zajęć dydaktycznych oraz przedstawiania co najmniej raz w semestrze na seminariach części pracy doktorskiej przewidzianej w harmonogramie⁹³⁹. Te same uwarunkowania kontynuowano w regulacjach

⁹³⁴ AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961–5.12.1972, Protokół posiedzenia Rady Naukowej IO, 16.06.1970, s. 5.

⁹³⁵ K. Wojtczak, *O stopniach naukowych w Polsce Ludowej. Część 2...*, s. 69.

⁹³⁶ Ibidem, s. 70–71.

⁹³⁷ Ibidem, s. 71–72.

⁹³⁸ Ibidem, s. 78.

⁹³⁹ Ibidem, s. 78–79.

z 1986 r., uzupełniając je obligatoryjnym złożeniem egzaminów doktorskich i przedłożeniem pracy doktorskiej w przewidzianym terminie (do 4 lat) oraz przedstawieniem rozprawy doktorskiej⁹⁴⁰.

W 1965 r. weszła w życie ustawa o stopniach i tytułach naukowych⁹⁴¹, która nowelizowała w zakresie dotyczącym studiów doktoranckich ustawę z 1958 r. o szkołach wyższych. Jeszcze jedna nowelizacja weszła w życie w 1968 r.⁹⁴² Następne zmiany nastąpiły w 1982 r.⁹⁴³ (pozbawiono szkoły wyższe prawa rekrutacji na studia doktoranckie), 1985 r.⁹⁴⁴ (szkoły wyższe uzyskały prawo tworzenia i prowadzenia studiów doktoranckich) i 1986 r. (określono zasady rekrutacji i przebiegu studiów doktoranckich)⁹⁴⁵.

Osoba, która odbywała studia doktoranckie, miała prawo do stypendium naukowego, szczegółowe regulacje na temat tych świadczeń zostały zawarte w Rozporządzeniu z 30 kwietnia 1960 r. w sprawie określenia warunków i trybu przyznawania stypendiów⁹⁴⁶, które ustanawiało stypendia doktoranckie⁹⁴⁷ wraz ze wszystkimi późniejszymi zmianami i nowymi regulacjami. Z mocy wspomnianego rozporządzenia z 1960 r. doktorant otrzymywał stypendium w wysokości uposażenia netto starszego asystenta wraz z dodatkami⁹⁴⁸. Od 1968 r. stypendium miało wysokość nieprzekraczającą 2500 zł miesięcznie, a pracownik naukowo-dydaktyczny i naukowo-badawczy będący doktorantem otrzymywał stypendium w wysokości jego uprzedniego wynagrodzenia netto, jednakże nie wyższe niż 3000 zł miesięcznie⁹⁴⁹. W okresie odbywania studiów doktoranckich po 1976 r. stypendium nie mogło przekroczyć 3000 zł miesięcznie, po 1980 r. 3600 zł na I roku studiów i 4200 zł na dalszych latach. Do 3500 zł, a od 1980 r. 4100 zł miesięcznie na I roku studiów i 4700 zł na dalszych latach otrzymywał delegowany na studia doktorant pracownik naukowy/ pracownik naukowo-badawczy.

⁹⁴⁰ Ibidem, s. 79.

⁹⁴¹ Ustawa z 31 marca 1965 r. o stopniach naukowych i tytułach naukowych, Dz.U. Nr 14, poz. 101 ze zm.

⁹⁴² Rozporządzenie Min. Ośw. i Szk. Wyż. z 15 lutego 1968 r. w sprawie zasad odbywania studiów doktoranckich, Dz.U. Nr 6, poz. 38 ze zm.

⁹⁴³ Ustawa z 4 maja 1982 r. o szkolnictwie wyższym, Dz.U. Nr 14, poz. 113 ze zm.

⁹⁴⁴ Ustawa z 25 lipca 1985 r. o zmianie ustawy o szkolnictwie wyższym, Dz.U. Nr 36, poz. 167.

⁹⁴⁵ K. Wojtczak, *O stopniach naukowych w Polsce Ludowej. Część 2...*, s. 65–66.

⁹⁴⁶ Rozporządzenie z 30 kwietnia 1960 r. w sprawie określenia warunków i trybu przyznawania stypendiów, udzielania płatnych urlopów oraz wysokości stypendiów dla osób, które pracują nad rozprawą doktorską bądź habilitacyjną w szkołach wyższych, Dz.U. Nr 28, poz. 160.

⁹⁴⁷ A. Anielska, *Doktoranci w grze (o stypendia). Zjawisko punktozy w kontekście regulacji dotyczących oceny osiągnięć doktorantów*, „Nauka” 2018, nr 2, s. 77.

⁹⁴⁸ K. Wojtczak, *O stopniach naukowych w Polsce Ludowej. Część 2...*, s. 81–82.

⁹⁴⁹ Ibidem, s. 82.

Po 1983 r. przysługiwało mu stypendium 9000 zł miesięcznie. Pozostali w tym okresie otrzymywali 7000 zł miesięcznie na I roku studiów i 8300 zł na dalszych. 1 stycznia 1984 r. podniesiono kwoty wszystkich stypendiów o 1000 zł⁹⁵⁰. Przełomowym stał się rok kryzysu ekonomicznego – 1986, kiedy Rozporządzenie Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki z 10 lipca 1986 r. odstąpiło od kwotowego określenia wysokości stypendiów i od tej pory doktoranci na I roku otrzymywali średnie wynagrodzenie zasadnicze w szkole wyższej, na dalszych latach – średnie wynagrodzenie zasadnicze starszego asystenta⁹⁵¹.

Najważniejsze akty prawne dotyczące studiów doktoranckich w okresie Polski Ludowej:

- Rozporządzenie MSzW, MZiOS, MOśw., MSZ oraz Przewodniczącego GKKFiT z 30 kwietnia 1960 r.⁹⁵²
- Rozporządzenie MOiSzW z 15 lutego 1968 r.⁹⁵³
- Rozporządzenie MN, SzWiT z 17 grudnia 1976 r.⁹⁵⁴
- Rozporządzenie MNiSzW z 10 lipca 1986 r.⁹⁵⁵
- Rozporządzenie MEN z 18 kwietnia 1988 r.⁹⁵⁶
- Rozporządzenie MEN z 29 lipca 1989 r.⁹⁵⁷
- Rozporządzenie MEN z 30 sierpnia 1989 r.⁹⁵⁸

⁹⁵⁰ Ibidem, s. 85–86.

⁹⁵¹ Ibidem, s. 86.

⁹⁵² Rozporządzenie Min. Szk. Wyż., Zdrowia i Opieki Społecznej, Ośw., Spraw Zagranicznych oraz Przewodniczącego Głównego Komitetu Kultury Fizycznej i Turystyki z 30 kwietnia 1960 r. w sprawie zasad odbywania studiów doktoranckich w szkołach wyższych, praw i obowiązków doktorantów oraz wysokości stypendiów dla doktorantów, Dz.U. 1960 Nr 28, poz. 159.

⁹⁵³ Rozporządzenie Min. Ośw. i Szk. Wyż. z 15 lutego 1968 r. w sprawie zasad odbywania studiów doktoranckich, Dz.U. 1968 Nr 6, poz. 38.

⁹⁵⁴ Rozporządzenie Min. Nauki, Szk. Wyż. i Techniki z 17 grudnia 1976 r.; w sprawie studiów doktoranckich, Dz.U. 1976 Nr 41, poz. 243.

⁹⁵⁵ Rozporządzenie Min. Nauki i Szk. Wyż. z 10 lipca 1986 r. w sprawie studiów doktoranckich i stypendiów naukowych, Dz.U. 1986 Nr 28, poz. 138.

⁹⁵⁶ Rozporządzenie Min. Edukacji Narodowej z 18 kwietnia 1988 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie studiów doktoranckich i stypendiów naukowych, Dz.U. 1988 Nr 14, poz. 105.

⁹⁵⁷ Rozporządzenie Min. Edukacji Narodowej z 29 lipca 1989 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie studiów doktoranckich i stypendiów naukowych, Dz.U. 1989 Nr 47, poz. 257.

⁹⁵⁸ Rozporządzenie Min. Edukacji Narodowej z 30 sierpnia 1989 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie studiów doktoranckich i stypendiów naukowych, Dz.U. 1989 Nr 50, poz. 295.

- Rozporządzenie MEN z 16 października 1989 r.⁹⁵⁹
- Rozporządzenie MEN z 10 czerwca 1991 r.⁹⁶⁰

2.8.2. Krótka historia studiów doktoranckich na arabistyce UW i UJ

W 1964 r. Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego wysunęło propozycję stworzenia studiów doktoranckich przy Katedrze Arabistyki UW i w związku z tym zwróciło się z prośbą do Dyrekcji Instytutu Orientalistycznego o wytypowanie odpowiedniego kandydata⁹⁶¹.

Na podstawie nowych przepisów Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego w sprawie studiów doktoranckich i asystenckich studiów przygotowawczych (zw. poprzednio „staże”) mianowane zostały następujące osoby w katedrach orientalnych UW: Katedra Arabistyki mgr J. Jasińska (asyst., studia przygotowawcze od 1.10.1964); mgr J. Pacholczyk (studia doktoranckie od 1.10.1964)⁹⁶².

Do 1970 r. Instytut Orientalistyczny UW nie uzyskał zgody na prowadzenie studiów doktoranckich:

Na posiedzeniu Rady Naukowej IO UW w 1970 r. dr R. Ohly zapytał: Czy nie dałoby się otworzyć studium doktoranckiego dla zainteresowanych, nie koniecznie dla tych, którzy będą pracować w IO UW?

Dyrektor IO UW: Nigdy tak nie było, jak sugeruje dr Ohly. Doktorant może zostać tutaj, i może pójść gdzie indziej. Instytut nie otrzymał pozwolenia na prowadzenie studiów doktoranckich. [...]

Doc. Tyloch: Przypominam tu dyskusję w klubie ZNP w obecności kierownika Wydziału Nauki KC. Podkreślano tam, by stworzyć warunki uzyskiwania stopnia doktora także inną drogą, a nie tylko przez asystenturę. Pytanie dra Ohly jest uzasadnione, ponieważ kandydata na doktoranta obowiązuje staż trzech lat pracy⁹⁶³.

⁹⁵⁹ Rozporządzenie Min. Edukacji Narodowej z 16 października 1989 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie studiów doktoranckich i stypendiów naukowych, Dz.U. 1989 Nr 56, poz. 335.

⁹⁶⁰ Rozporządzenie Min. Edukacji Narodowej z 10 czerwca 1991 r. w sprawie studiów doktoranckich i stypendiów naukowych, Dz.U. Nr 58, poz. 249.

⁹⁶¹ AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961–5.12.1972, Protokół z posiedzenia Rady Naukowej IO, 25.09.1964, s. 1.

⁹⁶² PO 1965, nr 2, s. 197–198.

⁹⁶³ AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961–5.12.1972, Protokół posiedzenia Rady Naukowej IO, 20.02.1970.

Doktoraty, których broniono w tym okresie, były „indywidualne” – późniejsi doktoranci, chociaż formalnie mogli być słuchaczami studiów doktoranckich (nie udało się ustalić, w którym okresie historii Polski Ludowej zostały instytucjonalnie uruchomione w Instytucie Orientalistycznym UW i Instytucie Filologii Orientalnej UJ – jeśli w ogóle w badanym okresie takowe zostały na orientalistykach kiedykolwiek rozpoczęte), to ze względu na specyfikę studiów orientalistycznych (rozproszenie na wiele małolicznych kierunków, niewielka liczebność zarówno kadry, jak i absolwentów) i tak pozostawały zasługą indywidualuów współpracujących – w większym lub mniejszym stopniu – z promotorami. W dodatku absolutna większość z nich dotyczyła pracowników naukowych UW i UJ, jedynie kilka dotyczyło osób spoza tego kręgu, przy czym głównie byli to obcokrajowcy (Arabowie). Kilka doktoratów to rezultaty pracy obcokrajowców mieszkających w Polsce i zatrudnionych tu w placówkach naukowych, gł. uniwersyteckich, zwykle najpierw jako lektorzy, potem wykładowcy etc.

W latach 1945–1952 na wyższych uczelniach polskich obroniono dwa doktoraty „arabistyczne”⁹⁶⁴ na UW: Józef Bielawski, *Turcy w świetle średniowiecznych zabytków literackich arabskich (Al-Ġahiza i Ibn Ḥassūla)*, oraz Jan Reychman, *Znajomość i nauczanie języków orientalnych w Polsce w XVIII w.* – rozprawa opublikowana w wydawnictwach Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego, Wrocław 1950⁹⁶⁵.

Dla zilustrowania procedur, jakie obowiązywały w latach 70. podczas przygotowań do obrony pracy doktorskiej, poniżej są przytoczone obszernie wyimki z protokołów Rady Naukowej z 1973 r. dotyczących przewodu doktorskiego Abdel Latifa.

Protokół posiedzenia Rady Naukowej Instytutu Orientalistycznego UW z 5 czerwca 1973 r. Przew. prof. dr J. Chmielewski: Przewód doktorski p. Abdel Latifa. Promotor rozprawy prof. J. Bielawski oświadczył, że przyjął gotową pracę doktorską od p. Abdel Latifa, napisaną po arabsku wraz z towarzyszącą jej obszerną wersją w języku polskim. Wniósł o powołanie recenzentów, określenie zakresu egzaminów i zmianę egzaminatora z filozofii (dotychczasowy nie zna angielskiego). Rada uznała tekst polski za wystarczająco obszerny i przyjęła go jako tekst rozprawy oraz powołała na recenzentów: prof. T. Lewickiego z UJ, prof. J. Reychmana z UW i prof. Oktawiusza Jurewicza z Katedry Filologii Klasycznej UW. Zatwierdziła zakres egzaminów doktorskich:

⁹⁶⁴ *Kronika KFO UJ*, PO 1953, nr 2, s. 127; *Kronika KFO UJ*, PO 1954, nr 2, s. 191–192.

⁹⁶⁵ *Kronika KFO UJ*, PO 1953, nr 2, s. 127.

1) z dyscypliny podstawowej: historia i kultura świata arabskiego w wiekach VIII–IX i jego związek z Bizancjum

2) filozofii marksistowskiej: marksistowska filozofia człowieka ze szczególnym uwzględnieniem arabskiej i europejskiej filozofii średniowiecznej⁹⁶⁶.

W 1974 r. doszło do obrony ww. pracy doktorskiej z zakresu arabistycznego *Stosunki pokojowe i wymiana kulturalna między Bizancjum i Arabami w VIII–IX w.*, której promotorem był J. Bielawski (Pr. dr nr 177⁹⁶⁷), oraz rozprawy Jolanty Jasińskiej *Nağīb Mahfūz – najwybitniejszy przedstawiciel współczesnej arabskiej powieści społeczno-obyczajowej. Struktura formalna „trylogii”*. Promotorem tej pracy również był J. Bielawski (Pr. dr 173⁹⁶⁸).

29 stycznia 1974 r. na posiedzeniu Rady Naukowej IO UW J. Bielawski przedłożył wniosek o zmianę recenzenta rozprawy doktorskiej p. Abdel Latifa w związku z pobytym za granicą prof. Jurewicza. Zastąpił go doc. dr hab. T. Wasilewski z IH UW⁹⁶⁹. Na wniosek chorego prof. J. Reychmana, odczytany przez Przewodniczącego Rady Naukowej Instytutu 27 marca tegoż roku na jej posiedzeniu, Rada zwolniła J. Reychmana z funkcji recenzenta rozprawy ob. Abdela Shafi Abdel Latifa⁹⁷⁰.

Obrona odbyła się 18 kwietnia 1974 r. na posiedzeniu Rady Naukowej IO UW. Przewodniczącym Rady był doc. dr S. Kałużyński, protokolantem dr M. Popko, promotorem prof. J. Bielawski, a recenzentami prof. T. Lewicki (nieobecny na rozprawie) oraz doc. dr hab. T. Wasilewski. Doc. dr J. Braun odczytał recenzję T. Lewickiego. W dyskusji publicznej nikt nie zabrał głosu. Rada jednomyślnie postanowiła przyjąć obronę pracy doktorskiej mgra M. ‘Abd aš-Šāfi’ego (na 7 obecnych głosowano 7 × „tak”) i Rada nadała mu stopień doktora nauk humanistycznych⁹⁷¹.

⁹⁶⁶ AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 6.03.1973–12.12.1973, Protokół Posiedzenia Rady Naukowej IO, 5.06.1973.

⁹⁶⁷ Wg katalogu w Bibliotece WO UW, stan na 10.12.2019.

⁹⁶⁸ Ibidem.

⁹⁶⁹ AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 29.01.1974–29.10.1974, Protokół posiedzenia Rady Naukowej IO, 29.01.1974.

⁹⁷⁰ AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 29.01.1974–29.10.1974, Protokół posiedzenia Rady Naukowej IO, 27.03.1974.

⁹⁷¹ AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 29.01.1974–29.10.1974, Protokół posiedzenia Rady Naukowej IO, 18.04.1974.

W kolejnych latach zakończono następujące przewody doktorskie:

- 1978, Warszawa: D. Madeyska, *Ideal kobiety arabskiej w siracie Dat Al-Himmma*, promotor J. Bielawski (Doktorat nr 14 Zakład Arabistyki).
- 1979, Warszawa: E. Machut-Mendecka, *Obraz przemian społeczno-politycznych w dramaturgii egipskiej lat 1957–1975*, promotor J. Bielawski (Pr. dr nr 176).
- 1981, Warszawa: M. Metwali Hanna Abd El-Fattah, *Tradycja we współczesnej dramaturgii i teatrze arabskim*, promotor J. Bielawski (Pr. dr nr 179 [1–2]).
- 1983, Warszawa: Hatif Majed K. Al-Janabi, *Arabski teatr poszukujący a doświadczenia współczesnej awangardy teatralnej europejskiej*, promotor Roman Taboriski z Instytutu Polonistyki UW (Pr. dr nr 180).
- 1983, Warszawa: Maria Stępnia *L'acculturation et ses conséquences dans l'oeuvre des écrivains Algériens de langue française depuis « Cendres » de Jean Amrouche jusqu'à « Qui se souvient de la mer » de Mohamed Dib*, promotor J. Bielawski (Doktorat nr 22).
- 1985, Warszawa, Joanna Wronecka: *Traktat filozoficzno-mistyczny Ibn Arabiego „Kitab al-isra ila al-Maqam al-asra” /Księga o podróży nocnej do najbardziej szlachetnego miejsca/, czyli alegoryczna postać legendy o podróży proroka Muhammada w zaświaty w koncepcji Ibn Arabiego*, promotor J. Bielawski (Doktorat nr 26).
- 1986, Warszawa: Dymitr Ibriszimow, *Some common chadic basic lexical items. A new look of the subject*, promotor A. Czapkiewicz (Praca doktorska nr 22 [ołówkiem])⁹⁷².

2.9. Habilitacje

Poza zakresem niniejszej części pracy znalazło się postępowanie habilitacyjne – dotyczyło jednostek i dlatego informacje o jego zakończeniu znajdują się w biogramach. W Polsce Ludowej przez wiele lat postępowania habilitacyjnego pomyślnie zakończonego nie wiązano z prawem nabycia stopnia naukowego – wyjątek od tej, prawem ukształtowanej, tradycji habilitowania wprowadziła ustawa z 1951 r. Jako jedyna nie

---

⁹⁷² Wg katalogu w Bibliotece WO UW, stan na 10.12.2019.

przewidywała postępowań habilitacyjnych, również tych (co miało miejsce w latach uprzednich) nieprowadzących do stopnia naukowego⁹⁷³.

Zakończenie postępowania habilitacyjnego w okresie międzywojennym nie prowadziło do uzyskania stopnia naukowego, tylko nadawało prawo wykładania (*veniam legendi*)⁹⁷⁴. Tak jak i inne regulacje prawne dotyczące szkolnictwa wyższego, zaraz po zakończeniu II wojny światowej w sprawie postępowania habilitacyjnego dalej obowiązywały przepisy okresu międzywojennego⁹⁷⁵, choć od 1947 r. habilitację wiązano nie z prawem wykładania, tylko nauczania⁹⁷⁶ – wyłącznie w tej szkole akademickiej, dla której zostało uzyskane (nabywało się też tytuł docenta tej szkoły)⁹⁷⁷.

W okresie pierwszych lat po wojnie przebieg postępowania habilitacyjnego obejmował:

1. ocenę kwalifikacji naukowych kandydata na podstawie:
  - a) rozpatrzenia przez Radę Wydziału kwalifikacji osobistych kandydata,
  - b) zbadania wartości jego pracy habilitacyjnej;
2. dyskusję habilitacyjną z zakresu całości przedmiotu, którego dotyczyła habilitacja;
3. wykład habilitacyjny na forum Rady Wydziału (jego temat musiał być zatwierdzony przez Radę – był to wybrany przez nią jeden z dwóch zaproponowanych przez kandydata)⁹⁷⁸.

Dekret i Rozporządzenie Ministra Oświaty z 3 lipca 1948 r. wydane w porozumieniu z Ministrem Zdrowia w sprawie postępowania habilitacyjnego określały przebieg postępowania habilitacyjnego – składały się nań trzy stadia:

- a) ocena wartości naukowej rozprawy habilitacyjnej i dorobku kandydata;
- b) dyskusja habilitacyjna;
- c) jednogodzinny wykład habilitacyjny, którego temat wybierał kandydat (za zgodą Rady Wydziału), z zakresu nauki, z której się habilitował⁹⁷⁹.

⁹⁷³ K. Wojtczak, *W kwestii wyższego stopnia naukowego...*, s. 36.

⁹⁷⁴ K. Wojtczak, *Habilitacje w Polsce Ludowej. Część 1. Warunki i przebieg habilitacji w prawie szkół wyższych*, „Studia Prawa Publicznego” 2017, nr 1, s. 25.

⁹⁷⁵ Ibidem, s. 27.

⁹⁷⁶ Ibidem, s. 26.

⁹⁷⁷ Ibidem, s. 32.

⁹⁷⁸ Ibidem, s. 28–29.

⁹⁷⁹ Ibidem, s. 34–36.

Na początku 1952 r. odstąpiono od postępowań habilitacyjnych⁹⁸⁰, ale sześć lat później – kolejną ustawą o szkołach wyższych⁹⁸¹ – przywrócono postępowanie habilitacyjne, a jego pomyślne zakończenie prowadziło do uzyskania wyższego stopnia naukowego⁹⁸². Ta ustawa obowiązywała do 1982 r., kiedy została uchylona, ale podlegała licznym zmianom.

Od 1959 r. stopień naukowy docenta mógł być nadany w PAN pracownikowi tej instytucji po spełnieniu następujących warunków⁹⁸³:

- złożenie podania (wraz z wymaganymi załącznikami) o wszczęcie przewodu habilitacyjnego;
- posiadanie stopnia naukowego doktora;
- wykazanie swoich osiągnięć naukowych;
- dopuszczenie przez Radę (Naukową/ Wydziału) do przewodu habilitacyjnego;
- ukończenie przewodu z wynikiem pomyślnym.

W przypadku szkół wyższych procedura⁹⁸⁴ wyglądała inaczej:

- złożenie podania (wraz z wymaganymi załącznikami) o wszczęcie przewodu habilitacyjnego;
- posiadanie stopnia naukowego doktora;
- wykazanie swoich osiągnięć naukowych;
- powołanie przez Radę Wydziału trzech recenzentów spośród profesorów zwyczajnych lub nadzwyczajnych;
- po zapoznaniu się z oceną i wnioskami recenzentów Rada podejmowała decyzję o dopuszczeniu kandydata do kolokwium habilitacyjnego;
- ukończenie przewodu z wynikiem pomyślnym.

W 1965 r. wyłączono⁹⁸⁵ kwestie stopni i tytułów naukowych z ustawodawstwa o szkolnictwie wyższym⁹⁸⁶. Ta sama ustawa stanowiła, że rezultatem pomyślnie zakończonego postępowania habilitacyjnego było nabycie stopnia naukowego docenta (po zmianach – od 1968 – stopnia naukowego doktora habilitowanego), jeden i drugi

---

⁹⁸⁰ Ustawa z 15 grudnia 1951 r. o szkolnictwie wyższym i o pracownikach nauki, Dz.U. 1952 Nr 6, poz. 38.

⁹⁸¹ Ustawa o szkolnictwie wyższym z 5 listopada 1958 r., Dz.U. Nr 68, poz. 336.

⁹⁸² K. Wojtczak, *Habilitacje w Polsce Ludowej. Część 1...*, s. 26.

⁹⁸³ Ibidem, s. 53–54.

⁹⁸⁴ Wprowadzona Rozporządzeniem z 17 czerwca 1959 r.

⁹⁸⁵ Ustawa z 31 marca 1965 r. o zmianie ustawy o szkołach wyższych, Dz.U. 1965 Nr 14, poz. 98.

⁹⁸⁶ K. Wojtczak, *Habilitacje w Polsce Ludowej. Część 1...*, s. 26.

tytuł dawał prawo wykładania i prowadzenia innych zajęć dydaktycznych, a także kierowania pracami samodzielnymi⁹⁸⁷.

W okresie objętym badaniem postępowanie habilitacyjne należało do procedur prowadzonych wyłącznie przez państwowe szkoły wyższe lub placówki PAN (inne instytuty badawcze), w tym czasie można wyłonić cztery stadia zmian regulacji prawnych postępowania habilitacyjnego:

- 1) 1945–1947: obowiązywały przepisy przedwojenne;
- 2) 1947–1951: trochę zmodyfikowane (dekretem z 1947) przepisy przedwojenne, osłabiające w tym zakresie pozycję rad wydziałowych;
- 3) 1952–1958: odstąpiono od habilitacji;
- 4) 1958–1990: do 1965 r. postępowania habilitacyjne normowało prawo szkół wyższych, od 1965 r. – odrębna regulacja (ustawa o stopniach naukowych i tytułach naukowych).

Wszystkie te rozwiązania nie były jednolite, zmieniała się zarówno ich koncepcja, jak i droga realizacji⁹⁸⁸.

Instytut Orientalistyczny UW ma prawo nadawania stopnia doktora habilitowanego nauk humanistycznych od 23 czerwca 2003 r.⁹⁸⁹

2.10. Podsumowanie rozdziału

Procesy unowocześnienia dydaktyki związane były nierozzerwalnie z modernizacją czy nawet wręcz reformami systemu rekrutacji, liczby i zakresu egzaminów, wymagań egzaminacyjnych, liczby miejsc na poszczególnych kierunkach, swobody wyboru kierunku studiów przez kandydatów na studia, jak też zmianami trybu egzaminacyjnego i nawet sposobu egzekwowania odpowiedzi podczas egzaminów. Część tych zmian miała charakter ewolucyjny, pojawiała się w skutek poprawek błędów i upuszczeń we wcześniejszych formułach weryfikacji wiedzy i zdolności kandydatów; część była rezultatem decyzji o charakterze politycznym czy też społecznym (np. decyzja rektora o przyjęciu wszystkich kandydatów, którzy zdali egzamin wstępny); wszystkie jednak zmierzały do ściśle określonego celu: efektywnego doboru kandydatów tak, aby

⁹⁸⁷ Ibidem, s. 26–27.

⁹⁸⁸ Ibidem, s. 58–60.

⁹⁸⁹ M. Popko, *Z dziejów IO UW...*, s. 19.

jak najmniej z nich odpadło podczas studiów, aby mieli mniej więcej równe szanse (i zdolności) opanowania materiału, czyli osiągnięcia wysokiej sprawności systemu dydaktycznego. Oparto się na założeniu, że nawet najlepszy system dydaktyczny nie jest w stanie dać pozytywnych rezultatów w przepisowym okresie, jeśli kandydaci nie będą najwyższej próby. Wymagania stale rosły, sytuacja zmieniła się tylko wtedy, gdy interweniowały władze uczelniane i, później, kiedy zmieniła się sytuacja polityczna w państwie (koniec lat 80., przełom 90.). Rozpoczęto od skierowania na studia przez szkoły średnie i egzaminu „politycznego” w języku obcym (tematem egzaminu z jednego języka obcego był aktualny temat polityczny), a na przełomie lat 70. i 80. egzaminowano z dwóch języków obcych ustnie i pisemnie na poziomie egzaminów kierunkowych i gramatyki języka polskiego z elementami historii literatury i wiedzy ogólnej o świecie Orientu. Wówczas cykl egzaminów zajmował kilka dni i był bardzo wyczerpujący zarówno fizycznie, jak i merytorycznie. Wśród członków komisji egzaminacyjnych znajdowali się nie tylko fachowcy od danych języków, ale i przedstawiciele orientalistyki, którzy nie tylko zadawali pytania, lecz też przyglądali się zachowaniom kandydatów, przy czym wśród kandydatów na arabistykę preferowano mężczyzn. Mimo to następowała feminizacja – zarówno wśród słuchaczy stale zwiększała się liczebność kobiet, jak i – w rezultacie – w kadrze naukowo-dydaktycznej nastąpiła zmiana: powoli większością stały się kobiety. W stosunku do innych kierunków filologicznych (np. iberystyki czy italianistyki) ta zmiana nie była aż tak wielka (tam na niektórych rocznikach w UW bywały wyłącznie studentki).

Zmiany, które wprowadzano w procesie rekrutacji, były stopniowe, a założenia teoretyczne weryfikowano życiem: w r.a. 1946/47 do podjęcia studiów w KFO wystarczyła matura z językiem łacińskim, później – do 1949 r. – egzamin pisemny na temat związany z kierunkiem studiów i egzamin ustny z nauki o Polsce współczesnej. Kolejny etap to (1949) dwa egzaminy pisemne (z przedmiotu związanego z kierunkiem studiów i z j. obcego nowożytnego) oraz ustny z nauki o Polsce i świecie współczesnym. Rok później – egzamin pisemny na temat związany z kierunkiem studiów i ustny z nauki o Polsce i świecie współczesnym oraz „kwalifikacje osobiste kandydata”. W 1951 r. po raz pierwszy badano podczas rekrutacji zdolności filologiczne kandydatów: oprócz egzaminu pisemnego na temat związany z kierunkiem studiów i ustnego z nauki o Polsce i świecie współczesnym obowiązywał drugi egzamin pisemny – z języka obcego. W następnym roku już konsekwentnie obligatoryjny (obok politycznego, z nauki o Polsce współczesnej) był egzamin ze znajomości j. obcego, a także sprawdzenie przygotowania kandydata z zakresu literaturoznawstwa, więc

i jego metodologii: pytanie z literatury polskiej. W 1953 r. podczas naboru kandydatów obowiązywały trzy egzaminy: z nauki o konstytucji, historii literatury polskiej i języka obcego. W 1954 r. – po śmierci Stalina – zniknął egzamin polityczny. Coroczne zmiany wynikały ze sterowania ręcznego, doraźnego i znaczącego wpływu czynników zewnętrznych – ideologicznych, ale – mimo pewnego regresu przed odwilżą (w 1956 powróciło, obok egzaminu pisemnego z j. obcego, na egzaminie ustnym pytanie z nauki o Konstytucji) – egzaminy stawały się coraz bardziej „zawodowe” – w 1955 r. ujednotaczono je na terytorium całego kraju, a w 1956 r. na egzaminie ustnym dodano (oprócz wspomnianego już pytania politycznego i pytania z zakresu historii literatury polskiej) rozmowę na temat obranego kierunku studiów. Trzy lata później odpolityczniono egzaminy całkowicie i położono nacisk na przygotowanie językoznawcze: egzamin pisemny z j. obcego uzupełniał ustny z j. obcego oraz dodatkowe pytania z literatury polskiej „z elementami gramatyki”. Lata 60. zapoczątkowały (1961 i 1962) erę egzaminów (pisemnego i ustnego) ze znajomości dwóch języków obcych, którą zmodyfikowano w 1966 r. (w ustnym zawężono zakres pytania z „polskiego” do wyłącznie jego gramatyki). W 1974 r. ze względów „społecznych” chwilowo obniżono kryteria naboru, redukując liczbę egzaminów do sprawdzenia (pisemnie i ustnie) znajomości jednego języka obcego oraz gramatyki j. polskiego z elementami literatury polskiej, jednak natychmiastowy spadek poziomu nauczania wśród nowych studentów spowodował korektę polityki rekrutacji, która już nie ulegała modyfikacjom w tym zakresie do 1982 r., kiedy o warunkach rekrutacji na studia decydowała nowa ustawa o szkolnictwie wyższym, wynegocjowana między władzami a „Solidarnością”.

Przebieg modyfikacji sposobów i zakresu egzaminów wstępnych wyraźnie wskazuje na unowocześnienie podejścia do tego procesu; podwyższenie progów naboru kandydatów służyło lepszej efektywności procesu nauczania (mniej słabo przygotowanych kandydatów odpadało podczas studiów). Po pierwszym okresie – do połowy lat 50. – polityka ustąpiła miejsce przygotowaniu zawodowemu i sprawdzaniu zdolności lingwistycznych narybku, a formy i zakres dodatkowych ich weryfikacji na bieżąco korygowano (literatura polska, historia literatury polskiej, historia literatury polskiej z elementami gramatyki, gramatyka języka polskiego etc.). Większym wpływom politycznym podlegała liczba miejsc dla kandydatów na orientalistykę: w 1951 r. na obu uczelniach było to 20 miejsc, ale już w 1952 r. limit 20 miejsc przyznano nie na obie arabistyki, lecz dotyczył UW. Silne zróżnicowanie limitu miejsc na obu uczelniach wynikało ze zróżnicowania ich oferty: w badanym okresie na UW działało więcej kierunków, stąd i liczba miejsc była wyższa (np. w 1953 limit na UJ wynosił

10 miejsc, a na UW – 20). Mimo to wyraźnie widać większą odwagę (pragmatykę) na UW w przekraczaniu państwowych ograniczeń przyjęć na orientalistykę: już w 1952 r. przyjęto tam 22 osoby przy limicie 20, a w 1955 r. przy tym samym limicie – 26 osób. W tym pierwszym okresie rekordowy okazał się rok 1957, kiedy na UW przyjęto (przy niezmienionym limicie) 39 osób, a w 1959 r. – 32 kandydatów. Wynikało to, rzecz jasna, z pragmatyki – skutek wówczas mało adekwatnej polityki rekrutacji (egzamin z jednego języka obcego) na I rok studiów trafiało wiele osób słabo przygotowanych i odsiew był bardzo wysoki. Dlatego „próg”/ limit przyjęć po I roku pozostawał nienaruszony, tylko w pierwszym okresie (2–3 semestrów) liczba studentów przekraczała dozwoloną liczebność przyjętych.

W rezultacie zmian w sytuacji geopolitycznej (epoka uzyskiwania niepodległości przez różne kraje tzw. Trzeciego Świata) w 1960 r. podwyższono limit przyjęć na UW do 30 miejsc, a w 1963 r. – do 40, ale w 1965 r. ponownie zmniejszono liczbę przyjęć na UW do 20. W latach 70. dostosowano liczbę przyjęć do realiów i zwiększono limit przyjęć na orientalistykę UW do 30. Ewenementem był rok 1973, kiedy skutek jednorazowej decyzji rektorów przyjęto na studia orientalistyczne wszystkich, którzy zdali egzaminy wstępne. Po 1975 r. liczby przyjęć oscylowały: na UJ około 30 kandydatów, a na UW około 50 na wszystkie kierunki orientalistyczne. Dochodziło także do różnych modyfikacji w strukturze przyjęć – w niektórych latach do limitu włączano studentów, którzy się przenosili czy też – w uzasadnionych przypadkach – repetowali I rok studiów. Generalnie przepisy były dosyć restrykcyjne, ale w pewnym zakresie pozwalały na stopniową elastyczność, szczególnie na wyższych latach studiów, gdyż późniejsze wyjazdy na stypendia, długotrwałe pobyty studentów na kontraktach pozwalały na uzupełnianie grup. Niemniej powodowało to też – skutek m.in. kumulacji powrotów z różnych form wyjazdów – powstawanie nadmiernie licznych roczników, np. na III roku studiów w połowie lat 80.

Zmiany w życiu studentów były głębokie, bo zmierzano do kilku celów: zastąpienia warstw przedwojennej inteligencji nową – wywodzącą się z chłopstwa i klasy robotniczej – oraz odtworzenia kadrowych strat wojennych. Stąd dominowały w polityce państwa dotyczącej szkolnictwa wyższego dwie przeciwstawne sobie tendencje ogólne: szybkie (terminowe) zakończenie studiów (mały odsiew, studia inżynierskie etc.) i nabór „odpowiednich klasowo” kandydatów.

Żeby wesprzeć tych ostatnich, etapami rozbudowano (szczególnie dla najuboższych) różne formy pomocy państwowej: miejsca w akademikach (i stypendia mieszkalne), stypendia pieniężne/ zwyczajne (pełne i częściowe), zasiłki jednorazowe, dopłacano

do stołówek (tylko dla studentów), zaoferowano studentom zniżki na transport miejski i kolejowy, a nawet – w późniejszym okresie – lotniczy (w latach 80. 50% zniżki na niewykupione na pół godziny przed odlotem miejsca w samolocie krajowym). W różnych okresach wysokość stypendiów ulegała zmianie – najniższe były, rzecz jasna, zaraz po wojnie, kiedy odbudowywano kraj, później stypendium pełne wystarczało na opłacenie miejsca w akademiku, wykupienie pełnego wyżywienia w stołówce i pozostawała jakaś niewielka sumka na kieszonkowe, zwykle już nie wystarczała na bilet miesięczny z akademika na uczelnię. Władzom nie udało się rozwiązać również dylematu: albo jakość (wysoki próg naboru, ambitny program, duże wymagania), albo ideologizacja (obniżenie progów rekrutacji, spowolnienie tempa nauczania, duży odsiew). Stąd udział studentów pochodzenia chłopskiego i robotniczego wśród studentów arabistyki podczas całego okresu Polski Ludowej był symboliczny.

Drugi cel – terminowe zakończenie studiów – najpierw usiłowano wymusić „discypliną” studiów, czyli represjami (lata 50., do 1956, kiedy to oficjalnie zniesiono, tj. ograniczono lub zlikwidowano, kary za nieobecność studentów na wszystkich zajęciach). Niemniej dopiero pod koniec 1958 r. zaczęto tak naprawdę destalinizować życie na uczelniach (naukowe i edukacja na studiach). Apogeum procesu stalinizacji życia społeczności akademickiej przypadło na 1952 r., kiedy nawet zwoływano „instytutowe narady produkcyjne studentów i pracowników”. Już wówczas rozpoczęto program subsydiowania przyszłych, nowych kadr (o odpowiedniej proweniencji społecznej) za pomocą specjalnych stypendiów naukowych (od 1950). Kiedy okazało się, że opresyjne działania są mało efektywne, zamieniono kij na marchewkę: po 1956 r. rozpoczęto rozwijać systemy nagradzania za postępy, terminowość, wyróżnianie się w nauce, pojawiały się różne formy takich premii: stypendia premiowe, naukowe. W 1971 r. studentom wyróżniającym się w nauce, którzy terminowo zakończyli semestr, przyznawano nagrody pieniężne, a ci, którzy uzyskali w terminie dyplom z wyróżnieniem, otrzymywali nagrodę (3000 zł). W 1973 r. uzyskanie dyplomu z wyróżnieniem dawało priorytet przy ubieganiu się o pracę i mieszkanie oraz 3000 zł premii, a za dobre wyniki w nauce otrzymywało się nagrody Rektora (od 1000 do 1500 zł).

Trzecią inicjatywą było zreformowanie i zmodernizowanie systemu nauczania oraz jego zadania: studia miały nauczyć języka żywego. W okresie powojennym rozpoczęto szkolenia wojskowe studentów (mężczyzn, przez pewien czas zastępcze formy obowiązywały kobiety i mężczyźni niezdolnych do służby wojskowej); najpierw były to zajęcia wojskowe prowadzone w Studium Wojskowym (w ciągu r.a., zwykle 1 dzień w tygodniu np. na III r. studiów) oraz przeszkolenie wojskowe w jednostkach wojskowych, które

studenci odbywali w czasie wakacji letnich. Później zrezygnowano z tychże przeszkoleń, pozostawiając zajęcia w Studium. Przez pewien czas obowiązywała zdolnych do służby mężczyzn po ukończeniu studiów roczna służba w wojsku (m.in. w stanie wojennym). Po stanie wojennym zaczęto się wycofywać z tych form szkolenia, które już i tak – w zakresie zajęć uczelnianych – były atrapą szkolenia wojskowego.

Inną ideologiczną, obligatoryjną formą pracy przymusowej były praktyki robotnicze, które w różnej formie (m.in. prac publicznych) organizowano od lat 50., a później reaktywowano w roku 1960. W latach 70. (do 1988) nazywały się Studenckimi Praktykami Robotniczymi (SPR) i były obowiązkowym elementem szkolnictwa wyższego.

Poza tym od 1950 r. absolwenci studiów wyższych poddani byli obowiązkowi pracy zaraz po zakończeniu studiów i to we wskazanych im miejscach pracy.

Unowocześnienie szkolnictwa wyższego dotyczyło nawet kwestii, wydawałoby się, trywialnych i formalnych: np. w 1957 r. utworzono do dziś używany katalog ocen wyników podczas egzaminów (bardzo dobry – 5, dobry – 4, dostateczny – 3, niedostateczny – 2). Wielkim *novum* było również propagowanie (reklamowanie) swoich studiów – już w 1953 r. ukazał się pierwszy poradnik dla kandydatów na studia *Ogólne uwagi dla nowo wstępujących na Uniwersytet Jagielloński w r. 1953*.

Kiedy w latach 70. i 80. (na początku) zaczęto przyjmować wielu kandydatów na arabistykę, doszło do unikalnego zjawiska: w roku 1971 IV rok arabistyki utworzyli sami repetenci. Jedną z istotnych modernizacji było wprowadzenie obowiązku odbywania zajęć z wychowania fizycznego (od stycznia 1950) na I i II roku studiów, przy czym w praktyce zwolnieniem z nich było (poza decyzją lekarza) uprawianie którejs z dziedzin sportu w AZS, jeśli tam była takowa, a jeśli nie – w innym klubie sportowym. Solidnie wspierano działalność AZS-ów – jak na ówczesne możliwości – i wielu studentów mogło dzięki temu uprawiać takie (wcześniej elitarne) sporty, jak żeglarstwo, szermierka etc. Wśród wykładowców związanych z arabistyką świetnym szermierzem był W. Tubielewicz, kolega Wojciecha Zabłockiego. Poza sportem skanalizowano podstawową działalność społeczną studentów w trzech nurtach: gospodarczą w Studenckich Spółdzielniach Pracy, naukową – w kołach naukowych i polityczno-społeczną (od 1950) – w jednej (do lat 80.) organizacji studenckiej, czyli Zrzeszeniu Studentów Polskich (później, po transformacji nazwanym Socjalistycznym Związkiem Studentów Polskich, 1973–1982).

Jedną z najbardziej pożądaných przez studentów nowinek dydaktycznych na arabistyce były (od lat 50.) stypendia wyjazdowe do innych państw (gł. arabskich, ale np. w 1959 J. Pacholczyk wyjechał na rok do Indonezji). Pierwsze

wyjazdy – w latach 50. – były nieliczne i okazjonalne, bardziej dotyczyły „młodej kadry” – asystentów, w latach 60. wyjeżdżała już większość kadry, a później masowo zaczęli rozjeżdżać się po świecie arabskim (wtedy tylko wybrane państwa: Algieria, Egipt, Irak, Maroko, Syria, Tunezja) nawet studenci. Najczęściej były to pobyty od jednego semestru do kilku (2–3) lat. Jeszcze w latach 70. napotykało się problemy z wyjazdem studentek, np. w 1971 r. Hanna Jankowska nie otrzymała zgody Ministerstwa Spraw Zagranicznych na wyjazd do Syrii, bo nie była mężczyzną.

Warto zwrócić również uwagę na aspekt opieki państwa nad studentami: dla ochrony ich zdrowia utworzono wydzieloną służbę zdrowia z siecią placówek (przychodni, sanatoriów), a nawet odrębne domy studenckie będące pod specjalną opieką zdrowotną – mowa o przeciwgruźliczych, w których warunki bytowe nawet w najtrudniejszych latach powojennych były znacznie lepsze. Opiece zdrowotnej pomiędzy 1951 a 1971 r. poświęcono pięć rozporządzeń Ministra Zdrowia: Rozporządzenie Ministra Zdrowia z 6 października 1951 r. w sprawie zasad udzielania świadczeń przez zakłady społeczne służby zdrowia studentom szkół wyższych⁹⁹⁰, Rozporządzenie Ministra Zdrowia z 3 stycznia 1953 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie zasad udzielania świadczeń przez zakłady społeczne służby zdrowia studentom szkół wyższych⁹⁹¹, Rozporządzenie Ministra Zdrowia z 17 kwietnia 1956 r. w sprawie zasad organizacji przychodni dla studentów⁹⁹², Rozporządzenie Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej z 18 grudnia 1965 r. w sprawie organizacji ochrony zdrowia studentów⁹⁹³ i Rozporządzenie Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej z 7 kwietnia 1971 r. w sprawie organizacji ochrony zdrowia studentów⁹⁹⁴. Utworzono nawet wyspecjalizowaną sieć placówek leczących gruźlicę u studentów i oddzielnie służących ich rehabilitacji po leczeniu gruźlicy – były to m.in. wspomniane już specjalne akademiki (na UW mieścił się na ul. Górnośląskiej) o podwyższonym standardzie i mniejszym zagęszczeniu.

Długo modyfikowano system organizacji czasu pracy studenta, co wynikało i z założeń polityczno-społecznych, i z rozwoju kierunku. Generalnie zmiany kalendarza miały dyscyplinować studentów, sprzyjać ukończeniu studiów w planowym terminie. Wzbogacano program merytoryczny studiów o zajęcia z wf (lub/i działalność w AZS, od 1950). Zwiększano liczbę godzin na kursach języków obcych (lektoratach),

⁹⁹⁰ Dz.U. 1951 Nr 57, poz. 396.

⁹⁹¹ Dz.U. 1953 Nr 12, poz. 48.

⁹⁹² Dz.U. 1956 Nr 11, poz. 59.

⁹⁹³ Dz.U. 1965 Nr 55, poz. 342.

⁹⁹⁴ Dz.U. 1971 Nr 11, poz. 110.

wprowadzono do programu studiów przedmioty uzupełniające (metodologiczne, polityczno-społeczne). Dla mężczyzn obowiązkowe stało się szkolenie wojskowe. Ideologiczną, obligatoryjną formą pracy przymusowej były praktyki robotnicze, które w różnej formie (m.in. prac publicznych) organizowano od lat 50., a później reaktywowano w roku 1960. Niemniej można stwierdzić, że na podstawie dostępnych dokumentów nie da się zaobserwować jakiegos głębszego wpływu ideologii na studentów *en masse*. Były wśród słuchaczy arabistyki osoby politycznie zaangażowane, nawet tacy, którzy zrobili polityczne kariery, ale były to jedynie jednostki.

Modernizacja szkolnictwa wyższego dotyczyła także podstawowych kwestii formalnych: utworzono katalog ocen wyników podczas egzaminów (1957). Nowatorskim działaniem było propagowanie (reklamowanie) swoich studiów (od 1953), ukazywały się poradniki i informatory dla kandydatów na studia. Aktywnie wspierano działalność Studenckich Spółdzielni Pracy, kół naukowych, udział studentów w organizacjach polityczno-społecznych (m.in. Zrzeszeniu Studentów Polskich), stowarzyszeniach (np. PTO, TPPAr), rozwój turystyki zorganizowanej (np. PTTK, PTSM). Zmodernizowano też sposoby nauczania praktycznej znajomości języka arabskiego – od końca lat 50. systematycznie rosła liczba i długość stypendiów wyjazdowych do państw arabskich oraz stale rozszerzała się paleta państw, do których na takie stypendia można było wyjechać. Modernizacji uległy także zasoby bibliotek arabistycznych, przy czym równoległe – w części naukowej i dydaktyczno-naukowej – poszerzono (w raczej ascetycznym rozmiarze) zbiory o najnowsze podręczniki, słowniki i gramatyki, spolonizowano (autorstwo i przekłady) literaturę pomocniczą zarówno do nauki języka, jak i wiedzy o kulturze, literaturze, sztuce, historii i wiedzy krajoznawczej świata arabskiego (i islamu). Reformom podlegał również tryb i zakres uzyskiwania magisteriów, proces edukacji podyplomowej (studia doktoranckie, doktoraty) i procedury habilitacyjne.

ROZDZIAŁ II

3. Akademickie środowisko i otoczenie arabistyki

»[...] nikt nie rodzi się akademikiem, lecz wzrasta w pewnym otoczeniu kulturowym, przejmując panujące w nim przekonania dotyczące naturalnego obrazu świata, który jest w danej społeczności uznawany za obraz rzeczywisty».

B. Płonka-Syroka¹

Tę część pracy, poświęconą pozapolitycznym czynnikom, które wpływały na stan kadry na orientalistyce, w tym jej części arabistycznej, chciałbym rozpocząć od słów prof. Stanisława Kałużyńskiego, który pierwszy jawnie ten problem poruszył w artykule *Stan kadry orientalistycznej w Polsce i perspektywy jej rozwoju*² (ukazał się w PO w 1973):

Zagadnienie, które zamierzam poruszyć, nie jest tematem łatwym ani wdzięcznym; i to z bardzo wielu względów. Chodzi bowiem o kwestie skomplikowane, niekiedy wręcz drażliwe, zależne od różnych czynników; trudno nawet zebrać materiał dla ustalenia szeregu elementów stanu faktycznego. [...] Dlatego też chciałbym, aby moje wystąpienie zostało potraktowane jako garść luźnych uwag, mogących zaledwie stanowić zagajenie dyskusji³.

W spadku po okresie przedwojennym w Polsce tryb edukacji orientalistów zajmujących się regionem Bliskiego Wschodu i państw islamu programowo oparto na „trójpolówce”, czyli obowiązkowej nauce tureckiego, perskiego i arabskiego. Kształcenie kadr naukowych zawsze było ustawowym lub/oraz statutowym zadaniem wszystkich szkół wyższych, niezależnie od ustroju politycznego konkretnego państwa, ale kiedy kształcenie to się zaczynało, potrzebni byli nauczyciele. W pewnym sensie pokrywało

---

¹ B. Płonka-Syroka, *Medycyna w historii i kulturze — studia z antropologii wiedzy*, WUM, Wrocław 2013.

² S. Kałużyński, *Stan kadry orientalistycznej w Polsce i perspektywy jej rozwoju*, PO 1973, nr 2, s. 130.

³ Ibidem, s. 130.

się to ze sloganem ukutym przez W.I. Lenina: kadry decydują o wszystkim⁴. W latach 40. w środowisku uczelnianym działało trzech arabistów: Tadeusz Kowalski, Tadeusz Lewicki i Józef Bielawski, przy tym jedynym arabistą – wedle naszych współczesnych kryteriów – był T. Lewicki. Nieco później przybyli do Polski arabiści „z importu” – z ZSRR (m.in. H. Natorf). Stąd rozdział zaczynam od przyjętej definicji kadry orientalistycznej, na której oparłem się w niniejszej części pracy – zawężając ją tylko do tych orientalistów, którzy zajmowali się arabistyką bądź byli arabistami:

Za kadre orientalistyczną uważam [...] te osoby, które na podstawie odpowiedniego wykształcenia bądź przygotowania specjalistycznego prowadzą badania w zakresie nauk orientalistycznych w ich szerokim rozumieniu, a następnie także te osoby, które kształcą studentów oraz młodą kadre na naszych uniwersytetach. [...] Osobne zagadnienie stanowią zatrudnieni w uniwersytetach lektorzy języków orientalnych – cudzoziemcy⁵.

3.1. Kontekst legislacyjny sytuacji kadrowej na uczelniach i w PAN w latach 1945–1990

Już w czerwcu 1945 r. weszło rozporządzenie⁶ uwzględniające wojnę i jej skutki w procesie uzyskiwania habilitacji: umożliwiono (na bardzo krótki czas) składanie rozprawy w rękopisie, zniesiono obowiązek przedstawienia fizycznie dotychczasowego dorobku (odbitek).

Dekret z 28 października 1947 r. o organizacji nauki i szkolnictwa wyższego⁷ zachował wyłączenie prawa kształcenia i nadawania stopni naukowych dla szkół akademickich⁸. Począwszy od 1947 r., wprowadzane kolejno i stopniowo reformy

⁴ Dosłownie: „Гвоздь для всей работы – это в подборе людей и в проверке исполнения”, В.И. Ленин, *Полное собрание сочинений*, t. 45, Издательство Политической Литературы, Москва 1970, s. 113.

⁵ S. Kałużyński, *Stan kadry orientalistycznej...*, s. 131.

⁶ Rozporządzenie Min. Ośw. z 25 czerwca 1945 r. w sprawie postępowania habilitacyjnego w państwowych szkołach akademickich, Dz.U. 1945 Nr 24, poz. 139.

⁷ Dekret z 28 października 1947 r. o organizacji nauki i szkolnictwa wyższego...

⁸ K. Wojtczak, *O stopniach naukowych w Polsce Ludowej. Część 1. Niższe stopnie naukowe*, „Studia Prawa Publicznego” 2016, nr 1, s. 29–30.

(w 1951 – stalinizacja, 1958 – odwilż, 1965 – „normalność”, 1969 – regres, 1971–1972 – gierkowska liberalizacja i 1982 – kolejny regres) umacniały socjalistyczny charakter szkolnictwa wyższego nowego państwa. Ustanowiono w nim procedurę habilitacji centralnej, a także możliwość „ministerialnej ingerencji w politykę kadrową uczelni”⁹. Następująco określał skład kadry naukowo-dydaktycznej wyższych uczelni akademickich:

Art. 59 Do grona nauczycielskiego szkoły akademickiej należą:

- a) profesorowie (honorowi, zwyczajni, nadzwyczajni, tytułarni, kontraktowi), docenci i zastępcy profesorów
- b) nauczyciele przedmiotów pomocniczych.

Jednocześnie wskazano: „Art. 60 1. Prawo nauczania w szkołach akademickich z wyjątkiem przedmiotów pomocniczych uzyskuje się przez habilitację [...]. 2. Prawo nauczania z tytułu habilitacji obejmować całość pewnej nauki lub taką jej część, którą można uważać za przedmiot w sobie zamknięty”. Dalej sprecyzowano, co rozumiano przez „habilitację”:

Art. 62 1. Habilitację przeprowadza rada wydziałowa. [...] 4. Przewód habilitacyjny [...] obejmuje trzy kolejne stadia:

- a) ocenę wartości naukowej rozprawy habilitacyjnej i innych publikacji kandydata
- b) dyskusję habilitacyjną
- c) wykład habilitacyjny¹⁰.

Następny szczebel kariery – docentura etatowa – pozostawał w gestii Ministra Oświaty¹¹, to on mianował wybranych z przedstawionych przez Radę Główną kandydatów. Powojenna sytuacja w Polsce, wyniszczenie przedwojennej inteligencji stały się przyczyną następującego sformułowania art. 66.1: „Profesorem szkoły akademickiej może być osoba, która wykazała się poważnym dorobkiem naukowym w danej dziedzinie wiedzy. Habilitacja nie jest warunkiem nominacji na stanowisko

⁹ S. Konstańczak, *Retoryka dominacji – polityczne sterowanie nauką*, „Zagadnienia Naukoznawstwa” 2013, nr 2, s. 105.

¹⁰ Dekret z 28 października 1947 r. o organizacji nauki i szkolnictwa wyższego..., poz. 414 i 415.

¹¹ Dekret z 16 listopada 1945 r. o zmianie przepisów dotyczących szkół akademickich i stosunku służbowego profesorów i pomocniczych sił naukowych tych szkół, Dz.U. 1945 Nr 56, poz. 313, art. 65.

profesorskie”¹². Profesorami mianowanymi byli profesorowie zwyczajni, nadzwyczajni i tytularni – aktu mianowania dokonywał Prezydent Rzeczypospolitej (art. 66.2). W ten sposób zmieniono dotychczasowe regulacje dotyczące uzyskania *venia legendi*.

Przetrzebione akta Urzędu Ochrony Państwa świadczą, że inwigilowano profesorów i szczególnie interesowano się ich kontaktami z zagranicą oraz mikołajczykowskim ruchem ludowym. Wiele świadectw wskazuje, że wśród studentów byli donosiciele, często należący do Związku Młodzieży Polskiej (np. podstawą działających w UJ komisji dyscyplinarnych były doniesienia studenckie na swoich kolegów). W niektórych skrajnych przypadkach prywatna opinia studenta, wygłoszona publicznie, była powodem do relegacji go z uczelni. W przypadku pracownika nauki donos mógł oznaczać odsunięcie od zajęć (przypadek prof. R. Ingardena), a nawet usunięcie z pracy. Prowadziło to do atmosfery zastraszenia, niepewności i napięć wewnątrz uczelni¹³. Tę atmosferę tak opisuje Kazimierz Grotowski:

Jednym ze sposobów umyślowego zniewolenia młodego pokolenia miała być polityczna indoktrynacja. Odbywały się ideologiczne szkolenia młodych pracowników, prowadzone przez osoby z bardziej upolitycznionych wydziałów, kończone egzaminem. [...] Obowiązkowe szkolenia na wyższym poziomie odbywały się na ówczesnych studiach doktoranckich. [...] Osobnym problemem było zachowanie „społecznej czujności”. Wspaniałą do tego okazją były dni po śmierci Józefa Stalina. Byliśmy wtedy zobowiązani do 24-godzinnych dyżurów w Instytucie Fizyki przy ulicy Gołębiej 13, „bo wróg klasowy może zaatakować”. Muszę podkreślić, że naciski polityczne miały różnorakie natężenie na różnych wydziałach¹⁴.

Ustawa o szkolnictwie wyższym, która ukazała się 15 grudnia 1951 r.¹⁵, określiła nową hierarchię stopni naukowych: „niższym stopniem naukowym jest stopień kandydata nauk, wyższym stopniem naukowym jest stopień doktora nauk”¹⁶. Podała też definicję nowego stopnia: „Stopień kandydata nauk nadaje się osobom, które odbyły studia wyższe drugiego stopnia lub równorzędne, jeśli zdadzą przepisane egzaminy

¹² Dekret z 28 października 1947 r. o organizacji nauki i szkolnictwa wyższego..., poz. 414 i 415.

¹³ J. Dybiec, op. cit., s. 18.

¹⁴ Ibidem, s. 27.

¹⁵ Ustawa z 15 grudnia 1951 r. o szkolnictwie wyższym i o pracownikach nauki, Dz.U. 1952 Nr 6, poz. 38.

¹⁶ Ibidem, art. 43.1.

oraz przedłożą pracę naukową, która zostanie uznana za samodzielny dorobek w danej gałęzi nauk¹⁷. Kandydat nauk był stopniem poprzedzającym stopień doktora: ubiegać się o stopień doktora nauk mogli kandydaci nauk, którzy przedłożyli pracę naukową, która przeszła publiczną rozprawę.

Pojawiła się też nowa instytucja (niezależna od asystentury)¹⁸ – aspirantura naukowa umożliwiająca przygotowanie się do uzyskania stopnia kandydata nauk osobom, które wykazały „zamiłowanie i zdolności do pracy naukowej”¹⁹.

Pracownicy nauki zostali podzieleni na samodzielnych i pomocniczych²⁰: samodzielnymi pracownikami nauki byli ci, którzy uzyskali tytuły profesorskie (zwyčajnego lub nadzwyczajnego) lub docenta²¹. Pomocniczymi pracownikami nauki byli adiunkci, starsi asystenci lub asystenci²². Jako warunek uzyskania tytułu profesora zwyčajnego ustanowiono posiadanie wyższego stopnia naukowego, a profesora nadzwyczajnego i docenta – niższego stopnia naukowego.

Rewolucja dotknęła (art. 71) – przynajmniej teoretycznie – dotychczasowych posiadaczy tytułów profesorów zwyčajnych, potwierdzono zachowanie tego tytułu, uznano posiadające je osoby za samodzielnych pracowników nauki i nadano z automatu stopień naukowy doktora nauk²³. Profesorowie nadzwyczajni też zachowali tytuł i stali się samodzielnymi pracownikami nauki, jednakże przyznano im tylko prawo do uzyskania stopnia doktora nauk (bez uprzedniego uzyskania stopnia kandydata nauk). Poszerzono katalog obowiązków pracownika nauki, dodając obok – oczywiście – prowadzenia pracy naukowej upowszechnienie nauki i „szerzenie naukowego poglądu na świat”²⁴.

Jak widać po powyższych obszernych wyimkach, rok ten był przełomowy: zrezygnowano ze stopniowych adaptacji przedwojennego systemu szkolnictwa wyższego i nowy oparto na wzorcach radzieckich. Zlikwidowano pozostałości autonomii szkolnictwa wyższego, a „Minister zyskał wszechwładzę – naznaczał rektorów i (na ich wniosek) prorektorów, dziekanów, prodziekanów, kierowników. [...] Zniesiono

---

¹⁷ Ibidem, art. 43.2.

¹⁸ K. Wojtczak, *O stopniach naukowych w Polsce Ludowej. Część 1...*, s. 33.

¹⁹ Ustawa z 15 grudnia 1951 r. o szkolnictwie wyższym i o pracownikach nauki..., art. 45.1.

²⁰ Ibidem, art. 47.1.

²¹ Ibidem, art. 47.2.

²² Ibidem, art. 47.3.

²³ Ibidem, art. 71.1.

²⁴ Ibidem, art. 52.6.

kadencyjność stanowisk²⁵. Od 1951 r. kadra naukowa mogła być kształcona (i stopnie naukowe mogły być nadawane) także (tj. obok uczelni wyższych) przez Polską Akademię Nauk i inne placówki naukowe oraz instytuty naukowo-badawcze (objęte wykazem ustalonym przez Radę Ministrów)²⁶. Od 1951 r. szkoły wyższe, „kształcąc i wychowując kadry inteligencji ludowej w duchu ofiarnej służby ojczyźnie, walki o pokój i socjalizm, miały kształcić i przygotować pracowników nauki do pracy badawczej i dydaktycznej”²⁷.

W kwietniu 1952 r. Rada Ministrów rozporządzeniem²⁸ ustaliła warunki i tryb nadawania stopni naukowych wprowadzonych w 1951 r. ustawą – stopień kandydata nauk i doktora nauk nadawano w zakresie (tu nas interesującym) nauk filologicznych²⁹. Stopień nadawała Rada Wydziałowa³⁰ w szkole wyższej.

Określono procedurę uzyskania stopnia doktora nauk: przyznaje się go kandydatowi nauk, którego praca doktorska została przyjęta przez Radę Wydziału i obroniona na rozprawie publicznej³¹. Rozpoczęła się ideologizacja nauki, nie tylko w mediach – pojawiły się antagonistyczne terminy: „nauka socjalistyczna” i „nauka burżuazyjna”³². „Modna ideologicznie była tematyka chłopska, do której nawiązywano w badaniach historycznych”³³, w tym także orientalistycznych (bliskowschodnich). Na uczelniach – w Wydziałach, Instytutach (w tym Orientalistycznym UW) – organizowano „narady produkcyjne”: ich głównym problemem były dyscyplina studiów i terminowość ich zakończenia³⁴. Należy podkreślić, że nie wszystkie zmiany – w tym personalne – były złe czy spowodowane wyłącznie czynnikami ideologicznymi. Powstawały nowe ośrodki, które należało zasilić uznanymi uczonymi, aby podnieść i zagwarantować dobry poziom ich działalności naukowej i dydaktycznej³⁵. Były to ciągle lata świeżo po wojnie, a państwo, które powstało, miało inne granice: utraciło część swoich terytoriów

²⁵ B. Brzostek, op. cit., s. 79.

²⁶ K. Wojtczak, *O stopniach naukowych w Polsce Ludowej. Część 1...*, s. 30.

²⁷ Ibidem, s. 29.

²⁸ Rozporządzenie Rady Min. z 26 kwietnia 1952 r. w sprawie warunków i trybu nadawania stopni naukowych, Dz.U. 1952 Nr 24, poz. 164.

²⁹ Ibidem, § 1.3.

³⁰ Ibidem, § 2.

³¹ Ibidem, § 19.

³² J. Dybiec, op. cit., s. 15.

³³ Ibidem, s. 16.

³⁴ Ibidem, s. 15.

³⁵ Ibidem, s. 13.

i uzyskało nowe, które trzeba było „oswoić”, także naukowo, a nie tylko demograficznie i gospodarczo.

Wykaz dyscyplin podstawowych dla poszczególnych gałęzi nauki i egzaminów kandydackich określał dla kierunku badań naukowych nauk filologicznych, w tym dla filologii orientalnej, jako dyscyplinę podstawową „historię literatury jednego z narodów lub historię jednego z narodów lub językoznawstwo ogólne ze szczególnym uwzględnieniem zagadnień metodologicznych językoznawstwa ogólnego”³⁶. Równocześnie skonstatowano, że praca kandydacka – po jej przyjęciu – powinna zostać ogłoszona drukiem³⁷.

Stopień naukowy kandydata nauki w zakresie nauk filologicznych mogły w 1955 r. nadawać m.in. UJ i UW oraz Uniwersytet im. Bolesława Bieruta we Wrocławiu³⁸ osobie, która ukończyła studia wyższe II stopnia, zdała egzaminy kandydackie i złożyła pracę obronioną podczas publicznej rozprawy³⁹.

Zmiany, które pojawiły się w różnych aktach, zarządzeniach etc. wydanych w 1956 r., czyli podczas odwilży, nie miały jeszcze wpływu na stopnie naukowe – nadal trwał dwustopniowy system wzorowany na radzieckim.

Na egzamin kandydacki składały się: 1. egzamin z materializmu dialektycznego i historycznego, 2. egzamin z dyscypliny podstawowej dla danej gałęzi nauki, 3. egzamin z dyscypliny specjalnej odpowiadającej tematowi pracy⁴⁰.

Ci absolwenci studiów wyższych, którzy w swoim programie studiów nie posiadali egzaminów ze znajomości dwóch języków obcych, musieli zdać egzamin ze znajomości dodatkowego, jednego języka obcego, czyli „powinni wykazać się znajomością podstawowych wiadomości z gramatyki opisowej danego języka oraz umiejętnością

---

³⁶ Zarządzenie Min. Szk. Wyż. z 28 maja 1953 r. w sprawie wykazu dyscyplin podstawowych dla poszczególnych gałęzi nauki i egzaminów kandydackich składanych w szkołach wyższych podległych Min. Szk. Wyż., MP 1953 Nr 55, poz. 698, § 3 pkt 2, załącznik, s. 773.

³⁷ Ibidem, § 12.

³⁸ Uchwała nr 503 Rady Min. z 2 lipca 1955 r. w sprawie wykazu szkół wyższych uprawnionych do nadawania stopnia kandydata nauk. Status aktu prawnego: uchylony wykazem, MP 1955 Nr 65, poz. 849; Załącznik do Uchwały i Uchwała nr 1116 Rady Min. z 28 listopada 1952 r. w sprawie ustalenia wykazu szkół wyższych uprawnionych do nadawania stopnia kandydata nauk, MP 1953 Nr 1, poz. 12, załącznik Nr 1.

³⁹ Uchwała nr 1116 Rady Min. z 28 listopada 1952 r. w sprawie ustalenia wykazu szkół wyższych..., § 3.

⁴⁰ Uchwała nr 610 Rady Min. z 22 września 1956 r. w sprawie rodzajów i wysokości stypendiów państwowych oraz warunków i trybu ich przyznawania i cofania w szkołach wyższych..., § 7.1. Patrz jeszcze: Zarządzenie Min. Szk. Wyż. z 24 maja 1957 r. w sprawie ustalenia przedmiotów wchodzących w skład egzaminu kandydackiego, MP 1957 Nr 49, poz. 310.

rozumienia, bez posługiwania się słownikiem, średnio trudnego tekstu pracy naukowej w zakresie studiowanej specjalności”⁴¹.

Dopiero pod koniec 1958 r. rozpoczął się proces destalinizacji życia naukowego i edukacji na studiach wyższych w Polsce w przepisach prawnych. Z nowej ustawy⁴² zniknęły w większości pierwiastki ideologiczne, odwrócono reformy struktury oparte na wzorach radzieckich (np. tytułów i stopni naukowych⁴³). W okresie działania tej ustawy (tj. do mniej więcej 1968) na UW arabistyka się narodziła, a na UJ – rozkwitła.

Przywrócono dwustopniową hierarchię stopni naukowych jako: doktora (uzyskiwanego po doktoracie)⁴⁴ i docenta (uzyskiwanego po habilitacji)⁴⁵. Nadal pracownicy nauki dzielili się na samodzielnych i pomocniczych⁴⁶, przy czym samodzielnymi byli: docent etatowy, profesor nadzwyczajny i profesor zwyczajny⁴⁷; a pomocniczymi: asystent, starszy asystent i adiunkt⁴⁸. Na oba stanowiska profesorskie powoływała Rada Państwa⁴⁹. Innymi pracownikami wg ustawy⁵⁰ byli wykładowcy i starsi wykładowcy, bibliotekarze dyplomowani, lektorzy języków obcych etc. Praktycznie zrównano stopień doktora nauk (wg poprzedniej ustawy, z 15.12.1951⁵¹) z aktualnym stopniem docenta⁵². To samo dotyczyło stopnia kandydata nauk⁵³ i doktora⁵⁴. W art. 77–79 ustawa określiła wymagania przewodu doktorskiego.

Ustawa zakładała, że ukończenie studiów wyższych zamyka się wydaniem dyplomu i nadaniem tytułu (już nie stopnia!) magistra. Dotychczasowy najniższy stopień – „magister” – potraktowano jako tytuł zawodowy⁵⁵. Ten sam akt wprowadził także

⁴¹ Zarządzenie Min. Szk. Wyż. z 24 maja 1957 r. w sprawie egzaminów z języków obcych dla osób ubiegających się o stopień kandydata nauk, MP 1957 Nr 49, poz. 309, § 3.

⁴² Ustawa z 5 listopada 1958 r. o szkołach wyższych...

⁴³ Ibidem, art. 72.

⁴⁴ Ibidem, art. 72.1.

⁴⁵ Ibidem, art. 72.1. i art. 83.1.

⁴⁶ Ibidem, art. 88.1.

⁴⁷ Ibidem, art. 88.2.

⁴⁸ Ibidem, art. 88.3.

⁴⁹ Ibidem, art. 92.1.

⁵⁰ Ibidem, art. 126.1.

⁵¹ Ustawa z 15 grudnia 1951 r. o przekształceniu urzędu Min. Szkół Wyższych i Nauki w urząd Min. Szk. Wyż., Dz.U. 1951 Nr 67, poz. 465.

⁵² Ustawa z 5 listopada 1958 r. o szkołach wyższych..., art. 144.1.

⁵³ Wg poprzedniej Ustawy z 15 grudnia 1951 r. o przekształceniu urzędu Min. Szkół Wyższych i Nauki w urząd Min. Szk. Wyż....

⁵⁴ Ustawa z 5 listopada 1958 r. o szkołach wyższych..., art. 144.2.

⁵⁵ P. Chmielnicki, P. Stec, *Prawo o szkolnictwie wyższym. Komentarz*, LEX/el., 2017, za: <https://sip.lex.pl/komentarze-i-publikacje/komentarze/prawo-o-szkolnictwie-wyzszym-komentarz-587735299> [dostęp: 28.06.2022].

instytucję studiów doktoranckich, na które mogła być przyjęta osoba, która ukończyła szkołę wyższą (z wyłączeniem wyższych szkół zawodowych), a celem tych studiów było uzyskanie stopnia naukowego doktora. Odstąpiono także od instytucji Centralnej Komisji Kwalifikacyjnej, czyli scentralizowanej kontroli nad procesem nadawania stopni i tytułów naukowych.

W 1965 r. doszło do zmiany⁵⁶ ustawy o szkolnictwie wyższym z 1958 r., na 10 stronach zawiera się wiele poprawek, uściśleń i zmian, np.: „Osoby zatrudnione w szkole w zakresie nauczania i pracy naukowo-badawczej lub nauczania są pracownikami naukowo-dydaktycznymi”⁵⁷. Dalej wymienia się tych, którzy do tej grupy należą, czyli tych, których stanowiska są – w rozumieniu tej ustawy – stanowiskami naukowo-dydaktycznymi: profesorowie zwyczajni i nadzwyczajni, docenci etatowi, starsi wykładowcy, wykładowcy, adiunkci, starsi asystenci, asystenci, bibliotekarze dyplomowani, dyplomowani pracownicy dokumentacji naukowej, lektorzy (czyli nauczyciele języków), nauczyciele przedmiotów, zawodów i umiejętności praktycznych oraz nauczyciele wychowania fizycznego⁵⁸. Gros modyfikacji stanowiły te artykuły, w których mowa o relacjach służbowych, organizacyjnych, pełnomocnictwach i uposażeniu. Wyłączono⁵⁹ też z ustawodawstwa o szkołach wyższych zakres regulacji dotyczący nadawania stopni naukowych⁶⁰.

W grudniu 1968 r. dochodzi do istotnych zmian, ewidentnego regresu⁶¹, powrotu do upolitycznienia życia uczelni – ustawa przetrwała do 1982 r. Zmiany, którym akt podlegał w ciągu tego okresu, dotyczyły aspektów kadrowych⁶², stopni i tytułów naukowych⁶³ etc. Utworzono Centralną Komisję Kwalifikacyjną ds. Kadr Naukowych⁶⁴, która w istocie przywracała do życia stalinowską instytucję, dodając tylko do jej nazwy „ds. Kadr Naukowych”⁶⁵.

---

⁵⁶ Ustawa z 31 marca 1965 r. o zmianie ustawy o szkołach wyższych, Dz.U. 1965 Nr 14, poz. 98.

⁵⁷ Ibidem, art. 88.1.

⁵⁸ Ibidem, art. 88.2.

⁵⁹ Ustawa z 31 marca 1965 r. o stopniach naukowych i tytułach naukowych, Dz.U. 1965 Nr 14, poz. 101.

⁶⁰ K. Wojtczak, *O stopniach naukowych w Polsce Ludowej. Część 1...*, s. 34.

⁶¹ Ustawa z 20 grudnia 1968 r. o zmianie ustawy o szkolnictwie wyższym, Dz.U. 1968 Nr 46, poz. 334.

⁶² Ustawa z 27 kwietnia 1972 r. Karta praw i obowiązków nauczyciela, Dz.U. 1972 Nr 16, poz. 114.

⁶³ Ustawa z 12 kwietnia 1973 r. o zmianie przepisów dotyczących stopni naukowych i tytułów naukowych oraz organizacji instytutów naukowo-badawczych, Dz.U. 1973 Nr 12, poz. 89.

⁶⁴ Ibidem, art. 19a 1.

⁶⁵ K. Wojtczak, *O stopniach naukowych w Polsce Ludowej. Część 1...*, s. 33.

Ustawa wydana w 1982 r. była efektem negocjacji między władzami a „Solidarnością” i stanowiła „dziurawą, lecz jednak – parasol”⁶⁶ chroniący uczelnie i ich społeczności przed normami prawa stanu wojennego. Doszło wtedy w prawodawstwie dotyczącym szkolnictwa wyższego do fundamentalnych zmian. Ważna zmiana dotyczyła kadry – pracowników szkoły, gdyż w ustawie stwierdza się, iż nauczycielami akademickimi są pracownicy naukowo-dydaktyczni, dydaktyczni i naukowcy⁶⁷, a pozostali to pracownicy naukowo-techniczni, inżynierjno-techniczni, biblioteczni i dokumentacji naukowej, służby zdrowia, administracyjno-ekonomiczni, obsługi i pozostali⁶⁸. Pracownicy naukowo-dydaktyczni to osoby zatrudnione na stanowiskach profesorów, docentów, adiunktów, starszych asystentów, asystentów i asystentów-stażystów⁶⁹.

W świetle tej ustawy asystentem-stażystą mógł zostać magister, który w okresie studiów wykazał się zainteresowaniami naukowymi i zdolnościami, wyjątkowo mógł zostać nim student ostatniego roku⁷⁰. Wymiar godzinowy czasu pracy asystenta-stażysty wynosił 120 godzin rocznie⁷¹ (profesora i docenta – 210, adiunkta, st. asystenta i asystenta – 270 godz. rocznie)⁷². Asystent-stażysta zostawał mianowany na okres jednego roku⁷³, asystenta i st. asystenta mianowano na trzy lata i taki kontrakt mógł być odnowiony na pięć lat (czyli razem najwyżej 8 lat)⁷⁴. Adiunkta kontraktowano na pięć lat i umowa ta mogła być odnowiona na cztery lata. Kiedy adiunkt uzyskał habilitację, zostawał mianowany na czas nieokreślony⁷⁵. Istniała też możliwość mianowania adiunkta na czas nieokreślony – za bogaty dorobek naukowy – najpóźniej na rok przed upływem karencji⁷⁶. Profesor i docent zostawali mianowani na stałe⁷⁷. Nauczyciele języków zatrudnieni byli zwykle na stanowiskach starszego wykładowcy (pensum 300 godz. rocznie), wykładowcy (pensum 360 godz. rocznie), lektora (pensum 540 godz. rocznie) lub lektora-stażysty (pensum 540 godz. rocznie)⁷⁸.

⁶⁶ B. Brzostek, op. cit., s. 21.

⁶⁷ Ustawa z 4 maja 1982 r. o szkolnictwie wyższym..., art. 130.2.

⁶⁸ Ibidem, art. 130.3.

⁶⁹ Ibidem, art. 131.2.

⁷⁰ Ibidem, art. 139.

⁷¹ Ibidem, art. 145.5.

⁷² Ibidem, art. 145.4.

⁷³ Ibidem, art. 164.1.

⁷⁴ Ibidem, art. 164.2–3.

⁷⁵ Ibidem, art. 164.4–5.

⁷⁶ Ibidem, art. 164.6.

⁷⁷ Ibidem, art. 161.

⁷⁸ Ibidem, art. 174.

Nie zreferowano tutaj odrębnych regulacji prawnych określających zasady zatrudniania w szkołach wyższych osób niebędących obywatelami polskimi na stanowiskach nauczycieli akademickich oraz ich praw i obowiązków, gdyż – chociaż na arabistykach w ciągu tych prawie 50 lat przewinęło się wykładowców/ lektorów cudzoziemców kilkudziesięciu – w każdym z tych przypadków problemy te były indywidualne. Warto nadmienić tylko, że stosunkowo późno ich sytuacja prawna została uporządkowana i ujęta w legislacyjne ramy, jednym z takich kompleksowych aktów im dedykowanych było Rozporządzenie RM z 10 kwietnia 1986 r.⁷⁹

3.2. Stopnie i tytuły naukowe

Sytuacja prawna w zakresie niższych stopni naukowych w okresie od 1947 (30 października) do 1990 r. (27 września) w Polsce nie była stabilna, zmieniały się nie tylko procedury prowadzące do uzyskania stopni, ale i sam przedmiot uznania stopnia (tytułu) za niższy stopień naukowy⁸⁰. „Przepisy prawne za niższe stopnie naukowe uznawały: 1. stopień naukowy magistra lub równorzędny (1947), 2. stopień naukowy kandydata nauk (1951), 3. stopień naukowy doktora (od 1958)”⁸¹. Przy czym stopień naukowy magistra nadawano absolwentom szkół wyższych akademickich od 1949 r. Z kolei stopień naukowy kandydata nauk wprowadzony z końcem 1951 r. przetrwał tylko do 1958 r.⁸² Mógł zostać przyznany osobie, która:

- 1) ukończyła studia wyższe drugiego stopnia bądź posiadała stopień magistra
- 2) zdała egzaminy kandydackie,
- 3) złożyła pracę i po przyjęciu jej przez radę naukową przeprowadziła obronę tejże na publicznej rozprawie⁸³.

⁷⁹ Rozporządzenie Rady Min. z 10 kwietnia 1986 r. w sprawie zasad zatrudniania w szkołach wyższych osób nie będących obywatelami polskimi na stanowiskach nauczycieli akademickich oraz ich praw i obowiązków, Dz.U. 1986 Nr 13, poz. 73.

⁸⁰ W tej części pracy nie rozbudowałem tematu historii stopni i tytułów naukowych w Polsce Ludowej, bowiem ma świetnie opracowaną literaturę, zainteresowanych szczegółami ogólniakademickimi odsyłam do prac K. Wojtczak, z których w niniejszym opracowaniu obszernie korzystałem.

⁸¹ K. Wojtczak, *O stopniach naukowych w Polsce Ludowej. Część 1...*, s. 34.

⁸² Ibidem, s. 35.

⁸³ Ibidem, s. 36.

Po likwidacji w 1958 r. stopnia naukowego kandydata nauk wprowadzono w jego miejsce stopień naukowy doktora, nie nawiązując ani do wzorów międzywojennych, ani okresu 1945–1951, bo wtedy stopień doktora był równoznaczny z uzyskaniem wyższego stopnia naukowego, tylko ustanawiając go jako niższy stopień naukowy⁸⁴.

Przewód doktorski obejmował⁸⁵:

1. Zatwierdzenie tematu rozprawy doktorskiej i wyznaczenie przez Radę Wydziału/ Naukową promotora.
2. Opracowanie rozprawy doktorskiej w języku polskim (w uzasadnionych przypadkach i za zezwoleniem Rady Wydziału/ Naukowej rozprawa mogła być napisana w języku obcym), która była samodzielnym dorobkiem naukowym.
3. Złożenie egzaminów doktorskich.
4. Przeprowadzenie publicznej dyskusji nad rozprawą.

Powzięcie przez właściwą Radę uchwały o nadaniu stopnia doktora.

Zatem w okresie od 1952 do 1990 r. do uzyskania niższego stopnia naukowego można było wybrać jedną z dwu różnych dróg: pierwsza, aspirantura naukowa, od 1951 do 1958 r. prowadziła do osiągnięcia stopnia naukowego kandydata nauk, druga – od 1958 r., z wprowadzeniem studiów doktoranckich – przyczyniała się do nabycia stopnia naukowego doktora⁸⁶.

W kwestiach habilitacji zmiany były głębsze – w pierwszych latach po wojnie obowiązywało rozporządzenie⁸⁷, które faktycznie zachowywało procedury przedwojenne, z uwzględnieniem skutków wojny, zaś w okresie od 1952 po 1958 r. odstąpiono od postępowań habilitacyjnych⁸⁸. W 1958 r. przywrócono postępowanie habilitacyjne, a jego pomyślne zakończenie warunkowało uzyskanie wyższego stopnia naukowego. Postępowania habilitacyjne mogły przeprowadzać szkoły wyższe, placówki naukowe Polskiej Akademii Nauk oraz pewne określone instytuty naukowe. Od roku 1958 pomyślne zakończone postępowanie habilitacyjne prowadziło do uzyskania stopnia naukowego docenta, od 1968 r. – stopnia naukowego doktora habilitowanego⁸⁹. Warunki i przebieg postępowań habilitacyjnych przed 1965 r. normowało prawo szkół wyższych, a po 1965 r. poddano je ustawie o stopniach naukowych i tytułach naukowych.

⁸⁴ Ibidem, s. 46.

⁸⁵ Ibidem, s. 50–53.

⁸⁶ Szerzej patrz: K. Wojtczak, *O stopniach naukowych w Polsce Ludowej...* i eadem, *O niższych stopniach naukowych w Polsce Ludowej. Część 2...*

⁸⁷ Rozporządzenie Min. Ośw. z 25 czerwca 1945 r. w sprawie postępowania habilitacyjnego...

⁸⁸ K. Wojtczak, *Habilitacje w Polsce Ludowej. Część 1...*, s. 25.

⁸⁹ Ibidem, s. 26–27.

Jako kontynuacja procedury przedwojennej w latach 1945–1950 na przebieg postępowania habilitacyjnego składały się:

1. ocena kwalifikacji naukowych kandydata na podstawie zbadania jego pracy habilitacyjnej;
2. dyskusja habilitacyjna, którą można było objąć całość przedmiotu, z którego kandydat się habilitował;
3. wygłoszenie wykładu habilitacyjnego wobec Rady Wydziału (jego temat miał być zatwierdzony przez Radę jako jeden z dwóch zaproponowanych przez kandydata).

O ostatecznym wyniku habilitacji rozstrzygała głosowaniem Rada Wydziału⁹⁰.

Habilitacja – tak jak w Polsce przedwojennej – nie wiązała się ze stopniem naukowym: dawała jedynie prawo nauczania i to tylko w tej uczelni, dla której została użyta (wraz z tytułem docenta tej szkoły)⁹¹.

W 1948 r. weszły w życie przepisy wprowadzone Dekretem i Rozporządzeniem Ministra Oświaty z 3 lipca 1948 r. wydanym w porozumieniu z Ministrem Zdrowia w sprawie postępowania habilitacyjnego; stały się jednak tylko przejściowe. W 1958 r. po raz pierwszy⁹² habilitacja prowadziła do nabycia wyższego stopnia naukowego (docenta)⁹³, przepisy te jednak nie przetrwały długo – tylko do 1965 r.⁹⁴ Prawo habilitowania powierzono szkołom wyższym, placówkom naukowym PAN oraz innym instytutom naukowym o „odpowiednio wysokim poziomie swojego środowiska naukowego” ujętym w Wykazie Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego⁹⁵. Właściwie kolejno ukazały się dwa wykazy⁹⁶, pierwszy w 1959, drugi w 1962 r.; w tym ostatnim – w dwóch kolejnych jego załącznikach – zostały ujęte obie uczelnie prowadzące kierunki orientalistyczne. Ustalono wykaz wydziałów szkół wyższych podlegających nadzorowi Ministra Szkolnictwa Wyższego, które uprawnione zostały do nadawania stopni naukowych⁹⁷.

⁹⁰ Ibidem, s. 28–29.

⁹¹ Ibidem, s. 32.

⁹² Ustawa z 5 listopada 1958 r. o szkołach wyższych...

⁹³ K. Wojtczak, *Habilitacje w Polsce Ludowej. Część 1...*, s. 40.

⁹⁴ Ustawa z 31 marca 1965 r. o stopniach naukowych i tytułach naukowych...

⁹⁵ K. Wojtczak, *Habilitacje w Polsce Ludowej. Część 1...*, s. 45–46.

⁹⁶ Zarządzenie Min.: Szk. Wyż., Zdrowia, Ośw. i Spraw Zagranicznych z 30 listopada 1959 r. w sprawie ustalenia wykazu wydziałów szkół wyższych uprawnionych na czas określony do nadawania stopni naukowych, MP 1959 Nr 102, poz. 549; Zarządzenie Min. Szk. Wyż. z 24 maja 1962 r. w sprawie ustalenia wykazu wydziałów szkół wyższych podlegających nadzorowi Min. Szk. Wyż., które uprawnione zostały na czas określony do nadawania stopni naukowych, MP 1962 Nr 47, poz. 224.

⁹⁷ Zarządzenie Min. Szk. Wyż. z 24 maja 1962 r. w sprawie ustalenia wykazu wydziałów szkół wyższych podlegających nadzorowi Min. Szk. Wyż., które uprawnione zostały do nadawania stopni naukowych, MP 1962 Nr 47, poz. 223.

Na podstawie art. 4 ust. 3 ustawy z 5 listopada 1958 r. o szkołach wyższych (Dz. U. nr 68, poz. 336) oraz § 3, § 4 i § 6 rozporządzenia RM z 12 czerwca 1959 r. w sprawie warunków uprawniających szkoły wyższe, placówki naukowe Polskiej Akademii Nauk oraz instytuty istniejące poza szkołami wyższymi do nadawania stopni naukowych ustala się, co następuje:

§ 1 Wydziały szkół wyższych, wymienione w wykazie stanowiącym załącznik nr 1 do zarządzenia, uprawnione są do przeprowadzania przewodów doktorskich i nadawania stopnia naukowego doktora z określonych w wykazie głównych kierunków naukowych, pod warunkiem że temat rozprawy doktorskiej odpowiada dyscyplinie naukowej lub gałęzi nauki reprezentowanej na wydziale przynajmniej przez jednego, zatrudnionego w pełnym wymiarze zajęć, samodzielnego pracownika nauki.

§ 2 Wydziały szkół wyższych, wymienione w wykazie stanowiącym załącznik nr 2 do zarządzenia, uprawnione są do przeprowadzania przewodów habilitacyjnych i nadawania stopnia naukowego docenta z zakresu dyscypliny naukowej lub specjalności naukowej wchodzącej w skład głównych kierunków naukowych wydziału, pod warunkiem że temat rozprawy habilitacyjnej odpowiada dyscyplinie naukowej lub gałęzi nauki reprezentowanej na wydziale przynajmniej przez jednego, zatrudnionego w pełnym wymiarze zajęć, profesora.

§ 3 Tracą moc przepisy zarządzenia Ministrów: Szkolnictwa Wyższego, Zdrowia i Oświaty oraz Przewodniczącego Głównego Komitetu Kultury Fizycznej z 30 listopada 1959 r. w sprawie ustalenia wykazu wydziałów szkół wyższych uprawnionych do nadawania stopni naukowych⁹⁸ w zakresie wydziałów szkół wyższych podlegających nadzorowi Ministra Szkolnictwa Wyższego.

§ 4 Zarządzenie wchodzi w życie z ogłoszenia.

Załączniki

Załącznik Nr 1

Wykaz wydziałów szkół wyższych podlegających nadzorowi Ministra Szkolnictwa Wyższego, które uprawnione zostały do nadawania stopnia naukowego doktora

⁹⁸ Zarządzenie Min.: Szk. Wyż., Zdrowia i Ośw. oraz Przewodniczącego Głównego Komitetu Kultury Fizycznej z 30 listopada 1959 r. w sprawie ustalenia wykazu wydziałów szkół wyższych uprawnionych do nadawania stopni naukowych, MP Nr 102, poz. 550.

I. Uniwersytety.

1. Uniwersytet Jagielloński w Krakowie:

1) Wydział Filologiczny – doktora nauk humanistycznych, [...]

5. Uniwersytet Warszawski:

1) Wydział Filologiczny – doktora nauk humanistycznych. [...]

Załącznik Nr 2

Wykaz wydziałów szkół wyższych podlegających nadzorowi Ministra Szkolnictwa Wyższego, które uprawnione zostały do nadawania stopnia naukowego docenta

I. Uniwersytety.

1. Uniwersytet Jagielloński w Krakowie:

1) Wydział Filologiczny, [...]

6. Uniwersytet Warszawski:

1) Wydział Filologiczny [...] ⁹⁹.

Do połowy roku 1965 r. wykaz pierwszy zmieniono cztery razy, wykaz drugi zmieniono pięciokrotnie ¹⁰⁰.

W 1965 r. weszła w życie ustawa o stopniach naukowych i tytułach naukowych, co zapoczątkowało oddzielenie regulacji prawnej spraw kształcenia studentów od prawa do rozwoju naukowego kadry kształcącej i naukowej. Jedną z najważniejszych zmian, które wprowadziła, było zastąpienie terminu „gałąź nauki” pojęciami „dziedzina nauki” lub „dyscyplina naukowa”. Do 1990 r. ustawa ta była ośmiokrotnie zmieniana ¹⁰¹.

Od lat 60. istniały różnice w procedurach nadawania habilitacji przez placówki PAN a szkoły wyższe. W szkole wyższej stopień naukowy docenta można było nadać pracownikowi nauki danego wydziału lub innego wydziału w innej szkole wyższej bądź placówki naukowej. W PAN i w instytutach naukowych – pracownikowi działalności podstawowej Akademii (albo jej placówki), ewentualnie zatrudnionemu w danym lub innym instytucie tego samego resortu. W obu przypadkach musiał spełnić następujące warunki:

⁹⁹ Rozporządzenie Rady Min. z 12 czerwca 1959 r. w sprawie warunków uprawniających szkoły wyższe, placówki naukowe Polskiej Akademii Nauk i Instytuty istniejące poza szkołami wyższymi do nadawania stopni naukowych, Dz.U. 1959 Nr 35, poz. 218.

¹⁰⁰ K. Wojtczak, *Habilitacje w Polsce Ludowej. Część 1...*, s. 47–28.

¹⁰¹ Eadem, *Habilitacje w Polsce Ludowej. Część 2. Warunki i przebieg habilitacji w prawie o stopniach i tytułach naukowych*, „Studia Prawa Publicznego” 2017, nr 18, s. 44.

1. złożyć podanie (wraz z wymaganymi załącznikami) o wszczęcie przewodu habilitacyjnego,
2. posiadać stopień naukowy doktora i wykazać swoje osiągnięcia naukowe,
3. być decyzją Rady Wydziału/ Naukową dopuszczonym do przewodu habilitacyjnego,
4. ukończyć pomyślnie przewód habilitacyjny¹⁰².

Do ważniejszych różnic należały:

- na uczelni wyższej rozprawa habilitacyjna miała być opublikowana (ogłoszona drukiem) przed wszczęciem przewodu habilitacyjnego, w PAN – przyjęta do publikacji;
- na uczelni wyższej kandydat przedstawiał dwa tematy wykładu habilitacyjnego do zatwierdzenia jednego przez Radę Wydziału, w PAN – kandydat przedstawiał wykład na temat przez siebie wybrany, zatwierdzony przez Radę Naukową;
- w szkołach wyższych zatwierdzenie uchwały Rady Wydziału o nadaniu stopnia naukowego docenta należało do ministra szkolnictwa wyższego, w PAN – „przez Centralną Komisję Kwalifikacyjną dla Pracowników Nauki, utworzoną na mocy ustawy z 1951 r.”¹⁰³.

Przebieg przewodu habilitacyjnego w latach 1966–1985 odbywał się zgodnie z następującą procedurą¹⁰⁴:

1. wszczęcie przewodu habilitacyjnego,
2. ocena dorobku naukowego kandydata ze szczególnym uwzględnieniem rozprawy habilitacyjnej,
3. kolokwium habilitacyjne,
4. uchwała Rady Wydziału/ Naukowej o nadaniu stopnia naukowego docenta/ doktora habilitowanego, zatwierdzona następnie stosownie do zmieniających się w tym okresie przepisów (po 1973 przez CKK¹⁰⁵)¹⁰⁶,
5. uroczysta promocja habilitacyjna.

¹⁰² Eadem, *Habilitacje w Polsce Ludowej. Część 1...*, s. 53.

¹⁰³ Ibidem, s. 57.

¹⁰⁴ Rozporządzenie Rady Min. z 8 lutego 1966 r. w sprawie warunków i trybu przeprowadzania przewodów doktorskich i habilitacyjnych, Dz.U. 1966 Nr 8, poz. 53.

¹⁰⁵ Centralna Komisja Kwalifikacyjna.

¹⁰⁶ Ustawa z 12 kwietnia 1973 r. o zmianie przepisów dotyczących stopni naukowych i tytułów naukowych oraz organizacji instytutów naukowo-badawczych, Dz.U. 1973 Nr 12, poz. 89.

W latach 1985–1990 przebieg przewodu habilitacyjnego uległ zmianom¹⁰⁷, w tym znaczna ich część dotyczyła warunków podejmowania bądź przeprowadzania poszczególnych etapów procedury:

1. wszczęcie przewodu habilitacyjnego na podstawie przedstawionej rozprawy habilitacyjnej oraz dokumentów dotyczących dorobku naukowego;
2. podjęcie uchwały o wszczęciu przewodu habilitacyjnego przez Radę Wydziału/ Naukową wraz z powołaniem co najmniej trzech recenzentów;
3. ocena dorobku naukowego i rozprawy habilitacyjnej;
4. kolokwium habilitacyjne;
5. pozytywna lub negatywna ocena kolokwium habilitacyjnego;
6. wygłoszenie wykładu habilitacyjnego na jeden z trzech tematów zgłoszonych Radzie Wydziału/ Naukowej do wyboru;
7. podjęcie uchwały w sprawie nadania stopnia naukowego doktora habilitowanego w określonej dziedzinie nauki i dyscyplinie podstawowej;
8. zatwierdzenie ww. uchwały przez CKK.

Z punktu widzenia prawa, zdaniem K. Wojtczak, wyłączenie w 1965 r. spraw nadawania wyższego stopnia naukowego (docenta) z prawa szkolnictwa wyższego i wprowadzenie od 1968 r. stopnia naukowego doktora habilitowanego było zadaniem celowym i uzasadnionym – i w tym sensie miało ono bezwzględnie charakter przemian rewolucyjnych¹⁰⁸.

Chociaż masowe wyjazdy polskich studentów do ZSRR i innych krajów socjalistycznych rozpoczęły się już na początku lat 50., to – jeśli chodzi o orientalistykę i w tym arabistykę – największe grupy i to tylko przez kilka lat rozpoczęły tam naukę w drugiej połowie lat 70. Teoretycznie dla nich ważna była sytuacja prawna ich dyplomów – brak nostryfikacji uniemożliwiałby im np. dalszą pracę naukową na polskich uczelniach. Teoretycznie, ponieważ z tej nielicznej grupy arabistów, którzy zakończyli studia uzyskaniem dyplomu w ZSRR, wg posiadanych informacji nikt nie podjął pracy naukowej na polskiej uczelni na kierunku arabistycznym. Jedyne profesor (najpierw z PAN) jest absolwentem innych studiów (krajoznawczych), a liczna grupa pracowników polskiego MSZ o wyjątkowo wysokich kwalifikacjach arabistycznych (gł. jako tłumacze) to absolwenci studiów w ZSRR na kierunkach politologicznych (MGIMO). Z kolei

¹⁰⁷ Głównie na podstawie Zarządzenia Min. Nauki i Szk. Wyż. z 11 marca 1986 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przeprowadzania przewodów doktorskich i habilitacyjnych oraz zakresu egzaminów doktorskich i kolokwium habilitacyjnych, MP 1986 Nr 11, poz. 74.

¹⁰⁸ K. Wojtczak, *Habilitacje w Polsce Ludowej. Część 2...* s. 79.

jedyna obywatelka ZSRR, arabistka, naturalizowała się w czasach, kiedy nostryfikacja dyplomów opierała się na przepisach Rozporządzenia Ministrów Oświaty i Zdrowia z 10 maja 1950 r. w sprawie uznawania studiów wyższych odbywanych w Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich¹⁰⁹. W § 1 tego rozporządzenia stwierdza się: „Ukończenie wyższej szkoły w ZSRR począwszy od dnia 1 października 1917 r. jest równoważne z ukończeniem odpowiedniej szkoły wyższej w Polsce i dyplom stwierdzający ukończenie takiej szkoły nie wymaga nostryfikacji”. Tu można tylko dodać, że ZSRR istniał dopiero od 1922 r., a nie od 1 października 1917 r.

Temat absolwentów arabistyki na wyższych uczelniach innych państw nie jest podejmowany w niniejszej pracy, bo w okresie całej opisywanej tu historii (1945–1991) dotyczyło to najprawdopodobniej nie więcej niż kilku osób i żadna z nich nie podjęła pracy naukowej ani dydaktycznej dzięki nostryfikacji dyplomu arabisty tam uzyskanego. Co do lektorów – większość z nich nostryfikowała swoje matury albo dyplomy z innych kierunków studiów, a dyplomy arabistyczne uzyskiwała w Polsce. Niemniej dla porządku – w tej sferze najważniejszym przepisem prawnym, który ukazał się w Polsce Ludowej i mógł dotyczyć wspomnianej grupy, jest Rozporządzenie Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki z 9 października 1978 r. w sprawie zasad i trybu przeprowadzania nostryfikacji dyplomów i tytułów oraz stopni naukowych uzyskanych za granicą¹¹⁰ (nostryfikację tytułów i stopni naukowych przeprowadzały stosowne Rady Wydziałów/ Naukowe na polskich uczelniach/ PAN). Możliwe, że jakiś absolwent nostryfikował swój dyplom na podstawie Rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych z 17 października 1988 r. w sprawie nostryfikacji dyplomów i tytułów zawodowych oraz stopni naukowych uzyskanych za granicą w dziedzinie specjalistycznych dyscyplin naukowych o bezpieczeństwie państwa i porządku publicznym oraz ochronie przeciwpożarowej¹¹¹, ale brak na ten temat oficjalnych danych.

¹⁰⁹ Rozporządzenie Min. Ośw. i Zdrowia z 10 maja 1950 r. w sprawie uznawania studiów wyższych odbywanych w Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich, Dz.U. 1950 Nr 25, poz. 227.

¹¹⁰ Rozporządzenie Min. Nauki, Szk. Wyż. i Techniki z 9 października 1978 r. w sprawie zasad i trybu przeprowadzania nostryfikacji dyplomów i tytułów oraz stopni naukowych, uzyskanych za granicą, Dz.U. 1978 Nr 25, poz. 115.

¹¹¹ Rozporządzenie Min. Spraw Wewnętrznych z 17 października 1988 r. w sprawie nostryfikacji dyplomów i tytułów zawodowych oraz stopni naukowych, uzyskanych za granicą w dziedzinie specjalistycznych dyscyplin naukowych o bezpieczeństwie państwa i porządku publicznym oraz ochronie przeciwpożarowej, Dz.U. 1988 Nr 37, poz. 294.

3.3. Sprawy kadrowe obu uczelni

Trzeba od razu podkreślić, że wpływ ideologii na zatrudnienie na uczelni czy awanse kadrowe, a szczególnie naukowe na orientalistyce, w tym arabistyce, był niewielki. Potwierdza to wypowiedź (o szerszej skali) Antoniego S. Kleczkowskiego: „Ale ci, co twierdzą, iż brak pożądanej «postawy politycznej» wykluczał pracę na uczelni, wygodnie mijają się z prawdą”¹¹². Takowa przynależność mogła przyspieszyć karierę, pomóc uzyskać stanowisko administracyjne, ale nie mogła zastąpić wiedzy fachowej. „Właściwa” postawa polityczna pomagała w wielu sprawach – wyjazdach zagranicznych, pozyskiwaniu środków etc. – ale nie była podstawą awansu naukowego.

3.3.1. Proces zmian kadrowych w Uniwersytecie Jagiellońskim

Skład osobowy kadry Seminarium Filologii Orientalnej prof. T. Kowalskiego w styczniu 1945 r. był bardzo dynamiczny. Zajęcia prowadzili: sam profesor, jego asystent J. Bielawski, do listopada 1945 r. w ramach zajęć zleconych (z zakresu turkologii) – tymczasowo przebywający w Krakowie prof. A. Zajączkowski (5 godz./tyg.) i A. Dębnicki, który prowadził lektorat języka chińskiego¹¹³. Jeśli chodzi o etaty, placówka miała tylko dwa: profesorski – na nim był T. Kowalski – i asystenta¹¹⁴, który zajmował J. Bielawski.

Magister prawa J. Bielawski został asystentem w Seminarium, będąc jeszcze studentem II roku orientalistyki. Później doktoryzował się na Wydziale Prawa, a równolegle ukończył studia w SFO¹¹⁵.

Zachowała się korespondencja dotycząca spraw kadrowych Seminarium Filologii Orientalnej z 1945 r.: odpowiedź Dziekana Wydziału Filozoficznego UJ na pismo T. Kowalskiego „w sprawie etatu asystenta starszego przy Seminarium Filologii Orientalnej”¹¹⁶. Zatwierdzono powołanie J. Bielawskiego w charakterze kontraktowego młodszego asystenta przy SFO UJ na okres od 1 listopada 1945 r. do 31 sierpnia 1946 r. w wymiarze 20 godzin tygodniowo¹¹⁷. W grudniu tego samego roku T. Kowalski

¹¹² J. Dybiec, op. cit., s. 32.

¹¹³ *Kronika KFO UJ*, PO 1954, nr 2, s. 191–192.

¹¹⁴ E. Siemieniec-Gołaś, op. cit., s. 50.

¹¹⁵ Cz. Szrednicki, W. Tomaszewicz, *Warto wspominać...*, s. 29–31.

¹¹⁶ AUJ, WHm 73 Katedra i Seminarium Filologii Orientalnej 1945–51, Pismo Dziekana Wydziału Filozoficznego UJ (w zastępstwie) do prof. dra Tadeusza Kowalskiego, L. dz. 1332/45, 7.09.1945.

¹¹⁷ AUJ, WHm 73 Katedra i Seminarium Filologii Orientalnej 1945–51, Pismo Prorektora UJ do Dziekanatu Wydziału Humanistycznego UJ, L. 5030/45, 14.11.1945.

zwrócił się z wnioskiem do Dziekana Wydziału Humanistycznego o mianowanie dotychczasowego asystenta młodszego na asystenta starszego Seminarium Filologii Orientalnej¹¹⁸. Rektor UJ przychylnie odniósł się do wniosku T. Kowalskiego i jeszcze w grudniu tego samego roku mianował J. Bielawskiego asystentem starszym na okres od 1 grudnia 1945 r. do 31 września 1946 r. przy Seminarium Filologii Orientalnej UJ z uposażeniem według VIII grupy i dodatkiem naukowym¹¹⁹. Potwierdza ten fakt niedatowana, pisana na maszynie informacja o Seminarium Filologii Orientalnej UJ, podpisana przez T. Kowalskiego, w której wymieniono jako pracowników tegoż Seminarium T. Kowalskiego (jej kierownika, zamieszkałego w Krakowie) i J. Bielawskiego (asyst. mł., zamieszkałego w akademiku UJ na ul. Garbarskiej 7a)¹²⁰. 22 grudnia 1945 r. T. Kowalski zastrzegł, że nominacja ta obowiązuje jedynie do chwili pojawienia się na uczelni dra Mariana Lewickiego, przebywającego wówczas we Lwowie, a przewidzianego na asystenta starszego przy Seminarium Filologii Orientalnej UJ¹²¹. Póki co, w 1946 r., w SFO pracował jako „asystent starszy” mgr J. Bielawski¹²².

Władze uniwersyteckie od początku wznowienia działalności krakowskiej uczelni poświęciły sprawom pracowniczym wiele uwagi, w lutym 1945 r. Kwestura Uniwersytetu Jagiellońskiego rozpoczęła pierwsze wypłaty zaliczek na pobory dla pracowników Uczelni. Uposażenie profesora zwyczajnego wynosiło w tym okresie ok. 2000 zł, nadzwyczajnego ok. 1500 zł, pensja adiunkta kształtowała się na poziomie 800–900 zł, a apanaże starszego asystenta wariowały od 600 do 800 zł, zaś młodszego asystenta wynosiły ok. 600 zł¹²³.

Także państwo interweniowało w kwestii uposażeń pracowników naukowych – w październiku 1946 r. dekretem Ministra Oświaty¹²⁴ ustanowiono dodatek naukowy dla pracowników naukowych, nauczycieli akademickich i pomocniczych sił naukowych

¹¹⁸ AUJ, WHm 73 Katedra i Seminarium Filologii Orientalnej 1945–51, Pismo prof. dr Tadeusza Kowalskiego do Dziekana Wydziału Humanistycznego UJ, 13.12.1945.

¹¹⁹ AUJ, WHm 73 Katedra i Seminarium Filologii Orientalnej 1945–51, Pismo Rektora UJ prof. dr T. Lehr-Splawińskiego do mgr J. Bielawskiego, L:5993/45, 27.12.1945.

¹²⁰ AUJ, WHm 73 Katedra i Seminarium Filologii Orientalnej 1945–51, Odręczne, podpisane pismo prof. dra T. Kowalskiego do Rektora UJ, 8.01.1946.

¹²¹ AUJ, WHm 73 Katedra i Seminarium Filologii Orientalnej 1945–51, Pismo prof. dra T. Kowalskiego do Dziekanatu Wydziału Humanistycznego UJ, L.p. 22/46, 22.12.1945.

¹²² AUJ, WHm 73 Katedra i Seminarium Filologii Orientalnej 1945–51, Odręczna, podpisana notatka prof. dra T. Kowalskiego, 30.01.1946.

¹²³ BIR UJ 1975, nr 3..., s. 39–40.

¹²⁴ Dekret Min. Ośw. z 31 października 1946 r. o dodatku naukowym do uposażenia, Dz.U. Min. Ośw. 1946 Nr 11, poz. 294–379.

(art. 1) etc. W art. 2 dekretu określono wysokość dodatku na 1a) 300%¹²⁵ dla profesorów (we wszystkich odmianach, z zastępcami włącznie i docentami etatowymi) oraz kierowników różnych szczebli placówek naukowych i akademickich; 1b) 250% dla pomocniczych sił naukowych; 1c) 150% dla pozostałych uprawnionych¹²⁶. Choć reaktywacja Seminarium Filologii Orientalnej rozpoczęła się bez większych problemów administracyjno-organizacyjnych, to brak etatów stanowił o istnieniu i przyszłości orientalistyki krakowskiej. W Seminarium pozostał tylko T. Kowalski wraz z asystentem J. Bielawskim¹²⁷. W czerwcu 1946 r. T. Kowalski ponownie wnioskował o przedłużenie jego nominacji na asystenta starszego na r.a. 1946/47¹²⁸, co potwierdziła – na okres od 1 października 1946 do 31 września 1947 r. – Rada Wydziału Humanistycznego UJ w sierpniu¹²⁹. Minimalne pensum asystenta starszego wynosiło wówczas 30 godzin tygodniowo. Właściwie na Uniwersytecie Jagiellońskim działało więcej orientalistów (w dzisiejszym pojęciu), ale zatrudnieni byli (w obrębie tego samego Wydziału Humanistycznego, po jego wydzieleniu z Wydziału Filozoficznego) w Seminarium Sanskrytu i Filologii Indyjskiej, z siedzibą na ul. Krowoderskiej 27. Byli to: kierownik tego zakładu prof. Helena z Grabowskich Willmanowa i dwóch asystentów – asystent młodszy mgr Tadeusz Pobożniak oraz asystent wolontariusz Jan Szczepański. Można więc uznać, że w okresie do 1948 r. na UJ było dwóch profesorów orientalistyki, kierowników Seminarium (Willman, Kowalski¹³⁰) i trzech asystentów (Pobożniak, Szczepański i st. asyst. Bielawski)¹³¹. Oba seminaria miały podczas pierwszych dwóch lat powojennej działalności (tj. 1946–1947) tylko po dwa etaty – kierownika (profesora) i asystenta¹³². Dopiero w r.a. 1946/47 i w 1947/48 zwiększono liczbę etatów – o dwa asystenckie. Asystenci nie prowadzili zajęć¹³³.

W 1947 r. SFO mieściło się w budynku na ul. Straszewskiego 27 i jego skład osobowy wg stanu na 1 kwietnia 1947 r.¹³⁴ był następujący: kierownik T. Kowalski, st. asystent

¹²⁵ Dotyczyło uposażeń.

¹²⁶ Dekret Min. Ośw. z 31 października 1946 r. o dodatku naukowym do uposażenia...

¹²⁷ E. Siemieniec-Gołaś, op. cit., s. 50.

¹²⁸ AUJ, WHm 73 Katedra i Seminarium Filologii Orientalnej 1945–51, Pismo prof. dra T. Kowalskiego do Dziekanatu Wydziału Humanistycznego UJ, 22.06.1946.

¹²⁹ AUJ, WHm 73 Katedra i Seminarium Filologii Orientalnej 1945–51, Pismo Dziekana Wydziału Humanistycznego UJ do Rektoratu UJ, Lp 947/46, 15.07.1946.

¹³⁰ A. Pisowicz, *Stulecie krakowskiej orientalistyki...*, s. 10.

¹³¹ *Skład UJ w Krakowie. Rok akademicki 1945/46...*, s. 62.

¹³² Cz. Szrednicki, W. Tomaszewicz, *Warto wspominać...*, s. 29–31.

¹³³ Ibidem.

¹³⁴ *Skład UJ w Krakowie. Rok akademicki 1946/47*, WUJ, Kraków 1947, s. 78.

J. Bielawski i asystent wolontariusz mgr Marian Molé. Na wniosek kierownika Seminarium Filologii Orientalnej UJ Ministerstwo Oświaty przyznało jeden etat pomocniczej siły naukowej, z VIII grupą uposażenia, od 1 stycznia 1947 r., zaznaczając jednocześnie, że obsadzenie tego etatu zastrzega się dla Obywatela Ministra Oświaty¹³⁵. W 1947 r. (aż do 1949) lektorem j. arabskiego był dr T. Lewicki (zatrudniony równocześnie w PAU). T. Kowalski, profesor zwyczajny Wydziału Humanistycznego UJ, był już ciężko chory i zmarł 5 maja 1948 r. Dwa tygodnie później uchwałą Rady Wydziału Humanistycznego UJ z 21 maja 1948 r. przedstawiono wniosek Ministrowi Oświaty o powołanie T. Lewickiego na zastępcę profesora filologii orientalnej na katedrze „osieroconej przez śmierć prof. dra T. Kowalskiego”¹³⁶. Ministerstwo Oświaty wyraziło zgodę na zawarcie umowy na okres r.a. 1948/49 z T. Lewickim jako zastępcą profesora na katedrze filologii orientalnej. Zaznaczono również, że umowę należy przesłać do Ministerstwa Oświaty do zatwierdzenia¹³⁷.

6 listopada tegoż roku zgodę Ministerstwa Oświaty Rektor przesłał dziekanatowi do wiadomości i przygotowania na jej podstawie umowy o pracę w trzech egzemplarzach¹³⁸. W styczniu 1949 r. Ministerstwo Oświaty zatwierdziło umowę (ustalając wynagrodzenie T. Lewickiemu jako z-cy prof. według grupy III) i odesłało ją do Rektoratu UJ¹³⁹, który przekazał ją dziekanatowi Wydziału Humanistycznego 15 stycznia 1949 r. Dziekanat otrzymał je 17 stycznia 1949 r.¹⁴⁰ W końcu kierownictwo Seminarium, od r.a. 1948/49, przejął T. Lewicki¹⁴¹. 29 grudnia 1949 r. Rada Wydziału Humanistycznego UJ skierowała pismo do Ministerstwa Oświaty o zatwierdzenie

¹³⁵ AUJ, WHm 73 Katedra i Seminarium Filologii Orientalnej 1945–51, Pismo Min. Ośw. RP z 9 kwietnia 1947 r. do Rektoratu UJ, nr 4 SW-2557/47, przesłane do wiadomości Dziekanatu Wydziału Humanistycznego UJ, nr ref. L:2981/47, 18.04.1947.

¹³⁶ AUJ, WHm 73 Katedra i Seminarium Filologii Orientalnej 1945–51, Pismo Dziekana Wydziału Humanistycznego UJ prof. dra Z. Klemensiewicza do Min. Ośw. przez Rektora UJ dot. powołania dra T. Lewickiego na zastępcę profesora na katedrze filologii orientalnej, L.p. 792/48, 1.06.1948.

¹³⁷ AUJ, WHm 73 Katedra i Seminarium Filologii Orientalnej 1945–51, Pismo Min. Ośw. RP do Rektora UJ, Nr-I Pers-13844/48, 28.10.1948.

¹³⁸ AUJ, WHm 73 Katedra i Seminarium Filologii Orientalnej 1945–51, Pismo Rektora UJ do Dziekanatu Wydziału Humanistycznego, L.11180/48, 6.11.1948.

¹³⁹ AUJ, WHm 73 Katedra i Seminarium Filologii Orientalnej 1945–51, Pismo Min. Ośw. RP do Rektoratu UJ, Nr I Pers-33084/48, 6.01.1949.

¹⁴⁰ AUJ, WHm 73 Katedra i Seminarium Filologii Orientalnej 1945–51, Pismo Rektoratu UJ do Dziekanatu Wydziału Humanistycznego UJ, L.139/49, 15.01.1949.

¹⁴¹ *Kronika UJ za lata 1945/46–1955/56*, WUJ, Kraków 1971, s. 33.

habilitacji T. Lewickiego, zastępcy profesora¹⁴², na co jednak nie otrzymano odpowiedzi aż do 1951 r.

Przytaczamy opis obiegu ówczesnej korespondencji urzędowej, aby unaocnić stopień centralizacji władzy – pomimo wyrażonej zgody na zatrudnienie Ministerstwo oczekiwało nadesłania samej umowy, w ten sposób „dozując” napięcie i zastraszając przyszłego pracownika. W rezultacie tych „technik” większość umów o pracę, szczególnie tych zawieranych na określony czas, była postdatowana, docierały do adresata – tak jak w tym przypadku – pół roku po rozpoczęciu wykonywania obowiązków; zdarzało się, szczególnie wśród lektorów, że zaległa umowa pojawiała się, gdy pracownik już nie pracował.

W tym czasie z Seminarium odszedł (wyjechał na placówkę dyplomatyczną do Turcji, gdzie był attaché kulturalnym Ambasady Polskiej w Ankarze w latach 1948–1950)¹⁴³ starszy asystent J. Bielawski, a etat po nim objął dr M. Lewicki (wówczas opracowywał spuściznę po W. Kotwiczu¹⁴⁴). Seminarium mieściło się nadal w budynku na ul. Straszewskiego 27 (którym opiekował się woźny Władysław Kącik) i jesienią zatrudniało starszych asystentów M. Lewickiego i M. Molé oraz asystentkę wolontariusza Natalię Rykaczewską¹⁴⁵. Już w r.a. 1947/48 studenci Seminarium zetknęli się z Januszem Makarczykiem, który wtedy rozpoczął prowadzenie ćwiczeń na UJ z historii Bliskiego Wschodu. Zajęcia te były zalecone dla studentów orientalistyki i historii, uczęszczało na nie ponad 20 osób¹⁴⁶.

W r.a. 1949/50 tymczasowo nadal kierował Seminarium zastępca profesora filologii orientalnej T. Lewicki¹⁴⁷ – 13 maja tego samego roku, na wniosek prof. UJ dra Jana Safarewicza¹⁴⁸, Rada Wydziału Humanistycznego UJ podjęła uchwałę o przedstawienie

¹⁴² AUJ, WHm 73 Katedra i Seminarium Filologii Orientalnej 1945–51, Pismo Dziekana Wydziału Humanistycznego UJ do Min. Szkół Wyższych i Nauki przez Senat Akademicki UJ, nr Lp. 347/51, 14.02.1951.

¹⁴³ M.M. Dziekan, *Józef Bielawski*, [w:] *Monumenta Universitatis Varsoviensis 1816–2016. Portrety uczonych. Profesorowie Uniwersytetu Warszawskiego po 1945 (A–K)*, WUW, Warszawa 2016, s. 110.

¹⁴⁴ *Kronika KFO UJ*, PO 1954, nr 2, s. 191–192.

¹⁴⁵ *Skład UJ w Krakowie. Rok akademicki 1947/48...*, s. 58–59.

¹⁴⁶ AUJ, WHm 73 Katedra i Seminarium Filologii Orientalnej 1945–51, Pismo dr Janusza Makarczyka do Dziekana Wydziału Humanistycznego przez Kierownika Seminarium Filologii Orientalnej, nr ref. L. dz. 12-1-51, 21.04.1951.

¹⁴⁷ AUJ, WHm 73 Katedra i Seminarium Filologii Orientalnej 1945–51, Pismo dr T. Lewickiego, zastępcy profesora Seminarium Filologii Orientalnej UJ do Dziekana Wydziału Humanistycznego UJ, przyjęte 24.03.1949 pod nr Lp. 464/49.

¹⁴⁸ AUJ, WHm 73 Katedra i Seminarium Filologii Orientalnej 1945–51, Pismo dra Jana Safarewicza do Dziekana Wydziału Humanistycznego UJ, 12.05.1949.

wniosku do Ministerstwa Oświaty o przedłużenie umowy z T. Lewickim jako zastępcą profesora na katedrze filologii orientalnej UJ, uznając, że „utrzymanie tej katedry w stanie czynnym jest ze względów naukowych i dydaktycznych niezbędne”¹⁴⁹. W październiku tegoż roku Ministerstwo nadesłało upoważnienie dla Rektoratu do zawarcia stosownej umowy na okres r.a. 1949/50, zaznaczając, że umowę należy jednak przesłać Ministerstwu do zatwierdzenia¹⁵⁰. 21 października 1949 r. zostało one przekazane przez rektorat dziekanatowi Wydziału Humanistycznego do wiadomości¹⁵¹ wraz z załączonymi egzemplarzami umowy do podpisu przez T. Lewickiego¹⁵². Konsekwentnie, podpisane przez niego egzemplarze umowy dziekanat przekazał Rektoratowi UJ w listopadzie 1949 r. celem uzyskania ich zatwierdzenia przez Ministerstwo Oświaty¹⁵³. Kolejne przedłużenie kontraktu o rok (na 1950/51) Ministerstwo Oświaty zatwierdziło 7 października 1950 r.¹⁵⁴

Biurokratyczny mechanizm zatrudniania pracowników naukowo-dydaktycznych pozostawał bez większych zmian, chociaż działał już szybciej – opóźnienie było tylko miesięczne. Rok akademicki 1949/50 przyniósł Seminarium Filologii Orientalnej istotną zmianę personalną: pojawił się nowy pracownik, na etacie z puli ministerialnej. Nowym nabytkiem w Seminarium był adiunkt, dr J. Makarczyk. Asystentami w SFO byli asystenci starsi M. Lewicki¹⁵⁵ i dr Włodzimierz Zajączkowski¹⁵⁶ (obaj turkolodzy). Placówka nadal mieściła się w pomieszczeniu na ul. Straszewskiego 27, którym opiekował się woźny W. Kącik¹⁵⁷. Oprócz nich orientalistyką na UJ wówczas zajmowali się docent etatowy R. Stopa¹⁵⁸ (afrykanista) i – w Seminarium

¹⁴⁹ AUJ, WHm 73 Katedra i Seminarium Filologii Orientalnej 1945–51, Pismo Dziekana Wydziału Humanistycznego UJ prof. dra Kazimierza Piwarskiego do Min. Ośw. przez Rektora UJ dot. przedłużenia kontraktu z drem T. Lewickim jako zastępcą profesora na katedrze filologii orientalnej na r.a. 1949/50, L.p. 771/49, 14.05.1949.

¹⁵⁰ AUJ, WHm 73 Katedra i Seminarium Filologii Orientalnej 1945–51, Odpis. Pismo Min. Ośw. do Rektoratu UJ, Nr I Pers-14337/49, 12.10.1949.

¹⁵¹ Dotarło do Dziekanatu 24.10.1949 i zostało przyjęte pod numerem Lp. 1424/49.

¹⁵² AUJ, WHm 73 Katedra i Seminarium Filologii Orientalnej 1945–51, Pismo Rektoratu UJ do Dziekanatu Wydziału Humanistycznego UJ, I:12248/49, 21.10.1949.

¹⁵³ AUJ, WHm 73 Katedra i Seminarium Filologii Orientalnej 1945–51, Pismo Dziekanatu Wydziału Humanistycznego UJ do rektoratu UJ wraz z załączonymi egzemplarzami umowy, Lp. 1424/49, 2.11.1949.

¹⁵⁴ AUJ, WHm 73 Katedra i Seminarium Filologii Orientalnej 1945–51, Odpis. Pismo Rektora UJ do prof. dr T. Lewickiego, nr ref. 9444/50, 18.10.1950.

¹⁵⁵ Marian Lewicki (Lwów 1908–1955), turkolog i mongolista.

¹⁵⁶ Włodzimierz Zajączkowski (Wilno 1914–1982), turkolog narodowości karaimskiej.

¹⁵⁷ *Skład osobowy UJ w Krakowie. Rok akademicki 1949/50...*, s. 27.

¹⁵⁸ Ibidem.

Językoznawstwa Ogólnego – asystent starszy T. Pobożniak (sanskrytolog). W tym samym roku pozyskano z Wrocławia turkologa W. Zimnickiego, który podjął się obowiązków lektora j. tureckiego¹⁵⁹. Zastępca profesora T. Lewicki prowadził zajęcia arabistyczne dla zaawansowanych, adiunkt J. Makarczyk historię Bliskiego Wschodu, starsza asystentka N. Rykaczewska – gramatykę arabskiego, a W. Zajączkowski – gramatykę nowoperskiego i seminarium z historii i kultury Bliskiego Wschodu¹⁶⁰.

W kwietniu 1950 r. Rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego powiadomił Ministerstwo Oświaty o zamiarze przyjęcia – zgodnie z wnioskiem Rady Wydziału Humanistycznego UJ z 11 kwietnia 1950 r. – w charakterze kontraktowego adiunkta przy Zakładzie Filologii Orientalnej J. Makarczyka na okres od 1 października 1950 r. do 31 sierpnia 1951 r. Ponieważ jednak Rektorat nie dysponował etatem adiunkta, prosił o jego przyznanie *ad personam* J. Makarczykowi¹⁶¹. W kwietniu 1950 r. zawiadomiono Ministerstwo Nauki, że zatrudniony od 1 marca 1950 r. J. Makarczyk nie pobiera uposażenia, a wniossek o przyznanie dlań etatu wysłano 25 kwietnia 1950 r.¹⁶² Jeszcze w marcu 1950 r. T. Lewicki zwrócił się z pismem do Rady Profesorów Wydziału Humanistycznego z prośbą o poparcie i interwencję w Ministerstwie Oświaty w kwestii przyznania J. Makarczykowi, adiunktowi przy Seminarium Filologii Orientalnej, etatu, ponieważ – mimo zgody wspomnianego Ministerstwa na zatrudnienie J. Makarczyka na etacie adiunkta, wyrażonej pisemnie 4 marca 1950 r. (pismo nr O.4-6261/50) – nie nadesłano równocześnie etatu¹⁶³. Należy podkreślić, że we wspomnianym piśmie Ministerstwa Oświaty wyrażono zgodę na pracę do 31 sierpnia 1950 r. i nawet określono uposażenie (według V grupy) oraz pensum (30 godz./tyg.)¹⁶⁴. Dopiero 3 czerwca 1950 r. pismem nr PIA8935/50 Ministerstwo Oświaty przyznało etat adiunkta Seminarium Filologii Orientalnej *ad personam* J. Makarczykowi¹⁶⁵ i Rektor UJ mógł i powołał 13 czerwca 1950 r. J. Makarczyka na etat adiunkta przy SFO (na wcześniej wspomnianych

¹⁵⁹ *Kronika KFO UJ*, PO 1954, nr 2, s. 191–192.

¹⁶⁰ *Ibidem*.

¹⁶¹ AUJ, WHm 73 Katedra i Seminarium Filologii Orientalnej 1945–51, Pismo Rektora UJ do Min. Ośw., nr 3321/50, 25.04.1950.

¹⁶² AUJ, WHm 73 Katedra i Seminarium Filologii Orientalnej 1945–51, Pismo do Naczelnik J. Rużyło Pawłowskiej w Ministerstwie Nauki, 26.04.1950.

¹⁶³ AUJ, WHm 73 Katedra i Seminarium Filologii Orientalnej 1945–51, Pismo z-cy prof. dr T. Lewickiego do Profesorów Wydziału Humanistycznego UJ, 31.03.1950.

¹⁶⁴ AUJ, WHm 73 Katedra i Seminarium Filologii Orientalnej 1945–51, Pismo Min. Ośw. do Rektora UJ, nr OS. 4-6261/50, 4.03.1950.

¹⁶⁵ AUJ, WHm 73 Katedra i Seminarium Filologii Orientalnej 1945–51, Pismo Min. Ośw. do Rektoratu UJ, nr P.I.A.-9836/50, 3.06.1950.

warunkach) w okresie od 1 marca do 31 sierpnia 1950 r.¹⁶⁶ Zaś 7 czerwca 1950 r., czyli tydzień przed powołaniem przez Rektora J. Makarczyka na adiunkta, T. Lewicki wystąpił z wnioskiem o przedłużenie umowy kontraktowej z adiunktem J. Makarczykiem na następny rok akademicki, tj. od 1 października 1950 r. do 31 września 1951 r.¹⁶⁷ We wrześniu Rektor przedłużył wspomniany kontrakt na okres od 1 października 1950 r. do 31 września 1951 r.¹⁶⁸ Ministerstwo zatwierdziło tę nominację 13 grudnia 1950 r. pismem nr D.K.III.2693/50¹⁶⁹. Innymi słowy, J. Makarczyk w czerwcu dostał umowę o pracę od minionego marca, a umowa kończyła się dwa miesiące po jej podpisaniu. Kolejna umowa została zaakceptowana przez Ministerstwo w grudniu, chociaż dotyczyła minionego już października.

W czerwcu tego samego roku J. Makarczyk w oczekiwaniu na obronę rozprawy habilitacyjnej na Wydziale Historycznym (*Bliski Wschód w latach 1453–1622*) przygotowywał z T. Lewickim do druku dwie książki¹⁷⁰.

W roku 1950 w SFO w bibliotece dyżurowali¹⁷¹ adiunkt J. Makarczyk, asystent W. Zajęczkowski i studenci: Franciszek Kmiotowicz, W. Kubiak i Andrzej Czapkiewicz. W grudniu 1950 r. Rektorat UJ nie zatwierdził kandydatury A. Czapkiewicza na asystenta młodszego na orientalistyce UJ, gdyż nie został uprzednio zatwierdzony przez Komisję Kwalifikacyjną¹⁷².

W r.a. 1950/51 etatową kadrę orientalistyki krakowskiej stanowili zastępca profesora filologii orientalnej T. Lewicki, współpracownik Komisji Orientalistycznej PAU¹⁷³;

¹⁶⁶ AUJ, WHm 73 Katedra i Seminarium Filologii Orientalnej 1945–51, Pismo Rektora UJ do J. Makarczyka, nr 5164/50, 13.06.1950.

¹⁶⁷ AUJ, WHm 73 Katedra i Seminarium Filologii Orientalnej 1945–51, Pismo z-cy prof. dr T. Lewickiego do Rady Profesorów Wydziału Humanistycznego UJ, 7.06.1950.

¹⁶⁸ AUJ, WHm 73 Katedra i Seminarium Filologii Orientalnej 1945–51, Pismo Rektora UJ do J. Makarczyka, nr VI89/50, 5.09.1950.

¹⁶⁹ AUJ, WHm 73 Katedra i Seminarium Filologii Orientalnej 1945–51, Pismo Rektora UJ do J. Makarczyka, nr 516/51, 16.02.1951.

¹⁷⁰ AUJ, WHm 73 Katedra i Seminarium Filologii Orientalnej 1945–51, Odpis pisma Kierownika Seminarium Filologii Orientalnej UJ T. Lewickiego do Dziekana Wydziału Humanistycznego UJ, 25.06.1950.

¹⁷¹ AUJ, WHm 73 Katedra i Seminarium Filologii Orientalnej 1945–51, Załącznik do pisma Kierownika SFO prof. dra T. Lewickiego do Dziekana Wydziału Humanistycznego UJ, przyjęte 26.09.1950 pod numerem Lp. 1578/50.

¹⁷² AUJ, WHm 73 Katedra i Seminarium Filologii Orientalnej 1945–51, Pismo Rektora UJ do Dziekana Wydziału Humanistycznego UJ, L.10707/50, 5.12.1950.

¹⁷³ *Skład osobowy UJ w Krakowie. Rok akademicki 1950/51*, WUJ, Kraków 1952, s. 26.

adiunkt J. Makarczyk i asystenci starsi: W. Zajączkowski i N. Rykaczewska. Woźny W. Kącik awansował na laboranta¹⁷⁴.

Przed 1951 r. na Uniwersytecie Jagiellońskim pracował tylko jeden docent habilitowany filologii arabskiej – T. Lewicki – oraz (do 1948) jeden profesor zwyczajny – T. Kowalski¹⁷⁵.

14 lutego 1951 r. Rada Wydziału Humanistycznego UJ uchwaliła wniosek o wystąpieniu do Ministerstwa Szkół Wyższych i Nauki o mianowanie dotychczasowego zastępcy profesora dra T. Lewickiego profesorem nadzwyczajnym przy katedrze orientalistyki UJ. W tym samym piśmie Dziekanat zwracał uwagę, że habilitacja T. Lewickiego przedłożona Ministerstwu Oświaty pismem z 29 grudnia 1949 r. nie została jeszcze przez Ministerstwo zatwierdzona¹⁷⁶.

W lipcu tegoż roku Rektor powołał T. Lewickiego na zastępcę profesora na katedrze orientalistyki na r.a. 1951/52 pod warunkiem akceptacji tej prolongaty kontraktu przez Ministerstwo Szkół Wyższych i Nauki¹⁷⁷.

Jesienią tego roku z Seminarium odeszli J. Makarczyk i N. Rykaczewska¹⁷⁸. J. Makarczyk – w ramach adiunktury – prowadził jeszcze w I semestrze dla orientalistów proseminarium z historii do czasów Omajjadów włącznie oraz wykład z historii dyplomacji na Wschodzie. Poza tym na UJ wykładał zagadnienia terenów zależnych i kolonialnych, a w Państwowej Wyższej Szkole Pedagogicznej w Krakowie – okres imperializmu. Jego zainteresowania badawcze przede wszystkim koncentrowały się wokół zagadnień Wschodu od roku 1453. W związku z nową organizacją działalności na Uniwersytecie zgłosił chęć dalszej pracy na UJ, ale nie w ramach SFO. Interesowała go „praca dydaktyczna i naukowa, ale nie – administracyjna”¹⁷⁹. W. Zimnicki dostał etat adiunkta¹⁸⁰ w Seminarium.

¹⁷⁴ Ibidem, s. 34.

¹⁷⁵ *Skład UJ w Krakowie. Rok akademicki 1945/46...*, s. 21.

¹⁷⁶ AUJ, WHm 73 Katedra i Seminarium Filologii Orientalnej 1945–51, Pismo Dziekana Wydziału Humanistycznego UJ do Min. Szkół Wyższych i Nauki przez Senat Akademicki UJ, nr Lp. 347/51, 14.02.1951.

¹⁷⁷ AUJ, WHm 73 Katedra i Seminarium Filologii Orientalnej 1945–51, Pismo Rektora UJ do doc. dr T. Lewickiego, nr 5358/Kd/BA/51, 4.07.1951.

¹⁷⁸ *Kronika KFO UJ*, PO 1954, nr 2, s. 191–192.

¹⁷⁹ AUJ, WHm 73 Katedra i Seminarium Filologii Orientalnej 1945–51, Pismo dr Janusza Makarczyka do Dziekana Wydziału Humanistycznego przez Kierownika Seminarium Filologii Orientalnej, nr ref. L. dz. 12-1-51, 21.04.1951.

¹⁸⁰ *Kronika KFO UJ*, PO 1954, nr 2, s. 191–192.

Po zmianach skład osobowy Seminarium stanowili na 31 marca 1952 r.¹⁸¹ następujący pracownicy:

- doc. dr T. Lewicki – pracownik kontraktowy, zastępca profesora (p.o. kierownika)¹⁸²,
- doc. dr R. Stopa – pracownik stały, docent etatowy,
- dr W. Zimnicki – pracownik prowadzący, adiunkt,
- dr W. Zajączkowski – pracownik prowadzący, st. asystent.

Z orientalistyką organizacyjnie związany był R. Stopa, na jego wykłady z hausa, swahili i języka ewe uczęszczali studenci orientalistyki¹⁸³. Oprócz wyżej wymienionych pracowników naukowych na orientalistyce pracowały „dwie siły pomocnicze na zlecenie”¹⁸⁴ i woźny Franciszek Kowalski (pracownik kontraktowy z XIII gr. uposażenia)¹⁸⁵. Z powyższej obsady jedynie T. Lewicki był arabistą.

W maju 1952 r. Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego ustaliło dla Katedry Filologii Orientalnej następujące etaty naukowe na okres od 1 stycznia 1952 r. do 31 grudnia 1952 r. (z tradycyjnym już prawie półrocznym opóźnieniem).

Tabela 22. Wykaz etatów przyznanych przez MSzW dla KFO w maju 1952 r. na okres od 1 stycznia 1952 do 31 grudnia 1952 r.

lp.	Nazwisko i imię	Charakter służbowy	Stanowisko służbowe	Grupa uposażenia
1	Doc. dr Lewicki Tadeusz	Kontraktowy	zastępca profesora	III
2	Doc. dr Stopa Roman	Stały	docent etatowy	III
3	Dr Zimnicki Władysław	Prowadzący	adiunkt	V
4	Dr Zajączkowski Włodzimierz	Prowadzący	starszy asystent	VI

Źródło: Zestawienie przygotowane przez autora na podstawie: Pismo Dziekana WF UJ z 3 maja 1952 r.¹⁸⁶

¹⁸¹ AUJ, WFlg 20, 1952 Obsada UJ, Wykaz liczby przydzielonych etatów osobowych dla pracowników nauki wg stanu z 31.03.1952 wraz z obsadą personalną.

¹⁸² AUJ, WFlg 11 Katedra Filologii Orientalnej 1952, Wykaz obsady katedr na Wydziale Filologicznym UJ, nr rej.: L:512/52, 26.03.1952.

¹⁸³ *Kronika KFO UJ*, PO 1954, nr 2, s. 191–192.

¹⁸⁴ AUJ, WFlg 20, 1952 Obsada UJ, Pismo Kierownika Seminarium Filologii Orientalnej UJ doc. dr T. Lewickiego do Dziekana Wydziału Filologicznego UJ, 14.05.1952.

¹⁸⁵ AUJ, WFlg 20, 1952 Obsada UJ, Wykaz faktycznej obsady personalnej pracowników administracyjnych Wydziału Filologicznego UJ, nr ref. L3960/12d/139/52.

¹⁸⁶ AUJ, WFlg 20, 1952 Obsada UJ, Pismo Dziekana WF UJ do Zakładu Filologii Orientalnej UJ, L:943/52, 3.05.1952.

Tabela uwidacznia skład osobowy, stanowiska służbowe i rodzaj zatrudnienia pracowników KFO w 1952 r., co jednoznacznie wskazuje również zakres merytoryczny działalności dydaktycznej tej placówki: arabista, afrykanista, dwóch turkologów. W tym samym miesiącu kierownik Katedry Filologii Orientalnej wystąpił o stworzenie etatu asystenta młodszego dla Katedry, gdyż wg nowego programu w r.a. 1952/53 (w danym momencie program ten obowiązywał tylko I rok studiów), który miał objąć rok II, obciążenie dydaktyczne wzrastało do 32 godzin tygodniowo (z wcześniejszych 23 godzin). „Dlatego niezbędne jest odciążenie kadry przez studenta najstarszych lat, względnie absolwenta odznaczającego się zdolnościami, pracowitością i umiejętnościami administracyjnymi i pedagogicznymi”¹⁸⁷.

W październiku tegoż roku stan obsady kadrowej Katedry nie zmienił się (stan z 1.10.1952): kierownikiem był nadal dr kontraktowy, samodzielny pracownik nauki katedry filologii orientalnej¹⁸⁸ T. Lewicki, pozostali to: doc. etatowy R. Stopa, adiunkt W. Zimnicki, asystent starszy W. Zajączkowski i personel pomocniczy w osobie woźnego F. Kowalskiego¹⁸⁹. Filologia Orientalna była katedrą niezespołą Wydziału Filologicznego UJ i mieściła się na ul. Straszewskiego 27. W listopadzie do składu – jeszcze niekadrowego – dołączył aspirant Katedry Filologii Orientalnej A. Czapkiewicz¹⁹⁰.

W r.a. 1952/53 na rzecz katedry pracowali: kierownik T. Lewicki (jednocześnie pracował w Instytucie Historii Kultury Materialnej PAN od 1953 do 1968), adiunkt W. Zimnicki, starszy asystent W. Zajączkowski, aspirant A. Czapkiewicz i dr F. Machalski, który prowadził wykłady zlecone z iranistyki.

W 1954 r. Centralna Komisja Kwalifikacyjna uchwałą z 3 czerwca 1954 r. nadała tytuł profesora nadzwyczajnego T. Lewickiemu z orientalistyki UJ¹⁹¹. Ówczesny zespół pracowników składał się z kierownika – prof. nadzw. dra T. Lewickiego, docenta etatowego R. Stopy, adiunktów F. Machalskiego, W. Zimnickiego i W. Zajączkowskiego oraz aspiranta A. Czapkiewicza¹⁹². W tym samym roku uruchomiono – kierowany przez T. Lewickiego – Zakład Numizmatyki Instytutu Historii Kultury Materialnej PAN zatrudniający pięciu pracowników¹⁹³. W następnym roku akademickim, 1954/55,

¹⁸⁷ AUJ, WFlg 20, 1952. Obsada UJ, Pismo Kierownika Seminarium Filologii Orientalnej UJ doc. dr T. Lewickiego do Dziekana Wydziału Filologicznego UJ, 14.05.1952.

¹⁸⁸ *UJ Skład osobowy w r.a. 1952/53*, WUJ, Kraków 1953, s. 26.

¹⁸⁹ *Ibidem*, s. 30.

¹⁹⁰ *Kronika KFO UJ*, PO 1954, nr 2, s. 191–192.

¹⁹¹ PO 1955, nr 4, s. 486.

¹⁹² *Kronika KFO UJ...*, s. 191–192.

¹⁹³ *Orientalistyka polska w okresie XXlecia...*

Katedra Filologii Orientalnej liczyła w składzie jednego profesora nadzwyczajnego filologii orientalnej¹⁹⁴, jednego docenta afrykanistę¹⁹⁵, trzech adiunktów, jednego asystenta i jednego aspiranta¹⁹⁶. W ciągu kilku najbliższych lat zaangażowano do nauczania także pomocniczych pracowników nauki: mgra A. Czapkiewicza, mgra J. Lisowskiego, mgr M. Kowalską, mgr A. Małecką, mgra Z. Maškę i mgr T. Augustynowicz-Ciecierską¹⁹⁷, oraz podjęto kilka badań arabistycznych – M. Kowalska przygotowywała dysertację doktorską o Kazwinim, A. Czapkiewicz badał dialekty arabskie, a Z. Maška opracowywał zagadnienia liczby mnogiej w języku hausa, co miało stanowić temat jego dysertacji doktorskiej¹⁹⁸. W 1955 r. doszło do dwóch awansów: docentami mianowanymi na podstawie ustawy z 1951 r. zostali turkolog W. Zajączkowski (29.04.1955) i – rok później – iranista F. Machalski (27.04.1956)¹⁹⁹. W 1954 r. magistrem filozofii został – kończąc arabistykę w KFO – Edward Szymański, późniejszy pracownik PAN i różnych uczelni.

1956 r. stał się przełomowym dla arabistyki powojennej – dotychczas z powodu drastycznie ograniczonych możliwości wyjazdowych (np. na stypendia, do pracy etc.) na Bliski Wschód czy do Maghrebu znajomość praktycznego języka arabskiego wśród studentów i absolwentów była dosyć ograniczona²⁰⁰, ale właśnie w tym roku zatrudniono jako lektora j. arabskiego Jordańczyka Saleha Hamarneh²⁰¹. Został zatrudniony 1 grudnia 1956 r., w trakcie roku akademickiego. Na zakończenie tego roku akademickiego (1956/57) obsada Katedry Filologii Orientalnej UJ liczyła: kierownika T. Lewickiego; docentów: F. Machalskiego, R. Stopę i W. Zajączkowskiego; zastępcę profesora W. Zimnickiego; starszych asystentów: W. Kubiaka i J. Lisowskiego; asystentów: A. Czapkiewicza, M. Kowalską i A. Małecką; oraz lektora j. arabskiego Saleha Hamarneh. Zespół wspierał jeden pracownik fizyczny. W porównaniu z uprzednim r.a. 1955/56 dołączyły do składu asystentki M. Kowalska i A. Małecka oraz S. Hamarneh – lektor²⁰². Sześcioro (na 11) z nich było arabistami. W następnym roku (1.03.1957) J. Lisowski awansował na starszego asystenta. W tym i następnym roku (1957 i 1958) „wygaszano”

¹⁹⁴ *UJ Skład osobowy w r.a. 1954/55*, WUJ, Kraków 1955, s. 24.

¹⁹⁵ *Ibidem*, s. 27.

¹⁹⁶ *Ibidem*, s. 28.

¹⁹⁷ W. Zajączkowski, *Z dziejów orientalistyki...*, s. 380.

¹⁹⁸ *Orientalistyka polska w okresie XXlecia...*, s. 205.

¹⁹⁹ *Kronika UJ za lata 1945/46–1955/56...*, s. 99.

²⁰⁰ A. Zaborski, *Koncepcja i praktyka...*, s. 21–22.

²⁰¹ W. Zajączkowski, *Z dziejów orientalistyki...*, s. 380.

²⁰² *Kronika UJ za r.a. 1956/57...*, s. 111.

już aspiranturę – nie prowadzono na nią rekrutacji²⁰³, ale na Wydziale Filologicznym pozostawało jeszcze czterech aspirantów, trzech miało skończyć aspirantury w 1957 lub 1958 r., a jedna obrona została zaplanowana na 1959 r.²⁰⁴ W r.a. 1957/58 krakowska orientalistyka liczyła 11 pracowników, jedyną zmianą kadrową w porównaniu z poprzednim rokiem był awans A. Czapkiewicza na starszego asystenta 1 grudnia 1957 r. Pierwsi arabiści – W. Kubiak (st. asyst. Katedry) i Wojciech Dembski – wyjechali na siedmiomiesięczne stypendium w r.a. 1957/58 do Egiptu. Tamże na dwa miesiące wyjechał st. asystent A. Czapkiewicz²⁰⁵. W r.a. 1958/59 obsada kadrowa Katedry liczyła 12 osób, w tym jej kierownika, T. Lewickiego (odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi)²⁰⁶, trzech docentów (R. Stopę, F. Machalskiego, W. Zajączkowskiego)²⁰⁷, dwóch zastępców profesora (W. Zimnickiego i T. Pobożniaka²⁰⁸), prowadzącego zajęcia zlecone z j. arabskiego Saleha Hamarneh²⁰⁹, trzech starszych asystentów (mgra filozofii „w zakresie filologii orientalnej” przy Katedrze Filologii Orientalnej A. Czapkiewicza²¹⁰; mgra filologii orientalnej W. Kubiaka²¹¹ i mgra filologii orientalnej J. Lisowskiego²¹²) i dwie asystentki (mgr filozofii „w zakresie filologii orientalnej” M. Kowalską²¹³ oraz A. Małecką²¹⁴). Trzynastym pracownikiem była Teresa Augustynowicz-Ciecierska prowadząca zajęcia zlecone z języka tureckiego²¹⁵.

Katedra Filologii Orientalnej z zakładem²¹⁶ mieściła się od 1954 r. w lokalach gmachu na ul. Sławkowskiej 32, którym opiekowała się starszy pedel Agnieszka Kapalkówna²¹⁷. Numer telefonu do KFO: 586-06 w. 90. Upłynęło już kilkanaście lat od wojny i Uniwersytet Jagielloński okrzepł i rozrósł się, zatrudniał. Liczba etatów jest przedstawiona w poniższej tabeli²¹⁸.

²⁰³ *Kronika UJ za rok 1957/58...*, s. 22.

²⁰⁴ *Ibidem*, s. 23.

²⁰⁵ *Ibidem*, s. 102.

²⁰⁶ *UJ Skład osobowy w r.a. 1958...*, s. 44.

²⁰⁷ *Ibidem*, s. 45.

²⁰⁸ *Ibidem*, s. 46.

²⁰⁹ *Ibidem*, s. 47.

²¹⁰ *Ibidem*, s. 49.

²¹¹ *Ibidem*.

²¹² *Ibidem*.

²¹³ *Ibidem*, s. 50.

²¹⁴ *Ibidem*.

²¹⁵ *Ibidem*, s. 44–51.

²¹⁶ *Ibidem*, s. 89.

²¹⁷ *UJ Skład osobowy w r.a. 1958...*, s. 89.

²¹⁸ *Ibidem*, s. 136.

Tabela 23. Zestawienie liczbowe etatów UJ w 1958 r.

lp.	Stanowisko	UJ	Wydział Filologiczny
1	profesor zwyczajny	60 1/2	14
2	profesor nadzwyczajny	40	8
3	docent	58 1/4	13
4	zastępca profesora	16	6
5	adiunkt	104 8/2	15
6	starszy asystent	138 8/2	19 2/2
7	asystent	100 5/2	17
8	pracownik naukowo-techniczny	91	2
9	pracownik administracji umysłowy	107	4
10	pracownik administracji fizyczny	256	11

Źródło: Zestawienie przygotowane przez autora na podstawie: *Uniwersytet Jagielloński. Skład osobowy w r.a. 1958/59*²¹⁹.

Powyższe zestawienie ukazuje siłę kadr akademickich UJ w danym roku i jednocześnie wielkość zatrudnienia wszystkich kadr tej uczelni, z rozbiciem na stanowiska. Ciekawa jest proporcja profesorów (łącznie) do pracowników umysłowych administracji: wynosi prawie 1:1.

Do dyspozycji kadry pracowniczej UJ oddawał Domy Wypoczynkowe i Domy Pracy Twórczej²²⁰: „Stasin” w Rabce, „Małuja” w Szczawnicy, „Rena” i dzierżawiona „Janka” w Wiśle, „Mossakówka” i „Łada” w Zakopanem (Dom Pracy Twórczej w Modlnicy był w remoncie, a Dom Wypoczynkowy „Pod św. Józefem” w Rabce był nieczynny).

Dla młodej kadry naukowej na hotel asystencki przeznaczono Dom Młodego Naukowca na ul. Kanoniczej 14. „Katedra Filologii Orientalnej UJ mieściła się wówczas na pierwszym piętrze pałacu Badenich, bezpośrednio nad kawiarnią «Literacką». Katedra uzyskała tam lokum po zlikwidowanym wtedy Wydziale Teologii UJ”²²¹.

W r.a. 1959/60 doszło do drobnych zmian kadrowych – oprócz dotychczasowej kadry zatrudniono do prowadzenia zajęć zleconych z języka perskiego dla I roku filologii orientальной Barbarę Czernicką (pracownik PAN)²²². I w tym, i w następnym roku Katedra

²¹⁹ Ibidem.

²²⁰ Ibidem.

²²¹ B. Nielubowicz, *Kawiarnie wspomnień*, „Cracovia-Leopolis” 2015, nr 2, s. 54.

²²² *Skład osobowy UJ na rok 1959/60*, WUJ, Kraków 1960, s. 51.

Filologii Orientalnej z zakładem mieściła się (od 1954) na ul. Sławkowskiej 32²²³ i zatrudniała wieloletniego, zasłużonego i oddanego opiekuna pomieszczeń tego budynku – st. pedla A. Kapałkównę. Życie uczelniane stabilizowało się i normalizowało, działała uczelniana przychodnia lekarska i stołówka pracownicza²²⁴, stowarzyszenia zawodowe: Zakładowa Organizacja Związkowa (ul. Gołębia 24) i Stowarzyszenie Asystentów (ul. Olszewskiego 2). Działała też POP PZPR (ul. Gołębia 24), w której I sekretarzem był planista, a II – starszy pedel. Ciągłe aktywny był Komitet Odbudowy Warszawy (ul. Gołębia 24), a zwolennicy uprawiania turystyki utworzyli własne, uczelniane Koło Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego nr 35 (ul. Gołębia 24)²²⁵.

Nowe dziesięciolecie orientalistyka rozpoczęła w składzie Wydziału Filologicznego i był to rok pomyślny dla jej kierownika. T. Lewicki w latach 1960–1962 był prodziekanem²²⁶ Wydziału Filologicznego UJ²²⁷. Poza tym nie doszło do większych zmian kadrowych: poza T. Lewickim zatrudnieni byli docenci etatowi R. Stopa, W. Zajączkowski i F. Machalski oraz zastępcy profesora W. Zimnicki i T. Pobożniak. Pomagali im starsi asystenci A. Czapkiewicz, M. Kowalska, J. Lisowski, A. Małecka i asystent Z. Maśka oraz prowadząca zajęcia zlecone T. Augustynowicz-Ciecierska i Bożena Petecka, lektor języka perskiego dla I–III roku filologii orientalnej²²⁸.

Lokalem KFO opiekowała się st. pedel A. Kapałka (Kapałkówna). W r.a. 1960/61 KFO zatrudniała 11 osób. W r.a. 1961/62 również nie doszło do większych zmian personalnych²²⁹. W poniższej tabeli wskazano stan kadr UJ (w tym wyszczególniono zatrudnienie na Wydziale Filologicznym) w rozbiciu na stanowiska w roku 1961.

Tabela 24. Wykaz etatów na UJ – stan na 1 stycznia 1961 r.

lp.	Stanowisko	UJ	Wydział Filologiczny
1	profesor zwyczajny	47	10
2	profesor nadzwyczajny	37	7
3	docent	62 1/2	32
4	zastępca profesora	17	6

²²³ Ibidem, s. 96.

²²⁴ Ibidem.

²²⁵ Ibidem, s. 141–142.

²²⁶ *UJ Skład osobowy uczelni za rok 1960/61*, WUJ, Kraków 1961, s. 48.

²²⁷ J. Hauziński, *Więcej niż jedno życie, czyli o profesorze Tadeuszu Lewickim (1906–1992)*, „Litteraria Copernicana” 2014, nr 1, s. 179.

²²⁸ *UJ Skład osobowy uczelni za rok 1960...*, s. 52–60.

²²⁹ *UJ Skład osobowy w r.a. 1961/62...*, s. 109.

lp.	Stanowisko	UJ	Wydział Filologiczny
5	adiunkt	110 7/2	16
6	starszy asystent	184 13/2	27 2/2
7	asystent	50 4/2	8
8	pracownik naukowo-techniczny	101	2
9	pracownik administracji umysłowej	183	12
10	pracownik administracji fizyczny	186	1

Źródło: Zestawienie przygotowane przez autora na podstawie: *Uniwersytet Jagielloński. Skład osobowy w r.a. 1960/61*²³⁰.

Zestawienie liczb z powyższej tabeli i poprzedniej pozwoliło na odtworzenie procesu zmian zatrudnienia etatowego UJ w latach 1958–1965 (konkretnie w 1958, 1961 i 1965).

Tabela 25. Zmiany liczbowe etatów w UJ w latach 1958, 1961 i 1965.

Stanowisko	UJ			Wydział Filologiczny		
	1958	1961	1965	1958	1961	1965
profesor zwyczajny	60 1/2	47 ↓	59 ↑	14	10 ↓	14 ↑
profesor nadzwyczajny	40	37 ↓	38 ↑	8	7 ↑	3 ↓
docent	58 1/4	62 1/2 ↑	72 ↑	13	32 ↑	16 ↓
zastępca profesora	16	17 ↑		6	6	
wykładowca			43			11
adiunkt	104 8/2	110 7/2 ↑	190 ↑	15	16 ↑	26 ↑
starszy asystent	138 8/2	184 13/2 ↑	114 4/2 ↓	19 2/2	27 2/2 ↑	22 ↓
asystent	100 5/2	50 4/2 ↓	100 2/2 ↑	17	8 ↓	5 ↓
pracownik naukowo-techniczny	91	101 ↑	143 4/2 ↑	2	2	3 ↑
pracownik administracji umysłowej	107	183 ↑		4	12 ↑	
pracownik administracji fizyczny	256	186 ↓		11	1 ↓	

Legenda: ↑ – tendencja wzrostowa, ↓ – tendencja malejąca

Źródło: Zestawienie przygotowane przez autora na podstawie: *UJ Skład osobowy w r.a. 1958/59*, *UJ Skład osobowy w r.a. 1960/61*, *Wykaz statystyczny etatów na dzień 1 stycznia 1965*²³¹.

²³⁰ *UJ Skład osobowy w r.a. 1960/61...*, s. 156.

²³¹ *UJ Skład osobowy w r.a. 1958...*, s. 136; *UJ Skład osobowy w r.a. 1960/61...*, s. 156; *Wykaz statystyczny etatów na dzień 1 stycznia 1965*, [w:] *UJ Skład osobowy w r.a. 1964/65*, WUJ, Kraków 1965, s. 187.

Tabela nr 25 ilustruje nie tylko zmiany liczbowe, ale uwidoczniło w niej przy pomocy strzałek tendencje zmian kadrowych na UJ i w Wydziale Filologicznym UJ w przedstawionym okresie.

Podczas kolejnego roku akademickiego, 1962/63, na Wydziale Filologicznym miało posady 12 profesorów zwyczajnych, czterech nadzwyczajnych, 18 docentów, czterech wykładowców, 13 adiunktów, 31 st. asystentów, ośmiu asystentów, dwóch pracowników naukowo-technicznych, trzech pracowników umysłowych i 11 fizycznych pracowników administracji. Dla porównania na Wydziale Prawa wykładało wtedy 11 profesorów zwyczajnych. Razem na całym UJ zatrudniano wówczas 55 profesorów zwyczajnych²³².

Obsada personalna Katedry w 1962 r. liczyła już 15 osób: T. Lewickiego²³³, kierownika Katedry Filologii Orientalnej; prof. nadzw. dra R. Stopę, docentów etatowych W. Zajączkowskiego i F. Machalskiego, st. wykładowców W. Zimnickiego i T. Pobożniaka, st. asystentów A. Czapkiewicza, M. Kowalską, J. Lisowskiego, A. Małecką i Z. Maškę. Zajęcia zlecone z języka tureckiego prowadziła T. Augustynowicz-Ciecierska, z języka perskiego Stanisław Rudecki oraz z języka hebrajskiego Zygmunt Seinwell²³⁴.

Arabiści z UJ KFO²³⁵ w 1963 i w 1964 r. nauczali: T. Lewicki – filologii arabskiej i islamistyki²³⁶; A. Czapkiewicz – językoznawstwa arabskiego; M. Kowalska – historii krajów arabskich; A. Małecka – j. arabskiego i j. suahili; Z. Maška – j. arabskiego i j. hausa; Saleh Hamarneh – j. arabskiego²³⁷. W ostatnim roku na ul. Sławkowskiej 32 nie doszło do większych zmian kadrowych, w KFO pracowało 11 pracowników etatowych i dwóch na godziny zlecone, z nowych twarzy pojawił się tylko Wojciech Skalmowski²³⁸, a zajęcia zlecone ponownie prowadzili S. Rudecki (z j. perskiego)²³⁹ i Z. Seinwell (z j. hebrajskiego).

²³² AUJ, L.29/15 U Skład osobowy 1962–63, Skład osobowy władz akademickich, senatu Uniwersytetu Jagiellońskiego i komisji senackich w r.a. 1962/63, s. 170.

²³³ Ibidem, s. 53.

²³⁴ Ibidem, s. 57–62.

²³⁵ PO 1963, nr 3, s. 253–254.

²³⁶ APAN III-168, teczka 139 Materiały Jana Reychmana 1964, UW IO, Protokoły posiedzeń Rady Instytutu, plany prac i nauczania, autoreferaty prac doktorskich, wycinki prasowe, 1964, 1974, rkps, mps., druk, j. pol., j. ros., l.k. 143.

²³⁷ PO 1963, nr 3, s. 253–254.

²³⁸ *UJ Skład osobowy w r.a. 1963/64...*, s. 64.

²³⁹ Ibidem, s. 62.

Ówczesne obciążenie dydaktyczne pracowników katedry wyglądało następująco.

W latach 1962–1963 prof. T. Lewicki (ur. 1906) prowadził poniższe zajęcia:

- Gramatyka porównawcza dialektów arabskich – semestry V i VI, wykład, łącznie 60 godz.
- Historia Afryki – semestry V–VIII, wykład monograficzny, łącznie 60 godz.
- Wyższe seminarium arabistyczne – semestry VII–X (jedna grupa), seminarium, łącznie 60 godz.
- Wprowadzenie do lektury arabskich dzieł literackich – semestr IX (jedna grupa), ćwiczenia, łącznie 30 godzin.

Razem stanowiło to 210 godzin²⁴⁰.

Afrykanista, prof. nadzw. dr R. Stopa prowadził w tym samym czasie następujące zajęcia:

- Gramatyka opisowa j. hausa – semestry I i II, wykład, łącznie 60 godz.
- Gramatyka opisowa j. suaheli²⁴¹, semestry III i IV, wykład, łącznie 60 godz.
- Etnografia Afryki, semestry VII i VIII, wykład, łącznie 60 godz.

Razem 180 godzin²⁴².

Mgr A. Czapkiewicz (ur. 1924), starszy asystent (rozpoczął pracę w szkolnictwie wyższym w 1952), miał wówczas następujące zajęcia:

- Historia literatury arabskiej – semestry V–VIII, wykład, łącznie 60 godz.
- Niższe seminarium arabistyczne – semestry V i VI, seminarium (jedna grupa), łącznie 60 godz.
- Praktyczna nauka języka arabskiego – semestry V i VI, ćwiczenia (jedna grupa), 60 godz.
- Lektura tekstów arabskich – semestry V–VIII, ćwiczenia (dwie grupy), łącznie 120 godz.
- Wprowadzenie do lektury arabskich dzieł literackich – semestry VII i VIII, ćwiczenia (jedna grupa), łącznie 60 godz.

Razem 360 godzin, w tym 140 nadgodzin²⁴³.

²⁴⁰ AUJ, WFlg 14 KFO UJ Obciążenia dydaktyczne pracowników w r. szkol. 1962/63.

²⁴¹ Tu i niżej pisownia oryginalna.

²⁴² AUJ, WFlg 14 KFO UJ Obciążenia dydaktyczne pracowników w r. szkol. 1962/63.

²⁴³ Ibidem.

Mgr M. Kowalska (ur. 1919), starszy asystent (na etacie od 1956), prowadziła następujące zajęcia:

- Gramatyka opisowa języka arabskiego – semestry I i II, wykład, łącznie 60 godz.
- Historia krajów arabskich – semestry IV i V, wykład, łącznie 60 godz.
- Praktyczna nauka języka arabskiego – semestry I–IV (trzy grupy), ćwiczenia, łącznie 240 godz.

Razem 360 godzin, w tym 140 nadgodzin²⁴⁴.

Mgr A. Małecka (ur. 1936), starszy asystent (na etacie od 1956), w tym czasie prowadziła zajęcia:

- Gramatyka opisowa języka arabskiego. Składnia – semestr III i IV, wykład, łącznie 60 godz.
- Wstęp do islamistyki – semestr I i II, wykład, łącznie 30 godz.
- Praktyczna nauka języka arabskiego, semestr III i IV (jedna grupa), ćwiczenia, łącznie 120 godz.
- Praktyczna nauka języka suaheli – semestry III–VI (dwie grupy), ćwiczenia, 120 godz.

Razem 330 godzin, w tym 110 nadgodzin²⁴⁵.

Mgr Z. Maśka (ur. 1930), starszy asystent (na etacie od 1959), w tym okresie prowadził następujące zajęcia:

- Ogólne wiadomości o Bliskim Wschodzie – semestr II i III, wykład, łącznie 60 godz.
- Praktyczna nauka języka hausa, semestry I–VI, ćwiczenia, łącznie 180 godz.

Razem 240 godzin, w tym 20 nadgodzin²⁴⁶.

S. Hamarneh (ur. 1929), lektor (na etacie od 1957), prowadził tylko praktyczną naukę języka arabskiego – semestry III–X (sześć grup), ćwiczenia, łącznie 450 godz.

Razem 450 godzin, w tym 90 nadgodzin²⁴⁷.

Średnio pomocniczy pracownicy naukowcy mieli po 50% nadgodzin.

---

²⁴⁴ Ibidem.

²⁴⁵ AUJ, WFlg 14 KFO UJ Obciążenia dydaktyczne pracowników w r. szkol. 1962/63.

²⁴⁶ Ibidem.

²⁴⁷ Ibidem.

Pierwszy rok akademicki (1963/64) w kolejnej siedzibie, na ul. Krupniczej 35²⁴⁸, Katedra przepracowała w poprzednim składzie, przeniosła się też st. pedel A. Kapalka. Zmienił się tylko numer telefonu (tel. 363-80, wew. 270-278)²⁴⁹. W r.a. 1964/65 adres brzmiał już inaczej: al. Mickiewicza 9/11, Collegium Paderevianum²⁵⁰, a jedyna zmiana personalna to pojawienie się w zespole stażysty mgra Jana Ciopińskiego²⁵¹. Nowy budynek od początku otoczono staranną opieką i zajmowała się nim „obsługa Paderevianum”²⁵² (czyli trzech starszych pedli, dziewięć sprzątarek, szatniarka, dźwigowy i dwóch strażników).

W 1964 r. doktorant podpisywał na uczelni następujące zobowiązanie:

Zobowiązanie

Niniejszym zobowiązuję się, po uzyskaniu stopnia doktora w ramach studiów doktoranckich podjąć wyznaczoną mi przez Rektora czy Ministra pracę na stanowisku pomocniczego pracownika naukowego²⁵³.

W 1965 r. Andrzej Zaborski ukończył studia i w r.a. 1965/66 został stażystą w KFO, dołączając do zespołu, w którym pracowało (poza nim) sześciu arabistów (wraz z lektorem)²⁵⁴. W kolejnym roku akademickim – 1966/67 – arabistów Katedry Filologii Orientalnej UJ „dotknęła” seria awansów: adiunktami zostały M. Kowalska i A. Małecka, a asystentem – mgr A. Zaborski. Pojawiła się w katedrze nowa stażystka – mgr Hanna Szydlik²⁵⁵. W 1968 r. na wniosek prodziekana F. Machalskiego Saleh Hamarneh awansowany został na wykładowcę²⁵⁶, awansował też A. Zaborski – na st. asystenta²⁵⁷.

W sprawach wewnątrzkatredralnych wszystko toczyło się normalnym trybem – 19 listopada 1970 r. kierownik T. Lewicki wystąpił z wnioskiem o awansowanie dra Saleha Hamarneh na starszego wykładowcę²⁵⁸. Sam T. Lewicki został w tym roku

²⁴⁸ UJ Skład osobowy w r.a. 1963/64..., s. 114.

²⁴⁹ UJ Skład osobowy w r.a. 1964/65..., s. 85.

²⁵⁰ Ibidem.

²⁵¹ Ibidem.

²⁵² Ibidem.

²⁵³ AUW, 4518zw BESO Pacholczyk Józef, Akta 1 grudnia 1964 K4720 Zobowiązanie, mps, niedatowane, własnoręczny podpis.

²⁵⁴ UJ Skład osobowy w r.a. 1965/66, WUJ, Kraków 1966, s. 84.

²⁵⁵ UJ Skład osobowy w r.a. 1966/67..., s. 90.

²⁵⁶ AUJ, WFlg 31, S. Hamarneh 1968–70, Wyciąg z protokołu posiedzenia RWF, 21.01.1968.

²⁵⁷ UJ Skład osobowy w r.a. 1968/69, WUJ, Kraków 1968, s. 90–91.

²⁵⁸ AUJ, WFlg 31, S. Hamarneh 1968–70, Wyciąg z protokołu posiedzenia RWF, 21.01.1968.

ponownie powołany na kierownika Katedry na okres od 1 maja 1970 do 30 października 1974 r.²⁵⁹ W r.a. 1970/71 KFO mieszcząca się w Collegium Paderevianum na al. Mickiewicza 9/11 otrzymała drugi telefon wewnętrzny i dysponowała wówczas numerami tel. 363-80, w. 270 i 278. Miała trzech profesorów przy katedrze (T. Lewicki, F. Machalski, W. Zajączkowski), docenta (T. Pobożniak), siedmiu adiunktów (A. Czapkiewicz, M. Kowalska, S. Kubiak, J. Lisowski, A. Małecka, T. Marszewski, A. Zaborski), starszego wykładowcę (W. Zimmnicki), trzech starszych asystentów (M. Czapkiewicz, A. Kmietowicz, F. Kmietowicz), asystenta A. Pisowicza, dwóch wykładowców: Z. Maśkę i Saleha Hamarneh, i asystenta naukowo-technicznego Teofilę Opozde. Pomieszczeniami KFO opiekowała się st. pedel A. Kapalka²⁶⁰.

1 czerwca 1972 r. Katedra Filologii Orientalnej przekształciła się w Instytut Filologii Orientalnej²⁶¹, a na stanowisko Dyrektora tego Instytutu powołano T. Lewickiego, przy czym pełnił jeszcze funkcję kierownika Zakładu Arabistyki w tymże Instytucie²⁶². W tym samym roku czteroosobowy Zakład Numizmatyki przekształcono w Pracownię Źródeł Orientalnych i Numizmatyki Instytutu Filologii Orientalnej UJ²⁶³.

W ramach Instytutu utworzono zakłady: arabistyki, iranistyki oraz turkologii; kontynuowano także badania w dziedzinie afrykanistyki oraz – w Pracowni Źródeł Orientalnych i Numizmatyki Instytutu Filologii Orientalnej – w zakresie źródeł orientalnych i numizmatyki. „Zespół naukowy stanowili: jeden profesor zwyczajny, dwóch profesorów nadzwyczajnych, jeden docent, jeden starszy wykładowca, jeden wykładowca, ośmiu adiunktów, dwóch starszych asystentów, trzech starszych dokumentalistów, jeden asystent, dwóch lektorów, jeden starszy asystent naukowo-techniczny”²⁶⁴. Dziekan Wydziału Filologicznego UJ doc. dr Jerzy Rusek w imieniu m.in. IFO złożył do Rektora UJ zbiorcze zapotrzebowanie²⁶⁵ na etaty dla pracowników Wydziału Filologicznego, w tym na jeden etat asystenta-stażysty i jeden etat bibliotekarza dla orientalistyki na r.a. 1972/73.

²⁵⁹ AUJ, WFlg 11, Struktura WF UJ 1970–76, Pismo Rektora UJ do Dziekana Wydziału Filologicznego UJ, nr ref. K24a/959/69/70, 27.04.1970.

²⁶⁰ *UJ Skład osobowy w r.a. 1970/71...*, s. 94.

²⁶¹ K. Maciuszak, *Z historii orientalistyki na Uniwersytecie Jagiellońskim*, „Alma Mater” 2009/2010, nr 120–121, s. 139.

²⁶² AUJ, WFlg 11, Struktura WF UJ 1970–76, Pismo Dziekana WF UJ do Rektora UJ, nr ref. KrII4a/89/71/72, 29.04.1972.

²⁶³ AUJ, WFlg 11, Zakład numizmatyki 1970, Wyciąg z protokołu posiedzenia RWF UJ, 18.05.1972.

²⁶⁴ K. Maciuszak, *Z historii orientalistyki...*, s. 139.

²⁶⁵ AUJ, WFlg 31 Obsada UJ 1972–76, Pismo, l.dz. LW II10a/7/72, 7.06.1972.

Ponieważ etat lektora j. arabskiego zwolnił się z chwilą wyjazdu S. Hamarneh z Polski, kierownik katedry T. Lewicki zatrudnił w 1972 r. (od 1 października) na godziny zlecone Abdul Rahmana Araba i rozpiisał konkurs na wakat, jednak do czerwca 1973 r. nikt na konkurs się nie zgłosił. Dlatego we wrześniu tego samego roku konkurs rozpisano ponownie i w listopadzie 1973 r. Dyrektor IFO T. Lewicki wystąpił z wnioskiem do Dziekana Wydziału Filologicznego UJ o zatrudnienie Abdul Rahmana Araba jako pracownika kontraktowego w Instytucie Filologii Orientalnej UJ na stanowisku lektora języka arabskiego²⁶⁶. W 1973 r. T. Lewicki²⁶⁷ zwrócił się do Rektora UJ z wnioskiem²⁶⁸ o przyznanie Instytutowi dwóch etatów asystenckich, w tym jednego w Zakładzie Arabistyki. Uzasadniał to zapotrzebowaniem zmianami w programach i planach studiów, które zwiększyły liczbę godzin zajęć. Dla ich wykonania potrzebny był jeden pracownik: na r.a. 1972/73 zaplanowano w I semestrze 27 godzin wykładów i 56 godzin ćwiczeń i seminariów, w II semestrze – odpowiednio 23 i 54 godziny²⁶⁹. W listopadzie 1973 r. obsada etatów w Zakładzie Arabistyki była następująca²⁷⁰: kierownik prof. T. Lewicki; adiunkci: dr hab. M. Kowalska, dr hab. A. Czapkiewicz, dr A. Małecka, dr A. Zaborski; wykładowca mgr Z. Maśka²⁷¹. Obsada etatów w Pracowni (stan na 17.11.1973) składała się z adiunkta dr Stanisławy Kubiak; dokumentalistów: magistrów M. Czapkiewicz, A. Kmiotowicz, F. Kmiotowicza i jeszcze jednej osoby, której nazwiska źródła nie podają²⁷². W tym samym roku arabistyka krakowska zyskała dwóch samodzielnych pracowników naukowych – habilitowali się²⁷³ w zakresie filologii orientalnej A. Czapkiewicz (posiedzenie Rady Wydziału

²⁶⁶ AUJ, WFlg 31, S. Hamarneh 1968–70, Pismo Dziekana WF UJ do Rektora, nr ref. WF II4a/145/72/73, 28.06.1973.

²⁶⁷ J. Hauziński, *Więcej niż jedno życie...*, s. 179.

²⁶⁸ AUJ, WFlg 31 Obsada UJ 1972–76, Pismo, 1.02.1973.

²⁶⁹ Ibidem.

²⁷⁰ AUJ, WFlg 31 Obsada UJ 1972–76, 17.11.1973.

²⁷¹ AUJ, WFlg 31 Obsada UJ 1972–76, Pismo Dyrektora IFO do Dziekana WF UJ, l. dz. 187/IFO973, 17.11.1973.

²⁷² Ibidem.

²⁷³ W biogramie A. Czapkiewicza na stronie IO UJ (za: <https://ioo.filg.uj.edu.pl/arabistyka> [dostęp: 17.09.2022]) podano jako datę uzyskania tytułu doktora habilitowanego rok 1975, powołując się na informacje za: E. Górską, *Professor Andrzej Czapkiewicz (1924–1990)*, t. 28, s. 5–6, oraz *Andrzej Czapkiewicz (1924–1990)*, [w:] *Złota księga Wydziału Filologicznego UJ*, red. J. Michalik, W. Walecki, Księgarnia Akademicka, Kraków 2000, s. 708–713.

16.11.1973²⁷⁴, habilitacja weszła w życie w 1974²⁷⁵) i M. Kowalska, w zakresie filologii arabskiej (na posiedzeniu Rady Wydziału 1.02.1973)²⁷⁶. W 1974 r. rozpisano konkurs na etat docenta literatury arabskiej, jedyną kandydatką była M. Kowalska, przeszła procedury konkursowe pomyślnie²⁷⁷, jej kandydaturę zatwierdzono jednomyślnie i etat zatwierdzono²⁷⁸. 28 stycznia 1974 r. Dyrektor IFO T. Lewicki otworzył następny konkurs dotyczący obsady kadrowej w Zakładzie Arabistyki – na stanowisko starszego wykładowcy, które dotychczas zajmował S. Hamarneh²⁷⁹, a w lipcu Dziekan Wydziału Filologicznego UJ ponownie zwrócił się do Rektora UJ z prośbą o przyznanie jednego etatu asystenta-stażysty dla IFO²⁸⁰.

Od 1975 r. pracował w Instytucie Filologii Orientalnej na etacie lektora języka arabskiego Abdel Wahab Mekky, Egipcjanin. Umowa była podpisana na okres zatrudnienia od 1 października 1975 r. do 30 czerwca 1976 r.²⁸¹ W następnym roku przedłużono umowę z Ali Mekky o rok²⁸². W późniejszym okresie został wraz z A. Czapkiewiczem współautorem skryptu do nauki j. arabskiego, przez wiele lat podstawowego podręcznika dla studentów UJ.

²⁷⁴ AUJ, WFlg 157, Przewody habilitacyjne 1951–76, Teczki przewodów habilitacyjnych, załącznik nr 5.

²⁷⁵ AUJ, WFlg 11, Sprawy kadrowe 1974, Pismo Dziekana WF UJ do Rektora UJ, nr ref. LW II/26/20/73/74. 1.06.1974.

²⁷⁶ AUJ, WFlg 157, Przewody habilitacyjne 1951–76, Teczki przewodów habilitacyjnych, załącznik nr 5.

²⁷⁷ AUJ, WFlg 22, Maria Kowalska 1974, docentura, Pismo Dziekana WFlg do Min. Ośw. i Szk. Wyż., nr ref. L.W. II/4a/97/73/74, 4.05.1974.

²⁷⁸ AUJ, WFlg 11, Sprawy kadrowe 1974, Pismo Dziekana WF UJ do Rektora UJ, nr ref. LW II/26/20/73/74. 1.06.1974.

²⁷⁹ AUJ, WFlg 14, UJ IFO Obciążenia dydaktyczne 1974–75.

²⁸⁰ AUJ WFlg 31, Obsada UJ 1972–76, Pismo Dziekana WF UJ do Rektora, nr ref. LWII4a/192/73/74, 13.07.1974.

²⁸¹ AUJ WFlg 31, Obsada UJ 1972–76, Pismo Dziekana WF UJ, doc. dr Jerzego Ruska do Rektora UJ, prof. dr Mieczysława Karasia, nr ref. LW II/4a/392/75, 2.10.1975.

²⁸² AUJ, WFlg 32, Lektorzy, nauczyciele, październik 1957 – lipiec 1957, lipiec 1968 – październik 1973, Pismo Dyrektora IFO UJ prof. dr T. Lewickiego do Wydziału Filologicznego UJ, nr ref. IFO-114/75/76, 4.03.1976, i pismo prodziekana WF UJ dr hab. Stanisława Jaworskiego do Działu Spraw Osobowych UJ, nr ref. L.W.II/4a/133/75/76, 12.04.1976.

W r.a. 1974/75 zaplanowano następujące obciążenia dydaktyczne dla arabistów z IFO²⁸³:

- prof. T. Lewicki:
  - liczba godzin dydaktycznych w roku – 210–240,
  - liczba godzin opieki nad magistrantami – 60;
- wykładowca mgr Z. Maśka:
  - liczba godzin dydaktycznych w roku – 360–390;
- adiunkt dr hab. A. Czapkiewicz:
  - liczba godzin dydaktycznych w roku – 330–360;
- adiunkt dr hab. M. Kowalska:
  - liczba godzin dydaktycznych w roku – 360–390;
- adiunkt dr A. Małecka:
  - liczba godzin dydaktycznych w roku – 270–330;
- adiunkt dr A. Zaborski:
  - liczba godzin dydaktycznych w roku – 270–330.

Absolwent IFO Tadeusz Gałuszka, magister filologii orientalnej w zakresie arabistyki i afrykanistyki, podjął w 1974 r. pracę jako asystent w IFO. Przedłużono umowę z T. Lewickim jako Dyrektorem Instytutu o rok, do 1976 r., ponieważ w tym roku osiągał wiek emerytalny²⁸⁴. W 1975 r. jako członek-założyciel towarzystwa Association Internationale d'Études des Civilisations Méditerranéennes został wybrany do Académie des Sciences d'Outre-Mer w Paryżu²⁸⁵. Rozpatrzone pozytywnie otwarty konkurs na docenta języka arabskiego, w którym jedynym kandydatem był A. Czapkiewicz, i przy dwóch sprzeciwach i dwóch głosach wstrzymujących się został docentem IFO od 1 października 1975 r.²⁸⁶

Sprawy pracownicze wyglądały następująco. Rektorat UJ w porozumieniu z Radą Zakładową Związku Nauczycielstwa Polskiego UJ organizował w I półroczu 1975 r. wycieczki niedzielne dla pracowników i członków ich rodzin m.in. do: Zakopanego, Bukowiny Tatrzańskiej, Szczyrku, Korbielowa, Rabki, Wisły, Zawoi, Rytra, Krynicy, Szczyrbskiego Pleso (CSRS, wyjazd o godz. 6.00 rano, powrót ok. 20.00, przepustki

²⁸³ AUJ, WFlg 14, UJ IFO Obciążenia dydaktyczne 1974–75, Wykaz obciążeń dydaktycznych pracowników IFO UJ planowanych w r.a. 1974/75, l.dz. 20/11/FO/74.

²⁸⁴ AUJ, WFlg 11 Struktura WF UJ 1970–76, Pismo Dziekana WF UJ do Rektora UJ, nr ref. RW. II/4a/387/74/75, 17.09.1975.

²⁸⁵ AIPN, IPN BU 01221/42.

²⁸⁶ AUJ, WFlg 22, A. Czapkiewicz, docentura 1975, Pismo Dziekana WF UJ do Rektora UJ, nr ref. L II/41/25/75/76, 22.10.1975.

turystyczne załatwiał sam uczestnik wycieczki). Opłata za wycieczki niedzielne wynosiła 20 zł od pracownika i 20 zł za każdego członka rodziny. Przygotowano także wycieczki dwudniowe do Zakopanego, wyjazdy odbywały się w sobotę o 8.00 rano z ul. Ziaji, a powroty w niedzielę wieczorem. Nocleg zapewniano w Domu Pracy Twórczej UJ „Mossakówka”. Opłaty za przejazd i dwa noclegi wynosiły 40 zł od osoby. W ofercie wypoczynkowej dla pracowników były także wycieczki dłuższe: np. trzydniowe do Warszawy (opłata 100 zł od osoby) czy do Trójmiasta (Gdańsk, Gdynia, Oliwa)²⁸⁷.

Ilustracja 27. Wakacje nad Morzem Bałtyckim, lata 60.

Od 1976 r. i przejścia T. Lewickiego na emeryturę²⁸⁸ obowiązki kierownika Zakładu Arabistyki oraz dyrektora Instytutu Filologii Orientalnej UJ pełnił aż do swojej nagłej śmierci w 1990 r. A. Czapkiewicz (1924–1990)²⁸⁹. Objął także funkcję kierownika Pracowni Źródeł Orientalnych i Numizmatyki²⁹⁰.

²⁸⁷ BIR UJ 1975, nr 1, s. 47–48.

²⁸⁸ A. Małecka, *Profesor Tadeusz. Wspomnienie o Profesorze Tadeuszu Lewickim (1906–1992)*, Towarzystwo Miłośników Lwowa i Kresów Południowo-Wschodnich, Oddział w Krakowie, 2001, za: <http://www.lwow.com.pl/lewicki.html> [dostęp: 10.07.2016].

²⁸⁹ K. Maciuszak, *Z historii orientalistyki...*, s. 139.

²⁹⁰ B. Michałak-Pikulska, *Arabistyka krakowska – przeszłość i teraźniejszość*, [w:] *Szkice z dziejów orientalistyki*, t. 5, red. T. Majda, WUW, Warszawa 2010, s. 27.

Dwa lata później, w 1978 r. arabistyczna obsada kadrowa Zakładu i Instytutu była następująca²⁹¹: doc. A. Czapkiewicz (dyrektor IFO i kierownik Zakładu Arabistyki), doc. M. Kowalska, starszy wykładowca A. Małecka, wykładowca Z. Maśka, adiunkt A. Zaborski, asystent T. Gałuszka, asystent-stażysta Dorota Rudnicka. Według przywoływanego tu *Składu osobowego UJ za rok 1978*²⁹² lektora języka arabskiego nie było, ale w innym spisie widnieje mgr inż. Ali Mekky, najprawdopodobniej pracował na zlecenie albo niepełny rok. W Pracowni zatrudnieni byli: starszy dokumentalista dyplomowany M. Czapkiewicz oraz dokumentaliści dyplomowani A. Kmietowicz i F. Kmietowicz oraz starszy dokumentalista dr T. Opozda. Większość krakowskich arabistów z UJ wchodziła w skład Komisji Orientalistycznej PAN w Krakowie, która wówczas liczyła 25 osób (w tym przebywającego za granicą W. Skalmowskiego), przewodniczył jej T. Lewicki, a pozostali to A. Czapkiewicz, M. Kowalska i A. Małecka²⁹³.

W 1983 r. nastąpiły zmiany²⁹⁴ – A. Zaborski został docentem, Z. Maśka starszym wykładowcą, D. Rudnicka-Kassem awansowała na starszego asystenta, mgr Elżbieta Górską pracowała jako starszy asystent, a mgr Marek Skoczek jako asystent. Lektorem języka arabskiego był mgr Adnan Abbas. Wśród zatrudnionych w Pracowni Źródeł Orientalnych i Numizmatyki zabrakło w wykazie starszej dokumentalistki T. Opozdy. W 1985 r. T. Lewicki wyruszył z cyklem odczytów na temat średniowiecznej historii ibadytów do Algierii, gdzie przebywał w okresie 7–28 marca 1985 r.²⁹⁵ W Pracowni Źródeł Orientalnych i Numizmatyki w 1986 r. została zatrudniona absolwentka arabistyki na UJ w 1985 r. Urszula Lewicka (obecnie dr U. Lewicka-Rajewska).

Pod koniec lat 80., w 1988 r. wykaz arabistów zatrudnionych w Zakładzie Arabistyki IFO obejmował: dyrektora IFO i zarazem kierownika Zakładu prof. nadzw. dra hab. A. Czapkiewicza; prof. nadzw. dr hab. M. Kowalską; doc. dra hab. A. Zaborskiego; starszych wykładowców dr A. Małecką i mgra Z. Maśkę; wykładowców mgra A. Abbasa i dr E. Górską; starszych asystentów dra D. Ibrizimowa, mgr Danutę Sekrecką i mgra M. Skoczka; asystentów mgr Joannę Pawłowską i mgr U. Lewicką; lektora mgra Pawła Siwca; dokumentalistów mgra Andrzeja Bartczaka, mgr Jolantę Bubkę, mgr M. Czapkiewicz i mgr A. Kmietowicz²⁹⁶; razem 17 osób. W 1991 r. – po raz

²⁹¹ *UJ Skład osobowy w roku 1978*, WUJ, Kraków 1978, s. 80.

²⁹² Ibidem.

²⁹³ *Skład osobowy Oddziału i Komisji Naukowych*, PAN O/Kraków, Kraków 1978, s. 54–55.

²⁹⁴ *Skład osobowy pracowników UJ w 1983*, WUJ, Kraków 1983, s. 90.

²⁹⁵ AIPN Kr 37/88462.

²⁹⁶ *UJ Skład osobowy. Część I*, WUJ, Kraków 1988, s. 110.

drugi – dołączył do grona pracowników IFO Jerzy Hauziński, który w latach 1991–1994 wykładał tam historię krajów muzułmańskich.

3.3.2. Arabistyczne kadry UJ: biogramy

Zatrudnieni etatowo na uniwersyteckiej „arabistyce” UJ w okresie powojennym (w porządku chronologicznym):

Kowalski Tadeusz Jan (dodatkowo patrz cz. 1 monografii, rozdziały: „Instytucje”, „Kadra”, „Studenci”), ur. 21 czerwca 1889 r.²⁹⁷ w Chateauroux (departament Indre)²⁹⁸ we Francji. Syn Teofila i Kazimiery *de domo* Kuszpecińskiej²⁹⁹. Już w 1894 r. rodzina przeniosła się do Krakowa³⁰⁰. Tu ukończył w 1907 r. gimnazjum św. Anny³⁰¹, gdzie – jeszcze na ławie szkolnej – zrodziły się jego zainteresowania orientalistyką³⁰².

Kiedy uzyskał w 1907 r. świadectwo dojrzałości³⁰³, nie mógł kontynuować nauki w Polsce, więc wyjechał do Wiednia, gdzie w tym samym roku rozpoczął studia na Wydziale Filozoficznym, na orientalistyce. Uczył się w latach 1907–1911³⁰⁴ pod kierunkiem prof. R. Gejera³⁰⁵. Ówczesne studia „bliskowschodnie” w Wiedniu zakładały

²⁹⁷ *Biogramy uczonych polskich*, cz. 1: *Nauki społeczne*, z. 2: *K-O*, Ossolineum, Wrocław 1983–1985, s. 165.

²⁹⁸ APAN III-215 nr 8, Materiały Ananiasza Zajązkowskiego. Orientaliści – artykuły biograficzne, wspomnienia, 1948–69, Teczka Kowalski Tadeusz, PSB, Kraków 1969, brudnopis biogramu T. Kowalskiego do PSB.

²⁹⁹ Za: http://www.malopolskawiiwojnie.pl/index.php?title=KOWALSKI_Tadeusz_Jan [dostęp: 14.05.2021].

³⁰⁰ *Biogramy uczonych polskich...*, s. 166.

³⁰¹ Obecnie I Liceum Ogólnokształcące im. Bartłomieja Nowodworskiego w Krakowie (znane także jako Kolegium Nowodworskie lub Nowodworek), w latach 1818–1928 nosiło miano Gimnazjum św. Anny.

³⁰² APAN III-215 nr 8, Materiały Ananiasza Zajązkowskiego. Orientaliści – artykuły biograficzne, wspomnienia, 1948–69, Teczka Kowalski Tadeusz, PSB, Kraków 1969, brudnopis biogramu T. Kowalskiego do PSB.

³⁰³ *Ibidem*, s. 1.

³⁰⁴ *Biogramy uczonych polskich...*, s. 165.

³⁰⁵ APAN III-215 nr 8, Materiały Ananiasza Zajązkowskiego. Orientaliści – artykuły biograficzne, wspomnienia, 1948–69, Teczka Kowalski Tadeusz, PSB, Kraków 1969, brudnopis biogramu T. Kowalskiego do PSB, s. 1. Rudolf Eugen Geyer (1861–1929) początkowo studiował filologię klasyczną i indologię, po doktoracie zajmował się gł. semitystką i arabistyką, specjalizował się w poezji staroarabskiej, leksyce północnoarabskiej i frazeologii poetów beduińskich, za: *Geyer Rudolf. Orientalist*, [w:] *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950*, t. 1, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien 1957, s. 434–435.

w programie opanowanie trzech języków: arabskiego, tureckiego i perskiego, co jednak nie oznaczało w żadnym przypadku studiów trzech kierunków naraz³⁰⁶. Lektoraty to nie kierunki, a w dodatku podówczas nauczano „martwych języków” – nie było zajęć z praktycznej nauki języka z native lektorem. Właśnie tradycja szkoły wiedeńskiej – poprzez jej kontynuatorów – była powodem wprowadzenia „trójpolówki” na bliskowschodnich studiach orientalistycznych w Polsce.

W czerwcu³⁰⁷ 1911 r. T. Kowalski obronił na Uniwersytecie Wiedeńskim doktorat (*Die vierte Kaside aus dem Divān des Ḳajs ibn al-Ḥaṭīm. Mit der Biographie des Dichters*³⁰⁸), jego promotorem był R. Geyer³⁰⁹. Po uzyskaniu stopnia doktora filozofii został zatrudniony od razu jako asystent w Instytucie Orientalistycznym w Uniwersytecie w Wiedniu³¹⁰ (była to jego pierwsza praca), ale już jesienią służbowo wyjechał na uzupełniające studia do Niemiec³¹¹. Kontynuował studia – w latach 1911–1912³¹² – najpierw u Enno Littmanna (1875–1958) i Theodora Nöldeke (1836–1930) w uniwersytecie w Strasburgu³¹³, a następnie u Georga Jacoba (1862–1937), historyka i wydawcy tekstów³¹⁴, w Kilonii³¹⁵. Ten wybitny islamista i założyciel nowoczesnej turkologii w Niemczech był kierownikiem orientalistyki na Christian-Albrechts-Universität w Kilonii³¹⁶. W latach 1912–1914 T. Kowalski pracował jako asystent w Instytucie Orientalistyki Uniwersytetu Wiedeńskiego³¹⁷.

³⁰⁶ Por. „[...] w Wiedniu studiował równocześnie arabistykę, turkologię i iranistykę, co było wówczas normalną i obowiązkową praktyką, do tego typową dla orientalistycznej szkoły wiedeńskiej [...]” za: A. Zaborski, *Koncepcja i praktyka...*, s. 16.

³⁰⁷ A. Zaborski, *Tadeusz Kowalski (1889–1948)*, [w:] *Złota księga...*, s. 410.

³⁰⁸ T. Kowalski, *Die vierte Kaside aus dem Divan des Ḳajs ibn al-Ḥaṭīm. Mit der Biographie des Dichters*, rozprawa doktorska, Wiedeń 1911.

³⁰⁹ *Biogramy uczonych polskich...*, s. 165.

³¹⁰ Za: http://www.malopolskawiiwojnie.pl/index.php?title=KOWALSKI_Tadeusz_Jan [dostęp: 14.05.2021].

³¹¹ APAN III-215 nr 8, Materiały Ananiasza Zajączkowskiego. Orientaliści – artykuły biograficzne, wspomnienia, 1948–69, Teczka Kowalski Tadeusz, PSB, Kraków 1969, brudnopis biogramu T. Kowalskiego do PSB, s. 1.

³¹² *Ibidem*.

³¹³ *Biogramy uczonych polskich...*, s. 165.

³¹⁴ A. Zaborski, *Tadeusz Kowalski (1889–1948)...*, s. 410.

³¹⁵ *Biogramy uczonych polskich...*, s. 165.

³¹⁶ E. Littmann, *Georg Jacob (1862–1937)*, „Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft” 1937, vol. 91, nr 2/3, s. 486–500.

³¹⁷ *Biogramy uczonych polskich...*, s. 165.

Tuż przed wybuchem I wojny światowej w 1914 r. habilitował się³¹⁸ na Uniwersytecie Jagiellońskim na podstawie napisanego po niemiecku studium poezji staroarabskiej *Der Dīwān des Kais Ibn al-Haṭīm*³¹⁹, został docentem (*privat*) filologii arabskiej³²⁰ na UJ (to było jego drugie miejsce pracy) i był nim w latach 1914–1919, czyli przez cały okres wojny³²¹. Recenzentami byli prof. R. Geyer z Wiednia oraz doc. prywatny ks. dr Józef Korzonkiewicz z Seminarium Biblijnego Starego Testamentu UJ.

Pierwszy raz (na Wydziale Filozoficznym UJ), jeszcze za czasów austriackich, do referatu zaproszono profesorów obcych (czyli z zagranicy): „przy habilitacji T. Kowalskiego z zakresu orientalistyki, a dokładnie: «[...] z filologii arabskiej, z uwzględnieniem kulturalnego i językowego podłoża semickiego i z kultury i języków islamu (tj. arabskiego, nowoperskiego i osmańsko-tureckiego)», Kolegium Profesorów Wydziału Filozoficznego wyznaczyło na referenta księdza Jana Korzonkiewicza oraz (za zgodą Ministerstwa Wyznań i Oświaty) i zaprosiło jako egzaminatora profesora Rudolfa Geyera z Wiednia (Kolegium – 6 lipca 1914 r. Ministerstwo Wyznań i Oświaty 25 czerwca 1915)»³²².

Rozprawa habilitacyjna ukazała się drukiem (w tym samym roku) w Lipsku, w wydawnictwie Otto Harrassowitza³²³. Habilitacja ta była pierwszą w historii habilitacją polskiego orientalisty – i dawała mu *veniam legendi* „filologii arabskiej z uwzględnieniem kulturalnego i językowego podłoża semickiego i z kultury i języków islamu”³²⁴.

³¹⁸ Źródła archiwalne: AUJ w Krakowie, Akta Wydziału Filozoficznego WF II 121, Teczka habilitacyjna T. Kowalskiego, za: P.M. Żukowski, *Venia legendi z zakresu filologii na Uniwersytecie Jagiellońskim od drugiej połowy XIX wieku do 1939 roku oraz dalsze losy wyhabilitowanych docentów*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne” 2018, t. 145, z. 2, s. 237–256.

³¹⁹ APAN III-215 nr 8, Materiały Ananiasza Zajączkowskiego. Orientaliści – artykuły biograficzne, wspomnienia, 1948–69, Teczka Kowalski Tadeusz, PSB, Kraków 1969, brudnopis biogramu T. Kowalskiego do PSB, s. 3.

³²⁰ Wg innego źródła: „filologii Wschodu muzułmańskiego”, za: APAN III-215 nr 8, Materiały Ananiasza Zajączkowskiego. Orientaliści – artykuły biograficzne, wspomnienia, 1948–69, Teczka Kowalski Tadeusz, PSB, Kraków 1969, brudnopis biogramu T. Kowalskiego do PSB, s. 1.

³²¹ *Biogramy uczonych polskich...*, s. 165.

³²² AUJ, WF II 121, Teczka habilitacyjna T. Kowalskiego, za: P.M. Żukowski, op. cit., s. 247.

³²³ A. Zaborski, *Tadeusz Kowalski (1889–1948)...*, s. 410.

³²⁴ *Ibidem*.

Habilitacja nie była wówczas stopniem naukowym, lecz oznaczała zdobycie uprawnień do wykładania. Po zatwierdzeniu habilitacji w stolicy, tj. w Wiedniu³²⁵, T. Kowalski rozpoczął wykłady w Uniwersytecie Jagiellońskim jako docent prywatny, czyli bez stałego zatrudnienia³²⁶.

W październiku 1915 r. T. Kowalski rozpoczął pracę na UJ: uczył j. arabskiego, perskiego i osmańsko-tureckiego³²⁷, literatury arabskiej i historii kultury muzułmańskiego Wschodu³²⁸. Z punktu widzenia niniejszych badań (tj. arabistyczne i islamistyczne) zakres tematów zajęć w okresie od habilitacji do r.a. 1920/21 T. Kowalskiego na UJ wyglądał następująco (w porządku chronologicznym):

- Literatura arabska, czytanie i objaśnianie wybranych ustępów z Koranu³²⁹.
- Wstęp do arabistyki³³⁰.
- Czytanie łatwych tekstów arabskich w połączeniu z ćwiczeniami gramatycznymi³³¹.
- Czytanie i objaśnianie ustępu o Bagdadzie w słowniku geograficznym Jakuta, z krótkim wstępem o geografach arabskich³³².
- Początki języka arabskiego, ciąg dalszy³³³.
- Zasady wersyfikacji u Arabów, Persów i Turków (z ćwiczeniami)³³⁴.
- Początki języka arabskiego, ciąg dalszy³³⁵.
- Czytanie łatwych tekstów arabskich³³⁶.
- Objaśnianie wybranych wstępów z dywanu poety staroarabskiego Ka'b ibn Zuhair³³⁷.
- Wstęp do Studium Koranu³³⁸.

³²⁵ P.M. Żukowski, op. cit., s. 241–242.

³²⁶ Zob. A. Zaborski, *Koncepcja i praktyka orientalistyki...*, s. 15.

³²⁷ K. Paraskiewicz, *Z historii orientalistyki w Uniwersytecie Jagiellońskim*, [w:] *Języki i Cywilizacje. Orientalistyka w Krakowie*, Wyd. Nowa Strona, Kraków–Bielsko-Biała 2019, s. PL-15–34.

³²⁸ A. Zaborski, *Tadeusz Kowalski (1889–1948)...*, s. 411.

³²⁹ *Spis wykładów UJ, w półroczu letnim, 1918–19*, UJ, Kraków.

³³⁰ *Ibidem*.

³³¹ *Spis Wykładów UJ w Półroczu Zimowym 1918–19*, UJ, Kraków.

³³² *Spis wykładów UJ, w półroczu letnim, 1919–20*, UJ, Kraków.

³³³ *Spis Wykładów UJ, Półrocze Letnie, III trymestr 1920–21*, UJ, Kraków.

³³⁴ *Ibidem*.

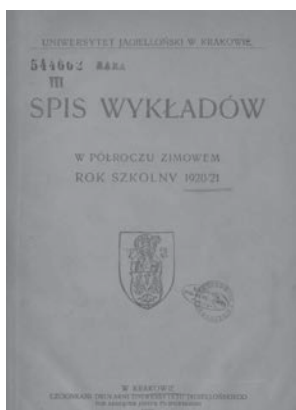
³³⁵ *Spis Wykładów UJ, 1921–22 III trymestry*, UJ, Kraków.

³³⁶ *Ibidem*.

³³⁷ *Ibidem*.

³³⁸ *Ibidem*.

Prof. A. Zaborski stwierdził, że w r.a. 1918/19 T. Kowalski wykładał historię ludów muzułmańskich³³⁹, a w roku 1919/20 – zarys historii literatury arabskiej (1 godz./tyg.)³⁴⁰. Od 1919 do 1948 r. włącznie orientalistyka na UJ posiadała tylko jeden pokój³⁴¹. Od 1918 do 1935 r. T. Kowalski pełnił funkcję sekretarza Komisji Orientalistycznej Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie³⁴². 1 lipca 1919 r. otrzymał (dzięki poparciu m.in. prof. Jana Rozwadowskiego)³⁴³ katedrę filologii orientalnej, tj. nominację na stanowisko profesora nadzwyczajnego podpisaną przez Naczelnika Państwa Józefa Piłsudskiego³⁴⁴. Od tego samego roku (tj. od 1919) do 1948 redagował periodycznie ukazujące się „Prace Komisji Orientalistycznej PAU”³⁴⁵.

Ilustracja 28. Źródło: zdjęcie autora

7 listopada 1921 r. Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego powołało na Wydziale Filozoficznym UJ Seminarium Filologii Orientalnej – jednostkę dydaktyczno-badawczą, którą pokierował T. Kowalski³⁴⁶. W rzeczywistości placówka

³³⁹ A. Zaborski, *Koncepcja i praktyka...*, s. 20.

³⁴⁰ Ibidem.

³⁴¹ APAN III-215 nr 8, Materiały Ananiasza Zajączkowskiego. Orientaliści – artykuły biograficzne, wspomnienia, 1948–69, Teczka Kowalski Tadeusz, PSB, Kraków 1969, brudnopis biogramu T. Kowalskiego do PSB, s. 2.

³⁴² *Biogramy uczonych polskich...*, s. 166.

³⁴³ APAN III-215 nr 8, Materiały Ananiasza Zajączkowskiego. Orientaliści – artykuły biograficzne, wspomnienia, 1948–69, Teczka Kowalski Tadeusz, PSB, Kraków 1969, brudnopis biogramu T. Kowalskiego do PSB, s. 1.

³⁴⁴ A. Zaborski, *Tadeusz Kowalski (1889–1948)...*, s. 411.

³⁴⁵ *Biogramy uczonych polskich...*, s. 166.

³⁴⁶ A. Zaborski, *Koncepcja i praktyka...*, s. 18.

ta (z siedzibą w głównym budynku uniwersyteckim Collegium Novum przy ul. Gołębiej 24) liczyła tylko samego profesora i – chwilami – asystenta, więc „kierowanie” nią nie stwarzało większych problemów. W kwietniu 1922 r.³⁴⁷ T. Kowalski został profesorem zwyczajnym³⁴⁸, jak i R. Dyboski, J. Kallenbach czy Z. Klemensiewicz³⁴⁹. Od 1923 r., od założenia Polskiego Towarzystwa Orientalistycznego, działał w nim: najpierw jako jego członek (od 1923), później członek Zarządu, następnie wiceprezes, a od 1947 r. – prezes³⁵⁰. W 1927 r. został powołany na członka-korespondenta Wydziału Filologicznego PAU³⁵¹, pełnił tę funkcję od 21 marca do 10 kwietnia 1927 r.³⁵² W tym samym roku wziął udział w Zjeździe Towarzystwa Orientalistycznego w Holandii, gdzie wystąpił z turkologicznym referatem o Karaimach³⁵³. Oprócz pracy na UJ od 1928 r. aż do wybuchu wojny T. Kowalski nauczał języków wschodnich (arabskiego, tureckiego i perskiego) w Wyższym Studium Handlowym (dzisiejszy Uniwersytet Ekonomiczny), a studenci orientalistyki z Uniwersytetu obligatoryjnie na nie uczęszczali i je zaliczali³⁵⁴.

Ilustracja 29. Dyplom ukończenia studiów z zakresu orientalnego w Wyższym Studium Handlowym w Krakowie jednego z absolwentów tej uczelni. Źródło: *Archiwum Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie*

³⁴⁷ A. Zaborski, *Tadeusz Kowalski (1889–1948)*..., s. 411.

³⁴⁸ APAN III-215 nr 8, Materiały Ananiasza Zajączkowskiego. Orientaliści – artykuły biograficzne, wspomnienia, 1948–69, Teczka Kowalski Tadeusz, PSB, Kraków 1969, brudnopis biogramu T. Kowalskiego do PSB, s. 1.

³⁴⁹ P.M. Żukowski, op. cit., s. 252.

³⁵⁰ APAN III-215 nr 8, Materiały Ananiasza Zajączkowskiego. Orientaliści – artykuły biograficzne, wspomnienia, 1948–69, Teczka Kowalski Tadeusz, PSB, Kraków 1969, brudnopis biogramu T. Kowalskiego do PSB, s. 2.

³⁵¹ Ibidem.

³⁵² *Poczet członków Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Umiejętności w latach 1872–2000*, praca zesp., PAU, Kraków 2006.

³⁵³ A. Zajączkowski, *Pamięci orientalisty*..., s. 28.

³⁵⁴ A. Zaborski, *Koncepcja i praktyka*..., s. 18.

W latach 1928–1931 jego asystentem w Seminarium Filologii Orientalnej był A. Zajączkowski, który po wojnie przez jeden semestr też prowadził na UJ wykłady turkologiczne. Ostatnie 20 lat życia T. Kowalski poświęcił głównie na badania turkologiczne³⁵⁵. W 1929 r. Profesor wziął czynny udział w I Zjeździe Słowiańskich Filologów w czeskiej Pradze³⁵⁶.

We *Wskazówkach dla studentów filologii orientalnej* przedrukowywanych w *Spisie Wykładów UJ w latach akademickich 1929/1930 do 1938/39*: [Przez filologię orientalną]³⁵⁷ „w danych warunkach rozumie się filologię Bliższego Wschodu mniej więcej od pocz. VII w. po Chrystusie, aż do czasów najnowszych. W grę wchodzi przede wszystkim dwa kierunki:

1. Filologia muzułmańska, to jest znajomość kultury świata muzułmańskiego, uzyskiwana drogą filologicznego badania piśmiennictwa odnośnych ludów, głównie Arabów,
2. Turkologia³⁵⁸.

Od 1931 r. T. Kowalski sprawował funkcję kuratora krakowskiej filii Orientalistycznego Koła Młodych³⁵⁹. W okresie 1932–1934 prowadził wykład ze wstępu do studiów islamistycznych³⁶⁰. W 1932 r. wziął aktywny udział w Międzynarodowym Kongresie Orientalistów w Lejdzie, gdzie zajmował się badaniami turkologicznymi³⁶¹. W tym samym roku powołano go na członka czynnego PAU³⁶² (od 17 marca do 12 czerwca 1932)³⁶³, a trzy lata później, w 1935 r. został Dyrektorem Wydawnictw i przewodniczącym Komisji Orientalistycznej PAU, którą to funkcję pełnił aż do śmierci³⁶⁴.

³⁵⁵ APAN III-215 nr 8, Materiały Ananiasza Zajączkowskiego. Orientaliści – artykuły biograficzne, wspomnienia, 1948–69, Teczka Kowalski Tadeusz, PSB, Kraków 1969, brudnopis biogramu T. Kowalskiego do PSB, s. 3.

³⁵⁶ Ibidem, brudnopis artykułu opublikowanego w RO, t. 17. Paginacja ołówkiem 46–49, na ostatniej stronie data piórem 31.05.1948.

³⁵⁷ Słowa te dodał A. Zajączkowski.

³⁵⁸ A. Zaborski, *Koncepcja i praktyka...*, s. 18–19.

³⁵⁹ P.M. Żukowski, op. cit., s. 191.

³⁶⁰ A. Zaborski, *Koncepcja i praktyka...*, s. 20.

³⁶¹ APAN III-215 nr 8, Materiały Ananiasza Zajączkowskiego. Orientaliści – artykuły biograficzne, wspomnienia, 1948–69, Teczka Kowalski Tadeusz, PSB, Kraków 1969, brudnopis biogramu T. Kowalskiego do PSB, s. 4.

³⁶² Ibidem, s. 2.

³⁶³ *Poczet członków Akademii Umiejętności...*

³⁶⁴ *Biogramy uczonych polskich...*, s. 166.

Równocześnie w latach 1936–1939 był sekretarzem Wydziału I (Filologicznego) PAU³⁶⁵. W 1939 r. został delegatem Walnego Zgromadzenia do Zarządu PAU³⁶⁶, a od czerwca 1939 r. pełnił funkcję sekretarza generalnego PAU (do 1947)³⁶⁷. Był też przewodniczącym Rady Bibliotecznej PAU w latach 1939–1948³⁶⁸.

6 listopada 1939 r. – w ramach „Sonderaktion Krakau” – został aresztowany wraz z innymi profesorami UJ przez władze hitlerowskie i do lutego 1940 r. był więziony w obozie koncentracyjnym Sachsenhausen w Niemczech³⁶⁹. Najpierw osadzono go w koszarach przy ul. Mazowieckiej w Krakowie, potem został wywieziony do więzienia w Breslau, a stamtąd przewieziono go do KL Sachsenhausen³⁷⁰. Z obozu został zwolniony 8 lutego 1940 r. i powrócił do Krakowa³⁷¹, gdzie podczas okupacji hitlerowskiej pracował jako urzędnik w Bibliotece Jagiellońskiej³⁷².

Nie zaniedbywał pracy naukowej i zaraz po wojnie nie tylko reaktywował działalność orientalistyki na UJ (patrz rozdz. 1 w cz. 1), gdzie prowadził wykłady z historii literatury i języka arabskiego i perskiego (1945–1948)³⁷³, oraz wznowił działalność PAU, ale też już w 1945 r. wydał (wraz z J. Widajewiczem) krytyczną edycję *Relacji Ibrahima ibn Jakuba z podróży do krajów słowiańskich*³⁷⁴. Aktywnie wspierał działalność studentów – został w 1946 r. kuratorem naukowego Koła Orientalistów UJ (zatwierdzone przez władze 8.02.1946, siedziba mieściła się w ówczesnym lokalu SFO na ul. Straszewskiego 27)³⁷⁵. W 1946 r. ukazały się także drukiem obszerniejsze i drobne publikacje pióra Profesora, głównie wydawane przez PAU, np. *Bibliografia wydawnictw Polskiej Akademii Umiejętności od 1 lipca 1945 do końca maja 1946*³⁷⁶, *Jeszcze o stacji Polskiej Akademii Umiejętności w Moskwie*³⁷⁷, *Sprawozdanie z czynności*

³⁶⁵ *Poczet członków Akademii Umiejętności...*

³⁶⁶ *Ibidem.*

³⁶⁷ APAN III-215 nr 8, Materiały Ananiasza Zajączkowskiego. Orientaliści – artykuły biograficzne, wspomnienia, 1948–69, Teczka Kowalski Tadeusz, PSB, Kraków 1969, brudnopis biogramu T. Kowalskiego do PSB, s. 2.

³⁶⁸ *Biogramy uczonych polskich...*, s. 166.

³⁶⁹ *Ibidem.*

³⁷⁰ Za: http://www.malopolskawiiwojnie.pl/index.php?title=KOWALSKI_Tadeusz_Jan [dostęp: 17.09.2022].

³⁷¹ *Ibidem.*

³⁷² A. Zaborski, *Koncepcja i praktyka...*, s. 17.

³⁷³ *Biogramy uczonych polskich...*, s. 165.

³⁷⁴ *Ibidem*, s. 166.

³⁷⁵ *Skład UJ w Krakowie. Rok akademicki 1945/46...*

³⁷⁶ *Rocznik PAU 1945/46*, PAU, Kraków 1947, s. 30–38.

³⁷⁷ T. Kowalski, *Jeszcze o stacji Polskiej Akademii Umiejętności w Moskwie*, „Odrodzenie” 1946, nr 12.

*i wydawnictw Polskiej Akademii Umiejętności od lipca 1945 do czerwca 1946*³⁷⁸ czy *Sprawozdanie z czynności i wydawnictw PAU od lipca 1946 do czerwca 1947*³⁷⁹.

Ilustracja 30. T. Kowalski (1898–1948). Źródło: zdjęcie archiwalne

Jego ostatnia praca wydana za życia, opracowanie krytyczne jednego z najstarszych źródeł arabskich do dziejów ziem i ludów słowiańskich, ukazała się w 1946 r. i wydana została w serii Monumenta Poloniae Historica³⁸⁰: *Relacja Ibrāhīma ibn Jakūba z podróży do krajów słowiańskich w przekazie al-Bakrīego*³⁸¹. Po wojnie z orientalistów nie tylko T. Kowalski podjął wykłady na UJ, pojawili się tu też wykładowcy ze Lwowa. Katedrę Pisma Świętego Starego Testamentu objął ks. prof. **Aleksy Klawek** (1890–1969), biblista i orientalista. Przed II wojną światową był profesorem i prorektorem Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, autor wielu prac poświęconych filologii semickiej oraz biblijnej. Jego wykłady z zakresu orientalistyki ustały na Wydziale Teologicznym UJ w 1954 r., czyli w chwili likwidacji tego wydziału na UJ³⁸².

W 1947 r. T. Kowalski nie przyjął – proponowanego mu – stanowiska ambasadora w Turcji³⁸³. Od tego roku przesował do śmierci Polskiemu Towarzystwu

³⁷⁸ *Rocznik PAU 1945/46...*, s. 3–29.

³⁷⁹ *Ibidem*, s. 1–31.

³⁸⁰ APAN III-215 nr 8, Materiały Ananiasza Zajączkowskiego. Orientaliści – artykuły biograficzne, wspomnienia, 1948–69, Teczka Kowalski Tadeusz, PSB, Kraków 1969, brudnopis biogramu T. Kowalskiego do PSB, s. 4–5.

³⁸¹ T. Kowalski, *Relacja Ibrāhīma ibn Jakūba z podróży do krajów słowiańskich w przekazie al-Bakrīego*, Gebethner i Wolff, Kraków 1946.

³⁸² K. Paraskiewicz, *op. cit.*, s. PL-15–34.

³⁸³ A. Zaborski, *Tadeusz Kowalski (1889–1948)...*, s. 415–416.

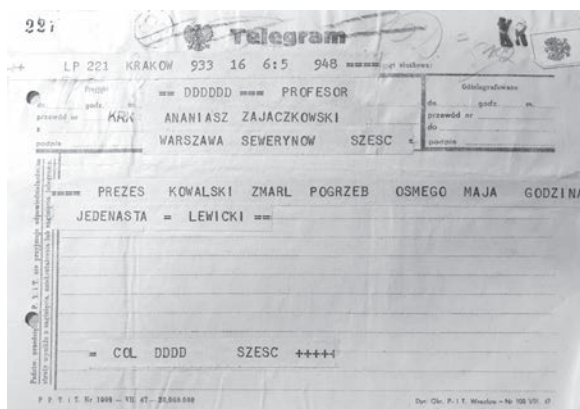
Orientalistycznemu³⁸⁴. Jego ostatni biogram zamieszczony w *Składzie Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Rok akademicki 1947/48* brzmiał:

Wydział Humanistyczny.

Profesorowie zwyczajni.

Tadeusz Kowalski, dr fil., prof. filologii orientalnej, członek czynny i sekretarz generalny PAU, oraz przewodniczący jej Komisji Orientalistycznej, członek-korespondent Suomalais-Ugrilainen Seura (Société Finno-Ougrienne) w Helsinkach i Instytutu Orientalnego w Pradze, członek-korespondent Tow. im. Kőrösi Csoma w Budapeszcie, członek honor. Akademii Arabskiej w Damaszku, prezes Polskiego Towarzystwa Orientalistycznego, redaktor „Rocznika Orientalistycznego”³⁸⁵.

Zmarł po ciężkiej chorobie 5 maja 1948 r. w Krakowie³⁸⁶. Spoczywa na Cmentarzu Rakowickim w Krakowie³⁸⁷ (kwatery XXXVIII, płn. gr. 4)³⁸⁸.

Ilustracja 31. Telegram T. Lewickiego do A. Zajączkowskiego z informacją o śmierci T. Kowalskiego. Źródło: zdjęcie autora

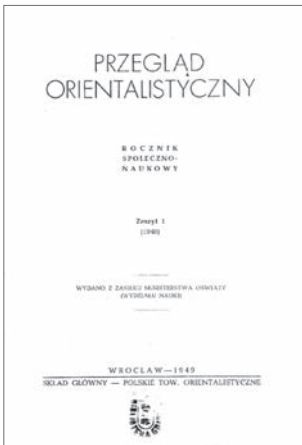
³⁸⁴ *Biogramy uczonych polskich...*, s. 166.

³⁸⁵ *Skład UJ w Krakowie. Rok akademicki 1947/48...*, s. 24.

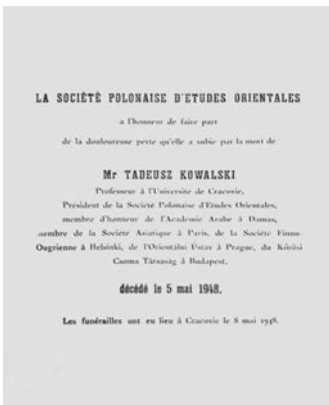
³⁸⁶ A. Pisowicz, *Stulecie krakowskiej orientalistyki...*, s. 19.

³⁸⁷ *Szlakiem pamięci. Miejsca wiecznego spoczynku profesorów UJ aresztowanych w „Soneration Krakau” 6 listopada 1939*, dodatek specjalny do „Dziennika Polskiego” i „Gazety Krakowskiej”, listopad 2019, s. 10.

³⁸⁸ *Pro memoria. Profesorowie Uniwersytetu Jagiellońskiego spoczywający na cmentarzu Rakowickim 1803–2013*, red. J.W. Tkaczyński, WUJ, Kraków 2014, s. 122.

Ilustracja 32. Okładka pierwszego zeszytu „Przeglądu Orientalistycznego” datowanego rokiem 1948, który ukazał się drukiem w 1949 r. Źródło: zdjęcie autora

Ilustracja 33. Nekrolog T. Kowalskiego opublikowany przez Polskie Towarzystwo Orientalistyczne. Źródło: zdjęcie autora

Po jego śmierci w tym samym roku Katedrę objął historyk mediewista i arabista T. Lewicki (1906–1992), który naukę języków orientalnych rozpoczął jeszcze we Lwowie pod kierunkiem prof. Zygmunta Smogorzewskiego (arabski) i ks. prof. A. Klawka (hebrajski)³⁸⁹. Dwa lata po śmierci T. Kowalskiego ukazał się drukiem – w jego edycji,

³⁸⁹ K. Paraskiewicz, op. cit., s. PL-15–34.

nad którą pracował przez 30 lat – *Dywan Zuhaira*³⁹⁰, zbiór poezji staroarabskiej³⁹¹. T. Kowalski – uznawany za przedstawiciela wiedeńskiej szkoły orientalistycznej, uczonych gabinetowych – chociaż nie udało mu się na dłużej wyjechać na ziemi arabskie czy do Iranu³⁹², nie zajmował się tylko językami martwymi (np. klasyczny arabski)³⁹³ i nie prowadził tylko badań w gabinecie: odbył kilka wypraw do Turcji i na terytoria osmańskie (m.in. do Bułgarii) oraz zajmował się żywymi dialektami osmańskotureckimi czy językiem Karaimów³⁹⁴. Żywo interesował się aktualnymi problemami ówczesnego Bliskiego Wschodu i wykładał je w Studium Nauk Politycznych przy Wydziale Prawa UJ. Wykłady te opracowano i wydano drukiem jako zeszyt pomocy naukowych dla studentów³⁹⁵. Większość jego wykładów miała charakter monograficzny, zdecydowanie unikał prowadzenia wykładów kursowych, powtarzanych co roku, ale było to możliwe głównie dzięki nielicznemu naborowi studentów, prowadzonemu w dużych odstępach czasu³⁹⁶. Jego publikacje islamistyczne miały charakter popularyzatorski, ale już wykłady z tej dziedziny były monograficzne³⁹⁷. Był niesłychanie pracowity, oprócz pracy w UJ i Wyższym Studium Handlowym działał w PAU i PTO³⁹⁸, był redaktorem orientalistycznych periodyków i wydawnictw (m.in. wydawał „Prace Komisji Orientalistycznej PAU” od nr 1 do 27)³⁹⁹, pozostawił pracochłonne, świetne edycje średniowiecznych tekstów arabskich⁴⁰⁰, położył wielkie zasługi jako organizator i pionier nowoczesnych, bliskowschodnich studiów orientalistycznych i ośrodków tych badań (np. z inspiracji J. Rozwadowskiego utworzył Komisję Orientalistyczną PAU)⁴⁰¹ w Polsce⁴⁰².

³⁹⁰ *Le diwān de Ka'b ibn Zuhair*, PAU, Kraków 1950.

³⁹¹ APAN III-215 nr 8, Materiały Ananiasza Zajączkowskiego. Orientaliści – artykuły biograficzne, wspomnienia, 1948–69, Teczka Kowalski Tadeusz, PSB, Kraków 1969, brudnopis biogramu T. Kowalskiego do PSB, s. 3.

³⁹² A. Zajączkowski, *Pamięci orientalisty (Wspomnienie o Tadeuszu Kowalskim)* [nieco rozszerzony nekrolog *Śmierć orientalisty z „Odrodzenia”* 1948, nr 23], PO 1948, nr 1, s. 30.

³⁹³ A. Zaborski, *Koncepcja i praktyka...*, s. 19.

³⁹⁴ Ibidem.

³⁹⁵ Ibidem.

³⁹⁶ Ibidem, s. 20.

³⁹⁷ Ibidem, s. 16.

³⁹⁸ A. Zaborski, *Tadeusz Kowalski (1889–1948)*, [w:] *Złota księga...*, s. 411.

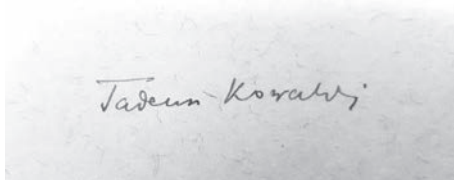
³⁹⁹ Ibidem, s. 415.

⁴⁰⁰ Ibidem, s. 412.

⁴⁰¹ Ibidem, s. 415.

⁴⁰² Ibidem.

Oprócz krajowych towarzystw i organizacji orientalistycznych i naukowych (poza już wymienionymi były jeszcze Polskie Towarzystwo Językoznawcze i Towarzystwo Miłośników Języka Polskiego) był członkiem-korespondentem Suomelais-Ugrilainen Seura (Société Finno-Ougrienne) w Helsinkach⁴⁰³, członkiem czynnym Towarzystwa Orientalnego w Pradze⁴⁰⁴, członkiem-korespondentem Towarzystwa im. Kórósi Csoma w Budapeszcie, członkiem Towarzystwa Ludoznawczego w Stambule⁴⁰⁵, członkiem honorowym Akademii Arabskiej⁴⁰⁶ w Damaszku⁴⁰⁷. Poza tym uprawiał działalność popularyzatorską (artykuły, wykłady publiczne, referaty etc.).

Ilustracja 34. Facsimile podpisu T. Kowalskiego. Źródło: zdjęcie autora

Do najwybitniejszych jego uczniów należeli dwaj profesorowie: A. Zajączkowski (UW) i J. Bielawski (UW)⁴⁰⁸. Choć T. Kowalski był orientalistą⁴⁰⁹ i uprawiał równoległe turkologię, arabistykę, iranistykę oraz edytorstwo⁴¹⁰, to rozpatrujemy jego osiągnięcia w zakresie arabistyki: wniósł w nią znaczący i znaczny wkład. W zakresie badań arabistycznych najbliższy mu był klasyczny kierunek badań (i jego metodologia) – filologiczny⁴¹¹. Jak podkreślał A. Zaborski: „[...] arabistyka zawdzięcza Tadeuszowi Kowalskiemu dwa podstawowe wydania klasyków poezji arabskiej, które

⁴⁰³ *Skład UJ w Krakowie. Rok akademicki 1947/48...*, s. 24.

⁴⁰⁴ *Biogramy uczonych polskich...*, s. 166.

⁴⁰⁵ Ibidem.

⁴⁰⁶ Wg innego oprac. było to Towarzystwo Naukowe w Damaszku, za: *Biogramy uczonych polskich...*, s. 166.

⁴⁰⁷ APAN III-215 nr 8, Materiały Ananiasza Zajączkowskiego. Orientaliści – artykuły biograficzne, wspomnienia, 1948–69, Teczka Kowalski Tadeusz, PSB, Kraków 1969, brudnopis biogramu T. Kowalskiego do PSB, s. 2.

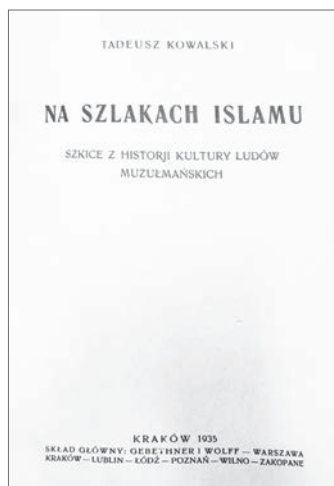
⁴⁰⁸ *Biogramy uczonych polskich...*, s. 166.

⁴⁰⁹ A. Zajączkowski, *Pamięci orientalisty...*, s. 24.

⁴¹⁰ *Biogramy uczonych polskich...*, s. 165.

⁴¹¹ APAN III-215 nr 8, Materiały Ananiasza Zajączkowskiego. Orientaliści – artykuły biograficzne, wspomnienia, 1948–69, A. Zajączkowski, *Tadeusz Kowalski i jego prace orientalistyczne*, brudnopis artykułu opublikowanego później w RO, t. 17. Paginacja ołówkiem 46–49, s. 3 (48).

wraz z wydaniem relacji Ibrāhīma Ibn Jakuba oraz tekstów karaïmskich stanowią jego opus magnum. T. Kowalski był także pierwszym polskim arabistą, który podjął prace nad źródłami arabskimi do dziejów Polski⁴¹². Poza tym T. Kowalski zajmował się pokrewną dziedziną – islamistyką, i o ile jego publikacje w tej dziedzinie mają charakter raczej popularyzatorski (*Na szlakach islamu. Szkice z historii kultury ludów muzułmańskich*, 1935), o tyle wykłady były rezultatem badań własnych. Jego prace z tego zakresu zebrał i przedrukował M.M. Dziekan w publikacji *Arabica et islamica – studia z dziejów islamu i kultury arabskiej*, Warszawa 1997⁴¹³.

Ilustracja 35. Źródło: zdjęcie autora

Napisał ponad 200 prac naukowych (wraz z recenzjami). Był żonaty; jego żona, Zofia Kowalska (*de domo* Medwecka), była lekarzem. Mieli syna i córkę. Syn, Kazimierz Kowalski (1925–2007), był paleozoologiem, członkiem Polskiej Akademii Nauk, a córka, Anna Kowalska-Lewicka (1920–2009), była etnografem⁴¹⁴. Był zapalonym turystą i taternikiem⁴¹⁵, uprawiał sporty górskie⁴¹⁶ i interesował się gwarą góralską⁴¹⁷.

⁴¹² A. Zaborski, *Tadeusz Kowalski (1889–1948)*..., s. 413.

⁴¹³ A. Pisowicz, *Stulecie krakowskiej orientalistyki*..., s. 19.

⁴¹⁴ *Biogramy uczonych polskich*..., s. 165.

⁴¹⁵ A. Zaborski, *Tadeusz Kowalski (1889–1948)*..., s. 413.

⁴¹⁶ APAN III-215 nr 8, Materiały Ananiasza Zajączkowskiego. Orientaliści – artykuły biograficzne, wspomnienia, 1948–69, Teczka Kowalski Tadeusz, PSB, Kraków 1969, brudnopis biogramu T. Kowalskiego do PSB, s. 4–5.

⁴¹⁷ *Biogramy uczonych polskich*..., s. 167.

Jako człowiek – jak wspomina go Edmund Sulimowicz (1919–2003) – był „niezwykle miły w obejściu, a jednocześnie wielkiej skromności”⁴¹⁸.

Lewicki Tadeusz Jarosław, ur. 29 stycznia 1906 r.⁴¹⁹ we Lwowie⁴²⁰, syn Tadeusza (prawnika, urzędnika skarbowego, zm. w 1917)⁴²¹ i Heleny z Ostrowskich⁴²² (nauczycielki j. polskiego)⁴²³. Jesienią 1918 r., jak wielu innych jego polskich rówieśników (Orlęta Lwowskie), wziął udział⁴²⁴ w obronie Lwowa⁴²⁵. Jego ojciec zmarł młodo, a ciężar troski o dwóch synów – Tadeusza i o dwa lata młodszego Stanisława (zm. w 1941)⁴²⁶ – spoczął na barkach matki⁴²⁷, nauczycielki szkół powszechnych (zm. w 1945)⁴²⁸. W 1925 r. T. Lewicki ukończył VIII Państwowe Gimnazjum Realne im. Kazimierza Wielkiego we Lwowie⁴²⁹, zdając maturę⁴³⁰. W 1927 r.⁴³¹ kontynuował naukę na lwowskim Uniwersytecie im. Jana Kazimierza. Zgodnie z rodzinną tradycją (ojciec i stryj byli prawnikami) rozpoczął studia prawnicze⁴³². T. Lewicki, jak i jego brat Stanisław⁴³³, był członkiem „endeckiej”⁴³⁴ korporacji akademickiej Akwitanii⁴³⁵. Rok później (1928)⁴³⁶ otrzymał niewielki spadek po ciotce i wyjechał na studia do Paryża. Ponieważ chciał wstąpić

⁴¹⁸ A. Sulimowicz, *Polscy turkolodzy Karaimi. Od przedmiotu do podmiotu badań naukowych*, [w:] *Karaimi*, red. B. Machul-Telus, Wyd. Sejmowe, Warszawa 2012, s. 121.

⁴¹⁹ W. Zajączkowski, *Prof. dr Tadeusz Lewicki (Z okazji 65-lecia urodzin)*, PO 1971, nr 1, s. 101.

⁴²⁰ R. Kłosowicz, *Afrykanistyczny dorobek naukowy Tadeusza Lewickiego*, [w:] *Pionierzy krakowskiej afrykanistyki. Pamięci Profesora Romana Stopy (1895–1995) w 120. rocznicę urodzin*, red. idem, Księgarnia Akademicka, Kraków 2017, s. 106.

⁴²¹ AIPN, IPN Kr 010/402.

⁴²² A. Małecka, op. cit., s. 12.

⁴²³ K.W. Olszowska, op. cit., s. 303–316.

⁴²⁴ Ibidem, s. 303–316.

⁴²⁵ R. Kłosowicz, op. cit., s. 106.

⁴²⁶ AIPN, IPN Kr 010/402.

⁴²⁷ K.W. Olszowska, op. cit., s. 303–316.

⁴²⁸ AIPN, IPN Kr 010/402.

⁴²⁹ K.W. Olszowska, op. cit., s. 303–316.

⁴³⁰ A. Zaborski, *Tadeusz Lewicki (1906–1992)*, [w:] *Sylwetki zmarłych członków Oddziału Krakowskiego Polskiej Akademii Nauk, PAN 1952–2002, Oddział w Krakowie 1957–2007*, oprac. L. Starkel, PAN, Kraków 2002, s. 86.

⁴³¹ R. Kłosowicz, op. cit., s. 106.

⁴³² K.W. Olszowska, op. cit., s. 303–316.

⁴³³ 1908–1941.

⁴³⁴ AIPN, IPN Kr 010/402.

⁴³⁵ Aquitania – polska korporacja akademicka, zał. we Lwowie w 1924. Jej filistrzy honorowi: prof. Stefan Banach, prof. Z. Smogorzewski. Szerzej patrz: Archiwum Korporacyjne, za: <https://www.archiwumkorporacyjne.pl/index.php/muzeum-korporacyjne/lwow/k-aquitania/> [dostęp: 17.09.2022].

⁴³⁶ R. Kłosowicz, op. cit., s. 106.

na drogę kariery dyplomatycznej w krajach Orientu, kształcił się w zakresie nauk politycznych i języków wschodnich⁴³⁷. Języków semickich uczył się też na Wydziale Teologicznym⁴³⁸.

Z Paryża T. Lewicki – z zamiarem doskonalenia znajomości języka arabskiego – udał się do Algierii, gdzie przebywał kilka miesięcy⁴³⁹ i język oraz kulturę tego kraju studiował w jednej z oaz (M'zab⁴⁴⁰) u podnóża masywu Dżabal al-Aurus, niedaleko od miasta Biskra⁴⁴¹. Wtedy też odbył swoją pierwszą podróż przez Saharę, pieszo⁴⁴², a do kraju powrócił dzięki drobnym zasiłkom, jakie otrzymał od przedstawicielstw dyplomatycznych i osób prywatnych⁴⁴³. W 1927 r. Wydział Humanistyczny UJK uruchomił wykłady zlecone z języka aramejskiego i hebrajskiego⁴⁴⁴ i lektoraty m.in. tureckiego, arabskiego (prowadzony najpierw przez Harbiego ben Hagz Kuwejdira, Araba z północnej Afryki, później przez T. Lewickiego) oraz sanskrytu⁴⁴⁵. Po powrocie do Lwowa T. Lewicki zmienił profil studiów, zaczął uczyć się j. arabskiego u prof. Z. Smogorzewskiego (1884–1931), uczonego, którego centrum zainteresowań stanowili ibadyci⁴⁴⁶. U tego byłego konsula Imperium Rosyjskiego w Algierze studiował też „coś, co nazwać można dzisiaj «realioznawstwem» Afryki Północnej”⁴⁴⁷. Inne języki semickie (w tym hebrajski) poznał na kursach u prof. A. Klawka na Wydziale Teologicznym UJK⁴⁴⁸. Przedwojenne studia arabistyczne T. Lewickiego koncentrowały się głównie na „zewnątrznych źródłach arabskich do historii Afryki subsaharyjskiej”⁴⁴⁹. W okresie od 1929 do 1931 r., jako student, podjął już pracę naukowo-dydaktyczną⁴⁵⁰, najpierw jako zastępca asystenta, potem młodszy asystent przy katedrze Bliskiego

⁴³⁷ K.W. Olszowska, op. cit., s. 303–316.

⁴³⁸ D. Samulewicz, *Filmowy życiorys Tadeusza Lewickiego*, Centrum Historii Zajezdnia, za: <https://www.zajezdnia.org/wh-230421> [dostęp: 17.09.2022].

⁴³⁹ K.W. Olszowska, op. cit., s. 303–316.

⁴⁴⁰ A. Zaborski, *Tadeusz Lewicki (1906–1992)*..., s. 86.

⁴⁴¹ R. Kłosowicz, op. cit., s. 106.

⁴⁴² B. Michalak-Pikulska, *Arabistyka krakowska*..., s. 22.

⁴⁴³ J. Hauziński, *Więcej niż jedno życie*..., s. 176–177.

⁴⁴⁴ AN PAU/PAN Kr, K III-7, 13; M. Lewicki, *Historia orientalistyki w Polsce odrodzonej*, [b.d.], k. 146, za: K.W. Olszowska, op. cit., s. 308.

⁴⁴⁵ Ibidem.

⁴⁴⁶ B. Michalak-Pikulska, *Arabistyka krakowska*..., s. 22.

⁴⁴⁷ J. Hauziński, *Więcej niż jedno życie*..., s. 176.

⁴⁴⁸ A. Małecka, op. cit., s. 10.

⁴⁴⁹ S. Piłaszewicz, *Afrykanistyka*..., s. 23–24.

⁴⁵⁰ W. Zajączkowski, *Prof. dr Tadeusz Lewicki*..., s. 101.

Wschodu UJK⁴⁵¹. W latach 1931–1932 był tamże st. asystentem⁴⁵². W 1931 r. doktoryzował się w zakresie filozofii⁴⁵³ na UJK⁴⁵⁴, jego rozprawa dotyczyła historii Afryki Północnej w okresie wczesnego średniowiecza⁴⁵⁵. W listopadzie 1931 r. zmarł Z. Smorzewski, z powodu braku następcy zlikwidowano jego katedrę na Uniwersytecie Jana Kazimierza⁴⁵⁶. Wedle innego źródła – w tym okresie T. Lewicki pracował już jako asystent w Katedrze Historii Starożytnej⁴⁵⁷, u prof. Konstantego Chylińskiego, dzięki przychylności którego i jego rekomendacjom uzyskał dwuletnie (1932–1934) stypendium we Francji, na Sorbonie i w Collège de France w Paryżu⁴⁵⁸. Tu studiował u (m.in.) Louisa Massignona i Williama Marçais. Po dwóch latach we Francji spędził sześć miesięcy w Algierii⁴⁵⁹ (w oazach M'zab, Beni Isugen i Wargli)⁴⁶⁰. Pomiędzy 1932 a 1934 r. podjął szereg krótszych innych podróży naukowych i misji badawczych⁴⁶¹. Owocem tych prac były artykuły opublikowane w latach 1934–1936 m.in. w „Revue des Études Islamiques”⁴⁶², które zwróciły uwagę europejskich specjalistów na młodego polskiego uczonego. Były to przede wszystkim teksty: *De quelque textes inédits un vieux berbère provenent d'une chronique ibadite anonyme* (RdEI⁴⁶³ 1934a, s. 275–296); *Une chronique ibadite „Kitāb as-Sijar” d'Abbū'l-Abbās Aḥmed Aš-Šamākhī avec quelques remarques sur l'origine et l'histoire de la famille des Šamākhīs* (RdEI 1934b, s. 59–74);

⁴⁵¹ AIPN, IPN Kr 010/402.

⁴⁵² Ibidem.

⁴⁵³ Ibidem.

⁴⁵⁴ W. Zajączkowski, *Prof. dr Tadeusz Lewicki...*, s. 101.

⁴⁵⁵ A. Pisowicz, *Stulecie krakowskiej orientalistyki...*, s. 19.

⁴⁵⁶ R. Kłosowicz, op. cit., s. 108.

⁴⁵⁷ A. Zaborski, *Tadeusz Lewicki (1906–1992)...*, s. 86.

⁴⁵⁸ AIPN, IPN Kr 010/402.

⁴⁵⁹ A. Małecka, op. cit., s. 11.

⁴⁶⁰ K.W. Olszowska, op. cit., s. 303–316.

⁴⁶¹ W. Zajączkowski, *Prof. dr Tadeusz Lewicki...*, s. 102.

⁴⁶² R. Kłosowicz, op. cit., s. 108.

⁴⁶³ Periodyk „Revue des Études Islamiques” (Rev. étud. islam.), w skrócie RdEI, wydawany pod red. naukową M. Louisa Massignona (1883–1962) przez wydawnictwo P. Geuthner, Paris, w latach 1927–1998 (za: Muséum National de l'Histoire Naturelle, za: https://bibliotheques.mnhn.fr/medias/detailstatic.aspx?INSTANCE=EXPLOITATION&RSC_BASE=HORIZON&RSC_DOCID=481992# [dostęp: 17.09.2022]).

Ilustracja 36. T. Lewicki, *Notice sur le chronique ibādīte d'ad-Dargīnī* (RO 1935, nr 2).

Źródło: zdjęcie autora

Notice sur le chronique ibādīte d'ad-Dargīnī (RO 1935, nr 2) i *Mélanges berbères ibādītes* (RdEI 1936, s. 267–285). Zdaniem A. Zaborskiego właśnie dzięki tym publikacjom mógł pisać hasła do pierwszego wydania *Encyklopedii Islamu*⁴⁶⁴ (do wyd. 1, do t. 1 zawierającego uzupełnienia⁴⁶⁵) oraz do nowego jej wydania – *Skróconej Encyklopedii Islamu*⁴⁶⁶, która ukazała się w 1941 r.⁴⁶⁷ W tym samym okresie (1934–1939) był st. asystentem przy Katedrze Historii Starożytnej UJK u K. Chylińskiego i równocześnie lektorem arabskiego na tej samej uczelni⁴⁶⁸. Wówczas rozpoczął badania źródeł arabskich do dziejów krajów słowiańskich, w tym Polski. Wtedy właśnie poznał profesora UJ T. Kowalskiego, który wówczas badał tę samą problematykę i zajmował się relacją Ibrahima ibn Jaquba z podróży do krajów słowiańskich. Rezultaty tych badań obu uczonych opublikowano nieomal w tym samym czasie⁴⁶⁹ (t. 1 pracy T. Lewickiego – *Polska i kraje sąsiednie w świetle Księgi Rogera geografę arabskiego z XII w. Al Idrisi'ego*, cz. I – gotowy był do druku w 1939, ale wojna opóźniła publikację i ukazał się w 1945)⁴⁷⁰.

Przy Katedrze Historii Starożytnej⁴⁷¹ UJK T. Lewicki pozostał do końca 1939 r., kiedy w 1940 r. uczelnia ta stała się uniwersytetem ukraińskim (do marca 1940 pracował jako

⁴⁶⁴ *The Encyclopaedia of Islam*.

⁴⁶⁵ Tj. *The Encyclopaedia of Islam. Suppl. No.1.*, Ab-Djughrafiya, 1934.

⁴⁶⁶ *Shorter Encyclopaedia of Islam*.

⁴⁶⁷ A. Zaborski, *Min bilād aṣ-ṣakālība ilā bilād as-Sūdān. Od Słowiańszczyzny po Sudan. Profesora Tadeusza Lewickiego dorobek arabistyczny*, [w:] *Studia Orientalia Thaddaeo Lewicki Oblata...*, s. 8.

⁴⁶⁸ AIPN, IPN Kr 010/402.

⁴⁶⁹ K.W. Olszowska, op. cit., s. 303–316.

⁴⁷⁰ A. Zaborski, *Tadeusz Lewicki (1906–1992)...*, s. 86.

⁴⁷¹ W. Zajączkowski, *Prof. dr Tadeusz Lewicki...*, s. 101.

zastępca wykładowcy w Katedrze Historii Starożytnej UJK⁴⁷². W okresie przełomu 1939/40 T. Lewicki był pracownikiem kooperatywy budowlanej „Rem-Kontora”⁴⁷³, a następnie (1940–1942) kooperatywy „Lwowski Dezynfektor”⁴⁷⁴ i działał w konspiracji. Po wkroczeniu wojsk niemieckich w 1941 r., ścigany przez gestapo (w 1941 działał w konspiracji w sekcji mikrofilmów Biura Informacji i Propagandy AK)⁴⁷⁵, T. Lewicki ukrywał się we Lwowie, a kiedy stało się to zbyt niebezpieczne, opuścił miasto i zmienił nazwisko na Teofil Laskowski (potem na Zygmunt Woźniak) i dołączył do oddziałów Związku Walki Zbrojnej (później – AK)⁴⁷⁶. Od 1942 r. działał w konspiracji, gł. w Warszawie⁴⁷⁷. W 1942 r. przeszedł w konspiracji szkolenie szyfrantki i w 1943 r. został skierowany na Zamojszczyznę, gdzie był łącznikiem. W tym samym roku ukończył kurs prasowo-propagandowy BIP-u⁴⁷⁸ i w konsekwencji redagował partyzancką gazetkę „Echa Leśne”⁴⁷⁹. Wiosną 1944 r. był żołnierzem liniowym AK na Zamojszczyźnie, gdzie uzyskał stopień podporucznika czasu wojny⁴⁸⁰. Stamtąd trafił do Warszawy, gdzie w czerwcu 1944 r. zaskoczyło go Powstanie. Był najpierw żołnierzem liniowym (grupa Chrobry II, załoga Poczty Dworcowej)⁴⁸¹, później dowódcą plutonu przeciwpancernego w I Obwodzie „Radwan” w Zgrupowaniu Chrobry II⁴⁸². W Powstaniu walczył w randze podporucznika od pierwszego do ostatniego dnia jego trwania⁴⁸³. Od 1941 do 1945 r. używał kilku pseudonimów, m.in. Tomek Rogala, Laskowski, Woźniak etc.⁴⁸⁴

Poniższy wyimek opisujący szczegóły konspiracyjnych losów T. Lewickiego został oparty na tekście ze strony *Muzeum Powstania Warszawskiego*⁴⁸⁵.

⁴⁷² K. Kościelniak, *The contribution of prof. Tadeusz Lewicki (1906–1992) to Islamic and West African studies*, „*Analecta Cracoviensia*” 2012, nr 44, s. 242.

⁴⁷³ AIPN, IPN Kr 010/402.

⁴⁷⁴ Ibidem.

⁴⁷⁵ A. Zaborski, *Tadeusz Lewicki (1906–1992)*..., s. 86.

⁴⁷⁶ K.W. Olszowska, op. cit., s. 303–316.

⁴⁷⁷ AIPN, IPN Kr 010/402.

⁴⁷⁸ Ibidem.

⁴⁷⁹ J. Hauziński, *Więcej niż jedno życie...*, s. 177.

⁴⁸⁰ AIPN, IPN Kr 010/402.

⁴⁸¹ Ibidem.

⁴⁸² R. Kłosowicz, op. cit., s. 109.

⁴⁸³ A. Małecka, op. cit., s. 11.

⁴⁸⁴ AIPN, IPN Kr 010/402.

⁴⁸⁵ Muzeum Powstania Warszawskiego, za: <https://www.1944.pl/powstancze-biogramy/tadeusz-lewicki,27319.html> [dostęp: 17.09.2022].

Tadeusz Lewicki Pseudonim „Tomasz”

Stopień – podporucznik

Numer legitymacji AK 120250 Nazwisko konspiracyjne Zygmunt Woźniak Pseudonimy „Tomasz”, „Rogała”

Udział w konspiracji 1939–1944:

Komenda Główna Armii Krajowej – Oddział VI BiP (Biuro Informacji i Propagandy) – PSW (prasowy sprawozdawca wojenny)

Oddział Armia Krajowa – I Obwód „Radwan” (Śródmieście) – zgrupowanie „Chrobry II” – I batalion „Lecha Żelaznego” – 3. kompania

Szlak bojowy Śródmieście Północ

Numer jeniecki 101905

W październiku (wg innego źródła w listopadzie⁴⁸⁶) 1944 r. dostał się do niewoli niemieckiej i internowano go w Stalagu Murnau⁴⁸⁷ (oflagu VII A Murnau w Bawarii)⁴⁸⁸, gdzie dla współwięźniów wykładał historię⁴⁸⁹. Obóz dla polskich oficerów w Murnau am Staffelsee (Górna Bawaria) został wyzwolony przez jeden z oddziałów amerykańskiej 12. Dywizji Pancерnej gen. mjra Rodericka R. Allena, podporządkowanej 3. Armii gen. George’a Pattona⁴⁹⁰ 29 kwietnia 1945 r.⁴⁹¹ Przez kilka miesięcy T. Lewicki służył w oddziałach wartowniczych w amerykańskiej strefie okupacyjnej w Niemczech, a w 1946 r. przybył do Włoch i został żołnierzem II Korpusu⁴⁹². Tam, w Fermo, od lutego do października 1946 r.⁴⁹³ wykładał historię i literaturę polską w – otwartym wiosną 1946 r.⁴⁹⁴ – Gimnazjum i Liceum Mechanicznym II Korpusu Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie⁴⁹⁵. Następnie został żołnierzem Armii Brytyjskiej (oficjalnie od 1.02.1946 w 40 Training Battalion⁴⁹⁶ – Batalionie Szkoleniowym) i w październiku

⁴⁸⁶ K. Kościelniak, op. cit., s. 243.

⁴⁸⁷ AIPN, IPN Kr 010/402.

⁴⁸⁸ K.W. Olszowska, op. cit., s. 303–316.

⁴⁸⁹ Ibidem.

⁴⁹⁰ Oflag VII A Murnau, za: <http://oflag-vii-a-murnau.blogspot.com/2016/04/wyzwolenie-obozu-jenieckiego-w-murnau.html> [dostęp: 17.09.2022].

⁴⁹¹ Film z wyzwolenia: https://www.youtube.com/watch?time_continue=147&v=oXuXoVIn-WWk&feature=emb_logo [dostęp: 17.09.2022].

⁴⁹² K.W. Olszowska, op. cit., s. 303–316.

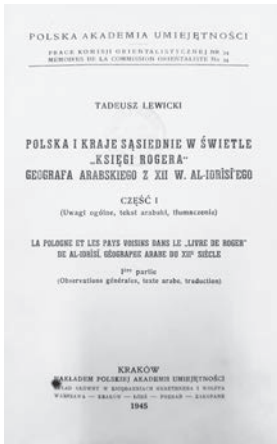
⁴⁹³ AIPN, IPN Kr 010/402.

⁴⁹⁴ K.W. Olszowska, op. cit., s. 303–316.

⁴⁹⁵ R. Kłosowicz, op. cit., s. 109.

⁴⁹⁶ AIPN, IPN Kr 010/402.

został ewakuowany do Wielkiej Brytanii⁴⁹⁷ (do Millom⁴⁹⁸ w Anglii)⁴⁹⁹. W międzyczasie w 1945 r. ukazała się w Polsce drukiem jego monografia *Polska i kraje sąsiednie w świetle „Księgi Rogera” geografą arabskiego z XII w. Al Idrisi’ego. Część 1*⁵⁰⁰.

Ilustracja 37. Źródło: zdjęcie autora

Jak pisał we wstępie, datowanym 15 sierpnia 1945 r., T. Kowalski:

Druk pracy, zreferowanej i przyjętej do druku na posiedzeniu Komisji Orientalistycznej z 9 grudnia 1938 był z chwilą wybuchu wojny już dość daleko posunięty. Kilka pierwszych arkuszy odbito na czysto, inne znajdowały się w korekcie. Ponieważ autor, przebywający we Lwowie, został odcięty od Krakowa linią demarkacyjną, niedopuszczającą komunikacji, a składowi w Drukarni Uniwersytetu Jagiellońskiego groziło zniszczenie przez Niemców, musiałem się zdecydować doprowadzić druk przynajmniej częściowo do końca, mimo nieobecności autora. W bardzo trudnych warunkach, nie mając pod ręką rękopisu (z wyjątkiem tekstu arabskiego), który odesłano autorowi wraz z pierwszą korektą, przeprowadziłem korektę arkuszy 7–9 tekstu polskiego, tudzież prawie całego tekstu arabskiego. Wzmozżona kontrola niemiecka w drukarni uniemożliwiła dalsze prowadzenie druku. Dopiero po wypędzeniu

⁴⁹⁷ A. Małecka, op. cit., s. 11.

⁴⁹⁸ AIPN, IPN Kr 010/402.

⁴⁹⁹ K.W. Olszowska, op. cit., s. 303–316.

⁵⁰⁰ T. Lewicki, *Polska i kraje sąsiednie w świetle „Księgi Rogera” geografą arabskiego z XII w. Al Idrisi’ego. Część 1*, PAU, Kraków 1945.

Niemców można było przystąpić do dalszej pracy, niestety znów bez udziału autora, którego kapitulacja Niemiec zastała w jednym z obozów jeńców, z którego do tej chwili jeszcze nie powrócił. Niechaj tych kilka szczegółów posłuży za usprawiedliwienie dla fragmentaryczności i innych usterek niniejszej publikacji. Została ona doprowadzona do końca wbrew splotowi najniepomyślniejszych warunków, jakie sobie można wyobrazić. O ile wiem dalsza część rękopisu autora ocalała szczęśliwie we Lwowie. Jest więc nadzieja, że już niezadługo będzie można przystąpić do druku drugiej, a zarazem ostatniej części niniejszej pracy, zawierającej toponimie mapy *Księgi Rogera*, jej podobiznę, komentarz toponomastyczny, indeksy, tudzież listę omyłek dla obu części⁵⁰¹.

Przebywający w Anglii T. Lewicki, mimo namowy pozostania w Albionie przez prof. Vladimira Minorsky'ego, wykładowcy-orientalisty z Cambridge (w czasie wojny tam działała London School of Oriental Languages), 9 czerwca 1947 r. wystąpił z Armii Brytyjskiej⁵⁰² i 1 listopada 1947 r.⁵⁰³ wrócił do kraju⁵⁰⁴, gdzie osiadł w Krakowie⁵⁰⁵, w wynajętym mu przez T. Kowalskiego jednym z pokoi jego willi⁵⁰⁶, i podjął pracę w Polskiej Akademii Umiejętności⁵⁰⁷ (której sekretarzem generalnym wówczas (1939–1948) był T. Kowalski⁵⁰⁸). Równocześnie od 1947 po 1949 r. był lektorem j. arabskiego (godziny zlecone) na UJ, w Seminarium Filologii Orientalnej. W tym samym roku T. Kowalski wyjechał do Turcji⁵⁰⁹ i z powodu jego nieobecności zajęcia orientalistyczne w Seminarium rozdzielono (uprzednio T. Kowalski prowadził je wszystkie osobiście): M. Lewicki nauczał j. starotureckiego, T. Lewicki – arabskiego, a M. Molé⁵¹⁰ – staroperskiego. Gościnnie, przez krótki czas, A. Zajączkowski prowadził zajęcia z elementów języka anatolijsko-tureckiego⁵¹¹. T. Lewicki kontynuował podjęte przed wojną badania

⁵⁰¹ Ibidem.

⁵⁰² AIPN, IPN Kr 010/402.

⁵⁰³ Ibidem.

⁵⁰⁴ K.W. Olszowska, op. cit., s. 303–316.

⁵⁰⁵ A. Małecka, op. cit., s. 11.

⁵⁰⁶ K.W. Olszowska, op. cit., s. 303–316.

⁵⁰⁷ AIPN, IPN Kr 010/402.

⁵⁰⁸ *Polska Akademia Umiejętności*, za: <http://pau.krakow.pl/index.php/pl/struktura/wydzialy-i-komisje/komisje-miedzywydzialowe/komisja-historii-nauki/10-struktura> [dostęp: 17.09.2022].

⁵⁰⁹ *Kronika KFO UJ...*, s. 191.

⁵¹⁰ Marijan Molé (1924 Ljubljana – 1963 Paryż), wybitny iranista. Szerzej patrz *Encyclopaedia Iranica*, za: <http://www.iranicaonline.org/articles/mole-marijan> [dostęp: 17.09.2022].

⁵¹¹ *Kronika KFO UJ...*, s. 191.

nad dziełem geograficznym al-Idrisi'ego⁵¹². Ciężko chory T. Kowalski, który nadal oficjalnie kierował Seminarium Filologii Orientalnej, zmarł 5 maja 1948 r. Na wniosek Rady Wydziału Humanistycznego UJ z 21 maja 1948 r. o powołanie T. Lewickiego na zastępcę profesora filologii orientalnej na katedrze „osieroconej przez śmierć prof. dra T. Kowalskiego”⁵¹³ Ministerstwo Oświaty wyraziło zgodę na zawarcie (tymczasowej)⁵¹⁴ umowy na okres r.a. 1948/49. Zaznaczono również, że umowę należy przesłać do Ministerstwa Oświaty do zatwierdzenia⁵¹⁵. Od września 1948 r. T. Lewicki był kontraktowym zastępcą profesora UJ⁵¹⁶. Jednocześnie od r.a. 1948/49 kierował Seminarium Filologii Orientalnej⁵¹⁷ (do 1976, we wszelkich jego organizacyjnych metamorfozach), mieszczącym się wówczas w lokalu na ul. Straszewskiego 27⁵¹⁸. Pozostawał też współpracownikiem Komisji Orientalistycznej PAU⁵¹⁹ i wykładowcą w Studium Języków i Zagadnień Wschodnich przy PISM w Warszawie (1948–1949)⁵²⁰. W tym okresie deklarował znajomość języków obcych: słabo – rosyjski, angielski i włoski, biegle zaś – francuski, niemiecki i arabski⁵²¹.

Do 1948 r. sytuacja w studium filologii orientalnej na UJ, kiedy obowiązywały dawne programy bez podziału na lata i bez ustalonej ściśle siatki godzin, była taka, że ówczesny kierownik katedry, prof. T. Kowalski, prowadził wykłady i ćwiczenia z zakresu wszystkich trzech języków Wschodu muzułmańskiego, tj. arabskiego, tureckiego i perskiego. Jego następcą, prof. T. Lewicki⁵²², przejął wszystkie wykłady wchodzące w zakres filologii arabskiej, co się tyczy filologii tureckiej i perskiej, wykłady ograniczono z konieczności do gramatyki opisowej i interpretacji tekstów, i spoczywają na barkach pomocniczych sił naukowych i prowadzącego wykłady

⁵¹² K.W. Olszowska, op. cit., s. 303–316.

⁵¹³ AUJ, WFlg 11 Zakład Turkologii 1956, Pismo Dziekana Wydziału Humanistycznego UJ prof. dra Z. Klemensiewicza do Min. Ośw. przez Rektora UJ dot. powołania dra T. Lewickiego na zastępcę profesora na katedrze filologii orientalnej, L.p. 792/48, 1.06.1948.

⁵¹⁴ *Kronika UJ za lata 1945/46–1955/56...*

⁵¹⁵ AUJ, WFlg 11 Zakład Turkologii 1956, Pismo Min. Ośw. RP do Rektora UJ, Nr-I Pers-13844/48, 28.10.1948.

⁵¹⁶ AIPN, IPN Kr 010/402.

⁵¹⁷ *Kronika UJ za lata 1945/46–1955/56...*, s. 33.

⁵¹⁸ *Skład osobowy UJ w Krakowie, r.a. 1948/49*, WUJ, Kraków 1949, s. 87.

⁵¹⁹ *Ibidem*, s. 30.

⁵²⁰ W. Zajączkowski, *Prof. dr Tadeusz Lewicki...*, s. 101.

⁵²¹ AIPN, IPN Kr 010/402.

⁵²² *Skład osobowy UJ w Krakowie, r.a. 1948/49...*, s. 30.

zlecone. [...] Szereg prac [...] wymaga rozbudowania orientalistyki krakowskiej w kierunku innych jeszcze, prócz arabskiej, filologii⁵²³.

W sierpniu 1949 r. T. Lewicki został zatrudniony etatowo na Uniwersytecie Jagiellońskim⁵²⁴, a 29 grudnia 1949 r. Rada Wydziału Humanistycznego UJ pisemnie przedłożyła Ministerstwu Oświaty do zatwierdzenia habilitację T. Lewickiego⁵²⁵, na co nie otrzymano odpowiedzi do 1951 r. T. Lewicki kontynuował pracę nad przygotowaniem do druku drugiej części *Polski i krajów sąsiednich w świetle „Księgi Rogera” geografę arabskiego z XII wieku Al-Idrisiego*⁵²⁶. Wówczas zamieszkiwał na ul. Gnieźnięńskiej 5⁵²⁷. 1 kwietnia 1949 r. został członkiem ZNP w Krakowie⁵²⁸, w tym samym roku wstąpił do TPPR Oddział w Krakowie⁵²⁹. W grudniu 1949 r.⁵³⁰ na podstawie opublikowanej w 1945 r. pierwszej części *Polski i krajów sąsiednich w świetle „Księgi Rogera” geografę arabskiego z XII wieku Al-Idrisiego*⁵³¹ habilitował się w zakresie orientalistyki (arabistyki)⁵³² na Uniwersytecie Jagiellońskim. W jego przewodzie habilitacyjnym – na zaproszenie Rady Wydziału Humanistycznego UJ – wziął udział prof. A. Zajączkowski⁵³³, pozostałymi recenzentami byli profesorowie z UJ: J. Kuryłowicz i A. Klawek⁵³⁴. Wykład habilitacyjny wygłosił na temat *Drogi handlowe łączące Polskę ze Wschodem w IX–XII wieku*⁵³⁵. W kolejnym roku akademickim – 1949/50 – T. Lewicki⁵³⁶

⁵²³ AUJ, WFlg 11 Zakład Turkologii 1956, Pismo do Min. Szk. Wyż. od dziekana Wydziału Filologicznego prof. dr W. Taszyckiego w sprawie utworzenia drugiej Katedry Filologii Orientalnej, nr ref. L:504/52, 21.03.1952, s. 1.

⁵²⁴ R. Kłosowicz, op. cit., s. 110.

⁵²⁵ AUJ, WHm 73 Katedra i Seminarium Filologii Orientalnej 1945–51, Pismo Dziekana Wydziału Humanistycznego UJ do Min. Szkół Wyższych i Nauki przez Senat Akademicki UJ, nr Lp. 347/51, 14.02.1951.

⁵²⁶ J. Hauziński, *Więcej niż jedno życie...*, s. 179.

⁵²⁷ AIPN, IPN Kr 010/402.

⁵²⁸ Ibidem.

⁵²⁹ Ibidem.

⁵³⁰ A. Pisowicz, *Stulecie krakowskiej orientalistyki...*, s. 19.

⁵³¹ T. Lewicki, *Polska i kraje sąsiednie...*

⁵³² W. Zajączkowski, *Prof. dr Tadeusz Lewicki...*, s. 101.

⁵³³ *Orientalistyka polska w okresie XX wieku...*, s. 204.

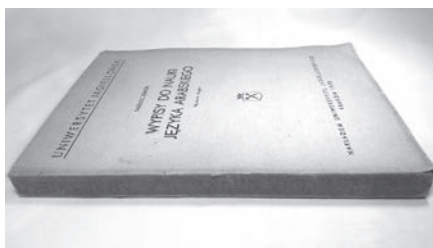
⁵³⁴ A. Pisowicz, *Stulecie krakowskiej orientalistyki...*, s. 19.

⁵³⁵ B. Michalak-Pikulska, *Arabistyka krakowska...*, s. 23.

⁵³⁶ AUJ, WHm 73 Katedra i Seminarium Filologii Orientalnej 1945–51, Pismo dr T. Lewickiego, zastępcy profesora Seminarium Filologii Orientalnej UJ do Dziekana Wydziału Humanistycznego UJ, przyjęte pod nr Lp. 464/49, 24.03.1949.

(nadal tymczasowo) kierował Seminarium Filologii Orientalnej UJ⁵³⁷. W październiku 1950 r. J. Kuryłowicz wystąpił z wnioskiem do Dziekana Wydziału Humanistycznego UJ o mianowanie T. Lewickiego profesorem nadzwyczajnym⁵³⁸. Do wniosku J. Kuryłowicz załączył jego życiorys oparty na tekście opracowanym przez T. Kowalskiego oraz opatrzył go zaktualizowanym wykazem publikacji, liczącym 14 pozycji z lat 1934–1945 i siedem powojennych, pozostających jeszcze w druku. W tym samym roku wyszedł drukiem skrypt autorstwa T. Lewickiego *Wypisy arabskie z słownikiem arabsko-polskim, przeznaczone dla studentów I i II roku*⁵³⁹ (wg innego źródła zostały dopiero złożone do druku w r.a. 1952/53⁵⁴⁰, zaś sam skrypt jest datowany 1954⁵⁴¹).

Ilustracja 38. T. Lewicki, *Wypisy do nauki języka arabskiego*, wyd. 2, 1973.

Źródło: zdjęcie autora

W r.a. 1950/51 Seminarium Filologii Orientalnej na Wydziale Humanistycznym UJ kierował – nadal tymczasowo – T. Lewicki⁵⁴², współpracownik Komisji Orientalistycznej PAU⁵⁴³. W latach 50. był on rozpracowywany przez Wydział III WUBP w Krakowie⁵⁴⁴, na polecenie Departamentu III zlecone 6 października 1952 r. i powtórnie 22 września 1953 r. Zajęła się nim Sekcja III tego Wydziału⁵⁴⁵. Według meldunku „[...] nie można ustalić jego poglądów politycznych, ponieważ nikt go nie zna, także

⁵³⁷ *Skład osobowy UJ w Krakowie. Rok akademicki 1949/50...*, s. 27.

⁵³⁸ AUJ, WHm 73 Katedra i Seminarium Filologii Orientalnej 1945–51, Pismo Prodziekana WH prof. dra Józefa Garbacika do prof. dra Jerzego Kuryłowicza, Lp. 2268/50, 15.12.1950.

⁵³⁹ *Kronika KFO UJ...*, s. 192.

⁵⁴⁰ AUJ, WFlg 14 Sprawozdania KFO 1952–53, Sprawozdanie z działalności KFO UJ za rok szkolny 1952/53, 26.06.1953.

⁵⁴¹ T. Lewicki, *Wypisy do nauki języka arabskiego...*

⁵⁴² *Skład osobowy UJ w Krakowie, r.a. 1950...*, s. 34.

⁵⁴³ *Ibidem*, s. 26.

⁵⁴⁴ AIPN, IPN Kr 010/402.

⁵⁴⁵ *Ibidem*.

sąsiedzi z innych kamienic”⁵⁴⁶. W następnym scharakteryzowano go tak: „Opinię ma pod względem moralnym nienaganną, do obecnego ustroju wrogiej działalności jawnie nie przejawia, lecz jest poglądów pravicowych. W życiu społeczno-politycznym udziału nie bierze. Jest bezpartyjny. Tryb życia prowadzi normalny, jest spokojnego charakteru, nałogów nie posiada, przebywa w towarzystwie profesorów UJ”⁵⁴⁷. Jeszcze inny konstataował: „W miejscu zamieszkania przez sąsiadów jest lubiany. [...] Często widziany jest w lokalach cukierniczych. Do partii nie należy. Politycznie nie udziela się. Sprawy marksizmu są dla niego obce. Z pracy zawodowej stara się wywiązywać należycie. Studenci go lubią, ponieważ jest dobrym fachowcem, jak również umie dobrze prowadzić wykłady. Jest wierzącym i do kościoła chodzi. Przebywa w otoczeniu inteligencji pracującej”⁵⁴⁸.

13 stycznia 1951 r. w dziekanacie Wydziału Humanistycznego UJ odbyło się zebranie Komisji, która jednogłośnie uchwaliła mianowanie T. Lewickiego profesorem nadzwyczajnym⁵⁴⁹. Komisja skierowała swoją decyzję na obrady Rady Wydziału, która odbyła się 14 lutego 1951 r. Rada Wydziału Humanistycznego UJ uchwaliła wniosek o wystąpienie do Ministerstwa Szkół Wyższych i Nauki o mianowanie T. Lewickiego profesorem nadzwyczajnym przy katedrze orientalistyki UJ. W tym samym piśmie Dziekanat zwracał uwagę, że habilitacja T. Lewickiego przedłożona Ministerstwu Oświaty pismem z 29 grudnia 1949 r. nie została jeszcze przez Ministerstwo zatwierdzona⁵⁵⁰. Rada Wydziału Humanistycznego UJ uchwaliła na posiedzeniu 18 maja 1951 r. przedłożenie prośby Ministerstwu Szkół Wyższych i Nauki o przedłużenie na r.a. 1951/52 kontraktu dla zastępcy profesora na katedrze filologii orientalnej dra T. Lewickiego⁵⁵¹. W lipcu tegoż roku Rektor UJ powołał go na zastępcę profesora na katedrze orientalistyki na r.a. 1951/52 pod warunkiem akceptacji tej prolongaty kontraktu przez Ministerstwo Szkół Wyższych i Nauki⁵⁵². W r.a. 1951/52 T. Lewicki kierował Seminarium Filologii Orientalnej⁵⁵³, był zastępcą Dziekana ds. dyscypliny

---

⁵⁴⁶ Ibidem.

⁵⁴⁷ Ibidem.

⁵⁴⁸ Ibidem.

⁵⁴⁹ AUJ, WHm 73 Katedra i Seminarium Filologii Orientalnej 1945–51, Protokół posiedzenia Komisji, Lp. 82/51, 13.01.1951.

⁵⁵⁰ Ibidem, Pismo Dziekana Wydziału Humanistycznego UJ do Min. Szkół Wyższych i Nauki przez Senat Akademicki UJ, nr Lp. 347/51, 14.02.1951.

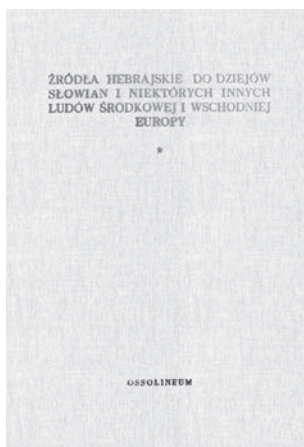
⁵⁵¹ Ibidem, Pismo Dziekana Wydziału Humanistycznego UJ do Min. Szkół Wyższych i Nauki, L.dz. 1151/51, 31.05.1951.

⁵⁵² Ibidem, Pismo Rektora UJ do doc. dr T. Lewickiego nr 5358/Kd/BA/51, 4.07.1951.

⁵⁵³ AUJ, WFlg 12 KFO UJ 1951.

studiów, wchodził w skład sądu dyscyplinarnego dla studentów UJ i został powołany przez Ministra Oświaty i Szkolnictwa Wyższego 15 marca 1952 r. na członka Komisji Dyscyplinarnej dla profesorów UJ. W ramach pracy społecznej pełnił funkcję sekretarza Komitetu Obrońców Pokoju na Wydziale Filologicznym UJ⁵⁵⁴. W maju 1952 r. Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego ustaliło dla Katedry Filologii Orientalnej kontraktowy etat naukowy na stanowisku służbowym zastępcy profesora na okres od 1 stycznia do 31 grudnia 1952 r. dla T. Lewickiego⁵⁵⁵. Z 1 września 1952 r. zaczął on pełnić funkcję samodzielnego pracownika nauki na czas nieokreślony, powołany na nią warunkowo pismem Rektora UJ⁵⁵⁶.

W r.a. 1952/53 T. Lewicki oddał do druku t. 1 *Źródeł arabskich do historii Słowiańszczyzny* i t. 2 rozprawy *Polska i kraje sąsiednie w świetle „Księgi Rogera” geografę arabskiego XII wieku al-Idrisiego*. Poza tym opublikował szereg artykułów w RO, „Slavia Antiqua”, „Przeglądzie Historycznym” i innych. Na ukończeniu był t. 2 *Źródeł hebrajskich do dziejów Europy Wschodniej*⁵⁵⁷.

Ilustracja 39. Źródło: zdjęcie autora

⁵⁵⁴ AUJ, WFlg 22, T. Lewicki 1951–52, Sprawozdanie Tadeusza Lewickiego z pedagogicznej i naukowej za rok 1951/52, 17.04.1952, s. 4 (paginacja ołówkiem).

⁵⁵⁵ AUJ, WFlg 20 Obsada UJ, Pismo Dziekana WF UJ do Zakładu Filologii Orientalnej UJ, L:943/52, 3.03.1952.

⁵⁵⁶ AUJ, WFlg 22, T. Lewicki 1951–52, Pismo Rektora UJ, nr ref. Ao80/Kd/Kg/52, 28.08.1952, za: Sprawozdanie Tadeusza Lewickiego z pedagogicznej i naukowej za rok 1951/52, 17.04.1952, s. 4 (paginacja ołówkiem).

⁵⁵⁷ AUJ, WFlg 14, Sprawozdania KFO 1952–53, Sprawozdanie z działalności KFO UJ za rok szkolny 1952/53, 26.06.1953.

Jego wychowankowie z katedry opracowywali pod jego kierownictwem skarby monet arabskich znalezione w Polsce: do druku złożono gotową już pracę *Skarb monet arabskich z Czechowa koło Lublina*⁵⁵⁸. Rada Wydziału Filologicznego UJ złożyła wniosek o przedłużenie z nim kontraktu na r.a 1952/53 na Katedrze Filologii Orientalnej⁵⁵⁹. Jednocześnie z pracą na UJ łączył on obowiązki naukowe w Instytucie Historii Kultury Materialnej PAN, gdzie działał w latach 1953–1968. W 1954 r. właśnie tam, w PAN, utworzył Zakład Numizmatyki w Instytucie Historii i Kultury Materialnej⁵⁶⁰ zatrudniający (przeciętnie) pięciu pracowników⁵⁶¹. Prowadzili tam badania numizmatyczne i źródłoznawcze m.in. Maria i Andrzej Czapkiewiczowie, Anna i Franciszek Kmiotowiczowie, Stanisława i Władysław Kubiakowie⁵⁶².

Ilustracja 40. Na zdjęciu (od lewej): A. Kmiotowicz i S. Kubiak. Autor: W. Tomaszkiwicz. Publikujemy dzięki życzliwości A. Kmiotowicz

T. Lewicki kierował Zakładem Numizmatyki IHKM PAN od 1954 r. do końca jego istnienia w strukturze PAN – do 1968 r.⁵⁶³ W 1954 r. Centralna Komisja Kwalifikacyjna uchwałą z 3 czerwca 1954 r. nadała tytuł profesora nadzwyczajnego doc. drowi hab. T. Lewickiemu z Zakładu Filologii Orientalnej UJ⁵⁶⁴ (mieszczącego się nadal w starej

⁵⁵⁸ Ibidem.

⁵⁵⁹ AUJ, WFlg 22, Obsada kadrowa UJ, Pismo Dziekana WF UJ, nr ref. L:897/52, 22.04.1952.

⁵⁶⁰ A. Pisowicz, *Stulecie krakowskiej orientalistyki...*, s. 20.

⁵⁶¹ *Orientalistyka polska w okresie XXlecia...*, s. 206.

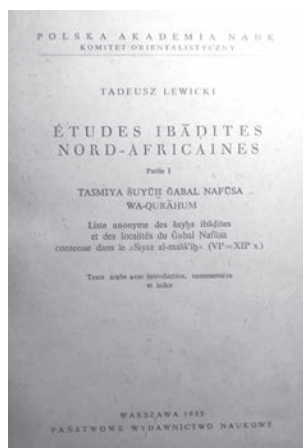
⁵⁶² A. Pisowicz, *Stulecie krakowskiej orientalistyki...*, s. 20.

⁵⁶³ W. Zajączkowski, *Prof. dr Tadeusz Lewicki...*, s. 101.

⁵⁶⁴ PO 1955, nr 4, s. 486.

lokalizacji, na III p.)⁵⁶⁵. W r.a. 1954/55 T. Lewicki miał za kolegów na Radzie Wydziału takich znanych uczonych, jak np. prof. K. Wyka, który był wówczas kierownikiem Zakładu Historii Literatury Polskiej w tym samym Wydziale⁵⁶⁶. KFO wywędrowała z ul. Straszewskiego 27 na ul. Sławkowską 32⁵⁶⁷.

W 1955 r. T. Lewicki wystąpił do Rady Wydziału Filologicznego z wnioskiem, w którym uzasadniał potrzebę powołania Zakładu Turkologii (w ramach Katedry Filologii Orientalnej UJ), m.in. potrzebą odciążenia swojej osoby, „która poświęca się głównie arabistyce i historii Wschodu”⁵⁶⁸. T. Lewicki był już uznanym w świecie autorytetem, autorem pionierskich w skali światowej prac – rezultatów jego badań nad ibadytami⁵⁶⁹, właśnie ukazała się jego książka *Études ibadites nord-africaines I*⁵⁷⁰.

Ilustracja 41. Źródło: zdjęcie autora

Opisywana rzecz dzieje się we wczesnych latach powojennych, gdy w Krakowie znalazło się wielu znakomitych ludzi nauki i kultury z Lwowa, Warszawy czy Wilna. Ludzie ci spotykali się w krakowskich kawiarniach, a jedną z nich był niewielki

⁵⁶⁵ AIPN, IPN Kr 010/402.

⁵⁶⁶ *UJ Skład osobowy w r.a. 1954/55*, s. 24.

⁵⁶⁷ *Ibidem*, s. 28.

⁵⁶⁸ AUJ, WFlg 11, Zakład Turkologii 1956.

⁵⁶⁹ A. Pisowicz, *Stulecie krakowskiej orientalistyki...*, s. 20.

⁵⁷⁰ T. Lewicki, *Études ibādites nord-africaines Partie I. Tasmiya Šuyūḥ Ġabal Nafūsa wa-qurāḥum. Liste anonyme des šayḥs ibādites et des localités du Ġabal Nafūsa contenue dans le «Siyar al-mašā'ih» (VIe = XIIe s.)*, texte arabe avec introduction, commentaire et index, PAN Komitet Orientalistyczny, Warszawa 1955.

lokalik przy ul. Sławkowskiej 26 o nazwie „Mokka”. Budynek, który przytulił tu najpierw barek, a potem kawiarenkę, pochodzi z XVII w. Z sieni wchodziło się do niewielkiej salki, na prawo znajdował się barek, było kilka stolików. Atmosfera tego miejsca była specyficzna i niepowtarzalna. Schodzili się tu, szczególnie w godzinach południowych, orientaliści z pobliskiej Katedry Filologii Orientalnej UJ, mieszczącej się na pierwszym piętrze pałacu Badenich, bezpośrednio nad kawiarnią „Literacką”. Katedra uzyskała tam lokum po zlikwidowanym wtedy Wydziale Teologii UJ. Duszą towarzystwa był prof. Tadeusz Lewicki, arabista, prezes Polskiego Towarzystwa Orientalistycznego, członek PAN-u, przemiły, elegancki, szarmancki pan i uroczy gawędziarz. Przy stoliku Profesora siadywał zaciekle tępiony przez PRL historyk UJ i wielki przyjaciel Węgrów – Waław Felczak, popularnie zwany „Wacusem”, słynny szef wojennych kurierów tatrzańskich. Spotkać tu również można było językoznawcę Zbyszka Gołęba, historyka sztuki Lecha Kalinowskiego i turkologa Włodzimierza Zajączkowskiego, następnie człowieka renesansu Romana Jackowa, prawnika, anglistę i historyka sztuki. Bywali tu [również] arabiści młodszego pokolenia [...]. Duszą stolika orientalistów był jednak prof. Tadeusz Lewicki. Opowiadał ciekawie i barwnie, potrafił w ferworze dyskusji wypić nie tylko kawę własną, ale i sąsiadów. Te drobne przejawy roztargnienia były niczym w porównaniu z wyczynem Profesora, kiedy to wybrał się porannym ekspresem do Warszawy w jednym bucie brązowym, a drugim czarnym. Pomyłkę zauważył dopiero po pracowitym dniu spędzonym w stolicy. Jak wspominał rozbawiony: Następnego dnia po wyjściu z hotelu wydawało mi się że wszyscy mijani ludzie patrzą na moje nogi. Naukowcowi przytrafiła się i inna zabawna przygoda – związana z „Mokką”. Wychodząc z kawiarni, nałożył płaszcz wiszący na wieszaku i dopiero po obcych kluczach w kieszeni zorientował się, że jest w cudzym palcie⁵⁷¹.

Od r.a. 1956/57 Katedra Filologii Orientalnej realizowała nowy program studiów, wprowadzany w życie w ciągu dwóch lat, w którym przewidziano istnienie specjalizacji bliskowschodniej – filologii arabskiej. W Katedrze Filologii Orientalnej UJ i Zakładzie Numizmatyki PAN pod kierownictwem T. Lewickiego trwały badania źródeł⁵⁷² (np. przygotowano do druku t. 2 *Źródła arabskich do dziejów Słowiańszczyzny*),

⁵⁷¹ B. Nielubowicz, *Kawiarnie wspomnień...*, s. 54–55.

⁵⁷² A. Czapkiewicz, op. cit., s. 17–21.

Ilustracja 42. Źródło: zdjęcie autora

a także przygotowano pierwszy przekład polski z języka arabskiego serii wybranych opowieści z *Księgi tysiąca i jednej nocy* oraz opracowano 600 haseł do *Encyklopedii PWN*.

Ilustracja 43. Źródło: zdjęcie autora

Od 1956 r. sukcesywnie zaczęły ukazywać się kolejne tomy *Źródeł arabskich do dziejów Słowiańszczyzny* (t. 1–4 wychodziły w 1956–1988)⁵⁷³. Pod koniec lat 50. swoje zainteresowania badawcze T. Lewicki zaczął kierować na Barberów, ich kulminacja

⁵⁷³ A. Pisowicz, *Stulecie krakowskiej orientalistyki...*, s. 20.

nastąpiła w latach 60.⁵⁷⁴ W 1956 r. podpisano w Warszawie ramowy program współpracy między École des hautes études en sciences sociales (EHESS) a PAN i Ministerstwem Szkolnictwa Wyższego na lata 1957–1965; w rezultacie na łamach różnych periodyków wydawanych przez francuską uczelnię i jej agendy ukazały się artykuły polskich badaczy, m.in. w latach 1958–1963 w „Cahiers d’Études Africaines” opublikowano cztery teksty (T. Lewickiego, S. Strelcyna i dwukrotnie Andrzeja Zajączkowskiego) i w „Cahiers du Monde Russe et Soviétique” – dwa artykuły (dwukrotnie T. Lewickiego)⁵⁷⁵. W 1957 r. powstała Komisja Orientalistyczna Oddziału w Krakowie PAN, której przewodniczącym był inicjator i sprawca jej utworzenia – T. Lewicki⁵⁷⁶.

W lipcu 1957 r. T. Lewicki wyjechał do Niemieckiej Republiki Federalnej, gdzie wziął udział w Międzynarodowym Kongresie Orientalistycznym w Monachium. Wygłosił odczyt o ibadytach⁵⁷⁷, potem spędził (łącznie) trzy miesiące we Francji, Wielkiej Brytanii i Włoszech, występując z prelekcjami: *Osteuropa im frühen Mittelalter in den arabischen Literatur* (Monachium, Hamburg, Kolonia), *Il commercio arabo con la Russia e con i paesi slavi d’Occidente nei sec. IX–XI* (Rzym, Neapol) i *Les Ibadites en Tunisie au moyen âge* (Biblioteka Polska w Rzymie), i prowadząc kwerendy i poszukiwania naukowe. W drodze powrotnej wstąpił do Pragi, gdzie wygłosił odczyt *Handel Europy Wschodniej z krajami Wschodu Muzułmańskiego*⁵⁷⁸. W r.a. 1957/58 krakowska orientalistyka liczyła 52 słuchaczy i mieściła się na ul. Sławkowskiej 32. Od 1958 do 1962 r. i potem od 1966 do 1980 r. T. Lewicki był prezesem, a potem prezesem honorowym Polskiego Towarzystwa Orientalistycznego⁵⁷⁹. Dzięki niemu też zaczęło się ukazywać – od 1959 r. – w Krakowie czasopismo naukowe „Folia Orientalia”. Przez wiele lat T. Lewicki był jego redaktorem naczelnym⁵⁸⁰. W drugiej połowie listopada i na początku grudnia 1959 r. T. Lewicki przebywał w Moskwie i Leningradzie jako gość Akademii Nauk ZSRR, gdzie wygłosił dwa wykłady⁵⁸¹; w owym czasie zamieszkiwał

⁵⁷⁴ B. Michalak-Pikulska, *Arabistyka krakowska...*, s. 27.

⁵⁷⁵ Archiwum EHESS, Zbiory Louisa Velaya (1958–1972), Polska 1958–1960, CPLV 71, Program studiów polskich w ramach regionalnych programów VI Sekcji EPHE, [1960], b.p., za: P. Pleskot, *Obecność polskich humanistów w środowisku „Annales” w okresie komunizmu*, [w:] *Szkola Letnia historii najnowszej 2007. Referaty*, t. 1, red. M. Bielak, Ł. Kamiński, IPN KŚZPNP, Warszawa 2008, s. 107.

⁵⁷⁶ A. Zaborski, *Tadeusz Lewicki (1906–1992)...*, s. 86.

⁵⁷⁷ *Kronika UJ za r.a. 1956/57...*, s. 113.

⁵⁷⁸ *Kronika UJ za rok 1957/58...*, s. 102.

⁵⁷⁹ *Nekrolog*, PO 1992, nr 1–4.

⁵⁸⁰ K.W. Olszowska, op. cit., s. 303–316.

⁵⁸¹ PO 1961.

już na ul. Warmijskiej 5. W tymże 1959 r. „zabezpieczono operacyjnie” T. Lewickiego podczas pobytu u niego Omeliana Pritsaka⁵⁸². Ten ostatni, zamieszkały w RFN, przyjeżdżał do Krakowa z wykładami na zaproszenie UJ⁵⁸³.

W Katedrze Filologii Orientalnej UJ za kierownictwa T. Lewickiego pojawiły się też języki wcześniej niereprezentowane w programie nauczania: m.in. język ormiański, którego nauczał lektor języka zachodnioormiańskiego ks. Kazimierz Roszke z gliwicznej parafii ormiańsko-katolickiej. Właśnie w latach 1959–1961 uczył się pod jego kierunkiem A. Pisowicz⁵⁸⁴, dzisiejszy profesor emeritus UJ, iranista. Oprócz założenia pisma „Folia Orientalia” T. Lewicki krótko po uruchomieniu tego periodyku rozpoczął wydawać serię *Prace Orientalistyczne*, do lutego 1984 r. był przewodniczącym jej Komitetu Redakcyjnego i zarazem redaktorem naczelnym⁵⁸⁵. Aktywnie też uczestniczył w pracach ściślejszej redakcji wydawnictwa *Encyklopedii Islamu*⁵⁸⁶. W ramach współpracy naukowej polsko-francuskiej na przełomie lat 1959/1960 T. Lewicki wygłosił wystąpienie w Paryżu, w École des hautes études en sciences sociales (EHESS), zatytułowane *Ekonomia społeczeństw słowiańskich w średniowieczu*⁵⁸⁷. 15 listopada 1960 r. został delegowany przez Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego na roczne studia do ZSRR, wraz z nim miała wyjechać jego żona, Anna Kowalska-Lewicka⁵⁸⁸ (brak dokumentalnego potwierdzenia tego pobytu i ew. jego długości).

T. Lewicki w latach 1960–1962 był prodziekanem Wydziału Filologicznego UJ⁵⁸⁹, a w roku 1961 Centralna Komisja Kwalifikacyjna uznała nadanie mu tytułu profesora zwyczajnego⁵⁹⁰. Jeszcze w 1962 r. kontrolowano jego korespondencję (nawet tę

⁵⁸² Pricak Omelan Josypowycz (Прицак Омелян Йосипович), 1919–2006, ukr. historyk i orientalista. Studiował orientalistykę w UJK (ok. 1936–1940). Od 1960 w USA (*Omeljan Pritsak. Faculty of Arts and Sciences – Memorial Minute*, „The Harvard Gazette”, 14.05.2009, za: <https://news.harvard.edu/gazette/story/2009/05/omeljan-pritsak/> [dostęp: 17.09.2022]).

⁵⁸³ AIPN, IPN Kr 010/402.

⁵⁸⁴ A. Pisowicz, *Stulecie krakowskiej orientalistyki...*, s. 11.

⁵⁸⁵ A. Zaborski, *Tadeusz Lewicki (1906–1992)...*, s. 86.

⁵⁸⁶ B. Michalak-Pikulska, *Arabistyka krakowska...*, s. 23.

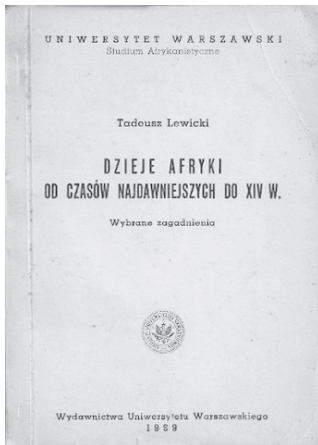
⁵⁸⁷ Archiwum EHESS, Zbiory Clemensa Hellra (1957–1972), CPCH 37, Program współpracy naukowej między VI Sekcją EPHE, Polską Akademią Nauk i Ministerstwem Szk. Wyż. w ramach programu wymiany i współpracy kulturalno-naukowej między Francją a Polską w latach 1957–1965, [1966 ?], b.p., oraz Archiwum EHESS, Zbiory Louisa Velaya (1958–1972), Polska 1958–1960, CPLV 71, Program studiów polskich w ramach regionalnych programów VI Sekcji EPHE, [1960], b.p., za: P. Pleskot, *Obecność polskich humanistów...*, s. 115.

⁵⁸⁸ AIPN, IPN Kr 010/402.

⁵⁸⁹ *UJ Skład osobowy uczelni za rok 1960...*, s. 48.

⁵⁹⁰ W. Zajączkowski, *Z dziejów orientalistyki...*, s. 380.

adresowaną do jego chaty w Kościelisku)⁵⁹¹. W latach 1962–1963 prof. T. Lewicki prowadził ze studentami zajęcia z gramatyki porównawczej dialektów arabskich, historii Afryki, seminarium arabistycznego i wprowadzenia do lektury arabskich dzieł literackich⁵⁹². W 1962 r. T. Lewicki był profesorem zwyczajnym i kierownikiem Katedry Filologii Orientalnej UJ, współpracownikiem Komisji Orientalistycznej PAU, członkiem i wiceprzewodniczącym Komitetu Orientalistycznego oraz przewodniczącym Rady Naukowej Instytutu Historii Kultury Materialnej PAN, przewodniczącym Komisji Orientalistycznej PAN w Krakowie, wiceprzewodniczącym PTO oraz prodziekanem Wydziału Filologicznego⁵⁹³. Od 1963 r. przez prawie 10 lat wykładał dodatkowo w Studium Afrykanistycznym UW⁵⁹⁴.

Ilustracja 44. Źródło: zdjęcie autora

W latach 1963–1965 przewodniczył Komitetowi Orientalistycznemu PAN (później jeszcze w 1970–1983, zaś w 1984–1992 był jego przewodniczącym honorowym)⁵⁹⁵.

W 1965 r. został zaproszony na Międzynarodowy Kongres Historii Afryki (International Congress of African History) zorganizowany przez University College w Dar

⁵⁹¹ AIPN, IPN Kr 010/402.

⁵⁹² AUJ, WFlg 14 KFO UJ, Obciążenia dydaktyczne pracowników w r. szkol. 1962/63.

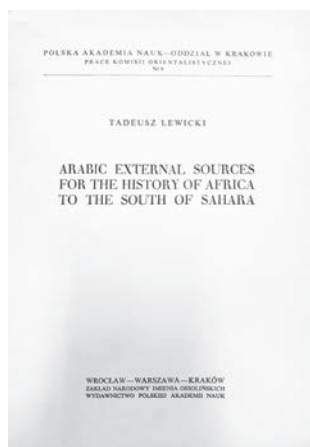
⁵⁹³ *Skład osobowy władz akademickich, senatu Uniwersytetu Jagiellońskiego i komisji senackich w r.a. 1962/63*, WUJ, Kraków 1962, s. 56.

⁵⁹⁴ W. Zajęczkowski, *Prof. dr Tadeusz Lewicki...*, s. 101, oraz *Skład osobowy i spis wykładów Uniwersytet Warszawski w r.a. 1967/1968...*, s. 119.

⁵⁹⁵ K.W. Olszowska, op. cit., s. 303–316.

es-Salaam, we współpracy z rządem Zjednoczonej Republiki Tanzanii i przy wsparciu UNESCO. Kongres otworzył prezydent Tanzanii Julius Nyerere. Wzięło w nim udział – od 26 września do 2 października 1965 r. – ponad 140 delegatów z całego świata; T. Lewicki wygłosił referat zatytułowany *Arabic Sources for the History of Africa to the South of Sahara*⁵⁹⁶. Od 1966 do 1980 r. T. Lewicki ponownie pełnił funkcję prezesa PTO⁵⁹⁷. W 1968 r. Zakład Numizmatyki przy IHKM PAN zmienił swoją przynależność: stał się częścią UJ i rozpoczął swoją działalność w strukturze orientalistyki KFO⁵⁹⁸. Trzy lata później został przemianowany na Pracownię Źródeł Orientalnych i Numizmatyki przy Instytucie Filologii Orientalnej UJ⁵⁹⁹.

W 1969 r. ukazały się T. Lewickiego *Źródła zewnętrzne do historii Afryki na południe od Sahary* (Kraków 1969), publikacja, której wariant angielskojęzyczny⁶⁰⁰ został uznany za jeden z fundamentalnych tekstów afrykanistyki.

Ilustracja 45. Źródło: zdjęcie autora

W tym samym 1969 r. ukazał się skrypt jego autorstwa *Dzieje Afryki od czasów najdawniejszych do XVI w.*⁶⁰¹ adresowany do afrykanistów – słuchaczy Studium

⁵⁹⁶ R. Kłosowicz, op. cit., s. 112.

⁵⁹⁷ K. Kościelniak, op. cit., s. 244.

⁵⁹⁸ A. Zaborski, *Tadeusz Lewicki (1906–1992...)*, s. 86.

⁵⁹⁹ K.W. Olszowska, op. cit., s. 303–316.

⁶⁰⁰ *Arabic external sources for the history of Africa to the South of Sahara*, London 1974, za: B. Michalak-Pikulska, *Arabistyka krakowska...*, s. 27.

⁶⁰¹ T. Lewicki, *Dzieje Afryki od czasów najdawniejszych do XIV wieku*, Studium Afrykanistyczne UW/WUW, Warszawa 1969. Skrypt zaopatrzonej w bibliografię i mapy.

Afrykanistycznego UW. 1 maja 1970 r. powołany został na kolejną kadencję (do 30.09.1974) pełnienia funkcji kierownika Katedry Filologii Orientalnej UJ⁶⁰². W latach 70. T. Lewicki otrzymał w ambasadzie Francji w Warszawie Legię Honorową⁶⁰³. W 1971 r. obchodził 65-lecie urodzin i z tej okazji ukazał się w PO jego biogram⁶⁰⁴, w którym autor przedstawił m.in. aktualny na owe czasy stan bibliografii jubilata (opublikowanej w FO 1971, t. 11) – liczyła 366 pozycji⁶⁰⁵. W wyborach nowych członków PAN w 1971 r. rozpatrywano kandydaturę T. Lewickiego, ale...

Wydział Nauki i Oświaty Warszawa, dnia 19 kwietnia 1971 r.

KC PZPR

Notatka w sprawie wyborów nowych członków Polskiej Akademii Nauk w 1971 r.

1. W roku bieżącym wybory nowych członków PAN odbywają się po raz pierwszy w oparciu o nowy regulamin. Uprawnił on do zgłaszania kandydatur nie tylko członków Akademii, lecz również rady naukowe (wydziałowe) posiadające prawo nadawania stopnia doktora habilitowanego. Ponadto zgodnie ze zmienionym regulaminem wydziały Akademii nie **wybierają**, lecz **opiniują** kandydatów. Natomiast decyzję w sprawie przedstawienia kandydata Zgromadzeniu Ogólnemu PAN podejmuje Prezydium Akademii, przy czym

nie jest ono skrępowane opinią wydziału.

2. Na posiedzeniu w dniu 1 grudnia 1970 r. Prezydium PAN postanowiło przeprowadzić wybory w maju 1971 r. Liczba nowo wybranych członków Akademii nie może przekroczyć 30 osób, przy czym wstępny podział miejsc dla poszczególnych wydziałów przedstawia się następująco: nauki społeczne: 8 miejsc [...].

Należy ponownie podkreślić, że Prezydium PAN może przedstawić Zgromadzeniu Ogólnemu kandydatów, którzy nie uzyskali pozytywnej opinii wydziału PAN, jak również może nie przedstawić kandydata, który opinię taką uzyskał. [...]

5. Wydział Nauki i Oświaty KC PZPR zwrócił się do komitetów wojewódzkich PZPR z prośbą o zaopiniowanie postawy politycznej i moralno-etycznej kandydatów. [...]

6. Po konsultacji z komitetami wojewódzkimi PZPR, aktywnym partyjnym PAN oraz po dyskusji na posiedzeniu zespołu Komisji Nauki KC (w skład którego wchodzi

⁶⁰² AUJ, WFlg 11 Struktura WF UJ 1970–76, Pismo Rektora UJ do Dziekana Wydziału Filologicznego UJ, nr ref. K24a/959/69/70, 27.04.1970.

⁶⁰³ J. Hauziński, *Więcej niż jedno życie...*, s. 179.

⁶⁰⁴ PO 1971, nr 1, s. 101–102.

⁶⁰⁵ W. Zajączkowski, *Prof. dr Tadeusz Lewicki...*, s. 101.

wszyscy partyjni członkowie kierownictwa PAN) Wydział Nauki i Oświaty KC przedstawia następującą propozycję: [...] **Wydział Nauk Społecznych** – przyznać 8 miejsc oraz: a) Zalecić członkom partii w PAN poparcie kandydatów: Alojzego Melicha, Władysława Markiewicza i Jerzego Topolskiego. Pierwszy z tych kandydatów uzyskał na wydziale bezwzględną większość głosów, pozostali uzyskali nieco mniej głosów od swoich kandydatów, przy czym na wynik głosowania miały wpływ względy polityczne.

Wg opinii wielu przedstawicieli środowiska naukowego, prof. Władysław Markiewicz i prof. Jerzy Topolski posiadają wybitny dorobek naukowy. Wprowadzenie ich do składu Akademii znacznie rozszerzyłoby możliwości naszego oddziaływania w sferze nauk społecznych, a także ułatwiłoby rozwiązanie sprawy kierownictwa Wydziału Nauk Społecznych PAN. Zalecić ponadto poparcie kandydatury prof. Ludwika Zabrockiego oraz prof. Witolda Czachórskiego. b) Nie zgłaszać zastrzeżeń w sprawie wyboru Stefani Skwarczyńskiej i Aleksandra Gieysztor, a także Stefana Nowakowskiego, jeżeli ułatwiłoby to wprowadzenie do PAN tow. Władysława Markiewicza⁶⁰⁶.

Rok 1972 stał się przełomowy dla orientalistyki na UJ: wówczas 1 czerwca Katedra Filologii Orientalnej UJ, której kierownikiem był prof. T. Lewicki, przekształcona została w Instytut Filologii Orientalnej UJ (1972–2011)⁶⁰⁷, a dotychczasowy jej kierownik został Dyrektorem⁶⁰⁸ nowej placówki, instytucji o szerokim zakresie badawczym i rozbudowanym programie studiów. Zakres badań filologicznych, kulturoznawczych i krajoznawczych obejmował regiony Dalekiego Wschodu, Azji Środkowej, subkontynent indyjski, Bliski Wschód, Lewant, Afrykę Północną i Czarną Afrykę. W Instytucie powstały Zakłady Arabistyki, Iranistyki oraz Turkologii, przyłączono do niego – trochę później – Pracownię Źródeł Orientalnych i Numizmatyki⁶⁰⁹. Obok funkcji dyrektora IFO T. Lewicki równocześnie pełnił funkcję kierownika Zakładu Arabistyki⁶¹⁰ (aż do

⁶⁰⁶ *Spełnana Akademia. Polska Akademia Nauk w dokumentach władz PRL. Materiały partyjne (1950–1986)*, t. 2, wybór, wstęp i oprac. P. Pleskot, T.P. Rutkowski, IPN, Warszawa 2012, s. 443–445.

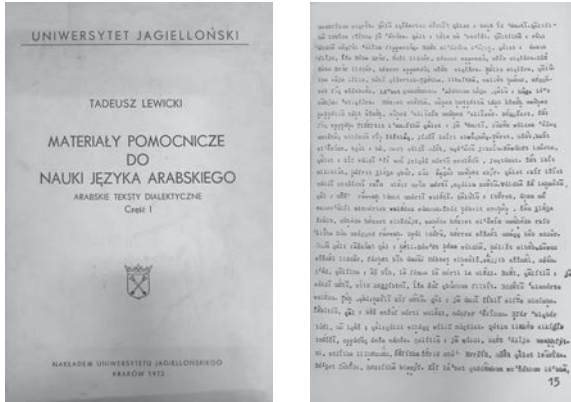
⁶⁰⁷ Jednostka 1.04.2011 zmieniła nazwę na Instytut Orientalistyki. Zob. http://www.bip.uj.edu.pl/documents/1384597/2379271/zarz_36_2011.pdf [dostęp: 17.09.2022].

⁶⁰⁸ AUJ, WFlg 11 Struktura WF UJ 1970–76, Pismo Dziekana WF UJ do Rektora UJ, nr ref. KrII4a/89/71/72, 29.04.1972.

⁶⁰⁹ A. Pisowicz, *Stulecie krakowskiej orientalistyki...*, s. 10–11.

⁶¹⁰ AUJ, WFlg 11 Struktura WF UJ 1970–76, Pismo Dziekana WF UJ do Rektora UJ, nr ref. KrII4a/89/71/72, 29.04.1972.

przejścia na emeryturę w 1976)⁶¹¹. W tym roku wyszły drukiem T. Lewickiego *Wypisy tekstów dialektalnych*⁶¹², skrypt do nauki dialektów⁶¹³.

Ilustracje 46–47. Źródło: zdjęcia autora

Sytuacja Pracowni Źródeł Orientalnych i Numizmatyki przyłączonej do IFO pozostawała nadal niejasna, na pismo Rektora UJ skierowane do Dziekana Wydziału Filologicznego UJ z prośbą o wytypowanie kandydatury kierownika nowopowstałej Pracowni Źródeł Orientalnych i Numizmatyki w IFO⁶¹⁴ dziekan odpowiedział, że – jego zdaniem – nie należy powoływać kierownika Pracowni, tylko oddać ją w opiekę T. Lewickiemu, bo na cztery osoby jej obsady aż trzy są tylko magistrami, a jedyny doktor – Stanisława Kubiak – jest historykiem, a nie orientalistą⁶¹⁵. W następnym roku T. Lewicki wziął roczny urlop naukowy (od 1.10.1973 do 30.10.1974)⁶¹⁶. W 1973 r. przeprowadzono kolejne wybory członków PAN, w których rozpatrywano ponownie kandydaturę T. Lewickiego.

⁶¹¹ K.W. Olszowska, op. cit., s. 303–316.

⁶¹² T. Lewicki, *Materiały pomocnicze do nauki języka arabskiego. Arabskie teksty dialektalne*, cz. 1, WUJ, Kraków 1972.

⁶¹³ A. Czapkiewicz, op. cit., s. 17–21.

⁶¹⁴ AUJ, WFlg 11 Struktura WF UJ 1970–76, Pismo Rektora UJ do Dziekana WF UJ, nr ref. K24/166/72/73, 5.01.1973.

⁶¹⁵ Ibidem, Pismo, nr ref. RWII/26/27/72/73, 23.01.1973.

⁶¹⁶ Ibidem, Pismo Rektora UJ, nr ref. K24a/879/72/73, 21.11.1973.

1973 listopad 8, Warszawa, pismo Jana Rychlewskiego, zastępcy kierownika Wydziału Nauki i Oświaty KC PZPR do Franciszka Szlachcica, sekretarza KC, z wynikami wyborów do Wydziału I PAN.

„Wydział Nauki i Oświaty KC
Warszawa 8 listopada 1973
Towarzysz Franciszek Szlachcic
Członek Biura Politycznego
Sekretarz Komitetu Centralnego
w miejscu

Przedkładam wstępną informację o wynikach wyborów w Wydziale Nauk Społecznych Polskiej Akademii Nauk, odbytych w dniu dzisiejszym.

J[an] Rychlewski

Wyniki wyborów do Polskiej Akademii Nauk w Wydziale Nauk Społecznych

1. Na członków korespondentów: [...]

Literatura (1 miejsce)

H. Barycz – 28 na 37 głosujących

T. Lewicki – 24 na 37 głosujących

M. Klimowicz – 24 na 37 głosujących⁶¹⁷

Żaden z kandydatów tak z zakresu językoznawstwa, jak i politologii, nie uzyskał pozytywnej opinii Wydziału Nauk Społecznych PAN.

[...] w zakresie językoznawstwa na 34 głosujących największą liczbę głosów uzyskał Tadeusz Lewicki, 15 tak, 9 nie, 9 wstrzymujących się; Karol Dejna – 9 tak, 11 nie, 1 wstrzymujący się. [...]

Wydział Nauki i Oświaty KC postuluje w tej sytuacji nie rekomendować kandydatów do wyboru na członków korespondentów PAN w zakresie językoznawstwa i politologii, a rozważyć możliwość przeprowadzenia w tych dyscyplinach ponownego opiniowania jesienią br⁶¹⁸.

⁶¹⁷ AAN, PZPR, LVIII/446, za: *Spętana Akademia...*, s. 514.

⁶¹⁸ 1973 listopad 8, Warszawa, pismo Jana Rychlewskiego, zastępcy kierownika Wydziału Nauki i Ośw. KC PZPR do Franciszka Szlachcica, sekretarza KC, z wynikami wyborów do Wydziału I PAN, [w:] *Spętana Akademia...*, s. 652.

W 1974 r. wyszła w Londynie drukiem praca T. Lewickiego *West African Food in the Middle Ages according to Arabic Sources*⁶¹⁹, a w kraju ukazały się tomy pełnego wydania przekładu *Księgi tysiąca i jednej nocy* (oficjalnie datowane 1973)⁶²⁰. W listopadzie tegoż roku T. Lewicki wyjechał na konferencję orientalistów krajów socjalistycznych do Moskwy, gdzie wystąpił z referatem naukowym⁶²¹. W następnym roku przedłużono mu o rok kadencję funkcji dyrektora IFO, ponieważ w 1976 r. osiągał wiek emerytalny⁶²². Po przejściu prof. T. Lewickiego na emeryturę w 1976 r.⁶²³ kierownikiem Zakładu Arabistyki oraz Dyrektorem Instytutu Filologii Orientalnej został (aż do swojej nagłej śmierci w 1990) doc. dr hab. Andrzej Czapkiewicz⁶²⁴.

Notatka nr 53.

1976 sierpień 18, Kraków – Notatka dotycząca prof. Tadeusza Lewickiego, tajne.

Notatka

dot[ycząca] Tadeusza Lewickiego, s[yna] Tadeusza, ur. 29 I 1906 we Lwowie, narod[owość] i oby[w]at[elstwo] polskie, pochodzenie społeczne – inteligenckie, bezpartyjny, profesor zwyczajny, zatrudniony na stanowisku Dyrektora Instytutu Filologii Orientalnej UJ, zam. Kraków, ul. Warmińska [w oryginale: Warmijska] 5.

Ww. jest specjalistą w zakresie orientalistyki (filologia arabska). Ogłosił szereg prac z dziedziny źródeł orientalnych (arabskich i hebrajskich) do historii Słowiańszczyzny. Brał udział w pracach zespołowych nad badaniem najstarszych dziejów Polski i sąsiednich krajów słowiańskich. Podczas okupacji przebywał we Lwowie do 1942 r., a następnie poszukiwany przez gestapo ucieka do Warszawy, gdzie wstępuje do organizacji ZWZ, a następnie do Armii Krajowej, biorąc czynny udział w walkach oddziałów na terenie Zamojszczyzny. W czasie powstania warszawskiego bierze czynny udział, walcząc jako żołnierz liniowy załogi poczty dworcowej [właściwie Dworca Poczтового przy ulicy Żelaznej 21]. Po upadku powstania dostaje się do niewoli, przebywa w oflagu „Murnau”. Po wyzwoleniu wyjeżdża do Włoch,

⁶¹⁹ T. Lewicki, [with the assistance of] M. Johnson, *West African Food in the Middle Ages according to Arabic Sources*, Cambridge University Press, London 1974.

⁶²⁰ *Księga tysiąca i jednej nocy*, t. 1–9, PIW, Warszawa 1974–1976.

⁶²¹ AUJ, Wfiłg 14 Sprawozdania IFO UJ 1974–75, Sprawozdanie Dyrektora IFO UJ prof. Dr T. Lewickiego z działalności IFO UJ w r.a. 1974/75.

⁶²² AUJ, Wfiłg 11 Struktura WF UJ 1970–76, Pismo Dziekana WF UJ do Rektora UJ, nr ref. RW.II/4a/387/74/75, 17.09.1975.

⁶²³ A. Małecka, op. cit.

⁶²⁴ K. Maciuszak, *Z historii orientalistyki...*, s. 139.

pracując jako wykładowca w Gimnazjum II Korpusu, następnie wraz z jednostkami II Korpusu udaje się do Anglii. W październiku 1947 r. wrócił do Polski – zweryfikowany ppor. AK. Posiada następujące odznaczenia: Złoty Krzyż Zasługi, Krzyż Kawalerski [Orderu Odrodzenia Polski] I stopnia, Medal X-lecia [PRL], Medal XXX-lecia [PRL]. Z uwagi na przynależność ww. do ZWZ i działalność w delegaturze rządu londyńskiego oraz posiadane kontakty w przeszłości była prowadzona sprawa ewidencji operacyjnej. Materiały te znajdują się w Wydz[iale] „C” KM MO Kraków nr 415/II. Obecnie Tadeusz Lewicki nie prowadzi działalności politycznej. Jest pozytywnie ustosunkowany do obecnej rzeczywistości. Nie wnosimy zastrzeżeń [do] przyjęcia ww. w poczet członków PAN.

ppor. Jan Bałucki⁶²⁵.

Chociaż od 1976 r. T. Lewicki oficjalnie był emerytem, wcale nie wpłynęło to na jego dalszą aktywność naukową (od tego roku do jego śmierci w 1992 ukazało się 70 jego publikacji).

Ilustracja 48. Źródło: zdjęcie autora

Podejmował nawet wyprawy naukowe, na uczelni prowadził wykłady i konsultacje dla seminarzystów w zakresie prac magisterskich i doktorskich⁶²⁶.

⁶²⁵ AIPN, IPN 01419/203, mf. 2187/4-6, ibidem 0236/160, k. 192–193, mps, [w:] *Spętana Akademia...*, s. 189.

⁶²⁶ K.W. Olszowska, op. cit., s. 303–316.

Walka KC PZPR o partyjną kontrolę PAN trwała.

Nr 216

1979 kwiecień 3, Warszawa – Notatka Wydziału Nauki i Oświaty KC PZPR z przebiegu opiniowania kandydatów na członków korespondentów PAN przez wydziały PAN Wydział Nauki i Oświaty Warszawa, dnia 3 kwietnia 1979 r.

KC PZPR

Notatka

z przebiegu opiniowania kandydatów na członków korespondentów PAN przez wydziały PAN. W maju br. Zgromadzenie Ogólne PAN przeprowadzi wybory uzupełniające członków korespondentów w 17 dyscyplinach i grupach dyscyplin naukowych. Na 23 miejsca zgłoszono 113 kandydatów. Pierwszy etap tych wyborów – opiniowanie kandydatów przez odnośne wydziały PAN – został zakończony 30 marca br. Posiedzenia wydziałów PAN poprzedzane były zebraniem grup partyjnych, na których omówiono kandydatury i ustalono partyjne preferencje.

Decyzją Prezydium PAN w naukach społecznych wybory odbywają się w trzech dyscyplinach naukowych: historia – 3 miejsca, językoznawstwo i politologia po 1 miejscu.

[...]

Żaden z kandydatów tak z zakresu językoznawstwa, jak i politologii nie uzyskał pozytywnej opinii Wydziału Nauk Społecznych PAN. a) W zakresie językoznawstwa na 34 głosujących największą ilość głosów uzyskali: Tadeusz Lewicki – 15 tak, 9 nie, 9 wstrzymujących się; Karol Dejna – 9 tak, 11 nie, 1 wstrzymujących się. [...]

Wydział Nauki i Oświaty KC postuluje w tej sytuacji nie rekomendować kandydatów do wyboru na członków korespondentów PAN w zakresie językoznawstwa i politologii, a rozważyć możliwość przeprowadzenia w tych dyscyplinach ponownego opiniowania jesienią br.⁶²⁷

W 1984 r. T. Lewicki wyruszył w podróż do M'zab⁶²⁸, była to jego ostatnia ekspedycja naukowa. Dwa lata później, 20 lutego 1986 r., uchwałą Senatu Uniwersytetu Wrocławskiego nadano mu tytuł doktora honoris causa tej uczelni, a 23 kwietnia tegoż roku

⁶²⁷ *Spętana Akademia...*, s. 651–652.

⁶²⁸ J. Bubka, B. Ostafin, *Tadeusz Lewicki (1906–92)*, [w:] *Studia Orientalia Thaddaeo Lewicki Oblata...*, s. 168.

odbyła się uroczysta promocja, na której promotorem profesora była pani prof. Hanna Wałkowska⁶²⁹. 16 listopada 1989 r. T. Lewicki został czynnym członkiem PAU⁶³⁰.

21 listopada 1992 r. T. Lewicki zmarł w Krakowie w wieku 86 lat⁶³¹. Spoczął na Cmentarzu Rakowickim w grobie rodziny Kowalskich, w kwaterze U, północny zachód⁶³².

Tadeusz Lewicki był profesorem zwyczajnym nauk humanistycznych, drem hab. i ostatnie lata życia przepracował na UJ w Krakowie⁶³³. Był wieloletnim Dyrektorem IFO⁶³⁴, kierownikiem Zakładu Arabistyki UJ i organizatorem źródłoznawczych badań numizmatycznych i arabistycznych w Polsce Ludowej⁶³⁵. Jego specjalności naukowe to afrykanistyka, arabistyka i historia kultury materialnej w obrębie (wg klasyfikacji KBN) nauk filologicznych. W swoich badaniach historycznych posługiwał się klasyczną pozytywistyczną metodą historyczną połączoną z metodą filologiczną⁶³⁶, którym był rygorystycznie wierny. Arabista, islamista, historyk średniowiecza i pionier afrykanistyki⁶³⁷, naukowiec rangi światowej. Jego zainteresowania naukowe oscylowały wokół trzech grup zagadnień: ibadytów, średniowiecznej historii Afryki i wczesnych dziejów krajów słowiańskich (na podstawie źródeł zewnętrznych)⁶³⁸. Nie ograniczał się jednak do tych – najważniejszych – nurtów; zajmował się również filologią arabską (w tym dialektologią), historią polityczną (gł. Maghrebu), geografiami historyczną i historią kultury materialnej Europy Środkowej i Wschodniej (przede wszystkim w Średniowieczu), islamem (głównie doktryną ibadytów), dziejami ibadytów, źródłoznawstwem oraz krajami i ludami Czarnej Afryki⁶³⁹. Jego zainteresowania afrykanistyczne rozpoczęły się od badań regionu Maghrebu, potem objęły terytoria na południe od Sahary i Czarną Afrykę. Był wybitnym znawcą średniowiecznej historii Sudanu Zachodniego⁶⁴⁰. W uznaniu jego zasług redakcja wielotomowej *Historii Afryki*

⁶²⁹ Muzeum Uniwersytetu Wrocławskiego, za: <http://mbd.muzeum.uni.wroc.pl/dzieje-uniwersytetu/doktorzy-honoris-causa/tadeusz-lewicki> [dostęp: 17.09.2022].

⁶³⁰ *Poczet członków Akademii Umiejętności...*, s. 73.

⁶³¹ *Nekrolog*, PO 1992, nr 1–4.

⁶³² *Pro memoria. Profesorowie Uniwersytetu Jagiellońskiego...*, s. 140.

⁶³³ *Nekrolog*, PO 1992, nr 1–4.

⁶³⁴ *Ibidem*.

⁶³⁵ W. Zajączkowski, *Prof. dr Tadeusz Lewicki...*, s. 102.

⁶³⁶ A. Zaborski, *Tadeusz Lewicki (1906–1992)...*, s. 87.

⁶³⁷ R. Kłosowicz, op. cit., s. 105.

⁶³⁸ K.W. Olszowska, op. cit., s. 303–316.

⁶³⁹ W. Zajączkowski, *Prof. dr Tadeusz Lewicki...*, s. 101.

⁶⁴⁰ R. Kłosowicz, op. cit., s. 111.

(*Histoire générale de l'Afrique*), wydanej przez UNESCO, powierzyła mu napisanie rozdziału⁶⁴¹ w tym pomnikowym dziele⁶⁴². A. Zaborski, pisząc szkic biograficzny T. Lewickiego, określił go następująco: „najwybitniejszy znawca źródeł arabskich do dziejów Słowiańszczyzny”⁶⁴³, „wybitny znawca Afryki średniowiecznej”⁶⁴⁴ i „znakomity specjalista w historii muzułmańskiej sekty ibadytów”⁶⁴⁵. Erudyta i ekspert w dziedzinie historii i kultury krajów arabskich i afrykańskich, był równocześnie świetnym dydaktykiem i wspaniałym narratorem⁶⁴⁶: jego wykłady były niezapomnianymi przeżyciami dla studentów i dzięki jego kunsztowi pozostawały w pamięci na wiele dziesięcioleci. Były barwne, pasjonujące, przypominające narrację filmową: filmu przygodowego. Był recenzentem licznych rozpraw doktorskich, m.in. E. Górskiej, A. Dziubińskiego (*Maroko w pierwszym okresie panowania szarifów saadyjskich, przemiany gospodarczo-polityczne (1510–78)*, 25.10.1969)⁶⁴⁷, E. Reklajtis⁶⁴⁸ czy K. Skarżyńskiej-Bocheńskiej⁶⁴⁹.

T. Lewicki eksplorował naukowo wiele państw afrykańskich (m.in. Algierię – trzykrotnie; Kamerun; Mauretanię – dwukrotnie, 1967 i 1968⁶⁵⁰; Senegal – dwukrotnie, 1967 i 1968⁶⁵¹; Tanzanię)⁶⁵² oraz arabskich (np. Irak, Syrię, Jordanię, Liban)⁶⁵³. Był członkiem towarzystw naukowych (PAN: członek rzeczywisty⁶⁵⁴ i wieloletni Przewodniczący KNO PAN⁶⁵⁵; PAU; Académie des Sciences d’Outre-Mer – od 1975; członek-założyciel Association Internationale d’Etudes des Civilisations Méditerranéennes z siedzibą na Malcie⁶⁵⁶; Royal Asiatic Society⁶⁵⁷ oraz Polskiego Towarzystwa Orientalistycznego

⁶⁴¹ T. Lewicki, *Le rôle du Sahara et des Sahariens dans les relations entre le Nord et le Sud*, [w:] *Histoire générale de l'Afrique*, vol. 3: *L'Afrique du VIIe au Xie siècle*, red. I. Hrbek, Paris 1990, s. 303–339.

⁶⁴² J. Hauziński, *Więcej niż jedno życie...*, s. 178.

⁶⁴³ A. Zaborski, *Tadeusz Lewicki (1906–1992)...*, s. 86.

⁶⁴⁴ Ibidem.

⁶⁴⁵ Ibidem, s. 86.

⁶⁴⁶ K.W. Olszowska, op. cit., s. 303–316.

⁶⁴⁷ PO 1970, nr 2, s. 173.

⁶⁴⁸ Ibidem.

⁶⁴⁹ Ibidem.

⁶⁵⁰ W. Zajączkowski, *Prof. dr Tadeusz Lewicki...*, s. 102.

⁶⁵¹ Ibidem.

⁶⁵² J. Bubka, B. Ostafin, op. cit., s. 172.

⁶⁵³ Ibidem, s. 172.

⁶⁵⁴ *Nekrolog*, PO 1992, nr 1–4.

⁶⁵⁵ Ibidem.

⁶⁵⁶ J. Bubka, B. Ostafin, op. cit., s. 170.

⁶⁵⁷ D. Samulewicz, *Filmowy życiorys...*

i Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego⁶⁵⁸). Brał czynny udział w najważniejszych kongresach orientalistycznych i islamistycznych swego czasu: w Monachium, Moskwie, Cambridge czy Ravello⁶⁵⁹, oraz afrykanistycznych (m.in. w Dar es-Salam i Dakarze)⁶⁶⁰, a także dziesiątkach zjazdów, konferencji i kongresów naukowych w kraju i za granicą⁶⁶¹. Wygłosił serie wykładów zagranicznych (w krajach Europy, Afryki i Bliskiego Wschodu)⁶⁶² i przeprowadził kwerendy w ZSRR, Francji, Wielkiej Brytanii, Niemczech i Włoszech⁶⁶³. W latach 70. zainicjował stworzenie pełnego przekładu *Księgi tysiąca i jednej nocy*⁶⁶⁴ z języka oryginału na język polski; to dziewięciotomowe dzieło (t. 9 zawiera przypisy i noty) pod jego redakcją naukową⁶⁶⁵ ukazywało się (fizycznie) od 1974 do 1976 r.⁶⁶⁶, przy czym sprzedawano je najpierw wyłącznie na subskrypcję. Przez wiele dziesięcioleci (do śmierci) zasiadał w Komitecie Redakcyjnym *Encyklopedii Islamu* (*Encyclopédie de l'Islam*), w której opublikował szereg autorskich artykułów-haseł⁶⁶⁷. Był wieloletnim przewodniczącym Rady Redakcyjnej „Folia Orientalia”⁶⁶⁸, a bibliografia jego publikacji liczy ok. 500 pozycji⁶⁶⁹: książek, skryptów, artykułów, haseł encyklopedycznych i recenzji, które powstawały w okresie od 1929 do 1992 r.⁶⁷⁰ Został uhonorowany wieloma odznaczeniami (m.in. Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Złotym Krzyżem Zasługi i Medalem Komisji Edukacji Narodowej)⁶⁷¹. Jako luminarz krakowskiego życia akademickiego i intelektualnego był osobą niesłychanie życzliwą ludziom (w tym studentom), ciepłą i ujmująco grzeczną, ale i tak był postacią na świeczniku: zawsze uroczyste obchodził swoje urodziny (28 stycznia), zapraszając najbliższych przyjaciół na przyjęcie we własnym domu⁶⁷². Z kolei w imieniny Profesora

⁶⁵⁸ R. Kłosowicz, op. cit., s. 118.

⁶⁵⁹ W. Zajączkowski, *Prof. dr Tadeusz Lewicki...*, s. 102.

⁶⁶⁰ Ibidem.

⁶⁶¹ K.W. Olszowska, op. cit., s. 303–316.

⁶⁶² Ibidem.

⁶⁶³ W. Zajączkowski, *Prof. dr Tadeusz Lewicki...*, s. 102.

⁶⁶⁴ *Księga tysiąca i jednej nocy...*

⁶⁶⁵ Tłumaczyli: J. Bogdanowicz, A. Czapkiewicz, J. Ficowski, A. Kmietowicz, W. Kubiak, J. Lisowski, A. Małecka, Z. Maśka, A. Miodońska-Susułowa, K. Rapacka-Rościszewska, K. Skarżyńska-Bocheńska.

⁶⁶⁶ K.W. Olszowska, op. cit., s. 303–316.

⁶⁶⁷ Ibidem.

⁶⁶⁸ W. Zajączkowski, *Prof. dr Tadeusz Lewicki...*, s. 102.

⁶⁶⁹ B. Michalak-Pikulska, *Arabistyka krakowska...*, s. 27.

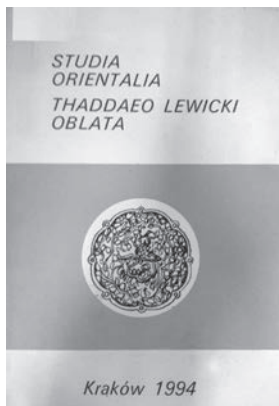
⁶⁷⁰ K.W. Olszowska, op. cit., s. 303–316.

⁶⁷¹ J. Bubka, B. Ostafin, op. cit., s. 173.

⁶⁷² K.W. Olszowska, op. cit., s. 303–316.

(28 października)⁶⁷³ grono gości było szersze i w jego domu spotykali się, aby je uczcić, wszyscy orientaliści – od profesorów aż po najmłodszego z asystentów – na przyjęciu, w którym brała udział ówczesna śmietanka naukowa i kulturalna Krakowa⁶⁷⁴.

W życiu prywatnym był mężem córki prof. T. Kowalskiego Anny, wybitnego etnografa⁶⁷⁵, i ojcem jedynej córki, Urszuli (Lewickiej-Rajewskiej), arabistki. Doktor Anna Kowalska-Lewicka prowadziła badania m.in. w Senegalu i Mauretanii, gdzie przebywała wraz z mężem (misja naukowa IFAN)⁶⁷⁶. Od przybycia do PRL T. Lewicki mieszkał głównie na ul. Warmijskiej 5. Do grona jego krakowskich przyjaciół należeli państwo Anna i Franciszek Kmietowiczowie oraz Maria i Andrzej Czapkiewiczowie, a warszawskich – Władysław Kubiak i prof. Witold Tyloch (hebraista z UW)⁶⁷⁷. Po śmierci T. Lewickiego w Polskiej Akademii Nauk (IFO był współorganizatorem) w dniach 17–18 listopada 1993 r. odbyła się dwudniowa konferencja naukowa poświęcona jego pamięci⁶⁷⁸. Wzięli w niej udział polscy orientaliści różnych specjalności i dziedzin wiedzy⁶⁷⁹.

Ilustracja 49. Źródło: zdjęcie autora

⁶⁷³ J. Hauziński, *Więcej niż jedno życie...*, s. 179.

⁶⁷⁴ K.W. Olszowska, op. cit., s. 303–316.

⁶⁷⁵ Ibidem.

⁶⁷⁶ R. Kłosowicz, op. cit., s. 121.

⁶⁷⁷ J. Hauziński, *Więcej niż jedno życie...*, s. 179.

⁶⁷⁸ R. Kłosowicz, op. cit., s. 122.

⁶⁷⁹ IO UJ, *Z historii orientalistyki w Uniwersytecie Jagiellońskim*, za: https://ioo.filg.uj.edu.pl/our-institute#_edn17 [dostęp: 17.09.2022].

W 90-lecie urodzin uczonego wydano jubileuszowy tom RO (1997, t. 50, z. 2) zawierający m.in. krótki biogram Profesora autorstwa W.B. Kubiaka i bibliografię w opracowaniu W. Zajączkowskiego i U. Lewickiej-Rajewskiej⁶⁸⁰.

Czapkiewicz (de domo Opozda) Maria (1924–1992), córka Marianny Opozdy (ur. 1882)⁶⁸¹, żona A. Czapkiewicza⁶⁸². Absolwentka arabistyki krakowskiej (1948? 1949? 1950?⁶⁸³), obroniła w Seminarium Filologii Orientalnej UJ pracę magisterską pod tytułem *Monety kufickie ze skarbu k. Lublina*⁶⁸⁴. Nigdy nie zajmowała się dydaktyką, całe jej życie zawodowe i zainteresowania naukowe były związane z numizmatyką i placówkami ją badającymi. Podobnie przebiegała droga życia zawodowego jej współpracowników – państwa Kmiotowiczów, związanych przez całe życie zawodowe nie tylko miejscem pracy, ale i zakresem badań.

W r.a. 1945/46, który był pierwszym pełnym rokiem szkolnym na UJ, na studia w Seminarium Filologii Orientalnej zapisało się 16 osób, w tym na II rok zapisała się Maria Opozda⁶⁸⁵. Można z tego wnioskować, że zaczęła studia orientalistyczne już przed wojną. Prace badawcze nad numizmatycznymi źródłami do historii Polski rozpoczęły się w 1948 r., na zlecenie Kierownictwa Badań nad Początkami Państwa Polskiego opracowania znalezionych w Polsce monet kufickich podjął się prof. T. Lewicki wraz ze swoim zespołem młodych pracowników. W ciągu kilkunastu lat ich prekursorskie badania przyczyniły się do naukowego opracowania prawie wszystkich dostępnych źródeł z zakresu kultury materialnej. M. Opozda już w marcu 1950 r. opublikowała swój pierwszy, pionierski rezultat badania: *Dirhem arabski z X w. znaleziony w Tumie, k. Łęczycy*⁶⁸⁶. Ponieważ prace były owocne, a źródeł do opracowania było sporo, powołano w 1954 r. w Krakowie specyficzną, unikalną placówkę – Zakład Numizmatyki (istniejący pod kilkoma nazwami i w obrębie różnych instytucji). Zakład Numizmatyki przy Instytucie Historii Kultury Materialnej PAN powstał 1 stycznia 1954 r.⁶⁸⁷ i jego celem było prowadzenie kompleksowych badań znalezisk monet z terenu Polski.

⁶⁸⁰ J. Hauziński, *Więcej niż jedno życie...*, s. 177.

⁶⁸¹ AIPN, IPN Kr 010/5117.

⁶⁸² Ibidem.

⁶⁸³ Brak dokładnych danych, przed końcem 1952.

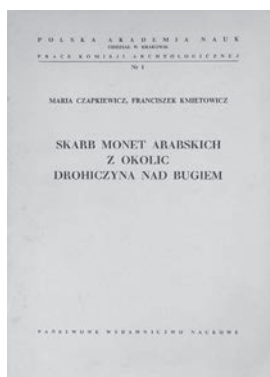
⁶⁸⁴ M. Opozda-Czapkiewicz, *Monety kufickie ze skarbu k. Lublina. 1947–52 UJ*, PO 1953, nr 1, s. 66.

⁶⁸⁵ Cz. Szrednicki, W. Tomaszewicz, *Warto wspominać...*, s. 29–31.

⁶⁸⁶ M. Opozda, *Dirhem arabski z X w. znaleziony w Tumie, k. Łęczycy*, „Sprawozdanie Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie”, marzec 1950.

⁶⁸⁷ Za: http://www2.filg.uj.edu.pl/io/pzon/informacje_o_pracowni.htm [dostęp: 17.09.2022].

Pierwotnie zespół składał się z Marii i Andrzeja Czapkiewiczów, Anny i Franciszka Kmiotowiczów, Stanisławy i Władysława Kubiaków, a kierował nim T. Lewicki⁶⁸⁸. Zakład do końca swojego istnienia nie prowadził działalności dydaktycznej, był wyłącznie placówką badawczą. W tym samym roku – narodzin Zakładu – ujrzał światło dzienne pierwszy z synów państwa Czapkiewiczów, Bartłomiej (17.07.1954)⁶⁸⁹; drugi, Grzegorz, urodził się rok później. Od 1956 r. placówka – jeszcze nie w nazwie – poszerzyła swoje pole badawcze, prace naukowe prowadzone w Zakładzie objęły nie tylko trudy nad zbiorami monet arabskich z terytorium Polski, ale i badania historyczne, w tym źródłoznawcze⁶⁹⁰. Tymi ostatnimi zajmował się przede wszystkim zespół: T. Lewicki, M. Czapkiewicz, F. Kmiotowicz, A. Kmiotowicz⁶⁹¹. Nie później niż w 1959 r. M. Czapkiewicz została starszym asystentem w Zakładzie⁶⁹².

Ilustracje 50–52. Źródło: zdjęcia autora

Do 1969 r. Zakład Numizmatyki mieścił się w strukturach PAN, był częścią Instytutu Historii Kultury Materialnej. W 1961 r. Zakład Numizmatyki Arabskiej Instytutu Historii Kultury Materialnej PAN tworzyły trzy osoby: kierownik T. Lewicki oraz mgr M. Opozda i mgr W. Kubiak, którzy prowadzili badania monet arabskich

⁶⁸⁸ Ibidem.

⁶⁸⁹ AIPN, IPN Kr 010/5117.

⁶⁹⁰ *Kronika UJ za r.a. 1956/57...*, s. 112.

⁶⁹¹ A. Czapkiewicz, op. cit., s. 17–21.

⁶⁹² AIPN, IPN Kr 010/5117.

znalezionych na terytorium Polski (także przedwojennym)⁶⁹³. 1 lipca 1969 r. PAN przekazała Zakład Ministerstwu Nauki i Szkolnictwa Wyższego, a 25 czerwca 1969 r. został on włączony w skład Katedry Filologii Orientalnej na Wydziale Filologicznym UJ. Zakład zachował pewną odrębność – miał własne plany naukowe (w ramach planów KFO), własną bibliotekę i archiwum. Właśnie wtedy rozpoczęto w Zakładzie badania nad pisanymi arabskimi i perskimi źródłami do dziejów krajów słowiańskich. Prace te m.in. prowadziła pracownica dokumentacji naukowej M. Czapkiewicz⁶⁹⁴. Nie później niż w r.a. 1970/71 została starszym asystentem w nowej macierzystej instytucji, Uniwersytecie Jagiellońskim⁶⁹⁵. W 1972 r. doszło do ważkiej zmiany w dziejach polskiej orientalistyki – decyzją Ministra Oświaty i Szkolnictwa Wyższego z 21 marca 1972 r. Katedra Filologii Orientalnej UJ została przekształcona w Instytut Filologii Orientalnej UJ i utworzono w jego ramach trzy zakłady dydaktyczne, jednak kwestia przydziału Zakładu Numizmatyki pozostawała w zawieszeniu⁶⁹⁶. W grudniu 1972 r. decyzją Rektora w IFO powołano Pracownię Źródeł Orientalnych i Numizmatyki⁶⁹⁷. Nowa Pracownia powstała w rezultacie przekształcenia istniejącego do tej pory czteroosobowego Zakładu Numizmatyki 18 maja 1972 r. uchwałą przyjętą na posiedzeniu Rady Wydziału Filologicznego⁶⁹⁸. M. Czapkiewicz weszła w jej skład. Tymczasowo nadal kierował zespołem T. Lewicki⁶⁹⁹. W Pracowni kontynuowano badania Zakładu we wszystkich prowadzonych wcześniej kierunkach, zarówno badania źródeł tekstowych, jak i numizmatycznych – w 1976 r. M. Czapkiewicz opublikowała *Kilka uwag dotyczących naśladownictw arabskich dirhemów*⁷⁰⁰. W rezultacie kolejnych zmian w IFO w 1978 r. etat M. Czapkiewicz, st. dokumentalisty dyplomowanego, zaliczono

⁶⁹³ APAN III-168 teczka 148, Materiały Jana Reychmana. Zakład Orientalistyki PAN. Plany i sprawozdania działalności, protokoły posiedzeń, wytyczne i zarządzenia PAN (mat. powielane), karty dokumentacyjne, korespondencja, wycinki prasowe, 1951–61, Polskie prace orientalistyczne w ostatnich latach. Mps, niepodpisany, niedatowany, wspomina fakty z 1966, więc pochodzi z okresu późniejszego.

⁶⁹⁴ AUJ, WFlg 11, Struktura WF UJ 1970–76, Pismo Tadeusza Lewickiego, KFO al. Mickiewicza 9/11 do Dziekana WF UJ, 12.05.1972.

⁶⁹⁵ *UJ Skład osobowy w r.a. 1970/71...*, s. 94.

⁶⁹⁶ AUJ, WFlg 11 Struktura WF UJ 70–76, Pismo prof. Tadeusza Lewickiego, kierownika KFO, al. Mickiewicza 9/11 do Dziekana Wydziału Filologicznego UJ, 12.05.1972.

⁶⁹⁷ BIR UJ 1972, nr 1, s. 6.

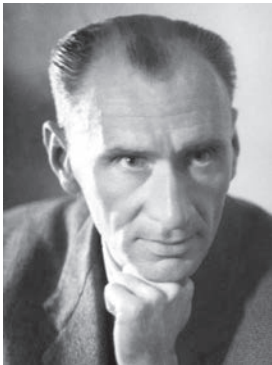
⁶⁹⁸ AUJ, WFlg 11 Struktura WF UJ 1970–76, Wyciąg z protokołu posiedzenia RWF UJ, 18.05.1972.

⁶⁹⁹ Ibidem, Pismo, nr ref. RWII/26/27/72/73, 23.01.1973.

⁷⁰⁰ *Kilka uwag dotyczących naśladownictw arabskich dirhemów*, „Wiadomości Numizmatyczne” 1976, nr 4.

do puli służby bibliotecznej Instytutu⁷⁰¹. W latach 1981–1987 M. Czapkiewicz kolportowała nielegalną literaturę (książki i czasopisma) na terenie UJ oraz zajmowała się pracą organizacyjno-wydawniczą podziemnej „Solidarności” na uczelni⁷⁰². Mgr M. Czapkiewicz do końca pozostawała na etacie starszego dokumentalisty dyplomowanego w Pracowni⁷⁰³ i przeżyła swojego męża (zm. 1990) o dwa lata⁷⁰⁴. O jej zainteresowaniach badawczych najlepiej świadczą jej publikacje, ich zakres i tematyka.

Makarczyk Janusz – pełny biogram opublikowano w Polskim Słowniku Biograficznym⁷⁰⁵, tu informacje są wybiórcze, dotyczą przede wszystkim wątków arabistycznych w jego życiu. Praca wykładowcy na orientalistyce UJ była tylko krótkim epizodem w jego życiu, ale czytając jego życiorys, można dojść do przekonania, że jego całe życie składało się z takich „łatek” – epizodów: wojsko, podróże, publicystyka, dyplomacja etc. Niemniej pojawiały się w jego dziejach stałe albo często powtarzające się motywy, m.in. arabski wschód.

Ilustracja 53. J. Makarczyk (1901–1960). Źródło: Wikipedia⁷⁰⁶

⁷⁰¹ UJ. *Skład osobowy w roku 1978*, WUJ, Kraków 1978, s. 81.

⁷⁰² *Słownik „Niezależni dla kultury 1976–89”*, za: <http://www.slownik-niezaleznidlakultury.pl/index.php?page=wysyp&sel=C&klucz=181&s=> [dostęp: 17.09.2022].

⁷⁰³ *Skład osobowy pracowników UJ w 1983...*, s. 91; UJ. *Skład osobowy. Część I*, WUJ, Kraków 1988, s. 110.

⁷⁰⁴ E. Górską, *Andrzej Czapkiewicz (1924–1990)...*, s. 711.

⁷⁰⁵ Dostępny wariant internetowy za: <https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/janusz-makarczyk?print> [dostęp: 17.09.2022].

⁷⁰⁶ *Janusz Makarczyk*, za: https://pl.wikipedia.org/wiki/Janusz_Makarczyk#/media/Plik:Ma-karczyk_Janusz.jpg [dostęp: 31.08.2020].

Ur. 25 marca 1901 r. w Łodzi. Po wybuchu I wojny światowej jego rodzina została ewakuowana do Kijowa, gdzie od października 1915 r. uczęszczał do gimnazjum polskiego. Naukę kontynuował w Szkole Męskiej Rady Głównej Opiekuńczej w Warszawie, dokąd powrócił w 1918 r. 1 września tegoż roku wstąpił do Polskiej Organizacji Wojskowej (POW), a od 10 grudnia, jako ochotnik, brał udział w walkach na froncie. W lutym 1919 r. bronił Lwowa. 28 czerwca 1919 r. zdał egzamin dojrzałości w swojej szkole w Warszawie i zapisał się na studia na Wydziale Prawa i Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego. Od 17 lipca do 4 listopada 1920 r. ponownie ochotniczo służył w wojsku. W r.a. 1921/1922 przeniósł studia na Uniwersytet Poznański, na Wydział Prawno-Ekonomiczny. Ukończył je w lipcu 1923 r., ale dopiero 3 listopada 1926 r. uzyskał dyplom magistra nauk ekonomiczno-politycznych. W międzyczasie, w 1924 r., zdał egzamin dyplomatyczno-konsularny i w maju 1926 r. podjął pracę w polskim konsulacie w Jerozolimie. Tam rozpoczął badania historyczne nad epoką Hārūna ar-Rašida, zwiedził m.in. Syrię i terytoria dzisiejszej Arabii Saudyjskiej.

Ilustracja 54. J. Makarczyk w Liberii. Źródło: *ResearchGate*⁷⁰⁷

W 1927 r., po powrocie do kraju, pracował w Ministerstwie Spraw Zagranicznych. Był sekretarzem jednej z Sekcji Ligi Morskiej i Rzecznej, wiceprzewodniczącym Wydziału Morskiego Ligi Morskiej i Kolonialnej oraz sekretarzem generalnym Polskiego Komitetu „Pro Palestina”.

⁷⁰⁷ *Janusz Makarczyk in Liberia* (National Digital Archive of Poland, no. 1-K-1621), za: https://www.researchgate.net/figure/Janusz-Makarczyk-in-Liberia-National-Digital-Archive-of-Poland-no-1-K-1621_fig3_315419250 [dostęp: 31.08.2020], za: P. Puchalski, *The Polish mission to Liberia, 1934–1938: Constructing Poland’s colonial identity*, „The Historical Journal” 2017, nr 60, s. 1–26.

Ilustracja 55. Znaczek Ligi Zamorskiej i Kolonialnej. *Autor nieznaný*

W połowie lat 30. odbył podróż po Afryce Północnej (dzisiejsze Algieria, Tunezja i Maroko). Prowadził liczne pertraktacje o dostawy surowców na Bliskim Wschodzie. 24 sierpnia 1939 r. został zmobilizowany, był dowódcą 22. baterii artylerii przeciwlotniczej w randze porucznika⁷⁰⁸. 25 września 1939 r. został ranny i wzięty do niewoli niemieckiej. W Oflagu VII A Murnau pełnił m.in. funkcję oficera do specjalnych zleceń gen. dyw. Juliusza Rómmla. Prowadził tam – na tajnych kursach – wykłady z historii Arabów i polityki kolonialnej. Po wyzwoleniu obozu 8 maja 1945 r. powrócił do kraju. Od czerwca tegoż roku był oficerem łącznikowym Misji Wojskowej Wojska Polskiego w Paryżu⁷⁰⁹, wiele podróżował, m.in. działał we Frankfurcie nad Menem. W sierpniu tegoż roku delegowano go do służby w MSZ, gdzie został radcą. Przez pół roku, od stycznia do lipca 1946 r., był chargé d'affaires Poselstwa Polskiego w Kairze, tam zapadł na paratyfus i – po powrocie ze szpitala – został naczelnikiem Wydziału Wschodniego MSZ w Warszawie⁷¹⁰.

⁷⁰⁸ „Odkrywca.pl”, za: <https://forum.odkrywca.pl/topic/428161-zdj%C4%99cie-z-oflagu-murnau/> [dostęp: 17.09.2022].

⁷⁰⁹ Kierowanej wówczas przez gen. bryg. Mariana Naszkowskiego.

⁷¹⁰ *Biogram*, Stowarzyszenie Rekonstrukcji Historycznej, Bateria Motorowa Artylerii Przeciwlotniczej, za: <http://przeciwlotnicza.pl/artyleria-przeciwlotnicza/biogramy-88/Pl/biogramy-1---n-373.html> [dostęp: 17.09.2022].

W lipcu 1947 r. wystąpił na własną prośbę ze służby dyplomatycznej i poświęcił się pracy naukowej. Jesienią przeniósł się do Krakowa, gdzie 24 września 1948 r. uzyskał stopień naukowy doktora filozofii na Wydziale Humanistycznym UJ na podstawie dysertacji *Historia Sudanu*. Od 2 kwietnia 1949 r. był adiunktem w Katedrze Filologii Orientalnej UJ, jednak po dwóch latach odszedł z UJ i powrócił do publicystyki i literatury. Tworzył najczęściej w Zakopanem, gdzie wraz ze znajomymi – Sewerynem Pollakiem, Eugeniuszem Żytomirskim i Janem Marcinem Szancerem (wszyscy z żonami) – chodzili do „Halamy”⁷¹¹. Pisał najczęściej dla „Dziennika Polskiego”, „Rzeczypospolitej”, „Przekroju”, „Szpilek” i „Życia Literackiego”. Zmarł w Warszawie 16 maja 1960 r., gdzie spoczywa na cmentarzu na Powązkach. Był dwukrotnie żonaty. Odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi (1937) i Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1946)⁷¹². Nie był arabistą *sensu stricto* – nie studiował arabistyki i nie władał literackim arabskim – ale był nim w sensie anglosaskim (*vide* „Wstęp”): zwiedził kilka krajów arabskich jako podróżnik, przebywał w nich przez dłuższy czas, był dyplomatą w Jerozolimie, naocznym świadkiem problemów Palestyny, znał życie codzienne Arabów, Persów i innych ludów bliskowschodnich. Napisał kilka książek przed i po wojnie dotyczących świata arabskiego, były to zarówno powieści podróżnicze, wspomnienia, jak i przygodowe powieści młodzieżowe o romantycznej fabule osadzonej na Bliskim Wschodzie. Była to popularna proza orientalizowana realiami bliskowschodnimi, pisana przez człowieka, który znał żywy świat arabski. Takich publikacji stworzył kilka, m.in. przed wojną napisał *Przez Palestynę i Syryję: Szkice z podróży*⁷¹³, a po wojnie – *Dżafara z Bagdadu*⁷¹⁴, pozycję trzykrotnie wznawianą (ostatni raz w 1991), powieść przygodową z ilustracjami Antoniego Uniechowskiego. Tej ostatniej książce prof. Wiesław Olkusz zadedykował artykuł naukowy zatytułowany „Dżafar z Bagdadu” *Janusza Makarczyka jako cenne źródło wiedzy o historii i literaturze arabskiej epoki Abbasydów*⁷¹⁵.

⁷¹¹ Tuwim. Zakopane. 1953, „Tygodnik Podhalański”, 27.12.2013, za: tygodnikpodhalanski.pl/?mod=blog&u=67&id=21357 [dostęp: 17.09.2022].

⁷¹² Uchwała Prezydium Krajowej Rady Narodowej z 19 lipca 1946 r. o odznaczeniach pracowników Min. Spraw Zagranicznych na placówkach zagranicznych, MP 1947 Nr 16, poz. 35.

⁷¹³ J. Makarczyk, *Przez Palestynę i Syryję: Szkice z podróży*, Gebethner i Wolff, Warszawa 1925.

⁷¹⁴ J. Makarczyk, *Dżafar z Bagdadu*, Zapiór i Ska, Kraków 1949.

⁷¹⁵ W. Olkusz, „Dżafar z Bagdadu” *Janusza Makarczyka jako cenne źródło wiedzy o historii i literaturze arabskiej epoki Abbasydów*, „Ruch Literacki” 2018, z. 5, s. 545–569.

Ilustracja 56. Źródło: zdjęcie autora

Poza tym J. Makarczyk pisał inne powieści przygodowe, nawiązujące do tematyki bliskowschodniej, gdzie swoje obserwacje łączył z wiedzą historyka.

Tematyka arabska dotyczyła także jego twórczości dramatycznej: w 1932 i 1935 r. wystawił swą sztukę *Harun al-Raszyd (Kalif z Bagdadu)* w Sofii, Burgas i Warnie (Bułgaria) oraz w Berlinie (Niemcy). Witold Lutosławski (rodzina Lutosławskich była skolięacona z rodzina Makarczyków), który wówczas był jeszcze studentem matematyki, napisał *Muzykę baletową do dramatu „Harun al Raszyd” Janusza Makarczyka na orkiestrę* – kompozycja powstała w 1931 r. i jej prawykonanie odbyło się 28 maja 1933 r. w Warszawie, grała ją na poranku filharmonicznym Orkiestra Filharmonii Warszawskiej, dyrygował Józef Ozimiński⁷¹⁶. Był to faktyczny debiut kompozytora jako autora muzyki symfonicznej. Partytura zaginęła podczas wojny. J. Makarczyk był współautorem (z Henrykiem Rylem) dwóch spektakli dla teatru lalek opartych na baśniach *Aladyn 1001* (inscenizacja w Łodzi, 1953 i 1955), a także *Lampa Aladyna* (Szczecin, 1956). Jego opublikowany dorobek literacki liczy 25 powieści i sztuk teatralnych.

⁷¹⁶ Ninateka, za: <https://ninateka.pl/kolekcje/trzej-kompozytorzy/lutoslawski/audio/muzyka-baletowa-do-dramatu-harun-al-raszyd-janusza-makarczyka-na-orkiestrze> [dostęp: 17.09.2022].

Ilustracja 57. Jedno z opowiadań J. Makarczyka ilustrowane przez K. Mikulskiego.

Źródło archiwalne

Uprawiał także obfitą działalność publicystyczną w czasopiśmie, m.in. w „Przekroju” i innych tygodnikach ilustrowanych, często dotyczyła ona problematyki (bardzo szeroko pojętej) arabskiej. Miał polemiczne pióro, żywy i plastyczny język i stąd zapewne podziw, jaki wzbudzał wśród studentów orientalistyki krakowskiej jako wykładowca: jego zajęcia z pewnością nie były nudne.

Ilustracja 58. Jeden z artykułów J. Makarczyka o tematyce arabskiej zamieszczony w „Przekroju”. Źródło archiwalne

„Epizod” akademicki w barwnym życiu J. Makarczyka tylko potwierdzał błyskotliwość jego intelektu i niebanalną wiedzę, ale nie stał się celem samym w sobie: w gruncie rzeczy nie chciał być tylko naukowcem.

Jak potwierdzają dokumenty, J. Makarczyk w 1946 r. otrzymał propozycję z Uniwersytetu w Jerozolimie poprowadzenia tam Katedry Wschodoznawstwa⁷¹⁷, jednak w związku z jego powrotem do kraju stało się to niemożliwe. Już w r.a. 1947/48 w Seminarium Filologii Orientalnej UJJ. Makarczyk rozpoczął prowadzenie (w I semestrze) historii do czasów Omajjadów włącznie oraz wykłady z historii dyplomacji na Wschodzie.

⁷¹⁷ AUJ, WHm 73 Katedra i Seminarium Filologii Orientalnej 1945–51, Odpis pisma Kierownika Seminarium Filologii Orientalnej UJ T. Lewickiego do Dziekana Wydziału Humanistycznego UJ, 25.06.1950.

Ilustracja 59. Artykuł J. Makarczyka o dyplomacji. Źródło archiwalne

Zajęcia te były zalecone dla studentów dyplomacji i historii, uczęszczało na nie ponad 20 osób⁷¹⁸. 2 kwietnia 1949 r. dr J. Makarczyk został adiunktem w Katedrze Filologii Orientalnej UJ i prowadził wykłady i ćwiczenia z historii Bliskiego Wschodu. Nowy pracownik był na etacie z puli ministerialnej⁷¹⁹. Dopiero 3 czerwca 1950 r. Ministerstwo Oświaty przyznało etat adiunkta Seminarium Filologii Orientalnej *ad personam* J. Makarczykowi⁷²⁰ – tak więc J. Makarczyk w czerwcu 1950 r. dostał umowę

⁷¹⁸ Ibidem, Pismo dr Janusza Makarczyka do Dziekana Wydziału Humanistycznego przez Kierownika Seminarium Filologii Orientalnej, nr ref. L. dz. 12-1-51, 21.04.1951.
⁷¹⁹ *Kronika KFO UJ...*, s. 191.
⁷²⁰ AUJ, Whm 73 Katedra i Seminarium Filologii Orientalnej 1945–51, Pismo Min. Ośw. do Rektoratu UJ, nr P.I.A.-9836/50, 3.06.1950.

o pracę od minionego marca, a umowa kończyła się dwa miesiące po jej podpisaniu. Kiedy w 1950 r. podjął pracę w charakterze kontraktowego adiunkta na orientalistyce, jego umowę przedłużono na następny rok akademicki⁷²¹. W 1950 r. sytuacja lokalowa Seminarium Filologii Orientalnej mieszczącego się na ul. Straszewskiego 27 była tragiczna mimo ciągłych monitów kierownika jednostki w tej sprawie. Uzasadniał potrzebę przyznania odpowiedniego lokalu m.in. koniecznością bezpiecznego przechowywania akt tajnych. Wobec braku reakcji władz UJ zaproponował ich przechowywanie w prywatnym mieszkaniu adiunkta J. Makarczyka⁷²². Partyjni studenci SFO wysunęli wniosek o przekształcenie wykładów zleconych J. Makarczyka z zakresu historii Bliskiego Wschodu w Katedrę Historii i Zagadnień Wschodu⁷²³. W czerwcu 1950 r. J. Makarczyk, w oczekiwaniu na obronę rozprawy habilitacyjnej na Wydziale Historycznym (*Bliski Wschód w latach 1453–1622*), przygotowywał z T. Lewickim do druku dwie książki⁷²⁴: opracował m.in. skrypty *Imperializm na terenach kolonialnych i zależnych w latach 1870–1914*, a także monografię *Dzieje Arabów oraz Bliski Wschód w latach 1453–1699*⁷²⁵. W r.a. 1950/51 kadrę orientalistyki stanowili zastępca profesora filologii orientalnej dr filologii T. Lewicki, adiunkt dr J. Makarczyk i dwaj starsi asystenci⁷²⁶. W marcu 1951 r. na zjeździe Dziekanów, który odbył się w Warszawie, przedstawiciel młodzieży krakowskiej wystąpił z zarzutami dotyczącymi nauczania historii na orientalistyce UJ, stwierdzając, że nie korzysta się z nowoczesnego polskiego podręcznika J. Makarczyka, który leży w cenzurze⁷²⁷. T. Lewicki odpowiedział: „W związku z tym zarzutem [...] stwierdzam, co następuje: [...] Co się tyczy pracy dra J. Makarczyka, to jest ona dziełem historyka, nie zaś orientalisty”⁷²⁸. Mówił też o J. Makarczyku: „[...] wywiązywał się ze swoich obowiązków ku memu zupełnemu

⁷²¹ Ibidem, Pismo z-cy prof. dra T. Lewickiego do Rady Profesorów Wydziału Humanistycznego UJ, 7.06.1950.

⁷²² Ibidem, Pismo Kierownika SFO prof. dra T. Lewickiego do Dziekana Wydziału Humanistycznego UJ, 16.09.1950.

⁷²³ Ibidem, Odpis pisma Kierownika Seminarium Filologii Orientalnej UJ T. Lewickiego do Dziekana Wydziału Humanistycznego UJ, 25.06.1950.

⁷²⁴ Ibidem.

⁷²⁵ Dostępny wariant internetowy za: <https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/janusz-makarczyk?print> [dostęp: 17.09.2022].

⁷²⁶ *Skład osobowy UJ w Krakowie, r.a. 1950...*, s. 34.

⁷²⁷ AUJ, WHm 73 Katedra i Seminarium Filologii Orientalnej 1945–51, Pismo prof. dra T. Lewickiego do Dziekana Wydziału Humanistycznego UJ, 2.03.1951, załączone przez ostatniego jako „wyjaśnienie prof. dra T. Lewickiego” do z kolei jego pisma do Min. Szkół Wyższych i Nauki przez Rektorat UJ, Lp. 620/51, 14.03.1951.

⁷²⁸ Ibidem.

zadowoleniu. Praktykę orientalistyczną odbył z dużą dla siebie korzyścią. [...] Jest wybitnym znawcą zagadnień Bliskiego Wschodu w XIX i XX wiekach⁷²⁹. W latach 1950–1953 J. Makarczyk pracował równolegle jako wykładowca historii powszechnej nowożytnej w krakowskiej Wyższej Szkole Pedagogicznej⁷³⁰, prowadząc m.in. wykład z okresu imperializmu⁷³¹. Jesienią 1951 r. J. Makarczyk odszedł z Seminarium⁷³², chociaż jeszcze – w ramach adiunktury – prowadził dla orientalistów w I semestrze seminarium z historii (do czasów Omajjadów włącznie) oraz wykład z historii dyplomacji na Wschodzie. Pozostawał też wykładowcą na UJ – prowadził m.in. wykład z zagadnień terenów zależnych i kolonialnych na Wydziale Historii. Zgłosił chęć dalszej pracy na UJ, ale nie w ramach SFO, bo, jak stwierdził, interesowała go „praca dydaktyczna i naukowa, ale nie – administracyjna”⁷³³. Cała kariera akademicka dra J. Makarczyka trwała niecałe cztery lata, ale jego barwna postać: podróżnika, dyplomaty, historyka, orientalisty, publicysty i pisarza literatury popularnej – książek podróżniczych i beletrystycznych – pozostała w pamięci kolejnych pokoleń arabistów. W dodatku kochał Zakopane, często tam przebywał (także po II wojnie światowej) i trochę uprawiał tatarnictwo, co jest chroniczną przypadłością (nie tylko) krakowskich arabistów, m.in. T. Lewickiego, J. Reychmana i wielu innych. J. Makarczyk zmarł 16 maja 1960 r. O skali jego popularności może świadczyć liczba kilkudziesięciu nekrologów i wspomnień pośmiertnych, które ukazały się drukiem⁷³⁴.

Czapkiewicz Andrzej Stanisław, ur. 3 lipca 1924 r. w Tarnowie, był synem Bolesława, nauczyciela w gimnazjum, i Marii z Sokólskich. W latach 1930–1936 uczył się w szkole powszechnej i ukończył ją po sześciu latach. Była to Szkoła Powszechna

⁷²⁹ Ibidem, Dopisek T. Lewickiego, 23.04.1951, na Piśmie dra Janusza Makarczyka do Dziekana Wydziału Humanistycznego przez Kierownika Seminarium Filologii Orientalnej, nr ref. L. dz. 12-1-51, 21.04.1951.

⁷³⁰ WSP Kraków, Biografik, za: <http://biografik.up.krakow.pl/?p=18096> [dostęp: 17.09.2022].

⁷³¹ AUJ, WHm 73 Katedra i Seminarium Filologii Orientalnej 1945–51, Pismo dr Janusza Makarczyka do Dziekana Wydziału Humanistycznego przez Kierownika Seminarium Filologii Orientalnej, nr ref. L. dz. 12-1-51, 21.04.1951.

⁷³² *Kronika KFO UJ...*, s. 191.

⁷³³ AUJ, WHm 73 Katedra i Seminarium Filologii Orientalnej 1945–51, Pismo dr Janusza Makarczyka do Dziekana Wydziału Humanistycznego przez Kierownika Seminarium Filologii Orientalnej, nr ref. L. dz. 12-1-51, 21.04.1951.

⁷³⁴ Ważniejsze: *Janusz Makarczyk* [nekrologi], „Dziennik Polski” 1960, nr 118, s. 1–2 i 6; nr 225, s. 3; „Echo Krakowa” 1960, nr 117, s. 1; „Gazeta Krakowska” 1960, nr 120, s. 2; „Zeszyty Prasoznawcze” 1960, nr 5–6, s. 212–213; „Życie Warszawy” 1960, nr 120, s. 7; nr 126, s. 7; *Janusz Makarczyk* [wspomnienia pośmiertne], „Dziennik Polski” 1961, nr 221, s. 3.

im. K. Brodzińskiego w Tarnowie. W 1936 r. wstąpił do I Państwowego Gimnazjum i Liceum Ogólnokształcącego im. ks. Brodzińskiego w Tarnowie i do wybuchu wojny zdążył ukończyć 3 klasy gimnazjum. Do 1943 r. mieszkał w Tarnowie. Po wybuchu wojny, w latach 1939–1941, uczył się w domu⁷³⁵, a od 1941 do 1943 r. – w Szkole Handlowej⁷³⁶ wyższego stopnia w Tarnowie. W 1942 r. jego ojciec, emerytowany profesor gimnazjum, zmarł. 25 marca 1943 r. A. Czapkiewicz został aresztowany w masowych łapankach przez gestapo⁷³⁷ i wywieziony do Oranienburga⁷³⁸ (Sachsenhausen⁷³⁹). W lutym 1945 r. został ewakuowany z częścią obozu do Bawarii, tam 29 kwietnia został wyzwolony przez wojska amerykańskie. Udał się do Włoch i 28 września 1945 r. stanął w Komendzie Uzuppełnień Polskich Sił Zbrojnych w Anconie. 1 września 1945 r. wstąpił do PSZ, do służby czynnej. 16 września 1945 r. został zaprzysiężony. Został wcielony do 4. Kompanii 2. Baonu Wartowniczego. Równocześnie podjął naukę w Polskim Gimnazjum i Liceum Ogólnokształcącym. 30 października 1945 r. został odkomenderowany do Szefostwa Służby Zaopatrzenia i Transportu 2. Korpusu (z dokumentów nie wynika jasno, czy był już w Anglii, czy jeszcze we Włoszech – wg jednych źródeł wyjechał do Anglii w 1945, wg innych dopiero w sierpniu 1946; nie ulega wątpliwości, że służył w formacjach wojskowych i we Włoszech, i Anglii). W 1946 r. na pewno znajdował się w Anglii, gdzie 7 stycznia 1946 r. został przeniesiony do Szefostwa Oddziału Zaopatrzenia i Transportu 2. Korpusu. 9 stycznia 1946 r. został przypisany jako kancelista-maszynista do Szkoły Kucharzy (Wojskowych)⁷⁴⁰.

Opinia Dowódcy Pododdziału 10 stycznia 1946:

Inteligencja: duża

Dyscyplina: dobra

⁷³⁵ AIPN, IPN Kr 010/5117.

⁷³⁶ W 1919/1920 Krajowa Szkoła Kupiecka w Tarnowie została przekształcona w Krajową Szkołę Handlową. Od 1937 – Państwowe Koedukacyjne Liceum Handlowe. Jego absolwenci mieli prawo wstępu na wyższe uczelnie. Po przerwie na początku wojny otrzymała od władz okupacyjnych zezwolenie na działalność jako „Handels-und Handelsfachschule”. Nauka w szkole rozpoczęła się w marcu 1940, za: *Historia ZSEG* [Zespół Szkół Ekonomiczno-Gastronomicznych] im. J. Piłsudskiego w Tarnowie, za: <https://sites.google.com/site/1tdzseg96/historia-zseg> [dostęp: 17.09.2022].

⁷³⁷ AIPN, IPN Kr 010/5117.

⁷³⁸ W Oranienburgu mieścił się jeden z niemieckich obozów koncentracyjnych – Oranienburg (Konzentrationslager – KL, niemiecki skrót – KZ). Od nazwy stacji kolejowej w Sachsenhausen (dziś dzielnica Oranienburga), na której wysadzano więźniów, pochodzi nazwa obozu Sachsenhausen (KL).

⁷³⁹ AIPN, IPN Kr 010/5117.

⁷⁴⁰ Ibidem.

Wyszkolenie: dostateczne
 Lojalność służbowa: duża
 Zalety lub wady: koleżeński, spokojny
 Ocena ogólna: dobry
 Dowódca Kompanii Porucznik Sznejder⁷⁴¹.

24 września 1946 r. A. Czapkiewicz został ujęty w stan ewidencyjny Kursów Maturalnych Nr 1 i ukończył 4 klasę gimnazjum typu ogólnokształcącego. 19 maja 1946 r., po złożeniu dokumentów na repatriację, przeniósł się do Domu Repatrianta w Hardford.

Ilustracja 60. A. Czapkiewicz (ok. 1946). Źródło archiwalne⁷⁴²

W Kwestionariuszu Repatriacyjnym znalazły się następujące zapisy:

Zawód: uczeń
 Stopień wojskowy: strzelec
 Stan cywilny: kawaler
 Dowody stwierdzające obywatelstwo: książeczka wojskowa nr ew. 305/III, dowód zwolnienia z obozu koncentracyjnego nr 8793⁷⁴³
 Adres w W. Brytanii: Cannon Hall Camp – Cawthorne near Barnsley, Yorks⁷⁴⁴

⁷⁴¹ Ibidem.

⁷⁴² Ibidem.

⁷⁴³ Ibidem.

⁷⁴⁴ Właśc. Cannon Hall Military Camp Cawthorne near Barnsley, South Yorks, słynny obóz wojskowy, szerzej patrz *Cannon Hall Military Camp/Polish Resettlement Camp*, za: http://www.cawthorne.org.uk/Cannon_Hall_Military_CampPolish_Resettlement_Camp_8557.aspx [dostęp: 17.09.2022].

Wyznanie: rzymsko-katolickie

Języki – niemiecki w mowie i piśmie⁷⁴⁵

BIURO REPATRIACYJNE

BIURO REPATRIACYJNY
DZIAŁ WYKONCZUJĄCY I SŁUŻBA
Z WIELKIEJ BRYTANII DO POLSKI

Imię: Andrzej

1. Kierunek przyjazdu: nie

2. Rodzaj wyjazdu: stracha

3. Data wyjazdu: 3 lipca 1946 r.

4. Miasto wyjazdu: Tarnobrzeg, woj. łódzkie

5. Imię rodziców: Bolesław (t) i Maria

6. Stan cywilny (kawaler, żonaty, wdowiec): kawaler

7. Wykształcenie i wiek (kiedy do lat 14, tylko pomocniczych i pomocniczych): nie

8. Rodzaj wykształcenia: polskie

9. Wykształcenie: polskie

10. Zdziały zawodowe lub zawodowe (z wyjątkiem): Kierownik wojewódzki
okr. nr 305/44, Biuro w. w. w. z obrotu koncentracji w 80

11. Zawód: nie

12. Rodzaj przygotowania do pracy: nie

13. Miasto zamieszkania przed wyjazdem: Tarnobrzeg, ul. Brodnicka nr 30 m.3

14. Adres w Wielkiej Brytanii: Lannon Hall Camp - Gwent, Wym. near Barmouth

15. Przynależność do państwa: Tarnobrzeg, ul. Brodnicka, 30 m.3

16. Czy posiadał dokumenty do P.K.P.S.: nie

17. Czy był w służbie wojskowej: nie

Data: 4.12.1946 r. Andrzej Czapkiewicz

Ważność do dnia repatriacji:

Ilustracja 61. Kwestionariusz repatriacyjny A. Czapkiewicza (1946)

21 czerwca 1947 r. powrócił do Polski, do Tarnowa, gdzie mieszkał przez dwa miesiące⁷⁴⁶, i 2 lipca 1947 r. zgłosił się do RKU⁷⁴⁷ Tarnów⁷⁴⁸. Potem osiadł w Krakowie i jeszcze w 1947 r. zapisał się do II klasy liceum w Krakowie. Tam w 1948 r. uzyskał świadectwo dojrzałości (małą maturę)⁷⁴⁹ w I Państwowym Gimnazjum i Liceum im. Nowodworskiego⁷⁵⁰. Od razu złożył dokumenty na studia na Uniwersytecie Jagiellońskim i rozpoczął je na orientalistyce, w Seminarium Filologii Orientalnej⁷⁵¹. W tym

⁷⁴⁵ AIPN, IPN Kr 010/5117.

⁷⁴⁶ Ibidem.

⁷⁴⁷ Rejonowa Komenda Uzuppełnień.

⁷⁴⁸ AIPN, IPN Kr 010/5117.

⁷⁴⁹ Ibidem.

⁷⁵⁰ A. Pisowicz, *Prof. dr hab. Andrzej Czapkiewicz (1924–1990)*, „Zeszyty Naukowe UJ. Prace Językoznawcze” 1990, t. 966, z. 101, red. S. Stachowski, s. 7.

⁷⁵¹ AIPN, IPN Kr 010/5117.

samym czasie studiowali tu przyszli arabiści: F. Kmietowicz i W. Kubiak⁷⁵². A. Czapkiewicz był aktywnym i zaangażowanym studentem, pilnym, udzielał się społecznie, m.in. w 1950 r. dyżurował w bibliotece SFO⁷⁵³. Już w tym roku zadebiutował publikacją – artykułem *Moneta kuficka z Lublina*⁷⁵⁴. Kierownik Seminarium (T. Lewicki) zgłosił kandydaturę A. Czapkiewicza na asystenturę (na asystenta młodszego), ale w grudniu 1950 r. Rektorat UJ jej nie zatwierdził, gdyż A. Czapkiewicz nie został uprzednio zatwierdzony przez Komisję Kwalifikacyjną⁷⁵⁵.

Przez kilkanaście lat A. Czapkiewicz podlegał niejawniej obserwacji służb PRL. O ile w pierwszym przypadku – w 1950 r. – były to standardowe działania podejmowane wobec większości żołnierzy II Korpusu, którzy wrócili do Polski:

21 lipca 1950 Pismo WUBP⁷⁵⁶ Kraków do PUBP⁷⁵⁷ Tarnów⁷⁵⁸.

Proszę o udzielenie informacji o Andrzeju Czapkiewiczu [...], zawód student, celem: rozpoznania.

27 lipca 1950 Pismo PUBP Tarnów do WUBP Kraków⁷⁵⁹.

[...] nie figuruje w kartotece PUBP Tarnów.

Charakterystyka A. Czapkiewicza, Komendant Komisariatu MO w Tarnowie:
„Bezpartyjny, nienotowany”⁷⁶⁰.

o tyle w drugim wyniku to z niejawniej kontroli korespondencji prywatnej obywateli PRL.

⁷⁵² AUJ, WHm 73 Katedra i Seminarium Filologii Orientalnej 1945–51, Pismo sześciorga studentów SFO UJ do kierownika SFO UJ z 7.10.1950.

⁷⁵³ Ibidem, Załącznik do pisma Kierownika SFO prof. dra T. Lewickiego do Dziekana Wydziału Humanistycznego UJ, przyjęte pod numerem Lp. 1578/50, 26.09.1950.

⁷⁵⁴ A. Czapkiewicz, *Moneta kuficka z Lublina*, „Sprawozdania Państwowego Muzeum Archeologicznego” (PMA) 1950, t. 3, z. 1–4, s. 115–119.

⁷⁵⁵ AUJ, WHm 73 Katedra i Seminarium Filologii Orientalnej 1945–51, Pismo Rektora UJ do Dziekana Wydziału Humanistycznego UJ, L.10707/50, 5.12.1950.

⁷⁵⁶ Wojewódzki Urząd Bezpieczeństwa Publicznego.

⁷⁵⁷ Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego.

⁷⁵⁸ AIPN, IPN Kr 010/5117.

⁷⁵⁹ Ibidem.

⁷⁶⁰ Ibidem.

Cała historia rozpoczęła się niewinnie, a nawet żartobliwie, jak opisał to dzisiejszy prof. A. Pisowicz.

„Na zaproszenie ZO PAN przebywał w Polsce w dniach od 28 czerwca do 11 lipca 1963 r. prof. Omeljan Pritsak, profesor zwyczajny Uniwersytetu Waszyngtońskiego (Seattle), przewodniczący międzynarodowej organizacji „Societas Uralo-Altaica”, redaktor naczelny „Ural-Altäische Jahrbücher”. Zapoznał się z materiałami starotureckimi przywiezionymi niedawno z Mongolii przez E. Tryjarskiego, i wygłosił kilka wykładów w Warszawie i Krakowie”.

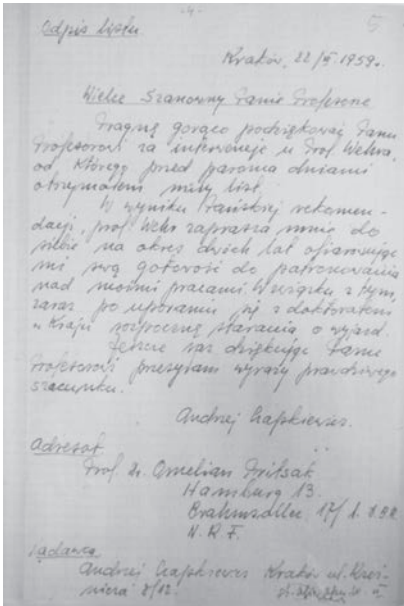
Kronika, PO 1963.

„Z postacią prof. Machalskiego kojarzy mi się, choć bardzo pośrednią drogą, pewne zabawne wspomnienie związane z referatem, który wygłosił w dawnym lokalu naszej Katedry przy ul. Sławkowskiej przybyły ze Stanów Zjednoczonych prof. Omeljan Pritsak (1919–2006). To był turkolog narodowości ukraińskiej, który przed drugą wojną światową był uczniem polskiego gimnazjum w Tarnopolu (wówczas na terenie polskich Kresów Wschodnich). Uczył go tam języka polskiego dr Franciszek Machalski, który był nie tylko orientalistą, ale także polonistą. Na zaproszenie prof. T. Lewickiego [...] prof. Omeljan Pritsak przybył do Krakowa (było to przed 1962 rokiem) i wygłosił kilka odczytów w języku polskim, który pamiętał z czasów szkolnych, ale którego nie znał perfekcyjnie, bo nie był to jego język ojczysty. Tytuł jednego z odczytów zapowiadał, że będzie w nim mowa o „spisku bojarów”. Studenci (wśród nich także ja) i chyba wszyscy inni słuchacze czekali w napięciu na jakieś sensacyjne szczegóły z dawnej historii Europy Wschodniej, a tymczasem wykład miał charakter czysto lingwistyczny. Prof. Pritsak analizował mianowicie materiał onomastyczny: imiona niektórych bojarów o turkijskiej etymologii. Jak doszło do tego nieporozumienia? Prof. Pritsak pomylił polski wyraz spisek (ang. *plot*, *conspiracy*) z ukraińskim spysok (ang. *list*, *register*, *record*, *roll*). Słuchając wykładu gościa z Stanów Zjednoczonych, sporo się dowiedzieliśmy. Ale dreszczu emocji oczywiście zabrakło”⁷⁶¹.

⁷⁶¹ A. Pisowicz, *Stulecie krakowskiej orientalistyki...*, s. 9–14.

Po wykładach odbywały się rozmowy i dyskusje w kręgu kadry, najwidoczniej doszło do takiej i między O. Pritsakiem a A. Czapkiewiczem, jej treść się nie zachowała, ale można się jej domyślić na podstawie listu, który A. Czapkiewicz wysłał 12 lipca 1959 r. – z prywatnym podziękowaniem – do prof. O. Pritsaka:

Ilustracja 62. List A. Czapkiewicza do O. Pritsaka przejęty przez UB. Źródło archiwalne⁷⁶²

List został przechwycony i w połączeniu z innymi – nieokreślonymi konkretnie w zachowanych dokumentach – źródłami stał się najpierw podstawą do obserwacji, inwigilacji, a nawet – tylko w stadium rozważań – planowania próby werbunku A. Czapkiewicza.

„WUSW w Krakowie. Sprawa ewidencyjno-obszernyjna dot. Andrzej Czapkiewicz [...]”

Kontrola operacyjna byłego żołnierza 2 Korpusu Polskiego gen. Władysława Andersa

1946–1977⁷⁶³.

⁷⁶² AIPN, IPN Kr 010/5117.

⁷⁶³ Ibidem.

24 lipca 1959 r. pismo z Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w Warszawie ściśle tajne do Naczelnika Wydziału II Służby Bezpieczeństwa w Krakowie o treści: „Proszę o ustalenie szczegółowych danych charakteryzujących Ob. Andrzeja Czapkiewicza, zamieszkałego w Krakowie, ul..... Według posiadanych danych w/w na skutek interwencji Ukraińca prof. Omeliana Pritsaka u władz niemieckich zamierza udać się na dalsze studia do NRF po uzyskaniu doktoratu”⁷⁶⁴.

4 października 1959 Notatka służbowa.

„W dniu 4 października 1959 przeprowadziłem wywiad z Andrzejem Czapkiewiczem i ustaliłem: [...]

pracuje w Biurze Uniwersytetu Jagiellońskiego przy ul. Sławkowskiej 32. [...] obok normalnej pracy wykłada na UJ oraz studiuje. W miejscu zamieszkania zachowuje się spokojnie. Opinią cieszą się dobrą, pod względem moralnym bez zastrzeżeń. Nie stwierdzono wrogiej działalności i podejrzanych kontaktów. Starszy Oficer Operacyjny Wydziału II....”⁷⁶⁵.

7 listopada 1959 Pismo z MSW w Warszawie do Naczelnika Wydziału II SB w Krakowie.

„Proszę o poinformowanie jak przebiega opracowanie na werbunek Czapkiewicza Andrzeja i czy wymieniony czyni już starania na wyjazd do NRF”⁷⁶⁶.

21 listopada 1959 Pismo do Naczelnika Wydziału V Departamentu II MSW w Warszawie.

„Opracowanie Czapkiewicza Andrzeja w zasadzie zostało wykonane za wyjątkiem zebrania bliższych danych drogą agenturalną. Na okoliczność tę rozpytywana jest agentura Wydz. II i III, która posiada możliwość dotarcia do pracowników UJ”⁷⁶⁷.

---

⁷⁶⁴ Ibidem.

⁷⁶⁵ Ibidem.

⁷⁶⁶ Ibidem.

⁷⁶⁷ Ibidem.

15 listopada 1959. Kraków. Notatka służbowa. Rękopis. Ścisłe tajne.

„Na ostatnich spotkaniach z agenturą zatrudnioną w Radzie Okręgowej Zrzeszenia Studentów Polskich bądź studiującą na UJ [...] żadna z moich jednostek nie zna go.

St. Oficer Operacyjny Wydz. II⁷⁶⁸.

12 kwietnia 1962 Pismo do Naczelnika Wydziału V Departamentu II MSW w Warszawie.

„[...] komunikujemy, że dalsze opracowanie Biura «W» nie potwierdziło jego kontaktów z prof. Pritsak Omelianem, zamieszkałym w Hamburgu. Należy podkreślić, że Czapkiewicz Andrzej po uzyskaniu doktoratu w KFO nie wyjeżdżał na dalsze studia do NRF. W związku z tym zapytujemy, czy należy nadal się interesować wymienionym [...].

Naczelnik Wydziału II⁷⁶⁹.

20 kwietnia 1962 Pismo z MSW w Warszawie do Naczelnika Wydziału II SB w Krakowie.

„[...] komunikujemy, że tak on jak i Pritsak Omelian nie pozostają już w naszym operacyjnym zainteresowaniu. [...]”⁷⁷⁰.

16 listopada 1962 Raport o zarejestrowaniu.

„[...] Do tej chwili z wyjazdu tego [tj. do NRF] nie skorzystał, ponieważ na jego miejsce wyjechała inna osoba i nie czyni starań o wyjazd do NRF”⁷⁷¹.

Sprawa została przekazana do archiwum.

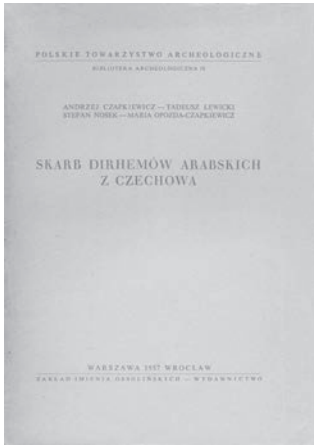
Ponieważ orientalistyka wówczas była kursem czteroletnim, już w 1951 r. kierownik katedry dał A. Czapkiewiczowi temat pracy magisterskiej: *Dirhemy arabskie ze skarbu monet arabskich z Czechowa (Polska)*.

⁷⁶⁸ Ibidem.

⁷⁶⁹ Ibidem.

⁷⁷⁰ Ibidem.

⁷⁷¹ Ibidem.

Ilustracja 63. Źródło: zdjęcie autora

Jak napisał T. Lewicki, promotor: „Jest to analiza ciekawego skarbu monet arabskich złożonego około r. 870 koło Lublina przez jakiegoś kupca wschodniego. Skarb ten ma duże znaczenie dla wczesnej historii Polski, jej stosunków handlowych z Wschodem”. Temat został zatwierdzony, praca miała być ukończona „najpóźniej w roku 1952”⁷⁷². W r.a. 1951/52 A. Czapkiewicz uzyskał stopień magistra filozofii w zakresie filologii orientальной⁷⁷³ (zdaniem A. Pisowicza – w 1952⁷⁷⁴). Trzeba tu podkreślić, że w ówczesnym programie studiów wprowadzono obowiązkowy udział studentów w pracach naukowych katedry i właśnie wtedy wychowankowie T. Lewickiego opracowywali skarby monet arabskich znalezione w Polsce⁷⁷⁵. Po uzyskaniu stopnia magistra A. Czapkiewicz podjął pracę w katedrze, do 1 grudnia 1952 r. pracował na godzinach zleconych⁷⁷⁶. 1 października 1952 r. do składu katedry – jeszcze nie kadrowego – dołączył jako aspirant⁷⁷⁷ (formalnie w listopadzie)⁷⁷⁸. Od 1 grudnia 1952 r. był asystentem

⁷⁷² AUJ, WHm 73 Katedra i Seminarium Filologii Orientalnej 1945–51, Pismo dra T. Lewickiego Kierownika Seminarium Filologii Orientalnej do Dziekana Wydziału Humanistycznego UJ, L.dz. 15/VII/51, 20.04.1951.

⁷⁷³ AIPN, IPN Kr 010/5117.

⁷⁷⁴ A. Pisowicz, *Prof. dr hab. Andrzej Czapkiewicz...*, s. 7.

⁷⁷⁵ AUJ, WFlg 14 Sprawozdanie z działalności KFO UJ za rok szkolny 1952/53, Pismo Katedry Filologii Orientalnej UJ w Krakowie, 26.06.1953.

⁷⁷⁶ AIPN, IPN Kr 010/5117.

⁷⁷⁷ *Kronika KFO UJ...*, s. 191.

⁷⁷⁸ *Ibidem*.

KFO Wydziału Filologicznego UJ⁷⁷⁹. Aspirantem pozostawał w latach 1952–1956⁷⁸⁰ (w 1952 wprowadzono instytucję aspirantury naukowej⁷⁸¹, efemerydę, która przetrwała tylko do 1958 – „prowadziła do nabycia stopnia naukowego kandydata nauk”⁷⁸², który później zlikwidowano; zastępowała, np. w wymiarze stypendialnym, przyszłe studia doktoranckie)⁷⁸³. W 1952 r. aspirant Zakładu A. Czapkiewicz prowadził repetytoria z gramatyki opisowej j. arabskiego dla I roku filologii orientalnej⁷⁸⁴ i pracował nad dysertacją kandydacką pt. *Ludy północnoirańskie na terenie Europy Wschodniej i Azji Środkowej we wczesnym średniowieczu w świetle źródeł orientalnych*⁷⁸⁵. Badania (i chyba zainteresowania) językoznawcze A. Czapkiewicza rozpoczęły się, prawdopodobnie, później i obejmowały zagadnienia dialektologii arabskiej, toponomastykę oraz problemy fonologii i morfologii języka arabskiego⁷⁸⁶. Do 1954 r. sytuacja zawodowa aspiranta A. Czapkiewicza⁷⁸⁷ nie ulegała większym zmianom, w styczniu 1954 r. został opiekunem studentów I roku⁷⁸⁸, zaczął też badania nad dialektami arabskimi⁷⁸⁹. W następnym roku akademickim, 1954/55, A. Czapkiewicz⁷⁹⁰ rozchorował się, co spowodowało opóźnienie w jego pracach nad przewodem kandydackim, i w 1955 r. kierownik KFO napisał do władz UJ:

[...] nie będzie mógł wypełnić w wymaganym terminie, tj. do końca 1955 r., wszystkich obowiązków jakie nakłada na niego aspirantura. Przeszkodą była [...] długotrwała, przewlekła choroba [...]. Należy się spodziewać, że jego przewód kandydacki, który nie mógł być wykończony w przepisany terminie zostanie doprowadzony do pomyślnego końca już w kwietniu lub maju 1956 r.⁷⁹¹

⁷⁷⁹ AIPN, IPN Kr 010/5117.

⁷⁸⁰ Ibidem.

⁷⁸¹ Ustawa z 15 grudnia 1951 r. o szkolnictwie wyższym i o pracownikach nauki...

⁷⁸² K. Wojtczak, *O stopniach naukowych w Polsce Ludowej...*, s. 52.

⁷⁸³ Ibidem, s. 50–51.

⁷⁸⁴ AIPN, IPN Kr 010/5117.

⁷⁸⁵ AUJ, WFlg 14 Sprawozdanie z działalności KFO UJ za rok szkolny 1952/53, Katedra Filologii Orientalnej UJ w Krakowie, 26.06.1953.

⁷⁸⁶ W. Tyloch, *Językoznawstwo orientalne w Polsce*, PO 1974, nr 2, s. 141.

⁷⁸⁷ *UJ Skład osobowy, r.a. 1953/54*, WUJ, Kraków 1954, s. 27.

⁷⁸⁸ AUJ, WFlg 12 KFO 1951.

⁷⁸⁹ *Kronika KFO UJ...*, s. 191.

⁷⁹⁰ *UJ Skład osobowy w r.a. 1954/55*, s. 28.

⁷⁹¹ AIPN, IPN Kr 010/5117.

1956 był rokiem „odwilży”, która dała o sobie znać także w życiu akademickim: 1 lutego 1956 r. A. Czapkiewicz rozpoczął pracę jako asystent⁷⁹², wziął także udział w cyklu odczytów poświęconych dziejom i kulturze Chin. U boku T. Lewickiego prowadził badania źródeł⁷⁹³. 8 czerwca 1957 r., na imienne żądanie ambasadora Janusza Zambrowicza⁷⁹⁴ z MSZ, A. Czapkiewicz został delegowany z UJ na osiem miesięcy jako kandydat do pracy w Międzynarodowej Komisji Nadzoru i Rozbrojenia⁷⁹⁵, a 8 lipca 1957 r. skierowany na placówkę w Indochinach⁷⁹⁶. Bezpartyjny⁷⁹⁷ A. Czapkiewicz polecił na cztery miesiące do Wietnamu, gdzie przebywał w ramach prac polskiej grupy Międzynarodowej Komisji Nadzoru i Kontroli, co przynosiło dochody w dewizach. Pracował tam głównie jako tłumacz z angielskiego dla szefów delegacji⁷⁹⁸. W 1957 r. ujrzała światło dzienne pierwsza jego publikacja, której był współautorem: *Skarb dirhemów arabskich z Czechowa*⁷⁹⁹. Trzy lata później – *Sprachproben aus Mādabā*⁸⁰⁰, jego druga samodzielna publikacja⁸⁰¹. 1 grudnia 1957 r.⁸⁰² A. Czapkiewicz awansował na st. asystenta w KFO. W tym samym roku wyjechał na dwa miesiące do Egiptu⁸⁰³, w ślad za pierwszymi krakowskimi stypendystami-arabistami (W. Kubiakiem i W. Dembskim). Na przełomie lat 50. i 60. w ankiecie personalnej st. asystent przy Katedrze Filologii Orientalnej na Wydziale Filologicznym⁸⁰⁴ A. Czapkiewicz wpisał:

Zawód wykonywany: aspirant.

Znajomość języków:

Biegłe: francuski, angielski, niemiecki, rosyjski, włoski, arabski, perski.

Słabo: turecki, chiński, tybetański, holenderski⁸⁰⁵.

⁷⁹² Ibidem.

⁷⁹³ A. Czapkiewicz, op. cit., s. 17–21.

⁷⁹⁴ W połowie lat 50. Ambasador w Ankarze, w 1955 przybył do Dżuddy z misją dobrej woli.

⁷⁹⁵ AIPN, IPN Kr 010/5117.

⁷⁹⁶ Ibidem.

⁷⁹⁷ Ibidem.

⁷⁹⁸ *Kronika UJ za r.a. 1956/57...*, s. 113.

⁷⁹⁹ A. Czapkiewicz, T. Lewicki, S. Nosek, M. Opozda-Czapkiewicz, *Skarb dirhemów arabskich z Czechowa*, Ossolineum, Warszawa–Wrocław 1957.

⁸⁰⁰ *Sprachproben aus Mādabā*, PWN, Kraków 1960.

⁸⁰¹ A. Pisowicz, *Prof. dr hab. Andrzej Czapkiewicz...*, s. 7.

⁸⁰² *Kronika UJ za rok 1957/58...*, s. 102.

⁸⁰³ Ibidem.

⁸⁰⁴ *UJ Skład osobowy w r.a. 1958...*, s. 49.

⁸⁰⁵ AIPN, IPN Kr 010/5117.

Ilustracja 64. A. Czapkiewicz (ok. 1959). Źródło archiwalne⁸⁰⁶

W r.a. 1962/63 obciążenie dydaktyczne A. Czapkiewicza jako st. asystenta obejmowało następujące zajęcia:

- Historia literatury arabskiej (semestry V–VIII), 60 godz. wykładów rocznie.
- Niższe seminarium arabistyczne (semestry V i VI, gr. 1.), 60 godz. seminariów rocznie.
- Praktyczna nauka języka arabskiego (semestry V i VI, gr. 1.), 60 godz. ćwiczeń rocznie.
- Lektura tekstów arabskich (semestry V–VIII, gr. 2.), 120 godz. ćwiczeń rocznie.
- Wprowadzenie do lektury arabskich dzieł literackich (semestry VII i VIII, gr. 1.), 60 godz. ćwiczeń rocznie⁸⁰⁷.

W tym czasie A. Czapkiewicz zajmował się badaniami w zakresie językoznawstwa arabskiego⁸⁰⁸. W r.a. 1963/64, ponieważ nie złożył w terminie rozprawy doktorskiej, przeniesiono go – tymczasowo – na stanowisko st. wykładowcy⁸⁰⁹. W 1964 r. T. Lewicki w sprawozdawczości umieścił informację, że na podstawie źródeł zebranych podczas pobytu w Egipcie praca doktorska A. Czapkiewicza została „w pełni opracowana”⁸¹⁰.

⁸⁰⁶ Ibidem.

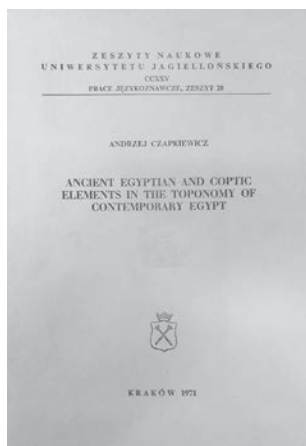
⁸⁰⁷ AUJ, WFlg 14 KFO UJ Obciążenia dydaktyczne pracowników w r. szkol. 1962/63.

⁸⁰⁸ APAN III-168 teczka 139, Materiały Jana Reychmana, UW IO, Protokoły posiedzeń Rady Instytutu, plany prac i nauczania, autoreferaty prac doktorskich, wycinki prasowe, 1964, 1974, rkps, mps., druk, j. pol., j. ros., l.k. 143.

⁸⁰⁹ UJ Skład osobowy w r.a. 1963/64..., s. 63.

⁸¹⁰ APAN III-168 teczka 139, Materiały Jana Reychmana, UW IO, Protokoły posiedzeń Rady Instytutu, plany prac i nauczania, autoreferaty prac doktorskich, wycinki prasowe, 1964, 1974, Odpowiedź prof. T. Lewickiego na ankietę PAN, 19.05.1964, mps, własnoręcznie podpisany.

W tym samym roku, 10 września, zamknięto przewod doktorski A. Czapkiewicza (otwarty w 1955⁸¹¹), kiedy obronił rozprawę zatytułowaną *Antyczne egipskie i koptyjskie elementy w nazewnictwie współczesnego Egiptu*, którą opublikowano drukiem w 1971 r.⁸¹² Jej recenzentami byli doc. J. Bielawski, prof. S. Strelcyn i prof. Tadeusz Milewski.

Ilustracja 65

W planie prac badawczych A. Czapkiewicz zadeklarował badania w zakresie językoznawstwa arabskiego⁸¹³. W 1965 r. dr A. Czapkiewicz został adiunktem⁸¹⁴. W następnym roku spędził kilka miesięcy w Iraku, gdzie w Bagdadzie zatrudniono go jako doradcę zespołu polskich architektów przy tworzeniu urbanistycznego planu zagospodarowania tego miasta⁸¹⁵. Do 1972 r. A. Czapkiewicz pozostawał adiunktem w KFO⁸¹⁶. W 1972 r. katedra przekształcona została w Instytut Filologii Orientalnej, a w nim wyodrębniono zakłady – w tym i Zakład Arabistyki. W następnym roku, 1973, A. Czapkiewicz pomyślnie przeszedł kolokwium habilitacyjne w zakresie filologii orientальной na podstawie pracy *The Verb in Modern Arabic Dialects as an Exponent*

⁸¹¹ AUJ WFlg 155 Przewody doktorskie 1951–76, załącznik nr 3.

⁸¹² B. Michalak-Pikulska, *Studia arabistyczne w Krakowie*, [w:] *Orientalia Commemorative...*, s. 45.

⁸¹³ *UJ Skład osobowy w r.a. 1963/64...*, s. 63–64.

⁸¹⁴ *UJ Skład osobowy w r.a. 1965...*, s. 84.

⁸¹⁵ A. Pisowicz, *Prof. dr hab. Andrzej Czapkiewicz...*, s. 9.

⁸¹⁶ *UJ Skład osobowy w r.a. 1970/71...*, s. 94.

of the Development Processes Occurring in Them⁸¹⁷, którą opublikował dwa lata później, i został zatwierdzony jako samodzielny pracownik naukowy IFO⁸¹⁸ na posiedzeniu Rady Wydziału 16 listopada 1973 r.⁸¹⁹ – z końcem roku 1974⁸²⁰.

W 1973 r. po raz drugi polecał na kilka miesięcy do Bagdadu kontynuować pracę z zespołem polskich architektów⁸²¹, za co w 1974 r.⁸²² otrzymał nagrodę państwową: Nagrodę Ministerstwa Gospodarki Komunalnej i Ochrony Środowiska⁸²³. W latach 1974–1976, jeszcze jako adiunkt, a później dr hab., pełnił funkcję sekretarza naukowego IFO⁸²⁴. W r.a. 1974/75 obciążenie dydaktyczne A. Czapkiewicza wynosiło 330–360 godzin rocznie (na r.a.)⁸²⁵. W 1975 r. rozpatrzono pozytywnie otwarty konkurs na docenta języka arabskiego, w którym jedynym kandydatem był A. Czapkiewicz, przy dwóch sprzeciwach i dwóch głosach wstrzymujących się został docentem IFO od 1 października 1975 r.⁸²⁶ W tym samym roku zatrudniono w IFO na etacie lektora arabskiego Abdel Wahab Mekky, Egipcjanina, który później został – wraz z A. Czapkiewiczem – współautorem skryptu do nauki j. arabskiego, przez wiele lat podstawowego podręcznika dla studentów UJ: *Nata 'allamu al-luġata' al- 'Arabijja*⁸²⁷.

W 1976 r. T. Lewicki przechodził na emeryturę⁸²⁸, w tym samym roku wygasła powołania kierowników Zakładu Arabistyki, Turkologii, Iranistyki i opiekuna Pracowni⁸²⁹. Dziekan Wydziału Filologicznego zaproponował Rektorowi UJ: „proponuję na rok, jako dyrektora IFO docenta dra hab. A. Czapkiewicza, a w tym czasie pozyskanie samodzielnego pracownika, wybitnego specjalisty”⁸³⁰. Proponował także – póki

⁸¹⁷ *The Verb in Modern Arabic Dialects as an Exponent of the Development Processes Occurring in Them*, Ossolineum, Wrocław 1975.

⁸¹⁸ AUJ, WFlg 157 Teczki przewodów habilitacyjnych 1951–76, załącznik nr 5.

⁸¹⁹ Ibidem.

⁸²⁰ AUJ, WFlg 11 Sprawy kadrowe 1974, Pismo Dziekana WF UJ do Rektora UJ, nr ref. LW II/26/20/73/74, 1.06.1974.

⁸²¹ A. Pisowicz, *Prof. dr hab. Andrzej Czapkiewicz...*, s. 9.

⁸²² *Katedra Arabistyki IO UJ*, za: <https://ioo.filg.uj.edu.pl/arabistyka> [dostęp: 17.09.2022].

⁸²³ A. Pisowicz, *Prof. dr hab. Andrzej Czapkiewicz...*, s. 9.

⁸²⁴ Ibidem, s. 8.

⁸²⁵ AUJ, WFlg 14 UJ IFO. Wykaz obciążeń dydaktycznych pracowników IFO UJ planowanych w r.a. 1974/75, l.dz. 20/11/FO/74.

⁸²⁶ AUJ, WFlg 22, A. Czapkiewicz, docentura 1975, Pismo Dziekana WF UJ do Rektora UJ, nr ref. L II/41/25/75/76, 22.10.1975.

⁸²⁷ A. Czapkiewicz, *'Ali Mekki, Nata 'allamu al-luġata' al- 'Arabijja...*

⁸²⁸ A. Małecka, op. cit.

⁸²⁹ AUJ, WFlg 11, Struktura WF UJ 1970–76, Pismo, nr ref. EP-24a/997/75/76, 22.06.1976.

⁸³⁰ Ibidem, Pismo, nr ref. LWII/4a/164/75/76, 17.07.1976.

co – nie powoływać kierowników zakładów, a na kuratora Pracowni Źródeł Orientalnych i Numizmatyki Instytutu Filologii Orientalnej Uniwersytetu Jagiellońskiego powołać dr S. Kubiak⁸³¹. A. Czapkiewicz został Dyrektorem IFO, pełnił funkcję kierownika Zakładu Arabistyki i kierownika Pracowni⁸³² aż do swojej nagłej śmierci w 1990 r.⁸³³ W 1978 r. sekretarzem naukowym IFO został dr A. Pisowicz (iranista), a A. Czapkiewicz pozostawał Dyrektorem IFO i kierownikiem Zakładu Arabistyki⁸³⁴. Sytuacja ta nie uległa zmianie aż do jego śmierci. W 1981 r. w Urzędzie Patentowym zarejestrowano wynalazek⁸³⁵, wśród którego twórców był A. Czapkiewicz – wykorzystano w nim zasady standaryzacji systemów transliteracji informacji zapisywanych w różnych alfabetach w bazach danych⁸³⁶. W 1985 r. A. Czapkiewicz został profesorem nadzwyczajnym nauk humanistycznych na UJ⁸³⁷, przede wszystkim za rozprawę *Arabic Idioms*⁸³⁸, która ukazała się drukiem w 1983 r.⁸³⁹ Już na początku lat 70. działał na orientalistyce krakowskiej lektorat japońskiego⁸⁴⁰, ale w okresie kierowania IFO przez A. Czapkiewicza poszerzył się zakres badań i dydaktyki w Instytucie i w 1987 r. uruchomiono kierunek japonistyka⁸⁴¹. W 1988 r. A. Czapkiewicz opublikował monografię *The view of the medieval Arab philologists on language and its origin in the light of As-Suyūṭī's „Al-Muzhir”*⁸⁴². 18 stycznia 1990 r. Rada Wydziału Filologicznego UJ powołała komisję ds. wniosku nadania profesury zwyczajnej A. Czapkiewiczowi, ale 1 marca 1990 r. w wieku 66 lat A. Czapkiewicz zmarł nagle podczas wykonywania

⁸³¹ Ibidem.

⁸³² B. Michalak-Pikulska, *Arabistyka krakowska...*, s. 27.

⁸³³ K. Maciuszak, *Z historii orientalistyki...*, s. 139.

⁸³⁴ *UJ Skład osobowy w roku 1978...*, s. 80; *Skład osobowy pracowników UJ w 1983...*, s. 90;

A. Pisowicz, *Stulecie krakowskiej orientalistyki...*, s. 11.

⁸³⁵ (B1) (11) 115948 3 (51) G09C 3/00 B41J 5/08 G06K 15/00 (21) 189977 (22) 28.05.76 (72) Kozieln Zdzisław; Wilk Józef; Hansel Józef; Kiermasz Zbigniew; Czapkiewicz Andrzej; Paśnik Jacek (73) Akademia Ekonomiczna w Krakowie, Kraków (54) *Sposób oraz urządzenie do ujednoczenia systemu transliteracji i kodowania danych*, za: „Wiadomości Urzędu Patentowego” 1981, nr 5, s. 302.

⁸³⁶ E. Górską, *Andrzej Czapkiewicz (1924–1990)...*, s. 712.

⁸³⁷ A. Pisowicz, *Prof. dr hab. Andrzej Czapkiewicz...*, s. 8.

⁸³⁸ *Arabic Idioms*, „Zeszyty Naukowe UJ. Prace Językoznawcze” 1983, t. 572, z. 75.

⁸³⁹ E. Górską, *Andrzej Czapkiewicz (1924–1990)...*, s. 712.

⁸⁴⁰ A. Heuchert, *Biblioteka Instytutu Orientalistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego*, „Biblioteka i Edukacja «Biblioteki obcojęzyczne»” 2012, nr 2, s. 2, za: <http://www.bg.up.krakow.pl/newbie/index.php/bie/article/view/22> [dostęp: 17.09.2022].

⁸⁴¹ A. Pisowicz, *Stulecie krakowskiej orientalistyki...*, s. 22.

⁸⁴² *The view of the medieval Arab philologists on language and its origin in the light of As-Suyūṭī's „Al-Muzhir”*, „Zeszyty Naukowe UJ. Prace Językoznawcze” 1988, t. 909, z. 96.

obowiązków służbowych⁸⁴³. A. Czapkiewicz (1924–1990) spoczywa na Cmentarzu Rakowickim, pas 45, zachód⁸⁴⁴.

Od 1991 r. przy IFO działa Fundacja Arabistyczna jego imienia⁸⁴⁵, której celem jest wspieranie pracy naukowej, studiów i badań młodego pokolenia polskich orientalistów w dziedzinie filologii arabskiej⁸⁴⁶. Zorganizowała już kilka arabistycznych sesji naukowych zatytułowanych „Spotkania arabistyczne” (np. I – 1993, II – 1996, IV – 2000), poświęconych pamięci A. Czapkiewicza. Każdą sesję konferencji organizuje się w formie konkursu referatów młodszych pracowników naukowych, zdobywca otrzymuje Nagrodę im. Andrzeja Czapkiewicza. W ich trakcie ogłaszani są laureaci tej Nagrody, m.in. w 1996 r. była nim Agata Skowron-Nalborczyk (obecnie profesor w Zakładzie Islamu Europejskiego UW), a na III Spotkaniach Arabistycznych laureatem został Stanisław Guliński (obecnie konsul w Iraku)⁸⁴⁷. Nagrodą było trzymiesięczne stypendium naukowe w Wiedniu, pod patronatem Instytutu Janineum.

Ilustracja 66. A. Czapkiewicz (1924–1990). Źródło: *Złota księga WF UJ*⁸⁴⁸

⁸⁴³ A. Pisowicz, *Prof. dr hab. Andrzej Czapkiewicz...*, s. 8.

⁸⁴⁴ *Pro memoria. Profesorowie Uniwersytetu Jagiellońskiego...*, s. 58.

⁸⁴⁵ Fundacja Arabistyczna im. Andrzeja Czapkiewicza z siedzibą w Krakowie na al. Mickiewicza 9–11. Jej celem działania jest „wspieranie badań nad językiem arabskim, ze szczególnym uwzględnieniem historii języka arabskiego, dialektologii i leksykologii – poprzez organizowanie konferencji i finansowanie badań naukowych”. Członkowie Zarządu: Dorota Alina Malarczyk – od 17.10.2001, Agnieszka Maria Pałka Lasek (dyrektor) – od 8.05.2012, Halszka Katarzyna Tutaj Gasińska – od 8.06.2012, Krzysztof Stanisław Góralczyk – od 8.05.2012. Rada Fundacji (organ nadzoru): Przemysław Józef Piekarski, Bartłomiej Czapkiewicz, Roman Zawadzki. Organ sprawujący nadzór: Min. Nauki i Szk. Wyż. Dane obowiązujące od 28.11.2017, za: <https://rejestr.io/krs/46745/fundacja-arabistyczna-im-andrzeja-czapkiewicza> [dostęp: 17.09.2022].

⁸⁴⁶ E. Górńska, *Andrzej Czapkiewicz (1924–1990)...*, s. 713.

⁸⁴⁷ *Spotkania arabistyczne IV*, WUJ, Kraków 2002, s. 8.

⁸⁴⁸ *UJ Złota księga Wydziału Filologicznego/ The golden book of the Faculty of Philology/ Liber aureus Facultatis Philologicae*, red. J. Michalik, W. Walecki, Księgarnia Akademicka, Kraków 2000.

Dr hab. A. Czapkiewicz przez 38 lat był wierny swojej uczelni, przeszedł całą drogę kariery naukowo-dydaktycznej – od aspiranta/ asystenta do profesora nadzwyczajnego. W jego działalności akademickiej należy wyróżnić trzy nurty: naukowy, dydaktyczny i organizatorski. Przez 14 lat zarządzał Instytutem Filologii Orientalnej UJ i tyle samo lat kierował w nim Zakładem Arabistyki, od początku istnienia Pracowni Źródeł i Numizmatyki (jeszcze jako placówki w PAN) był z nią osobiście związany, później, jako dyrektor, kierował nią i patronował jej do końca swoich dni. Dzięki niemu – po odejściu T. Lewickiego na emeryturę – rozwijały się studia afrykanistyczne przy Zakładzie Arabistyki: corocznie organizował lektoraty suahili i hausa, a po jego nagłej śmierci zajęcia te zostały zawieszono w r.a. 1990/91⁸⁴⁹. W 1987 r. otworzył nowy kierunek w ofercie IFO: japonistykę. W jego zainteresowaniach naukowych dominował nurt badań językoznawczych (j. arabski, jego historia i dialekty⁸⁵⁰ oraz języki semickie)⁸⁵¹. Jego specjalnością naukową były nauki filologiczne, filologia orientalna – arabistyka. Brał udział w konferencjach naukowych, kongresach i sympozjach, odbył gościnne wykłady na uczelniach zagranicznych⁸⁵². Był członkiem Polskiego Towarzystwa Językoznawczego i Middle Eastern Studies Association. Brał aktywny udział w działalności Komisji Językoznawczej i Komisji Orientalistycznej O/PAN w Krakowie, był również członkiem Prezydium KNO PAN w Warszawie⁸⁵³. Prowadził także działalność popularyzatorską, aktywnie udzielał się w Polskim Towarzystwie Orientalistycznym, bywał w jego władzach na różnych szczeblach oraz był członkiem redakcji organu PTO – PO⁸⁵⁴. Również tłumaczył z języka arabskiego – wziął udział w pracy zbiorowej zespołu arabistów nad pełnym przekładem *Księgi tysiąca i jednej nocy* (1973). Nie miał rodzeństwa, a jego matka po wojnie została na wdowiej rencie. Był żonaty⁸⁵⁵, jego żona Maria, absolwentka arabistyki UJ, pracowała najpierw w PAN, później w Pracowni Źródeł Orientalnych i Numizmatyki. Przeżyła męża o dwa lata⁸⁵⁶. Pozostawili dwóch synów – Bartłomieja (ur. 1954) i Grzegorza (ur. 1955). A. Czapkiewicz został odznaczony m.in. Złotym Krzyżem Zasługi (1974) i Krzyżem Kawalerskim

⁸⁴⁹ A. Pisowicz, *Stulecie krakowskiej orientalistyki...*, s. 23.

⁸⁵⁰ *Orientalistyka polska w okresie XXlecia...*, s. 205.

⁸⁵¹ B. Michalak-Pikulska, *Arabistyka krakowska...*, s. 28.

⁸⁵² Katedra Arabistyki IO UJ...

⁸⁵³ A. Pisowicz, *Prof. dr hab. Andrzej Czapkiewicz...*, s. 8.

⁸⁵⁴ *Ibidem*, s. 9.

⁸⁵⁵ AIPN, IPN Kr 010/5117.

⁸⁵⁶ E. Górńska, *Andrzej Czapkiewicz (1924–1990)...*, s. 711.

Orderu Odrodzenia Polski⁸⁵⁷. Jako dydaktyk napisał dwa skrypty: *Nata 'allamu' l-luġata' l-'arabijja* (1977) we współpracy z Ali Mekkim i – wspólnie z E. Górską – *Chrestomatię arabskich tekstów specjalistycznych* (1982). Wypromował dwoje doktorów⁸⁵⁸:

- Dymitra Ibriszimowa w 1986 r., w Instytucie Orientalistycznym UW, rozprawa nosi tytuł *Some common chatic basic lexical items. A new look of the subject*⁸⁵⁹. Obecnie prof. D. Ibriszimow jest dziekanem Bayreuth International Graduate School of African Studies na Uniwersytecie w Bayreuth (językoznawca – afrykanista).
- Elżbietę Górską w 1987 r. (25 czerwca), na Wydziale Filologicznym UJ, tytuł rozprawy brzmiał *Zasady przemienności szyku w wieloatrybutywnych grupach nominalnych we współczesnym arabskim języku literackim*, recenzentami byli T. Lewicki i J. Danecki.

Wśród wychowanków A. Czapkiewicza są nie tylko językoznawcy, należą do nich m.in. profesorowie UJ Paweł Siwiec i Przemysław Turek, ambasadorowie Janusz Szwedo i Michał Murkociński.

Kmietowicz (de domo Michalska⁸⁶⁰) Anna, studiowała arabystykę w Seminarium Filologii Orientalnej UJ w latach 1949/50–1952/53⁸⁶¹ i obroniła pracę magisterską „arabistyczną” i „numizmatyczną” – *Skarb monet arabskich z Maurzyc*⁸⁶². Na studiach na jednym z nią roku byli jej przyszły mąż F. Kmietowicz i W. Kubiak. Zajmowali się wówczas głównie mediewistyką, a to ze względu na zainteresowania ówczesnego szefa orientalistyki krakowskiej, T. Lewickiego, i konieczność prowadzenia badań nad podróżnikami i kupcami arabskimi oraz skandynawskimi. Jednym słowem, osoby związane wtedy ze środowiskiem T. Lewickiego i kierowanymi przez niego placówkami (Zakładem Numizmatyki w PAN i na UJ) zostały zainteresowane i wciągnięte w orbitę badań ich patrona. Badania te miały charakter interdyscyplinarny⁸⁶³, dlatego po studiach A. Kmietowicz została zatrudniona w Zakładzie Numizmatyki IHKM PAN

⁸⁵⁷ A. Pisowicz, *Prof. dr hab. Andrzej Czapkiewicz...*, s. 9.

⁸⁵⁸ Katedra Arabistyki IO UJ...

⁸⁵⁹ Wg katalogu w Bibliotece WO UW, stan na 10.12.2019.

⁸⁶⁰ *Magisteria z zakresu orientalistyki na wyższych uczelniach polskich uzyskane w latach 1947–52*, za: PO 1953, nr 1, s. 66.

⁸⁶¹ AUJ, WFlg 143 *Księga dyplomów 1945–67* i AUJ, WFlg 144 *Księga dyplomów UJ. Wydział Filologiczny 1967–73*.

⁸⁶² PO 1953, nr 1, s. 66.

⁸⁶³ PAA, Rozmowa A. Bartczaka z A. Kmietowicz, 2020, przekazana autorowi mailem 4.02.2020.

w Krakowie (Zakład Numizmatyki przy Instytucie Historii Kultury Materialnej PAN powstał 1.01.1954)⁸⁶⁴. Inicjatorem jego powstania był T. Lewicki. Celem utworzenia tej instytucji były kompleksowe badania numizmatyki orientalnej ze znalezisk w Polsce. Prace te były pionierskie i dotyczyły monet ze zbiorów krajowych muzeów i innych instytucji. Już w latach 60. T. Lewicki⁸⁶⁵ zreferował wczesny okres historii tej placówki⁸⁶⁶, a w 1984 r. uzupełniła go A. Kmiotowicz w artykule *W trzydziestolecie powstania Zakładu Numizmatyki w Krakowie 1954–1984*⁸⁶⁷. Jednym z rezultatów pracy arabistów tej placówki była opracowana i wydana orientalistyczna instrukcja dla archeologów i numizmatyków zapisu „imion i nazwisk figurujących na monetach arabskich”⁸⁶⁸.

Ilustracja 67. Na zdjęciu A. Kmiotowicz. Autor: W. Tomaszek. *Publikujemy dzięki życzliwości A. Kmiotowicz*

⁸⁶⁴ Za: http://www2.filg.uj.edu.pl/io/pzon/informacje_o_pracowni.htm [dostęp: 17.09.2022].

⁸⁶⁵ T. Lewicki, *Dzieje polskich badań w zakresie numizmatyki orientalnej*, [w:] *Szkice z dziejów polskiej orientalistyki*, t. 3..., s. 135–172.

⁸⁶⁶ T. Lewicki, *On the scientific activity of the Numismatic Centre of the Institute of the History of Material Culture Polish Academy of Science – in the years 1953–1960*, „Wiadomości Numizmatyczne” 1961, t. 5, z. dodatkowy, s. 139–141, oraz T. Lewicki, *Dzieje polskich badań...*, s. 135–172.

⁸⁶⁷ A. Kmiotowicz, *W trzydziestolecie powstania Zakładu Numizmatyki w Krakowie 1954–1984*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 1984, nr 32, z. 3, s. 449–456.

⁸⁶⁸ T. Lewicki, *Dzieje polskich badań...*, s. 136–172.

Zmiany polityczne po 1956 r. szybko dotknęły też sfery akademickiej. Obok dotychczasowych badań zbiorów monet arabskich z terytorium Polski do nowych planów naukowych Zakładu dołączono prace nad źródłami orientalnymi do średniowiecznych dziejów Europy Wschodniej, pracami historycznymi i innymi pracami źródłowymi⁸⁶⁹. Badaniami źródeł zajęli się m.in. państwo A. i F. Kmietowiczowie⁸⁷⁰. Do 1969 r. pracownicy Zakładu opublikowali osiem monografii i około 100 mniejszych prac⁸⁷¹. 25 czerwca 1969 r. placówka stała się częścią Katedry Filologii Orientalnej UJ. W tym okresie rozpoczęto w niej badania nad arabskimi i perskimi pisanymi źródłami do dziejów krajów słowiańskich. Wśród pracowników, którzy prowadzili te badania, byli mgr A. Kmietowicz i mgr F. Kmietowicz⁸⁷². W r.a. 1970/71 oboje państwo Kmietowiczowie zostali starszymi asystentami⁸⁷³. Rok później przekształcono decyzją Ministra Oświaty i Szkolnictwa Wyższego z 21 marca 1972 r. Katedrę Filologii Orientalnej UJ w Instytut Filologii Orientalnej, ale przynależność organizacyjna Zakładu Numizmatyki pozostała tymczasowo nierozstrzygnięta⁸⁷⁴, dopiero „decyzją Rektora powołano: [...] w Instytucie Filologii Orientalnej – Pracownię Źródeł Orientalnych i Numizmatyki”⁸⁷⁵. 18 maja 1972 r. zaś dotychczasowy czteroosobowy Zakład Numizmatyki przekształcono w Pracownię Źródeł Orientalnych i Numizmatyki IFO⁸⁷⁶. Wśród zatrudnionych gros stanowili arabiści, wśród nich A. i F. Kmietowiczowie⁸⁷⁷. Ten sam zespół prowadził badania źródeł tekstowych oraz badania numizmatyczne dotyczące znalezionych na terytorium Polski monet, a także – w okresie późniejszym – podjęto „badania źródłoznawcze z zakresu kultury, religii, prawa muzułmańskiego, filozofii i historii”⁸⁷⁸. Od 1973 r. A. i F. Kmietowiczowie pracowali na stanowiskach dokumentalistów⁸⁷⁹. Do 1978 r. awansowali i byli zatrudnieni jako dokumentaliści

⁸⁶⁹ *Kronika UJ za r.a. 1956/57...*, s. 112.

⁸⁷⁰ A. Czapkiewicz, op. cit., s. 17–21.

⁸⁷¹ Za: <https://ioo.filg.uj.edu.pl/arabistyka> [dostęp: 17.09.2022].

⁸⁷² Ibidem.

⁸⁷³ *UJ Skład osobowy w r.a. 1970/71...*, s. 94.

⁸⁷⁴ AUJ, WFlg 11 Struktura WF UJ 1970–76, Pismo prof. Tadeusza Lewickiego, kierownika Katedry Filologii Orientalnej, al. Mickiewicza 9/11 do Dziekana Wydziału Filologicznego UJ, 12.05.1972.

⁸⁷⁵ BIR 1972, grudzień, nr 1, s. 6.

⁸⁷⁶ AUJ, WFlg 11 Struktura WF UJ 1970–76, Wyciąg z protokołu posiedzenia RWF UJ, 18.05.1972.

⁸⁷⁷ Ibidem, Pismo, nr ref. RWII/26/27/72/73, 23.01.1973.

⁸⁷⁸ U. Lewicka-Rajewska, *Pracownia Źródeł Orientalnych i Numizmatyki przy Instytucie Orientalistyki UJ – zlikwidowana*, „Alma Mater” 2012, nr 150, s. 43–46.

⁸⁷⁹ AUJ, WFlg 31 Obsada UJ 1972–76, Pismo Dyrektora IFO do Dziekana WF UJ, l. dz. 187/IFO973, 17.11.1973.

dypłomowani⁸⁸⁰. Od 1978 r. A. Kmiotowicz, dokumentalista dypłomowany (arabistka), i F. Kmiotowicz, dokumentalista dypłomowany (arabista), zaliczeni byli do służby bibliotecznej Instytutu Filologii Orientalnej UJ. Sytuacja ta nie uległa zmianie do połowy lat 80.⁸⁸¹, ale w 1988 r. zatrudniona w Pracowni była – z obojga państwa Kmiotowiczów – już tylko A. Kmiotowicz⁸⁸².

Ilustracja 68. Na zdjęciu F. Kmiotowicz. Autor: W. Tomaszkiwicz. Publikujemy dzięki życzliwości A. Kmiotowicz

Kmiotowicz Franciszek, ur. 18 sierpnia 1921 r. we Lwowie. Pochodził z rodziny inteligencji pracującej, studiował na arabistyce, w Seminarium Filologii Orientalnej UJ na Wydziale Filologicznym w latach 1949/50–1952/53. Studia rozpoczął 7 października 1949 r., a swój egzamin końcowy zdał 29 czerwca 1953 r. (z oceną bdb) i obronił pracę magisterską *Kraje i ludy Europy Wschodniej w relacji geografów arabskiego X w. al-Istachriego*⁸⁸³. Otrzymał zwykły dyplom i stopień magistra filologii orientalnej. Dyplom odebrał siedem lat później⁸⁸⁴. Już w czasie studiów był aktywnym i zaangażowanym

⁸⁸⁰ UJ Skład osobowy w roku 1978..., s. 80.

⁸⁸¹ Skład osobowy pracowników UJ w 1983..., s. 91.

⁸⁸² UJ Skład osobowy. Część I..., s. 110.

⁸⁸³ Kronika KFO UJ..., s. 191.

⁸⁸⁴ AUJ, H-601/49/50 WFlg 143 *Księga dyplomów Wydz. Filolog. 1945–67*; i AUJ, WFlg 144 *Księga dyplomów UJ Wydział Filologiczny 1967–73*.

studentem – w 1950 r. ochotniczo dyżurował w bibliotece Seminarium⁸⁸⁵. Po studiach zatrudniony został w Zakładzie Numizmatyki IHKM PAN. Od 1956 r. poszerzył krąg swoich zainteresowań badawczych z zakresu numizmatyki arabskiej znajdującej na ziemiach polskich o źródłoznawstwo orientalne do średniowiecznych dziejów Europy Wschodniej. Prowadził także studia historyczne i badał inne prace źródłowe⁸⁸⁶. Około r.a. 1970/71 awansował na starszego asystenta⁸⁸⁷. W 1972 r. ukazała się jego praca *Niektóre problemy napływu kruszcu srebrnego na ziemie polskie we wczesnym średniowieczu*⁸⁸⁸. Od 1973 r. pracował w Pracowni jako dokumentalista⁸⁸⁹. Pięć lat później awansował na dokumentalistę dyplomowanego⁸⁹⁰, jednocześnie został zaliczony (etat) do służb bibliotecznych IFO, gdzie pozostawał do połowy lat 80. na tym samym stanowisku⁸⁹¹.

Maśka Zbigniew, ur. 21 grudnia 1930 r. w Chorzowie⁸⁹² (wtedy oddzielnej wsi – Hajdukach Wielkich)⁸⁹³. Jedyne jego – dostępne autorowi niniejszej pracy – biogram, z którego pochodzi poniższy wyimek, znajduje się na stronie internetowej Katedry Arabistyki UJ.

Matka, Gertruda, zajmowała się prowadzeniem domu, natomiast ojciec był nauczycielem geografii, w okresie powojennym, między innymi Dyrektorem szkoły średniej w Pszczynie. Ojciec Z. Maśki został aresztowany przez gestapo i wywieziony do obozu koncentracyjnego – najpierw do Dachau, następnie Mauthausen-Gusen. Naukę z zakresu szkoły średniej Zbigniew Maśka rozpoczął na tajnych kompletach w 1944 r., a w 1949 zdał maturę w liceum humanistycznym. W 1949 r. zdał egzamin na Wydział Lekarski UJ i został przyjęty na studia. Ze względu na zły stan zdrowia, musiał odroczyć studia. Na początku 1950 r. krótko pracował w Zakładzie

⁸⁸⁵ AUJ, WHm 73 Katedra i Seminarium Filologii Orientalnej 1945–51, Załącznik do pisma Kierownika SFO prof. dra T. Lewickiego do Dziekana Wydziału Humanistycznego UJ, przyjęte pod numerem Lp. 1578/50, 26.09.1950.

⁸⁸⁶ *Kronika UJ za r.a. 1956/57...*, s. 112.

⁸⁸⁷ *UJ Skład osobowy w r.a. 1970/71...*, s. 94.

⁸⁸⁸ F. Kmietowicz, *Niektóre problemy napływu kruszcu srebrnego na ziemie polskie we wczesnym średniowieczu*, „Wiadomości Numizmatyczne” 1972, vol. 16, nr 2.

⁸⁸⁹ AUJ, WFlg 31 Obsada UJ 1972–76, Pismo Dyrektora IFO do Dziekana WF UJ, l. dz. 187/IFO973, z 17.11.1973.

⁸⁹⁰ *UJ Skład osobowy w roku 1978...*, s. 80.

⁸⁹¹ *Skład osobowy pracowników UJ w 1983...*, s. 91.

⁸⁹² AUJ, WFlg 143 *Księga dyplomów 1945–67*.

⁸⁹³ Strona internetowa Katedry Arabistyki IO UJ, za: <https://ioo.flg.uj.edu.pl/arabistyka> [dostęp: 17.09.2022].

Ubezpieczeń Społecznych w Chorzowie. W tym samym roku ponownie ubiegał się o przyjęcie na studia medyczne, został przyjęty, równolegle zapisał się na studia orientalistyczne⁸⁹⁴.

Podówczas filologia orientalna była częścią Wydziału Filologicznego UJ i Z. Maśka studiował tu od r.a. 1950/51 do 1953/54 włącznie⁸⁹⁵, czyli ukończył czteroletnie studia, zdając egzamin końcowy w ZFO⁸⁹⁶ 1 października 1955 r.⁸⁹⁷ Otrzymał dyplom zwykły i tytuł magistra filozofii⁸⁹⁸ w zakresie filologii orientalnej⁸⁹⁹. Jego praca magisterska zatytułowana była *Problemy współczesnego j. arabskiego (neologizmy)*. Promotorem był T. Lewicki, który napisał bardzo pochlebną opinię o jego pracy, a recenzentem dr W. Zimmnicki. W 1955 r., od razu po studiach, podjął pracę na stanowisku asystenta na orientalistyce krakowskiej⁹⁰⁰. W 1959 r. otrzymał stały etat asystenta⁹⁰¹. Rok 1960 był przełomowym dla orientalistyki krakowskiej i dla Z. Maśki w szczególności – od tego roku należał do tych pracowników KFO, którzy stale prowadzili językoznawcze badania afrykanistyczne (obok niego zajmowała się nimi A. Małecka)⁹⁰². Do 1962 r. pozostawał asystentem⁹⁰³, awans na starszego asystenta w KFO otrzymał w 1962 r.⁹⁰⁴ W r.a. 1962/63 zajmował się w KFO⁹⁰⁵ badaniami w zakresie językoznawstwa (opracowywał zagadnienia liczby mnogiej w języku hausa, co stanowiło temat jego dysertacji)⁹⁰⁶ i dydaktyką języków arabskiego i hausa. Prowadził zajęcia z ogólnych wiadomości o Bliskim Wschodzie (w semestrze II i III, łącznie 60 godz.) i praktyczną naukę j. hausa (I–VI semestr, łącznie 180 godz. ćw.). Razem jego obciążenie dydaktyczne wynosiło 240 godzin, w tym 20 – nadgodzin⁹⁰⁷. W następnych dwóch latach

⁸⁹⁴ Ibidem.

⁸⁹⁵ AUJ, WFlg 143 *Księga dyplomów 1945–67*.

⁸⁹⁶ Zakład Filologii Orientalnej Uniwersytetu Jagiellońskiego.

⁸⁹⁷ AUJ, WFlg 143 *Księga dyplomów 1945–67*.

⁸⁹⁸ AUJ, L.29/15 U, *Skład osobowy...* 1962/63, s. 63.

⁸⁹⁹ AUJ, WFlg 143 *Księga dyplomów 1945–67*.

⁹⁰⁰ Strona internetowa Katedry Arabistyki IO UJ, za: <https://ioo.filg.uj.edu.pl/arabistyka> [dostęp: 17.09.2022].

⁹⁰¹ AUJ, WFlg 14 KFO UJ, Obciążenia dydaktyczne pracowników w r. szkol. 1962/63.

⁹⁰² W. Tyloch, *Językoznawstwo orientalne...*, s. 141.

⁹⁰³ *UJ Skład osobowy uczelni za rok 1960...*, s. 60.

⁹⁰⁴ AUJ L.29/15 U, *Skład osobowy władz akademickich, senatu UJ i komisji senackich w r.a. 1962/63*, s. 63.

⁹⁰⁵ PO 1963, nr 3, s. 253–254.

⁹⁰⁶ *Orientalistyka polska w okresie XXlecia...*, s. 205.

⁹⁰⁷ AUJ, WFlg 14 KFO UJ, Obciążenia dydaktyczne pracowników w r. szkol. 1962/63.

akademickich – w 1963 i w 1964 – Z. Maśka nauczał w KFO j. arabskiego i j. hausa⁹⁰⁸. W 1964 r. w nowej siedzibie orientalistyki st. wykładowca⁹⁰⁹ Z. Maśka nadal uczył arabskiego i hausa⁹¹⁰ jako pomocniczy pracownik nauki. W r.a. 1965/66 otworzył przewód doktorski⁹¹¹, ale nigdy nie obronił pracy doktorskiej⁹¹². W latach 1970/71–1978 pracował w Zakładzie Arabistyki IFO jako wykładowca⁹¹³. Jego obciążenie dydaktyczne w r.a. 1974/75 wynosiło 360–390 godzin dydaktycznych rocznie⁹¹⁴. W 1983 r. Z. Maśka awansował ponownie na starszego wykładowcę⁹¹⁵. Taka sytuacja utrzymała się do końca jego działalności akademickiej i przejścia na emeryturę. W zakresie dydaktyki prowadził zajęcia: proseminarium, główne zagadnienia kultury Arabów, ogólne wiadomości o Bliskim Wschodzie oraz praktyczna nauka języków arabskiego i hausa. Jego badania naukowe dotyczyły głównie językoznawstwa afrykanistycznego, kultury i języka hausa, prowadził je także w terenie: był dwukrotnie na stypendium w Nigerii, raz – trzymiesięcznym, drugi – rocznym⁹¹⁶. Był żonaty (żona pracowała jako inżynier w elektrowni) i miał potomstwo. Zmarł w Chorzowie 4 kwietnia 2013 r.⁹¹⁷ W dorobku publikacyjnym Z. Maśki znajdują się tłumaczenia (był jednym z tłumaczy 9-tomowego wydania *Księgi tysiąca i jednej nocy*⁹¹⁸), arabistyczne teksty informacyjne (np. *Kilka słów o piśmie arabskim*)⁹¹⁹ czy prace afrykanistyczne – z zakresu hausa⁹²⁰, w którym się specjalizował. Jako autor spotkał się z typowym problemem Polaków z nazwiskiem, w którego zapisie użyte są polskie litery – w bibliografiach zachodnich

⁹⁰⁸ PO 1963, nr 3, s. 253–254.

⁹⁰⁹ *UJ Skład osobowy w r.a. 1963/64...*, s. 64.

⁹¹⁰ APAN III-168 teczka 139 Materiały Jana Reychmana, UW IO, Protokoły posiedzeń Rady Instytutu, plany prac i nauczania, autoreferaty prac doktorskich, wycinki prasowe, 1964, 1974.

⁹¹¹ AUJ, WFlg 155, Przewody doktorskie 1951–76, załącznik nr 3.

⁹¹² Strona internetowa *Katedry Arabistyki IO UJ*, za: <https://ioo.filg.uj.edu.pl/arabistyka> [dostęp: 17.09.2022].

⁹¹³ AUJ, WFlg 31 Obsada UJ 17 listopada 1973, Pismo Dyrektora IFO do Dziekana WF UJ, l. dz. 187/IFO973, 17.11.1973, oraz *UJ Skład osobowy w roku 1978...*, s. 80.

⁹¹⁴ AUJ, WFlg 14, UJ Instytut Filologii Orientalnej, Wykaz obciążeń dydaktycznych pracowników IFO UJ planowanych w r.a. 1974/75, l.dz. 20/11/FO/74.

⁹¹⁵ *Skład osobowy pracowników UJ w 1983...*, s. 90.

⁹¹⁶ Strona internetowa *Katedry Arabistyki IO UJ*, za: <https://ioo.filg.uj.edu.pl/arabistyka> [dostęp: 17.09.2022].

⁹¹⁷ Ibidem.

⁹¹⁸ *Księga tysiąca i jednej nocy...*

⁹¹⁹ Z. Maśka, *Kilka słów o piśmie arabskim*, [w:] M. Moktefi, *W pierwszych wiekach islamu (VII-XIII wiek). 600–1258 n.e. od Mahometa do upadku Bagdadu*, tł. P. Latko, Wyd. Dolnośląskie, Wrocław 1992.

⁹²⁰ Np. Z. Maśka, *Versuch einer formalen Darstellung der Worttypen mit vollständiger Wurzelreduktion im Hausa*, FO 1967, vol. 8, s. 119–124.

można znaleźć go jako „Zbigniew Maska”⁹²¹, „Mashka, Z.”⁹²² czy „Maska, Zbigniew”⁹²³, ale żadna licząca się bibliografia językoznawcza dotycząca języków czadyjskich i hausa nie pomija jego publikacji. Choćby błędnie podawała jego nazwisko.

Kowalska Maria, ur. 19 czerwca 1919 r.⁹²⁴ w Sędziszowie Małopolskim⁹²⁵, w ówczesnym powiecie Robczyce. Miała pochodzenie robotnicze. Studia rozpoczęła 10 października 1951 r. na filologii orientalnej UJ. Studiowała w latach 1951/52–1955/56, egzamin końcowy zdała 19 czerwca 1956 r., otrzymując dyplom zwykły (nr 200/51/Fil.)⁹²⁶ i stopień magistra filozofii w zakresie filologii orientalnej⁹²⁷. Po zdaniu magisterium⁹²⁸ M. Kowalska jeszcze w 1956 r. podjęła pracę na UJ jako asystent⁹²⁹ i – obok pracy dydaktycznej – przygotowywała dysertację doktorską o Kazwinim. W ramach pracy naukowej wraz z całym zespołem pracowała nad przygotowaniem do druku drugiego tomu *Źródeł arabskich do dziejów Słowiańszczyzny* (T. Lewicki, W. Kubiak, M. Kowalska, pod red. T. Lewickiego)⁹³⁰. W tym i następnym roku pozostawała asystentem⁹³¹ przy Katedrze Filologii Orientalnej⁹³², choć już wyróżniła się i za osiągnięcia naukowo-dydaktyczne⁹³³ otrzymała nagrodę pieniężną⁹³⁴. Do r.a. 1960/61 sytuacja nie uległa zmianie⁹³⁵, awans na st. asystenta⁹³⁶ nastąpił w r.a. 1960/61⁹³⁷. W 1962 r. w KFO⁹³⁸

⁹²¹ WorldCat, za: https://www.worldcat.org/title/versuch-einer-formalen-darstellung-der-worttypen-mit-vollstandiger-wurzelreduktion-im-hausa/oclc/475934787&referer=brief_results [dostęp: 17.09.2022].

⁹²² Za: <http://sumale.vjf.cnrs.fr/Lexiques/webball/biblio.php?AUTEU=Mashka,%20Z> [dostęp: 17.09.2022].

⁹²³ *Online Bibliography of Chadic and Hausa Linguistics by Paul Newman*, za: http://deva-research.uni-bayreuth.de/images/start/ChadicHausaBiblio_version01.pdf [dostęp: 17.09.2022].

⁹²⁴ B. Michalak-Pikulska, *Maria Kowalska* [nekrolog], [w:] *Kronika Uniwersytetu Jagiellońskiego za r.a. 2004/2005*, WUJ, Kraków 2009, s. 283–285.

⁹²⁵ B. Michalak-Pikulska, *Arabistyka krakowska...*, s. 29–30.

⁹²⁶ AUJ, WFlg 143 *Księga dyplomów 1945–67*.

⁹²⁷ *UJ Skład osobowy w r.a. 1958...*, s. 50.

⁹²⁸ *Kronika*, PO 1957, nr 1.

⁹²⁹ AUJ, WFlg 14 KFO UJ, *Obciążenia dydaktyczne pracowników w r. szkol. 1962/63*.

⁹³⁰ A. Czapkiewicz, op. cit., s. 17–21.

⁹³¹ *UJ Skład osobowy w r.a. 1957/58*, WUJ, Kraków 1958, s. 41.

⁹³² *UJ Skład osobowy w r.a. 1958...*, s. 50.

⁹³³ *Kronika UJ za rok 1957/58...*, s. 102.

⁹³⁴ *Ibidem*.

⁹³⁵ *UJ Skład osobowy w r.a. 1958...*, s. 50.

⁹³⁶ *UJ Skład osobowy uczelni za rok 1960...*, s. 52–60.

⁹³⁷ *Ibidem*, s. 59.

⁹³⁸ PO 1963, nr 3, s. 253–254.

M. Kowalska zajmowała się historią krajów arabskich i jej nauczała⁹³⁹, w tym samym roku otworzyła przewod doktorski⁹⁴⁰. W r.a. 1962/63 obciążenia dydaktyczne M. Kowalskiej wynosiły:

- Gramatyka opisowa j. arab. – sem. I–II, 60 godz. wykładów.
- Historia krajów arab. – sem. IV–V, 60 godz. wykładów.
- Praktyczna nauka j. arab., sem. I–IV (3 grupy), 240 godzin ćw.

Razem 360 godzin, w tym 140 nadgodzin⁹⁴¹.

Nadal koncentrowała się w pracy badawczej nad przygotowaniem dysertacji o Kazwinim⁹⁴², którą zakończyła w następnym roku. *Dzieje Kazwiniego do Athar al-Bilad*⁹⁴³ obroniła w 1965 r.⁹⁴⁴ W kolejnym roku akademickim – 1966/67 – dr M. Kowalska została adiunktem⁹⁴⁵. W latach 1967–1968 przebywała w Egipcie, współpracując z działającymi tam – pod kierownictwem prof. Kazimierza Michałowskiego – polskimi archeologami⁹⁴⁶. Po powrocie do 1973 r. M. Kowalska pozostawała adiunktem⁹⁴⁷.

Ilustracja 69. Źródło: zdjęcie autora

⁹³⁹ UJ Skład osobowy w r.a. 1963/64..., s. 114.

⁹⁴⁰ AUJ, WFlg 155 Przewody doktorskie 1951–76, załącznik nr 3.

⁹⁴¹ AUJ, WFlg 14 KFO UJ, Obciążenia dydaktyczne pracowników w r. szkol. 1962/63.

⁹⁴² *Orientalistyka polska w okresie XXlecia...*, s. 205.

⁹⁴³ B. Michałak-Pikulska, *Studia arabistyczne w Krakowie...*, s. 45.

⁹⁴⁴ AUJ, WFlg 155, Przewody doktorskie 1951–76, załącznik nr 3.

⁹⁴⁵ UJ Skład osobowy w r.a. 1966/67..., s. 90.

⁹⁴⁶ *Instytut Orientalistyki UJ*, za: <https://ioo.filg.uj.edu.pl/arabistyka> [dostęp: 17.09.2022].

⁹⁴⁷ UJ Skład osobowy w r.a. 1970/71..., s. 94.

W 1973 r. habilitowała się w zakresie filologii arabskiej na UJ (na posiedzeniu Rady Wydziału 1.02.1973)⁹⁴⁸ na podstawie dorobku naukowego w zakresie swoich studiów nad historią oraz geografią arabską, których owocem – obok licznych artykułów – stała się również pierwsza napisana w języku polskim historia arabskiej literatury geograficznej: *Średniowieczna arabska literatura podróżnicza* (wydana przez PWN, Warszawa–Kraków 1973)⁹⁴⁹. Dzięki temu w 1973 r. na arabistycie krakowskiej przybył kolejny samodzielny pracownik naukowy⁹⁵⁰, a w następnym roku dr hab. M. Kowalska – na drodze konkursu – otrzymała etat docenta literatury arabskiej w IFO⁹⁵¹. M. Kowalska była jedyną kandydatką na rozpisany na ten etat konkursie, pomyślnie przeszła procedury konkursowe⁹⁵² i jej kandydaturę i etat zatwierdzono jednomyślnie⁹⁵³. Jeszcze w r.a. 1974/75 M. Kowalską obowiązywały obciążenia dydaktyczne jako adiunkta, tj. 360–390 godzin dydaktycznych w roku akademickim⁹⁵⁴. Docentem M. Kowalska pozostawała do 1985 r.⁹⁵⁵, kiedy uzyskała tytuł naukowy profesora (nadzwyczajnego)⁹⁵⁶. Kolejnym ważnym etapem jej pracy badawczej i translatorskiej była publikacja w 1986 r. książki *Ukraina w połowie XVII wieku w relacji arabskiego podróżnika Pawła, syna Makarego z Aleppo* (Warszawa), która jest przekładem, komentarzem oraz analizą fragmentu dziennika podróży Makarijusa Bulusa Ibn Makarijusa⁹⁵⁷. Jako profesor nadzwyczajny Instytutu Filologii Orientalnej M. Kowalska była pracownikiem Zakładu Arabistyki⁹⁵⁸, którego została kierownikiem w 1994 r. i zajmowała to stanowisko do 1999 r.⁹⁵⁹ (miała wówczas 80 lat!). W tymże 1994 r. pojechała z wykładami do Heidelbergu⁹⁶⁰. W latach 1997–1998 kierowała także Pracownią Numizmatyki

⁹⁴⁸ AUJ, WFlg 157 Teczki przewodów habilitacyjnych 1951–76, załącznik nr 5.

⁹⁴⁹ A. Pisowicz, *Stulecie krakowskiej orientalistyki...*, s. 22.

⁹⁵⁰ AUJ, WFlg 157 Teczki przewodów habilitacyjnych 1951–76, załącznik nr 5.

⁹⁵¹ AUJ, WFlg 11 Sprawy kadrowe 1974, Pismo Dziekana WF UJ do Rektora UJ, nr ref. LW II/26/20/73/74, 1.06.1974.

⁹⁵² AUJ, WFlg 22, Maria Kowalska, 1974, docentura, Pismo Dziekana Wydziału Filologicznego do Min. Ośw. i Szk. Wyż., nr ref. L.W. II/4a/97/73/74, 4.05.1974.

⁹⁵³ AUJ, WFlg 11 Sprawy kadrowe 1974, Pismo Dziekana WF UJ do Rektora UJ, nr ref. LW II/26/20/73/74, 1.06.1974.

⁹⁵⁴ AUJ, WFlg 14 UJ IFO Wykaz obciążeń dydaktycznych pracowników IFO UJ planowanych w r.a. 1974/75, l.dz. 20/11/FO/74.

⁹⁵⁵ *UJ Skład osobowy w roku 1978...*, s. 81, oraz *Skład osobowy pracowników UJ w 1983...*, s. 90.

⁹⁵⁶ B. Michalak-Pikulska, *Arabistyka krakowska...*, s. 29–30.

⁹⁵⁷ *Ibidem*, s. 30.

⁹⁵⁸ *UJ Skład osobowy. Część I...*, s. 110.

⁹⁵⁹ A. Pisowicz, *Stulecie krakowskiej orientalistyki...*, s. 22.

⁹⁶⁰ B. Michalak-Pikulska, *Arabistyka krakowska...*, s. 29–30.

i Źródeł Orientalnych⁹⁶¹. W 1997 r. wzięła czynny udział w Sympozjum Arabistycznym, które odbyło się na UJ w Krakowie⁹⁶². Pracowała na UJ do 81 r.ż., prowadząc seminarium magisterskie dla studentów wyższych lat arabistyki. Jej specjalnością była średniowieczna i współczesna literatura arabska i literaturoznawstwo, te jej zainteresowania mediewistyczne pojawiły się już na samym początku pracy badawczej, kiedy zajęła się arabską literaturą geograficzną i podróżniczą z okresu średniowiecza oraz arabskimi encyklopedystami tego okresu. Jej prace – artykuły głównie o Kazwinim, publikowane w j. angielskim i niemieckim – stanowią pionierski wkład w historię badań nad średniowieczną arabską literaturą podróżniczą. W pewnym sensie jej badania stanowiły *addendum* do badanych przez T. Kowalskiego i T. Lewickiego źródeł orientalnych do dziejów Słowiańszczyzny. Oprócz pracy naukowej M. Kowalska czynnie udzielała się społecznie, m.in. w ramach swojej działalności w PTO, gdzie przez 15 lat (1975–1989) była przewodniczącą Krakowskiego Oddziału. Była także członkiem KNO PAN w Warszawie, a od 1993 r. znajdowała się w jego Zarządzie. Do 1994 r. była aktywnym członkiem L'Union Européenne des Arabisants et Islamisants (UEAI), regularnie biorąc udział w jej kongresach. Pod jej opieką powstały prace magisterskie, była też promotorem arabistycznych rozpraw doktorskich:

- Barbara Michalak-Pikulska, *Tradycja i nowatorstwo w twórczości współczesnej pisarki kuwejckiej Layli al-'Utman*, 16 czerwca 1994 r., UJ Wydział Filologiczny.
- Urszula Lewicka-Rajewska, *Kultura materialna wczesnośredniowiecznych Słowian w świetle wybranych źródeł arabskich z IX–XIII wieku*, 20 listopada 1997 r., UJ Wydział Filologiczny.
- Barbara Ostafin, *Wpływ adabu na arabskie średniowieczne piśmiennictwo geograficzne na przykładzie Mu gam al-buldan, dzieła Yaquta al-Hamawi*, 25 czerwca 1998 r., UJ Wydział Filologiczny.
- Adam Bieniek, *Recepcja autorów starożytnych w średniowiecznej literaturze arabskiej na przykładzie twórczości Al-Qazwiniego (XIII w.)*, 19 listopada 1998 r., UJ Wydział Filologiczny.

Była również recenzentem licznych prac magisterskich, doktorskich, habilitacyjnych i profesorskich, w tym arabistycznych doktoratów, np. Yousef Sh'Hadeh, *Powieści Ghassana Kanafaniego. Bohaterowie – ich świat, dramaty i nadzieje*, 24 stycznia 2002 r., UJ Wydział Filologiczny. M. Kowalska była znanym pedagogiem, organizatorem życia

⁹⁶¹ Instytut Orientalistyki UJ, za: <https://ioo.filg.uj.edu.pl/arabistyka> [dostęp: 17.09.2022].

⁹⁶² B. Michalak-Pikulska, *Maria Kowalska...*, s. 283–285.

naukowego i cenionym dydaktykiem. Została odznaczona Złotym Krzyżem Zasługi (1976), Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1986) i Medalem Komisji Edukacji Narodowej (2001)⁹⁶³. Zmarła 10 lutego 2005 r.⁹⁶⁴ w Krakowie⁹⁶⁵, spoczywa na cmentarzu Rakowickim, kw. XXIIb, rz. 2, gr. 20⁹⁶⁶.

Małecka Alicja, ur. w Warszawie 6 czerwca 1934 r.⁹⁶⁷

Ilustracja 70. A. Małecka w jej krakowskim mieszkaniu (3.11.2016).

Zdjęcie: R. Kłosowicz. Źródło: *Dzięki grzeczności prof. dr hab. R. Kłosowicza (UJ)*

Matka, Bolesława, była absolwentką filologii polskiej Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie. Ojciec, Eugeniusz, absolwent Politechniki Lwowskiej, specjalista w zakresie budowy silników spalinowych, był również ekspertem krajowym od wypadków lotniczych i samochodowych. W początku lat pięćdziesiątych XX wieku pełnił funkcję Dziekana Wydziału Komunikacji przekształconego później na Wydział Mechaniczny w Politechnice Krakowskiej⁹⁶⁸.

Jej ojcem był znany inżynier lotnictwa, uznawany za jednego z ojców polskiego lotnictwa cywilnego, prof. Eugeniusz Małecki, a matką Bolesława z Niedźwieckich.

⁹⁶³ B. Michalak-Pikulska, *Arabistyka krakowska...*, s. 29–30.

⁹⁶⁴ *Instytut Orientalistyki UJ*, za: <https://ioo.filg.uj.edu.pl/arabistyka> [dostęp: 17.09.2022].

⁹⁶⁵ B. Michalak-Pikulska, *Arabistyka krakowska...*, s. 29–30.

⁹⁶⁶ *Pro memoria. Profesorowie Uniwersytetu Jagiellońskiego...*, s. 121.

⁹⁶⁷ R. Kłosowicz, *Alicja Małecka – krakowska suahilistka*, [w:] *Pionierzy krakowskiej afrykaniistyki. Pamięci Profesora Romana Stopy (1895–1995) w 120. rocznicę urodzin*, red. idem, Księgarnia Akademicka, Kraków 2017, s. 166.

⁹⁶⁸ *Biogram*, za: Katedra Arabistyki IO UJ...

Doktor Małecka wychowała się w domu o tradycjach patriotycznych. Jej ojciec był odznaczony orderem *Virtuti Militari* V klasy za bohaterstwo podczas wojny polsko-bolszewickiej, a w okresie dwudziestolecia między-wojennego był jednym z współtwórców Polskich Zakładów Lotniczych w Mielcu. Po wkroczeniu Niemców do Polski we wrześniu 1939 r. inżynier Małecki był odpowiedzialny za wysadzenie fabryki, by nie dostała się w ręce najeźdźcy. W konsekwencji tych wydarzeń rodzina Małeckich w obawie przed zemstą okupanta całą wojnę musiała się ukrywać, często zmieniając miejsca pobytu. Po wojnie rodzina przeniosła się do Krakowa, gdzie mieszkał stryj Alicji Małeckiej⁹⁶⁹.

Lata okupacji rodzina Małeckich spędziła we Lwowie, gdzie A. Małecka rozpoczęła naukę w szkole powszechnej. Od 1945 r. mieszkała w Krakowie⁹⁷⁰, gdzie w 1951 r. zdała egzamin maturalny z wyróżnieniem w IX Państwowej Żeńskiej Szkole Ogólnokształcącej im. Hoene-Wrońskiego (dzisiejszym VII LO)⁹⁷¹. 24 października 1951 r.⁹⁷² rozpoczęła studia na Wydziale Filologicznym⁹⁷³, na filologii orientальной⁹⁷⁴. Zakończyła je w r.a. 1955/56⁹⁷⁵. Mniej więcej miesiąc przed obroną jej pracy magisterskiej zmarł jej ojciec⁹⁷⁶, Eugeniusz Małecki (1898–1956), profesor Politechniki Krakowskiej. Egzamin końcowy zdała z wyróżnieniem⁹⁷⁷ 20 czerwca 1956 r.⁹⁷⁸, otrzymując dyplom zwykły⁹⁷⁹ ukończenia studiów wyższych na Wydziale Filologicznym nr 571⁹⁸⁰ i tytuł magistra⁹⁸¹ filozofii w zakresie filologii orientальной⁹⁸². Podstawą obrony była praca magisterska *Zapóżyczenia arabskie w języku suahili z dziedziny odzieży, tkanin*

⁹⁶⁹ R. Kłosowicz, *Alicja Małecka – krakowska suahilistka...*, s. 166.

⁹⁷⁰ „Cracovia Leopoliſ”, za: <http://www.lwow.com.pl/lewicki.html> [dostęp: 17.09.2022].

⁹⁷¹ *Biogram*, za: Katedra Arabistyki IO UJ...

⁹⁷² AUJ, WFlg 143 *Księga dyplomów 1945–67*.

⁹⁷³ *Kronika UJ za lata 1945/46–1955/56...*, s. 22.

⁹⁷⁴ AUJ, WFlg 143 *Księga dyplomów 1945–67*.

⁹⁷⁵ *Ibidem*.

⁹⁷⁶ *Biogram*, za: Katedra Arabistyki IO UJ...

⁹⁷⁷ AUJ, WFlg 143 *Księga dyplomów 1945–67*.

⁹⁷⁸ AUJ, WFlg 158 (Alicja Małecka), Protokół Komisji Egzaminu Dyplomowego, Uniwersytet Jagielloński, Wydział Filologiczny, Kraków, 20.06.1956.

⁹⁷⁹ AUJ, WFlg 143 *Księga dyplomów 1945–67*.

⁹⁸⁰ AUJ, WFlg 155 (Alicja Małecka), Dyplom ukończenia studiów wyższych na Wydziale Filologicznym, nr 571, Uniwersytet Jagielloński, Kraków, 20.06.1956.

⁹⁸¹ AUJ, WFlg 143 *Księga dyplomów 1945–67*.

⁹⁸² AUJ L.29/15 U, Skład osobowy władz akademickich, senatu UJ i komisji senackich w r.a. 1962/63.

*i ozdób*⁹⁸³. 12 września 1956 r.⁹⁸⁴ została zatrudniona na etacie⁹⁸⁵ asystentki⁹⁸⁶ na Wydziale Filologicznym UJ w Katedrze Filologii Orientalnej⁹⁸⁷. W tym samym roku akademickim otrzymała nagrodę finansową⁹⁸⁸. W latach 1956–1960 pracowała jako asystent⁹⁸⁹, a w roku 1960 otrzymała awans na st. asystenta⁹⁹⁰. Od tej pory sfera jej badań na stałe koncentrowała się na kulturze i języku suahili⁹⁹¹. W latach 1961–1963 A. Małecka zajmowała się badaniami językoznawczymi w zakresie suahili i dydaktyką⁹⁹² i prowadziła zajęcia:

- Gramatyka opisowa języka arabskiego. Składnia – semestr III i IV, wykład, łącznie 60 godz.
- Wstęp do islamistyki – semestr I i II, wykład, łącznie 30 godz.
- Praktyczna nauka języka arabskiego – semestr III i IV (1 grupa), ćwiczenia, łącznie 120 godz.
- Praktyczna nauka języka suaheli⁹⁹³ – semestry III–VI (2 grupy), ćwiczenia, 120 godz.

Razem 330 godzin, w tym 110 nadgodzin⁹⁹⁴.

W 1965 r. A. Małecka otworzyła przewod doktorski⁹⁹⁵, a 10 października 1966 r. odbyła się publiczna obrona jej rozprawy *Struktura zdania prostego w języku Suahili*⁹⁹⁶, w której dokonała analizy systemu składniowego języka suahili⁹⁹⁷. Promotorem był T. Lewicki⁹⁹⁸, a recenzentami – T. Milewski, R. Stopa oraz Ludwik Zabrocki

⁹⁸³ R. Kłosowicz, *Alicja Małecka – krakowska suahilistka...*, s. 167.

⁹⁸⁴ AUJ, SIII 246 (Alicja Małecka), Umowa o pracę na Uniwersytecie Jagiellońskim, nr K24/1373/56, Kraków, 12.09.1956.

⁹⁸⁵ AUJ, WFlg 14 KFO UJ, Obciążenia dydaktyczne pracowników w r. szkol. 1962/63.

⁹⁸⁶ *Kronika UJ za r.a. 1956/57...*, s. 111.

⁹⁸⁷ R. Kłosowicz, *Alicja Małecka – krakowska suahilistka...*, s. 167.

⁹⁸⁸ *Kronika UJ za r.a. 1956/57...*, s. 114.

⁹⁸⁹ *UJ, Skład osobowy w r.a. 1957/58*, WUJ, Kraków 1958; *UJ Skład osobowy w r.a. 1958...*; *Skład osobowy UJ na rok 1959...*, s. 55.

⁹⁹⁰ *UJ Skład osobowy uczelni za rok 1960...*, s. 59.

⁹⁹¹ W. Tyloch, *Językoznawstwo orientalne...*, s. 141.

⁹⁹² *UJ Skład osobowy w r.a. 1963/64...*, s. 114.

⁹⁹³ Pisownia oryginalna.

⁹⁹⁴ AUJ, WFlg 14 KFO UJ Obciążenia dydaktyczne pracowników w r. szkol. 1962/63.

⁹⁹⁵ AUJ, WFlg 155 Przewody doktorskie 1951–76, załącznik nr 3.

⁹⁹⁶ AUJ, 55/66, Rozprawa doktorska pt. *Struktura zdania prostego w języku Suahili*, mgr Alicja Małecka, Kraków, sierpień 1966.

⁹⁹⁷ R. Kłosowicz, *Alicja Małecka – krakowska suahilistka...*, s. 167–168.

⁹⁹⁸ *Biogram*, za: Katedra Arabistyki IO UJ...

z Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu⁹⁹⁹. 1 listopada tego samego roku Rada Wydziału Filologicznego jednogłośnie nadała A. Małeckiej stopień doktora¹⁰⁰⁰. W r.a. 1966/67 A. Małecka została adiunktem¹⁰⁰¹. Kolejne lata zajmowała się dydaktyką i badaniami – jako adiunkt¹⁰⁰², a w latach 1974–1975 odbyła 10-miesięczny staż naukowy w Egipcie na Uniwersytecie w Kairze. Celem tego pobytu było zebranie materiałów do habilitacji i pogłębienie znajomości dialektu egipskiego. Wyjazd zaplanowano na rok wcześniej, ale z powodu wybuchu wojny izraelsko-arabskiej w 1973 r. nie mógł dojść do skutku¹⁰⁰³. Na rok 1975/76 zaplanowano obciążenie dydaktyczne A. Małeckiej w wymiarze 270–330 godzin dydaktycznych rocznie¹⁰⁰⁴. Ponieważ A. Małecka nie oddała w terminie przygotowywanej rozprawy habilitacyjnej (na temat struktury zdań złożonych w j. suahili)¹⁰⁰⁵, od 1978 r. pracowała w IFO w Zakładzie Arabistyki jako st. wykładowca¹⁰⁰⁶. Okresowo wykładała również na Uniwersytecie Warszawskim¹⁰⁰⁷. Na uczelni zajmowała się głównie dydaktyką¹⁰⁰⁸, prowadziła takie zajęcia, jak: wprowadzenie do studiów arabistycznych, proseminarium arabistyczne, praktyczna nauka j. arabskiego, gramatyka opisowa języka arabskiego – składnia, wstęp do islamistyki, praktyczna nauka j. suahili¹⁰⁰⁹. Jej zainteresowania badawcze związane były z językoznawstwem, gł. w zakresie struktury języków bantu, z naciskiem na suahili¹⁰¹⁰, i systematycznie, przez całe życie zawodowe kontynuowała te studia – publikowała na ten temat artykuły w FO i wygłaszała referaty na posiedzeniach Komisji Orientalistycznej Oddziału PAN w Krakowie¹⁰¹¹. A. Małecka przez ponad 40 lat pracowała w Katedrze i Instytucie Filologii Orientalnej UJ¹⁰¹². Podejmowała też epizodycznie

⁹⁹⁹ R. Kłosowicz, *Alicja Małecka – krakowska suahilistka...*, s. 167–168.

¹⁰⁰⁰ *Biogram*, za: Katedra Arabistyki IO UJ...

¹⁰⁰¹ *UJ Skład osobowy w r.a. 1966/67...*, s. 90.

¹⁰⁰² *UJ Skład osobowy w r.a. 1970/71...*, s. 94, oraz AUJ, WFlg 31 Obsada UJ 1972–76, Pismo Dyrektora IFO do Dziekana WF UJ, l. dz. 187/IFO973, 17.11.1973.

¹⁰⁰³ R. Kłosowicz, *Alicja Małecka – krakowska suahilistka...*, s. 168.

¹⁰⁰⁴ AUJ, WFlg 14 UJ IFO Wykaz obciążeń dydaktycznych pracowników planowanych w r.a. 1974/75, l.dz. 20/11/FO/74.

¹⁰⁰⁵ *Biogram*, za: Katedra Arabistyki IO UJ...

¹⁰⁰⁶ *UJ Skład osobowy w roku 1978...*, s. 80, *Skład osobowy pracowników UJ w 1983...*, s. 91; *UJ Skład osobowy. Część I...*, s. 110.

¹⁰⁰⁷ „Cracovia Leopoliſ”...

¹⁰⁰⁸ R. Kłosowicz, *Alicja Małecka – krakowska suahilistka...*, s. 168.

¹⁰⁰⁹ *Biogram*, za: Katedra Arabistyki IO UJ...

¹⁰¹⁰ R. Kłosowicz, *Alicja Małecka – krakowska suahilistka...*, s. 168.

¹⁰¹¹ *Biogram*, za: Katedra Arabistyki IO UJ...

¹⁰¹² R. Kłosowicz, *Alicja Małecka – krakowska suahilistka...*, s. 169.

prace translatoryczne (*Księga tysiąca i jednej nocy*)¹⁰¹³. Była także organizatorem dwóch konferencji naukowych poświęconych prof. R. Stopie¹⁰¹⁴. Była członkiem honorowym Komisji Orientalistycznej PAN w Krakowie¹⁰¹⁵. Została odznaczona Krzyżem Kawalerskim Polonia Restituta¹⁰¹⁶. Jej brat, Bolesław Małecki, był inżynierem¹⁰¹⁷. Dr A. Małecka odeszła w Krakowie 11 lipca 2022 r., pogrzeb jej odbył się na Cmentarzu Rakowickim w Krakowie 18 lipca 2022 r.¹⁰¹⁸

Al-Hamarneh Saleh Khalaf (spotykane warianty pisowni: Šāliḥ Ḥamārnah, Šāliḥ al-Ḥamārna, Saleh Khalaf al-Hamarneh, Salih Hamarneh, Saleh Kh. Hamarneh), ur. w 1929 r. w Madabie¹⁰¹⁹, obywatel Jordanii¹⁰²⁰. Jego młodzieńczą pasją była archeologia¹⁰²¹. Był pierwszym powojennym native lektorem j. arabskiego w Polsce. Został zatrudniony na pełnym etacie (wcześniej – nie udało się ustalić od kiedy – pracował na orientalistyce 6 godz./tyg. na godziny zlecone)¹⁰²² 1 grudnia 1956 r., w trakcie roku akademickiego, jako lektor j. arabskiego w KFO¹⁰²³. Przybył w 1955 r. do Warszawy jako członek delegacji jordańskiej na Światowy Zlot Młodzieży, miał potem wraz z całą delegacją udać się do Pekinu, ale zachorował i pozostał w szpitalu w Warszawie¹⁰²⁴. Jak wspomina, na początku najtrudniejsza dla niego była nauka polskiego. Nie było jeszcze szkoły języka polskiego dla obcokrajowców. „Kto by mnie przecież uczył, byłem

¹⁰¹³ *Opowieść o Nimie i Num*, tł. A. Małecka, [w:] *Księga tysiąca i jednej nocy*, t. 3, PIW, Warszawa 1973, s. 132–161.

¹⁰¹⁴ R. Kłosowicz, *Alicja Małecka – krakowska suahilistka...*, s. 170.

¹⁰¹⁵ *Komisja Orientalistyczna PAN Kraków*, za: http://krakow.pan.pl/index.php/en/?option=com_content&view=article&id=19:komisja-orientalistyczna&catid=9:komisje [dostęp: 17.09.2022].

¹⁰¹⁶ „Cracovia Leopoli”...

¹⁰¹⁷ *Internetowy Polski Słownik Biograficzny*, za: <https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/eugeniusz-malecki> [dostęp: 17.09.2022].

¹⁰¹⁸ PAA, mail prywatny A. Pisowicza do autora z 14.07.2022.

¹⁰¹⁹ Strona internetowa *S. Hamarneh*, za: <https://sites.google.com/site/salehhamarneh/Home> [dostęp: 17.09.2022].

¹⁰²⁰ W. Zajączkowski, *Z dziejów orientalistyki...*, s. 380.

¹⁰²¹ P. Radziszewski, *The First Jordanian In Poland*, wrzesień 2006, za: https://www.msz.gov.pl/en/p/amman_jo_a_en/bilateral_relations/jordan_in_poland/the_first_jordanian_in_poland/?channel=www [dostęp: 24.11.2019].

¹⁰²² AUJ, WFlg 32 Lektorzy, nauczyciele, październik 1957 – lipiec 1957, lipiec 1968 – październik 1973, Pismo Kierownika Katedry Filologii Orientalnej prof. dr T. Lewickiego do Min. Szk. Wyż. przez Rektorat UJ, 6.12.1956.

¹⁰²³ W. Zajączkowski, *Z dziejów orientalistyki...*, s. 380.

¹⁰²⁴ P. Radziszewski, op. cit.

pierwszym arabskim studentem w Polsce¹⁰²⁵. Dopiero w latach 60. przyjechali do Polski na studia Arabowie, głównie Irakijczycy¹⁰²⁶.

Ilustracja 71. Saleh Hamarneh. Źródło archiwalne

Saleh Hamarneh był z zawodu nauczycielem języka arabskiego, czyli – zdaniem T. Lewickiego – najodpowiedniejszym możliwym kandydatem na to stanowisko¹⁰²⁷. To był przełom w dziejach arabistyki powojennej – dotychczas, z powodu drastycznie ograniczonych możliwości wyjazdowych (m.in. na stypendia czy do pracy etc.) do państw arabskich, znajomość praktycznego języka arabskiego wśród studentów i absolwentów była dosyć ograniczona¹⁰²⁸. Jak ujął to A. Pisowicz, iranista: „W Krakowie przez długie lata tylko arabiści mieli lektora języka arabskiego. Był nim początkowo pan Saleh Hamarneh z Jordanii. Z zapałem chodziłem na jego zajęcia (w roku akademickim 1958/59), żeby usłyszeć żywy, mówiony język arabski”¹⁰²⁹. Od 1956 r. prowadził lektorat w KFO w Krakowie na godziny zlecone¹⁰³⁰ (po 6 godz./tyg.¹⁰³¹). Został przyjęty na etat w 1957 r., jednak jeszcze w r.a. 1958/59 miał także zajęcia na godziny zlecone¹⁰³². Wniosek o jego zatrudnienie motywowano m.in. potrzebami dydaktycznymi i naukowymi

¹⁰²⁵ Ibidem.

¹⁰²⁶ Ibidem.

¹⁰²⁷ AUJ, WFlg 32 Lektorzy, nauczyciele, październik 1957 – lipiec 1957, lipiec 1968 – październik 1973, Pismo Kierownika Katedry Filologii Orientalnej prof. dr T. Lewickiego do Min. Szk. Wyż. przez Rektorat UJ, 6.12.1956.

¹⁰²⁸ A. Zaborski, *Koncepcja i praktyka...*, s. 21–22.

¹⁰²⁹ A. Pisowicz, *Stulecie krakowskiej orientalistyki...*, s. 12.

¹⁰³⁰ W. Zajączkowski, *Z dziejów orientalistyki...*, s. 380.

¹⁰³¹ AUJ, WFlg 32 Lektorzy, nauczyciele, październik 1957 – lipiec 1957, lipiec 1968 – październik 1973, Pismo Kierownika Katedry Filologii Orientalnej prof. dr T. Lewickiego do Min. Szk. Wyż. przez Rektorat UJ, 6.12.1956.

¹⁰³² *UJ Skład osobowy w r.a. 1958...*, s. 47.

katedry. W 1962 r.¹⁰³³ (lub 1963¹⁰³⁴) Saleh Hamarneh obronił na UJ, na arabistyce pracę magisterską *Al-Akfahsi Manuscript on Principles of Good Behaviors When Eating and Drinking*, a w 1971 r. – pracę magisterską na archeologii UJ *The Ancient Monuments of Alexandria According to Accounts by Medieval Arab Authors, IX–XV A.D*¹⁰³⁵. Saleh Hamarneh, mieszkał do 1963 r. w Akademickim Pólsanatorium Przeciwgruźliczym, musiał je opuścić do 1 lipca 1963 r. Przydzielono mu wówczas mieszkanie w Domu Młodego Naukowca¹⁰³⁶ do czasu rozwiązania problemu mieszkaniowego¹⁰³⁷. W r.a. 1962/63 prowadził ćwiczenia z praktycznej nauki języka arabskiego (sem. III–X), dla sześciu grup. Łącznie było 450 godzin, w tym 90 nadgodzin¹⁰³⁸. W latach 1962–1967 zajmował pełnoetatowe stanowisko wykładowcy¹⁰³⁹, w tym w 1963–1964 prowadził tylko zajęcia z praktycznej nauki arabskiego (sem. III–X, 6 grup)¹⁰⁴⁰ i równolegle studiował archeologię śródziemnomorską¹⁰⁴¹. W 1966 r. obronił na orientalistyce UJ doktorat¹⁰⁴² *The Description of Palestine and Jordan in Rawd Al-Mi'tar Manuscript by Al-Himyari*¹⁰⁴³. W 1968 r. awansowany został na wykładowcę¹⁰⁴⁴, a w r.a. 1968/69 – na st. wykładowcę w KFO¹⁰⁴⁵; pozostawał nim do chwili, kiedy w 1971 r. opuścił Polskę i podjął działalność naukową w Jordanii. Podczas lat pracy na arabistyce UJ wspierał kolegów z uczelni swoją wiedzą o świecie arabskim, m.in. w trakcie ich prac nad przekładem *Księgi tysiąca i jednej nocy* na polski¹⁰⁴⁶. Studia archeologiczne odbyte w Polsce przydały mu się później, podczas działalności naukowej na Uniwersytecie w Ammanie¹⁰⁴⁷. Po jego

¹⁰³³ AUJ, WFlg 143 *Księga dyplomów. Wydż. Filolog. 1945–67.*

¹⁰³⁴ Strona internetowa S. Hamarneh...

¹⁰³⁵ Ibidem.

¹⁰³⁶ AUJ, WFlg 38 Obsada kadrowa UJ. Lektorzy 1957, Pismo Kierownika Katedry Filologii Orientalnej prof. dr T. Lewickiego do Rektora UJ przez Dziekanat WF UJ, 28.05.1963.

¹⁰³⁷ Ibidem.

¹⁰³⁸ AUJ, WFlg 14 WF KFO UJ Obciążenia dydaktyczne pracowników w r. szkol. 1962/63.

¹⁰³⁹ Strona internetowa S. Hamarneh...

¹⁰⁴⁰ AUJ, WFlg 14 KFO UJ Obciążenia dydaktyczne pracowników w r. szkol. 1962/63.

¹⁰⁴¹ P. Radziszewski, op. cit.

¹⁰⁴² AUJ, WFlg 155 Przewody doktorskie 1951–76, załącznik nr 3.

¹⁰⁴³ Strona internetowa S. Hamarneh...

¹⁰⁴⁴ AUJ, WFlg 31, Obsada UJ 1972–76: S. Hamarneh 1968–70, Wyciąg z protokołu posiedzenia RWF, 21.01.1968.

¹⁰⁴⁵ *UJ Skład osobowy w r.a. 1970/71...*, s. 94.

¹⁰⁴⁶ P. Radziszewski, op. cit.

¹⁰⁴⁷ Strona internetowa S. Hamarneh...

wyjeździe T. Lewicki zatrudnił od 1 października 1972 r. na godziny zlecone lektora Abdul Rahmana Araba¹⁰⁴⁸.

S. Hamarneh podjął pracę w Uniwersytecie w Ammanie (Jordania) i w latach 1972–1982 był adiunktem na Katedrze Historii. W latach 1975–1976 był jej kierownikiem (później również kierował nią w latach 1977–1978, 1984–1986 i 1989–1990). W 1982 r. otrzymał na tej samej uczelni profesurę i wykładał tam do 2001 r., kiedy przeszedł na emeryturę. Pełnił wiele funkcji społecznych – w Związku Literatów Jordanii (Union of Jordan Writers) był wiceprzewodniczącym w latach 1983–1984, a sekretarzem w latach 1981–1983. Był także Sekretarzem Komitetu Badań Wydziału Sztuk Uniwersytetu Jordańskiego (Research Committee at the Faculty of Arts, University of Jordan) w Ammanie w latach 1982–1983¹⁰⁴⁹. Członek wielu stowarzyszeń naukowych: Polskiego Towarzystwa Orientalistycznego, Institute for Cultural Research (Londyn, Wlk. Bryt.), Union of Arab Historians (Bagdad, Irak), Institute of Arab Culture, Aleppo University (Syria), University of Jordan Senior Professors Consultant Committee (Amman, Jordania), Jerusalem's Day Committee (Amman, Jordania), Historian Committee of Jordan (Amman, Jordania), oraz związków literatów Jordanii (General Union of Arab Writers, Amman, Jordania, i Union of Jordan Writers). Został nagrodzony: 1999 – Jerusalem's Day Shield of Honor, 1988 – Union of Arab Historians (Irak) za wkład w badanie historii Arabów, 1985 – nagrodą polskiego Ministerstwa Kultury za przekłady literatury polskiej i dydaktyczną działalność w Polsce¹⁰⁵⁰. W Polsce profesor nauczył się biegle j. polskiego i angielskiego¹⁰⁵¹. Wielokrotnie otrzymywał zagraniczne granty, m.in.: 1991 – DAAD, Frankfurt, Niemcy; 1987–1988 Fulbright, na uniwersytecie w Berkeley i Uniwersytecie w Chicago, USA; 1979 – DAAD Hamburg, Niemcy; 1978–1979 Sabbatical – jako profesor wizytujący w Edynburghu, w Wielkiej Brytanii i latem 1979 r. w Londynie. Brał czynny udział w międzynarodowych konferencjach naukowych: Bilad Al-Sham – konferencje dot. Wielkiej Syrii (w Syrii i Jordanii), konferencje poświęcone historii Jordanii i archeologii Jordanii (we Francji i Niemczech), kulturze arabskiej (w Syrii), arabskim metropoliom (sympozyja Związku Historyków Arabskich), konferencjach orientalistycznych w Moskwie i Ann-Arbor oraz w konferencjach dedykowanych amerykańskim badaniom Środowego Wschodu

¹⁰⁴⁸ AUJ, WFlg 31 Obsada UJ 1972–76: S. Hamarneh 1968–70, Pismo Dziekana WF UJ do Rektora, nr ref. WF II4a/145/72/73, 28.06.1973.

¹⁰⁴⁹ Strona internetowa S. Hamarneh...

¹⁰⁵⁰ Ibidem.

¹⁰⁵¹ P. Radziszewski, op. cit.

w Los Angeles i Baltimore. Jego praktyka dydaktyczna jako wykładowcy trwała prawie 40 lat – od 1962 (UJ, Kraków) do 2001 r. (Uniwersytet Jordański, Amman), nauczał języka arabskiego, historii islamu, kultury islamu i historii Arabów¹⁰⁵².

Zaborski Andrzej, ur. 7 października 1942 r.¹⁰⁵³ w Krakowie, syn Romana (prawnika) i Bolesławy (nauczycielki)¹⁰⁵⁴. W 1960 r. zdał maturę w III LO im. Jana Kochanowskiego w Krakowie i jesienią tego samego roku rozpoczął studia na Wydziale Filologicznym UJ¹⁰⁵⁵ w Seminarium Filologii Orientalnej¹⁰⁵⁶ na arabistyce (żadnej semitystyki ani afrykanistyki na UJ wówczas jako kierunków studiów nie było).

Ilustracja 72. A. Zaborski (1942–2014). Źródło: FO, vol. 49

Już w 1961 r. został członkiem Polskiego Towarzystwa Orientalistycznego (pozostał nim do 1989)¹⁰⁵⁷. W czasie studiów uczęszczał na zajęcia i wykłady takich profesorów, jak: A. Klawek, T. Lewicki, Tadeusz Milewski oraz Zenon Klemensiewicz¹⁰⁵⁸. Studia sfinalizował, zdając egzamin końcowy 25 czerwca 1965 r., i po obronie pracy magisterskiej *The Medieval History of the Beja Tribes according to Arabic Sources*¹⁰⁵⁹ uzyskał

¹⁰⁵² Strona internetowa S. Hamarneh...

¹⁰⁵³ AUJ, WFlg 143 *Księga dyplomów 1945–67*.

¹⁰⁵⁴ A. Zaborski [biogram], IO UJ, za: <https://ioo.filg.uj.edu.pl/arabistyka> [dostęp: 17.09.2022].

¹⁰⁵⁵ N. Pawlak, *Profesor Andrzej Zaborski (1942–2014). Klasyk semitystyczno-afrykanistycznego językoznawstwa porównawczego*, „Afryka” 2014, nr 40, s. 7.

¹⁰⁵⁶ A. Zaborski [biogram], IO UJ...

¹⁰⁵⁷ A. Zaborski [nekrolog], KNO PAN, za: <http://www.kno.pan.pl/index.php/pl-pl/nekrologi/257-profesor-andrzej-zaborski-1942-2014> [dostęp: 17.09.2022].

¹⁰⁵⁸ N. Pawlak, op. cit., s. 7.

¹⁰⁵⁹ Ibidem.

tytuł magistra filologii orientalnej; dyplom nr 1493 odebrał w tym samym 1965 r.¹⁰⁶⁰ W tymże roku ukazał się jego artykuł o tej samej tematyce: *Notes On The Medieval History Of The Beja Tribes*¹⁰⁶¹. Rok później¹⁰⁶² został zatrudniony w Katedrze Filologii Orientalnej UJ na stanowisku asystenta¹⁰⁶³ (w 1965/66 był stażystą¹⁰⁶⁴, w 1966/67 – asystentem¹⁰⁶⁵, a w 1967/68 – st. asystentem¹⁰⁶⁶). W 1969 r. obronił pracę doktorską *Biconsonantal Verbal Roots in Semitic*¹⁰⁶⁷ (*Czasownikowe rdzenie dwuspółgłoskowe w językach semickich*¹⁰⁶⁸/ *Dwuspółgłoskowe rdzenie czasownikowe w językach semickich*¹⁰⁶⁹), której promotorem był prof. Jerzy Kuryłowicz¹⁰⁷⁰. Rozprawa została opublikowana w dwóch częściach-artykułach w latach 1970–1971¹⁰⁷¹. Od 1970 r. był członkiem Komisji Orientalistycznej Oddziału PAN w Krakowie¹⁰⁷². W tym samym roku (1970/71) został adiunktem w Katedrze Filologii Orientalnej UJ¹⁰⁷³. W okresie 1974–1975 przebywał na poddyplomowym stypendium w Kairze¹⁰⁷⁴. W 1975 r. Rada Wydziału Filologicznego UJ otwarła przewod habilitacyjny A. Zaborskiego¹⁰⁷⁵, który po powrocie opublikował pracę *Studies Hamito-Semitic. The Verb in Cushitic*¹⁰⁷⁶, na podstawie której 3 marca 1976 r. na posiedzeniu Rady Wydziału Filologicznego UJ¹⁰⁷⁷

¹⁰⁶⁰ AUJ, WFlg 143 *Księga dyplomów 1945–67*.

¹⁰⁶¹ A. Zaborski, *Notes On The Medieval History Of The Beja Tribes*, FO 1965, vol. 7.

¹⁰⁶² Wg biogramu dopiero w 1967 (A. Zaborski [biogram], IO UJ...).

¹⁰⁶³ AUJ, DSO II, Teczka osobowa A. Zaborski, Życiorys Andrzeja Zaborskiego, 25.07.1977, za: J. Mormul, *Andrzej Zaborski – badacz języków kuszyckich i semickich*, [w:] *Pionierzy krakowskiej afrykanistyki...*, s. 151.

¹⁰⁶⁴ *UJ Skład osobowy w r.a. 1965...*, s. 84.

¹⁰⁶⁵ *UJ Skład osobowy w r.a. 1966/67...*, s. 90.

¹⁰⁶⁶ *UJ Skład osobowy w r.a. 1968/69...*, s. 90–91.

¹⁰⁶⁷ AUJ, DSO II, Teczka osobowa A. Zaborski, *Czasownikowe rdzenie dwuspółgłoskowe w językach semickich*; odpis z 8.02.1973 dyplomu doktorskiego wystawionego 11.11.1969, za: J. Mormul, op. cit., s. 151.

¹⁰⁶⁸ Ibidem.

¹⁰⁶⁹ AUJ, L-31 U, *Kronika Uniwersytetu Jagiellońskiego za lata akademickie 1969/70*, WUJ, Kraków, s. 177.

¹⁰⁷⁰ A. Zaborski [biogram], IO UJ...

¹⁰⁷¹ M. Piel, *Professor Andrzej Zaborski (1942–2014)* [nekrolog], RO 2014, t. 67, z. 2, s. 123.

¹⁰⁷² A. Zaborski [biogram], IO UJ...

¹⁰⁷³ *UJ Skład osobowy w r.a. 1970/71...*, s. 94.

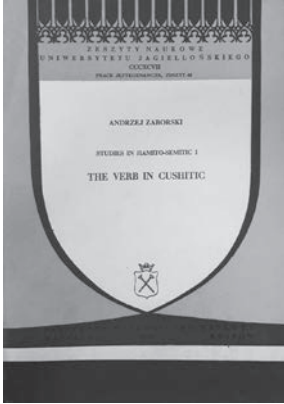
¹⁰⁷⁴ J. Mormul, op. cit., s. 157.

¹⁰⁷⁵ AUJ, WFlg 14 Sprawozdania IFO UJ 1974–75, Sprawozdanie Dyrektora IFO UJ prof. Dr T. Lewickiego z działalności IFO UJ w r.a. 1974/75.

¹⁰⁷⁶ A. Zaborski, *Studies Hamito-Semitic. The Verb in Cushitic*, „Zeszyty Naukowe UJ. Prace Językoznawcze” 1975, t. 397, z. 48.

¹⁰⁷⁷ AUJ, WFlg 157 Teczki przewodów habilitacyjnych 1951–76, załącznik nr 5.

uzyskała habilitację na Uniwersytecie Jagiellońskim. Recenzentami byli Robert Hetzron, Karel Petrůček i J. Kuryłowicz¹⁰⁷⁸. Była to pierwsza na świecie habilitacja z językoznawstwa afroazjatyckiego¹⁰⁷⁹.

Ilustracja 73. Źródło: zdjęcie autora

Od 1977 r.¹⁰⁸⁰ był członkiem Komitetu Nauk Orientalistycznych PAN w Warszawie¹⁰⁸¹. 1 marca 1978 r. został powołany na docenta w zakresie afrykanistyki¹⁰⁸². Na przełomie r.a. 1978/79 zbierał materiały do badań w Damaszku¹⁰⁸³. W tym okresie nauczał na UJ j. arabskiego oraz wykładał językoznawstwo semickie. W 1982 r. wyjechał na krótko do Algierii¹⁰⁸⁴. Okres lat 1982–1983 spędził jako profesor wizytujący na Uniwersytecie w Wiedniu (prowadził tam zajęcia z lingwistyki oraz nauczał dwóch głównych j. kuszyckich – oromo i somalijskiego)¹⁰⁸⁵. Po uzyskaniu stypendium Fundacji Humboldta w latach 1983–1985 przebywał w Kolonii, w tym okresie (w 1984)¹⁰⁸⁶ podjął dwumiesięczną wyprawę badawczą do Kenii¹⁰⁸⁷.

¹⁰⁷⁸ A. Zaborski [biogram], IO UJ...

¹⁰⁷⁹ *Pionierzy krakowskiej afrykanistyki...*, s. 10.

¹⁰⁸⁰ Według innego źródła – od 1987 (do śmierci, tj. 2014), *vide*: A. Zaborski [nekrolog], KNO PAN...

¹⁰⁸¹ A. Zaborski [biogram], IO UJ...

¹⁰⁸² AUJ, DSO II, Teczka osobowa A. Zaborski, Pismo Min. Nauki, Szk. Wyz. i Techniki powołujące obywatela dr. hab. Andrzeja Zaborskiego na stanowisko docenta, 14.03.1978, za: J. Mormul, *op. cit.*, s. 151–163.

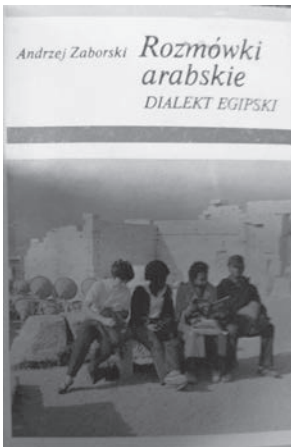
¹⁰⁸³ J. Mormul, *op. cit.*, s. 157.

¹⁰⁸⁴ *Ibidem*, s. 157.

¹⁰⁸⁵ *Ibidem*, s. 151.

¹⁰⁸⁶ A. Zaborski [biogram], IO UJ...

¹⁰⁸⁷ J. Mormul, *op. cit.*, s. 157.

Ilustracja 74. Źródło: zdjęcie autora

Później kontynuował wykłady w Wiedniu (1984–1999, prowadził zajęcia z somalijskiego, bedża, amharskiego, tuareskiego, masajskiego i oromo na tamtejszej afrykanistyce)¹⁰⁸⁸ i Krakowie, a w 1986 r. także w Turynie¹⁰⁸⁹. W roku 1984 A. Zaborski uzyskał drugą habilitację, tym razem na Uniwersytecie Wiedeńskim, w dziedzinie afrykanistyki¹⁰⁹⁰. Dwa lata później ukazała się jego praca, uznawana za jedną z ważniejszych w jego afrykanistycznym dorobku naukowym¹⁰⁹¹: *The Morphology of Nominal Plural in the Cushitic Languages*¹⁰⁹². Wykładał na uniwersytetach w Heidelbergu (1985)¹⁰⁹³, Turynie (1986)¹⁰⁹⁴, Udine (1987)¹⁰⁹⁵ i (w latach 80.) w Moguncji¹⁰⁹⁶, a także w Saragossie¹⁰⁹⁷. Kolejne badania terenowe przeprowadził w roku 1989 w Sudanie, gdzie przez dwa miesiące¹⁰⁹⁸ zajmował się językami nubijskim i bedża¹⁰⁹⁹. W tym samym

¹⁰⁸⁸ A. Zaborski [biogram], IO UJ...

¹⁰⁸⁹ J. Mormul, op. cit., s. 158.

¹⁰⁹⁰ A. Zaborski [biogram], IO UJ...

¹⁰⁹¹ N. Pawlak, op. cit., s. 9.

¹⁰⁹² A. Zaborski, *The Morphology of Nominal Plural in the Cushitic Languages*, Afro-Pub, Wien 1986.

¹⁰⁹³ K. Dufková, Z. Maláškova, V. Blažek, *Andrzej Zaborski (* 7 października 1942 – † 1.10.2014)*, „Lingua Posnaniensis” 2019, t. 61, s. 131.

¹⁰⁹⁴ Ibidem, s. 132.

¹⁰⁹⁵ Ibidem.

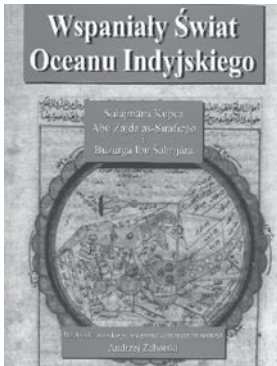
¹⁰⁹⁶ A. Zaborski [biogram], IO UJ...

¹⁰⁹⁷ AUJ, DSO II, Teczka osobowa A. Zaborski, Formularz oceny pracownika naukowego – A. Zaborski, r.a. 2006/2007, za: J. Mormul, *Andrzej Zaborski...*, s. 158.

¹⁰⁹⁸ K. Dufková, Z. Maláškova, V. Blažek, op. cit., s. 132.

¹⁰⁹⁹ A. Zaborski [biogram], IO UJ...

roku (1989) został profesorem nadzwyczajnym w Instytucie Orientalistyki UJ¹¹⁰⁰, na podstawie wspomnianej już książki *Nominal Plural in the Cushitic Languages*. W r.a. 1990/91 udał się do Jerozolimy, gdzie był członkiem zespołu badawczego kierowanego przez prof. Gideona Goldenberga, który realizował projekt „Żywe języki semickie a semistyka porównawcza”. Został wówczas powołany na dożywotniego członka (*fellow*) tamtejszego Institute for Advanced Studies¹¹⁰¹. Profesorem zwyczajnym nauk humanistycznych został 1 stycznia 1995 r.¹¹⁰² Od 1997 r. przewodniczył Komisji Orientalistycznej PAN w Krakowie¹¹⁰³, a w latach 1999–2002 był wiceprzewodniczącym KNO PAN¹¹⁰⁴.

Ilustracja 75. Źródło: zdjęcie autora

W 1999 r. prowadził kurs semitologii na orientalistyce Uniwersytetu Wiedeńskiego¹¹⁰⁵. Od następnego roku, przez 13 lat, kierował¹¹⁰⁶ założoną przez siebie Katedrą Językoznawstwa Afroazjatyckiego Instytutu Filologii Orientalnej UJ¹¹⁰⁷, która po jego

¹¹⁰⁰ Ibidem.

¹¹⁰¹ J. Mormul, op. cit., s. 158.

¹¹⁰² KBN OPI, za: https://nauka-polska.pl/#/profile/scientist?id=59708&_k=3zgczi [dostęp: 17.09.2022].

¹¹⁰³ A. Zaborski [biogram], IO UJ...

¹¹⁰⁴ A. Zaborski [nekrolog], KNO PAN...

¹¹⁰⁵ K. Dufková, Z. Maláškova, V. Blažek, op. cit., s. 132.

¹¹⁰⁶ S. Piłaszewicz, *Afrykanistyka...*, s. 24–25.

¹¹⁰⁷ AUJ, DSO II, Teczka osobowa A. Zaborski, Pismo Prorektora Uniwersytetu Jagiellońskiego ds. polityki kadrowej i finansowej prof. dr. hab. Krzysztofa Królasa powołujące prof. dr. hab. Andrzeja Zaborskiego na Kierownika Katedry Językoznawstwa Afroazjatyckiego, 22.12.2000; J. Mormul, op. cit., s. 159.

śmierci uległa rozwiązaniu¹¹⁰⁸. Wykładał tam: „wstęp do filologii arabskiej, gramatykę porównawczą języków semickich, rzadkie języki afroazjatyckie (etiopski, syryjski, aramejski, egipski, akadyjski), oraz językoznawstwo ogólne”¹¹⁰⁹. W 2000 r. nadano mu stanowisko *Professor Ordinarius* Uniwersytetu Jagiellońskiego¹¹¹⁰. W semestrze zimowym r.a. 2000/01 działał jako profesor wizytujący w Instytucie Orientalistycznym Uniwersytetu w Mainz, gdzie prowadził zajęcia z komparatystryki języków semickich i afroazjatyckich¹¹¹¹. Od roku 2002 do 2004 pozostawał członkiem redakcji RO¹¹¹². W latach 2007–2010 ponownie był wiceprzewodniczącym Komitetu Nauk Orientalistycznych PAN¹¹¹³.

Ilustracja 76. Źródło: zdjęcie autora

Jego asystentami w Katedrze byli Marek Piela, Ignacy Nasalski i Arkadiusz Płonka¹¹¹⁴. W 2013 r. przeszedł na emeryturę. Zmarł 1 października 2014 r.¹¹¹⁵ i 6 października został pochowany na cmentarzu w Kalwarii Zebrzydowskiej¹¹¹⁶.

¹¹⁰⁸ J. Mormul, op. cit., s. 159.

¹¹⁰⁹ A. Zaborski [biogram], IO UJ...

¹¹¹⁰ N. Pawlak, op. cit., s. 7.

¹¹¹¹ K. Dufková, Z. Maláškova, V. Blažek, op. cit., s. 132.

¹¹¹² A. Zaborski [nekrolog], KNO PAN...

¹¹¹³ Ibidem.

¹¹¹⁴ B. Michalak-Pikulska, *Arabistyka krakowska...*, s. 32.

¹¹¹⁵ A. Zaborski [nekrolog], KNO PAN...

¹¹¹⁶ A. Zaborski [nekrolog, rodzina], za: <http://nekrologi.wyborcza.pl/o,11,,289942,Andrzej-Zaborski-nekrolog.html> [dostęp: 17.09.2022].

Był promotorem dwóch¹¹¹⁷ i recenzentem ośmiu rozpraw doktorskich¹¹¹⁸ oraz recenzentem czterech prac w procedurach awansu naukowego (habilitacje)¹¹¹⁹, tu wymienione tylko ważniejsze, arabistyczne. Promotor doktoratów: A. Płonki *Le nationalisme linguistique au Liban autour de Sa'id 'Aql et l'idée de la langue libanaise dans la revue „Lebnaan” en nouvel alphabet (03.1983–10.1988)* obronionego na UJ 24 kwietnia 2003 r. (stopień nadał University of Paris III – Sorbonne Nouvelle)¹¹²⁰ i M. Piel *Grzech dosłowności we współczesnych przekładach Starego Testamentu* obronionego na Wydziale Filologicznym UJ 22 maja 2003 r.¹¹²¹ Recenzent doktoratów¹¹²²: Macieja Tomala *Judeoarabski komentarz karaima Yefeta ben 'Alego do Księgi Amosa. Edycja tekstu i komentarz* (obroniona 20.06.2000 w Instytucie Orientalistycznym UW), Marcina Michalskiego *Typologia dwuskładnikowych przymiotnikowych syntagm hipotaktycznych we współczesnym literackim języku arabskim* (obroniona 26.06.2008 na Wydziale Neofilologii UAM). Recenzent pracy habilitacyjnej¹¹²³ Elżbiety Górskiej *Studium kontrastywne składni arabskich i polskich współczesnych tekstów literackich* (obroniona 15.11.2001 na Wydziale Filologicznym UJ). Był przewodniczącym Komisji Orientalistycznej PAN w Krakowie¹¹²⁴ i członkiem wielu zagranicznych towarzystw naukowych, m.in.: Deutsche Morgenländische Gesellschaft, Centro di Studi Camito Semitici, Association Internationale de Dialectologie Arabe¹¹²⁵. Reprezentował Polskę w Międzynarodowym Komitecie Organizacyjnym najważniejszych międzynarodowych konferencji etiopistycznych – International Conferences of Ethiopian Studies (ICES)¹¹²⁶.

Wystąpił na ponad 100 konferencjach naukowych – krajowych i międzynarodowych. Zorganizował cykl konferencji międzynarodowych zatytułowany „Języki orientalne w przekładzie”¹¹²⁷. Był też redaktorem serii publikacji *Języki Orientalne*

¹¹¹⁷ KBN OPI, za: https://nauka-polska.pl/#/profile/scientist?id=59708&_k=3zgczi [dostęp: 15.04.2022].

¹¹¹⁸ Ibidem.

¹¹¹⁹ Ibidem.

¹¹²⁰ Ibidem.

¹¹²¹ *Kronika Uniwersytetu Jagiellońskiego za r.a. 2002/2003*, WUJ, Kraków 2005.

¹¹²² KBN OPI, za: https://nauka-polska.pl/#/profile/scientist?id=59708&_k=mokwat [dostęp: 15.04.2022].

¹¹²³ Ibidem.

¹¹²⁴ A. Zaborski [nekrolog], KNO PAN...

¹¹²⁵ N. Pawlak, op. cit., s. 8.

¹¹²⁶ J. Mormul, op. cit., s. 154.

¹¹²⁷ A. Zaborski [biogram], IO UJ...

w Przekładzie i redaktorem naczelnym rocznika FO¹¹²⁸. Zakres jego zainteresowań naukowych był bardzo szeroki, jednak koncentrowały się one w pierwszej kolejności na badaniach językoznawczych, gł. języków afroazjatyckich (przede wszystkim – kuszyckich, poświęcił im 2 książki na temat morfologii) oraz języka arabskiego (dialektologia – szczególnie dialektu egipskiego¹¹²⁹ – i składnia języka literackiego arabskiego)¹¹³⁰. Dorobek Zaborskiego dotyczący wszystkich pól jego zainteresowań badawczych przekracza liczbę 200 publikacji, ale za jego największy wkład do językoznawstwa semickiego uznaje się zastosowanie do tych języków współczesnych metod badań językoznawczych¹¹³¹. Wniósł duży wkład w badania języków semitochamickich, używanych m.in. w Sudanie¹¹³². Badał także różne zagadnienia translatoologii, zarówno teoretyczne, jak i praktyki przekładu (m.in. pozostawił w swoim dorobku tłumaczenia średniowiecznych tekstów arabskich), w tym – problemy tłumaczenia Biblii. Pisał publikacje dydaktyczne (m.in. podręcznik do nauki j. arabskiego (dialekt), rozmówki arabskie – dialektu egipskiego etc.).

Był semitystą, arabistą, afrykanistą i językoznawcą¹¹³³, uczonym światowego formatu, ale – jak potwierdzają to wspomnienia jego uczniów – „prawdziwym mistrzem i dowcipnym erudytą”¹¹³⁴. „W swych opiniach przejawiał bezkompromisowość w trosce o poziom nauki i jakość badań naukowych”¹¹³⁵. Władał arabskim (wraz z dialektami: egipskim i palestyńskim), neohebrajskim, j. oromo i j. bedża, j. amharskim i berberskim oraz suahili. Prowadził zajęcia z akadyjskiego, starohebrajskiego, aramejskiego, koptyjskiego, syriackiego, średniowiecznego etiopskiego i znał biegle angielski, francuski i niemiecki¹¹³⁶. Był człowiekiem o niespożytej energii, rozległych zainteresowaniach i pasjach, żeglarzem (jachtowym kapitanem żeglugi wielkiej)¹¹³⁷. Pozostawił żonę-romanistkę (Marię Gawron-Zaborską) i syna.

¹¹²⁸ A. Zaborski [nekrolog], KNO PAN...

¹¹²⁹ B. Michalak-Pikulska, *Arabistyka krakowska...*, s. 32.

¹¹³⁰ Ibidem, s. 32.

¹¹³¹ A. Zaborski [biogram], IO UJ...

¹¹³² A. Pisowicz, *Stulecie krakowskiej orientalistyki...*, s. 10.

¹¹³³ A. Zaborski [nekrolog], KNO PAN...

¹¹³⁴ A. Zaborski [biogram], IO UJ...

¹¹³⁵ N. Pawlak, op. cit., s. 10.

¹¹³⁶ T. Polański, *Introduction*, [w:] *Studia Andreae Zaborski Dedicata*, FO 2012, vol. 49, s. 11.

¹¹³⁷ A. Zaborski [nekrolog, rodzina]...

Gałuszka Tadeusz, magister filologii orientalnej w zakresie arabistyki i afrykanistyki. Po skończeniu studiów na arabistyce w IFO w 1974 r. został asystentem i pracował tam do 1979 r.¹¹³⁸, kiedy wyjechał na kontrakt do Libii jako tłumacz dla polskich przedsiębiorstw, gdzie pracował przez 20 lat (1979–1999). Po powrocie podjął pracę na UJ, obecnie pracuje w Katedrze Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej Instytutu Bliskiego i Dalekiego Wschodu na Wydziale Studiów Międzynarodowych i Politycznych UJ jako st. wykładowca, głównie prowadząc lektorat j. arabskiego i warsztaty analizy tekstów specjalistycznych. Tłumacz przysięgły języka arabskiego, wykonuje tłumaczenia techniczne (Tadeusz Gałuszka Biuro Tłumaczeń „Dżauda”¹¹³⁹) dotyczące różnych dziedzin infrastruktury (pisemne i ustne) oraz prawnicze, medyczne i inne¹¹⁴⁰.

Rudnicka-Kassem Dorota, ur. w 1953 r.¹¹⁴¹, uzyskała roczne stypendium naukowe w Egipcie ufundowane przez Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego. Arabistykę w IFO ukończyła w 1977 r. W latach 1984–1997 studiowała (jako doktorantka) i pracowała w Toronto w Kanadzie, w Uniwersytecie McGill, w tym w tamtejszym Instytucie Studiów Islamistycznych. W trakcie studiów D. Rudnicka-Kassem pracowała w Bibliotece Instytutu Studiów Islamistycznych (1985–1990), gdzie zajmowała się katalogowaniem książek, oraz w informacji o zbiorach i wypożyczalni. Program studiów doktoranckich obejmował 10 całorocznych specjalistycznych kursów i seminariów oraz pięć przekrojowych egzaminów z zakresu historii świata islamu, jego instytucji i współczesności, literatury arabskiej i myśli muzułmańskiej, a także całoroczne kursy *Islamic History: Medieval Period* i seminarium *Arabic Historiography*. Jako doktorantka prowadziła zajęcia z praktycznej nauki języka arabskiego, historii literatury arabskiej i historii Bliskiego Wschodu (jako *teaching assistant*)¹¹⁴². W 1992 r. obroniła rozprawę doktorską *Egyptian Drama and Social Change: A Study of Thematic and Artistic Development in Yūsuf Idrīs's Plays*¹¹⁴³ pod opieką prof. Issy J. Boullaty'ego. Praca ta

¹¹³⁸ *UJ Skład osobowy w roku 1978...*, s. 80.

¹¹³⁹ IBiDW, Wydział Studiów Międzynarodowych i Politycznych UJ, za: <https://orient.uj.edu.pl/institut/struktura/kbwiap/galuszka> [dostęp: 17.09.2022].

¹¹⁴⁰ Ibidem.

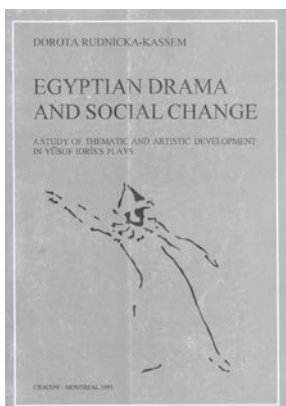
¹¹⁴¹ Biblioteka Narodowa Polona, za: <https://polona.pl/item/the-changing-middle-east-recenz-ja,Mjc1NjYyMzI/o/#info:metadata> [dostęp: 17.09.2022].

¹¹⁴² *Autoreferat*, Uniwersytet Rzeszowski, za: https://www.ur.edu.pl/files/ur/import/private/20/KNH-Kolegium-pliki/postepowania-habilitacyjne/historia/dr-Dorota-Rudnicka-Kassem/Autoreferat_dr_Dorota_Rudnicka-Kassem.pdf [dostęp: 30.12.2022].

¹¹⁴³ *McGill University Theses and Dissertations*, za: <https://www.erudit.org/en/theses/mcgill/R/?-page=42> [dostęp: 17.09.2022].

została opublikowana w następnym roku. Po uzyskaniu stopnia doktora filozofii do lipca 1997 r. prowadziła w Instytucie kursy arabskiego i międzywydziałowe wykłady ze współczesnych dziejów Bliskiego Wschodu. Równolegle prowadziła prace badawcze, ich owocem był referat *Searching for a Dialogue: John Paul II and the Followers of Islam* wygłoszony przez nią w listopadzie 1995 r. w Waszyngtonie na konferencji Middle East Studies Association of North America (MESA 95 Annual Meeting), której członkiem była od 1988 r.¹¹⁴⁴ Później brała czynny udział w konferencjach naukowych w Providence, Krakowie, Montrealu, Waszyngtonie i Toruniu¹¹⁴⁵.

Ilustracja 77. Źródło: zdjęcie autora

Po powrocie do Polski podjęła pracę w Instytucie Bliskiego i Dalekiego Wschodu UJ, a w 2012 r. wydała drukiem monografię *John Paul II, Islam and the Middle East. The Pope's Spiritual Leadership in Developing a Dialogical path for the New History of Christian-Muslim Relations*¹¹⁴⁶, która wraz z całokształtem dorobku naukowego, dydaktycznego i organizacyjnego stała się podstawą do habilitacji na Wydziale Socjologiczno-Historycznym Uniwersytetu Rzeszowskiego w dziedzinie nauk humanistycznych, dyscyplinie historii¹¹⁴⁷. Postępowanie habilitacyjne wszczęto 29 listopada 2013 r.

¹¹⁴⁴ Autoreferat, Uniwersytet Rzeszowski...

¹¹⁴⁵ M.in. D. Rudnicka-Kassem, „Wojna nie jest rozwiązaniem”: dialog międzyreligijny Jana Pawła II jako program pokoju i stabilizacji na Bliskim Wschodzie, 18–19.10.2010, konferencja popularnonaukowa „Dialog chrześcijańsko-muzułmański. Historia i współczesność, zagrożenia i wyzwania” na UMK w Toruniu.

¹¹⁴⁶ *John Paul II, Islam and the Middle East. The Pope's Spiritual Leadership in Developing a Dialogical path for the New History of Christian-Muslim Relations*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2012.

¹¹⁴⁷ Uniwersytet Rzeszowski, za: <http://old.ur.edu.pl/wydzialy/socjologiczno-historyczny/nauka/postepowania-habilitacyjne> [dostęp: 17.09.2022].

na podstawie autoreferatu oraz dostarczonego dorobku naukowego (47 publikacji, w tym 3 książki autorskie, 6 rozdziałów w monografiach, 25 artykułów w czasopiśmie naukowych i 13 recenzji). Recenzentami byli: ks. prof. dr hab. D. Zagórski, ks. prof. dr hab. J. Walkusz, ks. prof. dr hab. S. Nabywaniec¹¹⁴⁸. Rada Wydziału na posiedzeniu 20 listopada 2014 r.¹¹⁴⁹ podjęła uchwałę w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego D. Rudnickiej-Kassem¹¹⁵⁰ z Instytutu Bliskiego i Dalekiego Wschodu UJ¹¹⁵¹. Po habilitacji D. Rudnicka-Kassem kontynuowała swoją działalność dydaktyczno-naukową na Katedrze Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej. W swojej karierze dydaktyka nauczwała w Instytucie Studiów Islamistycznych Uniwersytetu McGill w Montrealu, Papieskim Uniwersytecie Jana Pawła II w Krakowie, Krakowskiej Akademii im. A. Frycza Modrzewskiego oraz Instytucie Bliskiego i Dalekiego Wschodu UJ¹¹⁵² w Krakowie, gdzie obecnie jest aktywnym pracownikiem nieetatowym¹¹⁵³. Prowadziła m.in. kursy: islam–chrześcijaństwo: koegzystencja, polemika, dialog (1998/1999, Uniwersytet Papieski im. Jana Pawła II); droga dialogu w najnowszej historii stosunków chrześcijańsko-muzułmańskich (2009/2010, 2010/2011, Instytut Bliskiego i Dalekiego Wschodu UJ); cywilizacja muzułmańska; współczesna historia Bliskiego Wschodu; *history of the Middle East 1798–1918*; *history of the Middle East 1918–1945*; ruchy reformatorskie w islamie; *Muslim societies in the western world*; *modern arab thought and political theatre*; wprowadzenie do cywilizacji muzułmańskiej; filozofia muzułmańska – a także seminaria licencjackie¹¹⁵⁴. Jej zainteresowania naukowe obejmują trzy pola: współczesny teatr i dramat egipski (i literatura arabska), islam i historia różnych aspektów cywilizacji muzułmańskiej oraz historia dialogu międzyreligijnego i międzykulturowego (szczególnie świata zachodniego ze światem islamu). Jej zainteresowania pozanaukowe to teatr, muzyka klasyczna, jazz¹¹⁵⁵. Od 2003 r. jest członkiem Towarzystwa Badań Polsko-Kanadyjskich¹¹⁵⁶, prowadzi

---

¹¹⁴⁸ Ibidem.

¹¹⁴⁹ KBN OPI-OBI, za: <https://nauka-polska.pl/#/profile/research?id=310302> [dostęp: 17.09.2022].

¹¹⁵⁰ Gospodarka podkarpacka, za: <http://gospodarkapodkarpacka.pl/news/view/10032/promocje-doktorow-i-doktorow-habilitowanych-na-universytecie-rzeszowskim> [dostęp: 17.09.2022].

¹¹⁵¹ Uniwersytet Rzeszowski...

¹¹⁵² *Autoreferat*, Uniwersytet Rzeszowski...

¹¹⁵³ USOSWEB UJ, za: https://www.usosweb.uj.edu.pl/kontroler.php?_action=katalog2/osoby/pokazOsobe&os_id=51745 [dostęp: 17.09.2022].

¹¹⁵⁴ *Autoreferat*, Uniwersytet Rzeszowski...

¹¹⁵⁵ Ibidem.

¹¹⁵⁶ Ibidem.

także działalność popularyzatorską¹¹⁵⁷, a w r.a. 2002/2003 prowadziła kurs akademicki *bilingual canadian literature*.

Hauziński Jerzy, ur. 7 kwietnia 1945 r. w Poznaniu, zm. 24 grudnia 2021 r. w Słupsku¹¹⁵⁸. Był historykiem-mediewistą i orientalistą¹¹⁵⁹. W 1970 r. ukończył studia historyczne na Uniwersytecie Adama Mickiewicza w Poznaniu¹¹⁶⁰ i tam w 1973 r. obronił pracę doktorską¹¹⁶¹.

Ilustracja 78. J. Hauziński (1945–2021). Źródło: zdjęcie archiwalne

Był studentem profesorów Gerarda Labudy¹¹⁶² i Brygidy Kurbis¹¹⁶³. Pracując na tej uczelni¹¹⁶⁴, 1 stycznia 1977 r.¹¹⁶⁵ habilitował się w dziedzinie nauk humanistycznych

¹¹⁵⁷ M.in.: „W czwartek, 22 listopada 2012, o godzinie 17.00, w Gmachu Głównym Muzeum Narodowego w Krakowie (al. 3 Maja 1), w sali audiowizualnej «U Samurajów» odbędzie się spotkanie z cyklu «Człowiek w sztuce Bliskiego i Dalekiego Wschodu», przygotowane we współpracy z Instytutem Bliskiego i Dalekiego Wschodu UJ. Dr Dorota Rudnicka-Kassem poruszy temat *Między fantazją i rzeczywistością: człowiek i jego świat w sztukach egipskich dramaturgów Tawfiqa al-Hakima i Jusufa Idrisa*”, za: <http://senior.org.pl/punkt/2012/11/21/czlowiek-w-sztuce-bliskiego-i-dalekiego-wschodu-6/> [dostęp: 17.09.2022].

¹¹⁵⁸ Głos Pomorza, za: <https://gp24.pl/zmarl-prof-jerzy-hauzinski-wybitny-historyk-i-naukowiec-zwiazany-z-akademia-pomorska-w-slupsku/ar/c1-15362311> [dostęp: 17.09.2022].

¹¹⁵⁹ Z noty biograficznej przy artykule J. Hauzińskiego *Więcej niż jedno życie...*, s. 176–180.

¹¹⁶⁰ KBN OBI, za: https://nauka-polska.pl/#/profile/scientist?id=66343&_k=7pbgc2 [dostęp: 17.09.2022].

¹¹⁶¹ Ibidem.

¹¹⁶² M.M. Dziekan, *Arabic and Islamic Studies...*, s. 122–123.

¹¹⁶³ *Na szlakach dwóch światów: studia ofiarowane Profesorowi Jerzemu Hauzińskiemu*, red. A. Teterycz-Puzio, WN AP, Słupsk 2016.

¹¹⁶⁴ M.M. Dziekan, *Arabic and Islamic Studies...*, s. 122–123.

¹¹⁶⁵ KBN OBI, za: https://nauka-polska.pl/#/profile/scientist?id=66343&_k=7pbgc2 [dostęp: 17.09.2022].

w zakresie historii sztuki¹¹⁶⁶ na Wydziale Historycznym w Instytucie Historii UAM na podstawie rozprawy *Polityka orientalna Fryderyka II Hohenstaufa*¹¹⁶⁷, która została opublikowana rok później¹¹⁶⁸. Recenzentami byli G. Labuda, A. Gieysztor i W. Zajązkowski¹¹⁶⁹. Potem podjął pracę na pierwszym etacie na Uniwersytecie Wrocławskim¹¹⁷⁰. Doc. dr hab. J. Hauziński współorganizował (wraz z doc. drem B. Polakiem) Instytut Nauk Społecznych Politechniki Koszalińskiej (1979–1980)¹¹⁷¹. Od 1988 r. wykładał w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Słupsku (później Pomorskiej Akademii Pedagogicznej, potem Akademii Pomorskiej), gdzie m.in. był kierownikiem Zakładu Historii Średniowiecznej, w latach 1990–1995 – dziekanem Wydziału Humanistycznego¹¹⁷², w latach 1996–1998 – Dyrektorem Instytutu Historii¹¹⁷³ oraz w latach 1997–2002 – Rektorem Akademii Pomorskiej w Słupsku¹¹⁷⁴. W latach 1991–1994 wykładał historię krajów muzułmańskich w Instytucie Filologii Orientalnej UJ¹¹⁷⁵, w którym prowadził zajęcia już wcześniej. 1 czerwca 1989 r.¹¹⁷⁶ otrzymał tytuł profesora nauk humanistycznych¹¹⁷⁷ i przez wiele lat działał jako profesor na Wydziale Filologiczno-Historycznym, w Instytucie Historii i Politologii Akademii Pomorskiej w Słupsku¹¹⁷⁸. Ostatnio był profesorem zwyczajnym¹¹⁷⁹ w Instytucie Bezpieczeństwa i Zarządzania Akademii Pomorskiej w Słupsku¹¹⁸⁰. Od 1988 r. był członkiem Polskiej Akademii Nauk: Wydziału I Nauk Humanistycznych i Społecznych oraz, od tegoż roku¹¹⁸¹, Komitetu Nauk Orientalistycznych¹¹⁸² (był też zastępcą przewodniczącego KNO PAN, członkiem Prezydium

---

¹¹⁶⁶ Ibidem.

¹¹⁶⁷ *Na szlakach dwóch światów...*

¹¹⁶⁸ J. Hauziński, *Polityka orientalna cesarza Fryderyka II Hohenstaufa*, UAM, Poznań 1978.

¹¹⁶⁹ KBN OPI, za: https://nauka-polska.pl/#/profile/scientist?id=66343&_k=t4dglj [dostęp: 29.03.2022].

¹¹⁷⁰ M.M. Dziekan, *Arabic and Islamic Studies...*, s. 122–123.

¹¹⁷¹ „Na Temat. Pismo Politechniki Koszalińskiej” 2001, nr 4, s. 13.

¹¹⁷² *Na szlakach dwóch światów...*

¹¹⁷³ Ibidem.

¹¹⁷⁴ Ibidem.

¹¹⁷⁵ M.M. Dziekan, *Arabic and Islamic Studies...*, s. 122–123.

¹¹⁷⁶ KBN OBI, za: https://nauka-polska.pl/#/profile/scientist?id=66343&_k=7pbgc2 [dostęp: 17.09.2022].

¹¹⁷⁷ *Na szlakach dwóch światów...*

¹¹⁷⁸ Ibidem.

¹¹⁷⁹ Nota biograficzna przy artykule J. Hauzińskiego *Więcej niż jedno życie...*, s. 176–180.

¹¹⁸⁰ KBN OBI, za: https://nauka-polska.pl/#/profile/scientist?id=66343&_k=7pbgc2 [dostęp: 17.09.2022].

¹¹⁸¹ Głos Pomorza...

¹¹⁸² Noty biograficzna przy artykule J. Hauzińskiego *Więcej niż jedno życie...*, s. 176–180.

KNO PAN¹¹⁸³). Był również członkiem Komitetu Nauk Historycznych PAN¹¹⁸⁴, Komisji Bałkanistyki przy Oddziale PAN w Poznaniu¹¹⁸⁵ i Stałego Komitetu Mediewistów Polskich¹¹⁸⁶. Był stałym współpracownikiem periodyku „Studia Arabistyczne i Islamistyczne”. Brał czynny udział w konferencjach i sympozjach naukowych¹¹⁸⁷, działał jako popularyzator (m.in. spotkania autorskie)¹¹⁸⁸. Członek Rotary Club w Słupsku¹¹⁸⁹. W 2002 r. pełnił funkcję doradcy ds. szkolnictwa wyższego w Ministerstwie Edukacji Narodowej i Sportu¹¹⁹⁰. W tymże roku został odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski. 16 czerwca 2016 r. odbyła się na Akademii Pomorskiej, w auli przy ul. Boh. Westerplatte 64, Jubileum ad Honorem prof. J. Hauzińskiego¹¹⁹¹ – uroczystość jubileuszu J. Hauzińskiego, rektora-seniora APS, podczas której wręczono mu, jemu dedykowaną, Księgę Okolicznościową¹¹⁹². Zdjęcia z tego jubileuszu znajdują się w artykule Moniki Zacharzewskiej *Jubileusz profesora Jerzego Hauzińskiego na Akademii Pomorskiej*¹¹⁹³. Jego zainteresowania badawcze były bardzo szerokie: od mediewistyki Pomorza poprzez historię średniowieczną ziem niemieckich i średniowieczną historię świata muzułmańskiego (od Azji Środkowej przez Bliski Wschód po Maghreb i muzułmańską Europę) aż do historii ZSRR, czyli czasów najnowszych, oraz kontaktów międzywilizacyjnych między Europą a Orientem¹¹⁹⁴. Jego domeną

¹¹⁸³ KBN OBI, za: https://nauka-polska.pl/#/profile/scientist?id=66343&_k=7pbgc2 [dostęp: 17.09.2022].

¹¹⁸⁴ Ibidem.

¹¹⁸⁵ *Komisja Bałkanistyki przy Oddziale PAN w Poznaniu*, za: <http://komisjabalkanistyki.pan.poznan.pl/czlonkowie> [dostęp: 17.09.2022].

¹¹⁸⁶ Nota biograficzna przy artykule J. Hauzińskiego *Więcej niż jedno życie...*, s. 176–180.

¹¹⁸⁷ M.in. wygłosił referat *Aḥmad Ibn Māğid w perspektywie historycznej* na konferencji IKSIO PAN „Amakin wa-asma. Miejsca i nazwy. Geografia historyczna i toponomastyka świata muzułmańskiego – odkrycia, interpretacje, podsumowania, perspektywy”, która odbyła się w Warszawie 15.02.2017.

¹¹⁸⁸ Np. 27.01.2011 w Słupskim Ośrodku Kultury wieczór pt. „Z Albaniją i Iranem w tle”, organizator: Rotary Club Słupsk, za: <http://rotaryslupsk.pl/2011/01/spotkanie-autorskie-z-naszym-kolegalkubowym/> [dostęp: 17.09.2022].

¹¹⁸⁹ Ibidem.

¹¹⁹⁰ Forum Akademickie, za: <https://forumakademickie.pl/fa-archiwum/archiwum/2002/02/artykuly/02-kronika.htm> [dostęp: 17.09.2022].

¹¹⁹¹ M. Zacharzewska, *Jubileusz profesora Jerzego Hauzińskiego na Akademii Pomorskiej*, Głos Pomorza 24, 16.06.2016, za: <https://gp24.pl/jubileusz-profesora-jerzego-hauzińskiego-na-akademii-pomorskiej-zdjecia-wideo/ar/10117706> [dostęp: 17.09.2022].

¹¹⁹² *Na szlakach dwóch światów...*

¹¹⁹³ M. Zacharzewska, op. cit.

¹¹⁹⁴ Nota biograficzna przy artykule J. Hauzińskiego *Więcej niż jedno życie...*, s. 176–180.

były nauki historyczne w zakresie orientalistyki i historii powszechnej średniowiecza oraz religioznawstwo¹¹⁹⁵. Prywatnie – erudyta, bibliofil, *gourmant* i dobry facecjonista, wybitny przedstawiciel zanikającego kunsztu gawędziarstwa. Potrafił cieszyć się życiem i był świetnym kompanem. Zmarł 24 grudnia 2021 r. Pogrzeb odbył się 30 grudnia¹¹⁹⁶. Jako dydaktyk wychował dziesiątki magistrów i wielu wybitnych doktorów. Recenzował (z publikacji arabistyczno-islamistycznych) m.in. rozprawy doktorskie i habilitacyjne, był także promotorem doktoratów.

Adnan Abbas Aouda¹¹⁹⁷, ur. w 1947 r. w Iraku, tam ukończył szkołę podstawową i średnią. W 1969 r. uzyskał tytuł bakałarza (BA) w zakresie filologii arabskiej w Zakładzie Języka Arabskiego Uniwersytetu Bagdadzkiego w Iraku. W okresie od 1970 do 1979 r. pracował jako nauczyciel języka arabskiego w szkołach średnich w Iraku.

Ilustracja 79. Adnan Abbas. Źródło archiwalne

Do Polski przyjechał w 1979 r. i w 1981 obronił pracę magisterską¹¹⁹⁸ w Instytucie Orientalistycznym Uniwersytetu Warszawskiego, w Zakładzie Arabistyki i Islamiistyki (*Wartości patriotyczne i humanistyczne palestyńskiego poety Muʿīna Basīṣū*),

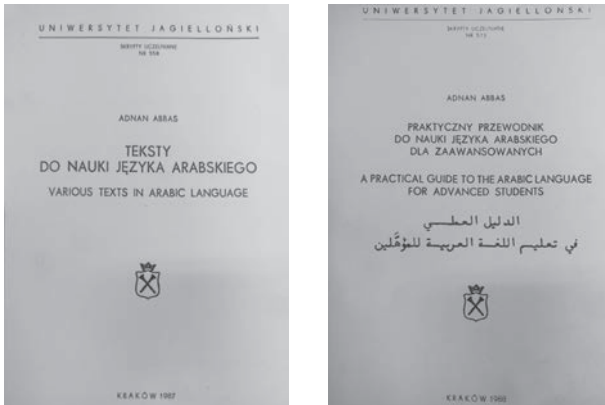
¹¹⁹⁵ KBN OBI, za: <https://recenzenci.opi.org.pl/sssr-web/site/bwnp-people-details?personId=66343&lang=pl> [dostęp: 17.09.2022].

¹¹⁹⁶ *Akademia Pomorska w Słupsku*, za: <https://www.apsl.edu.pl/aktualnosci-serwisu/zmarl-profesor-jerzy-hauzinski> [dostęp: 17.09.2022].

¹¹⁹⁷ *Album magistrów Instytutu Orientalistycznego...*

¹¹⁹⁸ PAA, A. Abbas. Biogram, 4.11.2020.

opiekunem pracy była K. Skarżyńska-Bocheńska¹¹⁹⁹. Swoją karierę akademicką rozpoczął od pracy jako lektor w Krakowie w latach 1981–1990 w Zakładzie Arabistyki Instytutu Filologii Orientalnej UJ¹²⁰⁰.

Ilustracje 80–81. Źródło: zdjęcia autora

Tam też obronił swój doktorat w 1988 r., uzyskując stopień doktora nauk humanistycznych w Instytucie Filologii Orientalnej¹²⁰¹. Tytuł rozprawy brzmiał *Kierunki nowatorskie a główne wpływy wewnętrzne i zewnętrzne w poezji arabskiej*, obrona przebiegała w IFO UJ w Krakowie, a promotorem rozprawy była M. Kowalska, zaś recenzowali ją A. Czapkiewicz i J. Bielawski z UW¹²⁰². W 1991 r. uzyskał polskie obywatelstwo¹²⁰³. Od 1991 do 2018 r. pracował w Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (w Zakładzie Arabistyki i Islamistyki, Katedrze Językoznawstwa Porównawczego i Orientalnego, Katedrze Orientalistyki i Bałtologii, Katedrze Orientalistyki i Bałtologii, Katedrze Orientalistyki, Instytucie Orientalistyki, Katedrze Studiów Azjatyckich). Równocześnie (1991–1999) prowadził zajęcia zlecone w Zakładzie Arabistyki i Islamistyki oraz Zakładzie Języków i Kultur Afrykańskich i Katedrze Iberystyki UW¹²⁰⁴. Habilitował się w zakresie nauk humanistycznych, dyscyplinie literaturoznawstwa, specjalności: literatura arabska 22 czerwca 1998 r. na podstawie pracy *Studia*

¹¹⁹⁹ *Album magistrów Instytutu Orientalistycznego...*

¹²⁰⁰ PAA, A. Abbas. Biogram...

¹²⁰¹ Ibidem.

¹²⁰² PAA, mail prywatny A. Abbasa do autora, 5.11.2020.

¹²⁰³ PAA, A. Abbas. Biogram...

¹²⁰⁴ Ibidem.

*nad prozodią arabską. Band i muwaššaha*¹²⁰⁵ na Wydziale Neofilologii UW. Od tego samego roku przez 20 lat (1998–2018) był członkiem Rady Wydziału Neofilologii UAM w Poznaniu. W okresie od 2001 do 2005 r. w ramach zajęć zleconych wykładał w Instytucie Językoznawstwa UAM.

Ilustracja 82. Źródło: zdjęcie autora

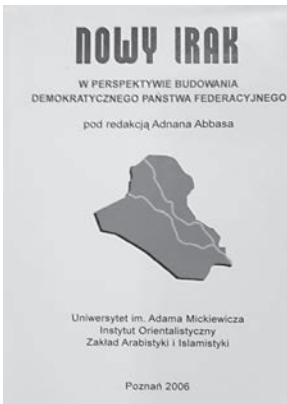
W latach 2002–2009 oraz 2014–2015 był kierownikiem Pracowni, od grudnia 2002 r. Zakładu Arabistyki i Islamistyki w Katedrze Orientalistyki (od 2005 – Instytucie Orientalistyki) i w Katedrze Studiów Azjatyckich UAM¹²⁰⁶. 22 stycznia 2003 r. został prof. nadzw. nauk humanistycznych¹²⁰⁷, a w 2009 r. – prof. zw. Rok później wszedł w skład Czwartej Komisji Wydziałowej ds. Przeprowadzania Przewodów Doktorskich Wydziału Neofilologii UAM jako jej wiceprzewodniczący, pozostając w tej funkcji od 2004 do 2008 r. (był jej członkiem w latach 2008–2018). W okresie od 2005 do 2008 r. pełnił funkcję wicedyrektora IO UAM i był członkiem Rady Naukowej tego Instytutu.

¹²⁰⁵ KBN OPI, za: <https://nauka-polska.pl/#/profile/scientist?id=19062&k=4bx43q> [dostęp: 17.09.2022].

¹²⁰⁶ PAA, A. Abbas. Biogram...

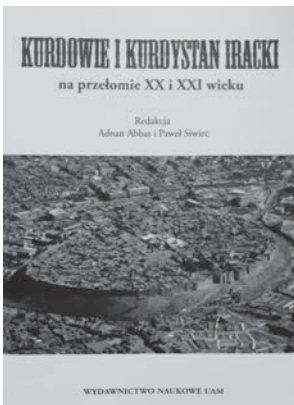
¹²⁰⁷ KBN OPI, za: <https://nauka-polska.pl/#/profile/scientist?id=19062&k=4bx43q> [dostęp: 17.09.2022].

Ilustracja 83. Źródło: zdjęcie autora

W latach 2006–2008 wykładał na drugim etacie w Wyższej Szkole Menedżerskiej w Warszawie. W okresie od 2007 do 2009 r. pełnił funkcję kierownika Pracowni Studiów Kurdologicznych (istniejącej od 2005) IO UAM i Katedry Studiów Azjatyckich (od 2008) UAM.

Ilustracja 84. Źródło: zdjęcie autora

Po powrocie do Iraku w 2009 r. podjął współpracę z Uniwersytetem im. Salaha Ad-Dina i Akademią Kurdyjską w Irbilu (Region Kurdystanu). W 2012 r. Adnan Abbas przeszedł w UAM na emeryturę i w latach 2012–2018 pracował w nim na umowę-zlecenie w Katedrze Studiów Azjatyckich¹²⁰⁸.

¹²⁰⁸ PAA, A. Abbas. Biogram...

Obecnie prof. Adnan Abbas jest aktywnym nieetatowym pracownikiem, profesorem na Wydziale Neofilologii UAM¹²⁰⁹. Działał także w Katedrze Stosunków Międzynarodowych i Integracji Europejskiej na Wydziale Prawa i Administracji w Wyższej Szkole Menedżerskiej w Warszawie oraz różnych placówkach naukowo-dydaktycznych UW i UAM (patrz wyżej)¹²¹⁰. Od 1983 r. jest członkiem Polskiego Towarzystwa Orientalistycznego, a w latach 2003–2006 i 2007–2010¹²¹¹ był członkiem Komitetu Nauk Orientalistycznych w Wydziale I Nauk Społecznych PAN¹²¹². Jego zainteresowania naukowe obejmują jego specjalizację – literaturoznawstwo¹²¹³ w zakresie literatury arabskiej, szczególnie poezji (aż po współczesną) – i dodatkowo kurdologię. Jako promotor wypromował ponad 35 magistrów¹²¹⁴ i pięciu doktorów (2004, 2005, 2010, 2012, 2013)¹²¹⁵, w tym – arabistyczno-islamistycznych: Pawła Siwca na podstawie pracy pt. *Struktura rytmiczna klasycznego wiersza arabskiego* (18.12.2003 na Wydziale Neofilologii UAM w Poznaniu), Marcina Styszyńskiego – *Praktyczne sposoby zastosowania retoryki arabskiej na przykładzie twórczości Al-Gahiza* (24.04.2005, tamże) oraz Adrianny Maśko – *Buland al-Haydari – poeta pokolenia prekursorów współczesnej poezji arabskiej. Interpretacja twórczości* (23.05.2013, tamże). Był również recenzentem pracy habilitacyjnej Ewy Siwierskiej *Bractwo Tidżanijja w świetle piśmiennictwa hausa* (27.05.2008 na Wydziale Orientalistycznym UW)¹²¹⁶. Ostatnio (2015–2017) wykładał na UAM arabską literaturę współczesną, klasyczną literaturę arabską, a także prowadził wykład monograficzny oraz seminarium magisterskie, konwersatoria, zajęcia z lektury tekstów naukowych, arabskiego języka specjalistycznego, arabistycznych badań terenowych oraz przygotowanie do złożenia egzaminu dyplomowego i przygotowanie do złożenia pracy dyplomowej. Adnan Abbas był wielokrotnie wyróżniany nagrodami Rektora i Prorektora Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu za osiągnięcia naukowe (np. w 1997, 2003, 2006 (wspólna), 2008 i 2018)¹²¹⁷. Wydał drukiem ponad

¹²⁰⁹ USOS WEB UAM, za: https://usosweb.amu.edu.pl/kontroler.php?_action=katalog2/osoby/pokazOsobe&os_id=2510 [dostęp: 17.09.2022].

¹²¹⁰ Ibidem.

¹²¹¹ PAA, A. Abbas. Biogram...

¹²¹² USOS WEB UAM, za: https://usosweb.amu.edu.pl/kontroler.php?_action=katalog2/osoby/pokazOsobe&os_id=2510 [dostęp: 17.09.2022].

¹²¹³ Ibidem.

¹²¹⁴ PAA, A. Abbas. Biogram...

¹²¹⁵ Ibidem.

¹²¹⁶ USOS WEB UAM, za: https://usosweb.amu.edu.pl/kontroler.php?_action=katalog2/osoby/pokazOsobe&os_id=2510 [dostęp: 17.09.2022].

¹²¹⁷ PAA, A. Abbas. Biogram...

120 publikacji (w j. polskim, angielskim i arabskim), w tym 21 książek: 11 z nich to monografie naukowe i opracowania, a 4 – podręczniki¹²¹⁸.

Siwiec Paweł. Jeszcze jako student pracował jako tłumacz języka arabskiego w Iraku (1977–1980). Absolwentem Instytutu Filologii Orientalnej UJ – specjalność: arabistyka – został w 1983 r., broniąc językoznawczej pracy magisterskiej *Czasowniki hamzowe, słabe i czasowniki z jednakową drugą i trzecią spółgłoską rdzenną w dialekcie bagdackim*, której opiekunem był A. Czapkiewicz¹²¹⁹. Zaraz po obronie został zatrudniony jako asystent w Instytucie Filologii Orientalnej UJ i pracował tam w latach 1983–1990, wliczając w to dwuletni staż na Uniwersytecie Jordańskim w Ammanie. Od 1990 do 1991 r. pracował w Libii. W późniejszym okresie trafił do polskiej dyplomacji (w latach 1997–1999 był II sekretarzem, konsulem Ambasady RP w Ammanie)¹²²⁰. W 2003 r. – 18 grudnia – obronił w Poznaniu, na Wydziale Neofilologii Uniwersytetu im. A. Mickiewicza rozprawę doktorską *Struktura rytmiczna klasycznego wiersza arabskiego*, uzyskując stopień doktora nauk humanistycznych¹²²¹. W tym okresie (2003–2004) pracował jako I sekretarz Ambasady RP w Bagdadzie, gdzie pełnił funkcję doradcy politycznego dowódcy wielonarodowej brygady w Karbali. W 2004 r. wrócił do kraju i został zatrudniony na stanowisku adiunkta w Instytucie Orientalistyki (później w Katedrze Studiów Azjatyckich) Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu (do 2011)¹²²². W 2009 r. habilitował się na Wydziale Neofilologii UAM, rozprawa nosiła tytuł *Zarys poetyki klasycznego wiersza arabskiego*. 22 października 2009 r. uzyskał stopień doktora habilitowanego nauk humanistycznych w zakresie literaturoznawstwa, specjalność: arabistyka¹²²³. Po habilitacji został kierownikiem Zakładu Arabistyki i Islamistyki i pełnił tę funkcję do 2011 r.¹²²⁴ Od 2011 r. jest profesorem UJ w Instytucie Bliskiego i Dalekiego Wschodu WSMiP w Krakowie. Obecnie (2020) jest prof. nadzw. UJ na

¹²¹⁸ Ibidem.

¹²¹⁹ AUJ, WFlg 143 *Księga dyplomów 1945–67*.

¹²²⁰ IBiDW WSMiP UJ, za: <https://orient.uj.edu.pl/instytut/pracownicy/siwiec> [dostęp: 20.09.2020].

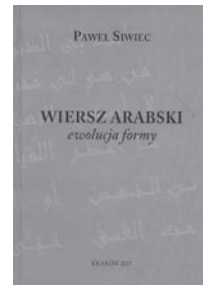
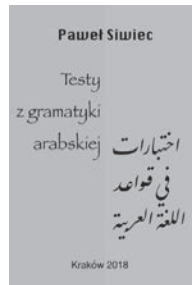
¹²²¹ KBN OPI-OBI, za: <http://nauka-polska.pl/dhtml/raporty/opisInstytucji?rtype=opis&lang=pl&objectId=206825> [dostęp: 17.09.2022].

¹²²² IBiDW WSMiP UJ, za: <https://orient.uj.edu.pl/instytut/pracownicy/siwiec> [dostęp: 17.09.2022].

¹²²³ KBN OPI-OBI, za: <http://nauka-polska.pl/dhtml/raporty/opisInstytucji?rtype=opis&lang=pl&objectId=206825> [dostęp: 17.09.2022].

¹²²⁴ IBiDW WSMiP UJ, za: <https://orient.uj.edu.pl/instytut/pracownicy/siwiec> [dostęp: 17.09.2022].

Wydziale Studiów Międzynarodowych i Politycznych w Instytucie Bliskiego i Dalekiego Wschodu. Jego dyscypliną są nauki filologiczne, a specjalnościami: literaturoznawstwo i arabistyka¹²²⁵. Jego zainteresowania naukowe obejmują trzy główne nurty: językoznawczy (j. arabski i jego dialektologia), literaturoznawczy (średniowieczna i współczesna poezja i poetyka arabska) i współczesne bliskowschodnie zagadnienia społeczno-polityczne (zwłaszcza w Iraku, Kurdystanie etc.)¹²²⁶. W zakresie dydaktycznym nauczał j. arabskiego, dialektologii arabskiej (w tym dialektów irackich), historii literatury arabskiej, poetyki i wersologii arabskiej oraz wiadomości o islamie (w tym o szyzmie w Iraku), prowadzi wykłady i seminaria m.in. z piśmiennictwa arabskiego, społeczno-kulturowych aspektów języka arabskiego, szyzmu (historia, doktryna, polityka) oraz seminaria magisterskie¹²²⁷. Był promotorem pracy doktorskiej Agnieszki Graczyk *Motywy destrukcji i transgresji w twórczości pisarki irackiej Haify Zangany* (2014) i promotorem pomocniczym niedrukowanej rozprawy Magdaleny Pycińskiej „*Praktykowanie narodu*”. *Palestyński dyskurs nacjonalistyczny jako forma sygnifikacji, instytucjonalizacji oraz praktyki doświadczenia kulturowego i społeczno-politycznego*, która została obroniona w 2015 r. na Wydziale „Artes Liberales” Uniwersytetu Warszawskiego. Recenzował też doktoraty Adrianny Maško i Jibrila Shuaibu Adamu¹²²⁸.

Ilustracje 85–88

¹²²⁵ KBN OPI-OBI, za: <http://nauka-polska.pl/dhtml/raporty/opisInstytucji?rtype=opis&lang=pl&objectId=206825> [dostęp: 17.09.2022].

¹²²⁶ IBiDW WSMiP UJ, za: <https://orient.uj.edu.pl/instytut/pracownicy/siwiec> [dostęp: 17.09.2022].

¹²²⁷ Ibidem.

¹²²⁸ KBN OPI-OBI, za: <http://nauka-polska.pl/dhtml/raporty/opisInstytucji?rtype=opis&lang=pl&objectId=206825> [dostęp: 17.09.2022].

Ostafin Barbara Małgorzata¹²²⁹, ur. w 1960 r.¹²³⁰, absolwentka arabistyki Instytutu Filologii Orientalnej UJ¹²³¹. 25 czerwca 1998 r. obroniła na Wydziale Filologicznym UJ w Krakowie rozprawę doktorską *Wpływ adabu na arabskie średniowieczne piśmiennictwo geograficzne na przykładzie Muḡam al-buldān dzieła Yāqūta al-Hamawī*, jej promotorem była M. Kowalska, a recenzentami dwaj profesorowie arabistyki z UW – J. Danecki i M. Dziekan. Otrzymała stopień doktora nauk humanistycznych w dyscyplinie literaturoznawstwa, specjalność: literatura arabska¹²³². W latach 2004–2013 była kierownikiem niestacjonarnych studiów na kierunku kulturoznawstwo: cywilizacje Bliskiego, Środkowego i Dalekiego Wschodu prowadzonych w Instytucie Orientalistyki UJ¹²³³. 15 maja 2014 r. habilitowała się¹²³⁴ – też na Wydziale Filologicznym UJ w Krakowie – w dziedzinie nauk humanistycznych, dyscyplinie literaturoznawstwa, specjalności: filologia orientalna – arabistyka¹²³⁵ na podstawie rozprawy zatytułowanej *Intruz przy stole. Tufayli w literaturze adabowej do XI wieku*¹²³⁶, która ukazała się drukiem rok wcześniej¹²³⁷.

Ilustracja 89. Źródło: zdjęcie autora

¹²²⁹ „Przewodnik Bibliograficzny. Urzędowy Wykaz Druków Wydanych w Rzeczypospolitej Polskiej” 2013, nr 11, s. 105.

¹²³⁰ *Biblioteka Śląska w Katowicach*, za: <https://integro.bs.katowice.pl/search/description?q=Ostafin+Barbara&index=3&f6%5Bo%5D=Ostafin%2C+Barbara+%281960-+%29> [dostęp: 17.09.2022].

¹²³¹ *Katedra Arabistyki UJ*, za: <http://www.arabistyka.io.filg.uj.edu.pl/barbara-ostafin> [dostęp: 17.09.2022].

¹²³² KBN OPI, za: https://nauka-polska.pl/#/profile/scientist?id=15470&_k=9nc1zg [dostęp: 17.09.2022].

¹²³³ *Katedra Arabistyki UJ...*

¹²³⁴ *Sprawozdanie roczne Rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego za rok 2014*, WUJ, Kraków 2015, s. 52.

¹²³⁵ KBN OPI, za: https://nauka-polska.pl/#/profile/scientist?id=79916&_k=s8e63v [dostęp: 17.09.2022].

¹²³⁶ PAA, Informacja Dziekanatu Wydziału Filologicznego UJ uzyskana mailem 12.11.2020.

¹²³⁷ B. Ostafin, *Intruz przy stole. Tufayli w literaturze adabowej do XI wieku*, WUJ, Kraków 2013.

W 2015 r. była kierownikiem studiów niestacjonarnych: cywilizacje Bliskiego i Środkowego Wschodu oraz cywilizacje Dalekiego Wschodu na UJ w Krakowie¹²³⁸. Obecnie B. Ostafin jest adiunktem (dr hab.) w Instytucie Orientalistyki UJ¹²³⁹ i pełni funkcję kierownika kierunku neofilologia Wydziału Filologicznego UJ¹²⁴⁰. Jej specjalności wg klasyfikacji KBN to nauki filologiczne, literaturoznawstwo, arabistyka, historia literatury arabskiej, literatura, filologia orientalna¹²⁴¹. Specjalizuje się w zakresie średniowiecznej literatury arabskiej¹²⁴² (klasyczna poezja okresu dżahiliji jako źródło wiedzy o kulturze beduińskiej¹²⁴³, literatura czasów islamu, proza andaluzyjską IX i X w., literatura adabowa z XII w.)¹²⁴⁴. Ta ostatnia – literatura adabowa Abbasydów – jest centrum jej zainteresowań literaturoznawczych, szczególnie jako obraz kultury i obyczajów średniowiecznego kalifatu. W sferę jej zainteresowań naukowych wchodzi też związki Słowian ze światem arabskim i wybrane zjawiska kulturowe w średniowiecznym świecie arabskim, m.in. relacje ówczesnego świata islamu z Europą¹²⁴⁵.

Zajmuje się też sprawami organizacyjnymi procesu naukowo-dydaktycznego na uczelni, m.in. organizowała na UJ studia podyplomowe: tożsamość społeczno-kulturowa narodów Bliskiego i Środkowego Wschodu prowadzone dla pracowników Straży Granicznej. Zorganizowała także w 2017 r. w Krakowie międzynarodową konferencję naukową „Słowiańszczyzna a świat arabski – wzajemne relacje: literatura, język, historia”¹²⁴⁶. Bierze czynny udział w krajowych i międzynarodowych konferencjach i seminariach naukowych, m.in. wystąpiła z referatem *Władca idealny według „Księgi o władzy”, pierwszej części Kitāb al-iqd al-farīd Ibn Abd Rabbihiego* na międzynarodowej konferencji „Ojciec, teolog, wojownik – archetyp mężczyzny w kulturze muzułmańskiej”, która odbyła się 4 i 5 czerwca 2019 r. w Warszawie i była zorganizowana przez Katedrę Arabistyki i Islamistyki UW. Prowadzi również działalność popularyzatorską, występując z wykładami otwartymi dla szerokiego grona

¹²³⁸ Muzeum Narodowe w Krakowie, za: <https://mnk.pl/aktualnosci/kontakty-kulturowe-w-sredniowieczu> [dostęp: 17.09.2022].

¹²³⁹ KBN OPI, za: <https://nauka-polska.pl/#/profile/scientist?id=79916&k=s8e63v> [dostęp: 17.09.2022].

¹²⁴⁰ Katedra Arabistyki UJ...

¹²⁴¹ KBN OPI, za: <https://nauka-polska.pl/#/profile/scientist?id=15470&k=9nc1zg> [dostęp: 17.09.2022].

¹²⁴² Katedra Arabistyki UJ...

¹²⁴³ Ibidem.

¹²⁴⁴ B. Michalak-Pikulska, *Arabistyka krakowska...*, s. 34.

¹²⁴⁵ Katedra Arabistyki UJ...

¹²⁴⁶ Ibidem.

słuchaczy, m.in. w Muzeum Narodowym w Krakowie przedstawiła 15 października 2015 r. *Kontakty kulturowe w średniowieczu: muzułmański Wschód – chrześcijański Zachód*. Wykład ten towarzyszył wystawie „Między Wschodem a Zachodem. Pieniądz islamski w wiekach średnich”¹²⁴⁷. Dr hab. B. Ostafin w zakresie dydaktyki prowadziła zajęcia z klasycznej literatury arabskiej oraz kultury Arabów oraz seminaria¹²⁴⁸. Były to (m.in.) takie przedmioty, jak: kultura regionu – kultura Arabów; literatura regionu – historia literatury arabskiej (klasyczna); rozważania na temat literatury, kultury i nauki arabskiej; proseminarium¹²⁴⁹. W swoim dorobku ma również recenzje rozpraw doktorskich (np. w 2015 mgr Lami Edan Mohammeda *Arabic Manuscripts in National Libraries of Arab World and their Preserving*, napisanej pod opieką naukową M.M. Dziekana), wypromowała dziesiątki prac licencjackich i magisterskich.

Lewicka-Rajewska Urszula, ur. w 1958 r.¹²⁵⁰, córka prof. T. Lewickiego i A. Kowalskiej-Lewickiej, pracownik naukowy UJ. Studia na arabistyce podjęła w r.a. 1978/79, ukończyła je w 1985 r. obroną pracy magisterskiej. Została zatrudniona w Pracowni Źródeł Orientalnych i Numizmatyki UJ w 1986 r., a stopień doktora nauk humanistycznych w dyscyplinie literaturoznawstwa, specjalności literaturoznawczej uzyskała 20 listopada 1997 r. na Wydziale Filologicznym UJ¹²⁵¹ na podstawie obrony pracy *Kultura materialna wczesnośredniowiecznych Słowian w świetle wybranych źródeł arabskich z IX–XIII w.*¹²⁵² W latach 1998–2012 była kierownikiem Pracowni. W 2012 r. pracownia została rozwiązana. Od 2015 r. zatrudniona w Bibliotece Wydziału Filologicznego UJ. Od 2016 r. zatrudniona w IO UJ na stanowisku adiunkta. Wykładała także na Uniwersytecie Śląskim (filia w Cieszynie), w Instytucie Bliskiego i Dalekiego Wschodu UJ oraz w Instytucie Orientalistyki UJ (na studiach niestacjonarnych I st. z kulturoznawstwa). Głównym polem badawczym U. Lewickiej-Rajewskiej są różne aspekty badań etnograficznych ludów słowiańskich w świetle średniowiecznych

¹²⁴⁷ *Muzeum Narodowe w Krakowie*, za: <https://mnk.pl/aktualnosci/kontakty-kulturowe-w-sredniowieczu> [dostęp: 17.09.2022].

¹²⁴⁸ *Katedra Arabistyki UJ...*

¹²⁴⁹ USOS WEB UJ, za: https://www.usosweb.uj.edu.pl/kontroler.php?_action=katalog2/osoby/pokazOsobe&os_id=50651 [dostęp: 2.11.2020].

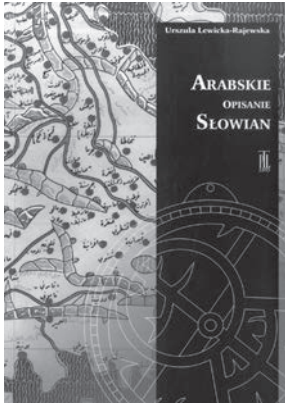
¹²⁵⁰ *Katalog Bibliotek US i UE w Katowicach*, za: <https://integro.ciniba.edu.pl/integro/191800746684/lewicka-rajewska-urszula/arabskie-opisanie-slowian> [dostęp: 17.09.2022].

¹²⁵¹ KBN OPI-OBI, za: <http://nauka-polska.pl/#/profile/research?id=86612> [dostęp: 17.09.2022].

¹²⁵² Wydz. Filolog. 29.10.1997, Dokt. 87/97, [w:] *Katalog rozpraw doktorskich Uniwersytetu Jagiellońskiego 1986–2003. Bibliotheca Jagiellonica. Fontes et Studia*, Biblioteka Jagiellońska, Kraków 2005, s. 87.

arabskich źródeł pisanych, a także źródła arabskie do dziejów i kultury Europy. Jej specjalność naukowa to źródłoznawstwo w obrębie nauk filologicznych.

Ilustracja 90. Źródło: zdjęcie autora

Górska Elżbieta Jolanta, ur. w 1953 r.¹²⁵³, prof. dr hab. w Instytucie Orientalistyki UJ, arabistka – językoznawca, translatolog i glottodydaktyk j. arabskiego. Ukończyła arabistykę na UJ w 1978 r.¹²⁵⁴ i została zatrudniona w IFO jako asystent. Prowadziła wówczas zajęcia z praktycznej nauki j. arabskiego. W 1983 r.¹²⁵⁵ pracowała jako st. asystent w Instytucie Filologii Orientalnej UJ. Doktoryzowała się w dyscyplinie nauk humanistycznych na Wydziale Filologicznym UJ, broniąc rozprawy *Zasady przemienności szyku w wieloatrybutywnych grupach nominalnych we współczesnym arabskim języku literackim*¹²⁵⁶, której promotorem był A. Czapkiewicz, a recenzentami J. Danecki i T. Lewicki. Stopień doktora nauk humanistycznych uzyskała 25 czerwca 1987 r. W 1991 r. praca została przedstawiona w j. angielskim – *Word Transposition in multi-attributive nominal phrases in modern written Arabic*¹²⁵⁷. Habilitowała się w dziedzinie

¹²⁵³ NUKAT, za: <http://katalog.nukat.edu.pl/lib/item?id=chamo:4655143&fromLocationLink=false&theme=nukat> [dostęp: 17.09.2022].

¹²⁵⁴ KBN OPI, za: https://nauka-polska.pl/#/profile/scientist?id=59712&_k=h4vm5w [dostęp: 17.09.2022].

¹²⁵⁵ *Skład osobowy pracowników UJ w 1983...*, s. 90.

¹²⁵⁶ E. Górska, *Zasady przemienności szyku w wieloatrybutywnych grupach nominalnych we współczesnym arabskim języku literackim*, t. 1–2, Wyd. Filolog., 15.06.1987, Doktorat nr 29/87, [w:] *Katalog rozpraw doktorskich Uniwersytetu Jagiellońskiego 1986–2003. Bibliotheca Jagiellonica. Fontes et Studia*, Biblioteka Jagiellońska, Kraków 2005.

¹²⁵⁷ E. Górska, *Word Transposition in multi-attributive nominal phrases in modern written Arabic*, „Zeszyty Naukowe UJ. Prace Językoznawcze” 1991, t. 962, z. 108, s. 55–70.

nauk humanistycznych, dyscyplinie językoznawstwa, specjalności: językoznawstwo arabskie na Wydziale Filologicznym UJ na podstawie rozprawy pt. *Studium kontrastywne składni arabskich i polskich współczesnych tekstów literackich*¹²⁵⁸ (data rozpoczęcia: 25.01.2001, zakończenia: 15.11.2001). Recenzentami byli profesorowie L. Bednarczuk, J. Danecki, M.M. Dziekan, A. Zaborski. Stopień doktora habilitowanego nauk humanistycznych uzyskała 15 listopada 2001 r.¹²⁵⁹

Ilustracja 91. Źródło: zdjęcie autora

W latach 2004–2005 wygłosiła gościnnie wykłady w Damaszku (Syria), Bejrucie (Liban) oraz Adenie i Sanie (Jemen), gdzie ten cykl wykładów został w 2005 r. opublikowany w języku arabskim¹²⁶⁰. Wygłosiła także wykład na uniwersytecie w Tunisie (Tunezja)¹²⁶¹. Od 2005 do 2012 r. (dwie kolejne kadencje) pełniła funkcję Prodziekana ds. Dydaktyki WF UJ, a od 2012 r.¹²⁶² do chwili obecnej (2020)¹²⁶³ pełni funkcję Dziekana tegoż Wydziału. W latach 2000–2012 zatrudniona jako adiunkt (następnie profesor wizytujący) w Instytucie Języka Angielskiego na Uniwersytecie Śląskim, gdzie współtworzyła i prowadziła specjalizację tłumaczeniową z językiem arabskim¹²⁶⁴.

¹²⁵⁸ *Kronika Uniwersytetu Jagiellońskiego za r.a. 2001/2002*, WUJ, Kraków 2004.

¹²⁵⁹ KBN OPI, za: <https://nauka-polska.pl/#/profile/research?id=29311&k=vipaqr> [dostęp: 17.09.2022].

¹²⁶⁰ Katedra Arabistyki IO UJ...

¹²⁶¹ Ibidem.

¹²⁶² Wydział Filologiczny UJ, za: https://filg.uj.edu.pl/it_IT/aktualnosci/wiadomosci/-/journal_content/56_INSTANCE_6RwfEqymGPMU/41616/5905659 [dostęp: 17.09.2022].

¹²⁶³ Ibidem.

¹²⁶⁴ Katedra Arabistyki IO UJ...

Ilustracja 92. Źródło: zdjęcie autora

W 2015 r. opublikowała monografię *Intensyfikacja treści we współczesnym arabskim języku literackim*¹²⁶⁵. W 2016 r. została profesorem nauk humanistycznych na wniosek Rady Wydziału Filologicznego UJ z 21 stycznia 2016 r.¹²⁶⁶, tytuł nadano jej 2 grudnia tegoż roku¹²⁶⁷. Obecnie jest zatrudniona jako profesor tytularny w Instytucie Orientalistyki na Wydziale Filologicznym UJ¹²⁶⁸. Jej prace naukowe koncentrują się na różnych aspektach językoznawstwa współczesnego języka arabskiego oraz dawnego i współczesnego języka arabskiego mieszanego, a także glottodydaktyce j. arabskiego i niektórych arabistycznych problemach translatologicznych¹²⁶⁹. Jest członkiem głównego Komitetu Nauk Orientalistycznych (Wydział I Nauk Humanistycznych i Społecznych) PAN¹²⁷⁰, jak również Komisji Orientalistycznej PAN w Krakowie¹²⁷¹. Członek Komitetu Redakcyjnego „Studiów Arabistycznych i Islamistycznych”¹²⁷² (2003).

¹²⁶⁵ E. Górską, *Intensyfikacja treści we współczesnym arabskim języku literackim*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2015.

¹²⁶⁶ *Postępowania profesorskie UJ*, za: https://filg.uj.edu.pl/documents/41616/91581715/Elzbieta_Gorska-uchwala_RW.pdf [dostęp: 17.09.2022].

¹²⁶⁷ KBN OPI, za: https://nauka-polska.pl/#/profile/research?id=29311&_k=vipaqr [dostęp: 17.09.2022].

¹²⁶⁸ Katedra Arabistyki IO UJ...

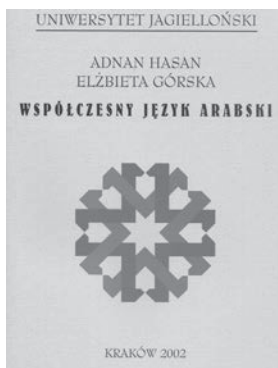
¹²⁶⁹ B. Michalak-Pikułska, *Arabistyka krakowska...*, s. 34–35.

¹²⁷⁰ KNO PAN, za: <http://www.kno.pan.pl/index.php/pl-pl/skad> [dostęp: 17.09.2022].

¹²⁷¹ KO PAN w Krakowie, za: <http://www.krakow.pan.pl/index.php/en/komisje-naukowe/9-komisje/19-komisja-orientalistyczna> [dostęp: 17.09.2022].

¹²⁷² M.M. Dziekan, *Studia Arabistyczne i Islamistyczne*, [w:] red. idem, M. Mejor, *Czasopisma Orientalistyczne w Polsce, Polskie Towarzystwo Orientalistyczne, Komitet Nauk Orientalistycznych PAN*, Warszawa 2014, s. 79–81.

Prowadziła aktywną działalność organizatorską i popularyzatorską w PTO, w tym w latach 1997–2015 była członkiem Zarządu Głównego, później Komisji Rewizyjnej PTO (2015–2018)¹²⁷³. Działała w Fundacji Arabistycznej im. A. Czapkiewicza¹²⁷⁴, także jako jej dyrektor, i współredagowała jej publikacje (*Spotkania arabistyczne*¹²⁷⁵). Była członkiem Państwowej Komisji Egzaminacyjnej Ministerstwa Sprawiedliwości (egzaminy na tłumacza przysięgłego z j. arabskiego)¹²⁷⁶.

Ilustracje 93–94

W zakresie dydaktyki jej osiągnięcia to zarówno publikacje – trzy podręczniki do języka arabskiego (*Chrestomatia arabskich tekstów specjalistycznych; Dydaktyka j. arabskiego; Współczesny j. arabski, teksty i ćwiczenia dla zaawansowanych*) – jak i działalność jako promotor i recenzent tekstów naukowych, w tym czterech prac habilitacyjnych: Jerzego Łaciny *Wielopłaszczyznowa struktura arabskiej koranicznej słowoformy pisanej – pełne studium struktury koranicznej słowoformy arabskiej L-06* (26.06.2003 na Wydziale Neofilologii UAM)¹²⁷⁷; Pawła Siwca *Zarys poetyki klasycznego wiersza arabskiego* (22.10.2009, tamże)¹²⁷⁸; Przemysława Turka *Od Gilgamesza*

¹²⁷³ PTO, za: <http://pto.orient.uw.edu.pl/2015/03/08/wladze-2012-2015/> [dostęp: 17.09.2022].

¹²⁷⁴ Ministerstwo Nauki i Szk. Wyż., BIP, za: https://www.bip.nauka.gov.pl/g2/oryginal/2019_10/e9e95082889024774aad81fd9afb0334.pdf [dostęp: 17.09.2022].

¹²⁷⁵ M.in. *Spotkania arabistyczne. VI*, red. E. Górska, D. Malarczyk, R. Zawadzki, Fundacja Arabistyczna im. Andrzeja Czapkiewicza, Kraków 2006.

¹²⁷⁶ Katedra Arabistyki UJ, za: <http://www.arabistyka.io.filg.uj.edu.pl/elzbieta-gorska> [dostęp: 17.09.2022].

¹²⁷⁷ OPIBIP, za: <https://nauka-polska.pl/#/profile/research?id=222637&k=18xuh0> [dostęp: 17.09.2022].

¹²⁷⁸ OPIBIP, za: <https://nauka-polska.pl/#/profile/research?id=234534&k=aoue4x> [dostęp: 17.09.2022].

do kasydy. *Poezja semicka w oryginale i w przekładzie* (23.11.2011 na Wydziale Polonistyki UJ)¹²⁷⁹; Agaty Nalborczyk *Funkcjonowanie islamu w świecie zachodnim* (21.02.2013 na Wydziale Filozoficznym UJ)¹²⁸⁰, i 10 rozpraw doktorskich. Była promotorem czterech doktoratów¹²⁸¹, jak też kierownikiem pracy badawczej w 2009 r. doktorantki Małgorzaty Książ *Odmiana pośrednia języka arabskiego w programach publicystycznych telewizji egipskiej*¹²⁸².

Król Iwona, absolwentka dwóch kierunków studiów: ukończyła arabistykę na UJ, broniąc pracy magisterskiej *Maf'ul, mutlaq: budowa i sposób funkcjonowania w j. arabskim*, której promotorem był A. Czapkiewicz, i uzyskując magisterium w 1988 r., a następnie – w 1991 r. – ukończyła polonistykę. Obroniła w Instytucie Filologii Polskiej UJ pracę magisterską *Konstrukcje ściągnięte w zdaniach złożonych* napisaną pod opieką prof. B. Dunaja. W trakcie stypendiów wyjazdowych do Syrii i Algierii została absolwentką tamtejszych Szkół Języka Arabskiego dla Obcokrajowców (w Damaszku i w Algierze)¹²⁸³. 23 października 2003 r.¹²⁸⁴ I. Król obroniła rozprawę doktorską *Nauczanie języka arabskiego jako obcego w świetle współczesnych metod glottodydaktycznych* (promotorem była E. Górka) i uzyskała dyplom doktora nauk humanistycznych w dyscyplinie językoznawstwa, specjalności: językoznawstwo¹²⁸⁵ na Wydziale Filologicznym UJ. Praca ta, w rozszerzonej wersji, została wydana drukiem pod tytułem *Nauczanie języka arabskiego*¹²⁸⁶. Zaraz po studiach na arabistyce UJ, w 1988 r., została tam zatrudniona, gł. nauczająca j. arabskiego – najpierw jako lektor stażysta, potem lektor. Później została asystentem stażystą i asystentem, a w 2005 r. – adiunktem (do 2013). W 2013 I. Król została st. wykładowcą w Katedrze Arabistyki UJ¹²⁸⁷. 30 czerwca 2017 r.¹²⁸⁸ habilitowała się w dziedzinie nauk humanistycznych, dyscyplinie

¹²⁷⁹ OPIBIP, za: <https://nauka-polska.pl/#/profile/research?id=260675&k=dndg5g> [dostęp: 17.09.2022].

¹²⁸⁰ OPIBIP, za: <https://nauka-polska.pl/#/profile/research?id=271851> [dostęp: 17.09.2022].

¹²⁸¹ M.in. J. Murkocińskiej *Współczesna frazeologia codziennej prasy syryjskiej w koncepcji rodzimych użytkowników języka*, 17.10.2002, UJ IO.

¹²⁸² OPIBIP, za: <https://nauka-polska.pl/#/profile/research?id=228309&k=qgs7n1> [dostęp: 17.09.2022].

¹²⁸³ Katedra Arabistyki IO UJ...

¹²⁸⁴ OPIBIP, za: <https://nauka-polska.pl/#/profile/institution?id=7070> [dostęp: 17.09.2022].

¹²⁸⁵ Ibidem.

¹²⁸⁶ Katedra Arabistyki IO UJ...

¹²⁸⁷ Ibidem.

¹²⁸⁸ OPIBIP, za: <https://nauka-polska.pl/#/profile/institution?id=7070> [dostęp: 17.09.2022].

językoznawstwa na podstawie rozprawy *Słotwórstwo rzeczowników arabskich i polskich w ujęciu kontrastywnym*¹²⁸⁹ na Wydziale Filologicznym UJ¹²⁹⁰. Jej zainteresowania badawcze obejmują przede wszystkim problematykę językoznawczą (szczególnie zagadnienia językoznawstwa kontrastywnego), w tym glottodydaktykę, oraz badania medioznawcze świata arabskiego, gł. rejestr językowy ich aspektu komunikacyjnego. Jest członkiem Polskiego Towarzystwa Językoznawczego i Polskiego Towarzystwa Orientalistycznego. Dorobek publikacyjny (obok monografii i artykułów naukowych) obejmuje także podręczniki (i pomoce) akademickie do dydaktyki języka arabskiego (jako współautor) i prace teoretyczne o tej tematyce¹²⁹¹.

Ilustracja 95. Źródło: zdjęcie autora

Adnan Hasan, mgr inż., wieloletni lektor, później wykładowca, a następnie st. wykładowca w Katedrze Arabistyki Instytutu Orientalistyki UJ. W ramach pracy naukowo-dydaktycznej jest współautorem i współpracownikiem przygotowującym podręczniki i ćwiczenia z j. arabskiego dla studentów (patrz niżej, wykaz publikacji). Współrealizował (wraz z prof. E. Górską i mgr M. Skoczkiem) grant KBN „Dydaktyka Języka Arabskiego”¹²⁹². Jako dydaktyk prowadzi zajęcia z praktycznej nauki języka arabskiego¹²⁹³,

¹²⁸⁹ I. Król, *Słotwórstwo rzeczowników arabskich i polskich w ujęciu kontrastywnym*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2013.

¹²⁹⁰ KBN, za: <https://nauka-polska.pl/#/profile/institution?id=7070> [dostęp: 17.09.2022].

¹²⁹¹ Dane cytowane za recenzją jej rozprawy habilitacyjnej pióra Jerzego Łaciny (2017).

¹²⁹² Katedra Arabistyki UJ, za: <http://www.arabistyka.io.filg.uj.edu.pl/adnan-hasan> [dostęp: 17.09.2022].

¹²⁹³ USOS WEB UJ, za: https://www.usosweb.uj.edu.pl/kontroler.php?_action=katalog2/osoby/pokazOsobe&os_id=50658 [dostęp: 17.09.2022].

dialektu syro-palestyńskiego¹²⁹⁴ i innych dialektów arabskich. Jest organizatorem i prowadzi obozy naukowe dla studentów arabistyki IO UJ. Czterokrotnie był laureatem nagrody Rektora UJ¹²⁹⁵. Działa także jako tłumacz¹²⁹⁶ literacki, współpracuje z czasopiśmem libijskim „Al-Badil al-Dżadid”¹²⁹⁷. Jest również tłumaczem przysięgłym języka arabskiego (tłumaczył m.in. dla: Wawel S.A., Comarch S.A., Philip Morris Polska, Geofizyka Kraków sp. z o.o. etc.)¹²⁹⁸.

Ilustracja 96. Źródło: zdjęcie autora

Publikacje (m.in.):

- A. Hasan, E. Górńska, M. Skoczek, *Dydaktyka języka arabskiego*, Języki Orientalne, Wyd. Dialog, Warszawa 1999.
- A. Hasan, I. Król, *Słownik tematyczny języka arabskiego*, Wyd. Dialog, Warszawa 2002.
- A. Hasan, E. Górńska, *Współczesny język arabski: teksty i ćwiczenia dla zaawansowanych*, UJ IFO Zakład Arabistyki, WUJ, Kraków 2002.
- I. Król, A. Hasan, M. Król, *Rozmówki polsko-angielsko-arabskie*, Glottiverbum, Wojkowice 2004.
- A. Hasan, I. Król, *Podstawy języka arabskiego* [z CD], Wyd. Dialog, Warszawa 2012.

¹²⁹⁴ Ibidem.

¹²⁹⁵ Katedra Arabistyki UJ, za: <http://www.arabistyka.io.filg.uj.edu.pl/adnan-hasan> [dostęp: 17.09.2022].

¹²⁹⁶ M.in. tłum. na j. arab. przewodnik po Polsce *Dzisiejsza Polska*, Cornelius, Kraków.

¹²⁹⁷ Katedra Arabistyki UJ, za: <http://www.arabistyka.io.filg.uj.edu.pl/adnan-hasan> [dostęp: 17.09.2022].

¹²⁹⁸ Prywatna strona internetowa Adnana Hasana, za: http://www.hasan_adnan.e-biznes.org/ [dostęp: 17.09.2022].

Turek Przemysław Waclaw, ur. w 1960 r.¹²⁹⁹ Językoznawca, polonista, arabista, semitysta¹³⁰⁰. W 1985 r. uzyskał tytuł magistra filologii polskiej na UJ, w tym samym roku (w latach 1985–1986) rozpoczął naukę j. arabskiego w Damaszku (Syria), w Instytucie Nauczania Języka Arabskiego dla Cudzoziemców, jako stypendysta naukowy rządu polskiego¹³⁰¹. W latach 1988–1989 pracował jako tłumacz języka arabskiego dla Polimex Cekop Ltd. (Naftobudowa) na kontrakcie w Libii, a po powrocie do kraju w 1990 r. został pracownikiem naukowym w Centrum Języka i Kultury Polskiej w Świecie UJ w Krakowie (jednostka Wydziału Polonistyki UJ), gdzie pracował do 2013 r.¹³⁰² W 1990 r. na arabistyce UJ obronił pracę magisterską pisaną pod opieką A. Czapkiewicz, zatytułowaną *Toponimia Trypolitanii i Cyrenajki*, uzyskując tytuł magistra filologii orientalnej w zakresie arabistyki¹³⁰³. W okresie od 1996 do 1998 r. przebywał w ramach wymiany w USA i nauczał tam języka polskiego – najpierw (1996–1997) jako wykładowca języka i kultury polskiej na Uniwersytecie Stanforda (Stanford), a w latach 1997–1998 na Uniwersytecie Rutgersa w Nowym Brunzwicku¹³⁰⁴. 27 kwietnia 2000 r.¹³⁰⁵ obronił na Wydziale Filologicznym UJ rozprawę doktorską napisaną pod opieką Władysława Miodunka *Kontakty językowe polsko-arabskie w historii języka polskiego i we współczesnej polszczyźnie*¹³⁰⁶ i uzyskał stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie językoznawstwa w specjalności: arabistyka i socjolingwistyka¹³⁰⁷.

¹²⁹⁹ NUKAT, za: http://katalog.nukat.edu.pl/search/query?term_1=Turek+Wac%C5%82aw+przemys%C5%82aw&theme=nukat [dostęp: 17.09.2022].

¹³⁰⁰ IBiDW UJ, za: <https://orient.uj.edu.pl/instytut/struktura/zil/turek> [dostęp: 17.09.2022].

¹³⁰¹ *Biogram*, Stowarzyszenie „Bristol” za: http://bristol.us.edu.pl/biogramy_czlonkow.php?a=37 [dostęp: 17.09.2022].

¹³⁰² Za: https://www.uj.edu.pl/c/document_library/get_file?uuid=2f0cb901-23c6-4af3-bo90-f9008c0610d2&groupId=4071347 [dostęp: 17.09.2022].

¹³⁰³ *Album magistrów Instytutu Orientalistycznego...*

¹³⁰⁴ *Biogram*, Stowarzyszenie „Bristol”...

¹³⁰⁵ KBN, za: <http://nauka-polska.pl/dhtml/raporty/praceBadawcze?rtye=opis&lang=pl&objectId=17223> [dostęp: 17.09.2022]. Wg AUJ obrona i uzyskanie tytułu nastąpiły 19.04.2000 (974. Turek Waclaw Przemysław, *Kontakty językowe polsko-arabskie w historii języka polskiego i we współczesnej polszczyźnie*, Wyd. Filolog. UJ 19.4.2000. Dokt. 38/00).

¹³⁰⁶ KBN, za: https://nauka-polska.pl/#/profile/scientist?id=99241&_k=8pwhrg [dostęp: 17.09.2022].

¹³⁰⁷ KBN, za: <http://nauka-polska.pl/dhtml/raporty/praceBadawcze?rtye=opis&lang=pl&objectId=17223> [dostęp: 17.09.2022].

Ilustracja 97. Źródło: zdjęcie autora

Od 2002 r. najpierw podjął współpracę z Instytutem Bliskiego i Dalekiego Wschodu UJ (jednostki Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politycznych UJ), a później został jego pracownikiem (patrz dalej)¹³⁰⁸. W latach 2005–2007 był sekretarzem Państwowej Komisji Poświadczania Znajomości Języka Polskiego jako Obcego¹³⁰⁹. Habilitował się 23 listopada 2011 r. na podstawie pracy *Od Gilgamesza do kasydy. Poezja semicka w oryginale i w przekładzie* na Wydziale Polonistyki UJ w Krakowie w dziedzinie nauk humanistycznych, w dyscyplinie językoznawstwa, specjalność: językoznawstwo porównawcze (języki słowiańskie – języki chamitosemickie) i językoznawstwo stosowane (teoria przekładu), uzyskując stopień doktora habilitowanego¹³¹⁰. Recenzentami byli J. Danecki, M.M. Dziekan, Jan Tomkowski, E.J. Górka.

Od 2012 r. P. Turek jest członkiem Rady Redakcyjnej RO, a rok później, w marcu, rozpoczął współpracę z Centrum Języka i Kultury Polskiej w Świecie na Wydziale Polonistyki UJ. W tym samym roku (też w marcu) został pracownikiem naukowym Instytutu Bliskiego i Dalekiego Wschodu na Wydziale Nauk Politycznych UJ¹³¹¹. 5 grudnia 2017 r. w Kairze reprezentował Rektora UJ podczas podpisywania umowy o wymianie

¹³⁰⁸ *Biogram*, Stowarzyszenie „Bristol”...

¹³⁰⁹ *Sprawozdanie roczne Rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego za 2005 rok złożone na posiedzeniu Senatu UJ 21 czerwca 2006*, WUJ, Kraków 2006, s. 99.

¹³¹⁰ Komunikat Min. Nauki i Szk. Wyż. z 23 stycznia 2013 r. w sprawie wykazu nadanych stopni doktora habilitowanego. Załącznik: wykaz nadanych w 2011 roku stopni doktora habilitowanego, Dz.U. MNiSW 2013 Nr 6, poz. 83, akt indywidualny, wersja z 13.02.2013.

¹³¹¹ *Biogram*, Stowarzyszenie „Bristol”...

studentów pomiędzy Uniwersytetem Jagiellońskim a Amerykańskim Uniwersytetem w Kairze (American University in Cairo, AUC)¹³¹². Od kwietnia 2016 r. P. Turek, prof. UJ, był adiunktem z habilitacją w Instytucie Bliskiego i Dalekiego Wschodu i kierownikiem Zakładu Izraela i Lewantu¹³¹³. Od maja 2019 r. jest profesorem nadzwyczajnym w UJ w jednostce Instytut Bliskiego i Dalekiego Wschodu i Kierownikiem Zakładu Izraela i Lewantu w Katedrze Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej tegoż Instytutu¹³¹⁴. Prowadzi czynną działalność w wielu stowarzyszeniach naukowych – krajowych, zagranicznych i międzynarodowych: jest członkiem Polskiego Towarzystwa Orientalistycznego¹³¹⁵, Stowarzyszenia „Bristol” Polskich i Zagranicznych Nauczycieli Kultury Polskiej i Języka Polskiego jako Obcego (od 2003)¹³¹⁶, członkiem zwyczajnym Amerykańskiego Towarzystwa Orientalistycznego (American Oriental Society) i członkiem International Association of Maltese Linguistics od 2014 r.¹³¹⁷ Od 2017 r. jest członkiem European Association of Israeli Studies i członkiem Royal Asiatic Society. Jest także członkiem Stowarzyszenia „Wspólnota Polska”. W 2019 r. był recenzentem periodyku „Scripta Judaica Cracoviensia”¹³¹⁸. Bierze czynny udział w konferencjach i seminariach naukowych orientalistów, krajowych (m.in. wystąpił z referatem „*Podobnie jak rewolucja pożera swoje dzieci, tak miłość pożera swych kochanków*” – *miłość, terroryzm i niszcząca siła mediów według algierskiej pisarki Ahlam Mustaghanami* na XXXV Zjeździe Orientalistów Polskich „Literatura Azji i Afryki wobec problemów współczesności”, który odbył się w Warszawie 16–17.11.2015, zorganizowany przez PTO i WO UW¹³¹⁹) i międzynarodowych (m.in. na 7th Annual Conference on Israel Studies 2018 „Israel’s Turning Points: Histories and Narratives, Ruptures and Continuities” zorganizowanej przez European Association of Israeli Studies i SOAS, University of London w Londynie 2–4.10.2018; wygłosił referat pt. *The Druze Minority*

¹³¹² UJ, za: https://www.uj.edu.pl/wiadomosci/-/journal_content/56_INSTANCE_d82lKZvhit4m/10172/138497345 [dostęp: 17.09.2022].

¹³¹³ IBiDW UJ, za: <https://orient.uj.edu.pl/instytut/struktura/zil/turek> [dostęp: 17.09.2022].

¹³¹⁴ USOS UJ, za: https://www.usosweb.uj.edu.pl/kontroler.php?_action=katalog2/osoby/pokazOsobe&os_id=51654 [dostęp: 17.09.2022].

¹³¹⁵ *Biogram*, Stowarzyszenie „Bristol”...

¹³¹⁶ *Ibidem*.

¹³¹⁷ International Association of Maltese Linguistics, *Members Directory*, za: <http://www.fb10.uni-bremen.de/ghilm/members.aspx> [dostęp: 17.09.2022].

¹³¹⁸ *Scripta Judaica Cracoviensia*, za: <https://www.ejournals.eu/Scripta-Judaica-Cracoviensia/> [dostęp: 17.09.2022].

¹³¹⁹ KNO PAN, za: <http://www.kno.pan.pl/index.php/pl-pl/aktualnosci-i-wydarzenia/108-2015/272-xxxv-zjazd-orientalistow-polskich> [dostęp: 17.09.2022].

*in Israel since the Annexation of Golan Heights*¹³²⁰). Wziął czynny udział w projekcie badawczym finansowanym ze środków NPRH pt. „Orientalia Polonica. Polskie tradycje badań nad Orientem” (2014–2018) realizowanym pod kierunkiem prof. Ewy Siemieniec-Gołaś¹³²¹.

Jego zainteresowania naukowe obejmują tematykę bliskowschodnią (stosunki arabsko-izraelskie, mniejszości religijne i etniczne, blogosfera w świecie arabskim, Orient muzułmański w kulturze europejskiej, Żydzi i muzułmanie), językoznawstwo semickie, zagadnienia przekładu poezji semickiej, język polski jako obcy, etymologię i gramatykę kontrastywną polsko-słowiańską i indoeuropejską¹³²². W zakresie dydaktyki prowadził m.in. kursy¹³²³: blogosfera w krajach Bliskiego Wschodu; metodyka analizy tekstów naukowych; orientalizm (Bliski Wschód); plemienność a państwo na Bliskim Wschodzie; mniejszości religijne i etniczne Bliskiego Wschodu; seminarium magisterskie. Obecnie prowadzi (m.in.) wykłady: kultury pozaeuropejskie; mniejszości religijne i etniczne Bliskiego Wschodu; orientalizm (Bliski Wschód); język polski na tle innych języków europejskich i pozaeuropejskich; Polska z perspektywy etniczno-kulturowej; oraz ćwiczenia: warsztaty analizy tekstów specjalistycznych – i seminaria¹³²⁴. Jest recenzentem rozpraw doktorskich, m.in.: K. Sidło, *The Prohibition of Gharar (Uncertainty Risk in Commercial Transactions) Based on the Medieval Legal and Religious Literature*, 2017; B. Gryczan, *The Verbal System in Medieval Hebrew of The Poetry of Jehuda Halevi*, 2016; i M. Zawrotna, *Etykieta językowa i tabu w komunikacji młodych Egipcjan na przykładzie wypowiedzi internetowych*, 2016. Odznaczony Srebrnym Krzyżem Zasługi (2003)¹³²⁵ i Srebrnym Medalem za Długoletnią Służbę (2017)¹³²⁶. P. Turek znajduje się również (nr 77) na liście (z 11.11.2011) nagrodzonych medalem „Niezlomnych w słowie” (nie ma charakteru odznaczenia państwowego; to lokalna,

¹³²⁰ PO 2019, nr 2, s. 189 i 192.

¹³²¹ Ibidem.

¹³²² *Biogram*, Stowarzyszenie „Bristol”...

¹³²³ *IBiDW*, za: <http://www.orient.uj.edu.pl/institut/pracownicy/turek> [dostęp: 17.09.2022].

¹³²⁴ USOS WEB UJ, za: https://www.usosweb.uj.edu.pl/kontroler.php?action=katalogz/osoby/pokazOsobe&os_id=51654 [dostęp: 17.09.2022].

¹³²⁵ Postanowienie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z 27 czerwca 2003 r. o nadaniu odznaczeń, MP 2003 Nr 52, poz. 820, nr 134.

¹³²⁶ *Lista osób odznaczonych medalami za długoletnią służbę oraz medalami KEN*, s. 4, za: https://www.uj.edu.pl/documents/10172/137595222/dlug_sluzba_KEN.pdf/7ae788a6-1ee0-400f-94a6-b9d-978cb1a57 [dostęp: 17.09.2022].

małopolska inicjatywa społeczna). Pełna lista publikacji P. Turka znajduje się na stronie internetowej Instytutu Bliskiego i Dalekiego Wschodu UJ¹³²⁷.

Poza wymienionymi byli jeszcze inni absolwenci arabistyki, którzy pracowali po studiach naukowo. Zwykle były to postacie nietuzinkowe, jak **Czesław Szrednicki**, mgr prawa i arabistyki, absolwent UJ. Należał do grupy pierwszych powojennych studentów KFO, szczególnie istotne są jego wspomnienia z okresu powojennego w dziejach orientalistyki krakowskiej, jest współautorem referatu *Z historii orientalistyki krakowskiej w pierwszych latach powojennych (1945–1950)*¹³²⁸ wygłoszonym na posiedzeniu Krakowskiego Oddziału PAN na początku 2018 r.¹³²⁹ Wystąpił też z referatem *Umowy międzynarodowe między Hetytami a innymi państwami Bliskiego Wschodu* na XX Zjeździe Orientalistów Polskich zorganizowanym przez Krakowski Oddział PAN w Krakowie 25–26 października 1968 r. Wspominał o nim już A. Pisowicz, ale należy podkreślić jego zasługi w odtworzeniu przebiegu odrodzenia KFO na UJ.

3.3.3. Proces zmian kadrowych w Uniwersytecie Warszawskim

Obaj założyciele arabistyki warszawskiej, A. Zajączkowski i J. Bielawski¹³³⁰, byli turkologami i obaj byli wychowankami orientalistyki krakowskiej, jeden i drugi był asystentem na UJ, z tym że młodszy z nich ukończył na tej uczelni zarówno studia prawnicze (1934–1938), jak i orientalistyczne (1938–1947)¹³³¹.

W 1945 r. Instytut Orientalistyczny UW był jedynie „tabliczką na drzwiach jednego pokoiku” zajmowanego przez dwóch profesorów i asystenta¹³³² i znajdował się w Gmachu Pomuzealnym (tj. dzisiejszej siedzibie Wydziału Historii UW, w kampusie głównym na ul. Krakowskie Przedmieście 26/28). Wedle świadectwa T. Majdy orientalistyka zawdzięczała go staraniom A. Zajączkowskiego: „Profesor zdobywał sprzęty: tablicę, biurko, krzesła, wieszak. Zdobył też pokój na I piętrze¹³³³ uniwersyteckiego gmachu

¹³²⁷ Pełna lista publikacji, za: <https://orient.uj.edu.pl/documents/20745011/o/pt.pdf/e6aec612-0c-5c-4153-9b52-07bf1fcd4c19> [dostęp: 17.09.2022].

¹³²⁸ Cz. Szrednicki, W. Tomaszkiwicz, *Z historii orientalistyki krakowskiej w pierwszych latach powojennych (1945–1950)*, streszczenie referatu, „Sprawozdania z Posiedzeń Komisji Naukowych” [PAN Oddział w Krakowie] 1996, t. 39 (1995), z. 1, s. 108–109.

¹³²⁹ A. Pisowicz, *Stulecie krakowskiej orientalistyki...*, s. 9–10.

¹³³⁰ W. Zajączkowski, *Z dziejów orientalistyki...*, s. 381.

¹³³¹ M.M. Dziekan, *Józef Bielawski...* s. 110–118.

¹³³² B. Brzostek, op. cit., s. 42.

¹³³³ Właściwie na antresoli I piętra.

Pomuzealnego. Jeździł po kraju, aby odszukać księgozbiór zabrany z Wrocławia, i częściowo przywiózł go do Warszawy¹³³⁴. Placówka ta rozpoczęła swoją działalność – na bazie przedwojennego Instytutu Orientalistycznego i jego katedr¹³³⁵ – jesienią 1945 r.

Przez długi czas zajmował jeden, wspomniany już pokój w Gmachu Pomuzealnym, potem – przejściowo – w odbudowywanym wówczas gmachu Pałacu Kazimierzowskiego, a w końcu znalazł lokum w Gmachu Porektorskim¹³³⁶ (po kilku przeprowadzkach: pierwsi studenci wraz z kadrą przenosili własnoręcznie książki, meble i resztę dobytku do pomieszczeń w budynku Porektorskim). W tej siedzibie mieści się po dziś (już jako Wydział Orientalistyczny)¹³³⁷.

Pierwsze wykłady i ćwiczenia (w salce na półpiętrze pomiędzy I i II p.) dotyczyły zakresu turkologii i sinologii¹³³⁸. Seminarium Turkologii kierował A. Zajączkowski, a sinologią – zastępca prof. Witold Jabłoński, ale już w r.a. 1946/47 udał się do Chin i wziął w tym celu roczny urlop naukowy. W Instytucie było dwóch starszych asystentów – Olgierd Wojtasiewicz (1945–1946) i Jan Reychman. Tak więc na kadrę sinologii składali się jeden zastępca profesora i jeden starszy asystent, a turkologii – jeden profesor i jeden starszy asystent¹³³⁹. Zatem obsada kadrowa Instytutu liczyła czterech pracowników. Oficjalnie restauracja Katedry Turkologii w Instytucie Orientalistycznym UW nastąpiła jesienią 1945 r. (wtedy obsada liczyła już trzech pracowników – A. Zajączkowskiego, S. Płaskowicką, J. Reychmana), a uroczysta inauguracja pierwszego po wojnie roku akademickiego na Uniwersytecie Warszawskim miała miejsce – jeszcze w trakcie remontu budynków – 16 grudnia 1945 r.¹³⁴⁰ Kierownikiem seminarium turkologii w latach 1945–1950 był A. Zajączkowski¹³⁴¹, który w 1946 r. został profesorem zwyczajnym. Od tego samego roku uczył on języka arabskiego na UW¹³⁴².

¹³³⁴ *Urzeczeni Orientem...*, s. 208, 210.

¹³³⁵ *Kronika Instytutu Orientalistycznego UW*, PO 1954, nr 2, s. 187–191.

¹³³⁶ M. Popko, *Z dziejów IO UW...*, s. 13.

¹³³⁷ E. Sakowicz, *Badania nad hinduizmem w Polsce*, „Nurt SVD” 2019, nr 1, s. 96.

¹³³⁸ *Orientalistyka polska w okresie XXlecia...*, s. 199–214.

¹³³⁹ *Kronika Instytutu Orientalistycznego UW...*, s. 188.

¹³⁴⁰ B. Brzostek, op. cit., s. 16.

¹³⁴¹ *UW Skład Uniwersytetu i Spis Wykładów na r.a. 1946–1947*, WUW, Warszawa 1946, s. 21.

¹³⁴² M.M. Dziekan, *Arabistyka i islamistyka...*, s. 73.

W r.a. 1946/47 w skład Instytutu Orientalistycznego wchodziły już pięć seminariów: egiptologiczne, asyriologiczne, indologiczne, sinologiczne, turkologiczne¹³⁴³. Na turkologii wówczas asystentami starszymi byli J. Reychman i Stanisława Płaskowicka¹³⁴⁴.

W 1947 r. J. Bielawski, pracujący wcześniej jako starszy asystent na orientalistyce na UJ, obronił w Krakowie doktorat z prawa¹³⁴⁵ i 1 września tegoż roku pojawił się w Instytucie Orientalistycznym UW, gdzie do marca 1948 r. był starszym asystentem w Seminarium Turkologicznym¹³⁴⁶. Etat, który zajmował na UJ, był zarezerwowany przez T. Kowalskiego dla Mariana Lewickiego, a ten właśnie pojawił się w Krakowie, więc J. Bielawski musiał szukać innego miejsca pracy. Formalnie chyba nie był w tym roku akademickim (1947/48) asystentem na UW, gdyż w *Składzie Uniwersytetu* za ten rok akademicki widnieją jedynie profesor czynny A. Zajęczkowski, kierownik Instytutu Orientalistycznego UW i profesor turkologii, oraz mgr J. Reychman, st. asystent Instytutu Orientalistycznego¹³⁴⁷. Możliwe jednak, co widać po opisanych w innych częściach niniejszej pracy przypadkach, że obieg dokumentów trwał długo, decyzje o zatrudnieniu zapadały *post factum* i były antydatowane, a *Skład Uniwersytetu* już został opublikowany, więc nie naniesiono w nim korekty.

Według źródeł w r.a. 1948/49 j. arabski był wykładany jedynie na Wydziale Teologicznym (j. arabski, gramatyka i czytanie tekstów, 2 godz./tyg., zajęcia prowadził ks. dr Paweł Nowicki¹³⁴⁸). Na orientalistyce, w Gmachu Pomuzealnym, II wejście¹³⁴⁹, gdzie wykładał A. Zajęczkowski – w zachowanym programie nauczania – takowe zajęcia nie widnieją¹³⁵⁰.

Po okresie dojazdów do pracy z Podkowy (bo jego przedwojenny dom w Spółdzielni Profesorskiej na ul. Brzozowej został zniszczony podczas wojny) A. Zajęczkowski w 1949 r. wprowadził się do wyremontowanego drugiego budynku tejże przedwojennej spółdzielni, która kontynuowała działalność w nowym składzie, na ul. Sewerynow 6. W latach 50. A. Zajęczkowski pozostawał aktywnym członkiem zarządu tej spółdzielni.

¹³⁴³ *UW Skład Uniwersytetu i Spis Wykładów na r.a. 1946–1947...*

¹³⁴⁴ *Ibidem*, s. 57.

¹³⁴⁵ M.M. Dziekan, *Józef Bielawski...*, s. 110–118.

¹³⁴⁶ *Ibidem*, s. 113.

¹³⁴⁷ *UW Skład Uniwersytetu i Spis Wykładów na r.a. 1947–1948*, WUW, Warszawa 1947, s. 23.

¹³⁴⁸ *Ibidem*.

¹³⁴⁹ *UW Skład Uniwersytetu i Spis Wykładów na r.a. 1948–1949*, WUW, Warszawa 1948, s. 67.

¹³⁵⁰ *Ibidem*, s. 66.

W r.a. 1949/50¹³⁵¹ na Wydziale Humanistycznym etatowo zatrudniony był jeden czynny profesor-orientalista: A. Zajączkowski¹³⁵². W skład Instytutu Orientalistycznego (kierownik A. Zajączkowski) wchodziły seminaria: egiptologiczne (kurator A. Zajączkowski), Wschodu Starożytnego (kierownik prof. R. Ranoszek), filologii indyjskiej (kurator A. Zajączkowski), sinologii (kierownik prof. W. Jabłoński) i turkologii (kierownik A. Zajączkowski). Przy Instytucie zatrudniony był też asystent starszy dr J. Reychman. Asystentem młodszym przy Instytucie Orientalistycznym był W. Tubielewicz¹³⁵³. Lektorem j. arabskiego był W. Skuratowicz¹³⁵⁴.

W 1950 r. doszło do reform i reorganizacji życia akademickiego w Polsce, zmiany dotknęły też orientalistyki, choć – w wymiarze ideologicznym – nie w tak wielkim stopniu: od jesieni 1950 r. pracownicy naukowcy musieli uczestniczyć w szkoleniach ideologicznych¹³⁵⁵. Dziekanem Wydziału Humanistycznego został sinolog W. Jabłoński (j.n.)¹³⁵⁶. Po raz ostatni na Wydziale Teologii Katolickiej ks. P. Nowicki prowadził zajęcia z języka arabskiego dla początkujących (2 godz./tyg., zajęcia odbywały się w budynku Theologicum, na ul. Krakowskie Przedmieście 52/54)¹³⁵⁷.

Jesienią 1950 r. obsadzono dwie adiunktury Katedry Turkologii (J. Bielawski i J. Reychman)¹³⁵⁸. Ówczesny skład kadrowy „bliskowschodniej” orientalistyki warszawskiej wyglądał następująco (w tym właśnie roku seminarium turkologiczne przekształciło się w Katedrę Turkologii¹³⁵⁹): kierownik – prof. turkologii¹³⁶⁰ A. Zajączkowski¹³⁶¹; adiunkt¹³⁶² i lektor języka tureckiego¹³⁶³ – dr J. Bielawski¹³⁶⁴;

¹³⁵¹ UW Skład Uniwersytetu i Spis Wykładów na r.a. 1949–1950, WUW, Warszawa 1950.

¹³⁵² Ibidem, s. 18.

¹³⁵³ Ibidem, s. 68–69.

¹³⁵⁴ Ibidem, s. 30.

¹³⁵⁵ B. Brzostek, op. cit., s. 75.

¹³⁵⁶ UW Skład Uniwersytetu i Spis Wykładów na r.a. 1950–1951..., s. 5.

¹³⁵⁷ Ibidem, s. 155.

¹³⁵⁸ Kronika Instytutu Orientalistycznego UW..., s. 187–191.

¹³⁵⁹ J. Sierakowska-Dyndo, S. Surdykowska, *Iranistyka*, [w:] 75 lat Instytutu Orientalistycznego..., s. 102.

¹³⁶⁰ UW Skład Uniwersytetu i Spis Wykładów na r.a. 1950–1951..., s. 8.

¹³⁶¹ Ibidem, s. 81.

¹³⁶² Ibidem, s. 18.

¹³⁶³ Ibidem, s. 25.

¹³⁶⁴ Ibidem, s. 81.

st. asystent – dr J. Reychman¹³⁶⁵; lektor języka arabskiego – W. Skuratowicz¹³⁶⁶. I – „po sąsiedzku” – zastępca asystenta W. Tubielewicz¹³⁶⁷.

W latach 1948–1950 na Uniwersytecie Warszawskim nie był obecny i nie prowadził zajęć J. Bielawski, gdyż wziął urlop naukowy i przebywał jako pracownik polskiej dyplomacji w Turcji¹³⁶⁸, będąc pracownikiem kontraktowym (attaché kulturalny Ambasady Polskiej w Ankarze)¹³⁶⁹ do 30 lipca 1950 r.¹³⁷⁰

Później, po powrocie z placówki dyplomatycznej, zajęcia z zakresu arabistyki prowadził głównie J. Bielawski¹³⁷¹. Na turkologii zatrudniono także pierwszego native lektora – w latach 1949–1952 uczył języka perskiego¹³⁷².

W 1951 r. J. Bielawski obronił doktorat na orientalistyce na UW¹³⁷³. 13 lipca 1951 r. Wydział Humanistyczny UW został podzielony na trzy¹³⁷⁴, w nowo powstałym Wydziale Filologicznym znalazła się orientalistyka¹³⁷⁵. 15 grudnia 1951 r. zaś wydano Ustawę o szkolnictwie wyższym i o pracownikach nauki¹³⁷⁶, która formalnie weszła w życie 7 lutego 1952 r. i wprowadziła obszerny program studiów, wyznaczając im ambitne cele. Z tych powodów doszło do braków kadrowych w r.a. 1951/52 – niezbędna była znacznie większa liczba pracowników dydaktycznych i naukowo-dydaktycznych, których po prostu nie było. Dlatego wprowadzono studia aspiranckie, które miały przyspieszyć zdobywanie stopni i tytułów naukowych. Studia aspiranckie planowane na rok 1951/52 miały być zarówno krajowe, jak i zagraniczne¹³⁷⁷.

W 1952 r. studia na turkologii rozpoczęła Krystyna Skarżyńska¹³⁷⁸. W tym samym roku zaczęła rzeczywistą działalność PAN i jej Komitet Orientalistyczny pod przewodnictwem (1952–1959) jej członka-korespondenta A. Zajączkowskiego. Od tego

¹³⁶⁵ Ibidem, s. 23 oraz s. 81.

¹³⁶⁶ Ibidem, s. 26.

¹³⁶⁷ Ibidem, s. 81.

¹³⁶⁸ *Kronika Instytutu Orientalistycznego UW...*, s. 187–191.

¹³⁶⁹ AIPN, IPN BU 728/73787.

¹³⁷⁰ APAN-III, Warszawa, J. Reychman t. 168, 1950, 1962–67, 1970–74, odpis życiorysu, mps, potwierdzony, niedatowany.

¹³⁷¹ M.M. Dziekan, *Arabistyka i islamistyka...*, s. 73.

¹³⁷² *Kronika Instytutu Orientalistycznego UW...*, s. 187–191.

¹³⁷³ M.M. Dziekan, *Józef Bielawski...*, s. 110–118.

¹³⁷⁴ Rozporządzenie Min. Szkół Wyższych i Nauki z 13 lipca 1951 r. w sprawie zmian organizacyjnych na Uniwersytecie Warszawskim, Dz.U. 1951 Nr 40, poz. 304.

¹³⁷⁵ Ibidem, § 8.

¹³⁷⁶ Ustawa z 15 grudnia 1951 r. o szkolnictwie wyższym i o pracownikach nauki...

¹³⁷⁷ J. Reychman, *Orientalistyka polska w okresie 10-lecia Polski Ludowej*, PO 1954, nr 2, s. 85.

¹³⁷⁸ B. Wrona, *Professor Krystyna Skarżyńska-Bocheńska*, RO 2011, t. 64, z. 1, s. 9.

momentu życie orientalistów warszawskich w Polsce Ludowej toczyło się w trzech płaszczyznach: uczelnianej (gł. UW), akademickiej (PAN) i społecznej (PTO), łączyły je „wspólne” periodyki i ta sama obsada kadrowa, którą znajdujemy i na uczelni, i w PAN, i w PTO, i w redakcjach PO czy RO.

W 1952 r. wśród pracowników zajmujących się arabskim Bliskim Wschodem samodzielnymi pracownikami nauki byli tylko A. Zajączkowski¹³⁷⁹ (kierownik Katedry Turkologii) i J. Reychman, pomocniczymi – J. Bielawski, adiunkt¹³⁸⁰ przy Katedrze Turkologii¹³⁸¹, i W. Tubielewicz, st. asystent przy Katedrze Semitystyki¹³⁸², oraz asystent Ferdynand Jarosiewicz¹³⁸³. W Studium Języków Obcych zatrudniano dwóch lektorów: J. Bielawskiego (lektora j. tureckiego)¹³⁸⁴ i W. Skuratowicza (lektora j. arabskiego)¹³⁸⁵.

W 1953 r. powołano kolejne „ciało” orientalistyczne – Zakład Orientalistyki PAN, którego kierownikiem został A. Zajączkowski. W ramach Zakładu kierował Pracownią Leksykograficzną i Pracownią Bliskiego i Środkowego Wschodu. W r.a. 1953/54 prodziekanem Wydziału Filologicznego był japonista dr W. Kotański¹³⁸⁶. O atmosferze w ówczesnym życiu akademickim niech zaświadczy styl jego języka i narracji.

„Życząc sobie zatem nawzajem owocnej pracy i twórczej dyskusji [...] w związku z ogólnym planem narodowym prac naukowych oraz w związku z uchwałami i wytycznymi II Zjazdu Partii, wraz z życzeniem dalszej rozbudowy i dalszych sukcesów w pracy pokojowej u progu drugiego dziesięciolecia Polski Ludowej rozpoczynamy zjazdowe obrady”¹³⁸⁷.

A. Zajączkowski, mowa na otwarciu XIII Zjazdu Orientalistów Polskich (1954)

We wrześniu opiekunem turkologii (na 1954) został mgr A. Dubiński, pomagał mu J. Bielawski, a ponieważ z asystentury ustąpił F. Jarosiewicz, rozważano obsadzenie tego etatu przez innego orientalistę, nie-turkologa¹³⁸⁸.

¹³⁷⁹ UW Skład Uniwersytetu na r.a. 1952–1953, WUW, Warszawa 1953, s. 20.

¹³⁸⁰ Ibidem, s. 24.

¹³⁸¹ Ibidem, s. 21.

¹³⁸² Ibidem, s. 23.

¹³⁸³ Ibidem, s. 24.

¹³⁸⁴ Ibidem, s. 69.

¹³⁸⁵ Ibidem, s. 70.

¹³⁸⁶ UW Skład Uniwersytetu na r.a. 1953–1954, WUW, Warszawa 1954, s. 25.

¹³⁸⁷ A. Zajączkowski, *Orientalistyka w przededniu X-lecia Polski Ludowej*, PO 1954, nr 4, s. 360.

¹³⁸⁸ AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO, 6.10.1952–7.03.1957, Sprawozdanie z zebrania Rady Instytutu, Ref. 64-11/58, ołówkiem 54, paginacja ołówkiem 25, 15.09.1953, s. 2.

W listopadzie odbyła się „konferencja robocza młodszych pracowników Katedry Turkologii”, przewodniczył jej J. Reychman. Z kadry obecni byli poza tym: S. Rymkiewicz, J. Bielawski, A. Dubiński i F. Jarosiewicz. Celem zebrania był podział funkcji pomiędzy młodszymi pracownikami katedry. Opiekę nad całokształtem spraw bibliotecznych powierzono A. Dubińskiemu, a

obywatel F. Jarosiewicz ma pomóc przy hasłowaniu tytułów orientalnych. Poza sprawami bibliotecznymi ustalono, że Ob. Jarosiewicz poza kaligrafią będzie miał ćwiczenia konwersacyjne i repetytoria po porozumieniu ze słuchaczami i dr Bielawskim. Funkcję opiekuna do końca roku 1952/53 będzie sprawował dr Bielawski, który będzie miał w pieczy inwentarz meblowy¹³⁸⁹.

Pod koniec roku Katedra Turkologii liczyła dwóch samodzielnych pracowników nauki, jednego adiunkta, dwóch starszych asystentów, jednego asystenta, czynne były lektorstwa języków: tureckiego, arabskiego i perskiego¹³⁹⁰. Jej kierownikiem był A. Zajączkowski, oprócz niego samodzielnym pracownikiem nauki był J. Reychman, a adiunktem – J. Bielawski¹³⁹¹.

W r.a. 1954/55 do grona nauczającego Wydziału Filologicznego zaliczało się dwóch bliskowschodnich (tj. zajmujących się też arabistyką) orientalistów, samodzielnych pracowników nauki¹³⁹²: z-ca prof. dr J. Reychman (Katedra Turkologii) i prof. A. Zajączkowski (Katedra Turkologii)¹³⁹³; dwaj pomocniczy pracownicy nauki: dr J. Bielawski, adiunkt przy Katedrze Turkologii¹³⁹⁴, i mgr W. Tubielewicz, st. asystent przy Katedrze Semitystyki¹³⁹⁵; oraz prowadzący zlecone wykłady i ćwiczenia z języka arabskiego W. Skuratowicz¹³⁹⁶. W 1955 r. J. Bielawski został docentem UW¹³⁹⁷. Poniższy wykaz ukazuje stan zatrudnienia na orientalistyce UW w rozbiciu na kierunki i stanowiska w r.a. 1955/56.

¹³⁸⁹ AUW, IO-0080 Posiedzenia Komisji Naukowej IO 23.02.1950–30.06.1956, Protokół konferencji roboczej młodszych pracowników Katedry Turkologii, 14.11.1953.

¹³⁹⁰ *Kronika Instytutu Orientalistycznego UW...*, s. 188.

¹³⁹¹ *UW Skład Uniwersytetu na r.a. 1953–1954...*, s. 31.

¹³⁹² *UW Skład Uniwersytetu na r.a. 1954–1955*, WUW, Warszawa 1955, s. 25.

¹³⁹³ *Ibidem*, s. 26.

¹³⁹⁴ *Ibidem*, s. 27.

¹³⁹⁵ *Ibidem*, s. 31.

¹³⁹⁶ *Ibidem*, s. 27.

¹³⁹⁷ M.M. Dziekan, *Józef Bielawski...*, s. 110–118.

Tabela 26. Stan zatrudnienia pracowników naukowych w r.a. 1955/56 na kierunkach orientalistycznych w UW i UJ.

	Asystenci	Adiunkci	Z-cy prof.	Docenci	Prof. nadzw.	Prof. zw.
IO UW						
Sinologia	3	1	-	1	2	-
Turkologia	2	2	-	1	1	1
Indianistyka	2	-	-	-	1	-
Filologia Ludów Azji Środkowej	-	1	-	-	1 ± ¹³⁹⁸	-
Semitystyka	1	1	-	-	1	-
Filologia Starożytnego Wschodu	-	1	-	-	1	-
UJ						
	3	1	1	2	1	-
Razem	11	7	1	4	7	1

Źródło: Zestawienie przygotowane przez autora na podstawie: S. Strelcyn, *Uwagi krytyczne o sytuacji orientalistyki polskiej i perspektywach jej rozwoju*¹³⁹⁹.

Jak widać, przebieg procesów awansowych był na orientalistyce w toku, licznie reprezentowane były nowe kadry profesorskie (7 prof. nadzw., 7 adiunktów i 11 asystentów). Jeszcze nie doszło do zmiany pokoleniowej – powojenna generacja szybko rozwijała skrzydła, ale jeszcze nie osiągnęła poziomu profesury zwyczajnej. Kadra orientalistów na Wydziale Filologicznym UW prowadzących badania arabistyczne w r.a. 1955/56¹⁴⁰⁰ składała się z A. Zajączkowskiego¹⁴⁰¹, J. Reychmana¹⁴⁰², J. Bielawskiego¹⁴⁰³, st. asystenta (przy Katedrze Semitystyki)¹⁴⁰⁴ W. Tubielewicz¹⁴⁰⁵, asystentki mgr Haliny Natorf¹⁴⁰⁶ i zastępcy asystenta K. Skarżyńskiej¹⁴⁰⁷ oraz prowadzącego wykłady zlecone W. Skuratowicza¹⁴⁰⁸. 1955 r. był – z perspektywy dziejów arabistyki warszawskiej – przełomowy.

¹³⁹⁸ Stan na 13.11.1955.

¹³⁹⁹ S. Strelcyn, *Uwagi krytyczne...*, s. 314.

¹⁴⁰⁰ *UW Skład Uniwersytetu na r.a. 1955–1956...*, s. 32.

¹⁴⁰¹ Ibidem, s. 32.

¹⁴⁰² Ibidem, s. 33.

¹⁴⁰³ Ibidem.

¹⁴⁰⁴ Ibidem, s. 32 i s. 37.

¹⁴⁰⁵ Ibidem, s. 34.

¹⁴⁰⁶ Ibidem, s. 32 i s. 34.

¹⁴⁰⁷ Ibidem, s. 32 i s. 35.

¹⁴⁰⁸ Ibidem.

Wśród kadry pojawiło się kilkoro arabistów i zwiększyła się liczba zajęć dedykowanych arabistyce i islamistyce: H. Natorf (arabistka z ZSRR), W. Skuratowicz (arabista, MSZ, prowadzący wykłady zlecone)¹⁴⁰⁹ i pierwsza jaskółka – arabistka własnego chowu – K. Skarżyńska. Był to liczny „załążek” arabistyki – w dotychczasowej historii badań i dydaktyki arabistyki w Instytucie Orientalistycznym UW nie skupiono takich sił na omawianym polu badawczo-dydaktycznym. W tym roku akademickim w tym Instytucie pojawili się nowi pracownicy etatowi (tu tylko arabiści i spowinowaceni z arabistyką), przy Katedrze Turkologii zatrudniono od 1 września 1955 r. na stanowisku asystenta H. Natorf i – z tą samą datą, ale na stanowiskach zastępców asystenta – K. Skarżyńską¹⁴¹⁰ i T. Majdę.

Zarządzeniem Ministra Szkolnictwa Wyższego z początkiem r.a. 1955/56 utworzony został na Uniwersytecie Warszawskim Zakład Arabistyki¹⁴¹¹. Niemniej wg M.M. Dziekana „[w] efekcie naukowej i dydaktycznej działalności Bielawskiego w 1956 r. nastąpiło względne usamodzielnienie się kierunku arabistycznego, który 1 lutego 1958 r. przekształcony został w kierowaną przez niego sekcję arabistyczną”¹⁴¹². Tej wersji przeczy jeden z dokumentów pisanych przez A. Zajączkowskiego: „[...] na bazie utworzonego w 1957 r. Zakładu Arabistyki przy Katedrze Turkologii UW”¹⁴¹³. Z kolei wedle *Uniwersytet Warszawski Skład Uniwersytetu na r.a. 1956–1957*¹⁴¹⁴ wszyscy pracownicy arabistyki widnieją jeszcze jako zatrudnieni w Katedrze Turkologii, kierownikiem Instytutu Orientalistycznego Wydziału Filologicznego UW był sinolog W. Jabłoński¹⁴¹⁵ i na turkologii działali: A. Zajączkowski¹⁴¹⁶, J. Reychman¹⁴¹⁷, J. Bielawski¹⁴¹⁸, H. Natorf¹⁴¹⁹ i W. Tubielewicz¹⁴²⁰ oraz K. Skarżyńska¹⁴²¹. Wykaz obsady kadrowej IO UW w 1956 r.

¹⁴⁰⁹ Ibidem.

¹⁴¹⁰ B. Wrona, *Professor Krystyna Skarżyńska-Bocheńska...*, s. 9.

¹⁴¹¹ *Kronika*, PO 1956, nr 1, s. 95.

¹⁴¹² M.M. Dziekan, *Józef Bielawski (1910–1997). Po prostu profesor*, „Litteraria Copernicana” 2014, nr 1, s. 183 (pierwodruk, [w:] *Szkice z dziejów polskiej orientalistyki*, t. 4..., s. 9–25).

¹⁴¹³ APAN III-215, A. Zajączkowski, t. 37, Materiały A. Zajączkowski, IO UW, 1957–70, Wniosek prof. dra A. Zajączkowskiego do Rady Wydziału Filologicznego UW, 3.10.1962, mps, własnoręcznie podpisany.

¹⁴¹⁴ *UW Skład Uniwersytetu na r.a. 1956–1957*, WUW, Warszawa 1956, s. 33.

¹⁴¹⁵ Ibidem, s. 36.

¹⁴¹⁶ Ibidem, s. 33.

¹⁴¹⁷ Ibidem.

¹⁴¹⁸ Ibidem.

¹⁴¹⁹ Ibidem, s. 34.

¹⁴²⁰ Ibidem.

¹⁴²¹ Ibidem, s. 35.

uwidoczony w tabeli poniżej koresponduje z pensum pracowników dydaktycznych IO UW w tym samym roku wskazanych w tabeli nr 28.

Tabela 27. Instytut Orientalistyczny UW. Stan zatrudnienia pracowników (pełno- i niepełnozatrudnieni).

Instytut Orientalistyczny UW Pracownicy (pełno- i niepełnozatrudnieni) w 1956 r.	
Starsi asystenci	2
Asystenci	2
Zastępcy profesora	2
Pracownicy administracyjno-biurowi	10
Pracownicy gospodarczy	2
w tym woźni	1
Ogółem	18

Źródło: Zestawienie przygotowane przez autora na podstawie: Sprawozdanie kadrowe IO UW 1956 r.¹⁴²²

Tabela 28. Roczna liczba godzin zleconych i ponadwymiarowych w 1956 r. w IO UW.

	Wykłady	Ćwiczenia	Lektoraty	Inne
Plan	1485	2520		26 352
Wykonano	1456	2505		23 817
ponadwymiarowe	9	29		

Źródło: Zestawienie przygotowane przez autora na podstawie: Sprawozdanie kadrowe IO UW 1956¹⁴²³.

Budżet planowany: 42 500 zł.

Budżet wykonany: 35 084 i 60/100 zł.

Obie powyższe tabele wskazują, że rocznie ok. 3000 godzin zajęć (łącznie) w IO UW wykonywało sześciu dydaktyków, wspieranych administracyjnie i gospodarczo przez 12 pracowników.

¹⁴²² AUW, WFil-35-3 WFil-42 WFil-1110 Wydz. Filolog. Etaty 1956–71, Sprawozdanie kadrowe IO UW 1956.

¹⁴²³ Ibidem.

Od 1957 r. A. Zajączkowski ponownie kierował Instytutem Orientalistycznym UW¹⁴²⁴ (aż do 1961), a Katedra Turkologii, w której działał Zakład Arabistyki, w r.a. 1957/58 miała następujący skład osobowy (tu tylko arabiści):

- prof. A. Zajączkowski¹⁴²⁵ (kierownik Instytutu Orientalistycznego¹⁴²⁶ i szef Katedry Turkologii¹⁴²⁷ UW), prowadził wykłady dla turkologii i iranistyki¹⁴²⁸;
- prof. nadzw. dr J. Reychman¹⁴²⁹ (Katedra Turkologii¹⁴³⁰);
- doc. dr J. Bielawski¹⁴³¹ (Katedra Turkologii¹⁴³²);
- starszy asystent mgr H. Natorf¹⁴³³ (Katedra Turkologii¹⁴³⁴);
- zastępca asystenta K. Skarżyńska¹⁴³⁵ (Katedra Turkologii¹⁴³⁶);
- lektor języka arabskiego Faid Al-Amrusi¹⁴³⁷ (1956–1958)¹⁴³⁸.
- W Warszawie poza UW działał wówczas jeszcze jeden arabista – był nim zatrudniony w ZO PAN, mieszczącym się wówczas na ul. Freta 16, asystent mgr Edward Szymański¹⁴³⁹.

W 1957 r. wyjechała do Egiptu grupa 20 naukowców polskich na sześciomiesięczny pobyt, wśród nich było pięciu arabistów: J. Bielawski, mgr W. Kubiak, mgr W. Dembski, mgr E. Szymański oraz K. Skarżyńska¹⁴⁴⁰ (była pierwszą studentką, która otrzymała stypendium do Egiptu)¹⁴⁴¹. Rok później, w r.a. 1958/59, do Egiptu wyjechała na stypendium m.in. arabistka H. Natorf¹⁴⁴².

¹⁴²⁴ UW Skład osobowy Uczelni na r.a. 1957–58, WUW, Warszawa 1957, s. 43.

¹⁴²⁵ Ibidem, s. 38.

¹⁴²⁶ Ibidem, s. 41.

¹⁴²⁷ Ibidem, s. 42.

¹⁴²⁸ UW Skład osobowy i Spis Wykładów w r.a. 1958–1959, WUW, Warszawa 1958, s. 72.

¹⁴²⁹ UW Skład osobowy Uczelni na r.a. 1957–58..., s. 38.

¹⁴³⁰ Ibidem, s. 42.

¹⁴³¹ Ibidem, s. 38.

¹⁴³² Ibidem, s. 42.

¹⁴³³ Ibidem, s. 39.

¹⁴³⁴ Ibidem, s. 42.

¹⁴³⁵ Ibidem, s. 40.

¹⁴³⁶ Ibidem, s. 43.

¹⁴³⁷ Ibidem, s. 41.

¹⁴³⁸ AUW, K.2848. Fajid El-Amrusi, Teka akt osobowych, 92/21.

¹⁴³⁹ APAN III-215, A. Zajączkowski t. 37, Materiały A. Zajączkowski, IO UW, 1957–70, lista z mpsu, niepodpisanego, niedatowanego.

¹⁴⁴⁰ PO 1959, nr 1, s. 90.

¹⁴⁴¹ B. Wrona, *Professor Krystyna Skarżyńska-Bocheńska...*, s. 9.

¹⁴⁴² PO 1959, nr 1, s. 90.

Według jednego z opracowań 1 lutego 1958 r. dotychczasowa ścieżka arabistyczna przekształcona została w kierowaną przez J. Bielawskiego sekcję arabistyczną¹⁴⁴³.

Od sierpnia 1958 do stycznia 1959 r. K. Skarżyńska, przebywając w Kairze, pracowała jako tłumacz na rzecz tamtejszej polskiej ambasady¹⁴⁴⁴.

Jesienią 1958 r. zajęcia z arabistami prowadzili: J. Reychman (historia krajów arabskich; proseminarium islamistyczne; historia Bliskiego Wschodu – ćwiczenia)¹⁴⁴⁵, J. Bielawski (historia literatury arabskiej; gramatyka opisowa języka arabskiego; seminarium arabistyczne i wykład monograficzny), adiunkt mgr J. Gutkowski (dialektyka syryjska i współczesne zagadnienia Wschodu Muzułmańskiego), A. Dubiński (podstawowe wiadomości o Bliskim Wschodzie), H. Natorf (lektura tekstów arabskich)¹⁴⁴⁶. Lekтором języka arabskiego w r.a. 1958/59 był Mahdi Al Sammary – ćwiczenia z praktycznej nauki języka arabskiego zajmowały studentom od III do IX semestru 4 godziny tygodniowo¹⁴⁴⁷.

K. Skarżyńska była podówczas zastępcą asystenta¹⁴⁴⁸, w następnym roku, we wrześniu, obroniła swoją pracę magisterską (*Problematyka powieści Taufiq al-Hakima*) i objęła zaproponowane jej stanowisko asystenckie na Katedrze Turkologii IO UW¹⁴⁴⁹.

W 1961 r. Katedrę Turkologii (wraz z Zakładem Arabistyki¹⁴⁵⁰) kierował A. Zajączkowski, który właśnie został członkiem rzeczywistym PAN. W Katedrze Turkologii z arabistów pracowali: J. Reychman¹⁴⁵¹, J. Bielawski¹⁴⁵², J. Gutkowski¹⁴⁵³, K. Skarżyńska¹⁴⁵⁴, lektor języka arabskiego Kheiri Said¹⁴⁵⁵ i prowadzący zajęcia zlecone W. Tubielewicz (z Katedry Semitystyki)¹⁴⁵⁶. Khairi (Kheiri) Said przybył do Warszawy 12 października 1961 r.¹⁴⁵⁷ i został zaangażowany jako lektor j. arabskiego przy Katedrze Turkologii¹⁴⁵⁸.

¹⁴⁴³ M.M. Dziekan, *Józef Bielawski (1910–1997)*..., s. 183.

¹⁴⁴⁴ B. Wrona, *Professor Krystyna Skarżyńska-Bocheńska*..., s. 9.

¹⁴⁴⁵ *UW Skład osobowy i Spis Wykładów w r.a. 1958–1959*..., s. 72.

¹⁴⁴⁶ *Ibidem*, s. 73.

¹⁴⁴⁷ *Ibidem*, s. 74.

¹⁴⁴⁸ *Ibidem*.

¹⁴⁴⁹ B. Wrona, *Professor Krystyna Skarżyńska-Bocheńska*..., s. 9.

¹⁴⁵⁰ *UW Skład osobowy i Spis Wykładów w r.a. 1961–1962*, WUW, Warszawa 1962, s. 62.

¹⁴⁵¹ *Ibidem*, s. 50.

¹⁴⁵² *Ibidem*.

¹⁴⁵³ *Ibidem*, s. 52.

¹⁴⁵⁴ *Ibidem*, s. 56.

¹⁴⁵⁵ *Ibidem*, s. 57.

¹⁴⁵⁶ *Ibidem*, s. 59.

¹⁴⁵⁷ Różnica pisowni znajduje się w źródłach.

¹⁴⁵⁸ AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961–5.12.1972, Protokół z posiedzenia Rady Naukowej IO, 5.12.1961, s. 1.

W następnym roku kierownik Katedry został przewodniczącym (1962–1965) utworzonego właśnie Komitetu Nauk Orientalistycznych PAN. W 1963 r. nastąpiła seria zmian personalnych i awansów, które dotknęły młodszych pracowników nauki – kierownictwo pozostawało bez zmian. Katedra Turkologii wraz z Zakładem Arabistyki¹⁴⁵⁹ zatrudniała¹⁴⁶⁰: A. Zajączkowskiego, kierownika¹⁴⁶¹; J. Reychmana¹⁴⁶² (wykładał historię Wschodu muzułmańskiego); J. Bielawskiego¹⁴⁶³ (wykładał historię i literaturę arabską); K. Skarżyńską¹⁴⁶⁴ (prowadziła zajęcia z języka arabskiego); J. Stępińskiego¹⁴⁶⁵ (prowadził zajęcia z języka arabskiego); lektora j. arabskiego Kheiri Saida i prowadzącego wykłady zleczone z języka arabskiego J. Gutkowskiego. W 1963 r. w Warszawie działała dydaktycznie duża grupa lektorów j. arabskiego: lektor Kheiri Said na arabistyce UW, Hanna Mukarkar i W. Tubielewicz w Studium Afrykanistycznym¹⁴⁶⁶. W tym roku lektorzy j. arabskiego, mgr H. Mukarkar i p. Kassim el-Abbas, uzyskali ustną zgodę Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego na rozpoczęcie pracy na UW¹⁴⁶⁷. W Studium Afrykanistycznym pracowało czterech arabistów: J. Gutkowski, kier. admin.¹⁴⁶⁸; dr E. Szymański (historia), PAN; mgr W. Tubielewicz, j. arabski; mgr H. Mukarkar, j. arabski¹⁴⁶⁹.

Protokół z posiedzenia Rady Naukowej IO UW z 12 marca 1963 r.:

Prof. Chmielewski informuje, że w dniu dzisiejszym z Zakładu Badań Ekonomicznych przy Państwowej Komisji Planowania telefonował prof. Pajestka, w sprawie możliwości zatrudnienia w Instytucie Orientalistycznym obywatela Iraku p. Kassim el-Abbasa, byłego dyrektora jednego z ministerstw irackich. Z zawodu jest to prawnik-ekonomista, zna arabski /dialekt iracki/ i angielski, ma zapewnione poparcie Min. Sz. Wyższ. Ewentualnie można by było wykorzystać go jako lektora w Zakładzie Arabistyki i Studium Afrykanistycznym. Doc. J. Bielawski – widzi możliwość

¹⁴⁵⁹ UW *Skład osobowy Uczelni w r.a. 1963–1964*, WUW, Warszawa 1963, s. 51.

¹⁴⁶⁰ Ibidem, s. 39.

¹⁴⁶¹ Ibidem.

¹⁴⁶² Ibidem, s. 40.

¹⁴⁶³ Ibidem.

¹⁴⁶⁴ Ibidem, s. 45.

¹⁴⁶⁵ Ibidem, s. 47.

¹⁴⁶⁶ Ibidem, s. 138.

¹⁴⁶⁷ AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961–5.12.1972, Protokół nadzwyczajnego posiedzenia Rady Naukowej IO UW, 3.07.1963, s. 1.

¹⁴⁶⁸ UW *Skład osobowy Uczelni w r.a. 1963–1964...*, s. 137.

¹⁴⁶⁹ Ibidem, s. 138.

zatrudnienia go w Zakładzie Arabistyki na etacie, byleby to nie rzutowało na etat zajmowany objęcie przez lektora arabskiego, pana Hairi Saida. [...] Prof. J. Chmielewski prosi doc. Bielawskiego, aby po skontaktowaniu się z prof. A. Zajączkowskim porozumiał się z prof. Pajestką, i zasugerował mu zwrócenie się do Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego o skierowanie Irakczyka do pracy w Uniwersytecie Warszawskim, jako ewentualnego lektora j. arabskiego i wykładowcę zagadnień rejonu Bliskiego Wschodu. Zleca także Sekretariatowi Instytutu poinformowanie o tym doc. Winida, zastępującego prof. S. Strelcyna w Studium Afrykanistycznym¹⁴⁷⁰.

W 1964 r. Zakład Arabistyki przekształcił się w Katedrę Arabistyki¹⁴⁷¹, jej kierownikiem został J. Bielawski¹⁴⁷². Al Abbas Kassim (Kassem el-Abbas) Ahmed¹⁴⁷³ został wykładowcą¹⁴⁷⁴, K. Skarżyńska pozostała starszym asystentem¹⁴⁷⁵, [Jacek] Mieczysław Stępiński – asystentem¹⁴⁷⁶, a Hanna Mukarkar¹⁴⁷⁷ – lektorem j. arabskiego¹⁴⁷⁸. Zajęcia zlecone prowadzili: mgr T. Kitchlew, lektor j. arabskiego (nie udało się zidentyfikować tej osoby, to chyba błąd, najprawdopodobniej był to lektor na innej filologii), mgr J. Gutkowski (kierownik administracyjny Studium Afrykanistycznego), mgr J. Pacholczyk, lektor j. indonezyjskiego, mgr W. Góralski i doc. dr Ł. Hirszowicz¹⁴⁷⁹. Lektorem j. hebrajskiego był W. Tubielewicz¹⁴⁸⁰.

Na orientalistyce warszawskiej do 1964 r. – wg przedwojennych przepisów – obronił doktorat tylko jeden arabista, J. Bielawski; wg nowych przepisów, z 1958 r., do końca 1963 r. żaden turkolog ani arabista nie obronił się, w tym samym okresie

¹⁴⁷⁰ A UW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961–5.12.1972, Protokół z posiedzenia Rady Naukowej IO, 12.03.1963, s. 4.

¹⁴⁷¹ W. Tyloch, *Komitet Nauk Orientalistycznych PAN i orientalistyka polska w czterdziestoleciu PRL*, PO 1986, nr 1–2, s. 16.

¹⁴⁷² *UW Skład osobowy Uczelni w r.a. 1964–1965*, WUW, Warszawa 1964, s. 42–43.

¹⁴⁷³ *Ibidem*, s. 46.

¹⁴⁷⁴ A UW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961–5.12.1972, Protokół z posiedzenia Rady Naukowej IO, 4.02.1964, s. 2.

¹⁴⁷⁵ *UW Skład osobowy Uczelni w r.a. 1964–1965...*, s. 50.

¹⁴⁷⁶ *Ibidem*, s. 51.

¹⁴⁷⁷ A UW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961–5.12.1972, Protokół z posiedzenia Rady Naukowej IO, 4.02.1964, s. 2.

¹⁴⁷⁸ *UW Skład osobowy Uczelni w r.a. 1964–1965...*, s. 53.

¹⁴⁷⁹ *Ibidem*, s. 54.

¹⁴⁸⁰ *Ibidem*, s. 55.

w Instytucie Orientalistycznym UW habilitację (według nowych przepisów) uzyskał tylko S. Kałużyński¹⁴⁸¹.

W 1965 r. Katedra Arabistyki dysponowała dwoma numerami telefonów: tel. bezpośrednim 269614 i numerem wewnętrznym przez centralę uniwersytecką 266081 w. 353¹⁴⁸². Według *Składu osobowego Uniwersytetu Warszawskiego* w r.a. 1965/66 pracownikami Katedry Arabistyki¹⁴⁸³ byli: doc. etatowy dr J. Bielawski (kierownik Katedry)¹⁴⁸⁴, wykładowca Kassim Ahmed Al Abbas¹⁴⁸⁵, starsi asystenci mgr K. Skarżyńska¹⁴⁸⁶ i mgr J. Stępiński¹⁴⁸⁷, asystent mgr J. Jasińska¹⁴⁸⁸, lektor j. arabskiego¹⁴⁸⁹ H. Mukarkar¹⁴⁹⁰, a zajęcia zlecone prowadzili mgr W. Góralski, mgr J. Gutkowski, doc. dr Ł. Hirszowicz i mgr J. Pacholczyk. J. hebrajskiego nauczał mgr W. Tubielewicz¹⁴⁹¹. Inne źródła dodają do tego składu w tym roku na etacie asystenta D. Madeyską (*de domo* Bobrowicz), świeżo upieczoną magister arabistyki¹⁴⁹². W ramach planowania rozwoju placówki – opracowywanego w 1966 r. – przygotowywano wzrost liczby zatrudnionych w IO UW: z ówczesnej liczby 50 pracowników naukowych do 100 w 1980 r., a kadry pomocniczych pracowników nauki z 30 do 47 osób. Tak sam proces miał dotyczyć liczebności pracowników naukowo-technicznych, miała ona planowo wzrosnąć do 10, głównie w bibliotekach. Wedle tego samego planu biblioteki zakładowe miały zostać scentralizowane¹⁴⁹³.

W styczniu 1966 r. K. Skarżyńska wyjechała na stypendium w ZRA¹⁴⁹⁴.

¹⁴⁸¹ *Orientalistyka polska w okresie XXlecia...*, s. 201.

¹⁴⁸² *UW Skład osobowy Uczelni w r.a. 1965–1966*, WUW, Warszawa 1965.

¹⁴⁸³ *Ibidem*.

¹⁴⁸⁴ *Ibidem*, s. 48.

¹⁴⁸⁵ *Ibidem*, s. 50; AUW, IO 15-25 IO-032 Plan rozwoju Instytutu Orientalistycznego 1971–75 [1969], Pismo Kierownika Katedry Arabistyki IO doc. dr J. Bielawskiego do Dziekana Wydziału Filologicznego UW, 14.01.1966.

¹⁴⁸⁶ *UW Skład osobowy Uczelni w r.a. 1965–1966...*, s. 54.

¹⁴⁸⁷ *Ibidem*, s. 55.

¹⁴⁸⁸ *Ibidem*.

¹⁴⁸⁹ AUW, WFil 1-8 WFil-0070 Posiedzenia Rady Wydz. Filolog. 12.10.1965–28.06.1966, Protokół Posiedzenia Rady Naukowej IO, 5.05.1966, s. 6.

¹⁴⁹⁰ *Skład osobowy Uczelni w r.a. 1965–1966...*, s. 57; AUW, IO 15-25 IO-032 Plan rozwoju Instytutu Orientalistycznego 1971–75 [1969], Pismo Kierownika Katedry Arabistyki IO doc. dr J. Bielawskiego do Dziekana Wydziału Filologicznego UW, 14.01.1966.

¹⁴⁹¹ *Skład osobowy Uczelni w r.a. 1965–1966...*, s. 58–59.

¹⁴⁹² B. Wrona, *Professor Danuta Madeyska*, RO 2011, t. 64, z. 1, s. 23.

¹⁴⁹³ AUW, IO-032 IO 15-25 Plan rozwoju Instytutu Orientalistycznego 1966–80 [1965], Założenia rozwojowe Instytutu Orientalistycznego Uniwersytetu Warszawskiego w latach 1965–80.

¹⁴⁹⁴ AUW, IO 36-52 IO-62 Sprawozdania z wykonania badań naukowych IO. 1963–68, Sprawozdanie Katedry Arabistyki UW z wyników badań naukowych z 1964, podpisane przez kierownika

W 1967 r. Katedra Arabistyki IO UW miała następującą obsadę: kierownika J. Bielawskiego¹⁴⁹⁵, Ahmeda Kassima el-Abbasa i Hanna Mukarkara – wykładowców¹⁴⁹⁶, J. Jasińską, K. Skarżyńską i J. Stępińskiego – st. asystentów¹⁴⁹⁷, a zajęcia zlecone prowadzili: W. Góralski¹⁴⁹⁸, Ł. Hirszowicz, W. Skuratowicz, E. Szymański i W. Tubielewicz (lektor j. hebrajskiego)¹⁴⁹⁹. Dialektu arabskiego nauczał Abdel Kader Zirawi, Marokańczyk. W Studium Afrykanistycznym nie pracował już J. Gutkowski, a zajęcia zlecone tam wykonywali: T. Lewicki (UJ), E. Szymański (PAN) i W. Tubielewicz (nie podano afiliacji)¹⁵⁰⁰.

J. Pacholczyk od stycznia przebywał na sześciomiesięcznym stypendium Instytutu Folkloru we Włoszech, J. Jasińska również od stycznia przebywała na dziewięciomiesięcznym stypendium w Kairze (w lipcu 1967 powróciła¹⁵⁰¹), a J. Stępiński otrzymał urlop od lipca 1967 r. w związku z wyjazdem do Libii z ramienia CEKOP-u¹⁵⁰².

W skali Instytutu rok 1968 doprowadził do utraty kilku pracowników naukowych i grupki słuchaczy, którzy opuścili Polskę¹⁵⁰³. Rok 1968 przyniósł (z dniem 1.04.1968)¹⁵⁰⁴ tytuł profesora nadzwyczajnego¹⁵⁰⁵ dotychczasowemu docentowi J. Bielawskiemu¹⁵⁰⁶, a pół roku wcześniej doszło do licznych zmian kadrowych w Katedrze Arabistyki, m.in. J. Jasińska otrzymała etat starszego asystenta przy Katedrze Arabistyki 1 października 1967 r.¹⁵⁰⁷, J. Stępiński 1 lutego 1968 r. rozwiązał stosunek służbowy z UW. H. Mukarkar 30 września 1968 r. rozwiązał stosunek służbowy jako lektor

---

Katedry doc. dr J. Bielawskiego i opieczętowane „Instytut Orientalistyczny Katedra Arabistyki”, mps niedatowany; z załączników wynika, że dotyczy okresu 1964/65.

¹⁴⁹⁵ *Skład osobowy i spis wykładów Uniwersytet Warszawski w r.a. 1967/1968*, WUW, Warszawa 1967, s. 38.

¹⁴⁹⁶ *Ibidem*, s. 39.

¹⁴⁹⁷ *Ibidem*, s. 42.

¹⁴⁹⁸ *Ibidem*, s. 43.

¹⁴⁹⁹ *Ibidem*, s. 44.

¹⁵⁰⁰ *Ibidem*, s. 119.

¹⁵⁰¹ AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961–5.12.1972, Komunikaty na Radę Instytutu na 4.05.1968, s. 1.

¹⁵⁰² AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961–5.12.1972, Protokół z posiedzenia Rady Naukowej IO, 26.05.1967, s. 2.

¹⁵⁰³ M. Popko, *Z dziejów IO UW...*, s. 15.

¹⁵⁰⁴ AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961–5.12.1972, Komunikaty na Radę Instytutu na 4.05.1968, s. 1.

¹⁵⁰⁵ *Ibidem*.

¹⁵⁰⁶ M.M. Dziekan, *Józef Bielawski...*, s. 110, 111–118.

¹⁵⁰⁷ AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961–5.12.1972, Komunikaty na Radę Instytutu na 4.05.1968, s. 1.

z UW¹⁵⁰⁸ i uzyskał etat wykładowcy 1 października 1968 r.¹⁵⁰⁹ Umowę o prowadzenie lektoratu miał z datą 1 marca 1968 r., bo ze względów na opieszałość administracyjną była antydatowana. K. Skarżyńska-Bocheńska otrzymała etat wykładowcy 1 października 1968 r., D. Madeyska otrzymała etat asystenta 1 marca 1968 r. (antydatowany), mgr Samir Shoukr 1 października 1968 r. otrzymał etat lektora j. arabskiego w Katedrze Arabistyki¹⁵¹⁰. Emigracja spowodowała też powstanie wakatów na uczelni i m.in. dzięki temu E. Machut-Mendecka w 1969 r. mogła odbyć w ZAiI UW staż asystencki w okresie od 1 października 1969 do 30 września 1970 r.¹⁵¹¹ Licznym zmianom personalnym towarzyszyła zmiana nazwy jednostki – 1 kwietnia następnego roku Katedra została zdegradowana do rangi Zakładu Arabistyki i Islamistyki¹⁵¹² (wedle innego opracowania: Zakład Arabistyczno-Islamistyczny¹⁵¹³). W tym samym roku, 31 marca, zlikwidowano Zakład Orientalistyki PAN, a jego pracownicy przeszli m.in. na UW¹⁵¹⁴.

J. Pacholczyk po pobycie stypendialnym w ZRA i we Włoszech nie wrócił do Polski¹⁵¹⁵. Otrzymał Stypendium Instytutu Etnomuzykologii¹⁵¹⁶ przy Wydziale Muzyki Uniwersytetu Kalifornijskiego w Los Angeles. Nie uzgodnił jednak tego z władzami polskimi i Katedrą Arabistyki IO UW, wobec czego został skreślony z listy doktorantów Katedry¹⁵¹⁷. D. Madeyska otrzymała zgodę na 10-miesięczne stypendium w ZRA (od marca 1968) – Katedra i zainteresowana wystąpiły z wnioskiem o przełożenie wyjazdu na wrzesień 1968 r., a kierownik, J. Bielawski, złożył wniosek o 3–4-miesięczny pobyt naukowy w Kairze i sprawa ta była w toku załatwiania¹⁵¹⁸.

W latach 1970–1979 miały miejsce dalsze zmiany struktury Instytutu Orientalistycznego UW, powstawały i rozpadały się przeróżne jednostki, w dodatku niekiedy tylko zmieniały nazwy: np. powstał Zakład Współczesnych Zagadnień Azji, Zakład

¹⁵⁰⁸ AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961–5.12.1972, Protokół z posiedzenia Rady Naukowej IO, 20.11.1968, s. 2.

¹⁵⁰⁹ AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961–5.12.1972, Komunikaty na Radę Instytutu na 4.05.1968, s. 1.

¹⁵¹⁰ AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961–5.12.1972, Protokół z posiedzenia Rady Naukowej IO, 20.11.1968, s. 2.

¹⁵¹¹ AIPN, IPN BU 01943/23.

¹⁵¹² M.M. Dziekan, *Józef Bielawski (1910–1997)*..., s. 183.

¹⁵¹³ M.M. Dziekan, *Arabistyka i islamistyka*..., s. 73.

¹⁵¹⁴ W. Tyloch, *Problemy orientalistyki w ćwierćwieczu PRL*..., s. 328.

¹⁵¹⁵ AUW,teczka IO-64 (ołówkiem IO-50) Współpraca naukowa z Zagranicą 1965–69.

¹⁵¹⁶ AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961–5.12.1972, Komunikaty na Radę Instytutu na 4.05.1968, s. 1.

¹⁵¹⁷ Ibidem, s. 3.

¹⁵¹⁸ Ibidem.

Bliskiego Wschodu i Afryki¹⁵¹⁹ (do którego weszły arabistyka wraz turkologią i irani-
styką¹⁵²⁰). Pojawiały się nowe nazwy jednostek, niektóre z nich, jak Zakład (Dydak-
tyczny) Arabistyczno-Islamistyczny, tylko na krótko¹⁵²¹. Zakład „Arabistyki” liczył
pięciu pracowników naukowo-dydaktycznych i kierował nim (niezależnie od kolejnej
nazwy) J. Bielawski¹⁵²². W czerwcu wystąpiono o przedłużenie asystentury dla J. Jasiń-
skiej (st. asystent) na drugą trzyletnią kadencję¹⁵²³ i o przyjęcie na staż asystencki
w Zakładzie Arabistyki od 1 października 1970 r.¹⁵²⁴ mgr M. Szyburskiej (potrwał
do sierpnia 1971)¹⁵²⁵. Tę ostatnią sprawę udało się załatwić na czas i 1 października
1970 r. M. Szyburska rozpoczęła roczne asystenckie studia przygotowawcze w Zakła-
dzie Arabistyki i Islamistyki¹⁵²⁶. Od 1970 r. w Zakładzie pracował George Yacoub¹⁵²⁷.
Po odbytym stażu asystenckim E. Machut wyjechała do Kairu na stypendium językowe
ufundowane jej przez Związek Literatów Polskich w Warszawie¹⁵²⁸. W 1970 r. magiste-
rium uzyskała też Barbara Wrona, ale pracę podjęła na pełnym etacie dopiero w 1972 r.

1 października 1971 r. mgr Anna Grossman otrzymała etat stażysty w Zakładzie
Arabistyki i Islamistyki¹⁵²⁹. Dyplom ukończenia studiów z wyróżnieniem otrzymała
na uroczystości ich wręczenia już jako pracownik arabistyki – 25 listopada¹⁵³⁰.

Do listopada pozostawał niezafatwiony wniosek o etat adiunkta dla
dr K. Skarżyńskiej-Bocheńskiej¹⁵³¹, ale w tym miesiącu udało się uzyskać etat starszego

¹⁵¹⁹ E. Sakowicz, *Badania nad hinduizmem...*, s. 96.

¹⁵²⁰ *Strona Turkologii UW*, za: <http://www.turkologia.uw.edu.pl/index.php/pl/historia> [dostęp: 13.06.2020].

¹⁵²¹ M. Popko, *Z dziejów IO UW...*, s. 16.

¹⁵²² AUW, IO-111 UW IO Stan organizacyjny i kadrowy na dzień 1 grudnia 1970, Pismo Dyrektora IO UW prof. dra J. Chmielowskiego do Dziekana Wydziału Filologii Obcych UW, nr I.O. 2-12/70, 14.12.1970, załącznik.

¹⁵²³ AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961–5.12.1972, Protokół posiedzenia Rady Naukowej IO. 16.06.1970, s. 2.

¹⁵²⁴ *Ibidem*, s. 1.

¹⁵²⁵ APR, t. 2109 A 17173, Małgorzata Szyburska.

¹⁵²⁶ AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961–5.12.1972, Komunikaty na Radę Instytutu na 10.11.1970, s. 1.

¹⁵²⁷ PAA, Rozmowa G. Yacouba z autorem, 12.10.2018.

¹⁵²⁸ AIPN, IPN BU 01943/23.

¹⁵²⁹ AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961–5.12.1972, Protokół posiedzenia Rady Naukowej IO, 6.06.1971, s. 1.

¹⁵³⁰ AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961–5.12.1972, Protokół posiedzenia Rady Naukowej IO, 7.12.1971, s. 2.

¹⁵³¹ AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961–5.12.1972, Komunikaty na Radę Instytutu na 10.11.1970, s. 1.

asystenta dla mgr D. Madeyskiej w Zakładzie Arabistyki i Islamistyki (był to etat asystencki zwolniony przez dr Jolantę Tubielewicz)¹⁵³². Od 1 listopada 1971 r. rozpoczęła wykładać historię ziem arabskich w czasach panowania osmańskiego, ale przed końcem lat 70. prowadziła wszystkie kursy historii Arabów, dla trzech lat studiów, od czasów przedislamskich do współczesności włącznie. Od 1971 r. przez wiele lat była opiekunem studentów¹⁵³³.

Grupa absolwentów arabistyki wyjechała 6 lipca 1971 r. na roczne stypendium do ZRA na kurs j. arabskiego technicznego¹⁵³⁴, w jej skład wchodził m.in. M. Szyburska (stażystka w Zakładzie Arabistyki i Islamistyki), F. Bocheński, A. Leligdowicz i A. Woźniak. Było to stypendium KNiT¹⁵³⁵.

W 1972 r. orientaliści wiedli prym wśród władz Wydziału Filologii Obcych, w strukturze którego się znajdowali m.in. S. Kałużyński jako dziekan i W. Tyloch jako prodziekan. Z kolei w Instytucie Orientalistycznym UW działali: J. Reychman, kier. Zakładu Turkologii i Iranistyki, i J. Bielawski, kier. Zakładu Arabistyczno-Islamistycznego¹⁵³⁶; adiunktem była K. Skarżyńska-Bocheńska (przy Instytucie Orientalistycznym)¹⁵³⁷; starszymi asystentami: J. Danecki, J. Jasińska, D. Madeyska¹⁵³⁸; asystentami stażystami: mgr Gabriela Brzezińska i mgr Witold Witekowski¹⁵³⁹. Lektorem j. arabskiego pozostawał Samir Shoukr¹⁵⁴⁰. Pracownik służby bibliotecznej: Ewa Busz. Pracownicy naukowo-techniczni: mgr Anna Grossman – inżynier Instytutu Orientalistycznego¹⁵⁴¹; Hanna Kałużyńska, st. majster, kierownik sekretariatu IO¹⁵⁴²; Anna Lewicka, technik IO¹⁵⁴³; Maria Piwowarska, st. majster IO¹⁵⁴⁴; mgr Stanisław Wojtyński¹⁵⁴⁵; mgr B. Wrona,

¹⁵³² A UW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961–5.12.1972, Protokół posiedzenia Rady Naukowej IO, 7.12.1971, s. 1.

¹⁵³³ B. Wrona, *Professor Danuta Madeyska...*, s. 23.

¹⁵³⁴ A UW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961–5.12.1972, Protokół posiedzenia Rady Naukowej IO, 12.01.1971, s. 1.

¹⁵³⁵ Ibidem, s. 2.

¹⁵³⁶ *Skład osobowy UW w r.a. 1972/1973*, WUW, Warszawa 1972, s. 70.

¹⁵³⁷ Ibidem, s. 75.

¹⁵³⁸ Ibidem, s. 75–76.

¹⁵³⁹ Ibidem, s. 79.

¹⁵⁴⁰ Ibidem.

¹⁵⁴¹ Ibidem, s. 80.

¹⁵⁴² Ibidem.

¹⁵⁴³ Ibidem, s. 81.

¹⁵⁴⁴ Ibidem.

¹⁵⁴⁵ Ibidem, s. 82.

inżynier IO¹⁵⁴⁶, która podjęła pracę w listopadzie tegoż roku¹⁵⁴⁷. Pedle i woźni: Czesława Gromek, st. pedel, i Jadwiga Kozłowska, st. woźna Instytutu¹⁵⁴⁸. W Studium Afrykanistycznym – kierowanym przez prof. Bogodara Winida – zatrudnieni byli: doc. dr Leszek Dąbrowski; adiunkci: dr W. Kubiak i dr Barbara Stępniewska¹⁵⁴⁹; st. asystent mgr Bogusław Zagórski¹⁵⁵⁰; pracownicy służby bibliotecznej: Anna Parzymies, bibliotekarz, i Alina Mrozowska, st. bibliotekarz¹⁵⁵¹.

Po powrocie z Kairu w 1972 r. E. Machut podjęła pracę (1.04.1972) w tzw. Radiokomitecie w Warszawie. W tym samym roku w nr 4 „Literatury na Świecie” opublikowano jej przekład noweli Yusufa Idrisa *Tragarz*¹⁵⁵².

W 1973 r. S. Kałużyński opublikował artykuł, w którym analizował kwestie kadrowe na orientalistyce polskiej – dane pochodziły zarówno z UJ, jak i UW. Z ich analizy wyciągnął i zaprezentował poniższe wnioski:

- stosunek samodzielnych pracowników nauki do pomocniczych pracowników nauki w Instytucie Orientalistycznym UW wynosił 1:1,5;
- po 17 latach działalności Instytutu w powojennej Polsce zwiększyła się wydatnie liczebność pracowników pomocniczych, a profesorów i docentów wcale;
- na UJ pracowało ok. 20 pracowników, w tym czterech profesorów i docentów, co dawało proporcję 1:4, więc na UW ta proporcja jest słabsza – na 53 pracowników pomocniczych przypada dziewięciu profesorów i docentów;
- w IO UW na jednego profesora i docenta przypada około pięciu pracowników innych kategorii (nie licząc lektorów cudzoziemców, pracowników bibliotecznych, pracowników naukowo-technicznych etc.);
- pracownicy pomocniczy w 1973 r. na UW to 19 adiunktów, 13 st. asystentów, czterech asystentów, ośmiu wykładowców;
- średnio adiunkt uzyskał doktorat 10 lat po obronie magisterium;
- w IO UW średni wiek profesorów to 55 lat, a docentów – 43 lata¹⁵⁵³;
- średnio adiunkt na UW obronił doktorat przed upływem 5,5 r.;
- starszy asystent ma średnio 30,5 r.;

¹⁵⁴⁶ Ibidem.

¹⁵⁴⁷ AIPN, IPN BU 763/51648.

¹⁵⁴⁸ *Skład osobowy UW w r.a. 1972/1973...*, s. 83.

¹⁵⁴⁹ Ibidem, s. 329.

¹⁵⁵⁰ Ibidem, s. 330.

¹⁵⁵¹ Ibidem.

¹⁵⁵² AIPN, IPN BU 01943/23.

¹⁵⁵³ S. Kałużyński, *Stan kadry orientalistycznej...*, s. 133.

- średnio starszy asystent obronił magisterium przed upływem 6,5 r.;
- statystyczny wykładowca bronił magisterium 13,5 r. temu.

Wnioski – proces kształcenia kadry trwa zbyt długo. Zwykle doktorat opóźniony jest o 2–2,5 r. Na jednego profesora i docenta powinno przypadać nie więcej niż dwóch pracowników pomocniczych (asystentów, wykładowców i adiunktów)¹⁵⁵⁴. Zdaniem S. Kałużyńskiego od 17 lat nic nie zmieniło się na lepsze¹⁵⁵⁵.

W 1973 r. arabistyka włączona została do Zakładu Bliskiego Wschodu i Afryki¹⁵⁵⁶, a J. Bielawski został nominowany na stanowisko kierownika tego Zakładu na okres trzech lat¹⁵⁵⁷. Ponieważ w tym samym roku kończył się tzw. okres rotacyjny dla mgr J. Jasińskiej, w związku z wygasaniem po ośmiu latach umowy o pracę na UW rozwiązano z nią stosunek służbowy, jednocześnie przenosząc ją na etat wykładowcy – pod warunkiem uzyskania doktoratu¹⁵⁵⁸. 1 października 1974 r. dr J. Jasińska otrzymała etat starszego wykładowcy w Zakładzie Arabistyki i Islamistyki IO UW¹⁵⁵⁹. Do zagrożonych pracowników pomocniczych (kończył się im okres rotacyjny) należała z arabistyki także mgr A. Grossman i z 1 października 1973 r. została przeniesiona z etatu asystenta naukowo-badawczego na asystenta naukowo-dydaktycznego¹⁵⁶⁰, została zatrudniona jeszcze na rok na stanowisku asystenta¹⁵⁶¹. Z kolei mgr B. Wrona awansowała i została przeniesiona 1 września w tym samym roku na etat młodszego bibliotekarza¹⁵⁶², z podwyżką o co najmniej 300 zł miesięcznie¹⁵⁶³. W okresie od marca 1973 do kwietnia 1974 r. przebywała na stypendium w Damaszku w Syrii¹⁵⁶⁴.

¹⁵⁵⁴ Ibidem, s. 131.

¹⁵⁵⁵ Ibidem, s. 132.

¹⁵⁵⁶ M.M. Dziekan, *Józef Bielawski (1910–1997)...*, s. 184.

¹⁵⁵⁷ AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 6.03.1973–12.12.1973, Protokół Posiedzenia Rady Naukowej IO, 13.03.1973.

¹⁵⁵⁸ Ibidem.

¹⁵⁵⁹ AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 6.03.1973–12.12.1973, Protokół posiedzenia Rady Naukowej IO, 29.10.1974.

¹⁵⁶⁰ AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 6.03.1973–12.12.1973, Protokół Posiedzenia Rady Naukowej IO, 13.11.1973.

¹⁵⁶¹ AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 6.03.1973–12.12.1973, Protokół posiedzenia Rady Naukowej IO, 29.01.1974, s. 6.

¹⁵⁶² AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 6.03.1973–12.12.1973, Protokół Posiedzenia Rady Naukowej IO, 13.11.1973.

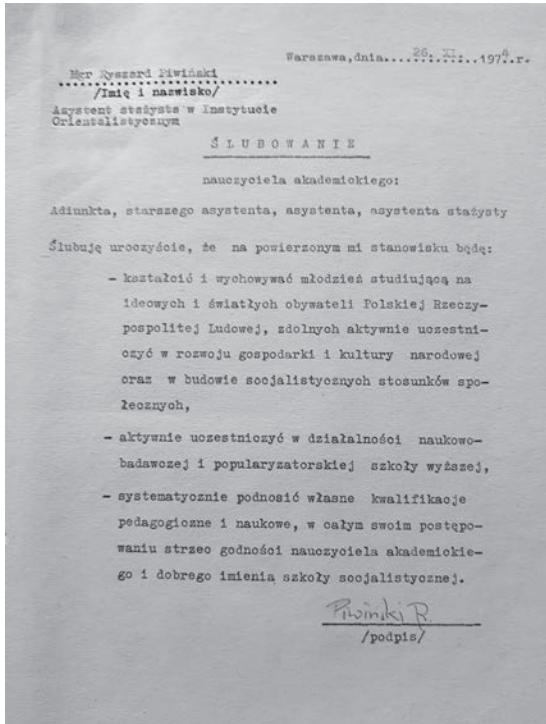
¹⁵⁶³ Ibidem.

¹⁵⁶⁴ AIPN, IPN BU 763/51648.

Rok później, 14 listopada 1974 r., J. Bielawski otrzymał nominację na profesora zwyczajnego¹⁵⁶⁵ i do 1976 r. był kierownikiem Zakładu Arabistyki i Islamistyki¹⁵⁶⁶. Rada Naukowa IO UW poparła usilnie wnioski kierownika Zakładu o zatrudnienie na etacie asystenta-stażysty dotychczasowego studenta R. Piwińskiego, ponieważ wykazywał się nieprzeciętnymi uzdolnieniami, zamiłowaniem do pracy badawczej i za swe wyniki otrzymał specjalną premię PAN¹⁵⁶⁷. 1 października 1974 podjął pracę jako asystent-stażysta w Zakładzie¹⁵⁶⁸. Przedłużono o rok umowę lektorowi Samirowi Choukrowi¹⁵⁶⁹.

Od 1974 r. obowiązywało nauczycieli akademickich podejmujących pracę ślubowanie.

Ilustracja 98. Tekst ślubowania nauczyciela akademickiego z 1974 r.

¹⁵⁶⁵ M.M. Dziekan, *Józef Bielawski (1910–1997)*..., s. 184.

¹⁵⁶⁶ AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 29.01.1974–29.10.1974, Protokół posiedzenia Rady Naukowej IO, 29.01.1974.

¹⁵⁶⁷ Ibidem.

¹⁵⁶⁸ AUW, 29.322ZW Teka akt osobowych. Piwiński Ryszard BE50, K 26.916, Świadectwo pracy z 5.10.2005.

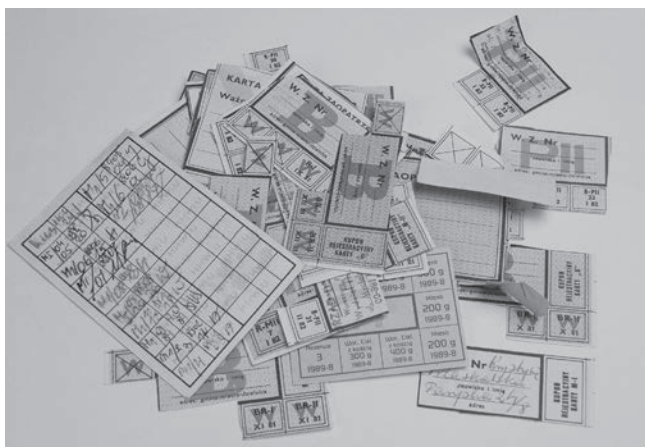
¹⁵⁶⁹ AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 29.01.1974–29.10.1974, Protokół posiedzenia Rady Naukowej IO, 29.01.1974.

10 stycznia 1974 r. wyleciała do Kairu na 10-miesięczne stypendium D. Madeyska¹⁵⁷⁰. Według innego źródła do tego wyjazdu doszło już w 1970 r., przy czym podaje ono jej adres zamieszkania w Kairze: 26 Antikhana Street, Pension Suisse, Cairo, UAR, Egipt¹⁵⁷¹.

W 1975 r. w ramach kolejnej reformy utworzono na UW Wydział Neofilologii, w skład którego włączono Instytut Orientalistyczny – był w nim największą jednostką. W tym czasie „arabistykę” reprezentował kierowany przez J. Bielawskiego¹⁵⁷² Zakład Bliskiego Wschodu i Afryki¹⁵⁷³, w skład którego wchodziły sekcje: arabistyka z islamistyką¹⁵⁷⁴, turkologia, iranistyka¹⁵⁷⁵, afrykanistyka, etiopistyka oraz hebraistyka¹⁵⁷⁶. W tym roku mgr R. Piwiński awansował 1 października na starszego asystenta¹⁵⁷⁷.

W 1976 r. wprowadzono w Polsce pierwsze kartki żywnościowe, które obowiązywały do 1985 r. i w znaczący sposób wpływały na morale, samopoczucie i poziom życia wszystkich obywateli, a więc i arabistów.

Ilustracja 99. Kartki żywnościowe obowiązujące w PRL w latach 1976–1985

¹⁵⁷⁰ Ibidem.

¹⁵⁷¹ AP Gdańsk, z-2375 nr-4185, Urząd Wojewódzki w Gdańsku Wydział Społeczno-Administracyjny SA.III.6015. Nadzór nad stowarzyszeniami. Polskie Towarzystwo Orientalistyczne Koło w Gdańsku [1964] 1975–87.

¹⁵⁷² S. Piłaszewicz, *Afrykanistyka*, [w:] *75 lat Instytutu Orientalistycznego...*, s. 25.

¹⁵⁷³ M. Popko, *Z dziejów IO UW...*, s. 16.

¹⁵⁷⁴ M.M. Dziekan, *Arabistyka i islamistyka...*, s. 73.

¹⁵⁷⁵ Strona internetowa *Turkologii UW*, za <http://www.turkologia.uw.edu.pl/index.php/pl/historia> [dostęp: 13.06.2020].

¹⁵⁷⁶ S. Piłaszewicz, *Afrykanistyka...*, s. 25.

¹⁵⁷⁷ AUW, 29.322ZW Teka akt osobowych. Piwiński Ryszard BE50, K 26.916, Świadcstwo pracy, 5.10.2005.

W 1977 r. Zakład Bliskiego Wschodu i Afryki rozpadł się i powstały z niego Zakład Języków i Kultur Afryki (ZJiKA)¹⁵⁷⁸ oraz Zakład Bliskiego Wschodu i Maghrebu (później kilkakrotnie zmieniano mu nazwę), kierował nim J. Bielawski¹⁵⁷⁹.

W połowie lat 70. w Zakładzie ruszył wspólny projekt pracowników, kierowany przez J. Bielawskiego i J. Jasińską, zbadania i przeanalizowania stanu arabskiej literatury współczesnej regionu obejmującego Arabski Wschód, czyli Egipt, Sudan, Liban, Palestynę, Jordanię, Syrię, Irak, Arabię Saudyjską, Jemen i Kuwejt. Jego rezultatem stała się praca zbiorowa zatytułowana *Nowa i współczesna literatura arabska 19 i 20 w. Literatura arabskiego Wschodu*, opublikowana w 1978 r.¹⁵⁸⁰

Od 1979 r. pracował na arabistyce warszawskiej Hatif Al-Janabi. 1 marca 1979 r. Kolegium Dziekańskie Wydziału Filologii Obcych UW podjęło decyzję o usunięciu J. Bielawskiego ze stanowiska kierownika Zakładu¹⁵⁸¹. Kierownikiem jednostki został W. Tyloch¹⁵⁸². Już w 1980 r. kierownikiem Zakładu (na okres 1980–1981 i później ponownie, w latach 1993–1994) została K. Skarżyńska-Bocheńska¹⁵⁸³. W 1980 r. anulowano ww. rozporządzenie dziekana, ale J. Bielawski nie powrócił na stanowisko kierownicze, chociaż kontynuował współpracę z Zakładem¹⁵⁸⁴. Przywrócono nazwę Zakład Arabistyki i Islamistyki¹⁵⁸⁵, a 1 października 1980 r. R. Piwiński uzyskał etat adiunkta¹⁵⁸⁶ – prowadził proseminarium, wykład z podstawowych wiadomości o islamie, zajęcia z historii arabistyki i islamistyki oraz seminarium (1974–2005)¹⁵⁸⁷. Od 15 września 1979 do 15 maja 1980 r. bibliotekarka ZAiI, B. Wrona, przebywała na stypendium w Bagdadzie w Iraku¹⁵⁸⁸.

¹⁵⁷⁸ S. Piłaszewicz, *Afrykanistyka...*, s. 26.

¹⁵⁷⁹ M.M. Dziekan, *Arabistyka i islamistyka...*, s. 73.

¹⁵⁸⁰ B. Wrona, *Professor Krystyna Skarżyńska-Bocheńska...*, s. 10.

¹⁵⁸¹ M.M. Dziekan, *Józef Bielawski (1910–1997)...*, s. 184.

¹⁵⁸² M.M. Dziekan, *Arabistyka i islamistyka...*, s. 73–74.

¹⁵⁸³ B. Wrona, *Professor Krystyna Skarżyńska-Bocheńska...*, s. 11.

¹⁵⁸⁴ M.M. Dziekan, *Arabistyka i islamistyka...*, s. 73.

¹⁵⁸⁵ Strona internetowa Katedry Arabistyki i Islamistyki Uniwersytetu Warszawskiego, za: <http://arabistyka.uw.edu.pl/historia/> [dostęp: 17.09.2022].

¹⁵⁸⁶ AUW, 29.322ZW Teka akt osobowych. Piwiński Ryszard BE50, K 26.916, Świadectwo pracy z 5.10.2005.

¹⁵⁸⁷ Z. Landowski, *Kosmografia i eschatologia arabsko-muzułmańska w publikacjach dra Ryszarda Piwińskiego*, [w:] *Szkice z dziejów polskiej orientalistyki*, t. 5..., s. 108–117.

¹⁵⁸⁸ AIPN, IPN BU 763/51648.

W 1981 r. tekst ślubowania rozpoczynającego pracę na uczelni wykładowcy brzmiał:

Ślubowanie nauczyciela akademickiego: docenta, profesora nadzwyczajnego, profesora zwyczajnego w szkole wyższej.

Ślubuję uroczyście, że na powierzonym mi stanowisku będę:

- kontynuować najświetniejsze tradycje nauki i kultury polskiej, wzbogacać jej historyczny dorobek nowymi osiągnięciami, służyć swą wiedzą narodowi, przyczyniać się do rozwoju procesów poznawczych oraz rozwoju społeczno-ekonomicznego i kulturalnego,

- kształcić i wychowywać młodzież studiującą na ideowych i świątłych obywateli Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, zdolnych aktywnie uczestniczyć w rozwoju gospodarki i kultury narodowej oraz w budowie socjalistycznych stosunków społecznych,

- wzbogacać treści, formy i środki nauczania, doskonalić pracę dydaktyczno-wychowawczą swoją własną i młodszych pracowników nauki,

- w całym swoim postępowaniu strzec godności nauczyciela akademickiego i dobrego imienia szkoły socjalistycznej¹⁵⁸⁹.

W 1982 r. w Zakładzie podjął pracę jako lektor Ahmad Nazmi¹⁵⁹⁰. W tym samym roku obronił w nim pracę magisterską (w niej pisownia nazwiska była następująca: Ahmed Nazmy) *Przyczyny kryzysu monetarnego w państwie Mameluków Burdżyjskich (1382–1517)*. Jej promotorem był J. Danecki, który od 1982 r. do roku 2006 – z krótką przerwą – był kierownikiem Zakładu Arabistyki i Islamistyki UW. Ahmed Nazmi awansował w 1982 r. na wykładowcę (od 1997 był adiunktem)¹⁵⁹¹. W 1985 r. Georges Kass został lektorem języka arabskiego w Instytucie Orientalistycznym UW. W tym samym roku podjął studia arabistyczne w Zakładzie Arabistyki i Islamistyki, które ukończył w 1991 r. na podstawie pracy *Obsesja policjanta w twórczości Zakariji Tāmira*.

W połowie lat 80. zespół pracowników Zakładu (K. Skarżyńska-Bocheńska, J. Bielawski, J. Kozłowska oraz E. Machut-Mendecka) podjął pracę nad kontynuacją poprzedniego projektu, adresując go tym razem w region Maghrebu. Rezultat – *Nowa i współczesna literatura arabska 19 i 20 w. Literatura arabskiego Maghrebu* – ukazał

¹⁵⁸⁹ A UW, BSE 25775 zw Teka akt osobowych. Władysław Kubiak K.23.693 47063, Ślubowanie adresowane imiennie, mps, własnoręcznie podpisany, niedatowany.

¹⁵⁹⁰ Strona internetowa Zakładu Islamu Europejskiego UW, za: <http://www.islam-eur.orient.uw.edu.pl/> [dostęp: 21.03.2020].

¹⁵⁹¹ Ibidem.

się drukiem w Warszawie w 1989 r.¹⁵⁹² Latem 1985 r. z Warszawy wyruszyła przez Włochy, Francję i Hiszpanię wyprawa do Maroka, którą zorganizował Uniwersytet Warszawski i Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Arabskiej, wzięła w niej udział z arabistyki m.in. B. Wrona, która właśnie w tym roku awansowała na starszego bibliotekarza¹⁵⁹³. Rok później skierowano ją na tygodniowy staż zawodowy do Sofii, Bułgaria (10–17.04.1986)¹⁵⁹⁴.

W 1990 r. (1.10.1990) R. Piwiński objął etat starszego wykładowcy i przepracował na nim do 2005 r.¹⁵⁹⁵ W latach 1991–1992 P.B. Lewicka pracowała jako lektor języka arabskiego w Instytucie Orientalistycznym UW, a od 1992 do 1994 r. w Departamencie Azji i Afryki w MSZ. Jest absolwentką arabistyki UW, którą studiowała w latach 1983–1989.

Od 1993 do 1994 r. kierownikiem Zakładu Arabistyki i Islamistyki UW była ponownie K. Skarżyńska-Bocheńska¹⁵⁹⁶. Chronologiczny wykaz kierowników arabistyki UW znajduje się poniżej.

Tabela 29. Kierownicy arabistyki UW 1950(?)–2006.

Kierownicy arabistyki UW (1950–2006) ¹⁵⁹⁷	
1950(?) ¹⁵⁹⁸ –1964	Ananiasz Zajączkowski?/ Józef Bielawski?
1964–1979	Józef Bielawski
1979–1980	Witold Tyłoch
1980–1981	Krzysztyna Skarżyńska-Bocheńska
1981–1992	Janusz Danecki
1993–1994	Krzysztyna Skarżyńska-Bocheńska
1995–2006	Janusz Danecki

Źródło: Zestawienie przygotowane przez autora na podstawie dokumentów kadrowych pracowników arabistyki IO UW¹⁵⁹⁹.

¹⁵⁹² B. Wrona, *Professor Krzysztyna Skarżyńska-Bocheńska...*, s. 10–11.

¹⁵⁹³ AIPN, IPN BU 763/51648.

¹⁵⁹⁴ Ibidem.

¹⁵⁹⁵ AUW, 29.322ZW TeKa akt osobowych. Piwiński Ryszard BE50, K 26.916, Świadectwo pracy, 5.10.2005.

¹⁵⁹⁶ B. Wrona, *Professor Krzysztyna Skarżyńska-Bocheńska...*, s. 11.

¹⁵⁹⁷ Bez względu na jej nazwy organizacyjne.

¹⁵⁹⁸ Do końca nie jest jasne, od kiedy można formalnie uznać arabistykę za wyodrębnioną strukturę w IO UW.

¹⁵⁹⁹ AUW, 32.306 zw TeKa akt osobowych Skarżyńska-Bocheńska Krzysztyna BE50 K29.11.

Powyższa lista ukazuje wysoką stabilność kadry kierowniczej arabistyki UW – trzy osoby kierowały tą placówką dziesięcioleciami (chronologicznie: A. Zajączkowski, J. Bielawski i J. Danecki).

W latach 1961?–1991 na arabistyce warszawskiej obroniono ponad 240 prac magisterskich, ich promotorami byli: J. Bielawski (ok. 137), K. Skarżyńska-Bocheńska (ok. 34), J. Danecki (ok. 33), E. Machut-Mendecka (ok. 13), D. Madeyska (ok. 9), R. Piwiński (ok. 9), J. Kozłowska (ok. 6), E. Szymański (1), L. Dąbrowski (1) i Eugeniusz Rzewuski (1). Prace doktorskie obronili kolejno: K. Skarżyńska-Bocheńska – 1970, J. Jasińska – 1974, J. Danecki – 1975, D. Madeyska – 1978, E. Machut-Mendecka – 1979 i R. Piwiński w 1980 r. Habilitacje w badanym okresie obroniono dwie: K. Skarżyńskiej-Bocheńskiej w 1980 r. i J. Daneckiego w 1982 r.¹⁶⁰⁰ Dla porównania: na orientalistyce warszawskiej do 1964 r. wg przedwojennych przepisów obronił doktorat tylko jeden arabista – J. Bielawski, a według nowych przepisów z 1958 r. do końca 1963 r. nie obronił się żaden turkolog ani arabista. W tym samym okresie w całym Instytucie Orientalistycznym UW habilitację (według nowych przepisów) uzyskał tylko S. Kałużyński (mongolista)¹⁶⁰¹.

Aby uzmysłowić Czytelnikom poziom wynagrodzenia ówczesnych pracowników uczelnianych, autor niniejszego tekstu opracował tabelę ilustrującą zmiany wysokości wynagrodzenia w czasie (wybiórczo) od 1955 do 1991 r. w rozbiciu na stanowiska na UW.

Tabela 30. Zestawienie wysokości przykładowego, wybranego uposażenia pracowników akademickich UW (1955–1991).

Wynagrodzenie (orientacyjne) zasadnicze miesięcznie na UW								
	Profesor	Docent	Adiunkt	Wykład.	St. asyst.	Asyst.	Z-ca asyst.	Asyst. staż.
1991, marzec	1 830 000 ¹⁶⁰²							
1989, październik		385 000						
1989, lipiec		225 000						
1989, styczeń		94 700						
1988, październik		65 800						

¹⁶⁰⁰ B. Wrona, *Józef Bielawski. In memoriam...*, s. 154.

¹⁶⁰¹ *Orientalistyka polska w okresie XXlecia...*, s. 201.

¹⁶⁰² AUW, 32.306 zw Teka akt osobowych Skarżyńska-Bocheńska Krystyna BE50 K29.11, Pismo Biura Spraw Pracowniczych UW, 9.03.1991.

Wynagrodzenie (orientacyjne) zasadnicze miesięcznie na UW								
	Profesor	Docent	Adiunkt	Wykład.	St. asyst.	Asyst.	Z-ca asyst.	Asyst. staż.
1986, październik		26 000						
1985, październik		23 000						
1985, październik		18 600						
1984, październik		18 000						
1983, październik		15 500						
1983, marzec		13 600						
1982, wrzesień			12 000					
1980, październik			6 650					
1980, lipiec			6 200					
1976, październik			4 750 ¹⁶⁰³		3 500 ¹⁶⁰⁴	3 100 ¹⁶⁰⁵		
1975, wrzesień			4 550 ¹⁶⁰⁶					2 500 ¹⁶⁰⁷
1974, wrzesień			4 350 ¹⁶⁰⁸					2 300 ¹⁶⁰⁹
1973, wrzesień			4 000 ¹⁶¹⁰					
1969, październik				2 100 ¹⁶¹¹				
1961, październik						1 500 ¹⁶¹²		
1960, październik						1 350 ¹⁶¹³		
1959, październik						1 350 ¹⁶¹⁴		
1955							640 ¹⁶¹⁵	

Źródło: Zestawienie przygotowane przez autora na podstawie dokumentów kadrowych pracowników arabistyki IO UW¹⁶¹⁶.

¹⁶⁰³ Ibidem.

¹⁶⁰⁴ AUW, 29.322ZW Teka akt osobowych. Piwiński Ryszard BE50, K 26.916.

¹⁶⁰⁵ Ibidem.

¹⁶⁰⁶ AUW, 32.306 Teka akt osobowych. Skarżyńska-Bocheńska Krystyna zw BE50 K29.11, Pismo Biura Spraw Pracowniczych UW, 9.03.1991.

¹⁶⁰⁷ AUW, 29.322ZW Teka akt osobowych. Piwiński Ryszard BE50, K 26.916.

¹⁶⁰⁸ AUW, 32.306 Teka akt osobowych. Skarżyńska-Bocheńska Krystyna zw BE50 K29.11, Pismo Biura Spraw Pracowniczych UW, 9.03.1991.

¹⁶⁰⁹ AUW, 29.322ZW Teka akt osobowych. Piwiński Ryszard BE50, K 26.916.

¹⁶¹⁰ AUW, 32.306 Teka akt osobowych. Skarżyńska-Bocheńska Krystyna zw BE50 K29.11, Pismo Biura Spraw Pracowniczych UW, 9.03.1991.

¹⁶¹¹ Ibidem, Umowa o pracę z SKB, 8.08.1969.

¹⁶¹² Ibidem, Pismo Rektora, znak K.24a-371/61, 30.06.1961.

¹⁶¹³ Ibidem, Pismo Rektora, znak 24g-253/60, 24.06.1960.

¹⁶¹⁴ Ibidem, Pismo Rektora, znak BRAK, 18.10.1959.

¹⁶¹⁵ Ibidem, Podpis: studentka IV roku (ibidem, 13.09.1955).

¹⁶¹⁶ Ibidem.

Powyższy wykaz ukazuje nie tylko stronę pozytywną (wzrost wynagrodzeń), lecz również dokumentuje destrukcyjne zmiany w wysokości realnego wynagrodzenia spowodowane przez postępującą, galopującą inflację w latach 80.

Doktorantom przysługiwał – jeśli byli st. asystentami – w 1975 r. zasiłek na zagospodarowanie się w wysokości 4600 zł (czyli dwukrotność pensji miesięcznej)¹⁶¹⁷.

W r.a. 1976/77 asystenci byli kierowani na zajęcia Studium Doskonalenia Ideowo-Pedagogicznego Młodej Kadry UW, które powinni byli zaliczyć na zakończenie oceną (pozytywną lub nie)¹⁶¹⁸.

3.3.4. Arabistyczne kadry UW: biogramy

Zatrudnieni etatowo na uniwersyteckiej „arabistycie” UW w okresie badanym (w porządku chronologicznym):

Zajączkowski Ananiasz, ur. w 1903 r. w Trokach, był Karaimem¹⁶¹⁹. Lata I wojny światowej spędził z rodziną na Krymie. W 1921 r. w Symferopolu ukończył Państwowe Gimnazjum im. Aleksandra I. Naukę w gimnazjum podjął już w Wilnie¹⁶²⁰. Tam w 1925 r. w Gimnazjum im. Króla Zygmunta Augusta zdał maturę¹⁶²¹ – Ananiasz dorabiał korepetycjami i maturę uzyskał jako ekstern¹⁶²². Wówczas był członkiem Wileńskiego Stowarzyszenia Karaimów i wchodził w skład redakcji „Myśli Karaimskiej”¹⁶²³. Kontakty z – badającym język, historię i kulturę Karaimów – prof. T. Kowalskim zadecydowały o przyszłych studiach A. Zajączkowskiego – krakowskiej orientalistyce¹⁶²⁴ w zakresie filologii Wschodu muzułmańskiego¹⁶²⁵. W latach 1925–1929 studiował orientalistykę, specjalizując się turkologicznie na Wydziale Filozoficznym UJ¹⁶²⁶. W 1927 r. – kiedy

¹⁶¹⁷ AUW, 29.322ZW Teka akt osobowych. Piwiński Ryszard BE50, K 26.916.

¹⁶¹⁸ Ibidem, Zaświadczenie, 29.06.1977.

¹⁶¹⁹ APAN III-215, j. 76, 95, Materiały Ananiasza Zajączkowskiego (1903–1970), K. Słojkowska, *Materiały Ananiasza Zajączkowskiego (1903–1970)*, syg. III-215, s. 1.

¹⁶²⁰ M.E. Zajączkowska-Łopatto, *Ananiasz Zajączkowski...*, s. 137.

¹⁶²¹ APAN III-215, j. 76, 95, Materiały Ananiasza Zajączkowskiego (1903–1970), K. Słojkowska, *Materiały Ananiasza Zajączkowskiego (1903–1970)*, syg. III-215, s. 1.

¹⁶²² A. Sulimowicz, op. cit., s. 122.

¹⁶²³ M.E. Zajączkowska-Łopatto, *Ananiasz Zajączkowski...*, s. 137.

¹⁶²⁴ Ibidem, s. 137.

¹⁶²⁵ A. Sulimowicz, op. cit., s. 122.

¹⁶²⁶ APAN III-215, j. 76, 95, Materiały Ananiasza Zajączkowskiego (1903–1970), K. Słojkowska, *Materiały Ananiasza Zajączkowskiego (1903–1970)*, syg. III-215, s. 1.

był jeszcze studentem IV kursu – poślubił w Kenesie w Wilnie N. Jutkiewicz¹⁶²⁷. Zaraz po studiach związał się ze środowiskiem krakowskim – został zatrudniony jako asystent T. Kowalskiego w Katedrze Filologii Orientalnej UJ (1928–1931)¹⁶²⁸. Od 1928 r. był członkiem komitetu redakcyjnego, a w latach 1934–1939 redaktorem naczelnym „Myśli Karańskiej”¹⁶²⁹.

W 1929 r. uzyskał stopień doktora¹⁶³⁰ na podstawie rozprawy *Sufiksy imienne i czasownikowe w języku zachodniokarańskim. Przyczynek do morfologii języków tureckich*¹⁶³¹ (promotorem był T. Kowalski)¹⁶³² i chociaż nadal pozostawał asystentem na UJ, to już w 1929 r. wraz z żoną zamieszkał w Warszawie¹⁶³³. Niemal natychmiast wyjechał na roczne stypendium – studia uzupełniające do Berlina (1929–1930)¹⁶³⁴. Od 1930 r. był członkiem Polskiego Towarzystwa Orientalistycznego¹⁶³⁵. W latach 1930–1931 przebywał na stypendium w Stambule¹⁶³⁶, a w 1931 r. – w Paryżu¹⁶³⁷. Po powrocie z Francji pozostał asystentem na UJ do jesieni 1932 r., kiedy objął stanowisko starszego asystenta i lektora języka tureckiego w Instytucie Orientalistycznym UW. Równocześnie pełnił obowiązki kuratora Fundacji im. Wańkowiczowej („Biblioteka Islamistyczna”). Od tegoż 1932 r. (do 1939) był redaktorem „Myśli Karańskiej”. Wiosną 1933 r. habilitował się (*Studia nad językiem staroosmańskim. Wybrane ustępy z anatolijskotureckiego przekładu Kalili i Dimny*) i uzyskał docenturę na Wydziale Humanistycznym UW – *veniam legendi* w zakresie filologii tureckiej oraz arabskiej i perskiej (irańskiej). Jesienią tego samego roku został kierownikiem (najpierw jako z-ca profesora, potem profesor nadzwyczajny) nowopowstałej Katedry

¹⁶²⁷ T. Majda, *Ananiasz Zajączkowski 1903–1970*, [w:] *Portrety uczonych. Profesorowie Uniwersytetu Warszawskiego po 1945*, cz. 3: S–Ż, red. W. Baraniewski, W. Tygielski, A.K. Wróblewski, WUW, Warszawa 2016, s. 538.

¹⁶²⁸ A. Sulimowicz, op. cit., s. 122.

¹⁶²⁹ Ibidem, s. 127.

¹⁶³⁰ Ibidem, s. 122.

¹⁶³¹ M. Németh, *Ananiasz Zajączkowski's doctoral thesis: the original manuscript of „Sufiksy imienne i czasownikowe w języku zachodniokarańskim”*, FO 2013, vol. 50, s. 115–157.

¹⁶³² APAN III-215, j. 76, 95, *Materiały Ananiasza Zajączkowskiego (1903–1970)*, K. Słojkowska, *Materiały Ananiasza Zajączkowskiego (1903–1970)*, syg. III-215, s. 1.

¹⁶³³ T. Majda, *Ananiasz Zajączkowski 1903–1970...*, s. 538.

¹⁶³⁴ A. Sulimowicz, op. cit., s. 122.

¹⁶³⁵ Ibidem, s. 126.

¹⁶³⁶ Ibidem, s. 122.

¹⁶³⁷ M.E. Zajączkowska-Łopatto, *Ananiasz Zajączkowski...*, s. 137.

Turkologii UW¹⁶³⁸. Pozostawał nim od 1933 aż do swojej śmierci w 1970 r.¹⁶³⁹ Równocześnie kierował Działem [?] Bliskiego Wschodu w Szkole Wschodoznawczej¹⁶⁴⁰ przy Instytucie Wschodnim w Warszawie. Był sympatykiem ruchu prometejskiego, związany był m.in. z Klubem „Prometeusz”, jak zresztą wielu wykładowców i studentów Instytutu Wschodniego w Warszawie. W 1935 r. uzyskał tytuł profesora nadzwyczajnego¹⁶⁴¹. W 1936 r. został członkiem Towarzystwa Naukowego Warszawskiego¹⁶⁴², a jesienią, w r.a. 1936/37, został wybrany na dyrektora IO UW¹⁶⁴³. Kiedy w 1938 r. zlikwidowano Szkołę Wschodoznawczą, pokierował¹⁶⁴⁴ Działem Bliskiego Wschodu w Wyższej Szkole Języków Wschodnich powstałej przy Instytucie Orientalistycznym UW¹⁶⁴⁵. Podczas okupacji, w latach 1941–1944, pracował w Wydziale Statystycznym Zarządu Miasta Warszawy.

Po upadku Powstania Warszawskiego osiadł tymczasowo w Krakowie, gdzie w 1945 r. przez jeden trymestr (wiosenny) wykładał gościnnie przedmioty turkologiczne w SFO na UJ. Już jesienią wrócił do Warszawy, wziął udział w odbudowie Instytutu Orientalistycznego jako instytucji¹⁶⁴⁶, niedługo potem został jego Dyrektorem (pełnił tę funkcję w latach 1945–1950)¹⁶⁴⁷. Cały Instytut gnieździł się wówczas w jednym pokoju, kadra liczyła wtedy już kilka osób¹⁶⁴⁸. W następnym roku rozpoczął pracę we Wrocławiu, na Uniwersytecie Wrocławskim (w Instytucie Orientalistycznym przy Wydziale Humanistycznym¹⁶⁴⁹, prowadził zajęcia z filologii Bliskiego Wschodu), dojeżdżał tam na wykłady aż do 1950 r.¹⁶⁵⁰ Przez prawie pięć lat kierował

¹⁶³⁸ APAN III-215, j. 76, 95, Materiały Ananiasza Zajączkowskiego (1903–1970), K. Słojkowska, *Materiały Ananiasza Zajączkowskiego (1903–1970)*, syg. III-215, s. 1.

¹⁶³⁹ S. Kałużynski, *Działalność organizacyjna prof. A. Zajączkowskiego*, PO 1971, nr 3, s. 277.

¹⁶⁴⁰ Autorowi nie udało się dotrzeć do bezpośredniego źródła.

¹⁶⁴¹ A. Sulimowicz, op. cit., s. 123.

¹⁶⁴² *Towarzystwo Naukowe Warszawskie. Sto lat działalności*, red. E. Wolnicz-Pawłowska, W. Zych, TNW, Warszawa 2009.

¹⁶⁴³ APAN III-215, j. 76, 95, Materiały Ananiasza Zajączkowskiego (1903–1970), K. Słojkowska, *Materiały Ananiasza Zajączkowskiego (1903–1970)*, syg. III-215, s. 1.

¹⁶⁴⁴ Ibidem.

¹⁶⁴⁵ E. Tryjarski, *Bolesna strata turkologii polskiej*, PO 1970, nr 3, s. 283.

¹⁶⁴⁶ APAN III-215, j. 76, 95, Materiały Ananiasza Zajączkowskiego (1903–1970), K. Słojkowska, *Materiały Ananiasza Zajączkowskiego (1903–1970)*, syg. III-215, s. 1.

¹⁶⁴⁷ Ibidem, s. 2.

¹⁶⁴⁸ S. Kałużynski, *Działalność organizacyjna prof. A. Zajączkowskiego...*, s. 277.

¹⁶⁴⁹ T. Majda, *Ananiasz Zajączkowski 1903–1970...*, s. 538.

¹⁶⁵⁰ APAN III-215, j. 76, 95, Materiały Ananiasza Zajączkowskiego (1903–1970), K. Słojkowska, *Materiały Ananiasza Zajączkowskiego (1903–1970)*, syg. III-215, s. 2.

tą placówką i prowadził wykłady i ćwiczenia¹⁶⁵¹. Zdołał wykształcić tam paru uczniów, którzy zostali później naukowcami orientalistami (m.in. Edwarda Tryjarskiego, który w 1946¹⁶⁵² studiował tam turkologię, czy Stanisława Kałużyńskiego, późniejszego prorektora UW¹⁶⁵³). Uczestniczył też w założeniu i uruchomieniu w 1946 r. Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego. Właśnie we Wrocławiu ukazały się drukiem dwa powojenne numery „Myśli Karaimskiej” (był jej redaktorem naczelnym w latach 1946–1948), a także książki orientalistyczne wydane w serii A „Prac Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego”.

W listopadzie 1946 r. został mianowany profesorem zwyczajnym¹⁶⁵⁴. W następnym roku (1947) na pierwszym po wojnie (i 8 w ogóle) Zjeździe PTO¹⁶⁵⁵ w Krakowie został wybrany wiceprezesem¹⁶⁵⁶. W tym samym roku reaktywował swoje członkostwo zwyczajne w odrodzonym Towarzystwie Naukowym Warszawskim, gdzie w latach 1947–1952 był przewodniczącym Komisji Orientalistycznej¹⁶⁵⁷. W latach 1948–1950 prowadził zajęcia i szefował działowi bliskowschodniemu w trzyletnim Studium Języków i Zagadnień Wschodnich przy Instytucie Spraw Międzynarodowych¹⁶⁵⁸, które istniało tylko w tym okresie¹⁶⁵⁹; kiedy w 1950 r. zostało rozwiązane, niektórzy jego słuchacze przenieśli się na studia do Instytutu Orientalistycznego UW¹⁶⁶⁰. W 1948 r. został członkiem Polskiej Akademii Umiejętności. W tym roku sam przekształcił „Myśl Karaimską” w „Przegląd Orientalistyczny” (nr 1 wyszedł w 1949)¹⁶⁶¹, który redagował do 1952 r. włącznie¹⁶⁶² (do 1953 ukazały się 4 numery)¹⁶⁶³. W 1949 r. PO przekształcono

¹⁶⁵¹ M. Abkowicz, *Wrocławskie epizody karaimskie*, [w:] *Wybitni wrocławianie. Osobowości w historii miasta*, red. I. Lipman, J. Nowosielska-Sobel, G. Strauchold, Wrocław 2013, s. 157–167.

¹⁶⁵² S. Kałużyński, *Działalność organizacyjna prof. A. Zajączkowskiego...*, s. 277.

¹⁶⁵³ M.E. Zajączkowska-Łopatto, *Ananiasz Zajączkowski...*, s. 137.

¹⁶⁵⁴ APAN III-215, j. 76, 95, *Materiały Ananiasza Zajączkowskiego (1903–1970)*, K. Słojkowska, *Materiały Ananiasza Zajączkowskiego (1903–1970)*, syg. III-215, s. 1.

¹⁶⁵⁵ PTO, *Zjazdy PTO*, za: <http://pto.orient.uw.edu.pl/2015/05/20/zjazdy-orientalistow-polskich/> [dostęp: 17.09.2022].

¹⁶⁵⁶ S. Kałużyński, *Działalność organizacyjna prof. A. Zajączkowskiego...*, s. 277.

¹⁶⁵⁷ APAN III-215, j. 76, 95, *Materiały Ananiasza Zajączkowskiego (1903–1970)*, K. Słojkowska, *Materiały Ananiasza Zajączkowskiego (1903–1970)*, syg. III-215, s. 2.

¹⁶⁵⁸ A.B. Mrozowska, *Wspomnienia o Profesorze Ananiaszu Zajączkowskim*, [w:] *Kipciaku tiurku Orientas Lietuvoje. Istorija ir tyrimu perspektyva*, red. T. Bairašauskaite, H. Kobeckaitė, Wilno 1994, s. 88–95.

¹⁶⁵⁹ S. Kałużyński, *Działalność organizacyjna prof. A. Zajączkowskiego...*, s. 277.

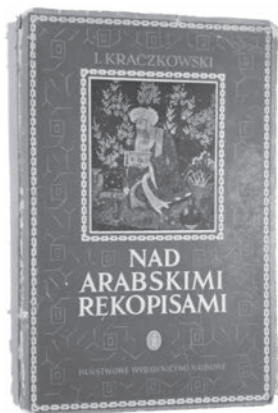
¹⁶⁶⁰ M.E. Zajączkowska-Łopatto, *Ananiasz Zajączkowski...*, s. 137.

¹⁶⁶¹ *Ibidem*, s. 137.

¹⁶⁶² A. Sulimowicz, *op. cit.*, s. 127.

¹⁶⁶³ S. Kałużyński, *Działalność organizacyjna prof. A. Zajączkowskiego...*, s. 278.

w kwartalnik, który został organem PTO, a profesor ustąpił ze stanowiska redaktora naczelnego, ale numery, które przygotował, jeszcze się ukazywały. Od 1953 r.¹⁶⁶⁴ (do 1958) stał na czele Rady Redakcyjnej PO¹⁶⁶⁵. Na II Zjeździe PTO w 1949 r., który odbył się we Wrocławiu, został prezesem towarzystwa i pozostał nim do 1958 r.¹⁶⁶⁶ Od 1950 r. współredagował „Rocznik Orientalistyczny”, który w 1953 r. został organem Komitetu Orientalistycznego PAN (później Zakładu Orientalistyki PAN), i do swojej śmierci w 1970 r. pozostawał jego redaktorem naczelnym (razem wydał 16 tomów)¹⁶⁶⁷. Współredagował też „Prace Orientalistyczne” PAN, a kiedy w 1952 r. wznowiono (przerwa od 1938) serię Rozprawy Komisji Orientalistycznej Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, opublikował tam, w tym samym roku, swoją pracę *Charakterystyka Turków w świetle piśmiennictwa arabskiego w średniowieczu (VIII–XI w.)*¹⁶⁶⁸. W 1952 r. wyszedł drukiem jego przekład książki Ignacego Kraczkowskiego *Nad arabskimi rękopisami*¹⁶⁶⁹.

Ilustracja 100

Rok po powstaniu PAN, w 1952 r. powstał Komitet Orientalistyczny¹⁶⁷⁰ tej akademii, na czele prezydium którego A. Zajączkowski stał aż do 1965 r. (z przerwą w latach

¹⁶⁶⁴ A. Sulimowicz, op. cit., s. 127.

¹⁶⁶⁵ S. Kałużynski, *Działalność organizacyjna prof. A. Zajączkowskiego...*, s. 279.

¹⁶⁶⁶ Ibidem, s. 277.

¹⁶⁶⁷ Ibidem, s. 279.

¹⁶⁶⁸ A. Zajączkowski, *Charakterystyka Turków w świetle piśmiennictwa arabskiego w średniowieczu (VIII–XI w.)*, KO TNW, Warszawa 1952.

¹⁶⁶⁹ I.J. Kraczkowski, *Nad arabskimi rękopisami...*

¹⁶⁷⁰ T. Majda, *Ananiasz Zajączkowski 1903–1970...*, s. 539.

1959–1962)¹⁶⁷¹, do jego rozwiązania¹⁶⁷². Od 1953 r. kierował też nowopowstałym Zakładem Orientalistyki PAN¹⁶⁷³ aż do jego rozwiązania w 1969 r.¹⁶⁷⁴ Był członkiem-korespondentem PAN od 1952 r., a w 1961 r. został jej członkiem rzeczywistym¹⁶⁷⁵.

Od 1955 r. (od zgonu M. Lewickiego) sprawował przez osiem lat (1955–1963) funkcję kuratora Katedry Filologii Ludów Azji Środkowej¹⁶⁷⁶. W okresie od 1957 do 1961 r. pełnił drugą swoją kadencję w funkcji Dyrektora Instytutu Orientalistycznego UW¹⁶⁷⁷. W latach 1960–1961 Komitet Orientalistyczny PAN przekształcony został w Sekcję Orientalistyczną Komitetu Nauk Filologicznych, ale nadal kierował nim profesor, i po przywróceniu autonomii jednostki w 1962 r. (zmieniono jej nazwę na Komitet Nauk Orientalistycznych PAN) został jego przewodniczącym do 1965 r., kiedy to zawieszono jego działalność. Do końca życia A. Zajączkowski prowadził intensywną działalność naukową i dydaktyczną (swoje ostatnie ćwierć wieku poświęcił problematyce kipczackiej)¹⁶⁷⁸, brał udział w konferencjach naukowych w kraju i za granicą, dużo publikował. Jeszcze w styczniu 1970 r. był recenzentem doktoratu na Wydziale Filologii Obcych UW w Warszawie K. Skarżyńskiej-Bocheńskiej (byłej jego asystentki w Katedrze Turkologii UW) *Poglądy al-Ġahiza na retorykę i stylistykę*, którego promotorem był J. Bielawski (również jego były asystent)¹⁶⁷⁹. Zmarł nagle 6 kwietnia 1970 r. w Rzymie. Później, po sprowadzeniu zwłok do kraju, został pochowany na Cmentarzu Karaimskim w Warszawie¹⁶⁸⁰. Na cmentarzu żegnał go w imieniu własnym i Polskiej Akademii Nauk prof. Stanisław Lorentz¹⁶⁸¹. Chociaż E. Tryjarski uważał A. Zajączkowskiego tylko za turkologa i iranistę¹⁶⁸², to zdaniem innych ówczesnych badaczy (i swoim własnym) uprawiał on trzy filologie bliskowschodnie:

¹⁶⁷¹ APAN III-215, j. 76, 95, Materiały Ananiasza Zajączkowskiego (1903–1970), K. Słojkowska, *Materiały Ananiasza Zajączkowskiego (1903–1970)*, syg. III-215, s. 2.

¹⁶⁷² S. Kałużyński, *Działalność organizacyjna prof. A. Zajączkowskiego...*, s. 278.

¹⁶⁷³ A. Sulimowicz, op. cit., s. 126.

¹⁶⁷⁴ S. Kałużyński, *Działalność organizacyjna prof. A. Zajączkowskiego...*, s. 278.

¹⁶⁷⁵ APAN III-215, j. 76, 95, Materiały Ananiasza Zajączkowskiego (1903–1970), K. Słojkowska, *Materiały Ananiasza Zajączkowskiego (1903–1970)*, syg. III-215, s. 2.

¹⁶⁷⁶ S. Kałużyński, *Działalność organizacyjna prof. A. Zajączkowskiego...*, s. 277.

¹⁶⁷⁷ Ibidem, s. 277.

¹⁶⁷⁸ E. Tryjarski, *Bolesna strata...*, s. 284.

¹⁶⁷⁹ PO 1970, nr 2, s. 173.

¹⁶⁸⁰ APAN III-215, j. 76, 95, Materiały Ananiasza Zajączkowskiego (1903–1970), K. Słojkowska, *Materiały Ananiasza Zajączkowskiego (1903–1970)*, syg. III-215, s. 2.

¹⁶⁸¹ M.E. Zajączkowska-Łopatto, *Ananiasz Zajączkowski...*, s. 144.

¹⁶⁸² E. Tryjarski, *Bolesna strata...*, s. 281.

Był wychowankiem dawnej filologicznej szkoły orientalistycznej, jednym z ostatnich jej przedstawicieli w polskiej orientalistyce. Przy każdej okazji podkreślał, że uzyskał przy habilitacji *veniam legendi* z trzech gałęzi filologii wschodu muzułmańskiego: tureckiej, perskiej i arabskiej¹⁶⁸³.

Był przecież jednym z tych, dziś już nielicznych, specjalistów w zakresie Bliskiego Wschodu, którzy obejmują trzy odrębne, choć licznymi więzami historyczno-kulturowymi splecione filologie: arabską, perską i turecką¹⁶⁸⁴.

Podobnie postrzegała jego zainteresowania badawcze najbliższa rodzina: „obejmowały nie tylko turkologię, ale również arabistykę i iranistykę – był więc, podobnie jak jego mistrz, prof. Kowalski, orientalistą w pełnym tego słowa znaczeniu”¹⁶⁸⁵. Arabistyką zajmował się także ze względów organizacyjnych:

Katedra Turkologii {UW} obejmowała tradycyjnie trzy kierunki specjalistyczne w zakresie filologii Bliskiego Wschodu turkologię, arabistykę i iranistykę, doprowadził prof. Ananiasz Zajączkowski do wzmocnienia się kierunku arabistycznego, co przyniosło następnie owoce w postaci powstania najpierw Zakładu, a później Katedry Arabistyki¹⁶⁸⁶.

Jego bezpośrednie zasługi dla powstania i uruchomienia oddzielnej arabistyki na UW są nieocenione. Poza tym był autorem tekstów arabistycznych (m.in. *Słownika arabsko-kipczackiego*) i – zdaniem J. Bielawskiego – „również Jego prace arabistyczne zasługują na uznanie”¹⁶⁸⁷. Charakteryzując źródło i zakres zainteresowań arabistycznych A. Zajączkowskiego, J. Bielawski napisał:

Zajmując się jako turkolog zabytkami kipczackimi z okresu Mameluków, prof. Zajączkowski zahaczał z konieczności o język arabski. [...] Warto tu wspomnieć obszerny artykuł *Charakterystyka Turków w świetle piśmiennictwa arabskiego*

¹⁶⁸³ J. Bielawski, *Prace iranistyczne i arabistyczne prof. Ananiasza Zajączkowskiego*, PO 1971, nr 3, s. 279.

¹⁶⁸⁴ E. Tryjarski, *Bolesna strata...*, s. 282.

¹⁶⁸⁵ M.E. Zajączkowska-Łopatto, *Ananiasz Zajączkowski...*, s. 137.

¹⁶⁸⁶ S. Kałużniński, *Działalność organizacyjna prof. A. Zajączkowskiego...*, s. 277.

¹⁶⁸⁷ J. Bielawski, *Prace iranistyczne i arabistyczne...*, s. 279.

w średniowieczu (VIII–XI w.), oparty głównie na rozprawie poligrafa arabskiego al-Ġāhiza (IX w.). [...] Prof. Zajączkowski pozostawił jeszcze wiele innych, mniejszych prac z dziedziny filologii arabskiej, związanych czy to z językiem arabskim, czy to piśmiennictwem arabskim i islamem¹⁶⁸⁸.

Z kolei T. Majda stwierdza: „Wśród prac, które można zaliczyć do arabistycznych, są opracowania i wydania słowników i traktatów arabsko-mamelucko-kipcackich oraz obszerny artykuł *Charakterystyka Turków w świetle piśmiennictwa arabskiego w średniowieczu (VIII–XI wiek)* (Rozprawy Komisji Orientalistycznej 1951, t. 4)”¹⁶⁸⁹. Najważniejsze z tych publikacji bez wątpienia były prace leksykograficzne, związane z językami tureckimi i językiem arabskim¹⁶⁹⁰.

W ciągu wielu lat działalności dydaktycznej wychował liczną grupę naukowców, przyszłych luminarzy polskiej orientalistyki. Wśród wychowanków profesora byli: J. Bielawski, Aleksander Dubiński, S. Kałużyński, T. Majda, Maria i Bogdan Składankowie, E. Tryjarski¹⁶⁹¹. Lista doktorantów A. Zajączkowskiego od 1946 r. zawiera następujące nazwiska¹⁶⁹² (do 1960):

1. Reychman Jan Antoni Waclaw, egz. 24 listopada 1949 r., promocja 7 grudnia 1949 r., *Znajomość i nauczanie języków orientalnych w Polsce w XVIII w.*
2. Bielawski Józef, egz. 10 kwietnia 1951 r., promocja 8 czerwca 1951 r., *Turcy w świetle średniowiecznych zabytków literackich arabskich /Al-Ġahiz i Ibn Hasūl/.*
3. Płaskowicka-Rymkiewicz Stanisława, egz. 18 maja 1951 r., promocja 11 lipca 1951 r., *Poezje Qadi Burhaneddina Siwasiego na tle epoki i jego działalności.*
4. Rypka Jan – *doctor honoris causa*, promocja 14 maja 1958 r.
5. Szymański Edward – egz. 1 marca 1960 r., *Kwestia niepodległości Tunezji po II wojnie światowej.*
6. Cohen Marcel – *doctor honoris causa*, promocja 10 czerwca 1960 r.

¹⁶⁸⁸ Ibidem, s. 281.

¹⁶⁸⁹ T. Majda, *Ananiasz Zajączkowski 1903–1970...*, s. 545.

¹⁶⁹⁰ J. Bielawski, *Prace iranijskie i arabistyczne...*

¹⁶⁹¹ M.E. Zajączkowska-Łopatto, *Ananiasz Zajączkowski...*, s. 137.

¹⁶⁹² APAN III-215 Zajączkowski teczka 37, Materiały A. Zajączkowskiego, IO UW 1957–70, Lista doktorantów prof. A. Zajączkowskiego od 1946, 5.03.1960.

Poza tym prowadził doktoraty (nie wszystkie zostały ukończone)¹⁶⁹³:

1. Hillebranta Erwina – iranistyka,
2. Natorf Haliny – arabistyka (nieukończony),
3. Majewskiej Barbary – iranistyka (listopad 1961),
4. Tryjarskiego Edwarda – turkologia (kwiecień 1961),
5. Dubińskiego Aleksandra – turkologia,
6. Żoły-Składankowej Marii – iranistyka,
7. Gutkowskiego Jerzego – arabistyka (nieukończony).

Posiadał nietuzinkowe, cenione zdolności organizacyjne. Był także czynnym członkiem wielu akademii naukowych, towarzystw naukowych, krajowych i zagranicznych (pomijając wyspecjalizowane turkologiczne), np. Polskiej Akademii Umiejętności, Towarzystwa Naukowego Warszawskiego (i jego Komisji Orientalistycznej)¹⁶⁹⁴, Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego¹⁶⁹⁵. Po wojnie nie był członkiem żadnej partii¹⁶⁹⁶. Jego działalność orientalistyczna była znana w świecie, m.in. otrzymał doktoraty *honoris causa* uniwersytetów w Berlinie, Tbilisi i Manchesterze¹⁶⁹⁷. Brał udział w wielu rozrzuconych po Europie i Azji konferencjach i sympozjach naukowych, np. w IV Międzynarodowym Kongresie Orientalistów¹⁶⁹⁸. Nagrodzony został wieloma odznaczeniami państwowymi¹⁶⁹⁹, resortowymi¹⁷⁰⁰ i uczelnianymi, m.in. Komandorią Orderu Odrodzenia Polski, którą otrzymał w 1969 r. z okazji ćwierćwiecza PAN¹⁷⁰¹.

¹⁶⁹³ Ibidem.

¹⁶⁹⁴ S. Kałużyński, *Działalność organizacyjna prof. A. Zajączkowskiego...*, s. 279.

¹⁶⁹⁵ APAN III-215, j. 76, 95, *Materiały Ananiasza Zajączkowskiego (1903–1970)*, K. Słojkowska, *Materiały Ananiasza Zajączkowskiego (1903–1970)*, sygn. III-215, s. 2.

¹⁶⁹⁶ M.E. Zajączkowska-Łopatto, *Ananiasz Zajączkowski...*, s. 145.

¹⁶⁹⁷ Ibidem, s. 137.

¹⁶⁹⁸ S. Kałużyński, *Działalność organizacyjna prof. A. Zajączkowskiego...*, s. 279.

¹⁶⁹⁹ M.in. Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski (MP 1954 Nr 112, poz. 1564), Medal 10-lecia Polski Ludowej (Uchwała nr 1/55 Prezydium Komitetu Nagród Państwowych z 20 lipca 1955 r. w sprawie przyznania w roku 1955 Nagród Państwowych za osiągnięcia w dziedzinie nauki, postępu technicznego, literatury i sztuki. Podkomitet Nauki i Postępu Technicznego Sekcja Nauk Społecznych Nagrody II stopnia: Prof. dr Ananiasz Zajączkowski za całość działalności naukowej w minionym 10-leciu w dziedzinie orientalistyki), szerzej patrz: *Nagrody państwowe w latach 1948–80. Informator. Komitet Nagród Państwowych*, Ossolineum, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1983.

¹⁷⁰⁰ Np. Nagrody Min. Szk. Wyż. przyznane samodzielnym pracownikom nauki za działalność naukową i dydaktyczną – w r.a. 1952/53 m.in. nagrodzeni: A. Zajączkowski z UW, za: „Życie Szkoły Wyższej” 1953, nr 55, z. 2, s. 112–113.

¹⁷⁰¹ M.E. Zajączkowska-Łopatto, *Ananiasz Zajączkowski...*, s. 144.

Zajmował się także działalnością na rzecz społeczności karaimskiej w Polsce, m.in. w latach 1945–1970 pełnił funkcję zwierzchnika Karaimskiego Związku Religijnego w RP¹⁷⁰². Był żonaty z Nadzieją (*de domo* Jutkiewicz), mieli troje dzieci: Aleksandra, Marię Emilię i Elżbietę¹⁷⁰³. Jego krewnym był Włodzimierz Zajączkowski, turkolog, profesor UJ. Przed wojną mieszkał w domu profesorskim Stowarzyszenia Mieszkaniowego Spółdzielczego (Spółdzielni Mieszkaniowej) Profesorów UW w Warszawie przy ul. Brzozowej, a po wojnie w domu profesorskim Spółdzielni Mieszkaniowej Profesorów UW na ul. Sewerynow 6, w latach 50. był członkiem zarządu tejże spółdzielni. Całe swoje życie poświęcił orientalistyce. Poza dydaktyką zajmował się pracami wydawniczymi, edytorskimi i oczywiście działalnością organizacyjną.

Bibliografia publikacji A. Zajączkowskiego obejmuje ponad 340 pozycji, w tym kilkanaście książek¹⁷⁰⁴, a jego biogramy opublikowano w wielu encyklopediach krajowych i zagranicznych. O nim i o jego pracach opublikowano kilkadziesiąt artykułów, wspomnień i opracowań¹⁷⁰⁵, np. w czerwcu 2014 r. Aygün Ismayilova obroniła pracę magisterską *Dorobek naukowy Ananiasza Zajączkowskiego – wkład w polską i światową orientalistykę*, napisaną pod kierunkiem dra hab. Öztürka Emiroglu w Zakładzie Turkologii i Ludów Azji Środkowej Wydziału Orientalistycznego UW¹⁷⁰⁶. Rok wcześniej Michał Németh opublikował artykuł *Ananiasz Zajączkowski's doctoral thesis: the original manuscript of „Sufiksy imienne i czasownikowe w języku zachodniokaraimskim”*¹⁷⁰⁷.

Jego życiorysy opublikowano m.in. w *Biogramach uczonych polskich*, cz. 1: *Nauki społeczne*, z. 3: P–Z¹⁷⁰⁸, oraz *Portretach uczonych. Profesorowie Uniwersytetu Warszawskiego po 1945*, cz. 3, t. 3: S–Ż (red. W. Baraniewski, W. Tygielski, A.K. Wróblewski¹⁷⁰⁹), a w połowie 2013 r., z okazji 80-lecia Instytutu Orientalistycznego UW, ukazała się książka pod redakcją T. Majdy *Urzeczeni Orientem. Listy Profesora Ananiasza Zajączkowskiego do Profesora Tadeusza Kowalskiego*¹⁷¹⁰. Wiele publikacji (w tym i bibliografii) poświęcono pewnym konkretnym nurtom w działalności A. Zajączkowskiego,

¹⁷⁰² Ibidem, s. 143.

¹⁷⁰³ APAN III-215, j. 76, 95, Materiały Ananiasza Zajączkowskiego (1903–1970), K. Słojkowska, *Materiały Ananiasza Zajączkowskiego (1903–1970)*, syg. III-215, s. 2.

¹⁷⁰⁴ E. Tryjarski, *Bolesna strata...*, s. 281.

¹⁷⁰⁵ M.E. Zajączkowska-Łopatto, *Ananiasz Zajączkowski...*, s. 143.

¹⁷⁰⁶ Ibidem.

¹⁷⁰⁷ M. Németh, op. cit., s. 115–157.

¹⁷⁰⁸ *Biogramy uczonych polskich...*

¹⁷⁰⁹ T. Majda, *Ananiasz Zajączkowski 1903–1970...*, s. 536–547.

¹⁷¹⁰ M.E. Zajączkowska-Łopatto, *Ananiasz Zajączkowski...*, s. 145.

np. S. Kałużyński zrekapitułował jego działalność organizacyjną w oddzielnym artykule opublikowanym w PO¹⁷¹¹. Do ważniejszych nekrologów i wspomnień o A. Zajączkowskim należą: E. Szymańskiego *Ananiasz Zajączkowski – badacz kultur wschodu*¹⁷¹²; *Ananiasz Zajączkowski: orientalista przede wszystkim* pióra jego córki Marii Emilii Zajączkowskiej¹⁷¹³ czy S. Kałużyńskiego *Ananiasz Zajączkowski 1903–1970*¹⁷¹⁴. Spuścizna po profesorze jest przechowywana (i opracowywana) w Archiwum PAN w Warszawie (Sygn. III-215, J.68, stamtąd pochodzą materiały cytowane powyżej, m.in. III-215 Zajączkowski teczka 17, Materiały Ananiasza Zajączkowskiego. 1956, 1957). Rozmach badawczy i liczba publikacji A. Zajączkowskiego są tak wielkie, że bibliografii jego publikacji jest kilka (jeśli nie kilkanaście) i większość z nich obejmuje tylko jakąś część jego dorobku.

Reychman Jan Antoni Waclaw, ur. w Warszawie 19 lutego 1910 r., ochrzczony 20 grudnia tegoż roku. Był synem Kazimierza (1882–1936) i Wandy z Olszewiczów¹⁷¹⁵.

Nie był arabistą, jego badania (i zainteresowania) tylko „dotykały” problematyki arabistycznej, bardziej bezpośrednio wkraczały w strefy islamistyki, acz i tu właściwie – w okresie powojennym – tylko jedna książka, popularyzatorska, dotyczyła „arabskiej kolebki islamu” i jego Proroka. Mimo to często, badając (gł. historyczne) stosunki Polski i Polaków z bliskowschodnim Orientem i światem islamu (w tym gł. europejskiego), zahaczał o tematy arabistyczne; m.in. zajmując się bliskowschodnią podróżą J. Słowackiego, nie mógł pominąć wątków arabskich. Szczególnie istotne – dla historii arabistyki – były jego publikacje poświęcone historii orientalistyki polskiej, gdzie w stosownych rozdziałach omawiano jej dzieje oraz losy jej wczesnych luminary. Jego produkcja publicystyczna obejmowała nie tylko druki naukowe, ale i publicystyczne, felietony, eseje, biografie, autobiografie, pamiętniki,

¹⁷¹¹ S. Kałużyński, *Działalność organizacyjna prof. A. Zajączkowskiego...*, s. 279.

¹⁷¹² E. Szymański, *Ananiasz Zajączkowski – badacz kultur wschodu*, „Pogranicze” 1996, vol. 5, s. 117–128.

¹⁷¹³ M.E. Zajączkowska, *Ananiasz Zajączkowski: orientalista przede wszystkim*, „Almanach Karaimski” 2014, nr 3, s. 133–148.

¹⁷¹⁴ S. Kałużyński, *Ananiasz Zajączkowski 1903–1970*, „Nauka Polska” 1971, nr 2, s. 198–203.

¹⁷¹⁵ AIJP, zespół: Poselstwo Rzeczypospolitej Polskiej w Rio de Janeiro, teczka nr 701/11/13: Akta personalne od roku 1920–1924, Prośba [Kazimierza Reychmana] do Konsulatu R.P. o sporządzenie tłumaczenia na język portugalski świadectw urodzenia i chrztu [Odpis aktu urodzenia], 9.09.1920, Kolekcje Archiwalne Online, za: <http://archiwa.pilsudski.org/index.php> [dostęp: 17.09.2022].

prace krajoznawcze, etnograficzne, folklorystyczne i turystyczne, historyczne i literaturę podróżniczą, dziennikarstwo naukowe i liczne artykuły prasowe (i książki) o charakterze przede wszystkim popularyzatorskim, przy czym zakres tematyczny i problemowy był bardzo szeroki – od tematyki tatrzańskiej, bałkańskiej, kurdologii czy hungarystyki po dzieje orientalistyki w Finlandii, *polonica* z Harbinu, Rubajjaty i prace ogólnojęzykoznawcze. Jego różne wydawnictwa ukazały się drukiem w dziele w wielu krajach świata¹⁷¹⁶.

Ponieważ obszerne biogramy J. Reychmana są łatwo dostępne (pisali je gł. turykolodzy, hungaryści i miłośnicy Tatr i ich folkloru), niniejszy szkic nie będzie z nimi konkurował i – poza podstawowymi danymi biograficznymi – opuszcza niearabistyczne sfery jego życia i działalności.

Jego ojciec był dyplomatą i znanym bibliofilem¹⁷¹⁷, znawcą ekslibrisów. J. Reychman chodził do szkoły w Warszawie i Rio de Janeiro (ojciec był tam wicekonsulem, a od 22.11.1920 w zastępstwie kierował konsulem)¹⁷¹⁸, a w latach 1923–1929 – do gimnazjum w Zakopanem¹⁷¹⁹, gdzie zdał maturę¹⁷²⁰. W latach 1929–1933 studiował historię pod kierunkiem S. Arnolda, W. Tokarza i M. Handelsmana¹⁷²¹, ukończył studia w 1933 r., broniąc pracy magisterskiej *Działania dyplomatyczne Insurekcji Kościuszkowskiej*¹⁷²². Jednocześnie uczył się na zajęciach na orientalistyce na UW u A. Zajęczkowskiego oraz na kursach specjalistycznych Działu Bliskiego Wschodu Instytutu Wschodniego. Ukończył je w 1935 r.¹⁷²³ W tym okresie (1934) dorabiał jako tłumacz przysięgły języka portugalskiego w okręgu Sądu Okręgowego w Warszawie¹⁷²⁴. Jako student był aktywny politycznie, zaangażował się w działalność Związku Polskiej

¹⁷¹⁶ Virtual International Authority File, za: <https://viaf.org/viaf/60504423/> [dostęp: 17.09.2022].

¹⁷¹⁷ APAN III-168 Materiały Jana Reychmana, „Biuletyn Archiwum PAN” 1997, nr 38.

¹⁷¹⁸ AIJP, zespół: Poselstwo Rzeczypospolitej Polskiej w Rio de Janeiro,teczka nr 701/11/13: Akta personalne od roku 1920–1924, Pismo do Kazimierza Reychmana powierzające kierownictwo oddziałem konsularnym przy poselstwie w Rio, 22.11.1920, Kolekcje Archiwalne Online, za: <http://archiwa.pilsudski.org/index.php> [dostęp: 17.09.2022].

¹⁷¹⁹ Tatry, za: https://z-ne.pl/t/haslo,4052,reychman_jan.html [dostęp: 17.09.2022].

¹⁷²⁰ APAN III-168 Materiały Jana Reychmana, „Biuletyn Archiwum PAN” 1997, nr 38.

¹⁷²¹ J. Babicz, Z. Wójcik, *J. Reychman (1910–1975)*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1976, nr 21, z. 2, s. 318.

¹⁷²² APAN III-168 Materiały Jana Reychmana, „Biuletyn Archiwum PAN” 1997, nr 38.

¹⁷²³ J. Babicz, Z. Wójcik, op. cit., s. 318.

¹⁷²⁴ Ogólna lista tłumaczy przysięgłych, ustanowionych na mocy rozporządzenia Min. Sprawiedliwości 24 grudnia 1928 r. o tłumaczach przysięgłych (Dz.U.R.P. Nr 104, poz. 943) według stanu 1 stycznia 1934 r., Dz.U. Min. Spr. Nr 2, 5 stycznia 1934 r., s. 24.

Młodzieży Demokratycznej Rzeczypospolitej Polskiej i nielegalnego Związku Rewolucyjnych Piłsudczyków¹⁷²⁵, wchodził w skład komitetu redakcyjnego prometejskiego kwartalnika „Wschód” oraz współredagował kontynuację „Życia Akademickiego” (organu ZPMD RP) – czasopismo „Przemiany”¹⁷²⁶. Działał także w Orientalistycznym Kole Młodych przy Instytucie Wschodnim. W latach 30. ukazały się jego pierwsze publikacje orientalistyczne i historyczne, zadebiutował artykułem *Polskie Muzeum Wschodnioznawcze w Charbinie* (1931). Po zakończeniu studiów prowadził badania etnograficzne na Podhalu, pisał prace z zakresu historii orientalistyki i zbierał materiały do pracy doktorskiej. Po wybuchu wojny pracował w Muzeum Tatrzańskim, ale w 1940 r. ukrył się na Węgrzech i tam spędził większość okresu okupacji. W 1945 r. powrócił do kraju¹⁷²⁷, przez pewien czas pracował w Ministerstwie Spraw Zagranicznych¹⁷²⁸, równocześnie ukończył studia magisterskie na Uniwersytecie Warszawskim. Był jednym z dwojga studentów (jeszcze przedwojennych), którzy pierwsi uzyskali dyplomy magisterskie po wojnie (razem ze Stanisławą Płaskowicką) w 1946 r. i zostali zatrudnieni w Katedrze Turkologii na etatach asystenckich¹⁷²⁹. Odszedł z MSZ i dokończył pracę doktorską, którą obronił w 1947 r. Była zatytułowana: *Znajomość i nauczanie języków orientalnych w Polsce w XVIII w.*¹⁷³⁰ (ukazała się drukiem w 1950)¹⁷³¹. W latach 1948–1950 prowadził wykłady z historii krajów Bliskiego Wschodu¹⁷³² w Studium Języków i Zagadnień Wschodnich PISM. Od 1949 r. do swojej śmierci działał w dwóch towarzystwach naukowych: Polskim Towarzystwie Ludoznawczym i Polskim Towarzystwie Orientalistycznym. W 1950 r. został adiunktem, w tym samym roku był współzałożycielem Katedry Hungaryistyki na UW¹⁷³³. W latach 1952–1970 był jej kuratorem¹⁷³⁴.

¹⁷²⁵ APAN III-168 Materiały Jana Reychmana, „Biuletyn Archiwum PAN” 1997, nr 38.

¹⁷²⁶ M. Cesarski, *Odślonięcie tablicy upamiętniającej profesora Adama Andrzejewskiego* (1914–1998), „Gazeta SGH” 2012, nr 8/12, s. 27.

¹⁷²⁷ APAN III-168 Materiały Jana Reychmana, „Biuletyn Archiwum PAN” 1997, nr 38.

¹⁷²⁸ Za tę działalność w 1946 otrzymał Brązowy Krzyż Zasługi, patrz dalej.

¹⁷²⁹ M.E. Zajązkowska-Łopatto, *Ananiasz Zajązkowski...*, s. 135.

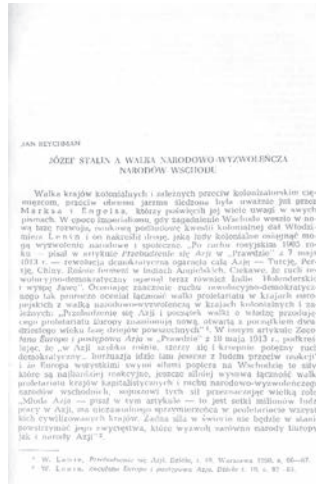
¹⁷³⁰ APAN III-168 Materiały Jana Reychmana, „Biuletyn Archiwum PAN” 1997, nr 38.

¹⁷³¹ J. Babicz, Z. Wójcik, op. cit., s. 318.

¹⁷³² Ibidem, s. 318.

¹⁷³³ APAN III-168 Materiały Jana Reychmana, „Biuletyn Archiwum PAN” 1997, nr 38.

¹⁷³⁴ J. Babicz, Z. Wójcik, op. cit., s. 318–319.

Ilustracje 101–102. Źródło: zdjęcia autora

W 1954 r. został zastępcą profesora, a rok później (1955) został mianowany profesorem nadzwyczajnym. Równocześnie był zatrudniony w ZO Polskiej Akademii Nauk (1957–1967 kierownik Zakładu Dokumentacji tamże)¹⁷³⁵ i w KNO PAN (od 1955 do swojej śmierci). Od 1955 r. działał, jako zapalony turysta i krajoznawca, w PTTK¹⁷³⁶. W latach 1965–1970 pełnił funkcję kierownika Katedry Turkologii i Iranistyki UW¹⁷³⁷, prowadził też wykłady zlecone w Katedrze Sławistyki¹⁷³⁸. W 1968 r. powstało czasopismo (podówczas Wydziału Filologicznego UW – „Acta Philologica”, w skład jej pierwszego Komitetu Redakcyjnego wchodził m.in. J. Reychman jako przewodniczący¹⁷³⁹. Do 2005 r. do zakresu tematycznego pisma należała też orientalistyka. W 1970 r. J. Reychman został mianowany profesorem zwyczajnym na Wydziale Filologii Obcych UW¹⁷⁴⁰.

¹⁷³⁵ APAN III-168 Materiały Jana Reychmana, „Biuletyn Archiwum PAN” 1997, nr 38.

¹⁷³⁶ *Wielka Encyklopedia Tatrzńska*, za: https://z-ne.pl/t/haslo,4052,reychman_jan.html [dostęp: 17.09.2022].

¹⁷³⁷ APAN III-168 Materiały Jana Reychmana, „Biuletyn Archiwum PAN” 1997, nr 38.

¹⁷³⁸ Ibidem.

¹⁷³⁹ „Acta Philologica”, Historia, za: <http://acta.wn.uw.edu.pl/historia/> [dostęp: 17.09.2022].

¹⁷⁴⁰ APAN III-168 Materiały Jana Reychmana, „Biuletyn Archiwum PAN” 1997, nr 38.

Ilustracja 103. J. Reychman (1910–1975). Źródło: zdjęcie archiwalne

W okresie po uzyskaniu profesury pisał na zapotrzebowanie Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego (różnych nazw) niejawnie opinie o pracownikach nauki i ich osiągnięciach (m.in. o arabistach): J. Bielawskim (dla uzyskania tytułu profesora nadzwyczajnego), K. Skarżyńskiej-Bocheńskiej (na adiunkta), Teresie Phabé (wyjazd na stypendium zagraniczne), E. Szymańskim (docent)¹⁷⁴¹.

Ilustracja 104. Portret J. Reychmana z nekrologu w PO (1975)

¹⁷⁴¹ Ibidem.

Zmarł 11 stycznia 1975 r. w Warszawie¹⁷⁴². Pochowany został w grobie rodzinnym Olszewiczów na cmentarzu ewangelicko-reformowanym¹⁷⁴³ przy ul. Żytniej w Warszawie, kwatery T, rząd 1, miejsce 1¹⁷⁴⁴. Historyk (w tym historyk nauki: szeroko pojętej, polskiej i nie tylko, orientalistyki), lingwista-poliglota i orientalista. Miłośnik Tatr¹⁷⁴⁵. Specjalizował się w problematyce tureckiej, kurdystańskiej, węgierskiej i ormiańskiej¹⁷⁴⁶. Był członkiem krajowych i międzynarodowych towarzystw, w tym naukowych, krajoznawczych i innych, jak: Polskie Towarzystwo Historyczne, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze, Towarzystwo Przyjaciół Słowaków etc.¹⁷⁴⁷ Od 1949 r. był członkiem Polskiego Towarzystwa Orientalistycznego, w którym w roku 1954 został członkiem władz¹⁷⁴⁸, a w latach 1962–1966 był prezesem¹⁷⁴⁹. W latach 1968–1971 był członkiem Zarządu Głównego PTO¹⁷⁵⁰. Był także członkiem Prezydium Komitetu Orientalistycznego PAN¹⁷⁵¹. W latach 1952–1962 redagował „Przegląd Orientalistyczny”¹⁷⁵², w latach 1970–1974 – „Rocznik Orientalistyczny”¹⁷⁵³, jak też działał jako redaktor naukowy „Acta Philologica”¹⁷⁵⁴. Wyróżniany nagrodami uczelnianymi i państwowymi, m.in. Brązowym Krzyżem Zasługi w 1946 r. (jako pracownik MSZ)¹⁷⁵⁵. W latach 40. poślubił Danutę Petroniec (1923–2004)¹⁷⁵⁶, urodziła się im jedna córka, Anna (1950)¹⁷⁵⁷. Ostatnie lata życia J. Reychman mieszkał w lokum w kamieniczce przy Placu Zamkowym w Warszawie,

¹⁷⁴² Ibidem.

¹⁷⁴³ J. Babicz, Z. Wójcik, op. cit., s. 318.

¹⁷⁴⁴ Jan Antoni Wacław Reychman, za: <http://www.sejm-wielki.pl/b/psb.25996.1> [dostęp: 17.09.2022].

¹⁷⁴⁵ Szerzej patrz: Tatry, za: https://z-ne.pl/t,haslo,4052,reychman_jan.html [dostęp: 17.09.2022].

¹⁷⁴⁶ J. Babicz, Z. Wójcik, op. cit., s. 318–319.

¹⁷⁴⁷ APAN III-168 Materiały Jana Reychmana, „Biuletyn Archiwum PAN” 1997, nr 38.

¹⁷⁴⁸ PTO, Władze: za: <http://pto.orient.uw.edu.pl/2015/03/08/wladze-2012-2015/> [dostęp: 17.09.2022].

¹⁷⁴⁹ PTO, Prezesi: za: <http://pto.orient.uw.edu.pl/2015/12/31/prezesi-pto/> [dostęp: 17.09.2022].

¹⁷⁵⁰ PTO, Władze...

¹⁷⁵¹ J. Babicz, Z. Wójcik, op. cit., s. 318–319.

¹⁷⁵² APAN III-168 Materiały Jana Reychmana, „Biuletyn Archiwum PAN” 1997, nr 38.

¹⁷⁵³ Ibidem.

¹⁷⁵⁴ Ibidem.

¹⁷⁵⁵ Brązowy Krzyż Zasługi, poz. 14, Uchwała Prezydium Krajowej Rady Narodowej z 19 lipca 1946 r., MP 1947 Nr 25, poz. 115.

¹⁷⁵⁶ APAN III-168 Materiały Jana Reychmana, „Biuletyn Archiwum PAN” 1997, nr 38.

¹⁷⁵⁷ M.J. Minakowski, *Genealogia potomków Sejmu Wielkiego*, za: <http://www.sejm-wielki.pl/b/psb.25996.4> [dostęp: 17.09.2022].

vis-à-vis dzisiejszego Zamku Królewskiego. Z ponad 1000 publikacji¹⁷⁵⁸ (wielkość szacunkowa¹⁷⁵⁹) ponad 300 artykułów i większych dzieł dotyczy orientalistyki (zestawiono je w bibliografii opublikowanej w *Księdze dla uczczenia pamięci Jana Reychmana*, Warszawa 1976), a zaledwie niewielka ich część ma związek z arabistyką i islamistyką. Ogromna spuścizna profesora znajduje się w Archiwum PAN w Warszawie¹⁷⁶⁰. Dziś J. Reychman – w oczach młodszego pokolenia historyków – pozostaje nade wszystko „autorem opracowań z dziejów orientalistyki polskiej oraz prac z zakresu historii podróżnictwa”¹⁷⁶¹, dla orientalistów – turkologiem, dla hungarystów – hungarologiem, dla miłośników Tatr – członkiem Towarzystwa Naukowego Tatrzańskiego.

Ilustracja 105. Źródło: zdjęcie autora

Bielawski Józef, prof. dr hab., prawnik, orientalista, arabista, religioznawca, tłumacz. Ur. 12 sierpnia 1910 r. w Starej Wsi, (wówczas) powiat Brzozów (obecnie gmina Brzozów, a powiat łączycki)¹⁷⁶², syn Józefa i Anny¹⁷⁶³ (*de domo* Macios)¹⁷⁶⁴. Był najmłodszym spośród sześciorga dzieci¹⁷⁶⁵. Naukę rozpoczął w szkole ludowej w Starej Wsi,

¹⁷⁵⁸ APAN III-168 Materiały Jana Reychmana, „Biuletyn Archiwum PAN” 1997, nr 38.

¹⁷⁵⁹ J. Babicz, Z. Wójcik, op. cit., s. 318–319.

¹⁷⁶⁰ APAN III-168 Materiały Jana Reychmana, „Biuletyn Archiwum PAN” 1997, nr 38.

¹⁷⁶¹ J. Babicz, Z. Wójcik, op. cit., s. 321.

¹⁷⁶² APAN III-168 Materiały J. Reychmana 1950, 1962–67, 1970–74, odpis życiorysu, mps, potwierdzony, niedatowany.

¹⁷⁶³ AIPN, IPN BU 728/73787.

¹⁷⁶⁴ M.M. Dziekan, *Józef Bielawski 1910–1997...*, s. 111.

¹⁷⁶⁵ Ibidem.

następnie (1918)¹⁷⁶⁶ kontynuował ją w Zakładzie Wychowawczym Księży Michaelitów w Miejscu Piastowym¹⁷⁶⁷.

W wieku 16 lat podjął naukę w gimnazjum humanistycznym w Brzozowie, poczynając od IV klasy gimnazjalnej dawnego typu¹⁷⁶⁸, i ukończył je w 1932 r.¹⁷⁶⁹ W tym samym roku złożył eksternistycznie egzamin maturalny¹⁷⁷⁰. Z powodu choroby zmuszony był do dwuletniej przerwy w nauce: na studia na Wydziale Prawa UJ w Krakowie zapisał się w 1934 r.¹⁷⁷¹ Czteroletnie studia ukończył w 1938 r., otrzymując tytuł magistra prawa UJ¹⁷⁷². W tym samym roku zapisał się na studia na Wydział Humanistyczny UJ, na orientalistykę (już na ostatnim roku studiów prawniczych podjął studia orientalistyczne u T. Kowalskiego)¹⁷⁷³, pracując równocześnie w Urzędzie Skarbowym w Krakowie. Po wybuchu wojny w 1939 r. służbowo wyjechał do Lwowa, gdzie pozostawał do 1941 r., pracując – po wkroczeniu wojsk radzieckich – jako robotnik fizyczny. Potem wrócił do Starej Wsi, gdzie mieszkał (z niewielkimi przerwami) do 1945 r.

Ilustracja 106. J. Bielawski (1910–1997). Źródło: zbiory B. Wrony

¹⁷⁶⁶ Ibidem, s. 182.

¹⁷⁶⁷ Ibidem, s. 111.

¹⁷⁶⁸ Ibidem, s. 182.

¹⁷⁶⁹ APAN III-168 Materiały J. Reychmana 1950, 1962–67, 1970–74, odpis życiorysu, mps, potwierdzony, niedatowany.

¹⁷⁷⁰ M.M. Dziekan, *Józef Bielawski (1910–1997)*..., s. 182.

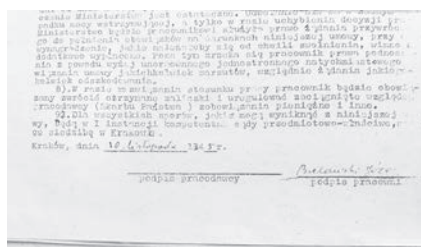
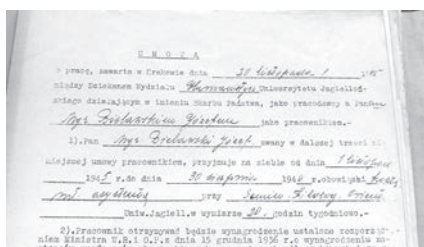
¹⁷⁷¹ APAN III-168 Materiały J. Reychmana 1950, 1962–67, 1970–74, odpis życiorysu, mps, potwierdzony, niedatowany.

¹⁷⁷² Z. Poniatowski, op. cit., s. 69–70.

¹⁷⁷³ M.M. Dziekan, *Józef Bielawski 1910–1997*, [w:] *Portrety Uczonych...*, s. 111.

W 1945 r. udał się do Krakowa w celu dokończenia studiów¹⁷⁷⁴ i w r.a. 1945/46 zapisał się na III rok orientalistyki¹⁷⁷⁵. W innym miejscu wspomnień Cz. Szrednicki stwierdza, że J. Bielawski został asystentem, będąc jeszcze studentem II roku orientalistyki, a nie III¹⁷⁷⁶. Równocześnie podjął pracę w Seminarium – władze uczelni zatwierdziły jego powołanie w charakterze kontraktowego młodszego asystenta przy Seminarium Filologii Orientalnej UJ od 1 listopada 1945 do 31 sierpnia 1946 r. w wymiarze 20 godzin tygodniowo¹⁷⁷⁷. Dlatego jesienią 1945 r. w SFO UJ pracowali: T. Kowalski (od stycznia 1945), jego asystent mgr prawa J. Bielawski (od listopada zatrudniony oficjalnie – sam podawał za datę rozpoczęcia pracy jako młodszy asystent na UJ 1.04.1945)¹⁷⁷⁸, do listopada 1945 r. (w ramach zajęć zleconych z zakresu turkologii) A. Zajączkowski i Aleksy Dębnicki (lektorat języka chińskiego)¹⁷⁷⁹.

Ilustracje 107–108. Umowa o pracę pomiędzy WH UJ i J. Bielawskim (1946).

Źródło: zdjęcia autora

W grudniu tego samego roku T. Kowalski zwrócił się do Dziekana Wydziału Humanistycznego z wnioskiem o awans dla J. Bielawskiego na asystenta starszego¹⁷⁸⁰. Rektor UJ przychylnie odniósł się do wniosku i jeszcze w grudniu tego samego roku mianował J. Bielawskiego asystentem starszym na okres od 1 grudnia 1945 do 31 sierpnia

¹⁷⁷⁴ APAN III-168 Materiały J. Reychmana 1950, 1962–67, 1970–74, odpis życiorysu, mps, potwierdzone, niedatowany.

¹⁷⁷⁵ Cz. Szrednicki, W. Tomasziewicz, *Warto wspominać...*, s. 29–31.

¹⁷⁷⁶ Ibidem.

¹⁷⁷⁷ AUJ, WHm 73 Katedra i Seminarium Filologii Orientalnej 1945–51, Pismo Prorektora UJ do Dziekanatu Wydziału Humanistycznego UJ, L. 5030/45, 14.11.1945.

¹⁷⁷⁸ APAN III-168 Materiały J. Reychmana 1950, 1962–67, 1970–74, odpis życiorysu, mps, potwierdzone, niedatowany.

¹⁷⁷⁹ *Kronika KFO UJ...*, s. 191.

¹⁷⁸⁰ AUJ, WHm 73 Katedra i Seminarium Filologii Orientalnej 1945–51, Pismo prof. dr Tadeusza Kowalskiego do Dziekana Wydziału Humanistycznego UJ, 13.12.1945.

1946 r.¹⁷⁸¹ 22 grudnia 1945 r. T. Kowalski zastrzegł, że nominacja ta obowiązuje do chwili pojawienia się na UJ M. Lewickiego przebywającego wówczas we Lwowie, a przewidzianego na asystenta starszego przy SFO¹⁷⁸². Póki co placówka na UJ miała tylko dwa etaty, profesorski i asystencki¹⁷⁸³. Podczas pobytu w Krakowie J. Bielawski, od kiedy został asystentem młodszym, uzyskał prawo do zamieszkania w akademiku UJ na ul. Garbarskiej 7a¹⁷⁸⁴. Asystentem na UJ pozostał do 1947 r.¹⁷⁸⁵, kiedy w czerwcu otrzymał dyplom magistra filozofii w zakresie nauk orientalistycznych (praca magisterska dotyczyła poezji staroarabskiej i nosiła tytuł *Kasyda Ka'ba b. Zuhaira z antologii Muntaha al-talab*)¹⁷⁸⁶. W tym samym roku otrzymał stopień doktora praw na UJ¹⁷⁸⁷ (dysertacja z zakresu ekonomii politycznej)¹⁷⁸⁸. We wrześniu 1947 r. przeniesiony został do Warszawy, na Katedrę Turkologii IO UW, gdzie objął obowiązki st. asystenta¹⁷⁸⁹ (pełnił je do 1948¹⁷⁹⁰) i rozpoczął prowadzenie swoich zajęć¹⁷⁹¹.

T. Kowalski, rekompensując mu utratę etatu na UJ, załatwił – w drodze wyjątku – pracę w Ambasadzie Polskiej w Turcji, chociaż wtedy o służbie zagranicznej w MSZ nie można było nawet marzyć, o doborze kadr decydowała tylko ideologia. Pomocny w tym był tytuł doktorski J. Bielawskiego w zakresie prawa¹⁷⁹². Dlatego w latach 1948–1950 na Uniwersytecie Warszawskim J. Bielawski nie był obecny i nie prowadził zajęć, gdyż wziął urlop naukowy i przebywał jako pracownik polskiej dyplomacji w Turcji¹⁷⁹³. W tym okresie – do 30 lipca 1950 r.¹⁷⁹⁴ – był pracownikiem kontraktowym

¹⁷⁸¹ Ibidem, Pismo Rektora UJ prof. dr T. Lehr-Spławińskiego do mgr J. Bielawskiego, L:5993/45, 27.12.1945.

¹⁷⁸² Ibidem, Pismo prof. dra T. Kowalskiego do Dziekanatu Wydziału Humanistycznego UJ, L.p. 22/46, 22.12.1945.

¹⁷⁸³ E. Siemieniec-Gołaś, op. cit., s. 50.

¹⁷⁸⁴ AUJ, WHm 73 Katedra i Seminarium Filologii Orientalnej 1945–51, odręczne, podpisane pismo prof. dra T. Kowalskiego do Rektora UJ, 8.01.1946.

¹⁷⁸⁵ AIPN, IPN BU 728/73787.

¹⁷⁸⁶ M.M. Dziekan, *Józef Bielawski (1910–1997)*..., s. 182.

¹⁷⁸⁷ AIPN, IPN BU 728/73787.

¹⁷⁸⁸ APAN III-168 Materiały J. Reychmana 1950, 1962–67, 1970–74, odpis życiorysu, mps, potwierdzony, niedatowany.

¹⁷⁸⁹ Ibidem.

¹⁷⁹⁰ AIPN, IPN BU 728/73787.

¹⁷⁹¹ *Kronika Instytutu Orientalistycznego UW*..., s. 188.

¹⁷⁹² Cz. Srzednicki, W. Tomaszewicz, *Warto wspominać*..., s. 29–31.

¹⁷⁹³ *Kronika Instytutu Orientalistycznego UW*..., s. 188.

¹⁷⁹⁴ APAN III-168 Materiały J. Reychmana 1950, 1962–67, 1970–74, odpis życiorysu, mps, potwierdzony, niedatowany.

MSZ i pełnił funkcję attaché kulturalnego Ambasady w Ankarze¹⁷⁹⁵. Po przyjeździe latem 1950 r. do Polski J. Bielawski powrócił do pracy na UW¹⁷⁹⁶; jesienią 1950 r. obsadzono dwie adiunktury na Katedrze Turkologii, jedną z nich objął J. Bielawski (drugą – J. Reychman)¹⁷⁹⁷. Wg własnoręcznie napisanego życiorysu – adiunktem przy Katedrze Turkologii został 1 kwietnia 1951 r.¹⁷⁹⁸ Stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie orientalistyki uzyskał na UW w tymże roku¹⁷⁹⁹, rozprawa nosiła tytuł *Turcy w świetle średniowiecznych zabytków literackich (Al-Ğahiz i Ibn Hasūl)*¹⁸⁰⁰. Była to praca z pogranicza turkologii i arabistyki, jego promotorem był A. Zajączkowski, obrona odbyła się 10 kwietnia 1951 r., promocja – 8 czerwca¹⁸⁰¹. Recenzentem dysertacji był ówczesny docent M. Lewicki¹⁸⁰². W tym właśnie roku seminarium turkologiczne przekształciło się w Katedrę Turkologii¹⁸⁰³ i młody adiunkt¹⁸⁰⁴ był równocześnie lektorem języka tureckiego¹⁸⁰⁵. Katedrą kierował prof. turkologii¹⁸⁰⁶ A. Zajączkowski¹⁸⁰⁷. Zajęcia z zakresu arabistyki prowadził głównie J. Bielawski¹⁸⁰⁸. Oprócz tego – wg A. Zajączkowskiego – tłumaczył współczesną poezję perską¹⁸⁰⁹. Oficjalnie – w ramach pracy naukowej – zajmował się tematem tworzenia się języka arabskiego narodowego¹⁸¹⁰. W tym samym, 1951 r. ukazał się też pierwszy artykuł J. Bielawskiego: *Poezja turecka okresu republikańskiego a twórczość Nazima Hikmeta*¹⁸¹¹.

¹⁷⁹⁵ AIPN, IPN BU 728/73787.

¹⁷⁹⁶ APAN III-168 Materiały J. Reychmana 1950, 1962–67, 1970–74, odpis życiorysu, mps, potwierdzone, niedatowane.

¹⁷⁹⁷ *Kronika Instytutu Orientalistycznego UW...*, s. 188.

¹⁷⁹⁸ APAN III-168 Materiały J. Reychmana 1950, 1962–67, 1970–74, odpis życiorysu, mps, potwierdzone, niedatowane.

¹⁷⁹⁹ Ibidem.

¹⁸⁰⁰ B. Wrona, *Józef Bielawski. In memoriam...*, s. 153.

¹⁸⁰¹ APAN III-215 teczka 37, Materiały A. Zajączkowskiego, IO UW 1957–70, Lista doktorantów prof. A. Zajączkowskiego od 1946, 5.03.1960.

¹⁸⁰² M.M. Dziekan, *Józef Bielawski (1910–1997)...*, s. 182.

¹⁸⁰³ J. Sierakowska-Dyndo, S. Surdykowska, op. cit., s. 102.

¹⁸⁰⁴ *UW Skład Uniwersytetu i Spis Wykładów na r.a. 1950–1951*, s. 18.

¹⁸⁰⁵ Ibidem, s. 25.

¹⁸⁰⁶ Ibidem, s. 8.

¹⁸⁰⁷ Ibidem, s. 81.

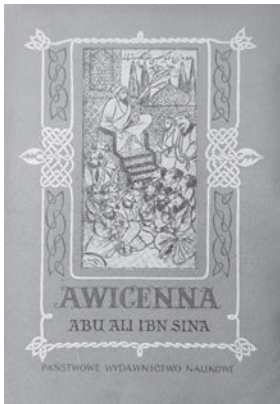
¹⁸⁰⁸ M.M. Dziekan, *Arabistyka i islamistyka...*, s. 73.

¹⁸⁰⁹ AUW, IO-0080 Posiedzenia Komisji Naukowej IO 23.02.1950–30.06.1956, Sprawozdanie z posiedzenia Komisji Naukowej, 5.01.1952.

¹⁸¹⁰ Ibidem.

¹⁸¹¹ J. Bielawski, *Poezja turecka okresu republikańskiego a twórczość Nazima Hikmeta*, PO 1950, nr 3, s. 45–54.

W ramach swojej pracy dydaktycznej w 1952 r. prowadził zajęcia z gramatyki arabskiej i perskiej¹⁸¹². Działął też, jako lektor j. tureckiego, w Studium Języków Obcych¹⁸¹³. 31 maja 1952 r. wygłosił referat na sesji naukowej poświęconej 1000-leciu urodzin Awicenny *Życie i dzieło Awicenny*¹⁸¹⁴. W następnym roku wyszła jubileuszowa praca zbiorowa pod red. A. Zajączkowskiego *Awicenna: Abu Ali Ibn Sina*¹⁸¹⁵, na którą składają się: A. Zajączkowskiego *Awicenna i jego epoka*; J. Bielawskiego *Życie i dzieła Awicenny*; B. Skarżyńskiego *Awicenna jako lekarz i przyrodnik*; L. Kołakowskiego *Awicenna jako filozof* i J. Reychmana *Awicenna w Polsce*. Wolumin opatrzono biografią Ibn Siny zredagowaną przez J. Bielawskiego na podstawie dzieła *Ayun al-inbā Ibn Abi Uşaibi 'a 'Kitāb 'ayun al-inbā fī tabaqāt al atibā'* oraz bibliografią przygotowaną przez A. Zajączkowskiego¹⁸¹⁶.

Ilustracja 109. Źródło: zdjęcie autora

W dniach 6–8 czerwca 1953 r. odbył się XII Zjazd Orientalistów Polskich, na którym J. Bielawski wygłosił referat *Kształtowanie się arabskiego języka naukowego w IX–XI w. a współczesna terminologia naukowa arabska*¹⁸¹⁷. W tymże roku ukazała się książka Bosorga Alawiego *Szczęśliwa kobieta* w przekładzie z perskiego pióra

¹⁸¹² M.M. Dziekan, *Józef Bielawski 1910–1997*, [w:] *Portrety Uczonych...*, s. 112.

¹⁸¹³ *UW Skład Uniwersytetu na r.a. 1952–1953...*, s. 69.

¹⁸¹⁴ S. Strelcyn, *XI Zjazd orientalistów polskich*, PO 1952, s. 148–149.

¹⁸¹⁵ *Awicenna: Abu Ali Ibn Sina*, red. A. Zajączkowski, PWN, Warszawa 1953.

¹⁸¹⁶ WorldCat, za: <https://www.worldcat.org/title/awicenna-abu-ali-ibn-sina-praca-zbiorowa-pod-redakcja-ananiasza-zajaczkowskiego/oclc/459214682> [dostęp: 3.12.2020].

¹⁸¹⁷ PO 1954, nr 2, s. 194–195.

J. Bielawskiego¹⁸¹⁸. Nosi podtytuł „powieść”, choć w rzeczywistości to zbiór opowiadań, z których tytułowe jest właściwie nowelą. W r.a. 1954/55 J. Bielawski prowadził zajęcia z j. arabskiego i literatury arabskiej. W pracy naukowej zajmował się „pewnymi zagadnieniami literatury i myśli filozoficznej arabskiej”¹⁸¹⁹. Oprócz tego wraz z J. Reychmanem opracowywali rękopis Waclawa Rzewuskiego o koniach arabskich. Dokonywał przekładów z nowszej literatury perskiej i (wspólnie z S. Rymkiewicz) tureckiej¹⁸²⁰. J. Bielawski i S. Rymkiewicz razem opracowali – wydaną przez PWN – chrestomatię turecką¹⁸²¹. 29 kwietnia 1955 r. Centralna Komisja Kwalifikacyjna dla Pracowników Nauki przyznała mu uchwałą¹⁸²² tytuł naukowy docenta¹⁸²³. Rok później – w obrębie Katedry Turkologii – nastąpiło wyodrębnienie arabistyki, jeszcze nie całkiem formalne, ale J. Bielawski zaczął używać od 1956 r. w podpisie wyrażenia „Kierownik Zakładu Arabistyki przy Katedrze Turkologii”¹⁸²⁴.

Jak pisze pierwsza uczennica prof. Bielawskiego, K. Skarżyńska-Bocheńska, „do roku 1959 J. Bielawski prowadził większość wykładów i seminariów na kierunku arabistycznym. Wykładał morfologię i składnię języka arabskiego, wstęp do dialektologii, wstęp do islamistyki, historię wczesnego islamu, filozofię arabską, literaturę arabską klasyczną, połączoną z lekturą tekstów klasycznych oraz prowadził ćwiczenia językowe i lekturę tekstów współczesnych”¹⁸²⁵.

W roku 1957 na podstawie porozumienia kulturalnego zawartego pomiędzy Polską Rzeczpospolitą Ludową a Republiką Egiptu wyjechała w październiku do Egiptu grupa 20 naukowców polskich na sześciomiesięczny pobyt w tym kraju¹⁸²⁶. W jej skład wchodził m.in. J. Bielawski¹⁸²⁷. Grupa arabistów prowadziła szereg badań nad współczesną literaturą arabską, dialektem egipskim i rękopisami arabskimi z dziedziny

¹⁸¹⁸ AUW, IO-0080 Posiedzenia Rady Redakcyjnej PO. 1953–53, Protokół z posiedzenia Rady Redakcyjnej Przeglądu Orientalistycznego, które odbyło się 25.10.1953.

¹⁸¹⁹ *Kronika Instytutu Orientalistycznego UW...*, s. 190.

¹⁸²⁰ *Ibidem*, s. 189.

¹⁸²¹ *Ibidem*, s. 190.

¹⁸²² PO 1955, nr 4, s. 486.

¹⁸²³ APAN III-168 Materiały J. Reychmana 1950, 1962–67, 1970–74, odpis życiorysu, mps, potwierdzony, niedatowany.

¹⁸²⁴ *Ibidem*.

¹⁸²⁵ M.M. Dziekan, *Józef Bielawski (1910–1997)...*, s. 182.

¹⁸²⁶ PO 1959, nr 1, s. 90.

¹⁸²⁷ *Ibidem*.

geografii. To był pierwszy wyjazd J. Bielawskiego do Egiptu, „podczas tej i następnych wizyt w Egipcie J. Bielawski poznał m.in. pisarzy Tahę Husajna, Muhammada Mandura, Nadżiba Mahfuza, Mahmuda Tajmura i Jusufa Idrisa oraz filozofów Abd ar-Rahmana Badawiego i Ibrahima Madkura”¹⁸²⁸. „W części księgozbioru Bielawskiego, która po jego śmierci znalazła się w bibliotece Katedry Arabistyki i Islamistyki UW często napotkać można dzieła luminarzy arabskiego życia naukowego i literackiego z ich osobistymi dedykacjami”¹⁸²⁹.

1 lutego 1958 r.¹⁸³⁰ formalnie powstała autonomiczna sekcja arabistyczna w Katedrze Turkologii¹⁸³¹, którą kierował J. Bielawski. Składała się w tym momencie z trzech pracowników – kierownika, zastępcy asystenta¹⁸³² K. Skarżyńskiej i pracującego na godziny zlecone lektora j. arabskiego Fa’ida Al-Amrusiego¹⁸³³. W najbliższych latach zajęcia z arabistami prowadzili: J. Reychman¹⁸³⁴, J. Bielawski¹⁸³⁵, adiunkt J. Gutkowski¹⁸³⁶, st. asystent A. Dubiński¹⁸³⁷, st. asystent H. Natorf¹⁸³⁸ i K. Skarżyńska, podówczas zastępca asystenta¹⁸³⁹. W 1959 r. ukazały się drukiem dwa tłumaczenia dokonane przez J. Bielawskiego: Tahy Huseina *Dni*¹⁸⁴⁰ i Maḥmūda Tajmūra *Pocałunek za pięć piasstrów*¹⁸⁴¹. W 1961 r. J. Bielawski wyjechał służbowo na cztery miesiące do Paryża¹⁸⁴². Wg Z. Poniatowskiego w tymże roku doszło do „wyodrębnienia się Zakładu Arabistyki i Islamistyki z Katedry Turkologii”¹⁸⁴³, jednak inne źródła (patrz niżej) nie potwierdzają tej daty. Zajęcia na kierunku turkologia odbywały się w trzech specjalizacjach: turkologicznej, arabistycznej i iranistycznej¹⁸⁴⁴. Z arabistycznych

¹⁸²⁸ K. Skarżyńska-Bocheńska, *Arabistyka*, [w:] *Instytut Orientalistyczny Uniwersytetu Warszawskiego 1932–1982*, Warszawa 1986, s. 81.

¹⁸²⁹ M.M. Dziekan, *Józef Bielawski 1910–1997*, [w:] *Portrety Uczonych...*, s. 112.

¹⁸³⁰ M.M. Dziekan, *Józef Bielawski (1910–1997)...*, s. 183.

¹⁸³¹ B. Wrona, *Józef Bielawski. In memoriam...*, s. 153.

¹⁸³² *UW Skład osobowy i Spis Wykładów w r.a. 1958–1959...*, s. 74.

¹⁸³³ B. Wrona, *Józef Bielawski. In memoriam...*, s. 153.

¹⁸³⁴ *Ibidem*, s. 72.

¹⁸³⁵ *Ibidem*, s. 73.

¹⁸³⁶ *Ibidem*.

¹⁸³⁷ *Ibidem*.

¹⁸³⁸ *Ibidem*.

¹⁸³⁹ *Ibidem*, s. 74.

¹⁸⁴⁰ PO 1959, nr 1, s. 177.

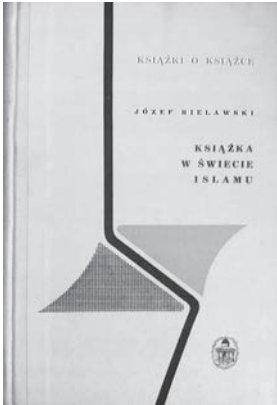
¹⁸⁴¹ *Ibidem*, s. 393.

¹⁸⁴² AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961–5.12.1972, Protokół z posiedzenia Rady Naukowej IO. 5.12.1961, s. 2.

¹⁸⁴³ Z. Poniatowski, op. cit., s. 69–70.

¹⁸⁴⁴ *UW Skład osobowy i Spis Wykładów w r.a. 1961–1962...*, s. 252.

przedmiotów obowiązywały prowadzone przez J. Bielawskiego (m.in.): gramatyka opisowa j. arabskiego – wykład; lektura trudnych tekstów arabskich; proseminarium islamistyczne i seminarium arabistyczne.

Ilustracja 110. Źródło: zdjęcie autora

3 października 1962 r. A. Zajązkowski, kierownik Katedry Turkologii UW, skierował wniosek do Rady Wydziału Filologicznego UW o powołanie Katedry Arabistyki na bazie utworzonego w 1957 r. Zakładu Arabistyki przy Katedrze Turkologii UW. W tym samym wniosku postulowano powołanie na kierownika nowej Katedry dotychczas faktycznie kierującego Zakładem Arabistyki J. Bielawskiego¹⁸⁴⁵. W tym samym roku Sekretariat Naukowy Wydziału I PAN powołał J. Bielawskiego w skład Komitetu Nauk Orientalistycznych¹⁸⁴⁶. W 1963 r. w związku z Jubileuszem 30-lecia Instytutu Orientalistycznego „utworzono aktyw” organizacyjny jubileuszu z młodszych pracowników nauki. W jego skład m.in. wytypowano z turkologii J. Bielawskiego, który miał wówczas 53 lata¹⁸⁴⁷. Doskonale unaocznia jego wkład w badania Zakładu ówczesny (1964) „Plan badań dla arabistyki”, który przewidywał¹⁸⁴⁸:

- Temat: Arabska literatura ludowa – doc. dr J. Bielawski (artykuły), termin zakończenia – 1965.

¹⁸⁴⁵ APAN III-215 teczka 37, Materiały A. Zajązkowski, IO UW 1957–70, Wniosek prof. dra A. Zajązkowskiego do Rady Wydziału Filologicznego UW, 3.10.1962, mps, własnoręcznie podpisany.

¹⁸⁴⁶ PO 1962, nr 3, s. 308.

¹⁸⁴⁷ AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961–5.12.1972, Protokół nadzwyczajnego posiedzenia Rady Naukowej IO UW, 3.07.1963.

¹⁸⁴⁸ AUW, IO-62 [1963] Plan badań naukowych na 1964.

- Temat: Poetyka i retoryka Al-Farabiego – doc. dr J. Bielawski (artykuły), termin zakończenia – 1964.
- Temat: Poglądy Ibn Chalduna na poetykę i retorykę arabską – doc. dr J. Bielawski (artykuły), termin zakończenia – 1965.
- Temat: Dija ad-Din al-Atir – ostatni klasyk arabski – doc. dr J. Bielawski (artykuły), termin zakończenia – 1965.
- Temat: Listy Arystotelesa do Aleksandra W. w wersji arabskiej – doc. dr J. Bielawski (artykuły), termin zakończenia – 1965.

W związku z usamodzielnieniem się arabistyki, która jednak – ze względów finansowych, lokalowych, bibliotecznych i formalnych – nadal pozostawała częścią Katedry Turkologii, pomiędzy macierzystą placówką a jej „dziecięciem” dochodziło do organizacyjnych niesnasek.

Prof. A. Zajączkowski: „W czasie mojej nieobecności pewne pisma może podpisywać doc. Bielawski, którego kierownictwo Katedry Turkologii upoważniło do samodzielności w ramach pracy dydaktycznej, ale nie organizacyjnej. Wszystkie pisma dotyczące spraw personalnych powinny być podpisywane przez Kierownika Katedry tak długo, jak długo Zakład Arabistyki nie przekształci się w samodzielną katedrę”¹⁸⁴⁹.

W 1964 r. doszło do decydującej dla losu arabistyki i arabistów transformacji – Zakład Arabistyki przekształcił się w Katedrę Arabistyki¹⁸⁵⁰, jej kierownikiem został J. Bielawski¹⁸⁵¹. Dotychczasowi pracownicy Katedry Turkologii stali się kadrą nowej jednostki¹⁸⁵²; byli to troje asystentów: K. Skarzyńska, J. Stępiński i J. Jasińska, lektorem j. arabskiego był H. Mukarkar¹⁸⁵³. Studia cieszyły się powodzeniem, przyjmowano od 10 do 15 studentów rocznie, a przerwy w naborze organizowano co pięć lat. Co roku Katedrę opuszczało 5–10 absolwentów¹⁸⁵⁴. J. Bielawski kierował Katedrą (niezależnie od tego, jaką nazwę nosiła) do swojej emerytury. Już w kolejnym roku nastąpiła zmiana nazwy placówki: na Zakład Arabistyki i Islamistyki¹⁸⁵⁵. W okresie

¹⁸⁴⁹ AUW, IO-0070 UW IO Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961–5.12.1972, Protokół nadzwyczajnego posiedzenia Rady Naukowej IO UW, 16.01.1963, s. 2.

¹⁸⁵⁰ W. Tyloch, *Komitet Nauk Orientalistycznych...*, s. 16.

¹⁸⁵¹ *UW Skład osobowy Uczelni w r.a. 1964–1965...*, s. 42–43.

¹⁸⁵² Ibidem.

¹⁸⁵³ B. Wrona, *Józef Bielawski. In memoriam...*, s. 153.

¹⁸⁵⁴ Ibidem.

¹⁸⁵⁵ M.M. Dziekan, *Józef Bielawski 1910–1997, [w:] Portrety Uczonych...*, s. 113.

od stycznia do kwietnia 1965 r. J. Bielawski przebywał w Turcji i Egipcie¹⁸⁵⁶, a Rada Wydziału Filologicznego UW w tym czasie powołała go na promotora pracy doktorskiej K. Skarżyńskiej¹⁸⁵⁷. 30 sierpnia 1966 r. J. Bielawski wyjechał na osiem dni do Włoch na III Międzynarodowy Kongres Studiów Arabskich w Ravello i Neapolu, gdzie wystąpił z odczytem o Ibn Chaldunie¹⁸⁵⁸.

Rok 1968 z 1 kwietnia przyniósł J. Bielawskiemu tytuł profesorski (profesora nadzwyczajnego)¹⁸⁵⁹. J. Bielawski złożył wniosek o 3–4-miesięczny pobyt naukowy w Kairze¹⁸⁶⁰, a kolejna reforma szkolnictwa wyższego dotknęła Zakład Arabistyki i Islamistyki UW – utworzono z niego Zakład Dydaktyczny Arabistyczno-Islamistyczny i – jako Podstawowy Zespół Naukowo-Badawczy – Zespół Naukowo-Badawczy Arabistyczno-Islamistyczny; obie efemerydy kierowane były przez J. Bielawskiego¹⁸⁶¹. W tym samym roku ukazała się jego *Historia literatury arabskiej*¹⁸⁶². 1 kwietnia 1969 r. nazwa jednostki została zmieniona na Zakład Arabistyki i Islamistyki¹⁸⁶³. W 1969 r. powstało Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Arabskiej (kontynuator Studenckiego Klubu Przyjaźni Polsko-Arabskiej). W 1970 r. wyszła drukiem wspólna publikacja J. Bielawskiego i Mariana Plezia dotycząca odkrytego przez J. Bielawskiego w bibliotece w Stambule, nieznanego wcześniej wariantu arabskiego listów Arystotelesa do Aleksandra Wielkiego *Lettre d'Aristote a Alexandre sur la politique envers les cités*¹⁸⁶⁴. W ramach wyjazdów kongresowych zaplanowano delegację J. Bielawskiego na Kongres Studiów Arabistycznych i Islamistycznych w Brukseli w sierpniu–wrześniu 1970 r. oraz – jako stypendium krótkoterminowe – trzymiesięczny pobyt w Teheranie¹⁸⁶⁵.

¹⁸⁵⁶ AUW, IO-0070 UW IO Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961–5.12.1972, Protokół z posiedzenia Rady Naukowej IO, 26.03.1965.

¹⁸⁵⁷ AUW, WFil 1–8 WFil-0070 Posiedzenia Rady Wydziału Filologicznego 12.10.1965–28.06.1966, Protokół posiedzenia Rady Wydziału Filologicznego UW, 12.10.1965.

¹⁸⁵⁸ AIPN, IPN BU 728/73787.

¹⁸⁵⁹ AUW, IO-0070 UW IO Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961–5.12.1972, Komunikaty na Radę Instytutu na 4.05.1968, s. 1.

¹⁸⁶⁰ Ibidem, s. 3.

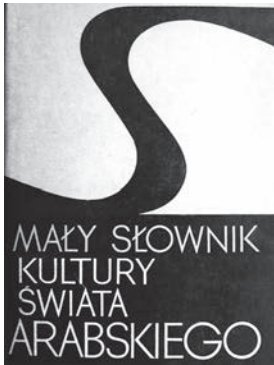
¹⁸⁶¹ Ibidem, Protokół nadzwyczajnego posiedzenia Rady Naukowej IO UW, 21.12.1968, s. 3.

¹⁸⁶² J. Bielawski, *Historia literatury arabskiej...*

¹⁸⁶³ M.M. Dziekan, *Józef Bielawski (1910–1997)...*, s. 183.

¹⁸⁶⁴ J. Bielawski, M. Plezio, *Lettre d'Aristote à Alexandre sun la politique envers les cités*, Ossolineum, Wrocław 1970.

¹⁸⁶⁵ AUW, IO-0070 UW IO Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961–5.12.1972, Protokół posiedzenia Rady Naukowej IO, 22.09.1969, s. 1.

Ilustracja 111. Źródło: zdjęcie autora

W grudniu 1972 r., pozaplanowo, J. Bielawski wystąpił z komunikatem we Florencji, na Międzynarodowym Kolokwium „Spotkanie kultury arabskiej z kulturą Europy Śródziemnomorskiej w epoce współczesnej”¹⁸⁶⁶. Organizatorem wydarzenia był Istituto per le Relazioni tra l'Italia e i paesi dell'Africa, America Latina, Medio es Estremo Oriente (IPALMO)¹⁸⁶⁷. Planowo zatwierdzono na r.a. 1972/73 trzytygodniowy pobyt J. Bielawskiego w Turcji, na zaproszenie indywidualne¹⁸⁶⁸.

Ilustracja 112. Źródło: zdjęcie autora

¹⁸⁶⁶ AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 6.03.1973–12.12.1973, Protokół posiedzenia Rady Naukowej IO, 13.03.1973.

¹⁸⁶⁷ AIPN, IPN BU 728/73787.

¹⁸⁶⁸ AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961–5.12.1972, Protokół posiedzenia Rady Naukowej IO. 21.06.1972, s. 2.

W 1973 r. arabistyka została implementowana w skład Zakładu Bliskiego Wschodu i Afryki¹⁸⁶⁹, a J. Bielawski otrzymał nominację na Kierownika tego Zakładu na okres trzech lat¹⁸⁷⁰. W lutym tegoż roku przebywał w Syrii jako ekspert i członek delegacji Rady Państwa¹⁸⁷¹, a 18 lipca wyjechał na dziewięć dni do Paryża jako członek polskiej delegacji na XXIX Międzynarodowy Kongres Orientalistyczny¹⁸⁷² – w jej składzie byli poza nim J. Chmielewski, W. Tyloch, J. Braun i T. Żbikowski¹⁸⁷³. Za całokształt pracy naukowej, dydaktycznej i organizacyjnej J. Bielawski otrzymał w 1973 r. nagrodę indywidualną Ministerstwa Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki II stopnia¹⁸⁷⁴. We wrześniu 1974 r. przyznano mu dodatek specjalny za całokształt pracy dydaktycznej¹⁸⁷⁵, a 14 listopada 1974 r. otrzymał nominację na profesora zwyczajnego¹⁸⁷⁶, choć Senat UW zaakceptował wniosek Instytutu Orientalistycznego o powołanie go na profesora zwyczajnego już 9 stycznia 1974 r.¹⁸⁷⁷ Od 1974 do 1976 r. kierował Zakładem Arabistyki i Islamistyki¹⁸⁷⁸, w 1974 r. zwolniono go z obowiązku prowadzenia Zakładu Turkologii pod nieobecność chorego jego Kierownika – J. Reychmana; J. Bielawskiego zastąpił T. Majda¹⁸⁷⁹.

10 listopada 1974 r. J. Bielawski wyleciał na 10 dni do Bagdadu jako członek delegacji do Iraku w ramach wymiany objętej porozumieniem pomiędzy Polskim Komitetem Solidarności z Krajami Azji i Afryki i Towarzystwem Przyjaźni Polsko-Irackiej – zaraz po powrocie z pięciodniowego pobytu (1.11.1974) w Teheranie, gdzie wystąpił z odczytami na uczelniach Teheranu na temat 500-lecia stosunków

¹⁸⁶⁹ Strona internetowa Katedry Arabistyki i Islamistyki Uniwersytetu Warszawskiego, za: <http://arabistyka.uw.edu.pl/historia/> [dostęp: 13.06.2022].

¹⁸⁷⁰ AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 6.03.1973–12.12.1973, Protokół Posiedzenia Rady Naukowej IO, 13.03.1973.

¹⁸⁷¹ Ibidem.

¹⁸⁷² AIPN, IPN BU 728/73787.

¹⁸⁷³ AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 6.03.1973–12.12.1973, Protokół Posiedzenia Rady Naukowej IO, 13.11.1973.

¹⁸⁷⁴ Ibidem.

¹⁸⁷⁵ AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 29.01.1974–29.10.1974, Protokół posiedzenia Rady Naukowej IO, 29.01.1974.

¹⁸⁷⁶ M.M. Dziekan, *Józef Bielawski (1910–1997)*..., s. 184.

¹⁸⁷⁷ AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 29.01.1974–29.10.1974, Protokół posiedzenia Rady Naukowej IO, 29.01.1974.

¹⁸⁷⁸ AUW, IO-007 IO UW Rada Naukowa IO. Skład Rady 18.11.1969–16.12.1974, Pismo Dyrektora IO UW do Rektora UW, nr I.O. 0001-4/74, 25.10.1974.

¹⁸⁷⁹ AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 29.01.1974–29.10.1974, Protokół posiedzenia Rady Naukowej IO, 29.01.1974.

polsko-irańskich. 24 grudnia 1974 r. na zaproszenie Uniwersytetu w Tunisie J. Bielawski wyjechał na 10 dni do Tunezji na Kongres Historii i Cywilizacji Maghrebu, gdzie wygłosił referat¹⁸⁸⁰. W 1975 r. na UW powołano do życia Wydział Neofilologii, a wewnątrz Instytutu Orientalistycznego scalono mniejsze jednostki w trzy większe¹⁸⁸¹. W Zakład Bliskiego Wschodu i Afryki¹⁸⁸² kierowany przez J. Bielawskiego¹⁸⁸³ wchodziły arabistyka i islamistyka¹⁸⁸⁴, turkologia i iranistyka¹⁸⁸⁵ oraz afrykanistyka, etiopistyka i hebraistyka, które stały się sekcjami Zakładu¹⁸⁸⁶. Na przełomie października i listopada 1975 r. J. Bielawski wystąpił w Bagdadzie na Kongresie poświęconym wybitnym filozofom, wyjazd odbył się na zaproszenie i koszt organizatora¹⁸⁸⁷. W 1977 r. Zakład Bliskiego Wschodu i Afryki rozpadł się, powstały: istniejący do dzisiaj Zakład Języków i Kultur Afryki (ZJiKA)¹⁸⁸⁸ i kilkakrotnie zmieniający nazwę Zakład Bliskiego Wschodu i Maghrebu, którym wtedy kierował J. Bielawski¹⁸⁸⁹.

Ilustracja 113. J. Bielawski (1910–1997). Źródło: zdjęcie archiwalne

Od 1 września do 15 października 1978 r. J. Bielawski przebywał służbowo w Paryżu celem nawiązania kontaktów i wygłoszenia odczytu¹⁸⁹⁰. W następnym roku został

¹⁸⁸⁰ AIPN, IPN BU 728/73787.

¹⁸⁸¹ M. Popko, *Z dziejów IO UW...*, s. 16.

¹⁸⁸² Ibidem, s. 16.

¹⁸⁸³ S. Piłaszewicz, *Afrykanistyka...*, s. 25.

¹⁸⁸⁴ M.M. Dziekan, *Arabistyka i islamistyka...*, s. 73.

¹⁸⁸⁵ Strona internetowa Turkologii UW, za <http://www.turkologia.uw.edu.pl/index.php/pl/historia> [dostęp: 17.09.2022].

¹⁸⁸⁶ S. Piłaszewicz, *Afrykanistyka...*, s. 25.

¹⁸⁸⁷ AIPN, IPN BU 728/73787.

¹⁸⁸⁸ S. Piłaszewicz, *Afrykanistyka...*, s. 26.

¹⁸⁸⁹ M.M. Dziekan, *Arabistyka i islamistyka...*, s. 73.

¹⁸⁹⁰ AIPN, IPN BU 728/73787.

członkiem zagranicznym Irackiej Akademii Nauk w Bagdadzie¹⁸⁹¹. W 1979 r. na UW w Warszawie odbyła się konferencja naukowa poświęcona społeczno-politycznym i kulturalnym problemom ówczesnej Libii, na której J. Bielawski wygłosił referat: *Duch arabizmu i islamu w trzeciej teorii światowej Mu'ammara al-Kazzafiego*¹⁸⁹². Kolegium Dziekańskie Wydziału Filologii Obcych UW podjęło 1 marca 1979 r. decyzję o usunięciu J. Bielawskiego ze stanowiska kierownika Zakładu¹⁸⁹³.

Kierownictwo arabistyki przejął wówczas na krótko hebraista, prof. Witold Tyloch. Stało się to na kilka dni przed uroczystościami organizowanymi przez ambasadę palestyńską w warszawskim Muzeum Etnograficznym; w geście protestu przeciwko takim posunięciom władz Wydziału ambasadorowie państw arabskich, zaprzyjaźnieni z profesorem i pracownikami Zakładu, opuścili ostentacyjnie spotkanie¹⁸⁹⁴.

Dwa lata później:

W piśmie z 27 lutego 1981 r. Komisja Senatu UW ds. analizy niewłaściwych decyzji personalnych podjętych w latach 1968–1980 działająca pod przewodnictwem prof. K. Szaniawskiego w następujący sposób ustosunkowała się, w odpowiedzi na pismo K. Skarżyńskiej-Bocheńskiej sygnowane także przez J. Daneckiego, B. Wrone, E. Machut-Mendecką i D. Madeyską do owej decyzji w piśmie skierowanym do J. Bielawskiego: „Usunięcie kierownika Zakładu po 15 latach pełnienia tej funkcji – zasłużonego twórcy nowoczesnej polskiej szkoły arabistycznej, bez należytego uwzględnienia naukowych i dydaktycznych interesów tego Zakładu, uznane zostało za decyzję niewłaściwą i krzywdzącą dla Pana Profesora oraz szkodliwą dla Zakładu i jego pracowników¹⁸⁹⁵.”

W 1982 r. J. Bielawski został członkiem Towarzystwa Naukowego Warszawskiego¹⁸⁹⁶. Na zaproszenie Uniwersytetu Al-Azhar uczestniczył w uroczystości 1000-lecia

¹⁸⁹¹ M.M. Dziekan, *Józef Bielawski 1910–1997*, [w:] *Portrety Uczonych...*, s. 110–118.

¹⁸⁹² J. Danecki, *Konferencja naukowa „Problemy współczesnej Libii”*, PO 1979, nr 4, s. 379.

¹⁸⁹³ M.M. Dziekan, *Józef Bielawski (1910–1997)...*, s. 184.

¹⁸⁹⁴ M.M. Dziekan, *Józef Bielawski 1910–1997*, [w:] *Portrety Uczonych...*, s. 113.

¹⁸⁹⁵ M.M. Dziekan, *Józef Bielawski (1910–1997)...*, s. 184.

¹⁸⁹⁶ *Towarzystwo Naukowe Warszawskie. Sto lat działalności...*

Al-Azhar w Kairze (był gościem tej uczelni od 13 marca do 2 kwietnia 1983)¹⁸⁹⁷. Pod koniec września 1984 r. wyjechał na pięć miesięcy do USA, do Nowego Jorku, z cyklem odczytów o filozofii arabsko-muzułmańskiej, seminariami z języka i kultury arabskiej, na koszt zapraszających¹⁸⁹⁸. Rok później ukazała się *Księga dla uczczenia 75. rocznicy urodzin Józefa Bielawskiego*¹⁸⁹⁹. Złożyły się na nią teksty i laudacje piór Gérarda Lecomte'a, Anny Dolininy z Leningradu, Isaaka M. Filsztynskiego z Moskwy, Henri Fleischa, Ibrahima Madkura, Karela Petračka z Pragi, Jacquesa Waardenburga i Alego al-Wardiego z Bagdadu. W następnym, 1986 r. ukazał się drukiem owoc prawie 10-letnich trudów J. Bielawskiego, pionierski, pierwszy polski przekład z oryginału Koranu¹⁹⁰⁰.

Ilustracja 114. Koran w tł. J. Bielawskiego (1986). Źródło: zdjęcie autora

W 1988 r. na Festiwal Poezji Al-Mirbad, który odbywał się w Bagdadzie w Iraku, na 14 dni (18 listopada – 2 grudnia)¹⁹⁰¹ na zaproszenie strony irackiej na czele polskiej delegacji stanął J. Bielawski, byli w niej m.in. J. Danecki i M.M. Dziekan¹⁹⁰². „Podczas wspomnianego festiwalu J. Bielawski był traktowany jako gość niezwykle, udzielając

¹⁸⁹⁷ AIPN, IPN BU 728/73787.

¹⁸⁹⁸ Ibidem.

¹⁸⁹⁹ RO 1985, t. 43.

¹⁹⁰⁰ *Koran*, tł. J. Bielawski, PIW, Warszawa 1986.

¹⁹⁰¹ AIPN, IPN BU 728/73787.

¹⁹⁰² M.M. Dziekan, *Józef Bielawski (1910–1997)...*, s. 181.

licznych wywiadów irackiej prasie i telewizji. – wspominał M.M. Dziekan, – w tym samym roku był recenzentem mojej pracy magisterskiej”¹⁹⁰³.

Ilustracja 115. J. Bielawski (ok. 1988). Źródło: zdjęcie archiwalne

W 1997 r. zrobiono profesorowi ostatnie zdjęcie na arabistyce, we wrześniu, kiedy wpadł na uczelnię z wizytą, bo akurat wtedy przebywała na arabistyce Barbara Zakrzewska (arabistka, teraz mieszkająca w Kanadzie) – wspomina B. Wrona. J. Bielawski zmarł 19 września 1997 r.¹⁹⁰⁴ w Warszawie i został pochowany na Cmentarzu Powązkowskim. Mszę żałobną w kościele św. Jozafata odprawił jego uczeń i przyjaciel, arabista, ks. Jerzy Nosowski¹⁹⁰⁵.

W 2000 r. wyszło na świat ostatnie dzieło J. Bielawskiego – *Ibn Chaldun*¹⁹⁰⁶. Przez ćwierć wieku kierował arabistyką UW. Był pionierem na wielu polach badawczych arabistyki i islamistyki polskiej i był równocześnie promotorem jej nowego paradygmatu: naukowego, organizacyjnego i dydaktycznego. To on przekształcił arabistykę warszawską z filologii języka martwego i „trójpolówki” w filologię współczesnego, klasycznego języka i jego dialektów. Dziedziny filozofii arabskiej, teologii islamu, literatury współczesnej i literaturoznawstwa arabskiego w jego katedrze rozwinęły się praktycznie od zera do światowego, interdyscyplinarnego poziomu. Pierwszy pisał o książce w islamie, o prawie islamu, wszechstronnie o kulturze arabskiej, był autorem pierwszej polskiej historii literatury arabskiej opartej na źródłach, polskich wprowadzeń do islamu. Był człowiekiem o szerokich i głębokich zainteresowaniach.

¹⁹⁰³ M.M. Dziekan, *Józef Bielawski 1910–1997*, [w:] *Portrety Uczonych...*, s. 111.

¹⁹⁰⁴ Ibidem, s. 110–118.

¹⁹⁰⁵ Ibidem, s. 116.

¹⁹⁰⁶ J. Bielawski, *Ibn Chaldun*, WP, Warszawa 2000.

Sam badał i potrafił innych zmobilizować do takich badań, stale eksperymentował: m.in. próbował w Polsce uruchomić malaistykę, napędzał swoim wigorem działalność Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Arabskiej, propagował kulturę świata arabskiego drukiem, słowem i własnym przykładem. My, studenci, nazywaliśmy go „szajchem” albo po prostu, bezczelnie, „Jusufem”. Arabista i islamista, tłumacz literatury arabskiej, twórca pierwszych polskich stacjonarnych studiów islamistycznych¹⁹⁰⁷, autor pierwszego polskiego przekładu Koranu z oryginału arabskiego¹⁹⁰⁸ – do końca życia był związany z Zakładem Arabistyki i Islamistyki UW: prowadził seminarium magisterskie oraz wykłady z historii klasycznej świata arabskiego¹⁹⁰⁹. Jego dorobkiem pozostawał do końca lat 80. ośrodek badań arabistycznych i islamistycznych na UW. Wychował „silną” grupę arabistów, którzy kontynuowali i kontynuują jego dzieło: J. Daneckiego, Ewę-Marię von Kemnitz, D. Madeyską, E. Machut-Mendecką, J. Nosowskiego, E. Reklajtis, J. Kozłowską, R. Piwińskiego, K. Skarżyńską-Bocheńską, S. Żerańską-Kominek i wielu, wielu innych, których biogramy znajdują się w tej pracy, jak i tych, o których ani nie udało się odnaleźć świadectw, ani ich samych.

Wypromował (jako opiekun) ponad połowę magistrów arabistyki na UW w latach 1961–1991: z ponad 240 – ok. 137 było pod jego opieką (1959: 2, 1960: 1, 1962: 1, 1963: 4, 1964: 5, 1965: 8, 1966: 3, 1968: 11, 1969: 8, 1970: 13, 1971: 8, 1972: 3, 1973: 8, 1974: 10, 1976: 3, 1977: 3, 1978: 6, 1979: 8, 1980: 3, 1981: 5, 1982: 12, 1983: 2, 1984: 1, 1987: 2, 1988: 1, 1989: 5)¹⁹¹⁰. Łącznie – w całym okresie swojej działalności – prowadził jako opiekun 147 prac magisterskich. Był recenzentem rozpraw doktorskich (m.in. E. Reklajtis, H. Al-Janabi oraz D. Ibriszimowa) i habilitacyjnych. Był promotorem kilkunastu doktorów, Polaków i obcokrajowców (m.in. M. ‘Abd al-Laṭīfa ‘Abd aš-Šāfi‘ego; D. Madeyskiej; E. Machut-Mendeckiej; M. Metwali Hanna Abd El-Fattaha; M. Stępnia; J. Wroneckiej).

W Warszawie mieszkał najpierw na ul. Lwowskiej, później w domu Spółdzielni Profesorskiej przy ul. Sewerynow, dwukrotnie żonaty, ma dwóch synów: starszy – z pierwszej żony – mieszka w USA, młodszy – w kraju. Jego wielkim przyjacielem

¹⁹⁰⁷ M.M. Dziekan, *Józef Bielawski 1910–1997*, [w:] *Portrety Uczonych...*, s. 110.

¹⁹⁰⁸ Ibidem, s. 110–118.

¹⁹⁰⁹ Ibidem, s. 114.

¹⁹¹⁰ *Album magistrów Instytutu Orientalistycznego...*

był socjolog iracki Ali al-Wardi¹⁹¹¹. Po 1979 r. miejscem, gdzie można było go prawie codziennie zastać, była siedziba TPPAr na ul. Wilczej¹⁹¹².

Profesor miał specyficzną zdolność pojawiania się niespodziewanie w momencie, kiedy się o nim mówiło – jak w przysłowiu „o wilku mowa...”. Do dziś rozmawiając o nim rozglądamy się, czy nie wychynie nagle zza bibliotecznej szafy z charakterystyczną teczką przewieszoną przez ramię. Stąd wcale nas nie dziwią pojawiające się jeszcze od czasu do czasu przesyłki przychodzące do Katedry na jego nazwisko... (2013)¹⁹¹³.

Był autorem ponad 200 publikacji naukowych¹⁹¹⁴.

Ilustracja 116. Źródło: zdjęcie autora

Skuratowicz Witold (1907–1979), dyplomata, ambasador, lektor i wykładowca na Uniwersytecie Warszawskim¹⁹¹⁵. Urodził się 15 września 1907 r. w Baku, Rosja (obecnie Azerbejdżan). Jego ojciec Ignacy¹⁹¹⁶ był farmaceutą¹⁹¹⁷, matka – nauczycielką w Kijowie. W latach 1913–1917¹⁹¹⁸ uczęszczał do polskiej szkoły początkowej Z. Żukiewiczowej

¹⁹¹¹ M.M. Dziekan, *Józef Bielawski (1910–1997)*..., s. 183.

¹⁹¹² Ibidem, s. 185.

¹⁹¹³ Ibidem, s. 181–182.

¹⁹¹⁴ *Nekrolog*, „Studia Arabistyczne i Islamistyczne” 1997, nr 5, s. 3–4.

¹⁹¹⁵ *Polski Słownik Biograficzny*, t. 38, PAN/PAU, s. 526.

¹⁹¹⁶ AUW, 4310 zw UW Teka akt osobowych Witold Skuratowicz, Kwestionariusz osobowy.

¹⁹¹⁷ Ibidem, Życiorys, pismo odręczne, 2.11.1954.

¹⁹¹⁸ Ibidem, Życiorys niedatowany, niepodpisany, ale własnoręcznie napisany.

w Kijowie¹⁹¹⁹. Następnie, w latach 1917–1920, tamże – do polskiego gimnazjum¹⁹²⁰. W 1922¹⁹²¹ lub 1923 r.¹⁹²² rodzina repatriowała się do Polski, zamieszkali w Pińsku. Ojciec zarządzał miejską apteką, matka pracowała jako nauczycielka w miejscowym gimnazjum¹⁹²³, a Witold najpierw do gimnazjum uczęszczał w Bydgoszczy, a potem w Pińsku, do Państwowego Gimnazjum Humanistycznego¹⁹²⁴, które ukończył¹⁹²⁵ i w 1928 r. zdał tam maturę¹⁹²⁶. 17 lipca 1928 r. powołany został do odbycia służby wojskowej w Szkole Podchorążych Rezerwy Piechoty nr 9 w Berezie Kartuskiej. We wrześniu 1929 r. rozpoczął studia na UW (na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym), ale wkrótce przerwał naukę ze względu na ciężkie warunki materialne¹⁹²⁷. W tych latach, 1929–1932/33, był członkiem ZPMD w Warszawie¹⁹²⁸, ale po przerwaniu nauki utracił z nim kontakty¹⁹²⁹. W organizacji był wyłącznie szeregowym, zwykłym jej członkiem¹⁹³⁰. 1 kwietnia 1930 r. rozpoczął pracę w Komisariacie Rządu m-sta Warszawy jako urzędnik kancelaryjny, potem referent w biurze prasowym¹⁹³¹. Trzy lata później, w 1933 r. zapisał się na studia do Wolnej Wszechnicy Polskiej w Warszawie na Wydział Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych¹⁹³². W tym samym roku zmarł jego ojciec¹⁹³³. Studiował tam do 1937 r. Studia przerwał, tuż przed obroną dyplomu, z powodu zmiany pracy: 31 marca 1937 r. zwolnił się. Następnego dnia (1.04.1937) podjął pracę w Spółdzielni „Grupa Techniczna” w Warszawie (pl. Trzech Krzyży 3), najpierw jako kreślarz, potem pracownik administracyjny w Zarządzie¹⁹³⁴. Pracował tam do 28 sierpnia 1939 r., bo w tym dniu został zmobilizowany i pozostawał w czynnej służbie wojskowej, będąc porucznikiem 83. pułku piechoty¹⁹³⁵ w ciągu kampanii wrześniowej

---

1919 Ibidem, Życiorys, pismo odręczne, 2.11.1954.

1920 Ibidem, Życiorys niedatowany, niepodpisany, ale własnoręcznie napisany.

1921 Ibidem.

1922 Ibidem, Życiorys, pismo odręczne, 2.11.1954.

1923 Ibidem.

1924 Ibidem, Kwestionariusz osobowy.

1925 Ibidem, Życiorys niedatowany, niepodpisany, ale własnoręcznie napisany.

1926 Ibidem, Życiorys, pismo odręczne, 2.11.1954.

1927 Ibidem.

1928 Ibidem, Kwestionariusz osobowy, dn. 2.11.1954.

1929 Ibidem, Życiorys niedatowany, niepodpisany, ale własnoręcznie napisany.

1930 Ibidem, Kwestionariusz osobowy.

1931 Ibidem, Życiorys, pismo odręczne, 2.11.1954.

1932 Ibidem, Kwestionariusz osobowy.

1933 Ibidem, Życiorys, pismo odręczne, 2.11.1954.

1934 Ibidem.

1935 Ibidem, Kwestionariusz osobowy.

w grupie wojskowej gen. Kleberga¹⁹³⁶ do 6 października 1939 r. Tego dnia dostał się do niewoli¹⁹³⁷. Od 6 października 1939 r. do stycznia 1945 r. przebywał w Oflagu¹⁹³⁸ II C¹⁹³⁹ (Woldenberg, Dobiegniewo)¹⁹⁴⁰. W tym samym oficerskim obozie jenieckim wówczas przetrzymywani byli m.in. Kazimierz Rudzki, Kazimierz Michałowski, Adam Rapacki, Marian Brandys. Na liście jeńców miał nr 4652, wpisano mu stopień oberleutnanta i nadano nr obozowy: 424/IXB¹⁹⁴¹. W oflagu uczył się m.in. j. arabskiego (u prof. K. Michałowskiego) i, jak sam to stwierdził w życiorysie, opanował język teoretycznie¹⁹⁴². Po uwolnieniu w styczniu 1945 r. przez Armię Radziecką wrócił 13 lutego do Warszawy i w lutym rozpoczął znowu pracę w Spółdzielni¹⁹⁴³, gdzie pozostał na stanowisku pracownika administracyjnego do 30 września 1945 r.¹⁹⁴⁴ 1 października 1945 r. przyjęty jako pracownik umysłowy w MSZ¹⁹⁴⁵. Od 1945 do 1954 r. był członkiem Związku Zawodowego Pracowników Państwowych¹⁹⁴⁶. Był również członkiem TPPR¹⁹⁴⁷. 20 stycznia 1946 r. został wysłany do Egiptu, gdzie pracował jako II sekretarz Polskiego Poselstwa w Kairze. Podczas pobytu w Kairze przez 2,5 r. uczęszczał na zajęcia z języka arabskiego do School of Oriental Studies¹⁹⁴⁸ przy American University in Cairo¹⁹⁴⁹. 19 lipca 1946 r. został odznaczony przez Prezydium Krajowej Rady Narodowej Srebrnym Krzyżem Zasługi¹⁹⁵⁰. 18 listopada 1948 r.

¹⁹³⁶ Ibidem, Życiorys, pismo odręczne, 2.11.1954.

¹⁹³⁷ Ibidem.

¹⁹³⁸ Oflag – Offizierslager für kriegsgefangene Offiziere, niemiecki obóz jeniecki, w którym trzymani byli oficerowie wzięci do niewoli w czasie działań wojennych lub okupacyjnych.

¹⁹³⁹ AUW 4310 zw UW Teka akt osobowych Witold Skuratowicz, Kwestionariusz osobowy.

¹⁹⁴⁰ Obecnie działa tam Muzeum Woldenberczyków, ul. Gorzowska 11, 66-520 Dobiegniew.

¹⁹⁴¹ *Lista lubuska jeńców oficerów Oflagu IIc*, za: http://woldenberczycy.pl/?page_id=665 [dostęp: 17.09.2022].

¹⁹⁴² AUW 4310 zw UW Teka akt osobowych Witold Skuratowicz, Życiorys, pismo odręczne, 2.11.1954.

¹⁹⁴³ Ibidem.

¹⁹⁴⁴ Ibidem, Kwestionariusz osobowy.

¹⁹⁴⁵ Ibidem, Życiorys, pismo odręczne, 2.11.1954.

¹⁹⁴⁶ Ibidem, Kwestionariusz osobowy, 2.11.1954.

¹⁹⁴⁷ Ibidem.

¹⁹⁴⁸ Ibidem, Życiorys, pismo odręczne, 2.11.1954.

¹⁹⁴⁹ K. Skarżyńska-Bocheńska, *Pamięci Ambasadora Witolda Skuratowicza*, PO 1982, nr 1–2, s. 110.

¹⁹⁵⁰ Uchwałą Prezydium Krajowej Rady Narodowej powziętą na posiedzeniu w dniu 19 lipca 1946 r. na wniosek Min. Spraw Zagranicznych, zostali odznaczeni następujący pracownicy Min. Spraw Zagranicznych na placówkach zagranicznych: Srebrnym Krzyżem Zasługi. 5. Skuratowicz Witold, MP 1947 Nr 16, poz. 35, Akt indywidualny (wersja od 7.02.1947).

powrócił z placówki w Kairze do Polski¹⁹⁵¹. Nadal pracował w MSZ, ale od stycznia 1949 r. podjął pracę dodatkową w Studium Języków Wschodnich przy Instytucie Spraw Międzynarodowych¹⁹⁵² w Warszawie, gdzie wykładał j. arabski¹⁹⁵³. Do 1950 r.¹⁹⁵⁴ prowadził tam na godziny zlecone lektorat j. arabskiego oraz ćwiczenia z dialektu egipskiego¹⁹⁵⁵. Równocześnie (w r.a. 1949/50) zapisał się na Wydział Humanistyczny UW na orientalistykę – j. arabski „celem zalegalizowania swoich studiów w Egipcie”¹⁹⁵⁶. W latach 1949–1951 opracował, sukcesywnie wydawany w zeszytach, trzyczęściowy kurs gramatyki języka arabskiego z ćwiczeniami, z. 1 wydał PZWSz, dwa następne – PWN¹⁹⁵⁷. Podręcznik ten został pozytywnie zaopiniowany przez Biuro Dokumentacji Syryjskiej i Arabskiej w Damaszku 22 czerwca 1950 r.¹⁹⁵⁸

Ilustracja 117. Źródło: zdjęcie autora

¹⁹⁵¹ A UW 4310 zw UW Teka akt osobowych Witold Skuratowicz, Życiorys, pismo odręczne, 2.11.1954.

¹⁹⁵² Ibidem, Kwestionariusz osobowy.

¹⁹⁵³ Ibidem.

¹⁹⁵⁴ Ibidem, Życiorys, 9.03.1951, odręczny, podpisany i datowany.

¹⁹⁵⁵ Ibidem, Opinia A. Zajączkowskiego o W. Skuratowiczu dla Rektora UW, 29.08.1955, poufne.

¹⁹⁵⁶ Ibidem, Życiorys, 9.03.1951, odręczny, podpisany i datowany.

¹⁹⁵⁷ W. Skuratowicz, *Gramatyka arabska*, z. 1, PWN, Warszawa 1949 (opracowana na podstawie podręczników do nauki j. arabskiego Hardera oraz E.E. Eldera); idem, *Gramatyka języka arabskiego*, z. 2, PZWSz, Warszawa 1950 (z wykładów na Studium Języków i Zagadnień Wschodnich w Warszawie); idem, *Gramatyka języka arabskiego*, z. 3, PZWSz, Warszawa 1950 [51?].

¹⁹⁵⁸ A UW 4310 zw UW Teka akt osobowych Witold Skuratowicz, Opinia A. Zajączkowskiego o W. Skuratowiczu dla Rektora UW, 29.08.1955, poufne.

Od października 1950 r. pracował – również na godziny zleczone – jako lektor j. arabskiego na UW¹⁹⁵⁹. Prowadził później tam – oprócz lektoratu – lekturę prasy¹⁹⁶⁰. Nadal pozostawał na etacie w MSZ w Warszawie.

Warszawa, 23 czerwca 1950 r.

Notatka z rozmowy odbytej 23 czerwca 1950 r. między Prezydentem m-sta Warszawy Ob. Albrechtem a chargé d'affaires egipskim p. El Khatib¹⁹⁶¹.

W dniu dzisiejszym zostałem delegowany jako tłumacz z okazji wizyty kurtuazyjnej egipskiego chargé d'affaires u prezydenta miasta. rozmowa trwała 40 minut. Dotyczyła odbudowy Warszawy i działalności samorządów miejskich w Egipcie. Tłumaczyłem po francusku i angielsku. W podpisie: Skuratowicz Witold referendarz Samodzielnego Wydziału Wschodniego MSZ.

Warszawa, 24 czerwca 1950.

Notatka¹⁹⁶².

W dniu 22 czerwca 1950 zostałem delegowany jako tłumacz do Ministra Kultury i Sztuki z okazji wizyty kurtuazyjnej egipskiego chargé d'affaires. Wizyta trwała od 11 do 11.40. Tłumaczyłem po francusku. Rozmowa dotyczyła możliwości współpracy kulturalnej.

Z polecenia Ob. Naczelnika [tj. przełożonego Witolda Skuratowicza w MSZ] Służbańskiego nie ujawniałem Egipcjaninowi swojego miejsca pracy ani też znajomości j. arabskiego. [...]

Umowa na uniwersytecie, jak wszystkie na godziny zleczone, była kontraktem na czas określony (od 1.09.1950 do 31.08.1951) dla pracownika naukowego UW, prowadzącego lektoraty j. arabskiego (2 godz./tyg.) na Wydziale Humanistycznym/ Filologicznym¹⁹⁶³, na Katedrze Turkologii¹⁹⁶⁴. Do 1954 r. w MSZ pozostawał

¹⁹⁵⁹ Ibidem, Kwestionariusz osobowy.

¹⁹⁶⁰ K. Skarżyńska-Bocheńska, *Pamięci Ambasadora...*, s. 110.

¹⁹⁶¹ AMSZ z-11 w-7 t-105, Samodzielny Wydział Wschodni. Teka Egipt 091. Sprawy organizacyjno-personalne Poselstwa RP w Kairze.1950. Sygn. 34/35 SWW/Egipt71, Notatka z rozmowy odbytej 23.06.1950.

¹⁹⁶² Ibidem, Notatka.

¹⁹⁶³ AUW, 4310 zw UW Teka akt osobowych Witold Skuratowicz, Powołanie do pracy w UW przez Rektora, L.dz. Godziny zleczone IV/II/8000/194/50, 22.12.1950.

¹⁹⁶⁴ Ibidem, Kwestionariusz osobowy.

na etacie starszego radcy¹⁹⁶⁵. W 1954 r. złożył podanie o przyjęcie do pracy na etat na stałe na Uniwersytecie Warszawskim, w którym działał już od 1950 r., „ponieważ chciałbym poświęcić się wyłącznie pracy naukowej”¹⁹⁶⁶. Na tym podaniu znajduje się adnotacja: „Od 1 października 1955 r.”. Poza tym dwie notacje poparcia wniosku: „gorąca” A. Zajączkowskiego i druga – również przychylna – niepodpisana¹⁹⁶⁷. W 1954 r. w Warszawie odbył się XIII Zjazd Orientalistów Polskich¹⁹⁶⁸, wystąpił na nim W. Skuratowicz z referatem *Ewolucja języka arabskiego w Egipcie*. 8 maja 1954 r. W. Skuratowicz zawarł swoje drugie małżeństwo, wg oficjalnych dokumentów syn Jerzy (ur. 6.06.1946), urodzony z pierwszego, pozostawał na wspólnym utrzymaniu obojga rodziców¹⁹⁶⁹. W 1955 r. W. Skuratowicz pracował w V Departamencie MSZ¹⁹⁷⁰. 25 maja 1956 r. Minister Spraw Zagranicznych wyraził zgodę na podjęcie przez W. Skuratowicza pracy dodatkowej – jako adiunkt na UW¹⁹⁷¹. W tym samym roku otrzymał Medal X-lecia Polski Ludowej¹⁹⁷². 1 października 1955 r. zaczęła obowiązywać jego bezterminowa umowa o pracę z UW jako lektora j. arabskiego. Został zatrudniony w Katedrze Turkologii w celu praktycznego nauczania j. arabskiego w wymiarze 13 (18? nieczytelne) godzin tygodniowo, za co miał otrzymywać wynagrodzenie wg grupy 3k, tj. 1300 zł miesięcznie¹⁹⁷³. Na wniosek A. Zajączkowskiego podniesiono mu pułap finansowy do wynagrodzenia z grupy 2k.

W październiku 1956 r. otrzymał urlop bezpłatny na UW od 1 listopada 1956 r. do 31 października 1957 r. w związku z wyjazdem do Sudanu do pracy w Ambasadzie PRL w Chartumie¹⁹⁷⁴. Pozostał tam przez kilka lat, pełniąc obowiązki chargé d'affaires¹⁹⁷⁵. W tym okresie państwa Skuratowiczów w Chartumie odwiedził, na ich zaproszenie, J. Bielawski¹⁹⁷⁶. Kolejną placówkę objął – już jako poseł nadzwyczajny

¹⁹⁶⁵ Ibidem, Życiorys, pismo odręczne, 2.11.1954.

¹⁹⁶⁶ Ibidem, Podanie W. Skuratowicza do Rektora UW, 2.11.1954.

¹⁹⁶⁷ Ibidem.

¹⁹⁶⁸ PO 1954, nr 3, s. 315 i 316.

¹⁹⁶⁹ AUW, 4310 zw UW Teka akt osobowych Witold Skuratowicz.

¹⁹⁷⁰ Ibidem, Opinia A. Zajączkowskiego o W. Skuratowiczu dla Rektora UW, 29.08.1955, poufne.

¹⁹⁷¹ Ibidem, Pismo Departamentu Kadr MSZ, l.dz. DK617/III/56, 25.05.1956.

¹⁹⁷² K. Skarżyńska-Bocheńska, *Pamięci Ambasadora...*, s. 110.

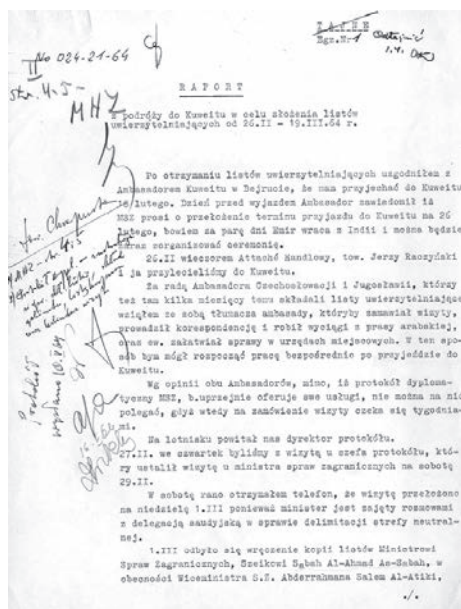
¹⁹⁷³ AUW, 4310 zw UW Teka akt osobowych Witold Skuratowicz, Powołanie od Rektora, l.dz. nieczytelne/473/54, 1.10.1955.

¹⁹⁷⁴ Ibidem, Pismo Rektora UW, 27.10.1956.

¹⁹⁷⁵ K. Skarżyńska-Bocheńska, *Pamięci Ambasadora...*, s. 110.

¹⁹⁷⁶ Ibidem.

i minister pełnomocny¹⁹⁷⁷ – 14 października 1960 r. w Libanie, z siedzibą w Bejrucie¹⁹⁷⁸. 15 lutego 1963 r. został ambasadorem tamże¹⁹⁷⁹ i – równocześnie – w Jordanii i Kuwejcie¹⁹⁸⁰. Był wówczas jedynym bezpartyjnym ambasadorem Polski Ludowej¹⁹⁸¹. Polska i Kuwejt nawiązały stosunki dyplomatyczne 13 maja 1963 r. na szczepku ambasad. Pierwszy polski ambasador – W. Skuratowicz – złożył listy uwierzytelniające 11 marca 1964 r.¹⁹⁸² Natychmiast została otwarta Ambasada, kierował nią radca handlowy jako chargé d'affaires.

Ilustracja 118. Raport W. Skuratowicza z podróży do Kuwejtu (1964).

Źródło: zdjęcie autora

¹⁹⁷⁷ Ibidem.

¹⁹⁷⁸ *Historia dyplomacji polskiej. 50. rocznica nawiązania stosunków dyplomatycznych z Kuwejtem*, za: https://www.ms.gov.pl/pl/ministerstwo/historia/wydarzenia/50_rocznica_nawiazania_stosunkow_dyplomatycznych_z_kuwejtem [dostęp: 17.09.2022].

¹⁹⁷⁹ Opracowane na podstawie *Afryka i „Bliski Wschód” 1918–2009*, [w:] *Biblioteka polskiej dyplomacji. Stosunki dyplomatyczne Polski*, t. 4, red. K. Szczepanik, A. Herman-Łukasik, B. Janicka, Askon, Warszawa 2010.

¹⁹⁸⁰ K. Skarżyńska-Bocheńska, *Pamięci Ambasadora...*, s. 110.

¹⁹⁸¹ Ibidem.

¹⁹⁸² AMSZ, Dep. V, 1964, nab. 24/69, wiązka 10, W. Skuratowicz, Raport z podróży do Kuwejtu w celu złożenia listów uwierzytelniających, za: <https://www.ms.gov.pl/resource/d70a1afc-6bca-4cf-afcb-031b89178c6a:JCR> [dostęp: 12.12.2019].

W 1964 r. W. Skuratowicz otrzymał Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski 1964¹⁹⁸³. Podobnie stosunki dyplomatyczne między Polską a Jordańskim Królestwem Haszymidzkim zostały nawiązane 20 lutego 1964 r.:

[...] z końcem stycznia 1964 r. polski ambasador w Bejrucie Witold Skuratowicz otrzymał polecenie „sfinalizowania sprawy”, wraz z informacją, iż to on będzie mianowany ambasadorem w Ammanie (na zasadzie rozszerzenia akredytacji). Ostatecznie stosunki zostały formalnie nawiązane 20 lutego 1964 r., a 19 października 1964 r. Witold Skuratowicz został oficjalnie powołany przez Radę Państwa na stanowisko ambasadora nadzwyczajnego i pełnomocnego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w Haszymidzkim Królestwie Jordanii. Do złożenia listów uwierzytelniających doszło 11 stycznia 1965 r. W związku z tym, że nowo mianowany ambasador rezydował na stałe w Bejrucie, stanowisko chargé d'affaires ad interim w Ammanie objął dotychczasowy przedstawiciel MHZ – Franciszek Onichowski¹⁹⁸⁴.

Ilustracje 119–120. Oficjalne objęcie stanowiska Ambasadora RP w Jordanii¹⁹⁸⁵

¹⁹⁸³ K. Skarżyńska-Bocheńska, *Pamięci Ambasadora...*, s. 110.

¹⁹⁸⁴ Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, za: <https://www.gov.pl/web/jordania/jordania> [dostęp: 17.09.2022].

¹⁹⁸⁵ MSZ, za: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwiRvtOhk7frAhXq-ioKHWsLCTYQFjAAegQIAxAB&url=http%3A%2F%2Fwww.msz.gov.pl%2Fpl%2Fministerstwo%2Fhistoria%2Fwydarzenia%2F50__rocznica_nawiazania_stosunkow_dyplomatycznych_z_polski_z_jordania&usq=AOvVaw1ftpwx2tMzq1W95leYrCqO [dostęp: 12.02.2020].

W 1965 r. W. Skuratowicz został nagrodzony libańskim Krzyżem Komandorskim Orderu Cedru z Gwiazdą, już po zakończeniu misji w Libanie¹⁹⁸⁶. Po powrocie w 1965 r. do kraju pracował w centrali MSZ jako ekspert bliskowschodni¹⁹⁸⁷. W tym samym czasie wznowił swoje zajęcia na UW, prowadząc dla starszych lat wykłady o współczesnej problematyce krajów arabskich. W lutym 1970 r. otwarto przewód doktorski W. Skuratowicza¹⁹⁸⁸. W 1974 r. zmuszony został złym stanem zdrowia – zawał¹⁹⁸⁹ – do przerwania pracy na uczelni. 19 listopada 1979 r. zmarł w wieku 72 lat w Warszawie. Pochowany został w Warszawie na Cmentarzu Wojskowym na Powązkach, kwatery B39, rząd 2, miejsce 4. Jeszcze za życia otrzymał Odznakę Grunwaldzką ZBOWiD-u¹⁹⁹⁰. Biernie władał j. hiszpańskim, włoskim i niemieckim, biegle: arabskim, angielskim, francuskim i rosyjskim¹⁹⁹¹. Był dwukrotnie żonaty i miał jednego syna z pierwszego małżeństwa¹⁹⁹², Jerzego, który kontynuował rodzinną tradycję i też wykładał w Instytucie Orientalistycznym UW oraz występował na konferencjach naukowych¹⁹⁹³. Siostra W. Skuratowicza Anna zginęła rozstrzelana przez Niemców na Pawiaku w 1941 r.¹⁹⁹⁴ Żona Maria¹⁹⁹⁵ współtłumaczyła kilka książek o tematyce bliskowschodniej (Hitti Ph.K., *Dzieje Arabów*¹⁹⁹⁶; D. i J. Sourdel, *Cywilizacja islamu*¹⁹⁹⁷) i pisała artykuły dotyczące orientalistyki (m.in. zagadnienia orientalistyki w Meksyku dla PO czy – z mężem – *Mulid an-Nabi, Obrządek religijny w Sudanie dla „Argumentów”*). Literatura przedmiotu liczy jeden artykuł: K. Skarżyńska-Bocheńska opublikowała w PO dwustronicowe wspomnienie zatytułowane *Pamięci Ambasadora Witolda Skuratowicza*¹⁹⁹⁸. Niewątpliwie zasługi W. Skuratowicza są na polu dyplomacji większe niż w zakresie arabistyki, ale przepracował w Uniwersytecie Warszawskim

¹⁹⁸⁶ K. Skarżyńska-Bocheńska, *Pamięci Ambasadora...*, s. 110.

¹⁹⁸⁷ Ibidem.

¹⁹⁸⁸ AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961–5.12.1972, Protokół posiedzenia Rady Naukowej IO, 7.04.1970, s. 2.

¹⁹⁸⁹ K. Skarżyńska-Bocheńska, *Pamięci Ambasadora...*, s. 111.

¹⁹⁹⁰ Ibidem.

¹⁹⁹¹ AUW, 4310 zw UW Teka akt osobowych Witold Skuratowicz, Kwestionariusz osobowy.

¹⁹⁹² Ibidem.

¹⁹⁹³ M.in. w 1979 wygłosił referat *Libia – problemy społeczne i ekonomiczne* na konferencji naukowej poświęconej społeczno-politycznym i kulturalnym problemom ówczesnej Libii, która odbyła się w dniach 8–9.01.1979 w IO UW.

¹⁹⁹⁴ AUW, 4310 zw UW Teka akt osobowych Witold Skuratowicz, Kwestionariusz osobowy.

¹⁹⁹⁵ Ibidem.

¹⁹⁹⁶ PWN, Warszawa 1969.

¹⁹⁹⁷ PIW, Warszawa 1980.

¹⁹⁹⁸ K. Skarżyńska-Bocheńska, *Pamięci Ambasadora...*, s. 110.

(z przerwami na wyjazdy) prawie ćwierć wieku, dlatego jego biogram znajduje się w tej części pracy, a nie wśród innych pracowników MSZ, z których kilku, jeśli nie kilkunastu w całym okresie istnienia arabistyki, miało w swoim życiu zawodowym dłuższe lub krótsze epizody pracy w polskich placówkach akademickich, jednak te – łącznie – nie przekraczały kilku lat.

Tubielewicz Władysław Franciszek, syn Edwarda i Urszuli (*de domo* Kuffel), ur. 3 grudnia 1924 r. w Bydgoszczy, gdzie w 1937 r. ukończył Szkołę Podstawową. W 1939 r. ukończył 1 klasę Miejskiego Gimnazjum im. M. Kopernika w Bydgoszczy, a od 1940 r. był pracownikiem budowlanym, od 1943 po wypadku [kontuzja] przeniesiony na stanowisko pomocnika kreslarza technicznego¹⁹⁹⁹ w firmie budowlanej Richard Mielke Tief- und Hochbau w Bydgoszczy (1940–1945), z wyjątkiem przerwy na przymusowe roboty fortyfikacyjne k. Chełmna n. Wisłą w 1944 r.²⁰⁰⁰ Po wyzwoleniu Bydgoszczy w styczniu 1945 r. kontynuował naukę, będąc najpierw pracownikiem fizycznym, a następnie umysłowym. Jego ojciec przed wojną i po wojnie był dyrektorem wodociągów w Bydgoszczy. W maju 1946 r. W. Tubielewicz uzyskał maturę w Bydgoszczy i jesienią, w r.a. 1946/47, podjął studia na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Poznańskiego, jednak nie ukończył roku²⁰⁰¹. W r.a. 1947/48²⁰⁰² rozpoczął studia orientalistyczne w IO UW (1947–1951)²⁰⁰³. W latach 1949–1950, jeszcze jako student, został asystentem młodszym przy Katedrze²⁰⁰⁴ Wschodu Starożytnego²⁰⁰⁵ Instytutu Orientalistycznego UW²⁰⁰⁶. Jesienią 1950 r. W. Tubielewicz objął funkcję zastępcy asystenta²⁰⁰⁷. W następnym roku został absolwentem. Specjalizował się w arabistyce i hebraistyce²⁰⁰⁸. Został zatrudniony na Katedrze Semitystyki (powstała w 1950) jako

¹⁹⁹⁹ AIPN, IPN BU 00168/361/1.

²⁰⁰⁰ *Marzec 1968 w dokumentach MSW*, t. 2: *Kronika wydarzeń cz. 2*, red. F. Dąbrowski, P. Gontarczyk, P. Tomasiak, IPN KŚZPNP, Warszawa 2018, s. 347.

²⁰⁰¹ AIPN, IPN BU 00168/361/1.

²⁰⁰² Ibidem.

²⁰⁰³ *Marzec 1968 w dokumentach MSW*, t. 2..., s. 347.

²⁰⁰⁴ Raczej Seminarium.

²⁰⁰⁵ *Kronika Instytutu Orientalistycznego UW...*, s. 188.

²⁰⁰⁶ *UW Skład Uniwersytetu i Spis Wykładów na r.a. 1949–1950...*, s. 69.

²⁰⁰⁷ *UW Skład Uniwersytetu i Spis Wykładów na r.a. 1950–1951*, WUW, Warszawa 1951, s. 81.

²⁰⁰⁸ *Marzec 1968 w dokumentach MSW*, t. 2..., s. 347.

st. asystent²⁰⁰⁹ i pracował na etacie w IO UW do 1961 r.²⁰¹⁰ W 1952 r. mgr semitystyki²⁰¹¹ W. Tubielewicz został pomocniczym pracownikiem nauki, a od 23 marca 1953 r.²⁰¹² był st. asystentem przy Katedrze Semitystyki²⁰¹³. W tym samym roku rozpoczął, pod kierownictwem S. Strelcyna, przygotowania do egzaminu kandydackiego²⁰¹⁴. Zadeklarował wówczas płynną znajomość dwóch języków: niemieckiego i hebrajskiego²⁰¹⁵. Wg dokumentów MSW (wcześniej MBP) 15 sierpnia 1953 r. został pozyskany do współpracy przez Wydz. IV Kom. MO w Warszawie²⁰¹⁶ jako informator ps. „Henryk” (1953)²⁰¹⁷, wykorzystywany najpierw do inwigilacji wykładowców (gł. orientalistów) UW²⁰¹⁸. Wg tych samych dokumentów został zwerbowany za pieniądze²⁰¹⁹. Podczas pierwszych lat działalności jako TW (Tajny Współpracownik), później przekwalifikowany na Agenta, pisał donosy (rękopisy znajdują się w archiwach) związane z rodzącą się w tych latach w obrębie turkologii arabistyką, ściślej – zachowały się doniesienia m.in. na A. Zajączkowskiego czy F. Jarosiewicza, wspomniany został także ówczesny dr J. Bielawski. Ta część aktywności W. Tubielewicza trafiła do niniejszej monografii; jej pozostałe aspekty: szpiegostwo (m.in. misja w Izraelu), rozpracowywanie środowisk elit intelektualnych, dziennikarskich i literackich (m.in. M. Hłasko), środowisk związanych z ambasadami państw zachodnich, zostały jedynie zasygnalizowane. Wśród naukowców i orientalistów, o których pisał noty informacyjne i doniesienia, znajdowali się m.in. prof. Witold Jabłoński, prof. Antonina Jabłońska, prof. S. Strelcyn (z żoną), W. Skuratowicz, dr Artur Sandauer, prof. Władysław Winawer, prof. Stanisław Hempel (tu tylko nazwiska osób wymienionych na liście krewnych i znajomych sporządzonej dla organów podczas rekrutacji w 1953)²⁰²⁰. W owym czasie był żonaty, żona (prawnik) z dzieckiem przebywała w Bydgoszczy²⁰²¹. W r.a. 1954/55 do grona nauczającego Wydziału Filologicznego zaliczało się dwóch bliskowschodnich (tj. zajmujących się też

²⁰⁰⁹ AIPN, IPN BU 00168/361/1.

²⁰¹⁰ *Marzec 1968 w dokumentach MSW*, t. 2..., s. 347.

²⁰¹¹ AIPN, IPN BU 00168/361/1.

²⁰¹² Ibidem.

²⁰¹³ *UW Skład Uniwersytetu na r.a. 1952–1953...*, s. 23.

²⁰¹⁴ AIPN, IPN BU 00168/361/1.

²⁰¹⁵ Ibidem.

²⁰¹⁶ Ibidem.

²⁰¹⁷ *Marzec 1968 w dokumentach MSW*, t. 2..., s. 347.

²⁰¹⁸ Ibidem.

²⁰¹⁹ AIPN, IPN BU 00168/361/1.

²⁰²⁰ Ibidem.

²⁰²¹ Ibidem.

arabistyką) orientalistów, wśród nich był pomocniczy pracownik nauki W. Tubielewicz, st. asystent przy Katedrze Semitystyki²⁰²²: np. w grudniu 1954 r. podjął się – w ramach zobowiązania dla uczczenia II Zjazdu PZPR²⁰²³ – opracowania tekstów literackich arabskich na tematy wsi egipskiej²⁰²⁴. Do 1957 r., chwili wyjazdu na stypendium do Jerozolimy, pozostawał (1955–1956²⁰²⁵, 1956–1957²⁰²⁶) st. asystentem przy Katedrze Semitystyki²⁰²⁷. W latach 1957–1958 przebywał w Jerozolimie, z tego pierwszy rok jako stypendysta Uniwersytetu Hebrajskiego w Jerozolimie²⁰²⁸. Od 1960 r. pracował na zlecenie Wydziału V Departamentu II MSW jako tłumacz hebraista²⁰²⁹.

W 1961 r. na zajęciach zleconych pracował w Katedrze Turkologii, w której wówczas mieścił się organizacyjnie Zakład Arabistyki²⁰³⁰, etatowo pozostawał st. asystentem przy Katedrze Semitystyki²⁰³¹. W 1962 r. w ankiecie zadeklarował następującą płynną znajomość języków obcych: hebrajski, arabski, niemiecki, angielski²⁰³². Wraz z powstaniem Studium Afrykanistycznego UW w Warszawie od 1963 r. był tamże pracownikiem dydaktycznym – lektorem j. arabskiego²⁰³³. Dwa lata później wyszedł drukiem skrypt autorstwa W. Tubielewicza *Gramatyka języka arabskiego*, cz. 1: *Morfologia*²⁰³⁴ (inne części nigdy się nie ukazały), przychylnie zrecenzowany przez Jacka Stępińskiego: „Gramatyka ta została opracowana przez dobrego znawcę przedmiotu i dzięki temu posiada wszystkie zalety, których wymaga się od tego typu publikacji: jest zredagowana w sposób bardzo przejrzysty i zawiera zwięzły wykład wszystkich wiadomości nieodzownych dla osób rozpoczynających studiowanie arabszczyzny”²⁰³⁵.

²⁰²² UW Skład Uniwersytetu na r.a. 1954–1955..., s. 31.

²⁰²³ AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO, 6.10.1952–7.03.1957, Protokół z posiedzenia Rady Instytutu Orientalistycznego UW, ref. 54-14/52, 18.12.1953, ołówkiem 54, paginacja ołówkiem 29.

²⁰²⁴ Ibidem.

²⁰²⁵ UW Skład Uniwersytetu na r.a. 1955–1956..., s. 32.

²⁰²⁶ UW Skład Uniwersytetu na r.a. 1956–1957..., s. 33.

²⁰²⁷ UW Skład Uniwersytetu na r.a. 1955–1956..., s. 32, 34 i 37.

²⁰²⁸ Marzec 1968 w dokumentach MSW, t. 2..., s. 347.

²⁰²⁹ Ibidem.

²⁰³⁰ UW Skład osobowy i Spis Wykładów w r.a. 1961–1962..., s. 62.

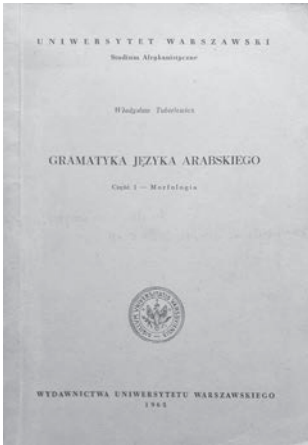
²⁰³¹ Ibidem, s. 59.

²⁰³² AIPN, IPN BU 00168/361/1.

²⁰³³ UW Skład osobowy Uczelni w r.a. 1963–1964..., s. 138.

²⁰³⁴ W. Tubielewicz, *Gramatyka języka arabskiego*...

²⁰³⁵ J. Stępiński, *Tubielewicz W., Gramatyki j. arabskiego* [recenzja], PO 1965, nr 3, s. 279.

Ilustracja 121. Źródło: zdjęcie autora

W. Tubielewicz był pierwszym wykładowcą języka hebrajskiego w Instytucie Orientalistycznym UW²⁰³⁶, jako lektor j. hebrajskiego działał tam w latach 60. (m.in. 1964²⁰³⁷ i 1965²⁰³⁸), a następnie w latach 1990–1995²⁰³⁹. W mniej więcej tym samym okresie był wykładowcą języków hebrajskiego i jidysz w Departamencie Kadr i Szkolenia/ Szkolenia i Wydawnictwo/ Szkolenia i Doskonalenia Zawodowego MSW (1966–1972 i 1975–1988)²⁰⁴⁰ oraz wykładowcą w Akademii Spraw Wewnętrznych (1989–1990)²⁰⁴¹. Zmarł 15 października 1997 r. w Warszawie²⁰⁴². Był inteligentny, błyskotliwy, obyty, stały bywalec intelektualnych salonów Warszawy, brał czynny udział w życiu towarzyskim stolicy, bliski znajomy wielu ówczesnych luminarzy zarówno świata nauki, jak i literatury czy dziennikarstwa, dyplomatów, aktorów etc. Tak wspomina go Michał Zabłocki, syn trzykrotnego medalisty olimpijskiego, szermierza i architekta Wojciecha Zabłockiego i aktorki Aliny Janowskiej: „Bywali też u nas naukowcy, jak profesor Władysław Tubielewicz, orientalista, arabista, ale i zapalony szermierz, z żoną Jolantą, dziekanem japonistyki [...]”²⁰⁴³.

²⁰³⁶ Strona internetowa Zakładu Hebraistyki UW, za: http://www.hebraistyka.uw.edu.pl/historia_zakladu.php [dostęp: 17.09.2022].

²⁰³⁷ *UW Skład osobowy Uczelni w r.a. 1964–1965...*, s. 55.

²⁰³⁸ *UW Skład osobowy Uczelni w r.a. 1965–1966...*, s. 58–59.

²⁰³⁹ *Marzec 1968 w dokumentach MSW*, t. 2..., s. 347.

²⁰⁴⁰ *Ibidem*.

²⁰⁴¹ *Ibidem*.

²⁰⁴² PO 1997, nr 3/4, s. 234.

²⁰⁴³ J. Derda, *Zmiana planu* [wywiad z M. Zabłockim], „Uroda i Życie” 2017, nr 7, s. 56–60.

Jego publikacje o charakterze arabistycznym to, oprócz wspomianej gramatyki, przekłady z j. arabskiego dla PO, m.in.:

- M. Tajmur, *Indyk*, opow., PO 1953, nr 3(7).
- *Z beduińskich piosenek ludowych*, PO 1953, nr 3(7).
- *Z bajek z tysiąca i jednej nocy: Cyrulik z Bagdadu*, PO 1956, nr 1.
- *Z bajek z tysiąca i jednej nocy: Opowiadanie balwierza o jego szóstym bracie*, PO 1956, nr 2.

Był też współautorem artykułu *Potrząsanie „karabelą” – trzech orientaliści o pochodzeniu wyrazu*²⁰⁴⁴. Dokonał także licznych tłumaczeń z języków: hebrajskiego, aramejskiego i żydowskiego (jidisz).

Natorf Halina (właściwie Gajane/ Galina *de domo* Uridia), ur. 23 sierpnia 1933 r.²⁰⁴⁵ w Suchumi (Gruzja, ZSRR), córka Aleksandra i Olgi (buchaltera w szkole kolejarskiej)²⁰⁴⁶. Narodowości gruzińskiej, pochodzenia inteligenckiego (inteligencja pracująca), była jedyną arabistką – absolwentką uczelni radzieckiej w kadrze warszawskiej. Jak i u wielu innych osób, praca na uczelni była tylko epizodem w jej życiu zawodowym, trwała około pięciu lat (na etacie), ale nawiązane tam przyjaźnie i kontakty zaowocowały później i innymi zatrudnieniami i współpracą. Gajane Uridia rozpoczęła naukę w szkole podstawowej w Batumi w 1937 r.²⁰⁴⁷ Od 1943 r. była członkinią Komsomołu (WLKZM)²⁰⁴⁸ w ZSRR (najpierw była członkiem Komitetu Szkolnego w Batumi, potem jego sekretarzem i członkiem Biura Wydziałowego w Leningradzie). W 1949 r. przeszła do Związku Zawodowego Studentów i Pracowników Szkół Wyższych w Leningradzie, będąc w nim członkinią. Nie należała do żadnej partii – ani w ZSRR, ani później, mieszkając w Polsce²⁰⁴⁹. Studia rozpoczęła w 1949 r. na Leningradzkim Orderu Lenina Państwowym Uniwersytecie im. A.A. Żdanowa (Ленинградский орден Ленина государственный университет имени А.А. Жданова)²⁰⁵⁰, na którym

²⁰⁴⁴ E. Słuszkiewicz, E. Tryjarski, W. Tubielewicz, *Potrząsanie „karabelą” – trzech orientaliści o pochodzeniu wyrazu*, „Przegląd Językoznawczy” 1985, nr 8, s. 512–522.

²⁰⁴⁵ W nekrologu pojawiła się data 13.06.1930, Timenote.info, za: <https://timenote.info/pl/Halina-Natorf> [dostęp: 17.09.2022].

²⁰⁴⁶ AUW, zw BE50, Halina Natorf, K3.223. Teka akt osobowych 1955–59.

²⁰⁴⁷ Ibidem, Życiorys G. Natorf.

²⁰⁴⁸ Pełna nazwa (od 1922): Всесоюзный Ленинский Коммунистический Союз Молодёжи (Wszeczhwiązkowy Leninowski Komunistyczny Związek Młodzieży). Komunistyczna organizacja młodzieżowa w ZSRR (1918–1991).

²⁰⁴⁹ AUW, zw BE50, Halina Natorf, K3.223. Teka akt osobowych 1955–59.

²⁰⁵⁰ Taką nazwę nosił od 1948 do 1969.

w 1954 r. zakończyła pełen kurs specjalności wschodniej – filologii arabskiej. Dyplom otrzymała 2 lipca 1954 r.

Absolwentka Państwowego Uniwersytetu Leningradzkiego, Wydziału Języków Wschodnich, magister, dyplom z wyróżnieniem, nr 073456. Zawód wyuczony: filolog. Zawód wykonywany: lektor j. obcych²⁰⁵¹.

Po ukończeniu studiów znała – jak sama deklarowała w kwestionariuszu osobowym – biegle j. rosyjski i gruziński oraz słabo: niemiecki, angielski, arabski, perski²⁰⁵². W 1953 r. wyszła w Leningradzie za męża, a w grudniu 1954 r. przyjechała do Polski²⁰⁵³. Jej mąż, Włodzimierz Natorf²⁰⁵⁴, po powrocie ze studiów w ZSRR do Polski został radcą w MSZ. Ponieważ W. Natorf pochodził z Łodzi, młodzi małżonkowie po przyjeździe do kraju najpierw osiedli się tam i H. Natorf podjęła pracę jako lektor j. rosyjskiego (p.o. asystenta) na Politechnice Łódzkiej, w Katedrze Języków Obcych (od lutego do sierpnia 1955)²⁰⁵⁵. Przyjęła polskie obywatelstwo²⁰⁵⁶. Po przeniesieniu się męża do pracy w Warszawie H. Natorf rozpoczęła starania o pracę na miejscu – i 1 lutego 1955 r. rozpoczęła prowadzenie badań arabistycznych w Zakładzie Orientalistyki PAN (1956–1957)²⁰⁵⁷ jako st. asystent²⁰⁵⁸. ZO PAN²⁰⁵⁹ utworzono 15 grudnia 1953 r., kierował nim A. Zajączkowski: „Najbardziej ambitnym programem Zakładu było stworzenie słownika kipczackiego. Nad tym projektem pracowali w połowie lat pięćdziesiątych Halina Natorf i Tadeusz Majda”²⁰⁶⁰.

²⁰⁵¹ AUW, zw BE50, Halina Natorf, K3.223. Teka akt osobowych 1955–59. Przekład dyplomu na j. pol.

²⁰⁵² Ibidem.

²⁰⁵³ Ibidem, Życiorys G. Natorf.

²⁰⁵⁴ Ibidem.

²⁰⁵⁵ Ibidem.

²⁰⁵⁶ Timenote.info, za: <https://timenote.info/pl/Halina-Natorf> [dostęp: 17.09.2022].

²⁰⁵⁷ *UW Skład Uniwersytetu na r.a. 1956–1957...*, s. 33.

²⁰⁵⁸ Ibidem, s. 34.

²⁰⁵⁹ J. Reychman, *Orientalistyka polska w okresie 10-lecia...*, s. 78.

²⁰⁶⁰ M.E. Zajączkowska-Łopatto, *Ananiasz Zajączkowski...*, s. 138.

Ilustracja 122. H. Natorf (ok. 1955/56). Źródło: zdjęcie archiwalne

Złożyła też podanie do Rektora UW o zatrudnieniu na turkologii. To podanie o pracę w Seminarium Turkologii jako arabistka – na stanowisku starszego asystenta – z 31 sierpnia 1955 r. „gorąco poparł” A. Zajączkowski²⁰⁶¹. Zostało rozpatrzone pozytywnie i przewidywało zatrudnienie mgr H. Natorf na stanowisku asystenta od 1 września 1955 r.²⁰⁶² Wynagrodzenie asystenckie było tak niewysokie, że 3 września 1955 r. w oświadczeniu podatkowym H. Natorf stwierdziła, że „dziecko pozostaje na utrzymaniu męża”²⁰⁶³ (mowa o W. Natorfie Jr.). 26 października 1955 r. wniosek o awans na st. asystenta H. Natorf został podpisany (pod nieobecność Kierownika Seminarium Turkologii) przez ówczesnego Kierownika Instytutu Orientalistycznego W. Jabłońskiego: „Wniosek motywuję: Skierowaniem²⁰⁶⁴ przez MSW²⁰⁶⁵ Ob. Natorf do pracy w Seminarium Turkologii. Specjalizacja w dziedzinie arabistyki”²⁰⁶⁶. Nie mniej 29 listopada 1955 r. przyznano H. Natorf na wniosek Kierownika Seminarium Turkologii Instytutu Orientalistycznego Wydziału Filologii UW jedynie „pełnienie obowiązków” st. asystenta²⁰⁶⁷. Na UW, jako pracownik Wydziału Filologicznego (asystent, p.o. st. asystent i st. asystent), H. Natorf pracowała od 1 września 1955 r. do

²⁰⁶¹ AUW, zw BE50, Halina Natorf, K3.223. Teka akt osobowych 1955–59.

²⁰⁶² B. Wrona, *Professor Krystyna Skarżyńska-Bocheńska...*, s. 9.

²⁰⁶³ AUW, zw BE50, Halina Natorf, K3.223. Teka akt osobowych 1955–59.

²⁰⁶⁴ Ibidem, Pismo Zarządu Uniwersytetów Min. Szk. Wyż. do Rektora UW, nr ref. ZU-VI-5a-96/55, 24.08.1955, w podpisie Dyrektor Jan Lech.

²⁰⁶⁵ Tu skrót oznaczał Min. Szk. Wyż.

²⁰⁶⁶ AUW, zw BE50, Halina Natorf, K3.223. Teka akt osobowych 1955–59.

²⁰⁶⁷ Ibidem.

31 sierpnia 1959 r.²⁰⁶⁸ Umowa o pracę z 1955 r. stwierdza, że obciążenia p.o. st. asystenta były następujące:

[...] zajęcia obowiązkowe w wymiarze 1600 godzin rocznie z przeznaczeniem 750 godzin na zajęcia dydaktyczne, 750 godzin na pracę naukowo-badawczą i 100 godzin na zajęcia organizacyjne. [...] wynagrodzenie miesięczne w wysokości 920 złotych miesięcznie²⁰⁶⁹.

Już w następnym roku, 10 grudnia 1956 r., kierownik Seminarium Turkologii wystąpił do Dziekana Wydziału Filologii UW o przyznanie nagrody H. Natorf, bo „wyróżniła się dużym wkładem i wysiłkiem w zakresie prac dydaktycznych szczególnie z I rokiem turkologii”²⁰⁷⁰. Wniosek wsparto następującym uzasadnieniem:

Pod względem dydaktycznym włożyła dużo trudu w przygotowanie szczególnie pierwszego roku do trudnych zagadnień języka arabskiego, przy czym jej pomoc szczególnie po wyjeździe lektora Skuratowicza okazała się cenną. Przerabiała indywidualnie trudniejsze ustępy ze słabszymi słuchaczami tak aby podwyższyć poziom, który według oceny nowego lektora Amrusiego, okazał się zadowalający. Kilku uczniów ob. Natorf wyrobiło się już na niezłych arabistów. W okresie ostatnim ob. Natorf opublikowała cenną, na materiale orientalnym opartą rozprawę *Rola czasopisma Ał-Ṭarīq w walce wyzwoleniczej narodów Syrii i Libanu* w PO²⁰⁷¹.

A. Zajązkowski 9 września 1956 r. wznosił wniosek o awans na st. asystenta²⁰⁷² i 1 października 1956 r. przyznano H. Natorf tytuł st. asystenta – po zatwierdzeniu wniosku Komisji przez Rektora UW²⁰⁷³. Na odbywającej się w 1956 r. w Warszawie naradzie pracowników Instytutu Orientalistycznego UW i Katedry Filologii Orientalnej UJ w celu opracowania planów naukowych obu ośrodków A. Zajązkowski poinformował, że w Instytucie Orientalistycznym UW w zakresie arabistyki będą kontynuowane

²⁰⁶⁸ Ibidem.

²⁰⁶⁹ Ibidem.

²⁰⁷⁰ Ibidem, Wniosek o nagrodę dla H. Natorf do Dziekana Wydziału Filologicznego UW od Kierownika Seminarium Turkologii UW (w zastępstwie podpisany przez J. Reychmana), 10.12.1956.

²⁰⁷¹ AUW, zw BE50, Halina Natorf, K3.223. Teka akt osobowych 1955–59.

²⁰⁷² Ibidem.

²⁰⁷³ Ibidem.

prace nad trzema problemami naukowymi, jednym z nich będzie badanie współczesnej literatury arabskiej i „[w] tym ostatnim temacie nastąpi znaczne rozszerzenie prac, bo poprowadzi je mgr Natorf”²⁰⁷⁴. A. Zajączkowski prowadził (nieukończony później) doktorat arabistyczny H. Natorf²⁰⁷⁵. W r.a. 1957/58 w składzie osobowym Wydziału Filologicznego²⁰⁷⁶ przy Katedrze Turkologii widnieje nazwisko H. Natorf jako st. asystenta²⁰⁷⁷ prowadzącego m.in. zajęcia z lektury tekstów arabskich²⁰⁷⁸ i seminarium islamistyczne²⁰⁷⁹ (wraz z J. Bielawskim)²⁰⁸⁰. Jesienią 1958 r. sejm przyjął nową ustawę o szkolnictwie wyższym²⁰⁸¹, a w Instytucie Orientalistycznym usamodzielniał się kierunek arabistyczny: przy Katedrze Turkologii powstał Zakład Arabistyki kierowany przez J. Bielawskiego²⁰⁸². Zajęcia arabistyczne w nowym Zakładzie prowadziła m.in. st. asystent H. Natorf²⁰⁸³, jednak w r.a. 1958/59 wyjechała na stypendium do Egiptu²⁰⁸⁴. Po powrocie jesienią 1958 r. prowadziła z arabistami lekturę tekstów arabskich²⁰⁸⁵. W 1960 r. na Katedrze Turkologii pozostawały otwarte cztery doktorskie przewody arabistyczne, wśród nich H. Natorf²⁰⁸⁶. Od 31 sierpnia 1959 r.²⁰⁸⁷ H. Natorf przestawała otrzymywać wynagrodzenie na UW, ponieważ wzięła dwuletni urlop bezpłatny od 1 września 1959 r. do 1 września 1961 r.²⁰⁸⁸ i wyjechała z mężem do Stałego Poselstwa PRL przy ONZ, gdzie ten ostatni został skierowany do pracy. Na UW już (chyba) nie wróciła, bo w 1990 r. wystawiono jej świadectwo pracy obejmujące jedynie okres od

²⁰⁷⁴ A UW, IO-0080 Posiedzenia Komisji Naukowej IO 23.02.1950–30.06.1956, Protokół z narady pracowników Instytutu Orientalistycznego UW i Katedry Filologii Orientalnej UW w sprawie planów naukowych na lata 1956–60 odbytej 8.10.1956.

²⁰⁷⁵ APAN III-215 Zajączkowskiteczka 37, Materiały A. Zajączkowski, IO UW, 1957–70, Lista doktorantów prof. A. Zajączkowskiego od 1946, 5.03.1960.

²⁰⁷⁶ *UW Skład osobowy Uczelni na r.a. 1957–58...*, s. 38.

²⁰⁷⁷ *Ibidem*, s. 39.

²⁰⁷⁸ *Ibidem*, s. 174–175.

²⁰⁷⁹ *Ibidem*, s. 172.

²⁰⁸⁰ *Ibidem*, s. 174.

²⁰⁸¹ M. Popko, *Z dziejów IO UW...*, s. 14.

²⁰⁸² M.M. Dziekan, *Arabistyka i islamistyka...*, s. 73.

²⁰⁸³ *UW Skład osobowy i Spis Wykładów w r.a. 1958–1959...*, s. 73.

²⁰⁸⁴ PO 1959, nr 1, s. 90.

²⁰⁸⁵ *UW Skład osobowy i Spis Wykładów w r.a. 1958–1959...*, s. 73.

²⁰⁸⁶ A UW, WFil 30 WFil-032 Sprawozdania wieloletnie 1960–72, Lista przewidzianych doktoratów i habilitacji na 1960–65 ustalona na posiedzeniu RN IO.

²⁰⁸⁷ A UW, zw BE50, Halina Natorf, K3.223. Teka akt osobowych 1955–59, Świadectwo pracy H. Natorf, nr ref. BSP-21/90, 14.02.1990, Biuro Spraw Pracowniczych UW.

²⁰⁸⁸ *Ibidem*, Podanie H. Natorf do Rektora UW o urlop bezpłatny, l.dz. 8.8.59: 4c-528/59, 7.08.1959.

1 września 1955 r. do 31 sierpnia 1959 r. W związku z wyjazdem Oddział Kadr UW wystawił H. Natorf „Charakterystykę” (tu wyciąg):

Bezpartyjna, od 1955 r. pracownik UW, starszy asystent na Katedrze Turkologii.

Ocena pracy zawodowej:

„[...] jest pracownikiem o zacięciu do pracy twórczej, już w chwili obecnej stawiającym zagadnienia bardzo ciekawe i samodzielne. Jako dydaktyk wykazała się właściwym podejściem do młodzieży studenckiej”

Ocena polityczna:

„[...] Jest jednostką bezwzględnie pozytywną”

Ocena moralno-etyczna:

„Postawa moralno-etyczna mgr Haliny Natorf jest właściwa i nie nasuwa żadnych zastrzeżeń”²⁰⁸⁹.

H. Natorf współpracowała z ZKP PAN, tłumaczyła, redagowała i pisała w „As-Sadace”, pracowała i publikowała w Interpressie. Współpracowała z Wydawnictwami „Książka i Wiedza” oraz „Świat Książki”. Część jej publikacji była przekładami, napisała kilka artykułów (gł. z zakresu archiwistyki) i kilka recenzji. Niemniej (poza artykułami w „As-Sadace”) jedyną arabistyczną stała się – czterokrotnie wznawiana w okresie od 1962 po 2008 r. – książka Ibn Battuta *Osobliwości miast i dziwy podróży 1325–1354. Wybór*²⁰⁹⁰, do której przełożyła teksty z arabskiego wspólnie z T. Majdą.

Przez całe życie najbliższe kontakty utrzymywała z grupą orientalistów, z którymi współpracowała i poznała się w warszawskiej orientalistyce: Zofią Dubińską, Ireną Okruszko, Zofią Piedos, Małgorzatą Łabęcką-Koecherową, Emilią Zajączkowską-Łopatto i Tadeuszem Majdą²⁰⁹¹. Była – wraz z mężem – aktywną członkinią (członkowie Zarządu) Polskiego Klubu Absolwentów Wyższych Uczelni Rosji (Radzieckich)²⁰⁹². Zmarła w wieku 85 lat 13 sierpnia 2015 r. w Warszawie, pochowana została w Warszawie, na Cmentarzu Komunalnym Północnym – w Wólce Węglowej²⁰⁹³.

²⁰⁸⁹ Ibidem.

²⁰⁹⁰ Ibn Battuta, *Osobliwości miast i dziwy podróży...*

²⁰⁹¹ G. Jutkiewicz, S. Pilecki, *Zofia Dubińska, 15 stycznia 1915–6.02.2008*, [w:] „Awazymyz” 2008, nr 1, s. 14–15.

²⁰⁹² Stowarzyszenie Współpracy Polska-Wschód, za: <https://www.swpw.eu/polski-klub-absolwentow-wyzszych-uczelni-rosji/> [dostęp: 17.09.2022].

²⁰⁹³ Timenote.info, za: <https://timenote.info/pl/Halina-Natorf> [dostęp: 17.09.2022].

Jej mąż, **Włodzimierz Natorf**, ur. 12 października 1931 r. w Łodzi, syn Kazimierza i Janiny (przed wojną prowadziła zakład krawiecki w Łodzi, na ul. Wólczkańskiej 144)²⁰⁹⁴, był osobą wysoko postawioną i wpływową, członkiem PZPR od 1949 r.²⁰⁹⁵ Ekonomista, absolwent Uniwersytetu Leningradzkiego (Ленинградский ордена Ленина государственный университет имени А.А. Жданова) z 1955 r.²⁰⁹⁶ Przed wyjazdem na studia do Leningradu ukończył Gimnazjum Miejskie w Łodzi i jako członek ZMP (1949–1950)²⁰⁹⁷ prowadził aktywną działalność polityczną²⁰⁹⁸. Od 1955 r. pracował w Ministerstwie Spraw Zagranicznych, gdzie był członkiem Komitetu Zakładowego PZPR w MSZ w Warszawie w latach 1956–1959, 1966–1969 i 1977–1979²⁰⁹⁹; Komitetu POP PZPR przy MSZ od 21 czerwca 1956 r. do 4 czerwca 1958 r.²¹⁰⁰; Komitetu POP PZPR przy MSZ od 4 czerwca 1958 r. do 26 listopada 1959 r.²¹⁰¹; Komitetu Zakładowego PZPR od 13 maja 1966 r. do 17 września 1968 r.²¹⁰² oraz Komitetu Zakładowego PZPR w MSZ od 19 października 1977 r. do 8 listopada 1979 r.²¹⁰³ Wieloletni dyrektor departamentów i naczelnik wydziałów, m.in. był ambasadorem w Biurze ONZ w Genewie (1969–1973) i – w latach 1982–1985 – w ONZ w Nowym Jorku, a także pełnił funkcję Ambasadora PRL w ZSRS (1985–1989)²¹⁰⁴. Był kierownikiem Wydziału Zagranicznego KC PZPR (1981–1982²¹⁰⁵, 1984–1985²¹⁰⁶),

²⁰⁹⁴ *Księga Adresowa miasta Łodzi i Województwa Łódzkiego, 1937*, cz. 3, s. 304, za: bc.wimbp.lodz.pl/Content/73542/Ksiega_Adresowa_m_Lodzi_1937_1939aCz3.pdf [dostęp: 4.03.2019].

²⁰⁹⁵ *Katalog kierowniczych pamioisk partyjnych i państwowych PRL*, art. 52a pkt. 8 Ustawy z 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, Dz.U. 2016 poz. 1575 j.t.

²⁰⁹⁶ Министерство образования и науки Российской Федерации, strona internetowa, za: http://www.russia.edu.ru/idbg/main2.php?PME_sys_fl=o&PME_sys_fm=o&PME_sys_sfn%5bo%5d=1&PME_sys_operation=PME_op_View&PME_sys_rec=928 [dostęp: 17.09.2022].

²⁰⁹⁷ Strona internetowa IPN, za: <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/1704> [dostęp: 17.09.2022].

²⁰⁹⁸ *Dzieje szkoły. 50-lecie Gimnazjum Miejskiego w Łodzi*, red. W. Bienkowski, PZWSz, Warszawa 1968, oraz M. Woźniakowski, *Niezapomniane dni fermentu (1945–1948)*.

²⁰⁹⁹ P. Ceranka, *Podstawowa Organizacja Partyjna PZPR w Ministerstwie Spraw Zagranicznych 1949–1989*, s. 247–309, [w:] „Pamięć i Sprawiedliwość” 2016, nr 1, s. 256.

²¹⁰⁰ Ibidem, s. 301.

²¹⁰¹ Ibidem.

²¹⁰² Ibidem, s. 303.

²¹⁰³ Ibidem, s. 305.

²¹⁰⁴ T. Mołdawa, *Ludzie władzy 1944–1991*, PWN, Warszawa 1991, s. 401.

²¹⁰⁵ W. Janowski, A. Kocharński, *Informator o strukturze i obsadzie personalnej centralnego aparatu PZPR 1948–1990*, red. K. Persak, Warszawa 2000, s. 141.

²¹⁰⁶ Ibidem.

członkiem KC PZPR (1986–1990)²¹⁰⁷, sekretarzem KC PZPR (1989–1990)²¹⁰⁸. Jako osoba publiczna był w ciągu swojego życia kilkakrotnie sprawdzany przez Departament I MSW²¹⁰⁹. Był współautorem dwóch podręczników akademickich z zakresu dyplomacji: *Organizacja i technika pracy dyplomatycznej: wypisy z literatury*²¹¹⁰ i *Wybrane zagadnienia organizacji i techniki pracy dyplomatycznej*²¹¹¹. W. Natorf zmarł 19 lipca 2012 r. w wieku 81 lat²¹¹².

Ich syn – również Włodzimierz – jest absolwentem Wydziału Fizyki UW i pracował w IX Liceum Ogólnokształcącym im. K. Hoffimanowej w Warszawie. Pisze (a także tłumaczy) wiele książek²¹¹³ i podręczników do fizyki i astronomii, repetytoriów, poradników dla nauczycieli tych przedmiotów, popularyzuje nauki ścisłe.

Gutkowski Jerzy, ur. 4 lutego 1916 r. w rodzinie prawnika (ojca Wiktora²¹¹⁴/ Wiktoryna²¹¹⁵), jego matką była Wanda ze Stankiewiczów²¹¹⁶. W latach 1927–1934 uczęszczał do gimnazjum i zakończył naukę świadectwem dojrzałości w 1934 r. W tym samym roku wstąpił na prawo na UW. Ukończył je, broniąc pracy magisterskiej 2 lipca 1938 r.²¹¹⁷ Od 1935 r. równolegle studiował w Szkole Wschodoznawczej²¹¹⁸ w Warszawie, kończąc ją uzyskaniem dyplomu 20 lutego 1939 r. Na ostatnim roku studiów tamże ukończył Kurs Eksportowy przy Instytucie Wiedzy Zawodowej (od 15 stycznia

²¹⁰⁷ *Polska Zjednoczona Partia Robotnicza Zjazdy, plenarne posiedzenia Komitetu Centralnego, władze naczelne i sekretarze Komitetów Wojewódzkich PZPR 1981–1986*, oprac. J. Jakubowski, J. Szczeblewski, Warszawa 1986, s. 70.

²¹⁰⁸ T. Mołdawa, op. cit., s. 260, 264.

²¹⁰⁹ M.in. AIPN, IPN BU 01945/61.

²¹¹⁰ *Organizacja i technika pracy dyplomatycznej: wypisy z literatury*, wybór W. Natorf, przekł. z j. ang. H.L. Sokalski, przekł. z j. ros. I. Wilczyńska, Wyższa Szkoła Nauk Społecznych przy KC PZPR. Podyplomowe Studium Służby Zagranicznej, WSNS, Warszawa 1974.

²¹¹¹ *Wybrane zagadnienia organizacji i techniki pracy dyplomatycznej*, pr. zbior. R. Baturo, R. Frąckiewicz, W. Natorf, K. Rozalich, Wyższa Szkoła Nauk Społecznych przy KC PZPR. Podyplomowe Studium Służby Zagranicznej, Warszawa 1977.

²¹¹² *Nekrolog*, za: <http://nekrologi.wyborcza.pl/o,11,,170153,W%C5%82odzimierz-Natorf-nekrolog.html> [dostęp: 17.09.2022].

²¹¹³ Np. S. Parker, *Galileusz i Wszechświat*, przekł. z jęz. ang. W. Natorf, WSzIP, Warszawa 1992.

²¹¹⁴ AUW, BE 50 Gutowski Jerzy Teka akt osobowych K4.195; 3496, Życiorys, 23.09.1957.

²¹¹⁵ Ibidem, Charakterystyka J. Gutkowskiego, załączona do wniosku J. Gutkowskiego na wyjazd na studia w Egipcie. 27.10.1958, Dział Spraw Osobowych UW.

²¹¹⁶ Ibidem, Życiorys, 23.09.1957.

²¹¹⁷ Ibidem.

²¹¹⁸ Przedwojenny polski „odpowiednik” SOAS.

do 15 czerwca 1939)²¹¹⁹. Latem 1938 r. został skierowany na cztery miesiące do pracy we włoskiej firmie turystycznej w Tripolii i w Bengazi (w obecnej Libii, a ówczesnej włoskiej kolonii)²¹²⁰. Wg innego źródła przebywał tam sześć miesięcy na praktyce akademickiej²¹²¹. W połowie 1939 r. został przez MSZ skierowany na praktykę w Konsulacie Generalnym w Stambule, ale w związku z wybuchem wojny odwołano go do kraju²¹²². Inne źródło jednak podaje, że odbył tę praktykę konsularną²¹²³. Po powrocie do Polski nie został zmobilizowany, gdyż wojna już się skończyła, i od 1941 r. był zatrudniony w firmie handlowej w Warszawie, a później pracował w przedsiębiorstwie „Polski Lloyd” w Warszawie jako ekspedytor kolejowy aż do Powstania Warszawskiego²¹²⁴. Po klęsce powstania został uwięziony w obozie w Pruszkowie, skąd uciekł i wyjechał do Sosnowca. Tam zarabiał na życie w firmie transportowej aż do sierpnia 1945 r. Już wiosną, po wyzwoleniu, złożył podanie o pracę w MSZ, zostało w czerwcu pozytywnie rozpatrzone i w sierpniu 1945 r. przyjechał do Warszawy, aby pracować w MSZ²¹²⁵. W tym okresie był członkiem Stronnictwa Demokratycznego²¹²⁶. Od sierpnia 1945 r. do stycznia 1946 r. był zatrudniony w Wydziale Wschodnim MSZ w Warszawie²¹²⁷. W lutym 1946 r. został II sekretarzem Ambasady PRL w Ankarze i pełnił tę funkcję przez rok, do lutego 1947 r.²¹²⁸; wg innego dokumentu – do kwietnia 1947 r.²¹²⁹ Od kwietnia²¹³⁰/maja²¹³¹ 1947 r. ponownie pracował w centrali MSZ, w Wydziale Wschodnim, do stycznia²¹³²/lutego²¹³³ 1948 r. Następnie wyjechał jako konsul do Tel Awiwu, a pół roku później, we wrześniu 1948 r. – również jako konsul – do

²¹¹⁹ AUW, BE 50 Gutowski Jerzy TeKa akt osobowych K4.195; 3496, Życiorys, 23.09.1957.

²¹²⁰ Ibidem.

²¹²¹ Ibidem, Wniosek prof. A. Zajączkowskiego do rektora UW, o nadanie tytułu adiunkta dla J. Gutkowskiego, nr JD 4a-25/58, 14.01.1958.

²¹²² Ibidem, Życiorys, 23.09.1957.

²¹²³ Ibidem, Wniosek prof. A. Zajączkowskiego do rektora UW, o nadanie tytułu adiunkta dla J. Gutkowskiego, nr JD 4a-25/58, 14.01.1958.

²¹²⁴ Ibidem, 23.09.1957.

²¹²⁵ Ibidem.

²¹²⁶ Ibidem, Ankieta, 23.09.1957.

²¹²⁷ Ibidem.

²¹²⁸ Ibidem.

²¹²⁹ Ibidem, Życiorys, 23.09.1957.

²¹³⁰ Ibidem.

²¹³¹ Ibidem, Ankieta, 23.09.1957.

²¹³² Ibidem, Życiorys, 23.09.1957.

²¹³³ Ibidem, Ankieta, 23.09.1957.

Damaszku²¹³⁴. 12 lutego 1949 r. Agencję Konsularną Polską w Damaszku objął jako konsul²¹³⁵. Zajmował się tam m.in. sprawami konfliktowymi, związanymi przede wszystkim z działalnością w Libanie Poselstwa tzw. „rządu londyńskiego”, uznawanego przez m.in. władze Afganistanu, reprezentowane tu przez konsula, choć i jego państwo nawiązało już stosunki dyplomatyczne z rządem w Warszawie²¹³⁶. Władze libańskie oficjalnie zapraszały na wszystkie uroczystości „dyplomatyczne” przedstawicieli dyplomatycznych rządu londyńskiego, aby osłabić pozycję Ambasady RP, dlatego wiele czasu konsulowi zajmowało obserwowanie działalności polskich przedstawicieli władz z Londynu – składał regularnie wiernopoddańcze meldunki na temat działalności Poselstwa tzw. „rządu londyńskiego” (np. o lokalu, w którym się mieściło)²¹³⁷ czy o osobie ówczesnego posła tegoż rządu²¹³⁸. Kwestia lokalu była istotna, bo władze w Warszawie chciały przejąć ten gmach na zasadzie przekazania prawa własności przedwojennej RP nowemu państwu i przy okazji wyeksmitować „londyńczyków”. J. Gutkowski aktywnie działał w tym kierunku i jego meldunki pisane były z pełnym oddaniem jedynej słusznej sprawie.

W tym samym 1949 r. J. Gutkowski uzyskał *exequatur* – uznanie przez Syrię konsulatu w Damaszku, a siebie za Konsula RP w Damaszku²¹³⁹. Jako konsul przebywał w Konsulacie RP w Damaszku od 19 stycznia 1950 r. do 2 czerwca 1953 r.²¹⁴⁰ Na przemian przebywał również – od marca 1948 do marca 1957 r. – w Bejrucie²¹⁴¹, skąd pisał – w duchu jedynie właściwym w tej epoce – raporty o protestach związków zawodowych robotników w Libanie²¹⁴² oraz analizy strategiczne dotyczące działalności

²¹³⁴ Ibidem, *Życiorys*, 23.09.1957.

²¹³⁵ AMSZ, z-11 w-33 t-490, Samodzielny Wydział Wschodni, Syria 042, Pismo Konsula RP, Jerzego Gutkowskiego do Samodzielnego Wydziału Wschodniego MSZ w Warszawie, nr ref. 042/3/49, 12.02.1949.

²¹³⁶ Ibidem, Pismo Konsula RP, Jerzego Gutkowskiego do Samodzielnego Wydziału Wschodniego MSZ w Warszawie, nr ref. 07/23/49, 25.07.1949.

²¹³⁷ Ibidem, Pismo Konsula RP, Jerzego Gutkowskiego do Samodzielnego Wydziału Wschodniego MSZ w Warszawie, nr ref. 83/75/53/pfn, 2.06.1953.

²¹³⁸ Ibidem, Pismo Konsula RP, Jerzego Gutkowskiego do Samodzielnego Wydziału Wschodniego MSZ w Warszawie, nr ref. 242/29/51/tjn, 12.12.1951.

²¹³⁹ Ibidem, 34/53 SWW/Syria 0861, telegram Min. Kuligowskiego, 17.02.1949.

²¹⁴⁰ Ibidem, Liban 222, Pismo Konsula RP, Jerzego Gutkowskiego do Samodzielnego Wydziału Wschodniego MSZ w Warszawie, nr ref. 236/1/50, 19.01.1950.

²¹⁴¹ AUW, BE 50 Gutowski Jerzy Teka akt osobowych K4.195; 3496, Ankieta, 23.09.1957.

²¹⁴² AMSZ, z-11 w-33 t-490, Samodzielny Wydział Wschodni, Liban 222, Pismo Konsula RP, Jerzego Gutkowskiego do Samodzielnego Wydziału Wschodniego MSZ w Warszawie, nr ref. 236/1/50, 19.01.1950.

portu w Bejrucie²¹⁴³. Za otwarcie placówki został w 22 lipca 1955 r. nagrodzony Złotym Krzyżem Zasługi²¹⁴⁴. Czasy stalinowskie jednak minęły, zaczęła się odwilż i MSZ rozpoczął ściąganie do kraju aktywistów poprzedniego okresu, bez względu na ich zasługi, stąd J. Gutkowski w kwietniu 1957 r. znalazł się w kraju na urlopie MSZ²¹⁴⁵. Urlop ten był tak długi, że J. Gutkowski nigdy nie powrócił do MSZ. Osiadł w mieszkaniu w szeregowym domku na ul. Filtrowej²¹⁴⁶ i rozpoczął starania o pracę na UW. A. Zajączkowski poinformował Rektorat, że „Katedra Turkologii posiada wolny etat od czerwca po Borysie Eppelu”²¹⁴⁷ i nowy kandydat do pracy złożył ankietę personalną, w której zadeklarował, że z zawodu jest „urzędnikiem MSZ”²¹⁴⁸ i że zna słabo następujące języki: „włoski i turecki, a niemiecki (w piśmie i lekturze, ale nieużywany od dawna w praktyce), biegle: francuski, angielski oraz arabski (w stopniu, w jakim można go opanować po kilku latach)”²¹⁴⁹. Wedle kadr UW znał języki: arabski, turecki, francuski, angielski, niemiecki²¹⁵⁰. Żonaty, bezdzietny²¹⁵¹. 29 października 1957 r. Rektor UW nominował J. Gutkowskiego na pełniącego obowiązki adiunkta²¹⁵². Obowiązki objął 1 listopada 1957 r. jako p.o. adiunkta w IO UW, z uposażeniem w wysokości 2030 zł miesięcznie²¹⁵³. Na Katedrze Turkologii prowadził ćwiczenia z j. arabskiego²¹⁵⁴ (wg innego źródła: 1957/58 ćw. i wdy z j. arab. dla II i III²¹⁵⁵) i równocześnie był kierownikiem sekretariatu IO UW (1.10.1957)²¹⁵⁶. Wedle innego dokumentu – od 1 października 1958 r.²¹⁵⁷ Za przyzwoleniem władz IO UW „objął obowiązki adiunkta całego Instytutu

²¹⁴³ Ibidem, Liban 232, 34/53 SWW/Syria 232, Pismo Konsula RP, Jerzego Gutkowskiego do Samodzielnego Wydziału Wschodniego MSZ w Warszawie, nr ref. 23/37/50, 26.05.1950.

²¹⁴⁴ AUW, BE 50 Gutowski Jerzy TeKa akt osobowych K4.195; 3496, Ankieta, 23.09.1957.

²¹⁴⁵ Ibidem.

²¹⁴⁶ Ibidem.

²¹⁴⁷ Ibidem, Pismo Ananiasza do Oddziału Kadr UW, l.dz. Ua-16/57, 28.09.1957.

²¹⁴⁸ Ibidem, Ankieta, 23.09.1957.

²¹⁴⁹ Ibidem.

²¹⁵⁰ Ibidem, Charakterystyka J. Gutkowskiego, załączona do wniosku J. Gutkowskiego na wyjazd na studia w Egipcie, 27.10.1958, Dział Spraw Osobowych UW.

²¹⁵¹ Ibidem, Ankieta, 23.09.1957.

²¹⁵² Ibidem, Wniosek prof. A. Zajączkowskiego do rektora UW, o nadanie tytułu adiunkta dla J. Gutkowskiego, nr JD 4a-25/58, 14.01.1958.

²¹⁵³ Ibidem, Pismo Rektora UW, 28.10.1957.

²¹⁵⁴ Ibidem, Wniosek prof. A. Zajączkowskiego do rektora UW, o nadanie tytułu adiunkta dla J. Gutkowskiego, nr JD 4a-25/58, 14.01.1958.

²¹⁵⁵ Ibidem, Dane dotyczące pracy naukowej i dydaktycznej J. Gutkowskiego (do wniosku o nagrodę), niedatowane, w podpisie A. Zajączkowski.

²¹⁵⁶ Ibidem.

²¹⁵⁷ Ibidem, Ankieta, 23.09.1957.

Orientalistycznego²¹⁵⁸, cokolwiek to miało oznaczać. W sprawozdawczości naukowej Katedry Turkologii dokonał (dokonywał? – niejasno sformułowano) tłumaczenie *Kalila i Dimna*²¹⁵⁹ i w r.a. 1957/58 przygotowywał pracę naukową o beduinach²¹⁶⁰. Już na początku następnego, 1958 r. A. Zajączkowski skierował wniosek do Rektora o nadanie J. Gutkowskiemu tytułu naukowego adiunkta²¹⁶¹, i 11 marca 1958 r. Rada Wydziału Filologicznego UW nadała J. Gutkowskiemu tenże tytuł²¹⁶².

Ilustracja 123. J. Gutkowski (1957). Źródło: Archiwum UW

Jesienią 1958 r. w Instytucie Orientalistycznym usamodzielniał się kierunek arabistyczny, powstał Zakład Arabistyki kierowany przez J. Bielawskiego²¹⁶³ i zajęcia z arabistami prowadził m.in. adiunkt J. Gutkowski²¹⁶⁴ (dialektyka syryjska; współczesne zagadnienia Wschodu Muzułmańskiego)²¹⁶⁵. W planie Katedry na 1958 r. ujęto następujący temat prac badawczych przez niego prowadzonych: *Terminologia rodzinna u Arabów* (mgr J. Gutkowski, w toku)²¹⁶⁶.

²¹⁵⁸ Ibidem, Wniosek prof. A. Zajączkowskiego do rektora UW, o nadanie tytułu adiunkta dla J. Gutkowskiego, nr JD 4a-25/58, 14.01.1958.

²¹⁵⁹ Ibidem, Dane dotyczące pracy naukowej i dydaktycznej J. Gutkowskiego (do wniosku o nagrodę), niedatowane, w podpisie A. Zajączkowski.

²¹⁶⁰ Ibidem.

²¹⁶¹ Ibidem, Wniosek prof. A. Zajączkowskiego do rektora UW, o nadanie tytułu adiunkta dla J. Gutkowskiego, nr JD 4a-25/58, 14.01.1958.

²¹⁶² Ibidem, Pismo Dziekana WFil UW do J. Gutkowskiego, 15.03.1958.

²¹⁶³ M.M. Dziekan, *Arabistyka i islamistyka...*, s. 73.

²¹⁶⁴ *UW Skład osobowy i Spis Wykładów w r.a. 1958–1959...*, s. 73.

²¹⁶⁵ Ibidem.

²¹⁶⁶ AUW, IO-62 UW IO Sprawozdania z badań naukowych Instytutu Orientalistycznego za lata 1953/61, Sprawozdanie z pracy naukowo-badawczej Katedry w roku 1958, Kierownik Katedry Prof. A. Zajączkowski, 14.02.1959, podpis prof. A. Zajączkowskiego.

Kandydat położył zasługi przy zorganizowaniu w r.a. 1957/58 Instytutu Orientalistycznego UW i powołania do życia sekretariatu wspólnego dla całego Instytutu Orientalistycznego. W ciągu 1958/59 swoją pracą przyczynił się do dalszej rozbudowy Instytutu Orientalistycznego. Równocześnie prowadził on w ciągu dwóch lat akademickich pracę dydaktyczną w zakresie języka arabskiego, ożywiając działalność rozbudowującego się Zakładu Arabistyki²¹⁶⁷.

Na posiedzeniu Rady Naukowej IO UW 10 maja 1960 r. otwarto jego przewod doktorski *Materiały etnograficzno-językowe o Beduinach Arabii na podstawie rękopisu emira Rzewuskiego*²¹⁶⁸. Temat zatwierdzono tego samego dnia²¹⁶⁹. Nigdy nie został dokończony. W r.a. 1960/61 – ostatnim, w którym J. Gutkowski nauczał w Zakładzie Arabistyki i Islamistyki – jego pensum wynosiło 6 godzin ćwiczeń tygodniowo, 180 godzin rocznie²¹⁷⁰. W ramach pracy naukowej prowadził prace badawcze objęte planem naukowym Katedry: terminologia rodzinna u Arabów²¹⁷¹; zaś termin planowego zakończenia doktoratu miały w 1962 r.²¹⁷² Doktorat ten J. Gutkowski miał przygotować pod opieką A. Zajączkowskiego²¹⁷³. 30 czerwca 1961 r. J. Gutkowski został powołany na trzy lata akademickie na stanowisko adiunkta przy Katedrze Turkologii na Wydziale Filologicznym, z wynagrodzeniem podstawowym w wysokości 2030 zł miesięcznie²¹⁷⁴. Adiunkt J. Gutkowski²¹⁷⁵ na specjalizacji arabistycznej prowadził ćwiczenia z gramatyki opisowej j. arabskiego i lektury tekstów arabskich (oba wspólnie z K. Skarżyńską)²¹⁷⁶. W maju 1962 r. rozpoczęto intensywne prace

²¹⁶⁷ A UW, BE 50 Gutowski Jerzy Teka akt osobowych K4.195; 3496, Dane dotyczące pracy naukowej i dydaktycznej J. Gutkowskiego (do wniosku o nagrodę), niedatowane, w podpisie A Zajączkowski.

²¹⁶⁸ Ibidem, Ankieta, 23.09.1957.

²¹⁶⁹ APAN III-168 teczka 140 Materiały Jana Reychmana. UW Wydz. Filolog. Protokoły posiedzeń, autoreferaty prac doktorskich, korespondencja – materiały powielane. 1955, 1962, Pismo zapraszające prof. dr J. Reychmana do wzięcia udziału 10.05.1960 w posiedzeniu Rady Wydziału Filologicznego UW na którym odbyły się otwarcia przewodów prac doktorskich, podpisane przez Dziekana prof. dra Zdzisława Libere, nr WF 54-12/60, 5.05.1960.

²¹⁷⁰ A UW, BE 50 Gutowski Jerzy Teka akt osobowych K4.195; 3496, Ankieta 23.09.1957.

²¹⁷¹ Ibidem.

²¹⁷² Ibidem.

²¹⁷³ APAN III-215 Zajączkowski teczka 37, Materiały A. Zajączkowski, IO UW, 1957–70, Lista doktorantów prof. A. Zajączkowskiego od 1946, 5.03.1960.

²¹⁷⁴ A UW, BE 50 Gutowski Jerzy Teka akt osobowych K4.195; 3496, Pismo Rektora UW, nr K.24a-371/61, 30.06.1961.

²¹⁷⁵ *UW Skład osobowy i Spis Wykładów w r.a. 1961–1962...*, s. 52.

²¹⁷⁶ Ibidem, s. 252.

organizacyjne związane z powstaniem Studium Afrykanistycznego na UW, które miało zostać uruchomione 1 października tegoż roku, dlatego 30 maja 1962 r. zaangażowano J. Gutkowskiego jako kierownika administracyjnego przyszłej placówki, od 1 czerwca 1962 r. na podwyższonej stawce stosowanej dla zastępcy kierownika studium doskonalenia zawodowego dla lekarzy²¹⁷⁷, która wynosiła 3500 zł miesięcznie²¹⁷⁸. Równocześnie z podjęciem pracy w Studium J. Gutkowski musiał zrezygnować ze stanowiska adiunkta, co uczynił 31 maja 1962 r.²¹⁷⁹, aby 1 czerwca 1962 r. zostać kierownikiem administracyjnym Studium Afrykanistycznego²¹⁸⁰. Oficjalnie międzywydziałowe Studium Afrykanistyczne zostało otwarte już 30 sierpnia 1962 r.²¹⁸¹, a jego organizatorem i kierownikiem był S. Strelcyn²¹⁸². Do 1964 r. Studium mieściło się w lokalu używanym mu przez Instytut Orientalistyczny UW²¹⁸³. W latach 1962–1965 J. Gutkowski prowadził jeszcze na arabistyce – w ramach wykładów zleconych – zajęcia z języka arabskiego²¹⁸⁴. 16 listopada 1964 r. skierował prośbę o zwolnienie go ze stanowiska kierownika administracyjnego Studium Afrykanistycznego ze względu na zły stan zdrowia²¹⁸⁵ i 30 listopada, za obopólnym porozumieniem stron, przestał pełnić te obowiązki²¹⁸⁶. Tak więc J. Gutkowski pracował na etacie na UW od 1 listopada 1957 r. do 30 listopada 1964 r.²¹⁸⁷, chociaż jeszcze w r.a. 1965/66 prowadził zajęcia zlecone w Zakładzie Arabistyki²¹⁸⁸. Dalszy przebieg życia zawodowego nie jest pewny – wedle niepotwierdzonych dokumentami (tożsamość) informacji J. Gutkowski wyemigrował do Kanady, gdzie pracował w bibliotece Uniwersytetu McGill w Montrealu do emerytury i – jeśli nie doszło do pomylenia osób – zmarł w 2009 r.²¹⁸⁹

²¹⁷⁷ A UW, BE 50 Gutowski Jerzy Teka akt osobowych K4.195; 3496, Pismo Min. Szk. Wyz. do Rektora UW, nr DUE-II-2a/46/62, 30.05.1962.

²¹⁷⁸ Ibidem, Pismo Rektora UW, nr R-24a/229/62, 1.06.1962.

²¹⁷⁹ Ibidem, Pismo J. Gutkowskiego do Rektora, 31.05.1962.

²¹⁸⁰ Ibidem, Świadcetwo pracy, 20.12.1995.

²¹⁸¹ S. Piłaszewicz, *Afrykanistyka...*, s. 25.

²¹⁸² PO 1962, nr 3, s. 310.

²¹⁸³ *Orientalistyka polska w okresie XXlecia...*, s. 203.

²¹⁸⁴ *UW Skład osobowy Uczelni w r.a. 1963–1964...*, s. 39.

²¹⁸⁵ A UW, BE 50 Gutowski Jerzy Teka akt osobowych K4.195; 3496, Pismo J. Gutkowskiego do Rektora, 16.11.1964.

²¹⁸⁶ Ibidem, Pismo prof. S. Strelcyna, kierownika Studium Afrykanistycznego, 16.06.1965.

²¹⁸⁷ Ibidem, Świadcetwo pracy, 20.12.1995.

²¹⁸⁸ *UW Skład osobowy Uczelni w r.a. 1965–1966...*, s. 58–59.

²¹⁸⁹ *McGill University Pension Plan, Report and Financial Statements*, s.12.2009, s. 25, za: https://www.mcgill.ca/hr/files/hr/2009_Pension_Plan_Annual_Report.pdf [dostęp: 17.09.2022].

Z publikacji autorowi udało się znaleźć tylko dwie: J. Gutkowski, *Nowe prądy w islamie: stworzenie na Uniwersytecie al-Azhar katedry szyickiej*, PO 1960, nr 2(34), s. 231–233; oraz J. Gutkowski, *Guide to Arabic sources*, McGill University. Institute of Islamic Studies. Library, Montreal, 1973 (19-stronicowy katalog bibliografii skompilowany przez J. Gutkowskiego)²¹⁹⁰.

Skarżyńska-Bocheńska Krystyna Jolanta, córka Feliksa i Anieli Stokowskiej²¹⁹¹, h. Bończa, ur. 15 czerwca 1935 r. w Warszawie²¹⁹². Podczas wojny mieszkała (z matką i siostrą) pod Łodzią. Ojciec przebywał w obozie dla internowanych w Szwajcarii. Po wyzwoleniu, w 1945 r. ojciec powrócił do Polski i cała rodzina osiadła na Ziemiach Odzyskanych – w Szczecinie. Tam K. Skarżyńska ukończyła szkołę podstawową i średnią²¹⁹³. W 1952 r. zdała maturę w LO w Szczecinie, a następnie egzamin wstępny do IO UW. We wrześniu rozpoczęła studia na turkologii²¹⁹⁴, gdyż wówczas oficjalnie jeszcze nie było arabistyki; dopiero dwa lata później na turkologii ruszyła nieoficjalna „ścieżka arabistyczna”²¹⁹⁵. W r.a. 1953/54²¹⁹⁶, na II roku studiów, podjęła ze względów finansowych prace zlecone w Bibliotece Uniwersyteckiej i pracowała na jej rzecz przez prawie dwa lata (1.10.1953–1.03.1955)²¹⁹⁷. W czasie studiów mieszkała m.in. w domu studenckim na ul. Kickiego, w bloku „B”, w pokoju nr 435²¹⁹⁸. Od III roku studiów K. Skarżyńska zaczęła specjalizować się w j. arabskim²¹⁹⁹. 1 marca 1955 r. rozstała się z pracą w bibliotece, ponieważ przyznano jej stypendium²²⁰⁰ i pojawiła się możliwość pracy w Instytucie – zaproponowano jej pracę w Katedrze Turkologii jako zastępca

²¹⁹⁰ WorldCat, za: https://www.worldcat.org/title/guide-to-arabic-sources/oclc/1047359&referer=brief_results [dostęp: 17.09.2022].

²¹⁹¹ AUW, zw BE50 32.306 Skarżyńska-Bocheńska Krystyna K29.11 Teka akt osobowych, Świadcтво pracy, 30.09.2005.

²¹⁹² AIPN, IPN BU 1004/49775.

²¹⁹³ AUW, zw BE50 32.306 Skarżyńska-Bocheńska Krystyna K29.11 Teka akt osobowych, Życiorys adiunkta Sekcji Arabistyki Zakładu Bliskiego Wschodu i Afryki IO UW (27.11.1976).

²¹⁹⁴ Ibidem.

²¹⁹⁵ AUW, WFil-61 WFil-120 Rekrutacja. Podstawowe zasady prawne. 1951–1969, Limity rekrutacyjne na I rok studiów II stopnia wg stanu na 15.05.1951.

²¹⁹⁶ AUW, zw BE50 32.306 Skarżyńska-Bocheńska Krystyna K29.11 Teka akt osobowych, Życiorys adiunkta Sekcji Arabistyki Zakładu Bliskiego Wschodu i Afryki IO UW (27.11.1976).

²¹⁹⁷ Ibidem, Ankieta personalna (po 3 latach studiów), 13.09.1955.

²¹⁹⁸ Ibidem.

²¹⁹⁹ Ibidem, Życiorys adiunkta Sekcji Arabistyki Zakładu Bliskiego Wschodu i Afryki IO UW (27.11.1976).

²²⁰⁰ Ibidem, Życiorys, 13.09.1955.

asystenta przy katalogowaniu księgozbioru Katedry. We wrześniu 1955 r. złożyła podanie o przyjęcie do pracy na zastępcę asystenta (deklarowała w nim następującą znajomość języków obcych: słabo – arabski, perski, turecki, francuski, rosyjski, angielski)²²⁰¹ i została zatrudniona w Katedrze²²⁰² 1 października 1955 r. na pełnym etacie zastępcy asystenta²²⁰³. Pracowała tam równoległe do studiów na IV i V roku²²⁰⁴. Oficjalnie wykonywała tę pracę do 30 września 1958 r., chociaż była już wtedy na urlopie bezpłatnym, na stypendium w Egipcie. Już w r.a. 1956/57 została ujęta w sprawozdawczości jako pracownik naukowy (w sensie – prowadzący badania, wedle oficjalnej nomenklatury była pomocniczym pracownikiem nauki) przy Katedrze Turkologii UW zajmujący się badaniami arabistycznymi²²⁰⁵. Po Festiwalu Młodzieży w Warszawie „odwilż” polityczna przybrała na sile i jesienią 1956 r. zaczęto postulować przeprowadzenie wymiany studenckiej, w tym – z Egiptem („Koleżanka Skarżyńska poruszyła sprawę wymiany studentów do Egiptu”²²⁰⁶). W tym okresie umowa o pracę dla zastępcy asystenta była zawierana tylko na rok, stąd do wyjazdu do Egiptu K. Skarżyńskiej ją trzykrotnie przedłużano²²⁰⁷.

W 1957 r. K. Skarżyńska została wytypowana na sześciomiesięczne²²⁰⁸ stypendium do Egiptu, dokąd wyjechała w październiku 1957 r.²²⁰⁹ Widniała jednak w r.a. 1957/58 w składzie osobowym Katedry Turkologii Wydziału Filologicznego UW²²¹⁰, ponieważ na uczelni na okres stypendium uzyskała urlop bezpłatny²²¹¹. Po pół roku przedłużyła pobyt – za zgodą władz uczelni – jeszcze o rok, na koszt własny: pracowała w Ambasadzie PRL w Kairze jako tłumacz. Równocześnie uczęszczała na wybrane wykłady na

²²⁰¹ Ibidem, Podpis: studentka IV roku (ibidem, 13.09.1955).

²²⁰² Ibidem, Wniosek o nagrodę dla mgr K. Skarżyńskiej S. asystent, 2.02.1965.

²²⁰³ Ibidem, Świadectwo pracy.

²²⁰⁴ Ibidem, Życiorys adiunkta Sekcji Arabistyki Zakładu Bliskiego Wschodu i Afryki IO UW (27.11.1976).

²²⁰⁵ *UW Skład Uniwersytetu na r.a. 1956–1957...*, s. 35.

²²⁰⁶ AUW, IO-0080 Posiedzenia Komisji Naukowej IO 23.02.1950–30.06.1956, Protokół z zebrania pracowników IO. 30.06.1956.

²²⁰⁷ AUW, zw BE50 32.306 Skarżyńska-Bocheńska Krystyna K29.11 Teka akt osobowych, Pismo (opinia), 14.08.1956, za nieobecnego AZ JB; Pismo Rektora UW, znak K-24g-411/56, 1.09.1956; Pismo Rektora UW, znak K-24a-443/57, 18.07.1957.

²²⁰⁸ PO 1959, nr 1, s. 90.

²²⁰⁹ Ibidem.

²²¹⁰ *UW Skład osobowy Uczelni na r.a. 1957–58...*, s. 40.

²²¹¹ AUW, zw BE50 32.306 Skarżyńska-Bocheńska Krystyna K29.11 Teka akt osobowych, Pismo do Rektora o awans K. Skarżyńskiej-Bocheńskiej na Starszego asystenta, 2.05.1962, w podpisie J. Bielawski kier. Zakładu Arabistyki i z-ca kier. Kat. Turk.

Uniwersytecie Kairskim²²¹². W lipcu 1958 r. wyjechała na miesiąc do Syrii²²¹³. Do kraju wróciła w marcu 1959 r.²²¹⁴ W tym samym miesiącu złożyła pracę magisterską²²¹⁵, a 12 października 1959 r. zdała egzamin magisterski ze specjalnością: arabistyka²²¹⁶ (*Problematyka powieści Taufiq al-Hakīma*, promotorem był J. Bielawski)²²¹⁷. 1 września 1959 r. Katedra Turkologii niespodziewanie utraciła pracownika-arabistę, st. asystenta H. Natorf, w związku z przeniesieniem jej męża, pracownika MSZ, do pracy w USA (otrzymała urlop bezpłatny, stąd widniała jeszcze przez dwa lata w *Spisach obsady osobowej UW*)²²¹⁸. Wyjazd H. Natorf był dla Katedry problemem, bo na r.a. 1959/60 przyjęto na turkologię 17 studentów. Zapadła decyzja o natychmiastowym zatrudnieniu K. Skarżyńskiej, ale jej dotychczasowy etat (zastępcy asystenta) od jej wyjazdu zajęła organizatorka biblioteki Katedry Turkologii A. Wojtyńska²²¹⁹. W rezultacie nacisków na władze uniwersyteckie K. Skarżyńską 1 października 1959 r. powołano na asystenta przy Katedrze Turkologii na okres jednego roku akademickiego²²²⁰.

Powołanie było antydatowane: już w październiku K. Skarżyńska rozpoczęła pracę jako asystent w Katedrze. Prowadziła zajęcia z gramatyki opisowej j. arabskiego (morfologia i składnia), ćwiczenia językowe oraz lekturę tekstów arabskich²²²¹. W większości jej biogramów podawany jest – jako data zatrudnienia na UW – rok 1959²²²². Umowy o pracę jako asystenta przedłużano i K. Skarżyńska pozostawała na tym etacie od

---

²²¹² Ibidem, Życiorys adiunkta Sekcji Arabistyki Zakładu Bliskiego Wschodu i Afryki IO UW (27.11.1976).

²²¹³ Ibidem.

²²¹⁴ Ibidem, Pismo do Rektora o awans K. Skarżyńskiej-Bocheńskiej na Starszego asystenta, 2.05.1962, w podpisie J. Bielawski kier. Zakładu Arabistyki i z-ca kier. Kat. Turk.

²²¹⁵ Ibidem, Życiorys adiunkta Sekcji Arabistyki Zakładu Bliskiego Wschodu i Afryki IO UW (27.11.1976).

²²¹⁶ Ibidem, Wniosek Rady Wydziału Neofilologii UW o nadanie stopnia naukowego dr hab., 17.06.1980.

²²¹⁷ Ibidem, Pismo do Rektora o awans K. Skarżyńskiej-Bocheńskiej na Starszego asystenta, 2.05.1962, w podpisie J. Bielawski kier. Zakładu Arabistyki i z-ca kier. Kat. Turk.

²²¹⁸ Ibidem, Pismo Dyrektora IO do Działu Osobowego UW, 13.10.1959.

²²¹⁹ Ibidem.

²²²⁰ Ibidem, Pismo Rektora, znak BRAK, 18.10.1959.

²²²¹ Ibidem, Życiorys adiunkta Sekcji Arabistyki Zakładu Bliskiego Wschodu i Afryki IO UW (27.11.1976).

²²²² AIPN, IPN BU 1004/49775, czy AUW, zw BE50 32.306 Skarżyńska-Bocheńska Krystyna K29.11 Teka akt osobowych, Świadcstwo pracy, 30.09.2005, a także AUW, zw BE50 32.306 Skarżyńska-Bocheńska Krystyna K29.11 Teka akt osobowych, Wniosek o awans K. Skarżyńskiej-Bocheńskiej na adiunkta JB do Rektora UW, 21.02.1969, czy Pismo Rektora, znak 24g-253/60, 24.06.1960, oraz Pismo Rektora, znak K.24a-371/61, 30.06.1961, oba ibidem.

października 1959 r. do października 1962 r.²²²³ W podaniu o pracę w 1959 r. deklarowała następującą znajomość języków obcych: słabo – angielski; biegle – arabski, francuski, rosyjski. Na liście doktoratów IO UW przewidzianych na lata 1960–1965 ustalonej na posiedzeniu RN dla Katedry Turkologii²²²⁴ znajdowały się cztery otwarte przewody arabistyczne, wśród nich i K. Skarżyńskiej. W r.a. 1961/62 asystent K. Skarżyńska²²²⁵ (wraz z J. Gutkowskim) m.in. prowadziła ćwiczenia z gramatyki opisowej j. arabskiego (wykład prowadzili po semestrze st. asystent T. Majda i J. Bielawski). W następnym roku akademickim miała 4 godziny ćwiczeń tygodniowo (2 z I r. i 2 z III), a podczas czteromiesięcznej nieobecności kierownika (J. Bielawski wyjechał do Francji na staż naukowy) prowadziła zlecone wykłady ze składni gramatyki arabskiej – 2 godziny tygodniowo. Poza tym miała 32 godziny tygodniowo dyżurów w Katedrze Turkologii²²²⁶. W 1962 r. awansowała na st. asystenta – od 1 października 1962 r.²²²⁷ (wedle innego źródła rok później²²²⁸), przy czym tym razem powołanie było trzyletnie²²²⁹. W rezultacie była st. asystentem od października 1962 r. (1963?) do października 1967 r.²²³⁰ W tym samym roku ukazał się drukiem jej przekład literacki z j. arabskiego: dramat Jūsūfa Idrisa *Goście weselni*²²³¹. Od tego czasu stała się – obok J. Bielawskiego – wiodącą arabistką: kiedy 21–22 stycznia 1964 r. odbyła się Jubileuszowa Sesja Instytutu Orientalistycznego UW w sali im. J. Brudzińskiego w Pałacu Kazimierzowskim w Warszawie, poświęcona dwóm rocznicom – (opóźnionemu) 30-leciu Instytutu Orientalistycznego i 20-leciu istnienia PRL – arabistyczne komunikaty wygłosili J. Bielawski i o *Sztuce pięknej mowy u Arabów i dziele Al-Dżahiza „Kitab bajan wa tabjin”* K. Skarżyńska.

Dwa tygodnie później (1.02.1964) st. asystent przy Katedrze Turkologii została oficjalnie przeniesiona do świeżo powstałej Katedry Arabistyki IO UW²²³².

²²²³ AUW, zw BE50 32.306 Skarżyńska-Bocheńska Krystyna K29.11 Teka akt osobowych, Kwestionariusz osobowy po 1976.

²²²⁴ AUW, WFil 30 Wfil-032 Wydz. Filolog. Sprawozdania wieloletnie 1960–72, Lista przewidzianych doktoratów i habilitacji na 1960–65 ustalona na posiedzeniu RN IO.

²²²⁵ *UW Skład osobowy i Spis Wykładów w r.a. 1961–1962...*, s. 56.

²²²⁶ AUW, zw BE50 32.306 Skarżyńska-Bocheńska Krystyna K29.11 Teka akt osobowych, Pismo do Rektora o awans K. Skarżyńskiej-Bocheńskiej na Starszego asystenta, 2.05.1962, w podpisie J. Bielawski kier. Zakładu Arabistyki i z-ca kier. Kat. Turk.

²²²⁷ Ibidem, Świadcstwo pracy, 30.09.2005.

²²²⁸ Ibidem, Kwestionariusz osobowy po 1976.

²²²⁹ Ibidem, Pismo Rektora UW, znak K24g-54/62, 11.06.1962.

²²³⁰ Ibidem, Kwestionariusz osobowy po 1976.

²²³¹ PO 1962, nr 3, s. 267–273.

²²³² AUW, zw BE50 32.306 Skarżyńska-Bocheńska Krystyna K29.11 Teka akt osobowych, Decyzja Rektora UW, znak K-35-213/04, 26.06.1964.

Jej trzyosobowy zespół (J. Bielawski, K. Skarżyńska i J. Stępiński)²²³³ miał w pierwszym roku swojej działalności sporo zajęć organizacyjnych – K. Skarżyńska m.in. pełniła funkcję opiekuna wszystkich lat studiów i zajmowała się jej wszystkimi sprawami administracyjno-gospodarczymi²²³⁴. W tymże roku ukazała się książka Ryszarda Wojny *Szkice arabskie*²²³⁵, którą opracowała arabistycznie. Została też delegatem pomocniczych pracowników nauki do Rady Naukowej IO UW na bieżący rok akademicki²²³⁶, a Rada Wydziału Filologicznego UW zaaprobowała jej podanie o otwarcie przewodu doktorskiego i zatwierdzenie tematu pracy *Al-Dżahiz i jego poglądy na retorykę i stylistykę*, wyznaczyła na promotora J. Bielawskiego i zatwierdziła wymieniony temat²²³⁷. Wyszedł też drukiem artykuł *Wierzenia ludowe we współczesnej literaturze egipskiej*²²³⁸. W 1965 r. (1 października) zatwierdzono jej dziewięciomiesięczne stypendium do Kairu²²³⁹, a do Katedry dotarło pismo Rektora UW powołujące ją od 1 października 1965 r. na st. asystenta²²⁴⁰. Pod koniec listopada do Egiptu i Etiopii udała się delegacja państwowa z E. Ochabem (wówczas Przewodniczącym Rady Państwa) na czele, K. Skarżyńska została jej tłumaczką²²⁴¹. Oba wizytowane państwa nagrodziły ją odznaczeniami państwowymi za wykonaną pracę²²⁴².

²²³³ A UW, IO 36–52 IO-62 Sprawozdania z wykonania badań naukowych IO, 1963–68, Sprawozdanie Katedry Arabistyki UW z wyników badań naukowych z 1964, podpisane przez kier. Katedry doc. dr J. Bielawskiego i opieczętowany „Instytut Orientalistyczny Katedra Arabistyki”. Mps niedatowany. Z załączników wynika, że dotyczy okresu 1964/65.

²²³⁴ A UW, zw BE50 32.306 Skarżyńska-Bocheńska Krystyna K29.11 Teka akt osobowych, Życiorys adiunkta Sekcji Arabistyki Zakładu Bliskiego Wschodu i Afryki IO UW (27.11.1976).

²²³⁵ R. Wojna, *Szkice arabskie*, oprac. arabistyczne K. Skarżyńska, Czytelnik, Warszawa 1964.

²²³⁶ A UW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961–5.12.1972, Protokół z posiedzenia Rady Naukowej IO, 4.02.1964, s. 2.

²²³⁷ A UW, WFil 1–8 WFil-0070 Posiedzenia Rady Wydziału 12.10.1965–28.06.1966, Protokół posiedzenia Rady Wydziału Filologicznego UW, 12.10.1965.

²²³⁸ PO 1964, nr 4.

²²³⁹ A UW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961–5.12.1972, Protokół z posiedzenia Rady Naukowej IO, 4.02.1964, s. 2.

²²⁴⁰ A UW, zw BE50 32.306 Skarżyńska-Bocheńska Krystyna K29.11 Teka akt osobowych, Pismo Rektora z awansem, znak K.24a-120/65, 5.04.1965.

²²⁴¹ Ibidem, Życiorys adiunkta Sekcji Arabistyki Zakładu Bliskiego Wschodu i Afryki IO UW (27.11.1976).

²²⁴² A UW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961–5.12.1972, Protokół z posiedzenia Rady Naukowej IO, 5.05.1966, s. 1.

Ilustracja 124. Strona „Dziennika Łódzkiego” z 1965 r., nr 285, w którym informowano o tym wyjeździe. *Źródło archiwalne*

Po powrocie w styczniu 1966 r.²²⁴³ wyjechała na stypendium do Egiptu (13 stycznia – 13 października 1966)²²⁴⁴, aby pozyskać materiały do rozprawy doktorskiej²²⁴⁵. Z okazji święta 1 Maja otrzymała nagrodę w wysokości 1500 zł²²⁴⁶. Po urlopie naukowym w Egipcie wróciła do pracy 1 listopada 1966 r.²²⁴⁷ W 1967 r. zawarła związek małżeński z arabistą, Franciszkiem Bocheńskim (wówczas st. dokumentalistą w Pracowni Zagadnień Społecznych i Kulturalnych Afryki Współczesnej PAN)²²⁴⁸, i w tym samym

²²⁴³ AUW, IO 36-52. IO-62 Sprawozdania z wykonania badań naukowych IO, 1963–68, Sprawozdanie Katedry Arabistyki UW z wyników badań naukowych z 1964, podpisane przez kierownika Katedry doc. dr J. Bielawskiego i opieczętowane „Instytut Orientalistyczny Katedra Arabistyki”. Mps niedatowany. Z załączników wynika, że dotyczy okresu 1964/65.

²²⁴⁴ AUW, zw BE50 32.306 Skarżyńska-Bocheńska Krystyna K29.11 Teka akt osobowych, Podanie K. Skarżyńskiej-Bocheńskiej do Rektora o przedłużenie urlopu bezpłatnego, niedatowane, 1966.

²²⁴⁵ Ibidem, Życiorys adiunkta Sekcji Arabistyki Zakładu Bliskiego Wschodu i Afryki IO UW (27.11.1976).

²²⁴⁶ AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961–5.12.1972, Protokół z posiedzenia Rady Naukowej IO, 25.06.1965, s. 1.

²²⁴⁷ AUW, zw BE50 32.306 Skarżyńska-Bocheńska Krystyna K29.11 Teka akt osobowych, Pismo J. Bielawskiego do Działu Kadr, niedatowane.

²²⁴⁸ Ibidem, Życiorys adiunkta Sekcji Arabistyki Zakładu Bliskiego Wschodu i Afryki IO UW (27.11.1976).

roku, w grudniu, urodził się ich pierwszy syn, Jan Aleksander (dwa lata później drugi – Olgierd). Po trzymiesięcznym urlopie macierzyńskim K. Skarżyńska wróciła do pracy w Zakładzie, równocześnie współpracowała przy powstawaniu *Małego Słownika Kultury Świata Arabskiego*²²⁴⁹, jednak w związku ze sprawami rodzinnymi nastąpiło opóźnienie w oddaniu doktoratu i w październiku 1967 r. została przeniesiona na stanowisko wykładowcy na arabistycę (do października 1970)²²⁵⁰. Od 1968 r. prowadziła wykłady z arabskiej literatury klasycznej i współczesnej, wstępu do literatur Bliskiego Wschodu, podstawowe wiadomości o geografii i kulturze krajów arabskiego Wschodu (w zastępstwie)²²⁵¹. W latach 1968–1976 była mężem zaufania ZNP i jego delegatem do Rady Instytutu Orientalistycznego, opiekunem studentów zagranicznych IO UW oraz opiekunem Domów Studenckich²²⁵². W lutym 1969 r. złożyła rozprawę doktorską, a 8 lutego urodziła syna Olgierda. Po trzech miesiącach urlopu macierzyńskiego kontynuowała pracę w Zakładzie. Pod koniec 1969 r. gotowe były recenzje (T. Lewickiego z UJ i A. Zajączkowskiego z UW) jej rozprawy doktorskiej *Poglądy Al-Ġāhīza na retorykę i stylistykę*²²⁵³. Obrona odbyła się 30 stycznia 1970 r. na Wydziale Filologii Obcych UW, promotorem doktoratu był J. Bielawski²²⁵⁴. Stopień doktora nauk humanistycznych K. Skarżyńskiej-Bocheńskiej nadano 24 lutego 1970 r.²²⁵⁵ Za swoją rozprawę doktorską otrzymała później Nagrodę Rektora UW²²⁵⁶. Tytuł doktorski został zatwierdzony przez Ministerstwo Oświaty i Szkolnictwa Wyższego²²⁵⁷ w kwietniu tegoż roku²²⁵⁸.

13 października 1970 r. kierownik arabistyki J. Bielawski wystąpił z wnioskiem o jej awans na adiunkta²²⁵⁹, który został natychmiast zaakceptowany i wszedł w życie

²²⁴⁹ Ibidem.

²²⁵⁰ Ibidem, Kwestionariusz osobowy po 1976.

²²⁵¹ Ibidem, Życiorys adiunkta Sekcji Arabistyki Zakładu Bliskiego Wschodu i Afryki IO UW (27.11.1976).

²²⁵² Ibidem.

²²⁵³ B. Wrona, *Professor Krystyna Skarżyńska-Bocheńska...*, s. 10.

²²⁵⁴ *Kronika naukowa*, PO 1970, nr 2, s. 173.

²²⁵⁵ AIPN, IPN BU 1004/49775.

²²⁵⁶ AUW, zw BE50 32.306 Skarżyńska-Bocheńska Krystyna K29.11 Teka akt osobowych, Życiorys adiunkta Sekcji Arabistyki Zakładu Bliskiego Wschodu i Afryki IO UW (27.11.1976).

²²⁵⁷ Ibidem, Wniosek o awans na adiunkta dla K. Skarżyńskiej-Bocheńskiej, 1.10.1970, JB do Rektora UW, 25.09.1970.

²²⁵⁸ AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961–5.12.1972, Protokół posiedzenia Rady Naukowej IO, 7.04.1970, s. 2.

²²⁵⁹ APAN III-168 Materiały J. Reychmana 1950 1962–67 1970–74, Opinia o kwalifikacjach naukowych i dydaktycznych starszego asystenta ZAIi dr Krystyny Bocheńskiej-Skarżyńskiej prof. J. Reychmana, 13.10.1970.

1 października 1970 r. (antydatowany)²²⁶⁰. W latach 1970–1972 była opiekunem cudzoziemskich studentów IO UW²²⁶¹. Wcześniej przygotowywany trzymiesięczny wyjazd do Tunisu odłożono na 1971 r.²²⁶² Zaraz po złożeniu doktoratu ruszyła zespołowa praca nad przygotowaniem t. 1 *Nowej i współczesnej literatury arabskiej 19 i 20 w.*²²⁶³, ukończonego pod koniec 1974 r. i złożonego w wydawnictwie²²⁶⁴. W 1971 r., na wniosek Dyrekcji IO UW, otrzymała nagrodę na Dzień Nauczyciela²²⁶⁵. W r.a. 1971/72 weszła w skład Rady Pedagogicznej IO UW jako delegat arabistyki i pozostała opiekunem studentów zagranicznych IO UW. W latach 1972–1974 była delegatem do Rady Naukowej (z ramienia ZNP)²²⁶⁶. W 1974 r. Rada IO UW zaakceptowała wniosek o jej upoważnienie do prowadzenia prac magisterskich i do udziału w komisjach egzaminów magisterskich²²⁶⁷. Równocześnie K. Skarżyńska-Bocheńska prowadziła nadal działalność społeczną – m.in. w r.a. 1975/76 była opiekunem DS-ów²²⁶⁸ i w 1976/77 opiekunem studentów arabistyki Zakładu Bliskiego Wschodu i Afryki wszystkich lat (około 70 osób), jak też sekretarzem ds. koordynacji badań między IO UW a Pracownią Zagadnień Społeczno-Kulturowych Afryki Współczesnej PAN²²⁶⁹. Prowadziła także aktywną działalność naukową na polu międzynarodowym – 5–11 kwietnia 1976 r. wzięła udział w III Międzynarodowym Sympozjum Teoretycznych Problemów Literatur Wschodu w Weimarze (NRD)²²⁷⁰, gdzie wystąpiła z referatem. W okresie

²²⁶⁰ A UW, zw BE50 32.306 Skarżyńska-Bocheńska Krystyna K29.11 Teka akt osobowych, Świadectwo pracy, 30.09.2005.

²²⁶¹ Ibidem, Wniosek Rady Wydziału Neofilologii UW o nadanie stopnia naukowego dr hab., 17.06.1980.

²²⁶² A UW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961–5.12.1972, Protokół posiedzenia Rady Naukowej IO, 22.09.1969, s. 2.

²²⁶³ J. Bielawski, K. Skarżyńska-Bocheńska, J. Jasińska, *Nowa i współczesna literatura arabska 19 i 20 w. Literatura arabskiego Wschodu...*

²²⁶⁴ A UW, zw BE50 32.306 Skarżyńska-Bocheńska Krystyna K29.11 Teka akt osobowych, Życiorys adiunkta Sekcji Arabistyki Zakładu Bliskiego Wschodu i Afryki IO UW (27.11.1976).

²²⁶⁵ A UW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961–5.12.1972, Protokół posiedzenia Rady Naukowej IO, 7.12.1971, s. 2.

²²⁶⁶ A UW, IO-007 UW IO Rada Naukowa IO. Skład Rady 18.11.1969–16.12.1974, Pismo Przewodniczącej RO ZNP WFO UW do Dyrekcji IO UW, 27.09.1972.

²²⁶⁷ A UW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 29.01.1974–29.10.1974, Protokół posiedzenia Rady Naukowej IO, 29.01.1974.

²²⁶⁸ A UW, zw BE50 32.306 Skarżyńska-Bocheńska Krystyna K29.11 Teka akt osobowych, Wniosek Rady Wydziału Neofilologii UW o nadanie stopnia naukowego dr hab., 17.06.1980.

²²⁶⁹ Ibidem, Życiorys adiunkta Sekcji Arabistyki Zakładu Bliskiego Wschodu i Afryki IO UW (27.11.1976).

²²⁷⁰ Ibidem.

1–10 marca 1977 r. przebywała w Bagdadzie na międzynarodowym sympozjum poświęconym folklorowi arabskiemu²²⁷¹, jej referat wygłoszony w języku arabskim został potem opublikowany w „At-Turāt aš-Šābi”²²⁷².

W 1977 r. uzyskała stypendium Instytutu Bourgiby (Tunezja) na sześciotygodniowy kurs języka i kultury²²⁷³ i przebywała w Tunezji od 4 lipca do 12 sierpnia 1977 r., wykorzystując ten urlop naukowy na zbieranie materiałów do pracy habilitacyjnej²²⁷⁴. 11 października 1979 r. złożyła podanie o rozpoczęcie procedury habilitacyjnej na podstawie monografii *Tradycja i nowatorstwo we współczesnej poezji tunezyjskiej*, przyjętej przez WUW do druku²²⁷⁵. 15 stycznia 1980 r. wszczęto przewod habilitacyjny i powołano na recenzentów profesorów J. Bielawskiego z UW, Karla Petračka z Uniwersytetu Karola w Pradze i S. Żółkiewskiego z IBL PAN²²⁷⁶. 17 czerwca 1980 r. Rada Wydziału Neofilologii UW nadała jej stopień naukowy doktora habilitowanego²²⁷⁷, a w 1981 r. zatwierdziła go Centralna Komisja²²⁷⁸. W tym samym roku akademickim, wskutek zdymisjonowania J. Bielawskiego ze stanowiska, funkcję kierownika Zakładu Bliskiego Wschodu i Maghrebu objęła K. Skarżyńska-Bocheńska²²⁷⁹ i w tym okresie powrócono do jego poprzedniej nazwy – Zakład Arabistyki i Islamistyki²²⁸⁰. Od 9 sierpnia do 9 listopada 1982 r. odbyła staż naukowy w Tunezji²²⁸¹. W 1983 r., 1 marca, została nominowana na docenta²²⁸². W lutym tegoż roku obchodziła 25-lecie pracy na UW (obliczone od 1959) i otrzymała nagrodę jubileuszową, którą wtedy stanowiła premia finansowa

²²⁷¹ Ibidem.

²²⁷² *Tašābuh bād rumūz ādāt wa-taqālid az-zawāġ fi kulli min al-bilād al-‘arabiyya wa-Būlandā*, cz. 2, „At-Turāt aš-Šābi” 1980, vol. 11, nr 10.

²²⁷³ AUW, zw BE50 32.306 Skarżyńska-Bocheńska Krystyna K29.11 Teka akt osobowych, Sprawozdanie KSB z pracy naukowej, dydaktycznej i organizacyjno-społecznej w latach 1976–79, niedatowane, mps, podpisany odręcznie.

²²⁷⁴ AUW, zw BE50 32.306 Skarżyńska-Bocheńska Krystyna K29.11 Teka akt osobowych.

²²⁷⁵ Ibidem, Wniosek Rady Wydziału Neofilologii UW o nadanie stopnia naukowego dr hab., 17.06.1980.

²²⁷⁶ Ibidem, Pismo Dziekana Wydziału Neofilologii UW do Prorektora UW znak: WNf 531-122/80, 28.03.1980.

²²⁷⁷ AIPN, IPN BU 1004/49775.

²²⁷⁸ AUW, zw BE50 32.306 Skarżyńska-Bocheńska Krystyna K29.11 Teka akt osobowych, Pismo znak: BCKK-I-H-358/81.

²²⁷⁹ AUW, zw BE50 32.306 Skarżyńska-Bocheńska Krystyna K29.11 Teka akt osobowych.

²²⁸⁰ Strona internetowa *Katedry Arabistyki i Islamistyki UW*, za: <http://arabistyka.uw.edu.pl/historia/> [dostęp: 17.09.2022].

²²⁸¹ AUW, zw BE50 32.306 Skarżyńska-Bocheńska Krystyna K29.11 Teka akt osobowych.

²²⁸² Ibidem, Pismo z nominacją na docenta z MinSzW, nr DKZ-III-1904-57/82/83, 14.03.1983.

w wysokości 100% wynagrodzenia zasadniczego²²⁸³. 4–12 kwietnia 1984 r. przebywała służbowo w Libii²²⁸⁴. 2 października 1985 r. obchodziła 30-lecie pracy w UW²²⁸⁵ (tym razem obliczone od 1955). W drugiej połowie lat 80. prowadziła aktywną działalność naukową (patrz publikacje poniżej) i m.in. brała udział w naukowych konferencjach krajowych²²⁸⁶ i zagranicznych (np. 9–11.01.1989 w Heidelbergu²²⁸⁷, 29 sierpnia – 4 września 1989 w Budapeszcie²²⁸⁸).

1 stycznia 1991 r. została mianowana profesorem nadzwyczajnym UW²²⁸⁹, a 9 marca 1992 r. – profesorem zwykłym²²⁹⁰, nominację profesorską wręczył jej Prezydent RP 7 kwietnia 1992 r. w Belwederze²²⁹¹. Pracowała na arabistyce UW do 2011 r., czyli sześć lat po przejściu na emeryturę, z czego do 30 września 2005 r. w pełnym wymiarze czasu pracy²²⁹². W sumie zatrudniona była w macierzystej uczelni na pełnym etacie przez pół wieku – od 1955 r. (zastępca asystenta) do 2005 r. (profesor). Licząc niepełny etat – 66 lat²²⁹³. 4 lutego 2012 r. w Pałacu Kazimierzowskim, w sali Brudzińskiego wręczono księgę jubileuszową²²⁹⁴ prof. K. Skarżyńskiej-Bocheńskiej i prof. D. Madeyskiej²²⁹⁵. Przez wiele lat oprócz działalności naukowo-dydaktycznej pełniła wiele funkcji społecznych związanych z życiem uczelni i jej studentów, była aktywnym działaczem „Solidarności”, także w stanie wojennym. Była członkiem KNO PAN i UEAI. Wielokrotnie nagradzana – nagrodami Rektora, Zespołową Nagrodą Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki za współautorstwo *Nowej i współczesnej literatury arabskiej*, odznaczeniami państwowymi Etiopii (1965) i Egiptu (1965). Jej zainteresowania naukowe koncentrowały się na szeroko pojętym literaturoznawstwie arabskim, klasycznym i współczesnym. Posiada spory dorobek tłumaczeniowy, jej przekłady popularyzowały literaturę piękną, prozę, poezję i dramat arabski, poczynając od przekładów dla PO, a kończąc

²²⁸³ Ibidem, Pismo Rektora UW, 3.02.1983.

²²⁸⁴ AUW, zw BE50 32.306 Skarżyńska-Bocheńska Krystyna K29.11 Teka akt osobowych.

²²⁸⁵ Ibidem, Pismo Rektora UW o przyznaniu nagrody jubileuszowej, 2.10.1985.

²²⁸⁶ M.in. 27–28 października 1988 w Krakowie, *III Konferencja Arabistów Polskich*.

²²⁸⁷ AUW, zw BE50 32.306 Skarżyńska-Bocheńska Krystyna K29.11 Teka akt osobowych.

²²⁸⁸ Ibidem.

²²⁸⁹ Ibidem, Świadcetwo pracy, 30.09.2005.

²²⁹⁰ Ibidem.

²²⁹¹ Ibidem, Pismo powiadomienie z Sekretariatu Rektora UW, znak 1807, 25.03.1992.

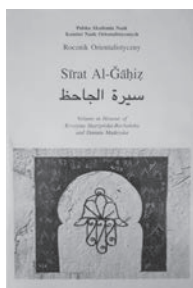
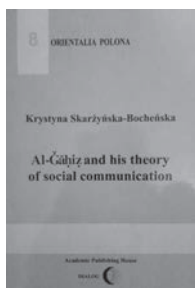
²²⁹² Ibidem, Świadcetwo pracy, 30.09.2005.

²²⁹³ Ibidem.

²²⁹⁴ *Sirat Al-Ġāhiz. Volume in Honour of Krystyna Skarżyńska-Bocheńska and Danuta Madeyska*, red. M.M. Dziekan, P.B. Lewicka, K. Pachniak, RO 2011, t. 64, z. 1.

²²⁹⁵ PO 2012, nr 3–4.

na najpopularniejszej pozycji: opowieści z *Księgi tysiąca i jednej nocy* dokonanych dla pomnikowej edycji polskiego przekładu całości²²⁹⁶. W swoim dorobku dydaktycznym jako arabistka²²⁹⁷ ma zajęcia językoznawcze (ćw. i wdy z gramatyki j. arabskiego), zajęcia z zakresu klasycznej i współczesnej literatury arabskiej z ukłonem w stronę kulturoznawstwa i antropologii kulturowej. Do 1991 r. wypromowała 34 prace magisterskie (1974 – 2, 1975 – 2, 1977 – 1, 1979 – 1, 1980 – 2, 1981 – 8, 1982 – 3, 1984 – 2, 1985 – 1, 1986 – 1, 1987 – 6, 1988 – 2, 1990 – 2, 1991 – 1)²²⁹⁸. Była recenzentem rozpraw doktorskich²²⁹⁹ i habilitacyjnych²³⁰⁰ oraz promotorem doktoratów²³⁰¹.

Ilustracje 125–128. Źródło: zdjęcia autora

Hanna Mukarkar (Hanna S. Mukarkar, Ḥannā Mukarkar), (patrz też: Redakcja Arabska PR), ur. 9 lipca 1929 r.²³⁰² w Beit(Bayt)-Jala²³⁰³ w Palestynie (obecnie: Jordania)²³⁰⁴. Był synem Salameha²³⁰⁵ i Marii Saba²³⁰⁶. Miał pochodzenie chłopskie²³⁰⁷.

²²⁹⁶ *Księga tysiąca i jednej nocy...*

²²⁹⁷ AIPN, IPN BU 1004/49775.

²²⁹⁸ *Album magistrów Instytutu Orientalistycznego...*, s. 135.

²²⁹⁹ Np. J. Burego *Obraz metod śledczych stosowanych przez szurtę-policję kalifatu – w średnio-wiecznej literaturze arabskiej*, 28.03.2006.

²³⁰⁰ Np. M. Stępniała *Tożsamość i wygnanie we francuskojęzycznej powieści magrebińskiej od lat pięćdziesiątych*, 6.04.2000.

²³⁰¹ Np. H. Kasema *Problem relacji między twórcami literatury a Az-Zandaqa w pierwszym okresie abbasydzkim (VIII–IX w.n.e)*, 31.05.1994.

²³⁰² AUW,teczka 5191 zw BE50, Teka akt osobowych Mukarkar Hanna, K5.341, Świadcstwo pracy, 24.08.1992.

²³⁰³ Ibidem, Kwestionariusz osobowy, niedatowany.

²³⁰⁴ Ibidem, Ankieta cudzoziemca, 3.01.1966, druk wypełniony i podpisany ręcznie.

²³⁰⁵ AIPN, IPN BU 1423/8341.

²³⁰⁶ Ibidem.

²³⁰⁷ AUW,teczka 5191 zw BE50, Teka akt osobowych Mukarkar Hanna, K5.341, Kwestionariusz osobowy, niedatowany.

Był narodowości arabskiej²³⁰⁸, do końca życia miał obywatelstwo jordańskie, a w Polsce mimo pół wieku zamieszkiwania miał (najpierw tymczasową, co najmniej do 1966)²³⁰⁹ tylko kartę stałego pobytu²³¹⁰. Szkołę średnią²³¹¹ – Bishop Gobat School – w Jerozolimie ukończył w 1945 r.²³¹² Ukończył 10 lipca 1946 r.²³¹³ Instytut Pedagogiczny²³¹⁴ (kursy: angielskiego, biologii, arabskiego, matematyki, fizyki, chemii, geografii, pisma)²³¹⁵ o nazwie „London University Matriculation”²³¹⁶ jako nauczyciel o specjalnościach: matematyczno-fizycznej oraz historia i j. angielski²³¹⁷. Brak informacji o kolejnych czterech latach jego życia. Od 1950 do 1951 r. pracował jako nauczyciel matematyki, fizyki i angielskiego w państwowej szkole średniej w Beit Jala²³¹⁸. W 1951 r. został członkiem Komunistycznej Partii Jordanii (pozostał nim do 1957)²³¹⁹. Od 1953 do 1955 r. włącznie był nauczycielem arabskiego w prywatnej Friends Boys School w Ramallah²³²⁰ (był to kurs nauki równorzędny kursowi I roku studiów uniwersyteckich)²³²¹, a następnie przez 2,5 r. (1955–1957) pracował jako nauczyciel matematyki, fizyki²³²² i arabskiego w Terra Sancta College w Betlejem²³²³. Łącznie miał w ojczyźnie 7,5 r. stażu pracy pedagogicznej²³²⁴, w latach 1950–1957, jako nauczyciel w różnych

²³⁰⁸ Ibidem., Ankieta cudzoziemca, 3.01.1966, druk wypełniony i podpisany ręcznie.

²³⁰⁹ Ibidem.

²³¹⁰ AIPN, IPN BU 1423/8341.

²³¹¹ AUW,teczka 5191 zw BE50, Teka akt osobowych Mukarkar Hanna, K5.341, Podanie o pracę w Katedrze Turkologii, 26.06.1963, mps, podpisany.

²³¹² AIPN, IPN BU 1423/8341.

²³¹³ AUW,teczka 5191 zw BE50, Teka akt osobowych Mukarkar Hanna, K5.341, Dyplom Gobat Bishop School C.M.S. Jerusalem.

²³¹⁴ AUW,teczka 5191 zw BE50, Teka akt osobowych Mukarkar Hanna, K5.341, Pismo Kierownika Katedry Arabistyki doc. J. Bielawskiego do Rektora UW, 26.11.1965.

²³¹⁵ Ibidem, Dyplom Gobat Bishop School C.M.S. Jerusalem.

²³¹⁶ Ibidem, Dyplom [tylko nazwa] University of London, niedatowany, papier firmowy, zdjęcie, brak pieczęci, jedynie odręczny podpis.

²³¹⁷ AIPN, IPN BU 1423/8341.

²³¹⁸ AUW,teczka 5191 zw BE50, Teka akt osobowych Mukarkar Hanna, K5.341, Oświadczenie H. Mukarkara, 12.01.1966.

²³¹⁹ AIPN, IPN BU 1423/8341.

²³²⁰ Ibidem.

²³²¹ AUW,teczka 5191 zw BE50, Teka akt osobowych Mukarkar Hanna, K5.341, Oświadczenie H. Mukarkara, 12.01.1966.

²³²² AIPN, IPN BU 1423/8341.

²³²³ AUW,teczka 5191 zw BE50, Teka akt osobowych Mukarkar Hanna, K5.341, Oświadczenie H. Mukarkara, 12.01.1966.

²³²⁴ Ibidem.

szkołach średnich²³²⁵. W 1955 r. za działalność komunistyczną został ukarany rocznym dozorem policyjnym. Nie wolno było mu opuszczać miasta i musiał regularnie meldować się na policji. Do kwietnia 1957 r. mieszkał na stałe w Beit Jala, potem zmuszony został do opuszczenia Jordanii po „reakcyjnym zamachu” króla Husejna i od kwietnia do września 1957 r. przebywał w Kairze. Od września 1957 r. do stycznia 1958 r. mieszkał w Damaszku²³²⁶.

Do Polski, jako stypendysta na studia ekonomiczne²³²⁷, przybył samolotem z Damaszku na warszawskie Okęcie ok. 5 stycznia 1958 r. Od stycznia do października tego samego roku mieszkał w Domu Studenckim w Łodzi i uczył się polskiego w tamtejszej Szkole Polskiego dla Obcokrajowców, potem kontynuował tam naukę do lipca 1959 r. W październiku 1959 r. rozpoczął studia w Warszawie, na Wydziale Ekonomii Politycznej UW, w tym czasie oficjalnie mieszkał w Domu Studenckim na ul. Kickiego 9, jednak w lipcu 1959 r. (25.07.1959) zawarł w Warszawie ślub z Krysztyną Zysk, ur. w 1937 r., z którą miał córkę i syna, i częściej mieszkał w domu teściów z żoną. Przez trzy lata nie pracował, studiując w latach 1959/60–1963/64 ekonomię polityczną na UW²³²⁸. W 1962 r. został członkiem PZPR²³²⁹. W 1962 r. ukończył studia z wynikiem dobrym²³³⁰ i w 1963 r. uzyskał dyplom magistra ekonomii politycznej na UW po obronie pracy *Wybór techniki w krajach słabo rozwiniętych*²³³¹. Kończąc studia, deklarował następującą znajomość j. obcych: słabo – rosyjski; biegle – angielski, polski, arabski²³³².

Już podczas studiów, na przedostatnim roku (r.a. 1962/63), pracował na godziny zlecone jako lektor j. arabskiego na Kursie Afrykanistycznym w Studium Afrykanistycznym UW²³³³, przewidziany na lektora dla IO UW²³³⁴. Ministerstwo Szkolnictwa

²³²⁵ AIPN, IPN BU 1423/8341.

²³²⁶ Ibidem.

²³²⁷ AUW,teczka 5191 zw BE50, Teka akt osobowych Mukarkar Hanna, K5.341, Podanie o pracę w Katedrze Turkologii, 26.06.1963, mps, podpisany.

²³²⁸ AIPN, IPN BU 1423/8341.

²³²⁹ AUW,teczka 5191 zw BE50, Teka akt osobowych Mukarkar Hanna, K5.341, Kwestionariusz osobowy, 24.10.1963.

²³³⁰ Ibidem, Pismo prof. A. Zajączkowskiego do Rektora UW, 26.06.1963.

²³³¹ AIPN, IPN BU 1423/8341.

²³³² AUW,teczka 5191 zw BE50, Teka akt osobowych Mukarkar Hanna, K5.341, Kwestionariusz osobowy, 24.10.1963.

²³³³ Ibidem, Podanie o pracę w Katedrze Turkologii z 26 czerwca 1963, mps, podpisany.

²³³⁴ AIPN, IPN BU 1423/8341.

Wyższego przysłało pisemną zgodę na jego zatrudnienie 1 stycznia 1963 r.²³³⁵ jako lektora j. arabskiego²³³⁶ na UW. Ponieważ Said Kheiri zrezygnował z pracy lektora j. arabskiego²³³⁷, H. Mukarkar miał otrzymać zwalniane przez niego mieszkanie służbowe²³³⁸. 1 października 1963 r. rozpoczął pracę jako lektor j. arabskiego w Instytucie Orientalistycznym UW²³³⁹, w Katedrze Turkologii²³⁴⁰. W tym samym roku otworzył przewód doktorski na Wydziale Ekonomii Politycznej UW²³⁴¹, którego jednak nigdy nie ukończył.

Ilustracja 129. Hanna Mukarkar (ok. 1964). *Źródło archiwalne*

W 1964 r. uzyskał zgodę MSW na zatrudnienie²³⁴². Od 1 października 1963 r. do 31 stycznia 1964 r. był lektorem w Katedrze Turkologii, 1 lutego 1964 r. został przeniesiony do Katedry Arabistyki²³⁴³, tam pozostawał na tym stanowisku do 31 grudnia 1965 r., a od 1 stycznia 1966 r. był – też tam – wykładowcą²³⁴⁴ (etat, 18 godz./tyg.²³⁴⁵) do 30 września 1966 r.²³⁴⁶ Przebywał poza Polską (m.in. od 10 sierpnia

²³³⁵ AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961–5.12.1972, Protokół z posiedzenia Rady Naukowej IO, 4.02.1964, s. 2.

²³³⁶ *UW Skład osobowy Uczelni w r.a. 1964–1965...*, s. 53.

²³³⁷ AUW,teczka 5191 zw BE50, Teka akt osobowych Mukarkar Hanna, K5.341, Pismo prof. A. Zajączkowskiego do Rektora UW, 26.06.1963.

²³³⁸ Ibidem.

²³³⁹ AIPN, IPN BU 1423/8341.

²³⁴⁰ AUW,teczka 5191 zw BE50, Teka akt osobowych Mukarkar Hanna, K5.341, Kwestionariusz osobowy, niedatowany.

²³⁴¹ Ibidem, Zgoda Min. Szk. Wyż., nr BWZ-22/45/63, 22.10.1963.

²³⁴² Ibidem, Ankieta cudzoziemca, 3.01.1966, druk wypełniony i podpisany ręcznie.

²³⁴³ Ibidem, Pismo Rektora UW, nr K.35-215/64, 27.06.1964.

²³⁴⁴ Ibidem, Ankieta cudzoziemca, 3.01.1966, druk wypełniony i podpisany ręcznie.

²³⁴⁵ Ibidem.

²³⁴⁶ Ibidem, Świadectwo pracy, 26.10.1968.

do 20 września 1966 był w Libanie²³⁴⁷)²³⁴⁸ do 1967 r., od 1 października tegoż roku do 30 września 1968 r. pracował na arabistyce jako wykładowca²³⁴⁹.

Ilustracja 130. Hanna Mukarkar (ok. 1967). Źródło archiwalne

Łącznie na etacie był zatrudniony w IO UW od 1 października 1963 r. do 30 września 1968 r. (z przerwą od 30.09.1966 do 1.10.1967)²³⁵⁰. W ciągu tego okresu pobytu w Polsce podróżował za granicę – do Moskwy w celach załatwienia spraw paszportowych, na wycieczki do Berlina Zachodniego oraz do Libanu w celu odwiedzenia rodziny w 1966 r.²³⁵¹ Po powrocie działał jako tłumacz urzędowy, m.in. – dla Wydziału Śledczego KM MO w Warszawie, przy sprawie zabójstwa Edwarda Jalo Maida²³⁵². W 1967 r. H. Mukarkar rozwiązał stosunek służbowy jako lektor z UW²³⁵³. Rok później powrócił na UW.

„Mgr Hanna Mukarkar Jordańczyk, lektor języka arabskiego, przekonania komunistyczne. Brał udział w walce z Izraelczykami podczas ostatniej /czerwcowej/ agresji na Jordanię. W Polsce przebywa od kilkunastu lat. Rozwiedziony z Polką, z którą ma córkę – Lajlę. Nosi się z zamiarem wyjazdu po uregulowaniu spraw rodzinnych.

²³⁴⁷ I inne państwa arabskie na Bliskim Wschodzie.

²³⁴⁸ AUW,teczka 5191 zw BE50, Teka akt osobowych Mukarkar Hanna, K5,341, Karta urlopowo, K.24c-165/66, 29.07.1966.

²³⁴⁹ Ibidem, Świadcetwo pracy, 26.10.1968.

²³⁵⁰ Ibidem, Świadcetwo pracy, 24.08.1992.

²³⁵¹ AIPN, IPN BU 1423/8341.

²³⁵² Ibidem.

²³⁵³ AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961–5.12.1972, Protokół z posiedzenia Rady Naukowej IO, 20.11.1968, s. 2.

Dyskretny, zasługuje na zaufanie jako tłumacz. W Polsce ukończył studia ekonomiczne. Członek PZPR /fakt niesprawdzony/”.

Tajna charakterystyka (doniesienie) dla MSW typowanego potencjalnego kandydata do współpracy (z dn. 2 maja 1968)²³⁵⁴

Od początku 1968 r. działał (wraz z J. Bielawskim i innymi lektorami j. arabskiego, arabskimi studentami z Warszawy i absolwentami warszawskiej arabistyki oraz czynnikami urzędowymi z Polskiego Radia, MSW etc.) przy tworzeniu – najpierw projektu, a potem fizycznie – redakcji „arabskiej” Polskiego Radia. 24 września 1968 r. podjął pracę w nowopowstałej Redakcji Audycji dla Krajów Arabskich Zespołu Programu dla Zagranicy Polskiego Radia jako spiker-korektor na podstawie umowy o dzieło (nie było wolnego etatu)²³⁵⁵. 1 listopada 1968 r. rozpoczął pracę jako spiker w Redakcji Audycji dla Krajów Arabskich Naczelnej Redakcji Audycji dla Afryki i Krajów Arabskich²³⁵⁶.

Ilustracja 131. Hanna Mukarkar (ok. 1972). Źródło archiwalne

1 lipca 1969 r. otrzymał cały etat, a w 1971 r. został spikerem 3. kategorii. Rok później był spikerem 2. kategorii w Dziale Realizacji²³⁵⁷. Redakcja stała się do emerytury jego stałym miejscem pracy, najpierw (1968–1972) pracował jako spiker-korektor w Redakcji Audycji dla Afryki i Krajów Arabskich PR i TV, w 1980 r. został przeniesiony z Działu Realizacji do Sekretariatu Programu jako redaktor, od 1982 r. był starszym

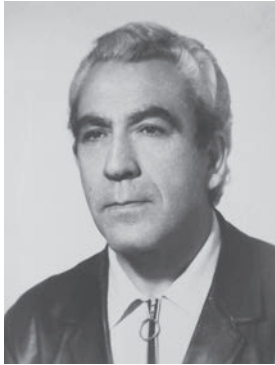
²³⁵⁴ AIPN, IPN BU 009045-2091.

²³⁵⁵ AIPN, IPN BU 1423/8341.

²³⁵⁶ Ibidem.

²³⁵⁷ APR teczka 14061, A 2176 Hanna Mukarkar.

redaktorem, a 1 września 1983 r. awansował na zastępcę kierownika Redakcji Audycji w Języku Arabskim Programu V PR. Od 1988 r. był zastępcą kierownika tamże.

Ilustracja 132. Hanna Mukarkar (ok. 1982). Źródło archiwalne

1 marca 1989 r. został, tuż przed rozwiązaniem Redakcji, jej kierownikiem²³⁵⁸.

Od 1974 r. równoległe współpracował z P.A. „Interpress”, z Redakcją Krajów Pozaeuropejskich, dla której wykonywał tłumaczenia materiałów dla odbiorców zagranicznych. W 1982 r. wstąpił do związku zawodowego pracowników PRiTv. W 1986 r. przeprowadzono reformę struktury Polskiego Radia i teraz obowiązywała dla Redakcji nazwa: Polskie Radio Dyrekcja Programów dla Zagranicy „Radio Polonia” Redakcja Audycji w j. arabskim. 1 sierpnia 1990 r. nastąpiła zmiana nazwy redakcji na Redakcję Arabską.

Od 27 grudnia 1991 r. do śmierci przebywał na rencie. Zmarł 11 kwietnia 2012 r. w Warszawie²³⁵⁹, w wieku 82 lat²³⁶⁰. Pochowany został na Cmentarzu w Wilanowie. Choć lektorem i wykładowcą j. arabskiego w Zakładzie Arabistyki i Islamistyki Instytutu Orientalistycznego UW nie był długo (od 1.10.1963 do 30.09.1966 i od 1.10.1967 do 30.09.1968²³⁶¹), to jako znakomity dydaktyk pozostał w pamięci nawet tych absolwentów, którzy studiowali już po jego odejściu. Świetny tłumacz, przez całe lata konsultował Polaków-tłumaczy, a jako dziennikarz Programu Polskiego Radia dla Zagranicy

²³⁵⁸ AIPN, IPN BU 1423/8341.

²³⁵⁹ „Uniwersytet Warszawski. Pismo uczelni” 2012, nr 3, lipiec-sierpień, s. 64.

²³⁶⁰ *Nekrolog*, „Gazeta Wyborcza”, za: <http://nekrologi.wyborcza.pl/o,11,,155667,Hanna-Mukarkar-nekrolog.html> [dostęp: 17.09.2022].

²³⁶¹ AUW,teczka 5191 zw BE50, Teka akt osobowych Mukarkar Hanna, K5.341, Św. pracy, 26.10.1968.

i później kierownik Redakcji Arabskiej był wpływowym i znanym arabistą. Z Polską był związany przez ponad 50 lat²³⁶². Dwukrotnie żonaty²³⁶³ z Polkami, miał troje dzieci²³⁶⁴: Lailę Annę (1964), Mariusza (1966) i Magdalenę (1977, z drugiego małżeństwa)²³⁶⁵. Odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (7.01.1987). Znał biegle języki: angielski, arabski, polski²³⁶⁶.

Hirszowicz Łukasz (właśc. Abram – brak daty i miejsca zmiany imienia i nazwiska²³⁶⁷), ur. w 1920 r. w Grodnie, syn Jana i Stefanii (Gideona i Sary) Reznikowicz²³⁶⁸. Historyk, docent etatowy w IH PAN, czł. PZPR²³⁶⁹, działacz komunistyczny²³⁷⁰. Urodzony w zamożnej, kupieckiej rodzinie, z domu wyniósł znajomość rosyjskiego, jidysz, niemieckiego, hebrajskiego i polskiego, opanował później także inne języki, w tym arabski i łacinę²³⁷¹. W 1937 r. ukończył gimnazjum w Grodnie²³⁷². Rok później wyjechał na studia do Palestyny, ale z powodu choroby rozpoczął je dopiero w 1939 r.²³⁷³, na Uniwersytecie Hebrajskim w Jerozolimie. Tam – w tym samym roku – wstąpił do Komunistycznej Partii Palestyny²³⁷⁴ (podzielonej wówczas na wiele odłamów), do frakcji „Brit Kommunistim Ivrim” Szmula Ettingera²³⁷⁵. Był członkiem komórki agitacyjno-propagandowej, a następnie sekretarzem tej organizacji na Uniwersytecie Hebrajskim w Jerozolimie. Jego działalność potwierdził M. Thee²³⁷⁶. W 1947 r. Abram Hirszowicz ukończył studia na jednym kierunku – historii, na Uniwersytecie Hebrajskim w Jerozolimie, zdając egzamin końcowy na Wydziale Humanistycznym z przedmiotu głównego: historia i przedmiotów ubocznych: matematyka i fizyka (podobnie do niedawna na uczelniach pedagogicznych studiowano dwie

²³⁶² *Nekrolog*, „Gazeta Wyborcza”, za: <http://nekrologi.wyborcza.pl/o,11,,155667,Hanna-Mukarkar-nekrolog.html> [dostęp: 17.09.2022].

²³⁶³ AUW,teczka 5191 zw BE50, Teka akt osobowych Mukarkar Hanna, K5.341, Kwestionariusz osobowy niedatowany.

²³⁶⁴ AIPN, IPN BU 1423/8341.

²³⁶⁵ Ibidem.

²³⁶⁶ APR teczka 14061, A 2176 Hanna Mukarkar.

²³⁶⁷ AIPN, IPN BU 0294/294.

²³⁶⁸ Ibidem.

²³⁶⁹ Ibidem.

²³⁷⁰ Ch. Abramsky, *Łukasz Hirszowicz 1920–1993*, „East European Jewish Affairs” 1993, nr 2, s. 5–7.

²³⁷¹ Ibidem.

²³⁷² AIPN, IPN BU 0294/294.

²³⁷³ Ibidem.

²³⁷⁴ Ibidem.

²³⁷⁵ Ch. Abramsky, op. cit.

²³⁷⁶ AIPN, IPN BU 0294/294.

specjalizacje nauczycielskie). Uzyskał stopień *Magister Artium*²³⁷⁷. W tym samym czasie studiował j. arabski²³⁷⁸. Jako historyk o specjalności nauczycielskiej w zakresie historii i matematyki z fizyką specjalizował się w stosunkach międzynarodowych czasów najnowszych, tytuł jego pracy magisterskiej brzmiał: *O wpływie stosunków anglo-amerykańskich na stosunki międzynarodowe w latach 1898–1912*. W ostatnich latach pobytu w Palestynie pracował w attachacie prasowym Konsulatu Generalnego RP w Jerozolimie (tam współpracował z M. Thee). Po studiach od razu wyjechał z Palestyny – jak napisał w życiorysie – z powodów osobistych. Powrócił do Europy, od grudnia 1947 r. do czerwca 1949 r. mieszkał w Czechosłowacji (wg innego źródła w Pradze przebywał od lutego do maja 1949). Tam zatrudnił się jako pracownik naukowy w Muzeum Żydowskim w Pradze. W lipcu (czerwcu) 1949 r. przybył do Polski, gdzie od 1 lipca 1949 r. do września 1950 r. był pracownikiem naukowym PISM. We wrześniu 1950 r. podjął pracę jako st. asystent (od grudnia 1951 st. aspirant) w SGSZ²³⁷⁹, gdzie pracował do marca 1954 r.²³⁸⁰ Prowadził ćwiczenia i wykladał o zagadnieniach walk narodowo-wyzwoleńczych „na katedrze historii stosunków międzynarodowych u tow. Laptera”. W grudniu 1951 r. rozpoczął aspiranturę krajową, której termin upłynął 31 marca 1954 r. W kwietniu 1950 r. został kandydatem na członka do PZPR, został przyjęty na podstawie listu Wydziału Zagranicznego KC PZPR. 24 lipca 1952 r. został członkiem PZPR. Od 1 lipca 1954 r.²³⁸¹ Ł. Hirszowicz był pracownikiem Instytutu Historii PAN²³⁸² – w podaniu napisał, że studia aspiranckie z zakresu historii stosunków międzynarodowych odbył w SGSZ u prof. K. Laptera²³⁸³. Kiedy 10–12 czerwca 1955 r. odbywała się Międzynarodowa Konferencja Orientalistyczna w Nieborowie, której organizatorem był Komitet Orientalistyczny PAN (udział brało w niej 10 gości zagranicznych z ZSRR i krajów demokracji ludowej), Ł. Hirszowicz był współautorem w zespole przygotowującym wiodący referat (zespół pod kierownictwem J. Reychmana, członkowie: A. Dębnicki, Ł. Hirszowicz, W. Jabłoński, W. Rodziński, S. Strelcyn) zatytułowany *Krytyka historiografii burżuazyjnej w zakresie badań nad Wschodem*. Dojeżdżał na posiedzenia z Warszawy, podobnie jak ówczesny minister Adam Rapacki²³⁸⁴. 24 grudnia 1955 r.

---

²³⁷⁷ Ibidem.

²³⁷⁸ Ch. Abramsky, op. cit.

²³⁷⁹ AIPN, IPN BU 0294/294.

²³⁸⁰ Ch. Abramsky, op. cit.

²³⁸¹ AIPN, IPN BU 0294/294.

²³⁸² Ch. Abramsky, op. cit.

²³⁸³ AIPN, IPN BU 0294/294.

²³⁸⁴ Eugenia Krassowska-Jodłowska (1910–1986), polonistka, polityk, członek Rady Państwa (1965–1972) i poseł na Sejm PRL. W latach 1946–1950 podsekretarz stanu w Min. Ośw., a w okresie

otrzymał stopień naukowy kandydata nauk historycznych²³⁸⁵ (co po reformie zaliczono mu jako doktorat)²³⁸⁶. Według innego źródła tytuł kandydata nauk otrzymał dopiero 28 czerwca 1956 r., ale możliwe, że ta druga data jest tylko datą zatwierdzenia tytułu. Tytuł rozprawy brzmiał *Nacjonalizacja ropy irańskiej*. Po obronie został w IH PAN jako adiunkt. W styczniu 1957 r. wyjechał na dwa miesiące do Izraela, do brata. W następnym roku odbył roczne stypendium w Oksfordzie, w trakcie którego musiał w Londynie przedłużyć paszport (29.09.1958 przedłużono mu w Konsulacie Generalnym w Londynie paszport do 31.03.1959)²³⁸⁷. W 1959 r. wydał drukiem *Dokumenty hitlerowskiego ministerstwa spraw zagranicznych dotyczące zagadnień arabskich*²³⁸⁸, wówczas współpracował jako wykładowca z Instytutem Orientalistycznym UW. W marcu 1960 r. wyjechał do NRD na kwerendy do archiwów w poszukiwaniu niemieckich, hitlerowskich dokumentów do przygotowywanej pracy²³⁸⁹, którą opublikował w następnym roku: *Polityka Niemiec hitlerowskich w krajach arabskich (1937–43)*²³⁹⁰. Była to jego rozprawa do habilitacji, którą w 1962 r. uzyskał²³⁹¹. 1 lipca 1962 r. został powołany na stanowisko docenta etatowego w IH PAN, a 6 grudnia 1962 r. otrzymał stopień naukowy docenta i prowadził badania w ramach Pracowni Badań Dziejów Krajów Pozaeuropejskich IH PAN. W IH PAN był przez dwie kadencje sekretarzem OOP PZPR oraz członkiem KZ PZPR przy tym Instytucie²³⁹². Wykładał w latach 1964–1968 na UW²³⁹³, m.in. prowadził zajęcia zlecone w Katedrze Arabistyki²³⁹⁴, w r.a. 1964/1965 były to międzysekcyjne zajęcia zlecone²³⁹⁵ dla Instytutu Orientalistycznego²³⁹⁶. Także w następnym roku akademickim prowadził tam wykłady dla arabistów²³⁹⁷. W sierpniu 1965 r. wyjechał na trzymiesięczne stypendium do ZSRR²³⁹⁸.

1950–1951 była podsekretarzem stanu w Min. Szkół Wyższych i Nauki. W latach 1951–1965 podsekretarzem stanu w Min. Szk. Wyż.

²³⁸⁵ AIPN, IPN BU 0294/294.

²³⁸⁶ Ch. Abramsky, op. cit.

²³⁸⁷ AIPN, IPN BU 0294/294.

²³⁸⁸ PO 1959, nr 3, s. 326–336.

²³⁸⁹ AIPN, IPN BU 0294/294.

²³⁹⁰ Ibidem.

²³⁹¹ Ch. Abramsky, op. cit.

²³⁹² AIPN, IPN BU 0294/294.

²³⁹³ Ch. Abramsky, op. cit.

²³⁹⁴ *UW Skład osobowy Uczelni w r.a. 1964–1965...*, s. 54.

²³⁹⁵ AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961–5.12.1972, Protokół z posiedzenia Rady Naukowej IO, 4.02.1964, s. 2.

²³⁹⁶ *UW Skład osobowy Uczelni w r.a. 1964–1965...*, s. 54.

²³⁹⁷ *UW Skład osobowy Uczelni w r.a. 1965–1966...*, s. 58–59.

²³⁹⁸ AIPN, IPN BU 0294/294.

Ilustracja 133. Ł. Hirszowicz (ok. 1967). Źródło archiwalne

Aktywnie uczestniczył w życiu kulturalnym gminy żydowskiej, m.in. na spotkaniach Klubu Studentów i Młodej Inteligencji „Babel” przy oddziale warszawskim Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego Żydów w Polsce, który działał od kwietnia 1966 r. do kwietnia 1968 r. Odbywały się tam wykłady z historii Żydów, nauka jidysz i spotkania z interesującymi ludźmi, właśnie w ich ramach, między październikiem a grudniem 1966 r., gościł tam z wykładem o nacjonalizmie arabskim²³⁹⁹. W październiku 1966 r. Ł. Hirszowicz przebywał sześć tygodni służbowo w ZSRR²⁴⁰⁰. W 1967 r. kontynuował działalność jako pracownik naukowy Instytutu Orientalistycznego UW, gdzie dalej prowadził zajęcia zlecone międzysekcyjne w Katedrze Arabistyki²⁴⁰¹. W r.a. 1967/68, w październiku, wyjechał na czterotygodniowe kwerendy do Londynu. Po wydarzeniach marcowych 1968 r. jego żona została usunięta z partii i z UW, a w kwietniu z partii usunięto i Ł. Hirszowicza²⁴⁰².

HIRSZOWICZ Nr 503, 1968 kwiecień 1, Warszawa – Informacja sytuacyjna nr 1 zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB, mjr Władysława Rutki, Warszawa, dnia 1 kwietnia 1968 r.

Tajne

²³⁹⁹ P. Tomasiak, *Działalność klubu „Babel” z perspektywy Służby Bezpieczeństwa*, [w:] *Spoleczność żydowska w PRL przed kampanią antysemicką lat 1967–1968 i po niej*, Seria: Konferencje IPN, t. 37, red. G. Berndt, IPN, 2009, s. 95.

²⁴⁰⁰ AIPN, IPN BU 0294/294.

²⁴⁰¹ *Skład osobowy i spis wykładów UW w r.a. 1967/1968*, WUW, Warszawa 1968, s. 44.

²⁴⁰² AIPN, IPN BU 0294/294.

Dyrektor Gabinetu Ministra Spraw Wewnętrznych

płk St[anisław] Konczewicz

Informacja nr 1

dot. sytuacji na terenie m.st. Warszawy w dniu 1 kwietnia 1968 r.

„W najlepszej sytuacji pod względem materialnym zdaniem prof. Nowakowskiego znalazła się zwolniona z prowadzonej przez nią Katedry Socjologii Szczegółowej doc. dr Hirszowicz Maria, jej mąż bowiem – doc. dr Łukasz Hirszowicz – pracuje w kilku instytucjach, a na terenie Uniwersytetu Warszawskiego prowadzi zleczone zajęcia międzysekcyjne dla Instytutu Orientalistycznego w Katedrze Arabistyki Wydziału Filologicznego”²⁴⁰³.

MSW zastrzegła Ł. Hirszowiczowi wyjazd za granicę na okres od 17 maja 1968 do 17 maja 1970 r., uzasadniając to postanowienie „prowadzeniem przez niego działalności antysocjalistycznej z pozycji syjonistycznej”. 25 lipca 1969 r. Ł. Hirszowicz złożył podanie o wyjazd emigracyjny do Izraela, wówczas zdjęto mu zastrzeżenie na wyjazdy i w listopadzie 1969 r. wyjechał z Polski wraz z rodziną i osiadł w Anglii²⁴⁰⁴. Otrzymał stypendium naukowe najpierw w St. Antony’s College w Oksfordzie (1969–1971)²⁴⁰⁵, a później kontynuował je w London School of Economics and Political Science²⁴⁰⁶ (1971–1973)²⁴⁰⁷. Od 1972 r. pracował w Institute of Jewish Affairs, m.in. był redaktorem naczelnym kwartalnika „Soviet Jewish Affairs”²⁴⁰⁸. W 1991 r. przemianowano je na „East European Jewish Affairs”²⁴⁰⁹. Właśnie za jego czasów pismo nabrało akademickiego charakteru²⁴¹⁰. Pozostawał na tym stanowisku do 1992 r.²⁴¹¹ Zmarł 21 września 1993 r. w Londynie²⁴¹².

²⁴⁰³ AIPN, 0204/294, Akta sprawy operacyjnej dotyczącej Marii Hirszowicz-Bielińskiej i Łukasza Hirszowicza, s. 4, za: *Marzec 1968 w dokumentach MSW*, t. 2...

²⁴⁰⁴ AIPN, IPN BU 0294/294.

²⁴⁰⁵ Ch. Abramsky, op. cit.

²⁴⁰⁶ P. Śpiewak, *Nagrody im. M. i Ł. Hirszowiczów przyznane*, Strona internetowa *Jewish Historical Institute*, za: <http://www.jhi.pl/en/blog/2018-05-14-nagrody-im-marii-i-lukasza-hirszowiczow-przyznane> [dostęp: 17.09.2022].

²⁴⁰⁷ Ch. Abramsky, op. cit., s. 5–7.

²⁴⁰⁸ Ibidem, s. 5–7.

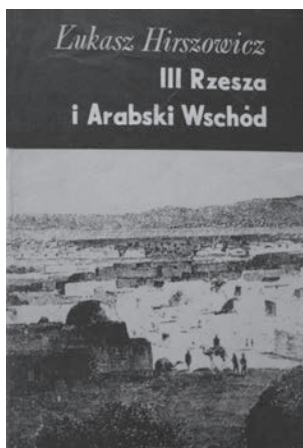
²⁴⁰⁹ P. Śpiewak, op. cit.

²⁴¹⁰ A. Lerman, *Dr Łukasz Hirszowicz 1920–1993*, „East European Jewish Affairs” 1994, vol. 24, issue 2, s. 11.

²⁴¹¹ Ch. Abramsky, op. cit., s. 7.

²⁴¹² P. Śpiewak, op. cit.

Specjalizował się w historii i stosunkach międzynarodowych na Bliskim Wschodzie w czasach najnowszych; od osiedlenia się w Wlk. Brytanii zajmował się problematyką sowietologiczną. Władał j. hebrajskim, angielskim, niemieckim, rosyjskim, słabo znał arabski, francuski i czeski. Jego żona – Maria Pelagia Bielińska-Hirszowicz, córka Wacława i Reginy Berczeckiej, socjolog polityczny – była pracownikiem naukowym Instytutu Filozofii i Socjologii PAN w Warszawie, żyła w latach 1925–2007. Mieli jednego syna, Pawła Borysa Hirszowicza, ur. 16 stycznia 1954 r.²⁴¹³, który mieszka obecnie w Londynie²⁴¹⁴. Po śmierci Ł. Hirszowicza wdowa po nim, M. Hirszowicz, w 2001 r. ufundowała Nagrodę im. Łukasza Hirszowicza za działalność i prace poświęcone problematyce żydowskiej w Polsce, przyznawaną przez Żydowski Instytut Historyczny w Warszawie. W 2009 r. zawieszono przyznawanie Nagrody, w 2014 r. wznowiono²⁴¹⁵. Najważniejszą publikacją arabistyczną i bez wątpienia najbardziej znaną książką Ł. Hirszowicza²⁴¹⁶ jest *Trzecia Rzesza i arabski Wschód*, wydana przez KiW w Warszawie w 1963 r. Pierwsze wydanie przekładu angielskiego – *The Third Reich and The Arab East* – opublikowane zostało w Toronto w 1966 r. przez wydawnictwo: Routledge and Kegan Paul, University of Toronto Pres. Książka była wydana także po hebrajsku²⁴¹⁷.

Ilustracja 134. Źródło: zdjęcie autora

²⁴¹³ AIPN, IPN BU 0294/294.

²⁴¹⁴ P. Śpiewak, op. cit.

²⁴¹⁵ Ibidem.

²⁴¹⁶ Ibidem.

²⁴¹⁷ AIPN, IPN BU 0294/294.

Kozłowska Jolanta (*primo voto* Jasińska, *de domo* Podobińska), ur. w 1940 r.²⁴¹⁸, arabistka, nauczyciel akademicki i tłumaczka literatury. Na studia na UW trafiła w 1957 r., pierwszym, w którym podczas egzaminów wstępnych klasyfikowano kandydatów wg konkretnych kierunków orientalistyki, które chcieli studiować²⁴¹⁹. Wśród przyjętych 39 osób (w tym 29 kobiet)²⁴²⁰ była Jolanta Podobińska²⁴²¹. W czasie studiów przez dłuższy czas mieszkała w Domu Studenckim na ul. Radomskiej²⁴²². W r.a. 1963/64 obroniła na macierzystej uczelni pracę magisterską *Hamrijaty Abū Nuwāsa*, jej promotorem był J. Bielawski²⁴²³. Świeżo po obronie została zatrudniona jako asystent na warszawskiej arabistyce (otrzymała etat dopiero od 1.10.1965, wcześniej pracowała na godzinach zleconych). W 1965 r. J. Jasińska opublikowała artykuł *Wino w poezji Arabów przed Abu Nuwasem*²⁴²⁴ i przełożyła dla PO opowiadanie Nadżiba Mahfuza *Meczet w ulicze*²⁴²⁵. Była wówczas już asystentem na Katedrze Arabistyki i Islamistyki²⁴²⁶ i przygotowywała się – oprócz dydaktyki – do wyjazdu na stypendium do Kairu. Wyjechała tam w styczniu 1967 r. i chociaż stypendium było dziewięciomiesięczne, w lipcu 1967 r. powróciła do kraju, co było związane z sytuacją po tzw. wojnie sześciodniowej²⁴²⁷. 1 października 1967 r. awansowała na st. asystenta i otrzymała etat przy Katedrze Arabistyki²⁴²⁸. W następnych latach jako st. asystent Zakładu Arabistyki i Islamistyki prowadziła zajęcia z gramatyki języka arabskiego (ćw.) oraz, specjalizując się w historii nowej literatury arabskiej, przygotowywała pracę doktorską na temat *Trylogii* Nadżiba Mahfuza, najwybitniejszego arabskiego prozaika. Tłumaczyła też utwory innych arabskich pisarzy. W ramach dydaktyki zajmowała się sprawami studenckimi, była

²⁴¹⁸ M.M. Dziekan, *Arabistyka i islamistyka...*, s. 74.

²⁴¹⁹ AUW, WFil-4211 Wydz. Komisja Rekrut. 1957/1958, Lista nr 1 kandydatów na I-szy rok studiów Wydziału Filologicznego UW w r.a. 1957/58, 7.05.1957, s. 3.

²⁴²⁰ Ibidem, Protokół Wydziałowej Komisji dla doboru Kandydatów na I-szy rok studiów rok szkolny 1957/58 Wydział Filologiczny, Filologia Orientalna.

²⁴²¹ Ibidem.

²⁴²² AUW, WFil-495 Dziekanat Wydziału Filologicznego UW, Wykaz studentów I roku zakwaterowanych w DS przy Kickiego 9, 20.09.1962.

²⁴²³ PO 1965, nr 3.

²⁴²⁴ Ibidem.

²⁴²⁵ AUW, IO 36-52 IO-62 Sprawozdania z wykonania badań naukowych IO 1963–68, Sprawozdanie Katedry Arabistyki UW z wyników badań naukowych z 1964, podpisane przez kierownika Katedry doc. dr J. Bielawskiego i opieczętowane „Instytut Orientalistyczny Katedra Arabistyki”. Mps niedatowany. Z załączników wynika, że dotyczy okresu 1964/65.

²⁴²⁶ *UW Skład osobowy Uczelni w r.a. 1965–1966...*, s. 55.

²⁴²⁷ AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961–5.12.1972, Komunikaty na Radę Instytutu na 4.05.1968, s. 1.

²⁴²⁸ Ibidem.

wieloletnim opiekunem studentów i uczestniczyła jako opiekun w Radach Instytutu Orientalistycznego. W 1970 r. m.in. musiała omówić „sprawę przyszłego IV roku arabistyki, który utworzą repetenci. Na utworzenie takiego roku Zakład Arabistyki musi otrzymać zgodę Rektora”²⁴²⁹. W ramach działalności naukowo-badawczej zespołu Zakładu Arabistyki i Islamistyki UW w roku 1969 i następnych²⁴³⁰ (w obrębie tematów związanych z literaturą arabską) przygotowała do wydania książkę *Skorpion. Opowiadania egipskie*, która wyszła drukiem w 1970 r. w Warszawie (PIW), i – w ramach opracowań ogólnych – wzięła udział w pisaniu haseł do opublikowanej w 1971 r. przez Wiedzę Powszechną książki *Mały słownik kultury świata arabskiego*, która była pracą zbiorową pracowników Zakładu. W tym roku załatwiono także kwestię jej pięciomiesięcznego stypendium do Egiptu (miało być połową stypendium rozdzielonego między J. Jasińską i B. Stępniewską ze Studium Afrykanistycznego UW)²⁴³¹. W tym samym roku otrzymała na Dzień Nauczyciela nagrodę za osiągnięcia dydaktyczne²⁴³². W następnym roku zatwierdzono jej wyjazd do Egiptu²⁴³³ i w październiku wyjechała tam na stypendium przechodnie. Studiowała na Uniwersytecie Ajn Szams, a także spotkała się z pisarzem Nadżibem Mahfuzem, o którego prozie, gł. *Bajn al-Kasrajn*, kończyła właśnie pisać pracę doktorską. W 1973 r. powróciła z Egiptu²⁴³⁴ i Rada Naukowa Instytutu Orientalistycznego otworzyła jej przewód doktorski oraz zatwierdziła temat pracy. Na promotora powołano J. Bielawskiego²⁴³⁵. Rada powołała także recenzentów, T. Lewickiego i A.A. Dolinię (Uniwersytet Leningradzki), oraz – na wniosek S. Kałużyńskiego – J. Reychmana, uznając jednak, że dwie recenzje są wystarczające. Ustalono zakres egzaminów: marksistowska filozofia człowieka i współczesna literatura arabska ze szczególnym uwzględnieniem literatury egipskiej²⁴³⁶. W tym roku kończył się tzw. okres rotacyjny dla J. Jasińskiej²⁴³⁷ i rozwiązano z nią stosunek służbowy. Ponieważ

²⁴²⁹ A UW, IO-0080 Rada Pedagogiczna IO 1969–70, Protokół posiedzenia Rady Pedagogicznej IO UW, 2.06.1970.

²⁴³⁰ A UW, IO-62 ołówkiem IO-41 Sprawozdanie z działalności naukowo-badawczej Instytutu 1.10.1968–1.01.1972.

²⁴³¹ A UW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961–5.12.1972, Protokół posiedzenia Rady Naukowej IO. 12.10.1971, s. 2.

²⁴³² Ibidem, Protokół posiedzenia Rady Naukowej IO, 12.01.1971, s. 4.

²⁴³³ *Skład osobowy UW w r.a. 1972/1973...*, s. 76.

²⁴³⁴ Ibidem, Protokół posiedzenia Rady Naukowej IO, 22.05.1973.

²⁴³⁵ Ibidem.

²⁴³⁶ Ibidem, Protokół Posiedzenia Rady Naukowej IO, 13.11.1973.

²⁴³⁷ Ibidem, Protokół Posiedzenia Rady Naukowej IO, 13.03.1973.

J. Bielawski wyraził przekonanie, że J. Jasińska złoży pracę do końca września²⁴³⁸, nie wręczono jej wymówienia. Rada uznała, że „zagrożeni” pracownicy pomocniczy²⁴³⁹, wśród nich J. Jasińska, muszą przejść na etat wykładowcy²⁴⁴⁰ do 30 września 1974 r. i do tego terminu muszą obronić doktorat²⁴⁴¹. 27 marca 1974 r. odbyło się posiedzenie Rady Naukowej IO UW, na którym odbyła się publiczna obrona rozprawy doktorskiej J. Jasińskiej pt. *Nagīb Maḥfūz – najwybitniejszy przedstawiciel współczesnej arabskiej powieści społeczno-obyczajowej. Struktura formalna „Trylogii”*. Przewodniczącym był W. Tyloch, promotorem J. Bielawski, a recenzentami T. Lewicki, J. Reychman (nieobecny na obronie) i A.A. Dolinina (nieobecna na obronie, przyjechała kilka dni później). Anna Arkadiwna Dolinina utrzymywała bliskie kontakty z Polską, publikowała m.in. w „As-Sadace”²⁴⁴². Obecnie jej wnuczka wykłada przedmioty związane z ekonomią na Uniwersytecie w Petersburgu²⁴⁴³. W. Tyloch odczytał recenzję A. Dolininy, a J. Bielawski – J. Reychmana. W dyskusji publicznej padły dwa pytania. Drugie zadał p. Naji at-Tikriti i brzmiało: „Dlaczego Maḥfuz nie otrzymał dotąd Nagrody Nobla?”. Było to na 15 lat przed przyznaniem pisarzowi tej nagrody. Rada Naukowa jednomyślnie postanowiła przyjąć obronę (na 9 obecnych – 9 „tak”)²⁴⁴⁴. Rada poparła wnioski o awansowanie J. Jasińskiej (po obronie doktoratu) na adiunkta, profesorowie Kałużyński i Bielawski podkreślili dobry poziom naukowy doktorantki, dużą liczbę publikacji, solidność w pracy dydaktycznej, a K. Skarżyńska-Bocheńska – z ramienia ZNP – przedstawiła Radzie trudne warunki życia J. Jasińskiej²⁴⁴⁵. Latem J. Jasińska zastąpiła mgr Z. Józefowicz-Czabak w Komisji Rekrutacyjnej na orientalistykę²⁴⁴⁶. 1 października 1974 r. J. Jasińska otrzymała etat starszego wykładowcy w Zakładzie Arabistyki i Islamistyki IO UW²⁴⁴⁷. W połowie lat 70. w Zakładzie ruszył wspólny projekt pracowników, kierowany przez J. Bielawskiego i J. Jasińską, zbadania

²⁴³⁸ Ibidem, Protokół Posiedzenia Rady Naukowej IO, 22.05.1973.

²⁴³⁹ Ibidem, Protokół Posiedzenia Rady Naukowej IO, 13.11.1973.

²⁴⁴⁰ Ibidem.

²⁴⁴¹ Ibidem.

²⁴⁴² G. Dolinina, *Literatura adabowa*, „As-Sadaka” 1990, nr 7, s. 33–35.

²⁴⁴³ PAA, maile.

²⁴⁴⁴ AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 29.01.1974–29.10.1974, Protokół posiedzenia Rady Naukowej IO, 27.03.1974.

²⁴⁴⁵ Ibidem, Protokół posiedzenia Rady Naukowej IO, 29.01.1974.

²⁴⁴⁶ AUW, IO-4211 Instytutowa Komisja Rekrutacyjna 1974, Pismo z-cy dyrektora IO dra Sławińskiego do Prorektora UW, nr I.O. 4231-1/74, 24.05.1974.

²⁴⁴⁷ AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 29.01.1974–29.10.1974, Protokół posiedzenia Rady Naukowej IO, 29.10.1974.

i przeanalizowania stanu arabskiej literatury współczesnej regionu obejmującego Arabski Wschód, czyli Egipt, Sudan, Liban, Palestynę, Jordanię, Syrię, Irak, Arabię Saudyjską, Jemen i Kuwejt, a jego rezultatem stała się praca zbiorowa zatytułowana *Nowa i współczesna literatura arabska 19 i 20 w. Literatura arabskiego Wschodu*, opublikowana w 1978 r.²⁴⁴⁸ Praktycznie zaraz po jego zakończeniu podjęto starania o uruchomienie prac nad następnym, drugim tomem – i w połowie lat 80. nieco zmieniony skład zespołu pracowników Zakładu (doszła E. Machut-Mendecka) kontynuował poprzedni projekt, tym razem badania objęły region Maghrebu. W jego wyniku powstała monografia *Nowa i współczesna literatura arabska 19 i 20 w. Literatura arabskiego Maghrebu*, która ukazała się drukiem w Warszawie w 1989 r.²⁴⁴⁹

Ilustracje 135–137. Źródło: zdjęcia autora

W następnych latach, aż do emerytury, na którą przeszła w roku 2004, J. Kozłowska prowadziła zajęcia (ćw. z gramatyki i tłumaczeniowe). Poza uczelnią podjęła intensywną pracę jako tłumacz literacki z j. arabskiego i – na chwilę obecną – ma największy dorobek translatorski ze wszystkich arabistów. Tłumaczyła też utwory literackie i popularnonaukowe z języków angielskiego i francuskiego. Dzięki pobytom w krajach arabskich jej tłumaczenia cechuje głęboka znajomość realiów i dbałość o detale, konteksty kulturowe i wierność duchowi arabskiej prozy. Stale utrzymywała kontakt z uczelnią, m.in. spotykała się z młodzieżą arabistyczną, dzieląc się swoją wiedzą,

²⁴⁴⁸ B. Wrona, *Professor Krystyna Skarżyńska-Bocheńska...*, s. 10.

²⁴⁴⁹ *Ibidem*, s. 10–11.

np. 13 stycznia 1992 r., gdy Studenckie Koło Naukowe Arabistów zorganizowało z nią spotkanie, na którym wygłosiła prelekcję o Maroku. Zawsze miała bliski kontakt ze swoimi studentami, m.in. dzięki działalności jako opiekunka studentów, a także jako promotor prac magisterskich: łącznie poprowadziła ich tuzin, z czego sześć do końca 1991 r. (1980 – 1, 1986 – 1, 1987 – 1, 1989 – 2, 1991 – 1)²⁴⁵⁰.

Madeyska Danuta (*de domo* Bobrowicz), ur. w Wilnie 8 stycznia 1936 r.²⁴⁵¹ Zdała maturę w Lidzbarku Warmińskim w 1953 r.²⁴⁵² i następnie rozpoczęła studia w Wyższej Szkole Ekonomicznej w Sopocie (później ta stała się częścią współzałożycielską Uniwersytetu Gdańskiego), które ukończyła w 1959 r.²⁴⁵³ Wtedy rozpoczęła studia w Instytucie Orientalistycznym UW i w r.a. 1965/66 obroniła swoją arabistyczną pracę magisterską *‘Antara b. Šaddād – ideał Araba-Beduina (w świetle jego dywanu)*²⁴⁵⁴. Promotorem pracy był J. Bielawski²⁴⁵⁵. Zaraz po ukończeniu studiów i obronie pracy w 1966 r. została zatrudniona jako asystent na arabistycę²⁴⁵⁶. Z przerwami była asystentem na arabistycę od 1966 do 1978 r.²⁴⁵⁷ Oficjalnie ten etat uzyskała dopiero 1 marca 1968 r.²⁴⁵⁸ (antydatowany). W tym samym roku otrzymała zgodę na 10-miesięczne stypendium w ZRA (od marca 1968), jednak Katedra i zainteresowana wystąpiły do Dyrekcji Instytutu z wnioskiem o przełożenie wyjazdu na wrzesień 1968 r.²⁴⁵⁹ W tym okresie jej badania – w ramach Zespołu Naukowo-Badawczego Arabistyki i Islamistyki Instytutu Orientalistycznego UW – obejmowały²⁴⁶⁰ literaturę arabską, przetłumaczyła m.in. kilka opowiadań do zbioru pod redakcją J. Jasińskiej przygotowywanego dla PIW

²⁴⁵⁰ *Album magistrów Instytutu Orientalistycznego...*, s. 135.

²⁴⁵¹ B. Wrona, *Professor Danuta Madeyska...*, s. 23.

²⁴⁵² Ibidem.

²⁴⁵³ Ibidem.

²⁴⁵⁴ PO 1967, nr 2, s. 189.

²⁴⁵⁵ *Album magistrów Instytutu Orientalistycznego...*

²⁴⁵⁶ Z. Poniatowski, op. cit., s. 67–76.

²⁴⁵⁷ Za: https://www.worldcat.org/title/danuta-irena-madeyska/oclc/4779964623&referer=brief_results [dostęp: 17.09.2022].

²⁴⁵⁸ AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961–5.12.1972, Protokół z posiedzenia Rady Naukowej IO, 20.11.1968, s. 2.

²⁴⁵⁹ Ibidem, Komunikaty na Radę Instytutu na 4.05.1968, s. 3.

²⁴⁶⁰ AUW, IO 36-52 IO-62 Sprawozdania z wykonania badań naukowych IO 1963–68, Sprawozdanie Katedry Arabistyki dla Dziekanatu Wydziału Filologii Obcych UW, 25.02.1969, mps własnoręcznie podpisany przez prof. dra J. Bielawskiego, Kierownika Zespołu Naukowo-Badawczego Arabistyki i Islamistyki.

(*Skorpion*)²⁴⁶¹. W 1969 r. D. Madeyska wyjechała na stypendium do Kairu, a na posiedzeniu Rady Naukowej Instytutu Orientalistycznego UW 22 września 1969 r., kiedy przekazano informację o tym, że wyjechała na 10 miesięcy na stypendium w Uniwersytecie Kairskim Ajn Szams²⁴⁶², doszło do kontrowersji: w danym czasie D. Madeyska nie była ani studentką, ani pracownikiem Instytutu. Na kolejnym posiedzeniu Rady Naukowej IO UW 2 grudnia 1969 r. dr R. Ohly zapytał, jak doszło do tego wyjazdu stypendialnego do Kairu D. Madeyskiej. Dyrektor Instytutu wyjaśnił, że sprawa była w toku załatwiania w MOiSW od kilku lat, ale została pozytywnie rozstrzygnięta dopiero w tym roku. „Instytut ma nadzieję, że mgr Madeyska będzie jego pracownikiem, a koszta podróży pokryła sama”²⁴⁶³.

W 1971 r. ukazał się *Mały słownik kultury świata arabskiego*, pod red. J. Bielawskiego, w powstaniu którego brała udział jako autorka kilku haseł²⁴⁶⁴. Po powrocie do Polski w 1972 r. otrzymała ponownie stanowisko asystenta w Katedrze Arabistyki. W tym okresie prowadziła zajęcia z nauki języka arabskiego²⁴⁶⁵. Od tego czasu przez wiele lat pełniła funkcję opiekuna studentów arabistyki kolejnych roczników²⁴⁶⁶. W listopadzie r.a. 1972/73²⁴⁶⁷ otrzymała etat st. asystenta²⁴⁶⁸. 10 stycznia 1974 r. ponownie wyjechała do Kairu, na 10-miesięczne stypendium, gdzie pracowała pod kierunkiem arabskich literaturoznawców nad przygotowaniem rozprawy doktorskiej, a także doskonaliła znajomość współczesnego języka arabskiego. W tym czasie Rada Naukowa Instytutu stwierdziła konieczność utrzymania jej na etacie st. asystenta przez dalsze trzy lata²⁴⁶⁹. W 1978 r.²⁴⁷⁰ zakończyła przewod doktorski i obroniła rozprawę zatytułowaną *Idealne kobiety w Sirat Dāt al-Himma i rzeczywistość historyczna*, promotorem był J. Bielawski²⁴⁷¹. Praca ta, poświęcona arabskiej literaturze ludowej, została obroniona

²⁴⁶¹ *Skorpion. Opowiadania egipskie*, red. J. Jasińska, PIW, Warszawa 1970.

²⁴⁶² AUW, IO-64 (ołówkiem IO-50), Współpraca naukowa z Zagranicą 1965–69.

²⁴⁶³ AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961–5.12.1972, Protokół posiedzenia Rady Naukowej IO. 2.12.1969.

²⁴⁶⁴ A. Dziubiński, *Mały słownik kultury świata arabskiego* [recenzja]..., s. 417–421.

²⁴⁶⁵ B. Wrona, *Professor Danuta Madeyska...*, s. 23.

²⁴⁶⁶ Ibidem, s. 23.

²⁴⁶⁷ *Skład osobowy UW w r.a. 1972/1973...*, s. 76.

²⁴⁶⁸ AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961–5.12.1972, Protokół posiedzenia Rady Naukowej IO, 7.12.1971, s. 1.

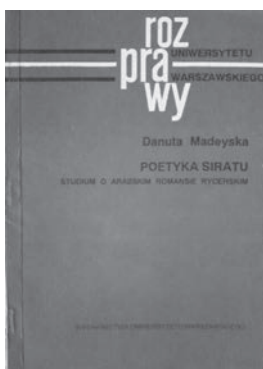
²⁴⁶⁹ AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 29.01.1974–29.10.1974, Protokół Posiedzenia Rady Naukowej IO, 29.01.1974, s. 5.

²⁴⁷⁰ Za: https://www.worldcat.org/title/danuta-irena-madeyska/oclc/4779964623&referer=brief_results [dostęp: 17.09.2022].

²⁴⁷¹ Wg katalogu w Bibliotece WO UW, stan na 10.12.2019.

22 czerwca 1978 r. Recenzentami byli: M. Kowalska z arabistyki UJ i E. Szymański z ZKP PAN²⁴⁷². W latach 1978–1993 D. Madeyska była pracownikiem naukowym na etacie adiunkta²⁴⁷³. Kiedy w latach 80. narodziła się „Solidarność” i wprowadzono stan wojenny, w 1981 r. D. Madeyska należała do grupy aktywnych członków związku zawodowego „Solidarność” w Instytucie, także w okresie jego działalności podziemnej²⁴⁷⁴. Wówczas „Solidarność” i NZS, pracownicy i studenci orientalistyki, tworzyli solidarną społeczność, która aktywnie bądź biernie sprzeciwiała się militaryzacji życia kraju i uczelni: wśród pracowników arabistyki wyróżniała się właśnie D. Madeyska (razem z K. Skarżyńską-Bocheńską i B. Wroną). W 1988 r. ukazał się podręcznik do historii jej autorstwa – *Historia świata arabskiego. Okres osmański* (WUW, Warszawa 1988), który zapełnił lukę do tej pory istniejącą w polskojęzycznej literaturze tematu²⁴⁷⁵. 1 stycznia 1993 r. habilitowała się na Wydziale Neofilologii UW w dziedzinie nauk humanistycznych, dyscyplinie literaturoznawstwa, specjalności: literaturoznawstwo na podstawie rozprawy *Poetyka siratu. Studium o arabskim romansie rycerskim*²⁴⁷⁶.

Ilustracja 138. Źródło: zdjęcie autora

Jako samodzielny pracownik naukowy, doktor habilitowany, pracowała na UW od 1993 do 1998 r.²⁴⁷⁷, kiedy uzyskała tytuł profesora UW.

²⁴⁷² B. Wrona, *Professor Danuta Madeyska...*, s. 23.

²⁴⁷³ Za: https://www.worldcat.org/title/danuta-irena-madeyska/oclc/4779964623&referer=brief_results [dostęp: 17.09.2022].

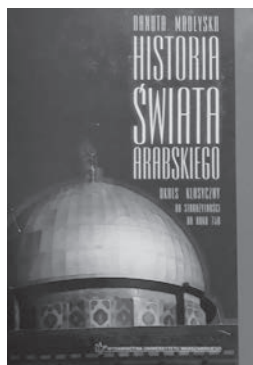
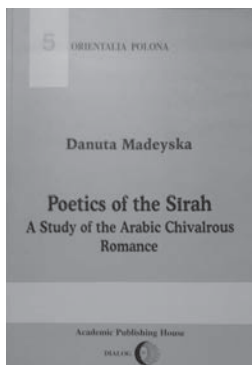
²⁴⁷⁴ B. Wrona, *Professor Danuta Madeyska...*, s. 24.

²⁴⁷⁵ Ibidem, s. 24.

²⁴⁷⁶ Za: <https://nauka-polska.pl/> [dostęp: 17.09.2022].

²⁴⁷⁷ Za: https://www.worldcat.org/title/danuta-irena-madeyska/oclc/4779964623&referer=brief_results [dostęp: 17.09.2022].

W 2001 r. wyszedł drukiem angielski przekład jej rozprawy habilitacyjnej (*Poetics of the Sirah*)²⁴⁷⁸. „Książka, która została wysoko oceniona przez wielu europejskich arabistów, przyczyniła się do jej sławy jako światowej sławy znawcy średniowiecznych arabskich siratów”²⁴⁷⁹.

Ilustracje 139–140. Źródło: zdjęcia autora

21 grudnia 2007 r. nadano jej tytuł profesora nauk humanistycznych²⁴⁸⁰ i 17 kwietnia 2008 r., w obecności prof. Barbary Kudryckiej, podówczas Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego, D. Madeyska odebrała nominację z rąk Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Lecha Kaczyńskiego²⁴⁸¹.

Ilustracja 141. Źródło: zdjęcie autora

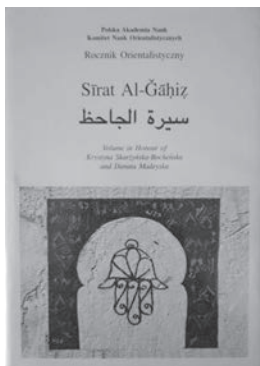
²⁴⁷⁸ *Poetics of the „sirah”: a study of the Arabic chivalrous romance*, tłum. T. Opalińska, Dialog, Warszawa 2001.

²⁴⁷⁹ B. Wrona, *Professor Danuta Madeyska...*, s. 24.

²⁴⁸⁰ Za: <https://nauka-polska.pl/> [dostęp: 17.09.2022].

²⁴⁸¹ „Sprawy Nauki. Biuletyn Min. Nauki i Szk. Wyż.” 2008, nr 4, s. 20.

4 lutego 2012 r. w Pałacu Kazimierzowskim, w sali Brudzińskiego przekazano D. Madeyskiej książkę jubileuszową zatytułowaną *Sīrat Al-Ġāhiz. Volume in Honour of Krystyna Skarżyńska-Bocheńska and Danuta Madeyska*²⁴⁸².

Ilustracja 142. Źródło: zdjęcie autora

Do 2014 r. D. Madeyska była pracownikiem Katedry Arabistyki i Islamistyki Uniwersytetu Warszawskiego, przez pewien czas pracowała także na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu, na Wydziale Filologicznym, w Pracowni Języka i Kultury Arabskiej. Zmarła po długiej i ciężkiej chorobie, przebywając pod stałą opieką córki, 24 grudnia 2019 r. w Gdańsku. Uroczystości pogrzebowe odbyły się 7 stycznia 2020 r. na Cmentarzu Łostowickim w Gdańsku, gdzie spoczęła²⁴⁸³.

D. Madeyska była pracownikiem arabistyki w latach 1966–2013²⁴⁸⁴, uczennicą i kontynuatorką dzieła J. Bielawskiego. Najpierw zajmowała się literaturoznawstwem (gł. średniowieczną, ludową literaturą arabską – siratami), później zmieniła kierunek zainteresowań i zajęła się historią świata arabskiego: okresu osmańskiego i współczesną. Zaczęła wykładać historię pod koniec lat 60., najpierw prowadziła wykład dotyczący dziejów ziem arabskich pod panowaniem osmańskim. Pod koniec lat 70. prowadziła cały, trzyletni kurs historii Arabów, od czasów przedislamskich po współczesność²⁴⁸⁵. W szczególności interesowała ją historia Libanu oraz współczesna historia krajów arabskich (także polityczna, obejmująca stosunki międzynarodowe). Jako wykładowca historii i jako wychowawca i opiekun studentów była osobą wymagającą, wychowywała

²⁴⁸² *Sīrat Al-Ġāhiz...*

²⁴⁸³ *Nekrolog*, za: <http://nekrologi.wyborcza.pl/o,11,,466471,Danuta-Madeyska-kondolencje.html> [dostęp: 17.09.2022].

²⁴⁸⁴ Z przerwami.

²⁴⁸⁵ B. Wrona, *Professor Danuta Madeyska...*, s. 23.

kilka pokoleń polskich arabistów – już w połowie lat 70. zwrócono w Instytucie uwagę na jej uzdolnienia dydaktyczne, sumiennosc i obowiazkowość oraz zaslugi jako opiekuna studentów²⁴⁸⁶. Napisala kilka podręczników akademickich do historii świata arabskiego, pod jej kierunkiem powstały 24 prace magisterskie²⁴⁸⁷, była recenzentką rozpraw doktorskich (np. Anny Nawolskiej *Sirat Antara – a Manuscript from the University Library in Wrocław*)²⁴⁸⁸ i ich promotorem (np. Jana Burego *Obraz metod śledczych stosowanych przez szurtę – policję kalifatu – w średniowiecznej literaturze arabskiej*)²⁴⁸⁹. Członkini Polskiego Towarzystwa Orientalnego²⁴⁹⁰. Była wyznania rzymskokatolickiego.

Danecki Janusz Antoni, syn Emila i Alicji (*de domo* Wójcik), ur. 6 października 1946 r. w Katowicach²⁴⁹¹. Studiował arabistykę (na I roku tego kierunku na UW) w latach 1964–1969²⁴⁹², w czasie studiów mieszkał w domu studenckim na Jelonkach²⁴⁹³. Już w 1968 r., będąc jeszcze studentem, rozpoczął pracę na uczelni (godziny zleczone)²⁴⁹⁴. W 1969 r. obronił na arabistyce pracę magisterską *Niektóre zagadnienia zapożyczeń arabskich w języku urdu*²⁴⁹⁵, której promotorem był J. Bielawski²⁴⁹⁶, i uzyskał tytuł zawodowy magistra. Podjął pracę jako asystent na arabistyce UW (od 1.03.1969)²⁴⁹⁷, równocześnie rozpoczynając przygotowania do wyjazdu na stypendium do Egiptu, ale przygotowywania te trwały cały rok: w czerwcu nie były gotowe formalności po stronie polskiej²⁴⁹⁸, a w listopadzie – brakowało akceptacji strony arabskiej²⁴⁹⁹ (stypendium

²⁴⁸⁶ AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 29.01.1974–29.10.1974, Protokół posiedzenia Rady Naukowej IO, 29.01.1974, s. 5.

²⁴⁸⁷ M. Moch, *Kształtowanie się i rozwój palestyńskiego nacjonalizmu i tożsamości narodowej*, promotor prof. D. Madeyska, IO, Wydział Neofilologii UW, Warszawa, lipiec 2005.

²⁴⁸⁸ A. Nawolska, *Sirat Antara – a Manuscript from the University Library in Wrocław. Translation with commentary*, obrona 4.11.2008 w IO UW.

²⁴⁸⁹ J. Bury, *Obraz metod śledczych...*

²⁴⁹⁰ B. Wrona, *Professor Danuta Madeyska...*, s. 24.

²⁴⁹¹ AUW, WFil-495 UW Wydział Filologiczny, Dziekanat Wydziału Filologicznego UW Wykaz studentów I roku zakwaterowanych w DS w r.a. 1964/65, 25.07.1964.

²⁴⁹² Ibidem.

²⁴⁹³ Rozmowa autora z prof. J. Daneckim, 18.11.2019, w Warszawie w UW.

²⁴⁹⁴ PAA, 1.05.2020 [mail prywatny].

²⁴⁹⁵ PO 1970, nr 2, s. 173.

²⁴⁹⁶ *Album magistrów Instytutu Orientalistycznego...*

²⁴⁹⁷ AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961–5.12.1972, Protokół posiedzenia Rady Naukowej IO, 7.12.1971, s. 3.

²⁴⁹⁸ Ibidem, Protokół posiedzenia Rady Naukowej IO, 16.06.1970, s. 2.

²⁴⁹⁹ Ibidem, Komunikaty na Radę Instytutu na 10.11.1970, s. 1.

było ufundowane przez egipskie Ministerstwo Oświaty)²⁵⁰⁰. Pracując na uczelni, J. Danecki został wybrany na r.a. 1970/71 do Rady Pedagogicznej Instytutu Orientalistycznego UW jako przedstawiciel wykładowców Katedry Arabistyki²⁵⁰¹. W rezultacie opóźnień planowany na 15 października 1970 r. wyjazd do Kairu na 9–10 miesięcy²⁵⁰² przesunął się i odbył się dopiero w 1971 r.²⁵⁰³ W trakcie tego stażu asystent J. Danecki uczęszczał na zajęcia na Uniwersytecie Kairskim i Uniwersytecie Al-Azhar²⁵⁰⁴. Po jego powrocie J. Bielawski na posiedzeniu Rady IO UW (7.12.1971) wystąpił z wnioskiem o awans J. Daneckiego na st. asystenta, co rada poparła jednomyślnie²⁵⁰⁵. W tym samym roku ukazała się drukiem jego pierwsza książka, wydana przez PISM: *Komunistyczne partie Syrii i Libanu*²⁵⁰⁶. J. Danecki – w 1972 r. już jako st. asystent²⁵⁰⁷ – kontynuował swoje badania językoznawcze (z zakresu językoznawstwa semito-chamickiego i semickiego oraz strukturalnego)²⁵⁰⁸, politologiczne i zajmował się przekładami.

Ilustracja 143. Źródło: zdjęcie autora

²⁵⁰⁰ AIPN, IPN BU 728/84478.

²⁵⁰¹ AUW, IO-0080 Rada Pedagogiczna IO 1969–70, Pismo Dyrektora IO UW do Dziekana Wydz. Fil. Obcych, 29.10.1970.

²⁵⁰² AIPN, IPN BU 728/84478.

²⁵⁰³ AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961–5.12.1972, Protokół posiedzenia Rady Naukowej IO, 7.12.1971, s. 1.

²⁵⁰⁴ SWPS, za: http://www.swps.edu.pl/new_www/neareast_center/index_jd.html, 16.11.2004 [dostęp: 17.09.2022].

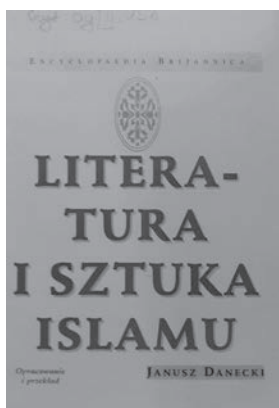
²⁵⁰⁵ AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961–5.12.1972, Protokół posiedzenia Rady Naukowej IO, 7.12.1971, s. 3.

²⁵⁰⁶ J. Danecki, *Komunistyczne partie Syrii i Libanu*, PISM, Warszawa 1971.

²⁵⁰⁷ *Skład osobowy UW w r.a. 1972/1973...*, s. 75.

²⁵⁰⁸ AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 29.01.1974–29.10.1974, Protokół posiedzenia Rady Naukowej IO, 29.01.1974.

W 1974 r. jego opublikowany dorobek liczył już 26 pozycji i – będącą wówczas na ukończeniu – rozprawę doktorską. Rada Naukowa przedłużyła z nim umowę kontraktową na stanowisku st. asystenta na przeciąg kolejnych trzech lat²⁵⁰⁹. 10 czerwca tego samego roku na posiedzeniu Rady Naukowej Instytutu zatwierdzono zmianę tytułu jego rozprawy doktorskiej, zaś J. Bielawski przyjął tę pracę i zwrócił się do Rady o wyznaczenie na recenzentów profesorów T. Lewickiego z UJ i E. Słuszkiewicza (prof. emer. UW), a także o zatwierdzenie zakresu egzaminów z dyscypliny podstawowej: nauka o języku u Arabów oraz z filozofii: marksistowska filozofia człowieka. Rada poparła wnioski²⁵¹⁰. J. Danecki obronił doktorat z zakresu językoznawstwa arabskiego²⁵¹¹ zatytułowany *Elementy indyjskiej teorii fonetycznej w „Al-Kitāb” Sibawayhiego* i został doktorem nauk humanistycznych w roku 1975.

Ilustracja 144. Źródło: zdjęcie autora

W latach 1976–1977 J. Danecki pełnił funkcję wicedyrektora Instytutu Orientalistycznego UW²⁵¹². W 1976 r. wyszedł drukiem przekład *Mu'allaka' Zuhajra Ibni Abi Sullma* w tłumaczeniu J. Daneckiego i Aleksandry Witkowskiej.

²⁵⁰⁹ Ibidem.

²⁵¹⁰ Ibidem, Protokół posiedzenia Rady Naukowej IO, 10.06.1974.

²⁵¹¹ SWPS...

²⁵¹² Ibidem.

Ilustracja 145. Źródło: zdjęcie autora

W listopadzie następnego roku J. Danecki wziął udział w Sympozjum Krajów Socjalistycznych nt. teoretycznych problemów językoznawstwa arabskiego w Moskwie²⁵¹³. W tym samym okresie wystąpił z referatem *The European Conception of Adab* na posiedzeniu Komisji Orientalistycznej Oddziału PAN w Krakowie²⁵¹⁴. 5–7 lutego 1978 r. odbyło się Międzynarodowe kolokwium arabistyczne w Halle, w którym J. Danecki brał udział jako jeden z dwojga przedstawicieli Polski²⁵¹⁵. 8–9 stycznia 1979 r. odbyła się w Warszawie, na UW, współorganizowana przez Zakład Bliskiego Wschodu i Maghrebu konferencja naukowa poświęcona społeczno-politycznym i kulturalnym problemom ówczesnej Libii; wystąpienie J. Daneckiego nosiło tytuł *Problemy kulturalne współczesnej Libii*²⁵¹⁶. W 1980 r., po powrocie z Wielkiej Brytanii i Libanu, J. Danecki uczestniczył w zorganizowanym przez KNO PAN 10–14 listopada II Międzynarodowym Sympozjum na temat teoretycznych problemów języków Azji i Afryki²⁵¹⁷, które odbyło się w Warszawie, i w Krakowie²⁵¹⁸. Od 1981 (wg innego źródła – 1986)²⁵¹⁹ do 2006 r. J. Danecki kierował arabistyką UW. W 1983 r. „doprowadził do powrotu członów

²⁵¹³ AIPN, IPN BU 728/84478.

²⁵¹⁴ „Sprawozdania z Posiedzeń Komisji Naukowych PAN O/Kraków” 1978, styczeń–czerwiec, t. 22, z. 1, s. 88.

²⁵¹⁵ J. Danecki, *Międzynarodowe kolokwium arabistyczne*, PO 1979, s. 157–169.

²⁵¹⁶ J. Danecki, *Konferencja naukowa „Problemy współczesnej Libii”*, PO 1979, nr 4, s. 379.

²⁵¹⁷ W. Tyloch, *Komitet Nauk Orientalistycznych...*, s. 26.

²⁵¹⁸ M. Kozłowska, *Komitet Nauk Orientalistycznych*, [w:] *Polska Akademia Nauk 1952–2002: placówki i komitety*, red. t. L. Kuźnicki, UN-O, Warszawa 2002, s. 332–334, za: <http://www.kno.pan.pl/index.php/pl-pl/historia> [dostęp: 6.10.2020].

²⁵¹⁹ SWPS...

«arabistyka» i «islamistyka» w nazwie jednostki²⁵²⁰. W lutym 1982 r. odwiedził Szwecję²⁵²¹. W 1981 r. ukazały się drukiem *Opowieści Ibn al-Mukaffy* w jego tłumaczeniu. W następnym roku odbyła się jego habilitacja z zakresu klasycznej kultury arabskiej i muzułmańskiej²⁵²² na podstawie pracy *Literatura i kultura w imperium kalifów. Studium twórczości adabowej al-Mubarrada*²⁵²³. W maju wziął udział w konferencji we Freetown w Sierra Leone²⁵²⁴, a w grudniu – w Ghanie, w Akrze²⁵²⁵. W 1983 r. J. Danecki został docentem²⁵²⁶. W lutym tegoż roku przebywał służbowo w Tunezji, a w sierpniu prowadził w Trypolisie (Libia) rozmowy w Centrum Studiów Zielonej Książeczki na temat sympozjum przygotowywanego i organizowanego w Warszawie²⁵²⁷. W listopadzie wystąpił podczas sympozjum dotyczącego teoretycznych problemów języków Azji i Afryki zorganizowanego w Berlinie (NRD)²⁵²⁸. W tymże roku został (wraz z J. Bielawskim) członkiem KNO PAN²⁵²⁹. W 1984 r. odbył kolejne podróże: do Grecji²⁵³⁰ i do Libii, gdzie w styczniu, w Trypolisie, kontynuował rozmowy w Światowym Centrum Studiów Zielonej Książeczki na temat współpracy²⁵³¹.

W lipcu 1988 r. wyjechał z wykładami do Szwajcarii (Berno) przez RFN²⁵³², a 27–28 października brał udział w odbywającej się w Krakowie III Konferencji Arabistów Polskich – oprócz własnego wystąpienia odczytał referat dra Jacquesa Grand’Henry’ego²⁵³³.

²⁵²⁰ M.M. Dziekan, *Arabistyka i islamistyka...*, s. 73.

²⁵²¹ AIPN, IPN BU 728/84478.

²⁵²² SWPS...

²⁵²³ J. Danecki, *Literatura i kultura w imperium kalifów: studium twórczości adabowej al-Mubarrada*, WUW, Warszawa 1982.

²⁵²⁴ AIPN, IPN BU 728/84478.

²⁵²⁵ Ibidem.

²⁵²⁶ Z. Poniatowski, op. cit., s. 72.

²⁵²⁷ AIPN, IPN BU 728/84478.

²⁵²⁸ Ibidem.

²⁵²⁹ Wg M. Kozłowskiej – w 1984, patrz M. Kozłowska, op. cit., s. 332–334.

²⁵³⁰ AIPN, IPN BU 728/84478.

²⁵³¹ Ibidem.

²⁵³² Ibidem.

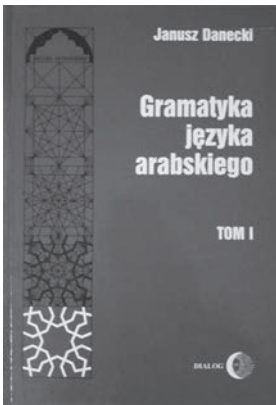
²⁵³³ M.M. Dziekan, *III Konferencja Arabistów Polskich*, PO 1989, nr 2, s. 128–129.

Ilustracja 146. J. Danecki (ok. 1988). Źródło: zbiory B. Wrony

W 1989 r. uzyskał tytuł profesora nadzwyczajnego nauk humanistycznych²⁵³⁴, a w następnym został członkiem Senatu UW (do 1993)²⁵³⁵. W 1993 r. założył pierwsze polskie arabistyczne czasopismo naukowe: „Studia Arabistyczne i Islamistyczne”, periodyk o zasięgu międzynarodowym. Jego pierwszy numer ukazał się właśnie w 1993 r. W numerze 10 (2002) dostępny jest spis wszystkich – do tej daty – publikowanych w piśmie artykułów i recenzji. Od 1994 r. był wiceprzewodniczącym KNO PAN²⁵³⁶. W przeciągu kolejnych trzech lat ukazały się jego ważne publikacje: w 1994 r. *Gramatyka języka arabskiego*,

Ilustracja 147. Źródło: zdjęcie autora

²⁵³⁴ Z. Poniatowski, op. cit., s. 72.

²⁵³⁵ SWPS...

²⁵³⁶ Ibidem.

w 1996 r. *Słownik arabsko-polski* (wraz z J. Kozłowską) i w 1997 r. *Podstawowe wiadomości o islamie*.

Ilustracje 148–150. Źródło: zdjęcia autora

Od 1998 r. jest członkiem Towarzystwa Naukowego Warszawskiego²⁵³⁷. W tym okresie nawiązał współpracę ze Szkołą Wyższą Psychologii Społecznej w Warszawie.

Ilustracja 151. Źródło: zdjęcie autora

²⁵³⁷ Towarzystwo Naukowe Warszawskie, *Sto lat działalności*, red. E. Wolnicz-Pawłowska, W. Zych, Warszawa 2009.

Założył tam – wydawany przez tę uczelnię – rocznik „Bliski Wschód: społeczeństwa–polityka–tradycje”²⁵³⁸, a w 2003 r. został kierownikiem Centrum Bliskowschodniego SWPS²⁵³⁹.

Ilustracja 152. Źródło: zdjęcie autora

W latach 2006–2010 był dziekanem Wydziału Filologicznego SWPS w Warszawie²⁵⁴⁰. J. Danecki prowadzi po dziś aktywną działalność naukową i – już sporadycznie – dydaktyczną, był profesorem zwyczajnym UW, na Wydziale Orientalistycznym, w Katedrze Arabistyki i Islamistyki²⁵⁴¹. Często gościnnie występował w innych uczelniach – krajowych i zagranicznych: m.in. w ramach „Złotej Serii Wykładów” wystąpił na Uniwersytecie Opolskim (2006)²⁵⁴² oraz na Uniwersytecie Humboldta w Berlinie, gdzie dał wykład *Islam w Polsce – Polska na tle innych krajów Unii Europejskiej*²⁵⁴³. W 2013 r. ukazał się pierwszy tom z serii *Studia Arabistyczne i Islamistyczne*. Monografie, której jest redaktorem²⁵⁴⁴. Prowadzi bardzo aktywna działalność popularyzatorską – występuje w radiu (np. Janusz Danecki, *Opowieści Koranu*, cykl audycji

²⁵³⁸ SWPS...

²⁵³⁹ Ibidem.

²⁵⁴⁰ Ibidem.

²⁵⁴¹ KBN OPI-OBI, za: https://nauka-polska.pl/#/profile/scientist?id=71750&_k=giu4k5 [dostęp: 17.09.2022].

²⁵⁴² „Indeks. Pismo Uniwersytetu Opolskiego” 2007, nr 7–8, s. 10.

²⁵⁴³ *Universität der Drei Generationen*, za: <http://utp.berlin/prof-janusz-danecki> [dostęp: 4.11.2018].

²⁵⁴⁴ M.M. Dziekan, *Studia Arabistyczne i Islamistyczne...*

w programie „Zapiski ze współczesności” Radia Dwójka²⁵⁴⁵) i telewizji, daje odczyty. Jest członkiem Rady Naukowej Zakładu Krajów Pozaeuropejskich PAN²⁵⁴⁶. Działa jako członek redakcji: „Przeglądu Orientalistycznego”, „Rocznika Orientalistycznego”, „Hemispheres”, „Acta Asiatica” i „Przeglądu Humanistycznego”²⁵⁴⁷. Jest członkiem Stowarzyszenia Collegium Invisibile, wykłada na różnych wydziałach UW (np. w 2017 prowadził zajęcia z fonetyki arabskiej; The Middle Eastern Scene (Erasmus); historii państw arabskich; historii państw arabskich (okres współczesny); wiedzy o języku arabskim, jak też seminaria – licencjackie, magisterskie i doktoranckie)²⁵⁴⁸.

Ilustracja 153. J. Danecki i E. Machut-Mendecka w Egipcie (2015). Źródło: „Mazurek” 2015, nr 12

W okresie badanym (tj. do 1990 włącznie) na arabistyce warszawskiej był promotorem ponad 33 prac magisterskich (1978 – 2, 1979 – 1, 1981 – 1, 1982 – 2, 1983 – 1, 1984 – 2, 1985 – 3, 1986 – 2, 1987 – 4, 1988 – 5, 1989 – 6, 1990 – 3, 1991 – 2)²⁵⁴⁹. Recenzował ponad 30 rozpraw doktorskich (był promotorem ponad 15) i kilkanaście habilitacyjnych:

²⁵⁴⁵ Cz. 1: 1–6.04.1992, cz. 2: 6–11.07.1992. Każda z audycji trwała 10 minut.

²⁵⁴⁶ SWPS...

²⁵⁴⁷ M.M. Dziekan, *Studia Arabistyczne i Islamistyczne...*

²⁵⁴⁸ USOS, za: https://usosweb.uw.edu.pl/kontroler.php?_action=katalog2/osoby/pokaz-Osobe&os_id=42700 [dostęp: 17.09.2022].

²⁵⁴⁹ *Album magistrów Instytutu Orientalistycznego...*, s. 135.

- Iwony Król *Słowotwórstwo rzeczowników arabskich i polskich w ujęciu kontrastywnym*, 2017;
- Marka Pieli *Studia kontrastywne polsko-hebrajskie*, 2015;
- Przemysława Turka *Od Gilgamesza do kasydy. Poezja semicka w oryginale i w przekładzie*, 2011;
- Artura Wejksznera *Ewolucja terroryzmu motywowanego ideologią religijną na przykładzie salafickiego ruchu globalnego dżihadu*, 2011;
- Radosława Bani *Kuwejt w polityce Wielkiej Brytanii w latach 1958–1968*, 2011;
- Macieja Tomala *Studies in Neo-Aramaic Tenses*, 2010;
- Pawła Siwca *Zarys poetyki klasycznego wiersza arabskiego*, 2009;
- Krzysztofa Bojko *Państwo Izrael a aspiracje Palestyńczyków (1987–2006)*, 2007;
- Katarzyny Pachniak *Doktryny isma'ilićkie w dziełach Al-Kirmaniego*, 2005;
- Jerzego Łaciny *Wielopłaszczyznowa struktura arabskiej koranicznej słowoformy pisanej – pełne studium struktury koranicznej słowoformy arabskiej L-06*, 2003;
- Elżbiety Górskiej *Studium kontrastywne składni arabskich i polskich współczesnych tekstów literackich*, 2001;
- Krzysztofa Kościelniaka *Tradycja muzułmańska na tle akulturacji chrześcijańsko-islamskiej od VII do X wieku. Geneza, historia i znaczenie zapożyczeń nowotestamentowych w Hadisach*, 2001;
- Anny Dłużewskiej *Spoleczno-kulturowe dysfunkcje turystyczne w krajach islamu*, 2010 [J. Danecki rec. wydawniczy].

W ciągu całej swojej kariery dydaktycznej prowadził przede wszystkim zajęcia z zakresu językoznawstwa (j. arabskiego), dialektologii (j. arabskiego), islamistyki (doktryny, dzieje) oraz muzułmańskiej myśli politycznej (kierunki, nurty, liderzy), co wiązało się z jego zainteresowaniami naukowymi: problemami politycznymi świata arabskiego i świata islamu, językiem arabskim i – szeroko pojętą – kulturą świata arabskiego oraz islamem w kontekście kulturowym, religijnym i ideologicznym. Jest też tłumaczem literatury klasycznej i współczesnej, gł. arabskiej, literatury orientalistycznej z kilku języków europejskich (niemiecki, angielski, francuski). W 2011 r. został odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski²⁵⁵⁰. Jego specjalności naukowe (wg KBN) obejmują: arabistykę (j. arabski), islam, kulturę muzułmańską,

²⁵⁵⁰ Postanowienie Prezydenta RP z 29 września 2011 r., za: MP Nr 111, poz. 1131, Rej. 520/2011.

kulturoznawstwo (orientalistykę), językoznawstwo i literaturoznawstwo²⁵⁵¹. W życiu prywatnym – żonaty, ojciec dwóch synów. Wielbiciel muzyki poważnej, bibliofil, wielki miłośnik czytania książek i sztuki ogrodniczej. Autor kilkunastu książek, ponad 100 artykułów naukowych²⁵⁵², tłumacz podstawowych dzieł z klasycznej i współczesnej literatury arabskiej²⁵⁵³ oraz około dziesięć dzieł specjalistycznych i przekładów literackich z języków europejskich.

Machut-Mendecka Ewa Krystyna, ur. 9 kwietnia 1946 r.²⁵⁵⁴, zm. 4(5?)²⁵⁵⁵ grudnia 2021 r. W latach 1953–1959 uczyła się w szkole podstawowej w Warszawie i w latach 1959–1964 w Liceum Ogólnokształcącym im. E. Orzeszkowej. Po zdaniu matury w 1964 r. rozpoczęła studia na arabistyce UW²⁵⁵⁶. Studia ukończyła planowo, broniąc pracy magisterskiej *Historia i przemieszczanie się plemion arabskich od VII do XV w.*²⁵⁵⁷ w 1969 r. (promotorem był J. Bielawski), i została magistrem filologii w zakresie arabistyki. W czasie studiów od 1968 r. działała w Studenckim Klubie Przyjaźni Polsko-Arabskiej (oddział Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Afrykańskiej), przekształconym później w Koło (następnie w Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Arabskiej), którego była współzałożycielem i sekretarzem do marca 1972 r. 1 października 1969 r. została zaangażowana do pracy w ZAiI UW na roczny staż asystencki (do 30.09.1970). W grudniu 1970 r. uzyskała stypendium Związku Literatów Polskich do Egiptu i jako stypendystka wyleciała 22 grudnia 1970 r. do Kairu, gdzie pozostawała do 17 grudnia 1971 r. W trakcie tego pobytu uczęszczała na zajęcia na Wydział Literatury Uniwersytetu Kairskiego oraz do Szkoły Języka Arabskiego dla Cudzoziemców. W 1971 r. w Kairze podjęła pracę w arabskim przedsiębiorstwie The Cairo Sand Bricks Company (1 września – 9 grudnia 1971), organizowanym przez polskich specjalistów, jako tłumacz wielojęzyczny (pol., ang., arab., dialekt egipski). Po powrocie do kraju zajęła się pracami przekładowymi, a od 1 kwietnia 1972 r. podjęła pracę w Pracowni Analizy i Oceny Programów i Publikacji Zagranicznych Ośrodka Badania Opinii Publicznej i Studiów Programowych przy Komitecie ds. Radia i Telewizji w Warszawie jako st. asystent

²⁵⁵¹ KBN OPI-OBi, za: https://nauka-polska.pl/#/profile/scientist?id=71750&_k=giu4k5 [dostęp: 17.09.2022].

²⁵⁵² SWPS...

²⁵⁵³ Za: <https://polandusa.wordpress.com/2007/09/16/prof-janusz-danecki/> [dostęp: 17.09.2022].

²⁵⁵⁴ AIPN, IPN BU 01943/23.

²⁵⁵⁵ Strona internetowa IKSIO PAN, za: <http://iksiopan.pl/index.php/pl/> [dostęp: 17.09.2022].

²⁵⁵⁶ AIPN, IPN BU 01943/23.

²⁵⁵⁷ *Album magistrów Instytutu Orientalistycznego...*

z wyższym wykształceniem – redaktor i autor²⁵⁵⁸. Była także członkiem redakcji „Aktualności Radiowo-Telewizyjnych” w OBOP KdsRiTV (do 1973)²⁵⁵⁹. W tym czasie deklarowała znajomość języków na: słabo – francuski, perski, urdu; dobrze – arabski, angielski, rosyjski²⁵⁶⁰. Pod koniec 1972 r. E. Machut-Mendecka (w tym samym roku wyszła za mąż²⁵⁶¹) zaczęła współpracę z Studium Afrykanistycznym UW kierowanym przez prof. B. Winida, gdzie rozpoczęła pracę na etacie w 1973 r. i pracowała do roku 1976²⁵⁶², z roczną przerwą na stypendium w Kairze. W 1973 r. rozpatrywano jej kandydaturę na tłumacza doraźnego w MSZ, wstępnie została uznana przez MSW za „niewskazaną”, jednak zmieniono tę decyzję.

12 lutego 1973 r. MSZ skierowało prośbę o opinię MSW w sprawie kandydatki na tłumacza doraźnego do MSZ, Ewy Machut-Mendeckiej²⁵⁶³.

W odpowiedzi na to pismo płk. E. Pękała z I Departamentu MSW odpowiedział, że uważa za niewskazane zatrudnienie Ewy Machut-Mendeckiej w MSZ²⁵⁶⁴.

Jednak 25 czerwca 1973 r. płk. T. Piecko odpowiedział pismem do MSZ o tej samej sygnaturze, że nie wnosi zastrzeżeń w sprawie zatrudnienia E. Machut-Mendeckiej jako tłumacza doraźnego²⁵⁶⁵.

Od 6 marca 1975 r. do 26 czerwca 1976 r.²⁵⁶⁶ st. asystent²⁵⁶⁷ E. Machut-Mendecka przebywała jako studentka na uniwersytecie w Kairze²⁵⁶⁸, w Instytucie Sztuk Teatralnych. Kiedy powróciła, jej dotychczasowe miejsce pracy – Studium Afrykanistyczne, transformowane w 1975 r. w Instytut Afrykanistyczny – było w trakcie kolejnej reorganizacji: w październiku 1977 r. zostało Instytutem Geografii Krajoznawczych się²⁵⁶⁹. W związku z tym E. Machut-Mendecka została w 1977 r.²⁵⁷⁰ przeniesiona –

²⁵⁵⁸ AIPN, IPN BU 01943/23.

²⁵⁵⁹ AIPN, 01943/23; AIPN, 763/49285.

²⁵⁶⁰ AIPN, IPN BU 01943/23.

²⁵⁶¹ B. Wrona, *Extraordinary Ewa*, RO 2016, t. 69, z. 2, s. 9.

²⁵⁶² M.M. Dziekan, *Arabistyka i islamistyka...*, s. 74.

²⁵⁶³ AIPN, IPN BU 01943/23.

²⁵⁶⁴ Ibidem.

²⁵⁶⁵ Ibidem.

²⁵⁶⁶ AIPN, IPN BU 763/49285.

²⁵⁶⁷ Ibidem.

²⁵⁶⁸ AIPN, 01943/23; AIPN, 763/49285.

²⁵⁶⁹ B. Wrona, *Extraordinary Ewa...*, s. 9.

²⁵⁷⁰ Ibidem, s. 10.

w obrębie UW – na arabistykę²⁵⁷¹. W 1979 r. zakończyła przewód doktorski i na podstawie rozprawy *Obraz przemian społeczno-politycznych w dramaturgii egipskiej lat 1957–1975*²⁵⁷², której promotorem był J. Bielawski, otrzymała tytuł doktora. Niedługo później została adiunktem i w Zakładzie nauczała dialektu egipskiego oraz prowadziła seminarium poświęcone dramatowi i teatrowi arabskiemu²⁵⁷³. W połowie lat 80. znalazła się w zespole pracowników Zakładu, który podjął pracę nad *Nową i współczesną literaturą arabską 19 i 20 w. Literatura arabskiego Maghrebu*. Publikacja ta ukazała się drukiem w Warszawie w 1989 r.²⁵⁷⁴

Pod koniec lat 80. E. Machut-Mendecka zainteresowała się poglądami C.G. Junga²⁵⁷⁵, co stało się podstawą m.in. nowej metodologii i zakresu jej badań arabistyczno-islamistycznych. W 1992 r. ukazała się drukiem jej monografia *Główne kierunki rozwojowe dramaturgii arabskiej*, będąca podstawą jej habilitacji, która odbyła się 31 maja 1993 r. na Wydziale Neofilologii UW²⁵⁷⁶. Uzyskała stopień doktora habilitowanego nauk humanistycznych w zakresie literaturoznawstwa, specjalności literaturoznawczej. W 1997 r. rozpoczęła współpracę ze Szkołą Wyższą Psychologii Społecznej w Warszawie, gdzie pracowała (w Centrum Bliskowschodnim)²⁵⁷⁷ w latach 1997–2011²⁵⁷⁸. W 1998 r. otrzymała profesurę uniwersytecką UW²⁵⁷⁹, a profesorem belwederskim została 8 czerwca 2006 r.²⁵⁸⁰ Przeszła na emeryturę, pracując jeszcze w r.a. 2019/20 jako profesor zwyczajny w Katedrze Arabistyki i Islamistyki UW. Zmarła po długiej i ciężkiej chorobie, z którą walczyła przez kilkanaście lat, 4(5?)²⁵⁸¹ grudnia 2021 r. w Warszawie, niecałe pół roku po śmierci jej męża, Michała Mendeckiego²⁵⁸².

Arabistka i islamistka, jej sfery zainteresowań badawczych można podzielić – z grubsza – na cztery pola badawcze: teatr i dramat arabski, literatura współczesna

²⁵⁷¹ AIPN, IPN BU 763/49285.

²⁵⁷² *Praca doktorska nr 176* wg katalogu w Bibliotece WO UW, stan na 10.12.2019.

²⁵⁷³ B. Wrona, *Extraordinary Ewa...*, s. 10.

²⁵⁷⁴ B. Wrona, *Professor Krystyna Skarżyńska-Bocheńska...*, s. 10–11.

²⁵⁷⁵ B. Wrona, *Extraordinary Ewa...*, s. 10.

²⁵⁷⁶ KBN OPI-OBI, za: https://nauka-polska.pl/#/profile/scientist?id=71752&_k=p6j632 [dostęp: 17.09.2022].

²⁵⁷⁷ *Pomocnik Historyczny. Historia Arabów*, „Polityka” 2020, nr 2, 100002 z 7.02.2014.

²⁵⁷⁸ B. Wrona, *Extraordinary Ewa...*, s. 10.

²⁵⁷⁹ M.M. Dziekan, *Arabistyka i islamistyka...*, s. 74.

²⁵⁸⁰ KBN OPI-OBI, za: https://nauka-polska.pl/#/profile/scientist?id=71752&_k=p6j632 [dostęp: 17.09.2022].

²⁵⁸¹ Strona internetowa *IKSiO PAN*, za: <http://iksiopan.pl/index.php/pl/> [dostęp: 17.09.2022].

²⁵⁸² Zawarli związek małżeński w 1972 r.

arabska, dialekt egipski i psychologia międzykulturowa (gł. na bazie psychologii C.G. Junga, korzystając z jego metod do badań nad kulturą arabsko-muzułmańską). Zajmowała się także sytuacją kobiety w islamie oraz szeroko pojętą etnografią krajów arabskich. Zagadnienia te badała nie tylko teoretycznie, ale i od strony praktycznej. Wg klasyfikacji KBN miała dwa zakresy badawcze: nauki filologiczne i psychologię, oraz specjalność: kulturoznawstwo – w zakresie orientalistyki, arabistyki, psychologii międzykulturowej, literatury arabskiej i literaturoznawstwa²⁵⁸³. Była członkiem KNO PAN²⁵⁸⁴ oraz Union européenne des arabisants et islamisants (uczestniczyła w kilku jej kongresach: w Sassari, Napoli i Helsinku)²⁵⁸⁵. Wieloletni członek redakcji czasopism „ALBO albo”, „Problemy Psychologii i Kultury” oraz „Bliski Wschód. Społeczeństwo, polityka”. W czasie swojej kariery zawodowej nauczała j. arabskiego, gramatyki dialektu egipskiego, praktycznej znajomości dialektu egipskiego (kairskiego), wykladała historię literatury współczesnej²⁵⁸⁶, prowadziła seminaria magisterskie i doktoranckie oraz zajęcia z zakresu islamu, w tym: konwersatorium o feminizmie arabskim, wykład z literatury i kultury arabskiej, zachowania komunikacyjne – obszar Bliskiego Wschodu, współczesną kulturę arabsko-muzułmańską: normy zachowań. Do 1991 r. wypromowała ok. 13 magistrów arabistyki (1982 – 1, 1984 – 2, 1986 – 2, 1987 – 2, 1989 – 3, 1990 – 1, 1991 – 2)²⁵⁸⁷, a łącznie – ponad 45. Była promotorem rozpraw doktorskich (m.in. Z. Landowskiego *Chronotopy w utworach dramatycznych Sa'd Allaha Wannusa*, M. Teperskiej-Klasińskiej *Kobieta, pustynia i woda. Nurt realistyczny we współczesnych opowiadaniach Zjednoczonych Emiratów Arabskich* i M. Kubarek *Motyw śmierci w twórczości współczesnych poetek arabskich*) i recenzentką czterech doktoratów i jednej rozprawy habilitacyjnej (Pawła Siwca *Zarys poetyki klasycznego wiersza arabskiego*, 2009).

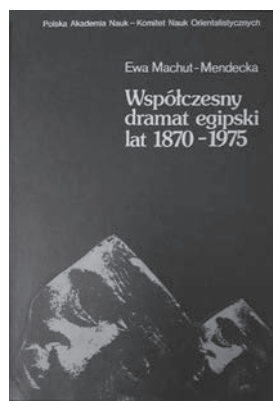
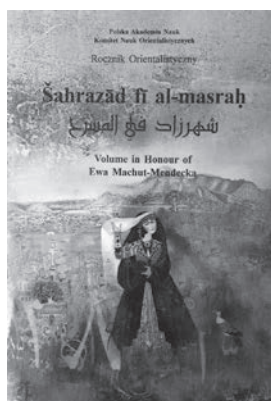
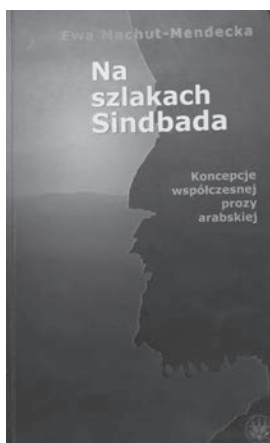
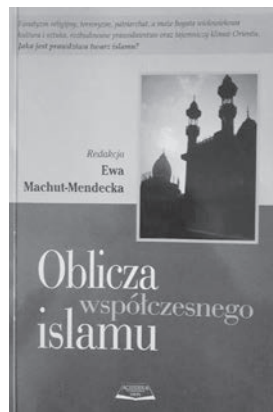
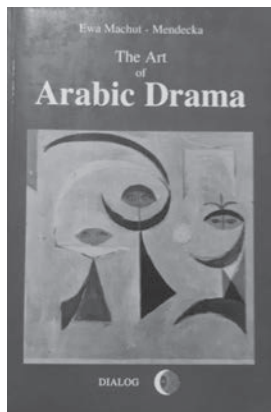
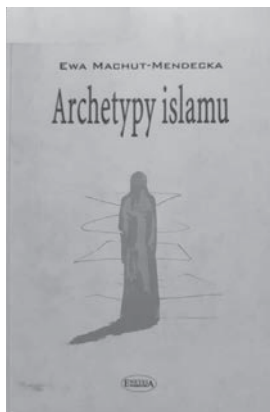
²⁵⁸³ KBN OPI-OBI, za: <https://nauka-polska.pl/#/profile/scientist?id=71752&k=p6j632> [dostęp: 17.09.2022].

²⁵⁸⁴ AIPN, 01943/23; AIPN, 763/49285.

²⁵⁸⁵ B. Wrona, *Extraordinary Ewa...*, s. 10.

²⁵⁸⁶ Ibidem.

²⁵⁸⁷ *Album magistrów Instytutu Orientalistycznego...*, s. 135.

Ilustracje 154–159. Źródło: zdjęcia autora

Szyburska Małgorzata, absolwentka arabistyki na UW, przyjechała na studia z Łodzi, gdzie osiadła jej rodzina po repatriacji z Wileńszczyzny²⁵⁸⁸. W 1969 r. obroniła pracę maderską *Analiza rozprawy Hamda al-Hattābięgo pt. „Bayān fi i'ğāz al-Qurān”*, jej promotorem był J. Bielawski²⁵⁸⁹. W czerwcu 1970 r. wystąpiono o przyjęcie jej na staż w Zakładzie Arabistyki od 1 października 1970 r.²⁵⁹⁰ i od tego dnia M. Szyburska rozpoczęła roczne asystenckie studia przygotowawcze w Zakładzie Arabistyki

²⁵⁸⁸ PAA, Wywiad z B. Wroną, 20.09.2020.

²⁵⁸⁹ *Album magistrów Instytutu Orientalistycznego...*

²⁵⁹⁰ AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961–5.12.1972, Protokół posiedzenia Rady Naukowej IO, 16.06.1970, s. 1.

i Islamistyki UW²⁵⁹¹. W następnym roku – w grupie absolwentów arabistyki – wyjechała 6 lipca (jako stażystka w Zakładzie Arabistyki i Islamistyki) na roczne stypendium KNIiT²⁵⁹² do ZRA na kurs j. arabskiego technicznego²⁵⁹³. Po powrocie nie wróciła na uczelnię i na tym jej epizod akademicki w życiorysie zawodowym się skończył. Podjęła pracę w Redakcji Arabskiej Polskiego Radia (szerzej patrz s. 833). W latach kryzysu podjęła pracę jako tłumacz w Ambasadzie Jemenu, potem Libanu, gdzie przepracowała do (przedłużonej) emerytury²⁵⁹⁴. Choć epizod akademicki był krótki, stale pozostawała w bliskich więziach z uczelnią i jej kadrami, współpracowała z „As-Sadaką”, działała przez wiele lat w PTO i Towarzystwie Przyjaźni Polsko-Arabskiej, w jego biurze na ul. Wilczej²⁵⁹⁵. Jeszcze w 1992 r. odbywały się z nią spotkania studentów z Koła Naukowego Arabistów na UW²⁵⁹⁶. Jej specjalnością były przekłady na arabski i właśnie w tym charakterze współpracowała przy powstawaniu tomu *Andrzej K. Waśkiewicz: miejsca odwiedzone*²⁵⁹⁷. Wraz z Hanną Jankowską tłumaczyła tom poezji H. Janabi *Pył gazeli*²⁵⁹⁸.

Wrona Barbara Elżbieta, ur. w 1946 r.²⁵⁹⁹, arabistka. W trakcie studiów, wraz z E. Machut i B. Zagórskim, kolegami z roku, w 1968 r. współorganizowała założenie (przyszłego) Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Arabskiej, co ówczesnym władzom wydało się podejrzane i potraktowały te działania jako „syjonistyczne” – wszystkim trzem wymienionym osobom założono teczki i obserwowano je²⁶⁰⁰. W 1970 r. obroniła pracę magisterską *Mārūn ‘Abūd jako pisarz społeczny*, jej promotorem był J. Bielawski²⁶⁰¹. 1 listopada 1972 r. B. Wrona otrzymała etat asystenta naukowo-technicznego (inżyniera Instytutu Orientalistycznego UW)²⁶⁰², z przeznaczeniem do Biblioteki Zakładu

²⁵⁹¹ Ibidem.

²⁵⁹² Ibidem, s. 2.

²⁵⁹³ Ibidem, s. 1.

²⁵⁹⁴ PAA, Wywiad z B. Wroną, 20.09.2020.

²⁵⁹⁵ Ibidem.

²⁵⁹⁶ Spotkanie Studenckiego Koła Naukowego Arabistyki UW z M. Szyburską *Geneza konfliktu bliskowschodniego*, 3.03.1992.

²⁵⁹⁷ A.K. Waśkiewicz, *Miejsca odwiedzone*, oprac. i wybór B. Wrona, tł. M. Szyburska, KAIi UW, Warszawa 2015.

²⁵⁹⁸ H. Janabi, *Pył gazeli*, tł. H. Jankowska, M. Szyburska, Dialog, Warszawa 1992.

²⁵⁹⁹ Z. Poniatowski, op. cit., s. 73.

²⁶⁰⁰ AIPN, 763/51648, za: *Marzec 1968 w dokumentach MSW*, t. 2..., s. 419.

²⁶⁰¹ *Album magistrów Instytutu Orientalistycznego...*

²⁶⁰² *Skład osobowy UW w r.a. 1972/1973...*, s. 82.

Arabistyki i Islamistyki²⁶⁰³; wówczas jeszcze ta biblioteka nie miała prawa do uzyskania etatu bibliotekarza: według ówczesnych przepisów etat bibliotekarza przysługiwał bibliotece przy Katedrze wtedy, gdy jej księgozbiór przekraczał 10 tys. woluminów²⁶⁰⁴. Od 1972 r.²⁶⁰⁵ do 31 października 2017 r. prowadziła bibliotekę Zakładu Arabistyki i Islamistyki UW. 1 września 1973 r. została przeniesiona na etat młodszego bibliotekarza²⁶⁰⁶. W marcu 1973 r. wyjechała na stypendium do Damaszku (wraz z D. Frączką) i spędziła tam 10 miesięcy (w okresie od wybuchu wojny Jom Kipur do lutego 1974 przebywała z powrotem w Polsce, ale w lutym kontynuowała studia w Syrii i wróciła do kraju w maju 1974)²⁶⁰⁷. Na przełomie lat 70. i 80. otrzymała siedmioletnie stypendium do Iraku (od 15.10.1979 do maja 1980) i studiowała wówczas na uczelni w Bagdadzie²⁶⁰⁸. W latach stanu wojennego wyróżniała się aktywnością w działalności konspiracyjnej „Solidarności” na UW, m.in. w kolportażu²⁶⁰⁹.

Od 23 listopada do 1 grudnia 1986 r. odbył się w Bagdadzie 7. Festiwal Poezji w Iraku, Al.-Mirbad 7, w którym wzięła udział w składzie polskiej delegacji, i po powrocie z Iraku opublikowała w PO sprawozdanie z tego festiwalu²⁶¹⁰. W Katedrze Arabistyki i Islamistyki UW przepracowała do 31 października 2017 r., kiedy oficjalnie przeszła na emeryturę. Przez cały okres pracy na UW prowadziła czynną działalność organizatorską, tłumaczeniową i naukową, a także dydaktyczną (m.in. prowadziła zajęcia proseminaryjne czy z transkrypcji j. arabskiego).

Ilustracja 160. Źródło: zdjęcie autora

²⁶⁰³ A UW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961–5.12.1972, Protokół posiedzenia Rady Naukowej IO, 7.11.1972, s. 2.

²⁶⁰⁴ Ibidem.

²⁶⁰⁵ *Skład osobowy UW w r.a. 1972/1973...*, s. 82.

²⁶⁰⁶ A UW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 6.03.1973–12.12.1973, Protokół posiedzenia Rady Naukowej IO, 13.11.1973.

²⁶⁰⁷ Wspomnienie B. Wrony, prywatna rozmowa telefoniczna z autorem, 7.12.2020.

²⁶⁰⁸ Ibidem.

²⁶⁰⁹ Wspomnienia prywatne autora.

²⁶¹⁰ B. Wrona, *VII Festiwal Poezji w Bagdadzie (Al.-Mirbad 7)*, PO 1987, nr 3, s. 368–369.

Aktywnie działała w PTO (1997–2000 i 2003–2015 skarbnik Zarządu Głównego²⁶¹¹, 1987–1991 członek Głównej Komisji Rewizyjnej²⁶¹²). Równie czynnie działała – organizacyjnie i dydaktycznie – w Towarzystwie Przyjaźni Polsko-Arabskiej²⁶¹³, gdzie przez lata w lokalu na ul. Wilczej zajmowała się m.in. kursami j. arabskiego. Uczestniczyła w uniwersyteckiej wyprawie naukowej Instytutu Orientalistycznego UW do Maroka (10 kwietnia – 19 października 1985), w której udział brał m.in. prof. Z. Komorowski wraz z synem Bronisławem – późniejszym Prezydentem RP²⁶¹⁴.

Ilustracja 161. Źródło: zdjęcie autora

Była koordynatorką i główną realizatorką wydania drukiem wspomnień o A.K. Waśkiewicz²⁶¹⁵. W jej dorobku publikacyjnym znajduje się kilkadziesiąt prac, w tym wiele przekładów z j. arabskiego.

Grossmann Anna Maria zakończyła studia arabistyczne w 1971 r. na UW, broniąc pracy zatytułowanej *Aforyzmy Arystotelesa i al-Mutannabbi'ego w redakcji al-Hātimi'ego (praca oparta na rękopisie)*, jej opiekunem był J. Bielawski. Otrzymała dyplom ukończenia studiów z wyróżnieniem oraz nagrodę pieniężną w wysokości 3000 zł²⁶¹⁶,

²⁶¹¹ PTO, Władze, za: <http://pto.orient.uw.edu.pl/2015/03/08/wladze-2012-2015/> [dostęp: 17.09.2022].

²⁶¹² Ibidem.

²⁶¹³ AIPN, 763/51648, za: *Marzec 1968 w dokumentach MSW, t 2...*, s. 419.

²⁶¹⁴ Wspomnienie B. Wrony, prywatna rozmowa telefoniczna z autorem, 7.12.2020.

²⁶¹⁵ E. Kurzawa, *Lubuskie Pismo Literacko-Kulturalne Pro Libris Misterium*, za: <http://prolibris.net.pl/zblenia/725-sk-d-te-wspomnienia> [dostęp: 17.09.2022].

²⁶¹⁶ AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961–5.12.1972, Protokół posiedzenia Rady Naukowej IO, 7.12.1971, s. 2.

a w październiku 1971 r. – etat stażysty w Zakładzie Arabistyki i Islamistyki UW²⁶¹⁷. Dyplom ukończenia studiów z wyróżnieniem otrzymała na uroczystości ich wręczenia już jako pracownik arabistyki, 25 listopada tego samego roku²⁶¹⁸. A. Grossman²⁶¹⁹ 1 listopada 1972 r. otrzymała etat naukowo-badawczy (etat ten był przechodni) – asystenta naukowo-badawczego²⁶²⁰. Wg ówczesnej oficjalnej nomenklatury etatowej pracownica naukowo-techniczna, mgr A. Grossman, była inżynierem w Instytucie Orientalistycznym²⁶²¹. W 1973 r. kończył się jej okres rotacyjny, należała do zagrożonych pracowników pomocniczych nauki na arabistycę i 1 października 1973 r. została przeniesiona z etatu asystenta naukowo-badawczego na asystenta naukowo-dydaktycznego²⁶²², równocześnie przedłużono jej umowę o pracę jeszcze na rok na tym samym – asystenckim – stanowisku²⁶²³. W tym samym roku akademickim A. Grossman weszła w skład Komisji Rekrutacyjnej IO UW jako jej członek z ramienia arabistyki²⁶²⁴. W 1974 r., na posiedzeniu Rady Naukowej Instytutu 29 stycznia, J. Bielawski i K. Skarżyńska-Bocheńska podkreślili zasługi A. Grossmann na polu pracy społecznej i organizacyjnej jako współorganizatorki wielu imprez naukowych, opiekunki studentów oraz uczestniczki Komisji ds. rekrutacji na filologię orientálną. Dołączył swoją aprobatę prof. O. Wojtasiewicz, który stwierdził, że brak publikacji usprawiedliwiony jest jej krótkim okresem pracy, i dodał, że poszerza ona swoje zainteresowania naukowe poza filologię i filozofię arabską na etnografię ludów arabskich. Zresztą jeszcze jako studentka odznaczała się wyjątkowymi uzdolnieniami. W tej sytuacji Rada Naukowa poparła wniosek kierownika Zakładu Arabistyki i Islamistyki o zatrudnienie jej jeszcze na rok na stanowisku asystenta²⁶²⁵. A. Grossmann była córką ówczesnego Prorektora Politechniki Gliwickiej²⁶²⁶.

---

²⁶¹⁷ Ibidem, s. 1.

²⁶¹⁸ Ibidem, s. 2.

²⁶¹⁹ *Skład osobowy UW w r.a. 1972/1973...*, s. 80.

²⁶²⁰ AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961–5.12.1972, Protokół posiedzenia Rady Naukowej IO, 7.11.1972, s. 1.

²⁶²¹ *Skład osobowy UW w r.a. 1972/1973...*, s. 80.

²⁶²² AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 6.03.1973–12.12.1973, Protokół Posiedzenia Rady Naukowej IO, 13.11.1973.

²⁶²³ Ibidem, Protokół posiedzenia Rady Naukowej IO, 29.01.1974, s. 6.

²⁶²⁴ AUW, IO-421 Instytutowa Komisja Rekrutacyjna 1973, Pismo zastępcy dyrektora IO UW prof. dra W. Kotańskiego do Prorektora UW, nr I.O. 4231-1/73, 10.04.1973.

²⁶²⁵ AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 29.01.1974–29.10.1974, Protokół posiedzenia Rady Naukowej IO, 29.01.1974, s. 6.

²⁶²⁶ AIPN, IPN BU 1423/8341.

Piwiński Ryszard (1947–2007), ur. 25 lutego 1947 r. w Świdwinie (woj. zachodniopomorskie), syn Eugeniusza i Aliny (*de domo* Ejsmont). Doktor, absolwent Instytutu Orientalistycznego UW, wykładowca Zakładu Arabistyki i Islamistyki w latach 1974–2005²⁶²⁷. Po wczesnej śmierci matki swoje dzieciństwo spędził pod opieką dziadków (w życiorysie zadeklarował wychowanie przez babcię)²⁶²⁸ – na przemian – ze strony ojca i matki²⁶²⁹. W latach 1953–1960 uczęszczał do szkoły podstawowej w Szczecinie Dąbiu, w 1960 r. rozpoczął naukę w Liceum Pedagogicznym w Świdwinie, gdzie uczył się do 1963 r. Od 1963 do 1964 r. uczęszczał do Liceum Ogólnokształcącego w Pólcynie-Zdroju, gdzie w 1964 r. zdał maturę. Wtedy udał się do Warszawy do słynnego wówczas Państwowego Studium Stenotypii i Języków Obcych (stamtąd na orientalistykę przyszło kilkunastu studentów, co najmniej 2 ukończyło arabistykę), gdzie uczył się od 1964 do 1967 r. Po ukończeniu tej szkoły odbył staż w Centrali Handlu Zagranicznego „Minex” (kwiecień–czerwiec 1967), prowadził tam korespondencję firmową w j. obcych. W tym czasie mieszkał w Wyszkwowie. Po odbyciu stażu rozpoczął w 1967 r. studia na UW, na semitystycie, ale z powodu złego stanu zdrowia przerwał je w 1970 r. Spowodowało to m.in. komplikacje ze Studium Wojskowym. W następnym roku zdał ponownie egzamin wstępny i został w r.a. 1971/72 przyjęty na studia w Zakładzie Arabistyki i Islamistyki, zakończył je w 1974 r.²⁶³⁰ W 1972 r. Rada Naukowa Instytutu rozpatrzyła sprawę indywidualnego programu studiów dla studenta II roku arabistyki R. Piwińskiego. Referowali ją W. Kotański i J. Bielawski. W dyskusji głos zabrali: prof. Tyloch, Bielawski, Chmielewski i dr Skarżyńska-Bocheńska. Uzgodniono, że chodzi nie tyle o indywidualny program studiów dla studenta R. Piwińskiego, co o przesunięcie go z II na IV rok studiów ze względu na wysoki poziom jego wiadomości ogólnych i znajomość języka arabskiego równą poziomowi roku IV. Jak stwierdzono:

Student Piwiński jest wybitnie zainteresowany obraną specjalnością, a poza tym przed wstąpieniem na arabistykę zaliczył formalnie 2 lata studiów na semitystycie z dobrymi wynikami. Rada Naukowa Instytutu jednomyślnie wyraziła zgodę, – na formalny wniosek prof. dr J. Bielawskiego, – o przesunięcie R. Piwińskiego z II na

²⁶²⁷ Z. Landowski, *Ryszard Piwiński (1947–2007)*, RO 2008, t. 61, z. 2, s. 140.

²⁶²⁸ AUW, zw BE50 29.322. Piwiński Ryszard. Teka akt osobowych K26916, Życiorys, 28.01.1974.

²⁶²⁹ Z. Landowski, *Ryszard Piwiński...*, s. 139.

²⁶³⁰ AUW, zw BE50 29.322. Piwiński Ryszard. Teka akt osobowych K26916.

IV rok studiów arabistycznych w r. a. 1972/73, zezwalając na rozłożenie egzaminów uzupełniających na przeciąg całego roku akademickiego²⁶³¹.

W 1974 r., kiedy był jeszcze na V roku studiów²⁶³², na wniosek Instytutu R. Piwiński otrzymał specjalną premię naukową PAN im. J.B. de Courtenay (w wysokości 1000 zł miesięcznie). Premia ta przyznawana była szczególnie uzdolnionym studentom i upoważniała m.in. do swobodnego wyboru miejsca pracy, do uczestnictwa w delegacjach krajowych i zagranicznych w sprawach naukowych na prawach pracownika naukowego PAN²⁶³³. Jednocześnie Rada Naukowa Instytutu poparła usilnie wniosek o zatrudnienie na etacie asystenta-stażysty dotychczasowego studenta R. Piwińskiego, ponieważ wykazywał się nieprzeciętnymi uzdolnieniami i zamiłowaniem do pracy badawczej²⁶³⁴. Podjął pracę, będąc studentem V roku²⁶³⁵, chociaż oficjalna umowa opiewała na 1 października 1974 r. – był stażystą asystentem Zakładu Arabistyki i Islamistyki UW od 1 października 1974 r. do 1 października 1975 r.²⁶³⁶ Umowa była na czas określony, jak zresztą wszystkie pozostałe w jego życiu zawodowym na UW (1.10.1974–30.09.2005)²⁶³⁷.

Ilustracja 162. *Publikujemy dzięki grzeczności D. Piwińskiej*

²⁶³¹ A UW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961–5.12.1972, Protokół posiedzenia Rady Naukowej IO, 7.11.1972, s. 5.

²⁶³² A UW, zw BE50 29.322. Piwiński Ryszard. Teka akt osobowych K26916, Kwestionariusz (1974).

²⁶³³ A UW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 29.01.1974–29.10.1974, Protokół posiedzenia Rady Naukowej IO, 29.01.1974.

²⁶³⁴ Ibidem.

²⁶³⁵ A UW, zw BE50 29.322. Piwiński Ryszard. Teka akt osobowych K26916, Życiorys, 28.01.1974.

²⁶³⁶ Ibidem, Kwestionariusz osobowy, 23.11.1976.

²⁶³⁷ Ibidem, Świadectwo Pracy, 5.10.2005.

W tym samym roku otrzymał dyplom z wyróżnieniem²⁶³⁸ i ukończył studia wyższe magisterskie na Wydziale Filologii Obcych w zakresie filologii orientalnej z wynikiem bardzo dobrym. Jego średnia ocen z ostatnich dwóch semestrów wynosiła 4,9²⁶³⁹. 28 września 1974 r., po obronie pracy magisterskiej *Krytyka gramatyków arabskich w traktacie Ibn Mada' „Kitāb ar-radd ‘alā an-nuḥāt”*, uzyskał tytuł magistra filologii orientalnej w zakresie arabistyki²⁶⁴⁰. Jego promotorem był J. Bielawski.

Ilustracja 163. R. Piwiński (1947–2007). Źródło: Archiwum UW

Od 1 października 1975 r. do 1 października następnego roku był asystentem tamże²⁶⁴¹. 28 grudnia 1975 r. poślubił Danutę²⁶⁴², z którą spędził resztę życia, razem napisali dwa opublikowane artykuły. Do 1 października 1976 r. pozostawał asystentem, tylko w „innej” jednostce – wówczas zmieniono nazwę Zakładu na Zakład Bliskiego Wschodu i Afryki (sekcja arabistyki)²⁶⁴³. W r.a. 1976/77 odbył kurs zajęć Studium Doskonalenia Ideowo-Pedagogicznego Młodej Kadry UW i zakończył go z oceną pozytywną²⁶⁴⁴. W tym czasie (od 1.10.1976) był do 1 października 1980 r. st. asystentem²⁶⁴⁵. 15 maja 1978 r. wyjechał na 10-miesięczne stypendium do Iraku²⁶⁴⁶, planowane na pobyt od 4 listopada 1977 r. do 4 października 1978 r., ale ze względu na zły stan

²⁶³⁸ Ibidem.

²⁶³⁹ Ibidem, Zaświadczenie, 29.05.1974.

²⁶⁴⁰ Ibidem.

²⁶⁴¹ Ibidem, Świadcstwo Pracy, 5.10.2005.

²⁶⁴² Ibidem, Kwestionariusz osobowy adiunkta IO UW, 5.05.1983.

²⁶⁴³ Ibidem, Kwestionariusz osobowy, 23.11.1976.

²⁶⁴⁴ Ibidem, Zaświadczenie, 29.06.1977.

²⁶⁴⁵ Ibidem, Świadcstwo Pracy, 5.10.2005.

²⁶⁴⁶ Ibidem, Pismo RP do Działu Kadr, 15.05.1978.

zdrowia przerwał je i powrócił do kraju 4 kwietnia 1978 r.²⁶⁴⁷ W 1979 r. Kierownik Zakładu J. Bielawski wystąpił z wnioskiem o dalsze zatrudnienie R. Piwińskiego²⁶⁴⁸. W następnym roku tenże obronił dysertację doktorską *Koncepcja człowieka w systemie filozoficznym Al-Farabiego* (promotorem był J. Bielawski)²⁶⁴⁹, uzyskując tytuł doktora i – 1 października 1980 r. – etat adiunkta na arabistyce UW²⁶⁵⁰. Umowa opiewała na okres 1 października 1980 r. – 1 października 1990 r.²⁶⁵¹ 25 maja 1981 r. otrzymał nagrodę Rektora UW za swoją pracę doktorską.

Ilustracja 164. Źródło: zdjęcie autora

W r.a. 1988/89 R. Piwiński otrzymał urlop naukowy na dokończenie planowanej rozprawy habilitacyjnej²⁶⁵² – *Innowiercy w doktrynie i dziejach islamu w VII–XIII wieku*²⁶⁵³. Od 1 października 1990 r. do 1 października 1999 r. był st. wykładowcą, a potem – do 1 października 2004 r. – st. wykładowcą na ½ etatu. Ostatni rok (1.10.2004–5.10.2005) pracował jako st. wykładowca na ⅓ etatu. W 2004 r. minęło 30 lat jego pracy na UW²⁶⁵⁴. R. Piwiński zmarł 9 grudnia 2007 r. w Warszawie w wieku 60 lat.

²⁶⁴⁷ AUW, zw BE50 29.322. Piwiński Ryszard. Teka akt osobowych K26916, Pismo RP do Działu Kadr, 15.05.1978.

²⁶⁴⁸ Ibidem.

²⁶⁴⁹ Z. Landowski, *Ryszard Piwiński...*, s. 140.

²⁶⁵⁰ AUW, zw BE50 29.322. Piwiński Ryszard. Teka akt osobowych K26916, Świadectwo Pracy, 5.10.2005.

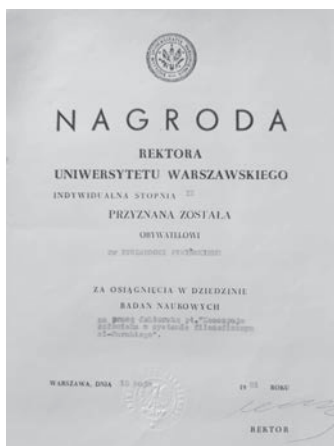
²⁶⁵¹ Ibidem.

²⁶⁵² Ibidem, Pismo Dziekana Wydziału Neofilologii do Rektora, 18.05.1988.

²⁶⁵³ Ibidem.

²⁶⁵⁴ Ibidem, Świadectwo Pracy, 5.10.2005.

Arabista i islamista, naukowiec i pedagog, ciepło wspomniany przez studentów i kolegów; zajęcia z nim należały do najbardziej błyskotliwie prowadzonych i wyczerpujących – ze względu na jego niewiarygodne odczytanie i erudycję²⁶⁵⁵. Był od 1972 r. członkiem SZSP i PTO²⁶⁵⁶. Jeszcze jako student uzyskał szereg nagród: (za dobre wyniki w nauce w 1971/72 i 1972/73, w 1973/74 Specjalną Nagrodę Rektora etc.)²⁶⁵⁷.

Ilustracja 165. Nagroda Rektora dla R. Piwińskiego (1981). Źródło: Archiwum UW

Znał biegle j. łaciński²⁶⁵⁸, angielski, arabski, rosyjski i niemiecki²⁶⁵⁹, słabo: francuski, grecki i hebrajski. Prowadził zajęcia z gramatyki j. arabskiego, islamistyki, podstawowych wiadomości o islamie, historii arabistyki i islamistyki, proseminaria oraz seminarium magisterskie. W ramach prowadzonych seminariów objął opieką naukową, jako promotor, dziewięcioro studentów²⁶⁶⁰ (w tym jednego wspólnie z J. Daneckim), którzy uzyskali następnie tytuły magistrów²⁶⁶¹:

- Andrzejewski Bohdan, *Ar-Rāzī (Rhazes) Abū Bakr Muḥammad ibn Zakariyā ar-Rāzī. Studium o początkach medycyny arabsko-muzułmańskiej na podstawie średniowiecznych tekstów arabskich*, 1989.

²⁶⁵⁵ Z. Landowski, *Ryszard Piwiński...*, s. 141.

²⁶⁵⁶ AUW, zw BE50 29.322. Piwiński Ryszard. Teka akt osobowych K26916, Kwestionariusz (1974).

²⁶⁵⁷ Ibidem.

²⁶⁵⁸ Ibidem.

²⁶⁵⁹ Ibidem, Kwestionariusz osobowy adiunkta IO UW, 5.05.1983.

²⁶⁶⁰ *Album magistrów Instytutu Orientalistycznego...*, s. 135.

²⁶⁶¹ Z. Landowski, *Ryszard Piwiński...*, s. 140.

- Białous Iwona, *Fantastyczny świat wierzeń ludowych w kręgu kultury arabsko-muzułmańskiej (demonologia)*, 1987.
- Bieniaszewska Monika, *Kobieta w Koranie, tradycji i prawodawstwie islamu*, 1987.
- Jachowicz-Wróblewski Jacek, *Naukowa działalność arabistyczno-islamistyczna prof. Tadeusza Kowalskiego*, 1990.
- Jakubiak Krzysztof, *Legenda o Isrā' i Mi'rāğ. Studium porównawcze*, 1987.
- Jung Alicja, *Marabutyzm, kult świętych w islamie*, 1986.
- Karpiniak Małgorzata, *Kobieta w społeczności tatarskiej w Polsce*, 1988.
- Kwiecień Renata, *Hišām Ibn Muḥammad Al-Kalbī – „Księga bóstw”*, 1990 (wraz z J. Daneckim).
- Siejek Antoni, *Dimma. Innowiercy w świetle šarī'atu*, 1986.

Ilustracja 166. R. Piwiński w pokoju arabistyki. *Publikujemy dzięki grzeczności D. Piwińskiej*

Jego badania obejmowały religioznawcze i antropologiczne aspekty islamu i jego dziejów, kulturoznawstwo ludów arabskich i źródłoznawstwo w zakresie powyższej problematyki. Od początku lat 80. dużo uwagi poświęcił badaniom tolerancji w islamie²⁶⁶². Jego książka *Mitologia Arabów* ukazała się – tylko w pierwszym wydaniu – w nakładzie 70 tys. egzemplarzy.

---

²⁶⁶² Ibidem.

Ilustracja 167. Źródło: zdjęcie autora

Każdą wolną chwilę poświęcał na lekturę: czytał literaturę naukową, prace źródłowe, książki poświęcone Wileńszczyźnie, literaturę pamiętnikarską, historyczną, literaturę piękną, w tym m.in. Mickiewicza. Pisał książki, artykuły, recenzje i tłumaczył. Jego mistrzami byli profesorowie Uniwersytetu Warszawskiego – J. Bielawski i W. Tyloch²⁶⁶³.

Metwali Muhammad Hanna (inne warianty zapisu: Mohamed Hanna Abdel Fattah Metwaly, Mohamed Abdel Fatah, Metwali Mohamed Hanna, Mohamed Hanna Abdel Fattah²⁶⁶⁴, Hanna Abdel Fattah, Hanna Abdel Fattah Metwaly, Hanna Abdul-Fattah), znany w swoim kraju pod nazwiskiem Hanna Abdel Fattah²⁶⁶⁵, a w polskich kręgach – Mohamed Hanna Metwaly²⁶⁶⁶, ur. 13 grudnia 1944 r. w Kairze, Egipt²⁶⁶⁷, jako Hanna Abdel-Fattah Metwaly. Był drugim z czworga dzieci rodziny Abdel Fattaha. Jego ojciec był dziennikarzem w radiu państwowym, krytykiem literackim, aktorem radiowym²⁶⁶⁸. Zasłynął jako autor *Shakhseyat La Tonsa* (*Niezapomnianych osobowości*), cyklu biograficznych audycji i artykułów o życiu już zapomnianych artystów²⁶⁶⁹.

²⁶⁶³ Ibidem, s. 141.

²⁶⁶⁴ *IMDB*, za: https://www.imdb.com/name/nm3156406/bio?ref_=nm_ov_bio_sm [dostęp: 17.09.2022].

²⁶⁶⁵ D. Samolińska-Metwaly, *Między Polską a Egiptem. Wspomnienie o doktorze Metwalem*, cz. 1, „Mazurek” 2015, grudzień, s. 4–5.

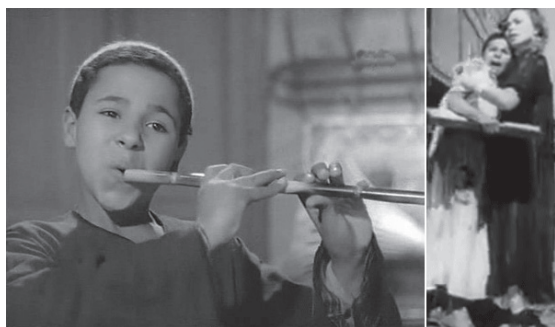
²⁶⁶⁶ Ibidem.

²⁶⁶⁷ *Encyklopedia Teatru Polskiego*, za: <http://www.e-teatr.pl/pl/osoby/21761.html> [dostęp: 17.09.2022].

²⁶⁶⁸ D. Samolińska-Metwaly, op. cit., s. 4–5.

²⁶⁶⁹ A. Metwaly, H. Abdel Fattah, *Always remembered...*, 18.10.2013, Ahram Online, za: <https://atimetwaly.com/2013/10/18/Hanna-abdel-fattah-always-remembered/> [dostęp: 17.09.2022].

Hanna Abdel-Fattah Metwaly jako ośmiolatek występował w słuchowiskach radiowych²⁶⁷⁰. Popularność przyniosła mu tytułowa rola w cyklu słuchowisk opartym na *Baśniach tysiąca i jednej nocy* – Przygodach Sindbada Żeglarza²⁶⁷¹, jego głos pamiętało wiele egipskich dzieci w latach 50.²⁶⁷² Po audycjach nastąpiły role na deskach Teatru Narodowego i w filmie²⁶⁷³: m.in. w 1958 r., jako 14-latek²⁶⁷⁴, zagrał rolę chłopca sprzedającego słodczyce i gumę do żucia w słynnym filmie reżyserowanym przez znanego egipskiego filmowca Youssefa Chahine²⁶⁷⁵ – „Bab El Hadid”²⁶⁷⁶ („Cairo Station”)²⁶⁷⁷.

Ilustracja 168. Debiut filmowy M. Metwalli. Źródło: autor nieznany

Niemniej egipskiej publiczności był znany w latach 60. przede wszystkim jako aktor – grał rolę młodszego z synów²⁶⁷⁸ popularnego słuchowiska radiowego „Rodzina Pana Marzuka” („Marzouq Effendi”), przedstawiającego życie zwykłej egipskiej rodziny z klasy średniej²⁶⁷⁹ (odpowiednik „Matysiaków”). Po zdaniu matury podjął studia w Akademii Teatralnej na kierunku aktorstwo i reżyseria²⁶⁸⁰ i potem w Akademii

²⁶⁷⁰ D. Samolińska-Metwaly, op. cit., s. 4–5.

²⁶⁷¹ Ibidem.

²⁶⁷² A. Metwaly, H. Abdel Fattah, op. cit.

²⁶⁷³ D. Samolińska-Metwaly, op. cit., s. 4–5.

²⁶⁷⁴ *Egypt mourns the death of Hanna Abdel-Fattah* [nekrolog], 22.10.2012, Albawaba, za: <https://www.albawaba.com/entertainment/Hanna-abdel-fattah-dies-447704> [dostęp: 17.09.2022].

²⁶⁷⁵ D. Samolińska-Metwaly, op. cit., s. 4–5.

²⁶⁷⁶ A. Metwaly, H. Abdel Fattah, op. cit.

²⁶⁷⁷ IMDB, za: https://www.imdb.com/title/tt0051390/fullcredits?ref_=tt_ov_st_sm [dostęp: 17.09.2022].

²⁶⁷⁸ A. Metwaly, H. Abdel Fattah, op. cit.

²⁶⁷⁹ *Dr Hanna Abdel-Fattah Metwally*, 20.10.2012, za: https://kair.msz.gov.pl/pl/aktualnosc/archiwum/2012/pozegnanie_prof__Hanna_abdel_fattah [dostęp: 17.09.2022].

²⁶⁸⁰ D. Samolińska-Metwaly, op. cit., s. 4–5.

Sztuk w Kairze (scenariusz filmowy i reżyseria filmowa)²⁶⁸¹. Obie uczelnie ukończył z wyróżnieniem i po studiach otrzymał pracę w Ministerstwie Kultury w Departamencie Domów Kultury, następnie został Dyrektorem Domu Kultury w Hurghadzie, gdzie realizował swoje pierwsze prace reżyserskie: dramaty Nikosa Kazandzakisa, E. O’Neilla, A. Farağa i innych. Największy sukces odniósł jednak, reżyserując w 1968 r. spektakl „Król Bawelny” Y. Idrisa²⁶⁸². Wystawił go z grupą aktorów-amatorów, egipskich chłopów, w stodole w Dinshaway, co było wówczas jednym z najbardziej ambitnych dokonań teatralnych: w nagrodę został wraz z zespołem zaproszony do wystawienia tej sztuki w 1969 r. na deskach Teatru Narodowego w Kairze²⁶⁸³.

Za te osiągnięcie otrzymał jeszcze jedną nagrodę – stypendium Ministerstwa Kultury Egiptu do jednego z krajów socjalistycznych. Wybrał Polskę, choć wtedy jeszcze nie znał języka polskiego²⁶⁸⁴ (Istnieją dwa warianty powodów wybrania Polski – jeden autorski: „Czytałem wtedy dużo o polskim teatrze. Byłem zafascynowany Grotowskim. Wybrałem więc, oczywiście, Polskę”²⁶⁸⁵, i drugi, przedstawiony przez jego żonę; oba pochlebne dla Polski). H. Abdel Fattah wyjechał do Polski w 1974 r.²⁶⁸⁶, w „mroźny grudniowy dzień przyleciał do Warszawy”²⁶⁸⁷. Najpierw, jak wszystkich ówczesnych cudzoziemskich studentów, skierowano go do Łodzi, do Szkoły Języka Polskiego dla Obcokrajowców na kurs nauki polskiego²⁶⁸⁸. W czasie pobytu w Łodzi nawiązał koleżeńskie stosunki z tamtejszym środowiskiem artystycznym, m.in. z łódzkiego Teatru im. Stefana Jaracza²⁶⁸⁹. Po zakończeniu nauki polskiego przeniósł się do Warszawy²⁶⁹⁰, zrezygnował z egipskiego stypendium²⁶⁹¹ i podjął studia na arabistyce UW, równocześnie pracując tam jako lektor j. arabskiego²⁶⁹². Studia na arabistyce ukończył, broniąc

²⁶⁸¹ Encyklopedia Teatru Polskiego, za: <http://encyklopediateatru.pl/artykuly/26688/bialystok-egipcjanin-w-wegierce> [dostęp: 17.09.2022].

²⁶⁸² D. Samolińska-Metwaly, op. cit., s. 4–5.

²⁶⁸³ A. Metwaly, H. Abdel Fattah, op. cit.

²⁶⁸⁴ Encyklopedia Teatru Polskiego, za: <http://encyklopediateatru.pl/artykuly/39866/sindbad-z-kairu> [dostęp: 17.09.2022].

²⁶⁸⁵ Encyklopedia Teatru Polskiego, za: <http://encyklopediateatru.pl/artykuly/26688/bialystok-egipcjanin-w-wegierce> [dostęp: 17.09.2022].

²⁶⁸⁶ „Mazurek” 2015, nr 4, grudzień, s. 4, za: <https://www.mszy.gov.pl/resource/2c8bb753-5ded-463b-90aa-103f2ef953a7:JCR> [dostęp: 16.10.2016].

²⁶⁸⁷ D. Samolińska-Metwaly, op. cit., s. 4–5.

²⁶⁸⁸ „Mazurek” 2015, nr 4, grudzień, s. 4...

²⁶⁸⁹ Ibidem.

²⁶⁹⁰ Ibidem.

²⁶⁹¹ D. Samolińska-Metwaly, op. cit., s. 4–5.

²⁶⁹² „Mazurek” 2015, nr 4, grudzień, s. 4...

w 1976 r., jako Metwali Mohamed Hanna, pracy magisterskiej *Elementy rodzime początków teatru arabskiego i rola „Księgi tysiąca jednej nocy” w kształtowaniu tego teatru*, jego promotorem był J. Bielawski²⁶⁹³. W 1981 r. zdał egzaminy wstępne i został przyjęty na studia do Państwowej Wyższej Szkoły Teatralnej im. A. Zelwerowicza w Warszawie²⁶⁹⁴. W tymże roku obronił rozprawę doktorską na Wydziale Neofilologii w Instytucie Orientalistycznym UW zatytułowaną *Tradycja we współczesnej dramaturgii i teatrze arabskim*²⁶⁹⁵ i otrzymał stopień doktora nauk humanistycznych. Po studiach otrzymał tytuł magistra w dziedzinie reżyserii teatralnej na Wydziale Reżyserii PWST w Warszawie²⁶⁹⁶. Studia w PWST ukończył z wyróżnieniem²⁶⁹⁷.

– Kocham ten kraj, jestem z nim związany od trzydziestu lat. Ale czasem mam jeszcze kłopoty z językiem. Szczególnie, gdy się zdenerwuję, to mówię po polsku, ale myślę po arabsku²⁶⁹⁸.

Wiele podróżywał po Polsce, poznając życie kulturalne kraju, a swoje obserwacje przekazywał w formie artykułów publikowanych w prasie egipskiej, irackiej i kuwejckiej (m.in. *Jak polski film przedstawia historię*, 1974; *Hubal i wojna partyzancka*, 1974; *Stanisław Wyspiański*, 1982; *Kantor i jego plastyczny teatr*, 1986; *Teatr polski i jego twórcy*, 1987; *Scena Plastyczna Mądzika*, 1991; *Dramat śmierci u Tadeusza Kantora*, 1991)²⁶⁹⁹. Prowadził też zajęcia na temat teatru arabskiego na uczelni, nauczał języka arabskiego i reżyserował sztuki teatralne wystawiane na polskich scenach²⁷⁰⁰. W Polsce jako reżyser działał głównie w Teatrze Współczesnym i w Starej Prochowni w Warszawie, ale także np. w Teatrze Witkacego w Zakopanem. M.H. Metwały na scenach polskich występował w dwóch rolach: aktora i reżysera. Spektakle, w których uczestniczył jako asystent reżysera przed wyjazdem do Egiptu, to:

²⁶⁹³ *Album magistrów Instytutu Orientalistycznego...*

²⁶⁹⁴ A. Metwały, H. Abdel Fattah, op. cit.

²⁶⁹⁵ M.H. Metwały, *Tradycja we współczesnej dramaturgii i teatrze arabskim* [praca doktorska, mps], UW, Warszawa 1981.

²⁶⁹⁶ „Mazurek” 2015, nr 4, grudzień, s. 4...

²⁶⁹⁷ A. Metwały, H. Abdel Fattah, op. cit.

²⁶⁹⁸ Encyklopedia Teatru Polskiego, za: <http://encyklopediateatru.pl/artykuly/26688/bialystok-egipcjanin-w-wegierce> [dostęp: 17.09.2022].

²⁶⁹⁹ D. Samolińska-Metwały, op. cit., s. 4–5.

²⁷⁰⁰ „Mazurek” 2015, nr 4, grudzień, s. 4...

- 15 stycznia 1982 r. (data premiery) „Pastorałka” L. Schillera w reżyserii Macieja Englerta, w Teatrze Współczesnym w Warszawie²⁷⁰¹;
- 1 maja 1982 r. „Lato” Edwarda Bonda w reżyserii Macieja Englerta, w Teatrze Współczesnym w Warszawie;
- 24 czerwca 1982 r. „Mahagonny” B. Brechta i Kurta Weilla w reżyserii Krzysztofa Zaleskiego, w Teatrze Współczesnym w Warszawie;
- 14 listopada 1982 r. „Opera za trzy grosze” B. Brechta w reżyserii Janusza Nyczaka, w Teatrze Nowym w Warszawie;
- 5 lutego 1983 r. „Sen nocy letniej” W. Shakespeare’a w reżyserii Macieja Englerta, w Teatrze Współczesnym w Warszawie;
- 16 września 1983 r. „Ślub” W. Gombrowicza w reżyserii Krzysztofa Zaleskiego, w Teatrze Współczesnym w Warszawie;
- 18 listopada 1983 r. „Kariera Alfa Omegi” M. Hemara i J. Tuwima w reżyserii T. Łomnickiego, w Teatrze PWST w Warszawie.

Jako aktor wystąpił w tym samym okresie w: 18 listopada 1983 r. „Kariera Alfa Omegi” M. Hemara i J. Tuwima, w reżyserii T. Łomnickiego, w Teatrze PWST w Warszawie – jako postać: Gość; 31 stycznia 1984 r. w „Walce karnawału z postem” J. Wiśniewskiego w reżyserii tegoż w Teatrze Współczesnym w Warszawie jako postać: Valet z cudownie ocaloną papugą²⁷⁰² (w obsadzie grali m.in. Adam Ferency, Andrzej Stockinger, Pola Raksa, Maria Pakulnis).

W powyższym okresie wyreżyserował dwie sztuki, przy czym w drugiej odpowiadał jeszcze za inscenizację (i zagrał jedną z postaci): 5 listopada 1985 r. „Idź na brzeg, widać ogień” W. Terleckiego w Teatrze Współczesnym w Warszawie²⁷⁰³ (w obsadzie grali m.in. Antonina Gordon-Górecka, Krzysztof Kolberger, Pola Raksa, Andrzej Stockinger) i 15 lutego 1986 r. „Sługa dwóch panów” Carlo Goldoniego w Teatrze Dramatycznym im. Aleksandra Węgierki w Białymstoku²⁷⁰⁴. To ostatnie przedstawienie powstało dzięki zaproszeniu M.H. Metwalego przez byłego asystenta

²⁷⁰¹ Encyklopedia Teatru Polskiego, za: <http://encyklopediateatru.pl/przedstawienie/27993/pastoralka> [dostęp: 17.09.2022].

²⁷⁰² Teatr Współczesny w Warszawie, za: <https://wspolczesny.pl/teatr/zespol/aktorzy/Hanna-mohamed> [dostęp: 17.09.2022].

²⁷⁰³ Ibidem.

²⁷⁰⁴ Encyklopedia Teatru Polskiego, za: <http://encyklopediateatru.pl/osoby/21761/mohamed-Hanna-metwaly> [dostęp: 17.09.2022].

z PWST – Jacka Andruckiego – który właśnie został Dyrektorem białostockiego Teatru Dramatycznego²⁷⁰⁵. Spektakl odniósł sukces, co potwierdza nagroda publiczności – mieszkańców Białegostoku – dla reżysera²⁷⁰⁶. Pod koniec lat 80. M.H. Metwali powrócił do Egiptu: w latach 1988–2010 kierował kolejnymi edycjami Międzynarodowego Kairskiego Festiwalu Teatru Eksperymentalnego (Cairo International Festival for Experimental Theatre – CIFET)²⁷⁰⁷. W jego ramach wystawił m.in. spektakl J. Szajna²⁷⁰⁸ (gościnnie poprowadził warsztaty teatralne, które zakończyły się spektaklem „Ślady”)²⁷⁰⁹. Na początku lat 90., w epoce kolapsu ekonomicznego w Polsce i wegetowania polskich scen, Abdel Fattah podjął decyzję o powrocie do Egiptu na stałe²⁷¹⁰. W latach 1991–2000 działał w Kairskim Centrum Kultury al-Hanager jako reżyser, animator i promotor²⁷¹¹. Założył też eksperymentalną trupę aktorską inspirowaną dokonaniem Jerzego Grotowskiego²⁷¹².

Ilustracja 169. M. Metwali z rodziną. Źródło: archiwum rodzinne Metwalich

²⁷⁰⁵ Encyklopedia Teatru Polskiego, za: <http://encyklopediateatru.pl/artykuly/26688/bialostok-egipcjanin-w-wegierce> [dostęp: 17.09.2022].

²⁷⁰⁶ Ibidem.

²⁷⁰⁷ D. Samolińska-Metwaly, op. cit., s. 6–7.

²⁷⁰⁸ *Dr Hanna Abdel-Fattah Metwally...*

²⁷⁰⁹ D. Samolińska-Metwaly, op. cit., s. 6–7.

²⁷¹⁰ A. Metwaly, H. Abdel Fattah, op. cit.

²⁷¹¹ *Dr Hanna Abdel-Fattah Metwally...*

²⁷¹² Ibidem.

Od roku 1992 M.H. Metwały na stałe zamieszkał w Kairze wraz z rodziną (żoną i córkami)²⁷¹³. Powrócił do swojej macierzystej uczelni, kairskiej Akademii Sztuk, jako pedagog – wykładał na Wydziale Reżyserii i Aktorstwa; początkowo jako asystent profesora (profesor nadzwyczajny), później jako profesor (profesor zwyczajny) w Instytucie Teatralnym Akademii Sztuk w Kairze. Przez jedną kadencję był dziekanem tego wydziału. Dodatkowo od czasu do czasu prowadził zajęcia z aktorstwa w Uniwersytecie Amerykańskim w Kairze oraz w Uniwersytecie 6 Października. Powrócił też do egipskiego radia – był współautorem cyklicznego programu radiowego „Polscy poeci i ich poezja” (1995–1999), w którym zapoznawał słuchacza egipskiego z wierszami i biogramami Miłosza, Szymborskiej, Baczyńskiego, Różewicza, Herberta, Słonimskiego, Mickiewicza.

Promował polski dramat i teatr; z jego inicjatywy w Egipcie wystąpiły takie teatry, jak:

- Teatr im. Stanisława Witkacego z Zakopanego z „Faustem” Ch. Marlowe’a. (łącznie trzykrotnie przyjeżdżał do Egiptu – później M.H. Metwały doprowadził do wymiany bilateralnej pomiędzy Teatrem im. Witkacego z Zakopanego a egipskim teatrem As-Salam),
- Scena Plastyczna KUL z Leszkiem Mądzikiem (dwukrotnie),
- Zespół Ośrodka Praktyk Teatralnych Gardzienice („Carmina Burana”),
- Teatr Biuro Podróży („Carmina Funabre”),
- Teatr Provisorium („Ferdynand”)

oraz teatry ze Słupska, Białegostoku, Wrocławia i Poznania. Sam M.H. Metwały – jako reżyser – wystawił m.in. dwie sztuki polskie (monodram „Niemowa” I. Iredyńskiego i „Bal Manekinów” B. Jasińskiego, które sam przetłumaczył) oraz – w ramach dyplomu studentów – „Matkę Cierpiącą” Tomasza Kaczmara. Zapraszano go do reżyserii sztuk w Polsce, do teatrów w Zakopanem, Białymstoku i Słupsku, gdzie wystawiał dramaty egipskich pisarzy²⁷¹⁴: 10 września 1999 r. „Sanduk Ad-Dunia” (reżyseria i scenariusz) w Teatrze im. Stanisława Ignacego Witkiewicza w Zakopanem²⁷¹⁵ (asystentem reżysera była jego żona, Dorota Samolińska-Metwały); 14 czerwca

²⁷¹³ *Para mieszana*, z Dorotą Samolińską-Metwały rozmawiał Jerzy Szerszunowicz, „Kurier Poranny”, 2.06.2006, za: <https://poranny.pl/para-mieszana/ar/5045088> [dostęp: 17.09.2022].

²⁷¹⁴ D. Samolińska-Metwały, op. cit., s. 6–7.

²⁷¹⁵ Encyklopedia Teatru Polskiego, za: <http://www.encyklopediateatru.pl/osoby/27415/dorota-samolinska-metwaly> [dostęp: 17.09.2022].

2006 r. „Baśnie tysiąca i jednej nocy. Karawana”²⁷¹⁶ A. Farağa (adaptacja, przekład i reżyseria) w Teatrze Dramatycznym im. Aleksandra Węgierki w Białymstoku oraz 1 czerwca 2007 r. „Przygody Sindbada Żeglarza”²⁷¹⁷ B. Leśmiana (reżyseria, scenariusz) w Nowym Teatrze w Słupsku²⁷¹⁸. Z tym ostatnim spektaklem powrócił do Białego-stoku po 20 latach – przyjechał tu na zaproszenie Piotra Dąbrowskiego, dyrektora tego teatru. „Karawana” opierała się na jednej z opowieści *Księgi tysiąca i jednej nocy*, w adaptacji reżysera i jego żony: „Razem z Dorotą przełożyliśmy i adaptowaliśmy *Etnien fi Quffa* Alfreda Faraga, sztukę opartą na *Baśniach tysiąca i jednej nocy*. Nieco ją uwspółcześiliśmy i skróciliśmy – by była bardziej zrozumiała i uniwersalna”²⁷¹⁹.

Jego ostatni zrealizowany poza Egiptem spektakl odbył się w Rosji, w 2010 r., w teatrze miasta Surgut na Syberii²⁷²⁰. Łącznie wyreżyserował w swoim życiu ponad 30 spektakli²⁷²¹. Przez ostatnią dekadę życia M.H. Metwały zaangażował się w dwa nurty działalności: filmową (jako aktor) i przekładową (najczęściej we współpracy z żoną). Tłumaczyli niemal wyłącznie arcydzieła polskiej literatury na język arabski, m.in. poezje Cz. Miłosza i W. Szymborskiej²⁷²², nowele i opowiadania H. Sienkiewicza, B. Prusa, S. Mrożka, M. Hłaski oraz dzieła teatrologiczne i dramatyczne, jak twórczość T. Kaczmarka (*Matka Cierpiąca*), Zbigniewa Taranienko (*Teatr Szajny*), Jana Kłossowicza (*Teatr Kantora*), T. Różewicza (*Kartoteka*), Eugenio Barba (*Ziemia popiołu i diamentu*) i inne²⁷²³. Jeśli chodzi o działalność jako aktor, uczestniczył w egipskiej i międzynarodowej twórczości filmowej²⁷²⁴, w tym telewizyjnej²⁷²⁵ (m.in. serial „Ayz

²⁷¹⁶ Encyklopedia Teatru Polskiego, za: <http://www.e-teatr.pl/pl/realizacje/38711,szczegoly.html> [dostęp: 17.09.2022].

²⁷¹⁷ Encyklopedia Teatru Polskiego, za: <http://encyklopediateatru.pl/przedstawienie/40804/przygody-sindbada-zeglarza> [dostęp: 17.09.2022].

²⁷¹⁸ Encyklopedia Teatru Polskiego, za: <http://encyklopediateatru.pl/osoby/21761/mohamed-hanna-metwaly> [dostęp: 17.09.2022].

²⁷¹⁹ Encyklopedia Teatru Polskiego, za: <http://encyklopediateatru.pl/artykuly/26688/bialystok-egipcjanin-w-wegierce> [dostęp: 17.09.2022].

²⁷²⁰ D. Samolińska-Metwały, op. cit., s. 6–7.

²⁷²¹ Encyklopedia Teatru Polskiego, za: <http://encyklopediateatru.pl/artykuly/26688/bialystok-egipcjanin-w-wegierce> [dostęp: 17.09.2022].

²⁷²² *Dr Hanna Abdel-Fattah Metwally...*

²⁷²³ D. Samolińska-Metwały, op. cit., s. 6–7.

²⁷²⁴ A. Metwały, H. Abdel Fattah, ... op. cit.

²⁷²⁵ D. Samolińska-Metwały, op. cit., s. 6–7.

Atgawez”, czyli „Chcę się ożenić”²⁷²⁶). Jako aktor znany był z ról w takich filmach fabularnych, jak (m.in.):

- „Fair Game” (2010)²⁷²⁷ – koprodukcji USA i Zjednoczonych Emiratów Arabskich, biograficzny, thriller polityczny, w obsadzie filmu byli m.in. Naomi Watts i Sean Penn, a M. Metwaly zagrał w nim rolę prof. Badawi (jako Mohamed Hanna Abdel Fattah)²⁷²⁸;
- „Cairo Time” (2009), w tł. pol. „W Kairze” – koprodukcja Irlandia/ Kanada/ Egipt, melodramat, w obsadzie była m.in. Patricia Clarkson, a M. Metwali zagrał celnika (jako Mohammed Abdel Fattah)²⁷²⁹. Film otrzymał w 2009 r. nagrodę jako „Najlepszy pełnometrażowy film kanadyjski” na MFF w Toronto;
- „Ein Shams” (2008), dramat egipsko-marokański²⁷³⁰;
- „El-sefara fi El-Omara” (2005) – komediodramat egipski, zdjęcia kręcono w Egipcie i w Dubaju; M. Metwaly zagrał Shuhdi Suleimana (jako Hanna Abdul-Fattah)²⁷³¹.

Z czym przeciętnemu Egipcjaninowi kojarzy się Polska?

[M. Metwali] – Przede wszystkim z archeologiem, profesorem Janem Michałowskim. Jeśli chodzi o kulturę, to z Prusem, Mroźkiem, Lemem i teatrem alternatywnym. Znani są też Chopin, Wałęsa i Jan Paweł II. Poza tym piękne kobiety i wspaniała wódka. Jedyne co nas denerwuje to fakt, że filmy w waszej telewizji mają lektorów. Przecież tego się nie da słuchać!²⁷³²

M.H. Metwaly pozostawał w Polsce przez kilkanaście lat²⁷³³, był tu założycielem (wraz z żoną) – już po wyjeździe – 26 września 2007 r. Stowarzyszenia Artystów

²⁷²⁶ *Remembering Hanna Abdel-Fattah: Egyptian theatre director, actor, cultural mediator*, Ahram Online, 19.10.2017, za: <http://english.ahram.org.eg/NewsContent/5/35/280042/Arts--Culture/Stage--Street/Remembering-Hanna-AbdelFattah-Egyptian-theatre-dir.aspx> [dostęp: 17.09.2022].

²⁷²⁷ Ibidem.

²⁷²⁸ IMDB, za: https://www.imdb.com/title/tt0977855/?ref_=nm_knf_i1 [dostęp: 17.09.2022].

²⁷²⁹ IMDB, za: https://www.imdb.com/title/tt0896529/?ref_=nm_knf_i2 [dostęp: 17.09.2022].

²⁷³⁰ IMDB, za: https://www.imdb.com/title/tt1303707/?ref_=fn_al_tt_1 [dostęp: 17.09.2022].

²⁷³¹ IMDB, za: https://www.imdb.com/title/tt0477470/?ref_=nm_knf_i3. [dostęp: 17.09.2022].

²⁷³² Encyklopedia Teatru Polskiego, za: <http://encyklopediateatru.pl/artykuly/39866/sindbad-z-kairu> [dostęp: 17.09.2022].

²⁷³³ „Mazurek” 2015, nr 4, grudzień...

i Krytyków Sztuki X-Ray z siedzibą w Luboniu²⁷³⁴. W Egipcie oboje założyli stowarzyszenie Kultury Polskiej w Egipcie²⁷³⁵. Na ich zaproszenie przyjeżdżał do Egiptu białostocki Teatr Dramatyczny²⁷³⁶. W 2005 r. wykryto u M.H. Metwalygo raka²⁷³⁷, ale nadal pracował bardzo intensywnie²⁷³⁸, m.in. przygotowywał na białostockiej scenie spektakl „Karawany”²⁷³⁹ czy pracował nad przekładem książki Jana Kotta *Zjanie Bogów*²⁷⁴⁰, którego jednak nie zdążył ukończyć. Odszedł w piątek 19 października 2012 r., rano²⁷⁴¹, w szpitalu pod Kairem, po długiej walce z chorobą, w wieku 68 lat²⁷⁴². Uroczystość pożegnalna odbyła się w poniedziałek, 22 października, w meczecie El-Hamedeya El Shazleya w Mohandeseen, na ul. El Hagaz²⁷⁴³. Przez ponad 40 lat był związany (zawodowo, artystycznie i sprawami osobistymi) z Polską²⁷⁴⁴ – był reżyserem teatralnym, lektorem, wykładowcą i pedagogiem, tłumaczem poezji polskiej na język arabski oraz aktorem teatralnym, radiowym i filmowym²⁷⁴⁵. Jako tłumacz podejmował się takich zadań, jak przekład *Faraona* B. Prusa²⁷⁴⁶, przetłumaczył kilkanaście polskich sztuk i nowel na j. arabski (m.in. *Emigrantów* Mrożka, *Bal manekinów* Jasińskiego, nowel Prusa, Mrożka i poezji Wierzyńskiego)²⁷⁴⁷.

Był wielokrotnie odznaczany nagrodami w dziedzinie kultury i sztuki²⁷⁴⁸, zarówno w Polsce, jak i Egipcie (m.in. tu otrzymał nagrodę dziennikarzy za najlepszą reżyserię teatralną w 1996 – „Utarczki” Catherine Heyes; Nagrodę Państwową Ministerstwa Kultury w Egipcie za reżyserię „Balu Manekinów” B. Jasińskiego, 1998; prestiżową nagrodę Ministerstwa Kultury za wybitne osiągnięcia w kulturze – złoty medal, 2010)²⁷⁴⁹. Polska

²⁷³⁴ Rejestr KRS, za: <https://rejestr.io/krs/289011/stowarzyszenie-artystow-i-krytykow-sztuki-x-ray> [dostęp: 17.09.2022].

²⁷³⁵ *Para mieszana...*

²⁷³⁶ Ibidem.

²⁷³⁷ *Egypt mourns the death of Hanna Abdel-Fattah...*

²⁷³⁸ D. Samolińska-Metwaly, op. cit., s. 6–7.

²⁷³⁹ *Para mieszana...*

²⁷⁴⁰ D. Samolińska-Metwaly, op. cit., s. 6–7.

²⁷⁴¹ *Egypt mourns the death of Hanna Abdel-Fattah...*

²⁷⁴² *Nekrolog*, Związek Rodzin Polsko-Egipskich, za: <http://zrp-e.com/?p=2988> [dostęp: 19.10.2012].

²⁷⁴³ Ibidem.

²⁷⁴⁴ D. Samolińska-Metwaly, op. cit., s. 4–5.

²⁷⁴⁵ *Nekrolog*, Związek Rodzin Polsko-Egipskich...

²⁷⁴⁶ Encyklopedia Teatru Polskiego, za: <http://encyklopediateatru.pl/artykuly/26688/bialostok-egipcjanin-w-wegierce> [dostęp: 17.09.2022].

²⁷⁴⁷ Ibidem.

²⁷⁴⁸ *Nekrolog*, Związek Rodzin Polsko-Egipskich...

²⁷⁴⁹ D. Samolińska-Metwaly, op. cit., s. 6–7.

strona spłacała dług wdzięczności nagrodami: polskiego oddziału ITI za propagowanie kultury polskiej w Egipcie i świecie arabskim (1994), w tym samym roku został Laureatem Nagrody im. Stanisława Ignacego Witkiewicza, później otrzymał nagrodę Polskiego Związku Literatów za osiągnięcia w dziedzinie tłumaczeń z języka polskiego na arabski (2000)²⁷⁵⁰, nagrodę publiczności miasta Białystok „Najlepsza sztuka roku 1985” za reżyserię „Sługi dwóch panów” Goldoniego (1986), nagrody Zaiksu i Ministra Spraw Zagranicznych RP²⁷⁵¹ i – w 2012 r. – odznaczenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego: Srebrny Medal „Zasłużonego Kulturze Gloria Artis”²⁷⁵².

Ilustracje 170–171. M. Metwalli (2011). Źródło: „Mazurek” 2016²⁷⁵³. (po prawej) Plakaty z niektórych filmów z udziałem M. Metwallego. Źródło: archiwum rodziny Metwallich

„Otrzymał też polskie obywatelstwo bez uwarunkowań w uznaniu zasług w propagowaniu kultury polskiej (2006)”²⁷⁵⁴.

Ilustracja 172. M. Metwalli (2011). Źródło: „Mazurek” 2016²⁷⁵⁵

²⁷⁵⁰ Ibidem.

²⁷⁵¹ Dr Hanna Abdel-Fattah Metwally...

²⁷⁵² MKiDN, za: <http://mkidn.gov.pl/pages/strona-glowna/ministerstwo/odznaczenia/medal-zasluzony-kulturze---gloria-artis.php> [dostęp: 17.09.2022].

²⁷⁵³ Za: <https://www.msz.gov.pl/resource/2c8bb753-5ded-463b-90aa-103f2ef953a7:JCR> [dostęp: 16.10.2016].

²⁷⁵⁴ D. Samolińska-Metwaly, op. cit., s. 6–7.

²⁷⁵⁵ Za: <https://www.msz.gov.pl/resource/2c8bb753-5ded-463b-90aa-103f2ef953a7:JCR> [dostęp: 16.10.2016].

Jego żoną była Polka, Dorota Samolińska-Metwaly, przeżyli razem dokładnie 40 lat²⁷⁵⁶. Urodziły się im trzy córki²⁷⁵⁷: Jasmina Sayeda Metwaly²⁷⁵⁸; Ati (Agnieszka Bożena) Metwaly, wyszła za mąż za Hishama Gabra, mają córkę Aminę Gabr²⁷⁵⁹, jest znaną dziennikarką portalu Ahram Online (Ati Metwaly)²⁷⁶⁰; a trzecią córką jest Kamila Hanna Metwaly²⁷⁶¹.

Ilustracja 173. Żona M. Metwallego, D. Samolińska-Metwaly (2006). Źródło: Zdjęcie z archiwum rodzinnego Metwallich

„Dlaczego Polka zostaje żoną Egipcjanina?

Z miłości – odpowiada bez wahania Dorota Samolińska Metwaly. – [...] Od wielu lat mieszkam w Gizie, z okna mam widok na piramidy²⁷⁶².

Jest z wykształcenia ekonomistą, ale pisze o literaturze polskiej, organizuje wieczory polskiej poezji²⁷⁶³. Prowadzi blog: <https://dorotametwaly.com/takie-tam/>.

²⁷⁵⁶ *Para mieszana...*

²⁷⁵⁷ Ibidem.

²⁷⁵⁸ Geneanet, za: <https://gw.geneanet.org/orpel?lang=en&n=sadiq&oc=o&p=sayeda> [dostęp: 17.09.2022].

²⁷⁵⁹ Ibidem.

²⁷⁶⁰ A. Metwaly, H. Abdel Fattah, op. cit.

²⁷⁶¹ Ibidem.

²⁷⁶² *Para mieszana...*

²⁷⁶³ Ibidem.

Arabistyczną pracą naukową zajmował się okazjonalnie podczas pracy na UW, stąd lista jego ważniejszych publikacji jest krótka, należą do nich m.in.: *Widowiska ludowe i ich związek z narodzinami teatru arabskiego* (PO 1979, nr 2); *Teatr cieni i Ibn Danijal* („Dialog” 1984, nr 4, s. 120–126); *The Role of The Arabian Nights in the Formation of the Arabic Theatre* (RO 1984 (wyd. 1985), t. 43, s. 101–108).

Parzymies (Miłtenowa) **Anna**, ur. 5 stycznia 1936 r.²⁷⁶⁴ w Sofii. Szkołę podstawową i średnią skończyła w Sofii. W latach 1957–1962 studiowała na Uniwersytecie w Sofii (dziś: Софийски университет „Св. Климент Охридски”)²⁷⁶⁵, na Wydziale Filologii Klasycznej i Neofilologii (Факултет по класически и нови филологии), w katedrze Turkologii i Altaistyki (powstała w 1952). A. Parzymies równolegle studiowała na Wydziale Sławistyki (Факултет по славянски филологии), program studiów obejmował zarówno bułgarystkę, jak i rusycystykę²⁷⁶⁶. Ponieważ nauczanie j. arabskiego rozpoczęło dopiero w 1964 r.²⁷⁶⁷, studia w tym kierunku A. Parzymies podjęła podczas pobytu na stypendium w Tunezji, gdzie uczęszczała (1962–1965) na zajęcia w Institut Bourguiba des langues vivantes²⁷⁶⁸ w Tunisie²⁷⁶⁹. Podczas pobytu w Tunezji mieszkała w domu studenckim. Tam poznała przyszłego męża, Stanisława, który wówczas pracował w Polskiej Ambasadzie w Tunisie. W 1965 r. zawarli związek małżeński i urodził się ich syn²⁷⁷⁰. Mąż był etatowym pracownikiem MSZ, więc dopiero w 1968 r. Anna Parzymies po raz pierwszy przyjechała do Polski²⁷⁷¹. Krótco potem wyjechała z mężem na placówki dyplomatyczne, do których go delegowano (Kinszasa w Kongu i Algier w Algierii)²⁷⁷². Po ponownym przyjeździe do Polski podjęła studia na orientalistyce w Instytucie Orientalistycznym UW, gdzie w 1971 r. otrzymała tytuł

²⁷⁶⁴ Z. Poniatowski, op. cit., s. 73.

²⁷⁶⁵ Софийски университет „Св. Климент Охридски”, za: https://www.uni-sofia.bg/index.php/bul/universitet_t [dostęp: 17.09.2022].

²⁷⁶⁶ Zakład Islamu Europejskiego WO UW...

²⁷⁶⁷ Катедра „Арабистика и семитология”, za: https://www.uni-sofia.bg/index.php/bul/universitet_t/fakulteti/fakultet_po_klasicheski_i_novi_filologii/katedri/arabistika_i_semitologiya [dostęp: 17.09.2022].

²⁷⁶⁸ Institut Bourguiba des Langues Vivantes (IBLV), za: <https://www.iblv.rnu.tn/> [9/17/2022].

²⁷⁶⁹ Zakład Islamu Europejskiego WO UW...

²⁷⁷⁰ *Anna Parzymies – relacja biograficzna. 19.10.2010*, Projekt „Warszawa Wielonarodowa. Cudzoziemscy mieszkańcy stolicy 1945–1989”, za: https://osa.archiwa.org/jednostki/PL_1001_AHM_0031_1992_0001 [dostęp: 17.09.2022].

²⁷⁷¹ Ibidem.

²⁷⁷² Ibidem.

magistra turkologii²⁷⁷³. W latach 1971–1973 pracowała jako bibliotekarz w bibliotece Instytutu Afrykanistyki UW²⁷⁷⁴. Następnie rozpoczęła pracę dydaktyczną na turkologii i arabistyce UW i naukową, związaną z przyszłym doktoratem: badania językoznawcze z pogranicza turkologii i arabistyki. W Zakładzie Arabistyki i Islamistyki została zatrudniona w 1976 r.²⁷⁷⁵ Aktywnie działała w PAN, występując na posiedzeniach Komisji Orientalistycznej O/Kraków PAN²⁷⁷⁶. Promotorem jej rozprawy doktorskiej był T. Lewicki²⁷⁷⁷. Obrona odbyła się na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie w 1978 r.²⁷⁷⁸ (tekst rozprawy *Anthroponymie algérienne. Noms de famille moderne d'origine turque*²⁷⁷⁹ ukazał się drukiem w 1985²⁷⁸⁰). W tym samym 1978 r. została adiunktem w Zakładzie Arabistyki i Islamistyki Instytutu Orientalistycznego UW (1979–1995)²⁷⁸¹. Prowadziła zajęcia z gramatyki arabskiej, socjolingwistyki (sytuacja językowa w świecie arabskim) i gramatyki języka tureckiego²⁷⁸². W okresie od 17 października 1987 r. do 17 sierpnia 1988 r. zajmowała się badaniami problematyki językowej w Maghrebie, przebywając na stypendium w Ośrodku Badań i Studiów nad społeczeństwami Śródziemnomorskimi przy CNRS (Aix-en-Provence, Francja). Ich rezultaty publikowała w periodykach naukowych i referowała w wystąpieniach na konferencjach, m.in. w Zarzis w Tunezji, gdzie wystąpiła na konferencji „Kultura a opór w Maghrebie” (30 października – 7 listopada 1988).

Habilitowała się w dziedzinie nauk humanistycznych, w dyscyplinie językoznawstwa, specjalności: językoznawstwo 31 maja 1993 r. na Wydziale Neofilologii UW na podstawie rozprawy *Język protobułgarski. Przyczynek do rekonstrukcji na podstawie porównań turecko-słowińskich*²⁷⁸³, uzyskując stopień doktora habilitowanego nauk humanistycznych w zakresie turkologii. W latach 1993–1996 pełniła funkcję

²⁷⁷³ Zakład Islamu Europejskiego WO UW...

²⁷⁷⁴ *Skład osobowy UW w r.a. 1972/1973...*, s. 330.

²⁷⁷⁵ Z. Poniatowski, op. cit., s. 73.

²⁷⁷⁶ Np. A. Parzymies, *Nazewnictwo arabskie w Polsce*, 1978, za: „Sprawozdania z Posiedzeń Komisji Naukowych PAN O/Kraków” 1978, t. 22, z. 1.

²⁷⁷⁷ T. Majda, *Profesor Anna Parzymies – uczona z pasją*, [w:] *Islam w Europie. Nowe kierunki badań. Księga ku czci Profesora Anny Parzymies*, red. M. Widy-Behiesse, K. Zasztowt, Dialog, Warszawa 2015.

²⁷⁷⁸ Z. Poniatowski, op. cit., s. 73.

²⁷⁷⁹ A. Parzymies, *Anthroponymie algérienne. Noms de famille moderne d'origine turque*, PWN, Warszawa 1985.

²⁷⁸⁰ Z. Poniatowski, op. cit., s. 73.

²⁷⁸¹ Zakład Islamu Europejskiego WO UW...

²⁷⁸² *Anna Parzymies – relacja biograficzna...* oraz *Zakład Islamu Europejskiego WO UW...*

²⁷⁸³ KBN OPI-OBI, za: <https://nauka-polska.pl/#/profile/research?id=68289> [dostęp: 17.09.2022].

wicedyrektora Instytutu Orientalistycznego UW ds. naukowych²⁷⁸⁴. W 1993 r. rozpoczęto przygotowania do uruchomienia Zakładu Islamu Europejskiego²⁷⁸⁵, które zwieńczyły się oficjalnie w 1995 r. utworzeniem tego Zakładu w strukturze Instytutu Orientalistycznego UW. W tym samym roku została kierownikiem tego Zakładu i pełniła tę funkcję do 2009 r.²⁷⁸⁶ W 1996 r. została profesorem Uniwersytetu Warszawskiego²⁷⁸⁷. Obecnie jest *profesor emeritus* Wydziału Orientalistycznego UW²⁷⁸⁸. Była członkiem Komitetu Nauk Orientalistycznych PAN²⁷⁸⁹. Brała czynny udział w krajowych i zagranicznych konferencjach naukowych (Tunis, Paryż, Sofia, Bruksela, Stambuł etc.)²⁷⁹⁰. Była wielokrotną laureatką Nagród Rektorskich (1983, 1987, 1989, 1991, 1995)²⁷⁹¹. W 2009 r. została laureatką nagrody UNESCO/Sharjah, którą wręczono jej w Paryżu 9 lutego 2010 r.:

[...] w uznaniu szczególnych zasług na polu wydawniczym i dydaktycznym. W 1992 r. założyła w Warszawie wydawnictwo pod nazwą Wydawnictwa Akademickie Dialog, mające na celu wydawanie książek i podręczników służącym lepszemu poznaniu kultur pozaeuropejskich. W jej działalności wydawniczej szczególnie miejsce przypadło publikacjom o świecie arabsko-muzułmańskim, których liczba przekracza dziś 80²⁷⁹².

Zainteresowania naukowe A. Parzymies obejmują dwa główne zakresy: językoznawczy (orientalistyka, turkologia, arabistyka) i kulturologiczny (islamistyka i islam europejski)²⁷⁹³. Pierwszy nurt przeważał w jej pracach i publikacjach do lat 90., drugi – po powstaniu Wydawnictwa Akademickiego Dialog, w którym wydano szereg prac zbiorowych²⁷⁹⁴ na ten temat (redakcja naukowa i znaczny wkład autorski)²⁷⁹⁵.

²⁷⁸⁴ Zakład Islamu Europejskiego WO UW...

²⁷⁸⁵ *Anna Parzymies – relacja biograficzna...*

²⁷⁸⁶ Zakład Islamu Europejskiego WO UW...

²⁷⁸⁷ *Ibidem*.

²⁷⁸⁸ KBN OPI-OBI, za: <https://nauka-polska.pl/#/profile/research?id=68289> [dostęp: 17.09.2022].

²⁷⁸⁹ *Ibidem*.

²⁷⁹⁰ T. Majda, *Profesor Anna Parzymies...*

²⁷⁹¹ Zakład Islamu Europejskiego WO UW...

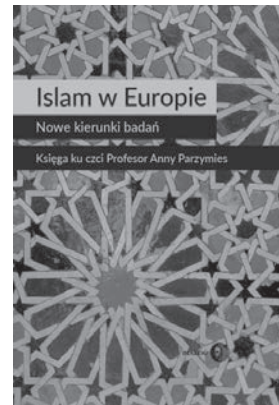
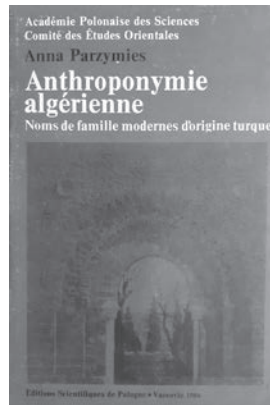
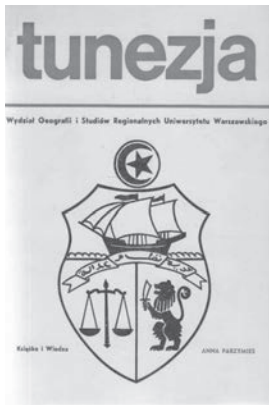
²⁷⁹² Polonus, za: <http://polonus.canalblog.com/archives/2010/02/13/16870839.html> [dostęp: 1.01.2019].

²⁷⁹³ M.in. *Muzułmanie w Europie*, Dialog, Warszawa 2005; *Islam a terroryzm*, Dialog, Warszawa 2003.

²⁷⁹⁴ T. Majda, *Profesor Anna Parzymies...*

²⁷⁹⁵ Zakład Islamu Europejskiego WO UW...

W Zakładzie Islamu Europejskiego prowadziła seminaria doktoranckie, magisterskie, zajęcia z j. tureckiego (w tym wykład z gramatyki), arabskiego²⁷⁹⁶ i z islamu w Europie²⁷⁹⁷. Recenzowała prace doktorskie²⁷⁹⁸ i wypromowała cztery doktoraty: A. Nalborczyk, *Dyglosja i bilingwizm u Arabów. Zachowania językowe arabofonów w Austrii*, 2002²⁷⁹⁹; M. Łabenda, *Ekstremistyczne ruchy muzułmańskie w Dolinie Fergańskiej w latach 90-tych XX w. na podstawie piśmiennictwa krajów regionu*, 2006²⁸⁰⁰; M. Widy-Behiesse, *Twórczość Tariqa Ramadana. Kształtowanie tożsamości muzułmańskiej w Europie*, 2009²⁸⁰¹; K. Zasztowt, *Stosunki krymskotatarsko-rosyjskie oraz sytuacja etnokonfesjonalna na Krymie do roku 1917 w historiografii i publicystyce Tatarów krymskich*, 2012²⁸⁰².

Ilustracje 174–176

Wojtyłko Maria, ur. w 1952 r.²⁸⁰³, absolwentka arabistyki na UJ, w 1978 r. uzyskała magisterium na podstawie językoznawczej pracy *Transformacja zdań nominalnych w zdania werbalne we współczesnym literackim języku arabskim*, której promotorem był

²⁷⁹⁶ T. Majda, *Profesor Anna Parzymies...*

²⁷⁹⁷ Zakład Islamu Europejskiego WO UW...

²⁷⁹⁸ Np. J. Krajcarz, *Gdzie często wspomina się imię Boga... – analiza nazw własnych meczetów Stambułu*, 13.12.2012, Wydz. Filolog. UJ, za: KBN OPI-OBI, za: <https://nauka-polska.pl/#/profile/research?id=68289> [dostęp: 17.09.2022].

²⁷⁹⁹ T. Majda, *Profesor Anna Parzymies...*

²⁸⁰⁰ KBN OPI-OBI, za: <https://nauka-polska.pl/#/profile/scientist?id=71751&k=4hmgz7> [dostęp: 17.09.2022].

²⁸⁰¹ KBN OPI-OBI, za: <https://nauka-polska.pl/#/profile/research?id=68289> [dostęp: 17.09.2022].

²⁸⁰² Ibidem.

²⁸⁰³ Strona osobista, za: <https://www.facebook.com/mariabwojtylko> [dostęp: 17.09.2022].

A. Czapkiewicz – ówczesny Dyrektor IFO i kierownik tamtejszego Zakładu Arabistyki. Przez pewien okres pracowała w bibliotece IO UW.

Po studiach podjęła pracę tłumacza na kursach wojskowych dla Arabów (m.in. w polskich szkołach wojskowych, np. w Dęblinie). Później pracowała w Ambasadzie Libijskiej i równolegle rozpoczęła studia doktoranckie na UW. Pracowała na godziny zlecane w bibliotece arabistyki, nauczała arabskiego na afrykanistycie. Po dwuletnim pobycie we Włoszech powróciła do kraju, kontynuując działalność arabistyczną, opublikowała w PO m.in. studium *Twórczość Muhammada asz-Szarafi – studium o poecie*²⁸⁰⁴. Działała jako tłumacz przysięgły j. arabskiego²⁸⁰⁵. M. Wojtyłko 16 listopada 2004 r. obroniła doktorat na WN UW zatytułowany *Nagłówki prasowe a język ogólnoarabski. Semantyka wybranych przymków* w dziedzinie nauk humanistycznych, dyscyplinie językoznawstwa²⁸⁰⁶. Promotorem był J. Danecki (UW), a recenzentką E. Górską (UJ). W okresie późniejszym zajmowała się pracą dydaktyczną i translatorską, m.in. była tłumaczem i nauczycielem j. włoskiego dla koncernu FIAT, oddział w Polsce (od 13.03.2020) czy wykładowcą języka polskiego i tłumaczem języka arabskiego w WOSL w Dęblinie (od 7.03.2020)²⁸⁰⁷. Jej specjalność wg klasyfikacji KBN to nauki filologiczne w zakresie językoznawstwa²⁸⁰⁸. Brała czynny udział w konferencjach naukowych, m.in. wygłosiła referat *Zdanie nominalne w języku arabskim* na I Ogólnopolskiej Konferencji Arabistycznej, która odbyła się w Warszawie 7–18 listopada 1983 r. w Pałacu Kazimierzowskim UW, w sali im. J. Brudzińskiego, i została zorganizowana przez Zakład Arabistyki i Islamistyki Instytutu Orientalistycznego UW oraz Oddział Warszawski PTO. Ważniejsze publikacje: *Twórczość Muhammada asz-Szarafi – studium o poecie*, PO 1989, nr 1/2, s. 116–120; recenzja książki: W.E. Szagal, M.N. Mieriekin, F.S. Zabirow, *Uczebnik arabskiego języka* (pod redakcją W.Ł. Uszakowa, Wojennoje izdatielstwo, Moskwa 1983) w PO 1986, nr 1–2, s. 127–128.

²⁸⁰⁴ M. Wojtyłko, *Twórczość Muhammada asz-Szarafi – studium o poecie*, PO 1989, nr 1/2 s. 116–120.

²⁸⁰⁵ Komunikat z 22 czerwca 1988 r. w sprawie wykazu tłumaczy przysięgłych – według stanu na dzień 1 czerwca 1988 r. Wykaz tłumaczy przysięgłych języków obcych, [w:] Dz.U. Min. Spr. 1988 Nr 4, poz. 18, Lex.pl, za: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzienniki-resortowe/wykaz-tlumaczy-przysieglych-34485820> [dostęp: 17.09.2022].

²⁸⁰⁶ KBN OPI, za: https://nauka-polska.pl/#/profile/scientist?id=244799&_k=y4gfpv [dostęp: 17.09.2022].

²⁸⁰⁷ Strona osobista, za: <https://www.facebook.com/mariabwojtylko> [dostęp: 17.09.2022].

²⁸⁰⁸ KBN OPI, za: https://nauka-polska.pl/#/profile/scientist?id=244799&_k=ezaouv [dostęp: 17.09.2022].

Hatif Al-Janabi (Hatif Janabi, Al-Janabi, Al-Dżanabi, Hâtif al-Ġanābī), ur. w 1951 r. w Gammas koło Babilonu, Irak (wg innych źródeł ur. 27.12.1952, Al-Kadisijja)²⁸⁰⁹. W 1972 r. ukończył arabystykę na Uniwersytecie Bagdadzkim²⁸¹⁰.

Ilustracja 177. Hatif Al-Dżanabi

Po studiach pracował jako nauczyciel literatury arabskiej na prowincji, w Kirkuku (Kurdystan) na północy kraju. W sierpniu 1976 r. opuścił Irak (powrócił tam z wizytą dopiero w 2006), wyjechał na studia i osiadł w Warszawie – studiował polonistykę na Uniwersytecie Warszawskim, którą ukończył w 1979 r. Tam też rozpoczął studia doktoranckie w zakresie teatrologii. Od 1979 r. pracownik arabistyki warszawskiej²⁸¹¹, zarówno jako lektor j. arabskiego (1979–1985), jak i wykładowca, w tym st. wykładowca w Katedrze Arabistyki i Islamistyki na Wydziale Orientalistycznym UW²⁸¹² (do 30.09.2019). W 1983 r. na podstawie pracy *Arabski teatr poszukujący a doświadczenia współczesnej awangardy teatralnej – europejskiej i amerykańskiej* Hatif Majed K. Al-Janabi doktoryzował się w Instytucie Polonistyki UW (Pr. dr nr 180), jego promotorem był R. Taborski z Instytutu Polonistyki UW²⁸¹³. W latach 1985–1988 wykładał literaturę arabską na Uniwersytecie Tizi-Ouzu w Algierii, później (1993–1994) pracował jako gościnny wykładowca w Indiana University (USA). Jego specjalność naukowa to literaturoznawstwo, arabistyka.

²⁸⁰⁹ PWN Encyklopedia, za: <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Janabi-Hatif;3916724.html> [dostęp: 17.09.2022].

²⁸¹⁰ *Archiwum Historii Mówionej, Biogram Hatifa Janabi*, za: <https://relacjebiograficzne.pl/demo/video/105-hatif-janabi> [dostęp: 17.09.2022].

²⁸¹¹ M.M. Dziekan, *Józef Bielawski (1910–1997)*..., s. 184.

²⁸¹² „Próba Atmosfery” 1999, nr 4, za: <http://zls.mimuw.edu.pl/~alx/proba/x/pa4/autorzy/jana.html> [dostęp: 17.09.2022].

²⁸¹³ Wg katalogu w Bibliotece WO UW, stan na 10.12.2019.

Ilustracja 178. Strona z pisma „As-Sakafa” z informacjami o H. Al-Janabi i nagrodzie, jaką otrzymał. Źródło: Internet

Jest poetą i pisarzem (zadebiutował w prasie w 1970, będąc jeszcze studentem arabistyki na Uniwersytecie Bagdadzkim)²⁸¹⁴ oraz tłumaczem. Tłumaczył utwory ponad 40 poetów, pisarzy i krytyków polskich, m.in.: A. Mickiewicza, Cz. Miłosza, W. Szymborskiej, J. Słowackiego, Z. Herberta, T. Różewicza, S. Grochowiaka, A. Zagajewskiego, E. Stachury, R. Wojaczka, R. Kapuścińskiego i L. Kołakowskiego²⁸¹⁵, a także B. Leśmiana, W. Broniewskiego, J. Czechowicza, J. Iwaszkiewicza, K. Gałczyńskiego, J. Korczaka, J. Twardowskiego, J. Hartwig, A. Międzyrzeckiego²⁸¹⁶. Jest członkiem polskich i zagranicznych stowarzyszeń twórczych i naukowych, był m.in. członkiem polskich i zagranicznych stowarzyszeń twórczych i naukowych, był m.in. członkiem Zarządu Polskiego Pen Clubu (do końca 2003)²⁸¹⁷; laureat wielu nagród literackich (m.in.: Nagroda XIV Międzynarodowego Listopada Poetyckiego w Poznaniu za najlepszą książkę roku 1991: *Dziki Kontynenty*; Nagroda The University of Arkansas: Press

²⁸¹⁴ Za: http://www.kulturalna.warszawa.pl/osoby,1,2743,Hatif_Janabi.html?locale=pl_PL [dostęp: 17.09.2022].

²⁸¹⁵ „Próba Atmosfery” 1999, nr 4...

²⁸¹⁶ Za: http://www.kulturalna.warszawa.pl/osoby,1,2743,Hatif_Janabi.html?locale=pl_PL [dostęp: 17.09.2022].

²⁸¹⁷ *Archiwum Historii Mówionej, Biogram Hatifa Janabi...*

Annual Award for Literature za najlepszą książkę 1995 z literatury obcej: *Pytania i ich przypisy 1972–1994 – wybór wierszy*)²⁸¹⁸. Hatif Janabi publikuje swoje utwory w j. arabskim i polskim, wiele z nich zostało przetłumaczonych na inne języki, m.in. na angielski, francuski, duński i czeski²⁸¹⁹. Szerzej patrz: filmy o H. Janabim i jego wspomnienia nagrane w archiwach historii mówionej.

George Yacoub, ur. 31 stycznia 1951 r. w Hassake (Syria), Syryjczyk. Zaczął studiować prawo na Uniwersytecie Damasceńskim. Działał w lewicowym podziemiu. Jako działacz otrzymał w 1971 r. stypendium zagraniczne w Polsce i w tym samym roku zaczął naukę języka polskiego w Studium Języka Polskiego na Uniwersytecie Łódzkim. Po roku rozpoczął studia na archeologii śródziemnomorskiej na UW (1973–1979), które ukończył, uzyskując magisterium. Podczas studiów mieszkał w akademiku na ul. Kickiego, gdzie aktywnie działał w studenckiej radzie akademika (m.in. został wybrany na przewodniczącego komisji dyscyplinarnej). Od III roku studiów związał się z Katedrą Arabistyki i Islamistyki UW, a od 1979 r. pracował tam na etacie do 30 września 2018 r. Kolejno był lektorem, wykładowcą, starszym wykładowcą i adiunktem.

Ilustracja 179. Na pierwszym planie G. Yacoub podczas studenckiego przedstawienia teatralnego. Z tyłu A. Nazmi. Źródło: PAA

²⁸¹⁸ „Próba Atmosfery” 1999, nr 4...

²⁸¹⁹ Ibidem.

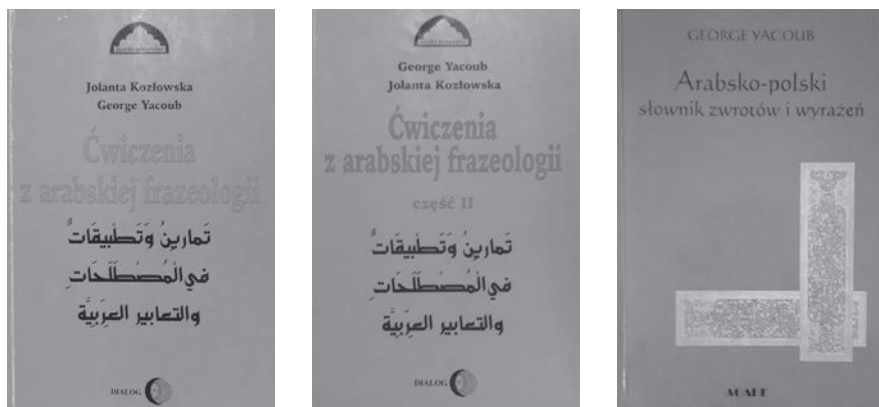
W latach 1994–1996 podczas urlopu bezpłatnego na uczelni pracował jako tłumacz-arabista w Libii, w Przedsiębiorstwie Eksportu Budownictwa Komunikacyjnego „Dromex” S.A. Przez cały czas pracy na arabistyce blisko współpracował z archeologią UW (w 2001 był zastępcą kierownika misji archeologicznej w Ptolemais, w Libii; w 2009 – kierownikiem Pracowni Ptolemais Instytutu Archeologii UW i, w tym samym roku, kierownikiem Polskiej Misji Archeologicznej w Ptolemais). W 2008 r. obronił na Wydziale Orientalistycznym UW pracę doktorską napisaną pod opieką J. Daneckiego pt. *Doktryna druzyjska w Listach Mądrości (Rasā'il Al-Hikma)*. Dwukrotnie żonaty, ma żonę Polkę i jedną córkę.

Ilustracja 180. Od lewej: żona G. Yacoub, A. Nazmi, G. Yacoub, żona A. Nazmi.

Źródło: archiwum B. Wrony

Po 30 latach od przyjazdu do Polski wystąpił o przyznanie mu obywatelstwa polskiego. W 2018 r. na Targach Książki w Abu Zabi George Yacoub był członkiem delegacji. Udzielił kilkudziesięciu wywiadów radiowych, telewizyjnych oraz dla czasopism papierowych i internetowych, poza tym miał liczne wystąpienia medialne, w tym w telewizjach (m.in. TVN), oraz w 2011 r. umieścił swoje wspomnienia – relację w formie audio w Archiwum Historii Mówionej. Oprócz podręczników ma w dorobku liczne przekłady – z j. arabskiego i na arabski, m.in. przełożył na język arabski *Ślub* W. Gombrowicza i *Harmonię społeczną* W. Juliana Koraba-Karpowicza.

Ilustracje 181–183. Źródło: zdjęcia autora

Michniewicz (Dąbrowska) **Ewa**, ur. w 1957 r., absolwentka arabistyki w 1980 r., obroniła pracę magisterską *Model rodziny w świetle doktrynalnych źródeł islamu*, opiekunem był J. Bielawski. Została zatrudniona w 1980 r. jako asystent (do 1987)²⁸²⁰ w Zakładzie Arabistyki i Islamistyki, w swoich badaniach naukowych zajmowała się przede wszystkim socjologią islamu. Publikacje (m.in.): E. Michniewicz, *Problematyka rodziny w Islamie*, PO 1981, nr 4, s. 331–340.

Nazmi Ahmad²⁸²¹, ur. 17 czerwca 1946 r. w El-Fajjum w Egipcie, zmarł 21 czerwca 2015 r. w Warszawie. Syn Muhammada i Ruhijji, był polskim obywatelem narodowości egipskiej i pochodził z rodziny inteligenckiej. W latach 1951–1960 uczęszczał do szkoły podstawowej w El-Fajjum, a w 1963 r. ukończył tamże Liceum Ogólnokształcące i rozpoczął studia w Uniwersytecie w Kairze, na Wydziale Handlu i Administracji.

Ilustracja 184. A. Nazmi (1946–2015). Źródło: archiwum S. Nazmi

²⁸²⁰ Z. Poniatowski, op. cit., s. 73.

²⁸²¹ KBN OPI, za: <https://nauka-polska.pl/#/profile/scientist?id=109837&k=dywn3f> [dostęp: 17.09.2022].

W 1969 r. ukończył tam studia w stopniu bakałarza w zakresie handlu i zdał egzamin końcowy z wynikiem ogólnym dobrym. Zaraz po studiach zatrudnił się w Ministerstwie Pracy, w Departamencie Szkolenia. W roku 1970/71 podjął studia w Wyższej Szkole Nauk Politycznych i Ekonomicznych (w Instytucie Afrykanistycznym) w Kairze, gdzie zamierzał uzyskać magisterium i rozpocząć studia doktoranckie w zakresie ekonomii i polityki, ukończył I rok z wynikiem bardzo dobrym, ale ze względu na trudne warunki materialne zmuszony był je przerwać już po 1972 r. i w 1973 r. wyjechał do pracy w Libii, gdzie był dyrektorem ds. finansowych w Przedsiębiorstwie Poszukiwań Wody i Ropy Naftowej.

W 1977 r. powrócił na krótko do Egiptu i – w tym samym roku – wyjechał do Polski, w ślad za poznaną w Libii polską tłumaczką Stanisławą Pindelską (Wojnar). 5 stycznia 1978 r. poślubił ją w Polsce. W maju tegoż roku oboje pojechali do Egiptu, gdzie A. Nazmi podjął pracę w Ministerstwie Pracy i równocześnie rozpoczął studia w Instytucie Badań Komputerowych w Kairze. Ukończył tam pięć kursów specjalistycznych z wynikiem bardzo dobrym, jednak po narodzinach córki cała rodzina opuściła Egipt i przeniosła się do Polski, gdzie osiedli w październiku 1979 r. w Warszawie. Od lutego 1980 r. – przez dwa lata – A. Nazmi pracował jako lektor w IO UW na godziny zleczone. Od 1 lutego 1980 r. prowadził zajęcia z języka arabskiego i jego dialektu egipskiego dla studentów Zakładów: Starożytnego Wschodu, Bliskiego Wschodu i Maghrebu, Języków i Kultur Afryki, Egypтологии oraz Hebraistyki na godziny zleczone. W lutym 1981 r. uzyskał kartę stałego pobytu w Polsce.

W maju 1982 r.²⁸²² obronił pracę magisterską *Przyczyny kryzysu monetarnego w państwie Mameluków Burdżyjskich (1382–1517)*, jego promotorem był J. Danecki²⁸²³. W następnym roku został już etatowym lektorem – pracował na tym stanowisku w Katedrze Arabistyki i Islamistyki²⁸²⁴ od 1 października 1983 r. do 30 września 1989 r.²⁸²⁵ W 1988 r.²⁸²⁶ (wg innego źródła – dopiero 1.10.1990²⁸²⁷) awansował na wykładowcę i pracował na tym stanowisku do 30 września 1995 r.²⁸²⁸ (z przerwą na urlop bezpłatny na przełomie 1991/92, kiedy od 1.10.1991 do 30.09.1992

²⁸²² AUW, BE50 K29.274. Teka akt osobowych, Ahmed Nazmi, 32.546 zw.

²⁸²³ *Album magistrów Instytutu Orientalistycznego...*

²⁸²⁴ AUW, BE50 K29.274. Teka akt osobowych, Ahmed Nazmi, 32.546 zw, Kwestionariusz osobowy, 16.02.1998.

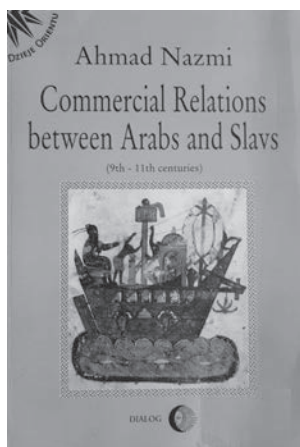
²⁸²⁵ Ibidem, Rozliczenie stażu pracy, rkps, niedatowany, niepodpisany.

²⁸²⁶ Ibidem, Opinia o dr A. Nazmim dr hab. M.M. Dziekana, 12.02.1998.

²⁸²⁷ Ibidem, Rozliczenie stażu pracy, rkps, niedatowany, niepodpisany.

²⁸²⁸ Ibidem.

pracował dla CHZB Budimex w Libii²⁸²⁹). W 1993 r. jeszcze raz wyjechał do Libii, ale tym razem tylko na miesiąc (30 września – 24 października 1993), i ponownie pracował dla Budimexu²⁸³⁰. 20 maja 1997 r. A. Nazmi obronił na WN UW pracę doktorską *Islamic Sources to the History of Commercial Relations between Arabs and Slavs (9th–11th Centuries)*²⁸³¹, której promotorem był J. Danecki²⁸³². Recenzowali rozprawę prof. J. Hauziński i dr hab. D. Madeyska²⁸³³. Tego samego dnia podjęto na Radzie Wydziału uchwałę, w której nadano A. Nazmi stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie literaturoznawstwa²⁸³⁴. 1 kwietnia 1998 r. A. Nazmi został adiunktem i na tym stanowisku przepracował do końca swojej kariery zawodowej na UW²⁸³⁵.

Ilustracja 185. Źródło: zdjęcie autora

W 2007 r. A. Nazmi habilitował się na Wydziale Orientalistycznym UW. Przewód wszczęto 26 czerwca 2007 r., a uchwałę o nadaniu stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk humanistycznych, dyscyplinie literaturoznawstwa, specjalność: arabistyka²⁸³⁶ podjęto 18 stycznia 2007 r.

²⁸²⁹ Ibidem, Pismo BSP UW, 8.08.1991.

²⁸³⁰ Ibidem, Rozliczenie stażu pracy, rkps, niedatowany, niepodpisany.

²⁸³¹ Ibidem, Życiorys, mps, podpisany ręcznie, niedatowany.

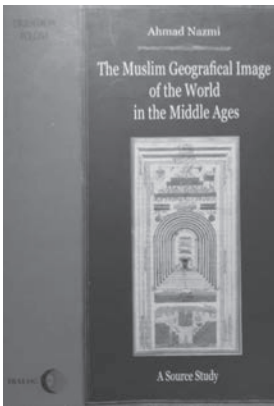
²⁸³² Wg katalogu w Bibliotece WO UW, stan na 10.12.2019.

²⁸³³ AUW, BE50 K29.274. Teka akt osobowych, Ahmed Nazmi, 32.546 zw, Dyplom (Odpis) Doktora Wydziału Neofilologii UW, 26.06.1997.

²⁸³⁴ Ibidem, Kwestionariusz osobowy, 16.02.1998.

²⁸³⁵ Ibidem, Rozliczenie stażu pracy, rkps, niedatowany, niepodpisany.

²⁸³⁶ Ibidem, Zawiadomienie przez Dziekana WO UW o nadaniu stopnia doktora habilitowanego, 25.11.2008.

Ilustracja 186. Źródło: zdjęcie autora

Rok później A. Nazmi obchodził jubileusz 25-lecia pracy na UW i otrzymał od Rektora UW Nagrodę Jubileuszową²⁸³⁷.

31 grudnia 2011 r. ze względu na zły stan zdrowia i osiągnięcie wieku emerytalnego A. Nazmi przeszedł na emeryturę²⁸³⁸. Łącznie był zatrudniony na UW (w Instytucie Orientalistycznym²⁸³⁹, na Wydziale Orientalistycznym i – jako adiunkt i przez pewien czas kierownik – w Zakładzie Islamu Europejskiego)²⁸⁴⁰ od 1 października 1983 r. do 31 grudnia 2011 r.²⁸⁴¹ Zmarł 21 czerwca 2015 r. w Warszawie. Jego specjalności naukowe obejmowały kulturoznawstwo – orientalistykę, arabistykę i kulturę świata arabskiego okresu klasycznego, wg klasyfikacji KBN – w obszarze nauk filologicznych²⁸⁴². Zakres jego badań naukowych tworzyły: ekonomia w świecie arabsko-muzułmańskim; astronomia i geografia arabska, dzieje stosunków politycznych, kulturalnych i ekonomicznych pomiędzy średniowiecznym światem islamu a Polską oraz historia badań arabistycznych i islamistycznych w Polsce i na świecie. Wielokrotnie brał czynny udział w ogólnopolskich konferencjach naukowych. W różnych okresach swojej pracy dydaktycznej nauczał przede wszystkim literackiego języka arabskiego, dialektu egipskiego j. arabskiego i prowadził seminarium: historia badań

²⁸³⁷ Ibidem, Pismo Rektora, 30.09.2008.

²⁸³⁸ Ibidem, Zaświadczenie o zwolnieniu pracownika, 26.11.2011.

²⁸³⁹ KBN OPI, za: https://nauka-polska.pl/#/profile/scientist?id=109837&_k=dywn3f [dostęp: 17.09.2022].

²⁸⁴⁰ Ibidem.

²⁸⁴¹ AUW, BE50 K29.274. Teka akt osobowych, Ahmed Nazmi, 32.546 zw, Św. pracy, 2.01.2012.

²⁸⁴² KBN OPI, za: https://nauka-polska.pl/#/profile/scientist?id=109837&_k=dywn3f [dostęp: 17.09.2022].

arabistycznych i islamistycznych²⁸⁴³ (gł. dla studentów zagranicznych)²⁸⁴⁴. Wypromował dwóch magistrów-cudzoziemców (Swessi Tumi, *Arabska krytyka badań orientalistycznych*, 1999, i El-Hrish Salem Mohamed Ali, *Struktura i rozwój społecznych stosunków plemiennych w Libii*, 2002). Działał też jako tłumacz (gł. na j. arabski, m.in. *Polska – twój partner gospodarczy* – broszur-przewodników gospodarczych dla biznesmenów ze świata arabskiego – w 2002 i 2005), artykułów prasowych. Zajmował się też przekładami audiowizualnymi (m.in. przełożył filmy dokumentalne „The Great Battle of the World”, „Aqbat Gabr”, „Pour Titus” i inne tłumaczenia audiowizualne). Prywatnie – był erudyta, wielce odczytanym w źródłach arabskich. Był człowiekiem o wielkiej kulturze osobistej, ujmująco miły i skromny. Żonaty z tłumaczką j. arabskiego, absolwentką arabistyki Stanisławą. Ojciec Dalii, która poszła w jego ślady i naucza na arabistyce UW. Władzał dobrze j. angielskim i doskonale arabskim, słabo – francuskim²⁸⁴⁵.

Dziekan Marek Marian, ur. 27 marca 1965 r.²⁸⁴⁶ w Pacanowie w woj. świętokrzyskim. Ukończył III Liceum Ogólnokształcące w Tarnowie²⁸⁴⁷. Następnie ukończył arabistykę na Uniwersytecie Warszawskim, uzyskując tytuł magistra w 1988 r.²⁸⁴⁸ po obronie pracy *Struktura opisu w poezji Aš-Šarifa ar-Rađiego*²⁸⁴⁹, której promotorem był J. Danecki. Od razu po ukończeniu studiów został zatrudniony na uczelni jako asystent w tamtejszej arabistyce²⁸⁵⁰, był równocześnie ostatnim asystentem na arabistyce UW, ponieważ później stanowisko to zostało zlikwidowane. Podczas studiów przebywał na stypendium na Uniwersytecie Bagdadzkim²⁸⁵¹. Odbył także staże naukowe na

²⁸⁴³ AUW, BE50 K29.274. Teka akt osobowych, Ahmed Nazmi, 32.546 zw, Opinia o dr A. Nazmim dr ab. M.M. Dziekana, 12.02.1998.

²⁸⁴⁴ Ibidem, Pismo Prorektora UW o dalsze zatrudnienie cudzoziemca, A. Nazmi do Dep. Kadr i Spraw Socjalnych MEN w Warszawie, 30.07.1990.

²⁸⁴⁵ Ibidem, Kwestionariusz osobowy, 16.02.1998.

²⁸⁴⁶ Z. Poniatowski, *Dzieje islamistyki w Polsce po II wojnie światowej*, PO 1992, nr 1–4, s. 73.

²⁸⁴⁷ J. Leszczyńska, *Profesor z dynastii arabistycznej. Świat arabski nie ma dla niego tajemnic i urzeka go bogatą tradycją oraz wspaniałą kulturą*, „Kocham Łódź” (dodatek do „Polska. Dziennik Łódzki”), 13.01.2012, nr 164, s. 13.

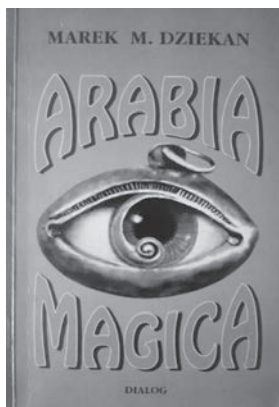
²⁸⁴⁸ KBN, za: https://nauka-polska.pl/#/profile/scientist?id=15470&_k=9nc1zg [dostęp: 17.09.2022].

²⁸⁴⁹ *Album magistrów Instytutu Orientalistycznego...*

²⁸⁵⁰ M.M. Dziekan, *Arabistyka i islamistyka*, [w:] *75 lat Instytutu Orientalistycznego Uniwersytetu Warszawskiego*, red. M. Popko, WUW, Warszawa 2007, s. 74.

²⁸⁵¹ Ceraneum, za: <https://Ceraneum.uni.lodz.pl/%2Fwp-content%2Fuploads%2F2011%2Fo6%2FDziekan.doc.pdf&usg=AOvVaw21niGslNTxL3AfoNruA-hZ> [dostęp: 17.09.2022].

uniwersytetach w Niemczech (Tybinga i Saarbrücken)²⁸⁵². W 1992 r.²⁸⁵³ obronił rozprawę doktorską *Śmierć w arabskiej poezji przedmuzułmańskiej*, której promotorem był J. Danecki²⁸⁵⁴. 1(?) stycznia 1992 r.²⁸⁵⁵ uzyskał stopień doktora w dziedzinie nauk humanistycznych w dyscyplinie literaturoznawstwa, specjalność: filologia orientalna w Instytucie Orientalistycznym UW²⁸⁵⁶.

Ilustracja 187. Źródło: zdjęcie autora

W 1995 r. został stypendystą Fundacji na Rzecz Nauki Polskiej²⁸⁵⁷, a rok później ukazała się drukiem jego monografia *Quss Ibn Sā'ida al-Iyādi: legenda życia i twórczości: próba biografii i krytyczna edycja tekstów*²⁸⁵⁸, która stała się podstawą (wraz z dorobkiem naukowym) do habilitacji przeprowadzonej w 1997 r. na Wydziale Neofilologii UW. Stopień doktora habilitowanego nauk humanistycznych w dyscyplinie

²⁸⁵² Ibidem.

²⁸⁵³ Z. Poniatowski, op. cit., s. 73.

²⁸⁵⁴ M.M. Dziekan, *Śmierć w arabskiej poezji przedmuzułmańskiej*, promotor prof. J. Danecki, Warszawa 1992, praca doktorska nr 32, Zakład Arabistyki, wg katalogu w Bibliotece WO UW. Stan na 10.12.2019.

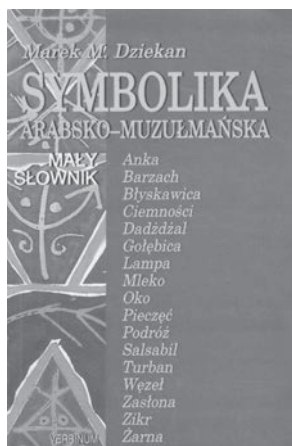
²⁸⁵⁵ KBN, za: <https://nauka-polska.pl/#/profile/scientist?id=15470&k=9nc1zg> [dostęp: 17.09.2022].

²⁸⁵⁶ Ceraneum...

²⁸⁵⁷ ZLS MIM UW, za: <http://zls.mimuw.edu.pl/~alx/proba/x/pa4/autorzy/autorzy.html> [dostęp: 17.09.2022].

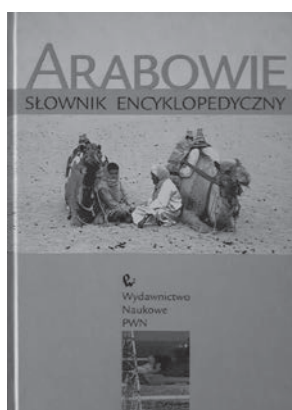
²⁸⁵⁸ M.M. Dziekan, *Quss Ibn Sā'ida al-Iyādi: legenda życia i twórczości: próba biografii i krytyczna edycja tekstów*, ZAiI. IO UW, Warszawa 1996.

literaturoznawstwa, w specjalności: literaturoznawstwo²⁸⁵⁹ nadano M.M. Dziekanowi 27 października 1997 r.²⁸⁶⁰

Ilustracja 188. Źródło: zdjęcie autora

W 1999 r. został profesorem²⁸⁶¹, a tytuł naukowy profesora nauk humanistycznych otrzymał 12 czerwca 2002 r.²⁸⁶²

Ilustracja 189. Źródło: zdjęcie autora

²⁸⁵⁹ Ceraneum...

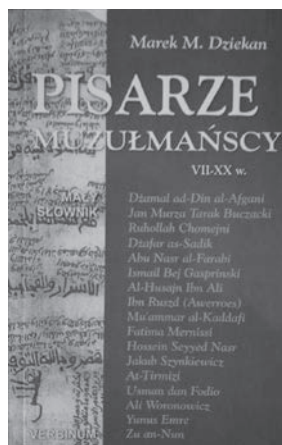
²⁸⁶⁰ KBN, za: https://nauka-polska.pl/#/profile/scientist?id=15470&_k=9nc1zg [dostęp: 17.09.2022].

²⁸⁶¹ M.M. Dziekan, *Arabistyka i islamistyka...*, s. 74.

²⁸⁶² KBN, za: https://nauka-polska.pl/#/profile/scientist?id=15470&_k=9nc1zg [dostęp: 17.09.2022].

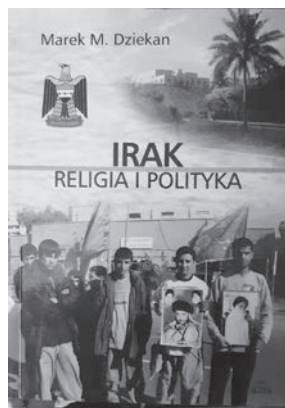

Od 2003 r. jest członkiem Towarzystwa Naukowego Warszawskiego²⁸⁶³, w tym samym roku założył Katedrę Bliskiego Wschodu i Północnej Afryki na Uniwersytecie Łódzkim, którą też od jej narodzin kieruje²⁸⁶⁴.

Ilustracja 190. Źródło: zdjęcie autora

Był Dyrektorem Instytut Studiów Międzynarodowych na Wydziale Studiów Międzynarodowych i Politologicznych UŁ.

Ilustracja 191. Źródło: zdjęcie autora

²⁸⁶³ *Towarzystwo Naukowe Warszawskie. Sto lat działalności...*

²⁸⁶⁴ *Projekt Tefsir*, za: <http://www.tefsir.umk.pl/o,3,prof-dr-hab-marek-m-dziekan.html> [dostęp: 17.09.2022].

Obecnie jest profesorem Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politologicznych UŁ²⁸⁶⁵, kierownikiem Katedry Bliskiego Wschodu i Północnej Afryki²⁸⁶⁶, przewodniczącym Rady Programowej Międzywydziałowych Indywidualnych Studiów Humanistycznych UŁ²⁸⁶⁷, należy do grona ekspertów UŁ²⁸⁶⁸ i jest członkiem Międzynarodowej Rady Naukowej UŁ oraz Centrum Badań nad Historią i Kulturą Basenu Morza Śródziemnego i Europy Południowo-Wschodniej im. prof. Waldemara Cerana „Ceraneum”. Równolegle pracuje jako profesor w Katedrze Arabistyki i Islamistyki Wydziału Orientalistycznego UW²⁸⁶⁹. Współpracuje także z Pracownią Języka i Kultury Arabskiej Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu²⁸⁷⁰.

Ilustracja 192. Źródło: zdjęcie autora

Oprócz intensywnej pracy naukowo-dydaktycznej (patrz niżej) podejmuje liczne działania popularyzatorskie: m.in. wykłady na Łódzkim Uniwersytecie Trzeciego Wieku (2013)²⁸⁷¹, wykłady publiczne (m.in. w 2015 w Centrum Dialogu im. Marka

²⁸⁶⁵ USOS WEB UŁ, za: https://usosweb.uni.lodz.pl/kontroler.php?_action=katalog2/jednostki/pokazJednostke&kod=1300000000 [dostęp: 17.09.2022].

²⁸⁶⁶ Ibidem.

²⁸⁶⁷ Ibidem.

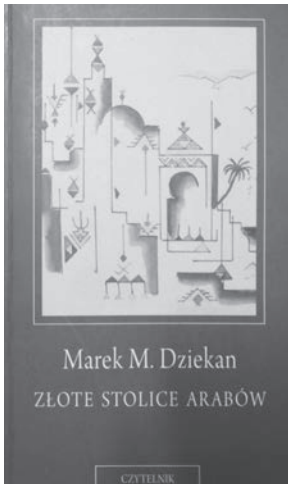
²⁸⁶⁸ *Press release*, 6.09.2018, Biuro Prasowe UŁ, za: <https://biuroprasowe-uni-lodz.prowly.com/37732-prof-dr-hab-marek-dziekan-stosunki-miedzynarodowe> [dostęp: 17.09.2022].

²⁸⁶⁹ *Projekt Tefsir...*

²⁸⁷⁰ Ibidem.

²⁸⁷¹ Dziennik Łódzki, za: <https://dzienniklodzki.pl/lodzki-universytet-trzeciego-wieku-wznovil-zajecia-zdjecia/ar/1010551> [dostęp: 17.09.2022].

Edelmana w Łodzi)²⁸⁷², często występuje w mediach – stał się w latach 2000. medialną „twarzą” (obok J. Daneckiego) arabistyki polskiej. Od 2019 r. (w kadencji 2019–2022) pełni funkcję zastępcy Przewodniczącego Prezydium KNO PAN²⁸⁷³. Jest członkiem tego Komitetu, Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, PTO (w którym pełni funkcję Prezesa od 2012)²⁸⁷⁴, Union Européenne des Arabisants et Islamisants (UEAI) oraz Polskiego Towarzystwa Nauk Politycznych. Jest redaktorem naczelnym RO²⁸⁷⁵.

Ilustracja 193. Źródło: zdjęcie autora

Jego zainteresowania badawcze są bardzo szerokie i obejmują historię arabistyki polskiej, badania nad historią i kulturą cywilizacji muzułmańskiej (obszary j. arabskiego i perskiego), literaturoznawstwo i kulturoznawstwo gł. w zakresie orientalistyki²⁸⁷⁶, islam, jego historię polityczną i społeczną, myśl polityczną islamu, historię literatury arabskiej, antropologię kulturową, problemy polityczne współczesności²⁸⁷⁷, czyli nauki filologiczne, nauki o polityce i nauki historyczne o specjalizacjach: historia, kultura, stosunki

²⁸⁷² Centrum Dialogu im. Marka Edelmana w Łodzi, za: <https://www.centrumdialogu.com/o-nas/o-centrum-dialogu/17-centrum-dialogu> [dostęp: 17.09.2022].

²⁸⁷³ KNO PAN, za: <http://www.kno.pan.pl/index.php/pl-pl/prezydium> [dostęp: 17.09.2022].

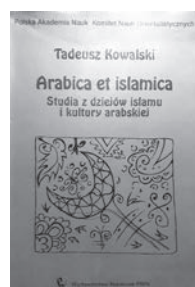
²⁸⁷⁴ PTO, Władze, za: <http://pto.orient.uw.edu.pl/2015/12/31/prezesa-pto/> [dostęp: 17.09.2022].

²⁸⁷⁵ WSMIP UŁ, za: https://wsmip.uni.lodz.pl%2Fpdf%2Fbiogramy%2FDzian%2520Marek_prof.pdf&usg=AOvVaw2jcyXnI-1uGr4UNZJHA--k [dostęp: 17.09.2022].

²⁸⁷⁶ KBN, za: <https://nauka-polska.pl/#/profile/scientist?id=15470> [dostęp: 17.09.2022].

²⁸⁷⁷ USOS WEB UŁ, za: <https://usosweb.uni.lodz.pl/kontroler.php?action=katalog2/jednostki/pokazJednostke&kod=1300000000> [dostęp: 17.09.2022].

międzynarodowe, religia, języki i literatura (według nomenklatury KBN)²⁸⁷⁸. Wiele jego badań dotyczy historii i kultury Bliskiego Wschodu, języka arabskiego²⁸⁷⁹, cywilizacji arabsko-muzułmańskiej, problematyki islamu klasycznego i współczesnego, a także mniejszości muzułmańskich w Europie, szczególnie – Tatarów polsko-litewskich²⁸⁸⁰. Władza biegle w mowie i piśmie j. arabskim, rosyjskim i niemieckim; średnio angielskim; w zakresie podstawowym – perskim²⁸⁸¹. Jego zainteresowania pozazawodowe to literatura, sztuka, podróże²⁸⁸². Uprawia poezję²⁸⁸³. Jego działalność dydaktyczna obejmuje m.in. na UW, w Katedrze Arabistyki i Islamistyki (2020), seminaria licencjackie, magisterskie i doktoranckie oraz wykłady z literatury arabskiej²⁸⁸⁴. Na macierzystej uczelni (UŁ) zaś prowadzi następujące zajęcia: historia myśli politycznej w islamie; kulturowe uwarunkowania polityki; Bliski Wschód i Afryka Północna – polityka; problemy społeczno-polityczne świata islamu – seminarium magisterskie; religie i systemy wartości współczesnych społeczeństw; systemy filozoficzno-religijne wybranych regionów; seminarium doktoranckie; problemy etyki i estetyki w kulturach świata; międzynarodowe konflikty kulturowe; społeczno-kulturowe aspekty współistnienia Wschodu i Zachodu – seminarium licencjackie; wiedza o literaturze powszechnej; polityczni przywódcy Azji; kultura tradycyjna – regiony świata; stereotypy i obrazy kulturowe; myśl polityczna w islamie; świat islamu – polityka, społeczeństwo, kultura; seminarium licencjackie²⁸⁸⁵.

Ilustracje 194–197. Źródło: *zdjęcia autora*

²⁸⁷⁸ Press release, 6.09.2018, Biuro Prasowe UŁ, za: <https://biuroprasowe-uni-lodz.prowly.com/37732-prof-dr-hab-marek-dziekan-stosunki-miedzynarodowe> [dostęp: 17.09.2022].

²⁸⁷⁹ Ibidem.

²⁸⁸⁰ WSMIP UŁ...

²⁸⁸¹ Ibidem.

²⁸⁸² Ibidem.

²⁸⁸³ Rozmowa prywatna z autorem, 16.10.2009.

²⁸⁸⁴ USOSWEB UW, za: https://usosweb.mimuw.edu.pl/kontroler.php?_action=katalog2/osoby/pokazOsobe&os_id=42703 [dostęp: 17.09.2022].

²⁸⁸⁵ Ibidem.

Był promotorem kilkunastu rozpraw doktorskich, w tym arabistyczno-islamistycznych:

- Blanki Rogowskiej *Wpływ Polaków nawróconych na islam na społeczności lokalne w Polsce*, 2018;
- Abdoulaye Ndiaye *Procesy demokratyzacyjne w Senegalu i Mali. Bilans i prognoza*, 2017;
- Łukasza Błocha *Polityczna i gospodarcza integracja regionalna w ramach Wspólnoty Wschodnioafrykańskiej*, 2017;
- Karoliny Mirys-Kijo *Kulturowe uwarunkowania mody oraz wpływ Zachodu na strój współczesnej muzułmanki*, 2015;
- Ewy Linek *Poszukiwania tożsamości we współczesnym kinie maghrebijskim. Przekształcenia porządków honoru i pudeur jako konstytutywnych dla tożsamości jednostki w Maghrebie*, 2011;
- Magdaleny Lewickiej *Świat islamu, Europa i reformy w dziele Aqşam al-masalik fi maʿrifat ahwal al-mamalik Hayr ad-Dina at-Tunusiego*, 2011;
- Marty Woźniak-Bobińskiej *Współcześni Asyryjczycy i Aramejczycy: w poszukiwaniu tożsamości narodowej*, 2010;
- już wymienianej Georges Kassa, 2009;
- Anny Nawolskiej *Sirat Antara – a Manuscript from the University Library in Wrocław. Translation with commentary*, 2008;
- Jakuba Sławka *Trybalizm i tekst w kulturze Jemenu – prawo plemienne regionu Al-Gawf*, 2008;
- Katarzyny Hibel *Obraz aliji niemieckojęzycznych olim w utworach literackich i źródłach autobiograficznych*, 2008;
- Izy Smolińskiej *Symbolika krzyża w arabskojęzycznej literaturze religijnej i obrzędowości Koptów*, 2005;
- Marleny Zyzik *Wilaya (opieka) w klasycznym arabskim piśmiennictwie prawniczym i religijnym*, 2000)²⁸⁸⁶.

²⁸⁸⁶ KBN, za: <https://nauka-polska.pl/#/profile/scientist?id=15470&k=9nc1zg> [dostęp: 17.09.2022].

Ilustracje 198–200. Źródło: zdjęcia autora

Był także recenzentem ponad 20 rozpraw doktorskich²⁸⁸⁷, również arabistyczno-islamistycznych:

- D. Salem, *Migranci z Bliskiego Wschodu w polityce Unii Europejskiej*, 2019;
- P. Cywiński, *Neokolonializm turystyczny jako zjawisko geograficzne i społeczne na wybranych przykładach z Indonezji*, 2019;
- A. Malantowicz, *Uwarunkowania procesu demokratyzacji Jordańskiego Królestwa Haszymidzkiego w latach 1989–2013*, 2016;
- M. Pycińska, „Praktykowanie narodu”. *Palestyński dyskurs nacjonalistyczny jako forma sygnifikacji, instytucjonalizacji oraz praktyki doświadczenia kulturowego i społeczno-politycznego*, 2015;
- S. Dreja, *Kwestia Krymu i Tatarów krymskich w polskiej literaturze politycznej (do II wojny światowej)*, 2015;
- I. Radziszewska, *Chamaity jako typ piśmiennictwa religijnego muzułmanów Wielkiego Księstwa Litewskiego (na podstawie słowiańskiej warstwy językowej)*, 2010;
- A. Issa, *Islamska koncepcja džihadu: między ujęciem ofensywnym i defensywnym*, 2010;
- W. Cieciora, *Muzułmanie chińscy wobec nowoczesności. Między radykalizmem a chińskim nacjonalizmem 1893–1957*, 2010;
- K. Wasilewska-Zembrzuska, *Filozofia społeczna średniowiecznych filozofów arabskich jako synteza myśli greckiej i tradycji muzułmańskiej*, 2010;

²⁸⁸⁷ Ibidem.

- S. Bednarowicz, *Dzieje biblijnego patriarchy Józefa w dwunastu syriackich poematach O Józefie Sprawiedliwym Pseudo-Efrema*, 2009;
- M. Pogońska-Pol, *Arabsko-izraelska wojna październikowa z 1973 r. w stosunkach międzynarodowych*, 2008;
- A. Abdelkader, *The Short Story in Modern Libyan Literature 1940–1990s*, 2008;
- A. Bańkowska, *Quranic Islam in Modern Scripturalist Literature*, 2008;
- M. Kubarek *Motyw śmierci w twórczości współczesnych poetek arabskich*, 2007;
- A. Oleksy-Sroga, *Obraz kobiety, wizja świata. W kręgu współczesnych opowiadań pisarek saudyjskich*, 2007;
- M. Łabenda, *Ekstremistyczne ruchy muzułmańskie w Dolinie Fergańskiej w latach 90-tych XX w. na podstawie piśmiennictwa krajów regionu*, 2006;
- M. Teperska-Klasińska, *Kobieta, pustynia i woda. Nurt realistyczny we współczesnych opowiadaniach Zjednoczonych Emiratów Arabskich*, 2006;
- Z. Landowski, *Chronotopy w utworach dramatycznych Saïd Allaha Wannusa*, 2006;
- M. Styszyński *Praktyczne sposoby zastosowania retoryki arabskiej na przykładzie twórczości Al-Gahiza*, 2005;
- B. Grysa, *Nauczanie języka arabskiego. Podstawy teoretyczne, praktyka i próba nowego programu*, 2004;
- K. Pachniak, *Idee polityczne w dziełach Abu Hamida al-Ghazalego (XI–XII wiek)*, 1999;
- B. Ostafin, *Wpływ adabu na arabskie średniowieczne piśmiennictwo geograficzne na przykładzie Mu gam al-buldan, dzieła Yaquta al-Hamawi*, 1998.

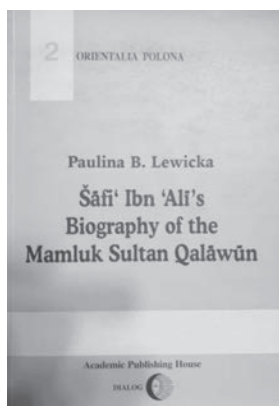
Recenzował też kilkanaście habilitacji (w tym arabistycznych). Kieruje również projektami naukowo badawczymi, m.in. „Granica iracko-irańska jako czynnik kształtujący historię i politykę współczesnego Iraku”, 31 marca 2003 r., wykonawca: IO UW²⁸⁸⁸.

Lewicka Anna Paulina (Anna Lewicka, Paulina B. Lewicka), *de domo* Barancewicz, pracownik naukowy – profesor nadzwyczajny²⁸⁸⁹ – Katedry Arabistyki i Islamistyki na Wydziale Orientalistycznym UW. Absolwentka arabistyki UW (1983–1989), magisterium uzyskała w 1989 r., broniąc pracy pod tytułem *I wojna światowa a polityka*

²⁸⁸⁸ Ibidem.

²⁸⁸⁹ KBN OPI, za: https://nauka-polska.pl/#/profile/scientist?id=116678&_k=y6onr7 [dostęp: 17.09.2022].

Wielkiej Brytanii wobec Egiptu. Historia protektoratu 1914–1922, jej opiekunem była D. Madeyska²⁸⁹⁰. Po studiach została zatrudniona na UW jako lektor języka arabskiego w Instytucie Orientalistycznym w latach 1991–1992, następnie podjęła pracę w Ministerstwie Spraw Zagranicznych (1992–1994). Czasowo też współpracowała z ZKP PAN²⁸⁹¹ – w latach 1996–1998 była tam pracownikiem naukowym. W następnym roku – 1999²⁸⁹² – obroniła doktorat w IO UW, jej promotorem był J. Danecki, a tytuł rozprawy brzmiał *Šāfi’ Ibn ‘Alī’s Biography of the Mamluk Sultan Qalāwūn. Introduction, Edition, and Commentary*²⁸⁹³ (ukazała się drukiem w następnym roku). Ponownie została zatrudniona na UW od 1999 r. jako adiunkt w Katedrze Arabistyki i Islamistyki UW.

Ilustracja 201. Źródło: zdjęcie autora

Od października 2011 do maja 2012 r. prowadziła badania w Annemarie Schimmel Kolleg na Uniwersytecie w Bonn w projekcie „History and Society during the Mamluk Era (1250–1517)” realizowanym przez Centre for Advanced Studies na Rheinische Friedrich-Wilhelms-Universität Bonn²⁸⁹⁴. 13 listopada 2012 r. habilitowała się w dziedzinie nauk humanistycznych, dyscyplinie literaturoznawstwa, specjalności: arabistyka

²⁸⁹⁰ *Album magistrów Instytutu Orientalistycznego...*

²⁸⁹¹ M.M. Dziekan, *Arabic and Islamic Studies...*, s. 117.

²⁸⁹² M.M. Dziekan, *Arabistyka i islamistyka...*, s. 74.

²⁸⁹³ *Šāfi’ Ibn ‘Alī’s Biography of the Mamluk Sultan Qalāwūn. Introduction, Edition, and Commentary*, Dialog, Warszawa 2000.

²⁸⁹⁴ Annemarie Schimmel Kolleg, za: <https://www.mamluk.uni-bonn.de/fellows/alumni/dr-anna-paulina-lewicka/publications> [dostęp: 17.09.2022].

na Wydziale Orientalistycznym UW na podstawie rozprawy *Food and Foodways of Medieval Cairenes: Aspects of Life in an Islamic Metropolis of the Eastern Mediterranean*. W 2016 r. na WO UW powołano cztery pracownice specjalizacyjne (Wydziałowe Pracownice Dydaktyczne), w stałym zespole Pracowni Dziejów i Zagadnień Społeczno-Politycznych znajdowała się P. Lewicka²⁸⁹⁵. Wykładała także w Collegium Civitas²⁸⁹⁶. Od 15 lat bierze stały udział w pracach redakcji PO (od 2005 jest członkiem komitetu redakcyjnego)²⁸⁹⁷. Jest arabistką i islamistką w Katedrze Arabistyki i Islamistyki UW i zajmuje się naukowo i dydaktycznie historią świata arabsko-muzułmańskiego. Jej zakres badań koncentruje się na historii społecznej i historii życia codziennego Bliskiego Wschodu, głównie w średniowieczu. Ścisła specjalizacja naukowa A.P. Lewickiej to społeczna historia medycyny oraz stosunki międzywyznaniowe w Egipcie i Syrii w epoce Mameluków (1250–1517). Jej zainteresowania badawcze obejmują historię życia codziennego, etnohistorię²⁸⁹⁸, średniowieczny Kair i inne miasta muzułmańskie, dietetykę ich mieszkańców w średniowieczu, przede wszystkim jej badania dotyczą epoki Mameluków. Wykłada przedmioty związane z historią Arabów, jest promotorką i recenzentką prac magisterskich, doktorskich i habilitacyjnych. Należy podkreślić, że jest do tej pory (2018) jedynym polskim arabistą, którego monografia ukazała się w Wydawnictwie Brill.

Redlak Małgorzata (1953–2020)²⁸⁹⁹, absolwentka arabistyki warszawskiej, w 1980 r. obroniła pracę magisterską *Dramat poetycki Aḥmada Šawqī'ego pt. „Mašra' Kliübātrā” – „Śmierć Kleopatry” – jako utwór o charakterze historycznym i społecznym*, jej promotorem była K. Skarżyńska-Bocheńska²⁹⁰⁰. Później zajęła się archeologią i muzealnictwem, przy okazji przez wiele lat przekazując swoją wiedzę z tych dziedzin – sztuki i architektury islamu – studentom arabistyki UW jako gościnny wykładowca²⁹⁰¹.

²⁸⁹⁵ Strona internetowa WO UW, za: <http://orient.uw.edu.pl/sprawy-studenckie/wydzialowe-pracownie-dydaktyczne/> [dostęp: 17.09.2022].

²⁸⁹⁶ Co najmniej w roku 2011, za: <http://studiawyzsze.informatorszkolny.com/szkola.aspx?sid=5735&smiid=24> [dostęp: 17.09.2022].

²⁸⁹⁷ PTO, za: <http://pto.orient.uw.edu.pl/2015/03/09/komitet-redakcyjny/> [dostęp: 17.09.2022].

²⁸⁹⁸ *Pomocnik Historyczny „Historia Arabów”, „Polityka”* (100002), 7.02.2014, za: <https://www.polityka.pl/pomocnikhistoryczny?issueNumber=100002> [dostęp: 17.09.2022].

²⁸⁹⁹ *Nekrolog*, Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej UW, za: <https://pcma.uw.edu.pl/2020/05/28/malgorzata-redlak-1953-2020-2/> [dostęp: 17.09.2022].

²⁹⁰⁰ *Album magistrów Instytutu Orientalistycznego...*

²⁹⁰¹ *Nekrolog*, Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej...

Ilustracja 202. M. Redlak (1953–2020). Źródło: *Internet*²⁹⁰²

Swoje życie zawodowe związała z Katedrą Archeologii Śródziemnomorskiej UW, który blisko współpracował z Polską Stacją Archeologii Śródziemnomorskiej UW w Kairze oraz Muzeum Narodowym w Warszawie²⁹⁰³. Wszystkie te organizacje współdziałały z Zakładem Archeologii Śródziemnomorskiej PAN. Uczestniczyła w misjach archeologicznych CAŚ UW²⁹⁰⁴. Jej pasją i przedmiotem wieloletnich badań na Kom el-Dikka w Aleksandrii, której poświęciła liczne artykuły i opracowania naukowe oraz swoją pracę doktorską²⁹⁰⁵, była ceramika islamska. Od 1988 po 2014 r. pracowała w Muzeum Narodowym w Warszawie²⁹⁰⁶, gdzie zapoczątkowała badania nad sztuką muzułmańską²⁹⁰⁷, była tam kustoszem dyplomowanym kolekcji sztuki muzułmańskiej w Zbiorach Sztuki Dalekiego Wschodu²⁹⁰⁸. Organizowała wystawy poświęcone sztuce islamu i często redagowała oraz współtworzyła ich katalogi i informatory²⁹⁰⁹. Była współautorką opracowań dotyczących dzieł sztuki arabskiej w polskich zbiorach muzealnych²⁹¹⁰ i konsultowała naukowo publikacje na ten temat. Wiele energii

²⁹⁰² Ibidem.

²⁹⁰³ A. Grzybowski, *Rozwój zainteresowań Afryką...*, s. 26.

²⁹⁰⁴ *Nekrolog*, Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej...

²⁹⁰⁵ Ibidem.

²⁹⁰⁶ *Nekrolog*, Muzeum Narodowe, za: <https://www.mnw.art.pl/aktualnosci/zegnamy-dr-malgorzate-redlak,605.html> [dostęp: 17.09.2022].

²⁹⁰⁷ Ibidem.

²⁹⁰⁸ Muzeum Narodowe, za: <http://www.mnw.art.pl/wydarzenia/kalendarz-wydarzen/163,wydarzenie.html> [dostęp: 17.09.2022].

²⁹⁰⁹ *Nekrolog*, Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej...

²⁹¹⁰ Np. M. Redlak, *O dwóch zabytkach muzułmańskiej sztuki perskiej z okresu kadżarskiego (1779–1924) w zbiorach Zamku Królewskiego w Warszawie*, za: [http://mazowsze.hiS.pl/files/Kronika_Zamkowa/PDF_bez_tytulowych/Kronika_Zamkowa-r2004-t1_2_\(47_48\)/](http://mazowsze.hiS.pl/files/Kronika_Zamkowa/PDF_bez_tytulowych/Kronika_Zamkowa-r2004-t1_2_(47_48)/)

poświęciła działalności popularyzatorskiej, propagując wiedzę o kulturze i sztuce islamu²⁹¹¹: m.in. dawała wykłady w Fundacji Babel²⁹¹², brała udział w Wykładach towarzyszących obchodom Roku Jubileuszowego 150-lecia Muzeum Narodowego w Warszawie i 24 października 2012 r. wygłosiła prelekcję *Jak powstawało Muzeum i jego zbiory – Kolekcja sztuki islamu w Muzeum Narodowym w Warszawie*²⁹¹³. Zmarła po długiej i ciężkiej chorobie w maju 2020 r. M. Redlak spoczywa na Powązkach Wojskowych.

Kass Georges (Ğürğ Qass), Syryjczyk, syn Samaana, ur. 21 lutego 1955 r.²⁹¹⁴ w Aleppo. Studiował inżynierię rolnictwa na Wydziale Inżynierii Rolnictwa w Uniwersytecie w Aleppo (Syria), wyjechał na studia do Polski i przez pierwszy rok (1980–1981) uczył się języka polskiego w Łódzkiej Szkole Języka Polskiego dla Cudzoziemców. Potem podjął studia na Akademii Medycznej w Łodzi, jednak przerwał je i kontynuował studia uniwersyteckie na arabistyce w Instytucie Orientalistycznym UW²⁹¹⁵. Równocześnie pracował na Wydziale: najpierw jako lektor, potem wykładowca (od 1985), później starszy wykładowca. Od 1985 r. zatrudniony był równocześnie jako lektor j. arabskiego w Towarzystwie Przyjaźni Polsko-Arabskiej w Warszawie, na ul. Wilczej. W 1991 r. obronił pracę magisterską *Obsesja policjanta w twórczości Zakariji Tāmira*, promotorem pracy była J. Kozłowska. Od 2003 r. pracował jako lektor języka arabskiego w Szkole Języków Obcych EMPiK w Warszawie. W latach 2004–2006 nauczał j. arabskiego jako lektor w Katedrze Badań Wschodu Uniwersytetu Łódzkiego. Od 2006 r. był także lektorem języka arabskiego w Szkole Wyższej Psychologii Społecznej w Warszawie²⁹¹⁶. 12 maja 2009 r. obronił rozprawę doktorską *Muğūn – „nieprzyzwoitość” w kulturze arabskiej epoki Abbasydów* w Instytucie Orientalistycznym UW, promotorem był M.M. Dziekan²⁹¹⁷. Rozprawa ta, pod tytułem *Wino, kobiety i śpiew w pałacach arabskich: muğūn – nieprzyzwoitość w kulturze arabskiej epoki Abbasydów*, została

---

Kronika_Zamkowa-r2004-t1_2_(47_48)-s83-108/Kronika_Zamkowa-r2004-t1_2_(47_48)-s83-108.pdf [dostęp: 17.09.2022].

²⁹¹¹ *Nekrolog*, Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej...

²⁹¹² *Nekrolog*, Fundacja Babel, za: <https://www.facebook.com/fundacjaBabel/> [dostęp: 17.09.2022].

²⁹¹³ Muzeum Narodowe, za: <http://www.mnw.art.pl/wydarzenia/kalendarz-wydarzen/163,wydarzenie.html> [dostęp: 17.09.2022].

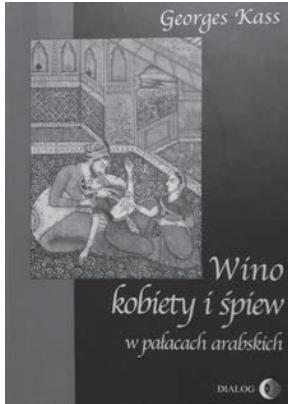
²⁹¹⁴ AIPN, IPN Ld PF320/7.

²⁹¹⁵ G. Kass, Zakład Islamu Europejskiego WO UW, za: <http://www.islam-eur.orient.uw.edu.pl/kas.html> [dostęp: 17.09.2022].

²⁹¹⁶ Ibidem.

²⁹¹⁷ Wg katalogu w Bibliotece WO UW. Stan na 10.12.2019. Doktorat nr katalogowy 105.

opublikowana w serii Świat Orientu przez Wydawnictwo Dialog w Warszawie w 2012 r. Uzyskał stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie językoznawstwa²⁹¹⁸.

Ilustracja 203. Źródło: zdjęcie autora

Po obronie doktoratu awansował ze st. wykładowcy na adiunkta w Zakładzie Islamu Europejskiego UW. Do niedawna pracował jako st. wykładowca w Katedrze Arabistyki i Islamistyki UW²⁹¹⁹. Prowadził zajęcia z j. arabskiego (dla studentów różnych kierunków), zajęcia na temat Syrii w cyklu „Zwyczaje dnia codziennego Azji i Afryki” (SSM) oraz z języka i kultury arabskiej²⁹²⁰. Jego zainteresowania naukowe obejmują przede wszystkim literaturę arabską (współczesną i klasyczną), języki: arabski i turecko-osmański. Brał czynny udział w życiu naukowym, m.in. wystąpił z referatem na międzynarodowej konferencji „Ojciec, teolog, wojownik – archetyp mężczyzny w kulturze muzułmańskiej”, która odbyła się 4–5 czerwca 2019 r. w Warszawie, w Pałacu Kazimierzowskim, a została zorganizowana przez Katedrę Arabistyki i Islamistyki UW. Jako autor otrzymał w Syrii dwukrotnie nagrody literackie: w 1978 r. Najlepsza Książka Roku dla Dzieci dla *Pamiętniki wróbla* i w 1979 r. nagrodę Międzynarodowego Roku Dziecka za *Stary czerwony pociąg*. Ważniejsze publikacje: *Pamiętniki wróbla* (Min. Kultury Syrii, Damaszek 1978); *Stary czerwony pociąg* (Min. Kultury Syrii,

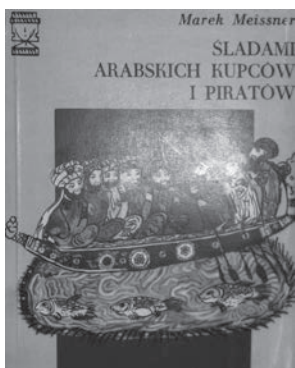
²⁹¹⁸ KBN OPI, za: <https://recenzenci.opi.org.pl/sssr-web/site/bwnp-people-details?personId=225152&lang=pl> [dostęp: 17.09.2022].

²⁹¹⁹ KBN OPI, za: <https://nauka-polska.pl/#/profile/scientist?id=225152&k=rzgx2k> [dostęp: 17.09.2022].

²⁹²⁰ USOS WEB, za: https://usosweb.mimuw.edu.pl/kontroler.php?_action=katalog2/osoby/pokazOsobe&os_id=42741 [dostęp: 17.09.2022].

Damaszek 1979); *Bajki arabskie: nie tylko dla dorosłych* (tł. B. Wrona, M.M. Dziekan, Wyd. Dialog, Warszawa 1992); *Fi al-ghaba: madźmu'a qisas* (Wyd. Dialog, Warszawa 1995); *Niebieski ptak: paplanina* (tł. J. Kozłowska, Wyd. Dialog, Warszawa 1996); *Słońce nad Pustynią. Motywy arabskie w twórczości Romana Artymowskiego* (katalog oprac. D. Horzela, K. Jankowska-Cieślak, J. Wolańska tł. na j. arab. Georges Kass, Josef Shadeh, Irsa, Kraków–Warszawa 2004).

Kokot (po mężu Mejsner²⁹²¹/ Meissner²⁹²²) **Blandyna**. Absolwentka arabistyki UW, w 1971 r. obroniła pracę magisterską *Niektóre szlaki karawanowe na Półwyspie Arabskim w IX i X wieku*, promotorem pracy był J. Bielawski. B. Kokot studiowała również egiptologię, pracowała przez dłuższy czas w redakcji PO, a potem w administracji UW. Opublikowała niewiele prac, gł. z zakresu egiptologii (m.in. B. Kokot, *Z pracowni rękopisów orientalnych, Papirus Bytomski 83, PO 1958*)²⁹²³. Jej ówczesny mąż, **Wiesław Marek Meissner**, absolwent arabistyki w 1965 r. (praca magisterska pod tytułem *Arabski szlak morski z Basry do Chin przez Indie i Indonezję z IX i X w.*, napisana pod kierunkiem J. Bielawskiego), dziennikarz, wydał w 1977 r. jako Marek Meissner swego czasu bardzo poczytną książkę *Śladami arabskich kupców i piratów*²⁹²⁴.

Ilustracja 204. Źródło: zdjęcie autora

²⁹²¹ Pod taką formą nazwiska zapisano ją w *Albumie magistrów Instytutu Orientalistycznego...*

²⁹²² Taką formę zapisu nazwiska miał jej mąż Wiesław Marek Meissner w *Albumie magistrów Instytutu Orientalistycznego...*

²⁹²³ B. Kokot, *Papirus bytomski*, PO 1957, nr 1, s. 83–88.

²⁹²⁴ M. Meissner, *Śladami arabskich kupców i piratów*, KiW, Warszawa 1977.

3.3.5. Native lektorzy obu uczelni: sprawy kadrowe i notki biograficzne

W tym podrozdziale znajdują się notki biograficzne tylko tych obcokrajowców-lektorów, którzy nie zostali wykładowcami akademickimi. Ze względu na niewielką ilość dostępnych źródeł, scalono nauczycieli języka obu placówek w jeden podrozdział.

Dostęp studentów do żywego języka zmieniał charakter całych studiów orientalistycznych: krok po kroku odchodzono od studiowania języków orientalnych jako języków „martwych” – języków dokumentów, kronik, literatury i pozostałego piśmiennictwa, która to perspektywa badawcza i dydaktyczna do tej pory królowała we wszelkich orientalistykach polskich. T. Lewicki ponownie był prekursorem: najpierw stworzył specjalizację, chociaż nie udało mu się jej wydzielić w obrębie jednostki uczelnianej, potem zmienił diametralnie jej kierunek dydaktyczno-badawczy, rozszerzony z badań *sensu stricto* filologiczno-historycznych o językoznawcze. Pojawienie się lektora przyczyniło się do wzrostu w najbliższej już przyszłości zainteresowań językoznawczych krakowskiej orientalistyki w całości, a arabistyki w szczególności. Dla arabistyki pozyskanie lektora, *native speaker*, było kamieniem milowym – przed wojną we wszystkich ośrodkach orientalistycznych działał tylko jeden arabski *native speaker*, jednak zajęcia z nim nie były nieodzowną częścią procesu edukacji arabistów, nie stanowiły obligatoryjnego ogniwa programu studiów. A. Pisowicz, iranista, napisał: „W Krakowie przez długie lata tylko arabiści mieli lektora języka arabskiego. Był nim początkowo pan Saleh Hamarneh z Jordanii. Z zapalem chodziłem na jego zajęcia (w r.a. 1958/59), żeby usłyszeć żywy, mówiony język arabski”²⁹²⁵.

Po wojnie, przez pierwsze lata (mniej więcej do połowy lat 50.) jako lektorów zatrudniano Polaków – na UW W. Skuratowicza (1949²⁹²⁶–1954²⁹²⁷), H. Natorf, J. Gutkowskiego, F. Jarosiewicza, na UJ pierwszym lektorem był od 1947 (do 1949) T. Lewicki (zatrudniony równocześnie w PAU), a w znacznie późniejszym okresie – P. Siwiec (1988), M. Skoczek etc.

Zatrudnianie native lektorów było sygnałem modernizacji dydaktyki arabistów: w okresie PRL przez obie arabistyki przewinęło się ich ok. 20. Ich szybka rotacja wynikała przede wszystkim z uwarunkowań ekonomicznych: państwo było biedne, nie stać go było na wysokie uposażenia i zatrudnianie na kontraktach specjalistów z państw

²⁹²⁵ A. Pisowicz, *Stulecie krakowskiej orientalistyki...*, s. 12.

²⁹²⁶ *UW Skład Uniwersytetu i Spis Wykładów na r.a. 1949–1950...*, s. 30.

²⁹²⁷ *UW Skład Uniwersytetu na r.a. 1954–1955...*, s. 27.

arabskich, którzy przyjeżdżaliby do Polski wyłącznie w tym celu. Zatrudniano dosyć przygodne osoby, które bądź studiowały w Polsce (niejednokrotnie kierunki ściśle czy przyrodnicze), bądź z innych powodów przebywały już tu okresowo albo na stałe. Inna sprawa, że w tych czasach specjalistów z odpowiednimi (dla Polski) kwalifikacjami w „zaprzyjaźnionych” państwach arabskich pewnie i nie było. Jednocześnie nie podpisano odpowiednich umów, np. o wymianie lektorów – polskiego do kraju arabskiego i arabskiego do Polski – z krajami, które takie wykształcone (tj. nauczycieli arabskiego dla cudzoziemców) kadry posiadały. Najprawdopodobniej to też wynikało z faktu, że „zaprzyjaźnione” państwa arabskie były biedne, a ich system edukacji w powijakach.

Kwalifikacje dotychczasowych lektorów delegowanych z Egiptu nie wykraczały poza zakres nauczania w szkołach podstawowych i średnich. Ich podejście do studentów było niewłaściwe, ponieważ odnosili się do nich jak do uczniów szkoły podstawowej, najwyżej średniej, mierząc ich poziom umysłowy słabą znajomością obcego im przecież języka arabskiego. Współpraca z nimi była bardzo trudna, ponieważ sugerowanie im właściwych planów czy metod nauczania nie dawało żadnych rezultatów²⁹²⁸.

Zatem wybór dla kierownictwa obu katedr był niewielki: kandydat na lektora musiał się zadowalać niewielkim wynagrodzeniem, samemu zapewnić sobie mieszkanie (przy takim wynagrodzeniu)... stąd wśród lektorów trafiały się osoby bez wykształcenia (arabskiego) filologicznego, a nawet bez podstawowej znajomości zasad dydaktyki. Niekiedy lektorzy sami odchodzili, nie mogąc związać końca z końcem, innym razem żegnano się z nimi, bo się najzwyczajniej nie sprawdzili.

Dotychczasowe, smutne doświadczenie z lektorami języka arabskiego, z którymi wiele kłopotów miał nie tylko Instytut Orientalistyczny i Uniwersytet, ale i Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego /np. słynne poszukiwanie skarpetki lektora al-Amrusiego, które znalazło swój epilog w Ministerstwie/, skłania Kierownictwo Katedry Arabistyki do dołożenia wszelkich starań, żeby zapewnić mgr H. Mukarkarowi – najlepszemu z dotychczasowych lektorów, – jak najlepszych warunków pracy i w ten sposób zatrzymać go przy Katedrze²⁹²⁹.

²⁹²⁸ A UW, t. 5191 Mukarkar Hanna. Teka akt osobowych zw BE50, K5.341, Pismo Kierownika Katedry Arabistyki doc. J. Bielawskiego do Rektora UW, 26.11.1965.

²⁹²⁹ Ibidem.

W każdym jednak przypadku pozostawili ślad w historii nauczania języka arabskiego: jakąś odmianę dialektu, bądź wyśrubowany poziom, bądź – brak pozytywnych efektów. Niejednokrotnie ich słaba znajomość jakiegokolwiek języka obcego (w tym polskiego czy angielskiego) skrajnie utrudniała kontakt z nimi.

Po wojnie zatrudnieniem lektora-Araba zadebiutował UJ (Jordańczyk Saleh Hamarneh), ale UW nie odstawał i szybko przyjął do pracy Faida Al-Amrusiego: obaj od r.a. 1957/58 rozpoczęli praktyczną naukę arabskiego na obu uczelniach.

Nie do końca udało się odtworzyć listę lektorów pracujących w badanym okresie na obu uczelniach, a nawet czy w pełni poprawnie niektóre osoby są określane jako lektorzy (mogły mieć inny etat), ponieważ kilka osób pracowało tylko na zlecenie i nie zachowały się ich dokumenty, a inni zostawali na uczelni jako m.in. wykładowcy (i tylko to potwierdzają archiwa), gdy wiadomo od ich słuchaczy, że przez jakiś czas działali na uczelniach jako lektorzy (najpewniej na godziny zleczone). W niektórych przypadkach te same osoby kandydowały na stanowisko lektora na uniwersytecie i – m.in. – do sekcji arabskiej Polskiego Radia, według archiwów w PR nie zostały zatrudnione, ale czy prowadziły zajęcia na uczelni – pozostaje niejasne. Przypuszczalnie tak, bo inaczej skąd by ich nazwiska krążyły w sferze uniwersyteckiej, związane z katedrą? Dodatkowym problemem podczas kwerendy w archiwach jest ich skomputeryzowanie: w różnych dokumentach (uczelnianych, służb etc.) używano różniących się transkrypcji nazwisk i trzeba się domyślać, jak mogła ich nazwiska zapisać osoba wprowadzająca dane. Może się nie udać.

Sięgano po mechanizm wcześniejszego zatrudnienia na uczelni na godziny zleczone z wielu powodów (braki etatowe, brak wymaganej przepisami liczby godzin, lektorzy – studenci i doktoranci – mieli jeszcze swoje zajęcia), ale głównie dlatego, że okres ten pełnił funkcję stażu: obserwowano, czy kandydat rzeczywiście się nadaje do pracy. Zmieniali się często, pracowali krótko i niezbyt przykładali się do pracy zawodowej.

Potem dosyć szybko awansowano lektora na wykładowcę (jeśli tylko miał do tego podstawy formalne, np. uznawany dyplom magisterski), bo gwarantowało mu to wyższe uposażenie, co z kolei umożliwiało mu znalezienie jakiegoś lokum. Brakowało większej puli mieszkań służbowych dla lektorów, co byłoby niezłym magnesem – pozwoliłoby na ustabilizowanie kadry; w nielicznych przypadkach, kiedy arabistkom wyjątkowo na tym zależało (m.in. George Yacoub na UW), udawało się to załatwić. Kilku lektorów podczas swojej kariery nauczało rodzimych dialektów (m.in. A. Nazmi – egipskiego).

Kilku lektorów, którzy zrobili później karierę naukową i w rezultacie zostali pracownikami naukowymi czy naukowo-dydaktycznymi, ma swoje biogramy w części dotyczącej pracowników nauki, kilku udostępniło swoje relacje, które zostaną później opublikowane w źródłach. Poniższa lista lektorów została ułożona alfabetycznie, ponieważ nie udało się ani całkowicie odtworzyć chronologii ich zatrudnienia, ani w sposób spójny ją uporządkować – niektórzy przerywali pracę, później do niej wracali, zmieniali etaty etc. Dlatego porządek alfabetyczny wydaje się jedynym koherentnym, który ich systematyzuje, bo sam podział na uczelnie do końca też nie jest uzasadniony (byli tacy lektorzy, którzy pracowali na obu).

NATIVE LEKTORZY (ALFABETYCZNIE)

Adnan Abbas. Na początku lat 80. Irakijczyk Adnan Abbas był lektorem j. arabskiego na UW (na godzinny zlecone?) i w latach 90. w ZA IFO²⁹³⁰. Szerzej patrz s. 210.

Ahmad Kassim Al-Abbas (inny wariant pisowni el-Abbas Kassem, Ahmed Al Abbas). Irakijczyk, urzędnik tamtejszego ministerstwa, władał bardzo dobrze j. angielskim. Zatrudniony na arabistyce UW w latach 1963–1968. 12 marca 1963 r. prof. Chmielewski poinformował o możliwości zatrudnienia w Instytucie Orientalistycznym obywatela Iraku p. Kasima el-Abbasa. Doc. J. Bielawski widział możliwość zatrudnienia go na etacie w Zakładzie Arabistyki i w lipcu tego samego roku lektor zagraniczny j. arabskiego Kassem el-Abbas uzyskał ustną zgodę Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego na rozpoczęcie pracy na UW²⁹³¹. W 1964 r. Al Abbas Kassim Ahmed²⁹³² został wykładowcą²⁹³³. W 1966 i 1967 r.²⁹³⁴ Kassim Abbas był lektorem j. arabskiego²⁹³⁵ w Studium Afrykanistycznym. Patrz też s. 455–456.

²⁹³⁰ *Skład osobowy pracowników UJ w roku 1983*, WUJ, Kraków 1983, s. 90.

²⁹³¹ AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961–5.12.1972, Protokół nadzwyczajnego posiedzenia Rady Naukowej IO UW, 3.07.1963, s. 1.

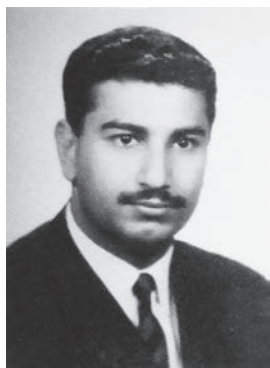
²⁹³² *UW Skład osobowy Uczelni w r.a. 1964–1965...*, s. 46.

²⁹³³ AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961–5.12.1972, Protokół z posiedzenia Rady Naukowej IO, 4.02.1964, s. 2.

²⁹³⁴ *Skład osobowy i spis wykładów Uniwersytet Warszawski w r.a. 1967/1968...*, s. 119.

²⁹³⁵ AUW, IO 15-25 IO-032 Plan rozwoju Instytutu Orientalistycznego 1971–75 [1969], Pismo Kierownika Katedry Arabistyki IO doc. dr J. Bielawskiego do Dziekana Wydziału Filologicznego UW, 14.01.1966.

Saed Abdalla(h). Ur. w 1939 r. w Iraku, żonaty, mgr ekonomii politycznej na UW w 1968 r. W 1952 r. ukończył w Iraku szkołę podstawową, a w 1958 r. – średnią. Zwłokę spowodowała działalność polityczna (dwukrotnie został zawieszony w prawach ucznia). Od 1956 r. członek Komunistycznej Partii Iraku i Związku Młodzieży Demokratycznej Iraku. Po rewolucji 14 lipca 1958 r. wstąpił do Gwardii Ludowej, został ranny w walce z grupą Al-Baath. Rozpoczął studia wyższe w Akademii Medycznej w Bagdadzie, ze względu na zagrożenie życia w 1959 r. wyjechał do Polski na stypendium. Po ukończeniu Studium Języka Polskiego w Łodzi w 1960 r. rozpoczął studia na ekonomii politycznej na UW. Po przewrocie wojskowym w Iraku 8 lutego 1963 r. zabrano mu na dwa lata paszport i cofnięto wypłatę stypendium. Został stypendystą rządu polskiego. 16 maja 1964 r. ożenił się z Polką. W latach 1966–1968 był lektorem j. arabskiego UW (pierwszy rok na godziny zlecone). Członek KP Iraku (w Polsce) od 1967 r. Od 1 marca 1967 r. lektor j. arabskiego w Katedrze Arabistyki Wydziału Filologicznego UW. Ukończył studia w 1968 r. Dziennikarz, spiker 3. kategorii Redakcji Audycji dla Krajów Arabskich Naczelnej Redakcji Audycji dla Afryki i Krajów Rozwijających się (nazwa z 1976) Polskiego Radia. Posługiwał się biegle językami: arabskim, polskim, angielskim. Szerzej s. 851.

Ilustracja 205. Abdalla Saeed w 1968 r.

Faid Al-Amrusi (inny wariant pisowni Fajid El-Amrusi, El Amroussi). Ur. w 1906 r. w Kairze, kawaler. Mieszkaniec Kairu. Od 29 sierpnia 1956 r. zatrudniony na rok w UW jako lektor j. arabskiego na Wydziale Filologicznym (w Katedrze Turkologii IO UW) z dniem 2 września 1956 r., a 7 października 1957 r.²⁹³⁶ przedłużono

²⁹³⁶ UW *Spis Wykładów i Ćwiczeń na r.a. 1957–1958*, WUW, Warszawa 1957, s. 176–177.

umowę do 31 sierpnia 1958 r.²⁹³⁷ Ponieważ w r.a. 1958/59 nie przewidywano zajęć z j. arabskiego, rozwiązano z nim umowę 30 września 1958 r.²⁹³⁸ z odpowiednim uzasadnieniem. Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego w 1957 r. wysłało pismo (6.04.1957, Nr DSU-V3-19/57) do Rektora UW z pytaniem, czy w planach edukacyjnych na 1957/58 r. zaplanowano zatrudnienie m.in. lektora Fajida El Amroussiego, ze względu na „uciążliwe warunki materialne, przez niego stawiane”²⁹³⁹. Należy przy tym wspomnieć, że przez cały okres pobytu El-Amrussiego w Warszawie mieszkał on w hotelu „Orbis”²⁹⁴⁰, za co płaciła uczelnia (Ministerstwo)²⁹⁴¹. Przepracował na UW dwa lata akademickie: 1956/57 i 1957/58²⁹⁴².

Abdul Rahman Arab. Od 1 października 1972 r. (tj. od wyjazdu Saleha Harmaneh z Polski) lektor j. arabskiego na UJ (na godziny zleczone). Na konkurs rozpisany na zwolniony etat lektora do czerwca 1973 r. nikt się nie zgłosił²⁹⁴³, ponownie konkurs rozpisano we wrześniu 1973 r. W listopadzie 1973 r. Dyrektor IFO, T. Lewicki, wystąpił z wnioskiem do Dziekana Wydziału Filologicznego UJ o zatrudnienie Abdul Rahmana Araba na stanowisku lektora języka arabskiego²⁹⁴⁴. Wedle opinii wyrażonej we wniosku Abdul Rahman Arab był absolwentem Politechniki Krakowskiej, „co pozwala mu na wprowadzanie podczas zajęć z arabskiej terminologii technicznej i ekonomicznej. Jest pracownikiem zdyscyplinowanym, wyjątkowo sumiennym, z niewątpliwymi uzdolnieniami pedagogicznymi”. Ze względu na brak wykształcenia pedagogicznego miał prowadzić zajęcia pod opieką pracownika naukowego-arabisty oraz uczęszczać na zajęcia organizowane dla kształcenia dydaktycznego pracowników nauki²⁹⁴⁵.

²⁹³⁷ UW *Skład osobowy Uczelni na r.a. 1957–58...*, s. 41.

²⁹³⁸ AUW, BE50 Teka akt osobowych. Fajid El Amroussi, 1956–58, K2848, Pismo Rektora UW do Fajida El-Amrusi, l.pl. K245-961/58, 26.04.1958.

²⁹³⁹ Ibidem, Pismo Min. Szkolnictwa Wyż. Departamentu Studiów Uniwersyteckich do Rektora UW, l.p. DSU-V-3-19/57, 6.04.1957.

²⁹⁴⁰ Ibidem, Pismo Kierownika Działu Spraw Osobowych UW do Komendy Milicji Obywatelskiej M. S. Warszawy, l.p. K-35-230/58, 25.09.1958.

²⁹⁴¹ AUW, BE50 Teka akt osobowych. Fajid El Amroussi, 1956–58, K2848.

²⁹⁴² Ibidem.

²⁹⁴³ AUJ, WFlg 31 Obsada UJ 1972–76, Pismo Dziekana WF UJ do Rektora, nr ref. WF II4a/145/72/73, 28.06.1973.

²⁹⁴⁴ Ibidem.

²⁹⁴⁵ AUJ, WFlg 32 Lektorzy, nauczyciele październik 1957–lipiec 1957, lipiec 1968–październik 1973, Pismo Dziekana WF UJ, doc. dr Jerzy Ruska do Rektora UJ, prof. dr Mieczysława Karasia, nr ref. LW II/4a/74/73/74, 26.11.1973.

Samir Choukr (inne warianty pisowni Shoukr). Jesienią 1967 r., kiedy H. Mukarkar rozwiązał stosunek służbowy z UW jako lektor, na jego miejsce w Katedrze Arabistyki przyjęto Samira Shoukra (na godziny zleczone). 1 października 1968 r. otrzymał etat lektora j. arabskiego w Katedrze Arabistyki²⁹⁴⁶. Pracował tam do ok. 1975 r.²⁹⁴⁷ Autor podręcznika *Praktyczna nauka języka arabskiego*²⁹⁴⁸. Obecnie mieszka w Kanadzie.

Salah Hamarneh, Jordańczyk, patrz s. 404.

Ferdynand Jarosiewicz, ur. 8 sierpnia 1922 r. w Tanta, w Egipcie²⁹⁴⁹. Chociaż podał w ankiecie w 1952 r.: narodowość polska, obywatelstwo polskie, i napisał „[j]estem urodzony w Egipcie, jak i cała moja dalsza rodzina od około 120 lat”²⁹⁵⁰, to ze względu na nieznaną polszczyznę i biegłą znajomość arabskiego (?) chyba należy go jednak zaliczyć do native lektorów. Z jego zapisków autobiograficznych w aktach można wywnioskować, że jego przodek po upadku (w trakcie?) Powstania Styczniowego emigrował z Polski i znalazł się w Egipcie.

Charakter polskiego wychodźstwa ekonomicznego do Egiptu nie uległ zmianie aż do początku XX wieku. [...] W Górnym Egipcie mieszkała niemal cała polska społeczność Egiptu. Polacy pracowali w poszczególnych miastach na kierowniczych stanowiskach, jako Dyrektorzy przedstawiciele zagranicznych konsorcjów przemysłowych i ubezpieczeniowych [...]. Z chwilą wybuchu I wojny Światowej tamtejsza Polonia łączyła się w różne organizacje wspierające Polskę w walce o jej niepodległość, jedną z nich było Stowarzyszenie Podatku Dobrowolnego od Polaków oraz Przyjaciół Polski i Egiptu – na jej czele stał 7 osobowy Zarząd, w skład którego wchodził m.in. Aldo Jarosiewicz – dyrektor zakładów farmaceutycznych; z Ismailii²⁹⁵¹.

²⁹⁴⁶ A UW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961–5.12.1972, Protokół z posiedzenia Rady Naukowej IO, 20.11.1968, s. 2.

²⁹⁴⁷ A UW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961–5.12.1972, Protokół posiedzenia Rady Naukowej IO, 29.01.1974.

²⁹⁴⁸ S. Shoukr, *Praktyczna nauka...*

²⁹⁴⁹ A UW, 718, BESO Teka akt osobowych, Ferdynand Jarosiewicz, asystent, Instytut Orientalistyczny UW, 1.01.1953–31.08.1953, Ankieta personalna, 29.11.1952.

²⁹⁵⁰ Ibidem, Ankieta personalna, 29.11.1952.

²⁹⁵¹ J. Knopek, *Specyfika polskiego wychodźstwa ekonomicznego i wojskowego w Egipcie*, „Studia Polonijne” 2000, t. 21, s. 69–70.

Można przypuścić, że F. Jarosiewicza łączyły więzy rodzinne właśnie z Aldo Jarosiewiczem – prawdopodobieństwa istnienia dwóch różnych polskich rodzin o tym samym nazwisku wśród 100-osobowej diaspory w ówczesnym Egipcie jest mniej niż nikiel. Tym bardziej, że z jego życiorysu wynika, iż należał do takiej samej warstwy społecznej w Egipcie: jego ojciec był architektem i inżynierem, zmarł w 1938 r. Matka, Matylda, *de domo* Nasz(?), żyła na utrzymaniu ojca, a po jego śmierci pozostawała na utrzymaniu rodziny. F. Jarosiewicz miał dwóch braci: Jerzego i Józefa, obaj urodzili się w Egipcie. Kiedy przybył do Polski w 1949 r., był żonaty (Kandia Jarosiewicz, z pochodzenia Greczynka) i miał dwie córki – czteroletnie bliźniaczki, Marię i Teresę, urodzone 16 grudnia 1948 r. 26 listopada 1951 r. w Polsce urodziła im się trzecia córka, Hilda. W latach 1929–1939 uczęszczał do College St. Louis w Tanta, tam też otrzymał świadectwo dojrzałości w 1939 r. Do 1940 r. pozostawał na utrzymaniu rodziny. W okresie 1940–1948 utrzymywał się z dziennikarstwa – był korespondentem i redaktorem prasy egipskiej i międzynarodowej. W 1940 r. pracował głównie dla prasy egipskiej publikowanej w j. francuskim i angielskim, a od 1942 do 1948 r. – dla Agencji Reutersa. Równocześnie od 1942 r. podjął studia na Uniwersytecie Króla Fuada I w Kairze w Egipcie. Studiował trzy lata (odpowiednik licencjatu) na naukach politycznych i dziennikarstwie (1942–1945). Posiadał dyplom uniwersytecki ukończenia trzyletnich studiów. Na przełomie lat 1948/49 pracował w Poselstwie RP w Kairze, przy attache prasowym i handlowym, w 1949 r. – już oficjalnie. W 1949 r. wyjechał z żoną i dwiema córkami-bliźniaczkami do Polski drogą morską i osiadł w Szczecinie. Ponieważ bardzo słabo znał j. polski i miał ogromne problemy ze znalezieniem pracy, w dodatku trafił do Polski w okresie narastającego stalinizmu, stąd niektóre informacje z jego życiorysu są tu pomijane – najwyraźniej były konfabulowane kontekstem ówczesnych realiów politycznych (udział w związkach zawodowych w Egipcie etc.)²⁹⁵². Jego kontakt z krajem przodków był wyjątkowo tragiczny – nie mógł się odnaleźć w kraju, którego realiów nie znał i nie rozumiał, w dodatku miał na utrzymaniu cztery kobiety niewładające polskim. W ciągu dwóch lat podejmował różne zajęcia (1950 – GAL²⁹⁵³ i Zarząd Portu Szczecin, makler; 1950–1951 – Szcze-

²⁹⁵² A UW, 718, BESO Teka akt osobowych, Ferdynand Jarosiewicz, asystent, Instytut Orientalistyczny UW, 1.01.1953–31.08.1953.

²⁹⁵³ Gdynia–Ameryka Linie Żeglugowe S.A. (Gdynia America Line – GAL) – polsko-duńska spółka akcyjna z siedzibą w Gdyni, utworzona w 1930 pod nazwą Polskiego Transatlantycznego Towarzystwa Okrętowego (PTTO, Polish Transatlantic Shipping Company Limited); w 1934 przekształcona w Gdynia–Ameryka Linie Żeglugowe, w okresie II wojny światowej działała w Wielkiej

cińskie Zakłady Przemysłu Odzieżowego, kierownik Prac, Płac i Zatrudnienia), ale natychmiast tracił te prace, dorabiał jako nauczyciel j. francuskiego, włoskiego i angielskiego w szkołach (1951–1952 – Państwowa Szkoła Morska i Państwowa Średnia Szkoła Muzyczna, Państwowa Podstawowa Szkoła Muzyczna – nauczyciel j. obcych: fr., włoski, ang., w Szczecinie).

W 1952 r. podjął – na godzinach zleconych – pracę na orientalistyce w UW jako lektor. Od 1 października 1952 r. był wykładowcą j. arabskiego. Oprócz tego pisywał do prasy „polityczne” artykuły o sytuacji na Bliskim Wschodzie²⁹⁵⁴. Zamieszkiwał wówczas – z żoną i trójką dzieci – w pokoiku hotelowym w Hotelu ZNP²⁹⁵⁵ na ul. Smulikowskiego 1/3²⁹⁵⁶. Oficjalny etat asystencki uzyskał dopiero w 1953 r., ale już w 1952 r. pełnił obowiązki asystenta na Katedrze Turkologii UW²⁹⁵⁷. Jak podawał w ankiecie personalnej i życiorysie, jego zawodem wyuczonym było dziennikarstwo, a wykonywanym – „wykładanie języków obcych i pisanie dla prasy”. Znał biegle j. arabski, francuski, angielski, włoski i słabo grecki, hiszpański oraz łacinę. Potwierdzał znajomość arabskiego w zakresie języka klasycznego i literackiego oraz jego dialektów (egipskiego, syryjskiego, libańskiego i irackiego). 1 stycznia 1953 r. uzyskał nominację na asystenta Instytutu Orientalistycznego UW, a 13 stycznia tegoż roku jego „umowę czasową o pracę asystenta przedłużono na czas nieograniczony”. Ówczesne pensum asystenta wynosiło 18 godzin dydaktycznych, 6 godzin na pracę organizacyjną i 12 godzin tygodniowo na działalność naukowo-badawczą. W ramach swoich zajęć prowadził lektorat kaligrafii na orientalistyce UW.

Na naradzie kadry Katedry dotyczącej przygotowań do letniej sesji egzaminacyjnej w 1953 r. – 17 kwietnia 1953 r. – postanowiono zaproponować „F. Jarosiewiczowi przeprowadzenie repetytorium pisania tekstów arabskich”²⁹⁵⁸. Latem 1953 r. Rada

---

Brytanii. W 1946 zarząd przeniesiono do kraju, a w 1951 firmę podzielono na: Polską Żeglugę Morską i Polskie Linie Oceaniczne. Po wojnie miała oddziały m.in. w Warszawie i Szczecinie. W latach 1946–1951 była właścicielem Grand Hotelu w Sopocie. Za: H. Dehmel, *Gdynia–Ameryka. Linie żeglugowe S.A. 1930–1950*, Wyd. Morskie, Gdańsk 1969.

²⁹⁵⁴ A UW, 718, BESO Teka akt osobowych, Ferdynand Jarosiewicz, asystent, Instytut Orientalistyczny UW, 1.01.1953–31.08.1953.

²⁹⁵⁵ Związek Nauczycielstwa Polskiego.

²⁹⁵⁶ A UW, 718, BESO Teka akt osobowych, Ferdynand Jarosiewicz, asystent, Instytut Orientalistyczny UW, 1.01.1953–31.08.1953, Ankieta personalna, 29.11.1952.

²⁹⁵⁷ *UW Skład Uniwersytetu na r.a. 1952–1953...*, s. 24.

²⁹⁵⁸ A UW, IO-0080 Posiedzenia Komisji Naukowej IO 23.02.1950–30.06.1956, Protokół zebrania pracowników Katedry Turkologii poświęconego omówieniu przygotowania do letniej sesji egzaminacyjnej, 17.04.1953.

Instytutu wniosła „o rozwiązanie stosunku służbowego z ob. Jarosiewiczem, gdyż nie wywiązywał się on w zeszłym roku ze swoich obowiązków, a obecnie jest już podobno zatrudniony”²⁹⁵⁹, ale zanim podjęto odpowiednią uchwałę, F. Jarosiewicz z asystentury ustąpił (31.08.1953 F. Jarosiewicz złożył podanie o zwolnienie z pracy z dniem 31.08.1953 w związku z wyjazdem do Egiptu²⁹⁶⁰). Na jego miejsce – asystenta na Katedrze Turkologii – przyjęto J. Eppela, co, jak stwierdził J. Reychman, – „nie rozwiązuje trudności turkologii”²⁹⁶¹. W listopadzie odbyła się jednak „konferencja robocza młodszych pracowników Katedry Turkologii”, w której uczestniczył jako „ob. F. Jarosiewicz”. Celem zebrania był podział funkcji pomiędzy młodszymi pracownikami Katedry: „obywatel F. Jarosiewicz ma pomóc przy hasłowaniu tytułów orientalnych. Poza sprawami bibliotecznymi ustalono, że Ob. Jarosiewicz poza kaligrafią będzie miał ćwiczenia konwersacyjne i repetytoria po porozumieniu ze słuchaczami i dr Bielawskim”²⁹⁶².

Najwidoczniej F. Jarosiewicz pozostawał w kraju i pracował na uczelni w ramach godzin zleconych. Najprawdopodobniej zatrudnił się w Spółdzielni Pracy Nauczycieli Języków Obcych „Lingwista” w Warszawie, bo w 1961 r. wydała ona jego zestaw podręczników do nauki języka arabskiego, we wstępie do którego napisał (F. Jarosiewicz, Warszawa, sierpień 1961):

[...] zdecydowałem się opracować w języku polskim niniejszy skrypt do nauki języka arabskiego na podstawie kilku prac arabskich, francuskich, rosyjskich i innych. Jako długoletni lektor języka arabskiego w różnych wyższych uczelniach w Polsce, znając praktycznie język arabski, starałem się redagować skrypt z punktu widzenia jego zastosowania praktycznego, nie żywiąc żadnych aspiracji do pracy czysto naukowej²⁹⁶³.

²⁹⁵⁹ AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO, 6.10.1952–7.03.1957, Sprawozdanie z zebrania Rady Instytutu, Ref. 64-11/58, 15.09.1953, Ołówkiem 54, paginacja ołówkiem 25, s. 2.

²⁹⁶⁰ AUW, 718, BESO Teka akt osobowych, Ferdynand Jarosiewicz, asystent, Instytut Orientalistyczny UW, 1.01.1953–31.08.1953, Podanie F. Jarosiewicza o zwolnienie z pracy, 31.08.1953.

²⁹⁶¹ AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 6.10.1952–7.03.1957, Sprawozdanie z zebrania Rady Instytutu, Ref. 64-11/58, 15.09.1953, Ołówkiem 54, paginacja ołówkiem 25.

²⁹⁶² AUW, IO-0080 Posiedzenia Komisji Naukowej IO 23.02.1950–30.06.1956, Protokół konferencji roboczej młodszych pracowników Katedry Turkologii, 14.11.1953.

²⁹⁶³ *Przedmowa*, [w:] *Nauka języka arabskiego*, cz. 4, „Lingwista”, Warszawa 1961, s. I.

I dalej: „[...] ta skromna i pośpiesznie wykonana praca jest częściowo kompilacją istniejących podręczników [...]”²⁹⁶⁴. Nie udało się zrekonstruować dalszego przebiegu życia F. Jarosiewicza z wyjątkiem faktów, że zmarł w Sztokholmie 28 lutego 1984 r.²⁹⁶⁵ Tam też zmarła Kandia Jarosiewicz (07.08.1923–26.09.1991)²⁹⁶⁶. Najprawdopodobniej córki państwa Jarosiewiczów zamieszkały w Szwecji (Sztokholmie?), bo grób państwa Jarosiewiczów jest stale zadbany.

Ilustracja 206. Nagrobek F. Jarosiewicza i jego żony w Sztokholmie. Norra begravningsplatsen (*Cmentarz Północny*) to główny cmentarz podsztokholmskiej Solny, gdzie na Haga Norra, wydzielonej części wielkiego Cmentarza Północnego, znajduje się najstarszy cmentarz katolicki w Szwecji. Był to pierwszy cmentarz katolicki w Szwecji od czasów reformacji. Zaostrzenie w 1604 r. i następnie w 1617 r. praw nakazujących wszystkim mieszkańcom królestwa pod groźbą banicji i utraty prawa do dziedziczenia wyznawać religię państwową, tzn. luterzańską, praktycznie wyeliminowało katolicyzm w Szwecji. Tu spoczywają F. i K. Jarosiewiczowie – Katolska Kyrkogården I Stockholm Cemetery: Block IV Grave number: KATK IV 147²⁹⁶⁷. Źródło: Internet²⁹⁶⁸

²⁹⁶⁴ Ibidem, s. III.

²⁹⁶⁵ Baza danych, za: <http://www.nieobecni.com.pl/index.php?s=grob&id=178137> [dostęp: 17.09.2022].

²⁹⁶⁶ Strona internetowa Polonii w Sztokholmie, za: <http://polskieslady.se/stockholm%20haga%20norra.html> [dostęp: 17.09.2022].

²⁹⁶⁷ Ibidem.

²⁹⁶⁸ Ibidem.

F. Jarosiewicz opublikował pierwszy powojenny polski podręcznik do praktycznej nauki języka polskiego w okresie Polski Ludowej, składały się nań cztery zeszyty: *Nauka języka arabskiego*, cz. 1: *Wstęp, czytanki i ćwiczenia*; cz. 2: *Kaligrafia arabska oraz czytanki i ćwiczenia*; cz. 3: *Gramatyka (krótki zarys)* i cz. 4: *Słownik arabsko-polski* („Lingwista” Spółdzielnia Pracy Nauczycieli Języków Obcych, Warszawa 1961). Była to jego jedyna publikacja dydaktyczna. Podręcznik został druzgocąco zrecenzowany w PO: „[...] jednak spotkane tam liczne błędy i niedociągnięcia w dużym stopniu utrudniają jej praktyczne zastosowanie i dyskwalifikują ją także jako podręcznik dla studentów”, a jako jedyne usprawiedliwienie dla F. Jarosiewicza recenzent uznał stwierdzenie, że „Autor jest cudzoziemcem”²⁹⁶⁹.

Ali Mahmud. Egipcjanin, inżynier, lektor dialektu egipskiego na UW, kiedy lektor Ahmad Nazmi przebywał na urlopie naukowym.

Hassan Al-Jamali (inny wariant pisowni Al-Dżamali). Syryjczyk, był lektorem na UW pod koniec (?) lat 60. Ożenił się z absolwentką arabistyki. Później wyjechał do Francji, następnie do USA lub Kanady. Był współautorem (wraz z J. Bielawskim) t. 4 *Wypisów z literatury arabskiej*²⁹⁷⁰ dedykowanego współczesnej noweli w Egipcie.

Hatif Al-Janabi. Irakijczyk, pracował jako lektor j. arabskiego na UW na godziny zleczone na przełomie lat 70. i 80., później otrzymał etat i został wykładowcą. Patrz też m.in. s. 606 i 926.

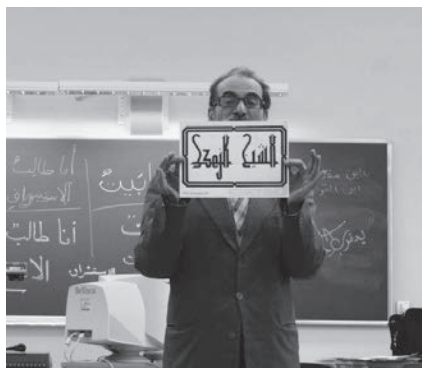
Georges Kass. Syryjczyk, rozpoczął pracę jako lektor j. arabskiego na UW w 1985 r. (na godziny zleczone) i pracuje tam do dziś. Patrz też m.in. s. 627.

Jakub Khamisi (inny wariant pisowni Jakub al-Khamisy). Irakijczyk, kaligraf i kolekcjoner instrumentów muzycznych²⁹⁷¹, podjął pracę jako lektor na UW w latach 80. na godziny zleczone, etat otrzymał w połowie lat 90. Później został starszym wykładowcą.

²⁹⁶⁹ J. Stępiński, *F. Jarosiewicz, Nauka języka arabskiego*, „Lingwista”, Warszawa, 1961 [recenzja], PO 1963, nr 4, s. 337.

²⁹⁷⁰ J. Bielawski, H. Al-Dżamali, *Wypisy z literatury arabskiej*, t. 4: *Nowa literatura arabska, Współczesna nowela w Egipcie*, WUW, Warszawa 1971.

²⁹⁷¹ M.M. Dziekan, *Arabistyka i islamistyka...*, s. 74.

Ilustracje 207–208. Jakub Khamisi (2012)

Said Kheiri (inny wariant pisowni Heiri, Khairi). Przybył do Warszawy 12 października 1961 r.²⁹⁷² i został zaangażowany jako lektor j. arabskiego przy Katedrze Turkologii²⁹⁷³. Pracował jako lektor do, co najmniej, 1963 r.

Shakir Kitab (inny wariant pisowni Szakir Kitab Mahdżub). Ur. 7 lipca 1952 r. w Bagdadzie, obywatel syryjski narodowości irackiej. Pracownik Instytutu Języka Arabskiego w Damaszku. Do Polski przybył 19 czerwca 1987 r., od 1 października tegoż roku zatrudniony w UAM w Poznaniu jako st. wykładowca. Od 1988 r. przebywał w Warszawie²⁹⁷⁴. Tamże (od 1987?) prowadził zajęcia jako lektor j. arabskiego na UW na godziny zleczone. Doktorant na arabistyce, doktor w zakresie nauk filologicznych i historycznych o specjalności: antropologia kulturowa, islam i polityka²⁹⁷⁵. Później nauczał na różnych polskich uczelniach (m.in. na Wydziale Humanistycznym Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej we Włocławku czy w Instytucie Nauk Politycznych Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy)²⁹⁷⁶. Autor m.in. *Wątków mitologicznych we współczesnej poezji arabskiej*²⁹⁷⁷, *Początków*

²⁹⁷² Różnica pisowni znajduje się w źródłach.

²⁹⁷³ AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 1961–72 5.12.1961–5.12.1972, Protokół z posiedzenia Rady Naukowej IO, 5.12.1961, s. 1.

²⁹⁷⁴ AIPN, IPN BU 1423-4266.

²⁹⁷⁵ KBN OPI, za: <https://nauka-polska.pl/#/profile/scientist?id=112902&k=hviah7> [dostęp: 17.09.2022].

²⁹⁷⁶ Ibidem.

²⁹⁷⁷ Sh. Kitab, *Wątki mitologiczne we współczesnej poezji arabskiej*, WUAM, Poznań 1989.

nowoczesnej krytyki literackiej w Iraku²⁹⁷⁸, *Wstępu do nauki języka arabskiego*²⁹⁷⁹, *Teorii Manfreda Kridla: próby uzupełnienia metody integralnej*²⁹⁸⁰, *Elementarza języka arabskiego*²⁹⁸¹, *Twórczości Ghassana Kanafaniego jako martyrologii Palestyńczyków*²⁹⁸², *Rozwoju koncepcji Boga w kulturze arabskiej przed islamem*²⁹⁸³, *Dekalogu żydowsko-chrześcijańskiego w oczach islamu*²⁹⁸⁴, *Wybranych zagadnień klasycznego ustroju politycznego w islamie: skryptu dla studentów politologii, religioznawstwa oraz orientalistyki*²⁹⁸⁵ i współredaktor publikacji *Islam a świat*²⁹⁸⁶.

Abd el-Latif (inny wariant pisowni: Abdel Szachi Abdel Latif). Doktor arabistyki, Egipcjanin, pracował jako lektor na arabistyce UW w latach (ok.) 1970–1973.

Abdel Wahab Mekky (inny wariant pisowni: Ali Makky). Egipcjanin, zatrudniony w Instytucie Filologii Orientalnej UJ na etacie lektora języka arabskiego od 1975 r.²⁹⁸⁷ Umowa opiewała na okres zatrudnienia od 1 października 1975 r. do 30 czerwca 1976 r.²⁹⁸⁸ W następnym roku przedłużono umowę z Ali Mekky o rok²⁹⁸⁹.

Muhammad Metwalli. Egipcjanin, dr teatrologii, pracował na arabistyce jako lektor od 1975 r. Patrz s. 589.

²⁹⁷⁸ Sh. Kitab, *Początki nowoczesnej krytyki literackiej w Iraku*, WUAM, Poznań 1989.

²⁹⁷⁹ Sh. Kitab, *Wstęp do nauki języka arabskiego*, t. 1 i t. 2, WUAM, Poznań 1989.

²⁹⁸⁰ Sh. Kitab, *Teoria Manfreda Kridla: próba uzupełnienia metody integralnej*, Wyd. A. Marszałek, Toruń 2000.

²⁹⁸¹ Sh. Kitab, *Elementarz języka arabskiego*, cz. 1, WSzH-E we Włocławku, Włocławek 2001.

²⁹⁸² Sh. Kitab, *Twórczość Ghassana Kanafaniego jako martyrologia Palestyńczyków*, Al.-Kitab, Bydgoszcz 2002.

²⁹⁸³ Sh. Kitab, *Rozwój koncepcji Boga w kulturze arabskiej przed islamem*, WUMK, Toruń 2002.

²⁹⁸⁴ Sh. Kitab, *Dekalog żydowsko-chrześcijański w oczach islamu*, Wyd. A. Marszałek, Toruń 2003 (2?).

²⁹⁸⁵ Sh. Kitab, *Wybrane zagadnienia klasycznego ustroju politycznego w islamie: skrypt dla studentów politologii, religioznawstwa oraz orientalistyki*, WAB im. Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2004.

²⁹⁸⁶ *Islam a świat*, red. R. Bäcker, Sh. Kitab, Mado, Toruń 2003.

²⁹⁸⁷ AUJ, WFlg 22 A. Czapkiewicz, docentura 1975, Pismo Dziekana WF UJ do Rektora UJ, nr ref. L II/41/25/75/76, 22.10.1975.

²⁹⁸⁸ AUJ WFlg 31 Obsada UJ 1972–76, Pismo Dziekana WF UJ, doc. dr Jerzego Ruska do Rektora UJ, prof. dr Mieczysława Karasia, nr ref. LW II/4a/392/75, 2.10.1975.

²⁹⁸⁹ AUJ, WFlg 32 Lektorzy, nauczyciele, październik 1957 – lipiec 1957, lipiec 1968 – październik 1973, Pismo Dyrektora IFO UJ prof. dr T. Lewickiego do Wydziału Filologicznego UJ, nr ref. IFO-114/75/76, 4.03.1976, i pismo prodziekana WF UJ dr hab. Stanisława Jaworskiego do Działu Spraw Osobowych UJ, nr ref. L.W.II/4a/133/75/76, 12.04.1976.

Hanna Mukarkar, patrz m.in. s. 542.

Ahmed Nazmi (inne warianty pisowni: Ahmad Nazmy). Egipcjanin, dr, podjął pracę jako lektor j. arabskiego i dialektu egipskiego w Zakładzie Arabistyki UW na przełomie lat 70. i 80. (najpierw na godziny zleczone, w 1982 na etacie?)²⁹⁹⁰.

Mahdi as-Sammary (inny wariant pisowni: Mahdi Al Sammary). Lektor języka arabskiego w r.a. 1958/59²⁹⁹¹ na UW, prowadził ćwiczenia z praktycznej nauki języka arabskiego od III do IX semestru – po 4 godziny tygodniowo²⁹⁹².

George Yacoub. Dr, Syryjczyk, wieloletni lektor (od 1974, etat 1979) i wykładowca na arabistyce UW. Od 1994 do 1996 r. miał dwuletnią przerwę, podczas której pracował w Libii. Patrz s. 608.

Ilustracja 209. Na zdjęciu od lewej J. Kozłowska, G. Yacoub, J. Khamisi, po prawej – J. Danecki

Abdel Kader Zirawi. Marokańczyk, lektor arabskiego ok. 1967(?).

²⁹⁹⁰ *Zakład Islamu Europejskiego WO UW...*

²⁹⁹¹ *UW Skład osobowy i Spis Wykładów w r.a. 1958–1959...*, s. 74.

²⁹⁹² *Ibidem*.

W latach 90. w obsadzie kadrowej ZA IFO znaleźli się m.in. Adnan Abbas i lektorzy: Adnan Hassan, dr Ihsan Khalifa, Allam Abu Bakr²⁹⁹³, a na UW: dr Jakub al-Khamisy (Irak), dr Hatif Janabi (Irak), dr Ahmad Nazmi (Egipt), mgr George Yacoub (Syria)²⁹⁹⁴.

3.3.6. „Kwestia mieszkaniowa” kadry uczelnianej na przykładzie UW

W obu ośrodkach kwestia mieszkaniowa – przez cały okres PRL – stanowiła ważny czynnik „doboru” kadry: trudności związane z pozyskaniem (i utrzymaniem) lektorów, wykładowców i asystentów często wiązały się z brakiem mieszkań dla nich, stąd lektorzy wyjeżdżali (bo ukończyli swoje studia), a wielu studentów spoza metropolii nawet nie próbowało zostać asystentami, wiedząc, że z takiego wynagrodzenia nie da się wynająć lokum. Tu jest opisany tylko przypadek UW – z tego powodu, że już w okresie przedwojennym tutejsza kadra, borykając się z problemem mieszkaniowym (mimo ówczesnych wysokich standardów zarobkowych przynajmniej dla elity profesorskiej), twórczo próbowała rozwiązać ten problem: stworzyła spółdzielnie mieszkaniowe. Idea ta była kontynuowana po wojnie i dwóch „naszych”, tj. A. Zajączkowski i J. Bielawski, aktywnie działali w strukturach spółdzielczych, a kilku innych arabistów skorzystało z lokali będących w posiadaniu spółdzielni.

Ilustracja 210. J. Bielawski, lata 60.(?)

²⁹⁹³ M.M. Dziekan, *Polacy a świat arabski...*, s. 100.

²⁹⁹⁴ M.M. Dziekan, *Arabistyka i islamistyka...*, s. 74.

„Spółdzielcze Stowarzyszenie Mieszkaniowe profesorów Uniwersytetu im. Józefa Piłsudskiego zawiązało się w 1919 r. [...] Do roku 1939 dorobiło się trzech kamienic: przy Nowym Zjeździe 5, na Brzozowej 10/12 i Sewerynow 6²⁹⁹⁵. Właściwie czterech, bo na ul. Brzozowej wzniesiono dwie kamienice (nr 10 i nr 12). I nie do 1939 r., tylko w latach 1925–1936²⁹⁹⁶.

Chociaż w zestawieniu z uposażeniami profesorskimi przedwojenne ceny mieszkań mogą wydawać się relatywnie dużo korzystniejsze niż obecnie (zakup willi na Żoliborzu stanowił równowartość tylko 2 pensji rocznych!), dla niższych stopniem pracowników naukowych, którzy w ogromnej większości przypadków musieli utrzymywać rodzinę z jednej pensji, nie były one już tak przystępne. Za okazjnie oferowane „dwu-i-półpokojowe” mieszkanie z kuchnią, łazienką i piwnicą w budynku Zakładu Ubezpieczeń Społecznych przy ul. Sułkowskiego na Żoliborzu matematyk doc. Alfred Tarski musiał wyłożyć od ręki 3 500 zł, a resztę spłacać w długoterminowych ratach. [...] w podobnej sytuacji znajdowało się również wielu innych uczonych, dlatego część z nich ubiegała się o mieszkanie w domach wybudowanych przez Stowarzyszenie Mieszkaniowe Spółdzielcze Profesorów Uniwersytetu Warszawskiego. Czynsze wahały się tam, w zależności od metrażu, od 57 do 225 zł; średnia opłata wynosiła 134 zł. Do spółdzielni tej mogli należeć jednak (przynajmniej w teorii) wyłącznie profesorowie. [...] 11 wykładowców zajmowało lokale w budynkach Uniwersytetu na głównym kampusie i w innych częściach miasta, a 50 w domach spółdzielni profesorskiej przy ul. Brzozowej 10 i 12, Nowym Zjeździe 5 i Sewerynow 6²⁹⁹⁷.

²⁹⁹⁵ J. Kumaniecka, *Powstańcze losy uniwersyteckich kamienic*, „Uniwersytet Warszawski. Pismo uczelni” 2004, nr 4, s. 28.

²⁹⁹⁶ Strona internetowa Spółdzielni Mieszkaniowej Profesorów UW (www.sewerynow.waw.pl/), konkretne informacje historyczne za: <http://www.sewerynow.waw.pl/z-dziejow-stowarzyszenia-i-spoldzielni/> [dostęp: 30.06.2020].

²⁹⁹⁷ P.M. Majewski, *Spolecznosc akademicka 1915–1939*, [w:] *Dzieje Uniwersytetu Warszawskiego 1915–1945*, red. idem, WUW, Warszawa 2016, s. 107–108.

Ilustracje 211–212. Kamienica: ul. Brzozowa 12, stan obecny; ul. Sewerynow 6, stan obecny

Poniższa tabela uwidacznia stosunek władz uczelni do kwestii zamieszkania pracowników w okresie przedwojennym na UW na przykładzie r.a. 1937/38.

Tabela 31. Pracownicy UW wg miejsca zamieszkania w r.a. 1937/38.

Miejsce zamieszkania	Profesorowie	Docenci i zastępcy profesorów	Asystenci	Urzędnicy
Mieszkania służbowe UW i in.	11	13	23	5
Budynki kościelne	6	7	0	0
Domy profesorskie	50	3	1	2

Źródło: Zestawienie przygotowane przez autora na podstawie: P.M. Majewski, *Spoleczność akademicka 1915–1939*²⁹⁹⁸.

Zestawienie to poświadcza opiekuńczą rolę władz UW w okresie przedwojennym w stosunku do pracowników: uczelnia w różnych zasobach mieszkalnych udostępniała swoim pracownikom liczne mieszkania służbowe.

6 sierpnia 1944 r. Niemcy zmusili mieszkańców domu przy ul. Nowy Zjazd 5 do opuszczenia go wraz z dobytkiem. Rozstrzelano pięciu mężczyzn²⁹⁹⁹, wówczas obecnych mieszkańców domu. Dom wypalono³⁰⁰⁰.

²⁹⁹⁸ Ibidem, s. 111.

²⁹⁹⁹ Wg innych źródeł 3.08.1944 rozstrzelano 15 Polaków, wśród nich 4 profesorów – mieszkańców domu przy Nowym Zjeździe: Józefa Rafacza, Wacława Roszkowskiego, Andrzeja Tretiaka i Eugeniusza Wajgla.

³⁰⁰⁰ J. Kumaniecka, op. cit., s. 28.

Ilustracja 213. Nowy Zjazd, 1926 r.

Kamienica na ul. Brzozowej 10/12 1 sierpnia 1944 r. stała się powstańczą redutą. Komendantem domu został orientalista, A. Zajączkowski, odpowiadał za ochronę przeciwpożarową i dzielnie biegał po dachach. Na jego własny gabinet spadła 10 sierpnia bomba, doszczętnie wyburzając mieszkanie i następne piętra. W piwnicy, gdzie była studnia, urządzono lazaret – tam leżał ranny w nogę prof. Julian Krzyżanowski. W piwnicy ukrywało się ok. 90 osób, wśród nich prof. Tadeusz Kotarbiński z rodziną. 28 sierpnia powstańcy opuścili budynek, by kanałami z pl. Krasieńskich przedrzeć się do Śródmieścia. 2 września wkroczyli Niemcy, wyrzucając mieszkańców i wypalając do końca budynek. Mieszkańcy pod konwojem powędrowali do obozu w Pruszkowie, po drodze zginął zastrzelony prof. Lencewicz.

Po wojnie odbudowany dom na ul. Brzozowej nie powrócił do SSM Profesorów UW³⁰⁰¹.

Ilustracja 214. Budynek na ul. Brzozowej 10, stan obecny (2019)

³⁰⁰¹ Ibidem, s. 28–29.

Ilustracja 215–217. Kamienica na ul. Brzozowej 12, stan obecny

Stowarzyszenie kilkakrotnie zmieniano swoją nazwę:

- Stowarzyszenie Mieszkaniowe Spółdzielcze Profesorów Uniwersytetu Józefa Piłsudskiego w Warszawie (od 20.06.1936, wraz z przyjęciem Józefa Piłsudskiego na patrona uniwersytetu);
- Stowarzyszenie Spółdzielni Mieszkaniowej Profesorów i Pracowników Naukowych UW (od 1952);
- Stowarzyszenie Mieszkaniowe Spółdzielcze Profesorów Uniwersytetu Warszawskiego (od 15.03.1954);
- Spółdzielnia Mieszkaniowa Profesorów Uniwersytetu Warszawskiego (od 1968).

CENTRALNY ZWIĄZEK SPÓŁDZIELCZY
Wydział Rewizyjny
Biuro Spółdzielni Mieszkaniowych

SPRAWOZDANIE
-----

z rewizji w Stowarzyszeniu Mieszkaniowym Spółdzielczym Profesorów Uniwersytetu Warszawskiego z o.n. w Warszawie, przeprowadzonej w dniach 28-30 sierpnia i 5 września 1950 r. przez B. M. IZYCKIEGO, rewidenta C.Z.S. - Biura Spółdzielni Mieszkaniowych.

Wiadomości wstępne

Spółdzielnia została założona w dniu 23.12.1919 r. przez grono profesorów Uniwersytetu Warszawskiego.
Rewizja obecna jest druga z kolei od czasu ustania działań wojennych.
Poprzednia rewizja miała miejsce w dniu 2.6.1949 r. i była przeprowadzona na polecenie Władz C. S. M. przez rewidenta oś. Sylwestra ZIEMKOWICZA. Spółdzielnia otrzymała sprawozdanie z rewizji wraz z poleceniami przy piśmie z dnia 17.9.1949 r. z terminem wykonania poleceń i powiadomienia C.S.M. do dnia 30.11.1949 r.
Spółdzielnia przeliczyła odpowiedzi na powyższe pismo C.S.M. dopiero w dniu 15.8.1950 r. przyczem powiadomiła o wykonaniu tylko części poleceń lecz i te obłożyła się przy rewizji nie wszystkie wykonanymi należycie p.p./

Ilustracja 218. Sprawozdanie z rewizji Centralnego Związku Spółdzielczego, 5 września 1950 r.³⁰⁰²

³⁰⁰² Za: https://pl.wikipedia.org/wiki/Stowarzyszenie_Mieszkaniowe_Sp%C3%B3%C5%82dzielcze_Profesor%C3%B3w_Uniwersytetu_Warszawskiego#cite_note-1 [dostęp: 22.03.2022].

Budynek przy ul. Sewerynow 6 wskutek działań wojennych w połowie uległ zniszczeniu i wypaleniu. Został odbudowany w 1949 r., a oprócz kadry naukowej zamieszkali tu również osoby z kwaterunku³⁰⁰³. Po sąsiedzku znajduje się budynek ul. Sewerynow 8, gdzie przed wojną mieścił się Zakład św. Józefa³⁰⁰⁴.

W 2002 r. przy wejściu do budynku umieszczono tablicę, która upamiętnia mieszkających tu kiedyś naukowców związanych z UW i wydzieloną z niego Akademią Medyczną: J. Bielawskiego, Mieczysława Brahmra, Henryka Bukowieckiego, ks. Piotra Chojnackiego, Franciszka Czubalskiego, Janinę, Marka i Witolda Doroszewskich, Wojciecha Hensla, T. Kotarbińskiego, Adama Krokiewicza, Jerzego i Kazimierza Kumanieckich, Jana Łukasiewicza, Jerzego Manteuffla, K. Michałowskiego, Stanisława Poniatowskiego, Witolda Stefańskiego, Władysława Tatarkiewicza i A. Zajązkowskiego.

Ilustracja 219. Tablica pamiątkowa wmurowana w ścianę domu na ul. Sewerynow 6 (2019)

³⁰⁰³ Strona internetowa Spółdzielni Mieszkaniowej Profesorów UW, za: <http://www.sewerynow.waw.pl/z-dziejow-stowarzyszenia-i-spoldzielni/> [dostęp: 15.04.2022].

³⁰⁰⁴ M. Kochańska, op. cit., s. 233.

Ilustracje 220–221. Kamienica „profesorska” na ul. Sewerynow 6, widok sprzed kilku lat i obecny

W budynku tym mieszkali nie tylko ci wymienieni na tablicy, było to ognisko domowe zarówno A. Zajązkowskiego czy J. Bielawskiego, jak i J. Daneckiego z rodziną. Mieszkali tu także W. Hensel, turkolog, K. Michałowski, egiptolog, i trzech filologów klasycznych: Jerzy Ryszard Juliusz Manteuffel, Kazimierz Feliks Kumaniecki i Adam Marian Antoni Krokiewicz.

Dla pełni obrazu tej epoki trzeba jednak przyznać, że niektórzy wykładowcy, zastąpieni swego czasu dla władzy, otrzymywali mieszkania nawet na Starówce: m.in. do nich należeli J. Reychman i S. Strelcyn.

Ilustracja 222. W tej kamieniczce na Placu Zamkowym (nr 15–19, m. 16) w Warszawie znajdowało się mieszkanie J. Reychmana. Stan obecny (2019)

Ilustracja 223. W tym domu na Krakowskim Przedmieściu (nr 63, m. 7) w Warszawie mieszkał S. Strelcyn. Stan obecny (2019)

3.4. Arabiści w PAN

Polska Akademia Nauk w rozmaitych swoich jednostkach zatrudniała – w różnych okresach swojej historii – kilkoro (równocześnie; w sumie liczebność ich nie przekroczyła kilkunastu osób) arabistów, ale większość z nich zajmowała się w niej różnego rodzaju naukami społecznymi dotyczącymi świata arabskiego (np. socjologią, religioznawstwem etc.). W istocie jednak nie powstała tu nigdy placówka arabistyczna – w najlepszym przypadku równocześnie w niej działało kilkoro absolwentów arabistyki, z których każdy prowadził swoje badania. Nie były one nigdy komplementarne czy zespołowe, choć takie można by odnieść wrażenie, patrząc na kilka zbiorczych publikacji. Dlatego, choć pracowało tu wielu arabistów, nie rozpatrujemy tu PAN i jej agend jako jednolitej placówki naukowej mającej arabistyczne cele badawcze, a już tym bardziej dydaktyczne. Nieliczne próby kształcenia w PAN arabistów polegały raczej na profilowaniu ich doskonalenia się (np. językowe stypendia zagraniczne), a nie na zorganizowanym, konsekwentnym dążeniu do organizacyjnego celu. Zatem nie można mówić o arabistycznych zagadnieniach organizacyjno-kadrowych, gdyż były to grupy jednostek, które – w istocie – łączyło takie samo wykształcenie. Absolwenci

arabistyk zatrudnieni w PAN mieli własne drogi karier zawodowych, silnie zróżnicowane, i chociaż większość z nich przez jakiś czas była zatrudniona w ZKP PAN, to ich dorobek naukowy zwykle klasyfikowano jako prace socjologiczne, religioznawcze etc.

3.4.1. Zmiany kadrowe w Zakładzie Krajów Pozaeuropejskich PAN

W 1962 r. powstała Pracownia Zagadnień Społecznych i Kulturowych Afryki Współczesnej, w której prof. Józef Chałasiński, inicjator jej utworzenia, objął funkcję kierownika, którą pełnił do 1974 r., gdy przeszedł na emeryturę. W 1974 r. kierownikiem została dr hab. Anna Mrozek-Dumanowska (1975–1976), która rok później została docentem. W 1976 r. Pracownia przekształcona została w Zakład Krajów Pozaeuropejskich PAN, którym kierowali kolejno: dr hab. E. Szymański (1976–1981), prof. Andrzej Zajączkowski (1981–1992) oraz prof. Jerzy Zdanowski (1993–2010). Zakład został powołany do prowadzenia badań interdyscyplinarnych nad rozwojem krajów Azji, Afryki i Ameryki Łacińskiej. Początkowo zajmowano się zagadnieniami kultury i piśmiennictwa, później problematyką społeczno-gospodarczą i polityczną, socjologiczną i religioznawczą oraz procesami międzykulturowymi: m.in. transformacjami, komunikacją. W 1993 r. w ZKP wydzielono trzy zespoły: socjologii religii, socjologii rozwoju i dialogu międzykulturowego. We wrześniu 2010 r. z połączenia Zakładu Archeologii Śródziemnomorskiej oraz Zakładu Krajów Pozaeuropejskich utworzono Instytut Kultur Śródziemnomorskich i Orientalnych Polskiej Akademii Nauk (IKŚiO PAN). Zakład Krajów Pozaeuropejskich wydał kilkadziesiąt książek i kilkaset artykułów w czasopismach krajowych i zagranicznych, opartych na materiałach źródłowych napisanych w językach orientalnych i pochodzących z krajów i regionów, o których traktują. W zakresie arabistycznym – dzięki publikacjom ZKP PAN – wprowadzeni zostali do naukowej literatury polskiej filozofowie fundamentalizmu muzułmańskiego, ojcowie socjologii arabskich krajów śródziemnomorskich czy pierwsza w literaturze przedmiotu monografia – historia Arabii Wschodniej. Spadkobierca Zakładu Krajów Pozaeuropejskich PAN, Instytut Kultur Śródziemnomorskich i Orientalnych PAN, realizuje i kontynuuje rozpoczęte tam projekty badawcze³⁰⁰⁵.

Zakład Krajów Pozaeuropejskich wydawał od 1988 r. własny rocznik naukowy, „Acta Asiatica Varsoviensia”, jego redaktorem naczelnym w latach 1988–2014 był

³⁰⁰⁵ Strona internetowa IKŚiO PAN, za: <http://www.iksiopan.pl/index.php/pl/institut/historia> [dostęp: 17.09.2022].

prof. Roman Sławiński. Od 2000 r. (od nru 13) periodyk publikowany jest w języku angielskim (przyjmowane są także artykuły w j. francuskim oraz niemieckim). Od września 2010 r. wydawcą stał się Instytutu Kultur Śródziemnomorskich i Orientalnych PAN. W roku 2015 redakcję rocznika przejął J. Zdanowski, a rok później – prof. Krzysztof Trzcinski³⁰⁰⁶.

Zaraz po utworzeniu Pracowni znalazło w niej zatrudnienie wielu arabistów, zarówno absolwentów UJ, jak i UW, m.in. (w porządku alfabetycznym) F. Bocheński, P. Lewicka, A. Mrozek-Dumanowska, T. Phabé, E. Reklajtis, T. Stajuda, E. Szymański i J. Wronecka.

3.4.2. Arabistyczne kadry PAN: noty biograficzne

Szymański Edward, prof. zw., ur. 8 września 1930 r., zm. w 2019 r., pochodził z Zastocza k. Knyszyna³⁰⁰⁷. Był jednym z nielicznych akademickich arabistów – w badanym okresie – pochodzenia chłopskiego. Studia rozpoczął 4 października 1950 r. na Wydziale Filologicznym UJ, na orientalistyce i zakończył je w 1954 r. (egzamin końcowy zdał 18.06.1954), uzyskując tytuł magistra filozofii i dyplom zwykły³⁰⁰⁸. Od 1954 do 1955 r. pracował na UJ w Krakowie jako asystent na orientalistyce, ale już w następnym roku został st. asystentem w Zakładzie Orientalistyki PAN w Warszawie. Równocześnie tamże rozpoczął studia doktoranckie (1956–1960)³⁰⁰⁹. W latach 1957–1958 przebywał na stażu w Egipcie, w następnym roku (1958) – w Libanie, a w 1959 r. – w Maroku³⁰¹⁰. W 1960 r. obronił doktorat na orientalistyce UW³⁰¹¹ i w tymże roku został zatrudniony jako adiunkt w ZO PAN (przepracował tam jako adiunkt do 1970)³⁰¹². W 1961 r. odwiedził Irak³⁰¹³.

³⁰⁰⁶ Strona internetowa periodyku, za: <http://aav.iksiopan.pl/index.php/pl/o-nas-pl/historia> [dostęp: 17.09.2022].

³⁰⁰⁷ S. Radecki, *Konferencja o elitach małych miast*, Gmina Knyszyn, Samorządowy Portal Internetowy, za: http://knyszyn.pl/asp/fr_start.asp?typ=13&sub=0&menu=70&artykul=306&akcja=artykul [dostęp: 18.11.2021].

³⁰⁰⁸ AUJ, WFlg 143 *Księga dyplomów 1945–67*.

³⁰⁰⁹ Z. Poniatowski, op. cit., s. 74–75.

³⁰¹⁰ *Nekrolog*, Instytut Socjologii UWB, za: <http://soc.uwb.edu.pl/pl/51-aktualnosci/638-zmarl-profesor-edward-szymanski-kondolencje-rodzinie-skladajaja-przyjaciele-i-znajomi-profesora-z-institutu-socjologii> [dostęp: 18.11.2021].

³⁰¹¹ Z. Poniatowski, op. cit., s. 74–75.

³⁰¹² Ibidem.

³⁰¹³ *Nekrolog*, Instytut Socjologii UWB...

Ilustracja 224. Źródło: zdjęcie autora

Od 1962 r. dodatkowo pracował jako wykładowca w Studium Afrykanistycznym³⁰¹⁴. W tym samym 1962 r. wyjechał przeprowadzić badania naukowe we Francji³⁰¹⁵, pobyt ten miał na celu uzupełnienie materiałów do dwóch prowadzonych tematów naukowych: 1. Polityczne następstwa dla Królestwa Marokańskiego wojny z Hiszpanią w latach 1859–1860 oraz 2. Rola partii Istiqlāl w walce o wyzwolenie Maroka w latach 1944–1956. W tym celu E. Szymański pracował w bibliotekach Paryża i brał udział w seminariach i wykładach profesorów Berque’a, Galanda i Tillona³⁰¹⁶. Po powrocie w 1963 r. E. Szymański nadal pracował jako adiunkt ZO PAN, ale siedziba Zakładu mieściła się już na ul. Freta 16³⁰¹⁷. Jak wymagał tego obowiązek, złożył sprawozdanie z wyjazdu.

Podczas pobytu we Francji uczęszczałem na wybrane zajęcia do *École nationale de Langues Orientales Vivantes*, Paris 7 i do Centre d’Études Nord Africaines w Aix-Marseille, Aix-en-Provence. Tytuł sprawozdania: Historia współczesna Afryki Północnej. 17 stycznia 1963 – 6 lipca 1963.

Zebrałem materiały do następujących tematów:

– Polityczne następstwa wojny hiszpańsko-marokańskiej /1859–60/.

³⁰¹⁴ APAN III-168, Materiały J. Reychmana 1950 1962–67 1970–74, J. Reychman, listopad 1968, Opinia o kwalifikacjach naukowych i osobistych dra Edwarda Szymańskiego.

³⁰¹⁵ *Nekrolog*, Instytut Socjologii UWb...

³⁰¹⁶ PO 1963, nr 4, s. 347.

³⁰¹⁷ APAN III-168, teczką 152, Materiały Jana Reychmana. Zakład Orientalistyki PAN. Materiały, sprawozdania z wyjazdów zagranicznych pracowników ZO PAN. 1960, 1968, mps, j. pol. j. ros., l.k.198.

- Partia Istiqlal w walce o wyzwolenie Maroka /1945–1956/.
  - Stosunki ekonomiczne i polityczne między Danią i Marokiem w latach 1753–1845.
  - Problemy oświatowe w niepodległym Maroku.
  - Ekonomiczne, społeczne i polityczne koncepcje we współczesnym islamie w Afryce Północnej.
  - Marokańskie roszczenia terytorialne względem Muzułmańskiej Republiki Mauretanii.
  - Nowożytna historia Afryki /materiały do skryptu i wykładów dla słuchaczy II roku Studium Afrykanistycznego przy UW/
- Ponadto uczestniczyłem w obradach Międzynarodowej Konferencji poświęconej edycji źródeł do historii Afryki zorganizowanej przez UNESCO (25–26 stycznia 1963) i w seminariach naukowych poświęconych różnym zagadnieniom świata arabskiego³⁰¹⁸.

W 1964 r. E. Szymański oprócz dotychczasowych zajęć w ZO PAN i wykładów w Studium Afrykanistycznym rozpoczął prowadzenie wykładów w Instytucie Orientalistycznym UW, na arabistycę³⁰¹⁹. W styczniu 1965 r. wyjechał na własny koszt do Włoch, na Kongres Studiów Północno-Afrykańskich³⁰²⁰ w Cagliari³⁰²¹. Wygłosił tam referat *Les premières relations polono-marocaines au XVIIe et XVIIIe siècles d'après des sources inédites*. Sprawozdanie z tej podróży opublikowano w 1965 r. w nrze 4 „Nauki Polskiej”. W roku sprawozdawczym E. Szymański kontynuował prace rozpoczęte w latach poprzednich, których wynikiem były teksty opublikowane bądź znajdujące się wówczas w druku (wykaz 8 pozycji)³⁰²², a „równocześnie współpracuje w ramach kolektywu roboczego zajmującego się zagadnieniami arabskimi z Polskim Instytutem

³⁰¹⁸ Ibidem, Sprawozdanie z 6-miesięcznego pobytu we Francji dr Edwarda Szymańskiego, adiunkta ZO PAN. Podpisany własnoręcznie na oryginale mpsu sprawozdania. Bez daty.

³⁰¹⁹ APAN III-168, Materiały J. Reychmana 1950 1962–67 1970–74, J. Reychman, listopad 1968, Opinia o kwalifikacjach naukowych i osobistych dra Edwarda Szymańskiego.

³⁰²⁰ APAN III-168 teczka 159, Materiały Jana Reychmana. Komitet Nauk Orientalistycznych PAN. Protokoły posiedzeń, sprawozdania, uchwały Sekretariatu Naukowego PAN, korespondencja 1952–64, maszynopis, l.k. 177, Sprawozdanie z działalności KNO PAN za rok 1964.

³⁰²¹ APAN III-168, Materiały J. Reychmana 1950 1962–67 1970–74, J. Reychman, listopad 1968, Opinia o kwalifikacjach naukowych i osobistych dra Edwarda Szymańskiego.

³⁰²² APAN III-168 teczka 151 Materiały Jana Reychmana. Zakład Orientalistyki PAN. Działalność wydawnicza 1966–71, rkps, mps, druk., j. fr., pol., l.k. 249.

Spraw Międzynarodowych³⁰²³. W 1966 r. E. Szymański wziął udział w III Kongresie Studiów Arabistycznych i Islamistycznych w Ravello (Włochy)³⁰²⁴, a w następnym wyjechał do Tunezji³⁰²⁵ z cyklem wykładów, na które został zaproszony³⁰²⁶. Później, w 1968 r., Zakład Orientalistyki PAN przeniósł się na ul. Grójecką 17. E. Szymański wziął udział w kolokwium międzynarodowym w Nicei poświęconym problemom Morza Śródziemnego³⁰²⁷, ale II Kongres Studiów Północno-Afrykańskich we Francji, na Université de Nice, w Centre de Recherches sur l'Afrique méditerranéenne w Aix-en-Provence, Section Historique du Maroc (Paryż, 22 marca) nie odbył się (został przełożony)³⁰²⁸.

W 1970 r. E. Szymański został docentem³⁰²⁹ i zaraz potem wyjechał na placówkę ONZ w Nowym Jorku, gdzie przepracował do 1975 r.³⁰³⁰ W wywiadzie udzielonym w 2005 r. tak ocenił – na podstawie tego pobytu w USA – Polaków przybywających poza granicami kraju: „Przez sześć lat pracowałem w Nowym Jorku i widziałem, jak bardzo czasami jesteśmy bezradni, zwłaszcza, że za granicę nierzadko wylewa się szumowina, która nie daje najlepszego świadectwa o Polsce”³⁰³¹. Po powrocie przejął kierownictwo Zakładem Krajów Pozaeuropejskich PAN po odchodzącym na emeryturę J. Chałasińskim i pełnił tę funkcję w latach 1976–1981³⁰³². Do 1980 r. pozostawał tam docentem. W 1978 r. uzyskał habilitację w Instytucie Orientalistycznym UW w zakresie arabistycznym. Od 1980 do 1985 r. był najpierw docentem, a potem (1983) profesorem nadzwyczajnym Instytutu Krajów Socjalistycznych PAN. Tytuł profesora

³⁰²³ APAN III-168, Materiały J. Reychmana 1950 1962–67 1970–74, J. Reychman, listopad 1968, Opinia o kwalifikacjach naukowych i osobistych dra Edwarda Szymańskiego.

³⁰²⁴ Ibidem.

³⁰²⁵ *Nekrolog*, Instytut Socjologii UW B...

³⁰²⁶ APAN III-168, Materiały J. Reychmana 1950 1962–67 1970–74, J. Reychman, listopad 1968, Opinia o kwalifikacjach naukowych i osobistych dra Edwarda Szymańskiego.

³⁰²⁷ Ibidem.

³⁰²⁸ APAN III-168 teczka 152, Materiały Jana Reychmana. Zakład Orientalistyki PAN. Materiały, sprawozdania z wyjazdów zagranicznych pracowników ZO PAN. 1960, 1968, Sprawozdanie z pobytu we Francji /Paryż, Aix-en-Provence, Nicea/ w dn. 22 marca – 17 kwietnia 1968 dra Edwarda Szymańskiego, adiunkta ZO PAN. Podpisany własnoręcznie na oryginale mpsu sprawozdania, 20.04.1968.

³⁰²⁹ Z. Poniatowski, op. cit., s. 74–75.

³⁰³⁰ Ibidem.

³⁰³¹ Wywiad z prof. dr E. Szymańskim, notował Bronisław Tumiłowicz, „Tygodnik Przegląd”, 29.05.2005, za: <https://www.tygodnikprzeglad.pl/czym-najchetniej-chwala-sie-polacy/> [dostęp: 18.11.2021].

³⁰³² Strona internetowa IKŚiO PAN, za: <http://www.iksiopan.pl/index.php/pl/instytut/113-instytut-pl> [dostęp: 18.11.2021].

nauk humanistycznych otrzymał w 1983 r. W 1985 r. zmienił miejsce pracy i został profesorem w Instytucie Nauk Społecznych i Politycznych Uniwersytetu w Łodzi³⁰³³, a także w Instytucie Religioznawstwa UJ w Krakowie³⁰³⁴. 1 października 1987 r. E. Szymański został zatrudniony w ówczesnej Filii UW w Białymstoku³⁰³⁵. Objął stanowisko profesora zwyczajnego w Międzywydziałowym Instytucie Nauk Społecznych, początkowo został powołany na stanowisko Kierownika Zakładu Antropologii Kulturowej. W latach 1989–1990 przebywał służbowo w Szwecji. Po powrocie, w 1991 r. rozpoczął pracę w Instytucie Filozofii i Socjologii UWB³⁰³⁶. Od 1992 r. był zatrudniony również w Instytucie Religioznawstwa UJ³⁰³⁷.

Od 1997 r. wykładał w Uniwersytecie w Białymstoku, gdzie objął stanowisko Kierownika Katedry Antropologii Kulturowej w Instytucie Socjologii. Podstawowym tematem badawczym tej placówki była kultura islamu (w szczególności – religijność arabska oraz wielkie postacie kultury islamu, a także przemiany kulturowe w krajach islamu). Wspierał powstanie na UWB Instytutu Socjologii. W 1998 r. prowadził działalność naukowo-dydaktyczną w Katedrze Orientalistyki i Bałtologii UAM w Poznaniu i na kierunku socjologia na Wydziale Historyczno-Socjologicznym UWB (utworzonym 1.10.1998)³⁰³⁸. W 2000 r. prowadził – jako jego kierownik – projekt badawczy nr 31/12/2000 „Cywilizacja i kultura Islamu” w Instytucie Socjologii Wydziału Historyczno-Socjologicznego Uniwersytetu w Białymstoku³⁰³⁹. Po 2002 r. tematy badawcze Katedry Antropologii Kultury UWB nie obejmowały już obszarów orientalnych, skoncentrowały się na antropologii i socjologii Polski małomiasteczkowej. 1 października 2007 r., po 20 latach pracy w Filii UW oraz Uniwersytecie w Białymstoku, E. Szymański zakończył pracę w Instytucie Socjologii i przeszedł na emeryturę. Zmarł w 2019 r.³⁰⁴⁰

Oprócz wymienionych powyżej uczelni pracował także w Wyższej Szkole Finansów i Zarządzania w Białymstoku oraz Wyższej Szkole Menedżerskiej w Warszawie,

³⁰³³ Z. Poniatowski, op. cit., s. 74–75.

³⁰³⁴ M.M. Dziekan, *Arabic and Islamic Studies in Poland after 1945*, „Studia Arabistyczne i Islamistyczne” 1999, nr 7, s. 116–117.

³⁰³⁵ Z. Poniatowski, op. cit., s. 74–75.

³⁰³⁶ *Nekrolog*, Instytut Socjologii UWB....

³⁰³⁷ Z. Poniatowski, op. cit., s. 74–75.

³⁰³⁸ *Nekrolog*, Instytut Socjologii UWB... .

³⁰³⁹ Strona internetowa Systemu Wspierania Recenzentów, za: <https://recenzenci.opi.org.pl/sssr-web/site/people-details?personId=1e795606aff82e08> [dostęp: 17.09.2022].

³⁰⁴⁰ *Nekrolog*, Instytut Socjologii UWB...

na Katedrze Socjologii i Psychologii³⁰⁴¹. Specjalizował się w antropologii kulturowej, problematyce społeczno-ekonomicznej krajów rozwijających się (w tym afrykańskich), głównie państw islamu i krajów świata arabskiego (przede wszystkim Maghrebu). Z wykształcenia orientalista, arabista, podczas lat pracy w ZKP PAN przekierował swoje zainteresowania badawcze na socjologię, a dotychczasowy dorobek poświęcił do wytyczenia zakresu specjalizacji. Zajmował się polityczną historią współczesną i – w pewnym zakresie – religioznawstwem (islam) oraz kulturą współczesnego świata muzułmańskiego. Był recenzentem arabistycznych doktoratów³⁰⁴²: Marka Brylewa³⁰⁴³, Georgesa Kassa³⁰⁴⁴ i Marleny Zyzik³⁰⁴⁵. Na kierunku socjologia wykładał: wprowadzenie do antropologii kulturowej, historię myśli społecznej, główne nurty antropologii współczesnej oraz prowadził seminarium magisterskie³⁰⁴⁶. Jego współpracownicy w 2005 r. z okazji jubileuszu 75. urodzin dedykowali mu pracę *Małe Miasta. Elity*, pod redakcją Mariusza Zemło³⁰⁴⁷.

Mrozek-Dumanowska Anna, prof. zw. nauk humanistycznych, ur. w 1932 r.³⁰⁴⁸ Wieloletnia pracowniczka naukowa PAN (1964–2017) – głównie Zakładu Krajów Pozaeuropejskich. A. Mrozek ukończyła orientalistykę na UW w 1956 r. i filozofię rok później³⁰⁴⁹.

³⁰⁴¹ Strona internetowa Systemu Wspierania Recenzentów, za: <https://recenzenci.opi.org.pl/sssr-web/site/people-details?personId=1e795606aff82e08> [dostęp: 17.09.2022].

³⁰⁴² Strona internetowa Systemu Wspierania Recenzentów, za: <https://recenzenci.opi.org.pl/sssr-web/site/people-details?personId=1e795606aff82e08&requestId=25fa3e4387e1accfcb0830foaf277b3c> [dostęp: 17.09.2022].

³⁰⁴³ M. Brylew, *Stabilizowanie sytuacji społeczno-politycznej w Iraku. Lata 2003–2005*, praca doktorska, Akademia Humanistyczna im. Aleksandra Gieysztor w Pułtusk. Wydział Nauk Politycznych, 2010.

³⁰⁴⁴ G. Kass, *Mugun – „nieprzyzwoitość” w kulturze arabskiej epoki Abbasydów*, praca doktorska, UW. Wyd. Oriental., 2009.

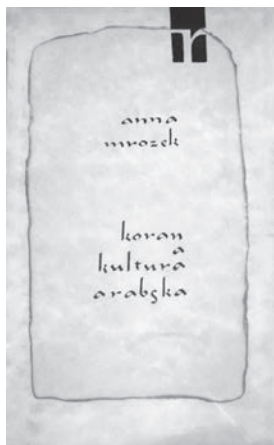
³⁰⁴⁵ M. Zyzik, *Wilaya (opieka) w klasycznym arabskim piśmiennictwie prawniczym i religijnym*, praca doktorska, UW. Instytut Orientalistyczny, 2000.

³⁰⁴⁶ *Nekrolog*, Instytut Socjologii UWB...

³⁰⁴⁷ *Małe Miasta. Elity*, red. M. Zemło, „Collegium Suprasliense. Acta Collegii Suprasliensis” 2005, t. 6.

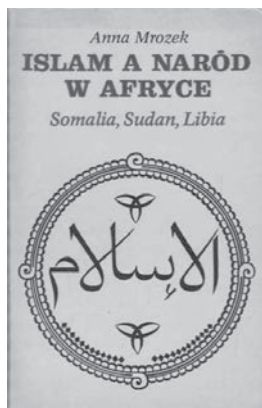
³⁰⁴⁸ Z. Poniąkowski, op. cit., s. 75.

³⁰⁴⁹ Ibidem.

Ilustracja 225

Od 1956 r. była asystentem na Wydziale Filozofii UW³⁰⁵⁰. Po obronie doktoratu z filozofii w 1962 r.³⁰⁵¹ na UW została zatrudniona jako adiunkt w Zakładzie Religioznawstwa Instytutu Filozofii i Socjologii PAN³⁰⁵². W tym samym roku, z inicjatywy J. Chałasińskiego, powstała Pracownia Zagadnień Społecznych i Kulturowych Afryki Współczesnej, a sam J. Chałasiński objął funkcję kierownika. Dwa lata później (1964³⁰⁵³) A. Mrozek przeszła do niej i pozostawała w tej placówce do 2017 r.

Ilustracja 226. Źródło: zdjęcie autora

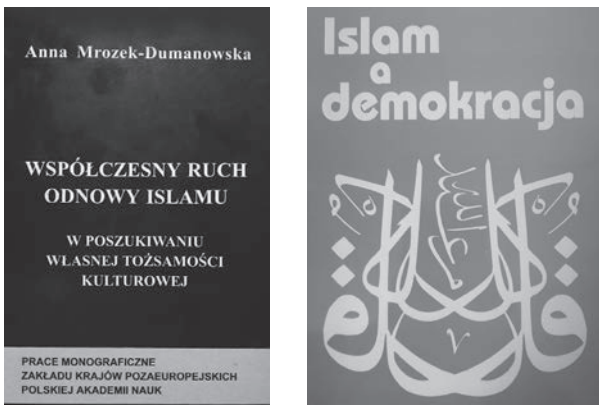
³⁰⁵⁰ M.M. Dziekan, *Arabic and Islamic Studies...*, s. 115–116.

³⁰⁵¹ Z. Poniatowski, op. cit., s. 75.

³⁰⁵² Ibidem.

³⁰⁵³ Ibidem.

Trzy lata później ukazała się jej pierwsza monografia, poświęcona – w ramach jej wczesnych zainteresowań – arabskiej filozofii okresu średniowiecza: *Średniowieczna filozofia arabska* (1967). W 1972 r. uzyskała habilitację w IFiS PAN³⁰⁵⁴, a kiedy w 1974 r. J. Chałasiński przeszedł na emeryturę, A. Mrozek-Dumanowska zajęła jego miejsce (kierowała pracownią w latach 1975–1976)³⁰⁵⁵. W 1976 r. Pracownia przekształcona została w Zakład Krajów Pozaeuropejskich PAN³⁰⁵⁶. W 1975 r.³⁰⁵⁷ A. Mrozek-Dumanowska została docentem w swoim rodzimym Zakładzie. Profesorem nadzwyczajnym w tej samej instytucji została w 1989 r.³⁰⁵⁸ W 2010 r. z Zakładu Krajów Pozaeuropejskich PAN, po połączeniu go z Zakładem Archeologii PAN, powstał Instytutu Kultur Śródziemnomorskich i Orientalnych (IKŚiO) PAN.

Ilustracje 227–228. Źródło: zdjęcia autora

Po pierwszych zainteresowaniach filozofią islamu, gdy przeszła do Pracowni Zagadnień Społecznych i Kulturowych Afryki Współczesnej PAN, skierowała je ku socjologii religii, problematyce religioznawczej związanej z socjologią, procesom rozwoju społeczeństw i ruchów religijnych w krajach pozaeuropejskich. Interesowały ją szczególnie wybrane współczesne ruchy religijne lub quasi-religijne z obszaru

³⁰⁵⁴ Ibidem.

³⁰⁵⁵ Strona internetowa IKŚiO PAN, za: <http://www.iksiopan.pl/index.php/pl/institut/113-institut-pl> [dostęp: 18.11.2021].

³⁰⁵⁶ Ibidem.

³⁰⁵⁷ Z. Poniąkowski, op. cit., s. 75.

³⁰⁵⁸ Ibidem.

Europy i krajów pozaeuropejskich. Uczestniczyła i/lub współorganizowała konferencje naukowe w kraju i za granicą. Prowadziła trzy projekty badań³⁰⁵⁹:

- „Islam a demokracja” (projekt badawczy nr 1 HOIF 030 12 KBN, 1997–99);
- „Islam a globalizacja” (współautor J. Zdanowski; NCN nr 82841, 2003–2005);
- „Religia a globalizacja” (indywidualny projekt badawczy NCN: UMO-2011/01/B/HSI/01536, 2011–2014).

Kilka lat spędziła w różnych krajach afrykańskich (jej mężem był prof. Bolesław Dumanowski, geograf, zm. w 2005, a jej bratem jest prof. Bogusław Mrozek, badacz stosunków międzynarodowych).

Podhorska-Reklajtis Elżbieta, ur. 30 czerwca 1936 r.³⁰⁶⁰, prof. dr hab. W 1946 r. dzięki paszportowi Czerwonego Krzyża dla chorujących dzieci i w 1959 r. – dzięki paszportowi MSW – przebywała w Szwajcarii, Austrii, Francji i Luksemburgu³⁰⁶¹. Maturę zdała o rok wcześniej niż jej rocznik i przed studiami spędziła go w Państwowej Średniej Szkole Muzycznej przy ul. Profesorskiej w Warszawie³⁰⁶². Absolwentka UW z 1963 r., mgr filologii orientalnej, tematem jej pracy był *Wątek „Mağnūn Lajlā” w literaturze arabskiej (na podstawie Kitāb al-Ağānī Abū-l-Farāğha al-Işfahānī i fragmentów dywanu Mağnūna w wersji al-Wālibī)*³⁰⁶³, a opiekunem tej pracy był J. Bielawski.

Ilustracja 229. E. Podhorska (1960)

³⁰⁵⁹ Strona internetowa IKŚiO PAN, za: <http://www.iksiopan.pl/index.php/pl/struktura/pracownicy-pl/26-prof-dr-hab-anna-mrozek-dumanowska> [dostęp: 18.11.2021].

³⁰⁶⁰ Z. Poniatowski, op. cit., s. 75.

³⁰⁶¹ AIPN, IPN BU 1004/88017.

³⁰⁶² E. Reklajtis, *O Tereni*, „Mazurek” 2017, styczeń–luty, s. 5–6.

³⁰⁶³ *Album magistrów Instytutu Orientalistycznego...*

W r.a. 1960/61 – korzystając z przyznanego stypendium Secours Catholique – miała wyjechać do Szkoły Języków Wschodnich³⁰⁶⁴ na kurs doskonalenia się w języku arabskim na 10 miesięcy. Otrzymała dwukrotną odmowę MSW otrzymania paszportu (23.11.1960 i 20.12.1960), co uniemożliwiło jej wówczas dalsze studia w ww. placówkach³⁰⁶⁵. W MSW wiadano, że pogłoska o zaginięciu jej ojca podczas zawieruchy wojennej jest nieprawdziwa i że mieszka on i działa na emigracji w Londynie³⁰⁶⁶. Dopiero 18 maja 1961 r. wydano jej paszport na wyjazd do Francji.

Od 1964 r.³⁰⁶⁷, podobnie jak A. Mrozek, podjęła pracę w Pracowni Zagadnień Społecznych i Kulturowych Afryki Współczesnej kierowanej przez J. Chałasińskiego. Jak sama wspomina, dzięki Teresie Phabé, z którą zbliżyła się na arabistycę, poznała J. Chałasińskiego, co – w konsekwencji – spowodowało jej definitywny zwrot ku socjologii i podjęcie pracy w nowej placówce PAN oraz specjalistyczne studia doktoranckie pod jego kierownictwem³⁰⁶⁸. Już jako doktorantka Pracowni Zagadnień Społecznych i Kulturalnych Afryki Współczesnej PAN w Warszawie w 1967 r. E. Podhorska powtórnie wyjechała do Francji³⁰⁶⁹. 12 stycznia 1970 r. odbyła się w Instytucie Historii Kultury Materialnej PAN w Warszawie obrona rozprawy doktorskiej E. Reklajtis zatytułowanej *Początki i rozwój idei narodu w Algierii*. Promotorem był J. Chałasiński, recenzentami dwaj profesorowie arabiści: T. Lewicki z UJ i J. Bielawski z UW³⁰⁷⁰. Habilitację (*Maghreb współczesny. Z badań nad kontaktem i współrozwojem kultur*)³⁰⁷¹ E. Reklajtis uzyskała w Instytucie Orientalistycznym UW w 1976 r.³⁰⁷² i w tym samym roku została docentem w ZKP PAN³⁰⁷³.

³⁰⁶⁴ École nationale des langues orientales vivantes, ENLOV, obecnie – od 1971 – Institut national des langues et civilisations orientales, INALCO, Inalco, Narodowy Instytut Języków i Kultur Orientalnych.

³⁰⁶⁵ AIPN, IPN BU 1004/88017.

³⁰⁶⁶ Rozmowa telefoniczna autora z E. Reklajtis, 18.08.2020.

³⁰⁶⁷ Z. Poniąkowski, op. cit., s. 75.

³⁰⁶⁸ E. Reklajtis, *O Tereni...*, s. 5–6.

³⁰⁶⁹ AIPN, IPN BU 1004/88017.

³⁰⁷⁰ PO 1970, nr 2, s. 173.

³⁰⁷¹ Rozmowa telefoniczna autora z E. Reklajtis, 18.08.2020.

³⁰⁷² Z. Poniąkowski, op. cit., s. 75.

³⁰⁷³ Ibidem.

Ilustracja 230. Źródło: zdjęcie autora

W 1992 r. rozpoczęła pracę na Wydziale Kościelnych Nauk Historycznych i Społecznych ATK (specjalność: socjologia religii)³⁰⁷⁴. Później została p.o. kierownika Katedry Socjologii Edukacji i Wychowania na Wydziale Nauk Historycznych i Społecznych Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, a w 1995 r. została kierownikiem Katedry Historii Myśli Socjologicznej UKSW na Wydziale Nauk Historycznych i Społecznych jako prof. nadzw. dr hab.³⁰⁷⁵ Później kierowała tamże Katedrą Socjologii Kultury, nadal jako prof. nadzw. Instytutu Socjologii i tej Katedry.

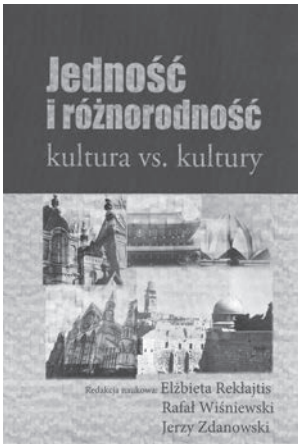
Ilustracja 231. Źródło: zdjęcie autora

³⁰⁷⁴ W. Klimski, *Instytut Socjologii na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie*, „Uniwersyteckie Czasopismo Socjologiczne” 2007, nr 1, s. 105.

³⁰⁷⁵ *Kronika Wydziału Kościelnych Nauk Historycznych i Społecznych za rok 1995*.

Od 2005 r. jest profesorem zwyczajnym Instytutu Kultur Śródziemnomorskich i Orientalnych PAN w Warszawie – otrzymała wtedy tytuł profesora nauk humanistycznych³⁰⁷⁶.

Ilustracja 232. Źródło: zdjęcie autora

W ramach swoich prac badawczych i dydaktycznych recenzowała prace habilitacyjne (w tym jedną dotyczącą Algierii³⁰⁷⁷, a drugą – Afryki subsaharyjskiej³⁰⁷⁸) i doktorskie³⁰⁷⁹ oraz była promotorem prac doktorskich (w tym jednej o Tunezji³⁰⁸⁰) i magisterskich. Na UKSW E. Reklajtis prowadziła w Instytucie Socjologii seminarium doktoranckie. Była członkiem Komitetu Nauk Orientalistycznych Wydziału I Nauk Społecznych PAN w kadencji 2003–2006. Jest członkinią Towarzystwa im. Stanisława ze Skarbmierza, w tym od 10 maja 2012 r. – członkiem zarządu³⁰⁸¹. Nagrodzona

³⁰⁷⁶ Postanowienie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z 20 maja 2005 r. o nadaniu tytułu profesora nauk humanistycznych dr hab. Elżbieta Reklajtis, MP 2005 Nr 39, poz. 521.

³⁰⁷⁷ A. Barska, *Konflikt kulturowy w społeczeństwie algierskim w drugiej połowie XX wieku*, Uniwersytet Śląski w Katowicach; Wydział Nauk Społecznych (Instytut Socjologii), Katowice 1999.

³⁰⁷⁸ M. Szupełko, *Zmiana i rozwój a tożsamość w społeczeństwach Afryki Subsaharyjskiej*, UAM, Poznań 2015.

³⁰⁷⁹ Np. J. Zowczak, *Religijność ludności w parafiach pounickich na Podlasiu*, ATK, Warszawa 1995, s. 263.

³⁰⁸⁰ A. Dłużewska, *Role rodzinne i społeczne kobiet w Gabes i Oudref (Tunezja) na tle polityki państwa*, Jerzy Zdanowski – recenzent, Uniwersytet Warszawski; Wydział Geografii i Studiów Regionalnych, Warszawa 1999.

³⁰⁸¹ Za: <https://rejestr.io/krs/50592/towarzystwo-im-stanislaw-a-ze-skarbmierza> [dostęp: 17.09.2022].

Złotym Krzyżem Zasługi³⁰⁸². Choć oficjalnie E. Reklajtis specjalizowała się w socjologii kultury, to w rzeczywistości jej zainteresowania naukowe były znacznie szersze i zahaczały nawet o etnografię i antropologię kultury. W swych pracach podejmowała problemy z zakresu socjologii i antropologii, komunikacji społecznej, struktur społecznych średniego szczebla i międzykulturowego przekazu wartości, szczególnie w procesach przemian kulturowych i zmiany społecznej, a także kwestie uwarunkowań współczesnych procesów poznawczych oraz tożsamościowych. Ulubionym obszarem jej badań stała się Afryka, szczególnie tereny jej państw arabskich³⁰⁸³ oraz pas krajów Lewantu. Wchodziła w skład zespołu redakcyjnego „Uniwersyteckiego Czasopisma Socjologicznego / Academic Journal of Sociology” Instytutu Socjologii UKSW. Była też recenzentem zewnętrznym periodyku „Afryka”. Udzielała się społecznie i dydaktycznie, współpracując blisko z młodzieżą akademicką, np. brała udział w spotkaniach naukowych Koła Naukowego Studentów Socjologii przy Instytucie Socjologii UKSW; m.in. wygłosiła w 2007 r. wykład *Przemoc nie/symboliczna – Francja w ogniu*³⁰⁸⁴. Jej zaangażowanie w wychowanie nowej kadry zostało przez tenże „narybek” doceńnione i E. Reklajtis dedykowano tom *Horyzonty kultury. Między ciągłością a zmianą*³⁰⁸⁵. Uprawiała także publicystykę (np. „Więź” 1974, nr 2, s. 92–107).

Bocheński Franciszek, h. Rawicz, ur. 14 listopada 1935 r. we Lwowie³⁰⁸⁶, syn Aleksandra (publicysty i posła na Sejm PRL, 1904–2001, współzałożyciela PAX, autora *Dziejów głupoty w Polsce*³⁰⁸⁷) i Elżbiety Meysztowicz z Pojocia. Studia na orientalistyce rozpoczął w Krakowie na UJ, ale po przerwie przeniósł się na UW i tu, u J. Bielawskiego (był promotorem jego pracy magisterskiej), je ukończył w 1966 r. Tytuł pracy brzmiał *Twórczość literacka Ibn Ĥaldūna: jego autobiografia, i zawarte w niej teksty poezji i prozy artystycznej autora*³⁰⁸⁸. Współpracował z Katedrą Arabistyki i Islamistyki, prowadząc m.in. zajęcia z tłumaczeń specjalistycznych, był członkiem zespołu opracowującego

³⁰⁸² Akt indywidualny, Postanowienie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z 9 września 2010 r. o nadaniu odznaczeń, MP 2010 Nr 87, poz. 1023, Rej. 271/2010.

³⁰⁸³ M.in. wygłosiła referat *Wybory parlamentarne w Algierii (10.05.2012) w przededniu 50. rocznicy niepodległości* podczas III Kongresu Afrykanistów Polskich, który odbył się 10.05.2012.

³⁰⁸⁴ W. Klimski, *Instytut Socjologii na Uniwersytecie Kardynała...*, s. 107.

³⁰⁸⁵ *Horyzonty kultury. Między ciągłością a zmianą. Tom dedykowany Elżbiecie Reklajtis*, red. M. Szupejko, R. Wiśniewski, WN UKSW, Warszawa 2012.

³⁰⁸⁶ AIPN, IPN BU 003273/618.

³⁰⁸⁷ Szerzej patrz np. Rzeczpospolita, za: <https://www.rp.pl/Rzecz-o-historii/309159980-Paradoksy-polityczne-Rodzenstwo-Bochenskich.html> [dostęp: 15.04.2022].

³⁰⁸⁸ *Album magistrów Instytutu Orientalistycznego...*

*Mały słownik kultury świata arabskiego*³⁰⁸⁹. W 1967 r., kiedy był st. dokumentalistą w Pracowni Zagadnień Społecznych i Kulturalnych Afryki Współczesnej PAN, zawarł związek małżeński z arabistką, K. Skarżyńską³⁰⁹⁰. Oficjalnie został zatrudniony od 1 kwietnia 1969 r.³⁰⁹¹ w Pracowni Zagadnień Społecznych i Kulturalnych Afryki Współczesnej PAN (później, po przekształceniach, noszącej nazwę Zakładu Krajów Pozaeuropejskich PAN), powołanej do życia 1 listopada 1962 r.³⁰⁹², u. J. Chałasińskiego. 6 lipca 1971 r. w składzie grupy absolwentów arabistyki wyjechał na roczne stypendium do Egiptu na kurs j. arabskiego technicznego³⁰⁹³. Było to stypendium KNiT³⁰⁹⁴. Oprócz działalności naukowej, która w pewnym momencie jego życia zeszła na drugi tor, prowadził intensywną działalność tłumaczeniową jako tłumacz dla władz państwa, ministerstw, instytucji i firm, tłumacz przysięgły³⁰⁹⁵; zajmował się przekładami literackimi (jego tłumaczenie dramatu Tawfika el-Hakima *Rzeka szaleństwa* stało się podstawą spektaklu Teatru Polskiego Radia w reż. Zbigniewa Kopalko, wyemitowanego 13.08.1974)³⁰⁹⁶. Był też dziennikarzem i publicystą. Po powrocie z Egiptu ponownie podjął pracę na UW i w PAN oraz tłumaczenia, np. dla CRZZ (Centralnej Rady Związków Zawodowych). Kiedy – z inicjatywy Zakładu Bliskiego Wschodu i Maghrebu Instytutu Orientalistycznego UW – 8–9 stycznia 1979 r. na UW odbyła się konferencja naukowa poświęcona społeczno-politycznym i kulturalnym problemom ówczesnej Libii, F. Bocheński wygłosił referat *Aspekt militarny Trzeciej teorii światowej*³⁰⁹⁷. Występował także na posiedzeniach Komisji Orientalistycznej Oddziału PAN w Krakowie, gdzie m.in. wygłosił referat *Ibn Khaldoun et son attitude à l'égard des phénomènes surnaturels et les sciences occultes*³⁰⁹⁸.

³⁰⁸⁹ *Mały słownik kultury świata arabskiego*...

³⁰⁹⁰ AUW, 32.306 zw BE50 Skarżyńska-Bocheńska Krystyna K29.11 teka akt osobowych, Życiorys adiunkta Sekcji Arabistyki Zakładu Bliskiego Wschodu i Afryki IO UW, 27.11.1976.

³⁰⁹¹ Rozmowa telefoniczna autora z F. Bocheńskim, 15.09.2020.

³⁰⁹² *Pracownia zagadnień społecznych i kulturalnych Afryki współczesnej*, „Przegląd Socjologiczny” 1963, nr 17, z. 1, s. 131–132.

³⁰⁹³ AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961–5.12.1972, Protokół posiedzenia Rady Naukowej IO, 12.01.1971, s. 1.

³⁰⁹⁴ Ibidem, Protokół posiedzenia Rady Naukowej IO, 12.10.1971, s. 2.

³⁰⁹⁵ Komunikat z 8 czerwca 2000 r. w sprawie wykazu tłumaczy przysięgłych, załącznik, Dz.U. Min. Spr. 2000 Nr 1, poz. 2 (wersja z 28.02.2000, poz. 41).

³⁰⁹⁶ Encyklopedia Teatru Polskiego, za: <http://www.encyklopediateatru.pl/osoby/85529/franciszek-bochenski> [dostęp: 17.09.2022].

³⁰⁹⁷ J. Danecki, *Konferencja naukowa „Problemy współczesnej Libii”*, PO 1979, nr 4, s. 379.

³⁰⁹⁸ „Sprawozdania z Posiedzeń Komisji Naukowych PAN O/Kraków” 1978, t. 22, z. 1, styczeń–czerwiec, s. 81.

Do końca swojej aktywności zawodowej był związany z PAN³⁰⁹⁹, gdzie od 1984 r. był st. dokumentalistą³¹⁰⁰. Równocześnie działał jako tłumacz przysięgły j. arabskiego i wielokrotnie wyjeżdżał (podczas urlopów bezpłatnych w PAN) – gł. do Libii – do pracy na kontrakty, tłumaczenia delegacji, rozmów handlowych i dyplomatycznych (m.in. 1.05.1983–15.07.1984 Trypolis, Libia; 1.05.1984–15.07.1984 tłumacz OT PHZ Polservice w Trypolisie; oraz wyjazdy do Libii w 1985, 1986–1987, 1987–1988, 1988–1989)³¹⁰¹, a także wykonywał inne tłumaczenia rządowe (obsługa delegacji m.in. w Iraku, Syrii). Działał organizacyjnie, tłumaczeniowo i autorsko w „As-Sadace”³¹⁰².

W ostatnich latach F. Bocheński aktywnie działał jako ekspert ds. islamu i Bliskiego Wschodu w mediach (Wnet.fm³¹⁰³, Gazeta Polska³¹⁰⁴ etc.), prowadzi także liczne konsultacje – m.in. filmowe. W kręgu jego zainteresowań naukowych znajdowała się problematyka maghrebijska³¹⁰⁵ i w szczególności – libijska³¹⁰⁶, stąd zapewne pojawiły się medialne wypowiedzi przypisujące mu bliskie związki z Muammarem Kaddafim: „Marek Głogoczowski³¹⁰⁷: [...] *Zielona Książeczka* została opublikowana już w roku 1975, gdy Kadafi miał dopiero 33 lata. Ponoć w jej przygotowaniu w znacznym stopniu pomagał mu jego ówczesny przyjaciel, polski arabista i socjalista, Franciszek Bocheński”³¹⁰⁸, ale temu sam Bocheński kategorycznie zaprzecza³¹⁰⁹, twierdząc, że nie jest odkrywcą „faktu” (z tegoż woluminu), iż „kobieta też jest człowiekiem”.

³⁰⁹⁹ M.M. Dziekan, *Arabic and Islamic Studies...*, s. 117.

³¹⁰⁰ AIPN, IPN BU 003273/618.

³¹⁰¹ Ibidem.

³¹⁰² M.in. *Arabski skarbiec w Paryżu*, oprac. F. Bocheński, „As-Sadaka” 1991, nr 3, s. 22–27; czy al-Halabi, *W Królestwie Jej Majestatu Muzyki*, tł. F. Bocheński, „As-Sadaka” 1991, nr 4, s. 22–27.

³¹⁰³ M.in. <https://wnet.fm/broadcast/poznajmy-islam-rozmowa-franciszkiem-bochenskim-poczatku-byl-chaos-audycja-milo-kurtisa-2-stycznia-2018/> czy <https://rozmowy.eu/syria-stala-sie-arena-walki-dla-dwoch-hegemonow> [dostęp: 15.04.2022].

³¹⁰⁴ M.in. <https://vod.gazetapolska.pl/20133-nasza-rozmowa-agresywny-islam-geneza-mowi-franciszek-bochenski-cz-1> [dostęp: 15.04.2022].

³¹⁰⁵ F. Bocheński, *Niektóre problemy językowe w trzech krajach północnej Afryki: Algierii, Maroku i Tunezji*, „Przegląd Socjologiczny” 1971, t. 24, s. 253–283.

³¹⁰⁶ F. Bocheński, *Islam w ideologii Muammara al-Kaddafiego (L'islam dans l'idéologie de Mouamar al-Kaddafi)*, „Kultura i Społeczeństwo” 1977, nr 1, s. 165–187; „Africana Bulletin” 1979, nr 27, s. 203–204.

³¹⁰⁷ Marek Głogoczowski, ur. w 1942, fizyk i geofizyk, dr filozofii politycznej, pisarz, himalaista. Wieloletni wykładowca w WSP w Słupsku.

³¹⁰⁸ J. Herman, *Dżamahirija*, Salon24, „Polityka”, 21.10.2011, za: <https://www.salon24.pl/u/matuzalem/35652,dzamahirija> [dostęp: 17.09.2022].

³¹⁰⁹ Prywatna rozmowa telefoniczna z autorem, 15.09.2020.

Mieszka w Warszawie. Judoka, naukę judo zaczynał w Krakowie w 1959 r. u Franciszka Hapka³¹¹⁰, kontynuował treningi w Paryżu i warszawskim AZS, zakończył w KS „Gwardii”, uzyskując 1. dan³¹¹¹. Kaskader filmowy, grał m.in. w „Polskich drogach” A. Wajdy³¹¹², w serialu fabularnym z 1978 r. „Życie na gorąco”, gdzie w odcinku zatytułowanym „Budapeszt (1)” został ujęty w obsadzie aktorskiej³¹¹³. Jest także ratownikiem wodnym i podróżnikiem. Włada j. rosyjskim, angielskim, niemieckim, francuskim, arabskim³¹¹⁴. Otrzymał Srebrny Krzyż Zasługi (22.07.1984)³¹¹⁵. Był mężem K. Skarżyńskiej-Bocheńskiej, z którą mają dwóch synów: Jana (1967) i Olgierda (1969)³¹¹⁶. F. Bocheński napisał i opracował wiele artykułów (najwięcej – publikowanych w „As-Sadace”, z których dużo było niepodpisanych bądź podpisanych nie jego inicjałami) i kilka części w publikacjach zwartych, a także przekładów z arabskiego. Część z nich była publikowana w państwach arabskich, w j. arabskim, większość z nich dotyczyła islamistyki, szczególnie w Libii, oraz aspektów polityczno-ekonomicznych życia krajów arabskich. Jest również autorem ponad 200-stronicowej książki *500 zagadek ze świata arabskiego*³¹¹⁷, pozycji o charakterze popularyzatorskim.

Ilustracja 233. Źródło: zdjęcie autora

³¹¹⁰ Franciszek Hapek (1924–2011), założyciel wiślackiej sekcji judo w 1959.

³¹¹¹ Rozmowa telefoniczna autora z F. Bocheńskim, 13.08.2020.

³¹¹² Ibidem.

³¹¹³ Internetowa Baza Filmu Polskiego, za: <http://www.filmpolski.pl/fp/index.php?film=124165> [dostęp: 15.04.2022].

³¹¹⁴ IPN BU 003273/618.

³¹¹⁵ Ibidem.

³¹¹⁶ Ibidem.

³¹¹⁷ F. Bocheński, *500 zagadek ze świata arabskiego*, WP, Warszawa 1974.

Stajuda-Tomaszczyk (Stajuda) **Teresa**, ur. w 1945 r., absolwentka arabistyki warszawskiej, w 1968 r. obroniła pracę magisterską zatytułowaną *Postać 'Omara Ibn Abī Rabī'a według tradycji z Kitāb al-afḡānī Abū-l-Farāḡa al-Isfahānīego*, jej promotorem był J. Bielawski. Pracowała w Zakładzie Krajów Pozaeuropejskich, jej kierowniczką była A. Mrozek-Dumanowska. Dokonywała również tłumaczeń utylitarnych z j. angielskiego w ciężkich latach 90.

Ilustracja 234. Źródło: zdjęcie autora

Iwasiów-Pardus (Iwasiów) **Bogusława**, dr, ur. w 1949 r. Ukończyła Liceum Ogólnokształcące Bolesława Chrobrego w Kłodzku w 1967 r., studiowała na UJ – prawo na Wydziale Prawa i Administracji (dyplom w 1978) i arabistykę w Instytucie Filologii Orientalnej (dyplom w 1972). W latach 1975–1982 – pracownik naukowy Instytutu Nauk Społecznych Politechniki Warszawskiej, a w okresie od 1982 do 1985 r. – Instytutu Krajów Socjalistycznych PAN. Od 1985 r. pracownik w Zakładzie Krajów Pozaeuropejskich PAN. W 1986 r. obroniła doktorat w PISM³¹¹⁸. W ramach wymiany przebywała na stażu naukowym w Moskwie, w Instytucie Wschodoznawstwa (Instytut Orientalistyki) AN ZSRR od 25 kwietnia do 20 maja 1988 r. W tym samym roku przyjechała do Damaszku na zaproszenie kierownictwa Ogólnoarabskiej Partii Baas i zbierała od 9 września do grudnia materiały o historii, ideologii i strukturze organizacyjnej Baas.

³¹¹⁸ Z. Poniatowski, op. cit., s. 76.

Była również stypendystką w Iraku³¹¹⁹. W ramach swoich prac badawczych i publikacji rozszerzyła swoje zainteresowania o kraje iberyjskie i Amerykę Południową.

3.5. Inne polskie placówki akademickie

3.5.1. Uczelnie kościelne: duchowni–arabiści – noty biograficzne

Wśród duchownych w badanym okresie udało się zidentyfikować tylko trzech polskich dyplomowanych arabistów – w późniejszym okresie pojawiło się ich o kilku więcej, ale i tak powstał dylemat, czy należy tworzyć oddzielną grupkę z arabistów „w koloratce”: ich działalność arabistyczna, jak i uprzednia edukacja były związane z działalnością instytucji państwowych, przeważnie w okresie Polski Ludowej – świeckich. Niemniej ze względu na potencjał takiego, jeszcze niezidentyfikowanego zbioru w niniejszej publikacji zostanie on zapoczątkowany: może skieruje to któregoś z Czytelników na drogę badań tej problematyki. Tym bardziej, że w zakresie islamistyki naukowców-duchownych działa znacznie więcej, m.in. **ks. prof. Tadeusz Dajczer** poświęcił mistycyzmowi w islamie artykuł *Mistyka al-Halladża (859–922) w perspektywie dialogu Kościoła z islamem*³¹²⁰.

Tadeusz Józef Dajczer, ur. w 1931 r. w Pruszkowie, uzyskał tytuł mgra teologii w 1955 r. w Warszawie na ATK. Obronił w 1972 r. doktorat z zakresu misjologii w Papieskim Uniwersytecie Gregorianum w Rzymie, gdzie studiował w latach 1966–1972. Po powrocie do Polski założył Katedrę Fenomenologii Religii w ATK w Warszawie. Habilitował się w 1984 r. w ATK³¹²¹, gdzie został docentem³¹²². W roku 1994 otrzymał tytuł naukowy profesora nauk teologicznych. Zmarł 8 września 2009 r. w Warszawie³¹²³.

³¹¹⁹ P. Gasztold-Seń, *Syryjsko-libijska walka z syjonizmem w PRL. Zaangażowanie Michela Mounayera w działalność „lewicy” partyjnej w latach 1978–1986*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2010, nr 2, s. 396.

³¹²⁰ *Mistyka al-Halladża (859–922) w perspektywie dialogu Kościoła z islamem*, „Studia Theologica Varsaviensia” 1978, nr 1; przedrukowany później w „Zeszytach Misjologicznych ATK” 1982, t. 4.

³¹²¹ Strona internetowa Diecezji Warszawsko-Praskiej, za: <https://diecezja.waw.pl/1692> [dostęp: 17.09.2022].

³¹²² Z. Poniatowski, op. cit., s. 76.

³¹²³ Strona internetowa Diecezji Warszawsko-Praskiej...

Nowicki Paweł (1888–1980), dr hab., ksiądz katolicki, bibliista, wybitny semitysta³¹²⁴. Studiował we Fryburgu w latach 1912–1914 i kontynuował tam studia po roku 1915. W 1916 r. doktoryzował się tam w zakresie filologii orientalnej (*Beiträge zur Syntax in Aphrens Memren*, praca poświęcona składni j. syriackiego), jego promotorem był Hermann Reckendorf. W 1933 r. habilitował się z filologii biblijnej na Wydziale Teologicznym UW, później wykładał w Wilnie, gdzie otrzymał tamtejszą profesurę. W 1945 r. repatriował się z Wilna do Polski i do 1948 r. wykładał w seminarium wileńskim, tymczasowo mieszczącym się w Białymstoku. Tamże, w latach 1945–1948, w seminarium prowadził m.in. zajęcia j. greckiego, hebrajskiego i łaciny³¹²⁵. W 1948 r. został profesorem nadzwyczajnym na Wydziale Teologii Katolickiej UW³¹²⁶. W r.a. 1948/49 na tymże Wydziale nauczał języka arabskiego: gramatyka i czytanie tekstów (2 godz./tyg.)³¹²⁷. W następnym roku akademickim kontynuował prowadzenie tych zajęć na Wydziale Teologii Katolickiej, teraz przedmiot nazywał się: język arabski dla początkujących, zajęcia odbywały się w wymiarze 2 godzin tygodniowo w gmachu Theologicum na Krakowskim Przedmieściu 52/54³¹²⁸. Uchwałą RM z 2 sierpnia 1954 r. z Uniwersytetu Warszawskiego wyodrębniono Wydział Teologii Katolickiej. Od 1 września 1954 r. miał w ramach Akademii Teologicznej w Warszawie prowadzić swoją dalszą działalność, ale uchwałą RM z 11 sierpnia 1954 r. wydzieliła z UJ tamtejszy Wydział Teologii Katolickiej i włączyła go także do Akademii Teologicznej w Warszawie, co spowodowało zmianę nazwy nowej uczelni na Akademię Teologii Katolickiej w Warszawie³¹²⁹. Po likwidacji Wydziału Teologicznego UW w 1954 r. P. Nowicki przeniósł się do Akademii Teologii Katolickiej, gdzie wykładał na Wydziale Teologii Katolickiej³¹³⁰. Na UW wykładał j. aramejski, syryjski, arabski, akadyjski i łacinę, a na ATK aramejski,

³¹²⁴ *Biografia ks. prof. dra hab. Stanisława Kura*, Papieski Wydział Teologiczny w Warszawie, s. 5, za: <https://pwtw.pl/wp-content/uploads/wst/12-1/Kuri.pdf> [dostęp: 17.09.2022].

³¹²⁵ A. Proniewski, *Rola i znaczenie wydziału teologicznego USB w powstaniu Seminarium w Białymstoku*, [w:] *Między Wydziałem Teologicznym Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie a Seminarium Duchownym w Białymstoku*, red. A. Proniewski, b.w., Białystok 2019, s. 31.

³¹²⁶ T. Kraheł, *Ksiądz profesor Paweł Nowicki*, „W Służbie Miłosierdzia” 2009, nr 11, za: http://www.wsm.archibial.pl/wsm62/art.php?id_artikul=776 [dostęp: 17.09.2022].

³¹²⁷ *UW Skład Uniwersytetu i Spis Wykładów na r.a. 1948–1949...*

³¹²⁸ *UW Skład Uniwersytetu i Spis Wykładów na r.a. 1950–1951...*, s. 155.

³¹²⁹ R. Bartnicki, *Ksiądz Prałat dr Leonard Ostrowski (1916 – 2009)*, „Warszawskie Studia Teologiczne” 2014, t. 27, nr 2, s. 333–334.

³¹³⁰ UKSW. *Ludzie Uniwersytetu*, za: <https://muzeumuksw.edu.pl/exhibits/show/ludzie-universytetu/profesorowie> [dostęp: 17.09.2022].

syryjski, arabski, akadyjski, hebrajski i grecki. Przeszedł na emeryturę w 1967 r., ale do 1973 r. prowadził wykłady na godziny zlecone.

„Księża, którzy studiowali w Wilnie i w pierwszych latach po wojnie w Białymstoku, wspominają go jako profesora wymagającego, szanującego swoich słuchaczy, ale i nie znoszącego nieuwagi na swoich wykładach”³¹³¹. Wychował wielu studentów-semitystów, m.in. przyszłego ks. dr hab. Stanisława Kura, etiopistę, absolwenta orientalistyki na UW³¹³². Z arabistycznych prac opublikował: *Klasyczny język arabski: zagadnienia podstawowe* (ATK, Warszawa 1965). Podręcznik ma 69 stron i wydano go w nakładzie 400 egzemplarzy. Praca dzieli się na dwa zasadnicze działy: „Kurs wstępny” (7–24), obejmujący wykład pisma arabskiego i pisowni arabskiej, oraz „Morfologię” (25–69).

Materiał przedłożony jest bardzo zwięzłe, a zarazem przejrzyste, komunikatywne i logiczne. Układ treści jest całkowicie oryginalny, świadczy o samodzielnym przemyśleniu przez Autora poszczególnych zagadnień i krytycznym naświetleniu wzajemnych genetycznych zależności między poszczególnymi zjawiskami gramatycznymi języka arabskiego³¹³³.

Kur Stanisław, ur. w 1929 r. Duchowny rzymskokatolicki, dr hab. nauk teologicznych, znawca języków biblijnych, etiopista. W 1956 r. objął nauczanie języka hebrajskiego w Wyższym Metropolitalnym Seminarium Duchownym św. Jana Chrzyciela w Warszawie. W 1963 r. zdobył magisterium z filologii orientalnej (semitystyka) na UW, w 1969 r. – doktorat w Rzymie. Po powrocie do Polski w 1972 r. ks. S. Kur przez trzy semestry wykładał j. ugarycki i arabski na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, a przez siedem lat – j. arabski oraz zagadnienia wybrane z historii i archeologii Etiopii na ATK³¹³⁴. W 1990 r. habilitował się.

Nosowski Jerzy (1921–1999), dr hab., duchowny katolicki, teolog, orientalista i religioznawca. Był nauczycielem akademickim w ATK i w KUL i chociaż był doktorem

³¹³¹ T. Krahel, op. cit.

³¹³² *Biografia ks. prof. dr hab. Stanisława Kura...*

³¹³³ J. Nosowski, *Klasyczny język arabski: zagadnienia podstawowe*, ks. prof. dr Paweł Nowicki, Warszawa 1965 [recenzja], „Collectanea Theologica” 1966, nr 36, z. 1–4, s. 248.

³¹³⁴ *Biografia ks. prof. dra hab. Stanisława Kura...*, s. 6.

arabistyki w Wiedniu, nie nauczał jej. Ur. 13 sierpnia 1921 r. w Tyflisie³¹³⁵ w Rosji (Didi digomi, Tbilisi, obecnie Gruzja)³¹³⁶. Syn Feliksa i Marii *de domo* Bellach (? słabo czytelne). Do Polski przyjechał w 1922 r. i jego rodzina osiadła w Warszawie, ale na krótko: w 1923 r. przenieśli się do Łodzi. Naukę w szkole średniej rozpoczął w 1929 r. w Gimnazjum Żeromskiego w Łodzi, które ukończył w 1934 r. Do 1939 r. mieszkał w Łodzi. W 1940 r. został przez okupantów wywieziony na roboty do Niemiec, później został osadzony w obozie koncentracyjnym w Dachau, gdzie przebywał aż do 1945 r. Po powrocie do kraju zamieszkał w Łęczycy, a w 1945 r. wstąpił do Warszawskiego Metropolitalnego Seminarium Duchownego w Warszawie; równocześnie zapisał się na Wydział Teologii Katolickiej UW. Seminarium ukończył w 1950 r.³¹³⁷ 17 grudnia 1950 r. otrzymał święcenia kapłańskie, szafarzem był kard. Stefan Wyszyński³¹³⁸. Od stycznia 1951 do 30 kwietnia 1952 r. pracował w Wilanowie jako wikary-prefekt. Później był wikarym m.in. w Żychlinie i Grójcu (do 1953), następnie w parafii NMP w Warszawie³¹³⁹.

W/w w czasie swego pobytu na naszym terenie zajmował się jedynie sprawami religii, w wystąpieniach w czasie kazań tematów politycznych nie poruszał. Kontaktów specjalnych nie utrzymywał, lecz mimo to nie należał do księży postępowych i społecznej działalności na tutejszym terenie nie przejawiał. Opinią za czas swojego pobytu na tutejszym terenie cieszy się dobrą³¹⁴⁰.

15 października 1951 r.³¹⁴¹ – po studiach na Wydziale Teologii Katolickiej UW – otrzymał dyplom magistra teologii (specjalność: apologetyka)³¹⁴² i od razu rozpoczął studia doktoranckie (będąc asystentem w ATK)³¹⁴³ na tym Wydziale (1.10.1953–25.03.1959)³¹⁴⁴, a po jego likwidacji kontynuował je w Akademii Teologii

³¹³⁵ AIPN, IPN BU 001121/346.

³¹³⁶ Jerzy Nosowski, za: <https://www.geni.com/people/Jerzy-Nosowski/600000020469648634> [dostęp: 17.09.2022].

³¹³⁷ AIPN, IPN BU 3246/483 t.2, I-15684.

³¹³⁸ Ks. Nosowski Jerzy, Diecezja Warszawsko-Praska, za: <https://diecezja.waw.pl/pasterze/ks-nosowski-jerzy> [dostęp: 23.03.2019].

³¹³⁹ AIPN, IPN BU 3246/483 t.2, I-15684.

³¹⁴⁰ Ibidem.

³¹⁴¹ Ks. Nosowski Jerzy, Diecezja Warszawsko-Praska...

³¹⁴² AIPN, IPN BU 001121/346.

³¹⁴³ AIPN, IPN BU 3246/483 t.2, I-15684.

³¹⁴⁴ Ks. Nosowski Jerzy, Diecezja Warszawsko-Praska...

Katolickiej w Warszawie. Zakończył je 25 marca 1959 r. W tym okresie deklarował dobrą znajomość języków: francuskiego i niemieckiego³¹⁴⁵. Od stycznia 1951 r. do kwietnia 1952 r. sprawował posługę kapłańską w Wilanowie³¹⁴⁶. Od 1 marca 1955 r. był asystentem w Katedrze Apologetyki i Religioznawstwa³¹⁴⁷ utworzonej 1 stycznia 1956 r. na Wydziale Teologicznym ATK przez Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego, jej kierownikiem był ks. prof. Wincenty Kwiatkowski³¹⁴⁸, podówczas Rektor ATK (pozostawał nim przez trzy kadencje: od 1956 do 1965, po dwuletniej kadencji Dziekana Wydziału Teologicznego)³¹⁴⁹.

Ilustracja 235. Ks. J. Nosowski (1955). Źródło: AIPN

W tym samym czasie (1.10.1955–24.06.1960) studiował na orientalistyce, w Katedrze Turkologii UW³¹⁵⁰. J. Nosowski od 1959 r. jako st. asystent – w ramach swojej Katedry – prowadził badania nad myślą religioznawczą, a w latach 1962–1970 kontynuował je jako adiunkt do 1 października 1970 r.³¹⁵¹ Koncentrował się na islamie, zajmował się „zwłaszcza zagadnieniem uwierzytelnienia Mahometa w świetle Koranu,

³¹⁴⁵ AIPN, IPN BU 3246/483 t.2, I-15684.

³¹⁴⁶ AIPN, IPN BU 001121/346.

³¹⁴⁷ Ks. Nosowski Jerzy, *Diecezja Warszawsko-Praska...*

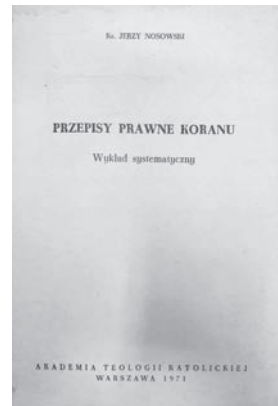
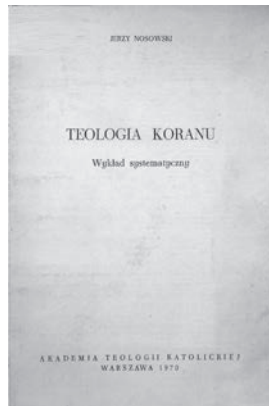
³¹⁴⁸ J. Rożański, *Misjologia i dialog ekumeniczny*, „Studia Theologica Varsaviensia” 2013, nr jubileuszowy 1963–2013, s. 121.

³¹⁴⁹ Muzeum Cyfrowe UKSW, za: <https://muzeumuksw.edu.pl/items/show/73> [dostęp: 17.09.2022].

³¹⁵⁰ Ks. Nosowski Jerzy, *Diecezja Warszawsko-Praska...*

³¹⁵¹ Ibidem.

wykraczając tym samym poza wyznaniowy charakter apologetyki³¹⁵². Promotorem pracy doktorskiej J. Nosowskiego z zakresu apologetyki był ks. W. Kwiatkowski³¹⁵³. W następnym roku, 24 czerwca, został magistrem filologii orientalnej³¹⁵⁴ na UW (praca *Wystąpienie Mahometa w świetle najstarszych źródeł. Studium historyczne*, napisana pod opieką J. Bielawskiego)³¹⁵⁵. 15 października 1965 r. zakończył z sukcesem procedurę habilitacyjną i uzyskał stopień doktora habilitowanego teologii (w zakresie apologetyki) na ATK³¹⁵⁶.

Ilustracje 236–238. Źródło: zdjęcia autora

W trakcie urlopu naukowego (24.10.1974–15.01.1977) przebywał w Iranie, przy Katedrze Konsolaty w Teheranie, gdzie prowadził badania w zakresie arabistyki, islamistyki i iranistyki. Wprost z Teheranu pojechał do Kairu, gdzie w okresie 15 stycznia 1977 r. – 23 października 1978 r. podjął bliskowschodnie i islamistyczne studia w Dominikańskim Instytucie Orientalistycznym³¹⁵⁷. W 1978 r. – po drodze do Wiednia – uzupełniał swoją wiedzę w Rzymie w Pontificio Istituto di Studi Arabi

³¹⁵² J. Różański, *Misjologia religioznastwo i teologia ekumeniczna na ATK/UKSW w Warszawie*, „Studia Theologica Varsaviensia” 2013, nr 1, s. 122–123.

³¹⁵³ Ks. Nosowski Jerzy, *Diecezja Warszawsko-Praska...*

³¹⁵⁴ Ibidem.

³¹⁵⁵ *Album magistrów Instytutu Orientalistycznego...*

³¹⁵⁶ Ks. Nosowski Jerzy, *Diecezja Warszawsko-Praska...*

³¹⁵⁷ Ibidem.

e d'Islamistica³¹⁵⁸ (PISAI)³¹⁵⁹. Od 23 października 1978 r. do 17 marca 1986 r. odbywał studia zwykłe³¹⁶⁰ i doktoranckie na Wydziale Nauk Humanistycznych Uniwersytetu Wiedeńskiego w zakresie arabistyki, islamistyki i iranistyki³¹⁶¹, m.in. u swojego przyszłego promotora, Arne A. Ambrosa³¹⁶², austriackiego arabisty, który w 1974 r. uczynił z orientalistycznej placówki w Wiener Universität centrum językowych badań nad dialektami arabskimi³¹⁶³.

Arne A. Ambros (1942–2007) był przez dziesięciolecia autorem najczęściej drukowanego niemieckiego podręcznika nowoarabskiego języka pisanego. Wyrobił sobie także opinię jednego z czołowych znawców języka Koranu. Jako fizyk z wykształcenia wprowadził do swoich badań metody statystyczne. Był profesorem wiedeńskiego Instytutu Orientalistycznego jako arabista w latach 1975–2011. Oprócz klasycznego j. arabskiego jego główne zainteresowania badawcze dotyczyły zoografii arabskiej³¹⁶⁴. A.A. Ambros napisał wiele podręczników dla arabistyki oraz prac o koranicznym j. arabskim, m.in.:

- A.A. Ambros, *Einführung in die moderne arabische Schriftsprache*, Max Hueber Verlag, München 1975 (wyd. 2, 1979).
- A.A. Ambros, *Bongornu, kif int?: Einführung in die maltesische Sprache*, Wiesbaden Reichert Verlag, 1999.
- A.A. Ambros, *A Concise Dictionary of Koranic Arabic*, Reichert Verlag, Wiesbaden 2004.
- E. Ambros, A.A. Ambros, *Arabischer Mindestwortschatz und Glossar. Zur „Einführung in die moderne arabische Schriftsprache“*, Max Hueber Verlag, München 1976.

Pod opieką A.A. Ambrosa J. Nosowski napisał dysertację *Grundzüge der muslimischen sozialen Sittlichkeit nach den Aussagen und Berichten des šūfischen Lehrmeister*

³¹⁵⁸ Obecna nazwa, za: <https://www.pisai.it/home/> [dostęp: 17.09.2022]. Nie mam pewności, czy nie chodziło o inną papieską placówkę, gdyż nie wskazano źródła tej informacji.

³¹⁵⁹ M.M. Dziekan, *Ks. doc. dr hab. Jerzy Nosowski*, PO 1999, nr 3–4, s. 339.

³¹⁶⁰ Brak potwierdzenia w dostępnych źródłach.

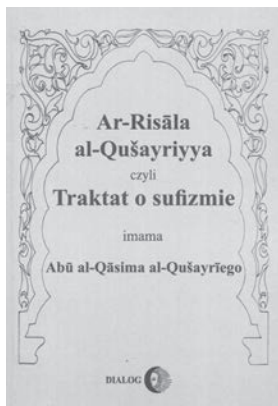
³¹⁶¹ *Ks. Nosowski Jerzy*, Diecezja Warszawsko-Praska...

³¹⁶² Szerzej: S. Procházka, *Obituary – Arne A. Ambros*, „Zeitschrift für Arabische Linguistik” 2008, nr 48, s. 7–9.

³¹⁶³ G. Harrer, *100 Jahre Republik Orientalistik war nie ein Orchideenfach*, Der Standard, 20.12.2018, za: <https://www.derstandard.at/story/2000094255100/orientalistik-war-nie-ein-orchideenfach> [dostęp: 17.09.2022].

³¹⁶⁴ *Universität Wien, Institut für Orientalistik*, za: <https://orientalistik.univie.ac.at/fachrichtungen/arabistik/fachgeschichte/> [dostęp: 17.09.2022].

dargestellt im Sendschreiben Al-Qušayrīs, obronił ją i uzyskał 2 lutego 1986 r. stopień doktora na Wydziale Nauk Humanistycznych Uniwersytetu Wiedeńskiego w zakresie arabistyki i islamistyki³¹⁶⁵. Po powrocie do Warszawy od 27 września 1986 r. do 28 maja 1991 r. wykładał religioznawstwo na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej ATK³¹⁶⁶. Ten sam przedmiot wykładał w KUL od 20 stycznia 1989 r. do 28 maja 1991 r.³¹⁶⁷ W tym okresie pobytu w Polsce towarzyszyła mu Alga, sznaucerka średnia, w kolorze pieprzu i soli, ur. w 1989 r.³¹⁶⁸ W latach 1991–1992 był rezydentem w parafii Św. Jana Chrzciciela w Bad Zell w diecezji Linz w Austrii, w zastępstwie GR Bolesława Walaszka (tamtejszego proboszcza w latach 1986–1992). W latach 90. aktywnie uczestniczył w Polsce w naukowych konferencjach arabistycznych (m.in. w Warszawie w 1993 i w Poznaniu w 1997), a także w międzynarodowej konferencji o tematyce związanej z chrześcijaństwem i islamem, która odbyła się w Krakowie w 1995 r.³¹⁶⁹ W latach 1996–1998 był członkiem KNO PAN³¹⁷⁰.

Ilustracja 239. Źródło: zdjęcie autora

Pod koniec życia mieszkał w Diecezjalnym Domu Księży Emerytów im. Kard. Kakowskiego na ul. Ratuszowej w Warszawie, przebywał tam w okresach: 17 marca 1986 r. – 28 maja 1991 r., 17 marca 1992 r. – 30 czerwca 1993 r.

³¹⁶⁵ Ks. Nosowski Jerzy, Diecezja Warszawsko-Praska...

³¹⁶⁶ Ibidem.

³¹⁶⁷ Ibidem.

³¹⁶⁸ Sznaucer.pl, za: <http://sznaucer.com.pl/interchampiony/dor-hal-alga/> [dostęp: 18.11.2021].

³¹⁶⁹ M.M. Dziekan, *Ks. doc. dr hab. Jerzy Nosowski...*, s. 339.

³¹⁷⁰ Ibidem.

i 30 czerwca 1998 r. – 26 czerwca 1999 r.³¹⁷¹ Zmarł 26 czerwca 1999 r. i został pochowany na Cmentarzu Wolskim w Warszawie. Obszerny nekrolog ks. J. Nosowskiego pióra M.M. Dziekana ukazał się w PO³¹⁷².

26 czerwca 1999 r. zmarł Ksiądz Docent Jerzy Nosowski. Przez sześć lat w każdą niedzielę dojeżdżał z Międzylesia do naszego kościoła, odprawiał Mszę Świętą i spowiadał. Ksiądz Nosowski był arabistą, specjalistą od problematyki islamskiej. Posługiwał się wieloma językami³¹⁷³.

Zakres tematyki jego badań obejmował (w różnych okresach) trzy główne nurty: apologetykę islamu, dialog chrześcijańsko-muzułmański i mistycyzm islamu³¹⁷⁴. Był przede wszystkim teologiem, ale w swoich badaniach nad islamem wykraczał poza wyznaniowy charakter apologetyki. Był autorem publikacji naukowych dotyczących problematyki islamu, w tym dedykowanych islamowi w Polsce, zagadnieniom kontaktów chrześcijańsko-muzułmańskich; przełożył na polski XI-wieczny traktat Al-Kuszajriego, który opatrzył wstępem³¹⁷⁵.

Przykładem duchownego-arabisty, który swój dyplom uzyskał poza Polską, może być **ks. Stanisław Grzesik** (1925–2016).

Ilustracja 240. Ks. S. Grzesik

³¹⁷¹ Ks. Nosowski Jerzy, *Diecezja Warszawsko-Praska...*

³¹⁷² M.M. Dziekan, *Ks. doc. dr hab. Jerzy Nosowski...*, s. 339–340.

³¹⁷³ Rzymskokatolicka Parafia św. Maksymiliana Marii Kolbego w Józefowie, za: <http://parafia-blota.pl/o-parafii/historia-parafii/> [dostęp: 18.11.2021].

³¹⁷⁴ M.M. Dziekan, *Ks. doc. dr hab. Jerzy Nosowski...*, s. 339.

³¹⁷⁵ J. Różański, *op. cit.*, s. 123.

Ksiądz ze swadą opowiadał o swoim pochodzeniu i dzieciństwie w podczęstochowskich Koziegłówkach, o tym jak mama zaprowadziła go do zgromadzenia zakonnego w Częstochowie w 1938 r., o wyjeździe jeszcze przed wojną do Francji i tam spędzonej w klasztorze okupacji, krótkiej wizycie w powojennej Polsce i dokonany wybór pozostania poza granicami opanowanej przez komunistów ojczyzny. W 1949 r. przyjechał do królewskiego wciąż Egiptu, studiował arabystykę na Uniwersytecie Kairskim (może jeszcze im. Króla Fuada) uczęszczając m.in. także na wykłady Tahy Husejna. W 1965 r. przyjął z rąk samego prezydenta Nasera egipskie obywatelstwo, co było podyktowane m.in. chęcią pozostania w ukochanym przez księdza Egipcie [...]. Od tamtego czasu też mieszkał i posługiwał w Asjucie. [...] Poruszyło mnie piękno i pisma, i języka kazań ks. Stanisława, pisanych klasycznym arabskim, elegancką kreską, zawsze i wyłącznie ręcznie³¹⁷⁶.

Ilustracja 241. Tablica pamiątkowa w domu katechetycznym w Asjut, autorstwa egipskiego rzeźbiarza Nathana Dossa. Odślonięta w listopadzie 2016 r.

Prawdopodobnie do tej grupy należy też **Kazimierz Jan Gajowy**, pochodzący ze Stanina w pow. łukowskim. W latach 1987–1993 pracował jako wychowawca w Centrum Młodzieżowym w El-Houssoun w Libanie. Arabista i pedagog. Odznaczony 23 maja 2008 r. w Libanie Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski „Polonia Restituta”³¹⁷⁷, m.in. za działalność na rzecz ponad 200 Polaków ewakuowanych i repatriowanych z Libanu do ojczyzny w grudniu 2006 r.³¹⁷⁸

³¹⁷⁶ S. Guliński, *Pożegnanie ks. Stanisława Grzesika*, „Mazurek” 2016, nr 5, s. 12.

³¹⁷⁷ Echo Katolickie, za: <https://www.echokatolickie.pl/index.php?str=100&id=15690> [dostęp: 17.09.2022].

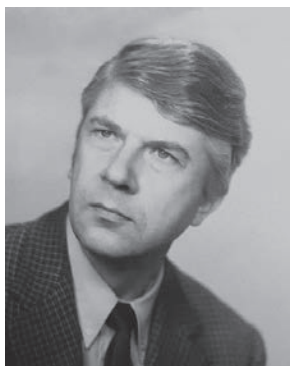
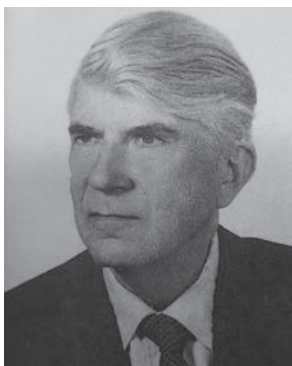
³¹⁷⁸ *Polski konwój zbliżył się do granicy syryjskiej*, Bankier.pl, 18.07.2006, za: <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Polski-konwoj-zblizyl-sie-do-granicy-syryjskiej-1459819.html> [dostęp: 17.09.2022].

Liczni dziś przedstawiciele młodsze pokolenia, na czele z dr hab. **Krzysztofem Kościelniakiem**, znajdują się poza ramami niniejszego badania. Wspomnę tu tylko – ze względu na datę urodzenia plasującą go w zbiorze badanym – dra **Adama Wąsa** SVD, arabistę. Ur. w 1963 r. w Chorzowie, islamolog, arabista, teolog. Studia specjalistyczne ukończył w Papieskim Instytucie Studiów Arabistycznych i Islamologicznych w Rzymie (PISAI) i na KUL. Członek Komitetu Episkopatu Polski ds. Dialogu z Religiami Niechrześcijańskimi, adiunkt w Katedrze Teologii Religii KUL, dyrektor Centrum Dialogu Kultur i Religii w Pieniężnie. Zainteresowania badawcze: fundamentalizm islamski, dialog chrześcijańsko-muzułmański, zjawisko islamskiej misji (*dawa*)³¹⁷⁹. Autor wielu publikacji islamistyczno-arabistycznych.

3.5.2. Pracownicy placówek akademickich (w tym innych arabistyk czy innych kierunków studiów) – wzmianki biograficzne

Kubiak Władysław B., ur. 24 października 1925 r. w Wiązownie k. Warszawy³¹⁸⁰.

Ilustracje 242–243. W.B. Kubiak (1925–1997)

Do 1944 r. mieszkał z rodzicami w Warszawie, tu też ukończył szkołę podstawową i I klasę gimnazjum³¹⁸¹. Od 1945 r. (do 1947) należał do młodzieżowej organizacji³¹⁸²

³¹⁷⁹ *Noty o autorach*, „Studia Nauk Teologicznych PAN” 2010, nr 5, za: <https://journals.pan.pl/dlibra/publication/112732/edition/97997/content> [dostęp: 17.09.2022].

³¹⁸⁰ AUW, 25775 zw Władysław Kubiak. Teka akt osobowych K.23.693 47063, mps, podpisany własnoręcznie, niedatowany, po 1971.

³¹⁸¹ Ibidem, Życiorys, mps, podpisany własnoręcznie, niedatowany.

³¹⁸² Ibidem, Kwestionariusz osobowy, ok. 1968, niedatowany, wypełniany pismem odręcznym, osobiście podpisany, zdjęcie.

OM TUR³¹⁸³. W 1946 r. rozpoczął pracę w Komitecie Wojewódzkim tej organizacji w Krakowie³¹⁸⁴ i pracował tam do 1947 r. W 1948 r. został członkiem ZMP³¹⁸⁵, którym pozostał do 1951 r. W tym samym roku zdał maturę, jako ekstern, w Sopocie³¹⁸⁶. Po zakończeniu pracy w OM TUR zatrudnił się w 1948 r. w Inspektoracie Wojewódzkim PZU w Krakowie³¹⁸⁷, a od 6 kwietnia do 31 grudnia 1949 r. był pracownikiem kontroli na pełnym etacie w Oddziale Wojewódzkim Powszechnego Zakładu Ubezpieczeń Wzajemnych w Krakowie³¹⁸⁸. W tym samym roku (1949) rozpoczął studia na orientalistyce na UJ: 18 października 1949 r. został immatrykulowany na Wydziale Humanistycznym UJ, na kierunku filologia orientalna, gdzie studiował w latach 1949/50–1952/53³¹⁸⁹ na specjalizacji: arabistyka i historia Wschodu muzułmańskiego³¹⁹⁰. W 1951 r. zatwierdzono mu następujący arabistyczny temat magisterski w Seminarium Filologii Orientalnej UJ: *Europa wschodnia w świetle słownika geograficznego Mudż'am al-Buldān, geografą arabskiego z XIII w. Jaquta*. Było to opracowanie materiałów arabskich dotyczących Europy Wschodniej w XII–XIII w. Temat ten otrzymał od kierownika Katedry wiosną 1951 r. Przewidywany termin ukończenia pracy: r.a. 1952/53³¹⁹¹. 22 grudnia 1952 r. złożył egzamin magisterski, a dyplom magistra w zakresie filozofii³¹⁹² w specjalizacji arabistyczno-historycznej³¹⁹³ wydano mu 3 czerwca 1953 r. Studia ukończył według czteroletniego programu nauczania³¹⁹⁴.

³¹⁸³ Organizacja Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego, przedwojenna socjalistyczna organizacja młodzieżowa PPS, rozwiązana w 1935. Reaktywowana w 1944.

³¹⁸⁴ AUW, 25775 zw Władysław Kubiak. Teka akt osobowych K.23.693 47063, Informacja WGiSR UW, mps, podpis własnoręczny, pieczęć prostokątna, imienna prodziekana, niedatowane.

³¹⁸⁵ Ibidem, Kwestionariusz osobowy, ok. 1968, niedatowany, wypełniany pismem odręcznym, osobiście podpisany, zdjęcie.

³¹⁸⁶ Ibidem, mps, podpisany własnoręcznie, niedatowany, po 1971.

³¹⁸⁷ Ibidem, Informacja WGiSR UW, mps, podpis własnoręczny, pieczęć prostokątna, imienna prodziekana, niedatowane.

³¹⁸⁸ Ibidem, [świadcstwo pracy, odpis z 31.07.1996], mps.

³¹⁸⁹ Ibidem, Zaświadczenie z UJ.

³¹⁹⁰ Ibidem, mps, podpisany własnoręcznie, niedatowany, po 1971.

³¹⁹¹ AUJ, WHm 73 Katedra i Seminarium Filologii Orientalnej 1945–51, Pismo dra T. Lewickiego Kierownika Seminarium Filologii Orientalnej do Dziekana Wydziału Humanistycznego UJ, L.dz. 15/VI//51, 20.04.1951, w odpowiedzi na pismo Min. Szkół Wyższych i Nauki, nr BO-I-5/3/51, 8.03.1951.

³¹⁹² AUW, 25775 zw Władysław Kubiak. Teka akt osobowych K.23.693 47063, Zaświadczenie z UJ.

³¹⁹³ Ibidem, Życiorys, mps, podpisany własnoręcznie, niedatowany.

³¹⁹⁴ Ibidem, Zaświadczenie z UJ, mps.

Opiekunem pracy magisterskiej był T. Lewicki, a ostatecznie temat brzmiał: *Relacja Ibn Fadlana o kalifacie wschodnim i kraju Oguzów*³¹⁹⁵.

Pracę naukową rozpoczął jeszcze podczas studiów – od 1 kwietnia 1952 r. do 31 grudnia 1953 r. był st. asystentem w Pracowni Edytorskiej w Kierownictwie Badań nad Początkami Państwa Polskiego w Krakowie (przekształconym później w Instytut Historii Kultury Materialnej PAN, a następnie w Instytut Archeologii i Etnologii PAN)³¹⁹⁶. Badaniami Pracowni kierowali T. Lewicki i Gerarda Labuda³¹⁹⁷. W chwili likwidacji Pracowni jako st. asystent przeniesiony został do Zakładu Numizmatyki IHKM PAN w Krakowie³¹⁹⁸. W 1954 r. został adiunktem IHKM PAN i pracował tam od 1 stycznia 1954 r. do 30 czerwca 1958 r.³¹⁹⁹ W 1955 r. dodatkowo zatrudnił się na UJ, pracował jako st. asystent na orientalistyce UJ od 1 lipca 1955 r. do 1 października 1959 r.³²⁰⁰ Prowadził wykłady kursowe w Zakładzie³²⁰¹ dla młodszych lat studiów z zakresu wstępu do studiów islamistycznych, z historii politycznej Wschodu muzułmańskiego, z historii literatur Wschodu muzułmańskiego i – dla starszych lat³²⁰² – z pogłębionej historii Arabów i historii Iranu³²⁰³. W 1957 r. z orientalistyki UJ wyjechało do Egiptu dwóch stypendystów, W. Kubiak i W. Dembski³²⁰⁴. Jak pisał W. Kubiak: „Dalsze indywidualne studia specjalistyczne w latach 1957–59 prowadziłem jako stypendysta egipskiego Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego głównie w zakresie j. arabskiego, historii sztuki i historii kultury materialnej B. Wschodu i Afryki Północnej oraz historii gospodarczej, społecznej i geografii historycznej tego regionu”³²⁰⁵. Oficjalnie jego wyjazd na stypendium uzasadniano zbieraniem materiałów do doktoratu³²⁰⁶. Rok 1957/58 spędził jako stypendysta³²⁰⁷, do połowy 1958 r. pozostawał

³¹⁹⁵ M.M. Dziekan, *Polacy a świat arabski...*, s. 54.

³¹⁹⁶ AUW, 25775 zw Władysław Kubiak. Teka akt osobowych K.23.693 47063, Zaświadczenie z IAiE PAN 1996, mps.

³¹⁹⁷ Ibidem, Życiorys, mps, podpisany własnoręcznie, niedatowany.

³¹⁹⁸ Ibidem, mps, podpisany własnoręcznie, niedatowany, po 1971.

³¹⁹⁹ Ibidem, Świadectwo Pracy, 27.03.1972, mps.

³²⁰⁰ Ibidem, Zaświadczenie, 1.03.1983, mps.

³²⁰¹ Ibidem, Informacja WGiSR UW, mps, podpis własnoręczny, pieczęć prostokątna, imienna prodziekana, niedatowane.

³²⁰² Ibidem, mps, podpisany własnoręcznie, niedatowany, po 1971.

³²⁰³ Ibidem, Życiorys, mps, podpisany własnoręcznie, niedatowany.

³²⁰⁴ *Kronika UJ za rok 1957/58...*, s. 102.

³²⁰⁵ AUW, 25775 zw Władysław Kubiak. Teka akt osobowych K.23.693 47063, Życiorys, mps, podpisany własnoręcznie, niedatowany.

³²⁰⁶ Ibidem, mps, podpisany własnoręcznie, niedatowany, po 1971.

³²⁰⁷ *Kronika UJ za rok 1957/58...*, s. 102.

na etacie adiunkta w IHKM PAN, a od końca tegoż roku został zatrudniony w Stacji Archeologii Śródziemnomorskiej UW w Kairze – najpierw jako sekretarz-arabista, potem sekretarz naukowy. Na pełnym etacie pracował od października 1959 r. do marca 1967 r.³²⁰⁸, w tym jako sekretarz naukowy Stacji³²⁰⁹ – pracownik kontraktowy od 1 stycznia 1960 r. do 31 marca 1967 r. Kilukrotnie odnawiane umowy-kontrakty wygasły 31 marca 1967 r. W ramach podstawowych obowiązków w Stacji Archeologii Śródziemnomorskiej UW w Kairze W. Kubiak prowadził bieżące sprawy naukowe i administracyjne³²¹⁰.

Poza tym od 1959 r. przez wiele lat prowadził badania archeologiczne w Jordani, Maroku, Sudanie (Faras), Syrii (Palmyra)³²¹¹, ale przede wszystkim w Egipcie: Al-Fustat, Tel Attrib, Aleksandrii³²¹². W marcu 1961 r. wziął udział w konferencji naukowej w Bostonie³²¹³. W latach 1963–1966 był kierownikiem misji archeologicznej w Kom el-Dikka³²¹⁴ w Aleksandrii³²¹⁵ (w tekście kilukrotnie przewija się ta nazwa, w różnych zapisach – zmieniały się wraz z postępem czasu, językiem transkrypcji i jej standardem. W literaturze przedmiotu najczęściej używane są: Kom El-Dikka, Kôm ad-Dikka, Kom el-Dikka, Kom El Dekka, Kom El-dikka, Kôm El-Dik, Kom el Dikk, Com-el-Dikkéh, Com-el-Dikeh, arabski wariant كوم الدكة trans. kûm ad-dikka³²¹⁶). W 1964 r. był jednym z członków zespołu, który otrzymał Nagrodę I stopnia Ministra Nauki Szkolnictwa Wyższego i Techniki (zespołową)³²¹⁷. Od 1964 r. rozpoczął pracę dla American Research Center in Cairo, Egipt przy realizacji właśnie rozpoczętego projektu Fustat Expedition (zakończonego w 1981)³²¹⁸. Były to szerokie badania

³²⁰⁸ A UW, 25775 zw Władysław Kubiak. Te ka akt osobowych K.23.693 47063, Kwestionariusz osobowy, ok. 1968, niedatowany, wypełniany pi smem odręcznym, osobiście podpisany, zdjęcie.

³²⁰⁹ W. Zajączkowski, *Z dziejów orientalistyki...*, s. 381.

³²¹⁰ A UW, 25775 zw Władysław Kubiak. Te ka akt osobowych K.23.693 47063, mps, podpisany własnoręcznie, niedatowany, po 1971.

³²¹¹ Ibidem, mps, podpisany własnoręcznie, niedatowany, po 1971.

³²¹² Ibidem, Życiorys, mps, podpisany własnoręcznie, niedatowany.

³²¹³ Ibidem, Ankieta kwalifikacyjna docenta, Warszawa, 2.06.1982, mps, podpis własnoręczny, dopiski ręczne.

³²¹⁴ Ibidem, Życiorys, mps, podpisany własnoręcznie, niedatowany.

³²¹⁵ Ibidem, mps, podpisany własnoręcznie, niedatowany, po 1971.

³²¹⁶ M. Damir, *Uncovering the Morphology of Kôm ad-Dikka in Alexandria*, 2018, 1. 1–16.10.3390/heritage1020018.

³²¹⁷ A UW, 25775 zw Władysław Kubiak. Te ka akt osobowych K.23.693 47063, Informacja WGiSR UW, mps, podpis własnoręczny, pieczęć prostokątna, imienna prodziekana, niedatowane.

³²¹⁸ Za: https://books.google.pl/books/about/Fustat_Expedition_Final_Report.html?id=M7Db-tAEACAA&redir_esc=y [dostęp: 17.09.2022].

archeologiczne. W latach 1964, 1965 i 1968 oraz 1973–1978 był tam zastępcą dyrektora, a w 1966, 1971³²¹⁹, 1979 i 1980 – kierownikiem terenowym prac (*Field Director*) misji wykopaliskowej³²²⁰. W 1966 r. złożył egzamin doktorski z wynikiem bardzo dobrym na Wydziale Historii UW i obronił pracę *Archeologia Aleksandrii muzułmańskiej do okresu wypraw krzyżowych*. Promotorem rozprawy był prof. K. Michałowski³²²¹. W. Kubiak został doktorem filozofii³²²²/ nauk humanistycznych³²²³. W następnym roku, 1967, wziął udział w Międzynarodowym Kongresie Orientalistów w Ann Arbor w USA³²²⁴. W r.a. 1968/69 odbył stypendium naukowe w Instytucie Studiów Bizantynologicznych Dumbarton Oaks w Waszyngtonie, USA³²²⁵. Studia bizantologiczne to jeden z programów studiów w Dumbarton Oaks, uruchomiony już w 1940 r.³²²⁶ W 1969 r. wziął udział w konferencji z okazji Millenium Kairu³²²⁷. W 1971 lub 1972 r. złożył podanie o zatrudnienie w Instytucie Afrykanistycznym, poparte przez jego kierownika, B. Winida, wraz z propozycją stanowiska adiunkta³²²⁸.

Kair, 15 czerwca 1972 r.
 Ambasada PRL w Kairze
 Poufne
 Towarzysz Prof. dr Bogodar Winid
 Kierownik Studium Afrykanistycznego
 Uniwersytet Warszawski
 w Warszawie
 Szanowny Towarzyszu Profesorze,
 [...]

³²¹⁹ A UW, 25775 zw Władysław Kubiak. Teka akt osobowych K.23.693 47063, mps, podpisany własnoręcznie, niedatowany, po 1971.

³²²⁰ Ibidem, Życiorys, mps, podpisany własnoręcznie, niedatowany.

³²²¹ Ibidem, mps, podpisany własnoręcznie, niedatowany, po 1971.

³²²² Ibidem, Kwestionariusz osobowy, ok. 1968, niedatowany, wypełniany pismem odręcznym, obojętnie podpisany, zdjęcie.

³²²³ Ibidem, Życiorys, mps, podpisany własnoręcznie, niedatowany.

³²²⁴ Ibidem, mps, podpisany własnoręcznie, niedatowany, po 1971.

³²²⁵ Ibidem.

³²²⁶ Strona internetowa Het Byzantine Studies program at Dumbarton Oaks, za: <https://www.doaks.org/research/byzantine> [dostęp: 17.09.2022].

³²²⁷ A UW, 25775 zw Władysław Kubiak. Teka akt osobowych K.23.693 47063, mps, podpisany własnoręcznie, niedatowany, po 1971.

³²²⁸ Ibidem, mps. Pieczęćka imienna B. Winida kierownika SA i Studium prostokątna. Ręczny dopisek „Proponuję adiunkta” B. Winida. Niedatowany.

Dr Władysława Kubiaka znam od 1959 r., kiedy był Kierownikiem Stacji Archeologii Śródziemnomorskiej UW w Kairze. Współpracował wówczas z naszą Ambasadą, dokonując przekładów na język polski tekstów arabskich, których – ze względu na poufność – nie mogliśmy powierzać tłumaczom miejscowym. Pragnę Was zapewnić, że – moim zdaniem – dr Władysław Kubiak jest prawym obywatelem PRL, oddanym pracy naukowej, myślącym kategoriami zgodnymi z wymogami socjalistycznego ustroju społeczno-politycznego w naszym kraju. [...] dr Kubiak wykazał swoją postawą niewzruszone przywiązanie do kraju i wolę pracowania w polskich, a nie zagranicznych placówkach naukowych.

W 1971 r. nasza placówka kontynuowała współpracę z dr Kubiakiem, aż do jego wyjazdu do Polski. [...]

łączę serdeczne pozdrowienia

Janusz Lewandowski

Ambasador PRL³²²⁹

W 1972 r. rozpoczął pracę w Warszawie jako adiunkt w Instytucie Afrykanistycznym (później przemianowanym na Instytut Krajów Rozwijających się i włączonym do Wydziału Geografii i Studiów Regionalnych)³²³⁰. Jako adiunkt pracował tam do 1979 r., a przestał pracować w tej instytucji w 1990 r.³²³¹ Praktycznie od razu wziął urlop bezpłatny (15 września – 15 grudnia 1972³²³²) na wyjazd na badania do Egiptu. Od 1 października 1973 r. do 29 lutego 1976 r. był kierownikiem Pracowni Osadnictwa i Architektury Arabskiej w Studium Afrykanistycznym UW³²³³. W 1973 r. spędził trzy miesiące na stypendium w Algierii³²³⁴ i od 1 września do 30 października prowadził badania w Egipcie³²³⁵. W następnym roku wziął półroczny urlop naukowy³²³⁶, a w czerwcu 1975 r. wyjechał do Oksfordu³²³⁷. W 1976 r. otrzymał urlop naukowy od 1 lutego do 30 czerwca na napisanie

³²²⁹ Ibidem, Odpis potwierdzony, mps.

³²³⁰ Ibidem, Życiorys, mps, podpisany własnoręcznie, niedatowany.

³²³¹ Ibidem, Informacja WGiSR UW, mps, podpis własnoręczny, pieczęć prostokątna, imienna przedzielana, niedatowane.

³²³² Ibidem, Pismo Rektora UW, K.24c-1209/72, 12.07.1972.

³²³³ Ibidem, Pismo Rektora, nr K.126-550/73, 8.11.1973.

³²³⁴ Ibidem, Ankieta kwalifikacyjna docenta, Warszawa, 2.06.1982...

³²³⁵ Ibidem, Pismo Rektora UW do Min. NSzWiT, nr Zg-9321-56/73, 15.06.1973.

³²³⁶ Ibidem, Ankieta kwalifikacyjna docenta, Warszawa, 2.06.1982...

³²³⁷ Ibidem, Podanie o urlop naukowy, 4.04.1975.

rozprawy habilitacyjnej³²³⁸. W lipcu spędził dwa tygodnie na badaniach w Egipcie³²³⁹. W tym samym roku przebywał w St. Antony's College w Oksfordzie³²⁴⁰. W 1978 r. spędził półtora miesiąca na pracach w Egipcie (6 września – 1 listopada 1978)³²⁴¹.

W 1979 r. uzyskał stopień doktora habilitowanego nauk humanistycznych w zakresie filologii orientальной – arabistyki na Wydziale Neofilologii UW³²⁴², zatwierdzony 26 czerwca 1979 r. przez Centralną Komisję Kwalifikacyjną³²⁴³. Podstawą była złożona do druku monografia *Al Fustat. Its Foundation and Early Urban Development*³²⁴⁴, w swojej pierwotnej wersji. Ówczesny, przedstawiony do procesu habilitacji publikacyjny dorobek naukowy liczył – oprócz pracy doktorskiej i habilitacyjnej – 38 pozycji, w tym trzy monografie i 25 artykułów oraz inne. W zakresie dydaktycznym znajdował się jeden doktorat – Egipcjanina, Assema M. Rizk(?)³²⁴⁵, który obronił się w 1979 r.³²⁴⁶ Komisja Habilitacyjna na Wydziale Neofilologii składała się z dra J. Bielawskiego, doc. dra hab. Leszka Dąbrowskiego (doc. IO UW), doc. dra hab. B. Składanka (doc. IO UW), doc. dra Stanisława Kumora (doc. Instytutu Anglistyki UW). Po jej przychylniej ocenie Rada Wydziału zatwierdziła na recenzentów kandydatury: J. Bielawskiego, L. Dąbrowskiego, T. Lewickiego (*emeritus*) i George'a Seanlona z The American University of Cairo³²⁴⁷. Od 1 do 30 sierpnia 1979 r. W. Kubiak kontynuował prace w Egipcie³²⁴⁸ i powrócił do nich w następnym roku (15 sierpnia – 15 listopada 1980)³²⁴⁹. W 1980 r. zrezygnował z członkostwa w Związku Nauczycielstwa Polskiego³²⁵⁰ i został członkiem NSZZ „Solidarność”³²⁵¹. 22 czerwca 1981 r. otrzymał powołanie na docenta³²⁵² (oficjalne pismo datowano 1.07.1981³²⁵³).

³²³⁸ Ibidem, Pismo Dziekana Wydziału Neofilologii UW, WN. 1532-5/76, 23.01.1976.

³²³⁹ Ibidem, Wniosek urlopowy, 22.05.1976.

³²⁴⁰ Ibidem, Życiorys, mps, podpisany własnoręcznie, niedatowany.

³²⁴¹ Ibidem, Wniosek urlopowy, 4.09.1978.

³²⁴² Ibidem, Informacja WGiSR UW, mps, podpis własnoręczny, pieczęć prostokątna, imienna prodziekana, niedatowane.

³²⁴³ Ibidem, Pismo Centralnej Komisji Kwalifikacyjnej ds. kadr naukowych przy Prezesie Rady Min., nr BCKK-I-H-749/79, 17.12.1979.

³²⁴⁴ *Al Fustat. Its Foundation and Early Urban Development*, WUW, Warszawa 1982.

³²⁴⁵ Nieczytelne.

³²⁴⁶ AUW, 25775 zw Władysław Kubiak. Teka akt osobowych K.23.693 47063, Ankieta kwalifikacyjna docenta, Warszawa, 2.06.1982...

³²⁴⁷ Ibidem, Wniosek do CKK Rektora UW, nr K.PF-592/79, 16.07.1979.

³²⁴⁸ Ibidem, Wniosek urlopowy, 30.05.1979.

³²⁴⁹ Ibidem, Wniosek urlopowy, przyjęty 12.06.1980.

³²⁵⁰ Związek zawodowy.

³²⁵¹ AUW, 25775 zw Władysław Kubiak. Teka akt osobowych K.23.693 47063, Ankieta kwalifikacyjna docenta, Warszawa, 2.06.1982...

³²⁵² Ibidem, Pokwitowanie odbioru pisma MinNSzWiT, mps, podpisany własnoręcznie, niedatowany.

³²⁵³ Ibidem, Pismo z powołaniem z MSZWNiT.

Ślubowanie

nauczyciela akademickiego: docenta, profesora nadzwyczajnego, profesora zwyczajnego w szkole wyższej.

Ślubuję uroczyście, że na powierzonym mi stanowisku będę:

- kontynuować najświetniejsze tradycje nauki i kultury polskiej, wzbogacać jej historyczny dorobek nowymi osiągnięciami, służyć swą wiedzą narodowi, przyczynić się do rozwoju procesów poznawczych oraz rozwoju społeczno-ekonomicznego i kulturalnego,
- kształcić i wychowywać młodzież studiującą na ideowych i świątłych obywateli Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, zdolnych aktywnie uczestniczyć w rozwoju gospodarki i kultury narodowej oraz w budowie socjalistycznych stosunków społecznych,
- wzbogacać treści, formy i środki nauczania, doskonalić pracę dydaktyczno-wychowawczą swoją własną i młodszych pracowników nauki,
- w całym swoim postępowaniu strzec godności nauczyciela akademickiego i dobrego imienia szkoły socjalistycznej³²⁵⁴.

W latach 1981–1984 kierował Zakładem Rozwoju Społecznego³²⁵⁵. Jego specjalnością była historia krajów arabskich i prowadził z niej zajęcia – wykłady, seminaria i ćwiczenia na Studium Podyplomowym IGKR. Sporadycznie wykładał historię sztuki islamu w Instytucie Orientalistycznym UW³²⁵⁶. W 1982 r. wyjechał na trzy miesiące na badania do Egiptu (29.11.1982–28.02.1983)³²⁵⁷. Od 1984 do 1987 r. pełnił funkcję Dyrektora Instytutu Krajów Rozwijających się³²⁵⁸, z przerwą od 15 kwietnia do 14 lipca 1984 r. na urlop zdrowotny³²⁵⁹. Był także redaktorem pisma instytutowego „Afryka, Azja, Ameryka Południowa”³²⁶⁰. W 1987 r. znowu spędził w Egipcie na badaniach trzy miesiące (5 czerwca – 30 sierpnia 1987)³²⁶¹. W następnym roku otrzymał indywidualną nagrodę MEN III stopnia³²⁶². Od 1 października 1990 r.

³²⁵⁴ Ibidem, Ślubowanie adresowane imiennie. Mps, własnoręcznie podpisany. Nietatowany.

³²⁵⁵ Ibidem, Pismo Dziekana, WGSR-125-21/81, 14.09.1981.

³²⁵⁶ Ibidem, Ankieta kwalifikacyjna docenta, Warszawa, 2.06.1982...

³²⁵⁷ Ibidem, Pismo Prorektora, K.1-492/83, 20.01.1983.

³²⁵⁸ Ibidem, Pismo Rektora UW, K.1-10350/84, 13.11.1984.

³²⁵⁹ Ibidem, Pismo Prorektora, nr K1-2932, 5.04.1984.

³²⁶⁰ Ibidem, Życiorys, mps, podpisany własnoręcznie, nietatowany.

³²⁶¹ Ibidem, Podanie o urlop naukowy, 5.06.1987. Mps, dopiski i skreślenia ręczne.

³²⁶² Ibidem, Informacja WGiSR UW, mps, podpis własnoręczny, pieczęć prostokątna, imienna przedkiana, nietatowane.

pełnił (w zastępstwie za prof. Z. Komorowskiego) funkcję kierownika Zakładu Rozwoju Społecznego³²⁶³, a 1 marca 1991 r. został kierownikiem Zakładu Systemów Polityczno-Prawnych w IKR WGiSR UW³²⁶⁴. 24 lutego 1993 r. Prezydent RP³²⁶⁵ (był nim wówczas Lech Wałęsa³²⁶⁶) nadał W. Kubiakowi tytuł profesora nauk humanistycznych. Do 1996 r. Kubiak był zatrudniony na stanowisku prof. nadzw. na Wydziale Geografii i Studiów Regionalnych UW³²⁶⁷. Od 1 marca 1994 r. do 28 lutego 1997 r. pozostawał kierownikiem Zakładu Rozwoju Społecznego w Instytucie Krajów Rozwijających się WGiSR UW³²⁶⁸. W 1995 r. udał się na trzymiesięczne badania do Egiptu (9.11.1995–8.02.1996)³²⁶⁹. W 1996 r. otrzymał – w związku z przejściem na emeryturę (30.08.1996) – nagrodę pieniężną Rektora³²⁷⁰. Od tegoż roku W. Kubiak pracował jako profesor (na ½ etatu)³²⁷¹ w Instytucie Archeologii UW w Zakładzie Archeologii Bliskiego Wschodu³²⁷², gdzie w r.a. 1996/97 prowadził zajęcia kierunkowe: wprowadzenie do archeologii islamu (30 godz. w sem. zimowym)³²⁷³ i wykład monograficzny/ specjalizacyjny: wstęp do archeologii islamu (będący równocześnie wykładem ogólnoinstitutowym)³²⁷⁴. Zmarł 27 września 1997 r.³²⁷⁵ w wieku 72 lat³²⁷⁶.

Jak sam o sobie pisał: z zawodu orientalista, o specjalności – arabista, wykonujący zawód afrykanisty³²⁷⁷. Biegle znał j. angielski, francuski i arabski, biernie: hiszpański, niemiecki i rosyjski³²⁷⁸. W swojej ponad 40-letniej karierze zawodowej był pracownikiem wielu instytucji naukowych polskich i zagranicznych, mających różne profile, jak Instytut Krajów Rozwijających się i Instytut Archeologii. Był wieloletnim uczestnikiem

³²⁶³ Ibidem, Pismo.

³²⁶⁴ Ibidem, Pismo Rektora, BSP-1034/91, 8.02.1991. Mps, pieczęci, podpis własnoręczny.

³²⁶⁵ Ibidem, Pismo Rektora, BSP-2974/93, 18.06.1993. Mps, pieczęci, podpis własnoręczny.

³²⁶⁶ Ibidem, Pismo Prezydenta RP, 24.02.1993, mps, podpis własnoręczny/ facsimile.

³²⁶⁷ Ibidem, Pismo Rektora, BSP-244/91, 11.01.1991. Mps, pieczęci, podpis własnoręczny.

³²⁶⁸ Ibidem, Pismo Rektora, BSP-582/94, 16.02.1994. Mps, pieczęci, podpis własnoręczny.

³²⁶⁹ Ibidem, Podanie o urlop zagraniczny, 10.10.1995. Formularz wypełniony ręcznie.

³²⁷⁰ Ibidem, Pismo Prorektora, 30.09.1996. Mps, własnoręcznie podpisany.

³²⁷¹ Ibidem, Umowa o pracę, BSP-3269/97, 25.06.1997. Mps, podpis własnoręczny, pieczęć.

³²⁷² PO 1997, nr 1–2, s. 156–157.

³²⁷³ *Informator o studiach w Instytucie Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego 1996/97*, b.d., b.m., s. 76.

³²⁷⁴ Ibidem, s. 108.

³²⁷⁵ AUW, 25775 zw Władysław Kubiak. Teka akt osobowych K.23.693 47063, Akt zgonu nr 36/1997, USC w Rybnie, 29.09.1997. Mps. Podpisany własnoręcznie, pieczęć okrągła USC.

³²⁷⁶ *Nekrolog*, PO 1997, nr 3–4, s. 154–157; patrz też bibliografię tematu.

³²⁷⁷ AUW, 25775 zw Władysław Kubiak. Teka akt osobowych K.23.693 47063, Kwestionariusz osobowy, ok. 1968, niedatowany, wypełniany pismem odręcznym, osobiście podpisany, zdjęcie.

³²⁷⁸ Ibidem.

archeologicznej misji amerykańskiej w Kairze, misji polskiej w Aleksandrii oraz inicjatorem – w Polsce – kierunku studiów nad archeologią islamu³²⁷⁹. Koncentrował się w tym zakresie na badaniu dziejów miast arabskich, ich topografii i geografii historycznej, demografii historycznej i historii gospodarczej, a także historii średniowiecznej sztuki i architektury, głównie – islamu³²⁸⁰. Odbывał od 1957 r. liczne podróże naukowe związane z historią i kulturą Arabów: do Sudanu, Syrii, Jordanii, Jemenu, Turcji, Algierii, Tunezji, na południe Hiszpanii, na Sycylię³²⁸¹, a także do Etiopii³²⁸². Pełnił wiele funkcji kierowniczych różnego szczebla w placówkach naukowo-dydaktycznych, jak i badawczych, archeologicznych. Jego dorobek to ok. 50 publikacji i recenzje. Prowadził wykłady z zakresu historii Bliskiego Wschodu (historia Arabów i historia Iranu), historii literatury tych ludów, archeologii i historii sztuki islamu, zagadnień społecznych i kulturowych współczesnych państw arabskich, a także z dziedziny islamu poza Maghrebem i Bliskim Wschodem. Prowadził seminaria i kierował pracami dyplomowymi w Studium Afrykanistycznym, a później w Podyplomowym Studium Specjalistów dla Krajów Rozwijających się. Otrzymał szereg nagród Rektora UW. Miał liczący się arabistyczny dorobek tłumaczeniowy z zakresu średniowiecznej literatury arabskiej, był też autorem komentarzy do *Księgi tysiąca i jednej nocy*. Po powrocie do kraju udzielał się popularyzatorsko w Polskim Radio i TVP³²⁸³. Jego zainteresowania naukowe zmieniały się z czasem – zaczął od badań numizmatycznych, poprzez historię sztuki i architektury muzułmańskiej dotarł do archeologii tej kultury i – jak ujął to J. Hauziński – osiągnął „wybitne efekty w socjotopografii historycznej ośrodków miejskich regionu [...]”³²⁸⁴.

Dembski Wojciech (Marian), ur. 20 września 1934 r. w Polance, gm. Myślenice. Studia na Wydziale Filologicznym UJ, na orientalistyce rozpoczął w r.a. 1952/53 i zakończył je – broniąc egzaminu magisterskiego na ocenę bardzo dobrą – 21 czerwca 1957 r.³²⁸⁵ Był jedynym z absolwentów z tamtego roku, który płynnie posługiwał

³²⁷⁹ *Nekrolog*, PO 1997, nr 3–4...

³²⁸⁰ AUW, 25775 zw Władysław Kubiak. Teka akt osobowych K.23.693 47063, Autoreferat, mps, podpisany, niedatowany.

³²⁸¹ Ibidem, Życiorys, mps, podpisany własnoręcznie, niedatowany.

³²⁸² Ibidem, mps, podpisany własnoręcznie, niedatowany, po 1971.

³²⁸³ Ibidem, Życiorys, mps, podpisany własnoręcznie, niedatowany.

³²⁸⁴ J. Hauziński, *Badania nad dziejami świata islamu w Polsce po 1945*, [w:] *Szkice z dziejów polskiej orientalistyki*, t. 5..., s. 47.

³²⁸⁵ AIPN, IPN BU 01227/428.

się j. arabskim w mowie. Otrzymał zwykły dyplom jako magister filologii orientalnej, który odebrał dopiero w 1964 r.³²⁸⁶ W latach 1954–1955 utrzymywał znajomość z Agnieszką Osiecką, zachowało się jego sześć listów z ich korespondencji w zbiorach Biblioteki Narodowej³²⁸⁷. Za postępy w r.a. 1956/57 otrzymał roczne stypendium naukowe, co wówczas stanowiło rzadkość, i został kandydatem na asystenta w KFO³²⁸⁸. 18 sierpnia 1957 r. wyjechał na sześciomiesięczne (siedmio-?)³²⁸⁹ stypendium językowe do Egiptu w ramach wymiany z Egipskim Ministerstwem Oświaty³²⁹⁰. Wyjechało wówczas dwóch stypendystów z Krakowa, drugim był W. Kubiak, wtedy st. asystent KFO³²⁹¹. W. Dembski podczas stypendium dorabiał, m.in. pisząc informacje dla PAP, potem ambasador wziął go jako tłumacza delegacji ambasady RP do Jemenu. Po powrocie z Kairu przeniósł się do Warszawy. Pod koniec lat 50. zawarł związek małżeński z Albertyną Szczudłowską (później Szczudłowską-Dembską), egiptologiem i koptytologiem. W latach 1961–1968 pracował w MSZ³²⁹² – w tym od 1962 do 1966 r. był I sekretarzem Ambasady RP w Kairze. W ramach swoich obowiązków szkolił m.in. egipskich chemików jadących do Polski na szkolenie (kontrakt Cekopu), uczył ich podstaw j. polskiego. Koordynował m.in. współpracę ze Stacją Archeologiczną w Kairze i kurował studentów-stypendystów przyjeżdżających do Egiptu (m.in. Barbarę Czerniak). Misję zakończył 31 maja 1966 r.³²⁹³ W Warszawie, pracując na zlecenie Zakładu Orientalistyki PAN, inwentaryzował, katalogował oraz opracował dla tych celów rękopisy arabskie w Polsce³²⁹⁴, w tym chrześcijańskie. Zarejestrował rękopisy arabskie znajdujące się w zbiorach 25 instytucji kulturalnych w Polsce – bibliotek, muzeów, archiwów, towarzystw³²⁹⁵. „Trzy egzemplarze tej książki znalazły się w zbiorach bibliotek Uniwersytetu w Białymstoku, z czego w jednej – подарowanej Bibliotece

³²⁸⁶ AUJ, WFlg 143 *Księga dyplomów 1945–67*.

³²⁸⁷ Wgląd do nich będzie możliwy po 24.10.2022. Za: E. Witkowska, *Dedykacje w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej: Wojciech Dembski*, „Egzemplarz (nie)obowiązkowy”, Naukowy i nie tylko blog Biblioteki Uniwersyteckiej im. Jerzego Giedroycia w Białymstoku, za: <http://egzemplarznie-obowiazkowy.blogspot.com/2016/10/dedykacje-w-zbiorach-biblioteki.html> [dostęp: 17.09.2022].

³²⁸⁸ AIPN, IPN BU 01227/428.

³²⁸⁹ *Kronika UJ za rok 1957/58...*, s. 102.

³²⁹⁰ AIPN, IPN BU 01227/428.

³²⁹¹ *Kronika UJ za rok 1957/58...*, s. 102.

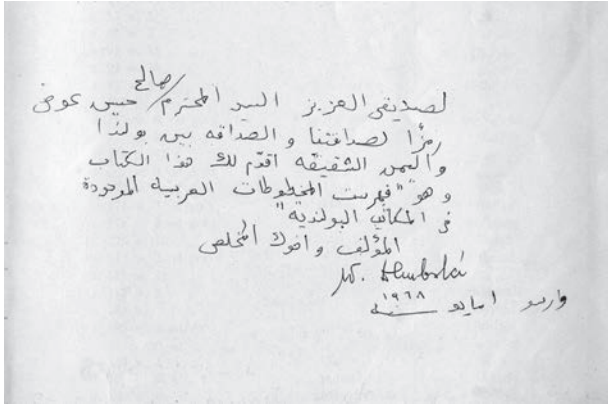
³²⁹² M.M. Dziekan, *Polacy a świat arabski...*, s. 35–36.

³²⁹³ AIPN, IPN BU 01227/428.

³²⁹⁴ *Katalog rękopisów arabskich*, [oprac.] W. Dembski, [w:] *Katalog rękopisów orientalnych ze zbiorów polskich*, t. 5, cz. 1, red. A. Zajączkowski, S. Strelcyn, M. Lewicki, PWN, Warszawa 1964.

³²⁹⁵ E. Witkowska, op. cit.

Humanistycznej przez prof. Albertynę Dembską (syg. B 164152) – znalazła się wzmiankowana dedykacja³²⁹⁶ datowana na 1971 r., napisana w j. arabskim:

Ilustracja 244. Dedykacja W. Dembskiego. Źródło: <http://egzemplarznieobowiazkowy.blogspot.com/2016/10/dedykacje-w-zbiorach-biblioteki.html> [dostęp: 17.09.2022]

Tekst brzmi po polsku w przybliżeniu tak: *Drogiemu przyjacielowi, panu Salehowi (?), na znak naszej przyjaźni i przyjaźni pomiędzy Polską a (?), tę książkę, stanowiącą katalog rękopisów arabskich znajdujących się w polskich bibliotekach, Dedykuje przyjaciel*
W. Dembski³²⁹⁷

Możliwe, że dedykacja ta adresowana była do Saleha Hamarneh, Jordańczyka, przez długie lata lektora j. arabskiego na UJ (patrz jego biogram), który „[p]rzyjechał do Polski w 1955 r. wraz z delegacją arabską na Festiwal Młodzieży”³²⁹⁸. Od 1977 do 1985 r. W. Dembski pracował w Polskiej Akademii Nauk³²⁹⁹, w Instytucie Krajów Socjalistycznych³³⁰⁰, Zakładzie Krajów Pozaeuropejskich³³⁰¹. Od 1989 r. pracował w IO UW³³⁰². Od lat 60. zajmował się badaniami chrześcijańskich tekstów arabskich

³²⁹⁶ Ibidem.

³²⁹⁷ Tł. Mehdi Ben Jaafar, za: E. Witkowska, op. cit.

³²⁹⁸ E. Witkowska, op. cit.

³²⁹⁹ M.M. Dziekan, *Polacy a świat arabski...*, s. 35–36.

³³⁰⁰ *Wpływ ideologii socjalistycznych na programy egipskich partii politycznych*, Ossolineum, Wrocław–Łódź 1987, s. 122.

³³⁰¹ M.M. Dziekan, *Polacy a świat arabski...*, s. 35–36.

³³⁰² Ibidem.

(opublikował m.in. przekład *Koptyjskiej Mszy Św. z X w.*³³⁰³), tłumaczył literaturę popularnonaukową i naukową o tematyce bliskowschodniej z języków europejskich (w tym dwie pozycje we współpracy z Marią Skuratowicz – patrz niżej). Pisał recenzje publikacji islamistycznych³³⁰⁴. Napisał dwie książki politologiczne: *Aktualna sytuacja na Bliskim Wschodzie* (1968) i *Wpływ ideologii socjalistycznych na programy egipskich partii politycznych* (1987), zdaniem J. Daneckiego ta druga pozycja była wówczas świetna³³⁰⁵.

Często podejmował w latach 80.–90. prace nad katalogowaniem woluminów orientalnych, m.in. w Bibliotece IO UW, w tym na arabistyce, czy rękopiśmiennych zabytków Tatarów polskich³³⁰⁶. W 1994 r. był bibliotekarzem w Zakładzie Egypтологии IO UW, mając pod opieką zbiór z 2885 woluminów (za informatorem Instytutu³³⁰⁷)³³⁰⁸. Niemniej największe zasługi położył na polu badań i przekładów chrześcijańskich tekstów arabskich, dokonał m.in. przekładu i opracowania *Ewangelii Dzieciństwa Arabskiej z Apokryfów Nowego Testamentu* (opublikowane w 1980 i 1986, wznowione w 2003 i – jako wyd. 2 – w 2017), pracował przy obu tych wydaniach *Ewangelii Apokryficznych*³³⁰⁹ oraz przełożył wersję arabską *CApNT 60* Józefa Skona, opublikowaną pośmiertnie w 2011 r.³³¹⁰ Co dotyczy tu wspomnianych wydań *Ewangelii Apokryficznych*, to jest z nimi związany pewien problem – nie pokrywają się: starsza edycja t. 1 to *Apokryfy Nowego Testamentu* (praca zbior. pod red. M. Starowieyskiego; t. 1: *Ewangelie apokryficzne*, cz. 1–2, TN KUL, Lublin 1980; 1986), a nowsza to *Apokryfy*

³³⁰³ *Koptyjska Msza Św. z X w.*, tł. W. Dembski, „Studia Theologica Varsaviensia” 1979, t. 17, nr 1, s. 257–265.

³³⁰⁴ M.in. W. Dembski, *Przepisy prawne Koranu: wykład systematyczny*, ks. J. Nosowski, Warszawa 1971 [recenzja], „Collectanea Theologica” 1973, nr 43, z. 2, s. 213–216; oraz W. Dembski, *Die islamische Gnosis: die extreme Schia und die Alawiten*, Heinz Halm, Zürich-München 1982 [recenzja], „Studia Theologica Varsaviensia” 1986, t. 24, nr 1, s. 292–297.

³³⁰⁵ PAA, J. Danecki, mail prywatny do autora, 1.05.2020.

³³⁰⁶ *Prace nad katalogiem zabytków rękopiśmiennych Tatarów polskich*, z wykazem zbioru rękopisów, „Życie Muzułmańskie” 1988, nr 9, s. 26–29.

³³⁰⁷ *Instytut Orientalistyczny Uniwersytetu Warszawskiego. Informator*, Warszawa 1994, s. 20, 56.

³³⁰⁸ E. Witkowska, *Dedykacje w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej...*

³³⁰⁹ *Ewangelia Dzieciństwa Arabska*, przekład i opracowanie W. Dembski, [w:] *Apokryfy Nowego Testamentu*, t. 1: *Ewangelie apokryficzne*, red. M. Starowieyski, cz. 1, WAM, Kraków 2003, s. 405–439 [wyd. 1, KUL, 1986].

³³¹⁰ J. Skon, *CApNT 60*, tł., wstęp i opracowanie A. Dembska (*recensio bohairica, versio sahidica*), W. Dembski (*versio arabica*), SSHT 2011, t. 41, z. 1, s. 221–226, IN MEMORIAM, s. 708 (wstęp), s. 226–240 (tekst: *recensio coptico-bohairica*), s. 240–250 (tekst: *versio coptico-sahidica*), s. 250–260 (tekst: *versio arabica*).

Nowego Testamentu (praca zbior. pod red. M. Starowieyskiego, t. 1: *Ewangelie apokryficzne*, cz. 1–2, WAM, Kraków 2003; t. 2: *Apostołowie*, cz. 1, WAM, Kraków 2007; cz. 2, WAM, Kraków 2007; t. 3: *Listy i apokalipsy chrześcijańskie*, WAM, Kraków 2001)³³¹¹. Wspólnota dopełniających się zainteresowań badawczych z żoną była powodem, że – kiedy zmarł 16 października 1995 r.³³¹² – dr A. Szczudłowska-Dembska kontynuowała jego nieukończone prace: „Ostatnią z jej prac, na której ukończeniu bardzo jej zależało, była inwentaryzacja chrześcijańskich rękopisów arabskich. Pracę tę rozpoczął kiedyś, lecz nie dokończył, jej mąż Wojciech Dembski. Nie udało mi się, niestety, ustalić, czy zrealizowała swoje zamierzenie”³³¹³. Oboje często pracowali w pomieszczeniach arabistyki UW – W. Dembski katalogował zbiory, a jego żona pracowała na Apple Macintosh Classic w pokoju J. Daneckiego, kiedy pracownia nie była zajęta³³¹⁴. A. Szczudłowska-Dembska zmarła 17 września 2013 r.³³¹⁵ Oboje spoczywają na Cmentarzu Bródnowskim.

Żerańska-Kominek Sławomira, ur. 10 stycznia 1946 r. w Rokitnicy, orientalistka-muzykolog. Studiowała arabistykę w latach 1963–1968 w IO UW i muzykologię w latach 1971–1973 również na UW. Na arabistyce obroniła pracę magisterską *Arabska średniowieczna koncepcja muzyki na podstawie traktatu o muzyce Braci Czystości (Risāla fi-l-mūsīqā lḥwān aṣ-Ṣafā)* w 1968 r., opiekunem pracy był J. Bielawski. Od 1973 r. pracowała naukowo w Instytucie Muzykologii UW. Rozprawę doktorską *Teoretyczne podstawy arabskiego systemu tonalnego* obroniła w 1976 r., promotorem była Anna Czekanowska (córka podróżnika Jana Czekanowskiego). Po stażach naukowych w 1976 r. w Salzburgu (Seminar in American Studies w Austrii), w 1981 r. w Queen University w Belfascie (Department of Social Anthropology) i w 1987 r. w Hebrew University w Jerozolimie uzyskała na podstawie rozprawy *Symbole czasu i przestrzeni w muzyce Azji Centralnej* w 1987 r. habilitację.

Od lat 80. pełniła różne funkcje kierownicze w Instytucie Muzykologii UW (m.in. wicedyrektora IM w latach 1988–1991, od 1995 była kierownikiem Zakładu

³³¹¹ *Apokryfy Nowego Testamentu. Bibliografia przekładów na język polski*, za: <http://www.zarzeczny.jezuici.pl/apokryfyNT.htm> [dostęp: 17.09.2022].

³³¹² E. Witkowska, *Dedykacje w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej...*

³³¹³ W. Stawiszyński, *In memoriam profesor Albertyna Szczudłowska-Dembska (9 XII 1934 – 17 IX 2013)*, „Vox Patrum” 2014, t. 61, nr 34, s. 703.

³³¹⁴ PAA, B. Wrona, rozmowa telefoniczna z autorem, 11.08.2020.

³³¹⁵ *Nekrolog*, za: <http://nekrologi.wyborcza.pl/o,11,,236384,Albertyna-Szczud%C5%82owska--Dembska-nekrolog.html> [dostęp: 17.09.2022].

Muzykologii Systematycznej IM UW, od 1998 do 2016 – Dyrektorem IM UW). Prowadziła seminaria z zakresu antropologii muzyki i etnomuzykologii. W 1996 r. otrzymała tytuł profesora. Prowadziła aktywne życie naukowe w kraju i za granicą (brała udział w seminariach i konferencjach naukowych oraz wygłaszała wykłady m.in. w Bloomington, 2001; Oksfordzie, 2003; oraz Goldsmith, University of London, 2003). Jej zainteresowania badawcze objęły problematykę arabskiej średniowiecznej kultury muzycznej, dorobek muzyki Azji Środkowej, tradycje muzyczne Turkmenów oraz transformacje tradycji muzycznej polskich Litwinów. Sięgała też po tematy interdyscyplinarne: funkcje i miejsce mitu Orfeusza w sztuce i kulturze Europy czy relacje pomiędzy muzyką a kulturami ogrodów (*Muzyka w ogrodach miłości*). Stąd w jej arsenale metodologicznym znajdujemy warsztat etnomuzykologiczny, dorobek psychologii muzyki oraz narzędzia antropologii kognitywnej. Wielokrotnie nagradzana (za „Studia Etnomuzykologiczne” – nagroda Rektora UW w 1977; *Symbole czasu i przestrzeni w muzyce Azji Centralnej* – nagroda Rektora UW w 1988; *Muzyka w kulturze* – nagroda CLIO w 1995; *Opowieść o Szalonej Harman i Aszyku zakochanym w księżycu* – też CLIO w 2000). Członek Związku Kompozytorów Polskich i towarzystw naukowych: European Society for Cognitive Sciences of Music, European Seminar in Ethnomusicology, International Council for Traditional Music, American Society for Ethnomusicology³³¹⁶.

Zagórski Bogusław Ryszard, ur. 4 czerwca 1946 r. w Częstochowie, syn Juliusza i Anny. Jego ojciec był dziennikarzem „Gazety Handlowej” w Sofii w Bułgarii (przed 1939), a po wojnie dyrektorem różnych instytucji, m.in. handlowych. Matka do 1939 r. pracowała w Polskim Instytucie Współpracy z Zagranicą w Sofii, a po 1945 r. była dziennikarką (różnych szczebli). W 1947 r. rodzina przeniosła się do Warszawy, tu B.R. Zagórski ukończył szkołę podstawową i liceum. Od lipca do sierpnia 1962 r. (i w następnym, ale wtedy już w motelu w Tihany) – będąc jeszcze uczniem VII Liceum im. J. Słowackiego – pracował latem na Węgrzech, w Studenckim Międzynarodowym Obozie Pracy KISZ (Związek Węgierskiej Młodzieży Komunistycznej) jako pracownik fizyczny w miasteczku Siofok leżącym nad Balatonem. W 1964 r. zdał maturę i rozpoczął studia na arabistyce UW. Od sierpnia do września 1967 r. pracował w Okręgowym Muzeum w Starej Zagorze (Bułgaria). W marcu 1968 r. brał udział w masowych protestach na UW, co spowodowało zainteresowanie B.R. Zagórskim ze strony MSW:

³³¹⁶ *Biogram Sławomiry Żerańskiej-Kominek*, za: https://www.polmic.pl/index.php?option=com_mwosoby&id=324&view=czlowiek&lang=pl [dostęp: 17.09.2022].

„W Biurze «C» figuruje do Nr 8468/A jako organizator zgromadzeń marcowych (nielegalnych), informacja z listy Biura Śledczego”. Szybko jednak po analizie materiałów stwierdzono, że:

Postawa w/wym. do marca 1969(?) roku nie budziła żadnych zastrzeżeń. W okresie wydarzeń marcowych jako student V-roku brał udział w wiecach i strajkach organizowanych przez studentów na terenie uczelni. Mimo udziału w tych wystąpieniach, nie angażował się czynnie we wrogie akcje kolportażu ulotek, odezw, nie brał również udziału w pracach komitetów studenckich.

Stanowisko Zagórskiego w odniesieniu do wydarzeń marcowych rozpatrywać należy w kryteriach solidarności studenckiej, a nie jego określonej postawy politycznej³³¹⁷.

Ponieważ współtworzył – wraz z E. Machut i B. Wroną – Studencki Klub Przyjaźni Polsko-Arabskiej³³¹⁸ (późniejsze Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Arabskiej), co w organach odebrano (po marcu 1968) jako „niebezpieczną formę aktywności”, podlegał nadal obserwacji i założono mu w tej sprawie teczkę. 3 lipca 1969 r. ukończył studia arabistyczne, broniąc pracy zatytułowanej *Próba monografii kultury libijskiej w XIX i początkach XX wieku*, której promotorem był J. Bielawski³³¹⁹. Oba egzaminy – końcowy i magisterski – zdał na ocenę bardzo dobrą. W 1970 r. podjął pracę (najpierw jako asystent, potem st. asystent) w Studium Afrykanistycznym UW, gdzie nauczał praktycznego języka arabskiego. Przez poprzednie kilka lat, jeszcze jako student, i później, jako absolwent, zatrudniał się dorywczo w różnych instytucjach, m.in. w grudniu 1968 r. był tłumaczem – z ramienia Pagartu – Arabskiego Zespołu Folklorystycznego, który koncertował w Polsce, w różnych miastach, a w sierpniu 1969 r. tłumaczył dla Polskiego Związku Piłki Siatkowej podczas pobytu szkoleniowego w Polsce narodowej kadry siatkarzy jednego z państw arabskich, m.in. w Warszawie i Giżycku. W 1970 r. zaopiniowano pozytywnie jego kandydaturę, asystenta Studium Afrykanistycznego, na 12-miesięczne stypendium zagraniczne polskiego MOiSzW – kurs językowy w Algierii, na który wyjechał 27 października 1971 r.³³²⁰ W Studium

³³¹⁷ AIPN, IPN BU 0586/3154.

³³¹⁸ Ibidem.

³³¹⁹ *Album magistrów Instytutu Orientalistycznego...*

³³²⁰ AIPN, IPN BU 0586/3154.

Afrykanistycznym został na ten czas urlopowany. W r.a. 1972/73 B. Zagórski został st. asystentem w Studium Afrykanistycznym UW kierowanym przez B. Winida³³²¹. Pozostał na tym stanowisku do 1974 r.³³²² W 1974 r. Rada IO UW wyraziła zgodę na otwarcie przewodu doktorskiego B. Zagórskiego pod tytułem *Analiza toponimiki maghrebińskiej występującej w dziele „Kitab al-ibar” Ibn Chalduna*, powierzając funkcję promotora J. Bielawskiemu³³²³.

W ciągu następnych lat B.R. Zagórski odwiedził wiele państw, podejmując naukę arabskiego m.in. w szkole letniej Instytutu im. Bourgiby w Tunisie (Tunezja), i pracował dorywczo w wielu instytucjach, przede wszystkim jako pracownik kontraktowy lub na godziny zlecone, w tym w Katedrze Arabistyki i Islamistyki UW, gdzie prowadził ćwiczenia z transkrypcji.

Ilustracja 245. Od lewej B.R. Zagórski, jego żona i S. Nazmi. Źródło: zbiory B. Wrony

Równolegle realizował swoje zainteresowania toponimią w kilku instytucjach kartograficznych – m.in. współpracował od 1995 r. z Komisją Standaryzacji Nazw Geograficznych poza Granicami Polski³³²⁴, której członkiem został w 2000 r.³³²⁵ Komisja Standaryzacji Nazw Geograficznych Świata przy Ministrze Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki została powołana w 1973 r. zarządzeniem Nr 29 z 12 kwietnia

³³²¹ *Skład osobowy UW w r.a. 1972/1973...*, s. 330.

³³²² AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 29.01.1974–29.10.1974, Zaproszenie na posiedzenia Rady Naukowej IO UW, 1.04.1974, i Protokół posiedzenia Rady Naukowej IO, 1.04.1974.

³³²³ Ibidem.

³³²⁴ KSNGpGP, za: http://ksng.gugik.gov.pl/ksng_sklad.php [dostęp: 17.09.2022].

³³²⁵ Ibidem.

1973 r. – była kontynuatorką prac Komisji Ustalania Nazw Geograficznych. Później kilkakrotnie zmieniano jej nazwy (1951–1953 Komisja Nazw Geograficznych, 1953–1972 Komisja Ustalania Nazw Geograficznych, 1973–1984 Komisja Standaryzacji Nazw Geograficznych Świata, 1984–1998 Komisja Standaryzacji Nazw Geograficznych poza Granicami Polski, 1.01.1999–23.02.2000 Komisja Standaryzacji Nazw poza Granicami Polski, 23.02.2000–30.03.2001 Komisja Standaryzacji Nazw Geograficznych poza Granicami Polski, od 30.03.2001 Komisja Standaryzacji Nazw Geograficznych poza Granicami Rzeczypospolitej Polskiej) i przypisywano ją różnym resortom (m.in. w latach 1987–1988 usytuowano ją przy Ministrze Nauki i Szkolnictwa Wyższego, a od 1.01.1997 przy Głównym Geodecie Kraju). Komisja zbiera się kilkakrotnie w ciągu roku³³²⁶.

Od 2001 r.³³²⁷ B.R. Zagórski działa jako wykładowca w Collegium Civitas³³²⁸. 5 listopada 2019 r. obronił na Wydziale Polonistyki UW rozprawę doktorską *Spory wokół toponomastyki arabskiej i ich wpływ na polskie nazewnictwo geograficzne* (promotorami byli J. Danecki i Andrzej Markowski, obaj z UW), uzyskując stopień doktora nauk humanistycznych³³²⁹. B.R. Zagórski obecnie bierze czynny udział w życiu akademickim, w tym występując z referatami na konferencjach naukowych, m.in. na konferencji naukowej, która odbyła się 8–9 stycznia 1979 r. w Warszawie, zorganizowana z inicjatywy Zakładu Bliskiego Wschodu i Maghrebu IO UW i była poświęcona społeczno-politycznym i kulturalnym problemom ówczesnej Libii (wygłosił referat *Geograficzne aspekty powstania trzeciej teorii światowej*³³³⁰), czy w lipcu 2011 r. – *Late Appearance of Early Arab Cartography. A 19th C. Manuscript Map by Az-Zayyānī: Its Toponymy and Its Vision of the World* na 25th International Cartographic Conference w Paryżu, w której wziął udział dzięki subsydiom Islamic Society for Cultural Formation in Poland³³³¹. Jako szef Instytutu Ibn Chalduna w 2006 r. był współorganizatorem (wraz z Collegium Civitas) konferencji naukowej z okazji 600. rocznicy śmierci

³³²⁶ Ibidem.

³³²⁷ Źródła autobiograficzne, za: „Curriculum vitae”, Piastów, 25.09.2019.

³³²⁸ Strona internetowa Collegium Civitas, za: <https://www.civitas.edu.pl/pl/uczelnia/nasi-wykladowcy/zagorski-boguslaw-r> [dostęp: 17.09.2022].

³³²⁹ *Wydział Polonistyki UW, Przewody doktorskie*, za: <http://www.polon.uw.edu.pl/przewody-doktorskie> [dostęp: 17.09.2022].

³³³⁰ J. Danecki, *Konferencja naukowa „Problemy współczesnej Libii”*, PO 1979, nr 4, s. 379.

³³³¹ *Late Appearance of Early Arab Cartography. A 19th C. Manuscript Map by Az-Zayyānī: Its Toponymy and Its Vision of the World*, RO 2012, t. 65, z. 2, s. 48–61.

Ibn Chalduna. Zorganizował również wykład w trakcie Dni Polskich w Kuwejcie³³³². Instytut Ibn Chalduna³³³³, jako wydawnictwo, opublikował *Rozmowy Ptaków (Lison ut-Tayr)* Ali'ego Szer Nawoi w tł. Janusza Krzyżowskiego³³³⁴. B.R. Zagórski współdziałał także z TEPIS (Polskie Towarzystwo Tłumaczy Przysięgłych i Specjalistycznych)³³³⁵. Zajmuje się działalnością popularyzatorską, m.in. w uniwersytetach III wieku; wygłaszając wykłady otwarte, np. na Zamku Królewskim w Warszawie w ramach cyklu „Sześć wieków relacji polsko-tureckich”³³³⁶; poza granicami kraju, jak:

15–19.12.2015 r. – wizyta Profesora Bogusława R. Zagórskiego, Dyrektora Instytutu Ibn Chalduna, Prezesa Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Arabskiej, badacza oraz wykładowcy zagadnień cywilizacji muzułmańskiej Collegium Civitas, eksperta w dziedzinie kartografii i nazewnictwa geograficznego krajów Afryki Północnej i Bliskiego Wschodu, autora polskiego systemu transkrypcji języków: arabskiego i perskiego; wygłoszenie wykładu akademickiego na Paris Sorbonne University Abu Dhabi (PSUAD) pt. *Islam in Europe – a constituent part of local history and culture* oraz rozmowy z wicerektorem PSUAD, profesorem Eric Fouache; dyskusja w Delegaturze UE w Abu Dhabi z udziałem unijnych dyplomatów, pod hasłem *East and West – a constant dilemma of mutual stereotyping in the European context*; wypowiedzi dla dziennika „Al-Ittihad” oraz Polskiego Radia³³³⁷.

Często występuje w różnych polskich mediach, wypowiadając się w kwestiach związanych z islamem. Był (lub/i pozostaje) członkiem Polskiego Towarzystwa Orientalistycznego, Polskiego Towarzystwa Archeologicznego, Studenckiego Klubu Przyjaźni

³³³² Jako Instytut Ibn Chalduna, ul. Lenartowicza 6, 05-820 Piastów, pow. pruszkowski, kontakt: tel. (022) 723 13 71, za: M. Minakowska, *Instytut Ibn Chalduna*, [w:] *Warszawa wielu kultur*, kontynent-warszawa.pl, za: <https://kontynent-warszawa.pl/instytucje/14485-instytut-ibn-chalduna> [dostęp: 17.09.2022].

³³³³ egospodarka.pl, za: <https://www.firma.egospodarka.pl/raporty-o-firmach/firma,15332640,boguslaw-ryszard-ryszard-zagorski-instytut-ibn-chalduna.html> [dostęp: 17.09.2022].

³³³⁴ A.Sz. Nawoi, *Rozmowy Ptaków (Lison ut-Tayr)*, tł. J. Krzyżowski, Wyd. Instytut Ibn Chalduna, Piastów 2013.

³³³⁵ ABIP MSWiA Warszawa, Pismo Tepis do MSWiA, za: <https://archiwumbip.mswia.gov.pl/download/4/17371/Pismo-PTTEPIS.pdf> [dostęp: 17.09.2022].

³³³⁶ *Wykłady*, strona internetowa Zamku Królewskiego w Warszawie, za: <https://www.zamek-krolewski.pl/edukacja/wyklady/archiwum-wykladow/polska-turcja/boguslaw-r.-zagorski> [dostęp: 17.09.2022].

³³³⁷ *Kalendarium stosunków polsko-emirackich*, za: stroną internetową *Polska w ZEA (MSZ)*, za: <https://www.gov.pl/web/zea/kalendarium-stosunkow-polsko-emirackich> [dostęp: 17.09.2022].

Polsko-Arabskiej (czyli Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Arabskiej, do chwili zamarcia jego działalności w latach 2000.)³³³⁸ oraz Polskiego Towarzystwa Onomastycznego³³³⁹. Jego zainteresowania naukowe dotyczą toponimiki, onomastyki i kartografii regionu świata arabskiego. Żonaty, ojciec trójki dzieci. Jego hobby to starodruki i książki, mapy i manuskrypty z wieków minionych oraz podróże: odwiedził kilkadziesiąt państw, w niejednym był wielokrotnie³³⁴⁰. Władą j. angielskim, arabskim, bułgarskim i rosyjskim³³⁴¹.

Leligdowicz Andrzej, arabista, archeolog, absolwent arabistyki UW w 1970 r. (*Wczesne piśmiennictwo arabskie w świetle badań arabskiej papirologii*, opiekunem pracy był J. Bielawski). Współpracował z różnymi placówkami, m.in. z Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej UW, Muzeum Archeologii i IKŚiO PAN. W latach 1983–1984 pracował jako tłumacz na budowie autostrady nr 1 w Iraku (25.10.1983–27.03.1984)³³⁴². Brał udział w wyprawach badawczych, prowadził prace archeologiczne. Działal jako archeolog w Polsce i regionie śródziemnomorskim; jako etnolog i tłumacz wypraw w regionie bliskowschodnim (np. Kair. Zespół Grobowy Emira Qurqumasa, w zespole 12-osobowym, archeolog-tłumacz, pod kierownictwem Tadeusza Dzierżykray-Rogalskiego)³³⁴³ aż po Sudan (np. Sudan, Stara Dongola, 1981, Polska Stacja Archeologii Śródziemnomorskiej UW w Kairze. Badaniami kierował dr Stefan Jakobielski. W ekspedycji wzięło udział 7 osób, w tym A. Leligdowicz³³⁴⁴; czy Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej UW, Wyprawa do Sudanu, Banganarti, Selib i Soniyat, od 9.11.2015 do 20.02.2016, kierownik wyprawy prof. Bogdan Żurawski i 15 członków zespołu, w tym arabista A. Leligdowicz³³⁴⁵). Za swoje nietuzinkowe zaangażowanie w badania kultury oralnej w Sudanie podczas tej wyprawy otrzymał specjalne podziękowania³³⁴⁶. Uprawia działalność

³³³⁸ AIPN, IPN BU 0586/3154.

³³³⁹ Polskie Towarzystwo Onomastyczne, za: <https://sites.google.com/site/poltowonomastyczne/home/czlonkowie/boguslaw-ryszard-zagorski> [dostęp: 17.09.2022].

³³⁴⁰ AIPN, IPN BU 0586/3154.

³³⁴¹ Ibidem.

³³⁴² Strona internetowa *Inżynier budownictwa.pl*, za: <https://www.inzynierbudownictwa.pl/files/pracownicyNassiryaIrak.pdf> [dostęp: 17.09.2022].

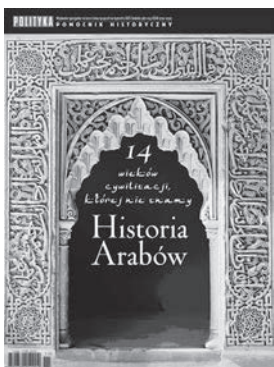
³³⁴³ „Informator Archeologiczny: Badania” 1988, t. 22, s. 159–160.

³³⁴⁴ „Informator Archeologiczny”, Ministerstwo Kultury i Sztuki Generalny Konserwator Zabytków Rok 1981, Warszawa 1982.

³³⁴⁵ Za: <https://pcma.uw.edu.pl/badania/sezon-po-sezonie/banganarti-sudan-2016/> [dostęp: 17.09.2022].

³³⁴⁶ „Annual of the Polish Centre of Mediterranean Archaeology”, University of Warsaw, Polish Centre of Mediterranean Archaeology, University of Warsaw, Warszawa 2017, s. 272, oraz w A. Cedro, B. Żurawski, *Living with the Past in Modern Sudanese Village Traditional Pottery Production in the Ad-Dabba Bend of the Nile*, „Études et Travaux” 2019, t. 32, s. 50–51.

przekładową, gł. w zakresie publikacji archeologicznych – tłumaczy na j. angielski i niemiecki, dokonuje korekt przekładów artykułów naukowych, jak i ich abstraktów³³⁴⁷. W 2007 r. współpracował w Iraku z Wojskiem Polskim jako archeolog w polskiej grupie CIMIC (Grupa Współpracy Cywilno-Wojskowej)³³⁴⁸. W swoim dorobku naukowym ma wydawnictwa zwarte i liczne artykuły.

Ilustracja 246. Źródło: zdjęcie autora

Abdalla Michael, dr hab. inż., prof. nadzw. UAM³³⁴⁹. Specjalności: etnografia, orientalistyka, technologia zbóż³³⁵⁰.

Ilustracja 247. M. Abdalla

³³⁴⁷ M.in. współtłumaczył „Przegląd Archeologiczny” 2012, t. 60, dla Instytutu Archeologii i Etnologii PAN Ośrodek Badań nad Kulturą Późnego Antyku i Wczesnego Średniowiecza, czy: B. Sałacińska, S. Sałaciński, „Rewolucja neolityczna” na Mazowszu. *Początki nowoczesnej gospodarki, Mazowsze. Studia Regionalne*” 2010, nr 5: *Analizy i Studia*.

³³⁴⁸ *Starożytny Nippur*, „Gazeta Lubuska”, za: <https://gazetalubuska.pl/starozytny-nippur/ar/7688581> [dostęp: 17.09.2022].

³³⁴⁹ Strona internetowa UAM, za: <http://ij.amu.edu.pl/profesorowie-nadzwyczajni/> [dostęp: 17.09.2022].

³³⁵⁰ Za: https://nauka-polska.pl/#/profile/scientist?id=19060&_k=y429a7 [dostęp: 17.09.2022].

Ur. w 1952 r., Asyryjczyk z Aleppo, w Syrii uznawany za syryjskiego Araba³³⁵¹. Jako student w Aleppo otrzymał stypendium państwowe na studia w Polsce w zakresie nauk o żywności i żywieniu³³⁵² w Akademii Rolniczej im. Augusta Cieszkowskiego w Poznaniu (obecnie: Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu), ukończył je w 1977 r.³³⁵³ Od 1980 r. pracownik tejże uczelni (m.in. w Katedrze Technologii Gastronomicznej i Żywności Funkcjonalnej na Wydziale Nauk o Żywności i Żywieniu), habilitował się w dziedzinie nauk rolniczych w 2003 r.³³⁵⁴ w tej samej Akademii Rolniczej na Wydziale Technologii Żywności³³⁵⁵. Od 1993 r. pracuje również na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza (uczył j. arabskiego i tłumaczenia na arabski)³³⁵⁶, gdzie teraz zajmuje się zagadnieniami z pogranicza historii, literatury, kultury i etnografii społeczności asyryjskiej³³⁵⁷. Od 1994 r. zatrudniony w Katedrze Orientalistyki (w 1994 Katedra Językoznawstwa Porównawczego i Orientalnego UAM została przekształcona w Katedrę Orientalistyki i Bałtologii UAM)³³⁵⁸. Habilitował się w 2003 r. w AR w Poznaniu na podstawie rozprawy *Kultura żywienia dawnych i współczesnych Asyryjczyków* (opublikowana w 2001)³³⁵⁹. Obecnie Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu jest jego podstawowym miejscem pracy: wykłada na Wydziale Neofilologii w Instytucie Językoznawstwa, w Zakładzie Badań Porównawczych nad Kulturą i kieruje Zakładem Komunikacji Międzykulturowej i Aksjolingwistyki UAM. Prowadzi zajęcia o ludach i kulturach Bliskiego Wschodu, praktyczną naukę języka arabskiego i seminaria licencjackie i magisterskie³³⁶⁰. Nadal pozostaje starszym wykładowcą Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu na Wydziale Nauk o Żywności i Żywieniu, w Katedrze Technologii Gastronomicznej i Żywności Funkcjonalnej. Był promotorem rozprawy doktorskiej Sebastiana Bednarowicza *Dzieje biblijnego patriarchy Józefa*

³³⁵¹ *Nie wyjadą, nawet, jeśli przyjdzie im zapłacić życiem*, „Polonia Christiana”, Instytut Edukacji Społecznej i Religijnej im. Ks. Piotra Skargi, 2.05.2016, za: <http://www.pch24.pl/nie-wyjada--nawet-jesli-przyjdzie-im-zaplacic-zyciem,42922,i.html#ixzz5ViVZfHSe> [dostęp: 17.09.2022].

³³⁵² Strona internetowa UAM, za: <http://ij.amu.edu.pl/profesorowie-nadzwyczajni/> [dostęp: 17.09.2022].

³³⁵³ Za: https://nauka-polska.pl/#/profile/scientist?id=19060&_k=y429a7 [dostęp: 17.09.2022].

³³⁵⁴ Ibidem.

³³⁵⁵ Ibidem.

³³⁵⁶ Strona internetowa UAM, za: <http://ij.amu.edu.pl/profesorowie-nadzwyczajni/> [dostęp: 17.09.2022].

³³⁵⁷ Za: https://nauka-polska.pl/#/profile/scientist?id=19060&_k=y429a7 [dostęp: 17.09.2022].

³³⁵⁸ H. Jankowski, *Orientalistyka poznańska*, [w:] *Szkice z dziejów polskiej orientalistyki*, t. 4..., s. 143.

³³⁵⁹ Ibidem.

³³⁶⁰ Strona internetowa UAM, za: <http://ij.amu.edu.pl/profesorowie-nadzwyczajni/> [dostęp: 17.09.2022].

w *dwunastu syriackich poematach O Józefie Sprawiedliwym Pseudo-Efrema*, obronionej 19 listopada 2009 r. na Wydziale Neofilologii UAM, i recenzentem pracy doktorskiej Marty Woźniak-Bobińskiej *Współcześni Asyryjczycy i Aramejczycy: w poszukiwaniu tożsamości narodowej*, obronionej 24 czerwca 2010 r. na Wydziale Filozoficzno-Historycznym Uniwersytetu Łódzkiego³³⁶¹. Obecnie prowadzi aktywną, społeczną działalność popularyzatorską, m.in. w ramach Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego³³⁶². W połowie lat 80. założył Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Syryjskiej³³⁶³ i Polsko-Libijskiej³³⁶⁴. Zorganizował międzynarodową konferencję o niemuzułmańskich mniejszościach Iraku. Tłumacz przysięgły j. arabskiego. Ma największy w Polsce zbiór książek w języku syriackim i jeden z największych w języku arabskim³³⁶⁵. Udziela się medialnie, gł. w prasie. Jego dorobek publikacyjny liczy ponad 100 pozycji; wiele z nich dotyczy historii, kultury i sytuacji współczesnych Asyryjczyków na Bliskim Wschodzie³³⁶⁶ oraz asyryjskiego folkloru³³⁶⁷.

Łacina Jerzy Andrzej, dr hab., prof. nadzw. UKW, absolwent arabistyki UJ w Krakowie w 1989 r. (praca *Współczesna specjalistyczna terminologia arabska i procesy słowotwórcze na przykładzie słownictwa z dziedziny chemii, fizyki i techniki*)³³⁶⁸. 1 grudnia 1986 r. w Instytucie Językoznawstwa UAM w Poznaniu utworzono Zakład Języków Azji i Afryki, pokierował nim A.F. Majewicz³³⁶⁹. Zakład ten istniał do 1994 r. w składzie – po podziale Instytutu – jednej z dwóch świeżo powstałych katedr: w Katedrze Językoznawstwa Porównawczego i Orientalnego³³⁷⁰. W związku z planowanym uruchomieniem kierunku orientalistycznego dla studentów w 1988 r. przyjęto ośmiu pracowników, dwóch jeszcze rok później³³⁷¹. J. Łacina uzyskał tytuł doktora nauk humanistycznych

³³⁶¹ KBN OPI, za: <https://nauka-polska.pl/#/profile/scientist?id=15470&k=9nc1zg> [dostęp: 17.09.2022].

³³⁶² Strona internetowa UAM, za: <http://ij.amu.edu.pl/profesorowie-nadzwyczajni/> [dostęp: 17.09.2022].

³³⁶³ *Nie wyjadą, nawet, jeśli przyjdzie im zapłacić życiem...*

³³⁶⁴ Ibidem.

³³⁶⁵ Strona internetowa UAM, za: <http://ij.amu.edu.pl/profesorowie-nadzwyczajni/> [dostęp: 17.09.2022].

³³⁶⁶ Ibidem.

³³⁶⁷ Ibidem.

³³⁶⁸ M.M. Dziekan, *Arabic and Islamic Studies...*, s. 122.

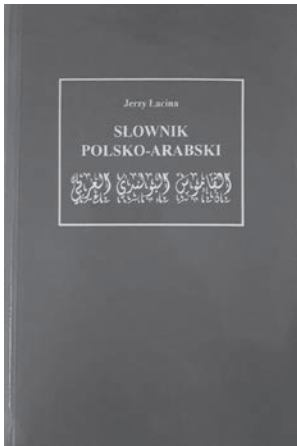
³³⁶⁹ H. Jankowski, *Orientalistyka poznańska...*, s. 141.

³³⁷⁰ Ibidem, s. 143.

³³⁷¹ Ibidem.

w dyscyplinie językoznawstwa, specjalności: językoznawstwo 14 stycznia 1993 r. na Wydziale Neofilologii UAM na podstawie opublikowanej w 1992 r. pracy *Teoretyczne podstawy budowy arabsko-polskiego słownika rekurencyjnego*³³⁷². Recenzentami byli J. Danecki z UW i Jerzy Pogonowski z UAM. Po obronie doktoratu J. Łacina kontynuował pracę w orientalistyce UAM w Poznaniu, gdzie prowadził zajęcia m.in. z fonologii i wymowy arabskiej, leksykologii i leksykografii arabskiej, gramatyki opisowej j. arabskiego oraz wykłady monograficzne i seminaria magisterskie. Jest autorem kilku programów komputerowych dotyczących j. arabskiego i komputerowego kalendarza gregoriańsko-muzułmańskiego (patrz dalej).

Ilustracja 248. Źródło: zdjęcie autora

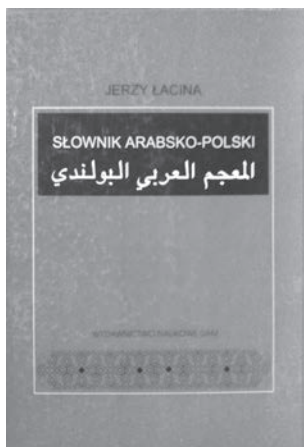
Stopień doktora habilitowanego w dziedzinie nauk humanistycznych, w dyscyplinie językoznawstwa, specjalności: językoznawstwo orientalne uzyskał 28 czerwca 2003 r. (za: *Wielopłaszczyznowa struktura arabskiej koranicznej słowoformy pisanej – pełne studium struktury koranicznej słowoformy arabskiej L-06*). Procedurę przeprowadzono na Wydziale Neofilologii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Kariera zawodowa: adiunkt na Katedrze Studiów Azjatyckich Wydziału Neofilologii UAM w Poznaniu; adiunkt w Instytucie Orientalistyki tejże uczelni; adiunkt w Katedrze Studiów Azjatyckich w Instytucie Neofilologii i Lingwistyki Stosowanej na Wydziale Humanistycznym UAM w Poznaniu. Był kierownikiem Zakładu Arabistyki i Islamistyki

³³⁷² *Teoretyczne podstawy budowy arabsko-polskiego słownika rekurencyjnego*, WAMU, Poznań 1992.

UAM³³⁷³. Później przeniósł się na UKW w Bydgoszczy, gdzie od 2013 r. był kierownikiem Zakładu Języka i Kultury Arabskiej³³⁷⁴. Obecnie jest pracownikiem – profesorem nadzwyczajnym uczelni (badawczo-dydaktycznym) – Wydziału Językoznawstwa na UKW³³⁷⁵. Prowadził tam zajęcia m.in. z gramatyki opisowej języka arabskiego, praktycznej nauki języka arabskiego, wykłady specjalizacyjne z językoznawstwa/kulturoznawstwa i seminarium dyplomowe oraz seminarium doktoranckie.

Zainteresowania naukowe: badania z zakresu leksykologii i gramatyki arabskiej, historii języka arabskiego i języków południowoarabskich, język Koranu i poezji przedmuzułmańskiej oraz komputerowa analiza języka. Specjalność naukowa: językoznawstwo, semitologia z ukierunkowaniem na języki południowoarabskie, gramatyka arabska, leksykologia i leksykografia, klasyczny język arabski, współczesny standardowy język arabski.

Ilustracja 249. Źródło: zdjęcie autora

W ramach działalności popularyzatorskiej J. Łacina daje odczyty publiczne, m.in. w 2015 r. w Bydgoszczy w cyklu comiesięcznych spotkań dyskusyjnych i prelekcji organizowanych we współpracy z Uniwersytetem Kazimierza Wielkiego wygłosił

³³⁷³ Za: https://www.ukw.edu.pl/jednostka/ar_zaklad_kultury_arabskiej/wladze_pracowni [dostęp: 17.09.2022].

³³⁷⁴ Ibidem.

³³⁷⁵ Za: https://www.usosweb.ukw.edu.pl/kontroler.php?_action=katalog2/osoby/pokazOsobe&os_id=35452 [dostęp: 17.09.2022].

wykład *Relacje polsko-muzułmańskie jako element naszej tożsamości narodowej*³³⁷⁶. 9 kwietnia tego samego roku w bibliotece prowincjalnej Ojców Franciszkanów w Gnieźnie wygłosił wykład *Arabowie, islam a tożsamość potomków Lecha*, który odbył się w ramach „Dziedzińca historii – spotkania w starym klasztorze”³³⁷⁷.

Ilustracja 250. Źródło: zdjęcie autora

3.5.3. Naukowcy zastrzeni dla polskich badań lub dydaktyki arabistycznej, którzy nie byli arabistami – notki biograficzne

Publikacje arabistyczne i działalność akademicka w dziedzinie arabistyki niekoniecznie i nie zawsze zawdzięczaliśmy „arabistom” – zatrudnionym etatowo na arabistykach. Ponieważ przez pierwsze (mniej więcej) dziesięciolecie kształcono kierunkowo bliskowschodnich orientalistów w zakresie trzech filologii Bliskiego Wschodu, pewna ilość prac, jak i zajęć na uczelniach była rezultatem działalności absolwentów „trójkierunkowych” filologii bliskowschodnich: iranistów, turkologów czy nawet arabistów, którzy później zmienili swój profil badawczy.

³³⁷⁶ Wykaz odczytów oraz imprez naukowych i kulturalnych zorganizowanych przez oddziały Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza w roku 2015 (na podstawie sprawozdań oddziałów sporządziła Iwona Wiśniewska), „Wiek XIX. Rocznik Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza” 2016, nr 9.

³³⁷⁷ Za: <http://moje-gniezno.pl/artykuly/czytaj/11472/arabowie-islam-a-tozsamosc-potomkow-lecha> [dostęp: 17.09.2022].

Zajączkowski Włodzimierz (1914–1982), dr³³⁷⁸, turkolog narodowości karaïmskiej (brat A. Zajączkowskiego), absolwent orientalistyki UJ i wieloletni wykładowca oraz profesor tejże Alma Mater. W 1933 r. ukończył gimnazjum imienia Króla Zygmunta Augusta w Wilnie i rozpoczął studia na Wydziale Filozoficznym UJ w Krakowie, gdzie – pod opieką T. Kowalskiego – specjalizował się w zakresie Wschodu muzułmańskiego. Tam w 1937 r. obronił pracę magisterską *Zapóżyczenia arabskie i perskie w języku zachodniokaraïmskim* i uzyskał magisterium. Rok później uzyskał też tytuł magistra historii. Jeszcze jako student został asystentem w Katedrze Filologii Orientalnej UJ³³⁷⁹. Po wojnie w 1949 r. obronił doktorat i w tym samym roku został zatrudniony w KFO jako st. asystent. Rok wcześniej złożył do publikacji pracę *sensu stricte* arabistyczną: artykuł opublikowany w PO zatytułowany *O literaturze arabskiej XX wieku*³³⁸⁰, a około 20 lat później wygłosił referat *Orientalistyka polska w latach 1918–68*, wydany drukiem w 1970 r.³³⁸¹ Był także współautorem informatora *Niger* wydanego w 1982 r. sumptem Instytutu Afrykanistycznego UW³³⁸², jednak jego głównym polem zainteresowania naukowego były dialekty tureckie i folklor ludów tureckich³³⁸³. Zmarł w Krakowie, ale pochowany został w Warszawie, na cmentarzu karaïmskim.

Lisowski Jerzy, studiował w KFO w latach 1950/51–1953/54³³⁸⁴ i uzyskał stopień magistra filologii orientalnej na UJ w 1954 r.³³⁸⁵ Został od razu, w r.a. 1954/55, zatrudniony jako asystent w KFO³³⁸⁶. Choć przez większość swojego okresu pracy na UJ był związany z (później powołanym) Zakładem Turkologii³³⁸⁷ i Iranistyki (nazwa z latami ulegała modyfikacjom), to na początku swojej kariery naukowej (1956 i 1957) wziął

³³⁷⁸ KBN OPI, za: https://nauka-polska.pl/#/profile/scientist?id=216258&_k=tf6zvr [dostęp: 17.09.2022].

³³⁷⁹ M. Godzińska, *Włodzimierz Zajączkowski – badacz folkloru ludów tureckich*, „Almanach Karaïmski” 2014, nr 3, s. 38.

³³⁸⁰ W. Zajączkowski, *O literaturze arabskiej XX wieku (według pracy I.J. Kraczkowskiego)*, PO 1948, z. 1, s. 68–82.

³³⁸¹ W. Zajączkowski, *Orientalistyka polska w latach 1918–68*, PO 1970, nr 1, s. 41.

³³⁸² A. Kuhn, W. Zajączkowski, *Niger*, KiW, Warszawa 1982.

³³⁸³ M. Godzińska, op. cit., s. 37–40.

³³⁸⁴ AUJ, WFlg 143 *Księga dyplomów 1945–67* i AUJ, WFlg 144, *Księga dyplomów. Wydział Filologiczny 1967–73*.

³³⁸⁵ Ibidem.

³³⁸⁶ *UJ Skład osobowy w r.a. 1954/55...*, s. 28.

³³⁸⁷ K. Paraskiewicz, op. cit., s. 26.

udział³³⁸⁸ w zadaniu zespołowym Katedry, jakim był przekład opowiadań arabskich z *Księgi tysiąca i jednej nocy* (opublikowany później przez PIW, pod red. T. Lewickiego).

Stopa Roman (1895–1995), absolwent filologii klasycznej UJ, doktor językoznawstwa indoeuropejskiego (1927), inicjator studiów afrykanistycznych na UJ (1945)³³⁸⁹, afrykanista. Nie zajmował się bezpośrednio arabistyką, ale pozostawił jej trzech swoich wychowanków, arabistów i afrykanistów równocześnie: R. Ohly (tylko w wąskim zakresie), A. Małecką i Z. Maškę (ich noty biograficzne znajdują się w niniejszej pracy)³³⁹⁰. Od początku – po wojnie – R. Stopa pomagał odbudować orientalistykę na UJ, gdzie już w r.a. 1947/48 był docentem etatowym (R. Stopa, dr fil. doc. językoznawstwa afrykańskiego)³³⁹¹. W roku 1962 został profesorem nadzwyczajnym na UJ³³⁹². Autor licznych prac afrykanistycznych. Uprawiał etnografię i etnologię ludów afrykańskich, a także – poezję. Zmarł w Krakowie i tam, na Cmentarzu Rakowickim, został pochowany.

Machalski Franciszek (1904–1979), dr, iranista, wykładowca UJ i redaktor „Folia Orientalia”³³⁹³. Studiował na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie (polonistykę i germanistykę oraz orientalistykę: sanskryt, arabski, perski). W 1930 r. na podstawie rozprawy *Znamiona prorocstwa Muhammeda* (napisanej pod kierunkiem prof. Zygmunta Smogorzewskiego) uzyskał stopień doktora filozofii w zakresie filologii arabskiej i perskiej na UJK we Lwowie³³⁹⁴. Od 1929 do 1931 r. był zastępcą asystenta na orientalistyce UJ³³⁹⁵. Podczas wojny migrował wraz z Armią Andersa na Bliski Wschód i w 1942 r. podjął w Palestynie obowiązki nauczyciela w Junackiej Szkole Kadetów³³⁹⁶. Po wojnie (1946–1947) przebywał jako polski uchodźca w Libanie.

³³⁸⁸ *Kronika UJ za r.a. 1956/57...*, s. 113.

³³⁸⁹ K. Maciuszak, *Z historii orientalistyki...*, s. 140.

³³⁹⁰ *Roman Stopa (08.07.1895–15.04.1995)*, Instytut Orientalistyki UJ, za: <https://ioo.filg.uj.edu.pl/arabistyka> [dostęp: 6.01.2021].

³³⁹¹ *Skład UJ w Krakowie. Rok akademicki 1947/48*, WUJ, Kraków 1948, s. 31.

³³⁹² AUJ, WFlg 14 WF KFO UJ, Obciążenia dydaktyczne pracowników w r. szkol. 1962/63.

³³⁹³ *Pro Memoria III. Profesorowie Uniwersytetu Jagiellońskiego spoczywający na cmentarzach Krakowa 1803–2017*, red. J.W. Tkaczyński, WUJ, Kraków 2018, s. 177.

³³⁹⁴ A. Pisowicz, *Stulecie krakowskiej orientalistyki...*, s. 26–27.

³³⁹⁵ K.W. Olszowska, *Orientalistyka lwowska i krakowska – dwa ośrodki naukowe oraz ich wzajemne powiązania*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne” 2018, nr 145, z. 2, s. 310.

³³⁹⁶ A. Krasnowolska, *Machalski Franciszek*, [w:] *Encyclopaedia Iranica*, za: <http://www.iranica-online.org/articles/machalski-franciszek> [dostęp: 10.08.2019].

Po repatriacji do Polski w 1951 r. podjął pracę w Katedrze Filologii Orientalnej UJ³³⁹⁷, na tejże uczelni pracował aż do 1974 r., kiedy przeszedł na emeryturę³³⁹⁸. W 1962 r. był docentem etatowym³³⁹⁹. W latach 1966–1969 był prodziekanem Wydziału Filologicznego UJ³⁴⁰⁰, a w 1969 r. został profesorem nadzwyczajnym UJ. Od 1 maja 1972 r. kierował nowopowstałym Zakładem Iranistyki w IFO³⁴⁰¹. Jego zainteresowania iraniistyczne oscyływały wokół szeroko pojętego literaturoznawstwa perskiego³⁴⁰², chociaż w jego dorobku znajduje się wiele opracowań i artykułów oraz tłumaczeń dotyczących kultury, historii i języka Iranu³⁴⁰³. Tu wspominamy jego postać, gdyż zajmował się również badaniami islamistycznymi i ma w swoim dorobku niewielką publikację arabiistyczną: *Kultura arabska i jej wpływy w Europie*³⁴⁰⁴, która ukazała się drukiem w 1968 r. Wieloletni prezes Oddziału Krakowskiego PTO i członek Komisji Orientalistycznej PAN O/Kraków³⁴⁰⁵. Zmarł w Krakowie i tu spoczywa na Cmentarzu Bronowickim³⁴⁰⁶ (cm. Bronowice-Pasternik, kw. XIII, rz. 10, gr. 16)³⁴⁰⁷.

Ilustracja 251. Źródło: zdjęcie autora

³³⁹⁷ K.W. Olszowska, op. cit., s. 310.

³³⁹⁸ K. Paraskiewicz, op. cit.

³³⁹⁹ AUJ, L.29/15 U, *Skład osobowy...* 1962/63, s. 57.

³⁴⁰⁰ M. Kątnik-Kowalska, *Franciszek Machalski – Iranista, harcerz, żołyńskiak*, „Fakty i Realia – Gazeta Żołyńska” 2015, nr 4, s. 9.

³⁴⁰¹ K. Paraskiewicz, op. cit.

³⁴⁰² A. Pisowicz, *Stulecie krakowskiej orientalistyki...*, s. 8.

³⁴⁰³ M. Kątnik-Kowalska, op. cit., s. 9.

³⁴⁰⁴ F. Machalski, *Kultura arabska i jej wpływy w Europie*, PAN O/Kraków, Kraków 1968.

³⁴⁰⁵ M. Kątnik-Kowalska, op. cit., s. 9.

³⁴⁰⁶ *Pro Memoria III. Profesorowie Uniwersytetu Jagiellońskiego spoczywający na cmentarzach Krakowa 1803–2017...*, s. 177.

³⁴⁰⁷ *Szlakiem Pamięci. Profesorowie UJ spoczywający na wybranych cmentarzach Krakowa*, Dodatek specjalny do „Dziennika Polskiego” Kraków, listopad 2017, s. 10.

Jego obszerny biogram znajduje się w *Encyclopaedia Iranica*³⁴⁰⁸.

Wieloletnim wykładowcą na arabistyce (i orientalistyce) UW był – nieżyjący już (zm. 13.08.2008)³⁴⁰⁹ – wykładowca Uniwersytetu Warszawskiego dr hab. **Władysław Góralski**, były członek Komitetu Nauk Orientalistycznych PAN (ostatnio w kadencji 1996–1998), członek PTO i Towarzystwa Azji i Pacyfiku, który prowadził m.in. wykłady z geografii ekonomicznej państw arabskich oraz najnowszej historii i współczesnych stosunków międzynarodowych krajów Azji Południowo-Wschodniej.

Podobnie przez wiele lat współpracował z arabistyką UW doc. dr **Leszek Dąbrowski**, prowadzący wykłady gł. z architektury świata arabskiego i architektury islamu, nawet w 1982 r. został promotorem jednej z prac magisterskich obronionych na arabistyce³⁴¹⁰. Na umowę zlecenie w IO UW pracował też **Jerzy Skuratowicz**, syn Witolda. Promotorem jednej z prac magisterskich na arabistyce UW w 1988 r. był afrykanista **Eugeniusz Rzewuski**³⁴¹¹.

Oprócz wykładowców z innych specjalności, kierunków, instytucji czy uczelni z arabistyką (lub arabistami) blisko współpracowali m.in. Sudańczyk **Hussein Mohamed Hassan**, dr n. med., absolwent studiów medycznych w Warszawie i późniejszy wieloletni Konsul honorowy RP w Sudanie (od 1993), zmarł 24 marca 2020 r. i został pochowany na cmentarzu muzułmańskim w Warszawie³⁴¹². Nie tylko studiował w Polsce, ale ożenił się z Polką i miał wielki sentyment do naszego kraju, co udowodniał przez całe swoje życie w Sudanie, po powrocie ze studiów – w swojej klinice w Chartumie otaczał opieką zdrowotną polskich lotników przebywających na kontraktach agrolotniczych w Sudanie, archeologów na misjach i innych pracujących tam Polaków³⁴¹³. Kiedy w Polsce ukazał się w 1973 r. *Związły kurs języka arabskiego*³⁴¹⁴ Ryszarda Kurowskiego, właśnie Hussein Mohamed Hassan był współautorem – nativem, który odpowiadał za poprawność językową tekstów arabskich w podręczniku.

Również nieżyjący już bibliista, prof. **Zygmunt Poniatowski** (1923–1994), wieloletni pracownik w Instytucie Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk, w ramach

³⁴⁰⁸ A. Krasnowolska, *Machalski Franciszek*, [w:] *Encyclopaedia Iranica*, za: <http://www.iranica-online.org/articles/machalski-franciszek> [dostęp: 10.08.2019].

³⁴⁰⁹ *Nekrolog*, Komitet Nauk Orientalistycznych PAN, za: <http://www.kno.pan.pl/index.php/pl-pl/nekrologi/73-profesor-wadysaw-goralski> [dostęp: 12.2.2019].

³⁴¹⁰ *Album magistrów Instytutu Orientalistycznego*, s. 135.

³⁴¹¹ Ibidem.

³⁴¹² *Nekrolog*, za: https://www.altair.com.pl/news/view?news_id=30235 [dostęp: 17.09.2022].

³⁴¹³ Ibidem.

³⁴¹⁴ R. Kurowski, M.H. Hassan, *Związły kurs...*

swoich badań zajmował się islamistyką polską i opublikował obszerny artykuł poświęcony tej tematyce: *Dzieje islamistyki w Polsce po II wojnie światowej*³⁴¹⁵, a także – we współpracy z M.M. Dziekanem – *A bibliography of Arabic and Islamic studies in Poland (1945–1992)*³⁴¹⁶. Afrykanista dr hab. **Stanisław Piłaszewicz** (ur. 1944, mgr 1968, dr 1973, hab. 1980, doc. 1982, prof. nadzw. 1989) badał islam w Afryce, w tym bractwo Tidżanijja; a państwo Składankowie, iraniści – dr hab. **Bogdan Składanek** (ur. 1931, mgr 1956, dr 1966, hab. 1977, doc. 1978, prof. nadzw. 1987) i jego żona, dr hab. **Maria Składankowa**, *de domo* Żołna (ur. 1931, mgr 1956, dr 1966, hab. 79, doc. 1981, prof. nadzw. 1989) – popełnili liczne prace islamistyczne, w tym i artykuły o charydztach (B. Składanek), m.in. w RO i FO.

Turkolog z UW, dr hab. **Tadeusz Majda** (ur. 1930, mgr UW 1956, dr 1965, kier. Zakładu Turkologii od 1976, hab. 1981, dyrektor IO UW 1981–1984, doc. 1982)³⁴¹⁷, nie tylko prowadził zajęcia z gramatyki j. arabskiego (m.in. w 1961 wykład z gramatyki opisowej jako st. asystent w Katedrze Turkologii)³⁴¹⁸, ale także tłumaczył dla A. Zajączkowskiego część tekstów słowników arabsko-kipczackich. Oprócz tego przetłumaczył z j. arabskiego, wraz z H. Natorf, *Osobliwości miast i dziwy podróży 1325–1354 Ibn Battuty*³⁴¹⁹.

Zaprzyjaźniony z arabistami literat i poeta, **Marek Antoni Wasilewski**, oprócz wierszy inspirowanych poezją arabską miał także w swoim dorobku artykuł z zakresu islamistyki: *Islam w Republice Bośni i Hercegowiny*³⁴²⁰.

Większą liczbę publikacji arabistycznych ma w dorobku **Tadeusz Fryzeł**, ur. w 1939 r. w Krakowie, studiował orientalistykę na UJ w latach 1958/59–1962/63, w 1963 r. otrzymał tytuł magistra filologii orientalnej UJ³⁴²¹, turkolog³⁴²². Po skończeniu studiów pracował w Biurze Jubileuszu 600-lecia UJ, następnie w Wydawnictwie Literackim, a po ukończeniu studiów doktoranckich i obronie doktoratu w 1973 r. – ten, przeredagowany, ukazał się drukiem jako *Jedność arabska – idea i rzeczywistość*

³⁴¹⁵ Z. Poniatowski, op. cit., s. 67–76.

³⁴¹⁶ M.M. Dziekan, Z. Poniatowski, *A bibliography of Arabic and Islamic studies in Poland (1945–1992)*, UW IO ZAil, Warszawa 1993.

³⁴¹⁷ Z. Poniatowski, op. cit., s. 73, 74.

³⁴¹⁸ *UW Skład osobowy i Spis Wykładów w r.a. 1961–1962...*, s. 252.

³⁴¹⁹ Ibn Battuta, *Osobliwości miast i dziwy podróży 1325–1354*, wybór, tł. z arab. T. Majda, H. Natorf, red. nauk., wybór i przedm. A. Zajączkowskiego, komentarze oprac. T. Majda, KiW, Warszawa 1962.

³⁴²⁰ M.A. Wasilewski, *Islam w Republice Bośni i Hercegowiny*, PO 1994, nr 3/4, s. 173–174.

³⁴²¹ AUJ, WFlg 143 *Księga dyplomów 1945–67*.

³⁴²² „Fryzeł (nie pamiętam imienia) studiował turkologię poczynając od roku 1958 (chyba?). O ile wiem, to już nie żyje”, PAA, A. Pisowicz, mail prywatny do autora, 1.05.2020.

w 1974 r. (tytuł otrzymał nagrodę PISM) – został adiunktem w Instytucie Nauk Politycznych UJ³⁴²³ i był nim do 1980³⁴²⁴, politolog i publicysta. Współpracował z krakowskim oddziałem PISM, autor wielu publikacji z zakresu współczesnej problematyki świata arabskiego³⁴²⁵.

Ilustracje 252–253

Marek Thee, ur. w 1918 r. w Rzeszowie, zm. w 1999 r. w Norwegii, były działacz Komunistycznej Partii Polski³⁴²⁶, pod koniec lat 40. działał w Palestynie w Komunistycznej Partii Palestyny³⁴²⁷, a po II wojnie światowej pracował w Konsulacie Generalnym RP w Jerozolimie, gdzie od 1947 do 1952 r. kierował siatką szpiegowską jako współpracownik Wydziału II Departamentu VII Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego. W 1952 r. powrócił do Polski³⁴²⁸. Krótko pracował w MSZ, potem w Polskim Instytucie

³⁴²³ Z. Poniatowski, op. cit., s. 70.

³⁴²⁴ *Katalog autorów polskich*, oprac. S. Dziedzic, T. Skoczek, Stowarzyszenie Autorów Polskich, Kraków 1988, s. 62–63, fot., za: *Baza biogramów UJ*, za: <https://bj.uj.edu.pl/uk/biogramy/biogram?field%5B1%5D%3D5%26value%5B1%5D%3DPolitolog%26limit%3D50%26page%3D1%26=&nosearchresult=1&id=42765> [dostęp: 16.12.2020].

³⁴²⁵ *Nota biograficzna na obwołucie T. Fryzel, Jedność arabska: idea i rzeczywistość*, WMON, Warszawa 1974.

³⁴²⁶ J. Pietrzak, *Polscy uchodźcy na Bliskim Wschodzie w latach drugiej wojny światowej. Ośrodki, instytucje, organizacje*, WUŁ, Łódź 2012, s. 395.

³⁴²⁷ Ibidem, 407.

³⁴²⁸ B. Szaynok, *Z historią i Moskwą w tle. Polska a Izrael 1944–1968*, WIPN, IH UW, Warszawa 2007, s. 59, 117, 182, 244, 253.

Spraw Międzynarodowych³⁴²⁹. Magisterium uzyskał z dziennikarstwa na Uniwersytecie Warszawskim w 1955 r., doktorat z nauk politycznych – w Szkole Głównej Służby Zagranicznej w Warszawie w 1959 r., a habilitację z historii współczesnej w Wyższej Szkole Nauk Społecznych przy KC PZPR w Warszawie w 1966 r. W latach 1953–1968 pracował jako pracownik naukowy w PISM w Warszawie³⁴³⁰. Po wydarzeniach marcowych 1968 r. wyjechał do Norwegii, gdzie w latach 1969–1989 pracował w Peace Research Institute Oslo (Dyrektor PRIO w latach 1981–1983). Od 1989 r. pracował w Norweskim Instytucie Praw Człowieka³⁴³¹. Zanim wyjechał, zdążył otrzymać w Polsce Złoty Krzyż Zasługi (Postanowienie Prezydenta Rzeczypospolitej z 22.07.1952 o nadaniu odznaczeń państwowych³⁴³²) i Medal 10-lecia Polski Ludowej (Uchwała Rady Państwa z 10.01.1955 nr 0/60 na wniosek Ministra Spraw Zagranicznych³⁴³³). Najobszerniejszy jego biogram napisała Marta Bivand Erdal, *The Lifelong Peace Advocate. A Portrait of Marek Thee (1918–1999)*³⁴³⁴. W jego dorobku publikacyjnym znajdują się nieliczne, ale ważne pozycje arabistyczne:

- (jako M. Gdański), *Bliski i Środkowy Wschód 1945–1955. Rywalizacja mocarstw zachodnich*, Książka i Wiedza, Warszawa 1956.
- (jako M. Gdański), *Arabski Wschód*, Książka i Wiedza, Warszawa 1963.
- (jako Marek Thee), *Konflikt izraelsko-arabski: wybór dokumentów i materiałów*, z. 1, (wstęp), Polska Agencja Prasowa PAP, Warszawa 1967.

Bardzo aktywną działalność naukową w zakresie arabistyki prowadzi od wielu lat prof. **Jerzy Zdanowski** (ur. 1949), w latach 1967–1968 studiował na UW, a od 1968–1978 w Moskwie – arabistykę (dr) i historię (mgr)³⁴³⁵. Jest absolwentem MGIMO (МГИМО)³⁴³⁶, czyli – wedle jego własnych słów³⁴³⁷ – jest krajoznawcą, a nie arabistą. Pracownik ZKP PAN od 1978 r., w badanym tu okresie opublikował w Polsce m.in. książkę

³⁴²⁹ Ibidem, s. 59.

³⁴³⁰ M. Bivand Erdal, *The Lifelong Peace Advocate. A Portrait of Marek Thee (1918–1999)*, za: <https://blogs.prio.org/2019/06/the-lifelong-peace-advocate-a-portrait-of-marek-thee-1918-1999-by-marta-bivand-erdal/> [dostęp: 17.09.2022].

³⁴³¹ *The Peace Research Institute Oslo* (PRIO), za: <https://www.prio.org/People/Person/?x=5387> [dostęp: 17.09.2022].

³⁴³² MP 1952 Nr 70, poz. 1107, s. 1294.

³⁴³³ MP 1955 Nr 42, poz. 415.

³⁴³⁴ M. Bivand Erdal, op. cit.

³⁴³⁵ Z. Poniatowski, op. cit., s. 76.

³⁴³⁶ Moskiewski Państwowy Instytut Stosunków Międzynarodowych (w różnych okresach historycznych modyfikowano jego pełne nazwy).

³⁴³⁷ PAA, J. Zdanowski, mail prywatny do autora, 2019.

*Bracia muzułmanie i inni*³⁴³⁸. Bardzo płodny autor, w dorobku publikacyjnym ma około 20 książek, większość z których dotyczy świata arabskiego i islamu, oraz dziesiątki artykułów, ale większość ukazała się poza cenzurą czasową niniejszego badania.

W Krakowie, poza Instytutem Filologii Orientalnej UJ, w Akademii Sztuk Pięknych i w Muzeum Narodowym w Krakowie³⁴³⁹ działał naukowo historyk sztuki, badacz broni i kostiumolog Orientu, w tym i wywodzących się lub pochodzących ze świata arabskiego, ale przede wszystkim z kręgów kultury islamu, prof. **Zdzisław Żygulski junior** (1921–2015). Autor m.in. książek: *Sztuka islamu w zbiorach polskich* (WAIiF, Warszawa 1980) i *Sztuka mauretańska i jej echa w Polsce* (DiG, Warszawa 2006), oraz licznych artykułów, w tym m.in. *Obraz raju w sztuce islamu* (1983)³⁴⁴⁰.

Profesor nauk humanistycznych (20.05.2004)³⁴⁴¹ **Barbara Stępniewska-Holzer** (ur. 1941), absolwentka historii UW (1964)³⁴⁴², specjalizująca się w historii powszechnej XIX w.³⁴⁴³, wieloletni dorobek poświęciła islamowi i historii świata arabskiego. Dotyczył tego zarówno jej doktorat obroniony na UW w 1970 r. (*Islam w kulturze społeczeństwa państw nadnigeryjskich w XIV–XVI w.*), opublikowany w 1972 r.³⁴⁴⁴, jak i habilitacja (1.01.1991) uzyskana na Uniwersytecie Wrocławskim, na Wydziale Nauk Historycznych i Pedagogicznych (*Bariery modernizacji. Studium z dziejów Egiptu w pierwszej poł. XIX w.*)³⁴⁴⁵. W latach 1970–1981 pracowała w Studium Afrykanistycznym UW, a od 1981 do 1993 r. w Instytucie Orientalistycznym UW (gł. na afrykanistyce). Od 2002 r. profesor UW.

³⁴³⁸ J. Zdanowski, *Bracia muzułmanie i inni*, Głob, Szczecin 1986.

³⁴³⁹ Z. Poniatowski, op. cit., s. 70.

³⁴⁴⁰ Z. Żygulski jr, *Obraz Raju w sztuce islamu*, [w:] *Orient i orientalizm w sztuce. Materiały Sesji Stowarzyszenia Historyków Sztuki, Kraków, grudzień 1983*, red. E. Karwowska, PWN, Warszawa 1986, s. 19–41.

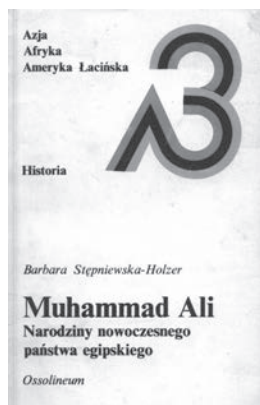
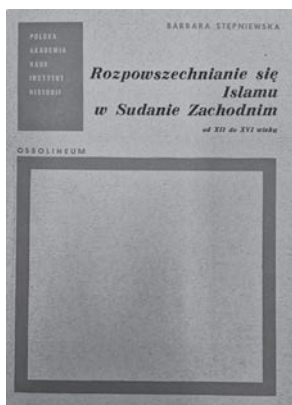
³⁴⁴¹ KBN OPI, za: <https://nauka-polska.pl/-/profile/research?id=80492> [dostęp: 17.09.2022].

³⁴⁴² T. Wituch, B. Stolarczyk, op. cit., s. 281.

³⁴⁴³ KBN OPI, za: <https://nauka-polska.pl/-/profile/research?id=80492> [dostęp: 17.09.2022].

³⁴⁴⁴ B. Stępniewska, *Rozpowszechnianie się islamu w Sudanie Zachodnim od XII do XVI wieku*, Ossolineum, Wrocław 1972.

³⁴⁴⁵ KBN OPI, za: <https://nauka-polska.pl/-/profile/research?id=80492> [dostęp: 17.09.2022].

Ilustracje 254–255

Profesor UW oraz uniwersytetów w Windhuk, Dar Es-Salaam i w Wiedniu³⁴⁴⁶, dr hab.³⁴⁴⁷ **Rajmund Ohly** (1928–2003), afrykanista, ukończył orientalistykę na UJ i swoją pracę magisterską – obronioną w 1954 r. i napisaną pod opieką T. Lewickiego – poświęcił tematyce arabistycznej: dotyczyła twórczości egipskiego pisarza Mahmuda Tajmura (*Twórczość Mahmuda Tajmura*)³⁴⁴⁸. W tym samym roku wystąpił na odbywającym się w Warszawie XIII Zjeździe Orientalistów Polskich z referatem *Formy słowotwórstwa współczesnego języka literackiego Egiptu*³⁴⁴⁹. Później skoncentrował się na pracach afrykanistycznych, chociaż jako specjalista od języka suahili prowadził też badania na pograniczu arabistyki, napisał m.in. skrypt *Język suahili. 5, Teksty suahili w piśmie arabskim wraz z ćwiczeniami i wprowadzeniem metodologicznym*³⁴⁵⁰. Afrykanistyczny biogram R. Ohly znajduje się m.in. w „Africana Bulletin”³⁴⁵¹.

Profesor Uniwersytetu w Bayreuth³⁴⁵², dr **Dymitr Ibriszimow** (ur. 17.03.1958), syn Nikoły³⁴⁵³, absolwent arabistyki i afrykanistyki UJ, obronił tamże w 1981 r. pracę magisterską *Przegląd funkcji semantycznych cech fonologicznych iniektywności*,

³⁴⁴⁶ *Nekrolog*, PO 2003, nr 3–4.

³⁴⁴⁷ KBN OPI, za: https://nauka-polska.pl/#/profile/scientist?id=76588&_k=q2kgva [dostęp: 17.09.2022].

³⁴⁴⁸ *Kronika KFO UJ...*, s. 191.

³⁴⁴⁹ PO 1954, nr 3, s. 315 i 316.

³⁴⁵⁰ R. Ohly, *Język suahili. 5, Teksty suahili w piśmie arabskim wraz z ćwiczeniami i wprowadzeniem metodologicznym*, WUW, Warszawa 1972.

³⁴⁵¹ S. Piłaszewicz, *Professor Rajmund Ohly (1928–2003)*, „Africana Bulletin” 2004, nr 52, s. 157–178.

³⁴⁵² A. Pisowicz, *Stulecie krakowskiej orientalistyki...*, s. 22.

³⁴⁵³ AIPN, IPN Kr 170/741.

ejektywności w języku hausa oraz emfatyczności w języku arabskim. Próba ustalenia wzajemnych relacji, której promotorem był A. Czapkiewicz³⁴⁵⁴. W okresie swoich studiów i później, kiedy po obronie doktoratu z zakresu afrykanistyki na UW w 1986 r.³⁴⁵⁵ został zatrudniony jako st. asystent³⁴⁵⁶ w IFO (1986–1990)³⁴⁵⁷, popełnił kilka prac dotyczących arabistyki, m.in. w 1986 r. wygłosił w Oddziale Krakowskim PAN referat *Średniowieczni pisarze arabscy o Bułgarii naddunajskiej*³⁴⁵⁸. Pracował również na kontrakcie w Libii jako tłumacz-arabista. Od lat jednak zajmuje się już wyłącznie afrykanistyką i jego dorobek prawie całkowicie został zdominowany przez publikacje w tej dziedzinie nauki. W 1990 r. rozpoczął pracę we Frankfurcie, a później – po zmianie kilku miejsc zatrudnienia – osiadł w Bayreuth. W 1999 r. został profesorem afrykanistyki³⁴⁵⁹. Wieloletni okres w Bayreuth poświęcił nie tylko na pracę badawczą, ale i administracyjną i organizacyjną: był m.in. prodziekanem na Wydziale Filologicznym tamtejszego Uniwersytetu (od 2002)³⁴⁶⁰, dziekanem Bayreuth International Graduate School of African Studies (od 2009)³⁴⁶¹, a w latach 2002–2008 członkiem Kolegium Redakcji „Deutsche Morgenländische Gesellschaft (DMG)”³⁴⁶². Później pracował w BIGSAS (Bayreuth International Graduate School of African Studies). Jego główne pole zainteresowań badawczych to (m.in.) językoznawstwo porównawcze języków czadyjskich, lingwistyka języków berberskich i – bardziej ogólnie – afroazjatyckich³⁴⁶³.

Jeżeli chodzi o bibliotekę orientalistyki krakowskiej, w tym i tę jej część, która dotyczyła zbiorów arabistycznych, kurował ją dr Zdzisław Kapera.

³⁴⁵⁴ AUJ, WFlg 143 *Księga dyplomów 1945–67* i WFlg 144 *Księga dyplomów UJ, Wydział Filologiczny 1967–73*.

³⁴⁵⁵ *Biogram*, Afrykanistyka Uniwersytetu w Bayreuth, za: https://www.afrikanistik.uni-bayreuth.de/en/team/Professors-Assistant-Professors/Prof_Dr_Dymitr-Ibriszimow/index.php [dostęp: 1.01.2021].

³⁴⁵⁶ *Notka biograficzna* na okładce: D. Ibriszimow, *Towards a Common Chadic Lexicon*, „Zeszyty Naukowe UJ. Prace Językoznawcze” 1990, t. 998, z. 102.

³⁴⁵⁷ *Biogram*, Afrykanistyka Uniwersytetu w Bayreuth...

³⁴⁵⁸ D. Ibriszimow, *Średniowieczni pisarze arabscy o Bułgarii naddunajskiej*, „Sprawozdania PAN o/ Kraków” 1986, s. 132–134 (streszcz. ref.).

³⁴⁵⁹ *Biogram*, Afrykanistyka Uniwersytetu w Bayreuth...

³⁴⁶⁰ *Biogram*, za: BIGSAS, za: http://www.bigsas.uni-bayreuth.de/en/members_of_BIGSAS/senior_fellows/ibriszimow_/index.php [dostęp: 6.06.2018].

³⁴⁶¹ *Biogram*, Afrykanistyka Uniwersytetu w Bayreuth...

³⁴⁶² Ibidem.

³⁴⁶³ Ibidem.

Zdzisław Jan Kapera, ur. w 1942 r.³⁴⁶⁴, historyk (absolwent historii UJ i doktor nauk historycznych), qumranista i bibliotekarz, wiele pracy i starań włożył w stworzenie i udostępnianie zbiorów orientaliów – pod jego pieczęą znajdowały się nie tylko księgi, ale i mapy, prasa (wzrost z tysiąca do kilku tysięcy woluminów), manuskrypty wymagające specjalnej wiedzy zarówno w zakresie przechowywania, jak i – wydawałoby się najprostszej – katalogowania. Zbiór ten wzrósł w okresie jego pracy (35 lat) z ok. 12 tys. do 50 tys. pozycji. Wspierany przez obu kolejnych Dyrektorów Instytutu Filologii Orientalnej UJ – T. Lewickiego i A. Czapkiewicza – jako kustosz Biblioteki IFO rozwijał biblioteczną wymianę zagraniczną (w tym z American School of Oriental Research czy Katolickim Uniwersytetem w Leuven), a także zadbał o przejęcie przez Bibliotekę prywatnych zbiorów zmarłych orientalistów z UJ, m.in. arabistycznych, w tym spadku po T. Lewickim, którego rodziny – za jego życia – był przyjacielem. Jako bibliotekarz IFO (potem IO UJ) ściśle współpracował z macierzystą Biblioteką Jagiellońską, gdzie był też uznanym autorytetem (w latach 80. próbowano wysunąć jego kandydaturę na etat dyrektora BJ), działał także w Komisji Bibliotecznej UJ. Karierę bibliotekarza zakończył w stopniu starszego kustosa³⁴⁶⁵. Szczególne zasługi naukowe Z.J. Kapera położył w dziedzinie qumranologii światowej oraz jako organizator życia naukowego, jest założycielem i redaktorem wydawnictwa publikującego książki i czasopisma gł. z zakresu nauk orientalnych (The Enigma Press Zdzisław Jan Kapera, Kraków Mogilany)³⁴⁶⁶. W 2007 r. ukazała się publikacja specjalna – z serii *Rozprawy i Studia Biblijne* – dla uczczenia 65. rocznicy urodzin Z.J. Kapery³⁴⁶⁷.

3.6. Zagraniczne uczelnie. Arabiści wykształceni w Polsce – szkice biograficzne

W zagranicznym środowisku akademickim udzielało się kilkanaścioro polskich arabistów, niektórzy tylko gościnnie (patrz A. Zaborski), ale wielu pozostawało tam etatowymi pracownikami na całe swoje życie zawodowe. Dotyczy to też wielu

³⁴⁶⁴ Katalog Bibliotek UŚ i UE w Katowicach, za: <https://integro.ciniba.edu.pl/integro/191800804869/kapera-zdzislaw-jan/marian-rejewski-pogromca-enigmy> [dostęp: 17.09.2022].

³⁴⁶⁵ „Przeznaczyłeś nas dla Twojej prawdy” (4Q 495): *studia dla dr. Zdzisława J. Kapery w 65. rocznicę urodzin*, red. W. Chrostowski, Vocatio, Warszawa 2007, s. 29.

³⁴⁶⁶ Strona firmowa *Enigma Press*, za: <http://www.enigmapres.pl> [dostęp: 17.09.2022].

³⁴⁶⁷ „Przeznaczyłeś nas dla Twojej prawdy”...

innych polskich orientalistów, w tym afrykanistów, którzy studiowali j. arabski, jak np. **Bogumił Witalis Andrzejewski** (1922–1994), polski poeta i afrykanista, wykładowca w School of Oriental and African Studies University of London, specjalizujący się w językach i literaturze kuszyckiej. Podczas studiów w SOAS (1948–1949) uczył się klasycznego j. arabskiego³⁴⁶⁸. Do Wlk. Brytanii trafił jako żołnierz Samodzielnej Brygady Strzelców Karpackich, który bronił Tobruku w 1941 r.³⁴⁶⁹ Właśnie wtedy po raz pierwszy miał kontakt z arabskim³⁴⁷⁰.

O wielu z nich – polskich arabistach zatrudnionych na stanowiskach akademickich poza Polska – nie udało się dotychczas zebrać źródłowych danych, zbiór szkiców biograficznych poniżej zaprezentowanych objął niewielką grupkę aktywnych arabistycznie. Niektórzy przedstawiciele, szczególnie młodszych generacji, zostali omówieni w innych rozdziałach – tam, gdzie zdaniem autora niniejszej pracy lepiej ilustrowali przedstawiany temat; jeszcze inni – w cz. 3. Należy podkreślić, że proponowana systematyka jest bardzo uproszczona, schematyczna, było przecież wielu wybitnych polskich orientalistów, nie tylko absolwentów polskich uczelni, którzy rozdzielili okresy swojej działalności zawodowej między różne ośrodki, zarówno polskie, jak i zagraniczne, dotyczy to m.in. tych, którzy migrowali po 1968 r., jak i kolejnej emigracji (lata 80.), a także wyjeżdżających indywidualnie. Część z nich studiowała arabski (np. R. Ohly), część miała stały zawodowy kontakt z tym językiem. Niekiedy absolwenci polskiej arabistyki czynili pierwsze kroki akademickie poza Polską, ale nie mamy potwierdzenia, że nastąpiły i dalsze, albo – brak potwierdzenia tożsamości tych osób (może to być tylko zbieżność nazwisk). Dla przykładu potwierdzenia tożsamości wymaga informacja, że Marta Pukińska we Francji to absolwentka z 1965 r. arabistyki UW (praca mgr. *Ibn 'Ammār jako polityk i poeta*, promotor J. Bielawski). M. Pukińska obroniła w 1975 r. na slawistyce, w Uniwersytecie Paris VIII, „doktorat specjalnościowy” (wg starego systemu, przed reformą szkolnictwa wyższego z 1984) zatytułowany *Limage du monde slave dans les œuvres des auteurs arabes et persans (VIIe–XIIIe siècles)*, którego promotorem był Michel Laran, który zmarł w tym samym

³⁴⁶⁸ S. Piłaszewicz, *Professor Bogumił Witalis Andrzejewski: his life, scientific activity, and poetry*, FO 2012, vol. 49, s. 395.

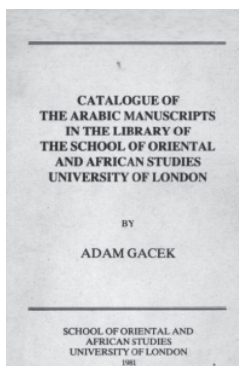
³⁴⁶⁹ F. Śmieja, *Bogumił Witalis Andrzejewski (1922–1994) – afrykanista i poeta*, za: <https://www.cultureave.com/bogumil-witalis-andrzejewski-1922-1994-afrykanista-i-poeta/?print=print> [dostęp: 17.09.2022].

³⁴⁷⁰ S. Piłaszewicz, *Professor Bogumił Witalis Andrzejewski...*, s. 394.

roku (1920–1975)³⁴⁷¹. W 1997 r. ta sama osoba obroniła tzw. „doktorat nowego reżimu” na Uniwersytecie Paris III – Sorbonne Nouvelle, czyli jedyny obowiązujący we Francji obecnie doktorat, zatytułowany *Les cérémonies et les fêtes dans la littérature arabe médiévale*, którego promotorem był André Miquel³⁴⁷². Takich przypadków mamy więcej i ich weryfikacja wymaga czasu.

Poniższe kilka szkiców uporządkowano alfabetycznie, gdyż kryterium chronologiczne nie byłoby oczywiste – które okresy rozpoczęcia działalności przyjąć za „pierwsze”?

Gacek Adam Czesław³⁴⁷³, ur. w 1947 r.³⁴⁷⁴ (1949?³⁴⁷⁵), arabista, ekspert w dziedzinie bibliografii islamskiej, emerytowany wykładowca i pracownik naukowy w Institute of Islamic Studies na McGill University. Studiował orientalistykę (filologię arabską) na UJ w latach 1968/69–1973, egzamin końcowy zdał 12 czerwca 1973 r., otrzymując tytuł magistra filologii orientalnej (dyplom nr 817-72/73)³⁴⁷⁶. Potem rozpoczął studia podyplomowe – bibliotekoznawstwo na politechnice w Londynie (Polytechnic of North London, obecnie University of North London)³⁴⁷⁷, które zakończył w 1977 r.³⁴⁷⁸.

Ilustracja 256. Źródło: zdjęcie autora

³⁴⁷¹ Sudoc, za: <http://www.sudoc.abes.fr/cbs/DB=2.1/SRCH?IKT=12&TRM=05407682X> [dostęp: 17.09.2022].

³⁴⁷² Theses.fr, za: <https://www.theses.fr/1997PA030104> [dostęp: 17.09.2022].

³⁴⁷³ Za: <https://alkindi.ideo-cairo.org/agent/11519> [dostęp: 17.09.2022].

³⁴⁷⁴ Ibidem.

³⁴⁷⁵ AUJ, WFlg 143 *Księga dyplomów 1945–67*.

³⁴⁷⁶ Ibidem.

³⁴⁷⁷ *Notka biograficzna*, za: https://www.klasikyayinlari.com/Yazar/2190/adam_gacek [dostęp: 17.09.2022].

³⁴⁷⁸ Za: https://openlibrary.org/authors/OL1033800A/Adam_Gacek [dostęp: 17.09.2022].

W latach 80. pracował w Londynie dla SOAS, przygotowując katalog arabskich rękopisów w jej bibliotece, później – jako bibliotekarz – na rzecz Institute of Ismaili Studies, w charakterze rzeczoznawcy manuskryptów. Wydał wówczas drukiem trzy obszerne publikacje: *Catalogue of Arabic Manuscripts owned by the King Faisal Philanthropic Foundation*³⁴⁷⁹, *Catalogue of the Arabic manuscripts in the Library of the School of Oriental and African Studies*³⁴⁸⁰ oraz *Catalogue of Arabic Manuscripts in the library of Institute of Ismaili Studies*³⁴⁸¹. Potem, w 1987 r., przeniósł się do Kanady i podjął pracę w Bibliotece Studiów Islamskich Uniwersytetu McGill w Montrealu³⁴⁸², gdzie prowadził kursy poświęcone badaniom manuskryptów arabskich³⁴⁸³. Oprócz tego był wykładowcą w tamtejszym Instytucie Studiów Islamskich: specjalizował się w kodykologii islamu i paleografii³⁴⁸⁴, a także prowadził gościnne kursy z wprowadzenia do kodykologii islamu, m.in. w 2013 r. na Uniwersytecie Stanforda³⁴⁸⁵; w ostatnich latach swojej działalności akademickiej regularnie prowadził pięciodniowe kursy z wprowadzenia do kodykologii islamu zarówno w Europie, jak i Północnej Ameryce³⁴⁸⁶. Wspomniana Biblioteka liczy ponad 100 tys. woluminów.

³⁴⁷⁹ A. Gacek, *Catalogue of Arabic Manuscripts owned by the King Faisal Philanthropic Foundation*, SOAS, University of London, London, 1980, 3 vol.

³⁴⁸⁰ A. Gacek, *Catalogue of the Arabic manuscripts in the Library of the School of Oriental and African Studies*, University of London, SOAS University of London, London 1981.

³⁴⁸¹ A. Gacek, *Catalogue of Arabic Manuscripts in the library of Institute of Ismaili Studies*, Islamic Publications, London 1984–85, vol. 1–2.

³⁴⁸² *Understanding Islam*, „McGill News. Alumni Magazine”, za: <https://mcgillnews.mcgill.ca/s/1762/news/interior.aspx?sid=1762&gid=2&pgid=1221> [dostęp: 17.09.2022].

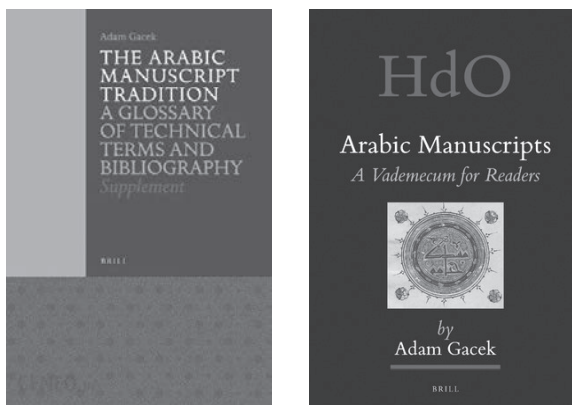
³⁴⁸³ *Notka biograficzna*, za: https://www.klasikyayinlari.com/Yazar/2190/adam_gacek [dostęp: 17.09.2022].

³⁴⁸⁴ Za: <https://www.islamicmanuscript.org/DirectoryOfMembers/Person.aspx?mid=302> [dostęp: 17.09.2022].

³⁴⁸⁵ *Islamic Books. A Research Blog about Manuscripts, Printed Books, and Ephemera in Arabic Script*, 12.04.2019, za: <https://researchblogs.cul.columbia.edu/islamicbooks/tag/islamic-manuscript/> [dostęp: 17.09.2022].

³⁴⁸⁶ *Ibidem*.

Ilustracje 257–258

„Wyjątkowość kolekcji przejawia się nie tylko w tym, że znajduje się ona w jednym miejscu”, wyjaśnia Gacek, „ale także w tym, że oprócz nauk społecznych, kładzie nacisk na tradycyjne dyscypliny islamskie”. [...] Gacek – Polak, który przyjechał do McGill w 1987 r. z Londynu – należy do czołowych autorytetów na świecie w dziedzinie arabskich i perskich rękopisów. Opublikował kilka książek i artykułów o rękopisach w McGill, z których setki zostały zebrane na początku XX wieku – i zawierają one niezwykle skarby. [...] Adam Gacek był kierownikiem Biblioteki Studiów Islamskich³⁴⁸⁷.

Oprócz prac nad manuskryptami zajmował się również popularyzowaniem wiedzy o kulturze pisma w świecie islamu, był m.in. kuratorem wystawy „Strokes and Hairlines: Elegant Writing and Its Place in Muslim Book Culture”, którą zorganizowano w tej uczelni, w głównym hallu budynku Biblioteki McLennana w lutym (do czerwca) 2013 r.³⁴⁸⁸

Wystawa *Strokes and Hairlines: elegancka kaligrafia i jej miejsce w muzułmańskiej kulturze książki* przedstawia niezwykle i piękne przykłady z naszych kolekcji, które stanowią ważne okno nie tylko na rzemiosło rękopiśmiennicze, ale także na świat nauki w krajach islamu. A. Gacek przygotował wystawę, której towarzyszy opisowa

³⁴⁸⁷ *Understanding Islam...*

³⁴⁸⁸ Za: <https://www.mcgill.ca/library/channels/event/strokes-and-hairlines-elegant-writing-and-its-place-muslim-book-culture-224941> [dostęp: 17.09.2022].

broszura, która zachwyca zarówno umysł, jak i oko. Obecnie obchodzimy 60. rocznicę powstania Instytutu, a *Strokes and Hairlines* to idealny sposób na uczczenie zarówno islamskiego dziedzictwa kulturowego, jak i długoletniego zaangażowania Instytutu w badanie islamskiej kodykologii i kaligrafii³⁴⁸⁹.

Od kwietnia 2016 r. A. Gacek, emerytowany wykładowca i były dyrektor Biblioteki Studiów Islamskich na Uniwersytecie McGill w Kanadzie, rozpoczął prowadzenie warsztatów poświęconych eksploracji różnych aspektów studiów nad rękopisami, w tym m.in. ich kompozycji, iluminacji oraz metodologii edycji krytycznych manuskryptów³⁴⁹⁰. Dydaktyka i zainteresowania badawcze: bibliografia muzułmańska; arabska tradycja rękopisów; arabska kultura książki; dydaktyka w zakresie paleografii i kodykologii islamu. Członek The Islamic Manuscript Association³⁴⁹¹. A. Gacek jest uznawany za jednego ze światowych autorytetów w dziedzinie paleografii i kodykologii rękopisów arabskich³⁴⁹². Jest autorem obszernego zbioru publikacji na temat rękopisów islamskich³⁴⁹³, w tym książek, katalogów, artykułów i rozdziałów w książkach dotyczących rękopisów arabskich i perskich oraz rzadkich druków, a także haseł w encyklopediach.

Kemnitz Ewa Maria (inne warianty pisowni imienia spotykane w literaturze: Eva-Maria/ Eva Maria Kemnitz/ von Kemnitz), ur. w 1950 r. w Warszawie, studiowała ekonomię (handel zagraniczny) w Szkole Głównej Planowania i Statystyki (SGPiS³⁴⁹⁴) w Warszawie (1967–1971). W trakcie studiów, w 1971 r., była komendantką Hufca Studenckich Praktyk Robotniczych. Magisterium z filologii orientalnej (specjalizacja: arabistyka i islamistyka) uzyskała na UW w 1976 r. po obronie pracy dyplomowej *Tradycje kultury arabsko-muzułmańskiej w Portugalii (ze szczególnym uwzględnieniem wpływu języka arabskiego na język portugalski)* pod opieką J. Bielawskiego.

³⁴⁸⁹ Za: https://digital.library.mcgill.ca/strokes_hairlines/about.html [dostęp: 17.09.2022].

³⁴⁹⁰ Za: <https://www.iis.ac.uk/ru/news/iis-ismc-library-hosts-its-first-codicology-workshop> [dostęp: 17.09.2022].

³⁴⁹¹ Za: <https://www.islamicmanuscript.org/DirectoryOfMembers/inS.aspx?mid=111> [dostęp: 17.09.2022].

³⁴⁹² Za: <https://www.iis.ac.uk/ru/news/iis-ismc-library-hosts-its-first-codicology-workshop> [dostęp: 17.09.2022].

³⁴⁹³ Za: <https://www.islamicmanuscript.org/symposia/past-symposia/traces-of-the-hand-from-africa-to-asia-a-symposium-on-the-palaeography-of-arabic-script-languages/speakers.aspx> [dostęp: 17.09.2022].

³⁴⁹⁴ Dziś Szkoła Główna Handlowa (SGH). Od 1949 do 1991 – SGPiS.

W celu kontynuowania badań w Portugalii w tym samym obszarze, ale ze szczególnym uwzględnieniem „wieku wielkich odkryć geograficznych”, z tematem wiodącym *Konsekwencje wielkich odkryć geograficznych dla społeczeństwa portugalskiego XVI wieku*, została stypendystką Calouste Gulbenkian Foundation/ Fundação Calouste Gulbenkian (1976–1978) w Lizbonie. Stypendium było roczne, ale w 1977 r. E.M. Kemnitz przedłużyła je o jeden rok w celu badania literatury XVI w. dla przygotowania pracy dyplomowej. Stypendium wynosiło 7000 escudos miesięcznie. Podczas pobytu stypendialnego przeważnie mieszkała w Lizbonie. Pod koniec lat 70. MSW rozpatrywało możliwość zwerbowania E.M. Kemnitz na TW (Tajnego Współpracownika), ale – jak wynika z dokumentów – nie zdążono zaproponować współpracy przed jej wyjazdem i w 1981 r. akta operacyjne skierowano do archiwum³⁴⁹⁵.

Ilustracja 259. E.M. von Kemnitz (†2017)

W latach 1979–1980 była asystentem w Sekcji Arabistyki Instituto Universitário de Évora³⁴⁹⁶. Ukończyła studia podyplomowe z zarządzania sztuką w Museum Conservative Course, Escola Superior de Belas-Artes w Lizbonie (1989–1991) i National Institute of Administration, Oeiras (1991–1992). Od 2001 r. była doktorantką na Wydziale Nauk Społecznych i Humanistycznych Universidade Nova w Lizbonie (Faculdade de Ciências Sociais e Humanas da Universidade Nova de Lisboa). Właśnie tam, na Wydziale Nauk

³⁴⁹⁵ AIPN, IPN BU 001043/28/27/J.

³⁴⁹⁶ Strona internetowa CESNOVA, za: <http://cesnova.fcsh.unl.pt/?area=000&mid=003&id=I-NV4c4851335af15> [dostęp: 17.09.2022].

Społecznych i Humanistycznych, we współpracy z Centrum Studiów Afrykańskich i Azjatyckich Instytutu Badań Tropikalnych w Lizbonie współrealizowała projekt z cyklu „Konteksty kolonialne i postkolonializm w świecie portugalskojęzycznym (XVI–XXI wiek): dyskursy i strategie” na temat *Orientalizm i relacje między Portugalią a Afryką Północną (XVIII–XX w.)*. Była także stypendystką Foundation for Science and Technology/ Fundação para a Ciência e Tecnologia (FCT, 2002–2006). W 2006 r. obroniła rozprawę doktorską z zakresu historii i teorii idei na Universidade Nova de Lisboa na temat orientalizmu w Portugalii w kontekście europejskim oraz w stosunkach portugalsko-maghrebińskich w XVIII i XIX w. (*O Orientalismo em Portugal no contexto europeu e no das relações luso-magrebina (sécs. XVIII e XIX)*)³⁴⁹⁷.

Ilustracja 260. Źródło: zdjęcie autora

Jej zainteresowania badawcze ewoluowały i dotyczyły przede wszystkim historii idei na przestrzeniach al-Andalus, Maghrebu i Turcji osmańskiej, sztuki i dziedzictwa islamu oraz relacji dyplomatyczno-kulturowych między Europą a światem arabskim. Zajmowała się również historią arabistyki w Portugalii³⁴⁹⁸.

Uczestniczyła w wielu seminariach i kongresach naukowych w Portugalii i poza jej granicami, w tym w krajach muzułmańskich. Współpracowała z Instituto Português

³⁴⁹⁷ Biogram E.-M. von Kemnitz, za: <https://www.almedina.net/autor/eva-maria-von-kemnitz-1564160505> [dostęp: 17.09.2022].

³⁴⁹⁸ E.-M. von Kemnitz, *The Centenary of the Republic and the Republic of Letters: Arabic Studies in Portugal 1910–2010*, RO 2011, t. 64, z. 1, s. 121–131.

de Museus przy inwentaryzacji kolekcji islamskich w latach 1993–1999. W 1997 r. zajmowała się produkcją scenariuszy i monitorowaniem produkcji dwóch programów telewizyjnych na temat islamskiego dziedzictwa Lizbony i Santarém. Starszy technik w Biurze Współpracy z Zagranicą Ministerstwa Kultury³⁴⁹⁹ (od 1999 do 2002). W Instituía Universitário de Évora była kolejno asystentem, wykładowcą i docentem, prowadziła zajęcia na kilku kursach podyplomowych i mistrzowskich z zakresu dziejów cywilizacji arabsko-muzułmańskiej na różnych uczelniach (Universidade Nova de Lisboa – 1983, 1985, Universidade Autónoma de Lisboa – 1991, 1994, Universidade Internacional – 1997, Centro Nacional da Cultura – 1997/1998), a od 2002 r. na Universidade Católica Portuguesa w Lizbonie, gdzie była koordynatorem studiów magisterskich z zakresu orientalistyki w Instituto de Estudos Orientales (IEO) w latach 2012–2014³⁵⁰⁰. W latach 2012–2015 pełniła funkcję Dyrektora tego Instytutu, w którym wypromowała znaczącą liczbę inicjatyw, m.in. wydanie jubileuszowego tomu z okazji 10-lecia Instytutu³⁵⁰¹. Była badaczem w CECC (Research Centre for Communication and Culture/ Centro de Estudos de Comunicação e Cultura), które jest zaangażowane w promowanie swoich badań w renomowanych czasopismach naukowych i wydawnictwach krajowych i międzynarodowych. 19 kwietnia 2012 r. podczas spotkania z przedstawicielami portugalskiej Polonii prezydent B. Komorowski wręczył odznaczenia państwowo: Krzyżem Kawalerskim Orderu Zasługi Rzeczypospolitej Polskiej odznaczona została E.M. von Kemnitz – aktywna działaczka polonijna, która koncentrowała część działalności naukowej na badaniu historii relacji polsko-portugalskich oraz śladów polskości w Portugalii³⁵⁰².

³⁴⁹⁹ Strona internetowa *CESNOVA*, za: <http://cesnova.fcsh.unl.pt/?area=000&mid=003&tid=INV-4c4851335af15> [dostęp: 17.09.2022].

³⁵⁰⁰ Ustanowiony 14 listopada 2001 r. w strukturze Portugalskiego Uniwersytetu Katolickiego w Lizbonie, powstał w wyniku połączenia Instituto Luso-Oriental i Asia-Portugal Foundation Instituto Asia-Portugal przez tenże Uniwersytet i Fundação Oriente w Lizbonie. Jego zadaniem było stymulowanie badań w zakresie zrozumienia i rozwoju stosunków kulturalnych, gospodarczych, handlowych, naukowych i technologicznych między Portugalią a Azją, Unią Europejską i Azją. Instytut (IEO) został zintegrowany w 2011 r. z Wydziałem Nauk Humanistycznych (Faculdade de Ciências Humanas) tego samego uniwersytetu. Strona internetowa *IEO*, za: <http://www.ieo.lisboa.ucp.pt/> [dostęp: 17.09.2022].

³⁵⁰¹ *Biogram E.-M. von Kemnitz...*

³⁵⁰² Za: <http://www.prezydent.pl/archiwum-bronislawa-komorowskiego/aktualnosci/wizyty-zagraniczne/art,168,spotkanie-pary-prezydenckiej-z-polonia-w-portugalii.html> [dostęp: 17.09.2022].

Ilustracja 261. Po dekoracji E.M. von Kemnitz przez Prezydenta RP B. Komorowskiego. Lizbona (kwiecień 2012)³⁵⁰³

Brała udział w projektach badawczych wspieranych przez FCT, a mianowicie „Muzułmańska Portugalia”, będących następstwem projektu PRAXIS „Colonial and Post-Colonial Contexts of Globalization: Interaction and Discourse in the Lusophone World (XVI–XIX)”, współorganizowanego przez Centrum Studiów Afrykańskich i Azjatyckich w Instytucie Badań Naukowych i Tropikalnych (IICT), oraz w ramach badań problematyki kobiecej w grupie Faces de Eva w Center for Sociology Studies at The Universidade Nova (CESNOVA), gdzie pełniła funkcję Komisarza Naukowego Międzynarodowego Seminarium „International Seminar on the Arab World Contemporâneo, CULTURGEST”, które odbyło się w Lizbonie w 1997 r.³⁵⁰⁴ Była członkiem wielu stowarzyszeń: Polskiego Towarzystwa Orientalistycznego (Warszawa), Conseil International des Musées (ICOM, Paryż), European Union of Arabists and Islamologists (UEAI), Luso-Arab Institute for Cooperation (ILAC), lus Primi Viri (Międzynarodowe Stowarzyszenie Edukacji Praw Człowieka – IPV – Rzym)³⁵⁰⁵.

³⁵⁰³ Oryginał: <https://books.openedition.org/cidehus/docannexe/image/12713/img-1.png> [dostęp: 17.09.2022].

³⁵⁰⁴ *Biogram E.-M. von Kemnitz...*

³⁵⁰⁵ *Ibidem.*

E.M. von Kemnitz³⁵⁰⁶ była dyrektorem Instytutu Orientalistyki na Katolickim Uniwersytecie Portugalii. Była także badaczką w Centrum Komunikacji i Studiów Kulturowych oraz koordynatorką projektu „Słownik Orientalistów Języka Portugalskiego”. Zmarła 1 listopada 2017 r. w Caxias pod Lizboną. Jej pogrzeb odbył się w kaplicy Alto de S. João³⁵⁰⁷. 12 listopada 2018 r. koledzy-badacze i przyjaciele zebrali się na Portugalskim Uniwersytecie Katolickim, aby złożyć hołd zmarłej rok wcześniej profesor. Zdano raport z przygotowań do uruchomienia projektu „Słownika portugalojęzycznych Orientalistów” (DOLP – Dicionário de Orientalistas de Língua Portuguesa, Projecto do Centro de Estudos de Comunicação e Cultura CECC)³⁵⁰⁸, opracowanego – jeszcze za życia – przez E.M. von Kemnitz. Spotkanie zakończyło się promocją e-booka przez nią koordynowanego *Oriental Studies and Orientalism in Portugal*³⁵⁰⁹. W 2020 r. ukazała się praca zbiorowa zatytułowana *Entangled peripheries. New contributions to the history of Portugal and Morocco. Essays in homage to Eva Maria von Kemnitz*, pod redakcją Francisco Javier Martíneza³⁵¹⁰ – tom zadedykowany pamięci E.M. von Kemnitz, poświęcony badaniom stosunków portugalsko-marokańskich. Zawiera m.in. artykuły: F.B. Correia, *A trajetória intelectual da Prof. Eva-Maria von Kemnitz*; I. García-Pereda, *Experts, study tours, arboretums and tree manuals: eucalyptus introduction in Portugal and its connections with Morocco and Spain. Homage to Eva-Maria von Kemnitz (1950–2017)*; A. Sidarus, *Ensaio de bibliografia ordenada*; oraz wstęp F. Javiera Martíneza poświęcony E.M. von Kemnitz. Kończy publikację esej pióra jej męża, Rui Manuel Ramalho Ortigão Nevesa, *Na companhia da Professora Doutora Eva-Maria von Kemnitz. A propósito de Marrocos*.

³⁵⁰⁶ *Nekrolog*, Instytut Studiów Iberyjskich i Iberoamerykańskich UW, dr hab. prof. UW Anna Kalewska, „Gazeta Wyborcza”, 4.11.2017, za: <http://nekrologi.wyborcza.pl/o,11,,405406,Eva-Maria-Von-Kemnitz-inne.html> [dostęp: 17.09.2022].

³⁵⁰⁷ *Falecimento da Professora Doutora Eva-Maria von Kemnitz*, 2.11.2017, za: <https://ceccucp.wordpress.com/2017/11/02/falecimento-da-professora-doutora-eva-maria-von-kemnitz/> [dostęp: 17.09.2022].

³⁵⁰⁸ Za: <https://orientalistasdelinguaportuguesa.wordpress.com/> [dostęp: 17.09.2022].

³⁵⁰⁹ Strona internetowa CECC, za: <https://ceccucp.wordpress.com/2018/11/15/homenagem-a-professora-eva-maria-von-kemnitz/> [dostęp: 17.09.2022].

³⁵¹⁰ *Entangled peripheries. New contributions to the history of Portugal and Morocco. Essays in homage to Eva Maria von Kemnitz*, red. F.J. Martínez, Évora Publicações do Cidehus, Évora 2020.

Ilustracje 262–263

Publikowała książki i artykuły w krajowych i zagranicznych periodykach specjalistycznych, w tym w polskim „Roczniku Orientalistycznym”³⁵¹¹.

Pacholczyk Józef Marcin, ur. 11 listopada 1938 r. w Warszawie³⁵¹², zm. 19 marca 2021 r. (USA), etnomuzykolog i koncertujący pianista³⁵¹³. W roku 1955 rozpoczął studia arabistyczne na UW, na Wydziale Filologicznym. W 1955 r. podczas rekrutacji na UW na orientalistykę przyjęto na I rok studiów wyjątkowo dużo, bo 26 kandydatów³⁵¹⁴, wśród nich był J. Pacholczyk (późniejszy arabista)³⁵¹⁵. Już na II (według przepisów na I roku studiów wówczas nie wypłacano stypendiów, najwyżej – zapomogi) roku studiów za dobre postępy otrzymał stypendium w wysokości 340 zł³⁵¹⁶. W r.a. 1959/60 słuchacz turkologii J. Pacholczyk uzyskał stypendium rządu indonezyjskiego na wyjazd

³⁵¹¹ *Biogram E.-M. von Kemnitz...*

³⁵¹² A UW, BESO 4518zw Pacholczyk Józef K4720. Akta mgr J. Pacholczyka, arabistyka, 1.12.1964, Wyciąg z aktu urodzenia.

³⁵¹³ *Bits & pieces from various websites*, contributed by A. Oron, maj 2013, za: <http://www.bach-cantatas.com/Bio/Pacholczyk-Jozef.htm> [dostęp: 17.09.2022].

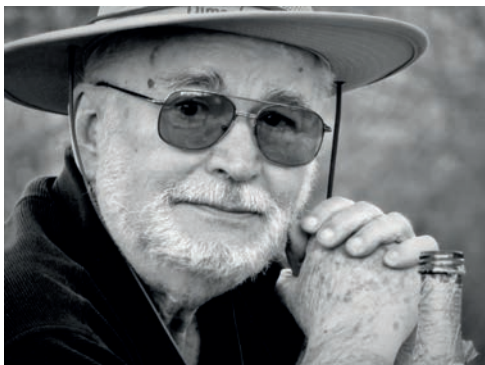
³⁵¹⁴ A UW, WFil-4211 WFil-66, Wydż. Filolog. Wydż. Komisja Rekrut. 1955/56.

³⁵¹⁵ A UW, WFil 412 Wydział Filologiczny Programy i plany studiów 1954–56, Zestawienie godzin programowych, 28.06.1954, Tablica nr 3, Wydział Filologiczny, projekt planu na rok 1955, semestr letni 1954/55.

³⁵¹⁶ A UW, WFil-495, Pismo Dziekana WF UW do Rektora UW, nr WF-33b-234/56, 17.10.1956.

do Indonezji i uzyskanie specjalizacji w zakresie studiów malaistycznych³⁵¹⁷ – przez rok studiował na Indonezyjskim Uniwersytecie w Dżakarcie³⁵¹⁸.

Ilustracja 264. J. Pacholczyk (1938–2021)

Po powrocie z Dżakarty złożył 18 czerwca 1962 r. egzamin magisterski i obronił pracę magisterską *Leksykalne elementy arabskie w Sedjarah Melaju*, jej promotorem był J. Bielawski. Praca została oceniona jako dobra, a egzamin zdał na bardzo dobrze³⁵¹⁹, więc otrzymał tytuł magistra filologii orientalnej³⁵²⁰. W latach 1958–1963 równoległe do studiów arabistycznych odbywał studia wyższe na Wydziale Fortepianu i Organów w zakresie specjalizacji gry na fortepianie³⁵²¹ w Państwowej Wyższej Szkole Muzycznej w Warszawie³⁵²², które zakończył, otrzymując dyplom magistra sztuki 30 czerwca 1964 r.³⁵²³

W tym czasie – w latach 1961–1962 – prowadził lektorat języka indonezyjskiego-malajskiego: w ciągu dwóch semestrów w r.a. 1961/62 oraz jeden semestr (zimowy)

³⁵¹⁷ PO 1960, nr 2.

³⁵¹⁸ AUW, BESO 4518zw Pacholczyk Józef K4720. Akta mgr J. Pacholczyka, arabistyka, 1.12.1964, Wniosek o przyznanie stypendium doktorskiego.

³⁵¹⁹ AUW, BESO 4518zw Pacholczyk Józef K4720. Akta mgr J. Pacholczyka, arabistyka, 1.12.1964, Dyplom magistra filologii orientalnej UW, 18.06.1962.

³⁵²⁰ AUW, BESO 4518zw Pacholczyk Józef K4720. Akta mgr J. Pacholczyka, arabistyka, 1.12.1964, Życiorys, mps, niedatowany, podpis ręczny.

³⁵²¹ AUW, BESO 4518zw Pacholczyk Józef K4720. Akta mgr J. Pacholczyka, arabistyka, 1.12.1964, Zaświadczenie z PWSzZM, pismo nr 200/64, 30.06.1964. Mps potwierdzony za zgodność z oryginałem.

³⁵²² AUW, BESO 4518zw Pacholczyk Józef K4720. Akta mgr J. Pacholczyka, arabistyka, 1.12.1964, Wniosek o przyznanie stypendium doktorskiego.

³⁵²³ AUW, BESO 4518zw Pacholczyk Józef K4720. Akta mgr J. Pacholczyka, arabistyka, 1.12.1964, Życiorys, mps, niedatowany, podpis ręczny.

w poprzednim roku. Na lektorat przeznaczono 2 godziny tygodniowo dla grupy studentów wszystkich lat studiów w Katedrze Turkologii³⁵²⁴. Przez dwa lata po powrocie z Dżakarty współpracował z redakcją *Wielkiej Encyklopedii PWN*. Pisał dla niej hasła z dziedziny języków, kultury i historii krajów Wschodu. W tym okresie nie opublikował żadnej własnej pracy naukowej³⁵²⁵. W 1963 r. pozostały do realizacji dwa stypendia do Indonezji – na kandydatów Katedra zaproponowała J. Pacholczyka i W. Meissnera³⁵²⁶, ale brak decyzji Departamentu Studiów w Ministerstwie Szkolnictwa Wyższego doprowadził do ich utracenia. W tym czasie J. Pacholczyk nadal nauczał w ramach godzin zleconych j. indonezyjskiego na UW³⁵²⁷. W 1964 r. zgłosił wniosek o stypendium zagraniczne (5 miesięcy) do Kairu, od 1 października 1965 r.³⁵²⁸ Zakład Arabistyki akurat przekształcił się w Katedrę Arabistyki³⁵²⁹, którą kierował J. Bielawski³⁵³⁰, i na tejże Katedrze nastąpiło otwarcie studiów doktoranckich. J. Pacholczyk został pierwszym kandydatem Katedry na takie studia³⁵³¹. Rada Wydziału zatwierdziła przebieg jego dotychczasowej pracy³⁵³² i na podstawie nowych przepisów Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego w sprawie studiów doktoranckich i asystenckich studiów przygotowawczych mianowano go na studia doktoranckie z 1 października 1964 r. w Katedrze Arabistyki³⁵³³. Nadal prowadził zajęcia zlecone jako lektor j. indonezyjskiego³⁵³⁴. 20 grudnia 1964 r. zatwierdzono jego indywidualny program studiów doktoranckich, określając ich temat ogólny: *Teoretyczne podstawy*

³⁵²⁴ A UW, BESO 4518zw Pacholczyk Józef K4720. Akta mgr J. Pacholczyka, arabistyka, 1.12.1964, Zaświadczenie IO UW, 10.10.1964, mps.

³⁵²⁵ A UW, BESO 4518zw Pacholczyk Józef K4720. Akta mgr J. Pacholczyka, arabistyka, 1.12.1964, Informacja o dotychczasowej pracy naukowej. mps, niedatowany ok. 1963, podpisany własnoręcznie J. Pacholczyk.

³⁵²⁶ A UW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961–5.12.1972, Protokół z posiedzenia Rady Naukowej IO, 23.01.1963, s. 2.

³⁵²⁷ *UW Skład osobowy Uczelni w r.a. 1964–1965...*, s. 54.

³⁵²⁸ A UW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961–5.12.1972, Protokół z posiedzenia Rady Naukowej IO, 25.06.1965.

³⁵²⁹ W. Tyloch, *Komitet Nauk Orientalistycznych...*, s. 16.

³⁵³⁰ *UW Skład osobowy Uczelni w r.a. 1964–1965...*, s. 42–43.

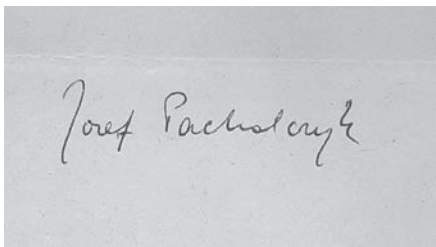
³⁵³¹ A UW, BESO 4518zw Pacholczyk Józef K4720. Akta mgr J. Pacholczyka, arabistyka, 1.12.1964, Pismo Kierownika Katedry Arabistyki doc. dr J. Bielawskiego do Min. Szk. Wyż. przez Rektora UW, L.dz. 29a-57/64, 12.10.1964. Mps, w podpisie doc. dr J. Bielawski, pieczętka prostokątna IO KA.

³⁵³² A UW, WFil 1-8 WFil-0070 Posiedzenia Rady Wydziału Filologicznego 12.10.1965–28.06.1966, Protokół posiedzenia Rady Wydziału Filologicznego UW, 12.10.1965.

³⁵³³ PO 1965, nr 2, s. 197–198.

³⁵³⁴ *UW Skład osobowy Uczelni w r.a. 1964–1965...*, s. 54.

muzyki arabskiej i orientalnej w ogóle, a za ich podstawę uznano dzieła teoretyczne o muzyce filozofów arabskich Al-Farabiego i Awicenny³⁵³⁵.

Ilustracja 265. Własnoręczny podpis J. Pacholczyka (1965)

Sprawozdanie z przebiegu pracy doktoranta mgra J. Pacholczyka w okresie od 1 grudnia 1964 r. do 30 czerwca 1965 r.

„[...] poza zebraniem pełnej bibliografii dotyczącej zagadnień muzyki arabskiej zapoznał się z podstawowym dziełem źródłowym w tej dziedzinie *Kitab al-Musiki al-Kabir* al-Farabiego oraz szeregiem prac autorów europejskich [...]. Przygotował pracę seminaryjną „Wpływy greckie w teorii skal i tetrachordów al-Farabiego”. [...] Czynnie uczestniczył w Seminarium Arabistycznym i Magisterskim Seminarium Arabistycznym prowadzonymi przeze mnie [tj. J. Bielawskiego], Seminarium Turkologicznym prowadzonym przez prof. J. Reychmana oraz Seminarium Językoznawczym prowadzonym przez dr J. Brauna. [...] uczęszczał na lektorat j. arabskiego w wymiarze 6 godzin tygodniowo i [...] rozpoczął prywatnie naukę j. francuskiego. [...] Od grudnia 1964 r. mgr J. Pacholczyk prowadzi lektorat j. malajskiego-indonezyjskiego przy Katedrze Arabistyki, wywiązując się z pracy bardzo dobrze³⁵³⁶.

³⁵³⁵ A UW, BESO 4518zw Pacholczyk Józef K4720. Akta mgr J. Pacholczyka, arabistyka, 1.12.1964, Indywidualny program studiów doktoranckich mgr J. Pacholczyka (20.12.1964), mps. W podpisie doc. dr J. Bielawski, pieczętka prostokątna IO KA. Niedatowany, data z pisma prowadzącego.

³⁵³⁶ A UW, BESO 4518zw Pacholczyk Józef K4720. Akta mgr J. Pacholczyka, arabistyka, 1.12.1964, Sprawozdanie z przebiegu pracy doktoranta mgr J. Pacholczyka w okresie od 1.12.1964 do 30.06.1965. W podpisie Kierownik Katedry Arabistyki doc. dr J. Bielawski, pieczętka prostokątna IO KA. Brak daty.

W 1965 r. zatwierdzono jego indywidualny plan studiów³⁵³⁷, a w r.a. 1965/66 był już etatowym pracownikiem (doktorantem) i lektorem języka malajskiego-indonezyjskiego³⁵³⁸.

Zobowiązanie

Niniejszym zobowiązuję się, po uzyskaniu stopnia doktora w ramach studiów doktoranckich podjąć wyznaczoną mi przez Rektora czy Ministra pracę na stanowisku pomocniczego pracownika naukowego³⁵³⁹.

W tym samym czasie (jako doktorant) oddał do druku dwie rozprawy: *Religie Indonezji i Religie Polinezji i Oceanii* – wchodzące w skład tomu *Religie świata* (Iskry). Kontynuował również pracę nad swoją rozprawą doktorską. Na 1965 r. zaplanowano jego wyjazd na stypendium do ZRA³⁵⁴⁰. W styczniu 1966 r. jego wyjazd do Egiptu został odroczone³⁵⁴¹ i polecał na dziewięciomiesięczne stypendium do Kairu dopiero 13 lutego³⁵⁴², w celu zebrania materiałów do doktoratu³⁵⁴³. W tym okresie pisał hasła do *Małego słownika kultury świata arabskiego* (pracy zespołowej arabistów)³⁵⁴⁴.

„Magister Józef Pacholczyk, przebywający na stypendium naukowym w Egipcie, powinien był wrócić do kraju w końcu września 1966 r. W drodze powrotnej mgr J. Pacholczyk zatrzymał się w Rzymie, w Instytucie Folkloru. W grudniu 1966 r. przysłał on za pośrednictwem Katedry podanie do rektoratu o przedłużenie mu urlopu do końca kwietnia 1967 r. Dotychczas jednak, mimo upływu tego terminu, mgr J. Pacholczyk nie zgłosił się w Katedrze. Do wiadomości Katedry doszło drogą

³⁵³⁷ AUW, BESO 4518zw Pacholczyk Józef K4720. Akta mgr J. Pacholczyka, arabistyka, 1.12.1964, Pismo Dziekana Wydziału Filologicznego UW do Rektora UW, l.dz. WF 29a-91/65, 19.01.1965.

³⁵³⁸ *UW Skład osobowy Uczelni w r.a. 1965–1966...*, s. 58–59.

³⁵³⁹ AUW, BESO 4518zw Pacholczyk Józef K4720. Akta mgr J. Pacholczyka, arabistyka, 1.12.1964, Zobowiązanie, mps, niedatowane, własnoręczny podpis.

³⁵⁴⁰ AUW, IO 36-52 IO-62 UW Sprawozdania z wykonania badań naukowych IO 1963–68, Sprawozdanie Katedry Arabistyki UW z wyników badań naukowych z 1964, podpisane przez kierownika Katedry doc. dr J. Bielawskiego i opieczętowane „Instytut Orientalistyczny Katedra Arabistyki”. Mps niedatowany. Z załączników wynika, że dotyczy okresu 1964/65.

³⁵⁴¹ AUW, BESO 4518zw Pacholczyk Józef K4720. Akta mgr J. Pacholczyka, arabistyka, 1.12.1964, Pismo Rektora UW do Kwestora UW w miejscu, nr K-6b-5/65/66, 7.01.1966.

³⁵⁴² AUW, IO-0070 Posiedzenia Rady Naukowej IO 5.12.1961–5.12.1972, Protokół z posiedzenia Rady Naukowej IO, 5.05.1966, s. 2.

³⁵⁴³ Ibidem.

³⁵⁴⁴ *Mały słownik kultury świata arabskiego...*

prywatną, że mgr J. Pacholczyk otrzymał roczne stypendium amerykańskie i będzie pracował w Instytucie Etnomuzykologii przy Wydziale Muzyki Uniwersytetu Kalifornijskiego w Los Angeles, w jedynym na świecie ośrodku, zajmującym się studiami nad muzyką orientalną, specjalizując się w muzyce arabskiej. Mgr J. Pacholczyk nie przestawił Kierownictwu Katedry sprawozdania z dotychczasowej pracy naukowej, ani też swych planów na przyszłość.

W tej sytuacji Katedra Arabistyki UW nie może ponosić obecnie odpowiedzialności za dalszą pracę mgr J. Pacholczyka, i zmuszona jest wystąpić z wnioskiem o skreślenie go z listy doktorantów Katedry”.

8 września 1967 r.³⁵⁴⁵

Dłatego w 1967 r. przerwano jego projekt i pracę badawczą (*Teoria muzyki arabskiej*)³⁵⁴⁶. W 1969 r. J. Pacholczyk uczył w Nowym Jorku Jacka Nicholsona gry na fortepianie (potrzebnej mu do roli w filmie „Five Easy Pieces” – „Pięć łatwych utworów”, 1970). Było to w okresie, kiedy aktor był „na progu” swojej wielkiej sławy. Czarno-białe zdjęcie z pierwszej lekcji zrobił im fotograf prestiżowego czasopisma amerykańskiego „Life” (właściwie zdjęć jest kilka i są stopniowo publikowane). Obecnie można znaleźć je w Internecie zatytułowane „Jack Nicholson, during first piano lesson with Josef Pacholczyk: Unpublished Photos From 1969 – LIFE”³⁵⁴⁷. W 1970 r. J. Pacholczyk obronił pracę doktorską *Regulative principles in the Koran chant of Shaikh ‘Abdu’l-Bāsiṭ ‘Abdu’ṣ-Ṣamad: parts I and II*, wydaną w tym samym roku³⁵⁴⁸, na etnomuzykologii University of California w Los Angeles, USA³⁵⁴⁹ (wg innego źródła obronił ją 30.07.1971 w Ann Arbor University, Michigan³⁵⁵⁰). Po obronie doktoratu podjął pracę w The University of California, Los Angeles, pełniąc różne funkcje naukowe, dydaktyczne i administracyjne³⁵⁵¹. Uniwersytet ten posiada najbogatszy program etnomuzykologiczny i jedyną w USA katedrę etnomuzykologii. Placówka ufundowana została jako Institute of Ethnomusicology w 1960 r., a obecnie, jako Wydział, zatrudnia

³⁵⁴⁵ AUW, BESO 4518zw Pacholczyk Józef K4720. Akta mgr J. Pacholczyka, arabistyka, 1.12.1964, Pismo prof. dr J. Bielawskiego do rektora UW, L/dz. 29a-28/67, 8.09.1967.

³⁵⁴⁶ Nie powrócił do Polski.

³⁵⁴⁷ Np. za: <https://www.pinterest.fr/pin/16958936067473605/> [dostęp: 17.09.2022].

³⁵⁴⁸ Worldcat.org, za: https://www.worldcat.org/title/regulative-principles-in-the-koran-chant-of-shaikh-abdul-basit-abdus-samad/oclc/930472966&referer=brief_results [dostęp: 17.09.2022].

³⁵⁴⁹ *Bits & pieces from various websites...*

³⁵⁵⁰ *Catalog of Copyright Entries*, Ann Arbor University, Ann Arbor 1971.

³⁵⁵¹ *Bits & pieces from various websites...*

15 wiodących profesorów, 30 adiunktów i wykładowców; corocznie opuszcza go od 30 do 50 absolwentów i od 80 do 90 licencjatów. Od 1958 do czerwca 2011 r. wykształcono tam 422 absolwentów (234 magistrów i 188 doktorów) oraz 325 licencjatów³⁵⁵². Od 1972 r. profesorowie J. Pacholczyk i Max Harrell w Instytucie Etnomuzykologii UCLA uczyli m.in. wykonawstwa muzyki ludowej jawańskiej, muzyki Bali, grając na ludowych, indonezyjskich instrumentach³⁵⁵³. Z 1976 r. pochodzi słynne czarno-białe zdjęcie J. Pacholczyka zrobione przez Williama H. Mortimera, reprodukowane w wielu publikacjach i encyklopediach poświęconych etnomuzykologii, na którym gra on na gender (metalofon), instrumencie z Bali³⁵⁵⁴.

Ilustracja 266. Gender, indonezyjski instrument, na którym grywał J. Pacholczyk.

Źródło: *Internet*³⁵⁵⁵

³⁵⁵² Strona internetowa UCLA Ethnomusicology, za: https://www.ethnomusicology.org/page/HS_InsUCLA [9/17/2022].

³⁵⁵³ „Ethnomusicology Review UCLA”, za: <https://ethnomusicologyreview.ucla.edu/content/first-round-ethnomusicology-archive-recordings-now-california-light-and-sound> [dostęp: 17.09.2022].

³⁵⁵⁴ *Jozef Pacholczyk playing the gender, 1976*, fot. W.H. Mortimer, 17.05.1976, nr inwent. P2014-01-0123, Baltimore Sun photographs, Baltimore Sun archives. Special Collections, University of Maryland, Baltimore County. <http://contentdm.ad.umbc.edu/cdm/compoundobject/collection/p16629coll8/id/365> [dostęp: 17.09.2022].

³⁵⁵⁵ Za: https://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D1%80#/media/%D0%A4%D0%B0%D0%B9%D0%BB:Traditional_indonesian_instruments03.jpg [dostęp: 17.09.2022].

Później został profesorem etnomuzykologii w Szkole Muzycznej na Wydziale Sztuk w University of Ottawa³⁵⁵⁶, a następnie, w późnych latach 90., uruchomił w The University of Maryland, College Park programy studiów w zakresie etnomuzykologii (magisterskich i doktorskich) w Zakładzie Muzykologii i Etnomuzykologii. Od 1998 do 2003 r. był profesorem University of Maryland, w Szkole Muzyki, Muzykologii i Etnomuzykologii, we wspomnianym Zakładzie³⁵⁵⁷. Nauczał muzyki ludowej strefy kulturowej islamu (Indie; Indonezja); instrumentologii (organy); muzyki i astronomii; nowych podejść do analizy muzycznej; historii teorii muzyki; estetyki; wykonawstwa i teorii indonezyjskiego gamelanu³⁵⁵⁸. Ostatnio był emerytowanym profesorem University of Maryland School of Music³⁵⁵⁹. Przez okres swojej działalności zawodowej wypromował 14 doktorów etnomuzykologii, którzy teraz zajmują ważne stanowiska na swoich macierzystych uczelniach w USA, Egipcie, Turcji, Iranie, Tajwanie, Słowenii i Chorwacji. Prowadził (i kierował) wiele badań terenowych (muzykologicznych i kulturologicznych) w świecie islamu: w Indonezji, Indiach (Kaszmir), Egipcie, Maroku, Tunezji, Turcji i Azji Środkowej (Kazachstanie, Uzbekistanie). Jest autorem książek, artykułów i innych form piśmiennictwa naukowego o literaturze muzycznej, historii, kulturze i religii różnych części świata islamu³⁵⁶⁰. Był też autorem haseł w *The Garland Encyclopedia of World Music*³⁵⁶¹. Jako muzyk (w tym – pianista) występował z koncertami w USA, Europie (Polsce i Włoszech), Północnej Afryce (Egipt) i Azji (Indonezja). Nagrywał dla Ethnodisc Classical. Jego hobby i pasją od dzieciństwa były fotografia i terenowe nagania muzyki i dźwięków, obie te pasje posłużyły mu do stworzenia obszernej muzycznej i etnograficznej dokumentacji stanowiącej cenną kolekcję. Przez wiele lat prowadził seminaria z prac terenowych i laboratoryjnych w etnomuzykologii w zakresie fotografii, zapisów dźwiękowych i filmowych. Kolekcjonował aparaty Leica i ich kopie³⁵⁶². Był członkiem Towarzystwa Etnomuzykologicznego w USA.

³⁵⁵⁶ *Bits & pieces from various websites...*

³⁵⁵⁷ Strona internetowa Koofers, za: <https://www.koofers.com/university-of-maryland-umd/instructors/pacholczyk-583469/> [dostęp: 17.09.2022].

³⁵⁵⁸ Strona internetowa UCLA Ethnomusicology, za: https://www.ethnomusicology.org/page/GtP_UMCP [dostęp: 17.09.2022].

³⁵⁵⁹ Strona internetowa UCLA Ethnomusicology, za: https://www.ethnomusicology.org/page/GtP_UMCP [dostęp: 17.09.2022].

³⁵⁶⁰ *Bits & pieces from various websites...*

³⁵⁶¹ *The Garland Encyclopedia of World Music: South Asia: The Indian Subcontinent*, red. A. Arnold, Routledge, London–New York 2000.

³⁵⁶² *Bits & pieces from various websites...*

Samuelowicz Katarzyna (Katherine Samuelowicz), ukończyła arabystykę na UW w 1971 r., broniąc pracy magisterskiej *Współczesna nowela marokańska*, opiekunem pracy był J. Bielawski. Posiada także dyplom bibliotekoznawstwa i pedagogiki³⁵⁶³. Po ukończeniu studiów (brak danych kiedy) wyjechała do Australii, do Brisbane. Pracowała m.in. na QUT (Queensland University of Technology), w dziale Learning Assistance Unit Consulting. W 1997 r. prowadziła (wraz z Robertem Schweitzerem) projekt badawczy „Koncepcje doradców i studentów dotyczące «zalet» usług wsparcia” – koncentrujący się na koncepcjach zalet usług wsparcia świadczonych w dwóch uniwersyteckich Centrach Wsparcia. Projekt był krytyczną analizą i interpretacją efektów reformy szkolnictwa wyższego Dawkinsa w Australii w 1988 r., szczególnie zagadnień związanych z jakością nauczania³⁵⁶⁴. Doktorat *Academics' Educational Beliefs and Teaching Practices* K. Samuelowicz obroniła na Griffith University w Brisbane w kwietniu 1999 r. Pracowała jako wykładowca³⁵⁶⁵ na politechnice (Queensland University of Technology) w Brisbane, największej uczelni w Queensland, m.in. w Centre for Applied Environmental and Social Education Research Faculty of Education Queensland University of Technology³⁵⁶⁶, zajmowała się doradztwem zawodowym, naukowym i konsultowała „Academic Writing”. Pracowała także w innych instytucjach. W 2009 r. pracowała na tej samej uczelni na wydziale architektury (Faculty of Engineering, Architecture and Information Technology Publications)³⁵⁶⁷. Pole jej zainteresowań naukowych obejmowało edukację na wyższych uczelniach, nauczanie pracowników dydaktycznych, edukację obcokrajowców, psychologię kognitywną w zakresie technologii edukacyjnych etc. W swoich publikacjach proponowała m.in. schemat klasyfikacji sposobów konceptualizacji nauczania i uczenia się³⁵⁶⁸. K. Samuelowicz jest uznaną twórczynią haiku, w jej dorobku znajduje się ponad 40 publikacji³⁵⁶⁹, w tej liczbie są i antologie tego typu poezji. Jej wiersze ukazały się drukiem w Australii, Japonii, Nowej Zelandii i Kanadzie. Działa w stowarzyszeniach haiku, w tym w grupie tworzącej

³⁵⁶³ Za: <https://www.austlit.edu.au/austlit/page/A30945> [dostęp: 17.09.2022].

³⁵⁶⁴ „HERDSA News” 1995, vol. 17, kwiecień.

³⁵⁶⁵ QUT, za: <https://personlookup.com.au/c/university-of-queensland/39> [dostęp: 17.09.2022].

³⁵⁶⁶ Za: <https://au.linkedin.com/in/katherine-samuelowicz-6b4a3815> [dostęp: 17.09.2022].

³⁵⁶⁷ Za: http://aaee.net.au/wp-content/uploads/2018/10/AAEE2009-Kavanagh_O%E2%80%99Moore_Samuelowicz-Characterising_the_first_year_cohort_knowledge.pdf [dostęp: 17.09.2022].

³⁵⁶⁸ Np. K. Samuelowicz, J.D. Bain, *Revisiting academics' belief about teaching and learning*, „Higher Education” 2001, nr 4, s. 299–325. 1992).

³⁵⁶⁹ Za: <https://www.austlit.edu.au/austlit/page/A30945> [dostęp: 17.09.2022].

w Brisbane, jest członkiem The Australian Haiku Society³⁵⁷⁰. Jej premierową książką był zbiór *Noticing the view: haiku & other poems* (Post Pressed, Flaxton, Queensland 1999). Próbkę jej twórczości można poznać tutaj:

- <http://www.worldhaiku.net/poetry/eng/au/k.samuelowicz.htm>³⁵⁷¹;
- <https://terebess.hu/english/haiku/samuelowicz.html>³⁵⁷²;
- <https://www.thehaikufoundation.org/omeka/items/show/355>³⁵⁷³.

3.7. Podsumowanie rozdziału

Najliczniejszą, najbardziej wpływową i dostrzegalną w mediach, stabilną grupę zawodową arabistów stanowili w czasach PRL arabiści akademicy, tworzyli społeczność powiązaną zainteresowaniami, miejscem pracy i kwalifikacjami. Grupa ta była stosunkowo spójna i miała wspólne interesy. Bez wątpienia tłumacze (przysięgli i kontraktowi) byli liczniejsi, ale byli zbiorowością amorficzną, o płynnej liczebności i znacznym rozproszeniu geograficznym, w dodatku – niestabilną w wymiarze czasowym (mogli pracować rok, dwa czy 20, ale nie mieli ani gwarancji kontynuacji zatrudnienia, ani jednolitych warunków pracy i wynagrodzenia). Uczelnia w roli pracodawcy, nawet tylko w zakresie godzin zleconych, nie tylko gwarantowała ubogie, lecz bezpieczeństwo socjalne, ale i podnosiła status zawodowy pracowników innych resortów, np. wielu pracowników MSZ „dorabiało” sobie na uniwersytetach, ze wspólną zresztą korzyścią.

Od początku istnienia nowego państwa władze stopniowo, krok po kroku, przejmowały kontrolę nad środowiskiem naukowym, w tym nad doбором kadr. Sterowały naborem na studia wedle własnych kryteriów społecznych, manipulowały strukturami uczelni i placówek naukowych tak, aby wprowadzić „swoich”, partyjnych naukowców na szczeble i stanowiska sterownicze.

Od momentu wydania Dekretu z 28 października 1947 r. o organizacji nauki i szkolnictwa wyższego stale postępował proces etatyzacji nauki. Jego bezpośrednim skutkiem był rosnący wpływ administracji państwowej na życie uczelni, które po

³⁵⁷⁰ Za: https://www.haikuo.org/2008/02/members_publications_katherine.html [dostęp: 17.09.2022].

³⁵⁷¹ Za: <http://www.worldhaiku.net/poetry/eng/au/k.samuelowicz.htm> [dostęp: 17.09.2022].

³⁵⁷² Za: <https://terebess.hu/english/haiku/samuelowicz.html> [dostęp: 17.09.2022].

³⁵⁷³ Za: <https://www.thehaikufoundation.org/omeka/items/show/355> [dostęp: 17.09.2022].

wprowadzeniu Ustawy o szkolnictwie wyższym i o pracownikach nauki z 15 grudnia 1951 r. poddano bardzo ściślemu nadzorowi³⁵⁷⁴.

W podobnych celach powołano do życia Polską Akademię Nauk, aby w scentralizowany sposób ręcznie operować kierunkami badań, publikacjami, karierami naukowymi etc. W lutym 1952 r., w ramach Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, powołano w Biurze Politycznym Komisję ds. Nauki „jako organ pomocniczy kierownictwa partii w sprawach uchwał i decyzji dotyczących tej sfery życia publicznego i kadr naukowych”³⁵⁷⁵. Okres stalinowski doprowadził do tego, że „uczelnia nie zajmowała się produkcją w sensie materialnym. Tutaj formowano człowieka [...]. Ta nietypowa produkcja miała jednak przebiegać planowo, jak każda inna. Uwzględniono ją nawet w planie sześcioletnim”³⁵⁷⁶. Dla przykładu w 1951 r. w Instytucie Orientalistycznym UW odbyła się też jedna, ogólnoinstitutowa narada produkcyjna³⁵⁷⁷. Podczas tej narady produkcyjnej obecnych było ok. 40 studentów z II roku i lat wyższych. Nie jest jasne, czy tajnych współpracowników (we wszelkich ich formach angażowania) opłacano stale i na poziomie wystarczającym na samodzielne utrzymanie z tych apanaży – przynajmniej z dostępnych akt to nie wynika. Rzecz jasna, nie dotyczy to oficerów służb wojskowych pod przykryciem, ci byli „etatowymi”, uprzywilejowanymi agentami, zachowującymi nie tylko podwójne uposażenia, ale i wszystkie uprawnienia tej grupy zawodowej. Według Raportu o WSI wojskowe służby specjalne PRL uplasowały w uczelniach i placówkach akademickich swoich współpracowników w liczbie: UW – 20, UJ – sześciu. Zarejestrowano 342 studentów; najwięcej (106) w latach 1987–1990. W PAN – 38³⁵⁷⁸. Należy pamiętać, że dane te dotyczą tylko

³⁵⁷⁴ P. Ośko, *Za fasadą. Komitet uczelniany w strukturze PZPR i jego wpływ na zarządzanie kadrami w latach 1948–1968. Zarys problemu na przykładzie Politechniki Warszawskiej*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2016, nr 27, s. 70.

³⁵⁷⁵ P. Pleskot, *Trudna sztuka kierowania nauką. Wydział Nauki i Oświaty. KC PZPR a Polska Akademia Nauk (1949–1989)*, [w:] *Partia komunistyczna w Polsce. Struktury. Ludzie. Dokumentacja*, red. D. Magier, Instytut Historii i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, Lublin–Radzyń Podlaski 2012, s. 182.

³⁵⁷⁶ P. Ośko, op. cit., s. 74.

³⁵⁷⁷ AUW, WFil 25-34 WFil-31 WFil-033 Plany i sprawozdania roczne 1952–1970, Pismo Kierownika Instytutu Orientalistycznego prof. dr W. Jabłońskiego do Dziekana Wydziału Filologicznego UW, 26.03.1952.

³⁵⁷⁸ Za: Podanie do publicznej wiadomości Raportu o działaniach żołnierzy i pracowników WSI oraz wojskowych jednostek organizacyjnych realizujących zadania w zakresie wywiadu i kontrwywiadu wojskowego przed wejściem w życie ustawy z 9 lipca 2003 r. o Wojskowych Służbach

służb wojskowych, w końcowym czasie upadku systemu i obejmują tylko środowisko akademickie, a nie np. tłumaczy przysięgłych. Niejasne jest też, czy wskazane liczby dotyczą również pracowników zatrudnionych na zlecenia. Sama liczebność wskazana w raporcie wydaje się zdecydowanie zaniżona. Niemniej w latach 50., szczególnie 1951–1957, ukazywały się artykuły czy wygłaszano referaty „jedynie właściwe” – np. J. Reychmana *Stalin, a walka wyzwolenicza narodów Wschodu*³⁵⁷⁹ (1953).

Manipulacją byłoby jednak stwierdzenie, że w mikroskali życia akademickiego – na arabistykach – tylko poprawność polityczna czy wysługiwanie się władzy umożliwiały karierę naukową albo wręcz nią kierowały. Nie, na obu arabistykach znikoma była wśród kadry liczba członków partii, chociaż nie dotyczyło to już całej orientalistyki. Być może trudność studiów i słaba atrakcyjność zarobkowa przyszłości jej absolwentów (przynajmniej do lat 70.) powodowały, że karierowiczy partyjnych było tu – na obu uczelniach i w PAN – nie tak wielu; specyfika tych studiów zaowocowała w innej dziedzinie działalności, ściśle kontrolowanej przez państwo, ale o tym dalej. Etatowe wynagrodzenia akademickie w PRL nie były wysokie, szczególnie asystenckie, co miało swoje negatywne skutki w doborze przyszłych kadr – przetrwać ten okres można było, albo kiedy pochodziło się z zamożnej rodziny, albo dorabiając sobie w różnych miejscach (m.in. w spółdzielniach studenckich, mediach, przy tłumaczeniach, a nawet na kontraktach poza krajem). Stąd na uczelni zostawali pasjonaci lub „ustawione” potomstwo. Dlatego też dochodziło do dosyć dużej rotacji na etatach asystenckich, co najmniej kilkanaście osób (na arabistykach obu uczelni) poszukiwało sobie innej pracy – takiej, która umożliwia normalną egzystencję.

Informacyjnych wykraczających poza sprawy obronności państwa i bezpieczeństwa Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej, MP 2007 Nr 11, poz. 11.

³⁵⁷⁹ J. Reychman, *Stalin, a walka wyzwolenicza narodów Wschodu*, PO 1953, nr 3, s. 137–148.

ROZDZIAŁ III

4. Absolwenci (zatrudnieni głównie poza środowiskiem akademickim)

„Absolwent orientalistyki ze stopniem magistra jest w zasadzie człowiekiem znającym dwa języki orientalne oraz posiadającym ogólną wiedzę na temat historii, kultury i stosunkach współczesnych danego kraju/regionu. [...] Dotychczasowa praktyka pokazuje, że absolwenci [...] mogą być wykorzystywani przez takie instytucje jak PISM, MSZ, MHZ, MKiSz, MON, MSW, różne centrale handlu zagranicznego, izby handlu zagranicznego, itd.”¹
1971 r.

Absolwenci – przed wojną ich problem nie istniał, było ich tak niewiele, że zwykle zostawali na uczelni² lub posiadali z założenia inne zatrudnienie (np. rabini)³. W pierwszych dziesięcioleciach po wojnie największą grupę absolwentów wchłonęły uczelnie – orientalistyki, w 1955/56 na 43 absolwentów UW i UJ pozostało na uczelniach 22, ale później te miejsca raptownie się kurczyły. W 1973 r. W. Tyloch stwierdził: „Zaledwie ok. 20% rocznie [absolwentów] znajduje zatrudnienie w instytucjach naukowych lub innych zgodnie ze swoim przygotowaniem. Reszta musi podejmować najróżniejsze prace, nieraz bardzo odległe od ich specjalizacji”⁴. Obecnie i od dłuższego czasu dotyczy to nikłego procenta absolwentów⁵.

Przed wojną tylko na uczelniach (i – potencjalnie – w dyplomacji) można było pracować „w zawodzie”, po wojnie sytuacja ta powoli się zmieniała, przy czym radykalna zmiana zaczęła dotyczyć (jeśli chodzi o okres badany) absolwentów z lat 1970–1990. „Klasyczne” zawody dla arabistów, tj. np. redaktorstwo w wydawnictwie naukowym, nadal oferowano absolwentom arabistyki, ale często były to tylko prace zlecone. Jednym z nielicznych i wzorcowych wyjątków była **Sabina Kaciszczenko-Book**, studia w Katedrze Arabistyki Wydziału Filologicznego UW rozpoczęła w 1960 r. i ukończyła

---

¹ AUW, IO-412 Plany i programy studiów na r.a. 1971/72, Dyrektor IO UW, prof. dr Janusz Chmielewski, Dane do informatora o studiach wyższych. *Studia orientalistyczne*. Pismo, 6.12.1971.

² S. Kałużyński, *Uniwersyteckie studia...*, s. 12.

³ M.in. Dawid Künstlinger (1867–1940?), tłumacz 53. sury Koranu (*Przekład i objaśnienie 53-ej sury Koranu*), wydanej w 1926 przez PAU Kraków.

⁴ W. Tyloch, *Uniwersyteckie studia orientalistyczne...*, s. 234.

⁵ S. Kałużyński, *Uniwersyteckie studia...*, s. 12.

w 1965 r. W 1966 r. obroniła pracę magisterską *Opowiadania beduińskie w trzech zbiorach: Kitāb al-f laila wa-laila, Maṣāri' al-'uṣṣāq, Kitāb hikājāt 'aǧibat wa-aḥbar gharibat*, pracę pisała pod kierunkiem J. Bielawskiego. Później współpracowała z arabistyką (pisała m.in. hasła do *Małego słownika kultury świata arabskiego*, 1971⁶).

Po studiach, w roku 1965, rozpoczęła pracę w PWN, w Biuletynie Naukowym, na stanowisku młodszego redaktora. Praca nie miała nic wspólnego z kierunkiem studiów, ale dała jej solidne przygotowanie redaktorskie. Potem Sabina Book pracowała w wydawnictwach szkolnych (PZWS) na stanowisku sekretarza redakcji. W latach 70. rozpoczęła pracę w Wydziale Dokumentacji PPWK, które po transformacji zmieniło się w Polskie Przedsiębiorstwo Wydawnictw Kartograficznych. Pracowała tam do 2004 r. (przejście na emeryturę). Najpierw opracowywała wykazy nazw geograficznych krajów posługujących się alfabetem arabskim (przyjęto system transliteracji na alfabet łaciński BGN/PCGN – U.S. Board on Geographic Names/Permanent Committee on Geographical Names for British Official Use, zalecany przez ONZ, oraz uproszczoną transkrypcję polską). Przy opracowywaniu nazewnictwa geograficznego innych krajów posługujących się alfabetami niełacińskimi ściśle współpracowała z językoznawcami, specjalistami danego języka. Nazwy na mapach zapisane są w uproszczonej transkrypcji. W tym czasie została członkiem Komisji Standaryzacji Nazw Geograficznych poza Granicami Polski (obecnie usytuowanej przy Głównym Geodecie Kraju) – obok innych arabistów, m.in. J. Daneckiego czy B.R. Zagórskiego. Pozostaje nadal Członkiem Komisji. Nad arabskim nazewnictwem geograficznym pracowała także w PPWK oraz PWN (*Nowa Encyklopedia Powszechna*) i w Wydawnictwach Szkolnych oraz Reader's Digest.

Rezultaty pracy wspomnianej Komisji są w miarę regularnie publikowane, m.in. (tu tylko tytuły, w których redakcji lub opracowaniu brała S. Book): *Nazwy Państw Świata, Ich Stolic i Mieszkańców*⁷; *Nazewnictwo Geograficzne Świata*, z. 1: *Ameryka, Australia i Oceania*⁸; z. 2: *Bliski Wschód*⁹; z. 3: *Afryka*¹⁰; z. 6: *Białoruś, Rosja, Ukraina*¹¹;

⁶ Np. Bajdawi (al-), [w:] *Mały słownik kultury świata arabskiego...*

⁷ *Nazwy Państw Świata, Ich Stolic i Mieszkańców*, GUGiK, Warszawa 2003.

⁸ *Nazewnictwo Geograficzne Świata*, z. 1: *Ameryka, Australia i Oceania*, GUGiK, Warszawa 2004.

⁹ *Nazewnictwo Geograficzne Świata*, z. 2: „*Bliski Wschód*”, GUGiK, Warszawa 2004.

¹⁰ *Nazewnictwo Geograficzne Świata*, z. 3: *Afryka*, GUGiK, Warszawa 2004.

¹¹ *Nazewnictwo Geograficzne Świata*, z. 6: *Białoruś, Rosja, Ukraina*, GUGiK, Warszawa 2005.

z. 10: *Morza i oceany*¹²; z. 11: *Europa, Część I*¹³; *Świat: mapa polityczno-komunikacyjna*¹⁴. Była też pracownikiem Głównego Urzędu Geodezji i Kartografii. Została odznaczona Honorową Odznaką za Zasługi dla Geodezji i Kartografii w 2010 r.¹⁵

4.1. Tłumacze

Najważniejszą (tj. zatrudniającą najliczniejszą grupę absolwentów arabistyki) poza placówkami akademickimi była sfera usług – obejmowały one tłumaczenia, w tym przysięgłe, tłumaczenia pisemne i na żywo, m.in. na kontraktach zagranicznych. Wielu arabistów zajmowało stanowiska urzędnicze wymagające znajomości języków (także – przekładu) w instytucjach państwowych, dyplomacji (MSZ), służbach, mediach i in. Ponieważ łączna liczba absolwentów obu arabistyk w badanym okresie (ok. 40 lat) wynosiła ok. kilkuset osób, dziś uważamy, że było ich sporo, jednak trzeba pamiętać, że gwałtowny wzrost liczby absolwentów nastąpił dopiero od drugiej połowy lat 70., a wcześniej co roku na rynku pracy pojawiały się jedynie jednostki (do ok. 10 osób w licznych rocznikach w skali kraju). Niemniej ówczesna oferta pracy we wspomnianych instytucjach i urzędach, najważniejszych miejscach zatrudnienia, liczyła kilka miejsc pracy rocznie, a nawet niejednokrotnie – co kilka lat. Nawet wtedy była to liczba niewystarczająca. Bezsprzecznie wykształcenie filologiczne postulowało zatrudnienie absolwentów arabistyki przede wszystkim jako tłumaczy i w badanym okresie wielu, jeśli nie większość, absolwentów arabistyki wykonywało ten zawód. Niekiedy jako dodatkowe źródło utrzymania, czasami jako wyłączne miejsce pracy. Wszystkie instytucjonalne miejsca pracy tłumaczy-arabistów można podzielić na krajowe i zagraniczne. Grupa pierwsza wykonywała tłumaczenia w kraju, grupa druga – podczas wyjazdów (gł. kontrakty). Wielu tłumaczy pracowało „na zmiany” – raz w Polsce (np. jako tłumacz przysięgły i urzędnik w MSZ), potem – za granicą (placówki dyplomatyczne, kontrakty). Grupy zawodowe tłumaczy skupiały się wokół Stowarzyszenia Tłumaczy Polskich (gł. tłumacze literaccy), Związku Literatów Polskich

¹² *Nazewnictwo Geograficzne Świata*, z. 10: *Morza i oceany*, GUGiK, Warszawa 2008.

¹³ *Nazewnictwo Geograficzne Świata*, z. 11: *Europa, Część I*, GUGiK, Warszawa 2009.

¹⁴ *Świat: mapa polityczno-komunikacyjna*, skala 1:40 mln, oprac. podziału polit. S. Kaciszczenko, PPWK im. Eugeniusza Romera, Warszawa–Wrocław 1990.

¹⁵ *Jubileusz 65-lecia GUGiK*, „Przegląd Geodezyjny”, 21.12.2010, za: <https://sigma-not.pl/stroina-2049-Jubileusz.65.lecia.GUGiK.html> [dostęp: 17.09.2022].

(Sekcja Tłumaczeń – różnie nazywana w innych okresach, także gł. tłumacze literaccy) i – powstałego dopiero w 1990 r. w Warszawie, więc już na „skraju” okresu badanego – Polskiego Towarzystwa Tłumaczy Przysięgłych i Specjalistycznych PT TEPIS. *Nota bene*, przez wiele lat kierowała tym ostatnim Danuta Kierzkowska, arabistka. Oba stowarzyszenia nigdy nie skupiały większości absolwentów orientalistyki, mimo że ci uprawiali profesję tłumacza.

4.1.1. Tłumacze literaccy

Ponieważ zawód arabisty – tłumacza literackiego w Polsce w badanym okresie nie był pełnoprawnym (tj. nie było takiej ilości płatnych przekładów, żeby ktokolwiek mógł się z tego utrzymać), pozostawał jedynie marginesem, dodatkowym źródłem zarobku, a w większości przypadków – hobby czy też poświęceniem się dla „dobrej sprawy”. Stąd tu tylko krótka notka: nie był on ani obowiązkiem pracowniczym (dla pracowników akademickich), ani nie znalazł w nim podstawowego zatrudnienia żaden absolwent. Nie dotyczy właściwie zakresu tego tomu i szerzej o nim wypowiadają się indywidualne relacje tych arabistów, którzy go uprawiali.

Tak jak tłumacze przysięgli, tłumacze literaccy z j. arabskiego byli zawodem „dodatkowym”, w bardzo nielicznych przypadkach udawało się z tego utrzymać się, dlatego większość przekładów literackich wykonywali arabiści „akademiccy”, arabiści-dyplomaci i inni tłumacze-arabiści (przysięgli, pozostający na usługach – etat – arabskich placówek dyplomatycznych w Polsce etc.). Niektóre tłumaczenia wykonywali arabiści „okazjonalni” (np. dramatów W. Tubielewicz) czy inni orientaliści (turkolog T. Majda etc.). Niektóre tłumaczenia (gł. poezji i opowiadań) były częścią wydanych prac naukowych czy zbiorów (antologii), znaczną ich ilość dokonali m.in. (kolejność alfabetyczna): J. Bielawski, A. Czapkiewicz, J. Danecki, M. Kowalska, W. Kubiak, T. Lewicki, K. Skarżyńska-Bocheńska. Tłumaczyli także pozostali pracownicy: m.in. D. Madeyska, E. Machut-Mendecka, J. Stępiński. Ponadto przekładali liczne teksty m.in. B. Wrona (UW), M.M. Dziekan (UW). Pracownicy naukowci i doktoranci tłumaczyli także traktaty (np. J. Bielawski, *Państwo doskonałe. Polityka 'Al-Farabiego*¹⁶, czy J. Wronecka, *Księga o podróży nocnej do najbardziej szlachetnego miejsca*¹⁷). Najwięcej przełożono

¹⁶ Al-Farabi, *Państwo doskonałe. Polityka*, tł. J. Bielawski, PWN, Warszawa 1967.

¹⁷ Ibn 'Arabi, *Księga o podróży nocnej do najbardziej szlachetnego miejsca*, tł. J. Wronecka, PWN, Warszawa 1990.

tytułów – powieści – z literatury egipskiej („dziewięciu autorów, czternaście tytułów, w tym jeden wydany dwukrotnie”¹⁸), na co wpływało kilka czynników: bliska współpraca gospodarcza PRL z Egiptem, znaczny dorobek tej literatury i jej wysoki poziom oraz rola i prestiż Egiptu w ówczesnym świecie arabskim. Niemalą rolę odegrały też liczne stypendia dla arabistów do Egiptu i otwartość tamtejszego środowiska literackiego na polskich studentów: pierwsi tłumacze zwykle osobiście znali autorów, czytali na bieżąco tamtejsze nowości wydawnicze. Z pewnością należy podkreślić poziom kultury elit intelektualnych Egiptu, stopień emancypacji Egipcjanek (aż dwie autorki tłumaczonej prozy, Salwa Bakr i Miral at-Tahawi, pochodzą z Egiptu)¹⁹. Na drugim miejscu byli autorzy libańscy. W zakresie współczesnej powieści arabskiej najwięcej przełożyła J. Kozłowska, następnie H. Jankowska, J. Stępiński i Izabela Szybilska-Fiedorowicz²⁰. Trzeba też wspomnieć o ważnej, choć nielicznej działalności translatorskiej – w zakresie literatury pięknej – z języka polskiego na język arabski, zajmowali się nią m.in. H. Al-Dżanabi i G. Yacoub, niekiedy we współpracy z innymi osobami. Kilku z absolwentów to tłumacze literaccy najwyższej próby, ale... przekładają wyłącznie z innych języków, m.in.: **Łukasz Müller**, absolwent filologii orientalnej (lata 80.) na Uniwersytecie Jagiellońskim (iranistyka, arabistyka), autor ponad 40 przekładów z j. angielskiego, francuskiego i hiszpańskiego. Ma w swojej karierze tłumacza pobyt i pracę na kontrakcie w Libii. Żona – absolwentka arabistyki, Ludmiła *de domo* Zimnicka. Mieszkają w Krakowie. Ł. Müller jest członkiem Stowarzyszenia Tłumaczy Literackich²¹.

Wielu absolwentów arabistyki „popępniało” pojedyncze (1 lub 2–3) przekłady mniejszych form (poezji, prozy i dramatu), inni mieli ich wiele, ale często ich nie podpisywali, np. Iwonna Natkańska²². Czasami teksty tłumaczyły tandemy tłumaczy-arabistów (m.in. przekłady z ang. H. Kennedy, *Dwórkalifów: powstanie i upadek najpotężniejszej dynastii świata muzułmańskiego*, tł. J. Kozłowska i J. Pierzchała, Dialog, Warszawa 2006, czy A. Nafisi, *Czytając Lolitę w Teheranie*, tł. I. Nowicka i J. Pierzchała, Warszawa, Świat Książki, Warszawa 2005). W ogóle przekłady z języków europejskich

¹⁸ M. Michalski, *Literatura niemal nieobecna – polskie przekłady współczesnych powieści arabskich*, „Przekładaniec. Historie przekładów” 2010, nr 21, s. 183–184.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ Ibidem.

²¹ Stowarzyszenie Tłumaczy Literackich, za: <http://stl.org.pl/profil/lukasz-muller/> [dostęp: 17.09.2022].

²² Idlibi al-Ulfat, *Żegnaj Damaszk!*, tł. I. Natkańska, „As-Sadaka” 1991, nr 6/7, s. 41–44.

literatury pisanej przez Arabów (np. frankojęzycznych) czy też prac naukowych lub popularnonaukowych o świecie arabskim często dokonywane były (lub co najmniej konsultowane) przez arabistów.

Tłumaczem literackim była także **Anna Miodońska-Susułowa**, *de domo* Miodońska, ur. 31 marca 1932 r. w Katowicach. Arabistka, absolwentka UJ w Krakowie. Studia na orientalistyce UJ rozpoczęła 7 października 1955 r., na Wydziale Filologicznym. Zakończyła je w 1960 r., zdając egzamin końcowy 25 czerwca 1960 r. z oceną bardzo dobrą, uzyskując dyplom zwykły i tytuł magistra filologii orientalnej o nrze 4018²³. W zakresie arabistyki (i nie tylko) znana jako tłumaczka i redaktor. W 1967 r. ukazał się *Przy kawie i nargilach* – zbiór bajek tunezyjskich (w jej wyborze i przekładzie)²⁴, a w 1972 r. jej tłumaczenie jednej z opowieści z *Księgi tysiąca i jednej nocy* w „Literaturze na Świecie”²⁵. W następnym roku zaczęły się sukcesywnie ukazywać tomy pełnego wydania *Księgi tysiąca i jednej nocy*, której edycję redagowała²⁶. 23 grudnia 1984 r. w Polskim Radiu, w Teatrze Polskiego Radia, odbyła się emisja spektaklu-słuchowiska „Księgi Tysiąca i Jednej Nocy” w jej przekładzie i reżyserii Juliusza Owidzkiego. Kadiego grał Lech Ordon²⁷. Była ściśle związana z krakowskim środowiskiem „Tygodnika Powszechnego” i „Więzi”, z czym uwarunkowana była jej aktywność zarówno jako tłumacza²⁸, jak i autora (arabistki)²⁹. Była żoną Jacka Susuła (1930–1987), dziennikarza, który przez 30 lat współpracował z „Tygodnikiem Powszechnym” (od 1954). W styczniu 1955 r. został członkiem jego redakcji. Współpracował także z „Kierunkami” oraz przez

²³ AUJ, WFlg 143 *Księga dyplomów UJ Wydział Filologiczny 1945–67*.

²⁴ A. Miodońska-Susułowa, *Przy kawie i nargilach. Bajki Tunisu*, wybór, słowo wstępne i tł. eadem, PIW, Warszawa 1967.

²⁵ *Opowieść o Ibrahimie Ibn al-Chasib i Dżamili, córce Abu al-Lajsa, zarządcy Basry*, [w:] *Księga tysiąca i jednej nocy*, tł. A. Miodońska-Susułowa, „Literatura na Świecie” 1972, nr 3, s. 134–152.

²⁶ *Księga tysiąca i jednej nocy*, wstęp i red. nauk. T. Lewicki, red. A. Miodońska-Susułowa, tł. J. Bogdanowicz, A. Czapkiewicz, A. Kmietowicz, W. Kubiak, J. Lisowski, A. Małecka, Z. Maśka, A. Miodońska-Susułowa, K. Rapacka-Rościszewska, K. Skarżyńska-Bocheńska, PIW, Warszawa, 1973–1978, t. 1–9.

²⁷ Encyklopedia Polskiego Teatru, za: <http://www.encyklopediateatru.pl/przedstawienie/66263/basnie-z-1001-nocy> [dostęp: 17.09.2022].

²⁸ Np. P.K. Kurz, *Literatura i teologia dzisiaj*, tł. z niem. A. Miodońska-Susułowa, „Znak” 1974, nr 9, s. 1101.

²⁹ Np. *Encyklopedia Katolicka*, t. 1, red. F. Gryglewicz, R. Łukaszyk, Z. Sułowski, TN KUL, Lublin 1989, wymieniona jako autor – s. VII, jej autorstwa jest hasło *Islam. Literatura religijna*, s. 856–857.

kilka lat pracował w krakowskim oddziale Ossolineum³⁰. Anna Mioduńska-Susłowa zmarła w 1989 r., dwa lata po nagłej śmierci męża.

Któż jeszcze pamięta redaktora Jacka Susuła z „Tygodnika Powszechnego”, który przez długie lata prowadził rubrykę „Lektor”, polecając książki do przeczytania? Z brodą i wąsami wyglądał jak krasnal. A ze swoją specyficzną powolną wymową, jakby zamierzał celebrować każde słowo, był przybyszem z XIX wieku. Do redakcji przychodził późno, koło południa, ale wtedy poza Tadeuszem Żychiewiczem i Krzysztofem Kozłowskim nikt w redakcji nie pracował. Wszyscy uroczyście się kręcili. Ówczesna redakcja „Tygodnika Powszechnego” to był kocioł – tu przyjmowało się gości, spotykało, rozmawiało, dyskutowało, dowartościowywało, wymieniało poglądy, piło herbatę, koniak, jadło sernik. Każdy pisał w domu. Kto przyjeżdżał do Polski, chciał być w redakcji „Tygodnika Powszechnego”, to była piąta ewangelia. Roman Brandstaetter powiadał, że w Polsce nawet umrzeć nie wolno, jeśli nie odnotuje tego „Tygodnik Powszechny”³¹.

Historia środowiska Znakowo-Tygodnikowego to dzieje mężczyzn. Oni piastowali najwyższe funkcje, stanowili większość w zespołach redakcyjnych, ogłaszali programowe teksty. Oni angażowali się w politykę, gdy po przełomie październikowym czy w 1989 r. stawało się to możliwe. A gdzie w tym wszystkim były kobiety? [...] Helena Styrna-Mamoniowa, żona wieloletniego szefa działu kultury w „Tygodniku Powszechnym” Bronisława Mamonia – „redaktora od poezji” w 1968 r. urodziła bliźnięta, mąż (choć nie w związku z tym) wylądował w szpitalu z pierwszym zawałem. Słabszy z bliźniaków, Marcin, zapadł na biegunkę infekcyjną. W mieszkaniu trwał remont. Kiedy wszystko wydawało się walić, żony redaktorów „Tygodnika” – wraz z Ziutą Hannelową – rozdzieliły między siebie dyżury przy bliźniętach. Z żon przychodziły m.in. Anna Mioduńska-Susłowa, żona Jacka Susuła, który jako Bibliofil pisał recenzje książkowe. Sama była redaktorką, jednym z autorów

³⁰ *Polski Słownik Biograficzny*, t. 46, Warszawa 2009–2010 (biogram napisany przez S. Dzikiego), s. 76–78.

³¹ J. Góra, *Jacek Susuł*, „W Drodze” 2013, nr 5, za: <http://www.miesiecznik.wdrodze.pl/?mod=archiwumtekst&id=14914> [dostęp: 17.09.2022].

przekładu *Baśni tysiąca i jednej nocy*. Tłumaczka pojawiała się w zmianę z Teresą Witkowską-Żychiewicz³².

A. Mioduńska-Susłowa była tłumaczem jednego z nielicznych zespołowych projektów tłumaczeniowych dotyczących utworów literackich: przekładu *Księgi tysiąca i jednej nocy*. W realizacji tego monumentalnego dzieła wzięli – jako tłumacze – udział: Jerzy Bogdanowicz (UJ), Andrzej Czapkiewicz (UJ), Anna Kmiotowicz (UJ), Władysław Kubiak (UJ i UW), Jerzy Lisowski (UJ), Alicja Małecka (UJ), Zbigniew Maśka (UJ), Anna Mioduńska-Susłowa (UJ), Krystyna Rapacka-Rościszewska (UJ), Krystyna Skarżyńska-Bocheńska.

Do najbardziej aktywnych tłumaczy *sensu stricte* literackich należą/ należeli: J. Kozłowska (UW) i H. Jankowska (UW), M.J. Stępiński (UW i MSZ). J. Kozłowska (arabski, angielski) i H. Jankowska (angielski, arabski i rosyjski) tłumaczą z kilku języków i każda z nich ma w swoim dorobku ponad kilkadziesiąt przekładów.

Hanna Jankowska, ur. w 1950 r. w Krakowie, wzorcowa studentka arabistyki UW (wielokrotne stypendia naukowe, nagrody za dobre wyniki w okresie studiów), 6 października 1973 r. obroniła pracę magisterską *Rozwój palestyńskiego ruchu narodowego* (promotor J. Bielawski) na ocenę bardzo dobrą i uzyskała tytuł magistra filologii orientalnej w zakresie arabistyki.

Działali też tłumacze literatury (pięknej, naukowej i popularnonaukowej) o świecie arabskim, jego dziejach i kulturze, o islamie z języków europejskich, którzy musieli przynajmniej dobrze orientować się w materii arabistycznej i islamistycznej, np. M. Skuratowicz (m.in. Ph.K. Hitti, *Dzieje Arabów*³³, czy J. i D. Sourdel, *Cywilizacja islamu (VII–XIII w.)*³⁴). Nie zawsze z języków europejskich tłumaczono „rzeczy poważne”, arabiści przekładali też literaturę „w duchu” bliskowschodnim, np. H. Jankowska i Grażyna Gasparska przetłumaczyły z angielskiego książkę Jean P. Sasson *Córki księżniczki Sultany*³⁵.

Problematyce translatologicznej – także w kontekście miejsca przekładów z j. arabskiego na polskim rynku czytelnicy – poświęcony jest m.in. artykuł

³² A. Mateja, *Tkanka codzienności*, „Znak” 2014, nr 705, za: <http://www miesiecznik.znak.com.pl/7052014anna-matejatkanka-codziennosci/> [dostęp: 17.09.2022].

³³ Ph.K. Hitti, *Dzieje Arabów...*

³⁴ J. i D. Sourdel, *Cywilizacja islamu...*

³⁵ J.P. Sasson, *Córki księżniczki Sultany*, tł. z ang. H. Jankowska, G. Gasparska, Albatros, Warszawa 2002.

Marcina Michalskiego *Literatura niemal nieobecna – polskie przekłady współczesnych powieści arabskich*³⁶, i dla krótkiej konkluzji zacytujemy dane z tej publikacji: „W latach 1942–1999 wydano łącznie 337 przekładów książkowych z literatur orientalnych. [...] Wśród języków orientalnych język arabski zajmuje pierwsze miejsce pod względem liczby tytułów przekładanych na język polski po 1945 r. W okresie 1942–1999 przetłumaczono z arabskiego 67 książek”³⁷.

Szerzej dorobek tłumaczeniowy został naszkicowany w t. 1 niniejszego projektu.

4.1.2. Tłumacze przysięgli

Najliczniejszą grupę stanowili tłumacze przysięgli, ale też stanowili odłam dość płynny. Ich listy od pewnego czasu są publikowane w Internecie³⁸, a w okresie badanym można je było ustalić na podstawie wykazów przechowywanych w sądach. Chociaż wspomniani są tu jako grupa, to właściwie należałoby określić wykonawców tego zawodu jako zbiór amorficzny, gdyż poza odbytymi studiami arabistycznymi niewiele ich łączyło (niekiedy pobyty na kontraktach). W różnych okresach dziejów PRL stanowili grupę od kilku do kilkudziesięciu osób w całym kraju (obecnie ponad 50 osób), jednak niniejsze badanie nie podejmuje się ani ustalenia ich konkretnej liczebności, ani rodzajów wykonywanych czynności, a także – ilu z nich prowadziło podówczas faktyczną działalność i w jakim zakresie, a ilu z nich było „martwymi duszami” (np. z braku zapotrzebowania). Nie stanowili (obecnie też nie) jednolitej społeczności. Ich działalność jest wysoce zindywidualizowana i okazjonalna. Wśród nich istnieje i istniało silne zróżnicowanie terytorialne i zarobkowe: tłumacze np. z Warszawy czy Krakowa mieli więcej i to bardziej zróżnicowanych zleceń niż np. tłumacz w Zielonej Górze. Honoraria też miały różną wysokość, w związku z tym tłumacz warszawski (odpowiednio dobry lub wpływowy) mógł utrzymywać się z wykonywania zawodu, a nawet stać się dosyć zamożnym, szczególnie jeśli łączył tłumaczenia z np. pracą na uczelni i współpracą (jako tłumacz urzędowy) z instytucjami najwyższego szczebla państwowego. Inni musieli sobie dorabiać, często tłumacząc inne, popularniejsze języki. Teraz sytuacja na rynku się zmieniła, lokalizacja nie musi odgrywać decydującego wpływu na zatrudnienie, ale to już temat wykraczający poza zakres pracy. Zwykle tłumacze

³⁶ M. Michalski, op. cit.

³⁷ Ibidem.

³⁸ M.in. <https://prawo.money.pl/bazy-teleadresowe/tlumacze/tlumacz,angielski,%20arabski,-jezyk,3,0,0.html> [dostęp: 17.09.2022].

przysięgli i literaccy zatrudnieni byli w jakiejś instytucji wykorzystującej ich wiedzę arabistyczną, np. wielu tłumaczy przysięgłych zatrudnionych było w placówkach akademickich czy MSZ, ale nie było to regułą. Dość popularne były etaty redaktorskie czy nauczycielskie, np. K. Rapacka-Rościszewska (absolwentka arabistyki UJ, tłumacz przysięgły w Krakowie) była wykładowcą i Dyrektorem Szkoły Muzycznej. Tłumacze przysięgli niekiedy wykonywali (i wykonują) swój zawód podczas przymusowych przerw w swojej pracy poza Polską (m.in. pracownicy MSZ, którzy powrócili z misji dyplomatycznej do kraju i, oczekując na kolejną placówkę, uzupełniali swoje pobory w MSZ dochodami z tłumaczeń przysięgłych). Charakterystyczny życiorys zawodowy arabisty tłumacza przysięgłego przypomina przebieg kariery zawodowej m.in. już wspomianej B. Wojtyłko.

Spośród absolwentów obu arabistyk zawód ten wykonywali (wykonują, porządek w przybliżeniu chronologiczny) m.in.: nestorka krakowskiej arabistyki K. Rapacka-Rościszewska, studentka arabistyki UJ 1955–1960 i absolwentka w 1960 r.³⁹; G. Gaspar-ska (*de domo* Olejnik), pracowniczka Polskiego Radia, absolwentka arabistyki UW (1964)⁴⁰; **Urszula Kochanowska-Attun**, absolwentka arabistyki UW (1965)⁴¹; **Andrzej Przyborowski**, absolwent arabistyki UW (1965)⁴²; **Anna Konieczna**, studiowała w latach 1963/64–1968, magister filologii orientalnej UJ, tł. j. angielskiego i arabskiego⁴³; **Rajnhold Henryk Szwarz**⁴⁴ (b.d., UW); S. Nazmi (Wojnar, Pindelska), absolwentka arabistyki UW (1970)⁴⁵; **Dariusz Frątczak**, absolwent arabistyki UW (1972)⁴⁶; Tadeusz Gałuszka; **Paweł Świdorski**, absolwent arabistyki UJ (1977); **Bogdan Piotrowski**, absolwent arabistyki UJ (1979); **Z. Paluch-Nowak**, absolwentka arabistyki UW (1980)⁴⁷; **I. Spalińska**, pracowniczka Polskiego Radia, absolwentka arabistyki UW (1982)⁴⁸; **Anna Maria Hadi** (Mroczyńska), absolwentka arabistyki UW (1987)⁴⁹; **Gabriela Jakubowska**,

³⁹ AUJ, WFlg 143 *Księga dyplomów 1945–67*.

⁴⁰ PO 1966, nr 1, s. 85.

⁴¹ *Album magistrów Instytutu Orientalistycznego...*

⁴² Ibidem.

⁴³ Lista tłumaczy przysięgłych, za: <https://prawo.money.pl/bazy-teleadresowe/tlumacze/tlumacz,angielski,%20arabski,jezyk,3,0,0.html> [dostęp: 17.09.2022].

⁴⁴ Komunikat z 19 marca 1985 r. w sprawie wykazu tłumaczy przysięgłych, Dz.U. Min. Spr. 1985 Nr 3, poz. 14.

⁴⁵ *Album magistrów Instytutu Orientalistycznego...*

⁴⁶ Ibidem.

⁴⁷ Ibidem.

⁴⁸ Ibidem.

⁴⁹ Ibidem.

absolwentka arabistyki UW (1987)⁵⁰; **Małgorzata Mustafa** (Małgorzata Mustafa-Kwinta), absolwentka arabistyki UJ (1989)⁵¹. Dokładniejsze i aktualniejsze wykazy zawierają listy urzędowe, m.in. Obwieszczenie Ministra Sprawiedliwości z 20 stycznia 2015 r.⁵² Niektórzy z arabistów prowadzili Biura Tłumaczeń (np. **Andrzej Woźniak**, absolwent UW 1970, praca magisterska *Wizja zaświatów w średniowiecznej literaturze arabskiej ze szczególnym uwzględnieniem dzieł Ibn 'Arabiego*, napisana pod opieką J. Bielawskiego).

Ilustracja 267. Budynek Komitetu Centralnego PZPR. Źródło archiwalne

4.1.3. Tłumacze instytucjonalni. Urzędy i instytucje

Poza służbami, MSZ i MHZ arabiści (bardzo nieliczni) pracowali także w innych centralnych instytucjach i urzędach państwowych, np. co najmniej jedna osoba⁵³ była zatrudniona na etacie w Głównym Urzędzie Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk (od 1981 nosił nazwę Główny Urząd Kontroli Publikacji i Widowisk), czyli centralnym urzędzie cenzury państwowej w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Niemniej – oprócz etatowych pracowników GUKPiW – cenzurą zajmowały się, m.in. w Polskim Radiu i TVP, inne „siły robocze”, np. cenzorzy w Redakcji Arabskiej Polskiego Radia. Nie do

⁵⁰ Ibidem.

⁵¹ Za: <https://www.pkt.pl/firma/arabista-tlumacz-j-arabskiego-malgorzata-mustafa-2314065> [dostęp: 17.09.2022].

⁵² Obwieszczenie Min. Sprawiedliwości z 20 stycznia 2015 r. w sprawie listy tłumaczy przysięgłych, Dz.U. Min. Spr. 2015 Nr 165.

⁵³ AIPN, IPN BU 001043/658.

końca jest jasne, czy do tej pracy wystarczała „czystość ideowa”, czy też dodatkowe „zatrudnienia” (w służbach lub GUKPiW), bo wspomniany już delikwent – etatowy cenzor z GUKPiW – „zwoleń się z pracy z tej instytucji przeniósł do Redakcji Arabskiej”⁵⁴. Według Raportu o WSI wojskowe służby specjalne PRL uplasowały w urzędach centralnych PRL współpracowników w (tu wymieniam tylko objęte zakresem niniejszego badania): Ministerstwie Spraw Zagranicznych – 108, Państwowym Instytucie Spraw Międzynarodowych – siedmiu, Ministerstwie Handlu Zagranicznego – 32⁵⁵.

4.1.3.1. TŁUMACZE „RZĄDOWI”

Z arabistów – tłumaczy przysięgłych oraz „dyplomatycznych” (tj. z MSZ) – zwykle rekrutowano tłumaczy rządowych, którzy obsługiwali najważniejsze osoby (i instytucje) w państwie, m.in. J.M. Stępiński⁵⁶, G. Gasparska, F. Bocheński, J. Natkański. Wśród nich (w badanych latach) przeważali absolwenci MGIMO (wyśmienici tłumacze, np. Krzysztof Andrzej Płomiński), do wyjątków należeli pracownicy naukowci K. Skarżyńska-Bocheńska (tłumaczka żony Edwarda Ochaba w Egipcie), J. Bielawski i J. Danecki, G. Yacoub i okazjonalnie inni. Aby unaocnić, jaki bywał zakres działań takiego tłumacza, przytaczamy opis pracy jednego z nich za dokumentami archiwalnymi: to deskrypcja przedsięwzięć i wydarzeń, w których brał osobisty udział J.M. Stępiński podczas wizyty głowy państwa libijskiego, M. Kaddafiego, w Polsce w 1978 r. Ilustruje ona nietypowy zakres obowiązków, odpowiedzialności i czynności podejmowanych w badanym okresie przez takiego tłumacza, a także – niespodzianki, z którymi się spotykał i które musiał (we współpracy z innymi zaangażowanymi w ten proces pracownikami) rozwiązać czy załagodzić. Pełnił więc również funkcję mediatora, a nawet – „kreatora”.

„W związku z planowaną wizytą oficjalną w Polsce Szefa Państwa Libii M. KADDAFIEGO, w dniach 13–15 czerwca 1978 r. przebywała w Polsce grupa przygotowawcza z Libii, w skład której wchodziła [...] (4 osoby). [...] W dniu 14.06.78 odbył się rekonesans następujących miejsc pobytu delegacji libijskiej na terenie Warszawy [...]. W rekonesansie brali udział wszyscy ww przedstawiciele strony libijskiej oraz

⁵⁴ Ibidem.

⁵⁵ Za: Podanie do publicznej wiadomości Raportu o działaniach żołnierzy i pracowników WSI...

⁵⁶ Np. AIPN, IPN BU o827/201.

ze strony polskiej: 1/ tow. Polak – PD MSZ⁵⁷, płk. Hołdys – BOR⁵⁸, tow. Stępiński – tłumacz z Departamentu V MSZ”.

„Po rekonesansie, na życzenie przedstawiciela libijskiej ochrony odbyła się w PD MSZ rozmowa na tematy działań ochronnych. W rozmowie tej brali udział:

- 1/ płk R. Hołdys – przedstawiciel BOR
- 2/ Pan Ramadan Barwani – przedstawiciel ochrony libijskiej
- 3/ tow. Stępiński – tłumacz na j. arabski”.

16 czerwca 1978 r. Warszawa

W związku z planowaną wizytą oficjalną w Polsce Szefa Państwa Libii, płk. M. Kaddafiego, od 13 do 15 czerwca 1978 r. przebywała w Polsce grupa przygotowawcza z Libii, w skład której wchodziło czterech przedstawicieli strony libijskiej, urzędników libijskiego MSZ. 14 czerwca 1978 r. dokonano wspólnego rekonesansu miejsc pobytu delegacji libijskiej w Warszawie, wzięli w nim udział wszyscy przedstawiciele strony libijskiej i – wśród Polaków – tow. Stępiński, tłumacz z V Departamentu MSZ. Po rekonesansie odbyła się w PD MSZ rozmowa na tematy działań ochronnych, z polskiej strony brał w niej udział m.in. „tow. Stępiński – tłumacz na język arabski”.

Na liście dziennikarzy akredytowanych przy wizycie płk. M. Kaddafiego znajdował się również arabista Hanna Mukarkar, jako przedstawiciel Polskiego Radia (Redakcji Arabskiej).

„W dniach 29 czerwca – 1 lipca 1978 roku przebywał będzie z wizytą oficjalną w Polsce Sekretarz Generalnego Powszechnego Kongresu Ludowego Libijskiej Arabskiej Dżamahiriji Ludowo-Socjalistycznej pułkownik Muammar Kaddafi z małżonką i osobami towarzyszącymi /razem 130 osób+21 członków załóg samolotów/”.

Planowano przyjazd części delegacji do Poznania pociągiem, pozostała część miała przylecieć trzema samolotami z Berlina na Okęcie w Warszawie 28 czerwca 1978 r., miały to być osoby towarzyszące, a osoby oficjalne miały przyjechać

⁵⁷ Protokół Dyplomatyczny Min. Spraw Zagranicznych.

⁵⁸ Biuro Ochrony Rządu.

pociągiem z Poznania na Dworzec Centralny 29 czerwca 1978 r., zaś odlot miał nastąpić 1 lipca 1978 r. z Lotniska Wojskowego Okęcie do Bukaresztu.

„W czasie powitania na Dworcu Centralnym /ok. 12 tys. publiczności/ i pożegnania na LW Okęcie /2500 osób/ przewiduje się obecność zorganizowanej publiczności”.

„W oficjalnym powitaniu i pożegnaniu delegacji [...] udział wezmą:

a/ Członkowie Najwyższych Władz Partyjno-rządowych PRL;

b/ Szefowie przedstawicielstw dyplomatycznych oraz personel dyplomatyczny ambasady Libii;

c/ Kompania Honorowa WP;

d/ Delegacja społeczeństwa Warszawy /ok. 2 tys. ludzi/

e/ Służba sprawozdawczo-prasowa”.

Bilans sił zabezpieczających na Lotnisku Wojskowym Okęcie wyniósł 78 funkcjonariuszy i żołnierzy ze wszystkich zaangażowanych formacji. Ochroną Pałacu w Wilanowie (siedziba M. Kadhafiego z rodziną) i hotelu „Victoria” (pozostali goście) zajmowało się 38 funkcjonariuszy BOR, KSMO i NJW MSW oraz Biura „B”. Gość miał zwiedzić: Grób Nieznanego Żołnierza, jednostki wojskowe w Wesołej i Zielonce, Plac Zamkowy i Muzeum Historyczne, a jego żona – Zamek Królewski i Rynek Starego Miasta, Natolin, Wystawę Budownictwa na Bartyckiej i Centrum Zdrowia Dziecka. Przewidywano spotkanie prasy z płk. Kadafim w Gmachu Sejmu. Oficjalna delegacja libijska przybyła do Polski nie samolotem, tylko pociągiem, do Poznania. Przybyła 28 czerwca, a nie 29 czerwca, jak ustalono. Skład delegacji (wraz z ochroną etc.) liczył 165 osób oraz pięcioro dzieci, a nie zaplanowane 130. Delegację przybyłą pociągiem (ok. 50 osób) zakwaterowano w hotelu „Poznań”.

„Po zakwaterowaniu się w hotelu płk. M. Kadafi zażył sobie nieoficjalne zwiedzenie miasta Poznania w ścisłym gronie. Na jego życzenie wycofano samochody reprezentacyjne «Czajka», zwiedzanie odbyło się 6 samochodami «Wołga». Zwiedzono rynek starego miasta /spacer/ oraz w czasie przejazdu niektóre rejony miasta. Zwiedzanie odbyło się bez wydarzeń, oprowadzał zastępca kierownika Wydziału Pracy Ideowo-Wychowawczej KW PZPR. Kolumna samochodów prowadzona była przez pilota nieoznakowanego MO. Po powrocie do hotelu „Poznań” płk Kadafi /nie wysiadając z samochodu/ wyraził życzenie zobaczenie jednego mieszkania

obojętnie jakiego obywatela miasta Poznania. Ze względu na brak tego rodzaju przygotowań podjęto decyzję wyjazdu do mieszkania Kierownika Wydziału Pracy Ideowo-Wychowawczej KW PZPR w Poznaniu /po uprzednim poinformowaniu go telefonicznie/. W mieszkaniu tym płk. Kadafi przebywał 1 godzinę 10 minut i rozmawiał z małżonką ww. Pod koniec pobytu w tym mieszkaniu przyszedł również syn /pracujący, po studiach/. W czasie pobytu w tym mieszkaniu osobisty fotoreporter Kadafiego zrobił kilka zdjęć. Powrót do hotelu ok. 22:30 oraz nocleg bez wydarzeń. [...] Dnia 29 czerwca 1978 r. w godzinach rannych jeden z pracowników ochrony libijskiej powiadomił opiekuna-tłumacza ze strony polskiej, pracownika MSZ, tow. Stępińskiego, że zaginął mu pistolet. Stwierdził, że zaginął mu w pociągu z NRD lub w hotelu «Poznań». [...] Odjazd pociągu specjalnego z Poznania do Warszawy nastąpił z 16-minutowym opóźnieniem, ze względu na pozostanie pewnej części delegacji, w tym również małżonek Kadafiego i Kharubiego, w hotelu, mimo usilnych starań strony polskiej oraz braku bagażu, w tym również bagażu głównego. Po przybyciu na dworzec pozostałych członków delegacji pociąg odjechał do Warszawy, nie czekając na bagaż pozostałych osób, który przywieziony został do Warszawy samochodem ciężarowym z Poznania bezpośrednio do rezydencji w Warszawie przed przyjazdem delegacji pociągiem. [...] W Poznaniu pozostał jeden z członków delegacji /minister/, który zasnął. Przywieziony został do Warszawy samochodem BOR [...] przed przybyciem delegacji pociągiem”.

Grono delegacji libijskiej tworzyli „[p]rzedstawiciele służb ochronnych, kucharze, kelnerzy, lekarze, opiekunki i pielęgniarki łącznie w składzie delegacji były 84 osoby”⁵⁹.

„Zachowanie się niektórych członków delegacji, w tym ochrony, było dość hałaśliwe, nerwowe, często między nimi dochodziło do kłótni, a nawet rękoczynu. W stosunku do przedstawicieli strony polskiej zachowywano się dość poprawnie, z wyjątkiem jednego faktu w hotelu «Victoria», gdzie przedstawiciel PD Libii chciał uderzyć opiekuna ze strony polskiej, tow. Osas⁶⁰ z MSZ. [...] Przedstawiciele ochrony

⁵⁹ AIPN, IPN BU o827/201.

⁶⁰ Józef Osas, ur. 1949, dyplomata, działał na placówkach (m.in.) w Damaszku (1975–1977), Bejrucie (dwukrotnie), Trypolisie (1987–1991), Kairze (1995–2001), był ambasadorem RP (m.in.) w Libii (2004–2009). Studiował prawo na UW, ukończył MGIMO w 1973 (specjalizacja – kraje arabskie) oraz Akademię Dyplomatyczną w Moskwie (1982–1984). Od 1973 (przez ponad 40 lat)

libijskiej mimo uzgodnień i ciągłych nalegań, nie zgłosili listy swoich pracowników, wykazu posiadanej broni, częstotliwości radiowych. Nie zajmowali również miejsc w samochodach ochronnych, zgodnie z wcześniejszymi ustaleniami. Często gubili się, widać było dużą ich niezaradność. Większość członków delegacji nie nosiła przydzielonych im znaczków rozpoznawczych”.

W hotelu „Victoria” przewidywano zamieszkiwanie Członka Sekretariatu Generalnego Powszechnego Kongresu Ludowego – ppłk. Kharubiego, wraz z małżonką i dziećmi, oraz pięciu członków delegacji w randze ministra, a także 102 członków delegacji, w tym służby techniczne i ochronę. Od 28 czerwca 1978 r. opiekę nad tą grupą sprawowali nieprzerwanie do chwili wyjazdu delegacji dwaj pracownicy protokołu dyplomatycznego (tow. S. Szostak i tow. J. Osas – tłumacz z Dep. V MSZ)⁶¹.

„Normalny tok służby w dniach 28 czerwca – 1 lipca 1978 zakłócały niżej wymienione interwencje:

W dniu 28/29 o godzinie 00:15, dwóch członków delegacji, [...] będąc w stanie nietrzeźwym w restauracji «Czarny kot» w hotelu «Victoria», zaczepiali arogancko obywatelki USA, a nadto zachowywali się bardzo hałaśliwie. [...]

W dniu 28/29.06 o godz. 4:10 do hotelu «Victoria» przybyli dwaj członkowie delegacji – mieszkańcy hotelu – w towarzystwie dwóch innych, którzy usiłowali zameldować się w pokojach delegacji, podając przy tym, że oni również reprezentują swój kraj i powinni mieszkać w tym hotelu.

W dniu 30 czerwca 1978 o godz. 20:05 pracownik PD⁶² delegacji usiłował uderzyć pracownika PD PRL Ob. Osasa, gdy ten oświadczył mu, że połączenie telefoniczne z Szefem lub Zastępcą Szefa PD delegacji w Wilanowie jest niemożliwe, gdyż są oni z delegacją w Natolinie. [...]

W dniu 1 lipca 1978 w czasie opuszczania pokoi przez delegację pracownica hotelu stwierdziła w pokoju pocięty nożem koc. [...]

Pomimo licznych interwencji pracowników PD PRL u opuszczających hotel członków delegacji, delegaci zabrali 7 kluczy do pokoi hotelowych ze sobą do kraju.

---

pracownik MSZ, gdzie zajmował się problematyką Bliskiego Wschodu. Od 2014 na emeryturze (Biuletyn nr 3425/IV Komisji Spraw Zagranicznych, nr 186, z 15.07.2004, za: <http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/0/F18D28937D49079AC1256EE7004985FA?OpenDocument> [dostęp: 17.09.2022]).

⁶¹ AIPN, IPN BU o827/201.

⁶² Protokół Dyplomatyczny.

W dniu 1 lipca 1978 r. o godz. 8:00 dwóch delegatów usiłowało u dyspozytora BOR wymusić przydzielenie do wyjazdu samochodu nr 19, mając przerobioną kartę pobytu, – mieli wpisany autobus, a przerobili go na samochód nr 19.

Reasumując, [...] ilość przybyłych do PRL członków delegacji oraz brak dyscypliny powodowały liczne spięcia, głównie w zakresie przydziału transportu.

Były próby wymuszenia transportu pod płaszczykiem jazdy „z bardzo ważną sprawą” do Wilanowa, a okazywało się, że po zakupy do miasta.

Krzykliwość i gwałtowność charakteru delegowanych przyczyniała się do nerwowości w pracy dyspozytora [...] i PD MSZ⁶³.

„W dniu odlotu delegacji na Lotnisku Wojskowym nie zaobserwowano kontroli bagażu przez libijskie służby specjalne. Między pracownikami Ambasady libijskiej, a płk. Bashiri doszło do kłótni i bijatyki. Bagaż zabrali pracownicy Ambasady Libii⁶⁴.

„Przed odlotem samolotu B-727 z Warszawy miał miejsce następujący incydent: tuż przed startem /w czasie uruchamiania silników/, na płytę przed samolot zajeżdżał samochód marki Peugeot z rejestracją WZ, załadowany paczkami. W samochodzie znajdowali się najprawdopodobniej pracownicy Ambasady Libii w Warszawie. Doszło do gwałtownej kłótni pomiędzy jednym z nich, a płk. Bashiri – szefem ochrony, płk. Bashiri uderzył go w twarz, a następnie wszedł do samolotu nie dopuszczając oczywiście do załadowania tych paczek na pokład⁶⁵.

„W związku z odnalezieniem zagubionego w Poznaniu przez jednego z przedstawicieli ochrony libijskiej rewolweru typu «Colt», uprzejmie proszę o spowodowanie przekazania pocztą dyplomatyczną do Ambasady PRL w Libii i przekazania go przedstawicielowi Libijskiej Służby Ochronnej⁶⁶.

W opisie tej wizyty wykorzystano – dla jego obiektywizmu – prawie wyłącznie cytaty z dokumentów.

⁶³ AIPN, IPN BU o827/201.

⁶⁴ Ibidem.

⁶⁵ Ibidem.

⁶⁶ Ibidem.

4.1.3.2. TŁUMACZE MSZ

Tłumacze z MSZ (oficjalnie tamże krótko istniało Biuro Tłumaczy w V Departamencie MSZ, w którym m.in. zatrudniony był przez jakiś czas J.M. Stepiński, szerzej patrz dalej), a ściślej mówiąc, urzędnicy MSZ z takim stopniem opanowania języka arabskiego, że mogli służyć, kiedy była taka potrzeba, jako jego tłumacze, stanowili elitarną grupę, niezbyt liczną, ale dosyć wpływową. Byli nie tyle tłumaczami, co dyplomatami różnych rang, politologami oraz doradcami. Poza ich rutynową działalnością dyplomatyczną na placówkach i w biurach (departamentach) MSZ w Warszawie (tj. lekturą prasy, korespondencją, sprawami protokolarnymi i konsularnymi, a nawet nieraz – sądowymi) tłumaczyli dokumenty, przygotowywali wyciągi z artykułów prasowych i audycji medialnych, tłumaczyli różnym delegacjom i oficjelom przyjeżdżającym do konkretnego kraju oraz – prowadzili rozmowy z lokalnymi urzędnikami, a także załatwiali z nimi przeróżne sprawy, nie tylko dotyczące samej placówki i jej pracowników. Tylko przy ważnych wizytach przylatywał z Warszawy urzędnik (nieraz dosyć wysokiej rangi) znany ze swojej świetnej znajomości arabskiego dla tłumaczenia negocjacji. Warto podkreślić, że zarówno w ambasadach, jak i konsulatach (oraz Biurach Radców Handlowych) RP w krajach arabskich bardzo często korzystano na co dzień z dorywczej pracy przebywających w danym kraju na stypendium studentów arabistyki (m.in. D. Frątczaka, Z. Żelazowskiego i wielu, wielu innych). Studenci dorabiali sobie, ćwicząc praktycznie język, MSZ testował ewentualne przyszłe młode kadry i... oszczędzał dewizy.

O sytuacji nie tylko orientalistów (w tym arabistów) w MSZ badanego okresu szerzej w literaturze przedmiotu, m.in. T. Kosobudzkiego *MSZ od A do Z: ludzie i sprawy Ministerstwa Spraw Zagranicznych w latach 1990–1995*⁶⁷, czy książkach i artykułach byłego pracownika tego ministerstwa, arabisty (absolwenta UJ, 1971) Krzysztofa Balińskiego (m.in. *Ministerstwo Spraw Obcych*⁶⁸ czy *MSZ – polski czy antypolski?*⁶⁹). O niektórych aktywistach wspomina artykuł Pawła Ceranki *Podstawowa Organizacja Partyjna PZPR w Ministerstwie Spraw Zagranicznych 1949–1989*⁷⁰. Nawiasem mówiąc, literatura tego przedmiotu – działalności MSZ w okresie PRL – jest obszerna i zainteresowani znajdą tam też passusy dotyczące konkretnych osób: polscy arabiści nie tworzyli

⁶⁷ T. Kosobudzki, *MSZ od A do Z: ludzie i sprawy Ministerstwa Spraw Zagranicznych w latach 1990–1995*, Wydawnictwo 69, Warszawa 2001.

⁶⁸ K. Baliński, *Ministerstwo Spraw Obcych*, Wyd. Capital, Warszawa 2019.

⁶⁹ K. Baliński, *MSZ – polski czy antypolski?*, Bollinari Publishing House, Warszawa 2013.

⁷⁰ P. Ceranka, *Podstawowa Organizacja Partyjna...*, s. 247–307.

wśród nich formalnych grup (nieformalnych chyba też, poza prywatną znajomością absolwentów konkretnych uczelni). Temat ten wykracza poza zakres niniejszej pracy (nie dotyczy arabistów jako takich), dlatego tutaj został tylko zaznaczony.

W latach 1945–1990 przeważali wśród urzędników MSZ posiadających płynną znajomość j. arabskiego absolwenci MGIMO⁷¹ w Moskwie, a więc oficjalnie nie arabiści, tylko krajoznawcy. Do MSZ niechętnie przyjmowano absolwentów arabistyki z polskich uczelni, ponieważ podstawowym kryterium doboru kadr w tej instytucji był „właściwy kręgosłup ideologiczny” kandydata, a nie tylko jego wiedza zawodowa. Trzeba też przyznać, że zarówno poziom praktycznej znajomości języka, jak i kontekstu krajoznawczego wśród absolwentów MGIMO był bardzo wysoki. Z nich wywodziło się kilku najlepszych tłumaczy języka żywego arabskiego (co najmniej dla celów dyplomacji), ale – ze względów formalnych – ta grupa nie mieści się w zakresie niniejszego badania. Żeby nie było nieporozumień: polityczne kryteria doboru pracowników w przeróżnych ministerstwach nie zostały wymyślone w socjalizmie – była to tylko kontynuacja sytuacji zastanej. T. Kowalski w 1938 r. pisał:

Sposobność do wykształcenia młodych ludzi w języku arabskim, perskim i tureckim dawały uniwersytety krakowski i lwowski, gdzie istniały katedry odnośnych języków od dawna. Otóż, co do Krakowa, nie zdarzył się w ciągu dwudziestu lat **ani jeden**⁷² wypadek skierowania do mnie na naukę studenta Polaka, przewidzianego do służby na Wschodzie przez którekolwiek z zainteresowanych ministerstw, a chyba nie myślę się, że i we Lwowie podobnego wypadku nie było⁷³.

Za caratu w imperialnym MSZ pracowało wielu orientalistów-Polaków (m.in. W. Kotwicz, Z. Smogorzewski etc.)⁷⁴. Grupka arabistów, którzy zrobili karierę zawodową w MSZ, była nieliczna, wielu z nich, choć zasłynęło z niepodważalnych sukcesów związanych bezpośrednio z ich wykształceniem zawodowym, nie osiągnęło wyższych szczebli w dyplomacji, nieraz z powodu bardzo prozaicznego: pracowali dla „dwóch panów” (tj. także dla MSW czy MON). Mimo to, biorąc pod uwagę awanse

⁷¹ Московский государственный институт международных отношений.

⁷² Wyróżnienie autora.

⁷³ T. Kowalski, *Orientalistyka i życie*, [w:] *Księga pamiątkowa 90-lecia „Czasu”*, Kraków, 1938, Warszawa 1939, s. 9.

⁷⁴ Szerzej o lwowskich orientalistach tego okresu patrz W. Frantza *Odlamki wspomnień przez przetak pamięci przesianych*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1972.

służbowe w latach 90., kilkunastu z nich zostało ambasadorami, przy czym niejedyn wielokrotnym. Grupa ta (wraz z absolwentami MGIMO) to świetni arabiści, znający znakomicie język, region, jego mieszkańców, ich historię i zwyczaje, w dodatku mają już zarówno wiedzę, jak i doświadczenie dyplomatyczne. Powojenne dzieje polskiej dyplomacji w krajach arabskich rozpoczęły się od pierwszych placówek na Bliskim Wschodzie – wśród ówczesnych dyplomatów na tym polu wyróżnili się dwaj późniejsi współpracownicy arabistyki (i afrykanistyki) UW: W. Skuratowicz (późniejszy ambasador) i J. Gutkowski (konsul w Syrii, zainstalowany w Damaszku 1.03.1949)⁷⁵. W latach 1947–1949 rząd RP wielokrotnie okazywał sympatię narodom Bliskiego Wschodu, w tym popierając ich dążenie do pełnej suwerenności. Wspierano m.in. ich starania o wycofanie obcych wojsk (m.in. z Egiptu, Sudanu, Syrii i Libanu). W zamian władze z Warszawy wiązały duże nadzieje np. z Egiptem. Jednak

[...] młoda, komunistyczna dyplomacja nie bardzo potrafiła określić przy tym, jakie powinny być jej własne, narodowe cele w tym obszarze. W instrukcjach Centrali [tj. MSZ] do placówek na Bliskim Wschodzie i w Egipcie, znajdujemy więc, wielokrotne zalecenia do stawiania, jako sprawy „najważniejszej” (sic!), obrony granicy na Odrze i Nysie Łużyckiej, co nawet wówczas zdumiewało polskich dyplomatów w tym regionie⁷⁶.

W polskim MSZ, chociaż mieszkańcom PRL wydawało się inaczej, od początku istnienia państwa nie przelewało się. Zwłaszcza w państwach arabskich. Przytaczamy tu obszerny wyimek z raportu Ambasady Polskiej w Kairze z 1950 r.

Nasze płace walutowe na placówce kairskiej nie odpowiadają ani tutejszym warunkom, zmienionym o wiele na gorsze na początku bieżącego roku budżetowego, a jaskrawie odbiegają in minus od płac pracowników wszystkich innych Placówek dyplomatycznych Krajów Demokracji Ludowej w Kairze.

W Egipcie wzrosły ceny utrzymania, mieszkania, odzieży, żywności, w porównaniu z rokiem 1949 o 30–40%. Urzędnicy i pracownicy egipscy otrzymali wiosną br. poważne podwyżki. Proszę np. wziąć pod uwagę budżet miesięczny naszej pracowniczkii, Ob. Wolf Pauliny. Otrzymuje ona Ł.Eg. 50,-. Płaci ona za bardzo skromny

⁷⁵ *Historia Dyplomacji Polskiej*, t. 6..., s. 417.

⁷⁶ *Ibidem*, s. 411–412.

pokój, w dzielnicy podmiejskiej Ł.Eg. 10,-. Służącemu i stróżowi musi dać, zgodnie ze zwyczajem, co najmniej 1,- Ł.Eg. Na śniadania i kolacje, które robi sama, wydaje od 8 do 9 funtów. Za obiady płaci w bardzo skromnym pensjonacie Ł.Eg. 10,50,-. Pranie, czyszczenie, które tu ze względu na kurz, musi być dokonywane bardzo często, kosztuje miesięcznie 2,5,- Ł.Eg., do 3,-. Musi przynajmniej raz w tygodniu pójść do kina, co czyni miesięcznie Ł.Eg. 1,-. Na owoce, które są nieodzownym, koniecznym artykułem spożycia w tym klimacie, wydaje miesięcznie, co najmniej 8,- Ł.Eg. (ceny pomarańcz, winogron, bananów, jabłek wzrosły w porównaniu do 1949 r. o 50% i więcej). Na mydło, pastę do zębów, przybory toaletowe wydaje miesięcznie 2,- Ł.Eg. Daje to razem funtów egipskich 45. Za pozostałych funtów 5,- powinna się ubrać, kupić buciki, pończochy, zapłacić fryzjera i szereg drobnych nieprzewidzianych wydatków. Nawet, jeśli przyjąć, że materiał na ubranie kupi w Polsce za dotację złotową, to uszyć trzeba go tu, a robota kosztuje, za przeciętną sukienkę u lichej krawcowej funtów 8,-, u lepszej 12 do 14,-. Jasnym jest, że nie jest w stanie związać z końcem końca, gdyż do pracy musi jednak przyjść schludnie i porządnie ubrana. Minimum miesięczne w tych warunkach dla jednej osoby nie może być niższe od Ł.Eg. 70,-, w wypadku gdy już się przyjmie, że wszystkie artykuły ubraniowe kupuje się w kraju za dotację złotową⁷⁷.

Po 1956 r. Zjednoczona Republika Arabska (Egipt) odgrywała pierwszoplanową rolę w stosunkach PRL z krajami Bliskiego Wschodu⁷⁸: była największym partnerem handlowym Polski wśród krajów arabskich. Z innych arabskich partnerów handlowych najważniejsze dla Polski było Maroko (dostawy bawełny i fosforytów). Dla zrównoważenia bilansu Polska m.in. eksportowała kompletne zakłady przemysłowe – np. cementownie, cukrownie etc. (do Iraku czy Syrii)⁷⁹. W połowie lat 70., po przejęciu władzy przez Anwara Sadata, Egipt utracił miejsce najważniejszego partnera gospodarczego PRL⁸⁰.

⁷⁷ AMSZ z-11 w-7 t-105, Pismo Poselstwa Polskiego w Kairze do MSZ w Warszawie, L.dz. 74/4/50, 3.11.1950, [w:] Samodzielny Wydział Wschodni. Teka Egipt 091. Sprawy organizacyjno-personalne Poselstwa RP w Kairze.1950. Sygn. 34/35 SWW/Egipt71.

⁷⁸ *Historia Dyplomacji Polskiej*, t. 6..., s. 571.

⁷⁹ *Ibidem*, s. 630.

⁸⁰ *Ibidem*, s. 714.

4.1.3.3. TŁUMACZE W SŁUŻBIE OBCYCH PLACÓWEK DYPLOMATYCZNYCH
 Specyficznym rodzajem pracy tłumaczy-arabistów była (i pozostaje) praca w „cudzych” (gł. arabskich) placówkach dyplomatycznych (w tym OWP) w Warszawie. Zwykle stanowisko nie było nazywane „tłumacz/ tłumaczka”, tylko podawana była nazwa jakiegoś stanowiska administracyjno-biurowego. W ciągu badanego okresu na takich etatach zatrudnionych było kilkadziesiąt arabistek. Wykonywały (i wykonują) ten zawód chyba wyłącznie kobiety (nie znaleziono danych o arabistach-mężczyznach na takich etatach). Rotacja kadrowa była spora, chociaż wynagrodzenie zwykle nie było najgorsze (najczęściej w całości albo częściowo wypłacano je w walutach wymienialnych). Do takich pracownic należały m.in. Hanna Jankowska (placówka OWP), Ewa Kacprzak (placówka OWP, do lat 80.), Iwona Ejsmont (Pazderska) (Ambasada Syrii), Alicja Jung (placówka Algierii) etc. Często utrzymywały dosyć żywy kontakt z macierzystą uczelnią (gł. UW), podtrzymując bliższą współpracę tych instytucji z arabystyką Uniwersytetu Warszawskiego – inicjując, organizując albo koordynując wspólne imprezy czy *eventy*.

4.2. Arabiści – pracownicy MSZ (notki i wzmianki biograficzne)

„Natkański, Płomiński, kilkunastu innych... To znamienne, że trzeba było wojny w Iraku, byśmy sobie przypomnieli, że w MSZ pracuje cała grupa dobrych arabistów, znakomicie znających swój zawód. Przy tych wszystkich czyskach, które dotknęły MSZ, większość z nich jakoś przeżyła, widać uznano, że zajmują się mało perspektywnymi sprawami. I proszę – teraz są jak znalazł”⁸¹.

W okresie PRL niezbyt wielu arabistów, tj. absolwentów arabistyki, trafiało do MSZ PRL, szczególnie na wyższe stanowiska. Praktycznie dopiero po 1990 r. absolwenci tego kierunku studiów, nawet ci od lat pracujący w MSZ, zaczęli pełnić obowiązki ambasadorów czy innych wysokiej rangi dyplomatów RP. Kryteria polityczne były podstawą doboru kadry w MSZ PRL, ale – przez prawie cały okres istnienia PRL (tj. od 1950 do 1990) – w państwie działały uczelnie i kursy podyplomowe przygotowujące kadry dla dyplomacji:

- 1950–1961 – Szkoła Główna Służby Zagranicznej.

⁸¹ *Attaché. Notes dyplomatyczny*, „Tygodnik Przegląd”, 7.09.2003, za: <https://www.tygodnikprzeklad.pl/notes-9/> [dostęp: 17.09.2022].

- 1957–1984 – Podyplomowe Studium Służby Zagranicznej Wyższej Szkoły Nauk Społecznych przy KC PZPR.
- 1984–1990 – Centrum Kształcenia Służby Zagranicznej Akademii Nauk Społecznych.

Poza tym przy PISM (Polski Instytut Spraw Międzynarodowych) co jakiś czas uruchamiano cykle dydaktyczne, a w okresie późniejszym przy MSZ uruchamiano centra szkoleniowe dla kandydatów na stanowiska w placówkach zagranicznych (obecne nosi miano: Akademia Dyplomatyczna). Nie zmienia to faktu, że PISM przez większość czasu w okresie istnienia PRL był przechowalnią dla byłych dyplomatów, a także „przygotowalnią” dla przyszłych dyplomatów (z arabistów m.in. E. Szymańskiego). W PISM istniały jednostki predestynowane do prowadzenia badań dotyczących regionu B. Wschodu, publikujące rezultaty takich badań⁸² (m.in. Zakład Krajów Rozwijających się), choć gros autorów nie stanowili arabiści – byli to ekonomiści, geografowie, krajoznawcy etc.

Większość – w badanym okresie – „arabistycznych” stanowisk pracy w dyplomacji zajmowali absolwenci MGIMO i innych wyższych radzieckich uczelni, najczęściej krajoznawcy lub politologowie, zwykle świetnie przygotowani językowo. M.in. (w kolejności alfabetycznej): Bożek Wojciech Stanisław (ur. 1961), Chałaczkiwicz Roman (ur. 1948), Ciećwierz Piotr Tadeusz (ur. 1962), Gojło Juliusz Jacek (ur. 1967), Kułach Adam (ur. 1965), Osas Józef (ur. 1949), Płomiński Krzysztof Andrzej (ur. 1947), Raczynski Zdzisław Aleksander (ur. 1959), Romański Kazimierz (ur. 1957), iranista Śmiadowski Witold Stanisław (ur. 1964) i inni. „[W] służbie dyplomatyczno-konsularnej naszego państwa pracowało i pracuje ponad 500 absolwentów MGIMO, Akademii Dyplomatycznej i innych wyższych uczelni Rosji”⁸³. Do dziś działa Klub Absolwentów Wyższych Uczelni Rosyjskich (Radzieckich) zrzeszający wielu z nich⁸⁴.

W MZS działało kilkunastu dyplomatów „zaprzyjaźnionych” z arabistykami (gł. warszawską) – W. Natorf, J. Skuratowicz etc., którzy prowadzili wykłady dla orientalistów UW podczas swoich pobytów w kraju.

---

⁸² Np. J. Danielewski, *Gospodarcze i polityczne skutki wzrostu dochodów krajów arabskich – producentów ropy naftowej: implikacje dla krajów socjalistycznych i kapitalistycznych*, PISM. Zakład Krajów Rozwijających się, Warszawa 1977.

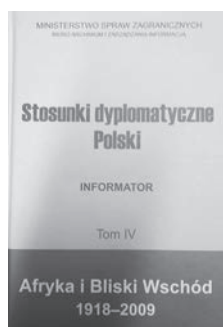
⁸³ Klub Absolwentów Wyższych Uczelni Rosyjskich, za: <http://www.polskarosja.net/onas> [dostęp: 30.01.2022].

⁸⁴ Ibidem.

W korpusie dyplomatycznym działali (działają) m.in. następujący arabiści⁸⁵: Baliński K., Biera A., Jakub S., Makarczyk J., Murkociński M., Natkański J., Olszak G., Rostek R., Skuratowicz W., Stępiński J.M., Strójwąg T., Suprowicz K., Szwedo J., Wroniecka J., Żelazowski Z. Dyplomatami w krajach arabskich – oprócz arabistów – bywali także inni orientaliści, np. egiptolog Grzegorz Dziemidowicz (Ambasador RP w Egipcie i Sudanie od 1994 do 1999) czy turkolog Lech Faszczka⁸⁶ (konsul w Libanie od 2010). Niekiedy arabiści „okazjonalnie” występowali w barwach MSZ – np. J. Bielawski, który w 1947 r. przebywał na placówce w Turcji.

Z rzadka wśród dyplomatów pojawiały się osoby, które – ze względu na ich zainteresowania naukowe – można by określić arabistami, choć nie ukończyły studiów filologicznych, np. Lidia Milka-Wieczorkiewicz (patrz niżej), czy absolwenci zagranicznych uczelni z wykładowym arabskim (niżej przykładowy biogram Amb. Michała Łabendy, chociaż nie spełnia kryteriów formalnych niniejszych badań, ale jest świetnym zobrazowaniem takiego *exemplum*). Z kolei Amb. R. Rostek nie mieści się formalnie w zakresie czasowym niniejszego badania (ukończył arabistykę na UJ w 1995), ale w 1990 r. ukończył dwa lata studiów arabistycznych w Trypolisie (Libia).

Trzeba przy okazji podkreślić, że właśnie wśród arabistów-pracowników (etatowych i kontraktowych) MSZ doszło do wyjątkowego zjawiska: stosunkowo licznych małżeństw „arabistycznych” (*vide* państwo Kaczmarczykowie, Szwedo, Murkociński, Budowie, Byliński etc.).

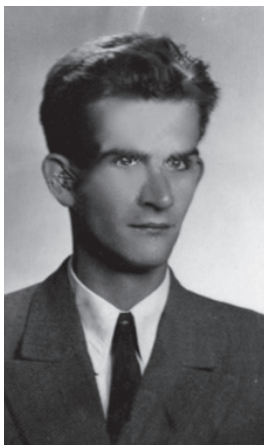

Ilustracja 268. Źródło: zdjęcie autora

⁸⁵ Patrz *Stosunki dyplomatyczne Polski. Informator*, t. 4: *Afryka i „Bliski Wschód” 1918–2009*, red. K. Szczepanik, A. Herman-Łukasik, B. Janicka, Askon, Warszawa 2010.

⁸⁶ Obronił w 1978 na arabistyce warszawskiej pracę magisterską *Współpraca ekonomiczna państw OPEC w latach siedemdziesiątych*, której promotorem był J. Bielawski (za: *Album magistrów Instytutu Orientalistycznego...*).

Biogramy ułożone są w porządku chronologicznym, tj. wg roku ukończenia arabistyki.

Ilustracja 269. W. Dembski (1957). Źródło: Archiwum IPN

Dembski Wojciech, patrz s. 690.

Stępiński Mieczysław Jacek, ur. w 1940 r.⁸⁷, arabista, były pracownik naukowy UW, dyplomata, tłumacz literacki. Pola działalności M.J. Stępińskiego spowodowały, że informacje o nim znajdują się w różnych partiach niniejszej monografii, w każdym z przypadków dotycząc przede wszystkim omawianego w danej części pracy tematu przewodniego – tu informacje są zawężone do jego działalności dyplomatycznej. M. Stępiński zdał maturę w 1957 r.⁸⁸ Jako student był aktywnym członkiem ZSP i wzorowym studentem⁸⁹. Od 1962 r. członek PZPR⁹⁰. W 1963 r. J. Stępiński obronił pracę magisterską *Al-Manfalūtī – pisarz modernista, twórca nowego stylu prozy arabskiej*, napisaną pod opieką J. Bielawskiego⁹¹, i podjął pracę jako asystent w Instytucie Orientalistycznym UW⁹². W 1964 r. (od 4 lutego do 20 października) przebywał jako

⁸⁷ AIPN, IPN BU 00945/2091.

⁸⁸ AIPN, IPN BU 00200/623.

⁸⁹ AIPN, IPN BU 00945/2091.

⁹⁰ AIPN, IPN BU 00200/623.

⁹¹ *Album magistrów Instytutu Orientalistycznego...*

⁹² Biuletyn nr 1485/III Komisji Spraw Zagranicznych, nr 54, 20.04.1999, za: <http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/o/DED965BEB9940116C1256B7300369F7E?OpenDocument> [dostęp: 17.09.2022].

stypendysta w ZRA⁹³. Podczas tego pobytu pozostawał pod kierownictwem naukowym prof. dra Osmana Amina, szefa sekcji filozoficznej Uniwersytetu Kairskiego. W sumie w latach 1962–1968 pracował na UW, najpierw na godziny zleczone, a karierę na uczelni skończył jako st. asystent⁹⁴. Wykorzystując urlop bezpłatny na uczelni (1966/67), pracował w Libii w latach:

- 1966–1967 jako tłumacz (arabskiego i angielskiego)⁹⁵ w biurze CHZ CEKOP,
- 1968–1971 Libia, Barca, tłumacz w Zarządzie Budów,
- 1972–1973 CHZ Budownictwa Budimex, negocjował i przeprowadzał rozmowy w Libii.

W 1972 r. rozpoczął pracę w Ministerstwie Spraw Zagranicznych⁹⁶ (z początku, od kwietnia 1972, w Biurze Tłumaczy MSZ jako st. radca i tłumacz, później, od 15.11.1972, w Departamencie V MSZ). Rok później, we wrześniu 1973 r., został II sekretarzem ds. politycznych w ambasadzie RP w Kairze, później awansował na I sekretarza (1975). W sierpniu 1977 r. powrócił do kraju i pracował w Departamencie V MSZ jako starszy ekspert. W 1979 r. awansował na radcę ministra i w lipcu tegoż roku otrzymał Srebrny Krzyż Zasługi. W tym samym czasie (1979) zaczął studia na Podyplomowym Studium Służby Zagranicznej przy WSNS KC PZPR, które ukończył z oceną bardzo dobrą. W okresie 1981–1986 przebywał na placówce w Bagdadzie (najpierw jako I sekretarz, następnie – radca)⁹⁷. Kolejną placówką był Kair (1990), gdzie pracował jako radca, ale już w następnym roku został ambasadorem nadzwyczajnym i pełnomocnym w Republice Jemeńskiej (1991–1996). Kolejne lata przepracował w centrali MSZ jako wicedyrektor gabinetu ministra MSZ⁹⁸. Od 1990 do 2005 r. był ambasadorem RP w Maroku. Bliski współpracownik B. Geremka (w okresie jego działalności jako ministra spraw zagranicznych)⁹⁹. Zna biegle j. niemiecki, rosyjski, perski, arabski, angielski i francuski¹⁰⁰. Ma w swoim dorobku publikacyjnym artykuły naukowe,

⁹³ AIPN, IPN BU 00945/2091.

⁹⁴ Ibidem.

⁹⁵ AIPN, IPN BU 00200/623.

⁹⁶ AIPN, IPN BU 00945/2091.

⁹⁷ AIPN, IPN BU 00200/623.

⁹⁸ Biuletyn nr 1485/III Komisja Spraw Zagranicznych nr 54...

⁹⁹ Ibidem.

¹⁰⁰ AIPN, IPN BU 00945/2091.

hasła¹⁰¹, tłumaczenia oraz przekłady literackie (m.in. *Tamę* Mahmuda al Mas'adiego¹⁰², N. Mahfuz *Złodziej i psy*¹⁰³ i *Rozmowy nad Nilem*¹⁰⁴ czy Yusufa Idrisa *Grzech*¹⁰⁵).

Strójwąg Tadeusz, ur. w 1940 r.¹⁰⁶, orientalista (arabista), dziennikarz, dyplomata. Studiował w Katedrze Filologii Orientalnej UJ w latach 1957/58–1962, egzamin końcowy zdał 20 czerwca 1964 r., obronił pracę *Rys historyczny państwa Kānem-Bornū w świetle źródeł arabskich IX–XV w.*, uzyskując tytuł magistra filologii orientальной¹⁰⁷. Następnie rozpoczął studia podyplomowe w zakresie dziennikarstwa w Warszawie, na uniwersytecie. Po zakończeniu studium przez krótki czas pracował jako reporter radiowy¹⁰⁸. Od 1964 r. zatrudniony w Ministerstwie Spraw Zagranicznych (najpierw w wydziale zajmującym się sprawami Bliskiego Wschodu, potem w Departamencie Prasy, później w Departamencie Organizacji Międzynarodowych). Prowadził intensywną działalność poza krajem: brał udział w pracy Międzynarodowej Komisji Nadzoru i Kontroli w Laosie i Wietnamie, później pracował w UNDP (Program Rozwoju Narodów Zjednoczonych) w Genewie, Jemenie (1970) i Mongolii. Kolejno przebywał na placówkach: w polskim przedstawicielstwie przy Biurze ONZ w Genewie, w polskim przedstawicielstwie przy Światowej Organizacji Żywnościowej (FAO) w Rzymie oraz w polskim przedstawicielstwie przy Unii Europejskiej w Brukseli (1997–2001). W 2001 r. podjął pracę w Departamencie Unii Europejskiej i Obsługi Negocjacji Akcesyjnych na stanowisku I radcy (do 2003). W 2003 r. został ambasadorem nadzwyczajnym i pełnomocnym RP w Republice Jemeńskiej¹⁰⁹ (i Erytrei), gdzie przebywał do 2006 r.¹¹⁰ Posługuje się językami: angielskim, rosyjskim; francuskim¹¹¹. Prowadzi aktywną działalność

¹⁰¹ M.in. w *Mały słownik kultury świata arabskiego...*

¹⁰² M. Al-Mas'adi, *Tama*, tł. J. Stępiński, PO 1965.

¹⁰³ N. Mahfuz, *Złodziej i psy*, tł. J. Stępiński, PIW, Warszawa 2007.

¹⁰⁴ N. Mahfuz, *Rozmowy nad Nilem*, Świat Książki-Bertelsmann Media, Warszawa 2008.

¹⁰⁵ Y. Idris, *Grzech*, Smak Słowa, Sopot 2012.

¹⁰⁶ AUJ, WFlg 143 *Księga dyplomów 1945–67*.

¹⁰⁷ Ibidem.

¹⁰⁸ Biuletyn nr 1899/IV Komisji Spraw Zagranicznych, nr 95, 10.06.2003, za: <http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/o/9E1A87913935EFBAC1256D5200301713?OpenDocument> [dostęp: 17.09.2022].

¹⁰⁹ Ibidem.

¹¹⁰ UMCS, za: <https://www.umcs.pl/pl/aktualnosci,60,zagrozenia-asymetryczne-bezpieczenstwa-w-jemenie,23943.chtm> [dostęp: 17.09.2022].

¹¹¹ Biuletyn nr 1899/IV Komisji Spraw Zagranicznych, nr 95...

medialną (w prasie¹¹² i PR – Program II¹¹³ i III) i społecznikowską – np. poprowadził 12 października 2013 r. konferencję popularnonaukową „W gnieździe rodowym księżnej kurlandzkiej Franciszki z Krasieńskich Wettyn” w Piotrkowicach-Lisów¹¹⁴, wygłasza wykłady otwarte (m.in. *Al-Kaida i al-Huthi jako zagrożenia asymetryczne bezpieczeństwa i integralności Jemenu* 14.05.2015 w Zakładzie Stosunków Międzynarodowych Wydziału Politologii UMCS w Lublinie¹¹⁵) oraz prowadzi wykłady na kursach uniwersyteckich (m.in. w 2013 na kursie *savoir-vivre* na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Opolskiego¹¹⁶). Bierze także udział w arabistycznym życiu naukowym – wygłosił m.in. referat *Dynamika przemian społeczno-politycznych w roku 2011 w Republice Jemeńskiej* podczas konferencji „Przemiany społeczno-polityczne na Bliskim Wschodzie i w Północnej Afryce 2011” zorganizowanej przez KNO PAN w Warszawie, w Pałacu Kazimierzowskim 17–18 października 2011 r.¹¹⁷, a także brał udział w konferencji naukowej „Afryka – kontynent zmarnowanych szans czy nieograniczonych możliwości?” zorganizowanej na UJ 29 maja 2012 r.¹¹⁸ oraz II Międzynarodowej Konferencji Naukowej „Czarny Łąd i świat arabski. Szansa czy zagrożenie?”, która odbyła się 22–23 lutego 2012 r. w Akademii Marynarki Wojennej w Gdyni¹¹⁹.

Kurowski Ryszard Stefan, ur. w 1937 r.¹²⁰, arabista, absolwent UW w 1962 r.¹²¹ Patrz m.in. s. 844.

¹¹² M.in. A. Wolnicka, *Największe absurdy w pracy polskich dyplomatów*, 11.11.2016, za: <https://ciekawostkihistoryczne.pl/2016/11/11/najwieksze-absurdy-w-pracy-polskich-dyplomatow/> [dostęp: 17.09.2022].

¹¹³ Np. *Jemen. Zapomniana wojna domowa*, 26.04.2018, godz. emisji: 17.45, za: <https://www.polskieradio.pl/8/3660/Artykul/2103945,Jemen-Zapomniana-wojna-domowa> [dostęp: 17.09.2022].

¹¹⁴ PTTK Kielce, za: http://www.pttkkielce.pl/g,242,2012_10_13_Konferencja_popularno_naukowa_W_gniezdzie_rodowym_ksieznej_kurlandzkiej_Franciszki_z_Krasinskich_Wettyn_Piotrkowice_Lisow.html [dostęp: 17.09.2022].

¹¹⁵ UMCS, za: <https://www.umcs.pl/pl/aktualnosc,60,zagrozenia-asymetryczne-bezpieczenstwa-w-jemenie,23943.chtm> [dostęp: 17.09.2022].

¹¹⁶ *Studenci z manierami*, OTVP Opole, za: <https://opole.tvp.pl/11007457/studenci-z-manierami> [dostęp: 17.09.2022].

¹¹⁷ KNO PAN, za: <http://kno.pan.pl/index.php/en/aktualnosc-i-wydarzenia/67-2011/158-przemiany-spoeczno-polityczne-na-bliskim-wschodzie-i-w-ponocnej-afryce-2011> [dostęp: 17.09.2022].

¹¹⁸ Program, za: <https://grafik.rp.pl/grafika2/945920> [dostęp: 17.09.2022].

¹¹⁹ „Kliper. Biuletyn Akademii Marynarki Wojennej” 2012, nr 1, s. 24.

¹²⁰ AIPN, IPN 001043/658.

¹²¹ Ibidem.

Konarski Włodzimierz (ur. 1939)¹²², arabista, dyplomata, działacz młodzieżowy i PZPR, polityk – m.in. poseł na Sejm (1993–1997 i 1997–2001)¹²³. Ukończył studia orientalistyczne, broniąc w 1965 r. pracy magisterskiej *Traktat al-Maqrīzięgo „Kitāb Iḡāṭ a al-umma bi-kasi al-ḡumma” jako źródło do poznania historii ekonomicznej Egiptu w okresie panowania Mameluków*, napisanej pod opieką J. Bielawskiego¹²⁴. Od 1962 do 1989 r. (rozwiązanie partii) był członkiem i działaczem PZPR. W latach 1966–1968, jako działacz młodzieżowy, przebywał w Pradze jako przedstawiciel Zrzeszenia Studentów Polskich w Międzynarodowym Związku Studentów (z siedzibą w Pradze)¹²⁵, następnie działał jako wiceprzewodniczący ds. zagranicznych Rady Naczelnej ZSP (1968–1969)¹²⁶. W 1969 r. przeszedł do aparatu Komitetu Centralnego PZPR i w okresie 1969–1973 był tam instruktorem w Wydziale Zagranicznym KC PZPR¹²⁷. Potem został dyplomatą – wieloletnim pracownikiem MSZ¹²⁸ (1973–1991)¹²⁹, pracował na placówkach m.in. w Holandii¹³⁰, był ambasadorem Polski w Hiszpanii¹³¹, radcą, ministrem pełnomocnym w Ambasadzie w Paryżu (1974–1979)¹³², w 1980 r. był wicedyrektorem Departamentu Studiów i Programowania MSZ¹³³, później ponownie ambasadorem – przewodniczącym delegacji na konferencji OBWE w Madrycie (1981–1983)¹³⁴, ambasadorem – przewodniczącym delegacji¹³⁵ na konferencji OBWE w Sztokholmie (1986)¹³⁶, negocjatorem w rozmowach o zbrojeniach w Wiedniu (1988–1991)¹³⁷.

¹²² Archiwum Danych o posłach. Posłowie III kadencji, za: <http://orka.sejm.gov.pl/ArchAll2.nsf/3RP/180> [dostęp: 17.09.2022].

¹²³ Ibidem.

¹²⁴ *Album magistrów Instytutu Orientalistycznego...*

¹²⁵ R. Stemplowski, op. cit., s. 92.

¹²⁶ Ibidem.

¹²⁷ Ibidem.

¹²⁸ „Rzeczpospolita”, za: <https://archiwum.rp.pl/artukul/455253-Jezdzil-i-wspolpracowal.html> [dostęp: 17.09.2022].

¹²⁹ R. Stemplowski, op. cit., s. 92.

¹³⁰ Plejada, za: <https://plejada.pl/zdjecia-gwiazd/agata-konarska-co-robi-dzis-gwiazda-kawa-czy-herbata/qsx7tm6#slajd-1> [dostęp: 17.09.2022].

¹³¹ WSSM, Łódź, za: http://www.wssm.edu.pl/zycie_naukowe.php [dostęp: 17.09.2022].

¹³² R. Stemplowski, op. cit., s. 92.

¹³³ *Polskie Dokumenty Dyplomatyczne 1980 lipiec-grudzień*, red. P. Długolecki, PISM, Warszawa 2020, s. 243, 478, 621.

¹³⁴ R. Stemplowski, op. cit., s. 92.

¹³⁵ W. Konarski, *O system zaufania w Europie*, rozmowa z ambasadorem PRL na konferencji Sztokholmskiej, rozm. E. Boniecka, „Życie Warszawy” 1986, nr 23, wyd. 2, s. 5.

¹³⁶ R. Stemplowski, op. cit., s. 92.

¹³⁷ Ibidem.

W 1991 r. stanął na czele Biura Badań Strategicznych w Prywatnej Wyższej Szkole Businessu i Administracji¹³⁸. W 1994 r. był wpływowym¹³⁹ członkiem Podkomisji Nadzwyczajnej ds. Oceny Stanu Kadr w Ministerstwie Spraw Zagranicznych¹⁴⁰. W latach 1995–1997 był doradcą premierów¹⁴¹. Dwukrotnie pełnił funkcję posła w Sejmie (1993–2001)¹⁴². 20 grudnia 2001 r. Sąd Apelacyjny w Warszawie orzekł prawomocnym orzeczeniem, iż W. Konarski złożył niezgodne z prawdą oświadczenie lustracyjne¹⁴³. Od 2001 do 2003 r. W. Konarski był doradcą ministra obrony narodowej¹⁴⁴, a w 2003 r. pełnił funkcję wiceprezesa Fundacji Współpracy Polsko-Niemieckiej¹⁴⁵. Brał udział w spotkaniu ze studentami WSSM – formie warsztatów dyplomatycznych¹⁴⁶ i jest współautorem podręcznika z zakresu dyplomacji¹⁴⁷. Zna j. angielski, rosyjski, francuski, czeski¹⁴⁸. Jego córką jest Agata Konarska, dziennikarka telewizyjna, ur. w 1973 r.¹⁴⁹

Szapował Kazimierz, ur. w 1942 r., arabista, dyplomata MSW. Maturę zdał w 1960 r., najpierw przez rok studiował na rusycystyce w UJ, potem rozpoczął studia w Katedrze Filologii Orientalnej UJ¹⁵⁰. Studiował tam w latach 1961/62–1965/66, zdając

¹³⁸ „Rzeczpospolita”, 20.10.1997, nr 245, za: http://web.archive.org/web/20080614083337/http://www.rzeczpospolita.pl/dodatki/wybory97_971020/wybory97_a_3.html [dostęp: 17.09.2022].

¹³⁹ „Gazeta.pl”, za: <https://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,114873,3094106.html> [dostęp: 17.09.2022].

¹⁴⁰ Archiwum Danych o posłach. Posłowie II kadencji, za: <http://orka.sejm.gov.pl/ArchAll2.nsf/2RP/161> [dostęp: 17.09.2022].

¹⁴¹ R. Stemplowski, op. cit., s. 92.

¹⁴² Strona Posła, za: <http://orka.sejm.gov.pl/ArchAll2.nsf/3RP/180> [dostęp: 17.09.2022] i <http://orka.sejm.gov.pl/ArchAll2.nsf/2RP/161> [dostęp: 17.09.2022].

¹⁴³ Obwieszczenie Prezesa Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 28 października 2005 r. o podaniu do publicznej wiadomości prawomocnego orzeczenia stwierdzającego niezgodność z prawdą oświadczenia osoby lustrowanej, MP 2005 Nr 65, poz. 906.

¹⁴⁴ R. Stemplowski, op. cit., s. 92.

¹⁴⁵ Za: <https://whc.ifps.org.pl/en/about-of-institute-2/the-history-of-the-place-and-people/> [dostęp: 17.09.2022].

¹⁴⁶ WSSM (Wyższa Szkoła Studiów Międzynarodowych w Łodzi), Łódź, za: http://www.wssm.edu.pl/zycie_naukowe.php [dostęp: 17.09.2022].

¹⁴⁷ *Współczesna kultura dyplomatyczna. Przybliżenie pierwsze*, [współautor], Scholar, Warszawa 2017.

¹⁴⁸ Archiwum Danych o posłach. Posłowie III kadencji, za: <http://orka.sejm.gov.pl/ArchAll2.nsf/3RP/180> [dostęp: 17.09.2022].

¹⁴⁹ Plejada, za: <https://plejada.pl/zdjecia-gwiazd/agata-konarska-co-robi-dzis-gwiazda-kawa-czy-herbata/qsx7tm6#slajd-1> [dostęp: 17.09.2022].

¹⁵⁰ AIPN, IPN BU Z 002560/251 t.1.

egzamin końcowy 25 czerwca 1966 r.¹⁵¹ z wynikiem bardzo dobrym¹⁵² i uzyskując tytuł magistra filologii orientalnej¹⁵³. W latach studenckich aktywnie działał w ruchu młodzieżowym – ZSP (w latach 1961–1966 był członkiem Rady Uczelnianej tej organizacji). Od 1965 r. – członek PZPR. Zaraz po studiach, w październiku 1966 r., został zatrudniony w Prezydium Rady Narodowej w Krakowie, gdzie przepracował do grudnia 1971 r. W 1972 r. przeniósł się do Warszawy i rozpoczął już w styczniu tegoż roku pracę w Komitecie Warszawskim PZPR. Od 1973 r. był lektorem KC PZPR. We wrześniu 1978 r. zakończył pracę w Komitecie Warszawskim PZPR, bo został oddelegowany do Wyższej Szkoły Nauk Społecznych (październik 1978 – kwiecień 1981), gdzie rozpoczął w tym samym 1978 r. studia doktoranckie – roboczy temat przyszłej rozprawy brzmiał *System polityczny współczesnego Egiptu* (doktoratu nie bronił). W październiku 1979 r. wyjechał na stypendium do Egiptu, gdzie przebywał do kwietnia 1980 r. Równocześnie odbywał praktykę w Ambasadzie w Kairze. Od października 1981 r. do marca 1984 r. zatrudniony był ponownie w Komitecie Warszawskim PZPR. W marcu 1984 r. skierowano go do pracy w MSZ w Warszawie, przygotowując do wyjazdu na placówkę w Iraku na stanowisko I sekretarza Ambasady PRL w Bagdadzie. 1 sierpnia 1986 r. został mianowany I sekretarzem ds. politycznych Ambasady PRL w Bagdadzie, gdzie przebywał jako dyplomata w latach 1986–1988. Nie udało się dotrzeć do danych na temat formy jego zatrudnienia w latach 90. w Bagdadzie, ale do Polski wrócił dopiero 13 kwietnia 1992 r. Często podejmował wyjazdy służbowe do krajów arabskich: Egiptu, Algierii, Iraku, oraz raz wyjechał prywatnie (z Iraku) do Kuwejtu (1988). Niektóre wyjazdy były okresowe (Egipt, Algieria i Irak), odbywał je celem podniesienia kwalifikacji językowych. Znał dobrze j. arabski, angielski i rosyjski, potwierdzone egzaminami językowymi. Został nagrodzony Srebrnym Krzyżem Zasługi (1978), Złotym Krzyżem Zasługi (1983) oraz Srebrnym Medalem za Zasługi dla Obronności Kraju (1983). Żonaty od 1967 r. z absolwentką politologii. Jego zainteresowania pozazawodowe to: lektura, turystyka, majsterkowanie, kino, muzyka¹⁵⁴. Patrz szerzej też s. 818.

¹⁵¹ AUJ, WFlg 143 *Księga dyplomów 1945–67*, nr ind. 1736.

¹⁵² AIPN, IPN BU Z 002560/251 t.1.

¹⁵³ AUJ, WFlg 143 *Księga dyplomów 1945–67*, nr ind. 1736.

¹⁵⁴ AIPN, IPN BU Z 002560/251 t.1.

Żelazowski Zbigniew (1945¹⁵⁵–1997)¹⁵⁶, arabista, dyplomata. Szkołę Podstawową nr 1, a później Liceum Ogólnokształcące ukończył w Przedborzu¹⁵⁷. Wychowywał się w trudnych warunkach materialnych¹⁵⁸. Jako uczeń był członkiem ZHP i ZMS¹⁵⁹. W 1963 r. zdał maturę i egzaminy wstępne na orientalistykę Uniwersytetu Warszawskiego. W latach 1962/63–1965 studiował na arabistyce UW¹⁶⁰. W czasie studiów mieszkał w domu studenckim na ul. Kickiego 9¹⁶¹. Był członkiem ZSP¹⁶². Od września 1965 r. do 15 lipca 1969 r. przebywał w Bagdadzie¹⁶³, w tym – w okresie od 1965 do 1968 r. – studiował filologię arabską na Uniwersytecie Bagdadzkim¹⁶⁴, a w latach 1968–1969 pracował jako praktykant (tłumacz) w Ambasadzie PRL w Bagdadzie¹⁶⁵. Po powrocie z Iraku w lipcu 1969 r. został ponownie przyjęty na studia na UW, na V rok arabistyki¹⁶⁶, i w następnym roku obronił pracę magisterską *Ideal człowieka u Ibn al-Mukaffy*, której promotorem był J. Bielawski¹⁶⁷, uzyskując tytuł magistra. Studia ukończył z wynikiem bardzo dobrym¹⁶⁸. Zaraz po obronie został zatrudniony w MSZ jako starszy radca¹⁶⁹. Członek PZPR. Od kwietnia 1970 r. zatrudniony w MSZ, najpierw odbył czteromiesięczny staż w Departamencie V MSZ w Warszawie, a po nim został wysłany do pracy w Ambasadzie PRL w Kairze, gdzie jako attache pracował od 1970 do 1974 r. W latach 1975–1976 uczęszczał do SGPiS na kurs podyplomowy, odbył także w tym okresie miesięczny kurs dla kadry kierowniczej MSZ zorganizowany przez Akademię Dyplomatyczną MSZ ZSRR. Do 1977 r. pracował w centrali MSZ w Warszawie, kolejno, jako st. radca-ekspert i radca ministra. W latach 1977–1981 przebywał

¹⁵⁵ *Archiwum USC w Przedborzu, Akt urodzenia 34/1945*, za: W. Zawadzki, *Żelazowski Zbigniew (1945–1997) dyplomata*, Biogramy, za: <http://psbprzedborz.pl/zelazowski-zbigniew/> [dostęp: 17.09.2022].

¹⁵⁶ W. Zawadzki, op. cit.

¹⁵⁷ Ibidem.

¹⁵⁸ Ibidem.

¹⁵⁹ AIPN, IPN BU 020012/110.

¹⁶⁰ AIPN, IPN BU 01942/50.

¹⁶¹ AIPN, IPN BU 020012/110.

¹⁶² Ibidem.

¹⁶³ AIPN, IPN BU 01942/50.

¹⁶⁴ Ibidem.

¹⁶⁵ AIPN, IPN BU 020012/110.

¹⁶⁶ AIPN, IPN BU 01942/50.

¹⁶⁷ *Album magistrów Instytutu Orientalistycznego...*

¹⁶⁸ AIPN, IPN BU 020012/110.

¹⁶⁹ AIPN, IPN BU 01942/50.

w Bagdadzie, będąc najpierw II sekretarzem, a potem I sekretarzem Ambasady PRL¹⁷⁰. Od 22 listopada 1984 r. do 16 września 1987 r.¹⁷¹ pełnił obowiązki chargé d'affaires a.i. w Bejrucie w Libanie. W okresie późniejszym, jako chargé d'affaires ambasady polskiej w Tel-Awiwie, pisywał listy-sprostowania reagujące na każdą niemal krytykę pod adresem Polski w prasie izraelskiej, m.in. do izraelskiego tygodnika wydawanego w języku angielskim „The Jerusalem Post”. Zmarł 5 kwietnia 1997 r. W 1983 r. Z. Żelazowski został nagrodzony Srebrnym Krzyżem Zasługi¹⁷². Biegłe władał j. arabskim, angielskim, rosyjskim; słabo – francuskim i hiszpańskim¹⁷³. Był tłumaczem rządowym, m.in. rozmowy towarzyszy W. Jaruzelskiego (w tym z przywódcą Libii, płk. Kadafim, pod koniec listopada 1985), S. Olszowskiego¹⁷⁴.

„Tłumaczem był nasz dyplomata, pan Żelazowski, znający wszystkie możliwe dialekty arabskie, fenomen lingwistyczny i laryngologiczny, bo charczenie spółgłosek arabskich mnie nadwerężyłoby krtań po kwadransie”.

W. Górnicki

Ożenił się (1970) z arabistką, **Bożenną de domo Łyczek** (ur. 1947). Studiowała arabistykę w latach 1965–1970¹⁷⁵, ukończyła studia tak jak mąż w 1970 r., z wynikiem bardzo dobrym¹⁷⁶, broniąc pracy magisterskiej *Hārūn ar-Rašīd w historii i legendzie*, jej promotorem był również J. Bielawski¹⁷⁷. W latach 1970–1974 pracowała w polskiej Ambasadzie w Kairze; później, w latach 1975–1976, jako tłumacz-arabista w Przedsiębiorstwie Firm Zagranicznych „Poliglob SA”; a następnie w Bagdadzie w Polimex-Cekopie w latach 1978–1981¹⁷⁸. Mieli dwoje dzieci¹⁷⁹. Z. Żelazowski był filatelistą¹⁸⁰.

¹⁷⁰ AIPN, IPN BU 020012/110.

¹⁷¹ Opracowano na podstawie publikacji MSZ *Stosunki dyplomatyczne Polski. Informator*, t. 4...

¹⁷² AIPN, IPN BU 020012/110.

¹⁷³ Ibidem.

¹⁷⁴ Ibidem.

¹⁷⁵ AIPN, IPN BU 01942/50.

¹⁷⁶ Ibidem.

¹⁷⁷ *Album magistrów Instytutu Orientalistycznego...*

¹⁷⁸ AIPN, IPN BU 020012/110.

¹⁷⁹ Ibidem.

¹⁸⁰ W. Zawadzki, op. cit. Zbierał znaczki pocztowe, które m.in. wymieniał z kolegami, np. z Czesławem Nowickim i Wojciechem Zawadzkiem. Starał się o członkostwo w Polskim Związku Filatelistów.

Baliński Krzysztof Andrzej, ur. w 1947 r., studia na arabistyce UJ rozpoczął w r.a. 1966/67, egzamin końcowy zdał 8 czerwca 1971 r., uzyskując „Z wyróżnieniem” tytuł magistra filologii orientalnej (dyplom nr 441-70/71)¹⁸¹. Później odbył staż asystencki w Katedrze Orientalistyki UJ. Studiował w Damaszku – tłumacz w Ambasadzie PRL w Damaszku (1973–1975). Pracownik MSZ, w latach 1983–1987 na placówce w Trypolisie (Ambasada), a w latach 1988–1991 kierował Wydziałem Bliskiego Wschodu i Północnej Afryki w MSZ w Warszawie. Od 25 września 1991 do 1994 r. był ambasadorem nadzwyczajnym i pełnomocnikiem RP w Syrii (z akredytacją w Jordanii, 1991–1995)¹⁸². Kiedy pożegnał się z dyplomacją, podjął działalność publicystyczną: jest autorem publikacji politologicznych i poświęconych polskiej dyplomacji (liczne artykuły prasowe, m.in.: *Agencja Likwidacyjna*¹⁸³, *W Sejmie jak na wojnie*, w *MSZ spokojnie*¹⁸⁴, *A gdzie tu Polska?*¹⁸⁵, *Dziwny gość z Nowego Jorku*¹⁸⁶ czy *Na tropie obcych szpiegów*¹⁸⁷, oraz książki: *MSZ – polski czy antypolski?*¹⁸⁸, *Ministerstwo Spraw Obcych*¹⁸⁹, *Polska czy Polin. Sekrety relacji polsko-żydowskich*¹⁹⁰). Członek Polskiego Towarzystwa Orientalistycznego. Był tłumaczem przysięgłym j. arabskiego.

Byliński Janusz, ur. w 1949 r., arabista i dyplomata. Ukończył arabistykę w IFO i odbył stypendium językowe w Syrii, w Damaszku. W latach 2000–2004 był konsulem

¹⁸¹ AUJ, WFlg 143 *Księga dyplomów 1945–67*.

¹⁸² *Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej 1991*, red. B. Wizimirska, PISM, Warszawa 1993, s. 213.

¹⁸³ *Agencja Likwidacyjna. Jak w soczewce widać swoisty „układ”, dziwny krąg ludzi z Sikorskim na czele* (wywiad z K. Balińskim), „Polska Niepodległa”, 4.12.2015, za: <https://polskaniepodlegla.pl/opinie/itemlist/tag/Krzysztof%20Bali%C5%84ski> [dostęp: 17.09.2022].

¹⁸⁴ K. Baliński, *W Sejmie jak na wojnie*, w *MSZ spokojnie*, „Gazeta Warszawska”, 1.03.2017, za: <https://warszawskagazeta.pl/kraj/itemlist/user/428-krzysztof%20Bali%C5%84ski> [dostęp: 17.09.2022].

¹⁸⁵ *A gdzie tu Polska? Krzysztof Baliński o MSZ*, Fundacja w Imię Prawdy, 27.06.2015, za: <http://wimieprawdy.pl/to-sa-fakty/item/269-a-gdzie-tu-polska-krzysztof-balinski-o-msz> [dostęp: 17.09.2022].

¹⁸⁶ K. Baliński, *Dziwny gość z Nowego Jorku*, Polish Club Online, za: <http://www.polishclub.org/2016/02/15/krzysztof-balinski-dziwny-gosc-z-nowego-jorku/> [dostęp: 17.09.2022].

¹⁸⁷ K. Baliński, *Na tropie obcych szpiegów. Ilu polityków jest na żołdzie obcych wywiadów?*, „Gazeta Warszawska”, 30.07.2016, za: <https://warszawskagazeta.pl/wydarzenia/itemlist/tag/Krzysztof%20Bali%C5%84ski> [dostęp: 17.09.2022].

¹⁸⁸ K. Baliński, *MSZ polski czy antypolski?*...

¹⁸⁹ K. Baliński, *Ministerstwo Spraw Obcych*...

¹⁹⁰ K. Baliński, *Polska czy Polin. Sekrety relacji polsko-żydowskich*, Wydawnictwo Capital, Warszawa 2020.

generalnym w Konsulacie RP w Karaczi w Pakistanie¹⁹¹. Kierował jako konsul generalny Konsulatem RP w Mumbaju (Republika Indii) w okresie od 2006 do 2010 r. 16 października 2010 r. rozpoczął misję w ZEA jako I radca. W okresie późniejszym nadal pracował w MSZ. Tłumacz przysięgły j. arabskiego¹⁹². Zajmował się również przekładami literackimi (m.in. poezji)¹⁹³ oraz literatury użytkowej (m.in. *Działalność przedsiębiorstw zagranicznych w Libii*¹⁹⁴). Ożenił się z absolwentką arabistyki IFO.

Biera Andrzej, ur. w 1948 r., rozpoczął studia w KFO w r.a. 1966/67, egzamin końcowy zdał 22 września 1973 r., uzyskując tytuł magistra filologii orientalnej (nr dyplomu 926-72/73) na podstawie zdanego egzaminu i obrony pracy magisterskiej *Arabski dialekt wsi el-Wadi w Syrii*¹⁹⁵. Studiował później też międzynarodowe stosunki gospodarcze na SGPiS¹⁹⁶ i był stypendystą w krajach arabskich¹⁹⁷. Od 1973 r. w MSZ. W Libanie, na placówce w Bejrucie przebywał w latach 1976–1980 i 1981–1982. Jego kolejną placówką był Amman (w latach 1985–1987), następnie Kair (1987–1989), ponownie Amman (1990–1996)¹⁹⁸. Sześć miesięcy pozostawał ambasadorem tytularnym RP w Iraku (2002–2003)¹⁹⁹ i potem objął jako ambasador RP placówkę w Ammanie w Jordanii (4.11.2003–2009). Tłumacz rządowy (gł. dla Sejmu)²⁰⁰ i przysięgły j. arabskiego²⁰¹.

¹⁹¹ K. Szczepanik, *Dyplomacja Polski 1918–2005. Struktury organizacyjne*, Askon, Warszawa 2005, s. 226–237.

¹⁹² Lista tłumaczy przysięgłych, za: <https://arch-bip.ms.gov.pl/pl/rejestry-i-ewidencje/tlumacze-przysiegli/lista-tlumaczy-przysieglych/liS.html?City=Warszawa&Language=3> [dostęp: 17.09.2022].

¹⁹³ *Pieśni gniewu i miłości: wybór arabskiej poezji współczesnej*, oprac., tł., wstęp K. Skarżyńska-Bocheńska et al., PIW, Warszawa 1983.

¹⁹⁴ *Działalność przedsiębiorstw zagranicznych w Libii*, oprac. red. I. Fredrich-Michalska, tł. M. Szepietowski, J. Byliński, Centrum Informacji i Usług Prawnych PIHZ, Warszawa 1983.

¹⁹⁵ AUJ, WFlg 143 *Księga dyplomów 1945–67*, nr ind. 1623.

¹⁹⁶ Protokół posiedzenia Komisji Spraw Zagranicznych, za: <http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/o/1A022323BD595AEFC1256BFA003542A2?OpenDocument> [dostęp: 17.09.2022].

¹⁹⁷ Ibidem.

¹⁹⁸ Za: <https://peoplepill.com/people/andrzej-biera/> [dostęp: 17.09.2022].

¹⁹⁹ Urząd Dzielnicy Warszawa Ursynów, za: <https://ursynow.um.warszawa.pl/-/iv-prelekcyj> [dostęp: 3.01.2023].

²⁰⁰ Protokoły posiedzeń Komisji Spraw Zagranicznych, m.in. za: <http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/o/1A022323BD595AEFC1256BFA003542A2?OpenDocument> [dostęp: 6.01.2019] i <http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/o/B594318A8BA6ECFFC1256DD00048DBC6?OpenDocument> [dostęp: 6.01.2019].

²⁰¹ Za: <https://www.yelp.com/biz/t%C5%82umacz-przysi%C4%99g%C5%82y-andrzej-biera-warszawa> [dostęp: 17.09.2022].

Natkański Jan, ur. w 1941 r., arabista, dyplomata, po ukończeniu studiów na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Łódzkiego w 1964 r. wyjechał jako stypendysta do Iraku (w ramach umowy o współpracy kulturalno-naukowej pomiędzy Polską a Irakiem) i od 1965 do 1969 r. studiował język i kulturę arabską na Uniwersytecie Bagdadzkim²⁰². Po zakończeniu studiów od 1969 do 1971 r. pracował jako sekretarz-tłumacz w Ambasadzie RP w Bagdadzie. Potem podjął pracę w centrali MSZ, najpierw w Biurze Tłumaczy MSZ, potem w departamencie terytorialnym jako specjalista od krajów arabskich. Równocześnie ukończył studia na arabistyce IO UW, uzyskując w 1974 r. tytuł magistra po obronie pracy magisterskiej *Etapy rozwoju prasy arabskiej w Iraku (1869–1967)*, promotorem był J. Bielawski. W 1978 r. został I sekretarzem Ambasady RP w Egipcie (do 1982), później – jako radca – w Trypolisie (Libia), gdzie był zatrudniony w latach 1985–1990. Po powrocie z placówki objął stanowisko naczelnika Wydziału Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej w Departamencie Afryki i Azji MSZ. Od 1994 r. do listopada 2000 r.²⁰³ był ambasadorem RP (w stopniu ambasadora tytularnego) w Kuwejcie, akredytowanym dodatkowo w Bahrajnie i Omanie (od 20.05.1996)²⁰⁴. Od listopada 2001 r. do 2004 pełnił obowiązki dyrektora Departamentu Afryki i Bliskiego Wschodu w MSZ²⁰⁵. Od 20 stycznia 2004 do 2008 r. był Ambasadorem Nadzwyczajnym i Pełnomocnym w Egipcie²⁰⁶, akredytowanym jednocześnie na Sudan. Jest wybitnym znawcą języka i kultury świata arabskiego. Zna j. arabski, angielski, rosyjski i francuski²⁰⁷. Obecnie często zabiera głos jako ekspert w prasie (m.in. Dziennik.pl, EURACTIV.pl) i w mediach (m.in. PR, TVP, TVN24). Jest aktywnym popularyzatorem wiedzy, gł. społeczno-ekonomiczno-politycznej, o świecie arabskim i świecie islamu (m.in. wygłasza wykłady w ramach uniwersytetów III wieku²⁰⁸ czy IV prelekcji Wszechnicy Dyplomatycznej na Ursynowie²⁰⁹). Został wykładowcą w SGH w Warszawie²¹⁰.

²⁰² Biuletyn nr 2690/IV Komisji Spraw Zagranicznych, nr 142, 18.12.2003, za: <http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/0/3F35DBD3184FF9DEC1256E1D004E128E?OpenDocument> [dostęp: 17.09.2022].

²⁰³ Ibidem.

²⁰⁴ Oman, Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, za: <https://www.gov.pl/web/arabiasaudyjska/relacje-dwustronne-oman> [dostęp: 17.09.2022].

²⁰⁵ Biuletyn nr 2690/IV Komisji Spraw Zagranicznych, nr 142...

²⁰⁶ Postanowienie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z 20 sierpnia 2008 r. nr 110-33-2008 w sprawie odwołania Ambasadora Rzeczypospolitej Polskiej, MP 2008 Nr 64, poz. 563.

²⁰⁷ Biuletyn nr 2690/IV Komisji Spraw Zagranicznych, nr 142...

²⁰⁸ M.in. 9.04.2019 na Uniwersytecie Trzeciego Wieku w Ostrowi Mazowieckiej, patrz Ostrowski Portal Internetowy, za: <https://www.ostrowmaz.com/aktualnosci/24279> [dostęp: 17.09.2022].

²⁰⁹ Dzielnic Ursynów w Warszawie, za: <http://archiwum.ursynow.pl/page/index.php?str=2771> [dostęp: 17.09.2022].

²¹⁰ SGH. Wykładowcy, za: <https://ssl-oferta.sgh.waw.pl/pl/studiapodyplomowe/sluzba-zagraniczna/Strony/wykladowcy.aspx> [dostęp: 17.09.2022].

„[...] do dziś pamiętam, jak w okresie młodości słuchałem opowieści o Bagdadzie i Kairze i jak pan Jan Natkański tłumaczył mi różnice między slangiem studentów Uniwersytetu Kairskiego a slangiem studentów Uniwersytetu Bagdadzkiego. Oba te żargony znał biegle, nie mówiąc o innych dialektach towarzyszących literackiemu jęz. arabskiemu w tej części świata arabskiego”.

*Podsekretarz stanu w MSZ Jan Truszczyński*²¹¹

Szwedo Janusz, ur. w 1949 r., arabista, tłumacz i dyplomata. W 1976 r. uzyskał stopień magistra filologii orientalnej w zakresie arabistyki w Instytucie Filologii Orientalnej UJ, po obronie pracy magisterskiej *Damaszek w „Opisie podróży” Ibn Gubajr’a* napisanej pod opieką M. Kowalskiej²¹². Po studiach wyjechał na stypendium rządu syryjskiego do Damaszku²¹³. Po powrocie do kraju został tłumaczem języka arabskiego w Przedsiębiorstwie Geologicznym w Krakowie. Następnie pracował m.in. w Bagdadzie w Biurze Projektów Budownictwa Ogólnego „Miastoprojekt-Kraków” oraz w Libii, dla Przedsiębiorstwa Kompletacji i Dostaw Elektroniki Profesjonalnej „Radwar” jako tłumacz j. arabskiego. Przez krótki czas zatrudniony był także w Instytucie Filologii Orientalnej UJ. W 1991 r. zatrudnił się w Ministerstwie Spraw Zagranicznych, najpierw skierowano go na placówkę w Libii, w Ambasadzie RP w Trypolisie (1991–1996). Po zakończeniu misji objął stanowisko starszego radcy ministra w Departamencie Afryki, Azji, Australii i Oceanii MSZ w Warszawie. W latach 1998–2002 pracował w randze radcy w Ambasadzie RP w Rabacie. W 2002 r. wrócił do kraju i został najpierw I sekretarzem w Departamencie Afryki i Bliskiego Wschodu MSZ, potem I radcą²¹⁴. W okresie od 2007²¹⁵ do 31 sierpnia 2013 r. był Ambasadorem Nadzwyczajnym i Pełnomocnym RP w Państwie Kuwejt i Królestwie Bahrajnu²¹⁶. Zna języki: arabski, angielski, francuski oraz węgierski²¹⁷. W 2013 r. odznaczony Krzyżem Komandorskim Orderu

²¹¹ Biuletyn nr 2690/IV Komisji Spraw Zagranicznych, nr 142...

²¹² AUJ WFlg 143, Księga dyplomów. Wyd. Filolog. 1945–67.

²¹³ Biuletyn nr 2295/V Komisji Spraw Zagranicznych, nr 90, 23.08.2007, za: <http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/o/A2AFCEA4EF3C91ADC125735A0043D7Do?OpenDocument> [dostęp: 17.09.2022].

²¹⁴ Ibidem.

²¹⁵ Postanowienie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z 5 września 2007 r. w sprawie mianowania Ambasadora Rzeczypospolitej Polskiej, MP 2007 Nr 61, poz. 701.

²¹⁶ Postanowienie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z 26 marca 2012 r. o zmianie postanowienia Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w sprawie odwołania Ambasadora Rzeczypospolitej Polskiej Nr 110-14-12, MP 2012, poz. 259.

²¹⁷ Biuletyn nr 2295/V Komisji Spraw Zagranicznych, nr 90...

Zasługi (Węgry)²¹⁸. Żonaty z **Małgorzatą Szwedo**, *de domo* Franaszek, ur. w 1946 r., studiowała arabistykę w KFO w latach 1967/68–1972, zdała egzamin końcowy 10 listopada 1972 r., uzyskując tytuł magistra filologii orientalnej²¹⁹. Mają syna (prawnika, wykładowcę UJ) i córkę (arabistkę).

Milka-Wieczorkiewicz Lidia Anna, ur. w 1956 r.²²⁰, historyk, dyplomata. Pierwsze lata szkoły średniej spędziła w Liceul Teoretic „Jean Monnet” Liceul nr 24 w Bukareszcie²²¹, a w 1975 r. ukończyła liceum już w Polsce. Od 1975 do 1977 r. studiowała historię w Katowicach, w Uniwersytecie Śląskim²²², a od 1977 r. kontynuowała te studia w Instytucie Historycznym UW i ukończyła je tam w 1979 r.²²³ w zakresie najnowszej historii powszechnej²²⁴. Magisterium z dziedziny stosunków francusko-tunezyjskich²²⁵ obroniła w tym samym roku²²⁶. Kolejne 11 lat pracowała w Instytucie Historycznym UW²²⁷, kolejno jako asystent stażysta, asystent²²⁸, adiunkt od 1988 r.²²⁹, obecnie na urlopie²³⁰. W 1988 r. obroniła na UW rozprawę doktorską na temat polityki Francji wobec Maroka²³¹, rozprawę pisała pod kierunkiem A. Bartnickiego²³² i uzyskała stopień doktora w zakresie nauk historycznych, specjalność: historia powszechna XIX–XX w.²³³ Odbiła staże naukowe: na Uniwersytecie Mohammeda V

²¹⁸ A. Nowak, *Ważne węgierskie odznaczenie dla Henryka Trepki, regionalisty z Nowej Słupi*, „Echo Dnia. Świątokrzyskie”, 17.10.2013, za: <https://echodnia.eu/swietokrzyskie/wazne-wegierskie-odznaczenie-dla-henryka-trepki-regionalisty-z-nowej-slupi/ar/8720871> [dostęp: 17.09.2022].

²¹⁹ AUJ, WFlg 143 *Księga dyplomów 1945–67*, dyplom nr 762-71/72.

²²⁰ S. Brzeziński, K. Fudalej, op. cit., s. 82.

²²¹ L. Milka-Wieczorkiewicz, strona osobista, za: <https://pl-pl.facebook.com/lidia.milkawieczorkiewicz> [dostęp: 17.09.2022].

²²² T. Wituch, B. Stolarczyk, op. cit., s. 541.

²²³ Ibidem.

²²⁴ *Komisja pozytywnie o kandydatce na ambasadora Polski w Tunezji*, „Dziennik. Gazeta Prawna”, za PAP: <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/artykuly/935637,komisja-pozytywnie-o-kandydatce-na-ambasadora-polski-w-tunezji.html> [dostęp: 17.09.2022].

²²⁵ Biuletyn nr 925/V Komisji Spraw Zagranicznych, nr 45, 18.07.2006, za: <http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/0/8A86382DAC2C1D70C12571F50048BA89?OpenDocument> [dostęp: 17.09.2022].

²²⁶ S. Brzeziński, K. Fudalej, op. cit., s. 82.

²²⁷ Biuletyn nr 925/V Komisji Spraw Zagranicznych, nr 45...

²²⁸ S. Brzeziński, K. Fudalej, op. cit., s. 82.

²²⁹ Ibidem.

²³⁰ Ibidem.

²³¹ *Komisja pozytywnie o kandydatce na ambasadora Polski w Tunezji...*

²³² S. Brzeziński, K. Fudalej, op. cit., s. 82.

²³³ KBN, za: https://nauka-polska.pl/#/profile/scientist?id=56444&_k=grtmr5 [dostęp: 17.09.2022].

w Rabacie oraz w École des hautes études en sciences sociales w Paryżu²³⁴. W 1989 r. (wg innego źródła – w 1991)²³⁵ rozpoczęła pracę w służbie dyplomatycznej w Rabacie²³⁶. Od 1991 r. pełniła funkcję kierownika wydziału konsularnego ambasady RP w Rabacie w randze najpierw II, a następnie I sekretarza²³⁷. Po powrocie do kraju od 1997 r. pracowała w Warszawie jako radca ministra²³⁸ w Departamencie Afryki i Bliskiego Wschodu MSZ²³⁹. Jednocześnie kontynuowała pracę w Instytucie Historycznym UW²⁴⁰. W 1999 r. otrzymała nominację na stanowisko radcy w ambasadzie RP w Bejrucie²⁴¹. Została zastępcą kierownika placówki (1999–2004), od 2001 do 2002 r. pełniła funkcję chargé d'affaires²⁴² w związku z nieobecnością ambasadora²⁴³. W latach 2004–2006 była Sekretarzem Generalnym Polskiego Komitetu ds. UNESCO²⁴⁴, podczas urlopu bezpłatnego w Ministerstwie Spraw Zagranicznych²⁴⁵. W latach 2007²⁴⁶–2011²⁴⁷ była ambasadorem nadzwyczajnym i pełnomocnym RP²⁴⁸ w Algierskiej Republice Ludowo-Demokratycznej. 23 lipca 2009 r. otrzymała także akredytacje w Burkina Faso i Mali²⁴⁹. W latach 2011–2015 pracowała w Biurze Dyrektora Generalnego MSZ²⁵⁰. Od 2015 do 2016 r. pracowała w Ambasadzie RP w Maroku²⁵¹ na stanowisku konsularnym, w okręgu obejmującym Maroko, Mauretanię, Senegal, Gambię, Gwineę

²³⁴ Za: <https://www.celebsagewiki.com/lidia-milka-wieczorkiewicz> [dostęp: 17.09.2022].

²³⁵ MSZ: *nominacje dla ambasadorów RP (komunikat)*, PAP, 3.08.2016, za: <https://pap-mediroom.pl/polityka-i-spolesnstwo/msz-nominacje-dla-ambasadorow-rp-komunikat> [dostęp: 17.09.2022].

²³⁶ Za: <https://www.celebsagewiki.com/lidia-milka-wieczorkiewicz> [dostęp: 17.09.2022].

²³⁷ Biuletyn nr 925/V Komisji Spraw Zagranicznych, nr 45...

²³⁸ Ibidem.

²³⁹ MSZ: *nominacje dla ambasadorów RP (komunikat)*, PAP, 3.08.2016...

²⁴⁰ *Komisja pozytywnie o kandydatce na ambasadora Polski w Tunezji...*

²⁴¹ MSZ: *nominacje dla ambasadorów RP (komunikat)*, PAP, 3.08.2016...

²⁴² Ibidem.

²⁴³ Biuletyn nr 925/V Komisji Spraw Zagranicznych, nr 45...

²⁴⁴ *Komisja pozytywnie o kandydatce na ambasadora Polski w Tunezji...*

²⁴⁵ Biuletyn nr 925/V Komisji Spraw Zagranicznych, nr 45...

²⁴⁶ MSZ: *nominacje dla ambasadorów RP (komunikat)*, PAP, 3.08.2016...

²⁴⁷ Postanowienie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z 23 marca 2011 r. nr 110-13-2011 w sprawie odwołania Ambasadora Rzeczypospolitej Polskiej, MP 2011 Nr 30, poz. 325.

²⁴⁸ Biuletyn nr 925/V Komisji Spraw Zagranicznych, nr 45...

²⁴⁹ PAP, za: https://www.money.pl/archiwum/wiadomosci_agencyjne/iar/arttykul/prezydent;podpisal;akredytacje;dla;3;polskich;ambasadorow;z;panstw;afrykanskich,25,0,494873.html [dostęp: 17.09.2022].

²⁵⁰ *Komisja pozytywnie o kandydatce na ambasadora Polski w Tunezji...*

²⁵¹ MSZ: *nominacje dla ambasadorów RP (komunikat)*, PAP, 3.08.2016...

Bissau i Republikę Zielonego Przylądka²⁵². Od 3 sierpnia 2016 r. jest²⁵³ Ambasadorem Nadzwyczajnym i Pełnomocnym RP w Republice Tunezyjskiej²⁵⁴. Zna j. francuski i angielski, posługuje się również rosyjskim²⁵⁵. Jej zainteresowania naukowe obejmują problematykę historii krajów Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej, w tym francuską politykę kolonialną na tych terytoriach. Jest autorką publikacji w polskich, francuskich i marokańskich periodykach naukowych²⁵⁶. Publikacje (m.in.): *Stosunki francusko-tunezyjskie (1961–1963)*, PO 1980, nr 3, s. 199–208; *Droga do niepodległości: polityka Francji wobec Maroka w latach 1944–1953*, Prace Instytutu Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego, t. 19, WUW, Warszawa 1993; *Specjalne zgrupowanie Polaków w Tadli (Maroko) w 1941 r.*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 2000, nr 1(52) /1(182), s. 163–175, i kilka recenzji (m.in. *Problemy kolonializmu i stanowienie antykolonialnych sił. Soobszczenia istorikow-afrikanistow socialisticzeskich stran*²⁵⁷, *Wspólnota Francuska w Afryce (Communauté)*²⁵⁸, *Renesans islamu*²⁵⁹, *Historia Maroka i Podbój Maroka przez Francję 1830–1834*²⁶⁰).

Suprowicz Krzysztof Mieczysław, ur. w 1953 r., arabista²⁶¹, dyplomata, tłumacz. Absolwent Wydziału Anglistyki Uniwersytetu Bukaresztańskiego, Wydziału Anglistyki UW oraz arabistyki w IO UW (obronił w 1980²⁶² pracę magisterską *Egipt a konflikt bliskowschodni. Udział Arabskiej Republiki Egiptu w wojnie październikowej 1973 r.*,

²⁵² Komisja pozytywnie o kandydatce na ambasadora Polski w Tunezji...

²⁵³ Stan na 30.01.2021, za: <https://www.gov.pl/web/tunezja/ambasador> [dostęp: 17.09.2022].

²⁵⁴ MSZ: nominacje dla ambasadorów RP (komunikat), PAP, 3.08.2016...

²⁵⁵ Komisja pozytywnie o kandydatce na ambasadora Polski w Tunezji...

²⁵⁶ Biuletyn nr 925/V Komisji Spraw Zagranicznych, nr 45...

²⁵⁷ L.A. Milka-Wieczorkiewicz, *Problemy kolonializmu i stanowienie antykolonialnych sił. Soobszczenia istorikow-afrikanistow socialisticzeskich stran*, red. W. A. Subbotin [et al.], Moskwa 1979 [recenzja], „Przegląd Historyczny” 1981, t. 72, nr 2, s. 339–343.

²⁵⁸ L.A. Milka-Wieczorkiewicz, *Wspólnota Francuska w Afryce (Communauté)*, J. Krasuski, Poznań 1983 [recenzja], „Przegląd Historyczny” 1985, t. 76, nr 2, s. 380–385.

²⁵⁹ L.A. Milka-Wieczorkiewicz, *A. Mez, Renesans islamu, tł. i wstęp J. Daniecki*, Warszawa 1980 [recenzja], „Przegląd Historyczny” 1981, t. 72, nr 1, s. 169.

²⁶⁰ L.A. Milka-Wieczorkiewicz, *A. Dziubiński, Historia Maroka, Wrocław 1983 i tegóż autora Podbój Maroka przez Francję 1830–1834*, Wrocław 1983 [recenzje], „Przegląd Historyczny” 1986, t. 77, nr 1, s. 123–135.

²⁶¹ *Ambasada w Katarze, Ambasador*, za: https://web.archive.org/web/20161027054705/http://www.doha.msz.gov.pl:80/pl/ambasada_rp_24/ambasador_25/ [dostęp: 17.09.2022].

²⁶² Ibidem.

której promotorem był J. Bielawski²⁶³). Po studiach pracował na UW²⁶⁴ jako asystent (1980–1989, w tym urlop bezpłatny 1981–1989)²⁶⁵. W latach 1981–1982 był zatrudniony jako tłumacz w Budimex S.A. w Bagdadzie w Iraku. Lata 1982–1987 przepracował w firmach inspekcyjnych (1982–1987 PHZ Polservice, specjalista; 1982–1986 Bureau Veritas, Bagdad, asystent i z-ca dyr. ds. handlowych; 1986–1987 Le Controle Technique, Bagdad, dyr. oddziału). Kolejne dwa lata spędził w Warszawie, pracując: 1989–1990 Orient Atlantic Parco Inc., dyr. Oddziału, i od 1990 do 1991 r. jako dyr. generalny Carey Agri International²⁶⁶. Od 1991 r. pracował (z krótkimi przerwami) w MSZ²⁶⁷, kolejno: 1993–1993 Ambasada RP w Bukareszcie, Rumunia jako I sekretarz²⁶⁸; 1993–1993 Departament Europy jako p.o. naczelnika wydziału. W latach 1993–1994 był Dyrektorem administracyjnym Carey Agri International w Warszawie²⁶⁹. Do MSZ powrócił w 1995 r.²⁷⁰, najpierw pracując w centrali w Warszawie w Departamencie Afryki, Azji, Australii i Oceanii jako radca ministra w latach 1995–1996²⁷¹. Potem otrzymał placówkę w Sanie (Jemen), gdzie w latach 1996–2002 był ambasadorem²⁷² z akredytacją rozszerzoną na państwa rogu Afryki²⁷³ (Etiopię, Erytreę i Republikę Dżibuti)²⁷⁴. 1 marca 2000 r. został uprowadzony przez członków jednego z plemion jemeńskich²⁷⁵ i wypuszczony w nocy z 3 na 4 marca 2000 r.²⁷⁶ W latach 2001–2004 pracował w Departamencie Zagranicznej Polityki Ekonomicznej²⁷⁷,

²⁶³ *Album magistrów Instytutu Orientalistycznego...* [W *Albumie* znajduje się błąd, że obronił pracę w 1973, K. Suprowicz miałby wówczas 20 lat].

²⁶⁴ Biuletyn nr 4534/IV Komisji Spraw Zagranicznych, nr 241, 5.05.2005, za: <http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/o/F286EA92F657D122C12570110034C861?OpenDocument> [dostęp: 17.09.2022].

²⁶⁵ *Ambasada w Katarze, Ambasador...*

²⁶⁶ *Ibidem.*

²⁶⁷ Zapis przebiegu posiedzenia Komisji Spraw Zagranicznych, nr 56, 21.11.2012, za: <http://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/biuletyn.xsp?documentId=101A99A417D5337FC1257AD00040F9CC> [dostęp: 17.09.2022].

²⁶⁸ *Ambasada w Katarze, Ambasador...*

²⁶⁹ *Ibidem.*

²⁷⁰ Zapis przebiegu posiedzenia Komisji Spraw Zagranicznych, nr 56, 21.11.2012...

²⁷¹ *Ambasada w Katarze, Ambasador...*

²⁷² *Ibidem.*

²⁷³ Zapis przebiegu posiedzenia Komisji Spraw Zagranicznych, nr 56, 21.11.2012...

²⁷⁴ Biuletyn nr 4534/IV Komisji Spraw Zagranicznych, nr 241, 5.05.2005...

²⁷⁵ *Porwany ambasador w Jemenie zadzwonił do MSZ*, interia.pl, za: <https://wydarzenia.interia.pl/news-porwany-ambasador-polski-w-jemenie-zadzwonil-do-msz,nId,776661> [dostęp: 17.09.2022].

²⁷⁶ „Rzeczpospolita”, za: https://archiwum.rp.pl/artukul/266625_Polski_ambasador__uwolniony.html [dostęp: 17.09.2022].

²⁷⁷ *Ambasada w Katarze, Ambasador...*

z przerwą od czerwca do grudnia 2003 r., gdy przebywał w misji, dokonując jako chargé d'affaires²⁷⁸ reaktywacji Ambasady RP w Addis Abebie w Etiopii²⁷⁹. Latem 2003 r. (wg innego źródła – od 2005²⁸⁰) otrzymał nominację do stopnia ambasadora tytularnego²⁸¹. Od 2004 do 2005 r. pełnił obowiązki p.o. z-cy dyrektora Departamentu Afryki i Bliskiego Wschodu w MSZ²⁸². Od 2005 do 2009 r. był ambasadorem w Kiszyniowie w Mołdawii. Tam został przez stronę mołdawską odznaczony Orderem Honoru. Lata 2009–2014 spędził w centrali MSZ, pracując jako kierownik referatu Państw Zatoki Perskiej w Departamencie Afryki i Bliskiego Wschodu²⁸³, będąc ekspertem ds. Iraku i Iranu²⁸⁴. Jego ostatnią placówką była Ambasada RP w Dosze, gdzie od 2014²⁸⁵ do 2017 r.²⁸⁶ był ambasadorem²⁸⁷. Zna j.: angielski, arabski, rosyjski, rumuński (biernie niem. i fr.)²⁸⁸. Żonaty, ma dwie dorosłe córki²⁸⁹.

Wronecka Joanna, ur. w 1958 r.²⁹⁰, arabistka, dyplomata. Ukończyła arabystykę na UW, broniąc w 1981 r. pracy magisterskiej *Ibn 'Arabi jako mistyk arabskiej Hiszpanii (na podstawie Kitāb at-Tadbirāt al-Ilāhiyyat fi aslām al-Mamlakat al-Insāniyya)*, pisanej pod opieką J. Bielawskiego²⁹¹. W latach 1980–1983 była doktorantką IO UW²⁹² i krótko pracownikiem Zakładu Arabistyki i Islamistyki UW²⁹³. W 1985 r.²⁹⁴ doktoryzowała się w zakresie nauk filologicznych, specjalność: islamistyka²⁹⁵ na podstawie

²⁷⁸ Biuletyn nr 4534/IV Komisji Spraw Zagranicznych, nr 241, 5.05.2005...

²⁷⁹ *Ambasada w Katarze, Ambasador...*

²⁸⁰ Zapis przebiegu posiedzenia Komisji Spraw Zagranicznych, nr 56, 21.11.2012...

²⁸¹ Biuletyn nr 4534/IV Komisji Spraw Zagranicznych, nr 241, 5.05.2005...

²⁸² *Ambasada w Katarze, Ambasador...*

²⁸³ Ibidem.

²⁸⁴ Zapis przebiegu posiedzenia Komisji Spraw Zagranicznych, nr 56, 21.11.2012...

²⁸⁵ P.A. Makowski, *Krzysztof Suprowicz – Katar*, 16.01.2014, za: <http://moraldiplomacy.com/aktualnosci/krzysztof-suprowicz-katar/> [dostęp: 17.09.2022].

²⁸⁶ *Krzysztof Suprowicz odwołany ze stanowiska ambasadora RP w Katarze*, Wiadomości TVP (za PAP), 17.10.2017, za: <https://dzieje.pl/aktualnosci/tvp-krzysztof-suprowicz-odwolany-ze-stanowiska-ambasadora-rp-w-katarze> [dostęp: 17.09.2022].

²⁸⁷ *Ambasada w Katarze, Ambasador...*

²⁸⁸ Ibidem.

²⁸⁹ Zapis przebiegu posiedzenia Komisji Spraw Zagranicznych, nr 56, 21.11.2012...

²⁹⁰ Z. Poniatowski, op. cit., s. 73.

²⁹¹ *Album magistrów Instytutu Orientalistycznego...*

²⁹² Z. Poniatowski, op. cit., s. 73.

²⁹³ Ibidem.

²⁹⁴ Ibidem.

²⁹⁵ KBN, za: https://nauka-polska.pl/#/profile/scientist?id=11181&_k=op2byf [dostęp: 17.09.2022].

rozprawy *Traktat filozoficzno-mistyczny Ibn Arabiego „Kitab al-isra ila al-Maqam al-asra” /Księga o podróży nocnej do najbardziej szlachetnego miejsca/, czyli alegoryczna postać legendy o podróży proroka Muhammada w zaświaty w koncepcji Ibn Arabiego*. Jej promotorem był J. Bielawski²⁹⁶. W zakresie swoich badań islamu J. Wronecka należała do grona uczniów J. Bielawskiego²⁹⁷. Pracowała w Zakładzie Krajów Pozaeuropejskich PAN²⁹⁸, zajmując się nadal filozofią islamu²⁹⁹. Przebywała na stypendiach naukowych w Algierii, Egipcie i Francji³⁰⁰. Od 1993 r. zatrudniona w MSZ, kolejno – od eksperta poprzez radcę ministra, naczelnika, wicedyrektora i dyrektora departamentu do ambasadora tytularnego. W latach 1996–1998 była wicedyrektorem Departamentu Systemu Narodów Zjednoczonych, od 1998 do 1999 r. Dyrektorem Departamentu Afryki i Bliskiego Wschodu³⁰¹. W 1998 r. towarzyszyła podczas oficjalnej wizyty w Jordanii ówczesnemu ministrowi spraw zagranicznych prof. Bronisławowi Geremekowi³⁰². Od 1999 r. do 2003 r. była Ambasadorem RP w Kairze³⁰³ (akredytowana również w Republice Sudanu)³⁰⁴. W latach 2003–2005 pracowała jako dyrektor Sekretariatu Ministra³⁰⁵. W 2004 r. odwiedziła turystycznie Królestwo Jordanii³⁰⁶. Później – od 2005 do 2010 r.³⁰⁷ – była Ambasadorem RP w Maroku, w Rabacie³⁰⁸ (akredytowanym również w Mauretanii³⁰⁹ i Senegalu³¹⁰). We wrześniu 2010 r. mianowana szefem delegatury Unii Europejskiej

²⁹⁶ Doktorat 26, wg katalogu w Bibliotece WO UW, stan na 10.12.2019.

²⁹⁷ K. Pachniak, *Badania nad filozofią muzułmańską w Polsce*, [w:] *Szkice z dziejów polskiej orientalistyki*, t. 4..., s. 55–73.

²⁹⁸ M.M. Dziekan, *Arabic and Islamic Studies...*, s. 117.

²⁹⁹ Z. Poniatowski, op. cit., s. 73.

³⁰⁰ *Joanna Wronecka podsekretarzem stanu w MSZ*, Biuro Rzecznika Prasowego Ministerstwo Spraw Zagranicznych, 30.11.2015, za: https://www.msz.gov.pl/pl/aktualnosci/wiadomosci/joanna_wronecka_podsekretarzem_stanu_w_msz [dostęp: 17.09.2022].

³⁰¹ Ibidem.

³⁰² *Widzę, jak moje miasto się zmienia* [wywiad z J. Wronecką], Interia.pl, 29.09.2010, za: <https://fakty.interia.pl/wielkopolskie/news-widze-jak-moje-miasto-sie-zmienia,nId,1245309> [dostęp: 17.09.2022].

³⁰³ *Joanna Wronecka podsekretarzem stanu w MSZ...*

³⁰⁴ *Widzę, jak moje miasto się zmienia...*

³⁰⁵ *Joanna Wronecka podsekretarzem stanu w MSZ...*

³⁰⁶ *Widzę, jak moje miasto się zmienia...*

³⁰⁷ Postanowienie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z 1 września 2010 r. nr 110-36-2010 w sprawie odwołania Ambasadora Rzeczypospolitej Polskiej, MP 2010 Nr 70, poz. 878.

³⁰⁸ *Joanna Wronecka podsekretarzem stanu w MSZ...*

³⁰⁹ *Widzę, jak moje miasto się zmienia...*

³¹⁰ Postanowienie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z 1 września 2010 r. nr 110-35-2010 w sprawie odwołania Ambasadora Rzeczypospolitej Polskiej, MP 2010 Nr 70, poz. 877.

w Ammanie³¹¹, a w listopadzie 2010 r. została odznaczona Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski przez prezydenta B. Komorowskiego³¹². Od września 2015 r. pełniła funkcję doradcy ds. państw arabskich, bliskowschodniego procesu pokojowego i Iranu w Departamencie Afryki i Bliskiego Wschodu MSZ³¹³. 27 listopada 2015 r. powołana została na podsekretarza stanu ds. współpracy rozwojowej oraz polityki afrykańskiej i bliskowschodniej w MSZ³¹⁴. W 2017 r. mianowano ją stałym przedstawicielem RP przy ONZ w Nowym Jorku. Zna j. arabski, angielski, francuski, rosyjski i niemiecki³¹⁵. Pisała dla „Teologii Politycznej”³¹⁶, m.in. artykuł *Abraham prorok – symbol pojednania*³¹⁷. W swoim dorobku publikacyjnym ma zarówno artykuły naukowe, rozdziały w publikacjach zwartych, przekłady traktatów, jak i naukowe *miscellanea*.

Buda Jacek, ur. w 1962 r., studiował arabystykę w latach 1981–1990. Ukończył studia na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie. Uzyskał tytuł magistra filologii orientalnej w zakresie arabistyki w 1990 r., broniąc pracy *Zjawisko nie wyrażania zaimka anaforycznego w zdaniach względnych w języku arabskim (na przykładzie kilku wybranych tekstów)*. W okresie późniejszym ukończył w Maastricht School of Management kurs menadżerski i uzyskał MBA (*Master of Business Administration*). W służbie dyplomatycznej przebywał jako I sekretarz Ambasady RP w Kairze (2003–2005) i pełnił równocześnie funkcję rzecznika prasowego Ambasady. Od sierpnia 2008 r. do lutego 2011 r. (2 lata i 7 miesięcy) przepracował w PGNiG SA jako dyrektor oddziału w Libii, później od maja 2011 r. do czerwca 2014 r. w tej samej firmie był kierownikiem ds. logistyki w Egipcie. W latach 2014–2019 ponownie był I Sekretarzem ds. Ekonomicznych i Politycznych w Ambasadzie RP. W kwietniu 2019 r. powrócił do PGNiG i jako Logistics

³¹¹ Joanna Wronecka podsekretarzem stanu w MSZ...

³¹² Joanna Wronecka nową wiceminister spraw zagranicznych, Onet.pl (PAP), 30.11.2015, za: <http://wiadomosci.onet.pl/kraj> [dostęp: 17.09.2022].

³¹³ Joanna Wronecka podsekretarzem stanu w MSZ...

³¹⁴ Ibidem.

³¹⁵ Komisja pozytywnie o kandydaturze Joanny Wroneckiej na ambasadora przy ONZ, Onet.pl, 26.10.2017, za: <https://wiadomosci.onet.pl/kraj/komisja-pozytywnie-o-kandydaturze-joanny-wroneckiej-na-ambasadora-przy-onz/mkgz7ol> [dostęp: 17.09.2022].

³¹⁶ *Nasi Autorzy nr 2: Teologia polityczna*, za: <https://teologiapolityczna.pl/numer-2> [dostęp: 17.09.2022].

³¹⁷ J. Wronecka, *Abraham prorok – symbol pojednania*, „Teologia Polityczna” 2004/2005, nr 2, s. 189–194.

Manager rozpoczął pracę w Ras Al Khaimah Branch w Zjednoczonych Emiratach Arabskich. Włada j. angielskim i arabskim³¹⁸. Jego żona również jest arabistką.

Murkociński Michał, ur. w 1964 r., dyplomata, arabista. Absolwent UJ w 1990 r. (obronił wówczas pracę magisterską *Struktura artystyczna jako odzwierciedlenie postawy poety – analiza symboliki wierszy Ibrahima Nagiego w wybranych przykładach*, napisaną pod opieką M. Kowalskiej), na początku lat 90. był pracownikiem naukowym UJ: lektorem j. arabskiego i uczył gramatyki j. arabskiego, oraz odbył stypendia w Damaszku, Kairze i na Uniwersytecie Stanforda³¹⁹. Od 1993 r. zatrudniony w MSZ (wg innego źródła – od 1991), gdzie pracował jako aplikant, później jako radca w Departamencie Personalnym i starszy radca w Departamencie Afryki, Azji, Australii i Oceanii³²⁰. Odbył staż w Kairze w latach 1993–1994³²¹. I sekretarz w ambasadzie w Damaszku w latach 1996–2001³²². Lata 2001–2004 spędził w Warszawie, gdzie pracował w Departamencie Afryki i Bliskiego Wschodu MSZ³²³. W latach 2004–2006 pracował na placówce w Bejrucie, najpierw jako radca³²⁴, a od grudnia 2006 r. jako chargé d'affaires³²⁵. W latach 1956–2013 placówką tą kierowało czworo arabistów: W. Skuratowicz (poseł, ambasador: 14.10.1960–15.02.1963), Z. Żelazowski (chargé d'affaires a.i.: 22.11.1984), L. Milka-Wieczorkiewicz (chargé d'affaires a.i.: 1999), M. Murkociński (chargé d'affaires a.i.: 14.11.2006)³²⁶. Z kolei w latach 2006–2008 kierował Departamentem Afryki i Bliskiego Wschodu MSZ³²⁷. W latach 2008–2012 był

³¹⁸ LinkedIn, za: <https://eg.linkedin.com/in/jacek-buda-a148036a> [dostęp: 17.09.2022].

³¹⁹ Zapis przebiegu posiedzenia Komisja Spraw Zagranicznych, nr 43, 12.06.2008, za: <http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/o/F21F2A89A4803F6FC12574740033CC45?OpenDocument> [dostęp: 17.09.2022].

³²⁰ *Ambasador, Ambasada RP w Kairze*, za: <http://web.archive.org/web/20180426115439/https://kair.msz.gov.pl/pl/ambasada/ambasador/> [dostęp: 17.09.2022].

³²¹ Zapis przebiegu posiedzenia Komisja Spraw Zagranicznych, nr 106, 7.11.2013, za: <http://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/biuletyn.xsp?documentId=B477EAC898A95973C1257C28004F7B57> [dostęp: 17.09.2022].

³²² Ibidem.

³²³ *Komisja SZ pozytywnie o kandydacie na ambasadora w Egipcie*, Money.pl, 7.11.2013, za: https://www.money.pl/archiwum/wiadomosci_agencyjne/pap/artykul/komisja;sz;pozytywnie;o;kandydacie;na;ambasadora;w;egipcie,106,0,1416810.html [dostęp: 17.09.2022].

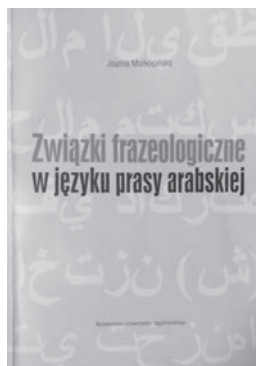
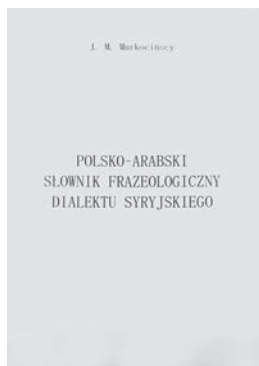
³²⁴ Ibidem.

³²⁵ Zapis przebiegu posiedzenia Komisja Spraw Zagranicznych, nr 106, 7.11.2013...

³²⁶ Opracowane na podstawie publikacji MSZ *Stosunki dyplomatyczne Polski. Informator*, t. 4...

³²⁷ *Michał Murkociński nowym ambasadorem RP w Sudanie*, Biuro Rzecznika MSZ, za: <https://www.gov.pl/web/dyplomacja/michal-murkocinski-nowym-ambasadorem-rp-w-sudanie> [dostęp: 17.09.2022].

radcą-ministrem, ambasadorem nadzwyczajnym i pełnomocnym³²⁸, kierownikiem placówki w ambasadzie RP w Damaszku³²⁹. Od 2010 r. posiada tytuł ambasadora tytularnego³³⁰. W latach 2012–2014 pracował jako zastępca dyrektora Departamentu Afryki i Bliskiego Wschodu³³¹. Ambasador RP w Egipcie od 2014 do 2018 r. (akredytowany również na Sudan i Erytreę)³³². Od 2018 r. był naczelnikiem Wydziału Zatoki Perskiej w Departamencie Afryki i Bliskiego Wschodu MSZ. 29 marca 2019 r. otrzymał nominację na ambasadora wizytującego w Sudanie³³³. Władza j. arabskim i angielskim oraz posługuje się francuskim i rosyjskim. Żonaty (z arabistką), ma dwóch synów³³⁴. Tłumacz przysięgły j. arabskiego (TP/816/06) od 24 października 1991 r.³³⁵ Autor kilku publikacji naukowych (w tym wspólnie z żoną: *Polsko-arabski słownik frazeologiczny dialektu syryjskiego*³³⁶), m.in. artykułu *Próba klasyfikacji niektórych idiomów dialektu syryjskiego*³³⁷ oraz tłumaczenia w *Chrześcijananie na Bliskim Wschodzie*³³⁸.

Ilustracja 270–271

³²⁸ Zapis przebiegu posiedzenia Komisja Spraw Zagranicznych, nr 106, 7.11.2013...

³²⁹ Komisja SZ pozytywnie o kandydacie...

³³⁰ Zapis przebiegu posiedzenia Komisja Spraw Zagranicznych, nr 106, 7.11.2013...

³³¹ Komisja SZ pozytywnie o kandydacie...

³³² Michał Murkociński nowym ambasadorem RP w Sudanie...

³³³ Ibidem.

³³⁴ Zapis przebiegu posiedzenia Komisja Spraw Zagranicznych, nr 106, 7.11.2013...

³³⁵ Obwieszczenie Min. Sprawiedliwości z 20 stycznia 2015 r. w sprawie listy tłumaczy przysięgłych, Dz.U. Min. Spr. 2015 Nr 165.

³³⁶ J. i M. Murkociński, *Polsko-arabski słownik frazeologiczny dialektu syryjskiego*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2015.

³³⁷ M. Murkociński, *Próba klasyfikacji niektórych idiomów dialektu syryjskiego*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Językoznawcze” 1995, z. 117, s. 81–92.

³³⁸ *Chrześcijananie na Bliskim Wschodzie (Les chrétiens du Moyen-Orient)* [materiały konferencyjne, 29.05.2013, Warszawa], red. K. Kalinowski, P. Skibiński, tł. tekst arab. M. Murkociński, tł. tekst fr. S. Szczepaniak, Instytut Papieża Jana Pawła II, Muzeum Jana Pawła II i Prymasa Wyszyńskiego, Warszawa 2013.

Murkocińska Joanna, dr, absolwentka arabistyki UJ, później pracownik IFO, obroniła 17 października 2002 r. na Wydziale Filologicznym UJ pracę doktorską *Współczesna frazeologia codziennej prasy syryjskiej w percepcji rodzimych użytkowników języka*³³⁹, uzyskując stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie językoznawstwa, specjalność: filologia orientalna (arabistyka)³⁴⁰. Jej promotorem była E. Górka (UJ)³⁴¹, a recenzentami J. Danecki i A. Pisowicz³⁴². Rozprawa została opublikowana w 2005 r.³⁴³ Współautorka (z mężem) *Polsko-arabskiego słownika frazeologicznego dialektu syryjskiego*³⁴⁴, autorka kilku publikacji, m.in. *Kościół Bejrutu* (współautor K.M. Khoury)³⁴⁵ czy artykułu *O listach Ghassana Kanafaniego do Gady As-Samman*³⁴⁶. Mężatka (żona M. Murkocińskiego), mają dwóch synów.

Kaczmarczyk Igor, arabista i dyplomata. Ukończył arabistykę w IFO, broniąc pracy magisterskiej *Odbicie twórczości Czechowa drugiej połowy lat 80-tych XIX wieku w nowelistyce Jusufa Idrisa przelomu lat 50. i 60.* (1990/91), wieloletni pracownik MSZ, był konsulem RP w Rijadzie do marca 2012³⁴⁷, a następnie przez sześć lat, do sierpnia 2018 r., konsulem RP w Dżakarcie³⁴⁸. Później wrócił do Indonezji, ale już do Ambasady RP w Dżakarcie, jako radca, z-ca Szefa Misji, zajmując się sprawami ekonomicznymi i wizowymi. Jego żona jest też absolwentką arabistyki UJ.

³³⁹ J. Murkocińska, *Współczesna frazeologia codziennej prasy syryjskiej w percepcji rodzimych użytkowników języka*, Wyd. Filolog. 20.9.2002. Dokt. 183/03. Katalog rozpraw doktorskich Uniwersytetu Jagiellońskiego 1986–2003. Bibliotheca Jagiellonica. Fontes et Studia, Biblioteka Jagiellońska, Kraków 2005.

³⁴⁰ KBN, za: <https://nauka-polska.pl/#/profile/research?id=97024> [dostęp: 17.09.2022].

³⁴¹ *Kronika Uniwersytetu Jagiellońskiego za r.a. 2002/2003*, WUJ, Kraków 2005.

³⁴² KBN, za: <https://nauka-polska.pl/#/profile/research?id=97024&k=grrnl5> [dostęp: 17.09.2022].

³⁴³ J. Murkocińska, *Związki frazeologiczne w języku prasy arabskiej*, WUJ, Kraków 2005.

³⁴⁴ J. i M. Murkocińscy, op. cit.

³⁴⁵ J. Murkocińska, K.M. Khoury, *Kościół Bejrutu*, „Bernardinum”, Pelplin 2017.

³⁴⁶ J. Murkocińska, *O listach Gassana Kanafaniego do Gady As-Samman*, [w:] *Palestyna, dawniej i dziś* [materiały Interdyscyplinarnej Konferencji Naukowej zorganizowanej w Poznaniu, 19–20.11.2001], red. A. Abbas, Wydawnictwo Al-Kitab, Bydgoszcz 2002.

³⁴⁷ TVN, za: <https://tvn24.pl/tvnmeteo/informacje-pogoda/swiat,27/kitesurfer-uratowany-zywy,37564,1,0.html> [dostęp: 17.09.2022].

³⁴⁸ RMF FM, za: <https://www.rmf24.pl/fakty/swiat/news-msz-o-zatrzymaniu-polaka-w-indonezji-jest-dziennikarzem-wyko,nId,2624233> [dostęp: 17.09.2022].

Rostek Robert, ur. w 1968 r.³⁴⁹, arabista, dyplomata. Ukończył szkołę średnią w Warszawie (1984–1988). W latach 1989–1990 studiował na Uniwersytecie Al-Fatah w Trypolisie (Libia), na wydziale filologii arabskiej, studia kontynuował w latach 1990–1995 w Instytucie Filologii Orientalnej UJ w Krakowie, na arabistyce. Po studiach, w latach 1993–1994, odbył praktykę studencką na Uniwersytecie w Damaszku (Syria), na wydziale filologii arabskiej. Od 1996 r. – w Ministerstwie Spraw Zagranicznych (staż dyplomatyczno-konsularny, Protokół Dyplomatyczny, Departament Konsularny, Departament Afryki, Australii i Oceanii), w tym od marca do grudnia 1996 r. – praktyka dyplomatyczna w Konsulacie Generalnym RP w Benghazi (Libia). W 1997 r. pracował w warszawskiej centrali w MSZ, w Departamencie Afryki i Bliskiego Wschodu. W latach 1999–2000 pracował jako II Sekretarz ds. Polityczno-Prasowo-Konsularnych w Ambasadzie RP w Kairze (Egipt). Od 2000 do 2003 r. był II sekretarzem, Zastępcą Szefa Sekcji Interesów USA przy Ambasadzie RP w Bagdadzie (Irak). Od marca do czerwca 2003 r. pełnił obowiązki II Sekretarza ds. Polityczno-Konsularnych w Ambasadzie RP w Kuwejcie. Lata 2003–2004 spędził jako radca w Ambasadzie RP w Bagdadzie, gdzie m.in. był doradcą z ramienia Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP w Tymczasowych Władzach Koalicyjnych w Iraku (CPA) oraz szefem grupy polskich doradców w CPA, a także Specjalnym Asystentem Szefa Rady ds. Współpracy Międzynarodowej (CIC) w Tymczasowych Władzach Koalicyjnych Premiera M. Belki; Szef Protokołu CIC. W okresie od 2004 do 2006 r. pracował jako radca w Departamencie Afryki i Bliskiego Wschodu MSZ w Warszawie. Od 29 sierpnia 2006 r. – kierownik placówki, chargé d'affaires, radca – minister w Ambasadzie RP w Doha (Katar), następnie (20.10.2008) mianowany Ambasadorem Nadzwyczajnym i Pełnomocnym RP w Państwie Kataru (do 2013). Od 2016 do 2020 r. – Ambasador RP w Zjednoczonych Emiratach Arabskich. Zna j. angielski, arabski, rosyjski. Żonaty, ma jedno dziecko. Zainteresowania: podróże, motoryzacja, sport, muzyka³⁵⁰.

Poza wspomnianymi luminarzami z MSZ arabistów znajdujemy i na mniej eksponowanych stanowiskach (niekiedy pracowali też krócej), gł. w konsulatach, i to nie tylko w państwach arabskich, ale i w państwach islamu. Na tych stanowiskach pracowało co najmniej kilkunastu, jeśli nie kilkadziesiątu arabistów obojga płci oraz „nieukończeni”

³⁴⁹ *Ambasador*, podstrona Ambasady RP w Katarze, za: http://www.doha.msz.gov.pl/pl/ambasada_rp_24/ambasador_25/ [dostęp: 17.09.2022].

³⁵⁰ *Ibidem*.

arabiści (m.in. Z. Rydzak). Arabiści pracowali jednak nie tylko w polskiej dyplomacji, np. **Elżbieta Gierałtowska**, absolwentka arabistyki UW, która obroniła w 1982 r. pracę magisterską *Islam a sztuki plastyczne (VII–VIII w.)*, napisaną pod opieką J. Bielawskiego, zatrudniona była w latach 2009/10 jako asystentka attaché ds. nauki i technologii oraz attaché ds. współpracy uniwersyteckiej w Ambasadzie Francji w Warszawie. Inna jej koleżanka, **Agnieszka Jakowiecka** (absolwentka arabistyki UW w 1991, obroniła pracę *Rozwój prasy libijskiej (1866–1969)*, pisaną pod opieką ówczesnej dr E. Machut-Mendeckiej³⁵¹), pracowała w Ambasadzie USA jako rzecznik prasowy³⁵².

Wielu arabistów pracowało w pionie radców handlowych (często w Biurach Radców Handlowych), m.in. pierwszy absolwent arabistyki UW, Tadeusz Polanowski, był radcą handlowym od 18 marca 1982 r. i pracował w BRH w Damaszku we wrześniu 1986 r.³⁵³ Niekiedy zmieniali „barwy” – pracując na zmianę w MSZ i w BRH. Niektórzy, tu niewymienieni (np. Krzysztof Dąbrowski), zostali przedstawieni w cz. 3, gdyż ta, druga część projektu jest oparta wyłącznie na źródłach dokumentalnych.

Warto też wspomnieć, że absolwenci polskiej arabistyki działali w urzędach centralnych i dyplomacji innych państw:

Emhemed A.S. Egledi, absolwent arabistyki UW w 1993 r. (praca magisterska *Sunna Proroka jako jedno ze źródeł prawa islamu*, promotor J. Bielawski), pracował jako Minister Pełnomocny/ Radca w Stałym Przedstawicielstwie Arabskiej Libijskiej Dżamahiriji Ludowo-Socjalistycznej przy ONZ w Nowym Jorku od 2002 do 2005 r.³⁵⁴ Później został Ambasadorem Palestyny w OIC i od 2011 r. działał w OIC jako jej Dyrektor Departamentu Prawnego³⁵⁵. W 2013 r. Amb. Emhemed Egledi został Dyrektorem Wykonawczym Departamentu Spraw Prawnych, a od 2014 r. kieruje Działem Prawnym Organizacji Współpracy Islamskiej³⁵⁶.

³⁵¹ *Album magistrów Instytutu Orientalistycznego...*

³⁵² W 2020. Patrz: Noizz.pl, za: <https://noizz.pl/spoleczenstwo/ambasada-usa-w-warszawie-przeprasza-ze-zakazala-upamietnienia-georgea-floyda/2x8mxcx8> [dostęp: 17.09.2022]. Prowadzi także konto na Twitterze: <https://twitter.com/agnesjja> [dostęp: 17.09.2022].

³⁵³ AIPN, IPN BU 003171/203 t. 3.

³⁵⁴ UN S/SG/SER.A/293/Add.7 zdn. 22.07.2005, s. 2.

³⁵⁵ OIC Ombudsmen Association, za: <http://www.oicoa.org/videos.aspx> [dostęp: 17.09.2022].

³⁵⁶ I.S. Shanti, *NHRC in Qatar organizes an International Conference on the Protection of Journalists in Dangerous Situations*, „OIC Journal” 2012, nr 20, styczeń–marzec, s. 32.

Az-Zintani Zintani Muhammad, absolwent arabistyki UW, obronił w 1979 r. pracę magisterską *Aparat władzy w Arabskiej Libijskiej Dżamahiriji Ludowo-Socjalistycznej*, której promotorem był J. Bielawski. Podczas pobytu w Polsce był dyplomatą libijskim, a po powrocie do kraju stał się jednym z najbliższych współpracowników M. Kaddafiego: od 18 listopada 1992 r.³⁵⁷ do 3 marca 2008 r. pełnił funkcję Sekretarza Generalnego Powszechnego Kongresu Ludowego³⁵⁸ (tj. Parlamentu za czasów Kaddafiego) Libii, czyli sprawował oficjalnie funkcję głowy państwa.

Bukhreis Ahmed A., absolwent arabistyki UW w 1988 r. (praca magisterska *Jedność arabska w polityce libijskiej na tle wcześniejszych ruchów zjednoczeniowych w świecie arabskim*, promotor J. Danecki), był libijskim dyplomatą, Konsulem Generalnym Libijskiej-Arabskiej Dżamahiriji Ludowo-Socjalistycznej w Warszawie (1986)³⁵⁹.

4.3. Służby i ich współpracownicy

Współpraca i powiązania wywiadów (kontrwywiadów) z orientalistami, a szczególnie arabistami, to zjawisko międzynarodowe – dotyczy właściwie wszystkich państw zainteresowanych lub zaangażowanych politycznie, ekonomicznie i społecznie w tym regionie, poczynając od Wielkiej Brytanii (szkoła szpiegów w Libanie – The Middle East Centre for Arab Studies (MECAS))³⁶⁰, a kończąc na Izraelu³⁶¹. Tak samo dotyczyło to państw socjalistycznych, nie tylko ZSRR, ale i jego satelitów (NRD, Czechosłowacji, Polski, Bułgarii etc.) – tego wymagała ich racja stanu. Służby te jednak zajmowały się nie tylko wywiadem „zewnątrznym” i nie wszystkie ich działania da się zakwalifikować do „zabiegów” o naturze kontrwywiadowczej. Należy od razu podkreślić pewną kwestię związaną z tą problematyką: od dawna trwa dyskusja, jak i gdzie przebiega etyczna granica podczas pracy w służbach lub/i współpracy ze służbami w PRL. W niniejszej

³⁵⁷ F.R. de la Fuente, *Guía del Mundo. El mundo visto desde el Sur. 2005–2006 Tapa blanda – 2007*, Editorial IEPALA, Madrid 2007, s. 359.

³⁵⁸ ZPC, za: <http://zarate.eu/libya.htm> [dostęp: 17.09.2022].

³⁵⁹ *Historia Sosnowca, Kalendarium 1986*, za: <http://www.jaskiernia.pl/index.php?id=kalendar&p=12&year=1986> [dostęp: 17.09.2022].

³⁶⁰ Szerzej: *The Arabists of Shemlan, V.1: Mecas Memoirs, 1944–78*, red. P. Tempest, J. Craig, D. Maitland, Stacey International Publishers, London 2006, oraz *Envoys to the Arab World: MECAS Memoirs 1944–2009*, red. J. Craig, D. Maitland, P. Tempest, Stacey International Publishers, London 2009.

³⁶¹ G. Eyal, *Dangerous liaisons between military intelligence and Middle Eastern studies in Israel*, „Theory and Society” 2002, t. 31, nr 5, s. 653–693.

pracy nie zajmują w niej stanowiska, tylko przekazują dostępne archiwalne informacje. Stopień ich wiarygodności i kompletności z pewnością nie jest jednoznaczny. Tylko w trzech przypadkach podane są pełne dane: wszystkie trzy osoby nie żyją, a ich nazwiska i informacje o zakresie ich działalności są już tajemnicą medialną. Czwarty przypadek jest odmienny – oficer sam udostępnił część danych na swój temat.

Służby od narodzin Instytutu Orientalistycznego UW darzyły dużym zainteresowaniem zarówno jego pracowników, jak i studentów. Podobna sytuacja panowała na UJ, chociaż taka ich uwaga w dostępnych autorowi archiwach dotyczyła trochę późniejszego okresu. Orientaliści, jako ludzie służbowo i zawodowo kontaktujący się z obywatelami innych państw, gł. niesocjalistycznych, zawsze byli otoczeni jawną i niejawną opieką, pilnowano ich, śledzono ich, rekrutowano ich, kierowano na studia „stosownych” kandydatów. Wśród werbowanych byli zarówno pracownicy naukowo-dydaktyczni, jak i wykładowcy czy studenci, przy czym wśród ostatnich byli zarówno oficerowie pod przykryciem, jaki i zwykli „informatory” piszący meldunki na temat handeków ich rówieśników podczas wycieczek ZMS do krajów demokracji ludowej. Dodatkowo zbierano na temat kadry i słuchaczy dane – od „zaprzyjaźnionych” obcokrajowców (gł. studentów-cudzoziemców, ale i lektorów czy wykładowców) oraz pracowników i słuchaczy innych, współpracujących kierunków uniwersyteckich (np. u hebraistów o arabistach i na odwrót, iranistów etc.), oddzielnie werbowano wyjeżdżających na stypendia czy dłuższe pobyty („kontraktowo”) albo na placówki dyplomatyczne (też w formie „kontraktu”).

Właściwie należałoby rozróżnić dwie grupy – tych, których śledzono, i tych, którzy śledzili. Niestety, ze względu na szczupłość kadr i nieliczność studentów, często obie te „wspólnoty” się pokrywały, burząc czystość metodologiczną badania. Dla przykładu, wiemy, że w 1959 r. „rozpracowaniem krakowskich profesorów zajmował się Wydział III SB w Krakowie, który wykorzystywał do inwigilacji agenturę oraz środki techniczne, m.in. obserwację, podsłuchy telefoniczne i pokojowe, tajne przeszukania oraz kontrolę korespondencji”³⁶². Do ofiar tego proceduru należał późniejszy profesor, a podówczas młodszy pracownik naukowy A. Czapkiewicz³⁶³ z UJ. Z kolei, jak się wydaje, zupełnie inna sytuacja była pewnego turkologa z tej samej orientalistyki UJ, którego działalność opisał Piotr Franaszek w publikacji *Jagiellończyk*³⁶⁴.

³⁶² M. Komaniecka, *Uniwersytet Jagielloński po odwilży*, „Dziennik Polski 24”, 21.03.2016, za: <https://dziennikpolski24.pl/universytet-jagiellonski-po-odwilzy/ar/9764393> [dostęp: 17.09.2022].

³⁶³ Patrz m.in. AIPN, IPN Kr 010/5117.

³⁶⁴ P. Franaszek, „Jagiellończyk”. *Działania Służby Bezpieczeństwa wobec Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach osiemdziesiątych XX w.*, IPN – Wyd. Dante, Kraków 2012, s. 149–151.

Część informacji o różnych formach pracy i współpracy zachowała się, nie do końca jest jasne i pewne, czy i w jakim stopniu te źródła są wiarygodne, ale przetrwały także inne dokumenty, o naturze delatorskiej, składane przez „niestowarzyszonych” ze służbami, a niekiedy bardziej szkodliwe niż meldunki „etatowców”. W dodatku niektórzy z „etatowych” pracowników zastrzegali sobie, że „nie będą donosić” na swoich kolegów – po prostu ze względów osobistych chcą swoje umiejętności i wiedzę wykorzystać dla dobra kraju (służb?), ale nie będą zajmować się śledzeniem swoich kolegów (m.in. studentów). I warunki te – przynajmniej w dokumentach – zostały biernie, ale zaakceptowane. Stopień infiltracji służb (MON, MSW) był znaczny – procentowo nawet bardzo wysoki, jednak mamy tu do czynienia z pewnym „złudzeniem” statystycznym: jeśli na pięciu absolwentów na roku w początkach lat 60. dwóch współpracowało, to statystycznie 40% absolwentów było związanych ze służbami. Zjawisko jest dodatkowo trudno uchwytne, gdyż znaczna część współpracowników służb (a były ich różne rodzaje – Agent³⁶⁵, Informator³⁶⁶, Kontakt Informacyjny³⁶⁷, Kontakt Operacyjny³⁶⁸, Kontakt Poufny³⁶⁹, Tajny Współpracownik³⁷⁰, oficer pod przykryciem etc., ale także Konsultant³⁷¹) była werbowana tylko na okres wyjazdu za granicę, czyli – „kontraktowo”. Niektórzy arabiści przechodzili po studiach do pracy w resortach (łącznie liczba ta przekraczała 10 osób, jednak dotyczy to całego okresu istnienia arabistyki w PRL), przy czym zatrudniano tam zarówno mężczyzn, jak i panie, w proporcji zbliżonej do 1:1. Kilka z tych osób (zarówno absolwentów UJ, jak i UW) pracowało

³⁶⁵ Tajny i świadomy współpracownik UB oraz Informacji Wojskowej tkwiący bezpośrednio w rozpracowywanych strukturach (do 1956). Wedle słownika IPN, za: <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/slownik/> [dostęp: 17.09.2022].

³⁶⁶ Tajny i świadomy współpracownik UB (wszystkich jednostek MBP i Kds. BP), najpowszechniejsza kategoria tajnej współpracy w 1945–1956. Wedle słownika IPN, za: <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/slownik/> [dostęp: 17.09.2022].

³⁶⁷ Jedna z kategorii współpracy z Wywiadem Cywilnym PRL; mogła być nieświadoma. Wedle słownika IPN, za: <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/slownik/> [dostęp: 17.09.2022].

³⁶⁸ Jedna z kategorii tajnej i świadomej współpracy o uproszczonych procedurach związanych z pozyskaniem i prowadzeniem „Źródła” (w 70. i 80. często stosowana wobec członków PZPR). Wedle słownika IPN, za: <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/slownik/> [dostęp: 17.09.2022].

³⁶⁹ Rejestrowana kategoria współpracy zbliżona do „Kontaktu obywatelskiego” (w 1960–1970 nazwa zamiennie stosowana z kategorią P.O. – Pomoc obywatelska). Wedle słownika IPN, za: <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/slownik/> [dostęp: 17.09.2022].

³⁷⁰ Podstawowa kategoria tajnej i świadomej współpracy w 1957–1990. Wedle słownika IPN, za: <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/slownik/> [dostęp: 17.09.2022].

³⁷¹ Kategoria świadomej współpracy polegająca na wykorzystywaniu wiedzy osoby współpracującej (np. sporządzanie ekspertyz). Wedle słownika IPN, za: <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/slownik/> [dostęp: 17.09.2022].

w Departamencie Techniki, czyli jako tłumacze; co najmniej dwie w administracji; co najmniej jedna jako oficer śledczy SB niemający już nic wspólnego z j. arabskim; inni rozpoczęli studia, już będąc służbowo oddelegowani z resortów, etc. Zdarzył się na arabistycie UW w latach 80. taki rok studiów, że trzech studentów na tym samym roku było oficerami pod przykryciem. A może i więcej... Motywy współpracy były różne: co najmniej jeden z absolwentów arabistyki był szantażowany (swoją orientacją seksualną) – choć groźby te nie padły jawnie, były domyślne i uwidocznione w notatce służbowej; niektórzy zostali zwerbowani ze względu na swoje przekonania – „na bazie patriotycznej” (tj. bezpłatnie); inni – wręcz za pieniądze.

Przez Służby rozumiemy tu odpowiednie resorty – MSW i MON, zarówno wywiadu, jak i kontrwywiadu, cywilnego i wojskowego. Większość źródeł i ich opracowań pochodzi z archiwów IPN i Akt Nowych, dokumentują one współpracę arabistów z polskimi służbami, a nie dotarłem do takich, które dotyczyłyby np. współpracy ze służbami ZSRR, NRD (Stasi), Rumunii, Czech, CIA czy Niemiec. Nie oznacza to bynajmniej, że ich nie było. To samo dotyczy potencjalnych Polaków-współpracowników służb państw arabskich, nie udostępniono mi takich materiałów, jednak w aktach znajdują się zgłaszane przypadki odrzuconych prób werbunku studentek: skoro podejmowano takie działania, możliwe że niektóre odniosły sukces.

Szczególną uwagą służb otoczeni byli polscy dyplomaci – wśród nich lista (różnej formy) współpracowników i pracowników (tj. etatowych oficerów oddelegowanych do MSZ) jest długa, publikowały ją różne media, m.in. dotyczy niektórych osób z tzw. listy Wildsteina. W tym przypadku należałoby zbadać każdą teczkę, aby upewnić się, co do sprawy i sprawcy, ale nie jest to ani nie było celem tej pracy: niniejsza część badań ma na celu jedynie ukazanie faktu planowego i rzeczywistego zatrudnienia arabistów (i w jednym przypadku osoby posiadającej znajomość j. arabskiego), czyli zapewnienia im w planowej gospodarce miejsc pracy. Innymi słowy, wykazać, w jakich dziedzinach gospodarki i w jakich zawodach znajdowali zatrudnienie. Z absolwentów arabistyki zatrudnionych swego czasu w MSZ, na ile mi wiadomo, jedna została uznana za kłamcę lustracyjnego³⁷², a inny został odwołany³⁷³ z placówki za domniemaną³⁷⁴ wcześniejszą współpracę z WSI. Wśród arabistów-pracowników MSZ współpracowało

³⁷² Obwieszczenie Prezesa Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 28 października 2005 r. o podaniu do publicznej wiadomości prawomocnego orzeczenia stwierdzającego niezgodność z prawdą oświadczenia osoby lustrowanej, MP 2005 Nr 65, poz. 906.

³⁷³ *Krzysztof Suprowicz odwołany ze stanowiska ambasadora RP w Katarze...*

³⁷⁴ AIPN, IPN BU 2602/27505.

(w charakterze kontraktowym bądź stale – na etacie) ze służbami cywilnymi i wojskowymi kilku ambasadorów i wielu niższych rangą urzędników z obsad placówek, dotyczyło to i ambasad, i konsulatów. Podobnie w Biurach Radców Handlowych, leżących w gestii innych ministerstw, gdzie zwykle ci, którzy zajmowali się kontraktami specjalnymi, mieli dodatkowe zatrudnienie.

Z oczywistych powodów istniało w stosownych resortach zapotrzebowanie na orientalistów, w tym arabistów, było ono dynamiczne – zależne od okoliczności politycznych i gospodarczych, dlatego w niewielkim stosunkowo stopniu realizowano je siłami pracowników etatowych (tj. zatrudnionych na etatach w służbach, choć nie zawsze jawnych) i najmowanych do konkretnych zadań współpracowników oraz nietatowych stałych, zwykle niejawnych pracowników/ współpracowników. W MSW przez lata zatrudniano, w głównej mierze w Biurze Technicznym, tłumaczy, *notabene* okresowo szkolonych w państwach arabskich z języka żywego i dialektów, ale kiedy Kaddafi zażądał, aby polscy obywatele przyjeżdżający do pracy w Libii posiadali paszporty wypełnione również po arabsku, pojawiła się nagle taka ilość – dosyć mechanicznej – pracy biurowej, że aby nie unieruchomić realizacji kontraktów, przez jakiś czas w Biurze Paszportów MSW na ul. Koszykowej, na zlecenie, pracowało dwoje pracowników uniwersyteckiej arabistyki: wypisując po arabsku stosowne rubryki w paszportach. W tymże samym biurze zatrudniono co najmniej dwie z absolwentek arabistyki warszawskiej jako pracownice etatowe aparatu bezpieczeństwa.

W MSZ i MHZ ochronę kontrwywiadowczą w placówkach dyplomatycznych³⁷⁵ zapewniali zwykle oficerowie (jawni lub niejawni) właściwych służb, rzadko byli to arabiści. Za to pracownicy placówek zajmujący się sprawami gospodarczymi (handel bronią czy amunicją etc.) lub politycznymi bywali oficerami pod przykryciem. Szczególnie w krajach będących liczącymi się odbiorcami takich dóbr. Nie jest chyba dla nikogo tajemnicą, że arabiści – jako tłumacze – brali udział w realizacji wielu kontraktów wojskowych i strategicznych, gł. w Libii i Iraku, ale też w Syrii, Jemenie etc. Już choćby z tego powodu musieli być poddawani inwigilacji. W państwach socjalistycznych zajmowały się obrotem zagranicznym takim towarem odpowiednie instytucje oficjalne (np. w Polsce – Cenzin, Centralny Zarząd Inżynierii, który w latach 1950–1989 był usytuowany w strukturach Ministerstwa Handlu Zagranicznego)³⁷⁶,

³⁷⁵ Por. P. Gasztold-Seń, *Kontrwywiadowcza ochrona kontraktów wojskowych PRL w Libii w latach osiemdziesiątych XX wieku*, [w:] *Studia nad wywiadem i kontrwywiadem Polski w XX wieku*, t. 2, red. W. Skóra, P. Skubisz, IPN, Szczecin 2015, s. 673–723.

³⁷⁶ D. Kania, *Cień tajnych służb*, Wydawnictwo M, Warszawa 2013, s. 167.

ale także nieoficjalne (np. wywiad). Właśnie w nich zatrudniano arabistów z UW i UJ (i zdawali sobie sprawę z tego, czym się zajmują). W nowych czasach, po 1990 r., pojawiły się liczne, licencjonowane przedsiębiorstwa zajmujące się obrotem produkcją specjalną, a wśród ich właścicieli i menedżerów³⁷⁷ można znaleźć kilku absolwentów arabistyki. Można założyć, że nie jest to kwestia przypadku, tylko kontynuacji wcześniejszych działań.

Współpraca tego typu niekoniecznie wiąże się tylko z handlem bronią czy amunicją: „Wojna w 1973 r. sprawiła, że Polska została zmuszona do ponadplanowej pomocy dla Egiptu i Syrii – dostarczono im broń w ramach bezzwrotnej pomocy, poza tym sprzedawano im broń (i Libii). Leczone w Polsce rannych w wojnie, wysyłano tam lekarzy i leki – jako dar PCK”³⁷⁸.

W 1971 r. z Bagdadu informowano, że Polska straciła na rzecz Czechosłowacji pozycję drugiego po ZSRR dostawcy broni. „Wzrost eksportu [do Iraku] stał się możliwy głównie w rezultacie zakupu przez Polskę daktyli, co spowodowało zniesienie przez stronę iracką, obowiązujących w 1970 r. restrykcji na import polskich artykułów konsumpcyjnych”³⁷⁹.

Służby interesowały się także wszystkimi informacjami o charakterze potencjalnie strategicznym i wojskowym – planami budowanych dróg (i ich specyfikacją), lotnisk, radarów, zasobów odkrytych surowców, w tym energetycznych, etc. A wiedza z kontraktów przechodziła prawie zawsze przez „ręce” tłumaczy arabistów. Dlatego wśród nich lokowano np. oficerów pod przykryciem (patrz dalej). W ostatnich latach ukazało się kilka lub nawet kilkanaście publikacji dotyczących handlu bronią z różnymi organizacjami z Bliskiego Wschodu, w tym z terrorystycznymi³⁸⁰; nawet jeśli nie zachowała się pełna dokumentacja, trudno jest przypuścić, żeby nie brali w niej udziału – w jakikolwiek sposób – arabiści. Niekoniecznie absolwenci polskich uczelni. Wyżej już wspomiano o pobycie w Polsce studentów z krajów arabskich – część z nich (i do dziś) studiowała w uczelniach o charakterze wojskowym bądź brała

³⁷⁷ M.in. BMP POLAND Sp. z o.o., Warszawa, za: <https://rejestr.io/krs/449852/bmp-poland> [dostęp: 17.09.2022].

³⁷⁸ *Historia Dyplomacji Polskiej*, t. 6..., s. 718.

³⁷⁹ *Ibidem*, s. 716.

³⁸⁰ Np. P. Gasztold-Seń, *Biznes z terrorystami. Brudne interesy wywiadu wojskowego PRL z bliskowschodnimi organizacjami terrorystycznym*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2014, nr 1, s. 165–216.

udział w przeróżnych kursach obsługi sprzętu, szkoleniach etc. Wszystkie te działania nie mogły się obejść bez tłumaczy, a przecież paleta ta wcale nie była wąska: były to uczelnie wojskowe (m.in. szkoła lotnictwa w Dęblinie, Akademia Sztabu Generalnego, Wyższa Szkoła Marynarki Wojennej), Wojskowe Akademie Medyczne w Warszawie i Łodzi, Wyższa Szkoła Morska w Gdyni (uczelnia cywilna, ale Wydział Nawigacji kształcił oficerów na wszystkie rodzaje jednostek pływających), Politechnika Rzeszowska i Wojskowa Akademia Techniczna oraz Akademia Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w Legionowie. Dla przykładu – dla arabskich słuchaczy Wyższej Szkoły Marynarki Wojennej arabiści z UW opracowali specjalistyczny słownik: *Wojskowy słownik morski: polsko-arabski i arabsko-polski*³⁸¹.

Oprócz szkół istniały i działały różne organizacje o charakterze społecznym, które w istocie miały naturę ideologiczną i „nasycone” były pracownikami służb, którzy pod ich przykrywką prowadzili różnego typu działalność, m.in. Polski Komitet Solidarności z narodami Azji, Afryki i Ameryki Łacińskiej³⁸². „Udzielał pomocy humanitarnej, organizował stypendia, przyjmował rannych na leczenie, a także dbał o oprawę propagandową. Poza tym jego przedstawiciele pełnili funkcję nieoficjalnych łączników między zagraniczną organizacją, a władzami państwowymi”³⁸³. Dotyczyło to również innych organizacji, w których działali arabiści, np. różnych Towarzystw Przyjaźni (Polsko-Irackiej, Polsko-Libijskiej etc.). Polski Komitet Solidarności z narodami Azji, Afryki i Ameryki Łacińskiej m.in. zorganizował nieoficjalny przyjazd do Polski opozycjonisty Jasira Arafata, szefa Ludowo-Demokratycznego Frontu Wyzwolenia Palestyny, Najjaf Hawatma, celem wsparcia jego działań osłabiających pozycję Arafata w OWP. Spotkanie z nim polskiej strony zorganizowano w prywatnym mieszkaniu Ambasadora OWP³⁸⁴.

P. Gasztold-Seń stwierdza:

Z tego co udało mi się ustalić, w połowie lat 60 tylko jedna osoba w MSW znała język arabski – opisałem to w książce *Zabójcze układy. Służby PRL i międzynarodowy terroryzm*. Dlatego SB – starając się np. przetłumaczyć dokumenty z języka

³⁸¹ *Wojskowy słownik morski: polsko-arabski i arabsko-polski*, Wyższa Szkoła Marynarki Wojennej im. Bohaterów Westerplatte, Gdynia 1984.

³⁸² Por. <http://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/1166> [dostęp: 17.09.2022].

³⁸³ P. Gasztold, *Zabójcze układy. Służby PRL i międzynarodowy terroryzm*, PWN, Warszawa 2017, s. 47.

³⁸⁴ AIPN, IPN BU 01211/143 t.6.

arabskiego – korzystała z pomocy orientalistów, w książce podają np. przypadek [...], która pomagała SB w tłumaczeniu na arabski dokumentów Bractwa Muzułmańskiego, ale szybko zarzuciła te kontakty z powodów etycznych. W kontaktach SB z OWP nie trzeba było zazwyczaj tłumacza, bo Palestyńczycy mieli swoich ludzi znających język polski. Inna sprawa dotyczyła pracowników wywiadu, ale trudno mi jest teraz jednoznacznie wskazać, jak to wyglądało strukturalnie³⁸⁵.

W późniejszym okresie sytuacja zmieniła się też w aparacie MSW i w służbach wojskowych zatrudniono więcej absolwentów orientalistyki, w tym arabistów. Co najmniej troje absolwentów arabistyki było funkcjonariuszami aparatu bezpieczeństwa, działali w Departamencie Techniki jako tłumacze, wszyscy byli oficerami, m.in. „Perm” – absolwent arabistyki UJ – został później oficerem pracującym pod przykryciem w MSZ, a kobieta, absolwentka arabistyki UW, kontynuowała pracę w swoim Departamencie (1970–1990), czyli była tłumaczem³⁸⁶. Wszyscy oni w trakcie pracy odbywali wyjazdy służbowe do krajów arabskich celem doskonalenia znajomości języka. Dodatkowym aspektem, który wymuszał działalność służb (a w nich – w jakiejś formie – i arabistów), było polskie zaangażowanie wojskowe na Bliskim Wschodzie: „Od 1974 r. jednostki polskie stały się częścią Sił Rozdzielająco-Obszerwacyjnych ONZ na Wzgórzach Golan”³⁸⁷. W związku z tym prowadzono szeroko zakrojone działania osłonowe, wywiadowcze, kontrwywiadowcze, głównie służb wojskowych. Stąd pojawiło się jawne zapotrzebowanie na oficerów-arabistów, co zaowocowało zarówno rekrutacją studentów jako przyszłych oficerów pod przykryciem, jak i skierowaniem oficerów na studia arabistyczne (patrz dalej). Trzeba przy okazji wspomnieć, że w latach 50./60. kilku arabistów (z obu badanych tu uczelni, m.in. A. Czapkiewicz, S. Kurowski, T. Strójwąg) wyjeżdżało jako uczestnicy Międzynarodowych Komisji Nadzoru i Kontroli w Indochinach (ICSC, International Commission for Supervision and Control Indochina) działających na obszarze trzech państw: Laosu, Wietnamu i Kambodży, jednak nie wynikało to z ich wiedzy arabistycznej, a gł. znajomości języków obcych, przede wszystkim angielskiego.

Wiedza arabistyczna – zarówno językowa (tłumaczenie dokumentów, podsłuchów, pism), jak i kulturowa – była niezbędna dla prowadzenia działalności wywiadowczej

³⁸⁵ Mail prywatny do autora, 15.06.2018.

³⁸⁶ AIPN, IPN BU 0242/1935.

³⁸⁷ *Historia Dyplomacji Polskiej*, t. 6..., s. 719.

i kontrwywiadowczej skierowanej na obserwację i analizę sytuacji w Ambasadach Iraku i Syrii oraz relacji tych dwóch biur z obywatelami tych państw przebywającymi w Polsce czasowo (np. studenci), jak i na stałe (rezydenci, obywatele). Dzięki czynnościom operacyjnym zebrano pokaźne materiały składające się na teczkę „Materiały dotyczące środowiska arabskiego wytworzone w latach 1979–1985 przez funkcjonariuszy b. Służby Bezpieczeństwa MSW”³⁸⁸. Dokumentacja ta (kilkaset stron) wyjaśnia np. metody działalności tamtejszych służb bezpieczeństwa i wywiadu, sposoby inwigilacji własnych obywateli przez placówki dyplomatyczne tych państw, skład osobowy i zakresy działalności poszczególnych funkcjonariuszy etc., a także fakty potwierdzające ich działalność niezgodną z polskim prawem prowadzoną na terytorium Polski. W obecnej rzeczywistości arabiści też pracują dla służb – wojska, policji, wyjeżdżają na kontrakty, m.in. do Iraku, gdzie pracują na rzecz służb lub wręcz w służbach i wykonują swoje zadania w sposób wyróżniający, np. dwoje arabistów, absolwentów UJ, otrzymało 2 maja 2008 r. Gwiazdy Iraku: „Za nienaganną służbę w polskich kontyngentach wojskowych poza granicami państwa odznaczeni zostali: Gwiazdą Iraku [...] Drath Zbigniew – 4, 6, 8 i 9 zmiana i Graczyk Anna – 5, 8, 9 i 10 zmiana”³⁸⁹. Jak informuje strona Prezydent.pl:

Odnaczenie to ma charakter pamiątkowy. Zostało ustanowione z inicjatywy Prezydenta RP. Nadawane może być od dnia 1.1.2008 r. żołnierzom, a także policjantom, funkcjonariuszom Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służby Kontrwywiadu Wojskowego i Służby Wywiadu Wojskowego, Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Straży Granicznej i Straży Pożarnej oraz osobom cywilnym, za nienaganną służbę w polskich kontyngentach wojskowych poza granicami państwa³⁹⁰.

4.3.1. Pracownicy akademicy

Wśród pracowników akademickich byli zarówno etatowi pracownicy służb (np. oficerowie pod przykryciem), jak i kontakty operacyjne, tajni współpracownicy etc., jednak

³⁸⁸ AIPN, IPN BU 003090/17.

³⁸⁹ Prezydent.pl, za: <https://www.prezydent.pl/archiwum-lecha-kaczynskiego/aktualnosci/rok-2008/art,148,435,gwiazdy-iraku-i-afganistanu-nadane-po-raz-pierwszy-w-dniu-flagi-rp.html> [dostęp: 17.09.2022].

³⁹⁰ Ibidem.

nie będą tu dzieleni wg tych form pracy/ współpracy, gdyż często zmieniały się podczas kariery konkretnych osób, więc jedyny podział polega na rozróżnieniu, czy mieliśmy do czynienia z wojskowym, czy pracownikiem/ współpracownikiem milicji/ UB/ SB. Ten czynnik zresztą też jest umowny, bo służby użyczały sobie wzajemnie swoich ludzi, niektórzy zmieniali swój przydział, a czasem pracowali na rzecz obu formacji.

Spośród pracowników akademickich co najmniej jeden asystent w Katedrze Arabistyki UW, stypendysta w państwach arabskich, był TW (Tajnym Współpracownikiem)³⁹¹. Niemniej wśród studentów (i późniejszych absolwentów) oraz innych pracowników arabistyki UW było nie mniej niż pięciu oficerów pod przykryciem i kilkunastu innych (w różnej formie i przez różny czas) współpracujących ze służbami, nie tylko wojskowymi. Były to również kobiety. Byli wśród nich Polacy i obcokrajowcy, najczęściej jednak działali podczas swoich pobytów poza krajem. Wśród pracowników arabistyki na UJ, jak się wydaje, pracowników służb nie było, jednak wśród studentów i absolwentów ich grupa była dosyć liczna, liczyła co najmniej kilkanaście osób. Możliwe, że wielu z nich działało okazjonalnie, jedynie podczas wyjazdów do państw arabskich (przynajmniej tak wynika z zachowanych dokumentów) lub pracy w placówkach dyplomatycznych państw arabskich w Polsce. Nie zawsze zachowały się dokumenty o werbunku, chociaż ślady w innych dokumentach na to wskazują, np. w latach 60. jeden z wieloletnich współpracowników służb (od swoich czasów studenckich na arabistyce) tak scharakteryzował innego absolwenta arabistyki: „Udziałał się politycznie podczas studiów. Nie kryje się ze swoimi komunistycznymi przekonaniami. Kwalifikacje zawodowe dobre. Zasluguje na pełne zaufanie. Dyskretny, mało mówny i skryty”³⁹². Później trop niknie, ale...? Pewności nie ma, tym bardziej że pewna, dosyć liczna grupa wytypowanych do zwerbowania wprost lub biernie odmawiała: np. krakowski student V r. arabistyki (lata 60.): „Już na pierwszej rozmowie wymieniony wykazał poważną rezerwę do naszych organów, i brak perspektywy na uzyskiwanie interesujących materiałów dotyczących cudzoziemców dla naszej służby”³⁹³.

Zdarzały się takie lata na arabistyce, że na jednym roku studiów (tj. w jednej grupie) wśród studentów działało trzech lub nawet czterech³⁹⁴ oficerów pod przykryciem („John”, o którym później odnotowano: „Notorycznie unikał spotkań. Wszelkie próby

³⁹¹ AIPN, IPN BU 009045/2091.

³⁹² Ibidem.

³⁹³ AIPN, IPN Kr 009/7814.

³⁹⁴ Nie jestem pewien, czy czwarty nie uczył się na wspólne zajęcia z pozostałymi w innym roku akademickim.

nawiązania kontaktów z TW nie powiodły się³⁹⁵; „Orient”³⁹⁶ i „Abdel”³⁹⁷). Czy wymienieni wiedzieli o sobie lub nawet współpracowali ze sobą, nie wiadomo. Jak również nie wiemy, czy wśród studentów tego samego roku nie było innych współpracowników (innych?) służb, rok był dosyć liczny i nie wydaje się, żeby pominięto kobiety. Już wcześniej zdarzyło się, że co najmniej dwóch studentów arabistyki z jednego roku studiów próbowano zwerbować do współpracy (być może z sukcesem, brak pełnego potwierdzenia)³⁹⁸.

Niektóre z opisywanych osób – tych, które podjęły współpracę – działały w dyplomacji, ale zagranicznej: „Hanza” przez jakiś czas pracowała w jednej z arabskich ambasad w Warszawie, później została zwerbowana przez polskie służby (w 1974) podczas swojego wyjazdu na Bliski Wschód jako Kontakt Operacyjny. Oddawała dosyć wszechstronne usługi skierowane przeciw – zarówno – służbom Zachodu, jak i niektórych państw arabskich³⁹⁹. Inna absolwentka arabistyki, TW „Agata”, pracowała w jednej z ambasad państw arabskich w Warszawie, później kilka lat zatrudniona była na kontraktach budowlanych, zajmowała się najpierw „operacyjną kontrolą pracowników placówki dyplomatycznej kraju kapitalistycznego” i pozyskana została przez służby „na bazie patriotyzmu” w latach 80. Prawdopodobnie jej działalność dotyczyła tylko okresu pracy w Ambasadzie⁴⁰⁰.

Wielu współpracowników służb było w „otoczeniu akademickim” arabystyk zarówno na UJ, jak i na UW. Współpracownicy służb byli arabistami, orientalistami, nauczycielami akademickimi na innych uczelniach i w innych ośrodkach niż UJ i UW, m.in. „Józef” – arabista, był wykładowcą (przez 20 lat) w uczelniach nieprowadzących studiów arabistycznych. Kilkukrotnie przebywał w celach naukowych w krajach islamu, w tym odbywał tam dodatkowe studia kierunkowe. Przystąpił do współpracy dobrowolnie (trwała z przerwami ok. 10 lat), najpierw jako agent informator, później – TW. Oficjalnie dobrowolna współpraca polegała na niewypowiedzianym szantażu: „Józef” wiedział, że druga strona posiada dostatecznie przekonywujące

³⁹⁵ AIPN, IPN BU 001121/2591.

³⁹⁶ AIPN, IPN BU 2602/16191.

³⁹⁷ AIPN, IPN BU 2602/22431.

³⁹⁸ AIPN, IPN BU 01220/10 t. 89 i IPN BU 56178/II t.89 oraz niejasne, czy zwerbowany IPN BU 002086/726.

³⁹⁹ AIPN, IPN BU 001043/1018.

⁴⁰⁰ AIPN, IPN BU 00200/815.

dowody, żeby go skompromitować, i nie musiał wprost usłyszeć groźby, żeby ją pojąć, podporządkować się i podpisać zobowiązanie do „pomocy” organom⁴⁰¹.

Pracownicy, studenci i absolwenci różnych bliskich (i niezbyt) kierunków orientalistycznych w polu swoich zainteresowań mieli arabistów i arabistyki. Przykładem takiego „sąsiada” był W. Tubielewicz. Chociaż był przede wszystkim hebraistą, to poświęcał wiele uwagi – według dokumentów IPN – swoim kolegom zakładającym arabistykę, o czym poniżej. Jego opracowany, obszerny biogram znalazł się w publikacji *Marzec 1968 w dokumentach MSW. Dokumenty*⁴⁰², za którym poniżej jest przytoczony tylko krótki wyimek:

Tubielewicz Władysław Franciszek (ur. 1924). Arabista, hebraista. Absolwent orientalistyki na UW (1951). Robotnik w firmie budowlanej Richard Mielke Tief- und Hochbau w Bydgoszczy (1940–1945), na przymusowych robotach fortyfikacyjnych k. Chełmna n. Wisłą (1944), student Wydziału Lekarskiego UP (1946–1947), orientalistyki UW (1947–1951), wykładowca IO UW (Katedra Semitystyki, 1949–1961), stypendysta Uniwersytetu Hebrajskiego w Jerozolimie (1957–1958), wykładowca języków hebrajskiego i jidysz w Departamencie Kadr i Szkolenia/Szkolenia i Wydawnictw/Szkolenia i Doskonalenia Zawodowego MSW (1966–1972, 1975–1988), wykładowca ASW (1989–1990), Instytutu Orientalistycznego UW (1990–1995)⁴⁰³.

Według akt IPN⁴⁰⁴ W. Tubielewicz, pseudonim „Henryk”, ur. w 1924 r., dwukrotnie żonaty, pozyskany został za pieniądze⁴⁰⁵ jako informator 15 sierpnia 1953 r. przez Wydz. IV Komendy MO w Warszawie „na podstawie dobrowolności. Deklarował znajomość następujących języków obcych: hebrajski, arabski, niemiecki, angielski”. Jako miejsce pracy podał „Wydział Semitystyki Uniwersytetu Warszawskiego. Zawód: profesor. Zajmowane stanowisko: profesor. Od 1957 do 1959 był w Izraelu, gdzie wykonywał nasze zadania. Współpracował z innymi agendami wywiadowczymi: z Departamentem I MSW w okresie 1957–59 r.”⁴⁰⁶.

⁴⁰¹ m.in. AIPN, IPN BU 3246/483 i IPN BU 00225/108.

⁴⁰² *Marzec 1968 w dokumentach MSW*, t. 2..., s. 347.

⁴⁰³ Ibidem, s. 347.

⁴⁰⁴ AIPN, IPN BU 00168/361/1.

⁴⁰⁵ Ibidem.

⁴⁰⁶ Ibidem.

Warszawa 8 września 1953 r.

Do Naczelnika Wydziału V-go UBP m. st. Warszawy

Raport o wytypowanie kandydata na werbunek w charakterze informatora.

1. Tubielewicz Władysław – Franciszek

[...]

Ww. mam zamiar zwerbować w charakterze informatora do sprawy wstępnej „Osten”.

[...] Na terenie UW jest charakteryzowany jako człowiek politycznie niepewny.

W pracy społeczno-politycznej nie udziela się zupełnie. Pijak, karciarz i hulaka. Jest jednak ceniony za swoją inteligencję i obowiązkowość. W chwili obecnej nie mogę jeszcze określić podstawy werbunku, jednak wydaje mi się, że ludzie tego pokroju, co Tubielewicz są chytry na pieniądze, i dlatego wydaje mi się, że w tym wypadku byłoby dokonanie werbunku na pieniądze. [...]

St. ref. S.V.W.V. NN⁴⁰⁷

Lista krewnych i znajomych spisana przez „Henryka” 8 października 1953 r. dla służb obejmowała m.in.: prof. Witolda Jabłońskiego, prof. Antoninę Jabłońską, prof. Stefana Strelcyńskiego (z żoną), Witolda Skuratowicza, mgra Tadeusza Andrzejewskiego, mgra [nazwisko nieczytelne] Halina, dra Artura Sandauera, prof. Władysława Winawera, prof. Stanisława Hempla. 6 sierpnia 1954 r. przerejestrowano informatora ps. „Henryk” na agenta⁴⁰⁸.

Warszawa, 20 stycznia 1954

Plan pracy dla inf. ps. ‘Henryk’

„[...] w czasie werbunku inf. podał istotne materiały na Jaroszewicza [tj. Jarosiewicza] Witolda [tj. Ferdynanda, imię Witold pomyłono – dotyczyły innego figuranta, prof. Witolda Jabłońskiego, na którego W.T. donosił przede wszystkim] wskazując go jako szpiega [...]”

Na ich podstawie „założono jego wstępne-agencyjne rozpracowanie”.

„Po za tym dał materiały na studenta UW Prokopiuka, [...] co pomogło do zdjęcia i aresztowania Prokopiuka w chwili, gdy usiłował nawiązać kontakty szpiegowskie w czasie Kongresu Studentów w Warszawie”.

„W czasie pracy z informatorem odbyło się 17 spotkań [...]” – tj. w ciągu pół roku.

⁴⁰⁷ Ibidem.

⁴⁰⁸ Ibidem.

„Jeśli chodzi o pracę inf., [...] to zna wiele innych osób ze środowiska orientalistycznego: Skuratowicza, Bielawskiego”.

„[...] inf. posiada wiele słabych stron [...] duży pociąg do pieniędzy. To ostatnie kryje w sobie dwa niebezpieczeństwa: 1/ inf. może odejść od nas, gdy ktoś inny będzie mu płacił więcej 2/ w pogoni za pieniędzmi inf. może się zdekonspirować”.

„Na podstawie posiadanych materiałów wydaje się za słuszne skierowanie inf. do trzech zasadniczych spraw:

1/ Sprawa *Société* [...] figurant Jabłoński. [...] Ogólnie inf. powinien w pełni rozpracować figuranta. Aby móc to wykonać należy: [...] oddzielić Jabłońskiego od żony [...], która ma bardzo silny wpływ na niego. Zwiększyć dotacje na inf. ps. ‘Henryk’ w celu pełniejszego wykorzystania pociągu do alkoholu u Jabłońskiego.

2/ Sprawa na personel Poselstwa Izraela /w planie/. [...]

3/ Sprawa *Osten*. Kierować informatora na dojście i rozpracowywanie figurantów Zajączkowskiego i Górkę⁴⁰⁹.

Wspomniany powyżej ówczesny student to Jerzy Prokopiuk (1931–2021)⁴¹⁰, gnostyk, eseista, tłumacz, promotor myśli Carla Gustava Junga w Polsce. Studiował filologię Wschodu Starożytnego, której nie ukończył, bo w 1951 r. został aresztowany (i zwerbowany przez Urząd Bezpieczeństwa)⁴¹¹. Przyjaźnił się i współpracował (redakcja „Gnosis”) z innym studentem orientalistyki – uczęszczającym na indologię Robertem Stillerelem, tajnym współpracownikiem UB (1955–1981)⁴¹². Do 1986 r. nie wiedział, że przerwane studia i wielomiesięczny areszt zawdzięcza „Henrykowi” i uważał go za znajomego „luminarza”:

Jesienią 1956 r. miałem, więc za sobą nieudane [studia] orientalistyczne: (filologia Starożytnego Wschodu u prof. R. Ranszka i egiptologię u prof. K. Michałowskiego, wrócili już do światów, które ich wydały) i kilkumiesięczne więzienie śledcze stalinowskie na Mokotowie (koniec 1956). [...] towarzystwem swym raczyli wówczas mnie zaszczycać tej wagi luminarze polskiej kultury, – i zarazem jej wątku

⁴⁰⁹ Ibidem.

⁴¹⁰ Gnosis.pl, za: <https://www.gnosis.art.pl/> [dostęp: 10.04.2022].

⁴¹¹ A. Friszke, *Między wojną a więzieniem 1945–1953. Młoda inteligencja katolicka*, Biblioteka „WIEZI” i Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 2015, s. 332 i 335.

⁴¹² J. Siedlecka, *Kryptonim „Liryka”. Bezpieka wobec literatów*, Prószyński i S-ka, Warszawa 2008, s. 29.

dionizyjskiego, co Marek Hłasko, późniejszy wielki przyjaciel Adam Pawlikowski, Władysław Tubielewicz <przypis: Władka Tubielewiczka poznałem jeszcze na studiach (lata 1949–53), jako asystenta zrazu profesora Ranzoska, a później prof. Strelcyna. Ten wybitny hebraista i znawca problematyki żydowskiej, jest dziś, o ile wiem, prorektorem Akademii Spraw Wewnętrznych.> [...]”⁴¹³.

„Przez jakiś czas mieszkaliśmy wspólnie z kolegą Dyziem T., młodym naukowcem, wyróżniającym się pijaństwem» – pisał w *Pięknych dwudziestoletnich* Marek Hłasko. Spotkali się w 1959 r. w Izraelu. 25-letni Hłasko mieszkał wtedy w hotelu Hess w Tel Awiwie. Tubielewicz często zatrzymywał się u niego i spał na waleta. Hłasko nazywał go Dyziem lub żartobliwie Tujbe Lejbowiczem”⁴¹⁴. „A to właśnie Władysław Tubielewicz, wieloletni profesor Uniwersytetu Warszawskiego, pisał na niego donosy SB”⁴¹⁵.

[o W.T.] „Będąc w Izraelu przyjaźnił się z Markiem Hłasko, uciekinierem z Polski, wówczas przebywającym w Izraelu. Razem często pili, razem też po pijanemu wszczynali różne bójkę z marynarzami, gdzie interweniowała policja”⁴¹⁶.

„W sierpniu 1959 r. Hłasko pisze dużo o planowanym ślubie na odległość. Prosi Osiecką, by zaopiekowała się w Warszawie Władysławem Tubielewiczem, z którym w Izraelu ‘przez szereg miesięcy żyliśmy jak bracia’. Poznali się w Tel Awiwie kilka dni po przyjeździe Hłaski. Nowy przyjaciel towarzyszył Hłasce nawet podczas wizyt w konsulacie. W 2010 r. wyszło na jaw, że W.T. był zdeklarowanym współpracownikiem SB, autorem licznych donosów na Hłaskę, a potem Osiecką. To m.in. za sprawą tych donosów Hłasko nigdy nie dostał zgody na powrót do Polski. ‘Zainwestuj we Władka 0,5 l wódki. Opowie Ci o mnie i moim życiu. Opowieść będzie barwniejsza, a koszty małe’ – napisał do Osieckiej w liście z września 1959 r. I posłał jej przez Tubielewicza rzecz dla siebie cenną, jeśli nie najcenniejszą, słynny biały kozuch.

⁴¹³ J. Prokopiuk, *Outsidera wspomnienie z początków „Współczesności”*, „Poezja” 1986, nr 12, s. 73.

⁴¹⁴ F. Gańczak, *Dyzio donosiciel*, „Newsweek”, 3.04.2010, za: <https://www.newsweek.pl/polska/dyzio-donosiciel/8efw3bn> [dostęp: 17.09.2022].

⁴¹⁵ *Tak przyjaciel zniszczył Hłaskę donosami*, „Dziennik.pl”, 6.04.2010, za: <https://wiadomosci.dziennik.pl/wydarzenia/artykuly/115145,tak-przyjaciel-zniszczył-hlaske-donosami.html> [dostęp: 17.09.2022].

⁴¹⁶ AIPN, IPN BU 00168/361/1.

[...] Kożuch Hłaski był więcej niż kożuchem, – jak okulary Zbyszka Cybulskiego są więcej niż okularami⁴¹⁷.

W latach 2000. wspomina się W. Tubielewicza jako osobę nieszkodliwą: „Wcześniej Tubielewicz przyjaźnił się z Markiem Hłaską, był jego towarzyszem w Izraelu, w 1959 r. [...] Wszyscy wiedzieli, że Dyzio jest w UB, budował na tym atmosferę wokół siebie. [...] Zuzanna Rechowicz bardzo miło wspomina Władysława Tubielewicza. – «Cudowny był, pamiętam, że wziął mnie na obiad do Szanghaju z jakimś innym ubekiem, który miał pistolet przy sobie. To mu imponowało, a dla UB pracował po prostu jako tłumacz. Był orientalistą, konsultantem od hebrajskiego i arabskiego»⁴¹⁸.

Pewnym kontrapunktem dla tych słów może być stwierdzenie dokumentacji MSW, iż sam W. Tubielewicz posiadał stosowne zezwolenie i „przed 1970 posiadał broń krótką⁴¹⁹.

Po powrocie z Izraela (1957–1959) W. Tubielewicza przemianowano na Tajnego Współpracownika⁴²⁰. Najpierw używany był do rozpracowywania środowiska orientalistów na UW, potem personelu ambasady Izraela w Warszawie, później działał jako agent w Izraelu, a po powrocie skierowano go do wyciągania informacji z personelu ambasad zachodnich (w tym USA), następnie – penetracji środowisk dziennikarskich, literackich i naukowych. W 1963 r. służbowo skierowany został przez służby do pracy operacyjnej w Bułgarii⁴²¹. W latach 1964–1966 nadal pracował dla SB, wykonując konkretne zadania, ale nie dotyczące arabistyki ani arabistów – gł. skierowane przeciw ambasadzie Izraela i ludziom z nią związanym oraz środowiskom elit: rozpracowywał ludzi, był prowokatorem i łącznikiem, pisał doniesienia i raporty – m.in. na Aleksandra Bardiniego. Był też wykorzystywany przez inne Wydziały, np. do rozpracowania

⁴¹⁷ „Uroda Życia” 2014, nr 2, za: <https://urodazycia.pl/kultura/marek-hlasko-i-agnieszka-osiecka-artystyczna-milosc-116126-r1/> [dostęp: 17.09.2022].

⁴¹⁸ M. Cegielski, *Mozaika. Śladami Rechowiczów*, WAB, Warszawa 2011, za: <https://books.google.pl/books?id=hg9vBgAAQBAJ&lpq=PT436&dq=Wcze%C5%9Bniej%20Tubielewicz%20przyja%C5%BAni%20si%C4%99%20z%20Markiem%20H%C5%82ask%C4%85%2C%20jest%20jego%20towarzyszem%20w%20Izraelu%2C%20w%201959%20roku&hl=pl&pg=PT436#v=onepage&q=Wcze%C5%9Bniej%20Tubielewicz%20przyja%C5%BAni%20si%C4%99%20z%20Markiem%20H%C5%82ask%C4%85%20jest%20jego%20towarzyszem%20w%20Izraelu,%20w%201959%20roku&f=false> [dostęp: 17.09.2022].

⁴¹⁹ AIPN, IPN BU 00168/361/1.

⁴²⁰ Ibidem.

⁴²¹ Ibidem.

dziennikarzy zachodnich (korespondenci akredytowani) działających w Warszawie. Sukcesy święcił w rozpoznawaniu środowiska inteligencji twórczej⁴²².

Tow. „Henryk” związany jest z naszym aparatem, ma dużo znajomych wśród pracowników, jest wykładowcą języka hebrajskiego w MSW⁴²³.

Jest więcej ofiar „Henryka”. Po powrocie do kraju profesor rozpracowywał m.in. aforystę Stanisława Jerzego Leca, pisarza Ireneusza Iredeńskiego czy krytyka i tłumacza Artura Sandauera⁴²⁴.

W latach 1967–1968 używano go do rozpracowywania obywateli japońskich przebywających w Warszawie. „[...] od kilku lat jest wykładowcą języka hebrajskiego dla pracowników Dep. I i III oraz wykonuje prace zlecone dla Dep. III, dokonując tłumaczeń prasowych i innych z języka hebrajskiego. Ponieważ jawnie współpracuje z MSW, bezcelowe jest utrzymywanie statusu tajnego współpracownika”⁴²⁵.

W 1968 r. „Tubielewicz – arabista, prof. UW, ostro potępił wystąpienia syjonistów. Uważa, że na uniwersytecie, na wydziałach humanistycznych, działała „mafia żydowska”, terroryzując pracowników naukowych. Żydzi bardzo liczyli na wojsko, ale w wojsku duch jest bardzo dobry, oświadczył Tubielewicz. Sandauera – Tubielewicz nie uważa za niebezpiecznego i raczej lojalnego, ale kombinatora, który siedzi na dwóch stołkach”⁴²⁶.

19 marca 1975 r. został zarejestrowany w kolejnym wydziale – I Dep. MSW (nr 8469) – i uzyskał kryptonim „Ryb”.

Wybrane donosy „Henryka”⁴²⁷ dotyczące środowiska arabistycznego na UW:

Źródło „Henryk” Doniesienie. Bydgoszcz 15 sierpnia 1953
„Środowisko w jakim przebywam przymusowo raz w miesiącu bawiąc przejazdem u swojej żony i dłużej w wypadku urlopu – środowisko moich teściów – rodziców

⁴²² Ibidem.

⁴²³ Ibidem.

⁴²⁴ *Tak przyjaciel zniszczył Hłaskę donosami...*

⁴²⁵ AIPN, IPN BU 00168/361/1.

⁴²⁶ AIPN, IPN BU 01283/563.

⁴²⁷ AIPN, IPN BU 00168/361/1.

żony i siostry żony jest przytłaczająco zamknięte, beznadziejnie reakcyjne. Z ubolewaniem muszę stwierdzić, że z czasem oddziałuje to również na żonę moją, która posiadała już w okazałym stopniu cechy drobnomieszczaństwa i na szwagierkę, która świeżo po studiach medycznych wsiąka /obawiam się/ w tą samą atmosferę, mimo, że jest bez przesądów, choć bynajmniej jeszcze nie marksistką⁴²⁸.

Źródło „Henryk” Doniesienie. Bydgoszcz 15 sierpnia 1953

„On. Jarosiewicz Ferdynand, według relacji przekazanych mi przez Witolda Skuratowicza, radcy MSZ-tu, lektora języka arabskiego na UW, zgłosił się podczas pobytu Ob. Skuratowicza na placówkę dyplomatyczną Poselstwa Polskiego w Kairze, wyrażając chęć otrzymania informacji dotyczących Polski Ludowej rzekomo dla „jakiejś agencji”. Nie potrafił sprecyzować tego, dla jakiej agencji mają być te „informacje w formie biuletynu”, czym zainteresowany Skuratowicz postanowił zbadać tą sprawę /jak ? nie wiadomo/, i ustalił, że chodzi po prostu o informacje dla przejętej przez angielską „Intelligence Service” byłej ekspozytury „dwójki””. Pan Jarosiewicz otrzymał wówczas odpowiedź odmowną z dodatkiem zapewnienia ze strony Ob. Skuratowicza, że się go po prostu wyrzuci z gmachu Poselstwa Polskiego w Kairze, jeśli będzie tam przychodził. Ob. Jarosiewicz głosił się następnie jeszcze raz z prośbą o wizę „powrotną” do kraju. Ob. Skuratowicz, po stwierdzeniu, że Jarosiewicz nie ma praw emigranckich, ani nie nadaje się na przyjazd do kraju, wizy tej odmówił. Ob. Skuratowicz jednak został przeniesiony na pewnym czasie na placówkę dyplomatyczną w Syrii, i jak się to później okazało, miał możliwość stwierdzić, że pan Jarosiewicz jednak pojechał do Polski /nie wiadomo jednak na czyj koszt/, a wizy wjazdowej po prostu dostarczył mu urzędujący wówczas w Kairze Attache Handlowy /nazwisko do sprawdzenia, nie pytałem o nie/, zaprzyjaźniony z Jarosiewiczem, który prawdopodobnie po swoim przyjeździe do Polski i zwolnieniu go ze stanowiska urzędnika Ministerstwa Spraw Zagranicznych, „robił” z nim interesy w Szczecinie. Jarosiewicz, jak mi mówił sam, „handlował” przez jakiś czas w porcie szczecińskim, został jednak stamtąd usunięty przez władze Bezpieczeństwa /o których przede mną wyrażał się jednak z pogardliwym szacunkiem. Ob. Jarosiewicz nie wiadomo, w jaki sposób został przyjęty na stanowisko asystenta w IO UW. Kiedy po raz pierwszy obserwując go dłużej miałem możliwość zauważyć jego mizerną moralność, i zdaje mi, że faga-sowską ideologię, zaniepokoiłem się tym, i po dłuższym wahaniu /około 2 tygodni

⁴²⁸ Ibidem.

podczas których zasięgałem informacji „mimoходом” u Skuratowicza/ zwierzyłem się swojemu profesorowi ob. Stefanowi Strelcynowi, z moich zastrzeżeń co do jego wartości i celu pobytu na stanowisku asystenta. Zapytałem wówczas, czy może jest tutaj jakaś ukryta intencja władz polskich, o której wie, – Podstawowa Organizacja Partyjna UW, – a w takim wypadku wszystko byłoby w porządku, tylko czy on tutaj jakichś szkód nie narobi, bo słyszałem, jak z nim rozmawiał /{o} niesławnej przeszłości w zeszłym roku/ student Prokopiuk, mówiąc mu po imieniu, przy czym, na moje pytające spojrzenie Prokopiuk odpowiedział, że to dziwny człowiek, „alfonsowaty” może, ale dużo mu opowiedział o „nowym życiu” w Egipcie i poczęstował go ginem. Ostrzegłem trochę po koleżeńsku Prokopiuka, wyrażając swoją opinię o Jarosiewiczu. Prawdopodobnie nie widywali się ze sobą. Ob. Jarosiewicz miał wg informacji, których mi udzielił przygodnie /szczerzy człowiek”/ wyjechać w miesiącu sierpniu lub już w lipcu do Egiptu tranzytem przez Londyn. W Londynie ma brata, który miał jemu tą podróż z rodziną /żona i troje dzieci/ finansować. Przedtem miał być jeszcze w Częstochowie /.../. Zdziwiony zapytałem po co. Odwiedzić święty kościół. Poza tym miał mu tamtejszy przeor /ksiądz/ dać jakieś druki, które by mogły jemu posłużyć do publikacji zagranicą /Jarosiewicz jak twierdzi z dumą, jest dziennikarzem/. Wizę i paszport podobno miał załatwione. Nie widziałem tego.

Henryk

Notatka służbowa: dotyczy Jarosiewicza Ferdynanda, wg doniesienia szpiega będącego na żołdzie Int. Service, obecnie przebywającego zagranicą, i jego kontaktu na U.W.[...]

Powyższy fragment doniesienia jest w maszynopisie, załączono do niego oryginał rękopiśmienny podpisany „Henryk”⁴²⁹.

Źródło „Henryk” Doniesienie. Bydgoszcz 17 sierpnia 1953

[o prof. A. Zajązkowskim z UW, mylnie podaje imię jako Arkadiusz]

„O jego znajomościach poza uniwersytetem mogę powiedzieć, że przyjaźni się z Parandowskim (literat), może trochę ze Słonimskim. Karta dziejów okupacji hitlerowskiej jest dla mnie ciemna i dość nieznaną. Prof. Jabłoński mógłby coś więcej o tym powiedzieć i to niepochlebniego. [...] Korespondencja z Zachodnimi Niemcami. SPUKER – Hamburg”⁴³⁰.

⁴²⁹ Ibidem.

⁴³⁰ Ibidem.

„Warszawa, 18 sierpnia 1953.

Do Naczelnika Wydziału V-go UBP m. st. Warszawy

Raport o dokonaniu werbunku w charakterze informatora.

1. Tubielewicz Władysław – Franciszek [...]

Informator ps. „Henryk” stwierdził, że bardzo niezrozumiałą dla niego postacią jest prof. Zajączkowski i katedra Turkologii. Na Zajączkowskiego i Jabłońskiego wstępne doniesienia charakteryzując pracę tych ludzi i ich kontakty. [...] Inf. ps. „Henryk” wydaje się chętnym do pracy i stanowi cenną jednostkę zdobytą dla naszej sieci⁴³¹.

Długo po tym okresie W. Tubielewicz udzielał się publicznie, opowiadając o M. Hłasce. Zdaniem biografy Hłaski: „wyżywa się i Władysław Tubielewicz i inni niemający hamulców w swojej fantazji opowiadacze anegdot i zmyślonych historii”⁴³².

Brak jest konkretnych danych (a ściślej, nie dotarłem do nich) na temat współpracy polskich arabistów ze służbami innych państw (socjalistycznych, europejskich, zachodnich czy arabskich oraz innych bliskowschodnich), acz co najmniej dwie studentki i absolwentki, wydaje się, że taką współpracę prowadziły. Być może były podwójnymi agentkami, bo ich działania były tak jawne, że trudno uwierzyć, że polskie służby nie wyciągnęły z tego praktycznych wniosków.

4.3.2. Pracownicy MSZ (arabiści)

W polskim MSZ zarówno etatowych pracowników służb, jak i współpracowników (gł. podczas odbywanych misji) wśród arabistów (edukowanych w Polsce i nie tylko) było co najmniej kilkunastu, przy czym mieli wszystkie rangi – od ambasadora poczynając, a na szeregowych pracownikach konsulatów i BRH kończąc. Nie wolno zapominać, że wiele z polskich placówek dyplomatycznych w państwach arabskich zajmowało się rozwojem polskiego eksportu, w tym i specjalnego, i odpowiedni człowiek (lub kilku) zawsze się w ich składzie znajdował. Jednym z podstawowych zadań oficerów służb na placówkach była ich ochrona kontrwywiadowcza, często przeciwdziałali np. próbom werbunku pracowników placówki czy też innych polskich obywateli

⁴³¹ Ibidem.

⁴³² A. Czyżewski, *Autor o swojej książce*, [w:] idem, *Piękny dwudziestolecie. Biografia Marka Hłaski*, Prószyński i S-ka, Warszawa 2012, s. 543–545.

przebywających dłużej w krajach arabskich (np. stypendystów) przed pozyskaniem ich jako obcych agentów, np.:

W 198[...] roku w Damaszku do oficera pod przykryciem pracującego w Ambasadzie PRL w Damaszku zgłosiła się stypendystka z Polski, arabistka z UW, która zgłosiła, „iż miejscowe służby specjalne zaproponowały jej współpracę za pośrednictwem znajomego Syryjczyka. [...] odmówiła. [...] chciano uzyskać od [...]: – informacje o strukturze, obecności i zasadach działania organizacji żydowskich w Polsce, tłumaczeń polskich publikacji, jej adres w Polsce, gotowi są opłacać współpracę.

Przykładowi pracownicy służb, arabiści:

— „**Wójt**” – sekretarz Ambasady RP w Kairze, który został pozyskany do współpracy przez MSW, „flirtował” ze służbami wojskowymi, co wywiad cywilny miał mu za złe. Czy formalnie był współpracownikiem wojska, czy tylko wykonywał zlecenia – brak danych. Jest przykładem, jak trudno opisywać działalność niektórych pracowników służb, ściśle definiując, o które chodzi.

— „**Selif**” – absolwent arabistyki warszawskiej, dyplomata, „[...] przed 1970 pozyskany jako KO na bazie patriotycznej”.

Podczas pobytu na placówce jego zakres działań kontrwywiadowczych w ramach współpracy z SB MSW obejmował: zabezpieczenie placówki i Polaków w [...], zbieranie informacji polityczno-wojskowej z Bliskiego Wschodu. Przeszkolony został w zakresie zasad konspiracji, systemu hasłowego kontaktów, otrzymał pseudonim, którym posługuje się do chwili obecnej.

„Głównie wykonywał zadania defensywne”. „[...] zbierał informacje o korpusie dyplomatycznym USA, RFN, Wielkiej Brytanii i Francji”. „W 1978 nawiązano tam z nim kontakt operacyjny – przekazał wartościowe materiały operacyjne”. „Szyfrant określił również «S.» jako osobę posiadającą szczególny dar nawiązywania kontaktów z Arabami /znajomość języka, mentalności, problematyki politycznej regionu/”⁴³³.

⁴³³ AIPN, IPN BU 020012/110.

— „Uros” – absolwent arabistyki warszawskiej, dyplomata. W latach 1957–1964 był członkiem Zrzeszenia Studentów Polskich i Związku Młodzieży Wiejskiej. Od 1965 do 1968 r. zatrudniony jako cenzor w Głównym Urzędzie Kontroli Prasy w Warszawie. Od 1967 r. członek PZPR. 3 lutego 1973 r. został pozyskany jako kandydat na Kontakt Operacyjny przed planowanym wyjazdem na placówkę po przyjęciu do pracy w MSZ. W latach 1973–1977 pracował w MSZ w centrali, w Warszawie, jako st. ekspert. Został uznany za kandydata na TW I Departamentu MSW. Często wyjeżdżał służbowo: Irak, Syria, Liban, Kuwejt, Turcja, Algieria, Egipt, Libia, Maroko. W latach 1974–1976 był I sekretarzem Ambasady PRL w jednym z państw arabskich. Od 1982 r. do 1990 pracował jako tłumacz na kontraktach⁴³⁴.

— „Saad” – arabista i dyplomata, miał dwa okresy współpracy z MSW, w pierwszym został pozyskany jeszcze jako student, miał wtedy inny pseudonim i inny zakres działań, wykonywał je dla Wydziału VII Departamentu II MSW. Był aktywnym członkiem ZSP i za raport na współuczestników wycieczki studenckiej otrzymał wynagrodzenie⁴³⁵. Drugi okres współpracy (nie jest pewne, czy pomiędzy nimi jej nie było, nie ma dokumentacji), późniejszy, rozpoczął się przed pierwszym wyjazdem na placówkę dyplomatyczną, po każdym powrocie współpraca była zawieszana. Wówczas był KO i używał pseudonimu „Saad”, działał na rzecz Wydziału X Departamentu I MSW (w tym przypadku pozyskano go do współpracy w 197...). Był wieloletnim członkiem PZPR, pracownikiem MSZ, przebywał służbowo i (w różnych rangach) w wielu placówkach w państwach arabskich. Uprawiał twórczość delatorską m.in. na działalność handlową kolegów z ambasady oraz – później – na zagranicznych dyplomatów jadących do Polski i wspierających „Solidarność”. Wykonywał czynności operacyjne i inne zadania oceniane przez MSW jako wartościowe⁴³⁶. Np. jedno z zadań operacyjnych:

„Saad” zorientuje się, w którym miejscu „Wasal” mieszka. Jest to o tyle istotne, że dzielnica Mansur zamieszkała jest w większości przez członków partii BAAS, ludzi zajmujących stanowiska w rządzie, osoby związane z władzą. Po odnalezieniu tego domu oraz jego wyglądzie, usytuowaniu można będzie wysnuć pewne

⁴³⁴ AIPN, IPN BU 1510-5784 oraz IPN BU 2602-23804.

⁴³⁵ AIPN, IPN BU 00945/2091.

⁴³⁶ AIPN, IPN BU 00200/623.

przypuszczenia, jaką pozycję zajmuje w hierarchii społecznej zamieszkała w nim osoba. Wojsko i policja jest grupą bardzo eksponowaną i uprzywilejowaną⁴³⁷.

Chociaż dokumenty IPN – z okresu pracy w MSZ – mówią jedynie o działalności poza granicami kraju, to jednocześnie są tam bezpośrednie wskazania dotyczące ew. „pomocy” służb w szybkich awansach służbowych w dyplomacji, z czego można wyciągnąć dodatkowe wnioski.

Niektórych absolwentów arabistyki zatrudnionych w MSZ i współpracujących ze służbami kierowano na placówki w państwach Zachodu (np. w Paryżu) z powodu ich wieloletniego braku kontaktu z j. arabskim⁴³⁸.

4.3.3. Etatowi pracownicy MSW

Do arabistów najczęściej zatrudnianych bezpośrednio w MSW jako funkcjonariusze aparatu bezpieczeństwa należeli tłumacze, lokowani zwykle w Departamencie Techniki (i jego odpowiednikach). To oni przekładali np. materiały z podsłuchu, przejętą korespondencję, różne dokumenty i pisma. Jednym z nich był np. już wspomniany „Uros”, który awansował i przeszedł do pracy jako oficer pod przykryciem w MSZ. Z kolei inny funkcjonariusz, również absolwent krakowskiej arabistyki (w latach 60.), też początkowo pracował jako tłumacz w swojej instytucji (KW MO), później skierowano go na kurs do Oficerskiej Szkoły Operacyjnej (CW MSW w Legionowie), po czym został zwykłym oficerem operacyjnym w Wydziale II, a następnie inspektorem w Wydziale Śledczym KW MO i swoją karierę zakończył w połowie lat 70. jako starszy inspektor, kapitan SB⁴³⁹. Przez cały okres jego służby właściwie nie miał kontaktu ze swoją wiedzą zawodową (z zakresu studiów na UJ), za to wykorzystywano jego zdolności lingwistyczne (znajomość j. niemieckiego i angielskiego). W MSW zatrudniano także arabistki, łącznie działało – w różnych departamentach i biurach – ponad kilkanaście osób, np. dwie absolwentki arabistyki pracowały w Biurze Paszportów na ul. Koszykowej. Niektóre osoby, np. major zatrudniony w Wydziale XVII w Departamencie I, znały arabski, ale nie dysponują potwierdzeniem, że studiowali arabistykę w Polsce, a zgodność imienia i nazwiska może być przypadkowa.

⁴³⁷ Ibidem.

⁴³⁸ AIPN, IPN BU Z 002560/251 t.1.

⁴³⁹ AIPN, IPN GD 235/62.

Wereszczyńska Barbara, arabistka, była oficerem MSW, bez wątpienia jest najbardziej „medialnym” funkcjonariuszem służb pośród arabistów badanego okresu (nazywana polską „Matą Hari”). Została zwerbowana przez MSW w październiku 1969 r. i współpracowała z wywiadem PRL aż do nagłej śmierci w lutym 1982 r.⁴⁴⁰ Ponieważ jej działalność w organach nie miała żadnego związku z arabistyką, w niniejszym biogramie znajduje się tylko kilka informacji na temat jej aktywności służbowej. Ur. 23 stycznia 1942 r. w Sosnowcu, podczas edukacji podstawowej w latach szkolnych 1949/50 i 1950/51 uczęszczała na zajęcia w klasie fortepianu do niższej szkoły muzycznej. W 1959 r. zdała maturę w Sosnowcu⁴⁴¹ i rozpoczęła studia na orientalistyce na UW.

Ilustracja 272. B. Wereszczyńska (1963). Źródło: archiwum AAN

Planowo zakończyła studia, broniąc w 1964 r. na arabistyce pracy magisterskiej *Klasztory chrześcijańskie w oczach poetów muzułmańskich*, jej promotorem był J. Bielawski⁴⁴². Za pracę otrzymała ocenę dobrą, a z egzaminu końcowego – bardzo dobrą. 9 grudnia 1964 r. uzyskała tytuł magistra filologii orientalnej w zakresie arabistyki, choć dyplom ukończenia studiów wyższych odebrała dopiero po 22 sierpnia 1968 r.⁴⁴³

Peter Raina (ur. 1935), postać znacząca dla Kościoła Katolickiego w Polsce. Syn dyplomaty indyjskiego pochodzącego z Kaszmiru, studiował historię na Uniwersytecie

⁴⁴⁰ „Gość Niedzielny” 2007, nr 28, [w:] *Przegląd mediów*, 10.07.2007, IPN, za: <https://ipn.gov.pl/pl/dla-mediow/media-o-ipn/14687,PRZEGLAD-MEDIOW-10-lipca-2007-r.html> [dostęp: 9.11.2018].

⁴⁴¹ AAN 2756, Akta Petera Rainy.

⁴⁴² *Album magistrów Instytutu Orientalistycznego...*

⁴⁴³ AAN 2756, Akta Petera Rainy.

w Oksfordzie (Anglia). Przybył do Polski w 1962 r., aby doktoryzować się z historii na Uniwersytecie Warszawskim. Ożenił się z Polką – Barbarą Wereszczyńską, arabistką, i nawiązał bliski kontakt ze środowiskami opozycji antykomunistycznej. Za te kontakty został w 1967 r. wydalony z Polski. Osiadł w Berlinie. Tam brał udział w działalności politycznej, m.in. Radia Wolna Europa⁴⁴⁴. Publikuje po niemiecku, angielsku i polsku, jego prace dotyczą współczesnej historii Polski (w tym historii Kościoła w Polsce), m.in.: *Kardynał Wyszyński* (14 tomów, Warszawa 1993–2006), *Kościół w PRL: Kościół katolicki a państwo w świetle dokumentów 1945–1989* (1994), *Cele polityki władz PRL wobec Watykanu* (2001), *Jaruzelski* (2001), *Entstehung des polnischen Reformkommunismus, Oktober 1953 – Juli 1956* (Marburg 1976), *Political Opposition in Poland, 1954–1977* (Londyn 1978). W 1995 r. otrzymał odznaczenie niepaństwowe „Polonia Mater Nostra”⁴⁴⁵. Swojej znajomości z żoną poświęcił książkę *Bliski szpieg*⁴⁴⁶.

Ilustracja 273. Źródło: zdjęcie autora

⁴⁴⁴ A. Grajewski, *Podwójne życie Barbary*, „Gość Niedzielny”, 5.07.2007, za: <https://wiadomosci.onet.pl/kiosk/podwojne-zycie-barbary/zmxch> [dostęp: 17.09.2022].

⁴⁴⁵ K. Pawłowski, *Polacy w Indiach i powiązania polsko-indyjskie*, za: <https://docplayer.pl/72414542-Polacy-w-indiach-i-powiazania-polsko-indyjskie-indie-ogolne-wiadomosci.html> [dostęp: 17.09.2022].

⁴⁴⁶ P. Raina, *Bliski szpieg*, Wyd. von Borowiecky, Warszawa 2007.

P. Raina poznał B. Wereszczyńską w 1966 r. Kiedy został wydalony z Polski jako uciążliwy cudzoziemiec, zaprosił ją do Szwecji, gdzie się spotkali⁴⁴⁷.

Ilustracja 274. B. Wereszczyńska (1967)

10 (wg innego źródła 27)⁴⁴⁸ października 1968 r. wzięli ślub⁴⁴⁹ i zamieszkali w Berlinie. P. Raina znajdował się w obszarze zainteresowań I pionu MSW, zajmującego się sprawami zagranicznymi, struktura ta była rozbudowana i liczyła aż 700 oficerów. Był autorem m.in. biografii księdza prymasa⁴⁵⁰. Werbunek żony (pseudonimy „Sehu”, „Weba”)⁴⁵¹ dokonał się 27 października 1969 r. w Warszawie⁴⁵². „Sehu” na pierwszym spotkaniu przekazała informacje o kontaktach męża z RWE i paryską „Kulturą”⁴⁵³. Później zgodziła się na założenie podsłuchu w mieszkaniu, a podczas nieobecności męża wpuszczała do domu agentów SB, którzy czytali wszystkie dokumenty i notatki P. Rainy, robili ich odpisy i fotokopie⁴⁵⁴. Wg dokumentacji IPN przez 14 lat małżeństwa B. Wereszczyńska śledziła swojego męża na rzecz MSW. Zmarła nagle (zawał)⁴⁵⁵

⁴⁴⁷ S. Michalkiewicz, *Szpieg którego kocham?*, Tygodnik „Najwyższy Czas!”, 16.07.2007, za: <http://www.michalkiewicz.pl/tekst.php?tekst=58> [dostęp: 17.09.2022].

⁴⁴⁸ M. Mejsner, *Serce bezpieczeństwa*, „Focus”, 7.07.2010, za: <https://www.focus.pl/artukul/serce-bezpieczenstwa?page=3> [dostęp: 17.09.2022].

⁴⁴⁹ S. Michalkiewicz, op. cit.

⁴⁵⁰ M. Mejsner, op. cit.

⁴⁵¹ „Gość Niedzielny” 2007, nr 28...

⁴⁵² M. Mejsner, op. cit.

⁴⁵³ Ibidem.

⁴⁵⁴ S. Michalkiewicz, op. cit.

⁴⁵⁵ Ibidem.

6 lutego 1982 r.⁴⁵⁶, dwa tygodnie po swoich 40. urodzinach. Do 2006 r. P. Raina nie wiedział o jej działalności, dopóki we wrześniu 2006 r. nie otrzymał w IPN statusu pokrzywdzonego i nie zapoznał się z zawartością swojej teczki w Archiwum IPN. Zgromadzone przez P. Rainę dokumenty nie są kompletne. Część dokumentacji „Sehu” została zniszczona⁴⁵⁷.

Równie, a może nawet bardziej słynnym medialnie oficerem MSW stał się **Kazimierz Szapował**⁴⁵⁸, ur. w 1942 r.⁴⁵⁹, nieżyjący już⁴⁶⁰ arabista, oficer MSW (ppłk), dyplomata. Maturę zdał w 1960 r., przez rok studiował na rusycystyce, dopiero potem, w 1961 r., podjął studia w KFO. Studiował tam w latach 1961/62–1965/66, egzamin końcowy zdał 25 czerwca 1966 r., uzyskując tytuł magistra⁴⁶¹ filologii orientalnej⁴⁶² z wynikiem bardzo dobrym⁴⁶³. W latach 1961–1966 był członkiem ZSP, w tym członkiem Rady Uczelnianej tej organizacji. Członek PZPR od 1965 r. Od października 1966 r. do grudnia 1971 r. pracował w Prezydium Rady Narodowej w Krakowie. Od 2 maja 1967 r. zatrudniony w resorcie spraw wewnętrznych, w Departamencie Techniki. W 1972 r. przeniósł się do Warszawy, gdzie pracował od stycznia 1972 r. do września 1978 r. w Komitecie Warszawskim PZPR. Od 1973 r. był lektorem KC PZPR i starszym inspektorem w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych, na etacie. W 1978 r. rozpoczął studia doktoranckie (październik 1978 – kwiecień 1981) w Wyższej Szkole Nauk Społecznych, jego przewidywany temat badawczy brzmiał *System polityczny współczesnego Egiptu*. Doktoratu nigdy nie obronił. Od października 1979 r. do kwietnia 1980 r. przebywał na stypendium w Egipcie, wówczas też odbywał praktykę w Ambasadzie w Kairze. Według dokumentów w październiku 1981 r. podjął ponownie pracę w Komitecie Warszawskim PZPR (do marca 1984), ale w istocie do 1981 r. pracował jako tłumacz j. arab. w Wydziale III Departamentu Techniki. Potem, po pracy w Departamencie Techniki MSW oddelegowany został do pracy w Komitecie Dzielnicowym PZPR MSW (jako sekretarz Komitetu Dzielnicowego). Od stycznia 1984 r. delegowany

⁴⁵⁶ M. Mejsner, op. cit.

⁴⁵⁷ „Gość Niedzielny” 2007, nr 28...

⁴⁵⁸ AIPN, IPN BU 003212/1994.

⁴⁵⁹ AIPN, IPN BU Z 002560/251 t.1.

⁴⁶⁰ P. Nowosielska, „Pustynna burza” w Iraku. Kulisy operacji polskiego wywiadu [śledztwo DGP], „Dziennik. Gazeta Prawna”, 17.10.2019, za: <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/artykuly/1435375,polski-wywiad-w-iraku-operacja-pustynna-burza.html> [dostęp: 17.09.2022].

⁴⁶¹ AIPN, IPN BU Z 002560/251 t.1.

⁴⁶² AUJ, WFlg 143 *Księga dyplomów 1945–67*, nr indeksu 1736.

⁴⁶³ AIPN, IPN BU Z 002560/251 t.1.

do Departamentu I MSW jako oficer zewnętrzny (tu: pracujący w MSZ), a od marca 1984 r. zatrudniony w MSZ w Warszawie. „W listopadzie 1985 r. ukończył roczny kurs szkolenia zaocznego w zakresie OKKW uzyskując ogólną ocenę bardzo dobrą”. „Aktualnie pracuje na przykryciu w Departamencie V MSZ i w bieżącym roku delegowany zostanie do pracy w Ambasadzie PRL w Iraku. [...] obejmie stanowisko II Sekretarza Ambasady PRL w Bagdadzie”⁴⁶⁴. Jak planowano nieco później, K. Szapował, oficer operacyjny, długoletni funkcjonariusz Departamentu Techniki, oficer zewnętrzny, szkolony i kierowany przez Wydz. VIII Dep. I MSW, miał zostać zatrudniony na stanowisku I sekretarza Ambasady RP w Bagdadzie (ds. politycznych) i miał realizować zadania jako oficer Punktu Operacyjnego, chociaż wcześniej nie pracował operacyjnie poza krajem, jedynie okresowo wyjeżdżał do Egiptu, Algierii i Iraku celem podniesienia kwalifikacji językowych. 1 sierpnia 1986 r. został mianowany I sekretarzem Ambasady PRL w Bagdadzie i rozpoczął pracę w poselstwie w Bagdadzie (kryptonim ‘EUFRA’), którą oficjalnie zakończył w 1988 r., chociaż w Iraku działał do 1992 r. (patrz niżej). Główne kierunki jego planu pracy:

- zdobywanie informacji polityczno-ekonomicznych mogących mieć wpływ na zabezpieczenie interesów Polski w stosunkach z Irakiem i innymi krajami regionu;
- rozpracowywanie miejscowych służb specjalnych oraz wywiadów głównych państw NATO działających na tym terenie;
- udzielanie pomocy pracownikom Centrali wykonującym zadania w Iraku i Kuwejcie⁴⁶⁵.

W 1965 r. polska firma urbanistyczna Miastoprojekt wygrała kontrakt na wykonanie planu zagospodarowania przestrzennego Bagdadu. W celu opracowania tego planu Miastoprojekt zebrał dane dotyczące infrastruktury, systemów transportowych (w tym kolejowych) i użytkowania gruntów. Po 1990 r. koordynatorem prac w Iraku był Polservice – w czasie inwazji Iraku na Kuwejt nadzorował około 3000 polskich pracowników tam zatrudnionych, wspomagających Irakijczyków na niemal każdej z kluczowych budów i w większości strategicznych fabryk, chociażby w bagdadzkiej elektrowni. Przed wojną w Iraku pracowało 5000 Polaków, działało kilkadziesiąt firm, m.in. Mostostal, Budimex, Dromex, Naftobudowa, Bumar czy Państwowa

⁴⁶⁴ Ibidem.

⁴⁶⁵ Ibidem; AIPN, IPN BU 003212/1994.

Agencja Atomistyki. Dzięki temu Polservice miał dostęp do szczegółowych planów wielu strategicznych lokalizacji, które, uzupełnione o stare szkice Miastoprojektu, posłużyły do stworzenia wzorcowej mapy Bagdadu⁴⁶⁶, wielopoziomowej, supertajnej mapy przygotowanej w jednym egzemplarzu dla władz irackich przez grupę polskich kartografów. Zawierała ona wszystko – od kanalizacji po obiekty wojska i tajnych służb⁴⁶⁷. Polscy kartografowie nie mieli całościowej mapy. „Posiadali za to 60 kg szkiców i danych, na podstawie których ją przygotowali. Irakijczycy pilnowali jej, by nie wykonywano kopii. Jednak kompletnie zlekceważyli materiały, na podstawie których mapa została wykonana. [...] We wrześniu 1990 r. szkice planów dostarczył do Warszawy pułkownik Szapował⁴⁶⁸. „Trzy worki, każdy ważący 20 kg, przyjechały do ambasady. Przywiózł je z biura kartografów ppłk Kazimierz Szapował, nieżyjący już oficer wywiadu, który z wykształcenia był arabistą, co bardzo przydało się placówce w następnych tygodniach. [...] Worki wyleciały do Warszawy na pokładzie czarterowego samolotu LOT⁴⁶⁹. Polski wywiad przekazał je Amerykanom⁴⁷⁰. Dlatego podczas operacji Pustynna Burza, która rozpoczęła się kilka miesięcy później, precyzyjnie planowano naloty na Bagdad⁴⁷¹.

Około Wielkanocy 1990 r. do Iraku przyjechał płk Andrzej Maronde. Oficjalnie jako kierownik wydziału konsularnego ambasady. Nieoficjalnie – jako nowy rezydent wywiadu⁴⁷². W sumie do września z Iraku i Kuwejtu wyjechało każdą możliwą drogą 3,5 tys. polskich pracowników, ich rodzin oraz Polek i dzieci, które mieszkaly z irackimi mężami⁴⁷³.

⁴⁶⁶ M. Parzonka, *Poland, the Gulf War, and the New World Order*, „INTERZINE”, 26.02.2020, za: <https://interzine.org/2020/02/26/poland-the-gulf-war-and-the-new-world-order/> [dostęp: 17.09.2022].

⁴⁶⁷ W pierwszych tygodniach po inwazji najważniejszym zadaniem kilku pozostających w Bagdadzie pracowników polskiej ambasady była ewakuacja 700 pracowników polskich firm i ich rodzin z Kuwejtu.

⁴⁶⁸ M. Parzonka, op. cit.

⁴⁶⁹ B. Węglarczyk, *Operacja „Samum”. Jak było naprawdę*, „Magazyn Sukces”, 25.08.2012, za: <http://www.sukcesmagazyn.pl/arttykul/831124,926477-Operacja--Samum---Jak-bylo-naprawde.html> [dostęp: 10.12.2018], i przedruk w „Rzeczpospolitej”, za: <https://www.rp.pl/arttykul/927349-Operacja-Samum---Jak-bylo-naprawde.html> [dostęp: 17.09.2022].

⁴⁷⁰ M. Parzonka, op. cit.

⁴⁷¹ Ibidem.

⁴⁷² P. Nowosielska, op. cit.

⁴⁷³ B. Węglarczyk, op. cit.

Latem 1990 r. w Kuwejcie, w pobliżu granicy z Irakiem, pojawiło się sześciu oficerów CIA oraz dwóch innych służb wywiadowczych USA. Ich zadaniem było śledzenie, przy użyciu nowoczesnego sprzętu nasłuchowego, ruchów wojsk irackich po drugiej stronie granicy. Gdy Saddam wszedł do Kuwejtu, Amerykanie znaleźli się w pułapce. Udzielenia im pomocy odmówili kolejno Brytyjczycy, Francuzi i Niemcy. Dopiero Polacy się zgodzili. W depeszy skierowanej do rezydenta (tj. w Ambasadzie w Bagdadzie) centrala ujawniła: trzeba będzie wywieźć kilku oficerów amerykańskiego wywiadu, którzy z Kuwejtu przedostali się do Bagdadu.

Pod fałszywym nazwiskiem Czempiński przyleciał LOT-owskim czarterem do Bagdadu 13 października 1990 r. jako nowy pracownik polskiej ambasady; oficjalnie towarzyszył nowemu polskiemu ambasadorowi Krzysztofowi Płomińskiemu. Akcja nigdy nie dostała, przynajmniej na miejscu, w Bagdadzie, żadnego kryptonimu. Dwa dni po przyjeździe, na jednej z ulic Bagdadu, Czempiński spotkał się z jednym z sześciu ukrywających się Amerykanów. Do Bagdadu przyleciały nowiutkie polskie paszporty dla sześciu Amerykanów⁴⁷⁴. „Paszporty przywiezione z Polski obejrzał uważnie Szapował, z wykształcenia arabista. I aż się za głowę złapał – kto to w ogóle koordynował?!⁴⁷⁵”

24 października o godz. 19 Czempiński i Kazimierz Szapował dwoma samochodami w umówionym miejscu w Bagdadzie zabrali z ulicy sześciu Amerykanów, którzy zeszli się w jedno miejsce z różnych kryjówek. 25 października o godz. 4 rano ruszyli dwiema toyotami polskich firm. W każdym aucie z tyłu jechało trzech Amerykanów. Dopiero o godz. 16 z Warszawy nadeszła depesza gratulacyjna – Amerykanie bezpiecznie przeszli przez most graniczny, po drugiej stronie czekali na nich Polacy, którzy wsadzili ich w samolot do Warszawy⁴⁷⁶.

13 kwietnia 1992 r. ppłk. K. Szapował powrócił z Bagdadu do kraju.

Znał dobrze j. arabski, angielski i rosyjski, znajomość języków została potwierdzona egzaminami językowymi. W ramach doskonalenia języków odbywał okresowe wyjazdy służbowe do krajów arabskich: Egiptu, Algierii i Iraku. Prywatnie – odwiedził Kuwejt (1988). Żonaty, żona odbyła kurs szkoleniowy dla żon oficerów wywiadu organizowany przez Departament MSW. K. Szapował został odznaczony Złotym Krzyżem

⁴⁷⁴ Ibidem.

⁴⁷⁵ K. Kaczorowska, *Jak naprawdę wyglądała Operacja „Samum”?*, „Polska Times”, 5.02.2015, za: <https://polskatimes.pl/jak-naprawde-wygladala-operacja-samum/ar/3740899> [dostęp: 17.09.2022].

⁴⁷⁶ B. Węglarczyk, op. cit.

Zasługi (1983), Srebrnym Krzyżem Zasługi (1978), Srebrnym Medalem za Zasługi dla Obronności Kraju (1983)⁴⁷⁷.

Trzeba od razu skonstatować, że pewne rozbieżności w powyższych informacjach, w tym datowania, wynikają ze źródeł, z czego można wyciągnąć dodatkowe wnioski.

4.3.4. Etatowi pracownicy MON (ASG WP)

Poza oficerami pod przykryciem zwerbowanymi wśród studentów i absolwentów arabistyki na studiach znajdowali się też oficerowie (znany jest co najmniej jeden przypadek) skierowani na te studia służbowo. Trzeba podkreślić ich wysokie morale i wolę „niemieszania spraw służbowych” z donosicielstwem. W odróżnieniu od większości współpracowników MSW dotyczyło to też niektórych zwerbowanych oficerów pod przykryciem (m.in. „Abdel”), którzy zastrzegli, podejmując się służby, że nie będą „donosili na swoje środowisko akademickie”.

Na studia na arabistycę UW oficera Akademii Sztabu Generalnego **Ryszarda Gardego** (życiorys tu prezentowany⁴⁷⁸ udostępnił do publikacji sam płk. R. Gardy, to autorskie hasło biograficzne przygotowane dla potrzeb Britishpedia.com, dlatego przybrał format i strukturę przyjętą w jej publikacjach⁴⁷⁹) skierowała macierzysta instytucja.

Płk. w st. spocz., mgr inż., emerytowany oficer. Prezes Koła Nr 7 Stowarzyszenia Kombatantów Misji Pokojowych ONZ w Warszawie-Praga. Miejsce i data urodzenia: Hurko, 1947. Jedno dziecko. Przodkowie: dziadek Ignacy Bułat walczył pod Monte Cassino.

Edukacja: 1966–67 Podoficerska Szkoła Młodszych Specjalistów Artylerii (elew) Toruń; dowódca wozu bojowego w 17 pz, operator przeciwpancernych pocisków kierowanych „Trzmiel”; 1967–71 słuchacz Wyższej Szkoły Oficerskiej Wojsk Inżynieryjnych, Wrocław; 1980–86 studia w Uniwersytecie Warszawskim na Wydziale Neofilologii w Instytucie Krajów Bliskiego Wschodu i Maghrebu w Sekcji Arabistyki; 1985 – stypendium językowe na Uniwersytecie Damasceńskim.

⁴⁷⁷ AIPN, IPN BU Z 002560/251 t.1.

⁴⁷⁸ Ze względu na to, że pułkownik dopiero niedawno przeszedł w stan spoczynku, większość jego dokumentacji nie podlega wglądowi, więc ta forma biogramu jest wyjątkowo jedyną dostępną (i w znacznym stopniu potwierdzoną źródłami).

⁴⁷⁹ Britishpedia.com, za: <https://britishpedia.com/pl> [dostęp: 17.09.2022].

Ilustracja 275. Koleżeńskie spotkanie uczestników Stypendium Językowego na Uniwersytecie Damasceńskim w Damaszku

W 1987 roku obronił pracę magisterską *Polityczne uwarunkowania izraelsko-arabskiego konfliktu z czerwca 1967 roku*, której opiekunem był doc. dr inż. Janusz Danecki⁴⁸⁰. W latach 1996–1997 studia podyplomowe w zakresie Bezpieczeństwa Narodowego na Wydziale Dziennikarstwa i Nauk Politycznych w Instytucie Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego; 1996 – kurs II stopnia nieetatowych inspektorów porozumień o kontroli zbrojeń Traktatu o Konwencjonalnych Siłach Zbrojnych w Europie – Akademia Obrony Narodowej oraz jednostki wojsk lądowych i lotniczych WOW.

Służba: 1971 – mianowany na pierwszy stopień oficerski; 1997 – mianowany do stopnia pułkownika; 1971–1974 służba w jednostkach wojskowych Śląskiego Okręgu Wojskowego, dowódca pluton. inż. drogowego, dowódca samodzielnego inżynierskiego pododdziału specjalnego;

⁴⁸⁰ *Album magistrów Instytutu Orientalistycznego...*

Ilustracja 276. Gen. Pehr Hjalmar Ensio Siilasvuo, Głównodowodzący Siłami ONZ w Egipcie, dekoruje oficerów z PWJS DSZ ONZ (R. Gardy stoi jako pierwszy z lewej), 1973 r.

1974–1975 kontyngent wojskowej misji pokojowej ONZ (UNEF II) Egipt, oficer operacyjny kompanii inżynierskiej – dowódca grupy rozminowania terenu; 1975–1977 służba w jednostce wojskowej Śląskiego Okręgu Wojskowego, dowódca samodzielnego inżynierskiego pododdziału specjalnego; 1977–1978 kontyngent wojskowej misji pokojowej ONZ (UNEF II) Egipt, dowódca Samodzielnej Bazy Logistycznej El Tasa na Synaju; 1978–1980 Sztab Generalny WP, oficer oddziału w Biurze Studiów i Analiz; 1980–1986 Ministerstwo Obrony Narodowej, oficer oddziału; 1986–1990 Sztab Generalny WP, starszy oficer oddziału w Biurze Studiów i Analiz; 1990–1991 pokojowa misja obserwacyjna ONZ (UNIIMOG) Irak, Iran, obserwator, zastępca dowódcy Sektora Północnego; szef Wojskowej Służby Administracyjno-Kadrowej Kwatery Głównej (Chief Military Personal Officer – UNIIMOG); 1991–1994 Ministerstwo Obrony narodowej, starszy oficer oddziału w Biurze Studiów i Analiz; 1994–1995 misja pokojowa ONZ (UNIFIL) Liban, oficer łącznikowy Kwatery Głównej UNIFIL; dowódca Samodzielnej Wysuniętej Bazy Łącznikowej „Charlie” KG UNIFIL w Tyrze; 1995–1999 Ministerstwo Obrony Narodowej, szef Oddziału Bliskowschodniego w JW. 3362; szef sekretariatu dowódcy JW.3362; główny specjalista ZPiZSK; szef Oddziału Koordynacji; 1999–2002 „Attache” Obrony Wojskowy Morski i Lotniczy

(AOWMiL) przy Ambasadzie RP w Kairze z akredytacjami w Republice Jemenu, Sudanie oraz w Arabii Saudyjskiej;

Ilustracje 277–278. (z lewej) R. Gardy w galowym mundurze wieczorowym. Kair (2000). (z prawej) Attaché Obrony R. Gardy wraz z małżonką (pierwsza z lewej) przed Ambasadą RP w Kairze witający Attaché Obrony Japonii w czasie uroczystego przyjęcia z okazji Świąta WP (2001)

Ilustracja 279. Od lewej: R. Gardy jako Attaché Obrony akredytowany w Jemenu towarzyszy K. Romańskiemu (arabiście) pełniącemu wówczas obowiązki Ambasadora RP w Saanie podczas przekazanie SZ Jemenu zakupionych w Polsce okrętów patrolowych (2001)

Ilustracja 280. Od lewej: Dean AAW (Asocjacji Attaché Wojskowych) gen. bryg Abdul Karim Abdul Elah (Jemen), Attaché Pakistanu i Attaché Obrony RP R. Gardy w wieczorowych strojach galowych

Ilustracja 281. Pożegnanie R. Gardego jako Attaché Obrony przy Ambasadzie RP w Kairze (2002)

Ilustracja 282. Od lewej: płk R. Gardy; chargé d'affaires Ambasady RP w Kairze, J. Osas (arabista) oraz Ambasador RP w Kairze J. Wronecka (arabistka) witający gości przed wejściem do Ambasady RP w Kairze w czasie przyjęcia z okazji Święta Niepodległości RP (listopad 2002)

Ilustracja 283. Od lewej: NN, płk R. Gardy, Ambasador RP w Kairze J. Wronecka witają dziekana Asocjacji Attachés Wojskowych (AAW) gen. bryg Abdul Karima Abdul Elaha (Attaché Wojskowego Jemenu) przed Ambasadą RP w Kairze z okazji Święta WP

2003–2004 przedstawiciel Ministerstwa Obrony Narodowej RP w Ambasadzie RP w Bagdadzie (AOWMiL);

Ilustracja 284. W „Herculesie”, przed odlotem do kraju polskiej delegacji z prezydentem RP A. Kwaśniewskim i towarzyszącym delegacji dziennikarzom. Bagdad (2004)

2005–2006 wojskowa misja stabilizacyjna w Iraku, doradca ds. szkolenia i rozwoju irackich sił zbrojnych w Ministerstwie Obrony Iraku (Departament M7) w ramach Wielonarodowego Przejściowego Dowództwa Bezpieczeństwa Iraku (MNSTC-I, Multi-National Security Transition Command – Iraq);

Ilustracja 285. R. Gardy (2005)

2006 – zwolniony z zawodowej służby wojskowej i przeniesiony do rezerwy wskutek nie wyznaczenia na stanowisko służbowe w czasie pozostawienia w rezerwie kadrowej.

Ilustracja 286. Od lewej R. Rostek i R. Gardy. Spotkanie z R. Rostkiem (arabista), asystentem ministra Belki, doradcą Głównego Komisarza Wojsk Koalicyjnych. Irak, Operacja Iracka Wolność (2006)

Publikacje: artykuły w „Przeglądzie” dotyczące sytuacji na Bliskim Wschodzie; podczas wieloletnich działań służbowych wykonał kilkadziesiąt opracowań monograficznych o różnych krajach Bliskiego Wschodu i Afryki, jak też innych opracowań informacyjnych o sytuacjach społeczno-politycznych, gospodarczych i militarnych w państwach rejonu zainteresowania. Wszystkie te publikacje i opracowania były wysyłane do Kierownictwa społeczno-politycznego oraz wojskowego kraju, jak i innych urzędów administracji państwowej.

Odnaczenia: Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski 2005⁴⁸¹; Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski 1999; Złoty Krzyż Zasługi 1990; Iracka Wolność – Medal Gwiazda Iraku 2003, 2004, 2005; złoty medal „Za Zasługi dla Obronności Kraju” 1998; złoty medal „Siły Zbrojne w Służbie Ojczyzny” 1991; USA – „Bronze Star Medal” 2006 (MNSTC-I Bagdad); ONZ – „W Służbie Pokoju” UNEF II, Egipt 1974, 1978; ONZ „W Służbie Pokoju” UNDOF Syria 1978; ONZ – „W Służbie Pokoju” UNIIMOG, Irak-Iran 1991; ONZ „W Służbie Pokoju” UNIFIL, Liban 1994. Członkostwa: Międzynarodowe Stowarzyszenie Oficerów Rezerwy „Mars i Merkury”; Stowarzyszenie Saperów Polskich; Stowarzyszenie SOWA – w Komisji Rewizyjnej. Sukcesy: Służba w UNIMOG – pełny sukces misji – delimitacja granicy między Irakiem i Iranem; MNSTC-I przeszkolenie oddziałów irackich w obronie i ochronie rurociągów naftowych i gazociągów w Iraku. Znajomość języków: angielski, rosyjski, arabski. Hobby: beletrystyka, sport – tenis, kiedyś skoki spadochronowe i pletwonurkowanie, muzyka. Osobiste, wyjątkowe chwile i inne aktywności: motocross, spadochroniarstwo. Tajemnica sukcesu: bardzo ciężka praca; wytrwałość w dążeniu do osiągnięcia celu; odpowiednie przygotowanie merytoryczne do celu, który chce się zrealizować; trochę szczęścia, być w odpowiednim miejscu w odpowiednim czasie⁴⁸².

4.4. Media polskie

W badanych latach media – radio i telewizja oraz większość prasy – były państwowe, stąd zatrudnienie w nich można uznać za pracę „instytucjonalną”. Liczna grupa absolwentów arabystyk (UJ, UW) trudniła się dziennikarstwem – niektórzy zawód ten wykonywali dla „zwykłych” polskich mediów (prasa, radio, telewizja), inni – dla wyspecjalizowanych (Redakcja Arabska Polskiego Radia, „As-Sadaka”). Łącznie – etatowych i pracujących okazjonalnie – dziennikarzy prasowych, radiowych i telewizyjnych było ponad 100. Do lat 90. telewizja właściwie nie była dostępna dla arabistów, z wyjątkiem tłumaczeń czy krótkich wprowadzeń do filmów lub audycji, a także krótkich wywiadów – nie była to jednak *sensu stricte* praca dziennikarska. J. Danecki pisał scenariusze

⁴⁸¹ Postanowienie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z 25 lipca 2005 r. o nadaniu orderów Rej. 193/2005, brzmienie od 25 listopada 2005 r., MP 2005 Nr 74, poz. 1009.

⁴⁸² Britishpedia.com, za: <https://online.britishpedia.com/?h=50da549baff38f678bee3a4c46f-cfa7e133963> [dostęp: 22.11.2022].

(patrz dalej), ale były to zjawiska wyjątkowe. Nie udało mi się znaleźć potwierdzenia dokumentalnego, ale chyba pierwszym etatowym arabistą-dziennikarzem w Polskiej Telewizji był – w latach 70.⁴⁸³ – redaktor A. Radajewicz. Trzeba zwrócić uwagę na fakt, że środowisko dziennikarzy w PRL było monitorowane i przeniknięte przez współpracowników służb. Wg tylko Raportu o WSI w redakcjach telewizyjnych, radiowych i prasowych uplasowano 67 współpracowników służb wojskowych, w tym w redakcjach radiowych i telewizyjnych – 28⁴⁸⁴.

Andrzej Radajewicz, ur. w 1936 r. (ZSRR), w latach 60. był aktywistą organizacji młodzieżowych⁴⁸⁵. Później uprawiał dziennikarstwo prasowe i telewizyjne, a także wydał zbiór reportaży ze swojego pobytu w Palestynie w 1980 r. i w Libanie – przedstawiających historię i działalność Organizacji Wyzwolenia Palestyny – *Na przedpolach ziemi obiecanej*⁴⁸⁶. Pisywał też do „As-Sadaki”, „Stolicy” i „Expressu Wieczornego”⁴⁸⁷, nie tylko o świecie arabskim, ale i o państwach islamskich (m.in. Pakistanie)⁴⁸⁸, oraz artykuły dotyczące tematyki II wojny światowej⁴⁸⁹. Często w podpisie używał skrótu „A.Rad”⁴⁹⁰. W latach 70. aktywnie zajmował się publicystyką polityczną⁴⁹¹ i prowadził, m.in. program telewizyjny „Z bliska i daleka” (1971). W latach 80. (1984) zrealizował reportaż historyczny *Tajemnice przeszłości – Strzały pod Mokrą*. W 1981 r. A. Radajewicz uczestniczył w realizacji filmu-reportażu „1511 km wzdłuż Dżamahiriji”⁴⁹² w Libii, wyemitowanego w 1982 r. W stanie wojennym był jednym z pierwszych dziennikarzy telewizyjnych (obok M. Tumanowicza), który przełamał bojkot dziennikarski

⁴⁸³ „Gazeta Wyborcza”, za: <http://www.archiwum.wyborcza.pl/archiwum/tag/bilik+andrzej> [dostęp: 6.02.2022].

⁴⁸⁴ Za: Podanie do publicznej wiadomości Raportu o działaniach żołnierzy i pracowników WSI...

⁴⁸⁵ Z. Krzemkowska, *Jak go zapamiętamy?*, „Pochodnia Poznań”, za: http://pochodnia.pzn.org.pl/artukul/3446-jak_go_zapamietamy.html [dostęp: 6.02.2022].

⁴⁸⁶ A. Radajewicz, *Na przedpolach ziemi obiecanej*, KAW, Warszawa 1981.

⁴⁸⁷ M.in. A. Radajewicz, *Na Bliskim Wschodzie znowu rozlega się szczyk oręża*, „Ekspres Wieczorny” 1981, nr 108.

⁴⁸⁸ A. Radajewicz, *Falstart szatana* [Korespondencja własna z Pakistanu], „Express Wieczorny” 1989, nr 45, s. 2.

⁴⁸⁹ M.in. A. Radajewicz, *Wrzesień widziany przez pryzmat działań jednego pułku*, „Express Wieczorny”, 1.09.1978; idem, *Sięganie do polskich korzeni*, „Express Wieczorny” 1979.

⁴⁹⁰ *Słownik pseudonimów pisarzy polskich*, t. 5: 1971–1995, red. D. Świerczyńska, Ossolineum, Wrocław–Warszawa–Kraków 1998, s. 34.

⁴⁹¹ „Gazeta Wyborcza”, za: http://www.archiwum.wyborcza.pl/Archiwum/1,0,1275937,20001121-OL-DLO,NASZA_HISTORIA,.html [dostęp: 17.09.2022].

⁴⁹² „1511 km wzdłuż Dżamahiriji”, producent Interpress, ATP w Warszawie, sygn. 1914/94.

i występował w serwisach informacyjnych TVP (prowadził dziennik telewizyjny „Monitor” w soboty w latach 80.). Zmarł prawdopodobnie 21 kwietnia 1991 r. w Warszawie⁴⁹³.

Dla wielu arabistów, zarówno tych z uczelni, jak i MSZ, publikowanie artykułów czy reportaży, notek w różnych periodykach było dodatkowym zajęciem, ale trudno uznać to za dziennikarstwo, bo były to albo przekłady (np. literackie, m.in. dla „Literatury na Świecie”), albo z rzadka ukazujące się artykuły o charakterze popularyzatorskim (m.in. „Kontynenty” czy prasa codzienna), ewentualnie artykuły okazjonalne – np. na rocznice ustanowienia stosunków dyplomatycznych czy niepodległości któregoś z państw arabskich. W ten sposób na łamach prasy ogólnodostępnej ukazywały się tłumaczenia poezji arabskiej (zwykle pojedyncze wiersze) wraz z krótką notką o autorze czy tłumaczu, wywiady etc.

Działała również nieliczna grupka dziennikarzy, z których za sztandarową przedstawicielkę można chyba uznać radiową dziennikarkę Marię Annę Szablowską.

Maria Anna Szablowska(-Szabel), ur. w 1946 r. w Warszawie⁴⁹⁴, arabistka, muzyczna dziennikarka radiowa i telewizyjna, redaktor⁴⁹⁵. Po liceum zdała na arabistykę. Od czasów studenckich nazywana „Pućką”⁴⁹⁶. Na roku z nią była studentka afrykanistyki Sylwia Sokorska, córka ówczesnego prezesa Radiokomitetu. Prowadziła w Rozgłośni Harcerskiej magazyn dla dziewcząt i zaprosiła do swojej audycji M. Szablowską, aby ta opowiedziała o swoim mało znanym wówczas kierunku studiów⁴⁹⁷. „Jakie to są studia, co trzeba umieć, co wiedzieć, aby tam się dostać i inne szczegóły dotyczące tego kierunku”. Wtedy zaproszono ją do pracy w „Studio Rytm”⁴⁹⁸. W 1968 r. ukończyła studia na arabistyce, broniąc pracy zatytułowanej *Prasa egipska w XIX i pierwszej połowie XX wieku oraz jej rola w walce o niepodległość*, której promotorem był J. Bielawski⁴⁹⁹. Jednocześnie skończyła dziennikarstwo (1971)⁵⁰⁰

⁴⁹³ *Nekrologi warszawskie*, za: <http://www.nekrologi-baza.pl/zlista/324> [dostęp: 17.09.2022].

⁴⁹⁴ E. Ciborska, *Leksykon polskiego dziennikarstwa*, Elipsa, Warszawa 2000, s. 528.

⁴⁹⁵ Polskie Radio, za: <https://www.polskieradio.pl/Ludzie/238893,Maria-Szablowska> [dostęp: 17.09.2022].

⁴⁹⁶ A. Młynarska, *Młynarska o Szablowskiej: Obnażone zmarszczki i przekrwione oczy*, Pomponik.pl, 19.06.2013, za: <https://www.pomponik.pl/plotki/news-mlynarska-o-szablowskiej-obnazone-zmarszczki-i-przekrwione-o,nId,983879> [dostęp: 17.09.2022].

⁴⁹⁷ M. Kawczyńska, *Połączyły nas awantury*, „Superexpress”, 1.04.2009, za: <https://www.se.pl/wiadomosci/polska/poaczzy-nas-awantury-aa-SM1T-oad5-rAj6.html> [dostęp: 17.09.2022].

⁴⁹⁸ *Wywiad z p. Marią Szablowską, przeprowadził Jacek Górski*, za: https://web.archive.org/web/20150415233900/http://neptun-gdansk.w.interia.pl/wyw_z_msz.html [dostęp: 17.09.2022].

⁴⁹⁹ *Album magistrów Instytutu Orientalistycznego...*

⁵⁰⁰ E. Ciborska, op. cit.

na UW i pracowała w radiu, najpierw bez etatu, potem już na stałe⁵⁰¹. Przez całe życie zawodowe była związana z radiową Jedyneką⁵⁰². Działała też przez wiele lat w TVP, m.in. prowadząc (z K. Szewczykiem) program „Wideolektura Dorosłego Człowieka”⁵⁰³. Odznaczona Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (2011)⁵⁰⁴, Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski (2015)⁵⁰⁵ oraz resortowym, Brązowym Medalem „Zasłużony Kulturze Gloria Artis”⁵⁰⁶. Mężatka. Autorka i współautorka kilku książek:

- M. Szablowska, K. Szewczyk, *Ludzkie gadanie. Życie, rock and roll i inne nałogi*, Wyd. Znak Literanova, 2013.
- M. Szablowska, *Elvis. Amerykański sen*, Wyd. Ring, Warszawa 1991.
- M. Szablowska, *Cały ten big beat*, Wyd. Opus, Łódź 1993.
- A. Korzyński, M. Szablowska, *Znam wszystkie Wasze numery*, Agora, 2018.
- *Przypadki. Robert Janowski w rozmowie z M. Szablowską*, Znak, 2007.
- M. Rodowicz, M. Szablowska, *Maryla. Życie Marii Antoniny*, Burda Książki, 2014.
- M. Rodowicz, M. Szablowska, *Maryla Królowa jest tylko jedna*, Burda Książki, 2015.

Poza tym zrealizowała trzy filmy biograficzne⁵⁰⁷ (o W. Szpilmanie, S. Rachoniu i Kabarecie Starszych Panów).

Dziennikarzem był też – absolwent arabistyki UJ – **Bogdan Petecki**, ur. w 1931 r. w Krakowie. Studia na arabistyce UJ rozpoczął w r.a. 1951/52 i zakończył je, zdając egzamin końcowy 28 czerwca 1956 r. z oceną dobrą. Uzyskał tytuł magistra filologii orientальной⁵⁰⁸. Był też popularnym i cenionym pisarzem sci-fi.

Nie udało się dotrzeć do danych z PAP i PAI, jednak pracował tam co najmniej jeden z absolwentów arabistyki, przynajmniej przez jakiś okres. Bezsprzecznie – po

⁵⁰¹ Wywiad z p. Marią Szablowską...

⁵⁰² Polskie Radio, za: <https://www.polskieradio.pl/Ludzie/238893,Maria-Szablowska> [dostęp: 17.09.2022].

⁵⁰³ Ibidem.

⁵⁰⁴ Postanowienie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z 27 września 2011 r. o nadaniu orderów i odznaczeń, MP 2011 Nr 111, poz. 1122.

⁵⁰⁵ Postanowienie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z 28 lipca 2015 r. o nadaniu orderów i odznaczeń, MP 2015 poz. 889.

⁵⁰⁶ *Lista laureatów medalu Zasłużony Kulturze – Gloria Artis*, za: <http://www.mkidn.gov.pl/pages/strona-glowna/ministerstwo/odznaczenia/medal-zasluzony-kulturze---gloria-artis.php> [dostęp: 17.09.2022].

⁵⁰⁷ Polskie Radio, za: <https://www.polskieradio.pl/Ludzie/238893,Maria-Szablowska> [dostęp: 17.09.2022].

⁵⁰⁸ AUJ, WFlg 143 *Księga dyplomów 1945–67*.

uczelniah – największym wyspecjalizowanym, państwowym, polskim pracodawcą dla arabistów stało się w badanym czasie Polskie Radio, a ściślej jego (tak zwyczajowo, skrótowo nazywana) Redakcja Arabska. Drugim miejscem pracy licznie zatrudniającym arabistów była redakcja „As-Sadaki”, która jednak była finansowana przez Libijczyków (stąd informacje o niej znajdują się w dalszej części pracy), w dodatku wielu z arabistów publikujących na jej łamach było tylko autorami konkretnych materiałów (artykułów, notatek, tłumaczeń), wynagradzanymi „od dzieła”, a nie dziennikarzami tego pisma. I często starannie ukrywali swoje autorstwo.

4.4.1. Polskie Radio

4.4.1.1. REDAKCJA AUDYCJI DLA KRAJÓW ARABSKICH (RÓŻNE WARIANTY)

Zanim powstała wyspecjalizowana komórka w Polsce, rząd PRL już współpracował z podobnymi instytucjami w państwach arabskich (m.in. 7.12.1964 podpisano umowę o współpracy z Algierskim Radiem i Telewizją⁵⁰⁹ czy 5.12.1967 z Syryjskim Radiem i Telewizją⁵¹⁰). Niemniej po wydarzeniach marcowych kierownictwo państwa uznało, że trzeba rozszerzyć zakres propagandy na państwa arabskie: potencjalnych partnerów i sojuszników zarówno w sprawach ekonomicznych, jak i politycznych. Dlatego podjęto decyzję o stopniowym uruchamianiu „polskiego kanału radiowego” adresowanego do odbiorcy w świecie arabskim. Odpowiednie doświadczenia – emisja programów w językach obcych – już w Polskim Radiu były: pierwsze audycje dla zagranicy (w j. angielskim) zaczęto nadawać w 1936 r., a po wojnie, od 1956 r. nadawano w 10 językach obcych. 1 lipca 1968 r. wyemitowano w eter pierwszą audycję po arabsku, ale przygotowania do niej zaczęły się znacznie wcześniej. Wówczas kierownikiem Redakcji był Jerzy Tomalak. Chronicznym problemem przy zatrudnianiu lektorów (native) w Polsce była kwestia mieszkaniowa – dopóki byli studentami, mieli miejsca w akademikach, później też zapewniano im miejsca w hotelach asystenckich (w miarę możliwości), ale takie posunięcia ich nie zadowalały – byli dorośli, chcieli mieć normalne, samodzielne życie. Z takim samym problemem zetknęło się Polskie Radio i rozwiązało go arbitralnie – na potrzeby cudzoziemców zapewniano im pokoje

⁵⁰⁹ ATVP, teczka 1750/45.

⁵¹⁰ Ibidem.

w hotelu „radiowym” na ul. Marzanny 4, a później mieszkania hotelowo-służbowe dla cudzoziemców zatrudnionych w TVP (Warszawa, ul. płk. Baszty 1).

Od 1 lipca 1968 r. nadajemy w ciągu dnia cztery półgodzinne audycje w języku arabskim, które spotkały się z żywym oddźwiękiem, zwłaszcza w Egipcie⁵¹¹.

Jak na debiut, w dodatku prawie nierozreklamowany, oddźwięk w krajach arabskich był zauważalny:

Tabela 32. Zestawienie listów, które nadeszły do Redakcji Audycji dla Krajów Arabskich w 1968 r. (od 1.07.1968).

Zestawienie listów, które nadeszły do Redakcji Audycji dla Krajów Arabskich w 1968 r. (od 1.07.1968) ⁵¹²			
Listy normalne (łącznie 48):			
ZRA	12	Tunezja	10
Maroko	8	Algieria	7
Sudan	5	Libia	2
Liban	2	Francja	1
NRF	1		
Listy konkursowe (tj. na radiowy Konkurs Olimpijski) (łącznie 53)			
ZRA	26	Tunezja	18
Maroko	4	Algieria	2
Sudan	1	Syria	1
Pakistan	1		

Źródło: Zestawienie przygotowane przez autora na podstawie dokumentacji PR⁵¹³.

Powyższy wykaz jasno wykazuje zaangażowanie odbiorców ze świata arabskiego w recepcję programu Redakcji Audycji dla Krajów Arabskich – przy ówczesnej pocztce i jej cenach tak liczny udział słuchaczy w korespondencji z polską Redakcją dowodzi żywego zainteresowania. W grudniu nadeszło jeszcze osiem listów: z ZRA – cztery, Maroka – dwa, Algierii – jeden i Tunezji – jeden.

⁵¹¹ *Rocznik Polskiego Radia i Telewizji 1968–69*, Wyd. Radia i Telewizji, Warszawa 1969, s. 200.

⁵¹² ATVP, teczka 1445/10/3.

⁵¹³ Ibidem.

W rezultacie w 1969 r. na posiedzeniu Prezydium Radiokomitetu została zaprezentowana informacja o pracy Redakcji Audycji dla Krajów Arabskich. Jej sytuację przedstawił red. J. Tomalak, który wskazał następujące problemy:

1. potrzebę zróżnicowania w przyszłości charakteru audycji przygotowywanych na Bliski Wschód, Egipt i kraje Półwyspu Arabskiego oraz audycji premierowych dla krajów Maghrebu,
2. konieczność przygotowania rezerw kadrowych dla potrzeb programów arabskich,
3. konieczność wzmoczenia propagowania naszych programów,
4. wykorzystywanie stażów wymiennych z krajami arabskimi,

Ponadto poruszył następujące sprawy:

- korespondencję otrzymywaną z krajów arabskich,
  - trudności z uzyskiwaniem studiów {nagraniowych},
  - braku 1 etatu dla realizatora programu,
  - błędnych wniosków Komisji Lokalowej w sprawie Redakcji / Komisja nie uwzględniła pełnego stanu osobowego Redakcji/
  - potrzeby wprowadzenia nowoczesnej techniki studyjnej /brak ograniczników/,
- Dyr. Lipiński zwrócił uwagę na potrzebę sprecyzowania celów naszych programów w języku arabskim, stanowiących nowe zadania w działalności PR.

Kierownictwo uznało, że zbyt mały jest procent materiałów własnych Redakcji Arabskiej /zaledwie 20%/, opierającej się w głównej mierze na materiałach Redakcji Centralnej /80%/⁵¹⁴.

W 1969 r. Redakcja wchodziła w skład Naczelnej Redakcji Audycji dla Afryki i Krajów Arabskich (kierował nią red. Edward Czekąła).

Audycje te stanowiły półgodzinne (później – godzinne) bloki, mające charakter magazynów słowno-muzycznych. Składały się na nie wiadomości, komentarze, wywiady, przeglądy prasy, reportaże i podobne materiały słowne, które zajmowały ok. 2/3 czasu emisji tych audycji. W później nadawanych godzinnych blokach programowych prezentowano m.in. dłuższe odcinki, koncerty, słuchowiska. Podstawowe i najważniejsze materiały przygotowywała Redakcja Informacji i Publicystyki, która przekazywała je do odpowiednich podrzędnych Redakcji, tu – „Arabskiej”. Ta, jak wszystkie pozostałe, najważniejsze komentarze czy przeglądy prasy polskiej tylko

⁵¹⁴ ATVP, Teczka 1750/46., Protokół z posiedzenia Prezydium Komitetu, 19.03.1969, s. 11–12.

tłumaczyła i podawała wiernie, zaś pozostałe informacje i publicystykę, słowne lub udźwiękowione, skracała, uzupełniała, przerabiała pod docelowego odbiorcę i, tłumacząc, adaptowała pod kątem stosunków łączących Polskę z danymi krajami. Redakcja „Arabska”, tak jak wszystkie pozostałe, miała obowiązek przygotowywać materiały samodzielne, autorskie: były to m.in. reportaże, wywiady czy publicystyka dostosowane do oczekiwań, sugestii czy życzeń słuchaczy.

W 1969 r. Redakcja dla krajów arabskich nadawała 2 godziny programu na dobę. W tym samym, 1969 r. do Redakcji wpłynęło już 811 listów od słuchaczy (8 razy więcej niż w pierwszym roku). I w ogóle najwięcej korespondencji adresowanej do różnych redakcji Polskiego Radia za Granicą (tj. także do Redakcji anglo-, francusko- i rosyjskojęzycznych) wpłynęło z krajów arabskich, prym wiodła Algieria, z której nadeszło 2040 listów. Redakcją dalej kierował J. Tomalak.

Od roku 1971 Program dla Zagranicy Polskiego Radia nadawany był 24 godziny na dobę w 13 językach, w tym w języku arabskim. W tym roku podstawową „arabską” obsadę redakcji stanowili George Francis (redaktor, na etacie), Hanna Salameh Mukarkar (spiker i korektor, na etacie), Adnan Mobarak (spiker i korektor, na etacie), Abdalla Saeed (spiker i korektor, na ½ etatu).

W 1972 r. do Zespołu Programu dla Zagranicy PR wpłynęło łącznie 77 923 listów, w tym z Krajów Trzeciego Świata – 8168 (tj. 10,5% ogółu), a na liście 13 krajów, z których przyszło najwięcej listów, na 12. miejscu znajdowała się Algieria, skąd przyszło 1681 listów. W tym samym roku Redakcja „Arabska” wchodziła w skład Naczelnej Redakcji Programów dla Krajów Arabskich i Afryki, która przygotowywała audycje dla Afryki i krajów arabskich. Nadawano dziennie 5,5 godziny programów (w tym w j. arabskim 2,5 godz. i w j. fr. i ang. po 1,5 godz.). Materiały tych audycji przedstawiały Polskę jako atrakcyjnego partnera politycznego i handlowego dla krajów afrykańskich i arabskich. Program nadawany w j. arabskim obejmował obszar od Mauretanii na zachodzie do Zatoki Arabskiej na wschodzie. Audycje w j. francuskim kierowane były na Afrykę Północną, gdzie główną bazą odbioru tych programów były Algieria oraz Afryka Zachodnia.

W Naczelnej Redakcji pracowało 37 pracowników, w tym 33 na pełnych etatach i czterech na pół etatach (19 na etatach dziennikarskich i 13 osób na etatach realizatorskich i spikerskich). 80% stanu osobowego posiadało wyższe wykształcenie. Do PZPR należało 15 osób. Redakcja Naczelna zatrudniała pięciu cudzoziemców jako ekspertów językowych⁵¹⁵. Ze względu na propagandowy charakter Redakcji była

⁵¹⁵ ATVP, teczka 1445/10/3.

stale monitorowana zarówno przez cenzurę, jak i służby; raporty i meldunki składali zarówno polscy, jak i arabscy członkowie redakcji; oprócz tego zwerbowano co najmniej jednego z pracowników na Tajnego Współpracownika, ale bardziej z powodu jego przyszłej kariery zawodowej po odejściu z Polskiego Radia niż ze względu na zainteresowanie pracownikami Redakcji:

„[...] absolwent katedry arabistyki UW, zamieszkały w Warszawie, [...]. Studia ukończył w [...] roku. Miał propozycję pracy w MSW. Dobra znajomość arabskiego. Stosunek do ustroju pozytywny. [...] jest sierotą, który ukończył studia dzięki własnej pracy. Jest inteligentny i zasługuje na zaufanie. Obecnie pracuje w sekcji arabskiej Polskiego radia. Bezpartyjny, politycznie się nie udziela”.
Z tajnej charakterystyki⁵¹⁶.

Koszt jednej godziny premierowej w Naczelnej Redakcji wynosił w 1972 r. 683 zł. W poszczególnych redakcjach istniały trudne warunki pracy: przeciętna powierzchnia lokalowa przypadająca na jednego pracownika była nieco wyższa niż 2 mkw., jedna z najniższych w Programie nadawanym dla Zagranicy. Poza tym Redakcja miała słabe i przestarzałe wyposażenie studiów, co utrudniało realizację programu.

W skład tej komórki wchodziły:

1. Redakcja Audycji dla Krajów Arabskich (zatrudniała 7 dziennikarzy),
2. Redakcja Audycji dla Afryki Północnej i Zachodniej (zatrudniała 5 dziennikarzy),
3. Redakcja Audycji dla Afryki Równikowej i Południowej (zatrudniała 5 dziennikarzy),
4. Sekretariat Naczelnej Redakcji

Analizując materiały i zasięg emisji, stwierdzono, że najlepsze dotarcie programów i największy odgłos na nie rejestrowano w Algierii (1. miejsce) i w Maroku (4. miejsce).

Słuchacze tych audycji to głównie ludzie młodzi, w wieku od 16 do 30 lat (ponad 81%): uczniowie szkół średnich (około 30%), studenci (około 22%) oraz młoda inteligencja – nauczyciele, urzędnicy, technicy i przedstawiciele wolnych zawodów – ludzie, od których w dużej mierze zależeć będzie przyszłość ich krajów. Ponad 50% respondentów zamieszkiwało w stolicach ich krajów i w większych miastach.

Dla popularyzacji osiągnięć Polski organizowano Kluby Słuchaczy Radia Warszawa, których w różnych krajach Czarnej Afryki i krajach arabskich w 1972 r. istniało 165⁵¹⁷.

⁵¹⁶ AIPN, IPN BU 009045-2091.

⁵¹⁷ ATVP, teczka 1445/10/3.

[...] pierwszy z nich powstał w Tunezji w 1965 r. Kiedy podano tę informację w radiu i prasie arabskiej, podobne zaczęły powstawać również w innych krajach północno-afrykańskich. W latach 70. aż 43 takie kluby powołano do życia w różnych miejscowościach Algierii, a po kilka znajdowało się wówczas na terytorium Maroka i Tunezji⁵¹⁸.

Treścią audycji były informacje i publicystyka naświetlające życie, pracę i przemiany społeczno-gospodarcze zachodzące w Polsce, w

sojalistycznym społeczeństwie. Prezentując budownictwo socjalizmu w Polsce uwypuklamy te fakty, które trafiają na szczególnie podatny grunt u naszego słuchacza. [...] Ważnym i stałym elementem w naszych audycjach jest nasz ścisły sojusz i współpraca z ZSRR i krajami wspólnoty socjalistycznej. [...] Prezentując stanowisko Polski w ważnych problemach międzynarodowych, jak np. w sprawie pokojowego uregulowania konfliktu bliskowschodniego, walki wyzwoléncej narodów afrykańskich i arabskich wykazujemy w oparciu o liczne fakty i przykłady, że światowy system socjalizmu jest wiodącą siłą rewolucyjną, ostoją i przyjacielem ruchu anty-imperialistycznego i narodowo-wyzwolenczego. [...] Solidaryzujemy się z sprawiedliwą walką narodów arabskich przeciw Izraelowi i o słuszne prawa narodu palestyńskiego. Z uwagi na specyfikę i skomplikowaną sytuację w krajach arabskich Bliskiego Wschodu kierunek naszych komentarzy konsultowany jest z odpowiednim departamentem MSZ⁵¹⁹.

W 25–29-minutowych audycjach dominowała forma magazynowa. Redakcja Audycji dla Krajów Arabskich jako jedyna posiadała całogodzinną audycję. Codzienna audycja magazynowa składała się z:

- dziennika radiowego,
- przeglądu prasy polskiej,
- krótkiego komentarza międzynarodowego,
- wywiadu (względnie reportażu),
- pozycji nawiązującej do życia naszego narodu i kraju.

Blok informacyjno-publicystyczny, wg badań najbardziej śledzony przez słuchaczy, stanowił główną część programu, a do audycji najbardziej lubianych przez słuchaczy arabskich i afrykańskich należały:

⁵¹⁸ J. Knopek, *Stosunki Polski z Afryką...*, s. 166.

⁵¹⁹ ATVP, teczka 1445/10/3.

- Skrzynka Listów (odpowiedzi na pytania słuchaczy).
- Magazyn młodzieżowy.
- Magazyn o Polsce.
- Kącik RadioKlubów.
- Magazyn kontaktów polsko-arabskich (względnie polsko-afrykańskich).
- Wywiady, reportaże.
- Koncerty życzeń (30% nadawanej muzyki stanowiły konkretne życzenia słuchaczy).

Audycja „Skrzynka listów” trwała przeciętnie od 12 do 15 minut i nabierała z każdym rokiem coraz bardziej polemicznego charakteru, aby Redakcja mogła dorzucić przy okazji swój punkt widzenia.

W magazynach polskich przedstawiamy [...] takie materiały jak:

[m.in.]

- równość społeczna w Polsce
- rocznice ustaw o nacjonalizacji przemysłu, reformie rolnej,
- rozwoju PGR, kółek rolniczych
- rozbudowie socjalistycznej stolicy,
- nowe wielkie budowle na Śląsku: huta Katowice, FSM Tychach, itd.⁵²⁰

W Redakcji stale podnoszono kwalifikacje zatrudnionych pracowników – nie tylko w zakresie przygotowania zawodowego, ale i „zaangażowania polityczno-ideowego”. Kilku studiowało zaocznie w Instytucie Dziennikarskim UW. Kierownictwo Redakcji wystąpiło do Komitetu Radia i Telewizji o przydział pewnych funduszy dewizowych, aby sfinansować oddelegowanie niektórych z pracowników na krótkotrwałe pobyty w krajach Afryki i Bliskiego Wschodu, aby zapoznali się z realiami w krajach nadawania. Redakcja utrzymywała stałe robocze kontakty z: MSZ, MHZ, Komitetem Solidarności z Narodami Azji i Afryki, Towarzystwem Przyjaźni Polsko-Afrykańskiej, Zakładem Krajów Rozwijających się Instytutu Spraw Międzynarodowych i z Klubem „Trzy Kontynenty”⁵²¹.

⁵²⁰ Ibidem.

⁵²¹ *Program dla zagranicy*, [w:] *Rocznik Polskiego radia i Telewizji, 1970*, Wydawnictwa Radia i Telewizji, Warszawa 1970, s. 240–241.

Ilustracja 287. Mapa zasięgu Polskiego Radia (w j. arabskim) – Kluby Słuchaczy. Źródło: ATVP

W następnym roku, a ściślej – na przełomie lat 1972/73 (styczeń 1972 – kwiecień 1973), kartoteka adresów słuchaczy utrzymujących kontakt korespondencyjny z redakcjami Programu dla Zagranicy liczyła 190 438 adresów, na które „Ruch” wysyłał materiały informacyjne oraz propagandowe, w tym w j. francuskim – 11 665, j. angielskim – 11 292. Słuchacze w krajach arabskich i afrykańskich liczyli (w tej kartotece) 14 645 adresów⁵²². W 1973 r. rozpoczęto współpracę z radiofonią Libii i Tunezji.

Na posiedzeniu Radiokomitetu w 1973 r. przyjęto następujące postanowienia:

„1. Rozwijanie podstawowego kierunku działalności PR na zagranicę, tj. budzenie zainteresowania Polską przez propagowanie szeroko rozumianej atrakcyjności naszego kraju /polityka socjalna, awans polityczny i gospodarczy Polski, rozwój nowoczesnego przemysłu, nauki i kultury, itd./ [...]

W odniesieniu do krajów Trzeciego Świata należy położyć nacisk zarówno na aktywność polityczno-gospodarczą Polski, jak i na gotowość naszego państwa do nawiązywania z tymi krajami stosunków partnerskich. [...]

⁵²² Ibidem.

4. W celu podniesienia stopnia efektywności działania propagandowego – określenie psychologicznej sylwetki odbiorców w poszczególnych krajach⁵²³.

„Zakres obowiązków st. redaktora stylistycznego Redakcji Audycji dla Krajów Arabskich Naczelnej Redakcji Audycji dla Afryki i Krajów Arabskich w 1974 r.:

1. adiustuje i przeprowadza korektę tekstów programowych i listów w j. arabskim wychodzących z Redakcji
2. odpowiada za terminowe dostarczenie materiałów do realizacji programowej
3. utrzymuje kontakt z Redakcją Kontroli Programu
4. pozostaje w dyspozycji i pełni dyżury według grafików pracy obowiązujących w Redakcji i w wymiarze wynikającym z obowiązującego czasu pracy.
5. wykonuje prace i czynności zlecone przez kierownictwo Redakcji
6. bierze udział w naradach, zebraniach według zalecenia kierownictwa Redakcji
7. uczestniczy w szkoleniu zawodowym i politycznym
8. odpowiada za powierzone mienie przestrzegając wydanych w tym zakresie zarządzeń wewnętrznych⁵²⁴.

„Zakres obowiązków redaktora Redakcji Audycji dla Krajów Arabskich Naczelnej Redakcji Audycji dla Krajów Pozaeuropejskich w 1977 r.:

1. dyspozycyjność redakcyjna
2. odpowiedzialność za właściwe wykonanie powierzonych zadań programowych a w szczególności:
  - proponowanie i dostarczanie – zgodnie z potrzebami redakcji – materiałów pisanych i dźwiękowych
  - opracowywanie, adiustowanie i adaptacja materiałów pisanych i dźwiękowych dla potrzeb redakcji
  - pełnienie dyżurów redakcyjnych
  - zlecone wyjazdy redakcyjne
3. udział w opracowywaniu planów programowych redakcji,
4. utrzymywanie zleconych kontaktów z innymi komórkami Komitetu oraz – zgodnie z ustaleniami Kierownictwa – instytucjami i organizacjami, jak też współpracownikami redakcji

⁵²³ ATVP, 1468/8/5 A Sekretariat Generalny, Protokół z posiedzenia Prezydium Komitetu, nr 19/73, 29.05.1973.

⁵²⁴ APR, Teczka akt osobowych. Saeed M. Abdalla.

5. udział a naradach, konferencjach, zjazdach, etc. na zlecenie kierownictwa redakcji
6. udział w szkoleniu ideowo-politycznym i zawodowym
7. przestrzeganie obowiązujących w Komitecie przepisów i regulaminu pracy.
8. wykonuje inne prace i czynności redakcyjne i organizacyjne – zgodnie z swoimi kwalifikacjami i obowiązującymi w Komitecie przepisami i regulaminem pracy zlecone przez kierownictwo Redakcji i Kierownictwo Programu dla Zagranicy.
9. dostarcza materiały redakcyjne w ramach według płacy zasadniczej na kwotę 800 zł⁵²⁵.

W ramach współpracy Komitetu ds. Radia i Telewizji „Polskie Radio i Telewizja” z Ludowo-Rewolucyjnym Radiem i Telewizją w Libii na lata 1975–1976 powstał ramowy program (obowiązywał co najmniej do 1978) stażów obywateli libijskich w Telewizji Polskiej. Szkolenia miały zostać zrealizowane w Ośrodku Szkolenia i Doskonalenia Kadr przy pomocy opiekunów/ tłumaczy pracujących na zlecenie. Byli nimi M. Myrcha, H. Jankowska i Z. Rydzak.

Zbigniew Rydzak od 8 listopada 1976 r. do 15 lutego 1977 r. był tłumaczem grupy składającej się z dwóch (z ogólnej liczby 3) stażystów libijskich w TVP. W ciągu trzech miesięcy przepracował z nimi ok. 400 godzin.

Hanna Jankowska była tłumaczem dla jednego z trzech Libijczyków, w tym także towarzyszyła mu podczas jego wyjazdów do Krakowa i Łodzi. Przepracowała z nim ok. 120 godzin.

Małgorzata Myrcha, oddelegowana z Naczelnej Redakcji Audycji dla Afryki i Krajów Arabskich jako konsultantka, gdyż miała stosowne doświadczenie (dwukrotne wielomiesięczne pobyty w Libii w charakterze rzeczniczki prasowego Polskiej Wystawy w Trypolisie i biegła znajomość j. arabskiego i angielskiego). Jej zakres obowiązków obejmował konsultowanie strony polskiej o stażystach, informowanie stażystów o informacjach z kraju i ze świata, opiniowanie konieczności tłumaczeń na arabski i z arabskiego i ich organizacyjne zapewnienie. W 1979 r. stałymi opiekunami kolejnych stażystów (od 6 kwietnia do 3 maja 1979) – tym razem z Iraku – byli redaktorzy Redakcji Arabskiej, obywatele Iraku, Abdulla Saed i George Francis. Wszelkie koszty wynikające z tytułu pobytu tych osób w Polsce pokrywał Zarząd

---

⁵²⁵ Ibidem.

Główny Stowarzyszenia Dziennikarzy Polskich, w tym również dwóch opiekunów-pilotów ww. stażystów⁵²⁶.

W latach 80. PR ufundowało dwa stypendia do Iraku dla studentów arabistyki, którzy chcieli później pracować w Polskim Radio, czyli przyszłych radiowców. Byli nimi Andrzej Drewnowski i Antoni Siejek, obaj później byli tłumaczami przysięgłymi.

Na przełomie lat 70. i 80. w Redakcji Arabskiej pracowali arabisci i Arabowie: Ryszard Kurowski, Agnieszka Mukarkar (*de domo* Jankowska, *secundo voto* Piotrowska), Barbara Czerniak, Alina Kubicz (*de domo* Niedzielska), Małgorzata Szyburska, Małgorzata Myrcha, Grażyna Gasparska (*de domo* Olejnik), Antoni Siejek, George Francis, Adnan Mobarrak, Hanna Mukarkar, Abdalla Saeed, Nidal Ajjasz.

Ilustracja 288. Od lewej: A. Kubicz, A. Piotrowska i G. Francis. Urywek profilu – C. Bajdarek (?). Źródło: ATVP

Ilustracja 289. Od lewej: A. Mukarkar, E. Czekala (szef Redakcji), A. Kubicz i A. Drewnowski. Źródło: ATVP

⁵²⁶ ATVP, Ośrodek Szkolenia A teczka nr 1776/ 107,109, 111, Naczelna Redakcja dla Krajów Pozaeuropejskich. Program dla Zagranicy PR, Warszawa, dn. 6 lipca 1979, Nr ref. GD-1371/79 do Ośrodka Szkolenia i Doskonalenia Kadr Komitetu ds. Radia i Telewizji, „Sprawozdanie ze stażu dziennikarzy z Iraku”.

Ilustracja 290. G. Francis i NN – gość Redakcji z kraju arabskiego. Źródło: ATVP

Ilustracja 291. G. Francis, NN i A. Kubicz. Źródło: ATVP

Ilustracja 292. B. Czerniak i A. Kubicz. Źródło: ATVP

W 1981 r. redakcja (wchodziła w skład Naczelnej Redakcji Programów dla Krajów Pozaeuropejskich) zatrudniała następujące osoby:

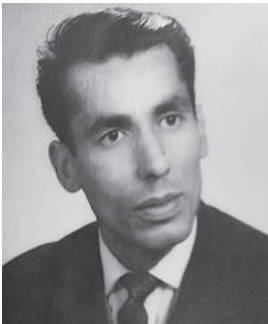
- Czekala Edmund, z-ca redaktora naczelnego;
- Czerniak Barbara, starszy redaktor;
- Francis George, redaktor;
- Gasparska Grażyna – redaktor dokumentalista, w Redakcji Kontroli i Oceny Audycji;
- Kubicz Alina, sekretarz redakcji;
- Moborak Adnan, starszy redaktor;
- Mukarkar Hanna, starszy redaktor;
- Piotrowska Mukarkar Maria Agnieszka, starszy redaktor;
- Saeed Abdalla, redaktor;
- Szyburska Małgorzata, starszy redaktor.

Wybrani dziennikarze (arabiści i Arabowie) w Redakcji Arabskiej (w kolejności alfabetycznej):

Czerniak Barbara, starszy redaktor. Studiowała w Egipcie.

Drewnowski Andrzej, stypendysta (dla przyszłych radiowców Polskiego Radia w Iraku), absolwent arabistyki UW w 1984 r. Pracował w PR do ok. 1985 r.

Francis George, ur. w 1932 r. w Iraku.

Ilustracja 293. G. Francis (1979). Źródło: ATVP

Szkołę średnią przerwał po trzech latach, przeniósł się do szkoły wieczorowej (z powodu śmierci ojca), pracował jako robotnik. W latach 1947–1948 pozostawał

pod wpływem braci – komunistów, zaczął też czynnie działać w ruchu komunistycznym. Od 1950 lub 1952 r. (podawał różne daty) członek Komunistycznej Partii Iraku. W latach 50. i 60. był członkiem różnych organizacji studenckich i młodzieżowych oraz związku zawodowego w Iraku. W roku szkolnym 1951/52 ukończył szkołę średnią, a w 1953 r. wyjechał nielegalnie do Kuwejt (uciekał przed aresztowaniem). Po roku wrócił, ale 11 miesięcy później został aresztowany i skazany na rok więzienia i rok obozu. W 1956 r. przedłużono mu wyrok o osiem miesięcy. Łącznie za działalność polityczną w Iraku przebywał w więzieniu w latach 1954–1958. Po odbyciu kary rozpoczął pracę, ale na krótko – ponownie został aresztowany i z braku dowodów wypuszczony. Po rewolucji w 1958 r. został zrehabilitowany i mógł wrócić do pracy w elektrowni. W latach 1958–1961 był urzędnikiem w elektrowni, równocześnie rozpoczął studia prawnicze na Uniwersytecie Bagdadzkim. Należał do Milicji Ludowej, Związku Młodzieży Demokratycznej i związku zawodowego. W 1961 r. przyjechał na stypendium CRZZ do Polski. Po skończeniu rocznego Studium Językowego w Łodzi rozpoczął studia na Uniwersytecie Łódzkim na Wydziale Ekonomiczno-Społecznym. W 1967 r. ukończył Uniwersytet Łódzki, uzyskując na Wydziale Ekonomiczno-Socjologicznym tytuł magistra socjologii po obronie pracy *Adaptacja studentów arabskich w stosunku do polskiej kultury obyczajowej* i zdaniu egzaminu końcowego. Miał wyuczony zawód socjologa, specjalność: socjologia kultury. Łącznie uczył się w Łodzi od 1961 do 1968 r. W czasie studiów ożenił się. Po studiach (1967/68) ukończył też dwuletnie Międzywydziałowe Studium Kulturalno-Oświatowe UŁ i odbył stosowne praktyki. Od 1967 r. posiadał kartę stałego pobytu. 1 stycznia 1969 r. został zatrudniony na ½ etatu po Abdalla Saeedzie jako spiker 3. kategorii w Redakcji Audycji dla Krajów Arabskich Naczelnej Redakcji Audycji dla Afryki i Krajów Arabskich. 1 lipca 1969 r. przeszedł na pełny etat jako redaktor-korespondent zajmujący się merytorycznym przygotowaniem i redagowaniem odpowiedzi na listy słuchaczy. Od 1 stycznia 1971 r. – pełnoprawny redaktor audycji. W 1972 r. został członkiem PZPR. W 1979 r. podjął dodatkową pracę w Biurze Planowania Rozwoju Warszawy jako redaktor opracowań tekstowych planu regionalnego Trypolitanii (na ½ etatu). W 1981 r. wyjechał na urlop bezpłatny do Wiednia i nie zgłosił się do pracy. 31 grudnia 1981 r. został skreślony z listy pracowników za niestawiennictwo. Władał biegle w mowie i piśmie j. arabskim i polskim, słabo – angielskim⁵²⁷.

---

⁵²⁷ APR,teczka 14137 George Francis A 1816.

Gasparska (*de domo* Olejnik) **Grażyna Sylwia**, ur. w 1942 r., arabistka, dziennikarka radiowa, realizator programowy i redaktor dokumentalista (w Redakcji Kontroli i Oceny Audycji). Do 1954 r. mieszkała i uczyła się w Łodzi, potem rodzina przeniosła się do Warszawy, gdzie G. Olejnik zdała maturę w 1960 r. w LO im. Traugutta. W tym samym roku zdała na studia na orientalistykę. W trakcie studiów była aktywną działaczką ZMS i ZSP. 30 września 1965 r. obroniła na ocenę dobrą pracę magisterską *Istota i wola rozumu (intelektu) dla poznania i postępowania ludzkiego według Ibn Bağğy. Analiza traktatu „Tadbīr al-mutawāḥḥid”*, pisaną pod opieką J. Bielawskiego. Od 8 stycznia 1965 r. do 4 września 1969 r. pracowała jako korektorka w redakcji „Sztandaru Młodych” w Warszawie. Członkini PZPR od 1967 r. (lub 25.04.1968). 1 marca 1968 r. została zatrudniona w Komitecie ds. Radia i Telewizji w Warszawie jako reżyser w dziale dokumentacji, a 1 sierpnia 1969 r. dostała pół etatu jako asystent reżysera w Redakcji Audycji Arabskich Naczelnej Redakcji Audycji dla Afryki i Krajów Arabskich Programu dla Zagranicy.

Ilustracja 294. G. Gasparska (1969). Źródło ATVP

1 stycznia 1970 r. została realizatorką audycji 2. kategorii w tej samej Redakcji. W 1975 r. wyszła za mąż i zmieniła nazwisko na Gasparską. Podczas urlopu 1–25 marca 1977 r. za zgodą Polskiego Radia wyjechała na Targi Międzynarodowe w Kairze jako referent prasowy POLEXPO. Od 1 sierpnia 1977 r. została realizatorką audycji 1. kategorii. Od 15 sierpnia 1978 r. do 15 sierpnia 1980 r. pracowała dla CHZB Budimex w Libii (urlop bezpłatny w Polskim Radio). 8 września 1980 r. została redaktorem-dokumentalistą w Redakcji Kontroli i Oceny Audycji „Radio Polonia”. Od 1 października 1981 r. do 31 sierpnia 1982 r. została podczas urlopu bezpłatnego zatrudniona w Przedsiębiorstwie Komplektacji i Dostaw Elektroniki Profesjonalnej z Warszawy

(czyli Radwarze) i w Przedsiębiorstwie Eksportu Budownictwa Komunikacyjnego PEBEX. Od 1983 r. – członkini Stowarzyszenia Dziennikarzy PRL.

Ilustracja 295. G. Gasparska (1983). Źródło ATVP

1 czerwca 1985 r. awansowała na starszego redaktora. 30 sierpnia 1985 r. rozwiązała umowę o pracę z Polskim Radiem (za porozumieniem stron) i w latach 1985–1987 pracowała w Tripoli w Libii jako tłumacz arabista. Znała j. francuski i hiszpański (słabiej) i biegle w mowie i piśmie – arabski, angielski i rosyjski⁵²⁸.

Kubicz (Niedzielska) Alina, sekretarz redakcji, absolwentka arabistyki UW w 1965 r. (obroniła pracę *Qiṣṣa Ḥamza al-Pehlewān – ludowy epos arabski*, której promotorem był J. Bielawski).

Kurowski Ryszard Stefan, redaktor. Ur. w 1937 r., arabista, studia na UW ukończył w 1962 r., w 1964 r. obronił pracę magisterską (*Obraz wsi egipskiej w powieściach dwóch współczesnych pisarzy Egiptu „Zainab” – M.H. Haikala i „Ziemi” – ‘Abd ar -Raḥmāna aṣ-Šarkawī*, promotorem był J. Bielawski). Członek PZPR od 1967 r. Po studiach pracował w kilku instytucjach, w tym w MSZ, od 1973 r. w redakcji arabskiej Polskiego Radia jako redaktor audycji. Znał „arabski biegle, angielski dobrze, francuski słabiej”. Żonaty (1973), jedno dziecko⁵²⁹. Współautor (wraz z M.H. Hassanem) *Zwięzłego kursu języka arabskiego*⁵³⁰.

⁵²⁸ APR teczka 14416 Gasparska Grażyna Biuro Kadr.

⁵²⁹ AIPN, IPN 001043/658.

⁵³⁰ M.H. Hassan, R. Kurowski, *Zwięzły kurs...*

Mobarak (Mubarak) **Adnan**, ur. w 1935 r. w Iraku, w 1967 r. ukończył historię sztuki na UW (magister).

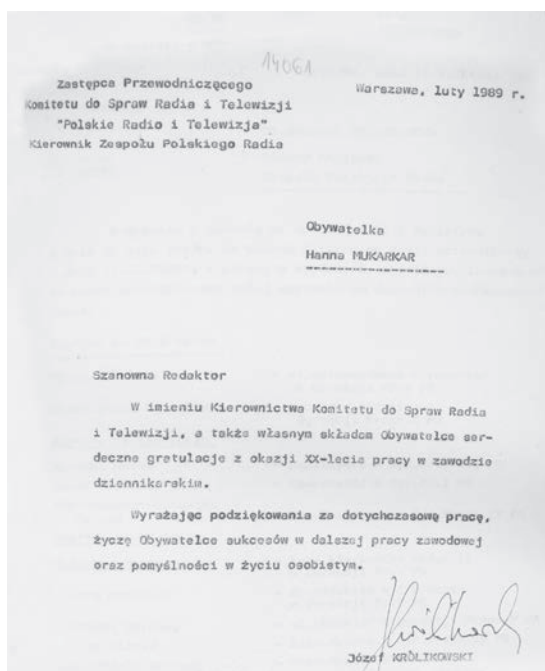
Ilustracja 296. Adnan Mobarak. Źródło ATVP

W latach 1951–1954 członek Związku Studentów Irackich, później – do 1960 r. – Związku Młodzieży Irackiej. W 1954 r. ukończył Liceum Ogólnokształcące w Basrze i przeszedł trzymiesięczne szkolenie wojskowe. Potem przez dwa lata był dorywczo zatrudniony w Basrze. Od 1956 do 1957 r. pisał dla dziennika „Al-Manar” w Bagdadzie, pracował w nim jako redaktor. Kolejne dwa lata – 1956–1958 – pracował jako urzędnik w Banku Iraku w Bagdadzie. Lata 1957–1958 przepracował jako redaktor w dzienniku „Al-Bilad”. Po rewolucji 1958 r. pisywał do różnych gazet irackich w Bagdadzie, w tym w latach 1958–1960 dla dziennika „Al-Istiklal”. Od 1958 r. do 1963 r. był członkiem Związku Pisarzy Irackich (do zamachu stanu). Zadeklarował, że w okresie 1959–1960 był redaktorem w Irackiej Agencji Prasowej w Bagdadzie (pracował w niej 7 marca – 19 listopada 1960). Od 1960 r. w Polsce, najpierw przez rok w Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców w Łodzi, później studiował w WSTiF w Łodzi, a następnie na historii sztuki UW. Od 1 listopada 1968 r. pracował jako spiker 3. kategorii w Redakcji Audycji dla Krajów Arabskich w Naczelnej Redakcji Audycji dla Afryki i Krajów Arabskich w Warszawie (na ½ etatu). 1 lipca 1969 r. otrzymał tamże pełny etat. Od 1969 r. jest członkiem Związku Zawodowego Pracowników Książki, Prasy i Radia. W 1972 r. został spikerem 2. kategorii, a 1 lipca 1981 r. awansował na starszego redaktora Redakcji Audycji dla Krajów Arabskich Naczelnej Redakcji Pozaeuropejskiej „Radia Polonia”. W 1988 r. przeszedł na rentę inwalidzką. Wyemigrował do Danii. Wielki intelektualista, historyk sztuki, pisarz, tłumacz (m.in. z duńskiego). O swojej pracy translatorskiej, o tłumaczeniu utworów m.in. Witolda Gombrowicza, Sławomira Mrożka,

Tadeusza Różewicza pisał w artykule *Between the Babel tower and the Global Village*⁵³¹. Wiele z jego prac publikowano na portalu: <http://www.iraqstory.com>, jednak w chwili obecnej (luty 2020) nie działa. Znał j. francuski (słabo), polski, angielski, arabski, duński (biegle w mowie i piśmie). Żonaty⁵³².

Mukarkar Hanna Salameh – patrz m.in. s. 542.

Mimo wielu lat pracy w Polskim Radio i wielkich zasług, dyrekcja ciągle pozostawała w błędzie, co do jego płci – zmylona imieniem „Hanna”.

Ilustracja 297. Problemy dyrekcji z imieniem H. Mukarkara. Źródło: ATVP

Myrcha Małgorzata – wcześniej wymieniana, s. 842 i dalej.

Nidal Ajjasz, Palestyńczyk – spiker.

⁵³¹ M. Adnan, *Between the Babel tower and the Global Village*, „Poland” 1989, nr spec., s. 9.

⁵³² APR Kadry na 14069.

Piotrowska Mukarkar Maria Agnieszka (*primo voto* Jankowska, *secundo voto* Piotrowska, *tertio voto* Mukarkar i Piotrowska-Mukarkar), ur. w 1939 r.⁵³³, starszy redaktor, absolwentka arabistyki UW w 1963 r. (obroniła pracę magisterską *Ṣalāḥ ad-Dīn – wódz, rycerz, budowniczy w historii i literaturze*, napisaną pod opieką J. Bielawskiego).

Saeed M. Abdalla, ur. w 1939 r. w Iraku, z zawodu ekonomista (magister ekonomii politycznej, UW, 1968).

Ilustracja 298. Abdalla Saeed

Dziennikarz, spiker 3. kategorii Redakcji Audycji dla Krajów Arabskich Naczelnej Redakcji Audycji dla Afryki i Krajów Rozwijających się (nazwa z 1976). Posługiwał się językami: arabskim, polskim, angielskim. Od 1956 r. członek Komunistycznej Partii Iraku i Związku Młodzieży Demokratycznej Iraku. W latach 1966–1968 był lektorem języka arabskiego na UW, a od 1 lipca 1968 r. do czerwca 1969 r. pracownikiem Komitetu ds. Radia i Telewizji w Warszawie, spiker Redakcji Arabskiej. W czerwcu i lipcu 1969 r. pracował jako tłumacz w Ambasadzie Iraku. Powrócił do Polskiego Radia 1 stycznia 1970 r., przyjęty ponownie zgodnie z życzeniem Wydziału Zagranicznego KC PZPR. Awansował 1 lutego 1974 r. na starszego redaktora stylistycznego. Pozostawał na tym stanowisku do lipca 1975 r. Od 1 lipca 1975 r. był dziennikarzem w Zespole ds. Programu dla Zagranicy Komitetu ds. Radia i Telewizji. Był autorem stałych audycji w j. arabskim. 29 kwietnia 1984 r. zakończył pracę w Polskim Radiu. Żonaty⁵³⁴. Jego córka Esmā studiowała na arabistyce UW (w 1997 obroniła pracę

⁵³³ AIPN, IPN BU 908/38900.

⁵³⁴ APR Teczka akt osobowych. Saeed M. Abdalla.

magisterską *Koncepcja honoru w beduińskim prawie zwyczajowym*, jej promotorem była K. Skarżyńska-Bocheńska).

Siejek Antoni – stypendysta (dla przyszłych radiowców) Polskiego Radia w Iraku, absolwent arabistyki UW (obronił w 1986 pracę magisterską *Dimma. Innowiercy w świetle šari'atu*, promotorem był R. Piwiński). Obecnie m.in. tłumacz przysięgły j. arabskiego w Gdańsku⁵³⁵.

Szyburska Małgorzata Dorota, ur. w 1946 r. w Łodzi, w latach 1960–1964 uczęszczała do LO im. M. Konopnickiej w Łodzi. W 1964 r. rozpoczęła studia na orientalistyce (arabistyce) UW. W czasie studiów była członkiem ZSP. Dwukrotnie otrzymała nagrodę rektorską i stypendium naukowe. Od 1966 r. – członkini PTO, a od 1968 r. – TPPAr. W 1969 r. uzyskała tytuł magistra filologii orientalnej w zakresie arabistyki (obroniła pracę *Analiza rozprawy Ḥamda al-Hattābiego pt. „Bayān fi i'ğāz al-Qurān”*, jej promotorem był J. Bielawski)⁵³⁶. Od września 1970 r. do sierpnia 1971 r. odbywała staż asystencki w Zakładzie Arabistyki i Islamistyki UW, a w lipcu 1971 r. wyjechała na stypendium do Egiptu, do Kairu (równolegle studiowała dialekt egipski na Uniwersytecie Amerykańskim w Kairze). Na stypendium przebywała do sierpnia 1972 r. 1 października 1973 r. podjęła pracę w Komitecie ds. Radia i TV, w Redakcji Audycji dla Krajów Arabskich przy Zespole Programu dla Zagranicy w Warszawie, był to staż aplikancki i trwał do 30 marca 1974 r. Po zakończeniu stażu, od kwietnia 1974 r., była młodszym redaktorem. W r.a. 1974/75 podjęła roczne studia nauk społecznych (Studium Marksizmu-Leninizmu) przy Stołecznym Ośrodku Propagandy Partyjnej Komitetu Warszawskiego PZPR i ukończyła je z sukcesem. Od 1975 r. członkini ZSMP. 1 sierpnia 1976 r. została redaktorem w Redakcji Audycji dla Krajów Arabskich Naczelnej Redakcji Audycji dla Krajów Pozaeuropejskich Programu dla Zagranicy PRiTVP (taka nazwa obowiązywała w 1977). 1 grudnia 1981 r. awansowała na starszego redaktora, a 1 lipca 1983 r. na redaktora audycji w języku arabskim w Programie V Zespołu Polskiego Radia. W 1984 r. przeszła – z własnego wyboru – na ½ etatu jako starszy redaktor. Od 1 stycznia 1986 r. pracowała w Polskim Radiu Dyrekcji Programów dla Zagranicy „Radio Polonia” – w Redakcji Audycji w Języku Arabskim,

⁵³⁵ *Biuro Tłumaczeń Econtext Antoni Siejek*, za: <https://mPAA,targeo.pl/biuro-tlumaczen-econtext-antoni-siejek-ul-wita-stwosza-23a-34-80-312-gdansk~11526920/tlumacz/adres> [dostęp: 17.09.2022].

⁵³⁶ *Album magistrów Instytutu Orientalistycznego...*

a 1 stycznia 1988 r. uległa zmianie nazwa miejsca pracy na Zespół Polskiego Radia – Redakcja Audycji w Języku Arabskim Dyrekcja Programu V. 30 czerwca 1990 r. została odwołana ze stanowiska za wymówieniem trzymiesięcznym z powodu likwidacji Redakcji i w okresie od 1 września 1990 r. do 31 października 1990 r. była zwolniona z obowiązku świadczenia pracy. Zna dobrze j. rosyjski i hiszpański, biegle – arabski i francuski⁵³⁷.

Polskie Radio i Telewizja zatrudniały nie tylko etatowych pracowników, jak już wyżej wspomniano. Na umowy zlecenia jako tłumacze i opiekunowie grup stażystów z krajów arabskich pracowali dlań Z. Rydzak, H. Jankowska, M. Myrcha. Przez Redakcję przewinęło się więcej arabistów, niż udało się ustalić w dokumentach, np. zachowała się informacja niepotwierdzona dokumentami, że m.in. do współpracowników należała absolwentka arabistyki **Teresa Jolanta Rawska** (Nowakowska z drugiego małżeństwa), a także **Krystyna Dąbrowska-Bilik**, absolwentka arabistyki w 1983 r. (praca magisterska *Kobieta i miłość w poezji arabskiej Hiszpanii w XI w.*, promotorem był J. Bielawski)⁵³⁸. Poza tą grupą kilkoro pracowników arabistyki UW (i przyszłych jej pracowników) pisało do periodyków wydawanych przez Ośrodek Badania Opinii Publicznej i Studiów Programowych Komitetu ds. Radia i Telewizji „Polskie Radio i Telewizja” w Warszawie, m.in. „Aktualności Radiowo-Telewizyjnych” (E. Machut-Mendecka⁵³⁹). Z kolei J. Danecki w latach 1986–1987 działał dla TVP jako współscenarzysta (opracował temat, szkic scenariusza, scenariusz, dokumentację i komentarz) filmu dokumentalnego z cyklu „Oblicza islamu” – odc. „Źródła” (1986), „Szyici” (1986), „Rozwój, upadek, odrodzenie” (1986), „Islam arabski” (1986), „Islam na świecie” (1987), „Wyjście w przyszłość” (1987), „Islam a polityka” (1987)⁵⁴⁰.

⁵³⁷ APR, 2109 A 17173 Małgorzata Szyburska.

⁵³⁸ *Album magistrów Instytutu Orientalistycznego...*

⁵³⁹ Np. E. Machut-Mendecka, *Działalność arabskiego Ośrodka Badania Opinii Radiosłuchaczy i Telewidzów oraz Instytutu Szkolenia Radiowego i Telewizyjnego*, „Aktualności Radiowo-Telewizyjne. Dwutygodnik” 1979, nr 16/372, s. 19–21, oraz eadem, *Międzynarodowe Kontakty Irackiego Radia i Telewizji*, „Aktualności Radiowo-Telewizyjne. Dwutygodnik” 1979, nr 16/372, s. 25–27, a także eadem, *Ajatollah Chomejni, rewolucja i telewizja*, „Aktualności Radiowo-Telewizyjne” 1981, nr 2/406, s. 35–37.

⁵⁴⁰ ATVP 2208/62, Umowy 1984–92 t.2 Finanse B50.

4.5. Praca na kontraktach w państwach arabskich

Chyba najważniejszym „miejszem pracy” dla większości arabistów w okresie późnego PRL, także tych akademickich, były kontrakty, czyli wyjazdy do pracy w Libii czy Iraku (rzadziej do innych państw arabskich) na realizowane tam, najczęściej przez polskie przedsiębiorstwa eksportowe, projekty. Większość z nich to były budowy (drog, osiedli, infrastruktury, portów etc.). Można założyć, że właściwym pracodawcą zwykle było państwo, poprzez swoje agendy. Generalnie istniały dwie oficjalne drogi wyjazdu na kontrakty – poprzez Polservice, czyli taki o charakterze prawie „prywatnym”, i z polskim przedsiębiorstwem eksportowym, tj. te „właściwe”. Na pierwsze wyjeżdżali np. lekarze czy architekci, bardzo rzadko arabiści, na drugie – wszyscy potrzebni, wśród nich – arabiści.

W ciągu pierwszych kilkunastu lat po wojnie władze PRL popierały walczące o niepodległość narody – Azji, Afryki i Ameryki Południowej. Wynikało to m.in. z zimnej wojny: konfrontacji politycznej i ideologicznej socjalizmu i kapitalizmu wyrażającej się nie tylko w formie militarnej (wojny, okupacje, interwencje wojskowe, zamachy stanu, powstania etc.), ale także w wymiarze uzyskiwania niezależności gospodarczej i alternatywy wyboru dróg rozwoju państw tzw. Trzeciego Świata. Dlatego od połowy lat 50. zaczęła się rozwijać wszechstronna współpraca polityczna i gospodarcza PRL z Bliskim Wschodem, taka regionalizacja częściowo wynikała z możliwości i zapotrzebowań gospodarczych, ale także i ze swojej „specjalizacji” w ramach państw socjalistycznych. Polska szukała rynków zbytu dla swoich produktów: towarów i usług, w tym – eksportu świeżo wykształconych kadr naukowo-technicznych oraz technologicznego *know-how*; Polska wówczas dysponowała nowoczesnymi technologiami, nie zawsze tak ultranowoczesnymi, jak zachodnie, ale sprawdzonymi, efektywnymi i tańszymi⁵⁴¹. Polscy inżynierowie jako doradcy z ramienia różnych organizacji międzynarodowych (w tym ONZ i jego agend) w latach 1965–1984 współpracowali z rządami m.in. Iraku i Libii. Tak samo wspierali rozwój edukacji w krajach arabskich – przebywając na kontraktach indywidualnych – różni wykładowcy, nie tylko nauk ścisłych czy przyrodniczych, ale i m.in. artyści-plastycy (np. Roman Artymowski, 1919–1993, malarz

---

⁵⁴¹ J. Sawicka, *Kariera w tropikach*, „Kontakt”, 24.06.2013 [tekst powstał w 2011], za: <https://magazynkontakt.pl/kariera-w-tropikach/> [dostęp: 17.09.2022].

i grafik, który w latach 1959–1979, z przerwami, nauczał w Instytucie Sztuk Pięknych (później Akademii Sztuk Pięknych) w Bagdadzie)⁵⁴².

Z państw socjalistycznych nie tylko Polacy podbijali rynki krajów Bliskiego Wschodu, ponad 70% irackich rafinerii wybudowały firmy czeskie⁵⁴³.

Zmiany w edukacji polskiej też odegrały swoją rolę: dopuszczenie do szkół i uczelni szerokich mas pozwoliło na nadprodukcję specjalistów w kraju i również na szkolenie i edukację zawodową w Polsce studentów arabskich. Odzwierciedleniem tych działań i możliwości był napływ polskich specjalistów zarówno z przemysłu, jak i nauki czy medycyny, ekonomii oraz rolnictwa⁵⁴⁴. Na początku przedstawiciele tych grup zawodowych zatrudniano w niektórych państwach arabskich (m.in. w Egipcie czy Algierii) na rządowych kontraktach w miejscowych gospodarkach arabskich⁵⁴⁵.

Pierwsze przyjazdy na kontrakty do krajów arabskich (m.in. do Egiptu czy Libii) nie były organizowane i obsługiwane przez Centrale Handlu Zagranicznego, ale już w latach 60. główną instytucją zatrudniającą specjalistów na zagranicznych kontraktach indywidualnych, w tym i w państwach arabskich, był Polservice⁵⁴⁶ (powstał w 1961)⁵⁴⁷. Do państw Bliskiego Wschodu wysyłał głównie lekarzy (pierwsza grupa lekarzy przybyła do Algierii w sierpniu 1962)⁵⁴⁸ i personel medyczny, weterynarzy, wykładowców, architektów, geologów i geodetów, marynarzy, konsultantów z różnych dziedzin, kartografów, ekonomistów⁵⁴⁹, ekspertów rolnictwa (m.in. fachowca w zakresie uprawy buraka cukrowego do Maroka), sportowców (trenerów) – np. szermierza⁵⁵⁰ do Maroka na przełomie lat 60. i 70 czy lekkoatletów do Algierii⁵⁵¹. Polservice często realizował zamówienia i umowy rządowe, np. gdy Algieria potrzebowała 300 lekarzy, Polservice ich wyszukał, przygotował i tam wysłał⁵⁵². Dzięki działalności Polservice do Algierii przybyło w latach 60. i 70. około 1500 wykładowców i nauczycieli (w tym nauczycieli

⁵⁴² M.M. Dziekan, *Polacy a świat arabski...*, s. 22–23.

⁵⁴³ A. Maciejewski, D. Walewska, *Niespełnione irackie kontrakty*, „Rzeczypospolita”, 19.03.2008, za: <https://www.rp.pl/artukul/109185-Niespełnione-irackie-kontrakty.html> [dostęp: 17.09.2022].

⁵⁴⁴ J. Knopek, *Stosunki Polski z Afryką...*, s. 143–144.

⁵⁴⁵ Szerzej patrz ibidem, s. 139–172.

⁵⁴⁶ J. Winiecki, *Polska i Libia – kiedyś przyjaciele*, „Polityka”, 3.03.2007, za: <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/swiat/1513316,1,polska-i-libia---kiedys-przyjaciele.read> [dostęp: 17.09.2022].

⁵⁴⁷ J. Knopek, *Stosunki Polski z Afryką...*, s. 165.

⁵⁴⁸ Ibidem, s. 161.

⁵⁴⁹ Ibidem, s. 162–163.

⁵⁵⁰ Ibidem, s. 160.

⁵⁵¹ Ibidem, s. 162–163.

⁵⁵² J. Sawicka, op. cit.

szkół średnich) oraz specjalistów z dziedziny techniczno-inżynierskiej. Ogółem, od 1961 r. do końca lat 70. Polservice wysłał do Afryki kilka tysięcy Polaków. W 1977 r. na kontraktach związanych z Polservice w Libii pracowało 375 polskich specjalistów, w Algierii – 223, w Maroku – 157. W okresie lat 70. i 80. w krajach Trzeciego Świata pracowało około 19 tys. Polaków⁵⁵³, z czego ponad 90% przypadało na rynki Libii i Iraku⁵⁵⁴, a w państwach Afryki Północnej zatrudnionych było około 20 tys. Polaków⁵⁵⁵.

Polservice obsługiwał także rynki – np. Zjednoczone Emiraty Arabskie (już w latach 70. wysyłano tam pracowników – głównie mężczyzn⁵⁵⁶ – na kontrakty indywidualne) – na których mało kontraktów realizowały polskie firmy (w Zjednoczonych Emiratach Arabskich, w Abu Zabi w latach 1975–1979 Polimex-Cekop budował dwie pompownie wody⁵⁵⁷). Oprócz usług Polservice i podobnych przedsiębiorstw zawierano także indywidualne kontrakty bez pośredników: „Już w końcu lat 60. dochodziło na terytorium Maroka do prób podejmowania pracy i podpisywanie kontraktów indywidualnych przez polskich specjalistów, z pominięciem polskich przedsiębiorstw handlu zagranicznego oraz polskiej ambasady”⁵⁵⁸. „[...] Głównie w przypadku Egiptu, Tunezji i Maroka, Polacy podpisywali z prywatnymi pracodawcami indywidualne kontrakty, co sprzyjało zarabianiu przez nich twardej waluty niepodlegającej wymianie na rynku polskim przez przedsiębiorstwa handlu zagranicznego”⁵⁵⁹. Oprócz takich, indywidualnych czy grupowych kontraktów obsługiwanych przez Polservice, duże kontrakty zbiorowe zawierały i obsługiwały inne polskie przedsiębiorstwa handlu zagranicznego⁵⁶⁰ (m.in. Polacy obsługiwali pola naftowe i instalacje gazowe w kilku państwach arabskich⁵⁶¹). Ta pierwsza grupa – choć i liczna – nie wymagała zatrudniania tłumaczy-arabistów, dlatego nie znalazła się w polu badań w niniejszej pracy. Tak samo grupowe kontrakty zawierane (m.in. poprzez agendy ONZ) z archeologami⁵⁶², konserwatorami zabytków (gł. przez PKZ – Przedsiębiorstwa Konserwacji Zabytków,

⁵⁵³ J. Knopek, *Stosunki Polski z Afryką...*, s. 164.

⁵⁵⁴ Ibidem, s. 165.

⁵⁵⁵ Ibidem, s. 167.

⁵⁵⁶ J. Sawicka, op. cit.

⁵⁵⁷ Ibidem.

⁵⁵⁸ J. Knopek, *Stosunki Polski z Afryką...*, s. 159.

⁵⁵⁹ Ibidem, s. 165.

⁵⁶⁰ Ibidem, s. 165.

⁵⁶¹ K. Błażejowski, *Kontrakt na lepsze życie*, „Dziennik Toruński”, 4.06.2010, za: <https://nowosci.com.pl/kontrakt-na-lepsze-zycie/ar/11043598> [dostęp: 17.09.2022].

⁵⁶² Patrz np.: J. Żelazowski, *Ptolemais zaginione miasto w Libii*, Wyd. Instytut Archeologii UW, Warszawa 2012.

np. w 1978 do Algierii⁵⁶³), indywidualnymi architektami i urbanistami (ci ostatni byli też zatrudniani grupowo lub nawet „wewnątrz” wielkiego kontraktu budowlanego przez Centrale Handlu Zagranicznego⁵⁶⁴). Nie odwołujemy się też do kontraktów zawieranych przez wojsko i przedsiębiorstwa zbrojeniowe – chociaż były obsługiwane przez wielu arabistów (niekiedy dodatkowo do tego specjalnie szkolonych, np. przez Radwar) – gdyż dostęp do dokumentacji jest nadal utrudniony bądź została zniszczona. Chodzi o obsługę wielomilionowych kontraktów na dostawy broni, środków transportu, amunicji, szkolen wojskowych (zarówno w Polsce, jak i w państwach arabskich), w tym działalność Bumaru, Cenzinu etc.⁵⁶⁵

Stosunkowo liczną, bo kilkunastoosobową grupę stanowili orientaliści (w tym arabiści), którzy wyjeżdżali na misje pokojowe – kilku z nich wręcz w mundurze zakładanym na tę okazję; inni, bo w mundurze chadzali na co dzień – do różnych regionów świata (Korea, Wietnam, Laos i Kambodża), nie tylko na Bliski Wschód (Egipt, Kanał Sueski i Synaj, Liban, Wzgórza Golan, Jemen Misja Obserwacyjna, Iran i Irak Grupa Obserwatorów Wojskowych) etc.⁵⁶⁶ Niemniej i tu zatrudnieni arabiści zwykle nie pełnili funkcji związanych z ich wiedzą i umiejętnościami zawodowymi – jeśli i byli tłumaczami, to przede wszystkim z języków konferencyjnych.

Stąd skoncentrowano się na obsłudze wielkich kontraktów realizowanych w świecie arabskim, których wykonanie zależało i wymagało zatrudnienia arabistów, na różnych szczeblach i w różnych zawodach, w przedsiębiorstwach wypełniających rolę wykonawców/ podwykonawców na miejscu, w terenie: tłumaczy, zaopatrzeniowców, pracowników administracyjnych, ekonomistów etc. Często arabiści znajdowali zatrudnienie przy budowie i jej nadzorowaniu kompletnych zakładów i obiektów przemysłowych, które na miejscu wznosili i instalowali Polacy, gdyż zwykle wymagało to zarówno szkolenia lokalnych pracowników, jak i ustawicznych kontaktów z podwykonawcami, dostawcami materiałów i surowców, lokalnymi administracjami, policją etc. W istocie, choć eksport polskich kadr, usług i *know-how* docierał do wielu państw arabskich (od kilkuset Polaków w Mauretanii czy Sudanie do kilkunastu tysięcy w Libii czy Iraku;

⁵⁶³ J. Knopek, *Stosunki Polski z Afryką...*, s. 163–164.

⁵⁶⁴ Patrz szerzej: PRL™. *Eksport architektury i urbanistyki z Polski Ludowej*, 15.10.2010, za: <https://artmuseum.pl/pl/wystawy/prlTM> [dostęp: 17.09.2022]. oraz <https://www.infoarchitekta.pl/artykuly:-8-spotkania:2387-prlekspportarchitekturyiurbanistykiizpolskiludowej.html> [dostęp: 17.09.2022].

⁵⁶⁵ A. Maciejewski, D. Walewska, op. cit.

⁵⁶⁶ Szerzej patrz *UNIC Warsaw*, za: http://unic.un.org.pl/misje_pokojowe/polacy.php [dostęp: 17.09.2022], oraz Strona Stowarzyszenia Kombatantów Misji Pokojowych ONZ za: <http://skmponz.pl/> [dostęp: 17.09.2022].

w pozostałych krajach przebywało najczęściej ok. 1000 tzw. kooperantów z Polski)⁵⁶⁷, największymi partnerami gospodarczymi Polski były Irak i Libia (nawet w kwestii dostaw militariów). Na rynkach tych dominowały – pomijając tu dosyć rozproszony „eksport” kadr Polservice – (wg wielkości inwestycji) trzy przedsiębiorstwa (kolejność alfabetyczna): Budimex, Dromex i Polmex-Cekop. Oprócz nich w różnej skali na Bliskim Wschodzie działały (często zatrudniając i arabistów) m.in.: Centrozap, Ciech, Elektrim, Elektromontaż, Energopol, Geofizyka Kraków, Geofizyka (Toruń)⁵⁶⁸, Geokart (Rzeszów), Geopol, Hydrobudowa, Instalexport, Kopex, Metronex, Mostostal, Naftobudowa, Navimor, PGNiG, Porty, WADECO. Najczęściej większość arabistów pracujących na kontraktach, przynajmniej przez jakiś czas, przewijała się przez pierwszą „trójkę”. Przedsiębiorstwa te były formalnie wyspecjalizowanymi centralami handlu zagranicznego (CHZ) i przedsiębiorstwami handlu zagranicznego (PHZ) oraz biurami handlu zagranicznego (BHZ), czyli firmami, które w okresie socjalizmu posiadały prawo do prowadzenia obrotu gospodarczego w walutach wymiennalnych. Oficjalnie nad tego typu przedsiębiorstwami nadzór sprawowało Ministerstwo Handlu Zagranicznego, ale „teoretycznie najważniejszym uprawnieniem MHZ w stosunku do podległej mu centrali była obsada stanowiska dyrektora naczelnego”⁵⁶⁹. Według wykazu z raportu o WSI w Centralach Handlu Zagranicznego za czasów PRL ulokowano ich współpracowników w: Budimexie – sześciu, Ciechu – 22, Coopeximie – sześciu, Dromexie – dwóch, Elektrimie – 24, Metalexporcie – 33, Metronexie – 14, Polimexie (Polimex Cekop) – 25 i w Polservice – 19.

⁵⁶⁷ J. Knopek, *Stosunki Polski z Afryką...*, s. 147–148.

⁵⁶⁸ Jest firmą z 50-letnim doświadczeniem w pracy za granicą, wchodzącą w skład grupy kapitałowej PGNiG. Powstała w Polsce w 1966 z siedzibą w Toruniu. Aktualnie Geokart ma oddziały w Egipcie, Tunezji, Algierii (tu tylko kraje arabskie). Odnotowuje popyt na swoje usługi głównie w Afryce i na Bliskim Wschodzie. Realizował tam projekty w m.in. (tu tylko kraje arabskie): Tunezji, Egipcie, Syrii, Jemenie, Iraku, Algierii, Libii, Maroku i Mauretanii. Od 1978 są to głównie prace sejsmiczne i geofizyka otworowa dla czołowych firm poszukiwawczych.

⁵⁶⁹ M. Zgłobica, *Zasady funkcjonowania Centrali Eksportu Kompletnych Obiektów Przemysłowych w latach 1954–1970*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2016, nr 1, s. 410.

Ważniejsze kontrakty w konkretnych państwach arabskich (w kolejności alfabetycznej):

Algieria

W Algierii na początku lat 70. Polacy rozbudowywali kopalnie rud cynku i ołowiu w Sakomadi i Geruma (zatrudniając 100 Polaków). Przy budowie huty w El Hadzar koło Annaby pracowało 42 Polaków⁵⁷⁰. W 1980 r. w Maroku zatrudniano 309 polskich specjalistów (120 wykładowców, 136 inżynierów i 53 lekarzy)⁵⁷¹. W 1981 r. realizowano kontrakt grupowy w stoczni Mers El- (Centromor)⁵⁷². W 1982 r. w Algierii pracowało już ok. 1200 polskich specjalistów⁵⁷³: budowali kopalnie i zakłady przeróbki węgla, rurociągi gazu i ropy naftowej, elektrownie i linie przesyłowe, fabryki kwasu siarkowego oraz sody, cukrownie, zajmowali się też budownictwem mieszkaniowym⁵⁷⁴. W ramach pomocy stypendialnej przyznawano Algierii 80 „osobomiesięcy” rocznie – jednak kwoty te nie były w pełni wykorzystywane. W 1988 r. w Polsce studiowało 93 Algierczyków, a w Algierii – dziewięciu Polaków. Większość kontraktów w Algierii obsługiwał Polservice.

Egipt

Rozwój wzajemnych kontaktów polsko-egipskich nastąpił po 1956 r., kiedy do Egiptu na zaproszenie rządu egipskiego udało się do pracy przy Kanale Sueskim 12 kapitanów z Polski (mieli zastąpić jako piloci specjalistów brytyjskich wydalonych z Egiptu). Polacy mieszkali w Ismailii, Port Saidzie i Suezie. Jeden z nich, kpt. Walenty Mile-nuszkin, napisał wspomnienia z tego okresu (patrz: Bibliografia). 10 z tych pilotów pracowało na takich kontraktach do listopada 1969 r. Jednocześnie w Gdyni szkolono oficerów Egipskiej Marynarki Wojennej. W 1956 r. zatrudniono 17 polskich marynarzy we flocie egipskiej (3 kapitanów i mechanicy okrętowi)⁵⁷⁵. W 1965 r. podpisano umowę o współpracy naukowej i technicznej, dzięki czemu polscy specjaliści dotarli do Egiptu,

⁵⁷⁰ J. Knopek, *Stosunki Polski z Afryką...*, s. 164.

⁵⁷¹ P. Gasztołd-Seń, *PRL wobec państw Maghrebu 1970–1989*, [w:] *Afryka w stosunkach międzynarodowych: historia, stan obecny, perspektywy*, red. B. Ndiaye, P. Letko, IHISM UW-M, Olsztyn 2010, s. 145–146.

⁵⁷² P. Gasztołd-Seń, *Niepokoje na pustyni. Reperkusje powstania NSZZ „Solidarność” wśród polskich pracowników w Afryce Północnej i na Bliskim Wschodzie*, [w:] *Opozycja i opór społeczny w Polsce po 1956*, t. 1, red. T. Kozłowski, J. Olszerek, Warszawa 2011, s. 255.

⁵⁷³ P. Gasztołd-Seń, *PRL wobec państw Maghrebu 1970–1989...*, s. 146.

⁵⁷⁴ *Ibidem*, s. 145.

⁵⁷⁵ J. Knopek, *Stosunki Polski z Afryką...*, s. 150–151.

a z Egiptu do Polski młodzież arabska w celu podjęcia nauki w polskich placówkach edukacyjnych. W 1965 r. Polacy rozpoczęli wyposażanie 17 egipskich fabryk materiałów budowlanych. Później budowali w Egipcie fabrykę anilany i barwników (CEKOP, 1961–1966, 150 Polaków), fabrykę łączników do rur, narzędzi skrawających, cegły silikatowej, odlewnię żeliwa w Helouanie, mosty i inne⁵⁷⁶. W okresie 1973–1977 Polacy wybudowali kilka zakładów przemysłowych i przetwórczych, a 25 już istniejących rozbudowali⁵⁷⁷.

Ilustracja 299. Źródło: zdjęcie autora

Irak

Po II wojnie światowej za sprawą CEKOP-u Polacy (Budimex) realizowali kontrakt na budowę mostu w Tikricie na Tygrysie⁵⁷⁸ w Iraku⁵⁷⁹. Do roku 1990 Irak był jednym z najważniejszych polskich partnerów gospodarczych wśród krajów rozwijających się. Wielkość wzajemnej wymiany handlowej sięgała 200–250 mln USD rocznie⁵⁸⁰. W rozbiu na poszczególne lata (wybiórczo, od 1981 do 1990) wyglądała ona następująco:

⁵⁷⁶ Ibidem, s. 151.

⁵⁷⁷ Ibidem.

⁵⁷⁸ *Polacy na drogach świata*, Serwis GDDKiA, 14.07.2019, za: <https://www.gddkia.gov.pl/pl/a/34287/Polacy-na-drogach-swiate> [dostęp: 17.09.2022].

⁵⁷⁹ Ibidem.

⁵⁸⁰ K. Drupka, *Polsko-irackie stosunki gospodarcze 2003*, Exporter.pl, 2003, za: http://www.exporter.pl/kraje/k_azja/irak_2003.html#kon [dostęp: 17.09.2022].

Tabela 33. Wielkość wymiany handlowej z Irakiem w latach 1981–1990 (w mln USD).

	1981	1985	1986	1987	1988	1989	1990
Eksport	160,3	164,1	145,1	68,2	32,1	62,4	56,6
Import	0,2	29,4	25,2	16,8	94,4	146,8	68,2

Źródło: Zestawienie przygotowane przez autora na podstawie: K. Drupka, *Polsko-irackie stosunki gospodarcze, 2003*⁵⁸¹.

Jak uwidacznia zestawienie, apogeum wymiany kraje osiągnęły pod koniec lat 80. O wielkości i strukturze wzajemnej wymiany handlowej decydowały dostawy uzbrojenia, które stanowiły ponad 70% naszego eksportu⁵⁸². W latach 70. Polacy wygrywali wiele przetargów⁵⁸³: wybudowali w Iraku setki kilometrów dróg i rowów melioracyjnych (wykonywali prace irygacyjne)⁵⁸⁴, wznosili zapory wodne⁵⁸⁵, dziesiątki fabryk, cementowni, ujęć wody pitnej, nawet fermy drobiu⁵⁸⁶. Cementownie nie tylko budowali, ale – z całą polską ekipą – eksploatowali (np. w Kirkuku)⁵⁸⁷. Opracowali plan przebudowy Bagdadu⁵⁸⁸. Na początku lat 80. w krajach arabskich pracowało ponad 30 tys. Polaków, z tego w Iraku ok. 7000⁵⁸⁹, a już w połowie lat 80. na 120 kontraktach w Iraku pracowało ich kilkanaście tysięcy⁵⁹⁰. Wśród zatrudnionych w Iraku pracowników reprezentowane były chyba wszystkie specjalności: robotników drogowych, meliorantów, kolejarzy, kucharzy, lekarzy, pracowników administracyjnych⁵⁹¹. Na trawlerach irackich pracowali polscy rybacy⁵⁹² (trawler „Sawa” z 30-osobową polską załogą i 50 Irakijczykami popłynął z Gdyni na łowiska afrykańskie, gdzie polska

⁵⁸¹ Ibidem.

⁵⁸² Ibidem.

⁵⁸³ W. Staszewski, *Jak Polacy budowali Irak*, „Gazeta Wyborcza”, 17.04.2003, za: <http://wyborcza.pl/duzyformat/1,127290,1428543.html?disableRedirects=true> [dostęp: 17.09.2022].

⁵⁸⁴ K. Wypustek-Zuchowicz, *Polacy, którzy budowali Irak*, „Rzeczpospolita”, 14.04.2003, za: https://archiwum.rp.pl/artykul/430543_Polacy_ktorzy_budowali_Irak.html [dostęp: 17.09.2022].

⁵⁸⁵ W. Staszewski, op. cit.

⁵⁸⁶ K. Wypustek-Zuchowicz, op. cit.

⁵⁸⁷ Ibidem.

⁵⁸⁸ W. Staszewski, op. cit.

⁵⁸⁹ P. Gasztold-Seń, *Niepokoje na pustyni...*, s. 241.

⁵⁹⁰ K. Wypustek-Zuchowicz, op. cit.

⁵⁹¹ W. Krzyżanowski, *Czy Pan Bóg opuścił Nasiriję*, za: <https://inzynierbudownictwa.pl/files/Nassirya.pdf> [dostęp: 17.09.2022].

⁵⁹² K. Pohl, *Jak pracowaliśmy w Iraku*, „Głos Szczeciński”, 9.05.2003, za: <https://gs24.pl/jak-pracowalismy-w-iraku/ar/5079006> [dostęp: 17.09.2022].

kadra uczyła Irakijczyków sztuki rybołówstwa, zaś kierownik ekipy Irakijczyków uczył swoich rodaków sztuki pisania i czytania. Co dwa miesiące statek transportował złowione ryby do Basry, gdzie cumował zwykle przez dwa tygodnie⁵⁹³). Do 1990 r. polskie firmy wykonały w Iraku 25 dużych projektów inwestycyjnych: stalownię koło Basry, stalownię w Szamszemal w Kurdystanie (roboty budowlane), instalację kwasu fluorowodorowego w zakładach chemicznych w Al-Kaim, kopalnię siarki w Miszrak, cukrownię w Mosulu, cementownię w Falludży, wapiennik w Karbali, ok. 150 km drogi szybkiego ruchu Ramadi–Bagdad, ok. 200 km drogi szybkiego ruchu Bagdad–Al-Nasirija (realizacja Dromexu, ostateczna wartość projektu wyniosła ponad 330 mln USD, był to wówczas największy w historii PRL kontrakt eksportowy)⁵⁹⁴, most w Bajdzi i most na obwodnicy Bagdadu (Budimex), radioteleskop na Mount Cork w Kurdystanie, osiedle mieszkaniowe dla jednostki wojskowej w Mosulu, pięć ferm drobiarskich w Suwajra, wytwórnie betonów komórkowych w Karbali i Diwaniji, sieć wodno-melioracyjną w Abu Ghrejb, Radwaniji, Falludży i Chalis, zaporę wodną na Szatt el-Arab koło Basry (Budimex), wykonanie mapy przestrzennej Bagdadu (Geokart) czy dwuletni kontrakt na obsługę przez 100 inżynierów sieci wodociągowej i przepompowni wody w Bagdadzie⁵⁹⁵. Przez wspomnianą budowę autostrady przewinęło się ponad 11 tys. ludzi, a szczytowe zatrudnienie w lipcu 2005 r. wyniosło ponad 3000 pracowników⁵⁹⁶. Dromex zbudował nawet własną, 50-kilometrową linię kolejową⁵⁹⁷. Budowa zatrudniała wyłącznie Polaków⁵⁹⁸.

W związku z inwazją Iraku na Kuwejt i wprowadzeniem embarga ekonomicznego ONZ wobec Iraku 13 sierpnia 1990 r. w Polsce wprowadzono czasowy zakaz obrotu towarowego z tym krajem⁵⁹⁹, tymczasem w tym momencie w Iraku pracowało ponad 2500 Polaków⁶⁰⁰. Podporządkowanie się embargo zawiesiło stosunki gospodarcze Polski z Irakiem⁶⁰¹. W ciągu ponad 20 lat w Iraku pracowało ponad 50 tys. Polaków,

---

⁵⁹³ Ibidem.

⁵⁹⁴ W. Kozłowski, *Zapomniana autostrada*, Inżynier budownictwa.pl, 19.03.2012, za: <https://inzynierbudownictwa.pl/zapomniana-autostrada/> [dostęp: 17.09.2022].

⁵⁹⁵ K. Drupka, op. cit.

⁵⁹⁶ W. Kozłowski, op. cit.

⁵⁹⁷ *Tak polscy kierowcy jeździli wywrotkami po Iraku*, 40ton.net, za: <https://40ton.net/polscy-kierowcy-jezdzi-wywrotkami-iraku-steyr-91-bezkresna-pustynia-budowie-autostrady/> [dostęp: 17.09.2022].

⁵⁹⁸ W. Kozłowski, op. cit.

⁵⁹⁹ K. Drupka, op. cit.

⁶⁰⁰ Ibidem.

⁶⁰¹ Ibidem.

tylko w Dromexie zatrudnionych było tam (łącznie) 11 tys. ludzi⁶⁰². Polacy pracujący przy wielkich kontraktach zwykle mieszkali w campach, miasteczkach barakowych z kontenerowymi domkami. Te pod Nasiriją miały basen, stołówki, bibliotekę, świetlicę, gabinety lekarskie, biura⁶⁰³. Na campie „A”, obok Nassiriji (budowa autostrady), wszyscy mieszkali w pokojach dwu-, trzyosobowych z klimatyzacją⁶⁰⁴. Taki sam camp był niedaleko Ar Ramadi⁶⁰⁵. Od 1988 do 1990 r. mieszkało tam ok. 2000 osób⁶⁰⁶. Polacy tam mieszkający mogli kontaktować się z bliskimi w kraju wyłącznie listownie. W obozie nie było telefonów. Odbierane radio i telewizja nadawały wyłącznie w języku arabskim⁶⁰⁷. Po pracy czy w dniach wolnych mogli jednak swobodnie podróżować po Iraku czy wyjechać do sąsiedniego Kuwejtu⁶⁰⁸. Każdy, kto chciał, mógł zwiedzić Irak⁶⁰⁹. Właśnie w Iraku, przy budowie autostrady, jednorazowo dla jednego przedsiębiorstwa pracowało najwięcej polskich tłumaczy-arabistów, choć niekiedy byli zatrudnieni na różnych stanowiskach, niekoniecznie określających ich zakres obowiązków.

„Alkohol? Jaki problem? Było go w bród. Można było kupować whisky z przemytu, ale była droga. Piliśmy więc bimber. W naszej grupie byli prawdziwi specjaliści od jego pędzenia, przede wszystkim z daktyli albo pomarańczy. Brało się cytrynę, mandarynkę, pomarańcz – ona dawała większą ilość soku – do tego jeszcze cukier, mieszało się, a dziewczyny to zalewały procentami. Myśmy to nazywali Cekopik. Bo pierwsza polska firma, która tam pracowała, to był Polimex-Cekop, i oni pierwsi zaczęli tam produkować bimber, jak to Polacy. Nie mogło być mniej niż siedemdziesiąt procent. Tego się nie da opisać. To było tak: włoski cukier, francuskie drożdże, arabska woda i księżyc afrykański. To był Cekopik. Ja na początku pożyczyłem aparaturę od Bułgarów”⁶¹⁰.

„Wystarczyły francuskie drożdże, libijska woda i ziemniaki oraz pomoc kolegów-chemików w skonstruowaniu aparatury”⁶¹¹.

⁶⁰² *Polskie firmy nie palą się do inwestycji w Iraku*, wp.pl, za: <https://wiadomosci.wp.pl/polskie-firmy-nie-pala-sie-do-inwestycji-w-iraku-6037618874057857a> [dostęp: 17.09.2022].

⁶⁰³ W. Krzyżanowski, op. cit.

⁶⁰⁴ Ibidem.

⁶⁰⁵ K. Pohl, op. cit.

⁶⁰⁶ Ibidem.

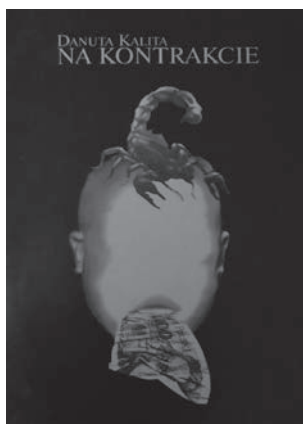
⁶⁰⁷ K. Błażejowski, op. cit.

⁶⁰⁸ N. Ziętał, *Dolary z arabskiego eldorado*, „Nowiny”, 4.05.2003, za: <https://nowiny24.pl/dolary-z-arabskiego-eldorado/ar/5914951> [dostęp: 17.09.2022].

⁶⁰⁹ K. Pohl, op. cit.

⁶¹⁰ J. Sawicka, op. cit.

⁶¹¹ J. Winiecki, op. cit.

Ilustracja 300. Źródło: zdjęcie autora

Libia

Pierwsze kontrakty w Libii wykonywano już w latach 60., za rządów króla Idrisa, wtedy w Sebha i okolicach Instal budował studnie i wodociągi⁶¹². Już wówczas Pol-service wysyłał lekarzy do pracy w Libii⁶¹³. W 1963 r. podpisano z rządem króla Idrisa I Sanussiego w Libii umowę o zbudowaniu nowego miasta Barki (El-Marj), bo stare uległo zniszczeniu w rezultacie kataklizmu. Odbudowa trwała od 1966 do 1967 r.⁶¹⁴, zbudowano miasto na 6000 osób, domki jednorodzinne, uzbrojenie terenu, ulice, meczety, przedszkola, ośrodki zdrowia i centra usługowe⁶¹⁵. Intensyfikacja kontaktów polsko-libijskich nastąpiła po zwycięstwie w państwie „Rewolucji 1 września 1969 r.”, w chwili przejścia władzy przez Muammara al-Kaddafiego⁶¹⁶. Wtedy na terytorium Wielkiej Arabskiej Dżamahiriji Ludowo-Socjalistycznej pracowało 42 Polaków zatrudnionych przez Polservice⁶¹⁷. Potem do Libii wszedł Budimex (zbudował

⁶¹² A. Minorczyk-Cichy, *Polskie drogi na Saharze. Jak Ślężacy budowali potęgę Libii*, „Dziennik Zachodni”, 5.11.2011, za: <https://dziennikzachodni.pl/polskie-drogi-na-saharze-jak-slzaczy-budowali-potege-libii/ar/468737> [dostęp: 17.09.2022].

⁶¹³ Ibidem.

⁶¹⁴ W archiwach Wytwórni Filmów Dokumentalnych znajduje się film dokumentalny „El Marj – stara i nowa Barka”, ukazujący miasto po odbudowie. Za: *Nasza historia, 50 Budimex*, za: <http://50pracbudimexu.pl/nasza-historia> [dostęp: 17.09.2022].

⁶¹⁵ T. Mrzygłód, *Gospodarka Libii i jej powiązania z Polską*, „As-Sadaka” 1981, nr 1, s. 23.

⁶¹⁶ J. Winiecki, op. cit.

⁶¹⁷ J. Knopek, *Stosunki Polski z Afryką...*, s. 152.

m.in. elektrownię w Al-Khums i w Bengazi, 600 mieszkań w Benghazi, 1300 ferm rolniczych w Cyrenajce⁶¹⁸), później Dromex. Ten ostatni zrealizował tam w latach 1974–1987 84 zasadnicze kontrakty (na wybudowanie 3400 km dróg, 30 mostów i wiaduktów oraz 65 km przepustów), których wartość osiągnęła w sumie 830 mln USD⁶¹⁹. Łącznie Dromex zbudował 4000 km dróg, co stanowiło 13% sieci drogowej Libii⁶²⁰. Rząd libijski rozdawał swoim obywatelom gotowe gospodarstwa. Zazwyczaj budowali je z importowanych materiałów Polacy z Budimexu⁶²¹ (do połowy lat 80. postawili prawie 1500 gospodarstw), drogi dojazdowe przygotowywał Dromex (wybudował 4000 km płaskich jak stół dróg), maszyny zapewniaли Brytyjczycy, a Bułgarzy urządzali ogrody i dostarczali trzodę. Wybudowano m.in. przetwórnice ryb, w której nic nie było libijskie, włącznie z maszynami, budynkami i blachą na puszkę. Nawet ryby dla przetwórnicy łowili Hiszpanie. Polacy budowali rurociągi gazu i ropy naftowej, elektrownie i linie przesyłowe, fabryki kwasu siarkowego oraz sody, a także cukrownie, drogi, autostrady, mosty, elektrownie, studnie, farmy, lotniska, szpitale⁶²². Polacy z Polservice pracowali w szpitalach (m.in. w Zliten, Benghazi, Dernie i Tobruku)⁶²³ jako lekarze i pielęgniarki (w składzie zespołów operacyjnych)⁶²⁴, w biurach projektów jako geodeci, w zakładach i na budowach jako inżynierowie, mechanicy, robotnicy⁶²⁵. Polscy lekarze byli też konsultantami w Centralnym Szpitalu Rządowym, a także wykładowcami na wyższych uczelniach⁶²⁶. Kartografowie znad Wisły sporządzili plan regionalny Trypolitanii i plany szczegółowe dla 79 libijskich miast. W 1978 r. pracowało w Libii ok. 6000 Polaków, w drugiej połowie 1980 r. ok. 8500, a w 1982 r. ich liczba wynosiła już ok. 14 tys. W latach 1970–1981 polski eksport do tego kraju zanotował 16-krotny

⁶¹⁸ T. Mrzygłód, op. cit.

⁶¹⁹ *Polacy na drogach świata*, Serwis GDDKiA, 14.07.2019, za: <https://www.gddkia.gov.pl/a/34287/Polacy-na-drogach-swiate> [dostęp: 17.09.2022].

⁶²⁰ *Powstanie firmy Dromex*, za: <https://m.budimex.pl/pl/o-budimex/historia/2.html> [dostęp: 17.09.2022].

⁶²¹ „Budimex w Libii”, film dokumentalny o różnych obiektach budowanych w Libii przez polskich specjalistów. Produkcji polskiej, 1977, barwny, 16 mm, 129 minut, reż. J. Gębski, zdj. W. Grodzki, produkcja Wytwórnia Filmów Dokumentalnych Warszawa. Za: Film Polski.pl, <https://filmpolski.pl/fp/index.php?film=4210614> [dostęp: 17.09.2022].

⁶²² J. Winiecki, op. cit.

⁶²³ J. Knopek, *Stosunki Polski z Afryką...*, s. 154.

⁶²⁴ P. Gasztold, *Libia Muammara Kaddafiego – zapomniany sojusznik PRL*, „Przystanek Historia”, 11.06.2020, za: <https://przystanekhistoria.pl/paz/teksty/69366,Libia-Muammara-Kaddafiego-zapomniany-sojusznik-PRL.html> [dostęp: 17.09.2022].

⁶²⁵ J. Winiecki, op. cit.

⁶²⁶ J. Sawicka, op. cit.

wzrost i w 1981 r. wyniósł 900 mln zł. dewizowych wraz z dostawami wojskowymi⁶²⁷. Już na początku lat 80. w Libii pracowało ponad 10 tys. Polaków⁶²⁸.

1981

„Rokrocznie w Polsce przebywa kilka tysięcy obywateli libijskich, bądź to w celach turystycznych, bądź to w ramach organizowanych dla nich w Polsce kursów szkolenia zawodowego w różnych dziedzinach. W Libii przebywa obecnie ok. 10 tys. polskich robotników, inżynierów, lekarzy, i innych specjalistów, którzy budują drogi, mieszkania, pracują w sektorze ochrony zdrowia lub też pełnią funkcje doradców i konsultantów w różnych instytucjach libijskich”⁶²⁹.

Kwestie związane z pracą Polaków w Libii regulowało Porozumienie o współpracy w dziedzinie zatrudnienia i warunków pracy obywateli polskich zatrudnionych na terytorium Libijskiej Arabskiej Dżamahiriji Ludowo-Socjalistycznej. Podpisano je 12 czerwca 1980 r. Ustalano w nim obligatoryjne kryteria, jakie musi spełniać kandydat do pracy w Libii, m.in.: ukończone 20 lat, ukończona właściwa (dla deklarowanego zawodu) szkoła, świadectwo lekarskie o dobrym stanie zdrowia, zaświadczenie o niekaralności, potwierdzenie umiejętności władania j. angielskim⁶³⁰. Przez 20 lat intensywnej współpracy przez Libię przewinęło się ok. 150 tys. naszych rodaków⁶³¹. Z reguły Polacy mieszkali we własnych, izolowanych bazach⁶³², tzw. campach. Powstawały one tam, gdzie pracowała większa liczba Polaków. W campach mieszkało od kilkuset do 2000 osób. W Libii – w latach 1970–1990 – przez firmy i instytucje przewinęło się około setki tłumaczy arabistów, dokładnych danych chyba nie uda się już odtworzyć, ponieważ CHZ i PHZ w okresie końca lat 90. polikwidowały część swoich archiwów.

Osiedla te zapewniają Polakom noclegi, całodzienne wyżywienie we własnych stołówkach i bufetach oraz opiekę lekarską i stomatologiczną. [...] Wszystkie pomieszczenia zarówno mieszkalne, jak i biurowe są zradiofonizowane⁶³³.

⁶²⁷ P. Gasztold, *Libia Muammara Kaddafiego...*

⁶²⁸ J. Knopek, *Stosunki Polski z Afryką...*, s. 154.

⁶²⁹ M. Milczarek, *Owocna współpraca*, „As-Sadaka” 1981, nr 1, s. 4.

⁶³⁰ G. Tokarz, *Polska Rzeczpospolita Ludowa i Libia: przegląd najważniejszych umów i porozumień*, „Przegląd Naukowo-Metodyczny. Edukacja dla Bezpieczeństwa” 2011, nr 3, s. 29.

⁶³¹ J. Winiecki, op. cit.

⁶³² K. Błażejowski, op. cit.

⁶³³ S. Barszczak, W. Baś, J. Szyller, *Dromex i polscy specjaliści na drogach świata*, Warszawa 1989, s. 195.

Lata 90. zapoczątkowały schyłek współpracy gospodarczej z Libią – M. Al-Kaddafi nie akceptował zmian, do których dochodziło w Polsce, i w 2003 r. wzajemne obroty handlowe wyniosły jedynie 11,6 mln USD, co stanowiło zaledwie 0,01% całości obrotów Polski w handlu zagranicznym⁶³⁴. Wzajemne relacje gospodarcze z RP, w porównaniu do okresu PRL, były już nikłe. 20 października 2011 r. Muammar Al-Kaddafi zginął.

Maroko

Początki kontraktów w Maroku to przełom lat 1961–1962, kiedy zatrudniono tam 12 Polaków (4 inżynierów rolnictwa, 3 inżynierów zootechniki, lekarza weterynarii, 2 chemików, inżyniera technologii produkcji cukru, inżyniera technologa mleczarskiego)⁶³⁵. W 1962 r. CEKOP rozpoczął budowę cukrowni w Sidi Slimane (zakończona w 1965). Polacy zbudowali także kombinat chemiczny w Safi, fabryki kwasu siarkowego⁶³⁶. W czerwcu 1978 r. do Maroka skierowano około 300 polskich nauczycieli szkół średnich oraz wykładowców uczelni akademickich. Pod koniec 1968 r. za pośrednictwem Polservice pracowało w Maroku 74 polskich specjalistów, a na przełomie lat 60. i 70. Centrozap rozbudował kopalnię fosforytów, zakład wzbogacania pirotyny, zakład wzbogacania rud żelaza oraz zbudował kopalnię ołowiu. Z kolei Cekop wybudował zakład odcukrzalni, a Metalexport – zakład tekstylny⁶³⁷. W drugiej połowie lat 80. pracowało w Maroku ok. 220 Polaków na kontraktach z Polservice⁶³⁸. Brak danych o tłumaczach i arabistach pracujących przy realizacji tych kontraktów.

Tunezja

Po 1961 r. w Tunezji Polacy budowali kompletne obiekty przemysłowe, m.in. fabrykę narzędzi i artykułów metalowych, pługkę fosforytów w Mélaoui, wyposażenie zakładów wełny w Monastiroku oraz Zakładów Mięsnych w Monastirze⁶³⁹. Zbudowano tam też nowe fabryki kwasu siarkowego i sody. Brak danych o tłumaczach na kontraktach w Tunezji.

⁶³⁴ P. Gasztold, *Libia Muammara Kaddafiego...*

⁶³⁵ J. Knopek, op. cit., s. 157.

⁶³⁶ Ibidem, s. 158–159.

⁶³⁷ Ibidem, s. 159.

⁶³⁸ P. Gasztold-Señ, *Niepokoje na pustyni...*, s. 253.

⁶³⁹ J. Knopek, op. cit., s. 156.

Syria

Chociaż PRL utrzymywał bliskie kontakty gospodarcze z Syrią i np. w 1981 r. rozpoczęto budowę cementowni w Tarus, zatrudniając tam 164 pracowników z Polski (m.in. Naftobudowa)⁶⁴⁰, to wielkich kontraktów praktycznie nie było. Wysokie obroty uzyskiwano dzięki handlowi, gł. oferowanemu przez Cenzin.

Oceny szacunkowe – brak rzetelnego podsumowania – mówią o 100, a nawet 200 tys. Polaków, którzy w okresie PRL wyjechali do pracy na zagraniczne kontrakty, głównie do Libii i Iraku, gdzie budowali drogi, autostrady, mosty, cukrownie, elektrownie, farmy bądź pracowali jako lekarze i pielęgniarki, architekci, geodeci czy wykładowcy⁶⁴¹, ale tylko wielkie kontrakty wymagały od pracodawców zatrudniania arabistów, stąd większość z nich skupiała się w kilku CHZ i pracowali przede wszystkim w Iraku, Libii i Egipcie. Okres *prosperity* nie trwał jednak długo, bo w latach 80. polską gospodarkę dotknął kryzys gospodarczy, a później z kolei państwa arabskie przechodziły transformację, upadł socjalizm i obie strony zaczęły szukać sobie partnerów na miarę swoich nowych możliwości i potrzeb. W dodatku zarówno w Polsce, jak i w krajach arabskich doszło do przemian w polityce wewnętrznej i zewnętrznej⁶⁴².

Na kadry arabistyczne zatrudnione na kontraktach w państwach arabskich (gł. za czasów PRL) składali się nie tylko absolwenci arabistyki w Polsce: byli wśród nich także Arabowie, którzy wykładali na arabistykach (m.in. Ahmed Nazmi i Georges Yacoub, obaj z UW) czy arabscy absolwenci polskich uczelni (m.in. Kharraz Muhiddin, tłumacz arabista, zatrudniony w 1988 w Iraku⁶⁴³). Kadry polskiej dyplomacji były silnie powiązane z polskimi firmami handlu zagranicznego (np. jedno z małżonków było na placówce dyplomatycznej, a drugie pracowało w CHZ). Zdarzały się też przejścia osób z kadry kierowniczej CHZ do dyplomacji i na odwrót (m.in. Aleksander Jung, były dyrektor Cekop, był radcą ds. handlowych w Kairze w latach 1966–1971, potem Dyrektorem Metaleksportu i znowu radcą handlowym, tym razem w Paryżu)⁶⁴⁴.

Niektórzy⁶⁴⁵ z arabistów zatrudnieni na kontraktach w państwach arabskich (niekoniecznie państwowych i organizowanych przez stronę polską):

⁶⁴⁰ P. Gasztold-Señ, *Niepokoje na pustyni...*, s. 257.

⁶⁴¹ K. Błażejowski, op. cit.

⁶⁴² J. Knopek, op. cit., s. 149.

⁶⁴³ *Wykaz pracowników zatrudnionych na podstawowych stanowiskach w DBA w Iraku na budowie autostrady nr 1*, za: <https://www.inzynierbudownictwa.pl/files/pracownicyNassiryraIrak.pdf> [dostęp: 17.09.2022].

⁶⁴⁴ M. Zgłobica, op. cit., s. 399.

⁶⁴⁵ Dobór oparty na zasadzie dostępności danych.

— **Hatif Al-Janabi**.

— **Banaszkiewicz Armand**, abs. UW w 2001 r. (praca mgr. „*Dāt*” *Sun’ Allāha Ibrāhīma* czyli *egipska Madame Bovary*, promotor J. Kozłowska): Sirte, Libia, Porty SA Libia (2003–2005?), tłumacz arabista⁶⁴⁶.

— **Buda Ewa**, abs. UJ: Trypolis, Janzour, Libia, Polimex, tłumacz arabista, PGNiG dyrektor d/s administracyjnych⁶⁴⁷.

— **Buda Jacek**, abs. UJ w 1990 r. (praca mgr. *Zjawisko niewyrażania zaimka anaforycznego w zdaniach względnych w języku arabskim (na przykładzie kilku wybranych tekstów)*): Trypolis, Janzour, Libia, Polimex, dyrektor, w Ambasadzie RP w Trypolisie na stanowisku Radcy ds. handlowych, PGNiG dyrektor Oddziału Libia⁶⁴⁸.

— **Bylińska Agnieszka**: Libia.

— **Chrzanowski Jan**: Trypolis, Sirte, Libia, Geokart (1990–1992) i Porty, tłumacz arabista⁶⁴⁹.

— **Czech Tadeusz**, abs. UW w 1988 r. (praca mgr. *Stanowisko irackiej partii Ba’l wobec wydarzeń wojny domowej w Libanie w latach 1975–1980*, promotor J. Danecki): Trypolis, El Khoms, Libia, GEOPOL i DROMEX (1995–1997), tłumacz arabista⁶⁵⁰.

— **Dąbrowski Roman**, abs. UW w 1982 r. (praca mgr. *Początki teatru i dramatu arabskiego w XIX w., wpływy europejskie i wzory arabskie, ich zakres i znaczenie*, promotor E. Machut-Mendecka): stypendysta Bagdad⁶⁵¹.

— **Drath Zbigniew**, abs. UJ: tłumacz arabista, Porty SA, Sirte, Libia (2001–2003)⁶⁵².

⁶⁴⁶ PAA, J. Śledź. Ankieta.

⁶⁴⁷ Ibidem.

⁶⁴⁸ Ibidem.

⁶⁴⁹ Ibidem.

⁶⁵⁰ Ibidem.

⁶⁵¹ Ibidem.

⁶⁵² Ibidem.

- **Drozdowski Andrzej**: tłumacz arabista, 17 października 1986 r. – 3 lutego 1987 r. kontrakt w Iraku (Autostrada nr 1 Irak DBA)⁶⁵³. (B.d.)
- **Dubiński Adam**, abs. UW w 1985 r. (praca mgr. *Arabskie siły morskie w basenie Morza Śródziemnego od VII do X wieku*, promotor D. Madeyska): stypendysta Bagdad⁶⁵⁴.
- **Eljasz Marek Przemysław**, abs. UW w 1986 r. (praca mgr. *Okupacja włoska w Libii*, promotor D. Madeyska): Trypolis, Libia, Polservice, tłumacz arabista⁶⁵⁵. Później dyplomata.
- **Filonowicz Beata**, abs. UW w 1986 r. (praca mgr. *‘Ali Sālim – satyryk i krytyk współczesnego Egiptu*, promotor E. Machut-Mendecka): tłum. arabista, Libia.
- **Gałuszka Tadeusz**, abs. UJ: Trypolis, Libia, Polservice, tłumacz arabista⁶⁵⁶. Wcześniej i później wykładowca UJ.
- **Grzywacz Jolanta**, abs. UJ: Benghazi, Libia, Dromex, tłumacz arabista⁶⁵⁷.
- **Horszczaruk Lidia**, abs. UW w 1983 r. (prac mag. *Opis czasownika w ujęciu współczesnego językoznawstwa arabskiego*, promotor J. Danecki): Trypolis, Libia, Geokart, tłumacz arabista⁶⁵⁸.
- **Ibriszimow Dymitr**, abs. UJ w 1981 r. (praca mgr. *Przegląd funkcji semantycznych cech fonologicznych iniektywności, efektywności w języku hausa oraz emfatyczności w języku arabskim. Próba ustalenia wzajemnych relacji*, promotor A. Czapkiewicz)⁶⁵⁹: Libia, tłumacz arabista.

---

⁶⁵³ Wykaz pracowników zatrudnionych...

⁶⁵⁴ PAA, J. Śledź. Ankieta.

⁶⁵⁵ Ibidem.

⁶⁵⁶ Ibidem.

⁶⁵⁷ Ibidem.

⁶⁵⁸ Ibidem.

⁶⁵⁹ AUJ WFlg 143 *Księga dyplomów*. Wyd. Filolog. 1945–67.

- **Jakubiak Krzysztof**, abs. UW w 1987 r.: stypendysta, Bagdad⁶⁶⁰.
- **Kaczmarczyk Igor**, abs. UJ w 1990 r. (praca mgr. *Odbicie twórczości Czechowa drugiej połowy lat 80-tych XIX wieku w nowelistyce Jusufa Idrisa przełomu lat 50. i 60*): Trypolis Libia, Polimex Cekop, tłumacz arabista, później konsul RP w Ambasadzie RP w Trypolisie, Libia⁶⁶¹.
- **Wałkowińska-Kaczmarczyk Tatiana**, abs. UJ w 1990 r. (praca mgr. *Wątek miłości w nowelach Ihsana Ibn al-Quddusa – odbicie europejskich wzorów i arabskiej tradycji*): sekretarka ambasadora RP w Trypolisie, Libia⁶⁶².
- **Kleniewska (Sekrecka) Danuta**, abs. UJ w 1983 r. (praca mgr. *Dystrybucja fonemów emfatycznych w arabskim języku literackim*, promotor A. Czapkiewicz): wykładowca UJ.
- **Konikowska (Yacoub) Magdalena**, abs. UW w 1987 r. (Yacoub Magdalena, praca mgr. *Opis Grenady w dziele „Al-Iḥāṭa fī aḥbār Ġarnāṭa” Lisāna ad-Dīna Ibn al-Ḥaṭība*, promotor J. Danecki): Libia.
- **Kopacz Mieczysław**, abs. UW w 1991 r. (praca mgr. *Czołowi przedstawiciele arabskiej poezji tradycyjnej w Kuwejcie*, promotor K. Skarżyńska-Bocheńska): Trypolis, Libia, Polservice, tłumacz arabista, następnie Geokart Rzeszów dyrektor oddziału w Libii⁶⁶³.
- **Kowalczyk Katarzyna**, abs. UJ: Trypolis, Libia, PNiG Jasło, (2008) tłumacz arabista i księgowa⁶⁶⁴.
- **Kozerska Bożena**, abs. UW w 1971 r. (praca mgr. *Opowiadanie beduińskie Półwyspu Arabskiego na podstawie zbioru „Al-Asāṭir aš- ša’bija min qalb Dżazirat al-‘Arab”*, promotor J. Bielawski): tłumacz arabista, Libia.

---

⁶⁶⁰ PAA, J. Śledź. Ankieta.

⁶⁶¹ Ibidem.

⁶⁶² Ibidem.

⁶⁶³ Ibidem.

⁶⁶⁴ Ibidem.

— **Kubiak Marzena**, abs. UW w 1982 r. (praca mgr. *Bilād aš-Šām w polityce Francji i Wielkiej Brytanii w latach 1914–1920*, promotor J. Bielawski): tłumacz arabista, Wadeco Trypolis, Libia (–1990)⁶⁶⁵.

— **Kurowski Ryszard**, abs. UW w 1964 r.: Libia tłumacz 1982–1986 Dromex, 1987–1990 Budimex Libia tłumacz⁶⁶⁶.

— **Leligdowicz Andrzej**, abs. arabistyki UW w 1970 r. (praca mgr. *Wczesne piśmiennictwo arabskie w świetle badań arabskiej papirologii*, promotor J. Bielawski): tłumacz arabista, 1976–1978 tłumacz w Egipcie w Polskiej Jednostce Specjalnej Doraźnych Sił Zbrojnych ONZ, MSZ, tłum. arabista 25 października 1983 r. – 27 marca 1984 r. Irak (Autostrada nr 1 Irak DBA)⁶⁶⁷, 1987 Irak Dromex, Brał udział jako wykładowca w grupie polskich archeologów kierowanej przez prof. Rafała Kolińskiego z UAM w Poznaniu w kursie szkoleniowym dla 10 irackich archeologów w Irbilu (październik 2010). Kurs finansowało MSZ RP w ramach małych grantów i został zorganizowany przez Ambasadę RP w Bagdadzie we współpracy z Institute for Conservation of Antiquities and Heritage oraz Uniwersytetem Salaha Ad-Dina w Irbilu⁶⁶⁸. Współpracuje z etnologami i archeologami jako tłumacz arabista na wyprawach i misjach, brał m.in. udział w polskich misjach Zakładu Archeologii Egiptu i Nubii IA UW i Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej UW w Sudanie, do Banganarti i Selib-Banganarti i Selib 2015/16 jako tłumacz-freelancer⁶⁶⁹. Autor i współautor książek (m.in.):

- *Sztuka wyspy Bali: katalog wystawy*, Muzeum Okręgowe, Rzeszów 1975;
- *Kartagina*, Starożytne Cywilizacje, t. 34, Polskie Media Amer.Com, Poznań 2002;
- *Trakowie*, Starożytne Cywilizacje, nr 38, Polskie Media Amer.Com, Poznań 2002;
- *Troja*, Starożytne Cywilizacje, Polskie Media Amer.Com, Poznań 2004;
- *Starożytni Grecy*, Mitologie świata, t. 1, Rzeczpospolita S.A., Warszawa 2007;

⁶⁶⁵ Ibidem.

⁶⁶⁶ AIPN, IPN BU 2602-23804.

⁶⁶⁷ *Wykaz pracowników zatrudnionych...*

⁶⁶⁸ MSZ RP, za: https://www.msz.gov.pl/pl/p/bagdad_iq_a_pl/wspolpraca_dwustronna/wspolpraca_kulturalno-naukowa/ochrona_dziedzictwa/wspolpraca_kulturalna;jsessionid=94D3BA786663FB2309A05D2E1139FE09.cmsap1p [dostęp: 17.09.2022].

⁶⁶⁹ *Strona Misji*, za: <http://www.polacynadnilem.uw.edu.pl/sezony/2015-2016/misje-polskie-sudan/265-banganarti-i-selib-banganarti-i-selib/> [dostęp: 17.09.2022].

- *Haszymidzi i Abbasydzi: biografie, fakty, drzewa genealogiczne*, Biblioteka Gazety Wyborczej, *Dynastie Świata*, t. 5, Planeta DeAgostini (Agora), Warszawa 2011;
- publikacji *Völkerwanderungszeitliche Siedlung von Tumiany (Daumen) im Kreise Allenstein = Tumiany, woj. warmińsko-mazurskie, osada*, red. T. Baranowski, współpraca P. Barford, N. Benecke, A. Leligdowicz, Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 2017.

Współautor publikacji *Kair. Zespół Grobowy Emira Qurqumasa*, „Informator Archeologiczny: badania” 1988, t. 22, s. 159–160. Publikuje także artykuły prasowe (m.in. w „Polityce”: *Łuki w arabeskach*, nr 11, 19.10.2011, s. 38–43; *Życie dworskie*, nr 11, 19.10.2011, s. 58–59; *Meczety i pałace*, nr 6, 15.06.2016, s. 62–68; *Miniatury księgi*, nr 6, 15.06.2016, s. 69; *Generał przy sztalugach*, nr 6, 15.06.2016, s. 70).

- **Leligdowicz** (*de domo* Woźniak) **Krystyna**, abs. UW w 1978 r. (praca mgr. *Charakterystyka realizmu w twórczości prozatorskiej Mağīda Tubyi*, promotor J. Danecki): tłum. arabista, Budimex Libia (1981–1983) i Budimex Irak (1984–1986)⁶⁷⁰.
- **Lewicka-Rajewska Urszula**, abs. UJ w 1985 r.: tłum. arabista Libia, wykładowca UJ.
- **Likus Przemysław**, abs. UW?: Trypolis, Libia, tłumacz arabista Geofizyka Kraków, tłumacz arabista i dyrektor administracyjny w PGNiG Oddział w Libii⁶⁷¹.
- **Lirski Marek**, abs. UW w 1982 r. (praca mgr. *Elementy islamu w wierzeniach i obrzędach Jezydów*, promotor J. Bielawski): Trypolis, Libia, Budimex, tłumacz arabista⁶⁷².
- **Maciejewska** (Ryszczuk) **Anna**, abs. UW w 1989 r. (Ryszczuk Anna, praca mgr. *Analiza powieści „Al-Liṣṣ wa al-kilāb” Nağība Maḥfūza*, promotor J. Kozłowska): tłumacz arabista Irak.
- **Marciniec Marek**, abs. UW w 1997 r. (praca mgr. *Imam Abū ‘Abd Allāh Muḥammad Ibn Idrīs aš-Šafi‘ī (150/767-204/820) i jego rola w rozwoju muzułmańskiej teorii*

⁶⁷⁰ AIPN, IPN BU 00200/815.

⁶⁷¹ PAA, J. Śledź. Ankieta.

⁶⁷² Ibidem.

prawa, promotor J. Danecki): El Khoms, Sirte, Libia, Dromex (1997–1998) i Porty (1998–2001), tłumacz arabista⁶⁷³.

— **Mikiewicz Jadwiga**, abs. UW w 1982 r. (praca mgr. *Cechy twórcze stylu mudejar*, promotor L. Dąbrowski): tłumacz arabista, Wadeco Libia (–1989)⁶⁷⁴.

— **Mueller Łukasz**, abs. UJ: Libia (iranista), tłum. arabista, Libia.

— **Nazmi Ahmed**, abs. UW w 1982 r. (Nazmy Ahmed, praca mgr. *Przyczyny kryzysu monetarnego w państwie Mameluków Burdżyjskich (1382–1517)*, promotor J. Danecki): tłumacz arabista, Libia.

— **Nazmi (de domo Pindelska, secundo voto Wojnar) Stanisława**, abs. UW w 1970 r. (Wojnar Stanisława, praca mgr. *Hadīṭy, hikamy i przysłowia beduińskie zawarte w dziele Abū „Alego al-Qālego pt. „Kitāb al-ʿAmāli”*, promotor J. Bielawski): tłumacz arabista Egipt, Libia. Tłumacz przysięgły j. arabskiego.

— **Orłowski Cezary**, abs. UW w 1988 r. (praca mgr. *ʿUmar al-Muḥtār i jego rola w walce narodowowyzwoleńczej Libii*, promotor D. Madeyska): tłumacz arabista, Libia.

— **Ożarowski Jacek**: b.d. tłumacz arabista, Libia.

— **Pacek Elżbieta**: tłumacz arabista, 21 grudnia 1983 – 5 stycznia 1985 r. Irak (Autostrada nr 1 Irak DBA)⁶⁷⁵. B.d.

— **Paluch-Nowak Zofia**, abs. UW w 1980 r. (Paluch Zofia, praca mgr. *Systematyka tropów stylistycznych (arabskie al-Badi) w Koranie i poezji staroarabskiej na podstawie Iʿğāz al-Qurʿān al-Bāqillānīego*, promotor K. Skarżyńska-Bocheńska): Trypolis, Libia, WADECO (1990–1993), tłumacz arabista⁶⁷⁶.

---

⁶⁷³ Ibidem.

⁶⁷⁴ Ibidem.

⁶⁷⁵ Wykaz pracowników zatrudnionych...

⁶⁷⁶ PAA, J. Śledź. Ankieta.

- **Piechuta Irena**, abs. UJ w 1988 r. (praca mgr. *Sulayman al-'Isa*): Trypolis, Libia, Dromex, tłumacz arabista⁶⁷⁷.
- **Schab Andrzej**, abs. UW w 1986 r. (praca mgr. *Kwestia kurdyjska w polityce Republiki Irackiej 1958–1975*, promotor J. Danecki): stypendysta Bagdad⁶⁷⁸, tłumacz arabista Irak.
- **Sekrecki Grzegorz**: arabista, Libia (?).
- **Skoczek Marek**, abs. UJ: Trypolis, Libia, Polimex Cekop, tłumacz arabista⁶⁷⁹.
- **Sojka (Andrzejewska) Danuta**, abs. UJ: Libia (?).
- **Spalińska Iwona**, abs. UW w 1982 r. (praca mgr. *Arabskie wierzenia i przesady w zakresie magii na podstawie roczników pisma At-Turāt aš-ša'bī*, promotor K. Skarżyńska-Bocheńska): tłumacz arabista 29 kwietnia 1982 – 5 stycznia 1983 r. Irak (Autostrada nr 1 Irak DBA)⁶⁸⁰.
- **Świerczewska Joanna**, abs. UW w 1978 r. (praca mgr. *Wpływ Ibrāhima Pāšy na przemiany społeczno-polityczne i kulturalne w Syrii w XIX wieku*, promotor J. Bielawski): tłumacz arabista 15 lutego – 7 czerwca 1988 r. Irak (Autostrada nr 1 Irak DBA)⁶⁸¹.
- **Szubiakowski Marek**, abs. UW w 1974 r. (praca mgr. *Rola islamu jako ideologii politycznej w Indonezji. Partie polityczne Nahdatul Ulama i Serikat Islam*, promotor J. Bielawski): Libia, tłumacz arabista.
- **Śledź Jacek**, abs. UW w 1989 r. (praca mgr. *Kategorie nominalne języka arabskiego w poglądach szkół gramatycznych w Basrze i Kufie*, promotor J. Danecki): tłumacz arabista, dyrektor, Libia.

---

⁶⁷⁷ Ibidem.

⁶⁷⁸ Ibidem.

⁶⁷⁹ Ibidem.

⁶⁸⁰ Wykaz pracowników zatrudnionych...

⁶⁸¹ Ibidem.

— **Śliwa Wiesław**, abs. UJ: tłumacz arabista, Trypolis, El Khoms, Wadeco Libia (do 1990), DROMEX Libia (1996–1998), Porty SA Libia (1998–1999)⁶⁸², później wykładowca UW.

— **Świerczyna (Śledź) Anna**, abs. UJ: stypendystka Bagdad, praca: tłumacz arabista, Wadeco (1987–1989), El Khoms, Libia, Dromex, tłumacz arabista (1990–1994)⁶⁸³.

— **Wach Przemysław**, abs. UW w 2011 r. (praca mgr. *Obrzezanie w prawie muzułmańskim na podstawie traktatu Ibn Qayyima al-Ğawziyyi „Tuḥ fat al-mawdūd bi-aḥkām al-mawlūd”*, promotor M.M. Dziekan): Trypolis, Janzour, Libia, tłumacz arabista PGNiG Oddział w Libii⁶⁸⁴.

— **Widłaszewski Ryszard Zdzisław**, abs. UW w 1973 r. (praca mgr. *Rozwój nacjonalizmu w Tunezji (1881–1956)*, promotor J. Bielawski): tłumacz arabista 11 marca 1983 – 20 kwietnia 1984 r. i 3 sierpnia 1987 – 10 maja 1988 r. Irak (Autostrada nr 1 Irak DBA)⁶⁸⁵. Był też tłumaczem na kontraktach w Libii. Obronił pracę doktorską z zakresu nauk o polityce *Polityka i ideologia partii Baas w Syrii i Iraku w latach 1968–1989. Studium porównawcze* 19 stycznia 2000 r. na Wydziale Dziennikarstwa i Nauk Politycznych UW, jego promotorem był prof. A. Mrozek, recenzentami Cz. Mojsiewicz i J. Danecki⁶⁸⁶. W dorobku publikacyjnym ma książki⁶⁸⁷, przekłady⁶⁸⁸ i artykuły⁶⁸⁹. Inne formy jego działalności medialnej to udział w audycjach radiowych⁶⁹⁰.

⁶⁸² PAA, J. Śledź. Ankieta.

⁶⁸³ Ibidem.

⁶⁸⁴ Ibidem.

⁶⁸⁵ *Wykaz pracowników zatrudnionych...*

⁶⁸⁶ KBN, za: https://nauka-polska.pl/#/profile/scientist?id=88600&_k=m69hww [dostęp: 17.09.2022].

⁶⁸⁷ *Yallah! Praktyczny podręcznik do nauki dialektu libijskiego*, Inst. Badawczy Dróg i Mostów, Warszawa 1979.

⁶⁸⁸ *Koleją przez świat*, adaptacji tekstu na podstawie tł. z ang. R. Widłaszewskiego dokonała K. Maleszko-Sobkowiak, Multico, Warszawa 1994; R. Bennett Patrick, *Gramatyka porównawcza języków semickich* (Comparative Semitic Linguistics. A Manual), tłum. Ryszard Z. Widłaszewski, Wyd. Dialog, Warszawa 2008).

⁶⁸⁹ M.in.: *Afrykańskie dylematy*, „Tygodnik Solidarność” 1997, nr 41, s. 8; *Czy radykalny islam jest w Libii możliwy?*, „Bliski Wschód” 2010, nr 7, s. 169–176; *Pełzająca rewolucja?*, „Tygodnik Solidarność”, nr 11, 9.03.2012, s. 32–33.

⁶⁹⁰ „Saddam Husajn – demon naszych czasów” – Audycja biograficzna na temat Saddama Husajna, rozmowa Sławomira Szofa z drem R. Widłaszewskim, ekspertem problematyki arabskiej,

- **Wielgosz Andrzej**, abs. UJ w 1981 r. (praca mgr. *Ideologiczne podstawy trzeciej teorii światowej Mu'ammara ,al-Qaddafiego*, promotor M. Kowalska): Trypolis, Libia, Geokart, tłumacz arabista⁶⁹¹.
- **Yacoub George**: El Khoms, Sirte, Libia, Dromex (1994–1997), tłumacz arabista⁶⁹², wykładowca UW.
- **Zajas Edward**, abs. UJ: Trypolis, Libia, Polimex, tłumacz arabista, później dyrektor oddziału⁶⁹³.
- **Zajas Zbigniew**, abs. UJ: Trypolis, Sirte, Libia, Polimex, tłumacz arabista, później dyrektor oddziału, potem Porty SA Libia (2003–2005), tłumacz arabista⁶⁹⁴.
- **Zajdel Maciej**, abs. UW: Trypolis, Ras Lanuf, Sirte, Libia, Polimex, tłumacz arabista, Hydrobudowa, Libia (2005), dyrektor oddziału Porty⁶⁹⁵.
- **Zakrzewski Adam**, abs. UW w 2003 r. (praca mgr. *Sens żucia. Qāt w kulturze i życiu społecznym Jemenu*, promotor M.M. Dziekan): Trypolis, Janzour, Libia, tłumacz arabista PGNiG Oddział w Libii⁶⁹⁶.
- **Zimnicka (Mueller) Ludmiła**, abs. UJ: tłumacz arabista Libia

i inni.

---

w Polskim Radiu, 14.04.2002, za: <https://www.polskieradio.pl/39/156/Artykul/1000471,Saddam-Husajn-demon-naszych-czasow> [dostęp: 17.09.2022], czy „Abdelaziz Bouteflika”, cykl Postacie XX wieku 365, typ nagrania: audio, czas trwania: 29'17”, program edukacyjny: audycja biograficzna na temat Abdelaziza Boutefliki [ur. 1937], polityka, prezydenta Algierii. Red. S. Szof rozmawia z drem R. Widłaszewskim, ekspertem problematyki arabskiej, historykiem, publicystą, Polskie Radio, 2003, za: Ninateka, za: <http://archiwum.nina.gov.pl/film/abdelaziz-bouteflika-postacie-xx-wieku> [dostęp: 17.09.2022].

⁶⁹¹ PAA, J. Ślędz. Ankieta.

⁶⁹² Ibidem.

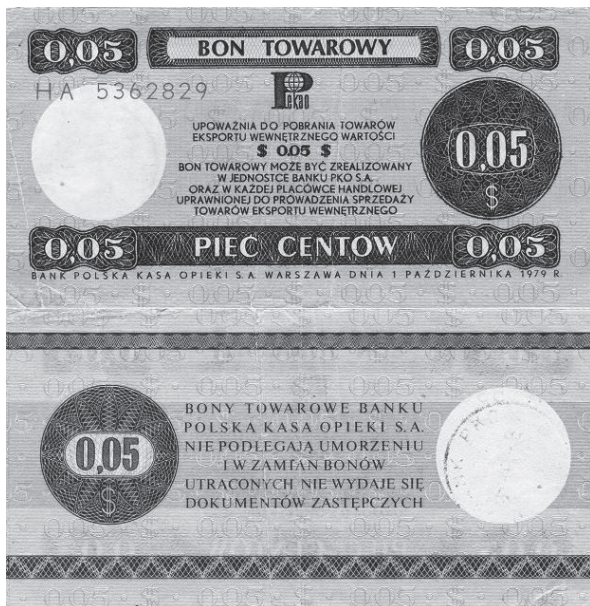
⁶⁹³ Ibidem.

⁶⁹⁴ Ibidem.

⁶⁹⁵ Ibidem.

⁶⁹⁶ Ibidem.

Literatura przedmiotu, poza artykułami prasowymi i naukowymi (m.in. w „Kontynentach”)⁶⁹⁷, jest niezbyt liczna, przeważają reportaże i autobiografie, niektóre są fabularyzowane.

Ilustracja 301. Bon towarowy Pekao – legalna waluta, którą można było w PRL kupować i za nią robić zakupy w Pewexach. Źródło: Internet

⁶⁹⁷ Np. C. Lewiński, *Przez Polservice do Afryki*, „Kontynenty” 1977, nr 4.

4.6. Firmy zagraniczne działające w Polsce

W latach 80. w Polsce rozpoczęły działalność firmy zagraniczne rekrutujące (także) arabistów, tj. wykorzystujące planowo ich wiedzę. Tu wspomniane są tylko dwie, gdyż zatrudniły ich większą liczbę (w owych czasach przyjęcie do pracy w Polsce od razu grupy kilku arabistów stanowiło „większą” liczbę) – redakcja „As-Sadaki” i hotel Marriott.

Branże odległe, ale – z zupełnie innych powodów – dały pracę grupie absolwentów arabistyki. O ile w pierwszym przypadku było to całkowicie jasne: pismo arabskie ukazujące się w Polsce nie mogło bez nich się obejść, o tyle w drugim przeważała inna kwestia. Ilość spodziewanych arabskich klientów w Marriott Hotel w Warszawie nie była na tyle wielka, aby forsować zatrudnianie arabistów (choć niektórzy z nich byli ewidentnie zadowoleni)⁶⁹⁸, ale sieć Marriotta była już wówczas światowa i szukała personelu, który mógłby obsługiwać coraz bardziej liczącą się grupę gości. W dodatku „kadrowcom” z tej sieci przypadła do gustu specyfika programu studiów orientalistycznych: dobra lub biegła znajomość kilku języków, w tym głównych, zachodnich.

Bezsprzecznie dla arabistów ważniejsza była praca w „As-Sadace”, wykorzystująca ich wiedzę zawodową i zdolności, tylko że libijski periodyk w samej redakcji nie zatrudniał na stałe wiele osób, a autorzy materiałów zwykle pracowali już na uczelniach i współpraca z „As-Sadaką” była dla nich tylko dodatkowym, choć niezłe płatnym, zatrudnieniem. W samej redakcji pracowało kilka osób wcześniej już zatrudnionych w przedstawicielstwach dyplomatycznych państw arabskich na stanowiskach administracyjnych i tłumaczeniowych; doszło kilka osób, które miały z różnych powodów dłuższą przerwę w pracy akademickiej (m.in. H. Natorf), i ludzi bliżej związanych (np. praktyką tłumaczeniową na kontraktach) z Libią (m.in. F. Bocheński). Dlatego zatrudnienie w „As-Sadace” nie było ofertą pracy dla świeżo upieczonych absolwentów arabistyki, nie likwidowało luki w krajowych ofertach pracy dla takich specjalistów. W dodatku zatrudniono tam właściwie wyłącznie arabistów zamieszkałych w Warszawie, w większości absolwentów UW. Dziś trudno dokumentalnie ustalić dosyć płynną obsadę kadrową redakcji w ciągu jej całego okresu działalności. Po pierwsze nie ma dostępu do całości archiwów (jeśli w ogóle jeszcze istnieją), po drugie formalny

⁶⁹⁸ P. Wróblewski, *Marriott Warszawa. Amerykański sen po upadku komuny. Hotel, w którym bywali Obama, Jackson czy Pavarotti*, warszawa.naszemiasto.pl, 8.11.2019, za: <https://warszawa.naszemiasto.pl/marriott-warszawa-amerykanski-sen-po-upadku-komuny-hotel-w/ar/c1-7416380> [dostęp: 17.09.2022].

charakter pracy wielu osób był niezbyt jasny i przejrzysty, z relacji można dowiedzieć się, kto pracował (szkielet organizacyjny) i mniej więcej w jakim charakterze, ale nie jest pewne, od kiedy do kiedy, czy był w ogóle pracownikiem (tj. czy nie był okazjonalnie wynagradzany za konkretne czynności, powtarzające się, ale nie posiadał żadnej umowy o pracę). Z oczywistych powodów (wynagrodzenie w walucie, dolarach) współpracownicy nie deklarowali zarobków w ZUS-ie. Pracodawca chyba też nie.

4.6.1. „As-Sadaka”

„As-Sadaka” – miesięcznik kulturalno-społeczny wydawany w Polsce w latach 1981–1985 i 1990–199?. Organ (kolejno) Towarzystwa Przyjaźni Libijsko-Arabsko-Polskiej, Towarzystwa Przyjaźni Libijsko-Polskiej. Od 1983 r. nosił podtytuł „czasopismo kulturalno-społeczne: organ Towarzystwa Przyjaźni Libijsko-Polskiej”. W latach 1985–1990 nie ukazywał się. Ostatni znany numer to nr 8 wydany z datą 1991 r. Prowadzono tylko numerację ciągłą; jedynie w 1982 r. egzemplarze posiadały także numerację bieżącą od 1 do 7. W 1990 r. zamiast numeracji wprowadzono wyłącznie nazwy miesięcy⁶⁹⁹.

„As-Sadaka” zadebiutowała nrem 1 datowanym na 1 września 1981 r., powołana do życia zostało dzięki podjęciu przez Towarzystwo Przyjaźni Libijsko-Arabsko-Polskiej (tj. analogicznego libijskiego stowarzyszenia do Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Libijskiej w Polsce) inicjatywy wydawania w Polsce tego miesięcznika⁷⁰⁰.

Ilustracja 302. Źródło: zdjęcie autora

⁶⁹⁹ Krakowska Akademia im. A. Frycza-Modrzewskiego, katalog periodyków, za: <https://katalog.ka.edu.pl/cgi-bin/koha/opac-detail.pl?biblionumber=49726> [dostęp: 17.09.2022].

⁷⁰⁰ M. Milczarek, op. cit., s. 6.

Na treść poszczególnych numerów składały się przekłady literackie (proza, poezja, traktaty – we fragmentach), artykuły popularnonaukowe o kulturze i świecie arabskim oraz islamie i jego sztuce, art. historyczne z historii najnowszej świata arabskiego, szczególnie Maghrebu i Libii, artykuły społ.-polit., publicystyka i materiały dotyczące M. Kaddafiego i jego ideologii.

Ilustracje 303–304. Źródło: zdjęcia autora

Oprócz wymienionych w periodyku systematycznie drukowano lekcje języka arabskiego i jego gramatyki. Głównym redaktorem periodyku przez lata był Ibrahim Al-Koni (Ibrāhīm al-Kawni). Libijczyk, ur. w 1948 r. Pracował jako redaktor działu literackiego gazety „Al-Bilad”, a po rewolucji 1969 r. jako redaktor działu kulturalnego gazety „As-Saura” (ówczesnego organu prasowego Rady Dowództwa Rewolucji). W 1970 r. wyjechał na studia do Moskwy, gdzie w 1977 r. ukończył Instytut Literacki im. Gorkiego⁷⁰¹. Po studiach pracował jako dziennikarz, korespondent Libijskiej Agencji Informacyjnej także w Polsce. W 1978 r. osiadł w Warszawie jako stały przedstawiciel Towarzystwa Przyjaźni Libijsko-Polskiej, kierował także przez kilka lat Libijskim Centrum Kultury. Od 1981 r. był redaktorem pełnomocnym miesięcznika „As-Sadaka”. Mieszkał w Polsce do 1994 r., później przeniósł się do Szwajcarii, do Berna⁷⁰². Jest prozaikiem, auto-

⁷⁰¹ I. Al-Koni, *Tajemnice pustyni*, [Katedra Arabistyki i Islamistyki Uniwersytetu Warszawskiego?], Warszawa 1985.

⁷⁰² E. Machut-Mendecka, *Pustynia, dżinny i Tuaregowie w prozie Ibrahima al-Koniego*, „Bliski Wschód” 2007, nr 4, s. 81–94.

rem ponad 80 książek, które przetłumaczono na 35 języków. Pisał przede wszystkim o tradycji Tuaregów, socjalizmie i nacjonalizmie w postkolonialnej Libii. Obszerną recenzję jego twórczości *stricte* literackiej zamieściła E. Machut-Mendecka w nrze 4 „Bliskiego Wschodu” w 2007 r.⁷⁰³ Otrzymał nominację do The Man Booker International Prize. Na język polski przełożono jego opowiadania, które ukazały się w „Literaturze na Świecie”, „Chłopskiej Drodze” i w „As-Sadace”⁷⁰⁴, oraz wybór opowiadań *Tajemnice Pustyni*⁷⁰⁵, które opublikowano jako książkę. Przekłady opowiadań do tego wyboru dokonali: H. Jankowska, R AS [pseudonim], B. Wrona, H. Natorf, I. Ejsmont-Pazderska, I. Natkańska. Wydawnictwo konsultował Janusz Byliński.

Ilustracja 305. Źródło: zdjęcie autora

Na łamach „As-Sadaki” publikowali arabiści, m.in. (w porządku alfabetycznym):

- Abdalla Michael⁷⁰⁶ (wykładowca uniwersytecki, m.in. UAM Poznań).
- Al-Janabi Hatif⁷⁰⁷ (wykładowca arabistyki UW).
- Bielawski Józef⁷⁰⁸ (abs. arabistyki UJ, wykładowca IO UW).
- Bocheński Franciszek⁷⁰⁹ (abs. arabistyki UW 1966, tłumacz).

⁷⁰³ Ibidem.

⁷⁰⁴ Ebook4All.com.pl, za: <https://ebook4all.com.pl/98229-ibrahim-al-koni-tajemnice-pustyni.html> [dostęp: 17.09.2022].

⁷⁰⁵ I. Al-Koni, op. cit.

⁷⁰⁶ M. Abdalla, *Kuskus – potrawa Maghrebu*, „As-Sadaka” 1982, nr 16, s. 48–50.

⁷⁰⁷ H. Al-Janabi, *Teatr palestyński*, „As-Sadaka” 1981, nr 4, s. 46–48.

⁷⁰⁸ J. Bielawski, *Koń arabski w legendzie, tradycji religijnej i literaturze*, „As-Sadaka” 1991, nr 6/7, s. 30–34.

⁷⁰⁹ F. Bocheński, *Arabski skarbiec w Paryżu*, „As-Sadaka” 1991, nr 3, s. 22–27.

- Byliński Janusz⁷¹⁰ (abs. arabistyki UJ, dyplomata).
- Czerniak Barbara⁷¹¹ (tłumacz).
- Danecki Janusz⁷¹² (abs. arabistyki UW 1969, wykładowca IO UW).
- Dąbrowski Leszek (Politechnika Warszawska⁷¹³, wykładowca IO UW, architektura islamu).
- Ejsmont-Pazderska Iwona⁷¹⁴ (abs. arabistyki UW 1970).
- Gałązka Kazimiera⁷¹⁵ (b.d.).
- Jankowska Hanna⁷¹⁶ (abs. arabistyki UW 1973, tłumacz).
- Kozłowska Jolanta⁷¹⁷ (abs. arabistyki UW 1964, wykładowca IO UW, tłumacz).
- Kuligowska-Burakiewicz Farida M.⁷¹⁸ (abs. arabistyki UW 1971, praca mgr. *Poglądy Salāma Mūsy na kulturę i społeczeństwo*, promotor J. Bielawski).
- Machut-Mendecka Ewa⁷¹⁹ (abs. arabistyki UW 1969, wykładowca IO UW).
- Madeyska Danuta⁷²⁰ (abs. arabistyki UW 1965, wykładowca IO UW).
- Majda Tadeusz (turkolog⁷²¹, wykładowca IO UW).
- Mrozek-Dumanowska Anna⁷²² (prac. nauk ZKP PAN).
- Mukarkar Agnieszka⁷²³ (abs. arabistyki UW 1963, dziennikarz Redakcji Arabskiej Polskiego Radia).
- Natkańska Iwonna⁷²⁴ (abs. arabistyki UW 1973, praca mgr. Iwona Korzeb, *Iracka opowieść ludowa*, promotor J. Bielawski).

---

⁷¹⁰ J. Byliński, *Sytuacja Sahary*, „As-Sadaka” 1984, nr 32, s. 9–17.

⁷¹¹ Kh. Abbas, *As-Saidi i Europejka*, tł. B. Czerniak, „As-Sadaka” 1991, nr 6/7, s. 45–46.

⁷¹² J. Danecki, „*Ufam masom – tak nakazuje poczucie rzeczywistości*”, „As-Sadaka” 1981, nr 1, s. 12–14.

⁷¹³ L.M. Dąbrowski, *Mihrab*, „As-Sadaka” 1984, nr 39–40, s. 33–36.

⁷¹⁴ M.in. As-Sadik an-Najhum, *Opowiadka*, tł. I. Ejsmont-Pazderska, „As-Sadaka” 1990, nr 6, s. 41.

⁷¹⁵ M.I. Abu Sina, *Smutna gwiazda*, tł. K. Gałązka, J. Pierzchała, „As-Sadaka” 1991, nr 4, s. 43.

⁷¹⁶ T. Maszariqā, *Dla H.J.*, tł. H. Jankowska, „As-Sadaka” 1991, nr 2, s. 53.

⁷¹⁷ J. Kozłowska, *Poezja walczącej Palestyny*, „As-Sadaka” 1981, nr 4, s. 49–50.

⁷¹⁸ F. Kuligowska-Burakiewicz, *Zaczarowany ogród poezji arabskiej*, „As-Sadaka” 1982, nr 9, s. 54.

⁷¹⁹ E. Machut-Mendecka, *Współczesna literatura libijska – realizm i autentyzm*, „As-Sadaka” 1991, nr 8, s. 39–43.

⁷²⁰ D. Madeyska, *Dynastia Abbasydów*, „As-Sadaka” 1982, nr 14, s. 43–45.

⁷²¹ T. Majda, *Wielcy Arabowie: Ibn Batutta*, „As-Sadaka” 1984, nr 23–24, s. 65–73.

⁷²² A. Mrozek-Dumanowska, *Państwo narodowe a państwo światowe*, „As-Sadaka” 1985, nr 43, s. 12–15.

⁷²³ A. Mukarkar, *XX Międzynarodowe Targi w Trypolisie*, „As-Sadaka” 1985, nr 43, s. 9–12.

⁷²⁴ B. Hamri, *Motył*, tł. I. Natkańska, „As-Sadaka” 1990, nr 10, s. 34 i s. 52.

- Natorf Halina⁷²⁵ (wykładowca na arabistyce UW, dziennikarz Redakcji Arabskiej Polskiego Radia, a także „As-Sadaki”).
- Pawłowska Joanna⁷²⁶ (abs. arabistyki UJ, mł. prac. naukowy arabistyki UJ).
- Pierzchała Joanna⁷²⁷ (abs. arabistyki UW 1984, praca mgr. *Twórczość prozatorska Ġassāna Kanāfānīego*, promotor J. Danecki).
- Piłaszewicz Stanisław (afrykanista⁷²⁸, wykładowca IO UW).
- Piwiński Ryszard⁷²⁹ (abs. arabistyki UW 1974, wykładowca IO UW).
- Radajewicz Andrzej⁷³⁰ (b.d., arabista, dziennikarz prasowy i TVP).
- Redlak Małgorzata⁷³¹ (abs. arabistyki UW 1980, praca mgr. *Dramat poetycki Aḥmada Ṣawqīego pt. „Maṣra” Kliübātra’ – „Śmierć Kleopatry” – jako utwór o charakterze historycznym i społecznym*, promotor K. Skarżyńska-Bocheńska; prac. nauk. Muzeum Narodowego).
- Skarżyńska-Bocheńska Krystyna⁷³² (abs. arabistyki UW 1959, wykładowca IO UW).
- Składanek Bogdan (iranista⁷³³, wykładowca IO UW).
- Szyburska Małgorzata⁷³⁴ (abs. arabistyki UW 1969, dziennikarz Redakcji Arabskiej Polskiego Radia).
- Zagórski Bogusław R.⁷³⁵ (abs. arabistyki UW 1969, praca mgr. *Próba monografii kultury libijskiej w XIX i początkach XX wieku*, promotor J. Bielawski).

4.6.2. Hotele Marriott

Budowa wieżowca hotelu Marriott w Warszawie rozpoczęła się w 1977 r. W 1981 r. ją wstrzymano aż do 1987 r., a ukończono budowę w 1989 r. Hotel zajmuje tylko połowę z 42 pięter budynku – pokoje zajmują piętra od 21. wzwyż. Hotel Marriott był

⁷²⁵ H. Natorf, *12 rocznica nowej Libii*, „As-Sadaka” 1981, nr 1, s. 8–11.

⁷²⁶ J. Pawłowska, *Motywy śmierci w poezji Badra Szakira as-Sajjaba*, „As-Sadaka” 1991, nr 5, s. 32–35.

⁷²⁷ M. Asher, *W poszukiwaniu Drogi Czterdziestu Dni*, tł. J. Pierzchała, „As-Sadaka” 1990, nr 7 i 9.

⁷²⁸ S. Piłaszewicz, *Barwy afrykańskiego islamu*, „As-Sadaka” 1983, nr 27, s. 25–30.

⁷²⁹ R. Piwiński, *Z dziejów islamu. Początki imperium*, „As-Sadaka” 1982, nr 9, s. 34–36.

⁷³⁰ A. Radajewicz, *Co w prasie piszczy...*, „As-Sadaka” 1981, nr 1, s. 55–56.

⁷³¹ M.in. M. Redlak, *W świecie muzułmańskiego kunsztu*, „As-Sadaka” 1991, nr 6/7, s. 12–22.

⁷³² K. Skarżyńska-Bocheńska, *Honor i zemsta*, „As-Sadaka” 1982, nr 13, s. 50–54.

⁷³³ B. Składanek, *W poszukiwaniu źródeł islamu* [recenzja], „As-Sadaka” 1983, nr 27, s. 38–40.

⁷³⁴ J. al-Kuwajri, *Morze*, tł. M. Szyburska, „As-Sadaka” 1990, nr 8, s. 41.

⁷³⁵ B.R. Zagórski, *Muzułmanie polscy*, „As-Sadaka” 1982, nr 1–2, s. 37–39.

pierwszym pięciogwiazdkowym hotelem w Polsce. Jego otwarcie 2 października 1989 r. było wyjątkowo uroczyste, bo było to 500. otwarcie w ramach całej sieci Marriott na świecie⁷³⁶. Był to też pierwszy Marriott za „żelazną kurtyną”⁷³⁷.

Wiadomość o tym, że Marriott rozpocznie rekrutację, rozniosła się po Warszawie. Początkowo personel miał liczyć 1200 osób. Rekrutacja prowadzona była rok wcześniej (1988) w barakach stojących w centrum Warszawy⁷³⁸. Przychodzili na nią – oprócz zawodowców (gastronomia, hotelarstwo) – głównie studenci warszawskich uczelni. Wtedy przygotowanie personelu było skomplikowanym procesem, bo obsługa miała być na poziomie światowych, pięciogwiazdkowych standardów⁷³⁹. Pracę w hotelu, jeszcze przed jego otwarciem, zaczęła też Idalia Kostrzewska⁷⁴⁰, obecna dyrektor ds. gości hotelu Marriott. To jedna z ponad pięćdziesięciu kilku osób, która pracuje w tym hotelu w Warszawie nieprzerwanie od otwarcia. I. Kostrzewska przeszła pierwszą rekrutację, ale nie chciała wyjechać na szkolenie za granicę. Kilka miesięcy później spróbowała drugi raz. Została przyjęta i na początek zaproponowano jej 100 USD pensji, wówczas były to dobre zarobki dla większości Polaków. Trening obsługi trwał kilka miesięcy, aż do otwarcia hotelu. Personel Marriotta, który zjechał tu z całego świata, uczył nową kadrę m.in. obsługi gości czy reagowania na nagłe sytuacje.

Od lat kadra warszawskiego Marriotta szkoli innych, np. przyszłą obsadę nowo otwieranego Marriotta w Kopenhadze czy Monaco. Dziś sieć zatrudnia ok. 150 tys. osób. W 2010 r. I. Kostrzewska otrzymała nagrodę J. Willard Marriott Award of Excellence⁷⁴¹. Spośród absolwentów arabistyki zatrudniono w warszawskim Marriocie (na różne okresy, różne stanowiska i w różnych lokalizacjach) około tuzina osób, byli wśród nich m.in.:

- **Kostrzewska Idalia**, studiowała najpierw arabystykę na UJ, przeniosła się do Warszawy i tu ukończyła ją w 1986 r., broniąc pracy magisterskiej *Tawfiq al-Hakim a teatr absurdu*, której promotorem była E. Machut-Mendecka.
- **Jakubiak Krzysztof**, absolwent arabistyki warszawskiej.

⁷³⁶ *Czego nie wiecie o hotelu Marriott*, Dzień dobry, Warszawo, 17.09.2022, za: <https://www.dziendobrywarszawo.pl/hotel-marriott/> [dostęp: 17.09.2022].

⁷³⁷ P. Wróblewski, op. cit.

⁷³⁸ Ibidem.

⁷³⁹ K. Stępnia, *Hotel Marriott w Warszawie – 30 lat minęło...*, 12.11.2019, <https://www.horecanet.pl/hotel-marriott-w-warszawie-30-lat-minelo/> [dostęp: 17.09.2022].

⁷⁴⁰ Arabistka, absolwentka UW. Patrz niżej.

⁷⁴¹ P. Wróblewski, op. cit.

- **Kowalska Dorota**, absolwentka arabistyki UW w 1986 r., obroniła pracę magisterską *Opozycja polityczna w Arabii Saudyjskiej*, której promotorem był J. Danecki.
- **Filonowicz Beata**, absolwentka arabistyki UW, w 1986 r. uzyskała magisterium, broniąc pracy magisterskiej *Ali Sālim – satyryk i krytyk współczesnego Egiptu* pod opieką E. Machut-Mendeckiej.

W 2010 r. sieć Marriott przedłużyła umowę najmu budynku do 2045 r.⁷⁴², a w 2018 r. przejęła sieć hoteli Starwood⁷⁴³. Zdjęcia z okresu budowy znajdują się na stronie internetowej⁷⁴⁴.

4.6.3. Inne

Jedną z pierwszych korporacji zachodnich działających w Polsce był DHL, wśród jego pracowników przewinęło się – w różnych latach – wielu absolwentów i studentów arabistyki, najczęściej były to jednak prace chwilowe. Chociaż DHL jest korporacją działającą w Polsce, to jeden z absolwentów arabistyki UW zrobił w niej ponadnarodową karierę i od wielu lat pracuje w niej poza Polską. **Tomasz Szpil**, absolwent arabistyki UW, ur. w Warszawie. Ukończył XLV Liceum Ogólnokształcące w 1980 r. w rodzinnej Warszawie i zdał egzamin na arabistykę w IO UW. Studia dzienne, magisterskie zakończył w 1989 r. obroną pracy *Kātib w systemie administracyjnym Umajjadów i pierwszych Abbāsydów*, promotorem był J. Danecki⁷⁴⁵. W latach 1984–1985 przebywał w Bagdadzie, gdzie pracował jako tłumacz arabsko-angielsko-polski. Później, w latach 1994–1996, mieszkał w Rochester (USA), gdzie ukończył studia MBA jako stypendysta Fulbrighta. W 1996 r. przeniósł się do Wielkiej Brytanii, pracując dla DHL, gdzie spędził dwa lata, a następnie mieszkał i pracował w DHL w Brukseli. Obecnie (2019) jest Dyrektorem Sprzedaży Ogólnych w Deutsche Post-DHL Group odpowiedzialnym za Global Customers w The Semiconductor Industry w Regionie EMEA i mieszka w Szwajcarii. Od 1980 r. był w Radzie Powierniczej ISB, najstarszej belgijskiej szkole międzynarodowej⁷⁴⁶.

⁷⁴² *Hotel Marriott w Warszawie – 25 lat na hotelowej mapie stolicy*, 5.04.2015, za: <http://enjoyyourstay.pl/hotel-marriott-w-warszawie-25-lat-na-hotelowej-mapie-stolicy/> [dostęp: 17.09.2022].

⁷⁴³ K. Stępnia, op. cit.

⁷⁴⁴ Foto Polska, za: https://fotopolska.eu/Hotel_Marriott_Warszawa [dostęp: 17.09.2022].

⁷⁴⁵ *Album magistrów Instytutu Orientalistycznego...*

⁷⁴⁶ ISB, za: http://www.isb.be/cf_news/view.cfm?newsid=2130 [dostęp: 17.09.2022].

5. Działalność społeczna arabistów

Działalność społeczną arabistów można poklasyfikować na wiele sposobów: na udział w organizacjach zagranicznych (w tym międzynarodowych) i krajowych, naukowych i popularnonaukowych etc., jednak – w istocie – w okresie PRL działalność społeczna arabistów (jako większych grup) ograniczała się do aktywności w Polskim Towarzystwie Orientalistycznym, Towarzystwach Przyjaźni, Union Européenne des Arabisants et Islamisants (UEAI) i – dla studentów – w kołach naukowych. W różnych okresach badanej historii działali społecznie także w innych ciałach – Komisji Orientalistycznej PAU, Komitecie Orientalistycznym PAN (później zmieniającym nazwy), Komisji Orientalistycznej PAN Oddziału w Krakowie czy Komisji Orientalistycznej Towarzystwa Naukowego Warszawskiego (wznowiła swoją działalność w 1948)⁷⁴⁷ oraz w redakcjach „Przeglądu Orientalistycznego”, „Rocznika Orientalistycznego”, różnych serii wydawniczych PTO i PAN czy orientalistycznych tomów wydawanych w ramach Prac Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego (w roku 1948/49 wydrukowało 4 prace orientalistyczne, a w 1949 znajdowały się w druku 2)⁷⁴⁸. Jednakże te ostatnie dotyczyły mniejszych grup, już wybranych naukowców. Zależnie od indywidualnych zainteresowań arabiści byli także członkami innych organizacji i stowarzyszeń społecznych, np. prof. A. Czapkiewicz był członkiem Komisji Językoznawczej PAN Oddziału w Krakowie⁷⁴⁹.

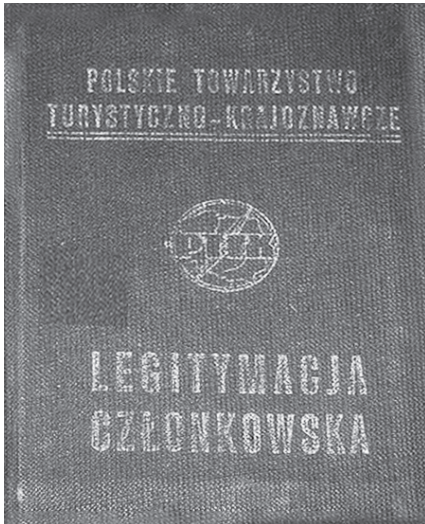
⁷⁴⁷ A. Zajączkowski, *Przemówienie na otwarcie Zjazdu VIII Orientalistów Polskich we Wrocławiu*, PO 1949 (1950), nr 2, s. 6.

⁷⁴⁸ Ibidem, s. 6.

⁷⁴⁹ B. Michalak-Pikulska, *Arabistyka krakowska...*, s. 29.

Oczywiście arabisci działali na wielu innych polach i w innego typu organizacjach, poczynając od politycznych (ZMP, ZMS, ZSP, PZPR etc.), a na Polskim Towarzystwie Schronisk Młodzieżowych czy Polskim Towarzystwie Turystyczno-Krajoznawczym kończąc. W grudniu 1961 r. w skład Prezydium Rady Uczelnianej Zrzeszenia Studentów Polskich jako Kierownik Komisji Zagranicznej wszedł student arabistyki – Włodzimierz Konarski⁷⁵⁰. W późniejszych latach reprezentował polskich studentów w Międzynarodowym Związku Studentów (IUS – International Union of Students) z siedzibą w Pradze (Czechosłowacja).

Ilustracja 306. Legitymacja członkowska Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego (1956).

Nie ulega wątpliwości, że we wszystkich drzemała cząstka podróżnika, więc wszelkie formy uprawiania turystyki, nawet te zorganizowane, były mile widziane. Przykładowo wśród arabistów i turkologów było kilku miłośników Tatr (m.in. T. Kowalski, T. Lewicki, J. Reychman). W latach 50. i pierwszych 60. organizacje polityczne usiłowały skanalizować całe życie społeczne – gł. studentów, ale nie tylko – i wręcz do obowiązku należało być „społecznym”, czyli być członkiem wielu różnych stowarzyszeń: Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Radzieckiej, Ligi Obrony Kraju, Ligi Kobiet etc.

⁷⁵⁰ AUW, WFil-044 UW WFil Organizacje studenckie 1958–61, Pismo Rady Uczelnianej ZSP UW do Dziekana Wydziału Filologicznego UW, l.dz. 1250/61, 11.12.1961.

Ilustracja 307. Legitymacja członkowska Ligi Kobiet (1948). Źródło: Internet

Ilustracja 308. Obowiązkowa legitymacja członkowska Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Radzieckiej (1955). Źródło: Internet

Niemniej ściśle arabistyczne stowarzyszenia powstały w kraju dopiero po wydarzeniach Marca 1968 r. Wcześniej arabiści działali „zawodowo” jedynie w ramach Kół Naukowych Orientalistów i Polskiego Towarzystwa Orientalistycznego oraz Komitetu Orientalistycznego (we wszelkich jego późniejszych metamorfozach) PAN (lub wcześniej PAU). Jako członkowie PTO brali udział w Zjazdach Orientalistów Polskich, jednak – zarówno w PTO, jak i podczas Zjazdów – wyłaniano komisje, grupy etc. według kryteriów niezwiązanych z podziałem geograficznym, kulturowym czy etnicznym; pojawiały się panele czy komisje „językoznawcze”, „religioznawcze” etc. Brakowało – arabistycznych. Działalność w ramach Komitetu Orientalistycznego PAN, jak sama nazwa wskazuje, była szeroko pojęta i nie ograniczała się nawet do bliskowschodniego „podwórka”.

Arabiści działali także w formacjach stowarzyszających tłumaczy: do 1980 r. włącznie byli w sekcji tłumaczy Związku Literatów Polskich i w ZAIKS. 29 stycznia 1981 r. zostało zarejestrowane Stowarzyszenie Tłumaczy Polskich (15.02.1981 odbył się w Warszawie jego Zjazd Założycielski)⁷⁵¹ i tu skupiło się kilkoro tłumaczy-orientalistów.

Drugą silną organizacją stało się TEPIS – założone w 1990 r. jako Polskie Towarzystwo Tłumaczy Ekonomicznych, Prawniczych i Sądowych TEPIS (od 2005 znane jako Polskie Towarzystwo Tłumaczy Przysięgłych i Specjalistycznych TEPIS) przez D. Kierzkowską (*de domo* Wesołowską) z grupą współzałożycieli.

Danuta Kierzkowska, ur. w 1939 r., rozpoczęła studia arabistyczne na UJ w 1957 r., została zaś absolwentką arabistyki na UW w 1963 r. (praca magisterska *Trzy współczesne autobiografie arabskie „Al-Ajjām” – Taḥa Ḥusejna, „Ḥajātī” – Ahmeda Amīna, „Ṭarbiya S.M.” – Salāma Mūsy oraz ich wartość dokumentalna i literacka*, której promotorem był J. Bielawski). Po arabistyce i pracy w instytucjach państwowych ukończyła studia podyplomowe dla tłumaczy w Instytucie Lingwistyki Stosowanej UW (1979–1981), zaś lata 80. poświęciła na kursy językowe w Cambridge oraz działalność społeczną w Stowarzyszeniu Tłumaczy Polskich⁷⁵². Była nauczycielem metodologii tłumaczenia prawniczego oraz statusu prawnego i etyki zawodowej tłumacza w Instytucie Lingwistyki Stosowanej UW w latach 1998–2015, a także w innych uniwersytetach i uczelniach⁷⁵³. W 1990 r. współzałożyła Towarzystwo TEPIS, którego była prezesem w latach 1990–2014, a od 2014 r. jest jego Prezesem Honorowym.

⁷⁵¹ Stowarzyszenie Tłumaczy Polskich, za: <http://www.stp.org.pl/historia/> [dostęp: 17.09.2022].

⁷⁵² TEPIS, za: <https://tepis.org.pl/danuta-kierzkowska/> [dostęp: 17.09.2022].

⁷⁵³ Ibidem.

19 czerwca 2001 r. obroniła na Wydziale Lingwistyki Stosowanej i Filologii Wschodniosłowiańskich UW rozprawę *Tłumaczenia terminów prawnych w tekstach prawodawczych*⁷⁵⁴ (promotor: Barbara Kielar, recenzenci: Franciszek Grucza, Monika Neymann⁷⁵⁵), uzyskując stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie językoznawstwa, specjalność: językoznawstwo stosowane. Jest tłumaczem przysięgłym języka angielskiego (od 1970)⁷⁵⁶ i członkiem-ekspertem PT TEPIS⁷⁵⁷. Od 2005 r. jest członkiem Komisji Odpowiedzialności Zawodowej Tłumaczy Przysięgłych przy Ministrze Sprawiedliwości⁷⁵⁸. Jest wiceprzewodniczącą Polskiego Komitetu Międzynarodowej Organizacji Unifikacji Neologizmów Terminologicznych⁷⁵⁹. Przez ostatnie 30 lat była redaktorem naczelnym „Informatora STP” i potem „Biuletynu TEPIS”. Od 1990 r. pozostaje redaktorem naczelnym Wydawnictwa Translegis (dawniej Untranslex i Wydawnictwo TEPIS) do chwili obecnej oraz była redaktorem czasopisma specjalistycznego „Lingua Legis” w latach 1994–2015⁷⁶⁰. Autorka, współautorka, redaktorka kilkudziesięciu książek i zbiorów materiałów dotyczących gł. anglojęzycznej translatoologii tekstów prawnych oraz artykułów o tej tematyce i problematyce praktyki przekładu (m.in. *Vademecum tłumacza przysięgłego. Materiały szkoleniowe*, TEPIS, Warszawa 1985; *Kodeks tłumacza przysięgłego*, TEPIS, Warszawa 2005 i 2011; *Tłumaczenie prawnicze*, Translegis, Warszawa 2008; *Towards A New Age Of Human Communication*, red. D. Kierzkowska, Translegis, Warszawa 2001; *Dokumenty Polskie Wybór Dla Tłumaczy Sądowych*, red. J. Poznański, D. Kierzkowska, Translegis, Warszawa; *Alchemia zawodu tłumacza*, Translegis, Warszawa; *The New Selection of English Documents*, red. Z. Rybińska, D. Kierzkowska, Translegis, Warszawa).

⁷⁵⁴ KBN, za: <https://nauka-polska.pl/#/profile/scientist?id=77612&k=jb9y5v> [dostęp: 17.09.2022].

⁷⁵⁵ KBN, za: <https://nauka-polska.pl/#/profile/research?id=93818&k=h86q08> [dostęp: 17.09.2022].

⁷⁵⁶ Ministerstwo Sprawiedliwości, Lista Tłumaczy Przysięgłych, za: <https://arch-bip.ms.gov.pl/pl/rejestry-i-ewidencje/tlumacze-przysiegli/lista-tlumaczy-przysieglych/translator,3404.html> [dostęp: 17.09.2022].

⁷⁵⁷ TEPIS...

⁷⁵⁸ Ibidem.

⁷⁵⁹ KBN, za: <https://nauka-polska.pl/#/profile/scientist?id=77612&k=jb9y5v> [dostęp: 17.09.2022].

⁷⁶⁰ TEPIS...

5.1. Koła Naukowe

Koła Naukowe na obu uniwersytetach w okresie PRL nie wytworzyły w swoich strukturach oddzielnych ciał formalnych skupiających tylko arabistów czy islamistów, wynikało to z bardzo prozaicznego powodu: liczby studentów orientalistyki i arabistyki w szczególności. Do drugiej połowy lat 70. liczebność studentów arabistyki na wszystkich latach równocześnie na obu uczelniach wynosiła ok. 60–70. Dlatego tutaj zostanie podanych jedynie kilka przykładów z życia naukowego studentów orientalistyki UJ (tu była pierwsza), bo ta aktywność właściwie wykracza poza zakres badania (jako całość). Badanie przejawów aktywności samych arabistów w ramach ówczesnych struktur kół naukowych to temat na oddzielne badania.

W r.a. 1945/46 wznowiono działalność Koła Studentów Orientalistów, wniosek o jego zarejestrowanie złożono 24 lipca 1945 r. i został zatwierdzony (wraz ze statutem) 8 lutego 1946 r. Koło grupowało orientalistów, jak i indianistów⁷⁶¹ oraz słuchaczy innych wydziałów i kierunków, którzy interesowali się Wschodem. Na początku było 25 członków, pierwszym przewodniczącym Koła był mgr J. Bielawski, drugim – Wiesław Tomaszkiwicz. Koło organizowało odczyty, na które zapraszano wytrawnych prelegentów: m.in. prof. T. Kowalskiego (*Wrażenia z podróży do Anatolii*), mgra T. Pobożniaka (*O pochodzeniu i rozmieszczeniu Cyganów*), Jana P. Szczepańskiego (*O zasadzie Ahimsy w edyktach cesarza indyjskiego Aśoki*). Koło posiadało własną bibliotekę, którą potem włączono do biblioteki IFO. Stan osobowy Koła na 20 lipca 1945 r. (jeszcze przed rejestracją): Bielawski Józef, Opozda Maria, Kowalska Anna, Dębicka Zofia, Krzemińska Barbara, Sitkówna Barbara, Maziówna Krystyna, Gostyńska Danuta, Dębicki Aleksy, Birkenmajer Zygmunt, Dżułycki (?) Stanisław, Kozakiewicz Tadeusz, Gierowski Józef, Malinowski Krystyn, Chrzanowski Zbigniew, Czajka Adam, Martyna Stanisław, Strzałka Kazimierz, Tomaszkiwicz Wiesław, Zarębski Mieczysław, Deryng Julia⁷⁶². W r.a. 1947/48 kuratorem Koła był T. Kowalski, a siedzibą Koła był lokal KFO na ul. Straszewskiego 27⁷⁶³.

Po przerwie, w 1951 r., powstało Koło Naukowe Orientalistów UJ, którego opiekunem został prof. T. Lewicki. W r.a. 1951/52 wygłoszono na jego zebraniach m.in. następujące referaty arabistyczno-islamistyczne: *Próba systematyki współczesnych*

⁷⁶¹ Sformułowanie za dokumentami – wówczas rozdzielano indianistów od orientalistów.

⁷⁶² Cz. Szrednicki, W. Tomaszkiwicz, *Warto wspominać...*, s. 29–31.

⁷⁶³ *Skład Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, r.a. 1947/48*, WUJ, Kraków 1948.

dialektów arabskich, O współczesnej literaturze arabskiej w Afryce Północnej, Zmierzch społeczeństwa muzułmańskiego, Obecna sytuacja polityczno-gospodarcza w krajach Afryki północnej.

Sekcja Językoznawcza odbyła zebranie, na którym wygłoszono referat *Dialekty Maghrebu*. Koło Naukowe opiekowało się Orientalistycznym Kółkiem Przedmiotowym istniejącym od 1951 r. Od 1951 do 1953 r. omówiono na zebraniach tego Kółka pracę D. Künstliger (Przekład i objaśnienie 53 sury Koranu), książkę J. Rostafińskiego (*Autem i arabą przez Anatolię*) oraz wygłoszono następujące referaty: *O uprzejmości na Wschodzie, Życie i twórczość Omara Chajjama, Języki chamicko-semickie, Sa'di i jego Gulistan*⁷⁶⁴.

W latach 60. siedzibą Koła (powrót do nazwy Koło Orientalistów Studentów UJ) był lokal na ul. Krupniczej 35 (1963/64), a opiekunem Koła był dr Władysław Zimmnicki, zaś prezesem student Jerzy Daniel⁷⁶⁵. **Jerzy Władysław Daniel**, iranista, ur. w 1942 r. w Kielcach, został absolwentem filologii orientalnej UJ w 1965 r. Później działał jako dziennikarz, pisarz, wydawca i działacz kultury. Wrócił do Kielc, od 1966 r. pracował w „Słowie Ludu. Dzienniku Kieleckim”⁷⁶⁶. Wiceprezesem Koła była Barbara Friedberg, a sekretarzem Joanna Luberadzka⁷⁶⁷.

Jako kontrpunkt podamy kilka informacji o Kole Naukowym Orientalistów UW. Rozpoczęło działalność od listopada 1951 r., jego członkami byli studenci i młodszy pracownicy naukowcy Instytutu Orientalistycznego UW. Na zebraniu organizacyjnym przyjęto na członków 20 osób i wybrano trzyosobowy zarząd. Podczas pierwszych dwóch lat istnienia wygłoszono m.in. następujące referaty: *Zagadnienie językoznawcze w świetle prac J. Stalina, Poezja arabska w Hiszpanii i jej związki z poezją prowansalską*. Koło wydawało własny „Biuletyn Informacyjny”. Na początku r.a. 1952/53 liczba członków wzrosła do 38 osób, a do Zarządu dokooptowano dwie osoby.

W tym też roku Koło przystąpiło do opracowywania zagadnień Wschodu w świetle prac klasyków marksizmu-leninizmu. Praca ma charakter zespołowy i biorą w niej udział wszyscy członkowie Koła oraz niektórzy samodzielni pracownicy naukowi⁷⁶⁸.

⁷⁶⁴ PO 1953, nr 2, s. 128.

⁷⁶⁵ UJ Skład osobowy w r.a. 1963/64..., s. 157.

⁷⁶⁶ J. Daniel, za: <http://ludzie.kieleckietowarzystwonaukowe.pl/wywiady/red-jerzy-daniel-czesc-1/> [dostęp: 19.02.2022].

⁷⁶⁷ UJ Skład osobowy w r.a. 1963/64...

⁷⁶⁸ PO 1953, nr 2, s. 127–128.

Działalność Kół Naukowych zawsze podlegała fluktuacjom – kiedy wśród studentów trafiła się grupka 2–3 aktywnych osób, Koła ożywiały się i prowadziły widoczną działalność; później, kiedy animatorzy ukończyli lub przerwali studia, zwykle dochodziło do krótszej lub dłuższej zapaści.

Poza żyjącymi efemerycznie kołami naukowymi społeczna działalność – zawodowo *sensu stricto* – arabistów kanalizowała się w Towarzystwach Przyjaźni Polsko-Arabskiej (i ich odpowiednikach po drugiej stronie Morza Śródziemnego) i, niekiedy, w Polskim Towarzystwie Orientalistycznym.

5.2. Polskie Towarzystwo Orientalistyczne

Polskie Towarzystwo Orientalistyczne powstało oficjalnie 28 marca 1922 r. we Lwowie⁷⁶⁹, wśród jego założycieli był arabista Zygmunt Smogorzewski⁷⁷⁰. Celem PTO było (za Statutem):

- a) przyczyniać się do rozwoju orientalistyki polskiej.
- b) budzić w Polsce zainteresowanie Wschodem, uczyć znajomości rzeczy wschodnich oraz nawiązywać i podtrzymywać stosunki kulturalno-naukowe z krajami wschodnimi⁷⁷¹.

---

⁷⁶⁹ M.M. Dziekan, *Polskie Towarzystwo Orientalistyczne 1922–2013 i jego dorobek naukowy i popularyzatorski*, [w:] *Towarzystwa Naukowe w Polsce: dziedzictwo, kultura, nauka, trwanie*, t. 1, red. nauk. Z. Kruszewski, RTN PPAN, Warszawa 2013, s. 64.

⁷⁷⁰ Ibidem, s. 69.

⁷⁷¹ Ibidem, s. 65.

Ilustracja 309. „Przegląd Orientalistyczny”, z. 1 z 1948 r. (realnie wydrukowany w 1949).
Źródło: zdjęcie autora

Jak widać, problematyka bliskowschodnia, w tym szczególnie arabistyczna, była tylko jednym z wątków tematycznych objętych jego działalnością, którą można najogólniej podzielić na dwa nurty: wydawniczy – publikacje o tematyce orientalnej (w okresie przedwojennym „Rocznik Orientalistyczny”, od 1949 – „Przegląd Orientalistyczny” oraz serie Biblioteka Wschodnia i Collectanea Orientalia)⁷⁷², oraz organizacyjny – przygotowywanie i przeprowadzanie zjazdów i konferencji naukowych⁷⁷³. Od pewnego czasu PTO współorganizuje z Instytutem Orientalistycznym (później: Wydziałem Orientalistycznym) UW coroczne orientalistyczne konferencje tematyczne⁷⁷⁴.

Pierwszą siedzibą PTO był Lwów, tam PTO nie miało własnego pomieszczenia⁷⁷⁵. W 1939 r. PTO liczyło 66 członków⁷⁷⁶.

[...] w roku 1938 na ca 50 członków krajowych PTO wzięło udział w zjeździe 15 osób, czyli ok. 30 %, to w roku ubiegłym na 40 członków uczestniczyło w zjeździe 30 osób, czyli 75 %⁷⁷⁷.

Powojenna działalność PTO została udokumentowana w wielu pracach (ważniejsze patrz niżej), tu skoncentrowano się jedynie na fragmentarycznym wątku arabistycznym, tylko wyjątkowo, dla kontekstu wspominając o szerszej problematyce dziejów

⁷⁷² Ibidem, s. 68.

⁷⁷³ Ibidem.

⁷⁷⁴ Ibidem, s. 78.

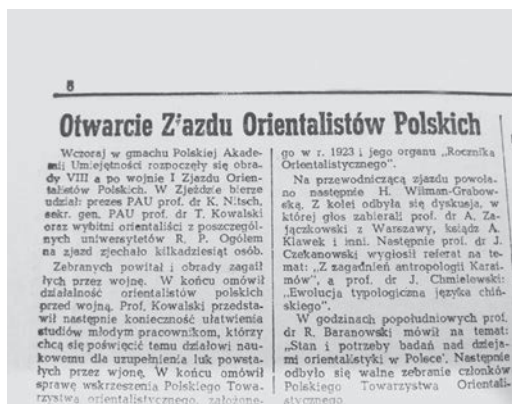
⁷⁷⁵ Ibidem, s. 68.

⁷⁷⁶ Ibidem, s. 67.

⁷⁷⁷ A. Zajączkowski, *Pół wieku orientalistyki polskiej...*, s. 84.

tej organizacji. W poniższym szkicu pominięto arabistyczne rezultaty działalności publikacyjnej, gdyż zostały już w pracy wcześniej przedstawione.

Po wojnie, jesienią 1946 r. zamieszkali w Krakowie członkowie PTO postanowili je reaktywować⁷⁷⁸ i w dniach 28 lutego – 1 marca 1947 r. odbył się tam pierwszy po wojnie, VIII Zjazd Orientalistów Polskich. Wzięło w nim udział 15 członków⁷⁷⁹. Zjazd wznowił PTO, ustanawiając jego siedzibę w Krakowie⁷⁸⁰, chociaż nie miało tam własnego lokalu (korzystało z adresu uniwersyteckiego)⁷⁸¹. Prezesem został T. Kowalski, a wiceprezesem prof. A. Zajączkowski⁷⁸².

Ilustracja 310. I Zjazd PTO. Informacja prasowa („Dziennik Polski”, 1 marca 1947).

Źródło archiwalne

⁷⁷⁸ J. Reychman, *Orientalistyka polska w okresie 10-lecia...*, s. 72.

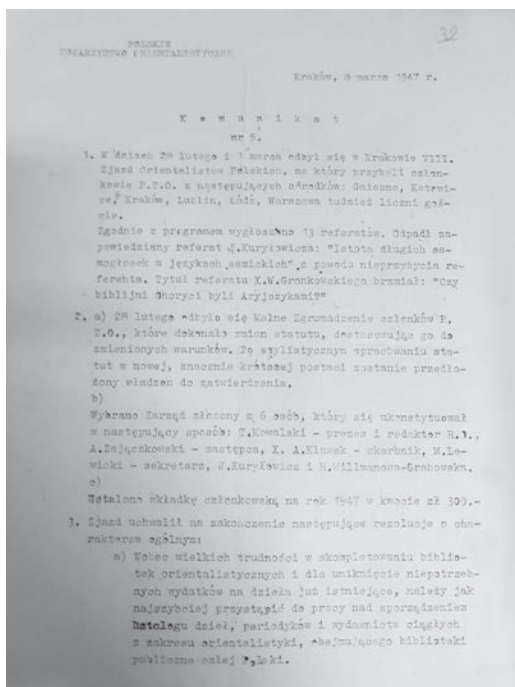
⁷⁷⁹ S. Kałużyński, *Pół wieku PTO*, PO 1972, nr 3, s. 216.

⁷⁸⁰ *Orientalistyka polska w okresie XXlecia...*, s. 204.

⁷⁸¹ M.M. Dziekan, *Polskie Towarzystwo Orientalistyczne 1922–2013...*, s. 68.

⁷⁸² *Orientalistyka polska w okresie XXlecia...*, s. 213.

Ilustracja 311. I Zjazd PTO. Komunikat (1947). *Źródło archiwalne*

W 1948 r. A. Zajączkowski przekształcił „Myśl Karaimską” w nowy periodyk – „Przegląd Orientalistyczny”. Wydawał go wraz z gronem orientalistów z Instytutu Orientalistycznego UW. Początkowo był to oficjalnie rocznik, choć za lata 1951–1952 wydano tylko jeden zeszyt. Od 1 stycznia 1953 r. stał się kwartalnikiem popularnonaukowym⁷⁸³. A. Zajączkowski przez pierwszych pięć lat był redaktorem naczelnym PO⁷⁸⁴, a następnie przez kolejnych pięć lat stał na czele jego Rady Redakcyjnej⁷⁸⁵. W 1949 r. odbył się II (IX) Zjazd Orientalistów Polskich, tym razem we Wrocławiu⁷⁸⁶, w związku ze śmiercią T. Kowalskiego w 1948 r. wybrano nowego prezesa – został nim A. Zajączkowski i pozostał nim do roku 1958⁷⁸⁷. W 1949 r. PTO liczyło 61 członków⁷⁸⁸. „Podstawowymi etapami działalności PTO były Zjazdy zwoływane przez Zarząd Główny stowarzyszenia

⁷⁸³ J. Reychman, *Orientalistyka polska w okresie 10-lecia...*, s. 82.

⁷⁸⁴ L. Cyrzyk, *Rola „Przeglądu Orientalistycznego” w upowszechnianiu wiedzy o Wschodzie*, PO 1976, nr 4, s. 336.

⁷⁸⁵ M.E. Zajączkowska-Łopatto, *Ananiasz Zajączkowski...*, s. 137.

⁷⁸⁶ J. Reychman, *Orientalistyka polska w okresie 10-lecia...*, s. 72.

⁷⁸⁷ M.E. Zajączkowska-Łopatto, *Ananiasz Zajączkowski...*, s. 137.

⁷⁸⁸ S. Kałużyński, *Pół wieku PTO...*, s. 216.

co dwa lata⁷⁸⁹. W 1952 r. PTO liczyło 50 członków⁷⁹⁰. 7 czerwca 1953 r. Walne Zgromadzenie PTO uchwaliło przeniesienie siedziby z Krakowa do Warszawy⁷⁹¹. 6–8 czerwca 1953 r. podczas X Zjazdu Orientalistów Polskich w Warszawie prof. Aleksander Guber z AN ZSRR wygłosił referat *Rozkład imperialistycznego systemu kolonialnego*, a przedstawiciel Koła Naukowego Orientalistów UW: *Zagadnienie Wschodu w pracach Józefa Stalina*. Jedyny referat arabistyczny wygłosił w trzecim dniu zjazdu, 8 czerwca, dr J. Bielawski: *Kształtowanie się arabskiego języka naukowego w IX–XI w. a współczesna terminologia naukowa arabska*⁷⁹². W tym samym roku Komitet Orientalistyczny PAN przejął wydawanie „Rocznika Orientalistycznego” (do tej chwili PTO wydało po wojnie jego trzy tomy, od nr 15 do 17). W 1953 r. utworzono Koło PTO w Warszawie⁷⁹³, a w maju 1954 r. otwarto pierwszy Oddział PTO – w Krakowie⁷⁹⁴.

Protokół z posiedzenia Rady Redakcyjnej PO odbytego 7 marca 1953 r. o godz. 8:30 w lokalu Seminarium Turkologii:

„Obecni prof. prof. W. Jabłoński, W. Kotański, M. Lewicki, J. Reychman /red. nac./, Z. Rysiewicz, S. Strelcyn, A. Zajączkowski /przewod. Rady Redakcyjnej/, mgr mgr T. Andrzejewski, A. Dębnicki, B. Majewska /sekretarz/ i przedstawiciel PWN. [...]

Jednogłośnie wybrano na Przewodniczącą Rady Redakcyjnej prof. dr A. Zajączkowskiego. [...]

Zadaniem PO jako kwartalnika jest popularyzacja wiedzy o Wschodzie w zakresie kultury, literatury, języków i dziejów Wschodu, przede wszystkim przez uprzyśpieszenie współczesnej postępowej literatury narodów Wschodu w postaci tłumaczeń i artykułów oraz informowanie o walce narodów Wschodu o wyzwolenie spod imperialistycznego ucisku. [...] Problematykę językoznawczą będzie reprezentowało głównie zagadnienie tworzenia się nowych języków narodowych. [...] Dotychczasowe przekłady z literatur wschodnich nie zawsze odpowiadają programowi pisma,

⁷⁸⁹ *Orientalistyka polska w okresie XXlecia...*, s. 213.

⁷⁹⁰ S. Strelcyn, *XI Zjazd orientalistów...*, s. 150.

⁷⁹¹ PO 1954, nr 2, s. 194–195.

⁷⁹² *Ibidem*.

⁷⁹³ AUW, IO-0070 IO UW Posiedzenia Rady Naukowej 6.10.1952–7.03.1957, Protokół z posiedzenia Zarządu PTO odbytego w Warszawie, w Zakładzie Turkologii UW, 20.06.1953, s. 2.

⁷⁹⁴ S. Strelcyn, *Uwagi krytyczne...*, s. 314–315.

nie przedstawiają literatury bojowej, ale przeważnie utwory mające charakter realizmu krytycznego⁷⁹⁵.

Prof. J. Reychman przedstawił układ pierwszego numeru:

1. N.I. Konrad, *O nauczaniu języków wschodnich na wyższych uczelniach* / przeł. z ros. W. Jabłoński/

2. T. Szafar, *Ruch narodo-wyzwoleńczy w Iranie*

3. Liu Pai-ju, *O szóstej rano* (tł. z chiń. N. Smianiewicz (?))

4. W. Zajączkowski, *Przemiany ideologiczne w literaturze egipskiej*.

5. Mahmud Tajmur, *Indyk*, (tł. z ar. W. Tubielewicz).

6. Caer Seyfettia, *Dla dobra kraju* (przeł. z tur. St. Płaskowicka-Rymkiewicz)

7. *Papirus Westcar, opowieści o cudownych zdarzeniach* (przeł. z egips. T. Andrzejewskiego)

8. Akutagawa Ryūnosuke, *Pajęcza nić* (przeł. z jap. W. Kotański)

Materiały i notatki:

S. Strelcyn – *Katalog rękopisów orientalnych*.

Recenzja

Literatura Wschodu w Polsce

10. O. Wojtasiewicz – *Przekłady z literatury chińskiej*

11. J. Reychman – *Nowe przekłady literatury tureckiej w Polsce*.

Z książek:

12. J. Halicki, T. Andrzejewski, *Księga umarłych Piastunki Kai*

13. Z czasopism

Kronika.

Z ruchu naukowego na polu orientalistyki:

14. *Komitet Orientalistyczny PAN*.

15. *Rocznica Avicenny w Polsce*.

16. Magisteria z zakresu orientalistyki na wyższych uczelniach polskich w latach 1947–52.

Na okładce numeru pierwszego jest umieszczona współczesna wycinanka chińska⁷⁹⁶.

⁷⁹⁵ AUW, IO-0080 Posiedzenia Rady Redakcyjnej PO 1953–53, Protokół z posiedzenia Rady Redakcyjnej PO odbytego 7.03.1953, s. 2.

⁷⁹⁶ Ibidem.

„W związku z publikowaniem prac językoznawczych prof. dr A. Zajączkowski przekazał Redakcji pisma PAN wskazujące na konieczność przygotowania artykułów poświęconych problematyce prac Józefa Stalina, zarówno językoznawczych, jak i w zakresie ekonomiki socjalizmu”⁷⁹⁷.

„W związku z faktem, że numer pierwszy przekroczył objętość o 20 stron i że GUKPPiW⁷⁹⁸ nie zezwolił na wyjątkowe powiększenie objętości numeru pierwszego, postanowiono na wniosek mgr T. Andrzejewskiego przenieść ‚Papyrus Westcar’ do numeru następnego, a pozostałą nadwyżkę rozłożyć na następne numery. Z powodu nadmiaru materiałów do numeru drugiego, [...] postanowiono artykuł J. Bielawskiego *Arabskie poezje Ibn Siny* przenieść do numeru III. Ponieważ artykuł ten zawiera teksty arabskie, mgr T. Andrzejewski zwrócił uwagę na fakt, że wydrukowanie ich może stać się precedensem do podobnych publikacji tekstów innych języków, co nie może mieć zastosowania przy ograniczonej objętości PO i jego popularyzatorskiego charakteru. Prof. dr A. Zajączkowski stanął jednak na stanowisku, że podobna publikacja jest raczej wskazana, gdyż zapozna ogół z alfabetem panującym w większości krajów Bliskiego Wschodu, a oprócz tego sama praca będzie miała dla orientalistów dużo większą wartość, niż sam tylko tekst tłumaczenia polskiego”⁷⁹⁹.

PO uzyskał zezwolenie na nakład w wysokości 300 egz.⁸⁰⁰

1953

Protokół z posiedzenia Rady Redakcyjnej PO z 25 kwietnia 1953 r.

„Redaktor Naczelny, prof. J. Reychman wyjaśnił, że wobec ograniczenia objętości pierwszego numeru PO do 64 stron i wobec dodania do 1. numeru komunikatów KC KPZR i KC PZPR {O śmierci 5 marca 1953 r. Stalina}⁸⁰¹ koniecznym stało się przesunięcie trzech pozycji z numeru 1. do następnych. Łączna objętość – z wkładkami na ilustracje, które potraktowane zostaną jako miejsce na tekst – 72 s. Nakład obecny 450 egz.

⁷⁹⁷ Ibidem, s. 5.

⁷⁹⁸ Główny Urząd Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk, od 1981 Główny Urząd Kontroli Publikacji i Widowisk, utworzony w 1946 (pierwotnie, od 19.01.1945, pod nazwą Centralne Biuro KPPiW), centralny urząd cenzury państwowej w PRL.

⁷⁹⁹ AUW, IO-0080 Posiedzenia Rady Redakcyjnej PO 1953–53, Protokół z posiedzenia Rady Redakcyjnej PO odbytego 7.03.1953, s. 6.

⁸⁰⁰ Ibidem.

⁸⁰¹ Dopisek mój.

Nr 2. już oddany jest do druku. Zawiera m.in. recenzje: J. Reychman, T. Krackowski, *Nad*

arabskimi rękopisami; w Kronice – Doktoraty z zakresu orientalistyki w latach 1947–52.

Nr 3

J. Reychman, *Józef Stalin, Walka narodowo-wyzwoleńcza narodów Wschodu*

W. Zajązkowski, *Przemiany ideologiczne w literaturze egipskiej*

M. Tajmur, *Indyk* (tł. W. Tubielewicz)

Do nr 4. zaprojektowano referat Koła Naukowego „Zagadnienia Wschodu w pracach Józefa Stalina”, który ze względu na swą objętość musi zostać wydrukowany w dwóch częściach.”⁸⁰²

Protokół z posiedzenia Rady Redakcyjnej {PO} z 9.6 i kontynuowanej 20.6.1953 r.: „Przy omawianiu nr 3. PO będącego właśnie w druku postanowiono wycofać artykuł W. Zajązkowskiego „Przemiany ideologiczne we współczesnej literaturze egipskiej”, ponieważ autor nie uwzględnił uwag recenzentów. W zamian wydrukowane będzie przemówienie A. Zajązkowskiego wygłoszone na otwarciu XII Zjazdu Orientalistów Polskich.

Ostateczny układ nr 3:

J. Reychman, *Józef Stalin, a walka narodowo-wyzwoleńcza narodów Wschodu.*

[...] M. Tajmur, *Indyk*, tł. W. Tubielewicz.

[...] A. Zajązkowski, *Otwarcie XII Zjazdu Orientalistów Polskich*

J. Reychman, *Czy istniał przekład Krasickiego na j. arabski?*”⁸⁰³

„Życząc wtedy sobie nawzajem owocnej pracy i twórczej dyskusji, która by mogła dopomóc do osiągnięcia celów i wykonania zadań stojących przed orientalistyką polską w związku z ogólnym planem narodowym prac naukowych oraz w związku z uchwałami i wytycznymi II Zjazdu Partii, wraz z życzeniem dalszej rozbudowy i dalszych sukcesów w pracy pokojowej u progu drugiego dziesięciolecia Polski Ludowej, rozpoczynamy Zjazdowe obrady”⁸⁰⁴.

⁸⁰² AUW, IO-0080 Posiedzenia Rady Redakcyjnej PO 1953–53, Protokół z posiedzenia Rady Redakcyjnej, 25.04.1953, s. 4.

⁸⁰³ AUW, IO-0080 Posiedzenia Rady Redakcyjnej PO 1953–53, Protokół z posiedzenia Rady Redakcyjnej z 9.06 i kontynuowanego 20.06.1953.

⁸⁰⁴ A. Zajązkowski, *Orientalistyka w przededniu...*, s. 360.

10–12 czerwca 1954 r. XIII Zjazd Orientalistów Polskich
w Warszawie (KO PAN i PTO)⁸⁰⁵

Na Zjeździe tym wygłoszono referat zespołowy (J. Reychmana, A. Dębnickiego i S. Kałużyńskiego) *Rozwój feudalizmu na Wschodzie*, później W. Skuratowicz wygłosił referat *Ewolucja języka arabskiego w Egipcie*, a R. Ohly – *Formy słowotwórstwa współczesnego języka literackiego Egiptu*⁸⁰⁶. W 1954 r., w maju, powstał Oddział Krakowski PTO⁸⁰⁷. W tym samym roku wyszły drukiem cztery zeszyty PO: 1(9), 2(10), 3(11), 4(12). W ramach arabistycznych działań PTO w tym roku J. Bielawski przetłumaczył Ibn Tufajla *Hajj ibn Jakzan* i podjął przekład z arabskiego opowieści z *Księgi tysiąca i jednej nocy*. Zorganizowano też w Krakowie wieczór poświęcony popularyzacji literatury arabskiej, przygotowany zbiorowo, ze wstępem T. Lewickiego. Poza tym w związku z 10-leciem Polski Ludowej podjęto prace nad bibliografią orientalistycznych prac polskich za okres 1944–1954⁸⁰⁸. Świeżo powstały Oddział Krakowski zorganizował 20 grudnia 1954 r. wieczór literacki w kawiarni KMPIK, wiersze recytowali dwoje aktorów. W 1954 r. w arabistycznym nurcie działalności PTO⁸⁰⁹ pojawiło się m.in. w pracach przekładowych wspomniane tłumaczenie *Hajj ibn Jakzan*⁸¹⁰. Podczas Zjazdu Orientalistów Polskich, który odbył się 26–27 czerwca 1956 r. w Krakowie, w gmachu PAN na ul. Sławkowskiej, zwrócono uwagę na rolę transkrypcji, przy czym A. Zajączkowski wskazał na rozwiązanie tego problemu przyjęte przez T. Kowalskiego w *Na szlakach islamu*, czyli połączenie transkrypcji popularnej z naukową, jako na „szczęśliwe”. Wspomniał też o problemie transkrypcji dialektu egipskiego j. arabskiego, określając go „wymową egipską” nieklasycznego języka arabskiego. Poruszono też kwestie ustalenia standardów transkrypcji dla PO i RO – w pierwszym będzie popularna, w drugim – naukowa⁸¹¹. 28 sierpnia – 4 września 1957 r. w Monachium odbył się XXIV Międzynarodowy Kongres Orientalistów, w którym udział wzięła czteroosobowa polska delegacja. T. Lewicki wygłosił referat *Z dziejów Ibadytów w Południowej Arabii*⁸¹². W ramach tego Kongresu 28 września 1957 r. odbyło

⁸⁰⁵ PO 1954, nr 3, s. 315–316.

⁸⁰⁶ A. Zajączkowski, *Orientalistyka w przededniu...*, s. 355–360.

⁸⁰⁷ *Orientalistyka polska w okresie XXlecia...*, s. 214.

⁸⁰⁸ PO 1955, nr 2, s. 249.

⁸⁰⁹ Ibidem.

⁸¹⁰ Ibidem.

⁸¹¹ S. Kałużyński, *O XIV Zjeździe Orientalistów Polskich*, PO 1956, nr 4, s. 480.

⁸¹² APAN III-168 teczka 148 Materiały Jana Reychmana. Zakład Orientalistyki PAN. Plany i sprawozdania działalności, protokoły posiedzeń, wytyczne i zarządzenia PAN (mat. powielane),

się posiedzenie Unii Międzynarodowej Orientalistów, na którym Polskie Towarzystwo Orientalistyczne zostało przyjęte na jej członka⁸¹³. Podczas XVI Zjazdu Orientalistów Polskich, który odbywał się w Krakowie 26–27 czerwca 1960 r., arabistyczne referaty wygłosili: J. Bielawski, *Jedność i wielość w islamie współczesnym*, i T. Lewicki, *Wiadomości wczesnośredniowiecznych geografów arabskich i perskich o Karpatach*⁸¹⁴. Od 1962 r. siedzibą PTO był lokal ZO PAN w Warszawie, na ul. Freta 16⁸¹⁵. Stan osobowy PTO na 31 grudnia 1962 r. wynosił 203 osoby⁸¹⁶, w tym Oddział w Krakowie liczył ok. 80 członków⁸¹⁷. Na jubileuszowym (40-lecie PTO)⁸¹⁸ – XVII Zjeździe Orientalistów Polskich, który odbył się w Warszawie 16–17 czerwca 1962 r., wygłoszono 10 referatów, w tym nie było ani jednego arabistycznego ani islamistycznego⁸¹⁹. Oddział Warszawski (początkowo działający jako Koło Warszawskie)⁸²⁰ spotykał się w klubie TPPCh na ul. Senatorskiej 25⁸²¹. Podczas XVIII Zjazdu Orientalistów (23–24.10.1964) dr E. Szymański wygłosił referat arabistyczny *Walka Partii „Istiklal” o niepodległość narodową Maroka*⁸²². Od 13 maja 1967 r. (wszczęcie procesu rejestracyjnego) do 18 maja 1987 r. działało Koło PTO w Gdańsku⁸²³.

Dopiero w 1974 r. (XXII Zjazd Orientalistów Polskich w Warszawie) podczas sesji (10–11.05.1974) wygłoszono kilka referatów arabistycznych i islamistycznych, m.in.: dr T. Fryzeł, *Historyczne etapy rozwoju jedności arabskiej po II wojnie światowej*; dr A. Zaborski, *Problemy nauczania języka arabskiego*; mgr T. Stajuda, *Al-Hizb*

---

karty dokumentacyjne, korespondencja, wycinki prasowe, 1951–61, Sprawozdanie z działalności Komitetu Orientalistycznego PAN za rok 1957, mps, niedatowany, niepodpisany.

⁸¹³ APAN III-168 teczka 148 Materiały Jana Reychmana. Zakład Orientalistyki PAN. Plany i sprawozdania działalności, protokoły posiedzeń, wytyczne i zarządzenia PAN (mat. powielane), karty dokumentacyjne, korespondencja, wycinki prasowe, 1951–61, Protokół z posiedzenia naukowo-organizacyjnego Komitetu Orientalistycznego PAN odbytego 7.10.1957 w lokalu Zakładu Orientalistyki PAN przy ul. Freta 16.

⁸¹⁴ PO 1960, nr 2.

⁸¹⁵ PO 1963, nr 1, s. 169.

⁸¹⁶ Ibidem.

⁸¹⁷ Ibidem.

⁸¹⁸ *Orientalistyka polska w okresie XXlecia...*, s. 214.

⁸¹⁹ PO 1963, nr 1, s. 169.

⁸²⁰ *Orientalistyka polska w okresie XXlecia...*, s. 214.

⁸²¹ Ibidem.

⁸²² AP w Gdańsku, Zespół 2375 Sygnatura: 4185. SA III 6015, Pismo ZG PTO do MSW, L.dz. 35/64, 29.05.1964.

⁸²³ Ibidem, Nadzór nad Stowarzyszeniami: Polskie Towarzystwo Orientalistyczne Koło w Gdańsku [1967] 1975–87. Urząd Wojewódzki w Gdańsku. Wydział Społeczno-Administracyjny.

Al-Watani – pierwsza nowoczesna partia polityczna w Egipcie; i mgr J. Danecki, *Indyjska teoria fonetyczna w „Al-Kitab” Sibawajhiego*⁸²⁴. W 1988 r. należało do PTO 305 osób⁸²⁵.

Poniższe zestawienie obrazuje zmiany liczby członków PTO w czasie – w okresie od 1947 do 1988 r.

Tabela 34. Liczba członków PTO w okresie 1947–1988.

Polskie Towarzystwo Orientalistyczne		
Rok	Członków (łącznie)	Inne:
1947	15 ⁸²⁶	(co najmniej)
1949	61 ⁸²⁷	
1952	50 ⁸²⁸	
1962	203 ⁸²⁹	O/Kraków 80 ⁸³⁰
1988	305 ⁸³¹	

Źródło: Zestawienie przygotowane przez autora na podstawie: M.M. Dziekan, *Polskie Towarzystwo Orientalistyczne 1922–2013 i jego dorobek naukowy i popularyzatorski*⁸³².

Tabela potwierdza, że apogeum rozwoju PTO osiągnęło w latach 80., przy czym w ciągu prawie 30 lat (1962–1988) nastąpił wzrost liczebności członków o 50%. Przez cały okres swojej działalności w czasach PRL PTO było aktywne w trzech nurtach: naukowym (organizacja sesji naukowych i Zjazdów, publikacje), popularnonaukowym (wydawanie i redakcja PO, organizowanie wystaw, spotkań, imprez otwartych etc.) i organizacyjnym (otwieranie Kół, Oddziałów, propagowanie członkostwa wśród studentów i absolwentów kierunków orientalistycznych).

„Ścieżka” arabistyczna była tylko częścią zakresu działań PTO na wszystkich tych trzech polach i rozwinęła się dopiero od połowy lat 70., w sposób naturalny: wraz z rozwojem kontaktów polityczno-ekonomicznych Polski ze światem arabskim i, co

⁸²⁴ Ibidem, Program XXII Zjazdu Orientalistów Polskich na 10–11.05.1974.

⁸²⁵ M.M. Dziekan, *Polskie Towarzystwo Orientalistyczne 1922–2013...*, s. 67.

⁸²⁶ S. Kałużński, *Pół wieku PTO...*, s. 216.

⁸²⁷ Ibidem.

⁸²⁸ S. Strelcyn, *XI Zjazd orientalistów...*, s. 150.

⁸²⁹ PO 1963, nr 1, s. 169.

⁸³⁰ Ibidem.

⁸³¹ M.M. Dziekan, *Polskie Towarzystwo Orientalistyczne 1922–2013...*, s. 67.

⁸³² Ibidem, s. 67.

w ślad za tym poszło, dobrą koniunkturą dla arabystyk na uczelniach. W wielu przypadkach działalność organizatorską PTO wspierały inne ciała – Instytut Orientalistyczny UW, KO (później KNO) PAN, Towarzystwa Przyjaźni, Ambasad państw orientalnych, muzea często były współorganizatorami. Od 1954 r. siedziba Towarzystwa w Warszawie zmieniała adresy na: Al. Świerczewskiego (obecnie Al. Solidarności), ul. Freta, ul. Grójecką i ul. Śniadeckich⁸³³.

Ilustracja 315. Warszawa, ul. Freta 16 (siedziba ZO PAN, gościnnie mieściła ZG PTO)

Ilustracja 316. Warszawa, ul. Senatorska 35, siedziba TPPCh, gościnnie mieściła Koło Warszawskie PTO

W badanym okresie arabistami byli dwaj Członkowie Honorowi PTO: T. Lewicki (1906–1992) z UJ – od 3 grudnia 1980 r. Czł. Honorowy i Honorowy Prezes, oraz J. Bielawski (1910–1997) z UW – Czł. Honorowy od 3 grudnia 1980 r.⁸³⁴ Wśród Prezesów PTO również było dwóch arabistów: w latach 1947–1948 T. Kowalski oraz dwukrotnie – w latach 1958–1962 i 1966–1980 – T. Lewicki. Tylko jeden arabista był Sekretarzem PTO: w latach 1964–1966 E. Szymański. W ramach publikacji PTO w 1953 r. ukazała się *Księga dla uczczenia pamięci Tadeusza Kowalskiego (1889–1948)* (= *Mémorial Tadeusz Kowalski (1889–1948)*) (t. 17, Kraków 1951–1952, wyd. 1953)⁸³⁵.

⁸³³ Ibidem, s. 68.

⁸³⁴ PTO, za: <http://pto.orient.uw.edu.pl/category/bez-kategorii/> [dostęp: 17.09.2022].

⁸³⁵ PTO, za: <http://pto.orient.uw.edu.pl/2015/03/10/rocznik-orientalistyczny/> [dostęp: 17.09.2022].

Był to ostatni tom RO wydany pod egidą PTO i jedyny w okresie PRL dedykowany arabistom. Pod patronatem PTO odbyła się co najmniej jedna Ogólnopolska Konferencja Arabistyczna (II Ogólnopolska Konferencja Arabistyczna, 17–18.11.1983)⁸³⁶.

Dzieje PTO zostały obficie opisane i literatura przedmiotu jest obszerna.

---

⁸³⁶ PTO, za: <http://pto.orient.uw.edu.pl/2017/07/13/konferencje-pod-patronatem-pto/> [dostęp: 17.09.2022].

Ilustracje 312–314.
XXV Zjazd Orientalistów Polskich (1984)

M. Mejer. *Źródło: archiwum B. Wrony*

Od lewej. Pierwszy rząd: siedzą NN, W. Tyloch, J Braun, J. Danecki. Drugi rząd: kobieta NN, Z. Landowski, A. Nazmi, A. Abbas, M. Kowalska. Trzeci rząd: Z. Józefowicz, K. Skarżyńska-Bocheńska. Pozostali NN z wyjątkiem ostatniego rzędu, skrajnie po prawej: S. Godziński.

Źródło: archiwum B. Wrony

Pierwszy rząd: A. Abbas, NN, W. Tyloch, J. Braun.

Drugi rząd: NN, NN, B. Wrona, M. Szyburska, frg. E. Machut-Mendecka, A. Nazmi.

Trzeci rząd: NN, NN, B. Zagórski. Pozostali albo NN, albo słabo widoczni – studenci i pracownicy orientalistyk. *Źródło: archiwum B. Wrony*

5.3. Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Arabskiej

Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Arabskiej powstało w 1968 r., kiedy studenci arabistyki UW (E. Machut – współzałożycielka i sekretarka do 1972⁸³⁷, B. Wrona, B.R. Zagórski wraz z kilkoma innymi osobami) powołali 6 kwietnia 1968 r. Studencki Klub Przyjaźni Polsko-Arabskiej⁸³⁸, który „umocowano prawnie” przy Towarzystwie Przyjaźni Polsko-Afrykańskiej. Później uzyskało autonomiczną nazwę (i strukturę) Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Arabskiej.

Nr 605

1968 kwiecień 19, Warszawa – Informacja sytuacyjna nr 1 pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego

Warszawa, dnia 19 kwietnia 1968 r.

Tajne

Dyrektor Gabinetu Ministra Spraw Wewnętrznych [...]

Informacja [nr 1] dot. sytuacji na terenie m.st. Warszawy w dniu 19 kwietnia 1968 r.

Zdziwienie i wiele komentarzy wśród studentów Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Warszawskiego wywołała inicjatywa grupy studentów IV roku Katedry Arabistyki, którzy postanowili utworzyć Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Arabskiej przy istniejącym Towarzystwie Przyjaźni Polsko-Afrykańskiej. W utworzenie nowego towarzystwa zaangażowało się kilkunastu studentów pochodzenia żydowskiego, którzy na zebraniu organizacyjnym wyłonili zarząd, w skład którego, między innymi, wszedł B. Zagórski i E. Machut. Studenci, którzy nie biorą udziału w pracach nowo powstałego towarzystwa, wskazują, że wymienione osoby utrzymywały bliskie kontakty z grupą Adama Michnika oraz brały aktywny udział we wszystkich wystąpieniach na terenie uczelni. Z tych też względów wysuwane są przypuszczenia, że „pod płaszczykiem Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Arabskiej będzie kontynuowana stara działalność w nowej, zalegalizowanej formie”⁸³⁹.

⁸³⁷ AIPN, IPN BU 01943/23.

⁸³⁸ *Służąc zbliżeniu narodów*, „As-Sadaka” 1981, nr 1, s. 7.

⁸³⁹ *Marzec 1968 w dokumentach MSW*, t. 2..., s. 328.

Warszawa, dnia 24 kwietnia 1968 r.

Tajne

Dyrektor Gabinetu Ministra Spraw Wewnętrznych [...]

Informacja dot. sytuacji na terenie m.st. Warszawy w dniu 24 kwietnia 1968 r.
[...]

Wyjaśniając sprawę utworzenia przez grupę studentów IV roku Wydziału Filologicznego UW (arabistyka) Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Arabskiej, ustalono, że organizatorzy uzyskali zgodę pracownika istniejącego Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Afrykańskiej Jana Koziorowskiego na zorganizowanie na terenie uczelni wymienionego towarzystwa⁸⁴⁰.

Koziorowski uważa, że Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Arabskiej na terenie UW powinno działać pod patronatem ZMS i wchodzić jako oddział w skład Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Afrykańskiej. W takim wypadku nie jest konieczna zgoda i rejestracja w Urzędzie Spraw Wewnętrznych. Obecnie na terenie UW działa już zarząd T[owarzystwa] P[rzyjaźni] Polsko-Arabskiej w następującym składzie:

przewodniczący – Bogusław Zagórski,

sekretarz – Ewa Krystyna Machut,

skarbnik – Barbara Wrona.

Wszyscy wymienieni studenci brali czynny udział w demonstracjach studenckich w m[iesią]cu marcu, a Zagórski w związku z tym posiada sprawę w komisji dyscyplinarnej UW. Z wypowiedzi Zagórskiego wynika, że T[owarzystwo] P[rzyjaźni] P[olsko]-Arabskiej zamierza prowadzić pracę polityczną w postaci organizowania wieców solidarnościowych, akademii z okazji rocznic narodowych państw arabskich oraz spotkań ze studentami arabskimi przebywającymi na terenie Warszawy⁸⁴¹.

Zagórski Bogusław Ryszard Jan (ur. 1946). Orientalista, arabista. Absolwent 7 LO im. J. Słowackiego w Warszawie (1964), orientalistyki na Wydziale Filologii Obcych UW (1969), uczestnik wieców i strajku na UW (III 1968), pracownik Biura Eksportu Budownictwa ZB, Warszawa” (1969), pracownik UW, dyrektor Instytutu Ibn Chalduna, prezes ZG Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Arabskiej, członek PTO,

⁸⁴⁰ Ibidem, s. 418–419.

⁸⁴¹ Ibidem, s. 419.

Polskiego Towarzystwa Archeologicznego, Studenckiego Klubu Przyjaźni Polsko-Arabskiej, ZSP. za: AIPN, 0586/3154; AUW, WFil. 61203⁸⁴².

Machut-Mendecka Ewa (ur. 1946). Orientalista, prof. dr hab. Absolwentka Instytutu Orientalistycznego UW (1969), asystent w IO UW (1969–1970), członek redakcji „Aktualności Radiowo-Telewizyjnych” w OBOP KdsRiTV (1971–1973), tłumaczka w MSZ, studentka na uniwersytecie w Kairze (1975–1976), pracownik naukowy UW, SWPS w Warszawie, członek PAN. AIPN, 01943/23; AIPN, 763/49285⁸⁴³.

Wrona Barbara Elżbieta (ur. 1946). Orientalista, arabista. Absolwentka Wydziału Filologicznego UW (1970), bibliotekarz w Zakładzie Arabistyki UW. Członek Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Arabskiej, PTO. AIPN, 763/51648⁸⁴⁴.

Głównym zadaniem TPPAr było upowszechnianie w Polsce wiedzy o rozwoju krajów arabskich, o ich historii i współczesnych aspiracjach, o bogatej, wielowiekowej kulturze i obyczajowości arabskiej etc.⁸⁴⁵ Innymi słowy Towarzystwo było mniej oficjalnym (niż np. dyplomacja) kanałem kontaktów polsko-arabskich, a celem działania TPPAr była popularyzacja jak najszerszej pojętej wiedzy o świecie, kulturze, etnografii, geografii i języku świata arabskiego: organizowało różnego autoramentu imprezy okolicznościowe (m.in. związane ze świętami narodowymi państw arabskich lub Wieczory kultury arabskiej, Spotkania przyjaźni⁸⁴⁶) czy wieczory literatury arabskiej; lobbowało w mediach (m.in. przez uczestnictwo w programach telewizyjnych, *vide* w 1980 w „Wieczorze marokańskim”, czy też wspieranie inicjatyw o charakterze informacyjnym)⁸⁴⁷. Organizowało także konferencje, niekiedy ściśle naukowe, zwykle jako współorganizator.

Cel działań:

Umacnianie przyjaźni narodów polskiego i arabskiego, opartej na wzajemnym poznaniu się, zrozumieniu i szacunku oraz rozwój wszechstronnej i wzajemnie korzystnej współpracy. Organizowanie, inicjowanie i wspieranie przedsięwzięć informacyjno – popularyzatorskich, kulturalno – artystycznych, naukowych, oświatowych

⁸⁴² Ibidem, s. 328.

⁸⁴³ Ibidem.

⁸⁴⁴ Ibidem, s. 419.

⁸⁴⁵ *Służyć zbliżeniu narodów...*, s. 7.

⁸⁴⁶ Ibidem.

⁸⁴⁷ Ibidem.

i turystycznych. Inspirowanie przedsięwzięć gospodarczych służących rozwojowi współpracy gospodarczej Polski z krajami arabskimi. Współpraca z polskimi i arabskimi instytucjami państwowymi, przedsiębiorstwami, szkołami, środkami masowego przekazu oraz organizacjami i środowiskami społecznymi.

Prowadzone działania:

Organizowanie konferencji na temat współpracy gospodarczej i kulturalnej Polski ze światem arabskim oraz okolicznościowych spotkań z okazji świąt narodowych krajów arabskich, dyskusji panelowych i wieczorów literatury arabskiej⁸⁴⁸.

Często wspierane było finansowo lub organizacyjnie przez przedstawicielstwa dyplomatyczne państw arabskich w Warszawie – „Ambasady przeznaczały pewne kwoty na działalność statutową tych organizacji, mianowały przy tym ich przewodniczących i miały wpływ na tematykę organizowanych spotkań i wykładów”⁸⁴⁹. Wspierały je także Towarzystwa Przyjaźni z Polską działające wówczas w Libii, Libanie, Iraku, Maroku, Syrii i Tunezji⁸⁵⁰.

[...] jest zarejestrowane Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Arabskiej w ramach którego działają sekcje tzw. przyjaźniowe z różnymi krajami arabskimi, natomiast Koło Przyjaźni Polsko-Libijskiej nie jest zarejestrowane, gdyż jest sekcją TPPAr⁸⁵¹.

Z kolei w samym TPPAr powstawały sekcje noszące nazwy oddzielnych Towarzystw, m.in.: Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Libijskiej, Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Algijskiej, Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Irackiej (wg posiadanych danych istniało już w 1974, co najmniej do 1985)⁸⁵², Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Libańskiej, Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Marokańskiej, Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Palestyńskiej⁸⁵³, Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Syryjskiej, Towarzystwo Przyjaźni

⁸⁴⁸ *Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Arabskiej*, Rejestr KRS, za: <https://rejestr.io/krs/236456/towarzystwo-przyjazni-polsko-arabskiej> [dostęp: 17.09.2022].

⁸⁴⁹ P. Gasztold-Seń, *Syryjsko-libijska walka...*, s. 394–395.

⁸⁵⁰ *Służyć zbliżeniu narodów...*, s. 7.

⁸⁵¹ AIPN, IPN BU 1585/19523.

⁸⁵² AIPN, IPN BU Z 002560/251 t.1.

⁸⁵³ *TPPP*, za: <https://kontynent-warszawa.pl/instytucje/14178-towarzystwo-przyjazni-polsko-palestynskiej> [dostęp: 17.09.2022].

Polsko-Tunezyjskiej⁸⁵⁴. W połowie lat 80. najprężniej działały sekcje libijska i iracka⁸⁵⁵. Wg Michaela Abdalla to on „założył Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Syryjskiej i Polsko-Libijskiej”⁸⁵⁶. Zdaniem P. Gasztolda-Seña „Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Libijskiej wydawało nawet swój własny miesięcznik «As-Sadaka», który stał się legalnym organem prasowym Muammara Kaddafiego w Polsce Ludowej”⁸⁵⁷. Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Libijskiej założono w 1978 r. Jednym z jego zadań była „popularyzacja wiedzy o społeczeństwie libijskim i jego dokonaniach po Wielkiej Rewolucji 1 Września, o tym, w jaki sposób naród libijski w krótkim historycznie okresie, pod przywództwem Muammara al-Kaddafiego wkroczył na drogę postępowych przeobrażeń społeczno-gospodarczych”⁸⁵⁸. „Duży wkład w pracę TPP-L wnoszą arabiści z Uniwersytetu Warszawskiego”, np. zorganizowali sympozjum o roli kultury arabskiej w świecie i jej wpływu na kulturę polską, „jak również zorganizowane w 1978 r. seminarium na temat Trzeciej Teorii Światowej, w którym uczestniczyli także naukowcy libijski”⁸⁵⁹. „Działalność warszawskich arabistów nie ogranicza się przy tym do pola naukowego, celem ich jest również popularyzacja wiedzy o Libii i innych krajach arabskich”⁸⁶⁰. Długoletnim prezesem Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Libijskiej był generał Tadeusz Hupałowski, członek WRON. W 1987 r. Irena Gałuszka⁸⁶¹ podjęła próbę założenia Koła Przyjaźni Polsko-Libijskiej w Rzeszowie⁸⁶².

Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Arabskiej zrzeszało zarówno osoby indywidualne, jak i członków zbiorowych (tj. instytucje, organizacje i zakłady pracy)⁸⁶³. W apogeum swojego rozwoju, tj. w pierwszej połowie lat 80., TPPAr liczył około 500 czł. indywidualnych i kilkunastu zbiorowych⁸⁶⁴. Długoletnim wiceprezesem Towarzystwa był prof. J. Bielawski⁸⁶⁵. „Niemał do ostatnich dni siedziba Towarzystwa na ul. Wilczej w Warszawie stanowiła dla Profesora szczególnego rodzaju azyl, gdzie można go było spotkać dużo częściej niż na Krakowskim Przedmieściu, gdzie po opisanych wyżej wydarzeniach

⁸⁵⁴ *Stućzyć zbliżeniu narodów...*, s. 7.

⁸⁵⁵ P. Gasztold-Seń, *Syryjsko-libijska walka...*, s. 394–395.

⁸⁵⁶ *Nie wyjadą, nawet, jeśli przyjdzie im zapłacić życiem...*

⁸⁵⁷ P. Gasztold-Seń, *Syryjsko-libijska walka...*, s. 394–395.

⁸⁵⁸ M. Milczarek, op. cit., s. 4.

⁸⁵⁹ *Ibidem*, s. 5.

⁸⁶⁰ *Ibidem*.

⁸⁶¹ AIPN, IPN BU 1585/19523.

⁸⁶² *Ibidem*.

⁸⁶³ *Stućzyć zbliżeniu narodów...*, s. 7.

⁸⁶⁴ *Ibidem*.

⁸⁶⁵ B. Wrona, *Józef Bielawski. In memoriam...*, s. 154.

z 1979 r. był bardzo niechętnie⁸⁶⁶. W praktyce, poza działalnością eventową, stałym elementem propagowania kultury arabskiej były kursy języka arabskiego oferowane w siedzibie TPPAr na ul. Wilczej w Warszawie⁸⁶⁷. Niekiedy wybrani „członkowie towarzystw wyjeżdżali na Bliski Wschód, gdzie byli indoktrynowani przez tamtejsze ministerstwa informacji”⁸⁶⁸. W 1979 r. Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Irackiej zorganizowało wycieczkę dla uczniów z X LO w Warszawie do Iraku⁸⁶⁹. W 1972 r. Klub Przyjaźni Polsko-Arabskiej przy Towarzystwie Przyjaźni Polsko-Afrykańskiej przekształcił się w oddzielne stowarzyszenie – Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Arabskiej⁸⁷⁰. Szybki rozwój TPPAr zaowocował powstawaniem w latach 80. Oddziałów TPPAr poza Warszawą, np. w latach 1988–1993 istniał taki w Częstochowie⁸⁷¹. Po 1990 r. działalność Towarzystwa zaczęła zamierać, w latach 2000. powstawały różne efemerydy („Polanda” Chrześcijańskie Stowarzyszenie Współpracy i Przyjaźni Polsko-Libańskiej w Krakowie; Stowarzyszenie „Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Syryjskiej” w Warszawie; Stowarzyszenie „Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Syryjskiej”; Stowarzyszenie Współpracy Polsko-Marokańskiej w Gdyni; Towarzystwo Polska–Tunezja; Stowarzyszenie Kultury i Turystyki Krajów Arabskich czy Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Tunezyjskiej w Lublinie, w likwidacji). Oficjalnie Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Arabskiej istnieje do dziś. W nieco późniejszym okresie powstała „arabia.pl”, ale to już były czasy nowych form działalności organizacji społecznych.

5.4. Towarzystwa Przyjaźni Arabsko-Polskiej i stowarzyszenia Polonii w państwach arabskich

Towarzystwa i Stowarzyszenia Przyjaźni nie były ani wynalazkiem tylko polskim, ani – wyłącznie „urzędowym”. O ile w Libii tamtejsze Towarzystwo Przyjaźni Libijsko-Arabsko-Polskiej (później nazywające się Towarzystwem Przyjaźni Libijsko-Polskiej) było rzeczywiście instytucjonalne i reprezentowało interesy gł. władz, o tyle

⁸⁶⁶ M.M. Dziekan, *Józef Bielawski (1910–1997)...*, s. 185.

⁸⁶⁷ B. Wrona, *Józef Bielawski. In memoriam...*, s. 155.

⁸⁶⁸ P. Gasztold-Seń, *Syryjsko-libijska walka...*, s. 394–395.

⁸⁶⁹ *Służyć zbliżeniu narodów...*, s. 7.

⁸⁷⁰ Informacja za: <https://kontynent-warszawa.pl/miejsca/16011-towarzystwo-przyjazni-polsko-arabskiej>, 18.05.2018 [dostęp: 17.09.2022].

⁸⁷¹ AP w Częstochowie, Zespół archiwalny nr 520: Urząd Wojewódzki w Częstochowie z lat [1948]1975–1998 [2002], sygn. 18/235, Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Arabskiej w Częstochowie, 1988–1993.

np. w Egipcie Towarzystwo Przyjaźni Egipsko-Polskiej w Kairze jest inicjatywą bardziej prywatną. W ogóle w świecie arabskim promocją kontaktów z Polską prężniej zajmują się środowiska polonijne (lub na poły polonijne), które oficjalnie zajmują się sprawami lokalnymi – m.in. w Egipcie, w Kairze Związek Rodzin Egipsko-Polskich, Stowarzyszenie Biznesmenów Polsko-Egipskich, do którego prawie wyłącznie należą Egipcjanie⁸⁷², Stowarzyszenie Polskie w Egipcie⁸⁷³ etc., choć te ostatnie to „dzieci nowych czasów”. Towarzystwo Przyjaźni Libijsko-Arabsko-Polskiej powstało w czerwcu 1978 r., jego szefem był Abu Zeid Omar Dorda (od 1981 minister gospodarki Libii)⁸⁷⁴, a w grudniu 1982 r. zmieniono nazwę na Towarzystwo Przyjaźni Libijsko-Polskiej. W ramach swoich działań finansowało powstawanie miesięcznika „As-Sadaka” oraz wraz z polskim odpowiednikiem (tj. Towarzystwem Przyjaźni Polsko-Libijskiej) zorganizowały razem m.in. Tydzień Kultury Libijskiej w Polsce (Warszawa, Kraków, Łódź) w 1978 r.⁸⁷⁵ czy Dni Polskie w Libii w 1979 r.⁸⁷⁶ Później, ze względów politycznych, ścisła współpraca powoli została wygaszona. Towarzystwo Przyjaźni Palestyńsko-Polskiej istnieje do dziś, aczkolwiek obecnie działa chyba tylko wirtualnie (na Facebooku)⁸⁷⁷, jego oficjalna siedziba znajduje się w Autonomii Palestyńskiej, w Strefie Gazy. Urzędowo stwarzano Towarzystwa Przyjaźni w państwach arabskich blisko współpracujących z Polską, tj. m.in. w Syrii i Iraku, prywatnie – np. w Libanie. Poza tymi zorganizowanymi formami wielkie zasługi dla Polonii w państwach arabskich i dla jej stowarzyszeń położyli arabiści z Polski, głównie – arabistki. Ten typ działalności zilustrujemy tylko jednym przykładem, biogramem osoby ważkiej: Teresy Pfabé-Kamal.

Teresa Pfabé-Kamal (1933–2007)⁸⁷⁸ po zdaniu matury studiowała filologię angielską na kierunku bibliotekarskim w KUL⁸⁷⁹. Po zakończeniu studiów na Wydziale

---

⁸⁷² L. Werpachowski, *Moja misja w Kairze*, „Gazeta Codzienna”, 18.06.2008, za: <http://gazeta-codzienna.pl/node/86621> [dostęp: 17.09.2022].

⁸⁷³ Stowarzyszenie Polskie w Egipcie, za: <http://zrp-e.com/> [dostęp: 17.09.2022].

⁸⁷⁴ M. Milczarek, op. cit., s. 5.

⁸⁷⁵ Ibidem.

⁸⁷⁶ Ibidem.

⁸⁷⁷ TPPP, za: <https://pl-pl.facebook.com/towarzystwoprzyjazni.palestynskopolskiej> [dostęp: 17.09.2022].

⁸⁷⁸ *Nasza Mama*, „Mazurek” 2017, styczeń–luty, s. 3–4.

⁸⁷⁹ Ibidem.

Filologii Angielskiej KUL⁸⁸⁰ została studentką arabistyki i socjologii UW⁸⁸¹ oraz pracownikiem naukowym PAN⁸⁸². W 1955 r., podczas Międzynarodowego Festiwalu Młodzieży w Warszawie, zaczęła się interesować kulturą arabską⁸⁸³. W 1958 r. poznała w Warszawie Safwata Kamalą, etnografa egipskiego, pracownika naukowego nowo założonego Centrum Badań Folkloru w Kairze, który otrzymał pierwsze tego typu egipskie stypendium do Warszawy, na rok studiów dyplomowych w dziedzinie etnografii⁸⁸⁴, i przyjechał tutaj na staż. T. Pfabé pracowała wówczas w bibliotece, zajmowała się zagranicznymi studentami. Zainteresowała ją kultura arabska i zaczęła intensywnie uczyć się języka na arabistycy UW⁸⁸⁵. W 1964 r. T. Pfabé po raz pierwszy popłynęła do Egiptu z Francji⁸⁸⁶. Wówczas była już pracownikiem naukowym PAN⁸⁸⁷, gdzie pracowała (pod opieką prof. J. Chałasińskiego) w zakresie socjologii i kulturoznawstwa, specjalizując się w kulturze północnej Afryki i literaturze arabskiej⁸⁸⁸. Jej mieszkanie na ul. Hożej było centrum życia towarzyskiego młodej inteligencji katolickiej⁸⁸⁹, bywała tam m.in. K. Skarżyńska-Bocheńska⁸⁹⁰, Zygmunt i Jadwiga Komorowscy, Andrzej Rażniewski, Tomasz Wołowski, Zygmunt Skórzyński z żoną – Zofią Radziwiłł⁸⁹¹. W latach 1963–1966 przebywała na stypendium we Francji, na Sorbonie, gdzie pracowała nad doktoratem (promotorem był znany arabista, prof. Jacques Berque⁸⁹²) ze współczesnej literatury arabskiej⁸⁹³, w wolnych chwilach zwiedzała Maroko⁸⁹⁴. W 1964 r. z Maroka

⁸⁸⁰ Informacja wydawnicza o autorce i o książce: T. Pfabé-Kamal, *O początkach powieści egipskiej*, Askon, Warszawa 2010, za: <https://www.znak.com.pl/ksiazka/o-poczatkach-powieści-egipskiej-teresa-pfabé-kamal-37853> [dostęp: 17.09.2022].

⁸⁸¹ Ibidem.

⁸⁸² *Wspomnienie o Teresie Pfabé-Kamal (1933–2007)*, „Mazurek” 2017, styczeń–luty, s. 3–4.

⁸⁸³ *Nasza Mama...*, s. 3–4.

⁸⁸⁴ Ibidem.

⁸⁸⁵ Wywiad z Halą Kamal, dla PR II, za: <https://www.polskieradio.pl/8/2222/Artykul/1070073,Dr-Hala-Kamal-w-kraju-wielu-kultur-latwiej-o-tolerancje> [dostęp: 17.09.2022].

⁸⁸⁶ *Nasza Mama...*, s. 3–4.

⁸⁸⁷ Informacja wydawnicza o autorce i o książce...

⁸⁸⁸ *Nasza Mama...*, s. 3–4.

⁸⁸⁹ J. Komorowska, *Terenia*, „Mazurek” 2017, styczeń–luty, s. 7.

⁸⁹⁰ J. Kozłowska, *Teresa*, „Mazurek” 2017, styczeń–luty, s. 7.

⁸⁹¹ E. Reklajtis, *O Tereni...*, s. 5–6.

⁸⁹² Ibidem.

⁸⁹³ *Wspomnienie o Teresie Pfabé-Kamal (1933–2007)...*, s. 3–4.

⁸⁹⁴ *Nasza Mama...*, s. 3–4.

popłynęła statkiem do Aleksandrii⁸⁹⁵, gdzie latem, wraz z S. Kamalem, podjęli wyprawę pociągiem po całym Egipcie⁸⁹⁶.

16 stycznia 1967 r. dr J. Reychman, prof. UW wystawił T. Pfabé pozytywną opinię jako autorce prac z pogranicza arabistyki i socjologii, potwierdzając, że wskazany byłby jej wyjazd na stypendium do Egiptu⁸⁹⁷. Niedługo potem, w czerwcu 1967 r. poślubiła w Egipcie S. Kamala, pracownika naukowego egipskiego Centrum Badań Folkloru⁸⁹⁸. Po ślubie wyjechali na 10 lat do pracy do Kuwejtu, gdzie S. Kamal zakładał Centrum Badań Folkloru w nowo powstałym państwie Kuwejcie⁸⁹⁹. Dorobili się trzech córek: Hali, Magdy i Oli⁹⁰⁰. 10-letni kontrakt zamienił się w 15 lat pobytu w Kuwejcie w związku z pracami badawczymi, organizacyjnymi i wykładami uniwersyteckimi S. Kamala⁹⁰¹. Potem rodzina powróciła do Kairu, gdzie S. Kamal aż do emerytury pracował jako profesor etnografii na Uniwersytecie Kairskim. T. Pfabé-Kamal zrezygnowała z pracy naukowej⁹⁰², ale była zaangażowana w życiu polonijnym⁹⁰³ (doprowadziła do założenia Związku Rodzin Polsko-Egipskich w Kairze⁹⁰⁴), za co została w latach 80. odznaczona Odznaką Honorową „Zasłużony dla Kultury Polskiej” za propagowanie kultury polskiej za granicą⁹⁰⁵ i w latach 90. Srebrnym Krzyżem Zasługi⁹⁰⁶. W ostatnich latach życia regularnie pisywała do pisma polonijnego „Polonez”, prowadząc własny dział „Kultura i życie”⁹⁰⁷. Zmarła w 2007 r., a jej mąż w 2009 r. Oboje zostali pochowani w Kairze: on na cmentarzu muzułmańskim, ona na pobliskim katolickim⁹⁰⁸.

Jej dorobek publikacyjny dotyczył socjologii, ukazywał się m.in. w periodyku „Kultura i Społeczeństwo” (od 1957), wśród nich tylko jedna recenzja ma charakter

⁸⁹⁵ Ibidem.

⁸⁹⁶ Ibidem.

⁸⁹⁷ APAN-III, Warszawa, J. Reychman t. 168, 1950, 1962–67, 1970–74, Opinia naukowa o mgr Teresie Pfabé. W podpisie J. Reychman, datowane 16.01.1967.

⁸⁹⁸ *Wspomnienie o Teresie Pfabé-Kamal (1933–2007)*..., s. 3–4.

⁸⁹⁹ *Nasza Mama...*, s. 3–4.

⁹⁰⁰ Ibidem, s. 3–4.

⁹⁰¹ E. Reklajtis, *O Tereni...*, s. 5–6.

⁹⁰² *Nasza Mama...*, s. 3–4.

⁹⁰³ Ibidem, s. 3–4.

⁹⁰⁴ Ibidem.

⁹⁰⁵ Ibidem.

⁹⁰⁶ Postanowienie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z 5 listopada 1999 r. o nadaniu orderów i odznaczeń. Rej. 240/98, MP 1999 Nr 7, poz. 82.

⁹⁰⁷ *Nasza Mama...*, s. 3–4.

⁹⁰⁸ A. Zaleski, *Wspomnienia lwowskie, kazachstańskie i inne*, Wyd. artwroc, Wrocław 2014, s. 219.

arabistyczny: *Nowoczesne sheherezady i egipskie opowiadania*⁹⁰⁹. Po jej śmierci, w 2010 r., ukazała się książka sygnowana jej nazwiskiem *O początkach powieści egipskiej*⁹¹⁰, z przedmową prof. Jerzego Zdanowskiego, wstępem o Autorce napisanym przez jej córki: Hałę, Magdę i Olę Kamal. W rozdziale pierwszym sylwetkę Autorki ukazał Jerzy Phabé, jej brat⁹¹¹, znajdują się tam też wypowiedzi o niej pióra dr J. Komorowskiej⁹¹², prof. E. Reklajtis⁹¹³ i dr J. Kozłowskiej. T. Phabé-Kamal przedstawiła w książce początki powieści egipskiej, jej rodowód i genetyczną więź z literaturą europejską. Przedstawia w niej twórczość Muhammada Husajna Haskala, TaHY Husajna i Taufika al-Hakima, społeczeństwo egipskie pierwszej połowy XX w., czyli w okresie kształtowania się tożsamości kulturowej i politycznej Egiptu⁹¹⁴.

Ilustracja 317. Źródło: zdjęcie autora

T. Phabé-Kamal nie była absolwentką arabistyki, bo jej nie ukończyła, ale kilka Polek w Egipcie to absolventki arabistyki i ich zasługi dla tamtejszej Polonii są równie cenione. Przykładem jest **Anna Barbara Wardyła-Shall**, absolwentka arabistyki na UJ w 1989 r. (obroniła wówczas pracę magisterską *Ibn Haldun – postać historyczna*

⁹⁰⁹ T. Phabé-Kamal, *Nowoczesne sheherezady i egipskie opowiadania* [recenzja książki: *Qalat al-rawija*, oprac. H. Kamal, Kair 1999], „Kultura i Społeczeństwo” 2001, nr 2, s. 215–216.

⁹¹⁰ T. Phabé-Kamal, *O początkach powieści egipskiej*, Askon, Warszawa 2010.

⁹¹¹ Informacja wydawnicza o autorce i o książce...

⁹¹² Ibidem.

⁹¹³ Ibidem.

⁹¹⁴ Ibidem.

a jego zbeletryzowany życiorys w powieści Rusidiego Saliha „Ragil fi al-Kahira” /Człowiek w Kairze/ napisaną pod kierownictwem M. Kowalskiej), została 5 czerwca 2014 r. odznaczona Krzyżem Kawalerskim Orderu Zasługi RP⁹¹⁵ jako była przewodnicząca Związku Rodzin Polsko-Egipskich przez JE Ambasadora RP w Egipcie M. Murkocińskiego (absolwenta arabistyki UJ)⁹¹⁶. Trzeba podkreślić, że arabiści we wszystkich tych organizacjach polonijnych stanowią tylko część ich członków, ale zwykle – tę najaktywniejszą.

5.5. Stowarzyszenia i organizacje międzynarodowe

Wśród wielu arabistycznych międzynarodowych stowarzyszeń i organizacji o charakterze społecznym w badanym okresie najliczniejszy udział Polacy wzięli w Union Européenne des Arabisants et Islamisants.

Union Européenne des Arabisants et Islamisants (UEAI) to stowarzyszenie europejskich naukowców zajmujących się arabistyką i islamistyką. Jednym z głównych zadań organizacji jest zachowanie i popularyzacja dziedzictwa orientalnego Europy⁹¹⁷. Została założona w 1962 r. i działa w całej Europie. Obecnie liczy ponad 200 członków⁹¹⁸. Szerzej o organizacji patrz: U. Vermeulen, *Le cinquantenaire de l'U.E.A.I. Une esquisse historique* (Lectura Magistralis)⁹¹⁹. Polskimi członkami tej organizacji byli m.in.: prof. M. Kowalska (uczestniczyła regularnie we wszystkich jej Kongresach aż do 1994⁹²⁰) i dr hab. Adam Bieniek⁹²¹, oboje z UJ.

Adam Bieniek, przedwcześnie zmarły arabista z Instytutu Orientalistyki UJ (zm. 10.11.2015, w wieku 47 lat), właściwie nie mieści się w ramach niniejszego

⁹¹⁵ Postanowienie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z 15 stycznia 2014 r. o nadaniu orderów Rej. 9/2014, MP 2014 poz. 603.

⁹¹⁶ *Stowarzyszenie Polskie w Egipcie*, za: <http://zrp-e.com/?p=4106> [dostęp: 17.09.2022].

⁹¹⁷ Н.Н. Дьяков, *Арабистика и исламоведение в современной Европе. О XXVII Конгрессе Европейского Союза Арабистов и Исламоведов в Хельсинки*, „Вестник Санкт-Петербургского Университета” 2014, сер. 13, вып. 4, s. 128.

⁹¹⁸ *The Union Européenne des Arabisants et Islamisants*, za: <https://ueai.info/index.php/en/> [dostęp: 17.09.2022].

⁹¹⁹ U. Vermeulen, *Le cinquantenaire de l'U.E.A.I. Une esquisse historique* (Lectura Magistralis), [w:] *Islam and Globalisation: Historical and Contemporary Perspectives: Proceedings of the 25th Congress of L'Union Européenne des Arabisants et Islamisants*, red. A. Cilaro, Peeters, Leuven 2013.

⁹²⁰ B. Michalak-Pikulska, *Arabistyka krakowska...*, s. 30.

⁹²¹ *Ibidem*, s. 34.

badania, ale ponieważ rozpoczął studia arabistyczne w UJ w 1988 r., pozwolę sobie za tekstem wspomnieniowym Marcina Gajca zamieścić tu kilka informacji. A. Bieniek ur. 28 stycznia 1969 r. w Nysie. W 1994 r. obronił pracę magisterską (o literaturze dziecięcej w rządowej prasie syryjskiej). W 1993 r. rozpoczął studia iranistyczne w UJ. W 1998 r. w swojej macierzystej uczelni obronił pracę doktorską pt. *Recepcja dzieł starożytnych pisarzy w średniowiecznej literaturze arabskiej na przykładzie twórczości al-Qazwiniego (XII w.)*⁹²². W następnym okresie badał gł. historię wypraw krzyżowych w świetle źródeł arabskich, co zaowocowało w 2004 r. monografią *Między wiarą a rozsądkiem. Damaszek w okresie wypraw krzyżowych*⁹²³. Od okresu studiów doktoranckich wykładał na orientalistyce UJ, jego ostatnią monografią okazała się praca *Podręczny zielnik średniowiecznego muzułmanina*⁹²⁴. W jego dorobku naukowym znalazły się artykuły i monografie, ale publikował także pozycje popularyzatorskie i udzielał wywiadów w prasie i mediach na temat świata arabskiego.

Członkiem⁹²⁵ i obecnie przedstawicielem krajowym UEAI w Polsce jest prof. **Barbara Michalak-Pikulska** (UJ). XXII Kongres tej organizacji odbył się 29 września – 4 października 2004 r. w Krakowie, a materiały z tego zjazdu pt. *Authority, Privacy and Public Order in Islam. Proceedings of the 22nd Congress of L'Union Européenne des Arabisants et Islamisants*⁹²⁶ ukazały się drukiem w 2006 r.

---

⁹²² A. Bieniek, *Starożytność w myśli arabskiej*, WUJ, Kraków 2003.

⁹²³ A. Bieniek, *Między wiarą a rozsądkiem. Damaszek w okresie wypraw krzyżowych*, WUJ, Kraków 2004.

⁹²⁴ A. Bieniek, *Podręczny zielnik średniowiecznego muzułmanina*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2014.

⁹²⁵ Ibidem.

⁹²⁶ *Authority, Privacy and Public Order in Islam. Proceedings of the 22nd Congress of L'Union Européenne des Arabisants et Islamisants*, red. B. Michalak-Pikulska, A. Pikulski, Peeters, Leuven 2006.

Ilustracja 318. B. Michalak-Pikulska (2018). Źródło: B. Michalak-Pikulska

Poza Unią pojedyncze osoby były członkami: The Middle Eastern Association w New York (A. Czapkiewicz)⁹²⁷, The Society for Arabian Studies (B. Michalak-Pikulska)⁹²⁸, European Association for Middle Eastern Studies (EURAMES⁹²⁹, b.d.)⁹³⁰ i – założonej dopiero w 1992 r. – European Association for Modern Arabic Literature (EURAMAL, B. Michalak-Pikulska)⁹³¹.

Oprócz udziału w stowarzyszeniach polscy arabiści uczestniczyli w różnych wydarzeniach arabistycznych i islamistycznych, np. w Międzynarodowych Kongresach Studiów Arabistycznych i Islamistycznych (m.in. w II Kongresie, który odbywał się w Cambridge, brał aktywny udział prof. T. Lewicki, a w XVII Kongresie Arabistów i Islamistów, który odbył się w Sankt Petersburgu w 1994, udział wzięła prof. B. Michalak-Pikulska⁹³²).

⁹²⁷ B. Michalak-Pikulska, *Arabistyka krakowska...*, s. 29.

⁹²⁸ Ibidem, s. 34.

⁹²⁹ Szerzej patrz D. Panzac, G. Nonnemann, *Middle East Scholars in Europe: an overview*, EURAMES, za: <https://org.uib.no/smi/eurames/scholars.html> [dostęp: 17.09.2022].

⁹³⁰ EURAMES, za: <https://org.uib.no/smi/eurames/eurback.html>.

⁹³¹ B. Michalak-Pikulska, *Arabistyka krakowska...*, s. 34.

⁹³² B. Michalak, *XVII Congress of Union Europeenne des Arabisants et Islamisants, Saint-Petersburg, August 22–26 1994*, FO 1994, vol. 30, s. 219–220.

5.6. Arabiści – *silva rerum*

Zwieńcza tę część pracy szkic galerii ludzi niepospolitych – są wśród nich i późniejsi absolwenci arabistyki, nie tylko z lat Polski Ludowej, co jednak tylko potwierdza postawioną tezę – myśl przewodnią niniejszej monografii: nie tylko w badanym okresie arabiści byli i są postaciami niesztampowymi. O niektórych z nich więcej można będzie się dowiedzieć z cz. 3, tu tylko odnotowano, że byli wśród nich nieprzeciętni muzycy: **Józef Pacholczyk** (abs. arabistyki UW w 1962) był pianistą, który nagrał – jako solista – kilka płyt z muzyką klasyczną i etniczną); **Krystyna Rapacka-Rościszewska** (ur. 1937, studiowała w KFO w latach 1955/56–1959/60, egzamin końcowy zdała 25.06.1960 z oceną bdb, mgr filologii orientalnej⁹³³, pianistka i dyrektorka Szkoły Muzycznej, tłumaczka literacka – m.in. należała do zespołu tłumaczy, którzy przygotowali pełne wydanie *Księgi tysiąca i jednej nocy* – i tłumacz przysięgły j. arabskiego), **Eleonora Karpuk** (absolwentka arabistyki UW w 1974, praca mgr. *Muzyka u Arabów w epoce klasycznej, na podstawie wielkiej antologii literackiej pt. „Kitāb al-Aḡānī” Abū Farāḡ al-Isfahānī*, promotor J. Bielawski, wokalistka, wykonuje muzykę estradową oraz poezję śpiewaną). Były też osiągnięcia „bigbitowe” – **Roman Hoszowski**, absolwent arabistyki UW z 1972 r. (praca mgr. *Ḍūn-Nūn Ajjūb jako jeden z twórców irackiej noweli współczesnej*, promotor J. Bielawski), był m.in. wykonawcą hitu „Tylko wróć”⁹³⁴.

„Jest taki odcinek emitowanego w 1967 r. serialu *Wojna domowa*, w którym główny bohater pisze piosenkę, na konkursie ma ją wykonywać jego zespół «Kocmołuchy». Zaczyna od słów «tak mi źle», czym budzi przerażenie matki, która sądzi, że syn chory. Okazuje się wszakże, że ze zdrowiem w porządku, a słowa te mają odzwierciedlać ból egzystencjalny młodego pokolenia. [...] Co do muzyki, była dziełem Jerzego «Dudusia» Matuszkiewicza. [...] W części, nazwijmy ją, fabularnej, śpiewał piosenkę Krzysztof Janczar, odtwórca głównej roli. W wersji profesjonalnej wykonanie powierzono Wojtkowi Gąssowskiemu, którego wspierał Roman Hoszowski. Opowiada Wojtek [Gąssowski]: [...], Romka Hoszowskiego też, bo razem wygraliśmy konkurs «Szukamy młodych talentów» organizowany przez Czerwono-Czarnych.

⁹³³ AUJ, WFlg 143 *Księga dyplomów 1945–67*, nr indeksu 3683.

⁹³⁴ „Tylko wróć” – W. Gąssowski, R. Hoszowski, Zespół J. Matuszkiewicza; EP „Piosenki z filmu *Wojna domowa*”, A2, [p] 1967, Vinyl 7” Pronit / No477, czas trwania: 2.50, tekst: W. Młynarski, muzyka: J. Matuszkiewicz, za: <https://rateyourmusic.com/classifiers/Film+Soundtracks+1960-69/> [dostęp: 17.09.2022].

[...] Piosenka stała się popularna, również za granicą, tak, że śpiewałem ją w...
Związku Radzieckim⁹³⁵.

„Tak mi źle, tak mi źle, tak mi szaro
Każdy dzień ciągnie się jak makaron
Wtedy był wiatr i mgła, porcja mżawki
Zmokłaś ty, zmokłem ja,
Zmokły na drzewach kawki
Zmokły pończochy dwie typu «ye ye»
I mój cud «beatles» but się rozkleił
No a najgorsze chyba, że
Starzy nie puszczą więcej cię
Tak mi źle, tak mi źle, tak mi źle

Tak mi źle, tak mi źle, tak mi łyso
Szary jest kot i pies, szare dni są
W szkole znów sporo luf z roli stonki
Jeden szewc, ten, co wiesz
Robi już «rolingstonki» [...]”.

Najmłodsze pokolenia reprezentuje **Tymoteusz Woźniak**, „arabista, od ponad dekady podróżuje po krajach islamu. Mieszkał w Maroku, Syrii, Egipcie⁹³⁶. Popularyzuje swoją wiedzę o Bliskim Wschodzie na spotkaniach w Ośrodkach Kultury, m.in. w 2016 r. w PROM na Saskiej Kępie opowiadał „o wyprawie na składaku Wigry przez pustynię Omanu – o faunie i florze wybrzeży Morza Arabskiego, o kulturze kraju oraz o ludziach spotkanych na szlaku⁹³⁷. Rafał Grzenia i Maciej Moskwa – autorzy zbioru reportaży „z rewolucji i wojny w Syrii” zatytułowanego *Sura*⁹³⁸ – w trakcie pobytu zbierali materiały, korzystając z pomocy językowej tłumacza-arabisty T. Woźniaka⁹³⁹.

⁹³⁵ Biblioteka piosenki, za: https://bibliotekapiosenki.pl/utwory/Tylko_wroc/opis [dostęp: 17.09.2022].

⁹³⁶ Za: <https://mowianamiescie.pl/wydarzenia/5270-nieturysci-spotkania-z-tymi-ktorzy-podrozuja-po-swojemu> [dostęp: 17.09.2022].

⁹³⁷ Ibidem.

⁹³⁸ R. Grzenia, M. Moskwa, *Sura*, Wyd. Prześwit, 2016.

⁹³⁹ „Gazeta Wyborcza”, za: <http://trojmiasto.wyborcza.pl/trojmiasto/1,35612,20279918,sura-poczuc-groze-wojennego-swiata.html?disableRedirects=true> [dostęp: 17.09.2022].

Występuje jako śpiewak w zespole śpiewaczym „Monodia Polska”, powstałym z pomysłu i inicjatywy Adama Struga,

praktykującym dawne polskie pieśni religijne i świeckie w wariantach melodycznych zebranych przez Adama Struga w Łomżyńskim i na Kurpiach Zielonych. [...] posługuje się skalami muzycznymi wcześniejszymi niż temperowana, zachowując dawny strój, emisję i maniery wykonawcze. Ustna tradycja kontynuowana przez „monodię” to: pieśni rycerstwa, barokowe piety, śpiewane moralitety XVIII wieku, romantyczne pieśni dewocyjne, oraz utwory nieskodyfikowane będące wyrazem pobożności ludowej. Wiersze czerpią ze Śpiewnika Pelplińskiego (1871), liczącego 1102 pieśni na cały rok liturgiczny. Średniowieczne anonimy, sąsiadują tam z wierszami Kochanowskiego, Wujka, Bolesławiusza, Trembeckiego, Zabczyca, Naborowskiego, Krasickiego i Karpińskiego. Pieśni kurpiowskie są wyrazem muzycznego i poetyckiego geniuszu polskiego gminu. Ich maestria przywodzi na myśl sztukę wokalną Środkowego Wschodu. W krwiobieg „oficjalnej” kultury polskiej weszły stosunkowo późno (w latach dwudziestych minionego wieku), za sprawą ks. Władysława Skierkowskiego, z którego badań korzystali Karol Szymanowski i Henryk Mikołaj Górecki⁹⁴⁰.

Wspomnianego tu A. Struga wiąże ze światem kultury arabskiej także inna postać – arabistka **Kamila Panek**, przedstawicielka najmłodszego chyba pokolenia arabistów, doktorantka UW, a także stypendystka rządu kuwejckiego. Była gościem jego audycji „Wiersz na wagę złota. Poezja z Zatoki Perskiej” z cyklu „Źródła” nadanej przez Program 2 PR (data emisji: 23.01.2020, godz. 15.15), poświęconej odmianie poezji beduińskiej o nazwie Nabati⁹⁴¹. Na marginesie chyba warto przypomnieć, że Kamila Panek była wybrana w 2013 r. Miss Śląska i Zagłębia⁹⁴².

Trochę bardziej skomplikowana jest muzyczna proveniencja absolwentki arabistyki warszawskiej w 1978 r. **Ewy Lorenc** (praca mgr. *Pozycja kobiety we współczesnym*

⁹⁴⁰ Folk.pl, za: <http://www.folk.pl/folk/Zespoly/Zespol.php?MonodiaPolska> [dostęp: 17.09.2022].

⁹⁴¹ PR 2, za: <https://www.polskieradio.pl/8/478/Artykul/2432463,Wokalny-ul-Swiateczne-brzmienie-greckich-cerkwi> [dostęp: 17.09.2022].

⁹⁴² *Kamila Panek – Miss Śląska i Zagłębia 2013*, NaszeMiasto.pl, za: <https://slaskie.naszemiasto.pl/plebiscyt/karta/kamila-panek,10108,1003730,t,id,kid.html> [dostęp: 17.09.2022], i Strona FB, za: <https://www.facebook.com/pg/WyboryMissSlaskaIzagleb2013/posts/> [dostęp: 17.09.2022].

społeczeństwie algierskim, promotor J. Bielawski), która jest siostrą znanego kompozytora muzyki filmowej Michała Lorenca. Ewa Lorenc wyemigrowała do Australii.

Są wśród arabistów malarze i artyści plastycy czy fotograf artystyczny (**Agata Skowron-Nalborczyk**). Szczególnie wielu było i jest literatów:

Poeci (m.in.)

K. Samuelowicz, abs. arabistyki UW w 1971 r. (praca mgr. *Współczesna nowela marokańska*, promotor J. Bielawski), tworząca haiku⁹⁴³. W jej dorobku znajduje się kilka zbiorów⁹⁴⁴, zredagowała kilka antologii haiku⁹⁴⁵ i przez lata była liczącą się postacią w tej dziedzinie w Australii⁹⁴⁶ i w World Haiku Association⁹⁴⁷. Szerzej o jej osiągnięciach w rozprawie Roba Scotta *The History of Australian Haiku and the Emergence of a Local Accent*⁹⁴⁸.

Dwa haiku pióra Katherine Samuelowicz⁹⁴⁹

walking along the beach
my shadow
still young

in the sushi bar
a fish
watches me

M.M. Dziekan, abs. arabistyki UW w 1988 r., też tworzy poezję.

⁹⁴³ Patrz szerzej: <http://www.worldhaiku.net/poetry/eng/au/k.samuelowicz.htm> [dostęp: 17.09.2022].

⁹⁴⁴ Patrz szerzej: <https://www.thehaikufoundation.org/omeka/files/original/8db-f993324638d73fcbfd71d81aa7e.pdf> [dostęp: 17.09.2022].

⁹⁴⁵ *Naviar Haiku*, za: <https://naviarlab.tumblr.com/page/21> [dostęp: 17.09.2022].

⁹⁴⁶ Patrz m.in. <https://australianhaikusociety.org/2020/06/29/13091/> [dostęp: 17.09.2022].

⁹⁴⁷ Za: <http://www.worldhaiku.net/> [dostęp: 17.09.2022].

⁹⁴⁸ Za: https://vuir.vu.edu.au/25867/1/SCOTT%20Rob-thesis_nosignature.pdf [dostęp: 17.09.2022].

⁹⁴⁹ WHA, za: <http://www.worldhaiku.net/poetry/eng/au/k.samuelowicz.htm> [dostęp: 17.09.2022].

A. Skowron-Nalborczyk, abs. iranistyki UW w 1988 r. (magisterium), arabistka⁹⁵⁰, zadebiutowała tomikiem *Na ustach pył*⁹⁵¹ (patrz wybór wierszy z tego tomiku⁹⁵²), kolejny – *Geografia*⁹⁵³ – ukazał się rok później. Publikowała m.in. w „Akcencie”, „Pracowni” (czasopismach literackich), pisze też prozę i recenzje. Współredaktor klubowego tygodnika „Próba Atmosfery”, redaktor kwartalnika „Próba Atmosfery bis”⁹⁵⁴.

H. Al-Janabi (Janabi, Al-Dżanabi, Hâtif al-Ġanābī), ur. w 1952 r. w Iraku (orientacyjnie), który – choć nie jest absolwentem arabistyki w Polsce – wykładał na arabistyce UW. W latach 1985–1988 był wykładowcą literatury arabskiej i dramatu na Uniwersytecie Tizi-Ouzu w Algierii⁹⁵⁵. Największym prestiżem i uznaniem – w skali światowej – cieszy się twórczość poetycka Al-Dżanabiego, jest też pisarzem, eseistą i tłumaczem literackim, ale osią jego działalności literackiej jest własna poezja. Jego wiersze ukazują się zarówno w Iraku, Polsce, świecie arabskim, jak i w liczących się czasopismach literackich USA czy Wielkiej Brytanii⁹⁵⁶. Wydał już ponad 25 tomów poezji, krytyk i esejów oraz przekładów. Łącznie bibliografia jego publikacji liczy około 200 tytułów. Sam tłumaczy poezję polską na arabski (m.in. wiersze W. Szymborskiej, T. Różewicza, Cz. Miłosza, Z. Herberta)⁹⁵⁷, a jego twórczość została przetłumaczona na kilkanaście języków, w tym polski⁹⁵⁸.

⁹⁵⁰ Strona Agaty Skowron-Nalborczyk, za: <http://islam-eur.orient.uw.edu.pl/home/agatanal/> [dostęp: 17.09.2022].

⁹⁵¹ A. Skowron-Nalborczyk, *Na ustach pył*, Agade BIS, Warszawa 1994.

⁹⁵² *Wybór wierszy*, za: <http://zls.mimuw.edu.pl/~alx/proba/x/pa2-3/syria.html> [dostęp: 17.09.2022].

⁹⁵³ A. Skowron-Nalborczyk, *Geografia*, Stołeczne Centrum Edukacji Kulturalnej, Warszawa 1995.

⁹⁵⁴ Zakład Logiki Stosowanej, za: <http://zls.mimuw.edu.pl/~alx/proba/x/pa2-3/autorzy/skow.html> [dostęp: 17.09.2022].

⁹⁵⁵ Archiwum Historii Mówionej, za: <https://relacjebiograficzne.pl/demo/video/105-hatif-janabi> [dostęp: 17.09.2022].

⁹⁵⁶ BANIPAL, za: <http://www.banipal.co.uk/contributors/399/hatif-janabi/> [dostęp: 17.09.2022].

⁹⁵⁷ „Gazeta Wyborcza”, za: <http://info.wyborcza.pl/temat/wyborcza/wsp%C3%B3%C5%82czesny+babilon> [dostęp: 17.09.2022].

⁹⁵⁸ Onet, za: <https://wiadomosci.onet.pl/tylko-w-onecie/100-lat-polsko-hatif-janabi-kocham-polske-tolerancyjna/5j6kc60> [dostęp: 17.09.2022].

Hatif Janabi
IRAQI AIRWAYS

O zachodzie mój głos wydelikatniał,
a moje serce trzepece niczym gasnący knot.
Mój głos przybył, gdy Amman bredził w ekstazie. Horyzont
nie krył horyzontu, słowa nie przyciągały mowy.
Mój głos przemknął cicho, szybkim krokiem,
a powietrze, które było coraz bardziej milczące,
pomieszało się ze wspomnieniami rozdartymi przez kadłub
samolotu.

„Herakliusz” spychał je za morza,
aby odpocząć obok Iraqi Air,
który spał tu od dawna.
Jego szkielet pokrywały tumany kurzu.

Kiedy wyszli zeń marzyciele, wypłynął z niego pył wojen,
które okryły nici mroku.

Hotel „Ammun”, Jordania, 3 lipca 1993 r.
wiersz z tomu *Aniołowie miłosierdzia*
tł. z arabskiego M.M. Dziekan we współpracy z autorem⁹⁵⁹

Prozaicy

B. Petecki, absolwent UJ, dziennikarz, gł. radiowy (Radio Katowice), świetny pisarz fantastyki naukowej, autor licznych powieści odnoszących tryumfy i ogromnie popularnych w latach PRL.

G. Kass, abs. arabistyki UW w 1991 r., autor m.in. *Bajek arabskich nie tylko dla dorosłych*⁹⁶⁰.

⁹⁵⁹ „Próba Atmosfery bis”, za: <https://duch.mimuw.edu.pl/~alx/proba/x/pa4/hatif.html> [dostęp: 17.09.2022].

⁹⁶⁰ G. Kass, *Bajki nie tylko dla dorosłych*, Dialog, Warszawa 1992.

T. Valko to pseudonim absolwentki arabistyki UJ (na jej życzenie nie podaję danych osobowych). Była nauczycielką w Szkole Polskiej w Trypolisie w Libii, następnie asystentką Ambasadora RP, mieszkała w kilku krajach świata. Jej debiutem powieściowym była *Arabska zona*⁹⁶¹, napisała około 40 książek, w tym trzy poświęcone Libii. Jej autorska strona internetowa: www.tanyavalko.pl [dostęp: 17.09.2022].

A. Kańtoch, ur. w 1976 r., przedstawicielka młodszego pokolenia, abs. arabistyki UJ. Po studiach wróciła do rodzinnych Katowic. Autorka ponad 20 tomów różnej prozy, gł. nagradzanej i popularnej beletrystki, m.in. *fantasy*, kryminały etc.⁹⁶² (<https://www.facebook.com/a.kantoch/>).

Przedstawiciele twórców prozy i dramatu uświetnia postać Sławomira Mrożka (ur. 26.06.1930 w Borzęcinie, pow. Brzesko). Był absolwentem I Państwowego Liceum Ogólnokształcącego w Krakowie. Jego ojciec, Antoni Mrożek, był urzędnikiem pocztowym, kontrolerem w Urzędzie Pocztowym Kraków, i zamieszkiwał na ul. Marchlewskiego 64 (dziś al. W. Beliny-Prażmickiego⁹⁶³)⁹⁶⁴. Jego syn był wówczas zameldowany na stałe na ul. Krupniczej 22, II p., sam płacił za mieszkanie: był samodzielny finansowo, bo pracował zawodowo jako publicysta w „Dzienniku Polskim”. Brutto otrzymywał wynagrodzenie w wysokości 560 złotych miesięcznie. Od 25 września 1948 r. był członkiem ZMP. Na orientalistykę trafił po uprzednich studiach w Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie. Został wpisany na studia 5 października 1951 r. na r.a. 1951/52, ale Decyzją Komisji Dyscyplinarnej Studiów z 26 marca 1952 r. został wykreślony z listy studentów 4 kwietnia 1952 r.⁹⁶⁵ Ankieta na ukos przekreślona czerwoną linią, pod którą czarnym atramentem napisano powyższy werdykt. Skreślono go za nieobecności – nie potrafił połączyć studiów z pracą. Zatem był bardzo „niedoszłym” arabistą (lub iranistą, ponieważ w tych latach w KFO realizowano program tylko tych dwóch specjalności, chociaż nauczano trzech języków bliskowschodnich)⁹⁶⁶.

⁹⁶¹ T. Valko, *Arabska zona*, Prószyński i S-ka, Warszawa 2010.

⁹⁶² Wydawnictwo Czarne, za: <https://czarne.com.pl/katalog/autorzy/anna-kantoch> [dostęp: 17.09.2022].

⁹⁶³ PAA, mail od K. Paraskiewicz.

⁹⁶⁴ E. Sidoruk, „Jestem urodzonym wędrowcem”. *O miejscach autobiograficznych Sławomira Mrożka*, „Białostockie Studia Literaturoznawcze” 2014, nr 5, s. 177.

⁹⁶⁵ AUJ WFlg 62, Ankieta wpisowa studenta akad. 51/52, s. 14 (paginacja ołówkiem).

⁹⁶⁶ Patrz korespondencja S. Mrożka z W. Skalmowskim, *Mrożek-Skalmowski. Listy 1970–2003*, WL, Kraków 2007, za: K. Paraskiewicz, PAA, mail.

W branży literackiej autorem książki, która była dosyć rzadkim wydarzeniem na rynku księgarskim w PRL: sukcesem polskiej książki popularnonaukowej, był absolwent arabistyki warszawskiej z 1965 r. Wiesław Marek Meissner. Był to tytuł, który zdobył rzeczywistą międzynarodową popularność: *Śladami arabskich kupców i piratów*⁹⁶⁷, książka ta już po dwóch latach od ukazania się w Polsce została przetłumaczona na język niemiecki przez Stefana Schreinerera i wydana w Niemczech najpierw w Stuttgarcie jako *Die Welt der sieben Meere*⁹⁶⁸, później w tym samym tłumaczeniu w Hanau przez wydawnictwo Müller & Kiepenheuer pod tytułem *Das goldene Zeitalter Arabiens unter den Abbasiden* w 1988 r.⁹⁶⁹

Kilka absolwentek arabistyki pracowało jako stewardessy, m.in. **Danuta Wawrzczyk** (Kochlewska), abs. arabistyki UW w 1966 r., zginęła w wypadku lotniczym 14 listopada 1987 r., czy **Elżbieta Jaskłowska** (Tomczuk), abs. arabistyki UW w 1987 r., żona pilota. Do tego grona należy także **Anna Sztandera**, absolwentka arabistyki UW w 1987 r. (praca mgr. *Bohater dramaturgii Sa'd ad-Dīna Wahby*, promotor E. Machut-Mendecka)⁹⁷⁰, niegdyś wyczynowa sportsmenka (piłkarka ręczna). Po studiach przez kilka lat pracowała jako stewardessa w PLL „LOT”. W latach 90. pracowała jako specjalista ds. marketingu w zachodnich korporacjach (m.in. Unilever, United Biscuits), od 1997 r. studiowała i praktykuje chińską metafizykę (do której m.in. należą: Feng Shui, Xuan Kong, Bazi i Mian Xiang), a od 2001 r. zajmuje się Feng Shui zawodowo, prowadząc firmę konsultingową w Warszawie. Jest licencjonowaną instruktorką i przedstawicielką Mastery Academy of Chinese Metaphysics™ w Malezji w Polsce⁹⁷¹. Czasami pisuje dla magazynów (m.in. „Polka.pl”)⁹⁷².

Dziennikarzami byli wspomniani wcześniej A. Radajewicz, B. Petecki, M. Szablowska oraz redaktor TVP **Bożena Bukraba** (Walter), ur. w 1938 r., absolwentka turkologii UJ (z czasów, kiedy jeszcze obowiązywała trójpolówka), żona M. Waltera (TVN).

⁹⁶⁷ M. Meissner, *Śladami arabskich kupców i piratów*, KiW, Warszawa 1977.

⁹⁶⁸ M. Meissner, *Die Welt der sieben Meere (Śladami arabskich kupców i piratów, dt.) Auf d. Spuren arab. Kaufleute u. Piraten*, Parkland Verl., Stuttgart 1980.

⁹⁶⁹ M. Meissner, *Das goldene Zeitalter Arabiens unter den Abbasiden*, Müller & Kiepenheuer, Hanau 1988.

⁹⁷⁰ *Album magistrów Instytutu Orientalistycznego...*

⁹⁷¹ Anna Sztandera Expertise, za: <https://www.annasztandera.pl/> [dostęp: 17.09.2022].

⁹⁷² „Polki.pl”, za: <https://polki.pl/anna-sztandera,autor,2864,1.html> [dostęp: 17.09.2022].

Przez jakiś czas uczęszczał na zajęcia na arabistycę UJ Antoni Macierewicz, z kolei w Warszawie była krótko (był to drugi kierunek), w okolicach 1968 r., Teresa Torańska. „Niedługo przed jej śmiercią wspominaliśmy ten czas. Ale dokładnych dat nie mam. Ja już od 1968 pracowałem, byłem wówczas jeszcze studentem” (prof. J. Danecki)⁹⁷³.

Do malowniczych postaci należał **Stanisław Cieński**, ur. w 1939 r. we Lwowie, zm. w 1990 r. w Krakowie, studiował arabystykę w KFO w latach 1958/59–1962/63, egzamin końcowy zdał 21 grudnia 1963 r. i obronił pracę magisterską *Porównanie nieregularnej liczby mnogiej we współczesnym dialekcie Egiptu z nieregularną liczbą mnogą w klasycznym języku arabskim*, uzyskując tytuł magistra filologii orientальной⁹⁷⁴. Prawnik i kawaler maltański od 10 lutego 1971 r.⁹⁷⁵

Stosunkowo niewielką grupę stanowią osoby pracujące przez znaczną część swego życia poza Polską – i to nie na kontraktach w krajach arabskich – m.in. Dorota Kowalska, menadżer wysokiego szczebla w światowej sieci hoteli Marriott, abs. arabistyki UW, czy Tomasz Szpil (DHL), teraz mieszka chyba jeszcze w Szwajcarii.

Liczna grupa absolwentów arabistyki wyjechała z Polski na stałe (lub prawie na stałe, niekiedy okazywało się, że taki wyjazd był tylko czasowy). Emigrowali także studenci arabistyki, którzy jej nie ukończyli, m.in. A. Szot (abs. UW) do USA (ok. 1969). Do krajów europejskich przenieśli się m.in. Anna Matejczyk (abs. UW 1968), Marta Pukińska (abs. UW, 1965), E. Sayegh (abs. UW, 1968), Marek Panasik (abs. UW, 1964), Elżbieta Habasińska (abs. UW, 1964), Barbara Zakrzewska (abs. UW, 1970), Krystyna Łubieńska (abs. UW, 1974). Dolores Szczepaniak-Müller (później pisząca się Dolores Müller *de domo* Szczepaniak), studiująca w latach 1951/52–1955/56⁹⁷⁶, abs. arabistyki UJ, wyjechała na stałe do Niemiec, ostatnie lata swojego życia mieszkała w Baden-Baden, gdzie zmarła w 2016 r. i pozostawiła część swojego spadku macierzystej uczelni – Uniwersytetowi Jagiellońskiemu w Krakowie⁹⁷⁷. Ewa Maria von Kemnitz

⁹⁷³ PAA, mail prywatny od J. Daneckiego, 1.05.2020.

⁹⁷⁴ AUJ, WFlg 143 *Księga dyplomów 1945–67*, nr indeksu 1247.

⁹⁷⁵ *Ziemiańscy polscy w XX wieku. Słownik biograficzny*, cz. 5, DIG, Warszawa 2006, s. 10.

⁹⁷⁶ AUJ, WFlg 143 *Księga dyplomów 1945–67* i AUJ, WFlg 144, *Księga dyplomów UJ Wydział Filologiczny 1967–73*.

⁹⁷⁷ AUJ, Uchwała nr 104/VI/2017 Senatu Uniwersytetu Jagiellońskiego z 28 czerwca 2017 r. w sprawie: przyjęcia spadku po Pani Dolores Müller z d. Szczepaniak.

przeniosła się do Portugalii, Muhammad Az-Zintani do Szwajcarii, Maria Świerzevska do Meksyku. Marek Kulesza (abs. UW, 1979) wyjechał, ale nie udało mi się ustalić dokąd, Danuta Kalicka – do USA lub Kanady (abs. UW, 1976); do USA wyjechały (m.in.) Izabella Furman (abs. UW), Iwona Białous-Gogolewska (abs. UW, 1987, do Illinois), Małgorzata Myrcha (abs. UW, 1968), Hanna Trzaska, obecnie Hodson (abs. UW, 1973, Floryda), Maria Tunkis (abs. UW, 1978), planowała wyjazd Dorota Kowalska (abs. UW, 1986, Hawaje). Do Kanady wyjechali m.in. Samir Choukr (lektor j. arabskiego na UW), A. Gacek, J. Gutkowski, Anna Korwin-Kowalewska. Do Australii m.in. K. Samuelowicz (Brisbane), E. Lorenc, Z. Lechowicz, Lidia Waluk-Legun i inni.

Wiele pań wyjechało do krajów arabskich, choć nie zawsze na stałe, m.in. Joanna Kalbarczyk, E. Jachołkowska, Grażyna Pierzynowska (Azoury), Marzena Assaad; niektóre wracały lub wróciły. Spośród lektorów do kraju powrócił m.in. Mohamed Hanna Metwalli (Egipt), Shakir Kitab Mahjoob (Irak); część z nich migrowała do krajów zachodnich (patrz wyżej). Chciałbym na zakończenie podkreślić, że dane dotyczące migracji (ostatni akapit) mogą być mylne albo nieaktualne, bo pochodzą z różnych okresów historycznych, między ich uzyskaniem i dniem dzisiejszym nieraz upłynęły lata, w dodatku w większości pochodzą od kolegów i koleżanek, ale – dają pewien obraz skali tego zjawiska.

Ostatnią osobliwą cechą środowiska arabistów jest dosyć unikalne zjawisko społeczne, którego skala – wobec niewielkiej liczebności absolwentów – jest zaskakująca: mam na myśli odpowiednio dużą (statystycznie) liczbę małżeństw arabistycznych (przy czym nie obejmuje ono tak popularnych małżeństw mieszanych, za wyłączeniem ślubów z cudzoziemcami, którzy byli arabistami). Zawarto ich co najmniej kilkanaście, są to państwo (w porządku alfabetycznym): Buda, Bylińscy, Dżamali, Ibriszimow (pierwsze małżeństwo), Kowalewscy, Mukarkar, Murkocińscy, Natkańscy, Niewiadomscy, Pertyńscy, Sekreccy, Suprowiczowie, Śledziowie, Yacoub (pierwsze małżeństwo), Żelazowscy, oraz trzypokoleniowe rodziny arabistyczne: państwo Frątczakowie z córką, Nazmi z córką i Szwedo z córką. Zapewne jest ich jeszcze więcej.

5.7. Podsumowanie rozdziału

Ostatni rozdział pracy ma za zadanie ukazanie realnej efektywności studiów arabi-stycznych w badanym okresie, czyli zaprezentowanie stopnia zatrudnienia w zawodzie absolwentów polskich arabistyki. Potwierdza – po okresie pionierskim (lata 50.–60.) – wysoką sprawność systemu dydaktycznego. Generalnie można podzielić formy pracy zawodowej na te związane ze środowiskami akademickimi i okołookademickimi oraz pozostałe. W tej części monografii starałem się oddać całą panoramę form i miejsc zatrudnienia absolwentów poza światem akademickim, zaopatrując je w schematycznych i umownych podziałach w noty i notki biograficzne arabistów wykonujących te konkretne zajęcia. Przez cały okres działalności dydaktycznej arabistyki w Polsce danego okresu wielu jej absolwentów uprawiało zawody wolne (np. tłumacze), niekiedy łącząc je z pracą etatową (np. urzędniczą), i dzięki temu zaliczali się do dosyć zamożnej grupy społecznej. Część urzędników państwowych (MSZ, MON, MSW i inne podobne instytucje) dzięki swoim wysokim kwalifikacjom i zdolnościom (staranny dobór kandydatów i trudne studia odsiewające stosunkowo sporą liczbę studentów), ambicjom i doksztalcaniu się pełniła (gł. w późniejszym okresie, kiedy o doborze kadr nie decydowały w tak wysokim stopniu względy ideologiczne) ważne i odpowiedzialne stanowiska państwowe, stali się wpływowymi aktorami życia gospodarczo-politycznego państwa.

Absolwenci arabistyki odegrali decydującą rolę w życiu naukowym, gospodarczym i kulturalnym nie tylko swojego kraju, ale innych państw, w tym krajów arabskich i innych świata islamu. Jako tłumacze i dziennikarze popularyzowali literaturę i dorobek kulturalny regionu, który był obiektem ich zainteresowania zawodowego, obsługiwali kontakty międzykulturowe (tłumacze przysięgli), uczyli tolerancji międzywyznaniowej. Jako pracownicy MON i MSW dbali o bezpieczeństwo państwa i Polaków w krajach arabskich; o ich skuteczności świadczy fakt, że incydentów (w tym terrorystycznych) prawie nie było lub zostawały zażegnane z niewielkimi stratami. Specyficzna dla absolwentów arabistyki była przez ok. 20 lat praca dziennikarzy radiowych w Redakcji Audycji dla Krajów Arabskich. Niemniej udział arabistów w mediach nie ograniczał się tylko do pracy w tej Redakcji, działali zarówno w prasie, innych działach Polskiego Radia, jak i polskiej telewizji. Powszechnie znana w kraju stała się działalność zawodowa arabistów na kontraktach zagranicznych w krajach arabskich, gdzie zetknęły się z nią bezpośrednio dziesiątki tysięcy polskich pracowników i robotników. Wysokie kompetencje językowe i pracownicze spowodowały

szybkie i korzystne zatrudnianie arabistów w firmach zachodnich, także w okresie późniejszych transformacji gospodarczych państwa.

Niejako na uboczu działalności zawodowej, bo najczęściej wykonywana bezpłatnie, była społeczna aktywność arabistów – zarówno tych ze środowiska uczelnianego, jak i z grona pozaakademickiego – która w zauważalnym stopniu miała wpływ na życie naukowo-ekonomiczno-społeczne i kulturalne kraju. Mam tu na myśli głównie przedsięwzięcia realizowane przez Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Arabskiej i stowarzyszenia Polonii w państwach arabskich, a także PTO i organizacje międzynarodowe. Całość rozdziału zwieńcza zbiorek informacji o dorobku różnym, z trudem poddającym się strukturyzacji ze względu na niewielką ilość danych i bardzo szeroki zakres wkładu poszczególnych arabistów w dziedzinach nauki, kultury czy sztuki.

6. Zakończenie

W niniejszej publikacji skoncentrowałem się na badaniu procesów kształtowania arabistów (w tym dydaktyki) i ich zawodowych drogach życiowych, postrzeganych z innej perspektywy, niż robili to dotychczasowi badacze – szerszej, bo obejmującej nie tylko środowisko akademickie, ale i tych absolwentów, dla których arabistyczna wiedza o języku i kulturze mogła się stać podstawą innego zawodu i miejsca pracy. Krótki okres historii, który objęły badania (w tym gł. lata PRL) – ok. pół wieku – można podzielić z punktu widzenia działalności zawodowej i zatrudnienia arabistów na dwa etapy: pierwszy, do końca lat 60., kiedy pracę po arabistycie znajdowano w środowisku akademickim i kilku specyficznych instytucjach (gł. MSW, w niewielkim stopniu MSZ) oraz kilku instytucjach kultury (muzea, redakcje, wydawnictwa), i drugi – od początku lat 70., gdy praca czekała na arabistów, gł. na kontraktach wyjazdowych, i jedynymi przeszkodami mogły być: sytuacja rodzinna, stan zdrowia i... odmowa paszportu. Liczbowo (w ciągu ostatnich 20 lat badanego okresu) na kontrakty wyjechało kilkuset arabistów. W porównaniu z liczebnością absolwentów wyniosło to zatrudnienie ok. 80% dyplomantów. Dodając do tego zatrudnienie akademickie, pracę w MON, MSW i MSZ oraz placówkach kultury, osiągamy prawie 100%, co dowodzi wysokiej efektywności i sprawności systemu dydaktycznego. W gospodarce planowej osiągnięto ich prawie całkowite zrealizowanie. Oczywiście dane te są zaokrąglone: niektórzy arabiści wyjeżdżali wielokrotnie, a właściwie nie wracali z Libii czy Iraku, tylko pozostawali tam na kolejne tury, inni nie wyjechali ani razu, nie wszyscy mogli być zatrudnieni w środowisku akademickim, niektórzy mieli blokady paszportów.

Aby zrealizować cele niniejszych badań, z jednej strony zebrałem i zweryfikowałem⁹⁷⁸ dorobek poprzedników (m.in. opatrując źródłami), a z drugiej strony wyzna-

---

⁹⁷⁸ Konfrontując z dokumentami archiwalnymi i literaturą, w niewielkim stopniu z subiektywnymi wspomnieniami poszczególnych osób.

czyłem i opisałem obszar do tej pory niezbadany – albo opuszczany, albo traktowany marginalnie w literaturze przedmiotu.

Układ tomu obejmuje (poza wstępem i zakończeniem) trzy rozbudowane strukturalnie rozdziały, podzielone odpowiednio na podrozdziały i ich części. Odpowiada to myśli i celowi pracy. O ile w poprzednim tomie jednym z najważniejszych podjętych zadań badawczych było przeanalizowanie modernizacji procesu dydaktyki na arabistyce, o tyle w tym skoncentrowałem się na ludziach, którzy arabistykę kreowali, i tych, których ona „wyprodukowała”. Arabiści stali się (w tak poszerzonym pojęciu) przedmiotem badania i opisu, czemu do tej pory nie poświęcono w literaturze przedmiotu większej uwagi, jeśli nie liczyć pracowników akademickich i to właściwie tylko luminarzy.

Rozdział pierwszy przedstawia proces kształtowania (edukacji) arabistów, najogólniej mówiąc – życie studentów arabistyki (i, konsekwentnie, zarys ich dalszej edukacji zawodowej i naukowej – studia podyplomowe, habilitacje etc.). Opisuje i charakteryzuje ich dzieje uczelniane, obowiązki i ich zakres, poczynając od procesu rekrutacji, czyli doboru i jego kryteriów oraz skali. Opisany jest ich skład społeczny, liczebność (w miarę dostępności danych na różnych latach), kalendarze akademickie i ich modernizacje, zmiany w toku i trybie studiów, kształtowanie nowego typu/ „profilu” studenta (absolwenta) – wszystkie te dynamiczne czynniki, które wpływały na przebieg nauki i formowały przyszłego absolwenta. Scharakteryzowany został również system pomocy finansowej (w tym mieszkaniowej) skierowany przez państwo do studentów. Wspomniano też imiennie wyróżniające się osoby, a także poruszono aspekty społeczne życia studenckiego, w tym obligatoryjność przynależności w niektórych okresach do różnych towarzystw i zrzeszeń, organizacji studenckich, wraz z ich krótką charakterystyką. Całość tego bloku, rozdzielonego na dwie części umieszczone w chronologicznym porządku (jedna opisuje omawiane zjawiska w arabistyce UJ, druga – UW), zwieńczają informacje o magistrantach oraz o studentach arabskich na arabistyce. Kolejne podrozdziały dedykowano reformom systemu edukacji podyplomowej na obu uniwersytetach i historii studiów doktorskich na ich arabistyce (wraz z notą dotyczącą habilitacji). W tej części, wspólnej dla obu uczelni, znalazł się też podrozdział dedykowany modernizacji i polonizacji materiałów i literatury dydaktycznej dla arabistów. Celem tego badania było poznanie korzeni (skąd się brali kandydaci), zasad selekcji studentów (i wpływu socjum na ich kształtowanie się), dynamika zmian profilów absolwentów i przede wszystkim

warunków edukacji i życia zaferowanych im przez państwo, które miały niewątpliwy wpływ na ich ostateczne ukształtowanie się zawodowe.

Rozdział drugi podejmuje tematykę już obecną w literaturze przedmiotu: analizuje środowisko akademickie, historię kadr nie tylko *stricte* arabistycznych, ale i okołoarabistycznych. Przy okazji w tej części zmodyfikowano dotychczasowe zasoby literatury naukowej: opatrzono źródłami dane dotychczas nieopisane, dodano informacje biograficzne dotychczas nieobecne w opracowaniach i podjęto próbę ustalenia (i opisania) biogramów do tej pory pominiętych lub tylko wzmiankowanych, gł. asystentów i niesamodzielných pracowników naukowo-dydaktycznych oraz tych, którzy tylko epizodycznie pracowali na uczelniach, ale także objęto zakresem badawczym pozostałych pracowników uczelnianych, m.in. bibliotekarzy. Dzięki temu poszerzyła się baza wiedzy o wszystkich (prawie) akademickich uczestnikach dydaktyki arabistycznej i pracy naukowej w zakresie tej specjalizacji. Oprócz opisu procesów przedstawiłem serię not biograficznych, w wielu wypadkach do tej pory całkowicie nowych w literaturze przedmiotu.

W trzecim i ostatnim rozdziale przedstawiłem absolwentów, gł. zatrudnionych w dotychczas pomijanych grupach zawodowych, oraz biogramy niektórych ich przedstawicieli. Pozwoliło to na dokonanie wstępnej strukturyzacji zawodowej nieakademickich arabistów badanego okresu oraz prześledzenie ich dróg kariery zawodowej (i nie tylko) w opracowanych notach biograficznych. Większość tego materiału nie była do tej pory opracowana naukowo. Niestety ubóstwo źródeł i niepełny do nich dostęp spowodowały, że niektóre z not to symboliczne wzmianki i tylko nieliczne mogą aspirować do zarysu biogramu. Usystematyzowano je w umowne grupy: tłumaczy (z podrodziałami), pracowników MSZ, służb (MSW i MON), pracowników mediów polskich (gł. Polskie Radio) oraz – frakcję dosyć amorficzną z założenia – pracowników „kontraktowych” (w znaczeniu: wyjeżdżających do pracy na kontrakty do państw arabskich). Znalazł się w tej części krótki przegląd pracowników firm zagranicznych w Polsce (w tym periodyku „As-Sadaka”). Rozdział zamyka opis zorganizowanej działalności społecznej arabistów: w ramach kół naukowych, towarzystw przyjaźni (m.in. TPPAr) czy Polskiego Towarzystwa Orientalistycznego.

Praca została zaopatrzona w wykaz skrótów, bibliografię, indeks osobowy, spis tabel i ilustracji, słowa kluczowe oraz streszczenie w j. polskim i angielskim.

Autor ma nadzieję, że niniejsza publikacja uzupełni lukę w badaniach nad dziejami arabistyki w Polsce okresu 1945–1990 – szczególnie podjęta tu próba syntetycznego

ujęcia osobliwości kariery zawodowej arabistów, zarówno uczelnianej, jak i we wszystkich innych ich miejscach zatrudnienia.

Poprzedni i niniejszy tom razem tworzą – moim zdaniem – wzajemnie uzupełniający się „portret” arabistyki. Ma on uchwycić, wyjaśnić i udokumentować jej fenomen jako sprzężonych zwrotnie dwóch czynników: instytucjonalnego i ludzkiego. W państwie o scentralizowanej władzy możliwe było dzięki wysokim kompetencjom arabistycznej kadry akademickiej efektywne pokierowanie procesem modernizacji instytucji, co doprowadziło do rozkwitu arabistyki w zakresie naukowym i dydaktycznym, jak i zagwarantowało zatrudnienie większości absolwentów w zawodzie (w okresie Gierka i w latach następnym). Obie arabistyczne placówki akademickie: katedry na UJ i UW, były w tym okresie kuźniami arabistycznych elit epoki zmierzającej Polski Ludowej i obecnej Rzeczypospolitej. Właśnie w badanych latach narodziła się polska nowoczesna arabistyka i wykreowano nowy paradygmat studiów orientalnych (tu: arabistycznych). Dzięki zmianie profilu absolwenta wykreowano nowy typ arabisty – praktyka-tłumacza, specjalisty w zakresie języka żywego – i osiągnięto w tym obszarze świetne rezultaty, podniesiono wysoko kwalifikacje przyszłej kadry, nie tylko akademickiej. Zainteresowano studentów aktywną działalnością popularyzatorską (TPPAr, PTO) i naukową (koła naukowe), co pozwoliło im lepiej poznać realia i wiedzę kontekstową. Procesy zmian dydaktyki dostosowały profil absolwenta do potrzeb gospodarki: zakres wykształcenia umożliwiał im pracę zarówno w urzędniczym sektorze państwowym (uczelnie, instytucje), jak i w gospodarce. Wykorzystano możliwości oddziaływania społecznego dla zbudowania społecznie akceptowalnego stosunku Polaków do świata arabskiego, co w konsekwencji redefiniowało samą arabistykę i arabistów. Dzięki poszerzeniu zakresu rekrutacji kandydatów o mieszkańców mniejszych miast i ośrodków umożliwiono wyłanianie na terytorium całego kraju ludzi zdolnych, ponadprzeciętnie inteligentnych, rzutkich i samodzielnych, niekoniecznie o naukowych zainteresowaniach. Taki dobór przyszłych absolwentów zapoczątkował już na początku lat 90., w okresie transformacji, kiedy absolwenci arabistyki zwykle potrafili szybko adaptować się do nowych wymagań i egzystencji w zmienionej sytuacji społeczno-gospodarczej.

Kontekst polityki zimnowojennej, która kształtowała zarówno dzieje państwa, jego instytucji, jak i jednostek, został zarysowany w drugiej części projektu, czyli niniejszym tomie, bo dotyczył nie tyle instytucji, co ludzi. Ten słabo zbadany temat wpływu, koegzystencji i współdziałania służb i arabistów jako przejawu zimnej wojny w mikroskali: ludzkich losów – jest, a raczej będzie polem dalszych badań, bo znaczna część dokumentów nadal pozostaje zastrzeżona.

W publikacji znalazły się też informacje o aktach prawnych dotyczących stosownych zakresów życia uczelnianego, dokumentujących zmiany/ reformy szkolnictwa wyższego dotyczące bezpośrednio orientalistyki i arabistyki oraz, w szerszym kontekście, dotyczące życia naukowego w Polsce (np. członków PAN czy procedur procesu habilitacji), zwykle pomijane w dotychczasowej, dostępnej literaturze opisującej dzieje arabistyki i losy arabistów. Powyższe zjawiska zostały tu jedynie zasygnalizowane jako nieodzowny element obrazu całości losów arabistów akademickich, gdyż zakres takich badań znacznie wykracza poza cel tej pracy.

Można przyjąć, że na dzisiejszym rynku pracy pozostaje co najmniej 200 dyplomowanych arabistów (ze wszystkich uczelni). Samych tłumaczy przysięgłych – wedle wykazów rejestracyjnych – działa kilkudziesięciu (nie można podać dokładnej liczby, gdyż wielu z nich, przynajmniej czasowo, zamraża swoją działalność, np. z racji pobytów za granicą, szczególnie dotyczy to np. pracowników MSZ). Stosunkowo niewielki ich procent stanowią cudzoziemcy. Dziś – chyba największym – pracodawcą pozostaje państwo: MSZ, MSW, MON, uczelnie (obecnie nauczanie j. arabskiego, w węższym lub szerszym kontekście arabistycznym, oferuje około tuzina uczelni). Nieliczność dzisiejszych roczników absolwentów raczej nie pozwala na powstawanie grup wpływów czy lobbing arabistyczny. Z kolei sam tryb studiów (licencjaty, studia językowe jako drugi kierunek studiów) doprowadził do mniejszej integracji społeczności arabistycznej, chociaż i tak sytuacja orientalistyki w zakresie zmniejszenia się roli tradycyjnych tu indywidualnych relacji pomiędzy studentami a wykładowcami (tendencja ogólnouczelniana) jest w znacznie lepszym stanie niż na kierunkach masowych⁹⁷⁹. W całej pracy starałem się uwypuklić dystynktywne cechy i zdolności konkretnych postaci, aby podkreślić humanistyczny i niepowtarzalny charakter każdej indywidualności, bo każdy arabista, mimo wielu wspólnych cech – rezultatów współpracy, edukacji i wychowania, a także wysiłków ideologicznych państwa – pozostawał sobą, a większość z absolwentów tego elitarnego wówczas kierunku studiów była postaciami niepospolitymi, *crème de la crème*.

---

⁹⁷⁹ W. Tygielski, *W państwie demokratycznym i suwerennym*, [w:] *Dzieje Uniwersytetu Warszawskiego po 1945*, WUW, Warszawa 2016, s. 726.

7. Postowie

Do Czytelników

Autor zwraca się z prośbą do wszystkich Czytelników o nadsyłanie sprostowań, uściśleń i uzupełnień, a także wszelkich sugestii dotyczących np. nowych kierunków poszukiwań, aby rezultaty dalszych prac w tej dziedzinie – historii arabistyki polskiej – były ściślejsze, pełniejsze i pozbawione niejasności czy błędów. Szczególnie proszę o zgłaszanie się absolwentów i studentów arabistyki, o których nie ma słowa w monografii. „Nieukończeni” arabiści stanowią całkowicie niestudiowane pole badawcze, dlatego proszę Was o kontakt. Zwracam się też z prośbą o korygowanie i uzupełnianie podpisów pod zdjęciami grupowymi. Uwagi i informacje proszę nadsyłać na mail: zbigniew.landowski@ug.edu.pl

Dziękuję.

Autor

8. Streszczenie/Summary

Arabiści w Polsce (1945–1990)

Druga część dylogii jest monografią komplementarną, dopełniającą część pierwszą (*Arabistyka w PRL 1945–1990*), chociaż każda z nich jest równocześnie „bytem” autonomicznym. Niniejszy wolumin uzupełnia historię instytucji o wiedzę o ludziach, arabistach, rozumianych jako absolwenci arabistyki (jako specjalności i kierunku) oraz wykładowcach przedmiotów zawodowych na arabistycę (obu placówkach) w latach 1945–1990. Dlatego najkrócej można część drugą scharakteryzować jako monografię biograficzną, tematyczny zbiór biogramów uzupełniony opisem kontekstowym i osadzony w epoce. Ponieważ literatura biograficzna dotycząca wielu arabistów akademickich już istnieje, skoncentrowałem się na osobach do tej pory niestanowiących przedmiotu arabistycznych badań naukowych, czyli ludziach, którzy arabistykę kreowali, i tych, których ona „wyprodukowała”. W tak poszerzonym pojęciu stali się przedmiotem badania i opisu, co stanowi *novum* w dotychczasowej literaturze przedmiotu, dotąd skupiającej się wokół luminarzy. Również skorygowałem, uzupełniłem i opatrzyłem źródłami biogramy już obecne w literaturze przedmiotu. Innymi słowy – zebrałem i usystematyzowałem dorobek poprzedników w tej dziedzinie, a także wyznaczyłem i opisałem obszary do tej pory opuszczane lub traktowane marginalnie. Wspomniane osiągnięcia prekursorów tam, gdzie to było potrzebne, opatrzyłem źródłami (w dodanych przypisach).

Arabiści w Polsce (1945–1990) zamykają zrealizowany projekt badawczy, gdyż pozostały, jeszcze niewykorzystany materiał badawczy metodologicznie nie mieści się w jego obszarze, badania będą kontynuowane, ale już w zmodyfikowanym zakresie,

dotyczącym tej samej lub zbliżonej tematyki. Podstawą do napisania niniejszej pracy były archiwalia uniwersytetów i PAN-u, innych archiwów oraz źródła drukowane. Skoncentrowałem się na arabistach postrzeganych z szerszej perspektywy, obejmującej tych, dla których wiedza o języku i kulturze mogła się stać podstawą zawodu i pracy.

Układ tomu obejmuje (poza wstępem i zakończeniem) trzy rozdziały, dedykowane odpowiednio: „kształtowanym” arabistom, czyli studentom, arabistom akademickim i pozostałym (absolwentom), w większym lub mniejszym stopniu wykorzystującym swoją wiedzę zawodową w celach zarobkowych.

Summary

Arabists in Poland (1945–1990)

The second part of the diology is a supplementary monograph, complementing the first part (*Arabic Studies in the People's Republic of Poland 1945–1990*), although each of them is also an autonomous “being”. This volume fill up the history of the institution with knowledge about people, Arabists, understood as graduates of Arabic Studies (as a specialty and major) and lecturers of Arabic Studies (both institutions, in Warsaw and Cracow) in the years 1945–1990. Therefore, the second part can be briefly characterized as a biographical monograph, a thematic collection of biographies supplemented with a contextual description and embedded in an epoch.

Since biographical literature on many academic Arabists already exists, I focused on people who have not been the subject of research so far, that is, people who created Arabic studies and those who it “produced”. In such a broadened concept, they have become the subject of research and description, which is a novelty in the existing literature on the subject, so far focused around luminaries. I also corrected, supplemented and provided with sources the biographies already present in the literature on the subject. In other words – I collected and systematized the achievements of my predecessors in this field, as well as designated and described areas so far either abandoned or treated marginally in the literature on the subject. The above-mentioned achievements of the precursors, where necessary, I have included the sources.

Arabists in Poland (1945–1990) close the completed research project, because the remaining, yet unused research material does not methodologically fall within its scope, the research will be continued, but in a modified scope, concerning the same or similar topics. The basis for writing this work was the archives of universities and the Polish Academy of Sciences, other archives and printed sources. I focused on Arabists from

a broader perspective, including those for whom knowledge of language and culture could become the basis of their profession and work.

The layout of the volume includes (apart from the introduction and ending) three chapters, dedicated respectively to: “shaped” Arabists, i.e. students, academic Arabists and others (graduates), to a greater or lesser extent using their professional knowledge for profit.

9. Wykaz tabel

Tabela 1.	Kalendarz naboru w r.a. 1949/50.	75
Tabela 2.	UW. Statystyka ocen na ustnych egzaminach wstępnych na orientalistykę w r.a. 1952/53.	85
Tabela 3.	Uogólnione rezultaty wyników pisemnych egzaminów wstępnych na Filologię Orientalną UW w 1973 r.	117
Tabela 4.	Uogólnione rezultaty wyników ustnych egzaminów wstępnych na Filologię Orientalną UW w 1973 r.	117
Tabela 5.	Uogólnione rezultaty wyników pisemnych egzaminów wstępnych na Filologię Orientalną UW w 1974 r.: oceny.	119
Tabela 6.	Uogólnione rezultaty wyników ustnych egzaminów wstępnych na Filologię Orientalną UW w 1974 r.: oceny.	120
Tabela 7.	Poziom ocen egzaminacyjnych w rekrutacji w r.a. 1973 i po reformie reguł rekrutacji w r.a. 1974.	121
Tabela 8.	Wysokość stypendiów studenckich na studiach jednolitych w r.a. 1953/54.	136
Tabela 9.	Stypendia studenckie na kierunku filologia orientalna w 1953/54 r. (w zł).	137
Tabela 10.	Wysokość stypendiów dla studentów orientalistyki na poszczególnych latach studiów w 1956/57.	140
Tabela 11.	Harmonogram pracy biblioteki SFO w 1950 r.	155
Tabela 12.	Katalog ocen stosowanych podczas egzaminów w latach 1956–1958.	161
Tabela 13.	Liczba studentów mieszkających w domach studenckich w latach 1946–1953.	171
Tabela 14.	Stan zatrudnienia powojennych absolwentów orientalistyki 1955/56.	180

Tabela 15. Rozmieszczenie studentów na poszczególnych kierunkach studiów orientalistycznych (1956).	181
Tabela 16. Stan liczbowy studentów Instytutu Orientalistycznego i arabistyki UW w 1971 r.	186
Tabela 17. Podział studentów (stan na 31.12.1971) oraz absolwentów (stan w 1971) Instytutu Orientalistycznego UW ze względu na pochodzenie społeczne.	186
Tabela 18. Pochodzenie społeczne studentów Instytutu Orientalistycznego UW w 1974 r.	191
Tabela 19. Wykaz woluminów niemieckiej serii wielojęzycznych słowników technicznych.	214
Tabela 20. Szacunkowa liczebność absolwentów arabistyki UJ w latach 1945–1973 łącznie.	233
Tabela 21. Szacunkowa liczebność absolwentów arabistyki UW w latach 1945–1990 łącznie.	235
Tabela 22. Wykaz etatów przyznanych przez MSzW dla KFO w maju 1952 r. na okres od 1 stycznia 1952 do 31 grudnia 1952 r.	292
Tabela 23. Zestawienie liczbowe etatów UJ w 1958 r.	296
Tabela 24. Wykaz etatów na UJ – stan na 1 stycznia 1961 r.	297
Tabela 25. Zmiany liczbowe etatów w UJ w latach 1958, 1961 i 1965.	298
Tabela 26. Stan zatrudnienia pracowników naukowych w r.a. 1955/56 na kierunkach orientalistycznych w UW i UJ.	446
Tabela 27. Instytut Orientalistyczny UW. Stan zatrudnienia pracowników (pełno- i niepełnozatrudnieni).	448
Tabela 28. Roczna liczba godzin zleconych i ponadwymiarowych w 1956 r. w IO UW.	448
Tabela 29. Kierownicy arabistyki UW 1950(?)–2006.	464
Tabela 30. Zestawienie wysokości przykładowego, wybranego uposażenia pracowników akademickich UW (1955–1991).	465
Tabela 31. Pracownicy UW wg miejsca zamieszkania w r.a. 1937/38.	643
Tabela 32. Zestawienie listów, które nadeszły do Redakcji Audycji dla Krajów Arabskich w 1968 r. (od 1.07.1968).	830
Tabela 33. Wielkość wymiany handlowej z Irakiem w latach 1981–1990 (w mln USD).	857
Tabela 34. Liczba członków PTO w okresie 1947–1988.	900

10. Spis wykresów

Wykres 1. Poziom feminizacji studiów arabistycznych w latach
1959–1991 w UW

113

11. Spis ilustracji

Ilustracja 1.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	32
Ilustracja 2.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	35
Ilustracja 3.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	35
Ilustracja 4.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	36
Ilustracja 5.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	37
Ilustracja 6.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	40
Ilustracja 7.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	41
Ilustracje 8–10.		42
Ilustracja 11.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	44
Ilustracje 12–13.	<i>Źródło: zdjęcia autora</i>	46
Ilustracja 14.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	47
Ilustracja 15.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	48
Ilustracja 16.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	50
Ilustracja 17.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	52
Ilustracja 18.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	52
Ilustracje 19–21.		56
Ilustracja 22.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	57
Ilustracja 23.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	57
Ilustracja 24.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	58
Ilustracja 25.		72
Ilustracja 26.	Legitymacje różnych stowarzyszeń i organizacji społecznych obecnych w życiu studenckim w latach 50.	145
Ilustracja 27.	Wakacje nad Morzem Bałtyckim, lata 60.	307

Ilustracja 28.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	313
Ilustracja 29.	Dyplom ukończenia studiów z zakresu orientalnego w Wyższym Studium Handlowym w Krakowie jednego z absolwentów tej uczelni. <i>Źródło: Archiwum Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie</i>	314
Ilustracja 30.	T. Kowalski (1898–1948). <i>Źródło: zdjęcie archiwalne</i>	317
Ilustracja 31.	Telegram T. Lewickiego do A. Zajączkowskiego z informacją o śmierci T. Kowalskiego. <i>Źródło: zdjęcie autora</i>	318
Ilustracja 32.	Okładka pierwszego zeszytu „Przeglądu Orientalistycznego” datowanego rokiem 1948, który ukazał się drukiem w 1949 r. <i>Źródło: zdjęcie autora</i>	319
Ilustracja 33.	Nekrolog T. Kowalskiego opublikowany przez Polskie Towarzystwo Orientalistyczne. <i>Źródło: zdjęcie autora</i>	319
Ilustracja 34.	Facsimile podpisu T. Kowalskiego. <i>Źródło: zdjęcie autora</i>	321
Ilustracja 35.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	322
Ilustracja 36.	T. Lewicki, <i>Notice sur le chronique ibādīte d’ad-Dargīnī</i> (RO 1935, nr 2). <i>Źródło: zdjęcie autora</i>	326
Ilustracja 37.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	329
Ilustracja 38.	T. Lewicki, <i>Wypisy do nauki języka arabskiego</i> , wyd. 2, 1973. <i>Źródło: zdjęcie autora</i>	333
Ilustracja 39.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	335
Ilustracja 40.	Na zdjęciu (od lewej): A. Kmietowicz i S. Kubiak. Autor: W. Tomaszkiwicz. <i>Publikujemy dzięki życzliwości A. Kmietowicz</i>	336
Ilustracja 41.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	337
Ilustracja 42.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	339
Ilustracja 43.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	339
Ilustracja 44.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	342
Ilustracja 45.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	343
Ilustracje 46–47.	<i>Źródło: zdjęcia autora</i>	346
Ilustracja 48.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	349
Ilustracja 49.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	354
Ilustracje 50–52.	<i>Źródło: zdjęcia autora</i>	356
Ilustracja 53.	J. Makarczyk (1901–1960). <i>Źródło: Wikipedia</i>	358

Ilustracja 54.	J. Makarczyk w Liberii. <i>Źródło: ResearchGate</i>	359
Ilustracja 55.	Znaczek Ligi Zamorskiej i Kolonialnej. <i>Autor nieznany</i>	360
Ilustracja 56.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	362
Ilustracja 57.	Jedno z opowiadań J. Makarczyka ilustrowane przez K. Mikulskiego. <i>Źródło archiwalne</i>	363
Ilustracja 58.	Jeden z artykułów J. Makarczyka o tematyce arabskiej zamieszczony w „Przekroju”. <i>Źródło archiwalne</i>	364
Ilustracja 59.	Artykuł J. Makarczyka o dyplomacji. <i>Źródło archiwalne</i>	365
Ilustracja 60.	A. Czapkiewicz (ok. 1946). <i>Źródło archiwalne</i>	369
Ilustracja 61.	Kwestionariusz repatriacyjny A. Czapkiewicza (1946)	370
Ilustracja 62.	List A. Czapkiewicza do O. Pritsaka przejęty przez UB. <i>Źródło archiwalne</i>	373
Ilustracja 63.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	376
Ilustracja 64.	A. Czapkiewicz (ok. 1959). <i>Źródło archiwalne</i>	379
Ilustracja 65.		380
Ilustracja 66.	A. Czapkiewicz (1924–1990). <i>Źródło: Złota księga WF UJ</i>	383
Ilustracja 67.	Na zdjęciu A. Kmiotowicz. Autor: W. Tomaszekiewicz. <i>Publikujemy dzięki życzliwości A. Kmiotowicz</i>	386
Ilustracja 68.	Na zdjęciu F. Kmiotowicz. Autor: W. Tomaszekiewicz. <i>Publikujemy dzięki życzliwości A. Kmiotowicz</i>	388
Ilustracja 69.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	393
Ilustracja 70.	A. Małecka w jej krakowskim mieszkaniu (3.11.2016). Zdjęcie: R. Kłosowicz. <i>Źródło: Dziękuję grzeczności prof. dr hab. R. Kłosowicza (UJ)</i>	396
Ilustracja 71.	Saleh Hamarneh. <i>Źródło archiwalne</i>	401
Ilustracja 72.	A. Zaborski (1942–2014). <i>Źródło: FO, vol. 49</i>	404
Ilustracja 73.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	406
Ilustracja 74.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	407
Ilustracja 75.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	408
Ilustracja 76.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	409
Ilustracja 77.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	413
Ilustracja 78.	J. Hauziński (1945–2021). <i>Źródło: zdjęcie archiwalne</i>	415
Ilustracja 79.	Adnan Abbas. <i>Źródło archiwalne</i>	418
Ilustracje 80–81.	<i>Źródło: zdjęcia autora</i>	419
Ilustracja 82.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	420

Ilustracja 83.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	421
Ilustracja 84.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	421
Ilustracje 85–88.		424
Ilustracja 89.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	425
Ilustracja 90.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	428
Ilustracja 91.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	429
Ilustracja 92.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	430
Ilustracje 93–94.		431
Ilustracja 95.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	433
Ilustracja 96.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	434
Ilustracja 97.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	436
Ilustracja 98.	Tekst ślubowania nauczyciela akademickiego z 1974 r.	460
Ilustracja 99.	Kartki żywnościowe obowiązujące w PRL w latach 1976–1985	461
Ilustracja 100.		471
Ilustracje 101–102.	<i>Źródło: zdjęcia autora</i>	480
Ilustracja 103.	J. Reychman (1910–1975). <i>Źródło: zdjęcie archiwalne</i>	481
Ilustracja 104.	Portret J. Reychmana z nekrologu w PO (1975)	481
Ilustracja 105.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	483
Ilustracja 106.	J. Bielawski (1910–1997). <i>Źródło: zbiory B. Wrony</i>	484
Ilustracje 107–108.	Umowa o pracę pomiędzy WH UJ i J. Bielawskim (1946). <i>Źródło: zdjęcia autora</i>	485
Ilustracja 109.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	488
Ilustracja 110.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	491
Ilustracja 111.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	494
Ilustracja 112.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	494
Ilustracja 113.	J. Bielawski (1910–1997). <i>Źródło: zdjęcie archiwalne</i>	496
Ilustracja 114.	Koran w tł. J. Bielawskiego (1986). <i>Źródło: zdjęcie autora</i>	498
Ilustracja 115.	J. Bielawski (ok. 1988). <i>Źródło: zdjęcie archiwalne</i>	499
Ilustracja 116.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	501
Ilustracja 117.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	504
Ilustracja 118.	Raport W. Skuratowicza z podróży do Kuwejtu (1964). <i>Źródło: zdjęcie autora</i>	507
Ilustracje 119–120.	Oficjalne objęcie stanowiska Ambasadora RP w Jordanii	508
Ilustracja 121.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	513

Ilustracja 122.	H. Natorf (ok. 1955/56). <i>Źródło: zdjęcie archiwalne</i>	516
Ilustracja 123.	J. Gutkowski (1957). <i>Źródło: Archiwum UW</i>	525
Ilustracja 124.	Strona „Dziennika Łódzkiego” z 1965 r., nr 285, w którym informowano o tym wyjeździe. <i>Źródło archiwalne</i>	533
Ilustracje 125–128.	<i>Źródło: zdjęcia autora</i>	538
Ilustracja 129.	Hanna Mukarkar (ok. 1964). <i>Źródło archiwalne</i>	541
Ilustracja 130.	Hanna Mukarkar (ok. 1967). <i>Źródło archiwalne</i>	542
Ilustracja 131.	Hanna Mukarkar (ok. 1972). <i>Źródło archiwalne</i>	543
Ilustracja 132.	Hanna Mukarkar (ok. 1982). <i>Źródło archiwalne</i>	544
Ilustracja 133.	Ł. Hirszowicz (ok. 1967). <i>Źródło archiwalne</i>	548
Ilustracja 134.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	550
Ilustracje 135–137.	<i>Źródło: zdjęcia autora</i>	554
Ilustracja 138.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	557
Ilustracje 139–140.	<i>Źródło: zdjęcia autora</i>	558
Ilustracja 141.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	558
Ilustracja 142.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	559
Ilustracja 143.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	561
Ilustracja 144.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	562
Ilustracja 145.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	563
Ilustracja 146.	J. Danecki (ok. 1988). <i>Źródło: zbiory B. Wrony</i>	565
Ilustracja 147.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	565
Ilustracje 148–150.	<i>Źródło: zdjęcia autora</i>	566
Ilustracja 151.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	566
Ilustracja 152.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	567
Ilustracja 153.	J. Danecki i E. Machut-Mendecka w Egipcie (2015). <i>Źródło: „Mazurek” 2015, nr 12</i>	568
Ilustracje 154–159.	<i>Źródło: zdjęcia autora</i>	574
Ilustracja 160.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	576
Ilustracja 161.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	577
Ilustracja 162.	<i>Publikujemy dzięki grzeczności D. Piwińskiej</i>	580
Ilustracja 163.	R. Piwiński (1947–2007). <i>Źródło: Archiwum UW</i>	581
Ilustracja 164.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	582
Ilustracja 165.	Nagroda Rektora dla R. Piwińskiego (1981). <i>Źródło: Archiwum UW</i>	583

Ilustracja 166.	R. Piwiński w pokoju arabistyki. <i>Publikujemy dzięki grzeczności D. Piwińskiej</i>	584
Ilustracja 167.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	585
Ilustracja 168.	Debiut filmowy M. Metwalli. <i>Źródło: autor nieznan</i>	586
Ilustracja 169.	M. Metwalli z rodziną. <i>Źródło: archiwum rodzinne Metwallich</i>	590
Ilustracje 170–171.	M. Metwalli (2011). <i>Źródło: „Mazurek” 2016.</i> (po prawej) Plakaty z niektórych filmów z udziałem M. Metwallego. <i>Źródło: archiwum rodziny Metwallich</i>	595
Ilustracja 172.	M. Metwalli (2011). <i>Źródło: „Mazurek” 2016</i>	595
Ilustracja 173.	Żona M. Metwallego, D. Samolińska-Metwały (2006). <i>Źródło: Zdjęcie z archiwum rodzinnego Metwallich</i>	596
Ilustracje 174–176.		600
Ilustracja 177.	Hatif Al-Dżanabi	602
Ilustracja 178.	Strona z pisma „As-Sakafa” z informacjami o H. Al-Janabi i nagrodzie, jaką otrzymał. <i>Źródło: Internet</i>	603
Ilustracja 179.	Na pierwszym planie G. Yacoub podczas studenckiego przedstawienia teatralnego. Z tyłu A. Nazmi. <i>Źródło: PAA</i>	604
Ilustracja 180.	Od lewej: żona G. Yacoub, A. Nazmi, G. Yacoub, żona A. Nazmi. <i>Źródło: archiwum B. Wrony</i>	605
Ilustracje 181–183.	<i>Źródło: zdjęcia autora</i>	606
Ilustracja 184.	A. Nazmi (1946–2015). <i>Źródło: archiwum S. Nazmi</i>	606
Ilustracja 185.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	608
Ilustracja 186.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	609
Ilustracja 187.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	611
Ilustracja 188.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	612
Ilustracja 189.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	612
Ilustracja 190.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	613
Ilustracja 191.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	613
Ilustracja 192.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	614
Ilustracja 193.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	615
Ilustracje 194–197.	<i>Źródło: zdjęcia autora</i>	616
Ilustracje 198–200.	<i>Źródło: zdjęcia autora</i>	618
Ilustracja 201.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	620
Ilustracja 202.	M. Redlak (1953–2020). <i>Źródło: Internet</i>	622

Ilustracja 203.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	624
Ilustracja 204.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	625
Ilustracja 205.	Abdalla Saeed w 1968 r.	630
Ilustracja 206.	Nagrobek F. Jarosiewicza i jego żony w Sztokholmie. <i>Źródło: Internet</i>	636
Ilustracje 207–208.	Jakub Khamisi (2012)	638
Ilustracja 209.	Na zdjęciu od lewej J. Kozłowska, G. Yacoub, J. Khamisi, po prawej – J. Danecki	640
Ilustracja 210.	J. Bielawski, lata 60.(?)	641
Ilustracje 211–212.	Kamienica: ul. Brzozowa 12, stan obecny; ul. Sewerynow 6, stan obecny	643
Ilustracja 213.	Nowy Zjazd, 1926 r.	644
Ilustracja 214.	Budynek na ul. Brzozowej 10, stan obecny (2019)	644
Ilustracje 215–217.	Kamienica na ul. Brzozowej 12, stan obecny	645
Ilustracja 218.	Sprawozdanie z rewizji Centralnego Związku Spółdzielczego, 5 września 1950 r.	645
Ilustracja 219.	Tablica pamiątkowa wmurowana w ścianę domu na ul. Sewerynow 6 (2019)	646
Ilustracje 220–221.	Kamienica „profesorska” na ul. Sewerynow 6, widok sprzed kilku lat i obecny	647
Ilustracja 222.	W tej kamieniczce na Placu Zamkowym (nr 15–19, m. 16) w Warszawie znajdowało się mieszkanie J. Reychmana. Stan obecny (2019)	647
Ilustracja 223.	W tym domu na Krakowskim Przedmieściu (nr 63, m. 7) w Warszawie mieszkał S. Strelcyn. Stan obecny (2019)	648
Ilustracja 224.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	651
Ilustracja 225.		656
Ilustracja 226.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	656
Ilustracje 227–228.	<i>Źródło: zdjęcia autora</i>	657
Ilustracja 229.	E. Podhorska (1960)	658
Ilustracja 230.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	660
Ilustracja 231.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	660
Ilustracja 232.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	661
Ilustracja 233.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	665
Ilustracja 234.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	666

Ilustracja 235.	Ks. J. Nosowski (1955). <i>Źródło: AIPN</i>	671
Ilustracje 236–238.	<i>Źródło: zdjęcia autora</i>	672
Ilustracja 239.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	674
Ilustracja 240.	Ks. S. Grzesik	675
Ilustracja 241.	Tablica pamiątkowa w domu katechetycznym w Asjut, autorstwa egipskiego rzeźbiarza Nathana Dossa. Odślonięta w listopadzie 2016 r.	676
Ilustracje 242–243.	W.B. Kubiak (1925–1997)	677
Ilustracja 244.	Dedykacja W. Dembskiego. <i>Źródło: Internet</i>	688
Ilustracja 245.	Od lewej B.R. Zagórski, jego żona i S. Nazmi. <i>Źródło: zbiory B. Wrony</i>	693
Ilustracja 246.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	697
Ilustracja 247.	M. Abdalla	697
Ilustracja 248.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	700
Ilustracja 249.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	701
Ilustracja 250.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	702
Ilustracja 251.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	705
Ilustracje 252–253.		708
Ilustracje 254–255.		711
Ilustracja 256.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	715
Ilustracje 257–258.		717
Ilustracja 259.	E.M. von Kemnitz (†2017)	719
Ilustracja 260.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	720
Ilustracja 261.	Po dekoracji E.M. von Kemnitz przez Prezydenta RP B. Komorowskiego. Lizbona (kwiecień 2012)	722
Ilustracje 262–263.		724
Ilustracja 264.	J. Pacholczyk (1938–2021)	725
Ilustracja 265.	Własnoręczny podpis J. Pacholczyka (1965)	727
Ilustracja 266.	Gender, indonezyjski instrument, na którym grywał J. Pacholczyk. <i>Źródło: Internet</i>	730
Ilustracja 267.	Budynek Komitetu Centralnego PZPR. <i>Źródło archiwalne</i>	749
Ilustracja 268.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	762
Ilustracja 269.	W. Dembski (1957). <i>Źródło: Archiwum IPN</i>	763
Ilustracja 270–271.		784
Ilustracja 272.	B. Wereszczyńska (1963). <i>Źródło: archiwum AAN</i>	811

Ilustracja 273.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	812
Ilustracja 274.	B. Wereszczyńska (1967)	813
Ilustracja 275.	Koleżeńskie spotkanie uczestników Stypendium Językowego na Uniwersytecie Damasceńskim w Damaszku	819
Ilustracja 276.	Gen. Pehr Hjalmar Ensio Siilasvuo, Głównodowodzący Siłami ONZ w Egipcie, dekoruje oficerów z PWJS DSZ ONZ (R. Gardy stoi jako pierwszy z lewej), 1973 r.	820
Ilustracje 277–278.	(z lewej) R. Gardy w galowym mundurze wieczorowym. Kair (2000). (z prawej) Attaché Obrony R. Gardy wraz z małżonką (pierwsza z lewej) przed Ambasadą RP w Kairze witający Attaché Obrony Japonii w czasie uroczystego przyjęcia z okazji Święta WP (2001)	821
Ilustracja 279.	Od lewej: R. Gardy jako Attaché Obrony akredytowany w Jemenie towarzyszy K. Romańskiemu (arabiście) pełniącemu wówczas obowiązki Ambasadora RP w Saanie podczas przekazanie SZ Jemenu zakupionych w Polsce okrętów patrolowych (2001)	821
Ilustracja 280.	Od lewej: Dean AAW (Asocjacji Attaché Wojskowych) gen. bryg Abdul Karim Abdul Elah (Jemen), Attaché Pakistanu i Attaché Obrony RP R. Gardy w wieczorowych strojach galowych	822
Ilustracja 281.	Pożegnanie R. Gardego jako Attaché Obrony przy Ambasadzie RP w Kairze (2002)	822
Ilustracja 282.	Od lewej: płk R. Gardy; chargé d'affaires Ambasady RP w Kairze, J. Osas (arabista) oraz Ambasador RP w Kairze J. Wronecka (arabistka) witający gości przed wejściem do Ambasady RP w Kairze w czasie przyjęcia z okazji Święta Niepodległości RP (listopad 2002)	822
Ilustracja 283.	Od lewej: NN, płk R. Gardy, Ambasador RP w Kairze J. Wronecka witają dziekana Asocjacji Attachés Wojskowych (AAW) gen. bryg Abdula Karima Abdula Elaha (Attaché Wojskowego Jemenu) przed Ambasadą RP w Kairze z okazji Święta WP	823

Ilustracja 284.	W „Herculesie”, przed odlotem do kraju polskiej delegacji z prezydentem RP A. Kwaśniewskim i towarzyszącym delegacji dziennikarzom. Bagdad (2004)	823
Ilustracja 285.	R. Gardy (2005)	824
Ilustracja 286.	Od lewej R. Rostek i R. Gardy. Spotkanie z R. Rostkiem (arabista), asystentem ministra Belki, doradcą Głównego Komisarza Wojsk Koalicyjnych. Irak, Operacja Iracka Wolność (2006)	824
Ilustracja 287.	Mapka zasięgu Polskiego Radia (w j. arabskim) – Kluby Słuchaczy. <i>Źródło: ATVP</i>	836
Ilustracja 288.	Od lewej: A. Kubicz, A. Piotrowska i G. Francis. Urywek profilu – C. Bajdarek (?). <i>Źródło: ATVP</i>	839
Ilustracja 289.	Od lewej: A. Mukarkar, E. Czeakała (szef Redakcji), A. Kubicz i A. Drewnowski. <i>Źródło: ATVP</i>	839
Ilustracja 290.	G. Francis i NN – gość Redakcji z kraju arabskiego. <i>Źródło: ATVP</i>	840
Ilustracja 291.	G. Francis, NN i A. Kubicz. <i>Źródło: ATVP</i>	840
Ilustracja 292.	B. Czerniak i A. Kubicz. <i>Źródło: ATVP</i>	840
Ilustracja 293.	G. Francis (1979). <i>Źródło: ATVP</i>	841
Ilustracja 294.	G. Gasparska (1969). <i>Źródło: ATVP</i>	843
Ilustracja 295.	G. Gasparska (1983). <i>Źródło: ATVP</i>	844
Ilustracja 296.	Adnan Mobarak. <i>Źródło: ATVP</i>	845
Ilustracja 297.	Problemy dyrekcji z imieniem H. Mukarkara. <i>Źródło: ATVP</i>	846
Ilustracja 298.	Abdalla Saeed	847
Ilustracja 299.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	856
Ilustracja 300.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	860
Ilustracja 301.	Bon towarowy Pekao – legalna waluta, którą można było w PRL kupować i za nią robić zakupy w Pewexach. <i>Źródło: Internet</i>	874
Ilustracja 302.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	876
Ilustracje 303–304.	<i>Źródło: zdjęcia autora</i>	877
Ilustracja 305.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	878
Ilustracja 306.	Legitymacja członkowska Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego (1956)	884

Ilustracja 307.	Legitymacja członkowska Ligi Kobiet (1948). <i>Źródło: Internet</i>	885
Ilustracja 308.	Obowiązkowa legitymacja członkowska Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Radzieckiej (1955). <i>Źródło: Internet</i>	885
Ilustracja 309.	„Przegląd Orientalistyczny”, z. 1 z 1948 r. (realnie wydrukowany w 1949). <i>Źródło: zdjęcie autora</i>	891
Ilustracja 310.	I Zjazd PTO. Informacja prasowa („Dziennik Polski”, 1 marca 1947). <i>Źródło archiwalne</i>	892
Ilustracja 311.	I Zjazd PTO. Komunikat (1947). <i>Źródło archiwalne</i>	893
Ilustracja 315.	Warszawa, ul. Freta 16 (siedziba ZO PAN, gościnnie mieściła ZG PTO)	901
Ilustracja 316.	Warszawa, ul. Senatorska 35, siedziba TPPCh, gościnnie mieściła Koło Warszawskie PTO	901
Ilustracje 312–314.	XXV Zjazd Orientalistów Polskich (1984)	902
Ilustracja 317.	<i>Źródło: zdjęcie autora</i>	912
Ilustracja 318.	B. Michalak-Pikulska (2018). <i>Źródło: B. Michalak-Pikulska</i>	915

12. Bibliografia

I. Źródła archiwalne¹

AAN 2756, Akta Petera Rainy.
AIPN, IPN BU 001043/1018.
AIPN, IPN BU 001043/28/27/I.
AIPN, IPN BU 001043/658.
AIPN, IPN BU 001121/2591.
AIPN, IPN BU 001121/346.
AIPN, IPN BU 00168/361/1.
AIPN, IPN BU 00200/623.
AIPN, IPN BU 00200/815.
AIPN, IPN BU 002086/726.
AIPN, IPN BU 00225/108.
AIPN, IPN BU 003090/17.
AIPN, IPN BU 003171/203, t. 3.
AIPN, IPN BU 003212/1994.
AIPN, IPN BU 003273/618.
AIPN, IPN BU 00945/2091.
AIPN, IPN BU 01211/143, t. 6.
AIPN, IPN BU 01220/10, t. 89.
AIPN, IPN BU 01221/42.

---

¹ W przypadku sygnatur IPN nie podaję nazwy wiązki teczek, gdyż może to naruszać zasady RODO.

- AIPN, IPN BU 01227/428.
AIPN, IPN BU 01283/563.
AIPN, IPN BU 01942/50.
AIPN, IPN BU 01943/23.
AIPN, IPN BU 01945/61.
AIPN, IPN BU 020012/110.
AIPN, IPN BU 0242/1935.
AIPN, IPN BU 0294/294.
AIPN, IPN BU 0586/3154.
AIPN, IPN BU 0827/201.
AIPN, IPN BU 1004/49775.
AIPN, IPN BU 1004/88017.
AIPN, IPN BU 1423/8341.
AIPN, IPN BU 1423-4266.
AIPN, IPN BU 1510-5784.
AIPN, IPN BU 1585/19523.
AIPN, IPN BU 2602/16191.
AIPN, IPN BU 2602/22431.
AIPN, IPN BU 2602/27505.
AIPN, IPN BU 2602-23804.
AIPN, IPN BU 3246/483.
AIPN, IPN BU 3246/483, t. 2, I-15684.
AIPN, IPN BU 56178/II, t. 89.
AIPN, IPN BU 728/73787.
AIPN, IPN BU 728/84478.
AIPN, IPN BU 763/49285.
AIPN, IPN BU 763/51648.
AIPN, IPN BU 908/38900.
AIPN, IPN BU Z 002560/251, t. 1.
AIPN, IPN GD 235/62.
AIPN, IPN Kr 009/7814.
AIPN, IPN Kr 010/402.
AIPN, IPN Kr 010/5117, nr wiązki 259.
AIPN, IPN Kr 37/88462.
AIPN, IPN Kr 170/741.

- AIPN, IPN Ld PF320/7.
- AMSZ, (z-11 w-33 t-490), 1950.
- AMSZ, (z-11 w-7 t-105), 1950.
- APAN III-168, teczka 139, 1964.
- APAN III-168, teczki 148, 152, 1950–1965.
- APAN III-168, teczka 159, 1950–1976.
- APAN III-215, teczka 8, 1957–70.
- APAN III-215, teczka 37, 1957–70.
- AP Częstochowa, (z-520, sygn. 18/235), 1975–1998.
- AP Gdańsk, (z-2375 nr- 4185), SA.III.6015.1975–87.
- APR, teczka 14061, Kadry A 2176.
- APR, teczka 14069, Kadry.
- APR, teczka 14137, Kadry A 1816.
- APR, teczka 14416, Kadry.
- ATVP, teczka 1445/10/3.
- ATVP, teczka 1468/8/5 A. Sekretariat Generalny, 1973.
- ATVP, teczka 1750/45.
- ATVP, teczka 1750/46.
- ATVP, teczki 1776/107, 109, 111.
- ATVP, teczka 2208/62, 1984–92, t. 2.
- AUJ, DSO II, teczka osobowa A. Zaborski.
- AUJ, L29/10 UJ, 1949–50.
- AUJ, L29/15 UJ, 1962–63.
- AUJ, SIII 246 FO, teczka Alicja Małecka.
- AUJ, SIII 261 FO, 23 sierpnia 1952 r.
- AUJ, WFlg 11, 1952.
- AUJ, WFlg 11, 1956.
- AUJ, WFlg 11, 1965–80.
- AUJ, WFlg 11, 1970–76.
- AUJ, WFlg 11, 1974.
- AUJ, WFlg 12, 1951.
- AUJ, WFlg 14, IFO.
- AUJ, WFlg 14, IFO, 1962–63.
- AUJ, WFlg 14, IFO, 1972–73.
- AUJ, WFlg 14, IFO, 1974–75.

- AUJ, WFlg 14, KFO, 1952–53.
AUJ, WFlg 14, KFO, 1962–63.
AUJ, WFlg 14, WF, 1953 i 1954.
AUJ, WFlg 14, WF, 1962–63.
AUJ, WFlg 20, Kadry.
AUJ, WFlg 22, 1951–52.
AUJ, WFlg 22, IO-64, 1965–69.
AUJ, WFlg 31, 1968–70.
AUJ, WFlg 32, październik 1957 r. – grudzień 1957 r., lipiec 1968 r. –
październik 1973 r.
AUJ, WFlg 38.
AUJ, WFlg 41, IO UJ.
AUJ, WFlg 62, 1951/52.
AUJ, WFlg 143, 1945–67.
AUJ, WFlg 144, 1967–73.
AUJ, WFlg 145, 1951–52.
AUJ, WFlg 145, 1961 i później.
AUJ, WFlg 155, 1951–76.
AUJ, WFlg 157, 1951–76.
AUJ, WFlg 158, Alicja Małecka.
AUJ, WHm 73, 1945–51.
AUW, 25775 zw W. Kubiak K.23.693 47063.
AUW, 29.322 zw BE50, R. Piwiński K 26.916.
AUW, 32.306 zw BE50 K. Skarżyńska-Bocheńska K29.11.
AUW, 32.546 zw BE50 A. Nazmi K29.274.
AUW, 3496 zw BE50 J. Gutowski K4.195.
AUW, 37.0 UW IO, 1952–70.
AUW, 4310 zw BE50 W. Skuratowicz.
AUW, 4518 zw BE50 J. Pacholczyk K4720, 1 grudnia 1964 r.
AUW, 5191 zw BE50 H. Mukarkar K5.341.
AUW, 718 zw BE50 F. Jarosiewicz, 1 stycznia 1953 r. – 31 sierpnia 1953 r.
AUW, BSP-21/90 H. Natorf, 1955–59.
AUW, IO-0070, IO, 1952–57.
AUW, IO-0070, IO, 1960–72.
AUW, IO-0070, IO, 5 grudnia 1961 r. – 5 grudnia 1972 r.

- AUW, IO-0070, IO, 28 października 1963 r. – 24 listopada 1968 r.
[w istocie 1963–68].
- AUW, IO-0070, IO, 1965–66.
- AUW, IO-0070, IO, 6 marca – 12 grudnia 1973 r.
- AUW, IO-0070, IO, 29 stycznia – 29 października 1974 r.
- AUW, IO-0070, WF, 1965–66.
- AUW, IO-0080, IO, 23 lutego 1950 r. – 30 czerwca 1956 r.
- AUW, IO-0080, IO, 1969–70.
- AUW, IO-0080, IO, 1971–73 [w istocie dotyczy 28 października 1963 r. –
24 listopada 1968 r.].
- AUW, IO-0080, PO, 1953.
- AUW, IO-032, IO, 1966–80.
- AUW, IO-032, IO, 1971–75.
- AUW, IO-0354, IO, 1971–74.
- AUW, IO 15-25 IO, 1966–80.
- AUW, IO-62, IO, 1963–68.
- AUW, IO-62, IO, 1964.
- AUW, IO-62, IO, 1965–80.
- AUW, IO-111, IO, 1 grudnia 1970 r.
- AUW, IO-412, IO, 1971/72.
- AUW, IO-4211, IO, 1973.
- AUW, IO-4211, IO, 1974.
- AUW, IO 4231-1/73 IO, 1973.
- AUW, WFil 1-8 WFil-0070, 12 października 1965 r. – 28 czerwca 1966 r.
- AUW, WFil-0352, IO, 1973.
- AUW, WFil-044, 1958–61.
- AUW, WFil-31, WFil-033 WF, 1952–1970.
- AUW, WFil-32a, WFil-0352, 1951–1972.
- AUW, WFil-33b/54, WFil-495.
- AUW, WFil-35-WFil-1110 (WFil-42), 1956–71.
- AUW, WFil-61 WFil-120, 1951–1969.
- AUW, WFil-62 WFil-4211, 1951/52.
- AUW, WFil-63 WFil-4211, 1952/53.
- AUW, WFil-64 WFil-4211, 1953/54.
- AUW, WFil-66 WFil-4211, 1955/56.

- AUW, WFil-69 WFil-4211, 1958/59.
AUW, WFil-72 WFil-4211, IO, 1971-72.
AUW, WFil 73 WFil 4211, 1962/63.
AUW, WFil-103 WFil-495, WF, 1951-1958.
AUW, WFil-120 WF, IO, 1951-1969.
AUW, WFil-4211 WF, 1951/52, 1953/54, 1955/56, 1956/57, 1957/58, 1958/59,
1959/61.
AUW, WFil 412 WF, 1954-56.
AUW, WH 130, 17 października 1945 r.
AUW, zw BE50 F. El Amroussi (1956-58) K2848.
PAA, A. Abbas, Biogram, 4 listopada 2020 r.
PAA, A. Abbas, mail prywatny, 5 listopada 2020 r.
PAA, F. Bocheński, rozmowa tel. z autorem, 13 sierpnia 2020 r.
PAA, F. Bocheński, rozmowa tel. z autorem, 15 września 2020 r.
PAA, J. Danecki, mail prywatny, 1 maja 2020 r.
PAA, J. Danecki, rozmowa z autorem, 18 listopada 2019 r., Warszawa, UW.
PAA, E. Reklajtis, rozmowa tel. z autorem, 18 sierpnia 2020 r.
PAA, J. Śledź. Ankieta.
PAA, B. Wrona, rozmowa tel. z autorem, 11 sierpnia 2020 r.
PAA, B. Wrona, rozmowa tel. z autorem, 7 grudnia 2020 r.
PAA, B. Wrona, wywiad, 20 września 2020 r.
PAA, rozmowa A. Bartczaka z A. Kmiotowicz, 2020 [zreferowana w mailu do
autora, 4 lutego 2020 r.].
PAA, rozmowa tel. z autorem, 15 września 2020 r.

II. Akty, ustawy i inne dokumenty prawne (w porządku chronologicznym)

- Ogólna lista tłumaczy przysięgłych, ustanowionych na mocy rozporządzenia
Min. Spr. z 24 grudnia 1928 r. o tłumaczach przysięgłych (Dz.U.R.P.
Nr 104, poz. 943) według stanu z 1 stycznia 1934 r., Dz.U. Min. Spr.
Nr 2 z 5 stycznia 1934 r.
Dekret z 24 maja 1945 r. o utworzeniu wstępnego r. studiów w szkołach wyższych,
Dz.U. 1945 Nr 21, poz. 122.

- Rozporządzenie Min. Ośw. z 25 czerwca 1945 r. w sprawie postępowania habilitacyjnego w państwowych szkołach akademickich, Dz.U. 1945 Nr 24, poz. 139.
- Okólnik nr 46 z 28 sierpnia 1945 r. (IV 1891/45 N) w sprawie pierwszeństwa przy przyjmowaniu kandydatów do szkół akademickich i innych szkół wyższych, Dz.U. Min. Ośw. Nr 4, poz. 185.
- Rozporządzenie Min. Ośw. z 25 października 1945 r. w sprawie ustalenia właściwości delegatów ds. młodzieży szkół wyższych, Dz.U. 1945 Nr 46, poz. 264.
- Dekret z 16 listopada 1945 r. o zmianie przepisów dotyczących szkół akademickich i stosunku służbowego profesorów i pomocniczych sił naukowych tych szkół, Dz.U. 1945 Nr 56, poz. 313.
- Rozporządzenie Min. Pracy i Opieki Społecznej z 6 maja 1946 r. wydane w porozumieniu z Min. Ośw. w sprawie bezzwrotnych stypendiów dla studentów szkół wyższych, Dz.U. 1946 Nr 23, poz. 153.
- Rozporządzenie Min. Ośw. z 8 czerwca 1946 r. (Nr-IV/3978-46) o egzaminach na wstępnym r. studiów w szkołach wyższych, Dz.U. Min. Ośw. Nr 6, poz. 170.
- Uchwała Prezydium Krajowej Rady Narodowej z 19 lipca 1946 r. o odznaczeniach pracowników MSZ na placówkach zagranicznych, MP 1947 Nr 16, poz. 35.
- Uchwała Prezydium Krajowej Rady Narodowej z 19 lipca 1946 r. o odznaczeniach pracowników MSZ za gorliwą i wydajną pracę, MP 1947 Nr 25, poz. 115.
- Dekret Min. Ośw. z 31 października 1946 r. o dodatku naukowym do uposażenia, Dz.U. Min. Ośw. Nr 11 z 23 grudnia 1946 r., poz. 298.
- Rozporządzenie Min. Odbudowy z 17 kwietnia 1947 r. wydane w porozumieniu z Min. Ośw. o stypendiach dla studentów szkół wyższych, Dz.U. 1947 Nr 37, poz. 179.
- Dekret z 28 października 1947 r. o organizacji nauki i szkolnictwa wyższego, Dz.U. Nr 68, poz. 414 i 415.
- Rozporządzenie Min. Odbudowy z 21 kwietnia 1948 r. wydane w porozumieniu z Min. Ośw. o zmianie rozporządzenia Min. Odbudowy z 17 kwietnia 1947 r. o stypendiach dla studentów szkół wyższych, Dz.U. 1948 Nr 24, poz. 168.
- Rozporządzenie Min. Ośw. z 19 maja 1948 r. o trybie postępowania przy przyjmowaniu kandydatów na I rok studiów do państwowych szkół wyższych na rok szkolny 1948/49, Dz.U. 1948 Nr 29, poz. 196.

- Rozporządzenie Min. Ośw. z 20 czerwca 1948 r. w sprawie organizacji i programów studiów wstępnych w szkołach wyższych, Dz.U. 1948 Nr 34, poz. 234.
- Rozporządzenie Min. Ośw. z 21 października 1948 r. w sprawie zmiany rozporządzenia Min. Ośw. z 19 maja 1948 r. o trybie postępowania przy przyjmowaniu kandydatów na I rok studiów do państwowych szkół wyższych na rok szkolny 1948/49, Dz.U. 1948 Nr 53, poz. 421.
- Rozporządzenie Min. Ośw. z 4 czerwca 1949 r. o trybie postępowania przy przyjmowaniu kandydatów na pierwszy rok studiów do państwowych szkół wyższych na rok szkolny 1949/50, Dz.U. 1949 Nr 37, poz. 273.
- Zarządzenie Min. Ośw. z 30 listopada 1949 r. (nr IV O-17007/49) w sprawie ustalenia i podziału r. szkolnego i dni wolnych od nauki w państwowych szkołach wyższych, podległych Min. Ośw., Dz.U. Min. Ośw. 1950 Nr 1, poz. 1.
- Uchwała Rady Ministrów z 31 grudnia 1949 r. w sprawie specjalnych stypendiów naukowych dla studentów, MP 1950 Nr 4, poz. 39.
- Rozporządzenie Min. Ośw. z 2 stycznia 1950 r. w sprawie organizacji i planu niektórych kierunków studiów na wydziałach humanistycznych państwowych szkół akademickich, Dz.U. 1950 Nr 2, poz. 9.
- Rozporządzenie Ministrów Ośw. i Zdrowia z 5 stycznia 1950 r. w sprawie obowiązku wychowania fizycznego studentów szkół wyższych, Dz.U. 1950 Nr 7, poz. 72.
- Dz.U. Min. Ośw. 1950 Nr 1, poz. 2.
- Ustawa z 7 marca 1950 r. o państwowych stypendiach dla młodzieży szkół wyższych, Dz.U. 1950 Nr 10, poz. 105.
- Rozporządzenie Min. Ośw. z 20 kwietnia 1950 r. w sprawie terminu uzyskiwania dyplomów w wyższych szkołach podległych Min. Ośw. oraz przejściowego trybu uzyskiwania w szkołach akademickich dyplomów ukończenia studiów pierwszego stopnia, Dz.U. 1950 Nr 20, poz. 178.
- Rozporządzenie Min. Ośw. i Zdrowia z 29 kwietnia 1950 r. w sprawie trybu postępowania przy przyjmowaniu kandydatów na I rok studiów do szkół wyższych na rok szkolny 1950/51, Dz.U. 1950 Nr 22, poz. 196.
- Rozporządzenie Min. Ośw. i Zdrowia z 10 maja 1950 r. w sprawie uznawania studiów wyższych odbywanych w Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich, Dz.U. 1950 Nr 25, poz. 227.
- Ustawa z 21 lipca 1950 r. o 6-letnim planie rozwoju gospodarczego i budowy podstaw socjalizmu na lata 1950–1955, Dz.U. 1950 Nr 37, poz. 344.

- Zarządzenie Min.: Szkół Wyższych i Nauki, Zdrowia, Ośw. oraz Kultury i Sztuki z 21 września 1950 r. o dyscyplinie pracy studentów szkół wyższych, MP 1950 Nr 104, poz. 1311.
- Zarządzenie Min. Szkół Wyższych i Nauki z 2 października 1950 r. w sprawie wzoru dyplomu ukończenia studiów w szkołach wyższych, MP 1950 Nr 122, poz. 1511.
- Uchwała Rady Min. z 30 października 1950 r. w sprawie państwowego planu stypendialnego dla młodzieży szkół wyższych, podległych Min.: Szkół Wyższych i Nauki, Ośw. oraz Zdrowia za okres od dnia 1 października 1950 r. do dnia 31 grudnia 1950 r., MP 1950 Nr 124, poz. 1536.
- Zarządzenie Min. Szkół Wyższych i Nauki z 29 grudnia 1950 r. w sprawie zmiany wzoru dyplomu ukończenia studiów w szkołach wyższych, MP 1951 Nr 5, poz. 67.
- Rozporządzenie Min.: Szkół Wyższych i Nauki, Ośw., Zdrowia oraz Spr. z 1 czerwca 1951 r. w sprawie trybu postępowania przy przyjmowaniu kandydatów na I rok studiów do szkół wyższych na rok szkolny 1951/52, Dz.U. 1951 Nr 31, poz. 246.
- Uchwała Nr 263 Rady Min. z 7 kwietnia 1951 r. w sprawie państwowego planu stypendialnego dla młodzieży szkół wyższych, podległych Min.: Szkół Wyższych i Nauki, Ośw. i Zdrowia oraz Przewodniczącemu Głównego Komitetu Kultury Fizycznej, na okres od 1 stycznia 1951 r. do 31 grudnia 1951 r., MP 1951 Nr 34, poz. 425.
- Rozporządzenie Min. Szkół Wyższych i Nauki z 13 lipca 1951 r. w sprawie zmian organizacyjnych na Uniwersytecie Warszawskim, Dz.U. 1951 Nr 40, poz. 303 i 304.
- Uchwała Nr 490 Rady Min. z 18 lipca 1951 r. w sprawie państwowego planu stypendialnego dla młodzieży szkół wyższych podległych Min. Kultury i Sztuki na okres od 1 stycznia 1951 r. do 31 grudnia 1951 r., MP 1951 Nr 68, poz. 886.
- Uchwała Nr 569 Rady Min. z 11 sierpnia 1951 r. w sprawie zmiany planu stypendialnego dla młodzieży szkół wyższych, podległych Min.: Szkół Wyższych i Nauki, Ośw. i Zdrowia oraz Przewodniczącemu Głównego Komitetu Kultury Fizycznej, na okres od 1 stycznia 1951 r. do 31 grudnia 1951 r., MP 1951 Nr 77, poz. 1066.

- Rozporządzenie Min. Szkół Wyższych i Nauki z 15 września 1951 r. w sprawie utworzenia studiów przygotowawczych w niektórych szkołach wyższych, Dz.U. 1951 Nr 48, poz. 355.
- Zarządzenie Nr 160 Prezesa Rady Min. i Min.: Szkół Wyższych i Nauki, Zdrowia, Ośw. oraz Kultury i Sztuki z 28 września 1951 r. w sprawie dyscypliny pracy studentów szkół wyższych, MP 1951 Nr 91, poz. 1256.
- Rozporządzenie Min. Zdrowia z 6 października 1951 r. w sprawie zasad udzielania świadczeń przez zakłady społeczne służby zdrowia studentom szkół wyższych, Dz.U. 1951 Nr 57, poz. 396.
- Ustawa z 15 grudnia 1951 r. o przekształceniu urzędu Min. Szkół Wyższych i Nauki w urząd Min. Szk. Wyż., Dz.U. 1951 Nr 67, poz. 465.
- Ustawa z 15 grudnia 1951 r. o szkolnictwie wyższym i o pracownikach nauki, Dz.U. 1952 Nr 6, poz. 38.
- Rozporządzenie Min.: Szk. Wyż., Zdrowia, Ośw. oraz Kultury i Sztuki z 31 stycznia 1952 r. w sprawie obowiązku wychowania fizycznego studentów szkół wyższych, Dz.U. 1952 Nr 7, poz. 72.
- Uchwała Nr 91 Rady Min. z 20 lutego 1952 r. w sprawie państwowego planu stypendialnego dla młodzieży szkół wyższych, podległych Ministrom: Szk. Wyż., Ośw., Zdrowia, Kultury i Sztuki oraz Przewodniczącemu Głównego Komitetu Kultury Fizycznej, na okres od 1 stycznia 1952 r. do 31 grudnia 1952 r., MP 1952 Nr 22, poz. 278.
- Rozporządzenie Rady Min. z 26 kwietnia 1952 r. w sprawie warunków i trybu nadawania stopni naukowych, Dz.U. 1952 Nr 24, poz. 164.
- Zarządzenie Min. Szk. Wyż. oraz Ośw. z 24 czerwca 1952 r. w sprawie rozpoczęcia zajęć dydaktycznych dla pierwszego r. studiów w r.a. 1952/53 w szkołach wyższych podległych Min. Szk. Wyż. oraz Ośw., MP Nr A-58, poz. 892, 893 i 894.
- Postanowienie Prezydenta Rzeczypospolitej z 22 lipca 1952 r. o nadaniu odznaczeń państwowych, MP 1952 Nr 70, poz. 1107.
- Załącznik do Uchwały i Uchwała Nr 1116 Rady Min. z 28 listopada 1952 r. w sprawie ustalenia wykazu szkół wyższych uprawnionych do nadawania stopnia kandydata nauk, MP 1953 Nr 1, poz. 12, załącznik Nr 1.
- Rozporządzenie Min. Zdrowia z 3 stycznia 1953 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie zasad udzielania świadczeń przez zakłady społeczne służby zdrowia studentom szkół wyższych, Dz.U. 1953 Nr 12, poz. 48.

- Okólnik Nr 31 Prezesa Rady Min. z 2 marca 1953 r. w sprawie zadań i organizacji doboru kandydatów na studia w szkołach wyższych, MP 1953 Nr 29, poz. 363.
- Zarządzenie Min. Szk. Wyż. z 28 maja 1953 r. w sprawie wykazu dyscyplin podstawowych dla poszczególnych gałęzi nauki i egzaminów kandydackich składanych w szkołach wyższych podległych Min. Szk. Wyż., MP 1953 Nr 55, poz. 698.
- Uchwała Nr 877 Rady Min. z 14 listopada 1953 r. w sprawie rodzajów stypendiów państwowych, warunków i trybu ich przyznawania w szkołach wyższych oraz w sprawie trybu zatwierdzania państwowych planów stypendialnych, MP 1953 Nr 107, poz. 1430.
- Zarządzenie Min.: Szk. Wyż., Ośw. i Zdrowia z 25 maja 1954 r. w sprawie egzaminów wstępnych i regulaminu uczelnianych komisji ds. rekrutacji i wydziałowych komisji dla doboru kandydatów na I rok studiów w szkołach wyższych, MP 1954 Nr 55, poz. 755.
- Uchwała Rady Państwa z 15 lipca 1954 r. o nadaniu odznaczeń państwowych, MP 1954 Nr 112, poz. 1564.
- Uchwała Rady Państwa z 10 stycznia 1955 r. o nadaniu odznaczeń państwowych, MP 1955 Nr 42, poz. 415.
- Zarządzenie Min.: Szk. Wyż., Ośw. i Zdrowia z 22 czerwca 1955 r. zmieniające zarządzenie z 25 maja 1954 r. w sprawie egzaminów wstępnych i regulaminu uczelnianych komisji ds. rekrutacji i wydziałowych komisji dla doboru kandydatów na I rok studiów w szkołach wyższych, MP 1955 Nr 63, poz. 747.
- Uchwała Nr 503 Rady Min. z 2 lipca 1955 r. w sprawie wykazu szkół wyższych uprawnionych do nadawania stopnia kandydata nauk, MP 1955 Nr 65, poz. 849.
- Uchwała Nr 1/55 Prezydium Komitetu Nagród Państwowych z 20 lipca 1955 r. w sprawie przyznania w r. 1955 Nagród Państwowych za osiągnięcia w dziedzinie nauki, postępu technicznego, literatury i sztuki. Podkomitet Nauki i Postępu Technicznego Sekcja Nauk Społecznych.
- Rozporządzenie Ministra Zdrowia z 17 kwietnia 1956 r. w sprawie zasad organizacji przychodni dla studentów, Dz.U. 1956 Nr 11, poz. 59.

- Zarządzenie Min. Szk. Wyż. z 7 czerwca 1956 r. w sprawie trybu doboru kandydatów oraz warunków dopuszczenia na I rok studiów w szkołach wyższych, MP 1956 Nr 49, poz. 566.
- Regulamin studiów w Szkołach Wyższych, Dz.U. Min. Szk. Wyż. 1956 Nr 9, poz. 3.
- Regulamin studiów w szkołach wyższych opublikowany jako załącznik do zarządzenia Min. Szk. Wyż. z 14 lipca 1956 r., Dz.U. Min. Szk. Wyż. 1956 Nr 8, poz. 32.
- Ustawa z 10 września 1956 r. o zmianie ustawy o szkolnictwie wyższym i o pracownikach nauki, Dz.U. 1956 Nr 41, poz. 185.
- Uchwała Nr 610 Rady Min. z 22 września 1956 r. w sprawie rodzajów i wysokości stypendiów państwowych oraz warunków i trybu ich przyznawania i cofania w szkołach wyższych, MP 1956 Nr 90, poz. 1018.
- Zarządzenie Min. Szk. Wyż. z 24 maja 1957 r. w sprawie ustalenia przedmiotów wchodzących w skład egzaminu kandydackiego, MP 1957 Nr 49, poz. 310.
- Zarządzenie Min. Szk. Wyż. z 24 czerwca 1957 r. zmieniające zarządzenie z 7 czerwca 1956 r. w sprawie trybu doboru kandydatów oraz warunków dopuszczenia na I rok studiów w szkołach wyższych, MP 1957 Nr 52, poz. 327.
- Uchwała Nr 360 Rady Min. z 10 września 1957 r. zmieniająca uchwałę z 22 września 1956 r. w sprawie rodzajów i wysokości stypendiów państwowych oraz warunków i trybu ich przyznawania i cofania w szkołach wyższych, MP 1957 Nr 77, poz. 469.
- Zarządzenie Min. Szk. Wyż. z 20 marca 1958 r. zmieniające zarządzenie z 7 czerwca 1956 r. w sprawie trybu doboru kandydatów oraz warunków dopuszczenia na I rok studiów w szkołach wyższych, MP 1958 Nr 25, poz. 147.
- Ustawa o szkolnictwie wyższym z 5 listopada 1958 r., Dz.U. Nr 68, poz. 336.
- Zarządzenie Min.: Szk. Wyż., Zdrowia, Ośw. i Spraw Zagranicznych z 30 listopada 1959 r. w sprawie ustalenia wykazu wydziałów szkół wyższych uprawnionych na czas określony do nadawania stopni naukowych, MP 1959 Nr 102, poz. 549.

- Rozporządzenie Min. Szk. Wyż., Zdrowia i Opieki Społecznej, Ośw., Spraw Zagranicznych oraz Przewodniczącego Głównego Komitetu Kultury Fizycznej i Turystyki z 30 kwietnia 1960 r. w sprawie zasad odbywania studiów doktoranckich w szkołach wyższych, praw i obowiązków doktorantów oraz wysokości stypendiów dla doktorantów, Dz.U. 1960 Nr 28, poz. 159 i poz. 160.
- Zarządzenie Min. Szk. Wyż. z 24 maja 1962 r. w sprawie ustalenia wykazu wydziałów szkół wyższych podlegających nadzorowi Min. Szk. Wyż., które uprawnione zostały na czas określony do nadawania stopni naukowych, MP 1962 Nr 47, poz. 224.
- Ustawa z 31 marca 1965 r. o stopniach naukowych i tytułach naukowych, Dz.U. 1965 Nr 14, poz. 98. i 101 ze zm.
- Rozporządzenie Min. Zdrowia i Opieki Społecznej z 18 grudnia 1965 r. w sprawie organizacji ochrony zdrowia studentów, Dz.U. 1965 Nr 55, poz. 342.
- Rozporządzenie Rady Min. z 8 lutego 1966 r. w sprawie warunków i trybu przeprowadzania przewodów doktorskich i habilitacyjnych, Dz.U. 1966 Nr 8, poz. 53.
- Rozporządzenie Min. Ośw. i Szk. Wyż. z 15 lutego 1968 r. w sprawie zasad odbywania studiów doktoranckich, Dz.U. Nr 6, poz. 38 ze zm.
- Ustawa z 20 grudnia 1968 r. o zmianie ustawy o szkolnictwie wyższym, Dz.U. 1968 Nr 46, poz. 334.
- Zarządzenie Min. Ośw. i Szk. Wyż. Nr 2/69 z 16 stycznia 1969 r. w sprawie wyjazdów za granicę studentów szkół wyższych i młodzieży szkolnej oraz przyjmowania studentów i młodzieży szkolnej z zagranicy (BWZ-4-35-126/69).
- Zarządzenie Min. Ośw. i Szk. Wyż. z 22 marca 1969 r. w sprawie praktyk robotniczych studentów szkół wyższych, Dz.U. Min. Ośw. i Szk. Wyż. 1969 Nr A-3, poz. 16.
- Dz.U. Min. Ośw. i Szk. Wyż. 1969, Nr A-17, poz. 145–166.
- Uchwała nr 24 Rady Min. z 16 lutego 1970 r. w sprawie organizacji praktyk robotniczych studentów szkół wyższych, MP 1970 Nr 7, poz. 64.
- Zarządzenie Przewodniczącego Komitetu Pracy i Płac z 12 marca 1970 r. w sprawie organizacji praktyk robotniczych studentów szkół wyższych oraz ponoszenia kosztów związanych z organizacją tych praktyk, MP 1970 Nr 10, poz. 89.

- Rozporządzenie Min. Zdrowia i Opieki Społecznej z 7 kwietnia 1971 r. w sprawie organizacji ochrony zdrowia studentów, Dz.U. 1971 Nr 11, poz. 110.
- Ustawa z 27 kwietnia 1972 r. Karta praw i obowiązków nauczyciela, Dz.U. 1972 Nr 16, poz. 114.
- Uchwała Nr 304 Rady Min. z 4 grudnia 1972 r. w sprawie utraty mocy obowiązującej niektórych uchwał Rady Min., Prezydium Rządu, Komitetu Ekonomicznego Rady Min. i Komitetu Min. ds. Kultury, ogłoszonych w Monitorze Polskim, MP 1972 Nr 58, poz. 311.
- Ustawa z 12 kwietnia 1973 r. o zmianie przepisów dotyczących stopni naukowych i tytułów naukowych oraz organizacji instytutów naukowo-badawczych, Dz.U. 1973 Nr 12, poz. 89.
- Uchwała nr 224 Rady Min. z 14 września 1974 r. zmieniająca uchwałę w sprawie organizacji praktyk robotniczych studentów szkół wyższych, MP 1974 Nr 31, poz. 187.
- Rozporządzenie Min. Nauki, Szk. Wyż. i Techniki z 17 grudnia 1976 r. w sprawie studiów doktoranckich, Dz.U. 1976 Nr 41, poz. 243.
- Rozporządzenie Min. Nauki, Szk. Wyż. i Techniki z 9 października 1978 r. w sprawie zasad i trybu przeprowadzania nostryfikacji dyplomów i tytułów oraz stopni naukowych, uzyskanych za granicą, Dz.U. 1978 Nr 25, poz. 115.
- Komunikat z 19 marca 1985 r. w sprawie wykazu tłumaczy przysięgłych, Dz.U. Min. Spr. 1985 Nr 3, poz. 14, za: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzienniki-resortowe/wykaz-tlumaczy-przysieglych-34485638> [dostęp: 17.09.2022].
- Ustawa z 4 maja 1982 r. o szkolnictwie wyższym, Dz.U. 1982 Nr 14, poz. 113 ze zm.
- Ustawa z 25 lipca 1985 r. o zmianie ustawy o szkolnictwie wyższym, Dz.U. 1985 Nr 36, poz. 167.
- Rozporządzenie Min. Nauki i Szk. Wyż. z 1 października 1985 r. w sprawie zasad tworzenia i funkcjonowania organów samorządu studenckiego, Dz.U. 1985 Nr 46, poz. 230.
- Zarządzenie Min. Nauki i Szk. Wyż. z 11 marca 1986 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przeprowadzania przewodów doktorskich i habilitacyjnych oraz zakresu egzaminów doktorskich i kolokwium habilitacyjnych, MP 1986 Nr 11, poz. 74.

- Rozporządzenie Rady Min. z 10 kwietnia 1986 r. w sprawie zasad zatrudniania w szkołach wyższych osób niebędących obywatelami polskimi na stanowiskach nauczycieli akademickich oraz ich praw i obowiązków, Dz.U. 1986 Nr 13, poz. 73.
- Zarządzenie Min. Nauki i Szk. Wyż. z 10 czerwca 1986 r. w sprawie warunków przyjmowania na studia osób niebędących obywatelami polskimi i odbywania przez nie tych studiów, MP 1986 Nr 17, poz. 110.
- Rozporządzenie Min. Nauki i Szk. Wyż. z 10 lipca 1986 r. w sprawie studiów doktoranckich i stypendiów naukowych, Dz.U. 1986 Nr 28, poz. 138.
- Rozporządzenie Rady Min. z 1 grudnia 1986 r. w sprawie praktyk studenckich robotniczych i zawodowych, Dz.U. 1987 Nr 1, poz. 1.
- Zarządzenie Min. Nauki i Szk. Wyż. z 29 grudnia 1986 r. w sprawie zasad i warunków przyjęć na I rok studiów dziennych w szkołach wyższych nadzorowanych przez Min. Nauki i Szk. Wyż., MP 1986 Nr 35, poz. 272.
- Zarządzenie Min. Edukacji Narodowej z 30 grudnia 1987 r. w sprawie zasad przyjęć na pierwszy rok studiów w szkołach wyższych, MP 1987 Nr 38, poz. 334.
- Rozporządzenie Min. Edukacji Narodowej z 18 kwietnia 1988 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie studiów doktoranckich i stypendiów naukowych, Dz.U. 1988 Nr 14, poz. 105.
- Zarządzenie Min. Edukacji Narodowej z 26 kwietnia 1988 r. w sprawie zasad przyjęć na pierwszy rok studiów w szkołach wyższych, MP 1988 Nr 13, poz. 110.
- Zarządzenie Min. Edukacji Narodowej z 5 maja 1988 r. w sprawie zasad przyjmowania na I rok studiów dziennych laureatów i finalistów olimpiad stopnia centralnego, MP 1988 Nr 17, poz. 138.
- Komunikat z 22 czerwca 1988 r. w sprawie wykazu tłumaczy przysięgłych – według stanu na dzień 1 czerwca 1988 r., Dz.U. Min. Spr. 1988 Nr 4, poz. 18, za: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzienniki-resortowe/wykaz-tlumaczy-przysieglych-34485820> [dostęp: 17.09.2022].
- Rozporządzenie Min. Spraw Wewnętrznych z 17 października 1988 r. w sprawie nostryfikacji dyplomów i tytułów zawodowych oraz stopni naukowych, uzyskanych za granicą w dziedzinie specjalistycznych dyscyplin naukowych o bezpieczeństwie państwa i porządku publicznym oraz ochronie przeciwpożarowej, Dz.U. 1988 Nr 37, poz. 294.

- Rozporządzenie Min. Edukacji Narodowej z 3 listopada 1988 r. w sprawie zasad tworzenia i funkcjonowania organów samorządu studenckiego, Dz.U. 1988 Nr 37, poz. 291.
- Uchwała Nr 193 Rady Min. z 21 listopada 1988 r. w sprawie uznania niektórych uchwał Rady Min. i Prezydium Rządu ogłoszonych w Monitorze Polskim za nieobowiązujące, MP 1989 Nr 2, poz. 10.
- Zarządzenie Min. Edukacji Narodowej z 6 grudnia 1988 r. w sprawie przyjęć na I rok studiów dziennych w szkołach wyższych, MP 1988 Nr 37, poz. 343.
- Rozporządzenie Min. Edukacji Narodowej z 29 lipca 1989 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie studiów doktoranckich i stypendiów naukowych, Dz.U. 1989 Nr 47, poz. 257.
- Rozporządzenie Min. Edukacji Narodowej z 30 sierpnia 1989 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie studiów doktoranckich i stypendiów naukowych, Dz.U. 1989 Nr 50, poz. 295.
- Rozporządzenie Min. Edukacji Narodowej z 16 października 1989 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie studiów doktoranckich i stypendiów naukowych, Dz.U. 1989 Nr 56, poz. 335.
- Zarządzenie Min. Edukacji Narodowej z 21 grudnia 1989 r. w sprawie określenia zakresu egzaminu wstępnego na I rok studiów w szkołach wyższych nadzorowanych przez Min. Edukacji Narodowej w r. akademickim 1990/1991, MP 1989 Nr 44, poz. 355.
- Zarządzenie Min. Edukacji Narodowej z 8 marca 1990 r. zmieniające zarządzenie w sprawie określenia zakresu egzaminu wstępnego na I rok studiów w szkołach wyższych nadzorowanych przez Min. Edukacji Narodowej w r. akademickim 1990/1991, MP 1990 Nr 10, poz. 78.
- Rozporządzenie Min. Edukacji Narodowej z 10 czerwca 1991 r. w sprawie studiów doktoranckich i stypendiów naukowych, Dz.U. Nr 58, poz. 249.
- Katalog kierowniczych stanowisk partyjnych i państwowych PRL art. 52a pkt. 8 ustawy z 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, Dz.U. 2016, poz. 1575 j.t.
- Postanowienie Prezydenta RP z 5 listopada 1999 r. o nadaniu orderów i odznaczeń. Rej. 240/98, MP 1999 Nr 7, poz. 82.
- Komunikat z 8 czerwca 2000 r. w sprawie wykazu tłumaczy przysięgłych. Załącznik, Dz.U. Min. Spr. 2000 Nr 1, poz. 2.

- Postanowienie Prezydenta RP z 27 czerwca 2003 r. o nadaniu odznaczeń, MP 2003 Nr 52, poz. 820.
- Postanowieniem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z 20 maja 2005 r. o nadaniu tytułu profesora nauk humanistycznych dr hab. Elżbieta Reklajtis, MP 2005 Nr 39, poz. 521, za: <https://www.prawo.pl/akty/m-p-2005-39-521,17201035.html> [dostęp: 17.09.2022].
- Postanowienie Prezydenta RP z 25 lipca 2005 r. o nadaniu orderów Rej. 193/2005 Brzmienie od 25.11.2005, MP 2005 Nr 74, poz. 1009.
- Obwieszczenie Prezesa Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 28 października 2005 r. o podaniu do publicznej wiadomości prawomocnego orzeczenia stwierdzającego niezgodność z prawdą oświadczenia osoby lustrwanej, MP 2005 Nr 65, poz. 906.
- Podanie do publicznej wiadomości Raportu o działaniach żołnierzy i pracowników WSI oraz wojskowych jednostek organizacyjnych realizujących zadania w zakresie wywiadu i kontrwywiadu wojskowego przed wejściem w życie ustawy z 9 lipca 2003 r. o Wojskowych Służbach Informacyjnych wykraczających poza sprawy obronności państwa i bezpieczeństwa Sił Zbrojnych RP, MP 2007 Nr 11, poz. 110.
- Postanowienie Prezydenta RP z 5 września 2007 r. w sprawie mianowania Ambasadora RP, MP 2007 Nr 61, poz. 701.
- Postanowienie Prezydenta RP z 20 sierpnia 2008 r. Nr 110-33-2008 w sprawie odwołania Ambasadora RP, MP 2008 Nr 64, poz. 563.
- Postanowienie Prezydenta RP z 1 września 2010 r. Nr 110-36-2010 w sprawie odwołania Ambasadora RP, MP 2010 Nr 70, poz. 878.
- Postanowienie Prezydenta RP z 9 września 2010 r. o nadaniu odznaczeń, MP 2010 Nr 87, poz. 1023.
- Postanowienie Prezydenta RP z 23 marca 2011 r. Nr 110-13-2011 w sprawie odwołania Ambasadora RP, MP 2011 Nr 30, poz. 325.
- Postanowienie Prezydenta RP z 27 września 2011 r. o nadaniu orderów i odznaczeń, MP 2011 Nr 111, poz. 1122.
- Postanowienie Prezydenta RP z 29 września 2011 r., MP Nr 111-7237, poz. 1131.
- Postanowienie Prezydenta RP z 26 marca 2012 r. o zmianie postanowienia Prezydenta RP w sprawie odwołania Ambasadora RP Nr 110-14-12, MP 2012 poz. 259.

- Postanowienie Prezydenta RP z 15 stycznia 2014 r. o nadaniu orderów, MP 2014 poz. 603.
- Obwieszczenie Min. Spr. z 20 stycznia 2015 r. w sprawie listy tłumaczy przysięgłych, Dz.U. Min. Spr. 2015 Nr 165, za: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzienniki-resortowe/lista-tlumaczy-przysieglych-34975128> [dostęp: 17.09.2022].
- Uchwała Nr 104/VI/2017 Senatu Uniwersytetu Jagiellońskiego z 28 czerwca 2017 r. *Prawo o szkolnictwie wyższym. Komentarz*, red. P. Chmielnicki, P. Stec, LEX/el. 2017, za: <https://sip.lex.pl/komentarze-i-publicacje/komentarze/prawo-o-szkolnictwie-wyzszym-komentarz-587735299> [dostęp: 28.06.2022].

III. Inne źródła

- AAN V/169; Janowski W., Kochański A., *Informator o strukturze i obsadzie personalnej centralnego aparatu PZPR 1948–1990*, red. K. Persak, Warszawa 2000.
- AAN w Warszawie, Mołdawa T., *Ludzie władzy 1944–1991*.
- AAN, PZPR, LVIII/446, za: *Spętana Akademia. Polska Akademia Nauk w dokumentach władz PRL. Materiały partyjne (1950–1986)*, t. 2, oprac. P. Pleskot, T.P. Rutkowski, Warszawa 2012.
- AIPN, IPN BU 01419/203, mf. 2187/4-6, 0236/160, k. 192–193, w: *Spętana Akademia. Polska Akademia Nauk w dokumentach władz PRL. Materiały Służby Bezpieczeństwa (1967–1987)*, t. 1, oprac. P. Pleskot, T.P. Rutkowski, Warszawa 2009.
- Akta personalne od roku 1920–1924 – trzech posłów RP w Rio i urzędników Poselstwa, Archiwum Instytutu Józefa Piłsudskiego w Ameryce, Zespół: Poselstwo Rzeczypospolitej Polskiej w Rio de Janeiro, Tezka 701/11/3, Kolekcje Archiwalne Online, za: <http://archiwa.pilsudski.org/index.php> [dostęp: 17.09.2022].
- AMSZ, Dep. V, 1964, nab. 24/69, wiązka 10, Witold Skuratowicz, *Raport z podróży do Kuwejtu w celu złożenia listów uwierzytelniających*, za: <https://www.msz.gov.pl/resource/d70a1afc-6cba-4c1f-afcb-031b89178c6a:JCR> [dostęp: 12.12.2019].

- AN PAU/PAN Kr, K III-7, 13; Lewicki M., *Historia orientalistyki w Polsce odrodzonej*, za: K.W. Olszowska, *Orientalistyka lwowska i krakowska – dwa ośrodki naukowe oraz ich wzajemne powiązania*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne” 2018, nr 145, z. 2, s. 303–316.
- APR, Kadry. Teczka akt osobowych. Saeed M. Abdalla.
- APR, teczka 2109, A 17173.
- Archiwum EHESS, Zbiory Clemensa Hellra (1957–1972), CPOCH 37, za: P. Pleskot, *Obecność polskich humanistów w środowisku „Annales” w okresie komunizmu*, w: *Szkoła Letnia historii najnowszej 2007. Referaty*, t. 1, red. M. Bielak, Ł. Kamiński, IPN KŚZPNP, Warszawa 2008, s. 103–116.
- Archiwum EHESS, Zbiory Louisa Velaya (1958–1972), CPLV 71, za: P. Pleskot, *Obecność polskich humanistów w środowisku „Annales” w okresie komunizmu*, w: *Szkoła Letnia historii najnowszej 2007. Referaty*, t. 1, red. M. Bielak, Ł. Kamiński, IPN KŚZPNP, Warszawa 2008, s. 103–116.
- Archiwum USC w Przedborzu, akt urodzenia 34/1945, za: W. Zawadzki, *Żelazowski Zbigniew (1945–1997) dyplomata. Biogramy*, <http://psbprzedborz.pl/zelazowski-zbigniew/> [dostęp: 17.09.2022].
- BIR UJ 1972, nr 1.
- BIR UJ 1975, nr 3: *Universitas Rediviva. W 30 rocznicę pierwszej powojennej inauguracji Uniwersytetu Jagiellońskiego 19 marca 1945.*
- BIR UJ 1975, nr 4.
- BIR UJ 1975, nr 6.
- Biuletyn Archiwum PAN nr 38*, Wyd. Retro Art., Warszawa 1997.
- Informator dla kandydatów do szkół wyższych na rok szkolny 1959/60*, Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego, Warszawa 1959.
- Informator o studiach w Instytucie Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego 1996/97*, WUW, Warszawa 1996.
- Instytut Orientalistyczny Uniwersytetu Warszawskiego. Informator*, Warszawa 1994.
- Instytut Pamięci Narodowej Komisja Ścigania Zbrodni Przeciwko Narodowi Polskiemu*, Warszawa 2018.
- Kronika Katedry Filologii Orientalnej UJ za lata 1945–1954*, PO 1954, nr 2(10), s. 191–192.
- Kronika UJ za lata 1945/46–1955/56*, WUJ, Kraków 1971.
- Kronika UJ za rok 1957/58*, WUJ, Kraków 1962.

- Kronika UJ za rok akademicki 1956/57*, WUJ, Kraków 1961.
- Kronika Uniwersytetu Jagiellońskiego za lata akademickie 1968/69*, WUJ, Kraków.
- Kronika Uniwersytetu Jagiellońskiego za lata akademickie 1969/70*, WUJ, Kraków.
- Kronika Uniwersytetu Jagiellońskiego za okres wojny 1939–1945 oraz za rok akademicki 1945*, WUJ, Kraków 1946.
- Kronika Uniwersytetu Jagiellońskiego za rok akademicki 2001/2002*, WUJ, Kraków 2004.
- Kronika Uniwersytetu Jagiellońskiego za rok akademicki 2002/2003*, WUJ, Kraków 2005.
- Ministerstwo Oświaty i Szkolnictwa Wyższego, *Informator dla kandydatów do szkół wyższych i zawodowych studiów medycznych oraz szkół chorążych zawodowych na rok szkolny 1971/72*, PWN, Warszawa 1971.
- Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego, *Informator dla kandydatów do szkół wyższych i średnich szkół zawodowych dla maturzystów na rok szkolny 1967/68*, Warszawa 1966.
- Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego, *Informator dla kandydatów do szkół wyższych na rok szkolny 1953/54*, PWN, Warszawa 1954.
- Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego, *Regulamin Studiów Pierwszego Stopnia i Studiów Jednolitych w Szkołach Wyższych*, Warszawa 1952.
- Nagrody państwowe w latach 1948–80. Informator. Komitet Nagród Państwowych*, Ossolineum, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1983.
- Ogólne uwagi dla nowowstępujących na Uniwersytet Jagielloński w r. 1953*, UJ, Kraków 1953.
- Przewodnik Bibliograficzny. Urzędowy Wykaz Druków Wydanych w Rzeczypospolitej Polskiej*, Biblioteka Narodowa – Instytut Bibliograficzny. R69(81) Warszawa 1–16 marca 2013 r., nr 11.
- Skład osobowy i spis wykładów Uniwersytet Warszawski w r.a. 1967/1968*, WUW, Warszawa b.r.w.
- Skład osobowy Oddziału i Komisji Naukowych, Polska Akademia Nauk Oddział w Krakowie*, Kraków, czerwiec 1978.
- Skład osobowy pracowników Uniwersytetu Jagiellońskiego w roku 1983 według stanu zatrudnienia z 15 lutego 1983 r.*, UJ, Kraków 1983.
- Skład osobowy pracowników Uniwersytetu Jagiellońskiego w roku 1983*, UJ, Kraków 1983.
- Skład osobowy UJ w Krakowie. Rok akademicki 1948/49*, WUJ, Kraków 1949.

- Skład osobowy UJ w Krakowie. Rok akademicki 1949/50*, WUJ, Kraków 1950.
- Skład osobowy UJ w Krakowie. Rok akademicki 1950/51*, WUJ, Kraków 1952.
- Skład osobowy Uniwersytetu Warszawskiego w r.a. 1972/1973*, WUW, Warszawa 1972.
- Skład UJ w Krakowie. Rok akademicki 1945/46*, WUJ, Kraków 1946.
- Skład UJ w Krakowie. Rok akademicki 1946/47*, WUJ, Kraków 1947.
- Skład Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Rok akademicki 1947/48*, WUJ, Kraków 1948.
- Spis wykładów na rok akademicki 1953/54. Wydział filologiczny. 3*, WUJ, Kraków 1953.
- Spis wykładów na rok akademicki 1954/55. Wydział filologiczny. 3*, WUJ, Kraków 1955.
- Spis wykładów na rok akademicki 1957/58. Wydział filologiczny. 3*, WUJ, Kraków 1957.
- Spis wykładów UJ, 1921–22. III trymestr*, UJ, Kraków 1921.
- Spis wykładów UJ, Półrocze Letnie, III trymestr 1920–21*, UJ, Kraków 1921.
- Spis wykładów UJ, w półroczu letnim, 1918–19*, UJ, Kraków 1918.
- Spis wykładów UJ, w półroczu letnim, 1919–20*, UJ, Kraków 1919.
- Spis wykładów Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie: rok akademicki 1946/47*, WUJ, Kraków 1946.
- Spis wykładów Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie: rok akademicki 1948/49*, WUJ, Kraków 1948.
- Spis wykładów Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie: rok akademicki 1948/49*, WUJ, Kraków 1948.
- Spis wykładów Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie: rok akademicki 1949/50*, WUJ, Kraków 1950.
- Sprawozdania z posiedzeń Komisji Naukowych PAN O/Kraków. t. XXII/1. Styczeń–czerwiec 1978*, Ossolineum, Wrocław 1980.
- Sprawozdanie roczne Rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego za rok 2014*, WUJ, Kraków 2015.
- Słojkowska K., *Materiały Ananiasza Zajączkowskiego (1903–1970)*, syg. III-215, [w:] APAN III-215, *Materiały Ananiasza Zajączkowskiego (1903–1970)*, j. 76, 95.
- UJ Skład osobowy rok akademicki 1952/53*, WUJ, Kraków 1953.
- UJ Skład osobowy rok akademicki 1953/54*, WUJ, Kraków 1954.
- UJ Skład osobowy rok akademicki 1954/55*, WUJ, Kraków 1955.

- UJ Skład osobowy uczelni za rok 1960/61 według stanu zatrudnienia z 1 I 1961*, WUJ, Kraków 1961.
- UJ Skład osobowy Uniwersytetu Jagiellońskiego na rok 1959/60*, WUJ, Kraków 1960.
- UJ Skład osobowy w r.a. 1958/59*, WUJ, Kraków 1959.
- UJ Skład osobowy w r.a. 1960/61*, WUJ, Kraków 1961.
- UJ Skład osobowy w r.a. 1961/62*, WUJ, Kraków 1962.
- UJ Skład osobowy w r.a. 1963/64*, WUJ, Kraków 1964.
- UJ Skład osobowy w r.a. 1964/65*, WUJ, Kraków 1965.
- UJ Skład osobowy w r.a. 1965/66*, WUJ, Kraków 1966.
- UJ Skład osobowy w r.a. 1966/67*, WUJ, Kraków 1967.
- UJ Skład osobowy w r.a. 1968/69*, WUJ, Kraków 1968.
- UJ Skład osobowy w r.a. 1970/71*, WUJ, Kraków 1971.
- UJ Spis wykładów na rok akademicki 1971/72. Wydział Filologiczny 5*, WUJ, Kraków 1971.
- UJ Spis wykładów na rok akademicki 1972/73. Wydział Filologiczny 5*, WUJ, Kraków 1972.
- UJ Spis wykładów na rok akademicki 1974/75. Wydział Filologiczny 5*, WUJ, Kraków 1974.
- UJ, Skład osobowy w r.a. 1957/58*, WUJ, Kraków 1958.
- Uniwersytet Jagielloński. Skład osobowy w roku 1978 wg stanu zatrudnienia z 1 stycznia 1978 r.*, WUJ, Kraków 1978.
- Uniwersytet Jagielloński. Skład osobowy. Część I. Według stanu zatrudnienia z 31 marca 1988*, WUJ, Kraków 1988.
- UW. Skład osobowy i Spis Wykładów w r.a. 1958–1959*, WUW, Warszawa 1958.
- UW. Skład osobowy i Spis Wykładów w roku akademickim 1961–1962*, WUW, Warszawa 1962.
- UW. Skład osobowy Uczelni na rok akademicki 1957–58*, WUW, Warszawa 1957.
- UW. Skład osobowy Uczelni w r.a. 1963–1964*, WUW, Warszawa 1963.
- UW. Skład osobowy Uczelni w r.a. 1964–1965*, WUW, Warszawa 1964.
- UW. Skład osobowy Uczelni w r.a. 1965–1966*, WUW, Warszawa 1965.
- UW. Skład Uniwersytetu i Spis Wykładów na rok akademicki 1946–1947*, WUW, Warszawa 1946.
- UW. Skład Uniwersytetu i Spis Wykładów na rok akademicki 1947–1948*, WUW, Warszawa 1947.

- UW. *Skład Uniwersytetu i Spis Wykładów na rok akademicki 1948–1949*, WUW, Warszawa 1948.
- UW. *Skład Uniwersytetu i Spis Wykładów na rok akademicki 1949–1950*, WUW, Warszawa 1950.
- UW. *Skład Uniwersytetu i Spis Wykładów na rok akademicki 1950–1951*, WUW, Warszawa 1951.
- UW. *Skład Uniwersytetu na rok akademicki 1952–1953*, WUW, Warszawa 1953.
- UW. *Skład Uniwersytetu na rok akademicki 1953–1954*, WUW, Warszawa 1954.
- UW. *Skład Uniwersytetu na rok akademicki 1954–1955*, WUW, Warszawa 1955.
- UW. *Skład Uniwersytetu na rok akademicki 1955–1956*, WUW, Warszawa 1955.
- UW. *Skład Uniwersytetu na rok akademicki 1956–1957*, WUW, Warszawa 1956.
- UW. *Spis Wykładów i Ćwiczeń na rok akademicki 1957–1958*, WUW, Warszawa 1957.
- Zieliński M., *Zarys historii Rady Uczelnianej Zrzeszenia Studentów Polskich przy UMK w Toruniu 1950–1989*, „Rocznik Toruński” 2012, nr 39, s. 75–98.

IV. Pozostałe publikacje

- „Gość Niedzielny” 2007, nr 28, [w:] *Przegląd mediów*, IPN, 10.07.2007, za: <https://ipn.gov.pl/pl/dla-mediow/media-o-ipn/14687,PRZEGLAD-MEDIOW-10-lipca-2007-r.html> [dostęp: 11.09.2018].
- „Indeks. Pismo Uniwersytetu Opolskiego” 2007, nr 7–8 (81–82).
- „Informator Archeologiczny 1981” 1982.
- „Informator Archeologiczny: badania” 1988, t. 22.
- „Klipper – Biuletyn Akademii Marynarki Wojennej” 2012, nr 1.
- „Mazurek” 2015, nr 4, grudzień, za: <https://www.msz.gov.pl/resource/2c8bb753-5ded-463b-90aa-103f2ef953a7:JCR> [dostęp: 16.10.2016].
- „Na temat. Pismo Politechniki Koszalińskiej” 2001, nr 4.
- „Przeznaczyłeś nas dla Twojej prawdy” (4Q 495): *studia dla dr. Zdzisława J. Kapery w 65. rocznicę urodzin*, red. W. Chrostowski, Vocatio, Warszawa 2007.
- „Sprawy Nauki. Biuletyn Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego” 2008, nr 4.
- „Studia Prawa Publicznego” 2016, nr 4.
- „Uniwersytet Warszawski. Pismo uczelni” 2012, nr 3.

- „Uroda Życia” 2014, nr 2, za: <https://urodazycia.pl/kultura/marek-hlasko-i-agnieszka-osiecka-artystyczna-milosc-116126-r1/> [dostęp: 17.09.2022].
- „Zrozumieć współczesność. Księga pamiątkowa dedykowana Prof. Hieronimowi Kubiakowi”, red. G. Babiński, M. Kapiszewska, Wyd. Krakowskiej Szkoły Wyższej, Kraków 2009.
- 75 lat Instytutu Orientalistycznego Uniwersytetu Warszawskiego, red. M. Popko, WUW, Warszawa 2007.
- A gdzie tu Polska? Krzysztof Baliński o MSZ, Fundacja w Imię Prawdy, 27.06.2015, za: <http://wimieprawdy.pl/to-sa-fakty/item/269-a-gdzie-tu-polska-krzysztof-balinski-o-msz> [dostęp: 17.09.2022].
- A. Zaborski [biogram], IO UJ, za: <https://ioo.filg.uj.edu.pl/arabistyka> [dostęp: 17.09.2022].
- A. Zaborski [nekrolog], KNO PAN, za: <http://www.kno.pan.pl/index.php/pl-pl/nekrologi/257-profesor-andrzej-zaborski-1942-2014> [dostęp: 17.09.2022].
- Abkowicz M., *Wrocławskie epizody karaimskie*, [w:] *Wybitni wrocławianie. Osobowości w historii miasta*, red. I. Lipman, J. Nowosielska-Sobel, G. Strauchold, Wrocław 2010, s. 157–167.
- Abramsky Ch., *Łukasz Hirszowicz 1920–1993*, „East European Jewish Affairs” 1993, nr 2, s. 5–7.
- Acta Philologica, Historia*, za: <http://acta.wn.uw.edu.pl/historia/> [dostęp: 17.09.2022].
- Adam Gacek, *Understanding Islam*, McGill News.Alumni Magazine, za: <https://mcgillnews.mcgill.ca/s/1762/news/interior.aspx?sid=1762&gid=2&pgid=1221> [dostęp: 17.09.2022].
- Adam Gacek, WorldCat, za: https://www.worldcat.org/title/guide-to-arabic-sources/oclc/1047359&referer=brief_results [dostęp: 17.09.2022].
- Adam Gacek, za: https://digital.library.mcgill.ca/strokes_hairlines/about.html [dostęp: 17.09.2022].
- Adam Gacek, za: https://openlibrary.org/authors/OL1033800A/Adam_Gacek [dostęp: 17.09.2022].
- Adam Gacek, za: <https://www.iis.ac.uk/ru/news/iis-ismc-library-hosts-its-first-codicology-workshop> [dostęp: 17.09.2022].
- Adam Gacek, za: <https://www.islamicmanuscript.org/DirectoryOfMembers/Person.aspx?mid=302> [dostęp: 17.09.2022].

- Adam Gacek*, za: <https://www.islamicmanuscript.org/DirectoryOfMembers/inst.aspx?mid=111> [dostęp: 17.09.2022].
- Adam Gacek*, za: <https://www.islamicmanuscript.org/symposia/past-symposia/traces-of-the-hand-from-africa-to-asia-a-symposium-on-the-palaeography-of-arabic-script-languages/speakers.aspx> [dostęp: 17.09.2022].
- Adam Gacek*, za: https://www.klasikyayinlari.com/Yazar/2190/adam_gacek [dostęp: 17.09.2022].
- Adnan Hasan*, 28.11.2015, za: <http://www.arabistyka.io.filg.uj.edu.pl/adnan-hasan> [dostęp: 17.09.2022].
- Afryka i Bliższy Wschód 1918–2009*, t. 4, red. K. Szczepanik, A. Herman-Łukasik, B. Janicka, Biblioteka Polskiej Dyplomacji. Stosunki Dyplomatyczne Polski, Askon, Warszawa 2010.
- Agata Skowron-Nalborczyk*, Zakład Logiki Stosowanej, za: <http://zls.mimuw.edu.pl/~alx/proba/x/pa2-3/autorzy/skow.html> [dostęp: 17.09.2022].
- Agencja Likwidacyjna. Jak w soczewce widać swoisty „układ”, dziwny krąg ludzi z Sikorskim na czele* [wywiad z K. Balińskim], „Polska Niepodległa”, 4.12.2015, za: <https://polskaniepodlegla.pl/opinie/itemlist/tag/Krzysztof%20Bali%C5%84ski> [dostęp: 17.09.2022].
- Alaric J.*, *The British Arabists*, „History Today”, 5.05.1973, vol. 23, za: www.historytoday.com/archive/british-arabists [dostęp: 17.09.2022].
- Albertyna Szczudłowska-Dembska* [nekrolog], za: <http://nekrologi.wyborcza.pl/o,11,,236384,Albertyna-Szczud%C5%82owska---Dembska-nekrolog.html> [dostęp: 17.09.2022].
- Album magistrów Instytutu Orientalistycznego (1951–1992). Oprac. materiałów z lat 1951–1987*, red. K. Wojakowska, E. Siwierska, A. Bator, WUW, Warszawa 1993.
- Ambasada RP w Kairze, Ambasador*, za: <http://web.archive.org/web/20180426115439/https://kair.msz.gov.pl/pl/ambasada/ambasador/> [dostęp: 17.09.2022].
- Ambasada w Katarze, Ambasador*, za: https://web.archive.org/web/20161027054705/http://www.doha.msz.gov.pl:80/pl/ambasada_rp_24/ambasador_25/ [dostęp: 17.09.2022].
- American Heritage Dictionary of the English Language*, Houghton Mifflin Harcourt Publishing Company, Boston 2016.

- Andrzej Biera*, za: <https://peoplepill.com/people/andrzej-biera/> [dostęp: 17.09.2022].
- Andrzej Biera*, za: <https://www.yelp.com/biz/t%C5%82umacz-przys%C4%99g%C5%82y-andrzej-biera-warszawa> [dostęp: 17.09.2022].
- Andrzej Bilik*, za: <http://www.archiwum.wyborcza.pl/archiwum/tag/bilik+andrzej> [dostęp: 2.06.2022].
- A. *Zaborski* [nekrolog, rodzina], za: <http://nekrologi.wyborcza.pl/0,11,,289942,Andrzej-Zaborski-nekrolog.html> [dostęp: 17.09.2022].
- Anielska A., *Doktoranci w grze (o stypendia). Zjawisko punktozy w kontekście regulacji dotyczących oceny osiągnięć doktorantów*, „Nauka” 2018, nr 2, s. 77–91.
- Anna Parzymies – relacja biograficzna*, Projekt „Warszawa Wielonarodowa. Cudzoziemscy mieszkańcy stolicy 1945–1989”, 19.10.2010, za: https://osa.archiwa.org/jednostki/PL_1001_AHM_0031_1992_0001 [dostęp: 17.09.2022].
- Anna Parzymies*, Zakład Islamu Europejskiego WO UW, za: <http://islam-eur.orient.uw.edu.pl/parzymies.html> [dostęp: 17.09.2022].
- Anna Sztandera Expertise*, za: <https://www.annaszandera.pl/> [dostęp: 17.09.2022].
- Aquitania – Archiwum Korporacyjne*, za: <https://www.archiwumkorporacyjne.pl/index.php/muzeum-korporacyjne/lwow/k-aquitania/> [dostęp: 17.09.2022].
- Arabic scholars still much in demand*, „Poland” 1989, nr spec., s. 22 i 53.
- Arabista tłumaczem kultury: publikacja pokonferencyjna*, red. K. Jaworska et al., Koło Naukowe Arabistów UJ, Rada Kół Naukowych UJ, Kraków 2010.
- Arabowie, islam, a tożsamość potomków Lecha*, za: <http://moje-gniezno.pl/artykuly/czytaj/11472/arabowie-islam-a-tozsamosc-potomkow-lecha> [dostęp: 17.09.2022].
- Attaché, Notes dyplomatyczny*, „Tygodnik Przegląd”, 7.09.2003, za: <https://www.tygodnikprzeglad.pl/notes-9/> [dostęp: 17.09.2022].
- Autostrady nr 1*, za: <https://www.inzynierbudownictwa.pl/files/pracownicyNassiryaIrak.pdf> [dostęp: 17.09.2022].
- Awicenna*, za: <https://www.worldcat.org/title/awicenna-abu-ali-ibn-sina-praca-zbiorowa-pod-redakcja-ananiasza-zajackowskiego/oclc/459214682> [dostęp: 17.09.2022].
- B. *Zagórski*, Collegium Civitas, za: <https://www.civitas.edu.pl/pl/uczelnia/nasi-wykladowcy/zagorski-boguslaw-r> [dostęp: 17.09.2022].

- B. Zagórski, egospodarka.pl, za: <https://www.firma.egospodarka.pl/raporty-0-firmach/firma,15332640,boguslaw-ryszard-ryszard-zagorski-instytut-ibn-chalduna.html> [dostęp: 17.09.2022].
- Babicz J., Wójcik Z., *Jan Reychman (1910–1975)*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1976, nr 21/2, s. 317–321.
- Baliński K., *Dziwny gość z Nowego Jorku*, Polish Club Online, za: <http://www.polishclub.org/2016/02/15/krzysztof-balinski-dziwny-gosc-z-nowego-jorku/> [dostęp: 9.02.2022].
- Baliński K., *Na tropie obcych szpiegów. Ilu polityków jest na żołdzie obcych wywiadów?*, „Gazeta Warszawska”, 30.07.2016, za: <https://warszawskagazeta.pl/wydarzenia/itemlist/tag/Krzysztof%20Bali%C5%84ski> [dostęp: 9.02.2022].
- Baliński K., *W Sejmie jak na wojnie, w MSZ spokojnie*, „Gazeta Warszawska”, 1.03.2017, za: <https://warszawskagazeta.pl/kraj/itemlist/user/428-krzysztofbal%C5%84ski> [dostęp: 9.02.2022].
- Barbara Ostafin, Muzeum Narodowe w Krakowie, za: <https://mnk.pl/aktualnosci/kontakty-kulturowe-w-sredniowieczu> [dostęp: 17.09.2022].
- Barbara Ostafin, za: <http://www.arabistyka.io.filg.uj.edu.pl/barbara-ostafin> [dostęp: 17.09.2022].
- Bard M., *The Arab Lobby. The Invisible Alliance That Undermines America's Interests in the Middle East*, Harper Collins, 2010, za: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/arabists> [dostęp: 17.09.2022].
- Bartnicki R., *Książdź Pralat dr Leonard Ostrowski (1916–2009)*, „Warszawskie Studia Teologiczne” 2014, nr 2, s. 331–338.
- Baza danych filmowych, za: <https://rateyourmusic.com/classifiers/Film+Soundtracks+1960-69/> [dostęp: 17.09.2022].
- Biblioteka i Edukacja, „Biblioteki Obcojęzyczne” 2012, nr 2, za: <http://www.bg.up.krakow.pl/newbie/index.php/bie/article/view/22> [dostęp: 14.05.2022].
- Biblioteka piosenki, za: https://bibliotekapiosenki.pl/utwory/Tylko_wroc/opis [dostęp: 17.09.2022].
- Biblioteka Śląska w Katowicach, za: <https://integro.bs.katowice.pl/search/description?q=Ostafin+Barbara&index=3&f6%5B0%5D=Ostafin%2C+Barbara+%281960-+%29> [dostęp: 17.09.2022].

- Biografia ks. prof. dra hab. Stanisława Kura*, Papieski Wydział Teologiczny w Warszawie, za: <https://pwtw.pl/wp-content/uploads/wst/12-1/Kur1.pdf> [dostęp: 17.09.2022].
- Biogram A. Małeckiej*, Katedra Arabistyki IO UJ, za: <https://ioo.filg.uj.edu.pl/arabistyka> [dostęp: 4.04.2022].
- Biogram E.-M. von Kemnitz*, za: <https://www.almedina.net/autor/eva-maria-von-kemnitz-1564160505> [dostęp: 17.09.2022].
- Biogram Hatif Janabi*, Archiwum Historii Mówionej, za: <https://relacjebiograficzne.pl/demo/video/105-hatif-janabi> [dostęp: 17.09.2022].
- Biogramy uczonych polskich*, cz. 1: *Nauki społeczne*, z. 2: *K-O*, Ossolineum, Wrocław 1983–1985.
- BIP IPN, za: <http://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/1166> [dostęp: 17.09.2022].
- BIP IPN, za: <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/1704> [dostęp: 17.09.2022].
- BIP IPN, za: <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/sloownik/> [dostęp: 30.01.2022].
- Biuletyn nr 1899/IV Komisji Spraw Zagranicznych, nr 95, 10.06.2003, za: <http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/0/9E1A87913935EFBAC1256D5200301713?OpenDocument> [dostęp: 4.04.2019].
- Biuletyn nr 2295/V Komisji Spraw Zagranicznych, nr 90, 23.08.2007, za: <http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/0/A2AFCEA4EF3C91ADC125735A0043D7D0?OpenDocument> [dostęp: 17.09.2022].
- Biuletyn nr 3425/IV Komisji Spraw Zagranicznych, nr 186, 15.07.2004, za: <http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/0/F18D28937D49079AC1256EE7004985FA?OpenDocument> [dostęp: 17.09.2022].
- Biuletyn nr 1485/III Komisja Spraw Zagranicznych, nr 54, 20.04.1999, za: <http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/0/DED965BEB9940116C1256B7300369F7E?OpenDocument> [dostęp: 17.09.2022].
- Biuletyn nr 2690/IV Komisji Spraw Zagranicznych, nr 142, 18.12.2003, za: <http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/0/3F35DBD3184FF9DEC1256E1D004E128E?OpenDocument> [dostęp: 17.09.2022].

- Biuletyn nr 4534/IV Komisji Spraw Zagranicznych,
nr 241, 5.05.2005, za: <http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/o/F286EA92F657D122C12570110034C861?OpenDocument>
[dostęp: 17.09.2022].
- Biuletyn nr 925/V Komisji Spraw Zagranicznych, nr 45, 18.07.2006,
za: <http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/o/8A86382DAC2C1D70C12571F50048BA89?OpenDocument> [dostęp: 17.09.2022].
- Biuro Tłumaczeń Econtext Antoni Siejek, za: <https://mapa.targeo.pl/biuro-tlumaczen-econtext-antoni-siejek-ul-wita-stwosza-23a-34-80-312-gdansk~11526920/tlumacz/adres> [dostęp: 17.09.2022].
- Bivand Erdal M., *The Lifelong Peace Advocate. A Portrait of Marek Thee (1918–1999)*, za: <https://blogs.prio.org/2019/06/the-lifelong-peace-advocate-a-portrait-of-marek-thee-1918-1999-by-marta-bivand-erdal/>
[dostęp: 17.09.2022].
- Błażejowski K., *Kontrakt na lepsze życie*, „Dziennik Toruński”, 4.06.2010, za: <https://nowosci.com.pl/kontrakt-na-lepsze-zycie/ar/11043598> [dostęp: 13.02.2022].
- BMP Poland SP. Z O.O., Warszawa, za: <https://rejestr.io/krs/449852/bmp-poland>
[dostęp: 17.09.2022].
- B. Zagórski, Zamek Królewski w Warszawie, za: <https://www.zamek-krolewski.pl/edukacja/wyklady/archiwum-wykladow/polska-turcja/boguslaw-r-zagorski>
[dostęp: 17.09.2022].
- Britishpedia.com, za: <https://online.britishpedia.com/?h=50da549baff38f678bee3a4c46cfa7e133963> [dostęp: 17.09.2022].
- Bron A., *O badaniach biograficznych krytycznie*, „Nauki o Wychowaniu. Studia interdyscyplinarne” 2017, t. 1, nr 4, s. 16–34.
- Brzeziński J.M., *O poprawianiu, (ale też i o psuciu) systemu przeprowadzania awansów naukowych w Polsce w latach 1990–2017*, „Nauka i Szkolnictwo Wyższe” 2017, nr 2, s. 147–172.
- Brzeziński S., Fudalej K., *Pracownicy naukowo-dydaktyczni Instytutu Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego 1930–2010. Słownik Biograficzny*, Neriton, Warszawa 2012.
- Brzostek B., *Życie społeczne Uniwersytetu 1945–1989*, [w:] *Dzieje Uniwersytetu Warszawskiego po 1945*, red. P.M. Majewski, WUW, Warszawa 2016.
- Brzoza Cz., *3 maja 1946 w Krakowie. Przebieg wydarzeń i dokumenty*, Księgarnia Akademicka, Kraków 1996.

- Bubka J., Ostafin B., *Tadeusz Lewicki (1906–92)*, [w:] *Studia Orientalia Thaddaeo Lewicki Oblata. Materiały sesji naukowej poświęconej pamięci prof. Tadeusza Lewickiego, Kraków 17–18 listopada 1993*, Wyd. Enigma Press, Kraków 1994, s. 167–173.
- Cannon Hall Military Camp/Polish Resettlement Camp, za: http://www.cawthorne.org.uk/Cannon_Hall_Military_CampPolish_Resettlement_Camp_8557.aspx [dostęp: 17.09.2022].
- CAŚ UW, za: <https://pcma.uw.edu.pl/badania/sezon-po-sezonie/banganarti-sudan-2016/> [dostęp: 17.09.2022].
- Catalog of Copyright Entries*, Ann Arbor University, Ann Arbor 1971.
- Cegielski M., *Mozaika. Śladami Rechowiczów*, WAB, Warszawa 2011, za: <https://books.google.pl/books?id=hg9vBgAAQBAJ&pg=PT436&pg=PT436&dq=Wcze%20Bniej+Tubielewicz+przyja%20Bani+si%20z+Markiem+H%20ask%20C4%85,+jest+jego+towarzystem+w+Izraelu,+w+1959+roku&source=bl&ots=tSfutmNgK7&sig=ACfU3UoI4yq7G9sO7KyjdETHbB2Ot2BhzW&hl=pl&sa=X&ved=2ahUKEwjUrqbvo9DuAhU4ThUIHSp1DEoQ6AEwB3oECAoQAg#v=onepage&q=Wcze%20Bniej%20Tubielewicz%20przyja%20Bani%20si%20z%20Markiem%20H%20ask%20C4%85%20jest%20jego%20towarzystem%20w%20Izraelu%20C%20w%201959%20roku&f=false> [dostęp: 17.09.2022].
- Ceny, czyli kiedy, co, i ile kosztowało*, za: <https://myvimu.com/thread/223-ceny-czyli-kiedy-co-ile-kosztowalo> [dostęp: 17.09.2022].
- Ceraneum, za: <https://fceraneum.uni.lodz.pl%2Fwp-content%2Fuploads%2F2011%2F06%2FDzieskan.doc.pdf&usg=AOvVaw21niGslNTxL3AfoNruA-hZ> [dostęp: 17.09.2022].
- Ceranka P., *Podstawowa Organizacja Partyjna PZPR w Ministerstwie Spraw Zagranicznych 1949–1989*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2016, nr 1, s. 247–307.
- Cesarski M., *Odświeżenie tablicy upamiętniającej profesora Adama Andrzejewskiego (1914–1998)*, „Gazeta SGH” 2018, nr 8/12, s. 26–28.
- CESNOVA, za: <http://cesnova.fcsh.unl.pt/?area=000&mid=003&id=INV4c4851335af15> [dostęp: 17.09.2022].

- Chalmers A., *The General Biographical Dictionary. Containing an Historical and Critical Account of the Lives and Writings of the most Eminent Persons in Every Nation; Particularly the British and Irish; from the Earliest Accounts to the Present Time*, London 1812–1817, t. 1, z. 32.
- Ciborska E., *Leksykon polskiego dziennikarstwa*, Elipsa, Warszawa 2000.
- Cyrzyk L., *Rola „Przeglądu Orientalistycznego” w upowszechnianiu wiedzy o Wschodzie*, PO 1976, nr 4.
- Czapkiewicz A., *Arabic Studies in Poland*, [w:] *Oriental Studies in the sixty years of independent Poland*, red. W. Tyloch, PWN, Warszawa 1983, s. 17–21.
- Czego nie wiecie o hotelu Marriott, *Dzień dobry*, Warszawa!, 5.02.2019, za: <https://www.dziendobrywarszawo.pl/hotel-marriott/> [dostęp: 17.09.2022].
- D. Ibriszimow – biogram, BIGSAS, za: http://www.bigsas.uni-bayreuth.de/en/members_of_BIGSAS/senior_fellows/ibriszimow_/index.php [dostęp: 6.06.2018].
- D. Ibriszimow, Uniwersytet Bayreuth, za: https://www.afrikanistik.uni-bayreuth.de/en/team/Professors-Assistant-Professors/Prof_Dr_Dymitr-Ibriszimow/index.php [dostęp: 17.09.2022].
- Danecki J., *Konferencja naukowa „Problemy współczesnej Libii”*, PO 1979, nr 4, s. 81–82.
- Daniel J., *Kieleckie Towarzystwo Naukowe*, za: <http://ludzie.kieleckietowarzystwonaukowe.pl/wywiady/red-jerzy-daniel-czesc-1/> [dostęp: 26.04.2022].
- Danuta Kierzkowska, TEPIS, za: <https://tepis.org.pl/danuta-kierzkowska/> [dostęp: 17.09.2022].
- Danuta Madeyska, *Nekrolog*, WOUW, za: <http://nekrologi.wyborcza.pl/0,11,,466471,Danuta-Madeyska-kondolencje.html> [dostęp: 17.09.2022].
- Danuta Madeyska, za: https://www.worldcat.org/title/danuta-irena-madeyska/oclc/4779964623&referer=brief_results [dostęp: 17.09.2022].
- Dehmel H., *Gdynia-Ameryka. Linie żeglugowe S.A. 1930–1950*, Wyd. Morskie, Gdańsk 1969.
- Derda J., *Zmiana planu, wywiad z M. Zabłockim*, „Uroda i Życie” 2017, nr 7, s. 56–60.
- Doroszewski W., *Słownik Języka Polskiego*, za: <https://sjp.pwn.pl/doroszewski/arabista;5409744.html> [dostęp: 17.09.2022].

- Dr Hanaa Abdel-Fattah Metwally*, 20.10.2012, za: https://kair.msz.gov.pl/pl/aktualnosci/archiwum/2012/pozegnanie_prof_hanaa_abdel_fattah [dostęp: 10.01.2020].
- Drupka K., *Polsko-irackie stosunki gospodarcze 2003*, Exporter.pl, 2003, za: http://www.exporter.pl/kraje/k_azja/irak_2003.html#kon [dostęp: 17.09.2022].
- Dufková K., Maláškova Z., Blažek V., *Andrzej Zaborski (* 7 października 1942 – † 1.10.2014)*, „Lingua Posnaniensis” 2019, t. 61, s. 131–141.
- Dybiec J., *Uniwersytet Jagielloński wobec stalinizmu 1945–1956*, „PAU. Prace Komisji Historii Nauki” 2001, t. 3, s. 5–33.
- Dzieje szkoły. 50-lecie Gimnazjum Miejskiego w Łodzi*, red. W. Bieńkowski, PZWSz, Warszawa 1968.
- Dziekan M.M., *Arabic and Islamic Studies in Poland after 1945*, „Studia Arabistyczne i Islamistyczne” 1999, nr 7, s. 114–125.
- Dziekan M.M., *Arabistyka i islamistyka*, [w:] *75 lat Instytutu Orientalistycznego Uniwersytetu Warszawskiego*, red. M. Popko, WUW, Warszawa 2007, s. 73–83.
- Dziekan M.M., *Centrum Dialogu im. Marka Edelmana w Łodzi*, za: <https://www.centrumdialogu.com/o-nas/o-centrum-dialogu/17-centrum-dialogu> [dostęp: 17.09.2022].
- Dziekan M.M., *Józef Bielawski*, [w:] *Portrety Uczonych. Profesorowie Uniwersytetu Warszawskiego po 1945 (A–K)*, WUW, Warszawa 2016, s. 111–118.
- Dziekan M.M., *Ks. doc. dr hab. Jerzy Nosowski*, PO 1999, nr 3–4, s. 339–340.
- Dziekan M.M., *Polacy a świat arabski*, „Rocznik Tatarów Polskich” 1998.
- Dziekan M.M., *Polskie Towarzystwo Orientalistyczne 1922–2013 i jego dorobek naukowy i popularyzatorski*, [w:] *Towarzystwa Naukowe w Polsce: dziedzictwo, kultura, nauka, trwanie*, t. 1, red. nauk. Z. Kruszewski, Rada Towarzystw Naukowych przy Prezydium PAN, Warszawa 2013, s. 64–79.
- Dziekan M.M., *Press release*, 6.09.2018, Biuro Prasowe UŁ, za: <https://biuroprasowe-uni-lodz.prowly.com/37732-prof-dr-hab-marek-dziekan-stosunki-miedzynarodowe> [dostęp: 17.09.2022].
- Dzielnica Ursynów w Warszawie*, za: <http://archiwum.ursynow.pl/page/index.php?str=2771> [dostęp: 17.09.2022].
- Dziennik Łódzki*, za: <https://dzienniklodzki.pl/lodzki-universytet-trzeciego-wieku-wznowil-zajecia-zdjecia/ar/1010551> [dostęp: 10.10.2020].

- Dziwisz E., *Psychologiczna sylwetka językoznawcy*, „Alma Mater” 2012, nr 148–149, s. 47–55.
- E.M. von Kemnitz, CECC, za: <https://ceccucp.wordpress.com/2018/11/15/homenagem-a-professora-eva-maria-von-kemnitz/> [dostęp: 17.09.2022].
- E.M. von Kemnitz, za: <http://www.prezydent.pl/archiwum-bronislawa-komorowskiego/aktualnosci/wizyty-zagraniczne/art,168,spotkanie-pary-prezydenckiej-z-polonia-w-portugalii.html> [dostęp: 18.11.2018].
- Echo Katolickie, za: <https://www.echokatolickie.pl/index.php?str=100&id=15690> [dostęp: 18.11.2021].
- Edward Szymański, Nekrolog Instytut Socjologii UWb, <http://soc.uwb.edu.pl/pl/51-aktualnosci/638-zmarl-profesor-edward-szymanski-kondolencje-rodzinie-skladaja-przyjaciele-i-znajomi-profesora-z-instytutu-socjologii> [dostęp: 17.09.2022].
- Ekspert architektury i urbanistyki z Polski Ludowej, 15.10.2010, za: <https://artmuseum.pl/pl/wystawy/prlTM> [dostęp: 17.09.2022].
- Encyklopedia Katolicka*, t. 1, red. F. Gryglewicz, R. Łukaszyk, Z. Sułowski, TN KUL, Lublin 1989.
- Enigma Press, <http://www.enigmapress.pl> [dostęp: 17.09.2022].
- Ethnomusicology Review UCLA, za: <https://ethnomusicologyreview.ucla.edu/content/first-round-ethnomusicology-archive-recordings-now-california-light-and-sound> [dostęp: 22.04.2019].
- Eugeniusz Kurzawa, Lubuskie Pismo Literacko-Kulturalne Pro Libris Misterium, za: <http://prolibris.net.pl/zblienia/725-skd-te-wspomnienia> [dostęp: 17.05.2021].
- EURAMES, za: <https://org.uib.no/smi/eurames/eurback.html>.
- Falecimento da Professora Doutora Eva-Maria von Kemnitz*, 2.11.2017, za: <https://ceccucp.wordpress.com/2017/11/02/falecimento-da-professora-doutora-eva-maria-von-kemnitz/> [dostęp: 17.09.2022].
- Ferdynand Jarosiewicz, za: <http://www.nieobecni.com.pl/index.php?s=grob&id=178137> [dostęp: 14.05.2022].

- Festiwal Afrykański, program, za: <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwjWopiF4LfuAhXoiIsK-HY4kC9kQFjAEegQIBBAC&url=https%3A%2F%2Fgrafikrp.pl%2Fgrafika2%2F945920&usg=AOvVaw1spgLW7kZ9-elgFm1knB5n> [dostęp: 17.09.2022].
- Filmpolski.pl, za: <https://filmpolski.pl/fp/index.php?film=4210614> [dostęp: 17.09.2022].
- Folk.pl, za: <http://www.folk.pl/folk/Zespoly/Zespol.php?MonodiaPolska> [dostęp: 17.09.2022].
- Forum Akademickie, za: <https://forumakademickie.pl/fa-archiwum/archiwum/2002/02/artykuly/02-kronika.htm> [dostęp: 17.09.2022].
- Foto Polska, za: https://fotopolska.eu/Hotel_Marriott_Warszawa [dostęp: 17.09.2022].
- Franaszek P., „Jagiellończyk”. *Działania Służby Bezpieczeństwa wobec Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach osiemdziesiątych XX w.*, IPN – Wyd. Dante, Kraków 2012, s. 149–151.
- Franciszek Bocheński o islamie, za: <https://vod.gazetapolska.pl/20133-nasza-rozmowa-agresywny-islam-geneza-mowi-franciszek-bochenski-cz-1> [dostęp: 17.09.2022].
- Franciszek Bocheński, za: <http://www.encyklopediateatru.pl/osoby/85529/franciszek-bochenski> [dostęp: 17.09.2022].
- Fuente de la F.R., *Guía del Mundo. El mundo visto desde el Sur. 2005–2006 Tapa blanda – 2007*, Editorial IEPALA, Madrid 2007.
- Fundacja Arabistyczna im. Andrzeja Czapkiewicza, za: <https://rejestr.io/krs/46745/fundacja-arabistyczna-im-andrzeja-czapkiewicza> [dostęp: 17.09.2022].
- Fundacja Babel, za: <https://www.facebook.com/fundacjaBabel/> [dostęp: 17.09.2022].
- Gabrieli F., *Casual Remarks of an Arabist*, „Diogenes” 1973, nr 21(83), s. 1–11.
- Gańczak F., *Dyzio donosiciel*, „Newsweek”, 3.04.2010, za: <https://www.newsweek.pl/polska/dyzio-donosiciel/8efw3bn> [dostęp: 17.09.2022].
- Gasztold P., *Libia Muammara Kaddafiego – zapomniany sojusznik PRL*, „Przystanek Historia”, 11.06.2020, za: <https://przystanekhistoria.pl/pa2/teksty/69366,Libia-Muammara-Kaddafiego-zapomniany-sojusznik-PRL.html> [dostęp: 17.09.2022].

- Gasztold P., *Zabójcze układy. Służby PRL i międzynarodowy terroryzm*, PWN, Warszawa 2017.
- Gasztold-Señ P., *Biznes z terrorystami. Brudne interesy wywiadu wojskowego PRL z bliskowschodnimi organizacjami terrorystycznym*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2014, nr 1, s. 165–216.
- Gasztold-Señ P., *Kontrwywiadowcza ochrona kontraktów wojskowych PRL w Libii w latach osiemdziesiątych XX wieku*, [w:] *Studia nad wywiadem i kontrwywiadem Polski w XX wieku*, t. 2, red. W. Skóra, P. Skubisz, IPN, Szczecin 2015, s. 673–723.
- Gasztold-Señ P., *Niepokoje na pustyni. Reperkusje powstania NSZZ „Solidarność” wśród polskich pracowników w Afryce Północnej i na Bliskim Wschodzie*, [w:] *Opozycja i opór społeczny w Polsce po 1956 r.*, t. 1, red. T. Kozłowski, J. Olaszek, Warszawa 2011, s. 241–257.
- Gasztold-Señ P., *PRL wobec państw Maghrebu 1970–1989*, [w:] *Afryka w stosunkach międzynarodowych: historia, stan obecny, perspektywy*, red. B. Ndiaye, P. Letko, IHiSM UW-M, Olsztyn 2010, s. 141–153.
- Gasztold-Señ P., *Syryjsko-libijska walka z syjonizmem w PRL. Zaangażowanie Michela Mounayera w działalność „lewicy” partyjnej w latach 1978–1986*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2010, nr 2, s. 389–429.
- „Gazeta Wyborcza”, za: <http://info.wyborcza.pl/temat/wyborcza/wsp%C3%B3%C5%82czesny+babilon> [dostęp: 17.09.2022].
- Gazeta.pl, za: <https://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,114873,3094106.html> [dostęp: 17.09.2022].
- Gender, za: https://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D1%80#/media/%D0%A4%D0%B0%D0%B9%D0%BB:Traditional_indonesian_instrumentso3.jpg [dostęp: 17.09.2022].
- Geneanet, za: <https://gw.geneanet.org/orpel?lang=en&n=sadiq&oc=o&p=sayeda> [14.5. [dostęp: 17.09.2022].
- Geyer Rudolf. *Orientalist*, [w:] *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950*, t. 1, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wiedeń 1957.
- Godzińska M., *Włodzimierz Zajączkowski – badacz folkloru ludów tureckich*, „Almanach Karaimski” 2014, nr 3, s. 37–40.

- Gospodarka podkarpacka, za: <http://gospodarkapodkarpacka.pl/news/view/10032/promocje-doktorow-i-doktorow-habilitowanych-na-uniwersytecie-rzeszowskim> [dostęp: 17.09.2022].
- Góra J., *Jacek Susuł*, „W Drodze” 2013, nr 5(477), za: <http://www miesiecznik.wdrodze.pl/?mod=archiwumtekst&id=14914> [dostęp: 17.09.2022].
- Górska E., *Andrzej Czapkiewicz (1924–1990)*, [w:] *UJ Wydział Filologiczny. Złota księga. 600-lecie odnowienia Akademii Krakowskiej*, red. J. Michalik, W. Walecki, WUJ, Kraków 2000, s. 708–713.
- Górska E., *Professor Andrzej Czapkiewicz (1924–1990)*, FO 1992, vol. 28.
- Grajewski A., *Podwójne życie Barbary*, „Gość Niedzielny”, 5.07.2007.
- Grażyna Jutkiewicz, Szymon Pilecki, Zofia Dubińska, 15 stycznia 1915–6.02.2008, „Awazymyz” 2008, nr 1(18), s. 14–15.
- Grzybowski A., *Rozwój zainteresowań Afryką w Polsce oraz polskie ośrodki badań afrykanistycznych*, „Przegląd Socjologiczny” 1965, nr 19/1, s. 10–32.
- Guérin P., *Dictionnaire des dictionnaires. Lettres sciences arts encyclopédie universelle*, t. 1, Gallica, Paris 1892.
- Guliński S., *Pożegnanie ks. Stanisława Grzesika*, „Mazurek” 2016, nr 5.
- Gwiazdy Iraku i Afganistanu nadane po raz pierwszy w dniu flagi RP*, za: <https://www.prezydent.pl/archiwalne-aktualnosci/aktualnosci-rok-2008/gwiazdy-iraku-i-afganistanu-nadane-po-raz-pierwszy-w-dniu-flagi-rp,26536,archive> [dostęp: 7.03.2022].
- H.M. Metwalli*, Teatr Współczesny w Warszawie, za: <https://wspolczesny.pl/teatr/zespol/aktorzy/hanaa-mohamed> [dostęp: 17.09.2022].
- Halina Natorf*, Timenote.info, za: <https://timenote.info/pl/Halina-Natorf> [dostęp: 17.09.2022].
- Hanaa Metwally*, Ahram Online, za: <http://english.ahram.org.eg/WriterArticles/Ati-Metwally/548/0.aspx> [dostęp: 17.09.2022].
- Hanaa Metwally*, Encyklopedia Polskiego Teatru, za: <http://www.encyklopediateatru.pl/przedstawienie/66263/basnie-z-1001-nocy> [dostęp: 3.04.2020].
- Hanaa Metwally*, <http://encyklopediateatru.pl/artykuly/26688/bialystok-egipcjanin-w-wegierce> [dostęp: 1.01.2019].
- Hanaa Metwally*, za: <http://encyklopediateatru.pl/artykuly/39866/sindbad-z-kairu> [dostęp: 17.02.2020].

- Hanaa Metwally*, za: <http://www.e-teatr.pl/pl/osoby/21761.html> [dostęp: 17.09.2022].
- Hanna Mukarkar*, *Nekrologi gazeta Wyborcza*, za: <http://nekrologi.wyborcza.pl/0,11,,155667,Hanna-Mukarkar-nekrolog.html> [dostęp: 17.09.2022].
- Harrer G., *100 Jahre Republik Orientalistik war nie ein Orchideenfach*, „Der Standard”, 20.12.2018, za: <https://www.derstandard.at/story/2000094255100/orientalistik-war-nie-ein-orchideenfach> [dostęp: 17.09.2022].
- Hatif Janabi*, „Próba Atmosfery”, nr 4, za: <http://zls.mimuw.edu.pl/~alx/proba/x/pa4/autorzy/jana.html> [dostęp: 17.09.2022].
- Hatif Janabi*, BANIPAL, za: <http://www.banipal.co.uk/contributors/399/hatif-janabi/> [dostęp: 17.09.2022].
- Hatif Janabi*, *Kulturalna Warszawa.pl*, za: http://www.kulturalna.warszawa.pl/osoby,1,2743,Hatif_Janabi.html?locale=pl_PL [dostęp: 17.09.2022].
- Hatif Janabi*, *Onet.pl*, za: <https://wiadomosci.onet.pl/tylko-w-onecie/100-lat-polsko-hatif-janabi-kocham-polske-tolerancyjna/5j6kc60> [dostęp: 17.09.2022].
- Hatif Janabi*, *PWN Encyklopedia*, za: <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Janabi-Hatif;3916724.html> [dostęp: 17.09.2022].
- Hauziński J., *Akademia Pomorska w Słupsku*, za: <https://www.apsl.edu.pl/aktualnosci-serwisu/zmarl-profesor-jerzy-hauzinski> [dostęp: 17.09.2022].
- Hauziński J., *Badania nad dziejami świata islamu w Polsce po 1945 r.*, [w:] *Szkice z dziejów polskiej orientalistyki*, t. 5, red. T. Majda, WUW, Warszawa 2010.
- Hauziński J., *Rotary Club Słupsk*, za: <http://rotaryslupsk.pl/2011/01/spotkanie-autorskie-z-naszym-kolega-klubowym/> [dostęp: 17.09.2022].
- Hauziński J., *Więcej niż jedno życie, czyli o profesorze Tadeuszu Lewickim (1906–1992)*, „Litteraria Copernicana” 2014, nr 1, s. 176–180.
- Herman J., *Dżamahirija*, *Salon24*, *Polityka*, 21.10.2011, za: <https://www.salon24.pl/u/matuzalem/356552,dzamahirija> [dostęp: 17.09.2022].
- Historia Dyplomacji Polskiej*, t. 6: 1944/1945–1989, red. W. Materski, W. Michowicz, PISM, Warszawa 2010.
- Historia dyplomacji polskiej. 50. rocznica nawiązania stosunków dyplomatycznych z Kuwejtem*, za: https://www.msz.gov.pl/pl/ministerstwo/historia/wydarzenia/50_rocznica_nawiazania_stosunkow_dyplomatycznych_z_kuwejtem [dostęp: 17.09.2022].

- Historia Sosnowca, Kalendarium, 1986 r.*, za: <http://www.jaskiernia.pl/index.php?id=kalendar&p=12&year=1986> [dostęp: 21.11.2021].
- Historia UJ*, za: <https://www.uj.edu.pl/universytet-z-collegium-medicum/historia> [dostęp: 17.09.2022].
- Historia ZSEG (Zespół Szkół Ekonomiczno-Gastronomicznych) im. J. Piłsudskiego w Tarnowie, za: <https://sites.google.com/site/1tdzseg96/historia-zseg> [dostęp: 17.09.2022].
- Horyzonty kultury. Między ciągłością a zmianą. Tom dedykowany Elżbiecie Reklajtis*, red. M. Szupejko, R. Wiśniewski, WN UKSW, Warszawa 2012.
- Hotel Marriott w Warszawie – 25 lat na hotelowej mapie stolicy*, 5.04.2015, za: <http://enjoyyourstay.pl/hotel-marriott-w-warszawie-25-lat-na-hotelowej-mapie-stolicy/> [dostęp: 17.09.2022].
- <http://kno.pan.pl/index.php/en/aktualnoci-i-wydarzenia/67-2011/158-przemiany-spoeczno-polityczne-na-bliskim-wschodzie-i-w-ponocnej-afryce-2011> [dostęp: 17.09.2022].
- <http://www.kno.pan.pl/index.php/pl-pl/nekrologi/73-profesor-wadysaw-goralski> [12.02.2019].
- <http://www.kno.pan.pl/index.php/pl-pl/skad> [dostęp: 17.09.2022].
- Hussein Mohamed Hassan, Nekrolog*, za: https://www.altair.com.pl/news/view?news_id=30235 [dostęp: 17.09.2022].
- IEO, za: <http://www.ieo.lisboa.ucp.pt/> [dostęp: 17.09.2022].
- IKŚiO PAN, za: <http://www.iksiopan.pl/index.php/pl/institut/historia> [dostęp: 17.09.2022].
- IMDB, za: https://www.imdb.com/title/tt0051390/fullcredits/?ref_=tt_ov_st_sm [dostęp: 17.09.2022].
- Institut Bourguiba des Langues Vivantes (IBLV), za: <https://www.iblv.rnu.tn/> [dostęp: 27.09.2020].
- Instytut Orientalistyki UJ, za: <https://ioo.filg.uj.edu.pl/arabistyka> [dostęp: 17.09.2022].
- Internetowa Baza Filmu Polskiego, za: <http://www.filmpolski.pl/fp/index.php?film=124165> [dostęp: 17.09.2022].
- Internetowy Polski Słownik Biograficzny, za: <https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/eugeniusz-malecki> [dostęp: 17.09.2022].
- ISB, za: http://www.isb.be/cf_news/view.cfm?newsid=2130 [dostęp: 17.09.2022].

- J. Pacholczyk, *dyskografia*, za: <https://www.discogs.com/search/?q=Pacholczyk+%C3%B3zef&type=all> [dostęp: 17.09.2022].
- Jacek Buda, LinkedIn, za: <https://eg.linkedin.com/in/jacek-buda-a148036a> [dostęp: 30.01.2022].
- Jan Antoni Waławacław Reychman, za: <http://www.sejm-wielki.pl/b/psb.25996.1> [dostęp: 17.09.2022].
- Jan Reychman, Tatry, za: https://z-ne.pl/t,haslo,4052,reychman_jan.html [dostęp: 17.09.2022].
- Jankowski H., *Orientalistyka poznańska*, [w:] *Szkice z dziejów polskiej orientalistyki*, t. 4, red. T. Majda, Warszawa 2007, s. 127–165.
- Jankowsky K.R., *The establishment of Oriental language studies in France, Britain and Germany*, [w:] *History of the Language Sciences Geschichte der Sprachwissenschaften Histoire des sciences du langage. An International Handbook on the Evolution of the Study of Language from the Beginnings to the Present / Ein internationales Handbuch zur Entwicklung der Sprachforschung von den Anfängen bis zur Gegenwart*, t. 2, red. S. Auroux, E.F.K. Koerner, H.-J. Niederehe, K. Versteegh, Walter De Gruyter, Berlin–New York 2001, s. 1182–1197.
- Janusz Danecki, za: <https://polandusa.wordpress.com/2007/09/16/prof-janusz-danecki/> [dostęp: 17.09.2022].
- Janusz Makarczyk [nekrologi]: „Dziennik Polski” 1960, nr 118, s. 1–2, 6; nr 225, s. 3; „Echo Krakowa” 1960, nr 117, s. 1; „Gazeta Krakowska” 1960, nr 120, s. 2; „Zeszyty Prasoznawcze” 1960, nr 5–6, s. 212–213; „Życie Warszawy” 1960, nr 120, s. 7; nr 126, s. 7.
- Janusz Makarczyk [wspomnienia pośmiertne], „Dziennik Polski” 1961, nr 221, s. 3.
- Janusz Makarczyk in Liberia, za: P. Puchalski, *The Polish mission to Liberia, 1934–1938: Constructing Poland’s colonial identity*, „The Historical Journal” 2017, nr 60, s. 1–26.
- Janusz Makarczyk, za: https://pl.wikipedia.org/wiki/Janusz_Makarczyk#/media/Plik:Makarczyk_Janusz.jpg [dostęp: 31.08.2020].
- Janusz Makarczyk, za: <https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/janusz-makarczyk?print> [dostęp: 17.09.2022].
- „Jemen. Zapomniana wojna domowa”, 26.04.2018 (emisja 17.45), za: <https://www.polskieradio.pl/8/3660/Artykul/2103945,Jemen-Zapomniana-wojna-domowa> [dostęp: 17.09.2022].

- Jerzy Hauziński*, „Głos Pomorza”, za: <https://gp24.pl/zmarl-prof-jerzy-hauzinski-wybitny-historyk-i-naukowiec-zwiazany-z-akademia-pomorska-w-slupsku/ar/c1-15362311> [dostęp: 17.09.2022].
- Jerzy Łacina*, UKW w Bydgoszczy, za: https://www.ukw.edu.pl/jednostka/ar_zaklad_kultury_arabskiej/wladze_pracowni [dostęp: 17.09.2022].
- Jerzy Łacina*, UKW w Bydgoszczy, za: https://www.usosweb.ukw.edu.pl/kontroler.php?_action=katalog2/osoby/pokazOsobe&os_id=35452 [dostęp: 17.09.2022].
- Jerzy Nosowski*, za: <https://www.geni.com/people/Jerzy-Nosowski/600000020469648634> [dostęp: 17.09.2022].
- Joanna Wronecka podsekretarzem stanu w MSZ*, Biuro Rzecznika Prasowego Ministerstwo Spraw Zagranicznych, 30.11.2015, za: https://www.msz.gov.pl/pl/aktualnosci/wiadomosci/joanna_wronecka_podsekretarzem stanu_w_msz [dostęp: 28.01.2022].
- Joanna Wronecka*, „Teologia Polityczna”, nr 2, za: <https://teologiapolityczna.pl/numer-2> [dostęp: 17.09.2022].
- Jones C.F., *The Education of an Arabist*, „Foreign Service Journal”, 6.12.1982.
- Józef Pacholczyk i Jack Nicholson*, za: <https://www.pinterest.fr/pin/16958936067473605/> [dostęp: 17.09.2022].
- Jozef Pacholczyk playing the gender, 1976*, fot. W.H. Mortimer, 17.05.1976, nr inwent. P2014-01-0123, Baltimore Sun photographs, Baltimore Sun archives. Special Collections, University of Maryland, Baltimore County. <http://contentdm.ad.umbc.edu/cdm/compoundobject/collection/p16629coll8/id/365> [dostęp: 17.09.2022].
- Józef Pacholczyk* [biogram], [w:] *Bits & pieces from various websites*, contributed by Aryeh Oron (May 2013), za: <http://www.bach-cantatas.com/Bio/Pacholczyk-Jozef.htm> [dostęp: 17.09.2022].
- Józef Pacholczyk*, za: https://www.worldcat.org/title/regulative-principles-in-the-koran-chant-of-shaikh-abdul-basit-abdus-samad/oclc/930472966&referer=brief_results [dostęp: 17.09.2022].
- Jubileusz 65-lecia GUGiK*, „Przegląd Geodezyjny”, 21.12.2010, za: <https://sigma-not.pl/strona-2049-Jubileusz.65.lecia.GUGiK.html> [dostęp: 17.09.2022].
- K. Panek*, FB, za: <https://www.facebook.com/pg/WyboryMissSlaskaiZaglebia2013/posts/>

- K. *Samuelowicz*, Naviar Haiku, za: <https://naviarlab.tumblr.com/page/21> [dostęp: 17.09.2022].
- K. *Samuelowicz*, WHA, za: <http://www.worldhaiku.net/poetry/eng/au/k.samuelowicz.htm> [dostęp: 17.09.2022].
- K. *Samuelowicz*, za: <http://www.worldhaiku.net/> [dostęp: 17.09.2022].
- K. *Samuelowicz*, za: <http://www.worldhaiku.net/poetry/eng/au/k.samuelowicz.htm> [dostęp: 17.09.2022].
- K. *Samuelowicz*, za: <https://au.linkedin.com/in/katherine-samuelowicz-6b4a3815> [dostęp: 17.09.2022].
- K. *Samuelowicz*, za: <https://australianhaikusociety.org/2020/06/29/13091/> [dostęp: 17.09.2022].
- K. *Samuelowicz*, za: <https://terebess.hu/english/haiku/samuelowicz.html> [dostęp: 17.09.2022].
- K. *Samuelowicz*, za: <https://www.austlit.edu.au/austlit/page/A30945> [dostęp: 17.09.2022].
- K. *Samuelowicz*, za: <https://www.austlit.edu.au/austlit/page/A30945> [dostęp: 17.09.2022].
- K. *Samuelowicz*, za: https://www.haikuoz.org/2008/02/members_publications_katherine.html [dostęp: 17.09.2022].
- Kaczorowska K., *Jak naprawdę wyglądała Operacja „Samum”?*, Polska Times, 5.02.2015, za: <https://polskatimes.pl/jak-naprawde-wygladala-operacja-samum/ar/3740899> [dostęp: 17.09.2022].
- Kalendarium stosunków polsko-emirackich*, w: *Polska w ZEA (MSZ)*, za: <https://www.gov.pl/web/zea/kalendarium-stosunkow-polsko-emirackich> [dostęp: 17.09.2022].
- Kalewska A., *Ewa M. Von Kemnitz, Nekrolog*, Instytut Studiów Iberyjskich i Iberoamerykańskich UW, za: „Gazeta Wyborcza”, 4.11.2017, <http://nekrologi.wyborcza.pl/0,11,,405406,Eva-Maria-Von-Kemnitz-inne.html> [dostęp: 18.11.2018].
- Kałużyński S., *Działalność organizacyjna prof. A. Zajączkowskiego*, PO 1971, nr 3, s. 276–279.
- Kałużyński S., *O XIV Zjeździe Orientalistów Polskich*, PO 1956, nr 4, s. 477–482.
- Kałużyński S., *Pół wieku PTO*, PO 1972, nr 3, s. 211–220.
- Kałużyński S., *Stan kadry orientalistycznej w Polsce i perspektywy jej rozwoju*, PO 1973, nr 2, s. 130–134.

- Kałużyński S., *Uniwersyteckie studia orientalistyczne w Polsce*, PO 1994, nr 1/2, s. 3–13.
- Kamila Panek – *Miss Śląska i Zagłębia 2013*, serwis NaszeMiasto.pl, za: <https://slaskie.naszemiasto.pl/plebiscyt/karta/kamila-panek,10108,1003730,t,id,kid.html> [dostęp: 17.09.2022].
- Kaplan R.D., *Arabists. The romance of an American Elite*, Simon and Schuster, New York 1995.
- Katalog autorów polskich*, oprac. S. Dziedzic, T. Skoczek, Stowarzyszenie Autorów Polskich, Kraków 1988, za: *Baza biogramów UJ*, <https://bj.uj.edu.pl/uk/biogramy/biogram?field%5B1%5D%3D5%26value%5B1%5D%3DPolilog%26limit%3D50%26page%3D1%26=&nosearchresult=1&id=42765> [dostęp: 17.09.2022].
- Katedra Arabistyki i Islamistyki Uniwersytetu Warszawskiego, za: <http://arabistyka.uw.edu.pl/historia/> [dostęp: 17.09.2022].
- Katedra Arabistyki Instytutu Orientalistyki UJ, za: <https://ioo.filg.uj.edu.pl/arabistyka> [dostęp: 17.09.2022].
- Katherine Samuelowicz, za: <http://www.worldhaiku.net/poetry/eng/au/k.samuelowicz.htm> [dostęp: 17.09.2022].
- Katherine Samuelowicz, za: <https://www.thehaikufoundation.org/omeka/items/show/355> [dostęp: 17.09.2022].
- Kawczyńska M., *Połączyły nas awantury*, „Superexpress”, 1.04.2009, za: <https://www.se.pl/wiadomosci/polska/poaczzy-nas-awantury-aa-SM1T-oad5-rAj6.html> [dostęp: 17.09.2022].
- Kątnik-Kowalska M., *Franciszek Machalski – Iranista, harcerz, żołytniak*, „Fakty i Realia – Gazeta Żołyńska” 2015, nr 4, s. 8–9.
- KBN, <https://nauka-polska.pl/> [dostęp: 17.09.2022]:
- Klimski W., *Instytut Socjologii na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie*, „Uniwersyteckie Czasopismo Socjologiczne” 2007, nr 1, s. 101–109.
- Klub Absolwentów Wyższych Uczelni Rosyjskich (Radzieckich), za: <http://www.absolwentur.com/> [dostęp: 17.09.2022].
- Kłosowicz R., *Afrykanistyczny dorobek naukowy Tadeusza Lewickiego*, [w:] *Pionierzy krakowskiej afrykanistyki. Pamięci Profesora Romana Stopy (1895–1995) w 120. rocznicę urodzin*, red. R. Kłosowicz, Księgarnia Akademicka, Kraków 2017, s.105–129.

- Kłosowicz R., *Alicja Małeczka – krakowska suahilistka*, [w:] *Pionierzy krakowskiej afrykanistyki. Pamięci Profesora Romana Stopy (1895–1995) w 120. rocznicę urodzin*, red. R. Kłosowicz, Księgarnia Akademicka, Kraków 2017, s. 165–172.
- Kmietowicz A., *W trzydziestolecie powstania Zakładu Numizmatyki w Krakowie 1954–1984*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 1984, nr 32/3, s. 449–456.
- KNO PAN, historia, za: <http://www.kno.pan.pl/index.php/pl-pl/historia> [dostęp: 17.09.2022].
- KNO PAN, za: http://krakow.pan.pl/index.php/en/?option=com_content&view=article&id=19:komisja-orientalistyczna&catid=9:komisje [dostęp: 17.09.2022].
- Knopek J., *Specyfika polskiego wychodźstwa ekonomicznego i wojskowego w Egipcie*, „Studia Polonijne” 2000, t. 21, s. 56–74.
- Knopek J., *Stosunki Polski z Afryką Arabską po II wojnie światowej*, „Forum Politologiczne” 2006, t. 3, s. 139–172.
- KO PAN w Krakowie, za: <http://www.krakow.pan.pl/index.php/en/komisje-naukowe/9-komisje/19-komisja-orientalistyczna> [dostęp: 17.09.2022].
- Kochańska M., *Konstanty Sylwin Jakimowicz, życie i twórczość (1879–1960)*, „Kwartalnik Architektury i Urbanistyki” 1990, t. 35, z. 3–4, s. 229–234.
- Komaniecka M., *Uniwersytet Jagielloński po odwilży*, *Dziennik Polski* 24, 21.03.2016, za: <https://dziennikpolski24.pl/universytet-jagiellonski-po-odwilzy/ar/9764393> [dostęp: 15.06.2022].
- Komisja Bałkanistyki przy Oddziale PAN w Poznaniu, za: <http://komisjabalkanistyki.pan.poznan.pl/czlonkowie> [dostęp: 17.09.2022].
- Komisja pozytywnie o kandydatce na ambasadora Polski w Tunezji*, „Dziennik Gazeta Prawna”, PAP, za: <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/artykuly/935637,komisja-pozytywnie-o-kandydatce-na-ambasadora-polski-w-tunezji.html> [dostęp: 17.09.2022].
- Komisja pozytywnie o kandydaturze Joanny Wroneckiej na ambasadora przy ONZ*, *Onet.pl*, 26.10.2017, za: <https://wiadomosci.onet.pl/kraj/komisja-pozytywnie-o-kandydaturze-joanny-wroneckiej-na-ambasadora-przy-onz/mkgz7ol> [dostęp: 17.09.2022].

- Komisja SZ pozytywnie o kandydacie na ambasadora w Egipcie*, Money.pl, 7.11.2013, za: https://www.money.pl/archiwum/wiadomosci_agencyjne/pap/artykul/komisja;sz;pozytywnie;o;kandydacie;na;ambasadora;w;egipcie,106,0,1416810.html [dostęp: 17.09.2022].
- Komisja Standaryzacji Nazw Geograficznych poza Granicami Polski, za: http://ksng.gugik.gov.pl/ksng_sklad.php [dostęp: 17.09.2022].
- Komorowska J., *Terenia*, „Mazurek”, styczeń–luty 2017.
- Konarska I., *Studenci innego Boga*, „Tygodnik Przegląd”, 19.11.2001, za: <http://www.tygodnikprzeglad.pl/studenci-innego-boga/> [dostęp: 15.09.2016].
- Konarski W., *O system zaufania w Europie. Rozmowa z ambasadorem PRL na konferencji Sztokholmskiej*, rozm. Ewa Boniecka, „Życie Warszawy” 1986, nr 23.
- Konstańczak S., *Retoryka dominacji – polityczne sterowanie nauką*, „Zagadnienia Naukoznawstwa” 2013, nr 2, s. 101–115.
- Kontrakty, Irak*, za: <https://www.inzynierbudownictwa.pl/files/pracownicyNassiryaIrak.pdf> [dostęp: 17.09.2022].
- Koofers, za: <https://www.koofers.com/university-of-maryland-umd/instructors/pacholczyk-583469/> [dostęp: 17.09.2022].
- Kosobudzki T., *MSZ od A do Z: ludzie i sprawy Ministerstwa Spraw Zagranicznych w latach 1990–1995*, Wydawnictwo 69, Warszawa 2001.
- Kościelniak K., *The contribution of prof. Tadeusz Lewicki (1906–1992) to Islamic and West African studies*, „Analecta Cracoviensia” 2012, nr 44, s. 241–255.
- Kowalski T., *Orientalistyka i życie*, [w:] *Księga pamiątkowa 90-lecia „Czasu”*, Kraków, 1938, Warszawa 1939.
- Kowalski T., *Relacja Ibrāhīma Ibn Jakūba z podróży do krajów słowiańskich w przekazie al-Bekrīego*, „PAU Wydawnictwa Komisji Historycznej” 1946, nr 84: *Pomniki dziejowe Polski*, ser. 2, t. 1.
- Kowalski T., *Jeszcze o stacji Polskiej Akademii Umiejętności w Moskwie*, „Odrodzenie” 1946, nr 12.
- Kozłowska J., *Teresa*, „Mazurek”, styczeń–luty 2017.
- Kozłowski W., *Zapomniana autostrada*, Inżynier Budownictwa, 19.03.2012, za: <https://inzynierbudownictwa.pl/zapomniana-autostrada/> [dostęp: 17.09.2022].

- Kraczkowski I., *Nad arabskimi rękopisami. Kartki ze wspomnień o księgach i ludziach*, PWN, Warszawa 1952.
- Kraheil T., *Ksiądz profesor Paweł Nowicki*, „W Służbie Miłosierdzia” 2009, nr 11, za: http://www.wsm.archibial.pl/wsm62/art.php?id_artykul=776 [dostęp: 17.09.2022].
- Krakowska Akademia im. A. Frycza-Modrzewskiego, katalog periodyków, za: <https://katalog.ka.edu.pl/cgi-bin/koaha/opac-detail.pl?biblionumber=49726> [dostęp: 17.09.2022].
- Krasnowolska A., *Machalski Franciszek*, [w:] *Encyclopaedia Iranica*, za: <http://www.iranica-online.org/articles/machalski-franciszek> [dostęp: 10.08.2019].
- Krauz A., *Ochotnicze Hufce Pracy oknem na świat na współczesnym rynku pracy w procesie przygotowania zawodowego*, „Edukacja – Technika – Informatyka” 2010, t. 1, s. 197–208.
- Krzemkowska Z., *Jak go zapamiętamy?*, Pochodnia Poznań, za: http://pochodnia.pzn.org.pl/artykul/3446-jak_go_zapamietamy.html [dostęp: 2.06.2022].
- Krzysztof Suprowicz odwołany ze stanowiska ambasadora RP w Katarze, Wiadomości TVP, 17.10.2017, za: <https://dzieje.pl/aktualnosci/tvp-krzysztof-suprowicz-odwolany-ze-stanowiska-ambasadora-rp-w-katarze> [dostęp: 17.09.2022].
- Krzyżanowski W., *Czy Pan Bóg opuścił Nasiriję*, za: <https://inzynerbudownictwa.pl/files/Nassirya.pdf> [dostęp: 17.09.2022].
- Ks. Nosowski Jerzy, Pasterze, strona internetowa Diecezji Warszawsko-Praskiej, za: <https://diecezja.waw.pl/pasterze/ks-nosowski-jerzy> [dostęp: 17.09.2022].
- Księga Adresowa miasta Łodzi i Województwa Łódzkiego, 1937 rok, cz. 3*, za: bc.wimbp.lodz.pl/Content/73542/Ksiega_Adresowa_m_Lodzi_1937_1939aCz3.pdf [dostęp: 4.03.2019].
- Kumaniecka J., *Powstańcze losy uniwersyteckich kamienic*, „Uniwersytet Warszawski. Pismo uczelni” 2004, nr 4, s. 28–29.
- Landowski Z., *Kosmografia i eschatologia arabsko-muzułmańska w publikacjach dra Ryszarda Piwińskiego*, [w:] *Szkice z dziejów polskiej orientalistyki*, t. 5, red. T. Majda, WUW, Warszawa 2010.
- Landowski Z., *Ryszard Piwiński (1947–2007)*, RO 2008, t. 61, z. 2, s. 139–141.
- Laurence P., *The Arabist Myth*, „Foreign Service Journal”, styczeń 1985, s. 30–33.
- Leksykon ludzi ZSP*, t. 1, oprac. W. Klimczak, Z. Skuza, W. Ulicki, DW Elipsa, Warszawa 2002.

- Lerman A., *Dr Lukasz Hirszowicz 1920–1993*, „East European Jewish Affairs” 1994, vol. 24, nr 2, s. 11–13.
- Leszczyńska J., *Profesor z dynastii arabistycznej. Świat arabski nie ma dla niego tajemnic i urzeka go bogatą tradycją oraz wspaniałą kulturą*, „Kocham Łódź” (dodatek do „Polska. Dziennik Łódzki”), 13.01.2012, nr 164.
- Lewicka-Rajewska U., *Pracownia Źródeł Orientalnych i Numizmatyki przy Instytucie Orientalistyki UJ – zlikwidowana*, „Alma Mater” 2012, nr 150, s. 43–46.
- Lewicki T., *Dzieje polskich badań w zakresie numizmatyki orientalnej*, [w:] *Szkice z dziejów polskiej orientalistyki*, t. 3, red. J. Reychman, PWN, Warszawa 1969, s. 136–172.
- Lewiński C., *Przez Polservice do Afryki*, „Kontynenty” 1977, nr 4.
- Lidia Milka Wieczorkiewicz, za: <https://www.celebsagewiki.com/lidia-milka-wieczorkiewicz> [dostęp: 17.09.2022].
- Lidia Milka-Wieczorkiewicz, strona osobista FB, za: <https://pl-pl.facebook.com/lidia.milkawieczorkiewicz> [dostęp: 17.09.2022].
- Lista laureatów medalu Zasłużony Kulturze – Gloria Artis, za: <http://www.mkidn.gov.pl/pages/strona-glowna/ministerstwo/odznaczenia/medal-zasluzony-kulturze---gloria-artis.php> [dostęp: 17.09.2022].
- Lista lubuska jeńców oficerów Oflagu IIC, za: http://woldenberczycy.pl/?page_id=665 [dostęp: 17.09.2022].
- Lista odznaczonych, MKiDN, za: <http://mkidn.gov.pl/pages/strona-glowna/ministerstwo/odznaczenia/medal-zasluzony-kulturze---gloria-artis.php> [dostęp: 17.09.2022].
- Lista osób odznaczonych medalami za długoletnią służbę oraz medalami KEN, za: https://www.uj.edu.pl/documents/10172/137595222/dlug_sluzba_KEN.pdf/7ae788a6-1ee0-400f-94a6-b9d978cb1a57 [dostęp: 17.09.2022].
- Lista tłumaczy przysięgłych, za: <https://arch-bip.ms.gov.pl/pl/rejstry-i-ewidencje/tlumacze-przysiegli/lista-tlumaczy-przysieglych/list.html?City=Warszawa&Language=3> [dostęp: 17.09.2022].
- Littmann E., *Georg Jacob (1862–1937)*, „Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft” (ZDMG) 1937, vol. 91, nr 2/3, s. 486–500.
- M.J. Minakowski, *Genealogia potomków Sejmu Wielkiego*, za: <http://www.sejm-wielki.pl/b/psb.25996.4> [dostęp: 17.09.2022].

- Machut-Mendecka E., *Warsaw Arabic Studies. People and Their Works*, [w:] *Arabic and Islamic Studies in Europe and Beyond, 26th Congress UEAI, Basel, 2012*, red. M. Reinkowski, M. Winet, *Orientalia Lovaniensia Analecta*, t. 248, Peeters, Leuven–Paris–Bristol 2016, s. 83–90.
- Maciejewski A., Walewska D., *Niespełnione irackie kontrakty*, „Rzeczypospolita”, 19.03.2008, za: <https://www.rp.pl/artykul/109185-Niespelnione-irackie-kontrakty.html> [dostęp: 17.09.2022].
- Maciuszak K., *Orientaliści krakowscy*, [w:] *Orientalia Commemorativa*, red. L. Sudyka, WUJ, Kraków 2011.
- Maciuszak K., *Z historii orientalistyki na Uniwersytecie Jagiellońskim*, „Alma Mater” 2009/2010, nr 120–121, s. 138–143.
- Majda T., *Ananiasz Zajączkowski 1903–1970*, [w:] *Portrety uczonych. Profesorowie Uniwersytetu Warszawskiego po 1945*, cz. 3: S–Ż, red. W. Baraniewski, W. Tygielski, A.K. Wróblewski, WUW, Warszawa 2016, s. 536–547.
- Majda T., *Profesor Anna Parzymies – uczona z pasją*, [w:] *Islam w Europie. Nowe kierunki badań*, red. M. Widy-Behiesse, K. Zasztowt, Wyd. Dialog, Warszawa 2015.
- Majewski P.M., *Spółeczność akademicka 1915–1939*, [w:] *Dzieje Uniwersytetu Warszawskiego 1915–1945*, red. P.M. Majewski, WUW, Warszawa 2016, s. 51–296.
- Makowski P.A., *Krzysztof Suprowicz – Katar*, 16.01.2014, za: <http://moraldiplomacy.com/aktualnosci/krzysztof-suprowicz-katar/> [dostęp: 19.01.2022].
- Małecka A., *Profesor Tadeusz. Wspomnienie o Profesorze Tadeuszu Lewickim (1906–1992)*, „Cracovia Leopoli” 1998, nr 3, s. 8–12.
- Małecka A., *Profesor Tadeusz. Wspomnienie o Profesorze Tadeuszu Lewickim (1906–1992)*, Towarzystwo Miłośników Lwowa i Kresów Południowo-Wschodnich. Oddział w Krakowie, 2001, za: <http://www.lwow.com.pl/lewicki.html> [dostęp: 10.07.2016].
- Małgorzata Mustafa*, za: <https://www.pkt.pl/firma/arabista-tlumacz-j-arabskiego-malgorzata-mustafa-2314065> [dostęp: 17.09.2022].
- Małgorzata Redlak*, Muzeum Narodowe, Nekrolog, za: <https://www.mnw.art.pl/aktualnosci/zegnamy-dr-malgorzate-redlak,605.html> [dostęp: 17.09.2022].
- Małgorzata Redlak* [nekrolog], Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej UW, za: <https://pcma.uw.edu.pl/2020/05/28/malgorzata-redlak-1953-2020-2/> [dostęp: 17.09.2022].

- Maria Wojtyłko*, za: <https://www.facebook.com/mariabwojtylko> [dostęp: 17.09.2022].
- Marriott*, za: <https://warszawa.naszemiasto.pl/marriott-warszawa-amerykanski-sen-po-upadku-komuny-hotel-w/ar/c1-7416380> [dostęp: 17.09.2022].
- Marzec 1968 w dokumentach MSW*, t. 2: *Kronika wydarzeń cz. 2.*, red. F. Dąbrowski, P. Gontarczyk, P. Tomasiak, Dokumenty, t. 57, IPN Komisja ds. Ścigania Zbrodni Przeciwko Narodowi Polskiemu, Warszawa 2018.
- Mateja A., *Tkanka codzienności*, „Znak” 2014, nr 705, za: <http://www miesiecznik.znak.com.pl/7052014anna-matejatkanka-codziennosci/> [dostęp: 10.10.2020].
- Mayhew Ch., Adams Ch., *Publish it Not. The Middle East Cover Up*, Harlow 1975.
- McGill University Pension Plan, Report and Financial Statements*, 31.12.2009, za: https://www.mcgill.ca/hr/files/hr/2009_Pension_Plan_Annual_Report.pdf [dostęp: 17.09.2022].
- Medal „Niezłomnym w słowie”*, Wikipedia, za: https://pl.wikipedia.org/wiki/Medal_%E2%80%9ENiez%C5%82omnym_w_s%C5%82owie%E2%80%9D [dostęp: 17.09.2022].
- Medoff R., Smith R.A., *Jewish Americans and Political Participation. A Reference Handbook*, ABC-CLIO, New York 2002.
- Mejsner M., *Serce bezpieczeństwa*, Focus, 7.07.2010, za: <https://www.focus.pl/artykul/serce-bezpieczenstwa?page=3> [dostęp: 17.09.2022].
- Metwally H., *Egypt mourns the death of Hanaa Abdel-Fattah* [nekrolog], Albawaba, 22.10.2012, za: <https://www.albawaba.com/entertainment/hanaa-abdel-fattah-dies-447704> [dostęp: 17.09.2022].
- Metwaly A., *Hanaa Abdel Fattah: Always remembered...*, Ahram Online, 18.10.2013, za: <https://atimetwaly.com/2013/10/18/hanaa-abdel-fattah-always-remembered/> [dostęp: 17.09.2022].
- Michael Abdalla*, za: <https://nauka-polska.pl/#/profile/scientist?id=19060&k=y429a7> [dostęp: 17.09.2022].
- Michalak-Pikulska B., *Arabistyka krakowska – przeszłość i terażniejszość*, [w:] *Szkice z dziejów orientalistyki*, t. 5, red. T. Majda, WUW, Warszawa 2010, s. 21–35.
- Michalak-Pikulska B., *Maria Kowalska* [nekrolog], [w:] *Kronika Uniwersytetu Jagiellońskiego za rok akademicki 2004/2005*, WUJ, Kraków 2009, s. 283–285.
- Michalkiewicz S., *Szpieg, którego Kocham?*, Tygodnik „Najwyższy Czas!”, 16.07.2007, za: <http://www.michalkiewicz.pl/tekst.php?tekst=58> [dostęp: 17.09.2022].

- Michał Murkociński nowym ambasadorem RP w Sudanie, Biuro Rzecznika MSZ, za: <https://www.gov.pl/web/dyplomacja/michal-murkocinski-nowym-ambasadorem-rp-w-sudanie> [dostęp: 17.09.2022].
- Milczarek M., *Owocna współpraca*, „As-Sadaka” 1981, nr 1, s. 4.
- Milenuszkina W.Z., *Kapitanowie na piasku*, Wydawnictwo Morskie, Gdańsk 1969.
- Miller R., „*The Rhetoric of Reaction*”: *British Arabists, Jewish Refugees and the Palestine Question*, „Israel Affairs” 2008, nr 14:3, s. 467–485.
- Minakowska M., *Instytut Ibn Chalduna*, Kontynent-warszawa.pl, za: <https://kontynent-warszawa.pl/instytucje/14485-instytut-ibn-chalduna> [dostęp: 17.09.2022].
- Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, BIP, za: https://www.bip.nauka.gov.pl/g2/oryginal/2019_10/e9e95082889024774aad81fd9afb0334.pdf [dostęp: 17.09.2022].
- Ministerstwo Sprawiedliwości, Lista tłumaczy przysięgłych, za: <https://arch-bip.ms.gov.pl/pl/rejstry-i-ewidencje/tlumacze-przysiegli/lista-tlumaczy-przysieglych/translator,3404.html> [dostęp: 17.09.2022].
- Minorczyk-Cichy A., *Polskie drogi na Saharze. Jak Ślązacy budowali potęgę Libii*, „Dziennik Zachodni”, 5.11.2011, za: <https://dziennikzachodni.pl/polskie-drogi-na-saharze-jak-slazacy-budowali-potege-libii/ar/468737> [dostęp: 17.09.2022].
- Misje polskie w Sudanie*, za: <http://www.polacynadnilem.uw.edu.pl/sezony/2015-2016/misje-polskie-sudan/265-banganarti-i-selib-banganarti-i-selib/> [dostęp: 17.09.2022].
- Młynarska A., *Młynarska o Szablowskiej: Obnażone zmarszczki i przekrwione oczy*, Pomponik.pl, 19.06.2013, za: <https://www.pomponik.pl/plotki/news-mlynarska-o-szablowskiej-obnazone-zmarszczki-i-przekrwione-0,nId,983879> [dostęp: 17.09.2022].
- Mohamed Hanaa Abdel Fattah Metwaly [nekrolog], Związek Rodzin Polsko-Egipskich, za: <http://zrp-e.com/?p=2988> [dostęp: 19.10.2021].
- Mołdawa T., *Ludzie władzy 1944–1991*, PWN, Warszawa 1991.
- Mormul J., *Andrzej Zaborski – badacz języków kuszyckich i semickich*, [w:] *Pionierzy krakowskiej afrykanistyki: pamięci Profesora Romana Stopy (1895–1995) w 120. rocznicę urodzin*, red. R. Kłosowicz, Księgarnia Akademicka, Kraków 2017, s. 151–163.

- Mrozowska A.B., *Wspomnienia o Profesorze Ananiaszu Zajączkowskim*, [w:] *Kipciaku tiurku Orientas Lietuvoje. Istorija ir tyrimu perspektyva*, red. T. Bairašauskaite, H. Kobeckaite, Vilnius 1994.
- Mrzygłód T., *Gospodarka Libii i jej powiazania z Polską*, „As-Sadaka” 1981, nr 1.
- MSZ RP, za: https://www.msz.gov.pl/pl/p/bagdad_iq_a_pl/wspolpraca_dwustronna/wspolpraca_kulturalno-naukowa/ochrona_dziedzictwa/wspolpraca_kulturalna;jsessionid=94D3BA786663FB2309A05D2E1139FE09.cmsap1p [dostęp: 17.09.2022].
- MSZ RP, za: <https://www.msz.gov.pl/resource/2c8bb753-5ded-463b-90aa-103f2ef953a7:JCR> [dostęp: 17.09.2022].
- MSZ, https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&resrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKewiRvtOhk7frAhXq-ioKHWSLCTYQFjAAegQIAxAB&url=http%3A%2F%2Fwww.msz.gov.pl%2Fpl%2Fministerstwo%2Fhistoria%2Fwydarzenia%2F50_rocznica_nawiazania_stosunkow_dyplomatycznych_z_polski_z_jordania&usq=AOvVaw1ftpwx2tMzq1W95leYrCqO [dostęp: 16.12.2020].
- MSZ, za: <https://www.gov.pl/web/tunezja/ambasador> [dostęp: 17.09.2022].
- MSZ: nominacje dla ambasadorów RP (komunikat), PAP, 3.08.2016, za: <https://pap-mediroom.pl/polityka-i-spoleczenstwo/msz-nominacje-dla-ambasadorow-rp-komunikat> [dostęp: 17.09.2022].
- Muzeum Narodowe, za: <http://www.mnw.art.pl/wydarzenia/kalendarz-wydarzen/163,wydarzenie.html> [dostęp: 17.09.2022].
- Na szlakach dwóch światów: studia ofiarowane Profesorowi Jerzemu Hauzińskiemu*, red. A. Teterycz-Puzio, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pomorskiej, Słupsk 2016.
- Nagrody Ministra Szkolnictwa Wyższego przyznane samodzielnym pracownikom nauki za działalność naukową i dydaktyczną – w r. a. 1952/53*, „Życie Szkoły Wyższej” 1953, nr 55.
- Nasza Mama*, „Mazurek”, styczeń–luty 2017.
- Németh M., *Ananiasz Zajączkowski's doctoral thesis: the original manuscript of „Sufiksy imienne i czasownikowe w języku zachodniokaraimskim”*, FO 2013, vol. 50, s. 115–157.

- Nie wyjadą, nawet, jeśli przyjdzie im zapłacić życiem*, Polonia Christiana, Instytut Edukacji Społecznej i Religijnej im. Ks. Piotra Skargi, 2.05.2016, za: <http://www.pch24.pl/nie-wyjada--nawet--jesli-przyjdzie-im-zaplacic--zyciem,42922,i.html#ixzz5ViVZfHSe> [dostęp: 21.02.2022].
- Nielubowicz B., *Kawiarnie wspomnień*, „Cracovia-Leopolis. Czasopismo Oddziału Krakowskiego Towarzystwa Miłośników Lwowa i Kresów Południowo-Wschodnich” 2015, nr 2.
- Nina P., *Profesor Andrzej Zaborski (1942–2014). Klasyk semitystyczno-afrykanistycznego językoznawstwa porównawczego*, „Afryka” (Polskie Towarzystwo Afrykanistyczne) 2014, nr 40, s. 7–11.
- Ninateka, za: <https://ninateka.pl/kolekcje/trzej-kompozytorzy/lutoslawski/audio/muzyka-baletowa-do-dramatu-harun-al-raszyd-janusza-makarczyka-na-orkiestre> [dostęp: 17.09.2022].
- NOiZZ, za: <https://noizz.pl/spoleczenstwo/ambasada-usa-w-warszawie-przeprasza-ze-zakazala-upamietnienia-georgea-floyda/2x8mcx8> [dostęp: 17.09.2022].
- Nosowski J., *Klasyczny język arabski: zagadnienia podstawowe*, ks. prof. dr Paweł Nowicki, Warszawa 1965 [recenzja], „Collectanea Theologica” 1966, nr 36/1–4, s. 247–248.
- Nosowski Jerzy*, Rzymskokatolicka Parafia św. Maksymiliana Marii Kolbego w Józefowie, za: <http://parafiablota.pl/o-parafii/historia-parafii/> [dostęp: 18.11.2021].
- Notka biograficzna* (na okładce: D. Ibriszimow, *Towards a Common Chadic Lexicon*), „Zeszyty Naukowe UJ. Prace Językoznawcze” 1990, t. 988, z. 102.
- Nowosielska P., „*Pustynna burza*” w Iraku. *Kulisy operacji polskiego wywiadu*, „Dziennik. Gazeta Prawna”, 17.10.2019, za: <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/artykuly/1435375,polski-wywiad-w-iraku-operacja-pustynna-burza.html> [dostęp: 17.09.2022].
- NUKAT, za: <http://katalog.nukat.edu.pl> [dostęp: 17.09.2022].
- Odkrywca.pl, za: <https://forum.odkrywca.pl/topic/428161-zdj%C4%99cie-z-oflagu-murnau/> [dostęp: 17.09.2022].
- Oflag VII A Murnau, za: <http://oflag-vii-a-murnau.blogspot.com/2016/04/wyzwolenie-oboazu-jenieckiego-w-murnau.html> [dostęp: 17.09.2022].
- OIC Ombudsmen Association, za: <http://www.oicoa.org/videos.aspx> [dostęp: 17.09.2022].

- Olkusz W., „Dżafar z Bagdadu” Janusza Makarczyka jako cenne źródło wiedzy o historii i literaturze arabskiej epoki Abbasydów, „Ruch Literacki” 2018, z. 5, s. 545–569.
- Olszowska K.W., *Orientalistyka lwowska i krakowska – dwa ośrodki naukowe oraz ich wzajemne powiązania*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne” 2018, t. 145, z. 2, s. 303–316.
- Oman, Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, za: <https://www.gov.pl/web/arabiasaudyjska/relacje-dwustronne-oman> [dostęp: 17.09.2022].
- Omeljan Pritsak. *Faculty of Arts and Sciences – Memorial Minute*, The Harvard Gazette, 14.05.2009, za: <https://news.harvard.edu/gazette/story/2009/05/omeljan-pritsak/> [dostęp: 17.09.2022].
- Oriental Studies in the sixty years of independent Poland*, red. W. Tyloch, PWN, Warszawa 1983.
- Orientalia Commemorativa*, red. L. Sudyka, WUJ, Kraków 2011.
- Orientalistas de lingua portuguesa*, za: <https://orientalistasdelinguaportuguesa.wordpress.com/> [dostęp: 18.08.2019].
- Orientalistyka polska w okresie XXlecia Polski Ludowej*, red. S. Kałużyński, J. Reychman, L. Skurzak, W. Zajączkowski, cz. 1, PO 1964, nr 3(51), s. 199–214.
- Ośko P., *Za fasadą. Komitet uczelniany w strukturze PZPR i jego wpływ na zarządzanie kadrami w latach 1948–1968. Zarys problemu na przykładzie Politechniki Warszawskiej*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2016, t. 27, s. 69–110. PAP, za: https://www.money.pl/archiwum/wiadomosci_agencyjne_iar/arttykul/prezydent;podpisal;akredytacje;dla;3;polskich;ambasadorow;z;panstw;afrykanskich;25,0,494873.html [dostęp: 17.09.2022].
- Para mieszana, z Dorotą Samolińską-Metwaly*, Kurier Poranny, 2.06.2006, za: <https://poranny.pl/para-mieszana/ar/5045088> [dostęp: 14.05.2022].
- Paraskiewicz K., *Z historii orientalistyki w Uniwersytecie Jagiellońskim*, [w:] *Języki i Cywilizacje. Orientalistyka w Krakowie*, Wyd. Nowa Strona, Kraków–Bielsko-Biała 2019.
- Parzonka M., *Poland, the Gulf War, and the New World Order*, Interzine, 26.02.2020, za: <https://interzine.org/2020/02/26/poland-the-gulf-war-and-the-new-world-order/> [dostęp: 17.09.2022].
- Paweł Siwiec, Instytut Bliskiego i Dalekiego Wschodu WSMiP UJ, za: <https://orient.uj.edu.pl/instytut/pracownicy/siwiec> [dostęp: 17.09.2022].

- Pawłowski K., *Polacy w Indiach i powiązania polsko-indyjskie*, za: <https://docplayer.pl/72414542-Polacy-w-indiach-i-powiazania-polsko-indyjskie-indie-ogolne-wiadomosci.html> [dostęp: 17.09.2022].
- Pełna lista publikacji Przemysława Turka, za: <https://orient.uj.edu.pl/documents/207450110/pt.pdf/e6aec612-0c5c-4153-9b52-07bf1fcd4c19> [dostęp: 17.09.2022].
- Pfábé-Kamal T., *O początkach powieści egipskiej*, Askon, Warszawa 2010, za: <https://www.znak.com.pl/ksiazka/o-poczatkach-powieści-egipskiej-teresa-pfabe-kamal-37853> [dostęp: 17.09.2022].
- Piela M., *Professor Andrzej Zaborski (1942–2014)* [nekrolog], RO 2014, t. 67, z. 2, s. 123–124.
- Pietrzak J., *Polscy uchodźcy na Bliskim Wschodzie w latach drugiej wojny światowej. Ośrodki, instytucje, organizacje*, WUŁ, Łódź 2012.
- Piłaszewicz S., *Afrykanistyka*, [w:] *75 lat Instytutu Orientalistycznego Uniwersytetu Warszawskiego*, red. M. Popko, WUW, Warszawa 2007, s. 23–37.
- Piłaszewicz S., *Professor Bogumił Witalis Andrzejewski: his life, scientific activity, and poetry*, FO 2012, vol. 49, s. 391–399.
- Piłaszewicz S., *Professor Rajmund Ohly (1928–2003)*, „Africana Bulletin” 2004, nr 52, s. 157–178.
- PISAI, za: <https://www.pisai.it/home/> [dostęp: 17.09.2022].
- Pismo TEPIS do MSWiA, Archiwum BIP MSWiA Warszawa, za: <https://archiwumbip.mswia.gov.pl/download/4/17371/Pismo-PTTEPIS.pdf> [dostęp: 17.09.2022].
- Pisowicz A., *Prof. dr hab. Andrzej Czapkiewicz (1924–1990)*, „Zeszyty Naukowe UJ. Prace Językoznawcze” 1990, t. 962, z. 101, red. S. Stachowski, s. 7–9.
- Pisowicz A., *Stulecie krakowskiej orientalistyki*, [w:] *Języki i cywilizacje. Orientalistyka w Krakowie*, Wyd. Nowa Strona, Kraków–Bielsko-Biała 2019.
- Plejada, za: <https://plejada.pl/zdjecia-gwiazd/agata-konarska-co-robi-dzis-gwiazda-kawa-czy-herbata/qsx7tm6#slajd-1> [dostęp: 17.09.2022].
- Pleskot P., *Trudna sztuka kierowania nauką. Wydział Nauki i Oświaty KC PZPR a Polska Akademia Nauk (1949–1989)*, [w:] *Partia komunistyczna w Polsce. Struktury. Ludzie. Dokumentacja*, red. D. Magier, Instytut Historii i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach, Lublin–Radzyń Podlaski 2012, s. 181–199.

- Płonka-Syroka B., *Medycyna w historii i kulturze — studia z antropologii wiedzy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Medycznego, Wrocław 2013.
- PO: 1953, nr 1, nr 2; 1954, nr 2, nr 3; 1955, nr 2, nr 4; 1956, nr 1; 1957, nr 1; 1959, nr 1, nr 3; 1960, nr 2; 1961, nr 1; 1962, nr 3; 1963, nr 1, nr 3, nr 4; 1964, nr 4; 1965, nr 1, nr 2, nr 3; 1966, nr 1; 1967, nr 2; 1968, nr 3; 1969, nr 3; 1970, nr 2; 1971, nr 1; 1976, nr 2; 1997, nr 3/4; 2012, nr 3–4; 2019, nr 2.
- Poczet członków Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Umiejętności w latach 1872–2000*, prac zesp., PAU, Kraków 2006.
- Podróżnicy*, za: <http://trojmiasto.wyborcza.pl/trojmiasto/1,35612,20279918,sura-poczuc-groze-wojennego-swiata.html?disableRedirects=true> [5.3. [dostęp: 17.09.2022]].
- Pohl K., *Jak pracowaliśmy w Iraku*, „Głos Szczeciński”, 9.05.2003, za: <https://gs24.pl/jak-pracowalismy-w-iraku/ar/5079006> [dostęp: 17.09.2022].
- Polacy na drogach świata*, Serwis GDDKiA, 14.07.2019, za: <https://www.gddkia.gov.pl/pl/a/34287/Polacy-na-drogach-swiata> [dostęp: 17.09.2022].
- Polański T., *Introduction*, FO 2012, vol. 49: „Studia Andreae Zaborski Dedicata”, s. 11–12.
- Polki.pl, za: <https://polki.pl/anna-sztandera,autor,2864,1.html> [dostęp: 17.09.2022].
- Polonus, za: <http://polonus.canalblog.com/archives/2010/02/13/16870839.html> [dostęp: 1.01.2019].
- Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Zjazdy, plenarne posiedzenia Komitetu Centralnego, władze naczelne i sekretarze Komitetów Wojewódzkich PZPR 1981–1986*, oprac. J. Jakubowski, J. Szczeblewski, Warszawa 1986.
- Polski konwój zbliżył się do granicy syryjskiej*, 18.07.2006, za: <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Polski-konwoj-zblizyl-sie-do-granicy-syryjskiej-1459819.html> [dostęp: 5.11.2018].
- Polski Słownik Biograficzny*, t. 38, IH PAN, Warszawa–Kraków 1997–1998.
- Polski Słownik Biograficzny*, t. 46, IH PAN, Warszawa 2009–2010.
- Polskie Dokumenty Dyplomatyczne 1980 lipiec-grudzień*, red. P. Długołęcki, PISM, Warszawa 2020.
- Polskie firmy nie palą się do inwestycji w Iraku*, wp.pl, za: <https://wiadomosci.wp.pl/polskie-firmy-nie-pala-sie-do-inwestycji-w-iraku-6037618874057857a> [dostęp: 13.02.2022].
- Polskie Radio, za: <https://www.polskieradio.pl/Ludzie/238893,Maria-Szablowska> [dostęp: 17.09.2022].

- Polskie Towarzystwo Onomastyczne, za: <https://sites.google.com/site/poltowonomastyczne/home/czlonkowie/boguslaw-ryszard-zagorski> [dostęp: 17.09.2022].
- Pomocnik Historyczny „Historia Arabów”* (100002) z 7.02.2014, *Polityka*, za: <https://www.polityka.pl/pomocnikhistoryczny?issueNumber=100002> [dostęp: 17.09.2022].
- Pomocnik Historyczny „Historia Arabów”* (100002), „*Polityka*”, 7.02.2014.
- Poniatowski Z., *Dzieje islamistyki w Polsce po II wojnie światowej*, PO 1992, nr 1–4, s. 67–76.
- Popińska J., *Od „Bratniaka” do NZS. Aktywność studentów wrocławskich w latach 1945–1989*, „*Pamięć i Przyszłość*” 2011, nr 1(11), s. 6–14.
- Popko M., *Z dziejów IO UW*, [w:] *75 lat Instytutu Orientalistycznego Uniwersytetu Warszawskiego*, red. M. Popko, WUW, Warszawa 2007.
- Porwany ambasador w Jemenie zadzwonił do MSZ*, interia.pl, za: <https://wydarzenia.interia.pl/news-porwany-ambasador-polski-w-jemenie-zadzwonil-do-msz,nId,776661> [dostęp: 17.09.2022].
- Posiedzenie Komisji Spraw Zagranicznych /nr 106/ z 7.11.2013, za: <http://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/biuletyn.xsp?documentId=B477EAC898A95973C-1257C28004F7B57> [dostęp: 17.09.2022].
- Posiedzenie Komisji Spraw Zagranicznych /nr 43/ z 12.06.2008, za: <http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/o/F21F2A89A4803F6FC12574740033CC45?OpenDocument> [dostęp: 17.09.2022].
- Posiedzenie Komisji Spraw Zagranicznych /nr 56/ z 21.11.2012, za: <http://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/biuletyn.xsp?documentId=101A99A417D5337F-C1257AD00040F9CC> [dostęp: 17.09.2022].
- Pouillon F., *Dictionnaire des orientalistes de langue française*, II SMM-Karthala, Paris 2012.
- Powstanie firmy Dromex*, za: <https://m.budimex.pl/pl/o-budimex/historia/2.html> [dostęp: 17.09.2022].
- PR 2, za: <https://www.polskieradio.pl/8/478/Artykul/2432463,Wokalny-ul-Swiateczne-brzmienie-greckich-cerkwi> [dostęp: 17.09.2022].
- Pracownia zagadnień społecznych i kulturalnych Afryki współczesnej*, „*Przegląd Socjologiczny / Sociological Review*” 1963, nr 17/1, s. 131–132.
- Pracownia Źródeł Orientalnych i Numizmatyki, za: http://www2.filg.uj.edu.pl/io/pzon/informacje_o_pracowni.htm [dostęp: 17.09.2022].

- Pro Memoria III. Profesorowie Uniwersytetu Jagiellońskiego spoczywający na cmentarzach Krakowa 1803–2017*, red. J.W. Tkaczyński, WUJ, Kraków 2018.
- Pro memoria. Profesorowie Uniwersytetu Jagiellońskiego spoczywający na cmentarzu Rakowickim 1803–2013*, red. J.W. Tkaczyński, WUJ, Kraków 2014.
- Procházka S., *Obituary – Arne A. Ambros*, „Zeitschrift für Arabische Linguistik” 2008, nr 48, s. 7–9.
- Program dla zagranicy*, [w:] *Rocznik Polskiego Radia i Telewizji 1970*, WRiT, Warszawa 1970, s. 237–251.
- Projekt Tefsir, za: <http://www.tefsir.umk.pl/o,3,prof-dr-hab-marek-m-dziekan.html> [dostęp: 17.09.2022].
- Prokopiuk J., *Outsidera wspomnienie z początków „Współczesności”, „Poezja”* 1986, nr 12, s. 72–75.
- Proniewski A., *Rola i znaczenie wydziału teologicznego USB w powstaniu Seminarium w Białymstoku*, [w:] *Między Wydziałem Teologicznym Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie a Seminarium Duchownym w Białymstoku*, red. A. Proniewski, Białystok 2019, s. 23–35.
- Protokoły posiedzeń Komisji Spraw Zagranicznych, m.in. za: <http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/o/1A022323BD595AEFC1256BFA003542A2?OpenDocument> [dostęp: 6.01.2019].
- Protokół posiedzenia Komisji Spraw Zagranicznych, za: <http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/o/1A022323BD595AEFC1256BFA003542A2?OpenDocument> [dostęp: 17.09.2022].
- Próba Atmosfery bis*, za: <https:// Duch.mimuw.edu.pl/~alx/proba/x/pa4/hatif.html> [dostęp: 17.09.2022].
- Prywatna strona internetowa Adnana Hasana, za: http://www.hasan_adnan.e-biznes.org/ [dostęp: 17.09.2022].
- Przemysław W. Turek, International Association of Maltese Linguistics, Members Directory, za: <http://www.fb10.uni-bremen.de/ghilm/members.aspx> [dostęp: 17.09.2022].
- Przemysław W. Turek, za: https://www.uj.edu.pl/c/document_library/get_file?uuid=2f0cb901-23c6-4af3-b090-f9008c0610d2&groupId=4071347 [dostęp: 23.11.2022].
- Przemysław W. Turek, Stowarzyszenie „Bristol”, za: http://www.bristol.us.edu.pl/biogramy_czlonkow.php?a=37 [dostęp: 17.09.2022].

- Przemysław Waclaw Turek, Instytut Bliskiego i Dalekiego Wschodu UJ, za: <https://orient.uj.edu.pl/instytut/struktura/zil/turek> [dostęp: 17.09.2022].
- Przemysław Waclaw Turek, Instytut Bliskiego i Dalekiego Wschodu Uniwersytetu Jagiellońskiego w Wydziale Studiów Międzynarodowych i Politycznych UJ, za: <https://orient.uj.edu.pl/instytut/struktura/kbwiap/galuszka> [dostęp: 17.09.2022].
- PTO, *Prezesa*, za: <http://pto.orient.uw.edu.pl/2015/12/31/prezesa-pto/> [dostęp: 25.03.2022].
- PTO, *Władze*, za: <http://pto.orient.uw.edu.pl/2015/03/08/wladze-2012-2015/> [dostęp: 17.09.2022].
- PTO, za: <http://pto.orient.uw.edu.pl/2015/03/09/komitet-redakcyjny/> [dostęp: 17.09.2022].
- PTO, *Zjazdy PTO*, za: <http://pto.orient.uw.edu.pl/2015/05/20/zjazdy-orientalistow-polskich/> [dostęp: 17.09.2022].
- PTTK Kielce, za: http://www.pttkkielce.pl/g,242,2012_10_13_Konferencja_popularno_naukowa_W_gniezdzie_rodowym_ksiezonej_kurlandzkiej_Franciszki_z_Krasinskich_Wettyn_Piotrkowice_Lisow.html [dostęp: 17.09.2022].
- QUT, za: <https://personlookup.com.au/c/university-of-queensland/39> [dostęp: 17.09.2022].
- Radecki S., *Konferencja o elitach małych miast*, Gmina Knyszyn, Samorządowy Portal Internetowy, za: http://knyszyn.pl/asp/fr_start.asp?typ=13&sub=0&menu=70&artykul=306&akcja=artykul [dostęp: 26.11.2021].
- Radziszewski P., *The First Jordanian In Poland*, wrzesień 2006, za: https://www.msz.gov.pl/en/p/amman_jo_a_en/bilateral_relations/jordan_in_poland/the_first_jordanian_in_poland/?channel=www [dostęp: 24.11.2019].
- Raina P., *Bliski szpieg*, Wyd. von Borowiecky, Warszawa 2007.
- Rakowski B., *Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców Uniwersytetu Łódzkiego (1958–2008)*, „Acta Universitatis Lodziensis. Kształcenie polonistyczne cudzoziemców” 2010, nr 17, s. 9–17.
- Rejestr KRS, za: <https://rejestr.io/krs/289011/stowarzyszenie-artystow-i-krytykow-sztuki-x-ray> [dostęp: 17.09.2022].
- Rejestr KRS, za: <https://rejestr.io/krs/50592/towarzystwo-im-stanislawa-ze-skarbimierza> [dostęp: 17.09.2022].

- Reklajtis E., *O Tereni*, „Mazurek”, styczeń–luty 2017, s. 5–6.
- Reychman J., *Orientalistyka polska w okresie 10-lecia Polski Ludowej*, PO 1954, nr 2, s. 71–87.
- Reychman J., *Stalin, a walka wyzwolenicza narodów Wschodu*, PO 1953, nr 3, s. 137–148.
- Reychman J., *Uniwersyteckie skrypty orientalistyczne*, PO 1971, nr 1, s. 79–80.
- RMF FM, za: <https://www.rmf24.pl/fakty/swiat/news-msz-o-zatrzymaniu-polaka-w-indonezji-jest-dziennikarzem-wyko,nId,2624233> [dostęp: 17.09.2022].
- Rocznik PAU*, 1945/46.
- Rocznik Polskiego Radia i Telewizji 1968–69*, WRiT, Warszawa 1969.
- Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej 1991*, red. B. Wizimirska, PISM, Warszawa 1993.
- Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej*, red. B. Wizimirska, PISM, Warszawa 2004.
- Roman Stopa (08.07.1895–15.04.1995), Instytut Orientalistyki UJ, za: <https://arabistyka.io.filg.uj.edu.pl/-historia2> [dostęp: 23.11.2022].
- Różański J., *Misjologia i dialog ekumeniczny*, „Studia Theologica Varsaviensia” 2013, nr jubileuszowy 1963–2013, s. 121–135.
- Rutkowski T.P., *Na styku nauki i polityki. Uniwersytet Warszawski w PRL 1944–1989*, [w:] *Dzieje Uniwersytetu Warszawskiego po 1945*, WUW, Warszawa 2016, s. 375–693.
- „Rzeczpospolita”, 20.10.1997, nr 245, za: http://web.archive.org/web/20080614083337/http://www.rzeczpospolita.pl/dodatki/wybory97_971020/wybory97_a_3.html [dostęp: 26.11.2021].
- „Rzeczpospolita”, za: <https://www.rp.pl/Rzecz-o-historii/309159980-Paradoksy-polityczne-Rodzenstwo-Bochenskich.html> [dostęp: 17.09.2022].
- „Rzeczpospolita”, za: https://archiwum.rp.pl/artukul/266625_Polski_ambasador_uwolniony.html [dostęp: 17.09.2022].
- Sakowicz E., *Badania nad hinduizmem w Polsce/ Research on Hinduism in Poland*, „Nurt SVD” 2019, nr 1, s. 92–106.
- Samolińska-Metwaly D., *Między Polską a Egiptem. Wspomnienie o doktorze Metwalem (cz. I)*, „Mazurek”, grudzień 2015, s. 4–5.
- Samulewicz D., *Filmowy życiorys Tadeusza Lewickiego*, Centrum Historii Zajezdnia, za: <https://www.zajezdnia.org/wh-230421> [dostęp: 17.09.2022].
- Samusik J., *Trypoliskie ABC*, Iskry, Warszawa 1987.

- Sawicka J., *Kariera w tropikach*, Kontakt, 24.06.2013, za: <https://magazynekontakt.pl/kariera-w-tropikach/> [dostęp: 17.09.2022].
- Senior.org, za: <http://senior.org.pl/punkt/2012/11/21/czlowiek-w-sztuce-bliskiego-i-dalekiego-wschodu-6/> [dostęp: 17.09.2022].
- Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, za: <https://www.gov.pl/web/jordania/jordania> [dostęp: 17.09.2022].
- SGH. Wykładowcy, za: <https://ssl-oferta.sgh.waw.pl/pl/studiapodyplomowe/sluzba-zagraniczna/Strony/wykladowcy.aspx> [dostęp: 17.09.2022].
- Shanti I.S., *NHRC in Qatar organizes an International Conference on the Protection of Journalists in Dangerous Situations*, „OIC Journal” 2012, nr 20.
- Shohei S., *Mapping for Modernity. An Arabist in Arabia, 1953–1955*, „The East Asian Journal of British History” 2012, vol. 2, s. 108–127.
- Siemieniec-Gołaś E., *Krakowska turkologia – historia, terażniejszość i perspektywy*, [w:] *Orientalia commemorativa*, red. L. Sudyka, WUJ, Kraków 2011, s. 49–52.
- Sierakowska-Dyndo J., Surdykowska S., *Iranistyka*, [w:] *75 lat Instytutu Orientalistycznego Uniwersytetu Warszawskiego*, red. M. Popko, WUW, Warszawa 2007, s. 101–109.
- Sīrat Al-Ġāhīz. Volume in Honour of Krystyna Skarżyńska-Bocheńska and Danuta Madeyska*, red. M.M. Dziekan, P.B. Lewicka, K. Pachniak, RO 2011, t. 64, z. 1.
- Skarżyńska-Bocheńska K., *Arabistyka*, [w:] *Instytut Orientalistyczny Uniwersytetu Warszawskiego 1932–1982*, Warszawa 1986.
- Skarżyńska-Bocheńska K., *Pamięci Ambasadora Witolda Skuratowicza*, PO 1982, nr 1–2, s. 110–111.
- Sławomira Żerańska-Kominek [biogram], za: https://www.polmic.pl/index.php?option=com_mwosoby&id=324&view=czlowiek&lang=pl [dostęp: 17.09.2022].
- Słownik „*Niezależni dla kultury 1976–89*”, za: <http://www.slownik-niezaleznidlakultury.pl/index.php?page=wysyp&sel=C&klucz=181&s=> [dostęp: 17.09.2022].
- Słownik Języka Polskiego*, PWN, Warszawa 1978–1981.
- Słownik pseudonimów pisarzy polskich*, t. 5: 1971–1995, red. D. Świerczyńska, Ossolineum, Wrocław–Warszawa–Kraków 1898.
- Służyć zbliżeniu narodów*, „As-Sadaka” 1981, nr 1.

- Solecki J., *Arabists and the Myth*, „Middle East Journal” 1990, vol. 44, nr 3, s. 446–457.
- Spętana Akademia. Polska Akademia Nauk w dokumentach władz PRL. Materiały partyjne (1950–1986)*, t. 2, wybór, wstęp i opracowanie P. Pleskot, T.P. Rutkowski, IPN, Warszawa 2012.
- Spółdzielnia Mieszkaniowa Profesorów UW, za: <http://www.sewerynow.waw.pl/z-dziejow-stowarzyszenia-i-spoldzielni/> [dostęp: 17.09.2022].
- Szrednicki Cz., Tomasziewicz W., *Warto wspominać tamte lata. Pierwsze powojenne lata studiów na orientalistyce*, „Alma Mater” 2001, nr 28, s. 29–31.
- Szrednicki Cz., Tomasziewicz W., *Z historii orientalistyki krakowskiej w pierwszych latach powojennych (1945–1950)* [streszczenie referatu], „Sprawozdania z Posiedzeń Komisji Naukowych” [PAN Oddział w Krakowie] 1996, t. 39 (1995), z. 1, s. 108–109.
- Starożytny Nippur*, „Gazeta Lubuska”, za: <https://gazetalubuska.pl/starozytny-nippur/ar/7688581> [dostęp: 17.09.2022].
- Staszewski W., *Jak Polacy budowali Irak*, „Gazeta Wyborcza”, 17.04.2003, za: <http://wyborcza.pl/duzyformat/1,127290,1428543.html?disableRedirects=true> [dostęp: 17.09.2022].
- Stawiszyński W., *In memoriam profesor Albertyna Szczudłowska-Dembska (9 XII 1934–17 IX 2013)*, „Vox Patrum” 2014, nr 34, t. 61, s. 701–708.
- Stemplowski R., *Zrzeszenie Studentów Polskich w socjalizmie państwowym 1950–1973*, Wyd. Nauk. Scholar, Warszawa 2018.
- Stępnia K., *Hotel Marriott w Warszawie: 30 lat minęło...*, za: <https://www.horecarnet.pl/hotel-marriott-w-warszawie-30-lat-minelo/> [dostęp: 17.09.2022].
- Stosunki dyplomatyczne Polski. Informator*, t. 4: *Afryka i Bliski Wschód 1918–2009*, red. K. Szczepanik, A. Herman-Łukasik, B. Janicka, Askon, Warszawa 2010.
- Stowarzyszenie Bristol, za: http://bristol.us.edu.pl/biogramy_czlonkow.php?a=37 [dostęp: 17.09.2022].
- Stowarzyszenie Kombatantów Misji Pokojowych ONZ, za: <http://skmponz.pl/> [dostęp: 17.09.2022].
- Stowarzyszenie Polskie w Egipcie, za: <http://zrp-e.com/> [dostęp: 17.09.2022].
- Stowarzyszenie Tłumaczy Literackich, za: <http://stl.org.pl/profil/lukasz-muller/> [dostęp: 17.09.2022].

- Stowarzyszenie Tłumaczy Polskich, za: <http://www.stp.org.pl/historia/> [dostęp: 17.09.2022].
- Stowarzyszenie Współpracy Polska-Wschód, za: <https://www.swpw.eu/polski-klub-absolwentow-wyzszych-uczeln-rozji/> [dostęp: 17.09.2022].
- Strelcyn S., *Uwagi krytyczne o sytuacji orientalistyki polskiej i perspektywach jej rozwoju*, PO 1956, nr 3, s. 313–337.
- Strelcyn S., *XI Zjazd orientalistów polskich*, PO 1952.
- Strona Agaty Skowron-Nalborczyk, za: <http://islam-eur.orient.uw.edu.pl/home/agatanal/> [dostęp: 17.09.2022].
- Strona internetowa Polonii w Sztokholmie, za: <http://polskieslady.se/stockholm%20haga%20norra.html> [dostęp: 17.09.2022].
- Strona prywatna S. Hamarneh, za: <https://sites.google.com/site/salehhamarneh/Home> [dostęp: 17.09.2022].
- Studenci z manierami*, OTVP Opole, za: <https://opole.tvp.pl/11007457/studenci-z-manierami> [dostęp: 17.09.2022].
- „Studia Nauk Teologicznych PAN” 2010, nr 5, za: <https://journals.pan.pl/publication/110404/studia-nauk-teologicznych-2010-tom-5?language=pl> [dostęp: 17.09.2022].
- Studia orientalia. Thaddaeo Lewicki Oblata. Materiały z sesji naukowej poświęconej pamięci prof. T. Lewickiego, Kraków 17–18 listopada 1993*, The Enigma Press, Kraków 1994.
- Studia wyższe. Informator szkolny*, za: <http://studiawyzsze.informatorszkolny.com/szkola.aspx?sid=5735&smiid=24> [dostęp: 17.09.2022].
- Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców Uniwersytetu Łódzkiego, za: <http://www.sjpd.uni.lodz.pl/?q=node/113> [dostęp: 17.09.2022].
- Sulimowicz A., *Polscy turkolodzy Karaimi. Od przedmiotu do podmiotu badań naukowych*, [w:] *Karaimi*, red. B. Machul-Telus, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2012, s. 118–142.
- Sutherland L., *Politics & Finance in the Eighteenth Century*, Hambledon Press, London 1984.
- System Wspierania Recenzentów, za: <https://recenzenci.opi.org.pl/sssr-web/site/people-details?personId=1e795606aff82e08>
- Szaynok B., *Z historią i Moskwą w tle. Polska a Izrael 1944–1968*, WIPN, Warszawa 2007.

- Szczepanik K., *Dyplomacja Polski 1918–2005. Struktury organizacyjne*, Warszawa 2005.
- Szkice z dziejów polskiej orientalistyki*, t. 3, red. J. Reychman, PWN, Warszawa 1969.
- Szkice z dziejów polskiej orientalistyki*, t. 4, red. T. Majda, WUW, Warszawa 2007.
- Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej, za: http://www.swps.edu.pl/new_www/neareast_center/index_jd.html 16 Nov 04 [dostęp: 17.09.2022].
- Szlakiem pamięci. Miejsca wiecznego spoczynku profesorów UJ aresztowanych w „Soneraktion Krakau” 6 listopada 1939 r.*, WUJ, Kraków, dodatek specjalny do „Dziennika Polskiego” i „Gazety Krakowskiej”, listopad 2019.
- Szlakiem Pamięci. Profesorowie UJ spoczywający na wybranych cmentarzach Krakowa*, dodatek specjalny, „Dziennik Polski”, listopad 2017.
- Szymański E., *Ananiasz Zajączkowski – badacz kultur wschodu*, „Pogranicze” (Białystok) 1996, t. 5, s. 117–128.
- Śmieja F., *Bogumił Witalis Andrzejewski (1922–1994) – afrykanista i poeta*, za: <https://www.cultureave.com/bogumil-witalis-andrzejewski-1922-1994-afrykanista-i-poeta/?print=print> [dostęp: 17.09.2022].
- Śpiewak P., *Nagrody im. M. I Ł. Hirszowiczów przyznane*, Jewish Historical Institute, za: <http://www.jhi.pl/en/blog/2018-05-14-nagrody-im-marii-i-lukasza-hirszowiczow-przyznane> [dostęp: 17.09.2022].
- Tadeusz Kowalski, za: http://www.malopolskawiiwojnie.pl/index.php?title=KOWALSKI_Tadeusz_Jan [dostęp: 14.05.2021].
- Tadeusz Lewicki, Cracovia Leopolis, za: <http://www.lwow.com.pl/lewicki.html> [dostęp: 17.05.2022].
- Tadeusz Lewicki, Muzeum Powstania Warszawskiego, za: <https://www.1944.pl/powstancze-biogramy/tadeusz-lewicki,27319.html> [dostęp: 17.05.2022].
- Tadeusz Lewicki, Muzeum Uniwersytetu Wrocławskiego, za: <http://mbd.muzeum.uni.wroc.pl/dzieje-universytetu/doktorzy-honoris-cause/tadeusz-lewicki> [dostęp: 17.09.2022].
- Tadeusz Lewicki, Stowarzyszenie Rekonstrukcji Historycznej, Bateria Motorowa Artylerii Przeciwlotniczej, za: <http://przeciwlotnicza.pl/artyleria-przeciwlotnicza/biogramy-88/Pl/biogramy-1---n-373.html> [dostęp: 17.09.2022].
- Tak polscy kierowcy jeździli wywrotkami po Iraku*, 4oton.net, za: <https://4oton.net/polscy-kierowcy-jezdzi-wywrotkami-iraku-steyr-91-bezkresna-pustynia-budowie-autostrady/> [dostęp: 17.09.2022].

- Tak przyjaciel zniszczył Hłaskę donosami*, Dziennik.pl, 6.04.2010, za: <https://wiadomosci.dziennik.pl/wydarzenia/artykuly/115145,tak-przyjaciel-zniszczy-hlaske-donosami.html> [dostęp: 17.09.2022].
- The Garland Encyclopedia of World Music: South Asia. The Indian Subcontinent*, red. A. Arnold, Garland Publishing, New York 2001.
- The Peace Research Institute Oslo (PRIO), za: <https://www.prio.org/People/Person/?x=5387> [dostęp: 3.11.2020].
- Tłumacze, za: <https://prawo.money.pl/bazy-teleadresowe/tlumacze/tlumacz,angielski,%20arabski,jezyk,3,0,0.html> [dostęp: 17.09.2022].
- Tokarz G., *Polska Rzeczpospolita Ludowa i Libia: przegląd najważniejszych umów i porozumień*, „Przegląd Naukowo-Metodyczny. Edukacja dla bezpieczeństwa” 2011, nr 3, s. 27–33.
- Tomasik P., *Działalność klubu „Babel” z perspektywy Służby Bezpieczeństwa*, [w:] *Społeczność żydowska w PRL przed kampanią antysemicką lat 1967–1968 i po niej*, red. G. Berendt, Konferencje IPN, t. 37, IPN, 2009, s. 94–107.
- Towarzystwo Naukowe Warszawskie. *Sto lat działalności*, red. E. Wolnicz-Pawłowska, W. Zych, Warszawa 2009.
- Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Arabskiej, 18.05.2018, za: <https://kontynent-warszawa.pl/miejsca/16011-towarzystwo-przyjazni-polsko-arabskiej-piatek> [dostęp: 17.09.2022].
- Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Arabskiej, Rejestr KRS, za: <https://rejestr.io/krs/236456/towarzystwo-przyjazni-polsko-arabskiej> [dostęp: 17.09.2022].
- Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Palestyńskiej, za: <https://kontynent-warszawa.pl/institucje/14178-towarzystwo-przyjazni-polsko-palestynskiej> [dostęp: 17.09.2022].
- TPPP, za: <https://pl-pl.facebook.com/towarzystwoprzyjazni.palestynskopolskiej> [dostęp: 17.09.2022].
- Tryjarski E., *Bolesna strata turkologii polskiej (Wspomnienie o profesorze Ananiaszu Zajączkowskim)*, PO 1970, nr 3, s. 281–284.
- Tryjarski E., *Warsaw Turkology 1918–1978*, [w:] *Oriental Studies in the sixty years of independent Poland*, red. W. Tyloch, PWN, Warszawa 1983, s. 28–29.
- Turkologia UW, za: <http://www.turkologia.uw.edu.pl/index.php/pl/historia> [dostęp: 17.09.2022].
- Tuwim. Zakopane*. 1953, Tygodnik Podhalański, 27.12.2013, za: tygodnikpodhalanski.pl/?mod=blog&u=67&id=21357 [dostęp: 17.09.2022].

- TVN, za: <https://tvn24.pl/tvnmeteo/informacje-pogoda/swiat,27/kitesurfer-uratowany-zywy,37564,1,0.html> [dostęp: 17.09.2022].
- Tygielski W., *W państwie demokratycznym i suwerennym*, [w:] *Dzieje Uniwersytetu Warszawskiego po 1945*, WUW, Warszawa 2016, s. 709–765.
- Tyloch W., *Językoznawstwo orientalne w Polsce*, PO 1974, nr 2, s. 138–142.
- Tyloch W., *Komitet Nauk Orientalistycznych PAN i orientalistyka polska w czterdziestoleciu PRL*, PO 1986, nr 1–2, s. 15–29.
- Tyloch W., *Problemy orientalistyki w ćwierćwieczu PRL*, PO 1969, nr 4, s. 324–330.
- Tyloch W., *Uniwersyteckie studia orientalistyczne*, PO 1973, nr 3, s. 230.
- Tymoteusz Woźniak*, za: <https://mowianamiescie.pl/wydarzenia/5270-nieturysci-spotkania-z-tymi-ktorzy-podrozuja-po-swojemu> [dostęp: 17.09.2022].
- UAM USOS, za: https://usosweb.amu.edu.pl/kontroler.php?_action=katalog2/osoby/pokazOsobe&os_id=2510 [dostęp: 17.09.2022].
- UAM, za: <http://ij.amu.edu.pl/profesorowie-nadzwyczajni/> [dostęp: 17.09.2022].
- UCLA, Ethnomusicology, za: https://www.ethnomusicology.org/page/HS_InsUCLA [dostęp: 17.09.2022].
- UJ BIP, za: http://www.bip.uj.edu.pl/documents/1384597/2379271/zarz_36_2011.pdf/5e5215ea-oad5-4979-b25c-63c2409e5ac3 [dostęp: 26.03.2020].
- UJ USOS, za: <https://www.usosweb.uj.edu.pl/> [dostęp: 2.11.2020].
- UJ, Postępowania profesorskie, za: https://filg.uj.edu.pl/documents/41616/91581715/Elzbieta_Gorska-uchwala_RW.pdf [dostęp: 17.09.2022].
- UJ, *Żaczek*, za: <https://dziennikpolski24.pl/przed-jubileuszem-zaczka/ar/1652338> [dostęp: 17.09.2022].
- UKSW. Ludzie Uniwersytetu, za: <https://muzeumuksw.edu.pl/exhibits/show/ludzie-universytetu/profesorowie> [dostęp: 17.09.2022].
- UKSW. Muzeum Cyfrowe, za: <https://muzeumuksw.edu.pl/items/show/73> [dostęp: 17.09.2022].
- UMCS, za: <https://www.umcs.pl/pl/aktualnosci,60,zagrozenia-asymetryczne-bezpieczenstwa-w-jemenie,23943.chtm> [dostęp: 17.09.2022].
- UNIC Warsaw, za: http://unic.un.org.pl/misje_pokojowe/polacy.php [dostęp: 17.09.2022].
- Universität der Drei Generationen, za: <http://utp.berlin/prof-janusz-danecki> [dostęp: 17.09.2022].

- Universität Wien, Institut für Orientalistik, za: <https://orientalistik.univie.ac.at/fachrichtungen/arabistik/fachgeschichte/> [dostęp: 17.09.2022].
- Uniwersytet Rzeszowski, <http://old.ur.edu.pl/wydzialy/socjologiczno-historiesczny/nauka/postepowania-habilitacyjne> [dostęp: 17.09.2022].
- Uniwersytet Rzeszowski, za: <http://old.ur.edu.pl/wydzialy/socjologiczno-historiesczny/nauka/postepowania-habilitacyjne> [dostęp: 17.09.2022].
- Uniwersytet Trzeciego Wieku w Ostrowi Mazowieckiej, Ostrowski Portal Internetowy, 9.04.2019, za: <https://www.ostrowmaz.com/aktualnosci/24279> [dostęp: 17.09.2022].
- US Diplomacy, za: <http://usdiplomacy.org> [dostęp: 17.09.2022].
- USOS UŁ, za: https://usosweb.uni.lodz.pl/kontroler.php?_action=katalog2/jednostki/pokazJednostke&kod=1300000000 [dostęp: 17.09.2022].
- USOS UW, za: https://usosweb.uw.edu.pl/kontroler.php?_action=katalog2/osoby/pokazOsobe&os_id=42700 [dostęp: 17.09.2022].
- USOS UW, za: https://usosweb.mimuw.edu.pl/kontroler.php?_action=katalog2/osoby/pokazOsobe&os_id=42741 [dostęp: 17.09.2022].
- Virtual International Authority File, za: <https://viaf.org/viaf/60504423/> [dostęp: 17.09.2022].
- Wereszczyńska Barbara, za: <https://wiadomosci.onet.pl/kiosk/podwojne-zycie-barbary/zmxch> [dostęp: 4.03.2017].
- Werpachowski L., *Moja misja w Kairze*, „Gazeta Codzienna”, 18.06.2008, za: <http://gazetacodzienna.pl/node/86621> [dostęp: 17.09.2022].
- Węglarczyk B., *Operacja „Samum”. Jak było naprawdę*, Magazyn Sukces, 25.08.2012, za: <http://www.sukcesmagazyn.pl/artykul/831124,926477-Operacja--Samum---Jak-bylo-naprawde.html> [dostęp: 10.12.2018].
- Widzę, jak moje miasto się zmienia [wywiad z Joanną Wronecką], Interia.pl, 29.09.2010, za: <https://fakty.interia.pl/wielkopolskie/news-widze-jak-moje-miasto-sie-zmienia,nId,1245309> [dostęp: 17.09.2022].
- Wielkiewicz-Jałmużna D., *Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców Uniwersytetu Łódzkiego w latach 1952–2002*, Wyd. UŁ, Łódź 2008.
- Winięcki J., *Polska i Libia – kiedyś przyjaciele*, Polityka, 3.03.2007, za: <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/swiat/1513316,1,polska-i-libia---kiedys-przyjaciele.read> [dostęp: 17.09.2022].

- Witkowska E., *Dedykacje w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej: Wojciech Dembski*, Egzemplarz (nie)obowiązkowy Naukowy i nie tylko blog Biblioteki Uniwersyteckiej im. Jerzego Giedroycia w Białymstoku, 25.10.2016, za: <http://egzemplarznieobowiazkowy.blogspot.com/2016/10/dedykacje-w-zbiorach-biblioteki.html> [dostęp: 17.09.2022].
- Wituch T., Stolarczyk B., *Studenci Instytutu Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego 1945–2000*, Wyd. A. Wingert i Przedsięwzięcie Galicja, Kraków 2010.
- Włodzimierz Konarski, *Archiwum Danych o posłach. Posłowie II kadencji*, za: <http://orka.sejm.gov.pl/ArchAll2.nsf/2RP/161> [dostęp: 17.09.2022].
- Włodzimierz Konarski, *Archiwum Danych o posłach. Posłowie III kadencji*, za: <http://orka.sejm.gov.pl/ArchAll2.nsf/3RP/180> [dostęp: 17.09.2022].
- Włodzimierz Konarski, za: <http://orka.sejm.gov.pl/ArchAll2.nsf/3RP/180> [dostęp: 17.09.2022]. i <http://orka.sejm.gov.pl/ArchAll2.nsf/2RP/161> [dostęp: 17.09.2022].
- Włodzimierz Natorf [nekrolog], za: <http://nekrologi.wyborcza.pl/0,11,,170153,W%C5%82odzimirz-Natorf-nekrolog.html> [dostęp: 1.05.2021].
- WO UW, za: <http://orient.uw.edu.pl/sprawy-studenckie/wydzialowe-pracownie-dydaktyczne/> [dostęp: 17.09.2022].
- Wojtczak K., *Habilitacje w Polsce Ludowej. Część 1. Warunki i przebieg habilitacji w prawie szkół wyższych*, „Studia Prawa Publicznego” 2017, nr 1, s. 25–61.
- Wojtczak K., *O stopniach naukowych w Polsce Ludowej. Część 2. Organizacja aspirantury naukowej i studiów doktoranckich*, „Studia Prawa Publicznego” 2016, nr 2, s. 49–92.
- Wojtczak K., *W kwestii wyższego stopnia naukowego doktora w Polsce Ludowej*, „Studia Prawa Publicznego” 2019, nr 4, s. 33–57.
- Wolnicka A., *Największe absurdy w pracy polskich dyplomatów*, 11.11.2016, za: <https://ciekawostkihistoryczne.pl/2016/11/11/najwieksze-absurdy-w-pracy-polskich-dyplomatow/> [dostęp: 17.08.2018].
- World Hearing Center in Kajetany, za: <https://whc.ifps.org.pl/en/about-of-institute-2/the-history-of-the-place-and-people/> [dostęp: 17.09.2022].
- Woźniakowski M., *Niezapomniane dni fermentu (1945–1948)*, [w:] *Dzieje szkoły. 50-lecie Gimnazjum Miejskiego w Łodzi*, red. W. Bienkowski, PZWSz, Warszawa 1968.
- Wrona B., *Extraordianry Ewa*, RO 2016, t. 69, z. 2, s. 9–10.

- Wrona B., *Józef Bielawski. In memoriam*, PO 1998, nr 1–2, s. 153–156.
- Wrona B., *Professor Danuta Madeyska*, RO 2011, t. 64, z. 1, s. 23–27.
- Wrona B., *Professor Krystyna Skarżyńska-Bocheńska*, RO 2011, t. 64, z. 1, s. 9–14.
- Wróblewski P., *Marriott Warszawa. Amerykański sen po upadku komuny. Hotel, w którym bywali Obama, Jackson czy Pavarotti*, warszawa.naszemiasto.pl, 8.11.2019, za: <https://warszawa.naszemiasto.pl/marriott-warszawa-amerykanski-sen-po-upadku-komuny-hotel-w/ar/c1-7416380> [dostęp: 17.09.2022].
- WSP Kraków, Biografik, za: <http://biografik.up.krakow.pl/?p=18096> [dostęp: 17.09.2022].
- Wspomnienie o Teresie Pfabé-Kamal (1933–2007)*, „Mazurek”, styczeń-luty 2017, s. 3–4. Wyborcza.pl, za: http://www.archiwum.wyborcza.pl/Archiwum/1,0,1275937,20001121OL-DLO,NASZA_HISTORIA,html [dostęp: 17.09.2022].
- Wybór wierszy, za: <http://zls.mimuw.edu.pl/~alx/proba/x/pa2-3/syria.html> [dostęp: 17.09.2022].
- Wydawnictwo Czarne, za: <https://czarne.com.pl/katalog/autorzy/anna-kantoch> [dostęp: 17.09.2022].
- Wydział Filologiczny UJ, za: https://filg.uj.edu.pl/it_IT/aktualnosci/wiadomosci/-/journal_content/56_INSTANCE_6RwfEqymGPMU/41616/5905659 [dostęp: 17.09.2022].
- Wydział Polonistyki UW, Przewody doktorskie, za: <http://www.polon.uw.edu.pl/przewody-doktorskie> [dostęp: 17.09.2022].
- Wydział Studiów Międzynarodowych i Politycznych UŁ, za: https://wsmip.uni.lodz.pl%2Fpdf%2Fbiogramy%2FDziekan%2520Marek_prof.pdf&usg=AOvVaw2jcxNl-1uGr4UNZJHA--k [dostęp: 17.09.2022].
- Wypustek-Zuchowicz K., *Polacy, którzy budowali Irak*, „Rzeczpospolita”, 14.04.2003, za: https://archiwum.rp.pl/artypk/430543_Polacy_ktorzy_budowali_Irak.html [dostęp: 17.09.2022].
- Wywiad z Halą Kamal*, PR II, za: <https://www.polskieradio.pl/8/2222/Artykul/1070073,Dr-Hala-Kamal-w-kraju-wielu-kultur-latwiej-o-tolerancje> [dostęp: 17.09.2022].
- Wywiad z p. Marią Szablowską*, Jacek Górski, za: https://web.archive.org/web/20150415233900/http://neptun-gdansk.w.interia.pl/wyw_z_msz.html [dostęp: 17.09.2022].

- Wywiad z prof. dr E. Szymańskim, Bronisław Tumiłowicz, „Tygodnik Przegląd”, 29.05.2005, za: <https://www.tygodnikprzeglad.pl/czym-najchetniej-chwala-sie-polacy/> [dostęp: 18.11.2022].
- Wyższa Szkoła Studiów Międzynarodowych, Łódź, za: http://www.wssm.edu.pl/zycie_naukowe.php [dostęp: 17.09.2022].
- Z historii orientalistyki w Uniwersytecie Jagiellońskim, IO UJ, za: https://ioo.fig.uj.edu.pl/our-institute#_edn17 [dostęp: 17.09.2022].
- Zaborski A., *Koncepcja i praktyka orientalistyki profesora Tadeusza Kowalskiego. Filologie orientalne dawniej i dziś*, [w:] *Orientalia Commemorativa*, red. L. Sudyka, WUJ, Kraków 2011, s. 15–25.
- Zaborski A., *Min bilād as-S.akālība ilā bilād as-Sūdān. Od Słowiańszczyzny po Sudan. Profesora Tadeusza Lewickiego dorobek arabistyczny*, [w:] *Studia Orientalia Thaddaeo Lewicki Oblata. Materiały sesji naukowej poświęconej pamięci prof. Tadeusza Lewickiego, Kraków 17–18 listopada 1993*, Wyd. Enigma Press, Kraków 1994, s. 7–13.
- Zaborski A., *Tadeusz Kowalski – pierwszy i ostatni nowoczesny orientalista polski*, [w:] *Tadeusz Kowalski (1889–1948). Materiały z Posiedzenia Naukowego PAU w dniu 19 czerwca 1998 r.*, red. B. Majkowska, Kraków 1999, s. 9–18.
- Zaborski A., *Tadeusz Kowalski (1889–1948)*, [w:] *Złota księga Wydziału Filologicznego UJ*, red. J. Michalik, W. Walecki, WUJ, Kraków 2000, s. 409–418.
- Zaborski A., *Tadeusz Lewicki (1906–1992)*, [w:] *Sylwetki zmarłych członków Oddziału Krakowskiego Polskiej Akademii Nauk, PAN 1952–2002, Oddział w Krakowie 1957–2007*, oprac. L. Starkel, PAN, Kraków 2002.
- Zacharzewska M., *Jubileusz profesora Jerzego Hauzińskiego na Akademii Pomorskiej*, Głos Pomorza 24, 16.06.2016, za: <https://gp24.pl/jubileusz-profesora-jerzego-hauzinskiego-na-akademii-pomorskiej-zdjecia-wideo/ar/10117706> [dostęp: 17.09.2022].
- Zajączkowska-Łopatto M.E., *Ananiasz Zajączkowski – orientalistyka przede wszystkim*, „Almanach Karaimski” 2014, nr 3, s. 133–148.
- Zajączkowski A., *Orientalistyka w przededniu X-lecia Polski Ludowej*, PO 1954, nr 4, s. 355–360.
- Zajączkowski A., *Pamięci orientalisty (Wspomnienie o Tadeuszu Kowalskim)*, PO 1948, nr 1, s. 23–32.
- Zajączkowski A., *Pół wieku orientalistyki polskiej*, PO 1950, nr 3, s. 77–85.

- Zajączkowski A., *Przemówienie na otwarcie Zjazdu VIII Orientalistów Polskich we Wrocławiu*, PO 1949, nr 2.
- Zajączkowski W., *Orientalistyka polska w latach 1918–68*, PO 1970, nr 1, s. 41.
- Zajączkowski W., *Prof. dr Tadeusz Lewicki (Z okazji 65-lecia urodzin)*, PO 1971, nr 1, s. 101–102.
- Zajączkowski W., *Z dziejów orientalistyki w Uniwersytecie Jagiellońskim*, [w:] *Wydział Filologiczny Uniwersytetu Jagiellońskiego. Historia Katedr, Uniwersytet Jagielloński Wydawnictwa Jubileuszowe*, t. 9, red. W. Taszycki, A. Zaręba, WUJ, Kraków 1964, s. 367–381.
- Zakład Hebraistyki UW, za: http://www.hebraistyka.uw.edu.pl/historia_zakladu.php [dostęp: 17.09.2022].
- Zaleski A., *Wspomnienia lwowskie, kazachstańskie i inne*, Wyd. artwroc, Wrocław 2014.
- Zawadzki W., *Żelazowski Zbigniew (1945–1997) dyplomata*, za: <http://psbprzedborz.pl/zelazowski-zbigniew/> [dostęp: 17.09.2022].
- Zbigniew Maśka, Online Bibliography of Chadic and Hausa Linguistics by Paul Newman, za: http://deva-research.uni-bayreuth.de/images/start/ChadicHausaBiblio_versiono1.pdf [dostęp: 17.09.2022].
- Zbigniew Maśka, za: <http://sumale.vjf.cnrs.fr/Lexiques/webball/biblio.php?AUTEU=Mashka,%20Z> [dostęp: 17.09.2022].
- Zbigniew Maśka, za: https://www.worldcat.org/title/versuch-einer-formalen-darstellung-der-worttypen-mit-vollstandiger-wurzelreduktion-im-hausa/oclc/475934787&referer=brief_results [dostęp: 17.09.2022].
- Zgłobica M., *Zasady funkcjonowania Centrali Eksportu Kompletnych Obiektów Przemysłowych w latach 1954–1970*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2016, nr 1, s. 398–429.
- Ziemiański J., *Ziemiańscy w XX wieku. Słownik biograficzny*, cz. 5, DIG, Warszawa 2006.
- Ziętał N., *Dolary z arabskiego eldorado*, Nowiny, 4.05.2003, za: <https://nowiny24.pl/dolary-z-arabskiego-eldorado/ar/5914951> [dostęp: 17.09.2022].
- ZLS MIM UW, za: <http://zls.mimuw.edu.pl/~alx/proba/x/pa4/autorzy/autorzy.html> [dostęp: 17.09.2022].
- Złota księga Wydziału Filologicznego*, red. J. Michalik, W. Walecki, Księgarnia Akademicka, Kraków 2000.
- ZPC, za: <http://zarate.eu/libya.htm> [dostęp: 17.09.2022].

Żukowski P.M., *Venia legendi z zakresu filologii na Uniwersytecie Jagiellońskim od drugiej połowy XIX wieku do 1939 r. oraz dalsze losy wyhabilitowanych docentów*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne” 2018, t. 145, z. 2, s. 237–256.

Катедра «Арабистика и семитология», za: https://www.uni-sofia.bg/index.php/bul/universitet_t/fakulteti/fakultet_po_klasicheski_i_novi_filologii/katedri/arabistika_i_semitologiya [dostęp: 17.09.2022].

Ленин В.И., *Полное собрание сочинений*, т. 45, Издательство Политической Литературы, Москва 1970.

Министерство образования и науки Российской Федерации, strona internetowa, za: http://www.russia.edu.ru/idbg/main2.php?PME_sys_fl=0&PME_sys_fm=0&PME_sys_sfn%5bo%5d=1&PME_sys_operation=PME_op_View&PME_sys_rec=928 [dostęp: 17.09.2022].

Софийски университет „Св. Климент Охридски”, za: https://www.uni-sofia.bg/index.php/bul/universitet_t [dostęp: 17.09.2022].

13. Indeks osobowy

(?) Halina, mgr 800

A

Abbas Adnan Aouda 208, 236, 308, 418, 421, 422, 629, 902

Abbas, el-Kassem (Al Abbas Kassim Ahmed, Al-Abbas Ahmad Kassim, el-Abas
Kassem, Ahmed Al Abbas) 452-454, 629

Abdalla Esmā 847

Abdalla Michael 697, 878, 907

Abd al-Wahid (Waḥid, Wāḥid) A. 214

‘Abd aš-Šāfi’ Muḥammad ‘Abd al-Laṭīf 251

‘Abd aš-Šāfi ‘Abd al-Laṭīf 500

Abd El-Fattah M. Metwali Hanna (M. Metwali Hanna Abd El-Fattah) 252, 500,
587, 589

Abd-El-Gawad Tawfik Ahmad 215

Abdelkader Adam 619

Abdel Latif Abdel Shafi Muhammad 250, 251, 639

Abdel Nasser Dżamal 37

Abd-El-Wahed Anwar Mahmoud (Anwar Maḥmūd ‘Abd-al-Wāḥid) 214, 215

Abdul Elah Abdul Karim, gen. 822, 823

Abraham, prorok 782

Abu Bakr Allam 641

‘Abūd Mārūn 575

Adamowicz Mieczysław 220

- Adams Thomas, Sir 33
Adamu Jibril Shuaibu 424
Aduszkiewicz Adam 227
Al-Abbas Kassim (Kasim) 451
Al-Akfahsi 402
Al-Amrusi Faid (Amrusi) 449, 490, 517, 627, 628, 630
Al-Atir Dija ad-Din 492
Alawi Bosorg 488
Albrecht Jerzy 505
Al-Dżamali H. 198
Al-Dżanabi H. 743
Aleksander Wielki 492
Al-Farabi 492, 582, 727
Al-Ġahiz (Al-Ġāhiz) 250, 474, 534
Al-Ghazali Abu Hamid 619
Al-Hakim Taufik (Al-Ḥakīm Taufiq, Al-Hakim Tawfik (el-Hakim)) 201, 450,
663, 912
Al-Hamawi Yaqut (al-Hamawī Yāqūt) 395, 425, 619
Al-Hātīmī 577
Al-Hattābī Ḥamd 574
Al-Haydari Buland 422
Al-Himyari 402
Al-Idrisi (al-Idrisi) 326, 329, 331, 332, 335
Ali Muhammad 219
Al-Iyādī Quss Ibn Sā'ida 611
Al-Jamali Hassan 637
Al-Janabi Hatif Majed K. 252, 500, 602, 604, 637, 641, 865, 878, 920, 921
Al-Kaddafi Muammar, płk (Al-Kazzafi Mu'ammār, Kadafi M.,
Kaddafi Muammar) 497, 664, 750–752, 771, 788, 860, 863, 877, 907
Al-Koni Ibrahim (Ibrāhīm al-Kawnī) 877
Al-Kuszajri 675
Allen Roderick R. 328
Al-Manfalūṭī 763
Al Mas'adi Mahmud 765
Al-Mutannabbī 577

- Al Sammary Mahdi (as-Sammary) 450, 640
 Al-Wardi Ali 498, 501
 Ambros Arne A. 673
 Ambros E. 673
 Ananicz Andrzej 191
 Anders Władysław, gen. 373
 Andrew G. 36
 Andrucki Jacek 590
 Andrzejewski 714
 Andrzejewski Bohdan 583
 Andrzejewski, mgr 176, 178, 182
 Andrzejewski Tadeusz 800, 894–896
 Arab Abdul Rahman 304, 631
 Araszkievicz A. 196
 Arkuszevska Małgorzata 82
 Arnold Stanisław 478
 Arnold T.W. 224, 225
 Ar-Rađī aš-Šarīfa 610
 Ar-Rašīd Hārūn (Harun al-Raszyd, Harun al Raszyd) 359, 362
 Ar-Rāzī Abū Bakr Muḥammad ibn Zakariyā 583
 Arslanian G. (Арсланян Г.) 215
 Artymowski Roman 625, 850
 Arystoteles 492, 577
 Assaad Marzena 925
 As-Samman Gada 785
 Asz-Szarafi Muchammad 601
 Atherton Alfred L. Jr. 40
 At-Tahawi Miral 743
 At-Tikriti Naji 553
 Augustynowicz-Ciecierska Teresa 294, 295, 297, 299
 Awicenna (Abu Ali Ibn Sina) 488, 727, 896
 Az-Zayyānī 694
 Az-Zintani Zintani Muhammad 788, 925

B

- Baczyński Krzysztof Kamil 591
Badawi 593
Badawi Abd ar-Rahman 490
Bakr Salwa 743
Baliński Krzysztof Andrzej 756, 762, 772
Balouska Dawood Ibrahim 240
Banaszkiewicz Armand 865
Bania Radosław 569
Bańkowska Anna 619
Barancewicz (Lewicka) Paulina (Anna) 237, 619, 621, 650
Baranow Charłampij Karpowicz (Баранов Х.К.) 51, 53, 209
Baranowska G. 240
Baranowski Bohdan 178, 219
Baranowski T. 869
Barba Eugenio 592
Bardini Aleksander 803
Barford P. 869
Bartczak Andrzej 17, 308
Barthèlemy Guy 46
Bartnicki Andrzej 776
Barwani Ramadan 751
Barycz H. 347
Bashiri, płk 755
Basset R. 224
Bator Andrzej 58
Bąkowska Eligia 226
Bednarczuk Leszek 429
Bednarek S. 240
Bednarowicz Sebastian 619
Benecke N. 869
Berque Jacques 651, 910
Białous-Gogolewska Iwona 584, 925
Bielajew W.I. (Беляев В.И.) 53
Bielawska (*de domo* Macios) Anna 483

- Bielawski Józef 56, 101, 102, 108, 109, 111, 152, 169, 176, 177, 179, 184, 185, 189, 196,
198, 199, 206, 207, 217, 218, 222–224, 226, 227, 233, 250–252, 266, 283–287, 321,
380, 419, 439, 441–447, 449–457, 459–465, 472–474, 481, 483–499, 506, 511,
518, 525, 530–532, 534, 536, 543, 551–553, 555, 556, 559–562, 564, 570, 572, 574,
575, 577–579, 581, 582, 585, 588, 606, 625, 629, 635, 641, 646, 647, 658, 659, 662,
666, 672, 683, 690, 692, 696, 714, 718, 725–727, 732, 740, 742, 746, 749, 750,
762, 763, 767, 770, 771, 774, 779–781, 787, 788, 801, 811, 827, 843, 844, 847–849,
867–872, 878–880, 886, 888, 894, 896, 898–901, 907, 916, 919
- Bielawski Józef (ojciec) 483
- Bielińska-Hirszowicz Maria Pelagia 549, 550
- Bieniaszewska Monika 584
- Bieniek Adam 395, 913, 914
- Bienin Joel 49
- Biera Andrzej 762, 773
- Bihl Wolfdieter 50
- Birkenmajer Zygmunt 152, 888
- Blachère Régis 211, 212
- Blake George 42
- Błocha Łukasz 617
- Bobrownicki-Liebsehen 83
- Bocheński Aleksander 662
- Bocheński Franciszek 223, 236, 457, 533, 650, 662–665, 750, 875, 878
- Bocheński Jan Aleksander 534, 665
- Bocheński Olgierd 534, 665
- Bogdanowicz Jerzy 746
- Boguszewska Wanda 152
- Bojko Krzysztof 569
- Bolesławiusz Klemens 918
- Bond Edward 589
- Borisow W.M. (Борисов В.М.) 211
- Boullaty Issy J. 412
- Bożek Wojciech Stanisław 761
- Brahmer Mieczysław 91, 646
- Brandys Marian 503
- Braun Jan 107, 114, 251, 495, 727, 902

- Brecht Bertold 589
Brill E.J. 224, 225
Brockelmann Carl 158, 197, 225
Broniewski Władysław 603
Brown James Gordon 44
Brylew Marek 655
Brzezińska Gabriela 457
Brzostek Błażej 121
Bubka Jolanta 308
Buda 925
Buda Ewa 865
Buda Jacek 782, 865
Budowie Jacek i Ewa 762
Budrewicz Olgierd 222
Bukhreis Ahmed A. 788
Bukowiecki Henryk 646
Bukowski Józef Leszek 215
Bukraba (Walter) Bożena 923
Burton Richard 43
Busz Ewa 457
Bylińscy 762, 925
Bylińska (Kondracka) Agnieszka 191, 236, 865
Byliński Janusz 772, 878, 879
Byron George Gordon 106
Byrski Krzysztof Maria 95

C

- Carl Louis 222
Carter Jimmy, właśc. James Earl Carter Jr. 39
Caspari Carl Paul 203
Celer Marek 189, 191, 236
Chachłowska Aneta 17
Chahine Youssef 586
Chajjam Omar 889
Chalidow A. 53

- Chałackiewicz Roman 761
Chałasiński Józef 649, 653, 656, 657, 659, 663, 910
Chmielewski Janusz 250, 452, 495, 579
Chmielewski, prof. 178, 629
Chmielowska Danuta 118
Chmielowski J., prof. 246
Chojnacki Piotr, ks. 646
Chopin Fryderyk 593
Chouémi Moustafa 211, 212
Chrostowska Maria 83
Chrzanowski Jan 189, 865
Chrzanowski Zbigniew 888
Chyliński Konstanty 325, 326
Cieciura Włodzimierz 618
Ciećwierz Piotr Tadeusz 761
Cieński Stanisław 234, 924
Ciopiński Jan 164, 302
Clarkson Patricia 593
Cohen Marcel 474
Copeland Miles 37
Correia Fernando Branco 723
de Courtenay J.B. 191, 580
Cowan John Milton 210
Craig James, Sir 42
Cyboran Leon 183
Cybulski Zbigniew 803
Cywiński Paweł 618
Czajka Adam 888
Czapkiewicz Andrzej Stanisław 156, 159, 198, 199, 207, 208, 218, 233, 239, 244, 252,
290, 293–295, 297, 299, 300, 303–308, 336, 348, 354–356, 367–371, 373–385,
419, 423, 428, 431, 432, 435, 601, 712, 713, 742, 746, 789, 795, 866, 867, 883, 915
Czapkiewicz Bartłomiej 356, 384
Czapkiewicz Bolesław 367
Czapkiewicz Grzegorz 384
Czapkiewicz Maria 233, 303, 304, 308, 336, 354, 356–358, 384

Czapkiewicz Maria *de domo* Sokólska, matka Andrzeja Stanisława 367
 Czapkiewiczowie Andrzej i Maria 356
 Czechowicz Józef 603
 Czech Tadeusz 865
 Czekała Edward 831, 839, 841
 Czekanowska Anna 690
 Czekanowski Jan 690
 Czempiński Gromosław 817
 Czerkwiński Bohdan 188, 189
 Czerniak Barbara 95, 182, 183, 687, 839, 840, 841, 879
 Czernicka Barbara 296
 Czubalski Franciszek 646

D

Dajczer Tadeusz Józef, ks. 667
 Dalzar Salem 618
 Danecka Alicja *de domo* Wójcik 560
 Danecki Emil 560
 Danecki Janusz Antoni 183, 187, 207, 215, 227, 228, 236, 385, 425, 428, 429, 436, 457,
 463–465, 497, 498, 500, 560, 561–565, 567–569, 584, 601, 605, 607, 608, 610,
 611, 615, 620, 640, 647, 689, 690, 694, 700, 740, 742, 750, 785, 788, 819, 825,
 849, 865–867, 869, 870–872, 879, 880, 882, 900, 902, 924
 Daniel Jerzy Władysław 165, 889
 Daniłow I.S. (Данилов И.С.) 211
 Daudet Alphonse 106
 Dąbrowska-Bilik Krystyna 849
 Dąbrowska Maria 104
 Dąbrowska-Smektała Ewa 183
 Dąbrowski Krzysztof 787
 Dąbrowski Leszek 223, 458, 465, 683, 706, 870, 879
 Dąbrowski Roman 237, 865
 Dejna Karol 347
 del Arco Blanco M.Á. 48
 de Larramendi Martínez M.H. 48
 Dembski Wojciech 162, 218, 227, 233, 295, 378, 449, 679, 686–688, 690, 763

- Denizeau Claude 211, 212
Deryng Julia 888
Dębicka Zofia 888
Dębicki Aleksy 283, 485, 546, 888, 894, 898
d'Herbelot Barthélémy 46
Dickens Charles 106
Diqs Isaak 222
Dłużewska Anna 569
Dobrowolska Elżbieta 82
Dobrowolska Urszula 82
Doe Donald Brian 219
Dolinina Anna Arkadiewna 498, 553
Domaradzka Helena 83
Doniach Nakdimon S. 212
Doroszevska Janina 646
Doroszewski Marek 646
Doroszewski W. 32
Doroszewski Witold 646
Doss Nathan 676
Doughty Charles 43
Drath Zbigniew 796, 865
Dreja S. 618
Drewnowski Andrzej 237, 839, 841
Drozdowski Andrzej 866
Dubińska Zofia 519
Dubiński A. 177, 182, 444, 445, 450, 490
Dubiński Adam 237, 866
Dubiński Aleksander 474, 475
Dudzianka K. 213, 240
Dulęba Władysław 152
Dumanowski Bolesław 658
Dumas Alexandre 106
Dunaj Bogusław 432
Dybczyński Tadeusz 219
Dybiec Julian 130

- Dyboski Roman 314
Dziekan Marek Marian 55, 57, 60, 237, 322, 425, 427, 429, 436, 447, 498, 499, 610,
612, 623, 675, 707, 742, 872, 919, 921
Dzierżykraj-Rogalski Tadeusz 696
Dziubiński Andrzej 223, 352
Dziwińska Danuta 83
Dżafar z Bagdadu 361
Dżamali Al- H. 925
Dżułyński Stanisław 888

E

- Egledi Emhemed A.S. 787
Eilts Hermann F. 40
Eisenhower Dwight D. 36
Ejsmont (Pazderska) Iwona (Ejsmont-Pazderska) 760, 878, 879
El Amroussi Fajid 631
Elder Earl Edgar 198, 201
El-Desouki Hamdi Yasin 214
Eljasz Marek Przemysław 866
El Khatib 505
El-Shafei Ahmed Mokhtar 215
Emiroglu Öztürk 476
Englert Maciej 589
Eppel Borys 524, 635
Ettinger Szmul 545
Eyal Gil 38

F

- Faraż (Farag) Alfred 587, 592
Faruk I, król 37
Faszczka Lech 236, 762
Fayein Claudie 222
Felczak Waław 338
Ferenc Andrzej 114
Ferency Adam 589

- Ferreux Jean 46
 Fiedos Zofia 83
 Filsztinskij Izaak Moisiejewicz (Filsztynski Isaak M.,
 Фильштинский И.М.) 51, 52, 498
 Fiłonowicz Beata 866, 882
 Fischer August 216
 Flecker James Elroy 43
 Fleischhammer Manfred 218
 Fleisch Henri 498
 Forbes Rosita 43
 Ford Gerald 36, 39
 Fouache Eric 695
 Franaszek Piotr 789
 France Anatole 106
 Francis George 832, 838–841
 Frątczak Dariusz (Frączak) 18, 236, 576, 748, 756
 Frątczakowie 925
 Friedberg Barbara 165
 Frołowa O.B. 53
 Frybes Stanisław 91
 Fryderyk II Hohenstauf 416
 Fryzeł Tadeusz 164, 232, 707, 899
 Fuad I, król 633
 Furman Izabella 925
 Futyma Ryszard 82

G

- Gabr Amina 596
 Gabr Hisham 596
 Gabrieli Francesco 32
 Gacek Adam Czesław 715, 717, 718, 925
 Gajc Marcin 914
 Gajewicz Teresa 83
 Gajowy Kazimierz Jan 676
 Galand, prof. 651

- Gałązka Kazimiera 879
Gałczyński Konstanty Ildefons 104, 603
Gałuszka Irena 907
Gałuszka J. 223
Gałuszka Tadeusz 306, 308, 412, 748, 866
García-Pereda Ignacio 723
Gardy Ryszard, płk 237, 818, 820–824
Gasparska (*de domo Olejnik*) Grażyna Sylwia 236, 746, 748, 750, 839, 841, 843, 844
Gasztold-Seń Przemysław 794
Gawron-Zaborska Maria 18, 411
Gąssowski Wojciech 916
Gdański Marek (właśc. Thee Marek) 220, 545, 546, 708, 709
Geyer Rudolf Eugen 309–311
Gharieb Mohamed 210
Gibb Hamilton A.R. 204, 224–226
Gierałtowska Elżbieta 237, 787
Gierek Edward 125, 932
Gierowski Józef 888
Gieysztor Aleksander 345, 416
Gilewicz Kostka Wanda 152
Glassgall Małgorzata (Margaret) 234
Głębocka Bożena 191
Głogoczowski Marek 664
Gnoiński Roman 152
Godziński Stanisław 183, 902
von Goethe Johann Wolfgang 106
Gogacz Mieczysław 227
Gojło Juliusz Jacek 761
Goldenberg Gideon 408
Goldoni Carlo 589, 595
Golewski S. 240
Golonka A. 234
Gołąb Zbigniew 338
Gombrowicz Witold 589, 605, 845
González I.G. 48

- Gordon-Górecka Antonina 589
Gostyńska Danuta 888
Góralski Władysław 452–454, 706
Górecki Henryk Mikołaj 918
Górka Olgierd 801
Górnicki Wiesław 771
Górska Elżbieta Jolanta 218, 308, 352, 385, 410, 428, 433, 434, 436, 569, 601, 785
Grabiański Janusz 221
Graczyk Agnieszka 424
Graczyk Anna 796
Grande B. (Бенцион Мейерович Гранде) 202
Grand'Henry Jacques 564
Grochowiak Stanisław Antoni 603
Gromek Czesława 458
Grossmann Anna Maria 114, 236, 456, 457, 459, 577, 578
Grotowski Jerzy 587, 590
Grotowski Kazimierz 130, 268
Grucza Franciszek 887
Gryczan Barbara 438
Grysa Bartłomiej 619
Grzegorz Dziemidowicz 762
Grzegórska Renata Zofia 17
Grzejszczak Bogumiła 237
Grzenia Rafał 917
Grzesik Stanisław, ks. 675, 676
Grzybowski Antoni 199
Grzywacz Jolanta 866
Guber Aleksander 894
Gudowski Janusz 221
Guliński Stanisław 383
Gutkowska (*de domo* Stankiewicz) Wanda 521
Gutkowski Jerzy 450–454, 475, 490, 521, 523–528, 626, 758, 925
Gutkowski Wiktor/ Wiktoryn 521
Gwiadomorski Jan 163

H

- Habasińska Elżbieta 924
 Hadi (Mroczyńska) Anna Maria 748
 Haines Stafford Bettesworth 43
 Halicki J. 895
 Hamarneh Saleh 234, 294, 295, 299, 301–305, 400–403, 626, 628, 632, 688
 Hammer Henryk 152
 Handelsman M. 478
 Hansel Ursula 214
 Haratyn E. 152
 Harbi ben Hagz Kuwejdir (właśc. Ahmed Kherbi) 324
 Harder Ernst 197, 200, 216
 Harrassowitz Otto 224, 225, 311
 Harrell Max 730
 Hartmann Martin 200
 Hartmann R. 224
 Hart Parker T. 40
 Hartwig Julia 603
 Hasan Muhammad Husajn (Hassan Mohamed Hussein) 198, 206, 706, 844
 Haskal Muhammad Husajn 912
 Hassan (Hasan) Adnan 433, 434, 641
 Hauziński Jerzy 57, 309, 415–417, 608, 686
 Haywood John A. 202
 Hebdzyńska Magdalena 236
 Heffening W. 224, 225
 Heine Christian Johann Heinrich 106
 Hemar Marian 589
 Hempel Stanisław 511, 800
 Hannelowa Józefa 745
 Hensel Wojciech 646, 647
 Herbert Zbigniew 591, 603, 920
 Hetzron Robert 406
 Heyes Catherine 594
 Hibel Katarzyna 617
 Hichens Robert 43

- Hillebrant Erwin 475
 Hirszowicz Jan (Gideon) 545
 Hirszowicz Łukasz (właśc. Abram) 452–454, 545, 546, 548, 549
 Hirszowicz Paweł Borys 550
 Hirszowicz (*de domo* Reznikowicz) Stefania (Sara) 545
 Hitti Philip Khuri 218, 509, 746
 Hłasko Marek 511, 592, 802, 803, 807
 Hodson (Trzaska) Hanna 925
 Hołdys R., płk 751
 Horan Hume 40
 Horszczaruk Lidia 866
 Horzela D. 625
 Hoszowski Roman 916
 Houssin Ben Dokhan 240
 Houtsma Martijn Theodoor 224, 225
 Hrbek Ivan 226
 Hugo Victor 106
 Hupałowski Tadeusz 907
 Husajn H.S. 242
 Husajn (Husein) Taha 490, 676, 912
 Hussein Saddam 241, 817

I

- Ibn 'Alī Šāfi' 620
 Ibn al-Mukaffa 564
 Ibn Arabi 252, 749, 781
 Ibn Battuta 519
 Ibn Chaldun (Ḥaldūn) 47, 492, 499, 662, 693, 694, 695
 Ibn Danijal 597
 Ibn Gubajr 775
 Ibn Ḥassūl 250
 Ibn Jakub Ibrāhīm 322
 Ibn Makarijus Makarjus Bulus 394
 Ibn Tufajl 898
 Ibrizimow Dymitr 232, 252, 308, 385, 500, 711, 866, 925

Idris Yusuf (Jusuf, Idrīs Yūsuf) 412, 458, 490, 587, 765
 Ihsan Khalifa 641
 Il-Farchi T.A. (Иль-Фархи Тарер Ахмед) 210
 Ingarden Roman 72, 268
 Ireedyński Ireneusz 591
 Irsa 625
 Ismayilova Aygün 476
 Issa Ali 618
 Iwasiów-Pardus Bogusława 221, 666
 Iwazkiewicz Jarosław Leon 603
 Izdebski Arkadiusz 197

J

Jabłońska Antonina 511, 800
 Jabłońska Irena 164
 Jabłoński Witold 82, 87, 174, 178, 440, 442, 447, 511, 516, 546, 800, 801, 806, 894, 895
 Jachołkowska-Bator Elżbieta 236, 925
 Jachowicz-Wróblewski Jacek 584
 Jackow Roman 338
 Jacob Alaric 43
 Jacob Georg 310
 Jacobs Matthew F. 37
 Jadczał Helena 83
 Jakowiecka Agnieszka 787
 Jakubiak Anna 237
 Jakubiak Krzysztof 584, 867, 881
 Jakubowska Gabriela 748
 Jakub S. (Jakub Sławek?) 762
 Janas Waclaw 102
 Janczar Krzysztof 916
 Jankowska-Cieślík K. 625
 Jankowska Hanna 188, 189, 236, 261, 575, 743, 746, 760, 838, 849, 878, 879
 Janowska Alina 513
 Jan Paweł II 593
 Januzi K. 240

- Jarosiewicz Aldo 632, 633
 Jarosiewicz Ferdynand 177, 199, 205, 444, 445, 511, 626, 632–637, 800, 805, 806
 Jarosiewicz Hilda 633
 Jarosiewicz Jerzy 633
 Jarosiewicz Józef 633
 Jarosiewicz Kandia 633, 636
 Jarosiewicz Maria 633
 Jarosiewicz (*de domo* Nasz(?)) Matylda 633
 Jarosiewicz Teresa 633
 Jaruzelski Wojciech 771
 Jasiński Bruno 591, 594
 Jasińska Jolanta 119, 185, 187, 189, 223, 249, 251, 453, 454, 456, 459, 462, 465, 492,
 552, 553, 555
 Jaskłowska (Tomczuk) Elżbieta 923
 Jeromin Tadeusz 239, 240
 Jerzewski J. 240
 Jezierska D. 240
 Jones Curtis F. 39
 Józefowicz-Czabak (Niedźwiecka) Zofia 118, 119, 553, 902
 Jung Aleksander 864
 Jung Alicja 584, 760
 Jung Carl Gustav 572, 573, 801
 Jurendt-Paruk Grażyna 17
 Jurewicz Oktawiusz 250, 251
 Juszmanow 51
 Jutkiewicz Nadzieja 468, 476

K

- Kacieszczenko-Book Sabina 223, 739, 740
 Kacprzak Ewa 760
 Kaczowska Anita 237
 Kaczmarczyk Igor 785, 867
 Kaczmarczykowie 762
 Kaczmarek Tomasz 591, 592
 Kaczyński Lech 558

- Kalbarczyk Joanna 925
 Kalicka Danuta 236, 925
 Kalinowski K. 240
 Kalinowski Lech 338
 Kallenbach Józef 314
 Kałużyńska Hanna 457
 Kałużyński Stanisław 59, 63, 109, 174, 229, 251, 265, 266, 453, 457–459, 465, 470,
 474, 477, 552, 553, 898, 900
 Kamal Hala 911, 912
 Kamal Magda 911, 912
 Kamal Ola 911, 912
 Kamal Safwat 911
 Kanafani Ghassan 639, 785
 Kańtoch Anna 922
 Kapałkówna (Kapałka) Agnieszka 295, 297, 302, 303
 Kapera Zdzisław Jan 712, 713
 Kaplan R.D. 30, 34, 36
 Kapliwatzky Jochanan (Yohanan) 203, 204
 Kapuściński Ryszard 603
 Karaś Mieczysław 168
 Karlikowska Alicja 86
 Karpiniak Małgorzata 584
 Karpiński Franciszek 918
 Karpuk Eleonora 191, 236, 916
 Kass Georges (Qass Ğürġ) 237, 242, 463, 617, 623, 625, 637, 655, 921
 Kasznik-Christian Aleksandra Helena 220
 Kazantzakis Nikos 587
 Kazwini, właśc. Al-Qazwini 294, 392, 395, 914
 Kącik Władysław 287, 288
 von Kemnitz Eva-Maria (Ewa Maria Kemniz, Ewa Kemniz) 118, 236, 500, 718, 719,
 721–723, 924
 Khamisi Jakub (al-Khamisy) 637, 638, 640, 641
 Kharubi Mustafa 753, 754
 Khattab Muhammad Abd al-Aziz 214
 Khoury K.M. 785

- Kicińska H. 240
 Kielar Barbara 887
 Kierzkowska (Wesołowska) Danuta 183, 236, 886, 887
 Kipling Rudyard 106
 Kisielow W.I. (Киселев В.И.) 218
 Kitchlew T. 452
 Klawek Alojzy 317, 319, 324, 332, 404
 Kleczko Ludmiła 114
 Kleczkowski Antoni S. 283
 Klemensiewicz Zenon 404
 Klemensiewicz Zygmunt 314
 Kleniewska (Sekrecka) Danuta 308, 867
 Klimowicz M. 347
 Kłosowicz Robert 18
 Kłossowicz Jan 592
 Kmietowicz (*de domo* Michalska) Anna 17, 156, 233, 290, 303, 304, 308, 336, 354,
 356, 371, 385–388, 746
 Kmietowicz Franciszek 336, 354, 356
 Kmietowiczowie Franciszek i Anna 355, 387
 Książ Małgorzata 432
 Knothe Jan 222
 Kochanowska-Attun Urszula 748
 Kochanowski Jan 918
 Kokot (Meissner) Blandyna 82, 83, 236, 625
 Kolberger Krzysztof 589
 Kolleg Annemarie Schimmel 620
 Kołakowski Leszek 488, 603
 Komorowska Jadwiga 912
 Komorowski Bronisław 577, 722, 782
 Komorowski Zygmunt 577
 Konarski Włodzimierz 236, 767, 768, 884
 Konczewicz Stanisław, płk 549
 Koneczna, prof. 176
 Koneczna Anna 748
 Konikowska (Yacoub) Magdalena 867

- Konopczyński Władysław 72
 Konrad N.I. 895
 Kończyk Grzegorz 221
 Kopacz Mieczysław 867
 Kopałko Zbigniew 663
 Korbecka Maria 83
 Korczak Janusz 603
 Korwin-Kowalewska Anna 237, 925
 Korzeniowski Bolesław 95
 Korzonkiewicz Józef 311
 Korzyński A. 828
 Kosanowska Aleksandra 83
 Kosicka Kalina 82
 Kostrzewska Idalia 237, 881
 Kostrzewski Józef 153
 Kościelniak Krzysztof 569, 677
 Kotański Wiesław 83, 91, 107, 174, 187, 188, 444, 579, 894, 895
 Kotarbiński Tadeusz 644, 646
 Kot (*de domo* Mięśówna) Danuta 152
 Kott Jan 594
 Kotwicz Władysław 287, 757
 Kowalczyk Katarzyna 867
 Kowalewscy 925
 Kowalow A.A. (Ковалев А.А.) 205
 Kowalska Anna 888
 Kowalska (*de domo* Medwecka) Zofia 322
 Kowalska Dorota 237, 882, 924, 925
 Kowalska (*de domo* Kuszpecińska) Kazimiera 309
 Kowalska-Lewicka Anna 322, 341, 354
 Kowalska Maria 233, 294, 295, 297, 299, 301–306, 308, 392–395, 419, 425, 557, 742,
 775, 783, 873, 902, 913
 Kowalski Franciszek 292, 293
 Kowalski Kazimierz 322

- Kowalski Tadeusz Jan 25, 56, 59, 72, 151–154, 197, 266, 283–286, 291, 309–315,
317–322, 326, 329–331, 333, 354, 395, 441, 467, 468, 473, 476, 484–486, 584, 703,
757, 884, 888, 892, 893, 898, 901
- Kowalski Teofil 309
- Kozakiewicz Tadeusz 888
- Kozerska Bożena 867
- Koziorowski Jan 904
- Kozłowska Jadwiga 458
- Kozłowska (*de domo* Podobińska, *primo voto* Jasińska) Jolanta 215, 463, 465, 500,
554, 623, 625, 640, 743, 746, 865, 869, 879, 912
- Kozłowski Krzysztof 745
- Kraczkowski I.J. (Крачковский И.Ю.) 51, 52, 53, 222, 471
- Kraczkowski T. 897
- Krafta Joseph 37
- Krahl Günther 206, 210
- Krasicki Ignacy 918
- Krasnowskij W.N. (Красновский Владимир Николаевич) 210
- Kridl Manfred 639
- Krokiewicz Adam Marian Antoni 646, 647
- Król Iwona 432, 434, 569
- Kruszewski Włodzimierz 100
- Kryński Andrzej 222
- Krzemińska Barbara 888
- Krzyżanowska Barbara 17
- Krzyżanowski Adam 72
- Krzyżanowski Julian 644
- Kubarek Magdalena 573, 619
- Kubiak Marzena 868
- Kubiak Stanisława 303, 336, 346, 356, 382
- Kubiak Władysław B. 156, 169, 233, 290, 294, 295, 336, 354–356, 371, 378, 385, 392,
449, 458, 677, 679–683, 685, 687, 742, 746
- Kubicz (*de domo* Niedzielska) Alina 839–841, 844
- Kuczera 176
- Kudrycka Barbara 558
- Kujot Marzena 17

- Kulesza Marek 925
Kuligowska-Burakiewicz Farida M. 879
Kułach Adam 761
Kumaniecki Jerzy 646
Kumaniecki Kazimierz Feliks 646
Kumor Stanisław 683
Künstler Mieczysław 180, 187
Künstliger Dawid 889
Kurbis Brygida 415
Kurowski Ryszard Stefan 101, 183, 198, 206, 236, 706, 766, 795, 839, 844, 868
Kur Stanisław, ks. 669
Kuryłowicz Jerzy 332, 333, 405, 406
Kuzniecowa N.S. (Кузнецова Н.С.) 216
Kwaśniewski Aleksander 823
Kwiatkowski Wincenty, ks. 672
Kwiecień Renata 584

L

- Labuda Gerard 415, 416, 679
Lamyi Edan Mohammed 427
Landa R.G. 53
Landowski Zbigniew 573, 619, 902
Lapter Karol 546
Larzul Sylvette 46
Lasota Andrzej 180
Lechowicz Z. 925
Lecomte Gérard 498
van Leeuwen R. 50
Leligdowicz Andrzej 236, 457, 696, 868, 869
Leligdowicz (*de domo* Woźniak) Krystyna 869
Lem Stanisław 593
Lencewicz Stanisław 644
Lenin W.I. 266
Leśmian Bolesław 603
Levi-Provencal E. 224, 225

- Lewandowska Barbara 83
Lewandowski Janusz 682
Lewicka Anna 457
Lewicka (*de domo* Ostrowska) Helena 323
Lewicka (Lewicka-Rajewska) Urszula 308, 395, 427, 869
Lewicka Magdalena 617
Lewicka-Rajewska Urszula 17, 354, 355, 427
Lewicki Marian 284, 287, 288, 472, 486, 894
Lewicki Stanisław 323
Lewicki Tadeusz Jarosław (Teofill Laskowski, Zygmunt Woźniak, Tomek Rogala) 56, 155–158, 167, 198–200, 207, 216–218, 224, 233, 250, 251, 266, 286–295, 297, 299, 300, 302–308, 319, 323–328, 330–352, 354–357, 366, 367, 371, 372, 376, 378, 379, 381, 384–386, 390, 392, 395, 398, 401, 403, 404, 427, 428, 454, 534, 552, 553, 562, 598, 626, 631, 659, 679, 683, 704, 711, 713, 742, 884, 888, 898, 899, 901, 915
Lewicki Tadeusz (ojciec Tadeusza Jarosława) 323
Libera Zdzisław 91, 106
Lichodziejewski Jerzy 222
Liczbiński Krystyn 82
Liebscher Herbert 213, 214
Likus Przemysław 869
Lindner Jerzy 220
Linek Ewa 617
Linka Henryk 215
Lipszyc Henryk 107, 184
Lirski Marek 237, 869
Lisowski Jerzy 294, 295, 297, 299, 303, 703, 746
Littmann Enno 310
Liu Pai-ju 895
London Jack 106
Lorenc Ewa 114, 918, 919, 925
Lorenc Michał 919
Lorentz Stanisław 472
Luberadzka Joanna 165, 889

Ł

- Łabenda Michał 619, 762
 Łabęcka-Koecherowa Małgorzata 519
 Łacina Jerzy Andrzej 431, 569, 699, 700
 Łakomy Andrzej 83
 Łatuszyński Grzegorz 226
 Łobacz Agnieszka 94
 Łomnicki Tadeusz 589
 Łubieńska Krystyna 924
 Ługowski Andrzej 95

M

- Machalski Franciszek 293–295, 297, 299, 302, 303, 372, 704
 Machut-Mendecka Ewa Krystyna 58, 59, 108, 215, 236, 252, 455, 456, 458, 463, 465,
 497, 500, 554, 568, 570–572, 575, 692, 742, 787, 849, 865, 866, 878, 879, 881,
 882, 902–905, 923
 Maciejewska (Ryszczyk) Anna 869
 Mack David 40
 Madej E. 240
 Madeyska (Bobrowicz) Danuta 219, 223, 236, 252, 453, 455, 457, 461, 465, 497, 500,
 537, 555–559, 608, 620, 742, 866, 870, 879
 Madkur Ibrahim 490, 498
 Mahfuz Nadżib (Maḥfūz Naǧīb) 251, 490, 552, 765
 Mahjoob Kitab Shakir (Szakir Maḥdżub) 208, 237, 638, 925
 Mahmud Ali 637
 Maid Edward Jalo 542
 Majda Tadeusz 56, 57, 177, 180, 182, 235, 439, 447, 474, 495, 515, 519, 531, 707, 742, 879
 Majewicz Alfred F. 699
 Majewska Barbara 475, 894
 Majewski Piotr M. 643
 Makarczyk Janusz 156, 157, 287–291, 358, 362–367, 762
 Malantowicz Artur 618
 Malinowski Krystyn 888
 Małecka Alicja 18, 232, 233, 294, 295, 297, 299, 301–304, 306–308, 323, 330, 390,
 396–400, 704, 746

- Małecki Bolesław 400
Małecki Eugeniusz 396, 397
Mamluk Sultan Qalāwūn 620
Mamoń Bronisław 745
Mamoń Marcin 745
Mandur Muhammad 490
Mann Luiz Heinrich 106
Mann Paul Thomas 106
Mantel-Niećko Joanna 179
Manteuffel Jerzy Ryszard Juliusz 647
Mańkowski Tadeusz 225
Marçais William 325
Marciniec Marek 869
Mar'i Hassan 213
Markiewicz Władysław 345
Markowski Andrzej 694
Marlowe Christopher 591
Maronde Andrzej, płk 816
Marszewski Tomasz 303
Martínez Francisco Javier 723
Martyna Stanisław 888
Marzec Józef 152
Massignon Louis M. 325
Maśka Gertruda 389
Maśka Zbigniew 233, 294, 297, 299, 301, 303, 304, 306, 308, 389–391, 704, 746
Maśko Adrianna 422, 424
Matejczyk Anna 924
Matuszkiewicz Jerzy 916
Mazahéri Aly 226
Mazerant Marian 239, 240
Maziówna Krystyna 152, 888
Mądzik Leszek 591
McLoughlin Leslie J. 30, 40, 43, 44
McNabb Alexander 43
Meissner Jerzy Lech 152

- Meissner Wiesław Marek 625, 726, 923
Mejor M. 902
Mekki 'Ali (Mekky Abdel Wahab, Mekky Ali) 207, 208, 305, 308, 381, 385, 639
Melanowicz Mikołaj 94
Melich Alojzy 345
Mendecki Michał 572
Mendel Yonatan 49
Menicucci Garay 54
Messaoudi Alain 46, 47
Metwali M.H. (Metwalli Abdel Fattah, Metwalli Muhammad Hanna) 236, 585,
588, 590–595, 639, 925
Metwały Ati (Agnieszka Bożena) 596
Metwały Jasmina Sayeda 596
Metwały Kamila Hanna 596
Mez Adam 227
Michalak-Pikulska Barbara 56, 57, 395, 914, 915
Michalski Marcin 410, 747
Michałowski Jan 593
Michałowski Kazimierz 393, 503, 647, 681, 801
Michniewicz (Dąbrowska) Ewa 236, 606
Michnik Adam 903
Michowicz J. 240
Mickiewicz Adam 585, 591, 603
Mieriekin M.N. (Мерекин М.Н.) 208, 601
Międzyrzecki Artur 603
Mikiewicz Jadwiga 237, 870
Milenuszkin Walenty 222
Milewski Tadeusz 380, 398, 404
Milka-Wieczorkiewicz Lidia Anna 762, 776, 783
Miller Rory 43
Miłosz Czesław 591, 592, 603, 920
Minorsky Vladimir 330
Miodońska-Susłowa Anna (Susłowa, *de domo* Miodońska) 234, 744–746
Miodunek Władysław 435
Miquel André 715

- Mirys-Kijo Karolina 617
Mobarak (Mubarak) Adnan 832, 845
Mobarrak Adnan 839
Moborak Adnan 841
Mohamed Ali El-Hrish Salem 610
Mojsiewicz Czesław 872
Mo Kidaha 240
Molé Marian 152, 286, 287, 330
Morecka Zofia 190
Mortimer William H. 730
Moskwa Maciej 917
Moszyński Kazimierz 153
Mościcki Ignacy 148
Mrozek Bogusław 658
Mrozek (Mrozek-Dumanowska) Anna 226, 227, 649, 650, 655–657, 659, 666,
872, 879
Mrozowska Alina 177, 458
Mrożek Antoni 922
Mrożek Sławomir 592, 593, 594, 845, 922
Mueller Łukasz 870
Muhammad, prorok 781
Mukarkar (*de domo* Jankowska, *secundo voto* Piotrowska) Agnieszka 839, 841,
847, 879, 925
Mukarkar Hanna Salameh (Ḥannā) 198, 242, 451–454, 492, 538, 541–544, 627, 632,
640, 832, 839, 841, 846, 925
Mukarkar Lajla Anna 542
Mukarkar Magdalena 545
Mukarkar Maria Saba 538
Mukarkar Mariusz 545
Mukarkar Salameh 538
Müller Łukasz 743
Murkocińscy 762, 925
Murkocińska Joanna 785
Murkociński Michał 385, 762, 783, 913
Mustafa-Kwinta Małgorzata 749

Mustaghanamī Ahlam 437
 Myrcha Małgorzata 838, 839, 846, 849, 925

N

Naborowski Daniel 918
 Nabywaniec Stanisław 414
 Nagi Ibrahim 783
 Nasalski Ignacy 409
 Naser Gamal Abdel 676
 Nassar Bilal Mohammed 214, 215
 Natkańscy 925
 Natkańska Iwonna 878, 879
 Natkański Jan 236, 750, 762, 774
 Natorf ((Gajane/ Galina) *de domo* Uridia) Halina 266, 446, 447, 449, 450, 475, 490,
 514–519, 530, 626, 707, 875, 878, 880
 Natorf Janina 520
 Natorf Kazimierz 520
 Natorf Włodzimierz 515, 520, 521, 761
 Natorf Włodzimierz Jr. (syn) 516, 521
 Nawolska Anna 560, 617
 Nazmi Dalia 610
 Nazmi (*de domo* Pindelska, *secundo voto* Wojnar) Stanisława 18, 215, 463,
 604–610, 628, 637, 640, 641, 693, 748, 864, 870, 902, 925
 Nazmi Muhammad 606
 Nazmi (Nazmy) Ahmed (Ahmad) 237, 463
 Nazmi Ruhijja 606
 Ndiaye Abdoulaye 617
 Németh Michał 476
 Nevesa Rui Manuel Ramalho Ortigão 723
 Newerly Igor 104
 Neymann Monika 887
 Nicholson Jack 729
 Nicholson R.A. 226
 Nidal Ajjasz 839, 846
 Niedzielska Alina 99, 236

Niewiadomscy 925
Niezabitowska-Sayegh Elżbieta 164, 234, 236, 924
Nitsch Kazimierz 153
Nixon Richard Milhous 39
Nöldeke Theodor 310
Nosowska (*de domo* Bellach (?)) Maria 670
Nosowski Feliks 670
Nosowski Jerzy, ks. 204, 235, 499, 500, 669, 671–673, 675
Nowakowski Stefan 345, 549
Nowicki Paweł, ks. 206, 441, 668
Nyczak Janusz 589

O

Ochab Edward 532, 750
Ogarek-Czój Halina 118
Ohly Rajmund 232, 233, 249, 556, 704, 711, 714, 898
Okruszko Irena 519
Olaczek H. 213, 240
Oleksy-Sroga Alicja 619
Olkusz Wiesław 361
Olszak Grzegorz 762
Olszowski Stefan 771
O'Neill Eugene 587
Onichowski Franciszek 508
Opozda (Czapkiewiczowa) Maria 152, 355, 888
Opozda Marianna 355
Opozda Teofila 303, 308
Ordon Lech 744
Orłowski Cezary 870
Ortegi López T.M. 48
Orzechowska Danuta 152
Osas Józef 754, 761, 822
Osiecka Agnieszka 687
Osman El Hadi Hassan 240
Ostafin Barbara Małgorzata 395, 425–427, 619

Owidzki Juliusz 744
 Ozimiński Józef 362
 Ożarowski Jacek 870

P

Pacek Elżbieta 870
 Pachniak Katarzyna 569, 619
 Pacholczyk Józef Marcin 95, 182, 184, 223, 236, 249, 260, 452–455, 724–730, 916
 Pajestka Józef 452
 Pakulnis Maria 589
 Paluch-Nowak Zofia 114, 748, 870
 Panasik Marek 924
 Panek Kamila 918
 Pańko Jarosław 86
 Papier J. 152
 Paprzycka Katarzyna 183
 Paraskiewicz Kinga 17
 Parker Richard B. 40
 Parzymies (Miłtenowa) Anna 458, 597, 599
 Parzymies Stanisław 597
 Patton George Smith Jr, gen. 328
 Pawlikowski Adam 802
 Pawłowska Joanna 308, 880
 Pellat Ch. 212
 Penn Sean 593
 Pertyńscy 925
 Pertyńska Anita 237
 Pertyński Maciej 237
 Petecka Bożena 297
 Petecki Bohdan 173, 233, 828, 923
 Petit Joseph 222
 Petráček Karel (Petraček) 226, 406, 498, 536
 Pękała E., płk 571
 Pfabé-Kamal (Phabé) Teresa 481, 650, 659, 909–912
 Phabé Jerzy 912

- Philby Kim 42
 Piazza B.A. 48
 Piechuta Irena 871
 Piecko T., płk 571
 Piedos Zofia 519
 Piel Marek 409, 410, 569
 Pierzchała Joanna 880
 Pierzynowska (Azoury) Grażyna 925
 Pietraszewska Barbara 82
 Pilecki Krzysztof 17
 Piłaszewicz Stanisław 707, 880
 Piłsudski Józef 313, 645
 Piotrowski Bogdan 748
 Pisowicz Andrzej 17, 197, 232, 303, 341, 372, 376, 382, 401, 439, 626, 785
 Piwińska (*de domo* Ejsmont) Alina 579
 Piwińska Danuta 580, 581
 Piwiński Eugeniusz 579
 Piwiński Ryszard 57, 191, 227, 236, 460–462, 464, 465, 500, 579, 580–584, 848, 880
 Piwowska Maria 457
 Płaskowicka-Rymkiewicz Stanisława 169, 174, 177, 179, 440, 441, 474, 489, 895
 Płomiński Krzysztof Andrzej 750, 761, 817
 Płonka Arkadiusz 409, 410
 Płonka-Syroka B. 265
 Poboźniak Tadeusz 285, 289, 295, 297, 299, 303, 888
 Podhorska (Podhorska-Reklajtis) Elżbieta 101, 227, 236, 352, 500, 650, 658, 659,
 661, 662, 912
 Podobińska (*primo voto* Jasińska, *secundo voto* Kozłowska) Jolanta 101, 183, 236, 551
 Pogońska-Pol Magdalena 619
 Polak Bogusław 416
 Polanowski Tadeusz 82, 83, 177, 182, 235, 787
 Pollak Seweryn 361
 Poniatowski Zygmunt 490, 706
 Pope Laurence 38
 Popko Maciej 59, 118, 183, 251
 Pouillona François 46

- Poznański J. 887
Pożoga Wojciech 86
Pracki Tomasz 237
Pricak Omelan Josyrowycz (Pritsak Omeljan, Прицак Омелян Йосипович) 341,
372–375
Primakow J.M. (Примаков Е.М.) 51, 54
Prokopiuk Jerzy 800, 801
Prus Bolesław 592–594
Przeworski Stefan 178, 197, 219
Przyborowski Andrzej 748
Przybyłowa Zofia 101
Pukińska Marta 714, 924
Pucińska Magdalena 424, 618

R

- Rachoń S. 828
Raczyński Zdzisław Aleksander 761
Radajewicz Andrzej 826, 880, 923
Radziszewska Iwona 618
Radziwiłł Zofia 910
Raina Peter 811, 813, 814
Raksa Pola 589
Ramadan Tariq 600
Ranoszek Rudolf 442, 801
Ransom Marjorie 40
Rapacka(-Rościszewska) Krystyna 234, 746, 748, 916
Rapacki Adam 87, 195, 503, 546
Rashwan Mahmoud 214
Rawska Teresa Jolanta (*secundo voto* Nowakowska) 849
Raźniewski Andrzej 910
Rączkowska Ewa 237
Reagan Ronald Wilson 39
Rechowicz Zuzanna 803
Reckendorf Hermann 668
Redlak Małgorzata 236, 621–623, 880

- Reichert Roman 164
Reychman Anna 482
Reychman (*de domo* Petroniec) Danuta 482
Reychman Kazimierz 477
Reychman (Reichman) Jan Antoni Waław 82, 94, 101, 102, 169, 174, 177–179, 199,
205, 217, 225, 250, 251, 367, 440–447, 449–451, 457, 474, 477, 478, 480–483,
487–490, 495, 546, 552, 553, 635, 647, 727, 735, 884, 894–898, 911
Reychman (*de domo* Olszewicz) Wanda 477
Reymont Władysław 104
Rodinson Maxime 227
Rodowicz M. 828
Rodziński Witold 546
Rogowska Blanka 617
Rolland Romain 106
Romanow B.W. (Романов Б.В.) 216
Romański Kazimierz 761, 821
Roosevelt Archie 37
Roosevelt Kermit „Kim” 37
Roosevelt Theodore 37
Ross Denison 41
Rostafiński Jan 889
Rostek Robert 762, 786, 824
Roszke Kazimierz, ks. 341
Rozwadowski Jan 313, 320
Różewicz Tadeusz 591, 592, 603, 846, 920
Rudecki Stanisław 299
Rudnicka-Kassem Dorota 308, 412, 414, 415
Rudzki Kazimierz 503
Rugh William A. 38
Rusek Jerzy 303
Russak Anna 101
Rutka Władysław, mjr 548
Rybińska Z. 887
Rychlewski Jan 347
Rydzak Zbigniew 838, 849

Rykaczewska Natalia 152, 287, 289, 291
Ryl Henryk 362
Rypka Jan 474
Rysiewicz Zygmunt 894
Ryūnosuke Akutagawa 895
Rzewuski Eugeniusz 108, 465, 706
Rzewuski Waław 489

S

Sabbagh Isa Khalil 40
Sabrie Abdul Munhem 214
Sadat Anwar 759
Saed Abdalla(h) (Saeed M.) 630, 832, 839, 841, 847
Saed Abdulla 838
Safarewicz Jan 287
Said Kheiri (Hairi, Kheiri) 450, 451, 452, 541, 638
Sajan Barbara 184
Salah 688
Ṣalāḥ ad-Dīn 847
Salih Rusidi 913
Samolińska-Metwaly Dorota 591, 592, 596
Samuelowicz Katarzyna (Katherine) 236, 732, 919, 925
Samusik Jerzy 222
Sandauer Artur 511, 800, 804
Sapieha Adam Stefan, abp 162
Sass Maria 164
Sasson Jean P. 746
Sato Shohei 44
Ṣawqī Aḥmad 621
Schab Andrzej 871
Scharaf Rida Saleh 214
von Schiller Johann Christoph Friedrich 106
Schiller Leon 589
Schweitzer Robert 732
Scott Walter 106

- Seelye Talcott W. 40
 Segal W.S. (Siegal V.S., Сегаль В.С.) 205
 Seibert Krystian 220
 Seinwell Zygmunt 299
 Sekreccy 925
 Sekrecki Grzegorz 871
 Seurat Michel 47
 Seyfettia Caer 895
 Shadeh Josef 625
 Shafi'i Ahmad Mokhtar 214
 Shawki Ismail 214
 Shoukr (Choukr) Samir 207, 457, 460, 632, 925
 Sidarus Adel 723
 Sidło Katarzyna 438
 Sidor Kazimierz 223
 Siejek Antoni 114, 584, 839, 848
 Siemieniec-Gołaś Ewa 438
 Siemionow D.W. (Семенов Даниил Владимирович) 201
 Sienkiewicz Henryk 592
 Siilasvuo Pehr Hjalmar Ensio, gen. 820
 Sisco Joseph 38
 Sitkówna Barbara 888
 Siwiec Paweł 308, 385, 422, 423, 431, 569, 573, 626
 Siwierska Ewa 58, 422
 Skalmowski Wojciech Jan 299
 Skarżyńska (*de domo* Stokowska) Aniela 528
 Skarżyńska (Skarżyńska-Bocheńska) Krystyna Jolanta 82, 83, 101, 102, 184, 187,
 188, 197, 212, 223, 235, 352, 419, 443, 446, 447, 449–457, 462–465, 472, 481, 489,
 490, 492, 493, 497, 500, 509, 526, 528, 529–532, 534–537, 553, 557, 578, 579, 621,
 663, 665, 742, 746, 750, 848, 867, 870, 871, 880, 902, 910
 Skarżyński Feliks 528
 Skierkowski Władysław, ks. 918
 Składanek Bogdan 474, 683, 707, 880
 Składankowa Maria (Żoła) 474, 475, 707
 Skoczek Marek 308, 433, 434, 626, 871

- Skon Józef 689
Skowron-Nalborczyk Agata 383, 600, 919, 920
Skórzyński Zygmunt 910
Skuratowicz Anna 509
Skuratowicz Ignacy 501
Skuratowicz Jerzy 506, 706, 761
Skuratowicz Maria 218, 227, 509, 689, 746
Skuratowicz Witold 31, 174, 177, 198, 201, 202, 220, 223, 442-447, 454, 501, 505-509,
511, 517, 626, 758, 762, 783, 800, 801, 805, 806, 898
Skwarczyńska Stefania 345
Sławek Jakub 617
Sławiński Roman 650
Sławiński Stanisław, płk 903
Słonimski Antoni 591
Słowacki Juliusz 477, 603
Smianiewicz (?) N. 895
Smogorzewski Zygmunt 319, 324, 325, 704, 757, 890
Smolińska Iza 617
Sobolówna 179
Socin Albert 200
Sojka (Andrzejewska) Danuta 871
Solecki John 39
Sourdel Janine i Dominique 509, 746
Spalińska Iwona 748, 871
Szrednicki Czesław 59, 152, 197, 219, 224, 225, 233, 439, 485
Stachura Edward 603
Stadnik Jadwiga 82
Stajuda-Tomaszczyk Teresa 227, 236, 650, 666, 899
Stalin J.W. 268, 735, 889, 894, 896, 897
Starowieyski Marek, ks. 689, 690
Stawicka Barbara 100
Stefański Witold 646
Stępiński Jacek (Mieczysław Jacek) 183, 205, 223, 236, 451-454, 492, 512, 532, 742,
743, 746, 750, 751, 756, 762, 763
Stępiński Mieczysław 101

- Stępiak Maria 252, 500
Stępniewska-Holzer Barbara (Stępniewska) 189, 219, 458, 552, 710
Stiller Robert 801
Stockinger Andrzej 589
Stoltzfus William A. Jr. 40
Stołyhwo Kazimierz 153
Stopa Roman 288, 292–295, 297, 299, 300, 398, 400, 704
Strelcyn Stefan 82, 86, 98, 174, 176, 179, 181, 182, 340, 380, 452, 511, 527, 546–648,
800, 806, 894, 895
Strójwąg Tadeusz 234, 762, 765, 795
Strug Adam 918
Strzałka Kazimierz 888
Studnik Alojzy 82
Styrna-Mamoniowa Helena 745
Styszyński Marcin 422, 619
Suleiman Shuhdi 593
Sulejczak Ewa 221
Sulimowicz Edmund 323
Suprowicz Krzysztof Mieczysław 236, 762, 778
Suprowiczowie 925
Susuł Jacek 744, 745
Swift Jonathan 106
Szabłowska Maria Anna 236, 827, 828, 923
Szafar T. 895
Szagal W.E. (Шаргалъ В.Э.) 208, 601
Szajna Józef 590
Szancer Jan Marcin 361
Szaniawski Klemens 497
Szapował Kazimierz 234, 768, 814, 817
Szarbatow G.Sz. (Шарбагов Г.Ш.) 51–53, 205, 210, 212
Szczepaniak-Müller Dolores 924
Szczepańska Alicja 82
Szczepański Jan Piotr 166, 285, 888
Szcudłowska-Dembska Albertyna 687, 688, 690
Szczygieł Bogdan 222

- Szekspir, właśc. Shakespeare William 104, 106
 Szewczyk Krzysztof 828
 Szlachcic Franciszek 347
 Szostak S. 754
 Szot A. 185, 924
 Szpilman W. 828
 Szpil Tomasz 882, 924
 Szreder Feliks 152
 Sztandera Anna 923
 Szubiakowski Marek 871
 Szubow J. (Ильбов Я.) 215
 Szul Bronisław 215
 Szumańska Ewa 222
 Szumowski T.A. 51, 53
 Szwab Rajmund 99, 182
 Szwarz Rajnhold Henryk 748
 Szwedo (*de domo* Franaszek) Małgorzata 776, 925
 Szwedo Janusz 385, 762, 775, 925
 Szybilska-Fiedorowicz Izabela 743
 Szyburska Małgorzata Dorota 236, 456, 457, 574, 839, 841, 848, 880, 902
 Szydlik Hanna 302
 Szydłowski Wojciech 102
 Szymanowski Karol 918
 Szymański Edward 199, 218, 223, 233, 294, 449, 451, 454, 465, 474, 477, 481, 557,
 649–654, 761, 899, 901
 Szymborska Wisława 591, 592, 603, 920

Ś

- Śledziowie 925
 Śledź Jacek 237, 871
 Śliwa Wiesław 872
 Śmidowski Witold Stanisław 761
 Świątecka Maria 236
 Świdorski Paweł 748
 Świerczewska Joanna 871

Świerczyna (Śledź) Anna 872
 Świerzeńska Maria 108, 183, 925
 Świętochowski Tadeusz 83

T

Taborski Roman 252
 Tajmur Mahmud (Tajmūr Maḥmūd) 201, 232, 233, 490, 514, 711, 895, 897
 Taranienko Zbigniew 592
 Tarski Alfred 642
 Tatarkiewicz Władysław 646
 Tempest Paul 42
 Teofil Laskowski *zob. Lewicki Tadeusz Jarosław*
 Teperska-Klasińska Marta 573, 619
 Terlecki Władysław 589
 Thatcher Griffithes Wheeler 201
 Thatcher Margaret Hilda 44
 Thee Marek *zob. Gdański Marek*
 Thomas T.F. 38
 Tillon, prof. 651
 Tiukajewa T.I. (Тюкаева Т.И.) 54
 Tokarz W. 478
 Tomalak Jerzy 829, 831, 832
 Tomal Maciej 410, 569
 Tomaszewicz Wiesław 59, 152, 888
 Tomek Rogala *zob. Lewicki Tadeusz Jarosław*
 Tomkowski Jan 436
 Topolski Jerzy 345
 Torańska Teresa 924
 Trembecki Stanisław 918
 Tritton Arthur Stanley 204
 Truszczyński Jan 775
 Tryjarski Edward 59, 169, 372, 470, 472, 474, 475
 Trzciniński Krzysztof 650
 Tubielewicz Edward 510
 Tubielewicz (*de domo Kuffel*) Urszula 510

- Tubielewicz Władysław Franciszek 203, 235, 260, 442–447, 450–454, 510–513, 742,
799, 800, 802–804, 807, 895, 897
- Tumi Swessi 610
- Tunkis Maria 925
- Turek Przemysław W. 385, 431, 435–439, 569
- Tuwim Julian 589
- Twain Mark 106
- Twardowski Jan 603
- Tyloch Witold 59, 112, 185, 189, 199, 223, 249, 354, 377, 390, 398, 452, 455, 457, 462,
464, 495, 497, 553, 579, 585, 739, 902

U

- Uridia Aleksander 514
- Uridia Olga 514
- Usmanow N.K. 53, 54
- Ustaszewska Wanda 83
- Uszakow W.Ł. 601

V

- Valensi Lucette 46
- Valko Tanya 922
- Varzandeh N. 174
- Vermeulen U. 913
- Vrolijk A. 50

W

- Waardenburg Jacques 498
- Wach Przemysław 872
- Walaszek Bolesław 674
- Walicka Teresa 82
- Walker Julian Fortay 44
- Walkusz Jan 414
- Walther Wiebke 218
- Waluk-Legun Lidia 236, 925
- Wałęsa Lech 593, 685

- Wałkowińska-Kaczmarczyk Tatiana 867
Wannus Sa'd Allah (Wannus Sad Allah, Saadallah Wannous) 58, 573, 619
Wardyła-Shall Anna Barbara 912
Wasilewska-Zembrzuska Katarzyna 618
Wasilewski Marek 83
Wasilewski Marek Antoni 707
Wasilewski, student 177
Wasilewski Tadeusz 251
Waśkiewicz Andrzej K. 575, 577
Watts Naomi 593
Wawrzczyk (Kochlewska) Danuta 101, 236, 923
Wąs Adam, ks. 677
Wehr Hans Bodo Gerhardt 209, 210
Weill Kurt 589
Weiss Hadassa (*primo voto* Natan) 152
Wejkszner Artur 569
Welewa Rosica 237
Wensinck A.J. 224, 225
Wereszczyńska Barbara 107, 184, 236, 811, 812, 813
Wetyn (*de domo* Krasińska) Franciszka 766
Widajewicz Józef 316
Widłaszewski Ryszard Zdzisław 872
Widy-Behiesse Marta 600
Wielgosz Andrzej 873
Wilde Oscar 106
Wildstein 791
Wilford Hugh 36
Willmanowa (*de domo* Grabowska) Helena 285
Winawer Władysław 511, 800
Winid Bogodar 452, 458, 571, 681, 693
Wiśniewski Janusz 589
Witakowski Witold 457
Witfer I.A. 178
Witkowska Aleksandra 562
Witkowska-Żychiewicz Teresa 746

- Woblikow D.R. (Вобликов Д.Р.) 218
Wojaczek Rafał 603
Wojakowska Krystyna 58
Wojciechowska Maria 82
Wojtasiewicz Olgierd 101, 102, 107, 440, 578, 895
Wojtczak K. 281
Wojtyłko B. 748
Wojtyłko Maria 208, 600
Wojtyńska A. 530
Wojtyński Stanisław 457
Wolak Ryszard 152
Wolańska J. 625
Wolf Paulina 758
Wołowski Tomasz 910
Woźniak Andrzej 236, 457, 749
Woźniak-Bobińska Marta 617
Woźniak Tymoteusz 917
Wright William 203
Wrona Barbara Elżbieta 17, 18, 199, 236, 456, 457, 459, 462, 464, 499, 557, 575, 625,
692, 742, 878, 902–905
Wronecka Joanna 236, 252, 500, 650, 742, 762, 780, 781, 823
Wróblewska E. 213, 240
Wujek Jakub 918
Wyka Kazimierz 337
Wyszyński Stefan, kard. 812

Y

- Yacoub 925
Yacoub George 456, 604, 605, 628, 640, 743, 750, 864, 873

Z

- Zabczyc Jan 918
Zabirów F.S. (Забиров Ф.С.) 208, 601
Zabłocki Michał 513
Zabłocki Wojciech 260, 513

- Zaborska Bolesława 404
- Zaborski Andrzej 18, 59, 66, 139, 197, 207, 234, 294, 302–304, 306, 308, 311, 313, 316,
321, 326, 352, 404, 405, 407, 410, 411, 429, 713, 899
- Zaborski Roman 404
- Zabrocki Ludwik 345, 398
- Zacharzewska Monika 417
- Zagajewski Adam 603
- Zagórska Anna 691
- Zagórski Bogusław Ryszard 60, 204, 236, 458, 575, 691–694, 740, 880, 902–904
- Zagórski Dariusz 414
- Zagórski Juliusz 691
- Zajas Edward 873
- Zajas Zbigniew 873
- Zajączkowska-Łopatto Maria Emilia 476, 477, 519
- Zajączkowska Maria Emilia 476
- Zajączkowski Aleksander 476
- Zajączkowski Ananiasz 25, 56, 87, 151, 152, 169, 174, 177, 179, 198, 283, 315, 321, 330,
332, 439–447, 449–451, 464, 465, 467, 471–474, 476–478, 485, 487, 491, 492,
506, 511, 515–517, 524–526, 641, 644, 646, 647, 703, 707, 801, 806, 892–894,
896–898
- Zajączkowski Andrzej 340, 649
- Zajączkowski Włodzimierz 288, 289, 292–295, 299, 303, 338, 355, 416, 476, 703,
895, 897
- Zajdel Maciej 873
- Zakrzewska Barbara 924
- Zakrzewski Adam 873
- Zaleski Krzysztof 589
- Zangana Haifa 424
- Zarębski Mieczysław 888
- Zastrzeżyńska Joanna 239, 240
- Zasztowt Konrad 600
- Zawadzki Sylwester 133
- Zawrotna Magdalena 438
- Zdanowski Jerzy 221, 649, 650, 709, 912
- Zemło Mariusz 655

Zimaitī, az-Muḥammad ‘Abd-al-Maḡīd 214
Zimnicka (Mueller, Müller) Ludmiła 743, 873
Zimnicki Władysław 164, 165, 289, 292–295, 297, 299, 303, 390, 889
Zirawi Abdel Kader 220, 454, 640
Zola Émile 106
Zoll Andrzej 163
Zygmunt Woźniak *zob. Lewicki Tadeusz Jarosław*
Zyzik Marlena 617, 655

Ż

Żbikowski Tadeusz 107, 114, 118, 495
Żelazowscy 925
Żelazowska (*de domo Łyczek*) Bożena 236, 771
Żelazowski Zbigniew 108, 184, 236, 756, 762, 770, 771, 783
Żerańska (Żerańska-Kominek) Sławomira 236, 500, 690
Żeromski Stefan 104
Żołna (Składankowa) Maria 83
Żółkiewski Stefan 173, 536
Żukowski Przemysław 17
Żychiewicz Tadeusz 745
Żygulski Zdzisław 225
Żygulski Zdzisław junior 710
Żytomirski Eugeniusz 361

14. Słowa kluczowe

absolwenci arabistyki
afrykanistyka
akty prawne dotyczące szkolnictwa wyższego
arabistyczne stypendium wyjazdowe
arabistyka
arabistyka afrykanistyczna
arabistyka dydaktyka
arabistyka nauka
arabska filozofia
As-Sadaka
awanse naukowe
biblioteka arabistyki
Bielawski Józef
Danecki Janusz
dialekt egipski
doktoranci arabistyki
dramat arabski
dyplomaci-arabiści
etnomuzykologia
muzyk
filologia orientalna
filologie
filologie obce

filozofia arabska
filozofia arabsko-muzułmańska
filozofia islamu
Folia Orientalia
gramatyka arabska
historia arabistyki polskiej
historia współczesna nauki polskiej
instytucja szkoły wyższej
Instytut Filologii Orientalnej UJ
Instytut Orientalistyki UAM
Instytut Orientalistyki UJ
Instytut Orientalistyczny UW
islamistyka polska
katedra arabistyki
Katedra Filologii Orientalnej (Uniwersytetu Jagiellońskiego)
Komitet Nauk Orientalistycznych PAN
Komitet Orientalistyczny PAN
Kowalski Tadeusz
lektor języka arabskiego
Lewicki Tadeusz
Międzynarodowa Konferencja III Teorii Światowej w Warszawie
Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego
ministerstwo spraw wewnętrznych arabista
ministerstwo spraw zagranicznych arabista
modernizacja dydaktyki na arabistyce
muzeum narodowe w warszawie orientalia
muzyka indonezji
muzyka orientalna
muzyka świata islamu
myśl islamu
orientalistyka
podręcznik do arabskiego
polscy arabiści
polscy orientaliści
Polska Ludowa

Polska Rzeczpospolita Ludowa
Polskie Towarzystwo Orientalistyczne
redakcja arabska polskiego radia
reformy edukacji wyższej w polsce ludowej
Seminarium Filologii Orientalnej (Uniwersytetu Jagiellońskiego)
stopnie naukowe: doktor
stopnie naukowe: doktor habilitowany
szkolnictwo wyższe
szkolnictwo wyższe polska od 1945 r.
średniowieczna literatura arabska
średniowieczna podróżnicza literatura arabska
teatr arabski
teologia islamu
tłumacz arabista
tłumacze arabiści
tłumacze arabskiego
tłumacze j. arabskiego
Towarzystwo Przyjaźni Arabsko-Irackiej
Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Arabskiej
Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Libijskiej
Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Syryjskiej
Union Europeenne des Arabisants et Islamisants (UEAI)
uniwersytet
Uniwersytet Jagielloński
Uniwersytet Warszawski
współczesna historia orientalistyki polskiej
Zajączkowski Ananiasz
Zakład Arabistyki i Islamistyki
Zakład Orientalistyki PAN
„Zielona Książeczka”
ZO PAN

Keywords

african studies
Arab Editorial Office of Polish Radio
arabian translators
arabic studies
arabic translator
arabic translators
arabic translators
Arab-Iraqi Friendship Society
As-Sadaka
Committee of Oriental Sciences of The Polish Academy of Sciences
contemporary history of polish oriental studies
contemporary history of polish science
Department of Arabic and Islamic Studies
Department of Arabic Studies
ethnomusicology
higher education in Poland since 1945
higher education reform in People's Poland
history of polish arabic studies
Institute of Oriental Philology
Interior Ministry
International Conference of The Third World Theory in Warsaw
Jagiellonian University
legal acts relating to higher education
literary translations from arabic
Ministry Of Foreign Affairs
modernization of didactics
National Museum in Warsaw
Oriental Institute
Oriental Institute, University of Warsaw
oriental studies
People's Poland
polish arabists
polish orientalists

Polish Orientalist Society

Polish People's Republic

Polish-Arab Friendship Society

Polish-Libyan Friendship Society

Polish-Syrian Friendship Society

university

University of Warsaw

„Green Book”

Absolwenci arabistyki odegrali decydującą rolę w życiu naukowym, gospodarczym i kulturalnym nie tylko swojego kraju, ale innych państw, w tym krajów arabskich i innych świata islamu. Jako tłumacze i dziennikarze popularyzowali literaturę i dorobek kulturalny regionu, który był obiektem ich zainteresowania zawodowego, obsługiwali kontakty międzykulturowe (tłumacze przysięgli), uczyli tolerancji międzywyznaniowej. Jako pracownicy MON i MSW dbali o bezpieczeństwo państwa i Polaków w krajach arabskich; o ich skuteczności świadczy fakt, że incydentów (w tym terrorystycznych) prawie nie było lub zostawały zażegnane z niewielkimi stratami. Specyficzna dla absolwentów arabistyki była przez ok. 20 lat praca dziennikarzy radiowych w Redakcji Audycji dla Krajów Arabskich. Niemniej udział arabistów w mediach nie ograniczał się tylko do pracy w tej Redakcji, działali zarówno w prasie, innych działach Polskiego Radia, jak i polskiej telewizji. Powszechnie znana w kraju stała się działalność zawodowa arabistów na kontraktach zagranicznych w krajach arabskich, gdzie zetknęły się z nią bezpośrednio dziesiątki tysięcy polskich pracowników i robotników. Nie wolno też zapomnieć o naukowcach i tłumaczach.

ISBN 978-83-67049-56-6

